ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK'

T Á R A.

KIADÓ SZERKESZTŐK:

SCHEDEL ÉS VÖRÖSMARTY;

SZERKESZTŐ TÁRS:

BAJZA.

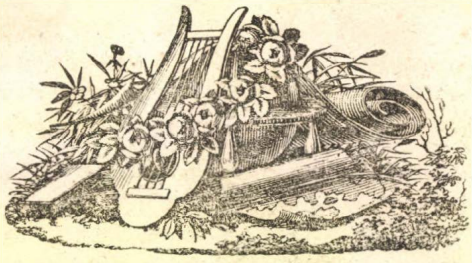

1837.

MÁSODIK FÉLÉV.

PESTEN,

Az Athenaeum' kiadó-hivatalában.

MUTATÓ

AZ ATHENAEUM' 1837. II. FÉLÉVÉHEZ.

TUDOMÁNYOS RÉSZ.

LITERATURA.

Szelet.

A' mai humoristák. *Szabó Dániel* 119
Hugo Victor mint drámai költő. *B. Eötvös J.* . 545
Mutatványok Tacitus' fordításából. *Szenczy Imre* 705

NYELVTUDOMÁNY.

A' nyelvgazdagságról. *Tóth Lőrincz* 81
A' nyelvek' elosztása a' földön. *Eichhoff után Csató* 241, 257, 294

PHILOSOPHIA, ÉLET- ÉS TÁRSI VISZONYOK, ERKÖLCSTUDOMÁNY.

Philosophiai vázolatok. *Tarczy L.* 481, 513
A' mivelődés' befolyása az emberi boldogságra. *D. Soltész Ján.* 417
Nőnem' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi 's izlési miveltségére. *Hetényi* 625, 641, 657, 673, 689, 713
Tapasztalás. *D. Vállas A.* 289
Emberi ész' nagysága. *Sz.* 33
Ember- 's világismeret. *Zámory* 46, 110
Praxis és theoria a' társas életben. *Széplaky* . . 65
Egy lélektani tekintet a' játékszinekre. *Tóth Lőrincz* 593, 609

AESTHETICA.

Dramaturgiai töredékek. *Vörösmarty.* V. Kidolgozás 17, 35, 53
VI. A' dráma' belsejéről 87, 97
Néphit és népbabonák' poesise. *Tóth L.* . . . 721, 747

NEVELÉS, OKTATÁS.

Népiskola-tanító-intézet. *Wurga Ján.* III. 401, IV. 801

TÖRTÉNET, ÉLETIRÁS.

Az első consul és Cerrachi 817, 833
Restauratio alatti pártosok 769, 785
Töredékek 'Hunyadi Mátyás' életéből. *Péczely* 193, 209, 225
Fécamp' megvétele. *Kazinczy G.* 169
Europa' erkölcsi történetéhez 240
Egy jelenet Spanyolország' polgárháborúiból. *Széplaky* 473
Egy látogatás St. Denisben 763

Szelet.

Canning 49
IV. Vilmos és Victoria királynő 191
Dubarry asszony Londonban 682
Bellini 554

FÖLD- ÉS HELYIRÁS, ORSZÁG- 'S NÉPISMERET, STATISTICA.

Ó és új világ. *Tóth L.* 273
Képek a' szent földről 145
Dán tájképek 369
Párisi töredékek 433, 561
Londoni élet 497
Az olasznők daljátékban 529
A' korán 79
Szliács. *D. Czilchert R.* 449, 465, 485
Hoskins' aethiopiai utazása 305
Szigetvár. *Sissai* 321
A' föld' népességének mozgása. *Nagy Károly* 726, 737, 753
A' föld' népességének aránya a' térhez 112

TÖRVÉNYTUDOMÁNY, KÖZGAZDASÁG.

A' kir. vitézszolgák' nemességéről. *Szlemenics Pál* 161, 177
Közgazdaság' alapelvei. Senior ut. . . . 337, 353, 374

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK.

A' világalkotmány' változásairól. *Katona Gyéza* 113, 129
Hulló csillagok nov. 12.—14. *D. Vállas A.* 577, 761
A' föld' tulajdon melegségéről. *Vajda* . . . 326, 347
A' földkebel' hévállapotja 48
A' légmérsék' mostani állapotjáról, Arago ut. . . 47
Dónany, új ércz 48
Az ember' physicai életét tárgyazó adatok. *D. Vállas A.* 385, 435
Gyógyrendszerek a' XIX. században. *D. Ivanovics A.* 431
A' lovaglás orvosi tekintetben. *D. Czilchert R.* . 776

MŰTAN.

A' nagy csülleng. *Katona Dénes* 6
Phoenix gőzkocsi 112

SZÉPMÜVÉSZETI RÉSZ.

Szelet.

SZÓNOKLAT.

Czelesztina. *Kölcsey* 5

SZÉPLITERATURA.

Novellák 's rokon.

Magyar iróktól.

A' velenczeiek. *Fáy András* 24, 41, 57, 70
Nőkeresés. *Csató Pál* 105, 122, 136, 149
Tengeri kaland az alföldön. *Gaal* 200
A' templomos. *Gaal* 245
A' csalogány. *Gaal* 392
A' szuttin. *Jósika Miklós* 409, 425, 440
Szél urfi. *Vörösmarty* 737
Mindennek van ideje. *Kovács Pál* . . 584, 601, 614
A' mohilok' gyöngye. *Jósika Miklós* . . . 634, 651

Külföldi iróktól.

Cervantes. Spanyol. *Kazinczy G.* 92
A' három utazó. Franczia. *Szerényi Gy.* 187
Az elkésett utasok. Angol, Irvingtől 217, 232
Facino Cane. Franczia, Balzactól, *Tasner A.* 281, 299, 314
Nőboszú. Spanyol történet 336
Morier' regényeiből. *P. Horváth L.* 363
A' kócsag. Angol. *Kazinczy G.* 378, 390
A' lelkiösmeret. Franczia. *Kazinczy G.* 456
Kastély és Temető. Német 490, 504, 518
Keranikos' völgye. Görög 557, 566
Fanarotti Julia. Olasz 667

Szelet.

Francziaországi Izabella. Franczia 698, 717
Vendetta' gyürüje. Olasz 780
A' parti rablók. Angol 793, 807

Balladák.

A' vár és kunyhó. *B. Eötvös József* 199
A' hősné' sirja. *Gaal* 535

Lyrai költés.

Téli dal, *Erdélyi*, 41. A' beteg, *Kúthy Lajos*, 69. Bucsu, *B. Eötvös J.*, 103. Az élet-unt, *Orosházy*, 149. Zrínyi Ilona, *Gaal*. 263. A' féltékeny, *R.*, 280. Bányadal, *Tóth L.*, 298. Fürdődal Szliácson, *U. az*, 313. Tihany' fokán, *U. az*. 424. Tiszaparti népdalok, *U. az*, 488. A' színház' nemtője, *Vörösmarty*, 613. Dal, *Erdélyi*, 634. Istenség, *Orosházy*, 681. Alkonyi dal, *Erdélyi*, 698. A' magyartalan nőhöz, *Holló*, 698. Az elhagyott anya, *Vörösmarty*, 731. Erdei madárka, románcz Vogel ut. *V.*, 736. A' hazatért. *Tóth L.* 840.

Mesék.

Szilágytól 80. 111, 160, 222, 238, 304, 592

JÁTÉKSZÍN.

Magyar nemzeti szinészet *S. F.* 173, 253, 265
Magyar játékszíni krónika, *többektől* . 175, 224, 269 286, 304, 317, 350, 384, 399, 415, 444, 476, 495. 511, 527, 559, 575, 591, 603, 621, 640, 671, 685, 719, 732, 781, 815, 832, 841.

Vád és felszólítás, 272. — Előfizetési jelentés, 688

Igazítások. A' 762. szeleten, alulról a' 15d. sorban épen helyett olv. égen; 818. sz. 3. sor: kik helyki; 824. sz. 18. sor: consul helyett: convent; 828. sz. alulról 6. sor olv. keresetökkel; és 829. sz. 3. sor olv. mértékletességemet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

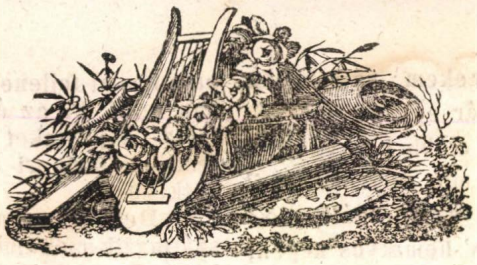

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 2-kán, 1837.** **1. szám.**

Tartalom: Czelesztína *(Kölcsey).*

Voltak szerencsés napjaim, hol szelíd
Öröm követte nyomdokimat, 's hevült
Lelkem' tüzétől megragadva,
Átölelém az egész világot.

Dayka.

Czelesztína.

Ismét egy pillantat, mihez hasonlót a' sors e' föld' gyermekeinek olly igen ritkán nyújt! Ezerféle körülmények tolakodnak az emberben 's az emberen kivül; és a' lelkesedni 's magas érzelemre hevülni kezdő mellyet is külön nemü vegyülettel töltik be. Fájdalom és kedv, boszú és olvadozás, komolyság és szeszély, majd váltva, majd egyesülve foglalnak el bennünket; borút fúvalván a' lélekre, hogy fátyollal bevont tükörként, a' reá ható sugárt teljes tisztaságban ne fogadhassa. Azért becsüljétek, bölcs takarékossággal használjátok a' perczenetet, mint e' mostani: midőn a' kebelre teljes nyúgalom ereszkedik; hasonlólag az elcsendesedett óczeánhoz, melly a' felleg nélkül kelő nap' fényében elterül. Illyenkor jelenik meg a' képzeletnek a' mennyei szépség' ideála csendes felségében, melly lelket hevít a' nélkül, hogy égessen; szivet tölt a' nélkül, hogy feszítsen; érzést emel a' nélkül, hogy zajlásba hozzon; és az ember-természet' isteni eredetét megfoghatóvá csinálja. Esengve vártam ez órát éveken keresztül, 's íme most itt állok e' parányi bizodalmas körben, szavakat szentelni az emlékezetnek; epedés nélkül tekintve a' mult felé, minek alkonyából szelíd ragyogással sugárzik vissza a' kép: ifjuságom' álmainak, sejdítéseinek, és küzdéseinek nyugpontja!

Figyelmezzetek az időre, mikor a' serdülésnek induló gyermek a' jelen pillantatot, melly őtet kicsiny örömeivel és bánataival együtt mind eddig szük körben tartá vala, legelőször elfelejti; kérdezőleg tekint az égre, a' láthatár felé; ismeretlen mozdulatot érez kebelén; képzetében borúalatti, bizonytalan alaku képek támadnak fel; és óhajt, vágy, esdeklik, nem tudván: miért? keres magában és magán kivül, nem tudván: mit?

Nem úgy van-e: mintha elalkonyodott, elsötétült emlékezetek rejteznének bennünk, miket újra felderíteni, újra felvilágosítani törekszünk? Nem úgy van-e, mintha más, a' mostanitól különböző élet' képei homályban lebegnének előttünk? Vagy, mintha soha nem látott, soha nem hallott dolgok' ideái volnának sziveinkbe és lelkeinkbe plántálva, mik tenyészetbe indulván, a' kifejlés, kivirágzás' idejére sietnek?

'S mondjátok is meg nekem: sajátképen mint van az? Éltünk-e már egyszer más életet, mint a' lepe, melly előbb hernyó, azután szendergő báb vala, míg végre színei' pompájában, villogó szárnyakkal szállt elő? E' más életből maradtak-e a' homályos képek, mik az élet' reggelén körűlünk rajlanak? E' képek' tisztára hozatalát tárgyazzák-e a' kebel' küzdései? E' képek támasztják-e azon sejdítéseket, érzelmeket, és gondolatokat; mik az eszmélő ifjúban, nem tudni honnan, nem tudni mi által, nem tudni mi módon csiráznak, fejledeznek és kivirágoznak?

Azt vélitek-e inkább, hogy a' lélek, midőn örök kútfejét elhagyván, a' romlékony testtel párosúl, magával együtt készen hozza mindazt, mit később az érzékek után új meg új, és különböző alakokban fejt ki, és mutat fel? 'S ama' titkos, magyarázhatatlan állapot nem egyéb-e a' lélek' ismeretlen munkájánál, mi szerint az érzékeket a' magával hozott örök ideák' visszatükrözésére lassanként alkalmatosakká formálja? Még tisztulatlan az üveg; még csak imitt amott, egyes sugárokat ver vissza; össze nem folyó, meghatározott alakká nem egyesülő vonásokat tesz láthatókká; érezzük a' hatást, szemléljük az egymás után megjelenő vonásokat; és nem tudjuk mind ezen belső jelenések mik? és miként tünnek fel?

Vagy talán a' test, mint az anyaföld, a' tenyészet' magvait magában hordozván, mind ezeket saját természete által, forrás', elválás', és egyesűlés útán cselekszi? 'S e' szerént az az egész titok az emberben nem egyéb, mint a' mi tavaszkor az egész természettel történik? Eljön a' kikelet, 's minden nedv megmozdul; minden mag változásba jön; mindenféle egyetemi pezsgés, fakadás, alakról alakra törekedés kezdődik. Ott áll a' kerti bokor mintegy élet nélkűl; de az óra megjelenik, 's láthatlan munkálatnál fogva rügyet hoz, majd levelekkel zöldül be, most parányi bimbók jelennek meg, honnan végre a' pirosló rózsa balzamillatu kelyhével nyílik ki. Mind ezt mi okozza: úgy mondjátok a' vízzé sűrűdött lég, mi a' föld' rétein keresztül dolgozza magát, 's a' tavasz' langya által segítve a' bokor' gyökerein felhat 's ágaiban elterjed. Így érkezik meg az emberi test' tavasza is; a' forrásba indult nedv minden ideget rezgésbe hoz; az érzékek gyors haladással fejlenek ki, 's magokkal egyarányban fejtik ki az érzelmeket, 's érzelmek által a' képzeteket és gondolatokat: mint a' test' mindenkori állapotjának szükséges következéseit.

De testi anyag' forrásba jöttéből hogyan származik szellemi következmény? Mert mondhatjátok-e testinek az érzelmet, melly gyorsan keresztülfutó, pillantatnyi éleményt nem keres; melly jelentől a' jövőig, végestől a' végetlenig küzd; melly egész világot ölelne magához; melly földet és eget hevülő bámulattal tekint, 's tudományért epedve kérdez meg; melly az értelmi hidegségnek lángot kölcsönöz, a' megszokott jeleneteken elmélyed, a' mindennapi alakokon fölűl emelkedik, 's nagyobb és nemesb, jobb és szebb után indul, míg végre a' mennyei szépség' ideálát előteremti? 'S e' küzdés, emelkedés és fellengés csupán érzéki, csupán tenyészeti erők' munkája volna-e? Ez az érzés' és tudnivágyás' összeolvadása, ez a' magából kifelé határtalan terjedésre törekvés, a' legfelsőbb tökélet', a' legmagasb szépség' e' lépcsőnként fejledező képzete: testiségtől jöhetnek-e? 'S ha jöhetnek, miként? Úgy-e, mint virágkehelyből a' testetlen illat? Úgy-e mint aeolhárfa' húrairól, esti szél' rezzentése után, a' tündérénekhez hasonlító hang?

Megvallom, én a' ti bölcseségtekben járatlan vagyok! És azért állottam-e fel, hogy azt, a' mi titoktele álomként szállongott körűlem, a' mit éreztem, de érteni nem tudtam, 's a' mi most is, az élet' delén, lelkem' egébe csak költői képeket varázsol, úgy fejtsem ki rendben, világosan, és hidegen, mint az algebrai rejtélyes feladást? Engem az emlékezet vonz szellemkarral magához, 's szelid alakjain andalogva szólamlám meg, hogy tudjátok: ki volt Ő, ki akkoron a' forrás' és fejlődés' napjaiban, alkonyból felderülő gondolatként, égi tisztaságban tünt fel a' küzdőnek, 's azóta örökfényü csillagként sugárzott előtte; tévelygéseiben vezérlőleg, fáradalmaiban enyhítőleg, veszteségeiben vigasztalólag tekintvén reá.

Jaj annak, kinek kebelét az anyatermészet sok erő' magvaival hintette be, ha a' fontos pillantatban vagy elhagyatva, mint parlagon maradt föld, elvadul; vagy csaló képek után indulva, mint bolygó tüzet követő vándor, örökre eltéved! Egy fő, egy általányos szenvedelem hozza a' sokáig szendergett erőket mozgásba; az uralkodik a' homály felett, míg a' titkos küzdés névtelen sejdítések és vágyak közt folyton foly; az emeli fel a' fátyolt, midőn szív és lélek lépcsőnként eszméletre jőnek, bizonytalan hánykódások után irányt és czélt veendők; az vezet fel a' pályára, vagy zárja be előtted a' pályát, a' szerint, a' mint befolyását jó vagy bal csillag alatt fogadtad; és annak neve: szerelem!

Ismeritek-e e' szót? vagy inkább tudjá-

tok-e, érzitek-e, birjátok-e az értelmet, mit e' szóban az anyatermészet öröktől fogva letett és fenntart? Mert szerelem az, a' mi e' milliom formát a' kezdetlen anyagból kifejté; szerelem az, a' mi e' látszó és nemlátszó világot által és keresztüllehelli; szerelem az, a' mi az ifjúnak ingert ád széllelnézni maga körül, szomjúzni ismeret után, meleg részvéttel függeni az életen, 's kebelében lánggá nevelni minden szikrát, 's minden képzeményt és gondolatot varázs-szinben állítani fel. Mit a' mindennap' emberei e' névvel neveznek, az nem egyéb a' mennyei fény' egyetlen egy sugaránál, melly a' szerint a' millyen kebellel fogadtad, tisztán marad, vagy elsötétül; szeliden hevít, vagy égető tűzzel borít el; de lelkedet minden esetben csak úgy emeli magasra, ha tőle egészen elfoglaltatni nem engedted, ha vele és mellette minden szép és jó akadálytalan tenyészhet belsődben.

Mit várhattok az ifjúból, ki egész lényét, életének minden boldogságát, minden vágyait a' kedvelt lyánykа' birtokával kötötte együvé? Ki e' birtokon túl és felül emelkedni nem tud; ki egy személyhez úgy fűzi magát, hogy az egészért szabadon nem munkálhat; ki úgy tud boldog lenni, hogy kényözönében az emberiség' nagy céljairól elfelejtkezhetik, 's úgy boldogtalan, hogy szíve minden más érzelemnek bezáródik: az legfelebb csak románhőssé lehet; de azon szép pályák közül, mik az életben minden erősnek, minden tisztán hevülőnek nyitva állanak, egyet sem fog soha megfutni.

'S higyétek el: e' szerencsétlenség a' leggazdagabb keblűn is megtörténhető. A' homályban küzdő érzemény sejdítéseket szül; 's e' sejdítésekből ideált állítunk magunk' elébe, mellynek elérése minden törekedésünk. Eljön az idő, midőn érzésed' és képzelődésed' minden ereje észrevétlenül egyetlen egy pont felé kezd vonulni; 's ha az elmerülés', mondhatnám elrészegülés' e' pillanatában előtted egy szép, de minden esetre földi alak tűnik fel: olly hajlandó leszesz azt égből szállott ideálnak tekinteni! Olly kész vagy minden szépet és jót, minden nagyot és felségest annak birtokától felfüggeszteni! 'S kebled mennél telvébb erős, ömlengő érzelemmel; képzelgésed mennél ragyogóbb ezerszinű változékonysággal: annál inkább ki vagy téve, öncsalódásaidban elmerülnöd.

Való, a' csalódás gyakran elenyészik, de nem mindig javadra. Látod, mikép álfénynek hódolál; 's e' látás nem a' kijózanodás' derűjét, hanem a' veszteség' borúját hozza rád. Igy kétképen jutsz veszély' örvényébe. Mert vagy méltatlan czél után küzdve, lelked a' való nagyság' utáról eltéved; vagy tévedésed' megismerése sötét csüggedésbe ejt, 's magas törekedésednek hoszú időre 's talán örökre is szárnyát szegi. Azért boldog az, ki elég tisztán lát, keble' legnagyobb forródása mellett is a' czélt el nem hibázni, melly az emberi nem' jeleseinek, a' század' és történet' férfiainak kitűzve áll! És boldog az is, ki, midőn a' czélt elhibázván, halandó kebelre vetette magát, szerencsés vala ott szivet találni, szépért és jóért tisztán égőt! E' szív fogja őt az elhagyott pályára szelíden visszatéríteni; ez fogja összevonult érzelmeit ismét kiszélesíteni, hogy felemelkedett önérzéssel tekintsen ki a' világba, és szerelme' lángját a' természetre, a' hazára és emberiségre hatalommal terjeszsze ki. 'S melly különbség, boldogság' vagy boldogtalanság' özöne alatt magába nem sülyedni; hanem gyönyöreit kihatólag ezrekre általolvasztani, 's kínait munka és életzajban ölni el; és így vagy úgy maradandó hír és dicsőségért vívni!

Emlékezem az ifjúság' napjaira, mikor keblem is forrás' és küzdés' tűzpontja volt; mikor lelkemben ezer indulat, gondolat és kép zajonga; mikor vágy és remény, bolygó tüzként, csalóka fénynyel világított ösvényemen; mikor százféle erőt érzék magamban, 's nem lelém az útat, mellyen hatnom lehessen. Hellas' és Roma' hősei ragyogtak a' multból felém, 's szívszakadva kérdém: hol a' haza, mellyért halnom lehessen, mint ők? De a' föld, hol állék, hasonlatlan volt a' tündérképhez, mit a' hősek' szép hona felől magamnak alkottam. Túl a' havasokon jártak kivánatim; ah, ott vad nép vett tanyát! — Mondhatatlan fájdalom szállott meg, 's az emberek, kik előtt panaszom' kiöntém, hideg álmélkodással néztek reám. Képzeljétek mint szenvedtem! Lassanként sötétült előttem minden, a' mit előbb álmaim olly vidámon ragyogóvá tettenek; összevonultam saját érzésimbe; 's lemondva e' nagy, e' végetlen pusztává lett világról, egyetlen egy tárgyat, egyetlen egy pontot kerestem, hogy feltalálván, kirekesztőleg reája ruházzam álmaimat; nem találván pedig, lemondjak mindenről.

Illy környülmény vala, miben Őt legelőször megláttam; Őt, kinek neve még most is szívemen zeng keresztül; kinek emlékét éveken által néma tisztelettel szentelém; kiről e' magyarázhatatlan pillanatban érzem, a' mit a' költő a' kedves elhunytról mond vala: „Csak azok ismerték, kik itt maradtanak, hogy őt sirassák!“

Czelesztina inté vissza a' tévedezőt, 's vezeté a' való élet' pályájára. Ő tanitá meg, miképen az ideál nem kivül, de benn a' lélekben él; 's kinek lelke felemelkedni tud, feltalálhatja azt mindenhol. Mit keressz, ifjú? gyakran mondá vala. Isten egyetemi szerelmet öntött a' nagy mindenbe; azért él az egész egészben, nem rész részért külön. 'S te egyetlen egy érzelem' részegségébe akarod-e magad eltemetni? egyetlen egy alakra ruházod-e a' sejdítés' magas képeit? Választ a' férfiú keblet, melly bizalommal nyíl-

jon ellenébe; alkot fedelet, hol fáradalmaiból kipihenjen: de nem azért, hogy ottan magát elrejtse, hogy boldogságát lélekszendergésben találja: mint a' pohár' és szerelem' költője. Boldog volt nője' karjaiban Corneliának fia is, és még is szerelemmel futott a' haza' ölére, 's nem rettegett meghalni. Vagy az okozá-e magadba sűlyedésedet, mert ragyogó nyomokat körödben nem lelél? És azt hiszed talán, hogy a' város, mellynek szerelmeért Themistocles mérget ivott, márványoszlopokon nyúgovék, 's félisteneket számlált lakosaiban? Azt hiszed talán, hogy az omladékok, mellyekért a' száműzött Camill harczolni visszatért, a' mostani Roma' omladékaihoz hasonlók valának? 's hogy már akkor a' Capitolium a' földkerekség' történeteinek tanúja volt? Kunyhók körül küzdének és hullának a' hősek; 's ime sirjaik felett birodalmak terjeszkedtek ki. Nem a' föld lehelt varázsillatot, nem a' jelenlét' alakján lebegett az ideál! a' bámulatos nagyság egyedül az egyesek' lelkében élt; 's mi tiltja a' kor' embereit hasonlóra törekedniök, 's nevek' dicsőségével a' hon felett fénysúgárt vonniok?

Minden álom, a' mi tettbe nem megy által; 's tett nélkül a' férfiú álomjáró leszen, ki magasan lebeghet öntudatlan, 's felébredés' órájában halálosan bukik le. Tégy! és érezni fogod, miként szórt el a' természet szerelmet mindenhol. Fa, mellyet plántálál; kunyhó, mellyet építeni fogsz; föld, mellyen barázdát szántottál; háznép, mellyért izzadnod kell: egyről egyig boldogító szerelemnek lesznek tárgyai. 'S majd ha tetteidnek nagyobb nagyobb kört veendesz; ha azt, a' mit parányi környülményeidért híven tevél, a' hazáért teended: mint fognak érzelmeid magosulni! mint fogsz olthatatlán szerelemre gyúlni fáradságod' nagy czéljáért! Rényt és erőt kérj istenedtől; 's minél tisztább, minél elszántabb lélekkel munkálsz; minél szebbek, 's magasbak lesznek feltételeid: annál inkább szépülni 's magosodni fog előtted a' hon' képe; annál inkább közeledni látod az ideált, mit most a' régen mult' homályában hasztalan keresvén, elsűlyedsz.

Örülj, ha sorsod lánggal tölté kebledet; örülj, ha szíved alatt ezer meg ezer sejdítés habzik keresztül, bár borúban, bár fájdalomban is. Rablélek az, melly tompa nyúgalomban áll. De ne hidd, mintha a' természet ajándékai' használatáról számot nem kérne. Rettegj azokat eltemetni. Mert minden sejdítés, mellynek valaha tiszta, szép alakká kellett volna megérni, kínosan fogja magát megboszúlni. Előbb utóbb felébredsz az álomból, hová temetkezni akarsz; 's nyilván lesz előtted, mint tévesztéd el a' czélt; nyilván lesz, mint ölted meg lelkedben egy gazdag élet' magvait, mik többé kivirulni nem fognak, 'S mi különség jelen fájdalmád közt a' még nem nyilt, de nyilható magas pálya előtt, 's a' fájdalom közt, melly pályád' örökre bezáródta után kínozand!

Illy szellemben hányszor és mennyit nem szóla ő! De félbe kell szakasztanom; mert sem előadása' kellemét előtökbe nem varázsolhatom; sem azt nem tudom, ha beszédem' parányi hatása világosan éreztetheti-e veletek a' helyzetet, mellyben az ifjúnak lelke akkor vala. A' mi engem illet, bennem az emlékezet tisztán él, mint legragyogóbb szivárvány; de nem hasonlólag hidegen. Mert az nem egyéb, mint rég elhamvadt érzés' újralobbanása, melly a' borongó kebelt szeliden melegíti és felvilágitja.

'S miként rajzoljam lelkem' állapotját ez érzésben? Mert képe nem úgy tűnik fel előttem: mint az elhunytaké. Tudom, hogy ő nincs többé, és még is jelenlenni érezem. Nem, mint a' napokban, midőn kertje' árnyaiban leirhatatlan bájjal jár vala; de, mint a' tündérkirályné szokott felhőin lebegni, szellemileg és élettelve; mint lelkesülő költőnek jelenik meg a' mult, különbözve a' jelentől, 's az enyészetből még is kiemelve. Ti talán nem értetek engem; de én értem, én tudom: mi az, a' mit szó tisztán nem jelenthet, gondolat világosan fel nem foghat, és még is magát egész lényünkben hatalommal érezteti. Igen is; ő folyvást él azon hatásban, mellyel egykor lelkemet mozgásba tevé, azon szellemben, mellyel lángot gerjesztе bennem, végiglen tartandót! 'S midőn ezt mondom, ellenálhatatlanúl érzem, melly igaza volt a' hellenek' legbölcsebbikének, azt tanítván: halhatatlan az emberi lélek; mert íme az elhunytak emlékezetünkben, képzeletinkben 's álmainkban gyakran megjelennek! Úgy van! de tudnotok kell: a' halhatatlanság' e' szép tudományát nem hideg vizsgáló ész találta, hanem szeretettel tölt szív a' maga teljességéből önté ki.

'S higyétek nekem, a' pillantat, miben a' bölcs ama' sympathiából szőtt következményre jött; 's a' pillantat, miben a' következmény' érzése reám olly jóltevőleg hat, egyike azon keveseknek, mellyek' folyta alatt tisztán érezhető, mikép lehetséges az emberi léleknek ez érzéki, múlandó világból kiemelkedni; 's időn és téren keresztül szellemi össze-éresbe jőni; 's azt a' mi egyészetnek mondatik, testetlen, de meghatározott alakban visszateremteni. E' kimagyarázhatatlan egyesület a' multtal, egyszersmind előpillantat az emberi lélek' jövendőjébe. Homályos, az való; 's épen úgy, mint homályosak az érzelmek és gondolatok, mik az élet' hajnalán kebleinkben, 's egész lényünkben tolonganak: de valamint azok, úgy ez is visszavezet a' régi bölcsek' álmaira; 's a' lélek' más hazából jöttét, 's azon hazába visszamenetelét lehetségessé varázsolja.

Jól tudom én e' felmelegülésben is: mint fogná a' vizsgáló okosság ez egész költői bölcseséget hideg komolysággal megvetni.

De kell-e visszatolnunk a' képeket, miket a' boldogító órában érzés és képzelet előnkbe bájolnak? Hányszor nem szórnátok érette kincset és mindent, a' mit a' sokaság bámul és ohajt, ha az élet' sötét alakjairól elfordíthatnátok szemeiteket; 's a' nyugalom' és gyönyör' egyetlen egy perczét a' maga sebes haladásában előttetek feltartóztathatnátok! Nekem most jutott e' boldogság; a' jelen' gyors rohanását a' mult' kecses képei meglánczolák; figyelemmel tekintek lelkem' állapotjára, elmélkedem saját érzéseim, 's a' bennek támadt alakok felől; de ez elmélkedés nem hideg fontolgatás, 's nem hat leverőleg a' lelkesedésre. Így történik gyakran, midőn álmodunk, 's álmunk' közepette kérdjük: ha valljon valósággal álmodunk-e? a' nélkül, hogy felébrednénk.

És ime a' boldogság' érzelmének ez erejét is neki köszönöm. Ő taníta meg, mikép kell a' lelket állandó, szép tekintetekhez szoktatni; mint kell az élet' sötét képeitől el tudni fordulni, 's vagy a' jelent lassanként világos alakká deríteni, vagy a' multba visszanézve annak szép óráiból új örömet szívni. Egyszerü tudomány! de gyakorlatba venni csak annak lehetséges, ki magát, mint az eleuzisi titkokba avatandó, tisztulással készítette el. Ha kebled' nemes indulatokkal meg nem töltötted, ha az öröm' óráit vadul élted el, 's a' fájdalom' napjain vagy durván daczolva, vagy gyáván leverve, szívemelő megadás nélkül mentél keresztül: akkor mikép fognál szégyen és bánat nélkül lefolyt idődre visszanézhetni? mikép fognál a' jövő számára felvirulandó szép örömet előre plántálhatni? mikép fognád a' jelent olly nyúgalomban tekinthetni, hogy komoly arczán is nyájas vonásokat keress és találj?

Előre nem intve, rád vissza nem tekintve jön és megy a' pillantat. Elhagytad nyom nélkül röpülni? Úgy íratlan tábla marad örökre, miről olvasnod semmit sem lehet. De kapd meg azt sebes rohantában, 's nyomd reá bélyegét a' fennségnek, mire érzeményidet 's gondolataidat lassanként felvitted, a' hatásnak, mellyel egykorúidba a' jó' és szép' magvait hintetted, a' hűségnek, mellyet az emberiség és haza iránt kebledben viseltél: és építél magadnak emléket, melly a' jövő' minden nemü körülményeiben vigasztalásul, tanúságul, 's ösztönül szolgáland. Így fogod az emlékezetet és reményt szívéleményé tenni; így fogod az öröm' és bánat' érzelmét mondhatatlan gyönyörré összeolvasztani; így fogod megérteni, hogy folyton kedvező szerencsében keresni boldogságot, egy oldalu törekedés; hogy boldogságra nemesen kifejlett kebel szükséges, 's illy kifejlést csak a' szenvedés' pályáján nyerhetni. Szüntelen szerencse tartósan felhőtlen nyárhoz hasonlít, melly utóljára tompító hevével ellankaszt. Szenvedés az életben ollyan, mint vészes éjszaka, miután az elevenítő reggel mosolygva virad fel. Mint gőzkörünk a' széltől, úgy tisztulnak indulataink a' bal sorsban; mint virágkelyhen a' keresztülfutott zápor' cseppjei, úgy ragyognak arczaikon a' bú' könnyei, 's általok a' belső élet gazdagabban tenyész.

Ki szenvedett többet Czelesztinánál? Ki' feje felett zúg vala el sűrűbb borúban a' jelen? Kihez közelített halványabb reménynyel a' jövendő? Szenvedve, de nem alacsonyulva, csendes bátorságban és bizodalmas megadással álla ő keservének közepette; 's melylében bizonyos magosító, ihlelethez hasonló mozdúlat élni soha nem szünt. Lelke tisztán égett, mint régi mythus szerint, Ceres' jobbjában az olthatatlan fáklya, mellyet Aetna' tűzfolyamában gyujtott meg, elveszett leányát keresvén. Így lőn ő példányává a' legszebb erkölcsi tudománynak, a' legszeretetre méltóbb bölcseségnek, melly valaha emberi érzelmekből kifejlett. Így vezethete ő másokat, hogy indúlataik, mint a' szomorjáték' megrázó jeleneteiben, bánat és rettegés, gyötrelem és küzdés által megtisztuljanak. Így nyithata útat oda, hol bú és öröm a' magok' testvériségét nyilván éreztetik; 's az élet' jelenetei nagy-nemüekké lesznek, és minden tett, minden törekedés olly lelkettöltő, olly édesen jutalmazó hevet veszen magára, millyet a' költő a' nyelv' mindegyik szavában talál, midőn dalainak legszebbikét alkotja.

Mondom nektek, e' hasonlítás a' költőhöz nem áll helyén kivül. Isten az emberbe lángfolyamot önt vala, melly adja az életet; hagyd e' láng folyamot hülni, és nem fogsz gondolni, nem fogsz érezni, akarni és tenni semmit, a' mit a' maga körében a' hidegvérü csiga épen úgy nem tehetne. Lángolni, és mindég jobban, mindég tisztábban lángolni kell az embernek, hogy rendeltetéséhez képest nagyot és szépet mivelhessen. Ezért minden, ki valaha a' mindennapi élet' körén túl hatott, kisebb nagyobb mértékben költői helyzetben érezé magát. S' valljátok meg, ha illy érzés nélkül a' Filep' fija seregeit az Indusig vezetni fogta volna-e? Platon a' maga tanitója' szép bölcseségét olly magas hévvel fejtegette volna-e? Valljon az anyai szózattal keresztül rázott Coriolan hideg józanságban fordult-e el Róma' falaitól bizonyos halálra? És mit mondotok a' mi Dugovicsunkról, ki ama' lélekhevítő pillantatban ellenével együtt önként sírba szállt, mint a' Hindu' nője a' lángoló máglába? Nem mind annyi költői léleklobbanás-e? Bizony a' nagy ember nem a' mindennapiság' tekinteteivel nézi az életet. Úgy van ez ő előtte kiterjesztve, mint ifjú művész előtt a' raphaeli műv. Nyitva áll az ajtó, 's a' nézők sergestől jönek a' felfüggesztett táblát szemlélni. Egyik nem lát egyebet tarka szineknél; másik érez valamit futó gyönyörrel, melly nyom nyélkül elenyész. De belép az, ki a' jövő nagyság' magvait keblében hordja; és meg-

áll, és néz, és minden ecsetvonal lelke' mélyében tükröződik vissza. Nem nézet ez, mellyet más órában más feledtet el; ő nem a' kezet látá, melly a' művet vászonra tette; neki a' lélek tünt fel, melly azt teremtőleg alkotá; 's azon pillantatban egész lényét jövendő nagy, maradandó tett' gondolatja foglalá el.

Illy tekintetre vala szüksége annak is, ki Czelesztinát ismerni akará. De ne véljétek, mintha azon felhevült helyezetről szólanék, mellybe az ifjúság' napjaiban mindenki eljuthat. Kecses arcz, kellemes mozdúlat, szikrázó szem könnyen lángra lobbant; 's mi vala természetesb, mint az, hogy ő, kinek alakján annyi báj ömlött el, mint lelkén fennség, nézellőket talált mindenütt, egyet sem keresvén? Nagy különbség van az érzékiségből eredt hevület vagy épen elrészegülés, és azon lélekfellengés közt, mellynek alapja a' szép és jó, nagy és nemes iránt forró indúlat. Kinek keble van a' régen multban is minden emberileg szép vonást érezni; ki Plutarch' magas alakjai közt saját világában leli magát; ki a' Gracchusok' anyja' szent fájdalmán a' nyúgodt szenvedő' léleknagyságát tisztán kiismeri, 's meleg tisztelettel kíséri: annak érzelmei valók, maradandók és felemelők. Illy érzelmek nélkül ne közelíts ahhoz, kit a' természet a' mindennapiak' során felül helyezett. Az alatt míg csillogó álfénynek hódolsz, nem fogod észrevenni az ő érdemét; 's gondolatjárása, czélai, nézetei, 's egész állása rejtély gyanánt tünnek elődbe.

Czelesztina magason áll vala a' sokaság felett, kitisztult légkörben. Tisztán feküdt előtte az emberiség, fényével és árnyazatával egyformán; de attól nem tartá magát elszigetelve. Asszony, nő, anya volt ő; azonban minden helyzetet, mellybe lépett, minden ösztönt, mellyet természettől nyert, meg tudott nemesíteni; 's házi gondjait viselve, férjét ápolva, gyermekeit szívéhez szorítva, mindegyik körülményben csendes, egyszerű, maga előtt tudva nem lévő fennséget mutatott. Érezted benne az embert; de érezted egyszersmind, hogy e' névvel a' természet nagy gondolatot csatolt együvé: gondolatát a' teremtvénynek, melly szenved és örül, fél, és remél, eseng szeret, éleményre vágy, 's állati ösztönöket érez; hanem mind ezeket szív 's lélek' befolyása alatt gyakorolván, magát az állati körből kikapja, ismeretet gyűjt, érzelmeit megtisztítja, az érzéki világot erkölcsibe emeli, túl magán ezrekért munkál, társaságot és hazát alkot, 's gyermeket súlyos gonddal nevel, hogy az a' hazáért meghaljon. Azt akarom mondani: az ember nem egyéb állatnál, mind addig míg magát a' mindennapiság' világításában láttatja. És e' világításban láttam én embert kunyhóban és palotában, alacsony tüzhelynél és dús asztal mellett, durva pokróczon és bársonypamlag felett egyformán. Ezek szolgailag lépnek a' pályára, melly előttök történetesen felnyíla, 's való vagy képzelt szükségeik' fedezésével törődnek. Nem értik a' bölcset, ki az élet' örömeiből kiragadja magát, hogy néma magányban vizsgálódván, embertársainak új ismereteket szerezzen; nem a' hőst, ki midőn nője' karjai közt nyughatnék, fegyvert ölt, hogy vérét onthassa; nem a' nemeslelkűt, ha kincse' sokaságából ragyogó ünnepek helyett, hazájának alkot nagy intézetet; nem senkit a' ki az életet egyetemi, összehangzó czélok után akarja intézni, kinek lelke előtt bizonyos ideál lebeg, melly után küzdve a' teremtő szellem' nagy fennségü szándékának megfeleljen.

Ez ideál vala, melly a' széplelkű nő előtt jóltevő fényben világíta. De az nem álkép volt, nem hiú képzemény, melly sok tévelygőket ábrándozásba ejt, 's beteg érzelősségben sorvaszt. Ez ideál nem vala egyéb, a' természettől előnkbe szabott pálya' magosított képénél. Mint Phidias az emberi szép alak' szemlélete után formálta magának a' dicső tekintetet, melly az olympiai Zevsz' homlokán olly emberfelettinek látszék: úgy alkotott ő az emberi életből magának ideált, mit gondolataiban és tetteiben követett. Ugyan azért nem voná el az őtet az élettől; hanem minden nyomán szokatlan kellemet, 's tiszteletre méltó hódító fénykört terjesztett el, 's jóltevő harmoniát öntött egész életére. Láthattad volna őt, mint nem törekedett soha más lenni, mint a' minek őt isten alkotá. Költői nyelv sem mondhatta volna őt másnak, mint a' mi vala: asszonynak! De érezni, érteni kellett azon nemesült asszonyiságot, melly olly fenn, és még is saját alakja' határai közt hasonlatlan könnyűséggel lebegett!

Előtökbe rajzolám a' fő vonást, melly e' bájos képet alkotá; 's most ideje megszűnnöm. Mert mit tehetnék én, erőtlen képiró, a' mi teljes kellemében felmutathatná őt, a' mint élt és vala? Miért nem ismerte őt valaki a' kor' legjelesbei közül? hogy felőle lángvonásokat hagyjon a' maradéknak, szent érzelmekre buzdítókat. Hiában! A' hon, mellyben virúla, hideg, érzetlen nép' hazája volt. Nyílt a' virág; és nem volt, ki szépsége' szokatlan pompáját lelke' mélyéig érezze. Lehullt a' virág; és nem volt ki sejdítse, hogy kertje többé hasonlót nem terem. Ott fekszik Ő hoszú évek óta, árnyatlan domb alatt; és én nem kisérhetém sírjába, 's nem könyörögheték áldásaért, midőn elköltözött!

Barátim! e' szív szorulni kezd; 's az emlékezet' szent óráját nem kellene könnyekkel zavarnom. Isten hozzátok!

Kölcsey.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

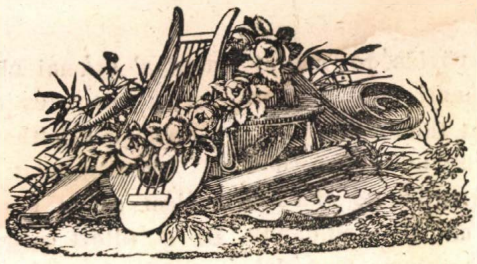

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 6-kán, 1837.** **2. szám.**

Tartalom: Dramaturgiai töredékek' folytatása. V. Kidolgozás. *(Vörösmarty)*, 17-d. szelet. — A' velenczeiek. Historiai novella. *(Fáy András)*, 24-d. szelet.

Mind jelenkori, mind jövendő dramaticusainkat arra kellene legelőször is figyelmeztetnünk, hogy pillantatig is el ne feledjék: miképen a' dráma, mind komoly, mind vig alakjában, a' poetai formák közé tartozik, 's ezen poetai formával csak poetai módon kell bánniok. ***Kölcsey.***

Dramaturgiai töredékek.

(Folytatás.)

V. Kidolgozás.

Miután a' költő jól választott tárgyát alkalmas drámai mesévé idomította, azt helyesen elrendelé, a' felvonások' nyugpontjait meghatározá, azoknak folyamatos haladását drámai oldalú jelenetekben kitűzé, mindent megtett, mit helyes felfogás, itélet, 's gondos átelmélés adhatának. 'S noha ez a' készülendő mű' tökélyeinek alapja, még sem lehet egyébként venni, mint üres vázolatúl, mellynek húst és vért, — szóval — életet csak a' kidolgozás adhat. 'S ehhez minden szabályok helyett, egy, t. i. költői elme, kivántatik. A' részek' 's dolgok' legbelsőbb összefüggését, a' nem csupán külső (jelenetekre szabott) tettek általi haladást, hanem a' sokkal érdekesbet, a' szellemi mozgást, azon érzelmek', gondolatok' küzdését, melyekből az elhatározás, 's miből ismét a' külső tett ered; a' characterek' egységét 's különbféleségeit, szóval a' belső fejlődést, 's végre a' drámai élet' tartalmas gazdagságát csak a' tervnek megfelelő kidolgozás adja. A' belső összefüggést 's hű character-festést különösen a' helyes okadás (motiválás) szerezheti meg, 's ehhez biztos itéleten 's az ember- 's világ' felszínes ismeretén kivűl mély belátás kivántatik a' természetnek, a' lélek- és kebelnek titkos munkálodásiban, rendszerébe 's titkaiba. 'S ezen általános megjegyzésnél 's figyelmeztetésnél a' helyes okadásra alig adhatni egyéb utasítást. Azonban az egész kidolgozásra nézve ha nem lehet is megmondani, mit kelljen tenni, sokat említhetni, mit kerülni kell.

Mind azon dolgok, mellyeknek felhozását az összefüggés, vagy érthetőség okvetetlen meg nem kivánja, vagy épen elmellőztessenek, vagy csak érintve hozassanak fel; de semmi esetre ne fordíttassék reájok különös gond, ha csak arra akár character-festés' tekintetében, akár nagyszerű vagy meglepő helyzeti nyereség miatt nem érdemesek, szóval, csak ollyan helyek' kidolgozására fordíttassék különösebb gond, mellyeket erejéhez képest költőileg és drámailag legtöbb hatást igérőknek találand a' szerző:

Et quae desperat tractata nitescere posse, relinquit.

Ezen óvás a' műdarabot rövidsége mellett tartalmassá teendi; megmenti a' költőt az erőpazarlástól, 's a' művet tündöklő foltoktól; mert nagyobb költeményben minden csak úgy tündökölhet jótevőn 's valódilag, ha helyén tündököl. Például, mit használnának Caesar', Brutus', Antonius' hatalmas beszédei, egy kisebbszerű, polgári drámában, apró házi bajok között, al vagy közép sorsú, csekély befolyású emberek' szájában? Ámulva hallgatnók egy ideig, utóbb nevetésre fakasztana. De vannak ezen fölül sikeretlen, mindennapi oldalai minden történetnek, melyekbe alig vagy igen bajosan önthet a' költő érdeket, 's ezek, ha a' darab' érthetősége végett nem okvetetlen szükségesek, méltán mellőzendők.

A' drámában vagy csak beszéltetik valami, mint történt dolog, vagy végbe vitetik. 'S ennek alapját már az elrendeléskor kell vala megvetni.

Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aures
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus. — —

Bizonyos, hogy a' mi elbeszéltetik, az drámában kevesebbé hat, mint az előttünk kifejlő cselekvény. Úgy lehet azt tekinteni, mint segédet, mint kölcsönt, melly az epostól, az elbeszélő poesistól vétetik, 's csak mint illyen állhat haszonnal és helyén; különben untató leend; pangó tó a' dráma' folyamában.

Igen hosszas volna itt aprólékosabb szabályokat adni; azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az elbeszélés drámában kétképen szükséges: 1-ször rövidség' okáért, hogy tudniillik ne legyünk kénytelenek minden kisszerű dolgot 's haszontalan népet a' drámában előállítani, 's ez által a' drámát felette hosszúra, a' drámai személyek' számát szertelen nagy lajstromra nyujtani, összevonjuk röviden mind ezeket, 's a' maga helyén 's idejében elmondatjuk azok által, kikhez legjobban illenek. Ezt teszszük leginkább az első felvonásban, midőn a' dráma' főbb személyeit 's viszonyaikat, 's egykét vonást előbbi életükből megismertetünk; 2-szor használtatik az elbeszélés, midőn az a' dráma' szövevényére valami különös világot vethet, vagy egyik 's másik főbb characternek érdekes vonásait tünteti ki; noha nem kell felednünk, itt is csak segédül használni az elbeszélést;

mert a' drámai characteréket sokkal jobban fogjuk tettek és cselekvés által, mint elbeszélésben kifejthetni.

Ezek szerint indulva nem fogjuk az elbeszélést csupa ékességül, czifráúl használni. De e' fölött még ügyelnünk kell, hogy az szertelen hosszú ne legyen, 's ha csak lehet, ne ismételtessék. Ismételtetik pedig néha, midőn ugyan azon körülményt a' dráma' külön személyeinek akarjuk tudtára adni; de ezen baj a' hibás elrendelésből ered. Azonban, mint igen sok hiba, ez is megszűnik az lenni helyes alkalmazás által; például, ha ugyan azon dolog' elbeszélése (feltévén, hogy minél rövidebb) különböző érzelmeket 's elhatározást szül, 's ez által a' character' kitüntetésére szolgál, 's egyszersmind váratlan, meglepő fordulatokat hoz elő. Az így használt elbeszélés megteszi hatását 's a' hatás megfosztja hibájától, az untatóságtól.

A' legújabb franczia darabokban mesterileg használtatik az elbeszélés. Nálok az ritkán jelenik meg, mint valami heverő, befoltozott rész; hanem többnyire a' felébresztett, vagy fellázadt indulatok, szenvedélyek' zajában mondatnak el a' bele szánt dolgok, 's élénk, zajló, viharos tekintetök azon áltatást szerzi, mintha jelen volnánk a' tettek- 's eseteknél, mellyek ezen szellemi mozgást okozták; vagy olly környülmények köztt adják az elmondandókat elő, hol azok váratlanok, meglepők, gyakran megrendítők, 's nevezetes, elhatározó fordulatot adnak a' dolognak. Illyen Angeloban (Hugo Victornál), midőn a' hülyének vélt Omodéi egyszerre az ifju ember előtt terem, kit Thisbe énekesné, Padua' zsarnokának, a' Podestának, féltékenysége miatt Rodolfonak, 's testvérének nevez, ki magát egy barátján kivül senkitől nem véli ismertetni. Omodéi elébe áll 's így szól: „Te nem vagy Rodolfo, hanem ez, 's ez" 's ekkor elbeszéli az ifju' egész élte' sorát, viszontagságait, legszentebb titkait. Az ifju bizodalomra kényszeríttetik ezen veszedelmes mindentudó iránt, 's tanácsa után egy elhatározó lépést merészel. A' beszéd egy kissé hosszú, de ha ezen ügyes fogással nem adatik, untató lehete, 's a' felett talán ollyan emberek beszélék el, kiknek semmi egyéb tenni valójok nem vala. Itt mind a' beszélő, mind, kinek beszéltetik, cselekvők 's cselekvésre határoztatnak az elbeszélés által.

Igen jeles a' Nesle-i toronyban Buridán kapitány' beszéde, midőn a' tömlöczben a' királynétól meglátogattatik. Buridán a' királyné bujasággal és öldökléssel fertezett éjszakái' egyikének tanúja lett, 's ezen titok' tudásával a' királynét hatalmába kerítvén, azt legmerészebb követelésekkel zsarolta. A' királyné módját ejtvén az ellene bizonyságúl felhozható iromány attól, kire azt Buridán bízta, magához csalni, Buridánt elveszteni határozza. Buridán már a' legmélyebb tömlöczökben ül, 's a' királyné jő, hogy a' rajta olly kevélyen és zsarnokúl hatalmaskodó embernek kínjain 's megaláztatásán diadalmaskodjék. Buridán hideg nyugalommal kötelékeiben egy borzasztó történetet beszél el a' királynénak, ki benne (Buridánban) végűl legelső kedvesére 's gyönyöreinek 's rég felejtve vélt bűnének (az atyagyilkolásnak) társára ismer. Mennyi ok, hogy előbbi szándékát (Buridán' megöletését) felfüggessze! hozzá járulván még, hogy mind ezen veszedelmes titkok' bizonyitványai a' tömlöczön kivül vannak, 's csak Buridán által menthetők, hogy mindkettejök' vesztére a' király' kezébe ne jussanak. 3-szor. Inkább elmondani, mint előadni való dolgok, mellyeket Horatius e' verseiben kijelel:

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur.

Tehát semmi undorító, szívlázító dolgokat nem kell színre hozni, semmit, miben vad, embertelen kínzás van, p. o. szemkivájás, vagy más afféle, hóhéri csonkítás, nyakszegés. A' mi valódi jó ízlést, illedelmet sért (de itt nem valami kényes, túl magyarázott finnyásságot értünk); minden csömörletes, 's a' mi ezen anyagi rosznak szellemileg megfelelő, a' mi utálatos, távol legyen a' színtől.

Mi ezen tanításnak az anyagi dolgokat tárgyazó részét illeti, arról alig lehet kétség, 's azt eltéveszteni nem is olly könnyű. Ki fogja Felicián' leányának, vagy Bánkbán' nejének bukását színre állítani, ki egy koldúst, ki sebes lábát kötözi, a' vad indusokat, kik egy szegény barát' husából lakmároznak? De vannak ezeknek szellemileg megfelelő dolgok, mellyektől őrizkedni kell. Minden szilaj vadság magasb erő-, az emberileg szent érdekek' összeütközése fennség nélkül, bántó és utálatos, ha színre hozatik.

Jó barátok, rokonok, szülék és fiúk csak illy óvás mellett állíttathatnak össze viszálkodólag 's magok a' halálos ellenségek nemelen agyarkodásai, ha azokban csak aljas, vagy épen állati vadság van, általában nem költőiek, 's még kevesbbé színre valók.

A' franczia színmüvek ellen sok a' panasz, hogy azok iszonyú, vad bűnök- 's bűnösökből vannak összeszőve. Igaz; de mind ezen bűnök mellett milly tisztán tartatik a' szín minden botránkoztató, minden aljas, illetlen dolgoktól. Fellépnek a' bűnösök, tudásával iszonyú bűneiknek; de azoknak bántó utálatossága a' szín mögött marad. A' minden szini hősnék' szörnyetege, Lucretia, nyujt-e a' színen csak annyi botránkoztatót, bántót, illedelmetlent, mint néha egy erkölcsösnek kürtölt szelid dráma? Hol azon vad átkok, káromkodások, mellyek egyéb költőknél az indulatok' kifejezésének csak nem egyetlen módjai? Lucretiának Gennaro öt társai fülébe mondják: én öcscse, fia, rokona vagyok ennek 's ennek, kit te megfojtatál, méreggel ételét, meggyilkoltatál, 's az asszony megismértetve, megsemmisítve van az előtt, kit lelkének egyetlen tiszta lángjával szeret, kielőtt jónak, tisztának szeretne látszani, mert Gennaro tulajdon fia volt. Utóbb Gennaro megöli Lucretiát, tulajdon anyját; de azt csak akkor tudja meg, midőn már munkáját végzette. Lucretia ellenben tudja, hogy az, ki meg akarja ölni, fia, 's bűneire emlékezve irtózik azt neki megvallani. 'S így lehetne egyéb jeleneteken végig menni a' nélkül, hogy durva botránkoztatásra találnánk.

'S ezen kényes ízlés, mi szerint annál mérsékletebb kifejezésekkel, 's ovatosabb mutatványokkal él a' költő, minél iszonyúbbak a' vétségek, mellyekről szólnia kell, az, mi a' franczia drámákat nagyban játszó bűneik- 's bűnöseikkel együtt a' színen megszenvedi; 's hogy e' fölött kedveltetnek is, azt a' rendkivül jó elrendelés 's ügyes drámai kidolgozás okozza.

Mi az átalakodást illeti, az kivül esik a' dráma' határain. Mert mi hasznát veheti költő egy madárrá változott embernek? Ha csak a' képzelődést annyira nem akarnók feszíteni, hogy az illyen elváltozottnak az emberi szózatot meghagynók, 's a' mostani termékeny műlelemény szárnyakat is szerezhet-

ne hozzá. Egyébiránt az illy nemű dolgok mindig inkább a' látványok közé fognak tartozni 's inkább külső ügyességtől 's csaknem megbirhatatlan nehézségektől függvén, nem igen lehetnek tárgyai drámai kidolgozásnak. Látunk néha színeinken embermajmot, emberoroszlánt, emberkutyát; viszont majom és kutyaembert deszkasátorokban, minden poezisa nélkül az átalakodásnak; mert itt ember és állat nem akarnak egyébnek látszani, mint a' mik; hanem csak megmutatni, milly ügyes vagy inkább ügyetlen utánozók. Az ember még talán legtöbbre vitte a' majomutánozást; de milly nyomorú, ha oroszlánt kell játszania. Mint mondók, ez csupa prósai mutatvány, 's mint illyen, érjen a' maga helyén a' mennyit érhet; más az átalakodás (midőn tudniillik a' lélek megmaradván, az alak valósággal elváltozni képzeltetik); abban már költői jelentés van. 'S ki ne olvasná gyönyörrel Ovidius' Metamorphosisait? de ő elbeszélő költeményt írt, hol a' lélek' határtalan képzelődése mindent utól ér: drámában a' szemcsalódás is megkivántatván, az átalakodásoknak hasznát nem vehetni.

Mit az elbeszélésről mondottunk, azon különbséggel azonban, hogy az sokkal mellőzhetlenebb a' drámában, mint a' költés' egyéb ágai, ugyan azt kell tartani a' lyrai, didacticus költészetről is, mellyek szinte csak részenként és segédképen szövethetnek be, hol azt a' hely' 's a' drámai charactetek' természete magával hozza. Egészen kizárni tehát ezeket sem lehet, csak hogy ne czélúl, hanem eszközül vétessenek.

E' részben különösen figyelemre méltók az újabb franczia színmüvek, ha egyébiránt mind valók volnának is azon vádak, mellyekkel a' német kritikától ostromoltatnak. Bennök elbeszélés, lyrai ömledezések, a' legdrámaibb alakot öltik fel, mindenkor helyén 's czélszerűleg használtatnak; bennök ritkán találni az émelygő érzelgés' 's helykivüli indulatoskodás 's pangó szenvedélyek, azon pogyászait 's úszományait (Schleppe), mellyeket kritikus szomszédainknak legjobb, legmüvészibb drámai charactereik is akadékúl rendszerint magokkal hurczolnak. Az újabb franczia költők minden érzelemnek 's indulatnak a' legpontosabb kiszámítás szerint tudják hasznát venni, a' cselekvés' rugóit müvészi kézzel drámai czélokra, színihatásra intézni, a' mi mind tanulásra, mind követésre méltó.

(Folytatása a' jövő számban.)

Vörösmarty.

A' velenczeiek.

HISTORIAI NOVELLA.

(Marco Corraro' laka Velenczében. Testvére Angelica épen reggeli öltözködését végzi egy talpas arany tükör előtt, hajfodrozatját illegeti, 's végzetül fej-fátylát tűzi fel. Giovanna könnyű köznépi öltözetben távolabb áll a' signorától, 's együgyüleg jártatja szemeit a' pompás bútorokon és a' signora' öltözete' darabjain.)

ANGELICA. Mondád: háromszor látogatott meg a' doge?

GIOVANNA. Nem, signora, tegnap délután négyszer tisztelé meg szegény lakunkat.

ANGEL. Úgy-e? mint vélhetni, kegyes, nyájas vala irántad? Özönlöttek szájából a' hizelgések? Csinosnak, bájolónak, angyalinak nevezgete, nem-e? tán piros arczaid is megcsipkedé? tán magassága' feledtében csókért is hajlott le szép ajkaid után, kis bohó, nem-e?

GIOV. (szem-lesütve) Olly formán.

ANGEL. (kezét vállára tevén) 'S tudod-e, Giovanna, melly árt szoktak szabni a' nagyok illy kegyes leereszkedéseiknek? — Számüzését a' lélek' azon tiszta nyugalmának, melly ártatlansága' érzetében boldog és boldogít; felzajlását a' szív' azon elégült csendének, melly sorsa' béke-malasztjain gyermeki együgyűséggel szendergett. Így a' szegény áldozat békes birtokát adja cserébe, ködbe vonult 's azzal oszló tündér álom-képekért, kitéved sorsa' szelid ösvényéből, hogy arra ne birjon visszatérni többé, 's mint álomjáró, fennt lebegő hold után eseng untalan, hogy fel ne érhesse azt soha! A' hiúság nem-alvó férget csúsztat be a' hajdan boldog kebelbe, és a' késői megbánás' mardosó kigyóvá növeszti azt, (lánggal) 's mind ezt, Giovanna, egyedül azért, hogy a' hatalmas nagyok' egypár üres órái kéjesen repüljenek el!

GIOV. Minden szentekért, signora, bár nem értem, borzasztnak szavaid!

ANGEL. Hallád-e, leány, hogy Loredáno doge csak imént még rabom vala?

GIOV. Hogy ne? hiszen egész Velencze a' jövendő dogeressét tisztelé immár benned.

ANGEL. Dogeressét? Igen, ha hiú fényt akarék vásárlani drágább szív-nyugalomért. A' férfi ritkán bír valódi mérleggel az asszony' érdeméhez. Báb vagyunk neki és játékszer, mit a' makacs gyermek, ha szét nem tör játéka közben, únni kezd 's kény szerint változtat. (Kevélyen) Nézz körül Giovanna, hibázik-e valami bájaimból arra, hogy velenczei dogeresse lehessek?

GIOV. Signora, te szép vagy mint egy Magdolna, és e' drága szövet.....

ANGEL. Botor leány! 's én, ládd-e, leeresztém lépemről Velencze' herczegét; mert némelly madár nem állja a' kalitkát, addig verdesi benne botorúl szárnyait, míg alá hull, 's illyennek bár arany kalitkát osztani kétszeres rabság. Tedd ezt, leányka, te is, míg időd van erre 's mételytelen szíved megóv. Téged, a' mint hallom, Pietro, a' szép fiatal sajkás, hordoz szerelmében; ne add biztos lobogású ház-tüzed, bolygó csillogású álfényért, melly előbb utóbb sűlyesztő posványba vezetne. Hidd el, jóakarónéd óhajtja ezt.

GIOV. Köszönöm szép szavaidat, signora. Követem tanácsodat; mert Pietróm is dúl-fúl, az ő módja szerint, a' fő úr' látogatásiért. Már egypárszor meg is hasonlottunk, bár még nap nem ment is le haragunkon; úgy hogy a' doge' szép ajándékait rég a' csatornába vetém vala, ha sértéstől nem tartanék. —

ANGEL. 'S már ajándékokkal is kísértett a' hatalmas lator?

GIOV. Igen — de ezt tán nem is kell vala mondanom — csecsék valának, nem illy szegény leánynak valók. Csillogó ékszerek, maszk-ruha a' holnapi farsanghoz —

ANGEL. (hevenyen) Maszkruha? mi végre ez? A' farsangi zajban találkozást igére neked, nemde?

GIOV. Igen.... nem.... úgy.... a' Mark' piaczán. Istenem, tán sokat is beszélek.... el ne áruljon signora; én szegény gyámoltalan leány vagyok. A' ruha úgy sem fogott volna testemre jőni soha; mert Pietro borús arczczal tilta el attól; — de ha megtudná a' kegyelmes úr....!

ANGEL. Ne tarts semmitől! Atyád mint ércz-olvasztó Marco testvérem' ügyelete alatt áll; az olvasztó-ház pedig nem a' dogétól, hanem a' magas signoriától függ. Add nekem, Giovanna, által a' maszk-ruhát sorsodhoz illőkért cserébe.

GIOV. Kedved' nem szegem, signora; de szent Márk óvjon engem a' nagyok' haragjától!

ANGEL. Bízz reám mindent, jó leány. Alkonyat után cselédem menend a' ruháért hozzád; de ne tudjon cserénkről senki semmit.

* *

Elmene Giovanna, nem épen minden aggodalom nélkül; Angelica pedig lángoló arczczal és szemekkel tekinte ki ablakán a' csatornán fel és le lebegő sajkákra. „Csakugyan báb valék tehát Leonardo neked — így szóla vonagló ajakkal — 's Velenczének még imént szív-ragadó szépsége, most egy kenyér-sütő pór leánynak áldoztatik fel, kinek együgyűség 's néhány ép tag minden bája, kelleme. Gúny legyek tehát egész Velencze előtt? Megállj, büszke kényúr! tévedtél számolásodban; Angelica ebből nem maradhat ki!

Marco, testvére Angelicának, dúlt arczvonásokkal rohana be a' tetemes szárny-ajtón. „Angelica, veszve vagyunk!“ kiálta, 's nyomott melléből szellőt fúván fel, egy karszékbe veté magát.

ANGEL. Mi baj, Marco? szűkszivüséged faggat-e megint?

MARCO. Bár ne volna egyéb. Tegnap délután küldöttség jelene meg a' signoriától az olvasztó-háznál, próba-olvasztás tételéről, 's gondolhatod mint üte ki részemre az. Én, mint tudod, a' régi magyar réz-szállítás szerint nyújtám be számadásomat, az új szállítás pedig jóval gazdagabb.

ANGEL. Gyávaság, hallatlan gyávaság! Olly botor czinkosnak még sem véltelek, Marco, ki csak az egyszerű rajta-kapatásig bírd felszámolni dolgodat.

MARCO. Köszönöm a' korholást, jó húgom, mellyet tőled vártam legkevesebbé. Nem felvont fényüzésed, pompás háztartásod, köntösöd, cselédséged-e azok, mik álútakra kényszerítenek?

ANGEL. Ha, ha, ha! ne hagyd ki, jó bátya, játszó asztalaidat 's Velencze' árús kecsű szépeit.

MARCO. Nem; de csakugyan utána rendezém ezeket a' doge-házzal állt viszonyodnak.

ANGEL. Melly téged, barátom, kedvemért az olvasztó-ház' felügyelőségére segíte.

MARCO (kedvetlenül). 'S melly végre is csak gyalázatot hoza házunkra. Leonardo teljesen visszalépett, 's te, a' kikiáltott dogresse, nem vagy egyéb Velencze előtt, mint elbocsátott herczegi ágyas.

ANGEL (fellobbanva). Fulánkos kígyó te! nyelvelsz most, tehetetlen, hogy asszony vala kénytelen pótolni gyávaságodat, 's családék, mint milliom asszony családik örökké, hol férfi szív' érzelmeire épít! (csillapodva) Az én dolgomat hagyd te, Marco, gondomra; kislelküség 's ügyefogyottság, tanácsnak és munkálásnak idején szemrehányásokkal állni elő. Járd te, barátom, sorban, mint szoktad, Velencze' templomait, 's tett helyett huhongass szent fohászokat; én sorsomnak, míg csak fonala teljesen nem szakad, gyáván nem szoktam megadni magamat.

MARCO. Bocsáss meg, Angelica; sérteni épen nem akarálak, szeretett testvéremet. Sőt ha megengednéd, egy tervet hoznék elő, melly képes fogna lenni kirántani házunkat minden szövevényeiből.

ANGEL (mosolygva). Terv? tőled jő, Marco? Hadd halljam csak a' híreért is.

MARCO. Tudom, Angelica, alant jár képzeted ész-fogalmimról, 's ezekkel kérkedni nem is szokásom. Azonban a' jó tanács többször száll le az égből hozzánk, mint gyarlóságunk azt megalkotni képes. Halld tehát, jó Angelicám, tervemet. Csak arra kérlek, hideg vérrel halld azt, 's ne rohanja meg, ha tetszeni nem fogna, felzajlás heves véredet. — Szent János' templomában valék misén....

ANGEL. Aha! tehát csakugyan égből jő a' tanács.

MARCO. Kérlek Angelica! — Kijövőben találkozom Zanóval, Velencze' leggazdagabb kereskedőjével, 's ez rövid bevezetés után bájaidra jöve, miket égig emelt, boldognak vallá azoknak jövendő birtokosát, 's félreérthetetlenül tőn előttem czélzást kezedre. Nyommasztó környülményeinket ismered, Angelica....

ANGEL. Sűlyeszszem tehát azokat egy roppant bakütéssel teljesen alá, úgy-e? Ennél ugyan, jó Marco, gyarlóságunk is jobb tervet adhata, 's kár vala szent János' boltjai alá menned érte. Felejted, hogy még százada alig múlt el, hogy a' Corraro nemzetségből egy ősünk ülé szent Péter' székét? 's most egy kereskedő, ki még nem is nobili...

MARCO. De minden órában az lehet; mert azonkivül, mint mondá, hogy egy, a' respublicának igen fontos, felfedezést teend, az arany könyvbeli bejegyzést teljes mértékű zechinekkel fizetheti.

ANGEL. 'S csak új süléső nobili leend neve, rangja.

MARCO. De ki pénzzel tartja most is a' signoria' agg kiváltságú urait; kinek, tudtommal, a' magyar udvar is szép summával tartozik; kinek csak az arsenal' ellátása is több ezer doppiát hajt be; 's ki csak imént oszlopot vala kénytelen kincsei alatt hajladozó boltjai alá vonatni, hogy repedéstől megóvhassa azt. Kegyesség után, melly mindenre hasznos, jó húgom, én mindjárt a' pénzt teszem.

ANGEL. Ősödhöz illő gondolkozás! hív azonban még sem vagy hozzá. Ha csakugyan le kell szállnunk, szálljunk szárazra, nem pedig sárba, jó Marco. Herczegi bíbor és selyem habzék még néhány nappal ezelőtt körültem; még igen korán volna férjemtől tudnom meg: mibe kerül réfe, 's hány réf kell egy dogeresse' ünnepi köntöséhez? — Tán véled, újság előttem Zanó' nagy becsű kegye? A' nő-nem igen éles, barátom, már távolban sejteni imádóját. Én tűrém a' néma hódolót, de a' megszólalót ön sorába utasítom. Ne erről többé, Marco! még kifogyva eszközből nem vagyok. Holnap carnevalunk kezdődik, melly szünetet von minden köz dolgaira a' respublicának; annak vigalmai közt reménylem megjő a' jó tanács, ha nem épen égből várom is azt.

(Carneval' első napjának délestje. Szent Márk' piacza. Ál-orczás sürű néptömeg. Zajos csoportozatok vigadnak, alakosok, küzdők, ugrók stb körül. Tolongás és nyomakodás mindenfelé. Egy közönséges veres domino-maszk áhíttan tolakodik és tekintget szerte, valakit keresve szemével. Végre egy csínos asszonyi maszkban fellelvén keresett tárgyát, kézen ragadja forrón, 's a' tolongás' alkalma alatt kebléhez szorítja azt.

„Felleltelek valahára, szép Giovanna! — szóla hevesen a' domino — oh milly bájlón ömlik-el e' varázs ruha szép tagjaidon!'

„Halkkal, herczeg — sugá az asszony alak — Pietro és atyám közelben tolongnak a' nép közt, mi könnyen sejthetnék találkozásunkat!"

DOMINO. Ne késleld boldog órámat angyali lény! Siess előre herczegi lakomba; kapusom értesítve már, készséggel nyitandja fel elvont szobámat neked. Áhítatom nem hagyand egy pár percznél tovább várnod reám.

ASSZONY-MASZK. Én remegek, hatalmas herczegem! szívem egyfelől gáncsolja, mit más felől óhajt. Mi leend belőlem, ha vagy Pietróm, vagy büszke Angelicád, tán jegyesed is már, tudandnak merész kalandomról.

DOMINO. Hagyd e' hasztalan gáncsokat, szép Giovanna! Pietródnak biztosb életmóddal, mint sajkássága, pótlandom irigyelhető jogába avatkozásomat. Mi Angelicát, híresztelt jegyesemet, illeti, e' leány, hidd-el, túl élte magát, 's az út ki van már adva neki.

ASSZONY-MASZK (hévvel). Így jól van, herczegem! Én előre tolongok palotád felé. Ne hagyj sokáig várnom becses magadra (megy).

DOMINO. (utána tekintve) Remek leány, koronája hódolásimnak! 's milly könnyű oszlatásúak gáncsai, büszke Angelica' örök zsarolásaihoz képest! Fulánk-remegés ízét veszti a' legédesebb méznek is (távolabbról utána tolong).

Szoba a' doge' palotájában. A' fentebbi asszonyi maszk egy falon függő arcz-képet vizsgál. A' doge hevenyen belép, 's lecsapja álorczáját, forrón ragadja kézen a' kép-szemlélésbe merültet.

DOGE. Hozott isten lakomba, szép Giovanna! Tedd le immár négy szem közt az akadékos maszkot; hadd szívjak éleményt bájos szemeidből, angyal!

GIOV. Engedd meg, kegyelmes uram, hogy kissé megtarthassam még ez álarczot; jótevőleg rejti az arczomon a' szemérem' pironságát, mellyet tán botor lépésem vona arra. Hadd szokjam még kissé a' szokatlanhoz.

DOGE. Kis bohó! de miért csügg szemed olly igen, az itt felejtett képen?

GIOV. Felejtetten? Nem a' büszke Angelica' arczképe-e ez?

DOGE. Oh igen, még bájolóbb korában festve. Művész' jeles dolgozása az, 's művészi becseért felejtém lom közé vetni a' képet, miután tárgyát szivem már rég a' közé számítja is.

GIOV. Nem vagy-e, uram, méltatlan, a' hajdani kedves iránt? Bús tükröt mutogatsz így szegény magamnak is.

DOGE. Ne tarts, angyali Giovanna, egykori hülésemtől irántad. A' hasonlítgatás' mérlege bíztosan hajlik feléd. Te természet' gyermeke, májusi kies reggel vagy, Angelica örök háborgó tenger, 's körűlte legtöbb része időmnek vészes zajlás és így vesztett órák valának. Kikötőbe ért szivemnek immár csak egy nehéz álom gyanánt tünik rémesen elő egykori botor hódolásom.

GIOV. 'S ha úgy is, ki fog engem gyámoltalant menthetni a' kevély signora' kétségtelen boszújától?

DOGE (hevesen). Én, ha szükség fogna lenni reá. De aggodalmad felesleges, szép Giovanna. Angelica' sorsa kezemben, 's legtúlságosb esetben nem volna nehéz a' signorát kitávolítni Velenczéből. Légy nyugodt, angyal, kövesd szép szerelmed' bájos sugallatit (indulatosan megöleli).

GIOV. Bűvös nyugtató vagy, herczegem! ki állhatna csábjaidnak ellent? Félre hát már akadékos álorczámmal! (leveti azt).

DOGE (elborzadva). Szent Márk segíts! Angelica! miként idéze a' pokol ide?

ANGEL. Hű fiához külde, szép Leonardo, engemet; az ártatlan Giovannát még korálván ördögi martaléknak. Azt jöttem tudtodra adni, hogy az asszonyi kebel' háborgó tengere nem olly könnyen csillapszik bár hatalmas Velencze' hármas szigonyára is. Számolásban visszakérni jöttem tőled, kéjedre pazarlott éveimet, híremet, nevemet. Mit szólsz követelésemre, hatalmas herczeg?

DOGE (feleszmélve). Viszont-követlelésem' pazarlott idő 's hír-név iránt, tán még alaposabb, úgy hiszem, a' tiédnél, balga leány! (éles gúnynyal) mert legalább tolakodás nem teszi gyanússá amazt.

ANGEL. Rajta, herczeg! miért kimélnéd fulánkodat, hiszen hatalmas doge beszél tehetetlen leánynyal. De, signor, e' gyűrűt, mellyel kezedet kötéd le nekem, levonám-e újjodról, vagy magad tolád újjomra? szólj!

DOGE. Mikor tagadám, hogy balga valék? De ne felejtse, signora, hogy gyűrűmet még akkor kapá, midőn szíve osztatlanúl enyém vala, 's a' ledér magyar nemes ifjú még a' főbb osztály-részt magához nem ragadá.

ANGEL. Ürügy-választásod, Leonardo, nem épen rosz. A' magyar ifjú kedvkeresőleg édelge körűltem; mert, mint jól tudod, czéljai, megnyerését kivánák a' doge' kedvesének. De szólj, van-e alapos okod egye-

bet hinni felőlem, mint hogy vigalmak után lihegő fiatal híg vér tarta egyedűl körében, azok pedig folyvást válták fel nála egymást; 's tagadni nem lehet, az ifjú módosan tudá élni világát, bár mit tartsanak is Velencze' parókás senátori felőle.

DOGE. Hagyd békével a' signoriát, Angelica; gúnyaid már is szemet szúrnak nála. Tekintetem őrze eddig....

ANGEL. Köszönöm nagy kegyelmű pártfogásodat, herczeg! ha ugyan a' magas signoria fontoskodik egy erőtelen asszonynyal tenni ellentállásba magát.

DOGE. Asszony is szintúgy súlya alatt áll a' törvénynek, mihelyt ártólag vegyíti a' respublica' dolgaiba magát. Gyanú van, hogy tőled származik a' gúny-irat, Maximilián császár mellett a' signoria ellen.

ANGEL. Nem mutat nagy lelkűségre, akkor, midőn ezer csúfos gúny-versek, dalok repkednek Maximilián ellen a' nép között, egygyen fennakadni, melly talán erőtlen visszatorlásúl kerűle közé. (Megfogja kezét a' Dogenak) Ezen gyanú vala tehát, magas őrje Velencze' boldogságának! azon fontos bünhödésem, mellyért tulságos esetben, szép Giovanna' nyugalma úgy hozván magával, Velenczéből örökre kifognám tiltatni?

DOGE. Signora! az eset nem lehetetlen. Rajtad áll kikerűlni, hogy a' doge ne legyen kénytelen feledni az egykori Seladont. Voltak boldog óráim veled Angelica, 's ezekhez hűtlen lenni nem kivánok; de ne felejtsd: voltak ezen órák! 's neked Loredáno Leonhárd ezentúl asszonyom — a' velenczei doge.

ANGEL. Büszkék uram, bár nem igazságosak szavaid. Hagyd még kissé a' doget Leonardo. Boldog óráid valának velem, mondád, nem-e? 'S ezen óráknak csak én maradjak-e áldozatja? Csak hideg emlékezés untasson-e téged addig, míg én a' multnak mérges fulánkját hordozom keblemben? Te szívetlen ledérséggel repkedj hóditásról hóditásra, míg én merre járok kelek, gúnyt 's kár-öröm-mosolyokat aratok, hű szerelmem' hitének egykori büszke reményiért? míg falaim közt, vesztett hírem-nevem' férgei dúlnak csalatott szivemben? — Leonardo, te könnyelmű vagy és büszke; tedd félre ez órában e' tulajdonidat, képzeld helyzetemben magadat 's határozz. Ledérek és ingók szerelmeid, jól tudom, a' nőtlen doge' csapongásai köz beszéd immár Velenczében, 's tán tartasz attól, hogy gát, hogy zár leendek indulatidnak? Nem, Leonardo, az nem leszek! Türedelmes leendek, ha másként nem lehet, szinte az érdektelenségig; szemeim nem látandnak, füleim nem hallandnak, elnémul ajkamon minden panasz és szemrehányás — csak kezedet ne vond meg, Leonardo, tőlem, melly egész Velencze' szájában már sajátom vala; mert egy velenczei nobilileányzónak, melly szinte bíboros ősöket bír nemzetségében, becsülete ezt kívánja!

DOGE. Igazad van, signora! a' nőtlen doge' csapongásai, asszonyi monda immár Velenczében; nőszönöm kell, (kezét nyújtva) 's becsületemet kötöm le előtted, néhány hét múlva menyekzőt tartandok.

ANGEL. (vidult hevenynyel) Lehetséges-e ez Leonardo? 's a' menyasszony? —

DOGE. (kaczagva) Az ádriai tenger.

ANGEL. Úgy-e, hideg gúny, doge? Fogadd el hát mátkádat tőlem! (hirtelen egy rejtett tőrt a' doge' mellének döf; de a' tőr ketté pattan azon). — Átkozott sors!

DOGE. Ha, ha, ha! ismét hibásan számolál, balga asszony! Vélheted, hogy Velencze' dogeja, vagy egy annak tizes tanácsából, fedetlen mellel meri ki nép közzé, Carneval' zajgásiban magát? Jól készült aczél - üngöm felfogá döfésed', 's a' doge most jogosan hurczoltathatna az ólom-tetők alá. *) De mondám, az egykori Seladon volt boldog óráihoz hűtlen lenni nem kiván. Karodat, signora! üdülésre leend szükséged otthon! (karját nyújtva Angelicának, udvariasan az ajtón kivezeti.) Élj boldogúl, szép signora! 's tanúlj feledni; e' tanulmány hidd el jobb keze a' szerencsének, midőn az boldogságunkat munkálja! (Angelica el).

DOGE (egy kis gondolkozás után). Távozzék e' vészes asszony, bár mibe kerűl, Velenczéből! zajlásitól egy óráig sem volna biztos életem. De miként? Végkép' sűlyedni nem engedhetem; nehogy érte bánat' mardosási keserítsék napjaim'. Mert egész szivét nem nyújtá ugyan nekem soha, 's rangomé vala inkább hódolata; de én is nem használám-e önzőleg a' csábitás' alkalmát? 's nem ő egyedűl hordozza e' súlyát a' szakadt viszonynak? Nem! Politicai botor avatkozásai, mikkel untata mindig, könnyen a' Márk' két oszlopa közé juttathatnák ugyan,**) de komoly ügy ne váljék a' dologból! Büszke és ingerlékeny a' signora, 's így — gúny ellene az igazi szer.

(Folytatása a' jövő számban.)

Fáy András.

*) Kormányi fogház Velenczében.

**) Mark' piaczán, két oszlop közt történtek a' kivégzések.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

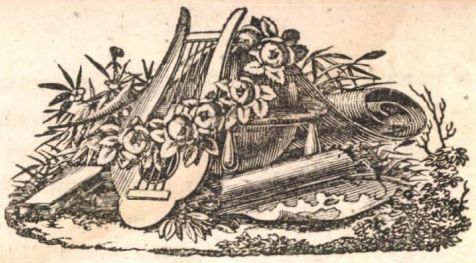

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 9-kén, 1837.** **3. szám.**

Tartalom: Az emberi ész' nagysága. *(Sz.)* 33d. szelet. — Dramaturgiai töredékek. V. Kidolgozás' folytatása. *(Vörösmarty)*, 35d. sz. — Téli dal *(Erdélyi)*, 41d. sz. — A' Velenczeiek. Folytatás *(Fáy András)*, 41d. sz. — Ember 's világismeret (*Zámory*), 46d. sz. — Egyveleg. 47d. sz.

Ez alkot minden szépet és dicsőt.
Az egyes embert mint a' milliókat
Ez áldja 's égi boldogságra inti.

Berzsenyi.

Az emberi ész' nagysága.

Columbus 1492. october' 11 és 12-dike közt fedezte föl Amerikát. Franklin kapitány 1826. augustus' 18-dikán végzette be ez új világ' fölfedezését. Hány nemzedék tűnt el a' föld' színéről ezen 333 évi- 9 hónapi, 24 napi idő alatt! Hány változás történt! Mennyi viszontagságokon mentek keresztül a' népek! A' mostani világ nem hasonlít többé a' Columbuséhoz. Amaz ismeretlen tengereken, zuhogó hullámokon a' Hornnál, és a' viharok' Fokánál, mellyektől régenten a' hajósok elsápadtak, ama' kettős óczeánon, melly a' maga kettős partját mossa, 's ama' régenten olly igen rettegett tengervidékeken most szabályszerűleg röpködnek leveleket 's útasokat szállító postahajók. Amerikának egyik virágzó városából hívják meg az emberek egymást Európa' másik virágzó városába ebédre, 's a' rendelt órára pontosan meg is érkeznek. Amaz otromba, mocskos, nedves hajók helyett, hol csak besózott halat lehete enni, 's az ember a' süly' (scorbut) martaléka volt, most az útasnak csínos nászadok kínálkoznak, mellyeknek szobáik mahagonival padolvák, szőnyegekkel, tükrökkel, virágokkal, könyvtárokkal és zene-szerekkel ékeskednek, 's a' legkéjelmesebb konyhával ellátvák. Olly útazás, melly alatt több évigllen tartó buvárkodások történnek, különböző égövek alatt, most már még csak egy matróznak életébe sem kerül. — A' vihart mosolyogjuk. — A' távolatok elenyésztek. — Egy magányos czethalász a' déli földsarkhoz evez, 's ha halászata nem sikerült, tovább megyen egész az éjszaki sarkig. Egy halfogásért kétszer átevezi a' polusokat, kétszer hagyja maga megett a' naptérítő' (Wendekreis) tartományait, 's kevés hónap alatt megérinti a' planeta' két végpontjait. A' londoni vendégházak' kapuin jelentéseket láthatni, mellyek alkalmak felől tudósítanak Dovertől Calaisig 's Van Diemen-országba, mellyek minden lehető kényelemmel ellátvák az ellenlábuakhoz (antipodes) utazandók' számára. Zsebformában kiadott útleirások, kalauzok, kézi-könyvek vannak ollyanok' használatára, kik gyönyörködésből utazzák körül a' világot. Ezen út 9—10 hónapig tart, sokszor kevesebbig. Az ember télen indul el,

midőn játékszínből kijött, a' canári szigeteknél köt ki, vagy Rio Janeiroban, a' Philippinákon, Chinában, Indiában, a' Jóremény' fokánál, 's megint itthon van, midőn a' vadászatok kezdődnek. A' gőzhajók a' tengeren nem ismernek ellenkező szelet, a' folyókon nem örvényt. Hasonlók két három emeletű úszó palotákhoz, mellyeknek folyosóikról az új-világ' erdei között a' legfennségesebb természet-ábrázolatokat bámulhatni. — Alkalmas útak vezetnek felhő-magasságú hegyek' ormaira, 's az ember bejár sivatagokat, mellyek még nem láttak embernyomot. Néhány év előtt 40,000 útas gyülekezett egybe egy mulatságos vándorlatra Niagara' zugóihoz. Terhelt, nehéz szekerek gyorsan csuszamodnak tova a' vas útakon, 's ha Francziа-, Német- és Oroszországoknak tetszenék egy telegraph-vonalt állítani egész a' chinai falakig, Chinában mulató barátinknak irhatnánk, és 9—10 óra alatt választ kaphatnánk tőlök. Ki 18 évű korában kezdené vándorlását, és 60 évű korában végezné, ha naponként csak két mérföldet hagyna is hátra, planétánkat hétszer útazhatná körül. — Az emberi ész valóban igen nagy a' maga kis lakhelyéhez képest, 's belőle azt következtethetni, hogy számára egy nagyobb és dicsőbb haza van az istenektől rendelve.

Chateaubriand után **Sz.**

Dramaturgiai töredékek.

V. Kidolgozás.

(Folytatás.)

Mi a' kidolgozás' külsejét, a' drámai nyelvet illeti, azt itt csak annyiban akarjuk szóba hozni, mennyiben a' dráma' természete megkivánja; mert különben a' költői nyelv' általános szabályai reá is illenek.

Intererit multum Davusne loquatur an heros.

A' drámai személyek' különféle charakterei különböző nyelvet is kivánnak. A' régi nagyszerü tragoediák' pathosa ugyan csaknem egy színre olvasztja minden személyeinek beszédeit; nem szenvedi azt a' tarka vegyítéket, melly az újabbakat bélyegzi; részekben, mint egészben egyaránt, a' komoly, a' magas szellem, mélyebb szenvedély, melly bennök uralkodik, fő 's aljas személyek' kifejezéseit megnemesíti, 's ez által a' hatást minden idegen elemtől tisztává, zavartalanná teszi, 's folyvást azon tisztelettel határos ámulatban 's figyelemben tart meg, mellyel nagy 's megrendítő szerencsétlenségek' 's szenvedések' látványának tartozunk. 'S ezen tiszta, zavartalan hangulatban valami szent 's ünnepélyes van. De épen ez ünnepélyesség, ezen szakadatlan feszült komolyság néha, kivált hosszú darabokban, fárasztó 's untatóvá lesz. Miért is, ha a' tárgy nem olly nagy nemű, a' mese nem egyszerű, hanem több 's igen különböző részekből alkotott, több szerencsével követhető Horatius' ezen tanítása, mellynek valósítását senki olly mesteri kézzel, olly remekül nem vitte ki, mint az újabb korban Shakspear. Nála minden lényegesen különböző, úgy szólva különfoku személy külön nyelvet beszél. E' részben senki a' valódi életet olly hiven ki nem fejezte, mint ő, a' nélkül, hogy ezen csaknem prosai utánazásnak a' költői érdeket feláldozta volna. Ezen látszólag olly mindennapi személyek' beszédei is müvészileg annyira magasak és tiszták, hogy az életi, vagy inkább piaczi mindennapiság' vádját rájok illeszteni nem lehet. Nála, például, más, egészen saját nyelvet beszél a' szilaj, nyers Casca, mást a' nemes Brutus, mást a' nép, melly a' köztéren kószál és dühöng; saját nyelve van a' büszke, heves, inkább tettekben mint szavakban erős Percynek, más az ábrándozó vitéz Glendowernek, a' helyezeteihez 's szeszélyeihez képest változó, a' készakaratú kicsapongásokban is nagy Henriknek, 's talán mindenek közt legélesebben jegyzett beszédei Falstaffnak, ezen eredeti teremtménynek, és napnak a' korhelység' rendszerében, különböző minden egyebektől, még Nym', Pistol', Bardolph' társaiétól is, kiket holdai gyanánt lehet tekinteni; kik ismét olly sajátúl különbözők beszédeikben, mint charaktereikben. De Shakspearnél nem csak ezen élesen elválasztott charakterek különböznek beszédben és nyelvben; hanem híven meg vannak tartva a' finomabb különbözések is, úgy, hogy nála minden fő charaktert új 's különös teremtménynek lehet tartani, 's ez nem csak a' belső alkotásból, hanem a' személyeknek adott beszédekből is többnyire kivehető. A' gondolatok' 's képzeletek' határtalan ura, amint képes vala köl-

tői lényeket előteremteni, bírt tehetséggel is, hogy azokat megkülönböztető sajátságaikban, saját nyelvvel, saját kifejezési módokkal 's belsejökkel tökélyesen összehangzó alakban állítsa elő.

Azonban illy változásokban dús külsővel csak olly rendkívüli elme állhat meg 's ragyoghat, mint Shakspearé, 's e' példa, ha gazdag költői ér nem járúl hozzá, könnyen félre vezet, 's harmoniátlan, zavart 's épen azért semmihatású egészet hoz elő. Miért is sokkal biztosabbnak látszik, kivált nagyszerű tárgyakban megtartani a' régiek' szabatos komolyságát, mellyet a' mondottakon kivűl az is ajánl, hogy az illy nemű színművekben általánosan magasabb érzelmek 's szenvedélyek uralkodnak, mellyek, ha művésziek akarnak lenni, illik, hogy a' lélek 's szív' lángjaiban, mellyeken át kell menniök, salakjaiktól megtisztulva keljenek elő. 'S illy tisztulás után az érzelem 's indulatok aljasabb drámai személyek' szájában is mintegy megnemesűl 's megszenvedi, sőt kívánni látszik a' nyelv' általános egyenlőségét.

De ha megkülönböztető beszédmód komoly drámában inkább csak kívánatos, mint merészelhető, mulaszthatlannak látszik a' vígjátékokban, hol a' musa az élet' hétköznapi köntösét ölti fel. Itt a' finomabb vagy aljasabb, sajátságos beszédet már a' tárgy maga, melly a' köz életből vétetik, jobban megkívánja, hogy a' képmás tökéletes legyen. Itt nagy hasznát vehetni a' vidéki szó ejtésnek is, mi, ha helyén 's ügyesen használtatik, mivelt miveletlen nézőt egyaránt mulattat. Haszonvehető itt azon beszéd is, melly idegenek szájában, nemzeteik' különbsége szerint sajátságos hibákkal változatos. Nyelvünk e' részben nem mutat ugyan olly nagy 's gyakran alig érthető eltéréseket, mint talán egyéb nagyobb terjedelmű nyelvek; de épen azért inkább használható, 's mind költők', mind szinjátszók' részéről nagyobb figyelmet, gondot érdemel, mint eddig reá fordítva volt.

Dialectusaink napról napra jobban össze olvadoznak, 's tanítás 's közlekedés által végre a' köz divatú nyelvbe menendenek át, a' mi egy felől nyereség; de költőnek minden esetre szemmel kell tartani az átmeneteleket, használni a' nyelv' minden virágait mielőtt hervadásra jutnak. 'S mivel a' mit

eddig színeken hallottam, dialectusok' utánozásait, hiányosnak vélem, 's a' mi könyvekben egyes dialectusokról helyesen mondatott, egybegyűjtve 's összeállítva nincs, nem lesz, úgy hiszem, fölösleges, e' helytt a' magyar dialectusok' rövid átnézetét adnom, úgy, mint azokat vagy hallásból, vagy egyes leirásokból *) ismerem.

Mindenek előtt, hogy érthető legyek, szükségesnek tartom itt a' hangzók' osztályozását. A' hangzó a' közönséges felosztáson kivűl (rövidre 's hosszúra)

mély a á o ó u ú
magas e ö ő ü ű
közép é i í.

Ezen kétszerű felosztáson kivűl még egy új osztályozás (zárt és nyílt) alá esik az *a* és *e* betű. A' zárt rövid *a* az, melly általában magyarnak tartatik, 's ennek hosszúja nem azon ékezett *á*, mellyet irunk, hanem az, melly némelly felsőbb tájakon hallatik (aa), p. o. *baatyaam*, 's melly néhány szóban (*aara*, *amaara*, árra, amarra helyett) Dunán túl is fenn maradott. A' nyílt *ä* rövidje azon ékezett hosszú *á*-nak, mellyet irunk. Ezen nyílt rövid *ä*-t a' felső vármegyékben hallani leginkább. — A' zárt rövid *e* az, mellyet Debreczenben 's környékén hallani, 's ennek hosszúja ismét nem azon ékezett *é*, mellyet irunk, hanem az *ee*, mellyet palóczosnak lehetne mondani; 's ez Dunán túl is fenn van e' szavakban: *eere*, *emeere* (erre, emerre helyett). A' nyílt rövid *ë* az, melly eddig középnek mondatott, p. *szërelem*, *këgyelëm*; ebből lesz az ékezett hosszu *é*, mellyet irunk. Ezek szerint lesz a' hangzók' egy harmadik felosztása: nyílt rövid *ä ë*
— hosszú *á e*
zárt rövid *a e*
— hosszu *aa ee*,
'S ezekből az irói nyelv a' zárt rövid *a*, *e*-t 's a' nyílt hosszú *á*, *é*-t tartotta meg, a' közbeszéd ezen fölül a' nyílt rövid *ë*-t; a' nyílt rövid *ä*, 's a' zárt hosszu *aa*, *ee* a' dialectusok' sajátjai.

Ezeket előre bocsátva a' közdivatú (irott)

*) Nem rég (l. a' T. Gyüjt. 1837-i I. kötetét) a' palócz dialectusról egy igen alapos 's világos rendszerű értekezés jelent meg, mellynek némelly, eddig előttem ismeretlen adatait részint újakúl, részint igazításúl általvettem.

nyelv' hangzói (leginkább a' hosszúk) a' következő változásokat szenvedik:

közdivatú	hienczes	palócz.
é	ie	ee
í	í	é v. ei
ó	uo	ao
ő	üö	eö
ű	—	néha ő
rövid hangzók:		
u	—	ó
ü	—	ő

e' szerint lesz:

k.	h.	p.
édes	iedes	eedes
szíves	—	széves v. szeives
adó	aduo	adao
idő	idüö	ideő
lábunk	—	lábónk
kezünk	—	kezőnk.

Különös bélyege ezen dialectusoknak, 's e' tekintetben a' dunántúli közönséges beszédet is ide számíthatni, hogy az *l* betűt szó' végén, többnyire, szó közben pedig mindenkor, midőn utána egyéb mással hangzó következik, kihagyják, 's az előbb rövid hangzót megnyújtván, sajátságaik szerint elváltoztatják. Így leszen:

közdivat,	dunántúl,	hiencz,	palócz
al	aa	aa	au
ál	á	á	á
el	ee	ie	eü
él	é	ie	ee
ol	ó	uo	ao
öl	ő	üö	eö
ul	ú	ú	ó—ao
űl	ű	ű	ő—eö

közdiv.	dunánt.	hiencz.	palócz.
csalna,	csaana,	csaana,	csauna.
szállna,	szána.	—	—
elkelne,	eekeene,	iekiene,	eükeüne.
élne,	éne,	iene,	eene.
pokol,	pokó,	pokuo,	pokao.
ökölre,	ökőre,	öküöre,	ökeöre.
tanulna,	tanúna,	— tanóna v. tanaona.	
merülne,	merűne,	— merőne v. mereöne.	

Itt kell említenem, hogy a' hienczes nyelv néhol föl—füö, el—ie helyett fö-t, e-t is mond: fö-ment, e-ment.

A' hangzókra nézve még csak azt kell megjegyeznünk, hogy dunántúl két rövid *e*, a' zárt és nyílt, használtatik, p. o. këgyëlem. Némelly vidékek, u. m. Kőrös, Szeged 's Fejérben Sukoró a' nyílt rövid *ë*-t rendszerint *ö*-vel cserélik fel, p. o. rëttenetës, *röttenetös*; nyerem, *nyeröm* stb. Ki tehát ezen ö-s dialectust utánazni akarja, e' szabályt kell tartania; 's e' szerint soha sem szabad a' szentet *szönt*-nek, eped-et *öpöd*-nek mondani; mert ezek hallatlanok. A' zárt rövid *e* nem változik ezen dialectus szerint *ö*-vé. Egypár kivételt talán lehetne a' köz életből említeni; de egykét kivétel nem árt a' szabálynak. — Továbbá a' hosszú nyílt *á* némelly tájakon hosszú *aa*-val cseréltetik fel, p. o. bátyám = baatyaam.

A' mássalhangzók' változásait alig lehet rendszerbe vonni; itt csak a' főbbeket érintendjük. Dunántúl az *n* betűt némelly hangzók előtt, az *i* előtt pedig rendesen, meglágyítják: fony, nyől (fon, nő); kenyi, fenyi, gyünnyi (jöni), mennyi (menni). A' palóczok ezenkivül még a' *d*-t és *t*-t is meglágyítják *i* előtt, p. o. diák = gyiák, Dienes = Gyenes, Kati = Katyi, Peti = Petyi. Dunántúl némelly szavakban kihagyják a' *gy*-t: vagyok = vaok, megyek = meëk, nagyobb = naobb; néhol *j*-vel cserélik fel és viszont, p. o. gyász helyett jász-t, jön helyett gyön-t, gyün-t mondanak. A' palóczok a' *meg*-et a' szerint változtatják, a' millyen mássalhangzó következik utána, p. o. meg-marad = mem-marad; meg-veszem = mev-veszem; meg-bánom = meb-bánom; máshol az *m*-et hagyják ki: 'egüttem, 'eglestem = megüttem (ütöttem), meglestem helyett. Dunántúl az *rl* stb. két *l*-re olvadnak, p. tarló = talló, sarló = salló; más tájakon az *rs* változik két *s*-é, p. Karsa = Kassa, borsó = bossó, korsó = kossó. A' palócz a' *val vel* ragot, *vau veü*-re változtatva, mindenütt megtartja: késveü, kanálvau; a' házhoz, kézhez helyett: házho, kézhe; a' gőcseji kanálvel-t, sípvel-t mond, és kinál-t kinél helyett. A' gőcseieknek, 's ha jól emlékezem, ormánságiaknak szokások a' helységek' nevei elibe *e* betűt mondani, p. o. hova megy kendtek? Esöjtörbe (Söjtörbe), Ekuotabe (Koltába).

A' zsidós, tótos stb. magyarság' utánazását különösen jól értik szinészeink, kevesbbé a' németest; angolt, francziát, olaszt pedig épen hibásan utánaznak; ezeket talán úgy lehetne valamennyire közelíteni, ha mindenik nemzettel saját kimondása szerint olvastatnók szavainkat.

(Folytatása a' jövő számban.)

Vörösmarty.

Téli dal.

Hol a' virágbokor
Folyóvíz' partirul?
A' nap miért hideg
Keletnek ormirul?

Reggel ha fölkelek,
A' tájék szomorú,
Látom, fejem fölött
Országos a' ború.

A' parti zöld virány
Telére elvirul;
A' nap hideg nekem
Más hon' határirul.

Erdélyi.

A' velenczeiek.

HISTORIAI NOVELLA.

(Folytatás.)

(Carneval' második napja. Marco Corraro' laka).

MARCO. Hála minden szenteknek, kedves húgom! hogy elmédet, ha nem szívedet is, a' pénzes Zanó felé hajlíták. Ő, hiszem, fel fogja emelhetni házunkat. De, megvallom, nem látok át eszeden: miért fogadtatád meg Zanóval, hogy az újra kifürkészett magyart ne adja fel a' signoriának. A' feladás Zanót minden bizonynyal az arany könyvbe juttathatná.

ANGEL. Marco, előtted nem titkolódom, nehogy szereped' tévesztésével megrontsad tervemet. Zanónak egyedűl azért adék reményt, hogy ő legyen vég menedékem, ha minden egyéb szakad. De miután értesített, hogy a' magyar ifjú ismét Velenczében lappang, 's főkép', mint olvasztó legény a' te ügyeleted alatt áll, fontolatlan egy leány lennék, nem ezen ifjút, ki már egyszer hódolóm vala, 's kinek sorsa most tőlem függ, vennem tárgyáúl hállózásaimnak. Az ifjú, mint tudjuk, dús gazdag, nemzetsége fő tekintetű Magyarországban; nekünk pedig, miután én a' dogéval szakítottam, téged a' signoria tart szemmel, Velencze nem virúlhat többé.

MARCO. Úgy van, nem virúlhat többé, 's Magyarországot is keresztények lakják. De kedves húgom, az az ármányos magyar, ki kevésbe múlt, hogy Velencze' százszemű kém-őrségét is szégyenbe nem hozá, nem siklik-e, kigyói sikamsággal le, vetendő tőrkeidről?

ANGEL. Nem osztozom aggodalmadban. Volt-e elsőbb megjelentekor Velenczében lekötöttebb imádóm nála? 'S most egyfelől feljelentés és gyalázatos halál, másfelől tán még nem épen inger-vesztett bájaim', 's benned egykor bírhatása azon olvasztói titoknak, mellyért olly merényekre vala kész vetni fejét — úgy hiszem, nem leend neki nehéz és kétes a' választás.

MARCO. Vélném még is Angelica, tegyen esküt, mennyire lehet oldhatatlant, Magyarország és Velencze' hatalmas patrónjaira —

ANGEL. Hagyd el Marco! az eskü' szavai könnyen száradó cseppek, ha az ajakra nem sziv' forrásából bugyognak fel. Nem kelle-e magadnak is, a' buzgó kegyeskedőnek, hitet letenned, midőn az olvasztó-ház' felügyelője levél? és még is —

MARCO (kedvetlenül). Angelica! —

ANGEL. Hagyjuk ezt Marco; még hála az égnek, bájaim nem vesztek el előttem minden hitelöket, azért hogy a' doge megszűne rabom lenni. Rendeld te titkosan és szemesen a' magyart alsó rejtek-termünkbe, sejtesd vele, hogy titka birtokunkban, 's milly idvet rejt számára a' szerelem, milly vészt annak ingerelhető bosszúja. A' többit bízd reám.

MARCO (vidoran). Még is hogy nem tartasz egészen haszonvehetetlennek Angelica! — De kérlek: Zanó ne sejtsen semmit. Tudod, osztályos nyereségre viszik ő és a' doge az arsenál' ellátását, 's az illy pénz-sáfár mindenkor leghosszabb kezű a' nagyoknál.

ANGEL. Ne aggódjál bátya! Gondoskodám én előzményről, kezemben saját iratú feljelentő levelkéje Zanónak, 's alá írt kötelezése, hogy hirem nélkül idő előtt a' feljelentést nem teendi. Ez, Velencze' törvénye szerint, elárúlása a' respublica' titkának, mellynek díja a' Márk' két oszlopa közt osztatik.

MARCO. Angelica, büszke vagyok, hogy egy szív alatt fekvém veled! Megyek! — Hogy ne felejtsem: hallád-é Alviáno vezér' érkezendését e' napokban? A' respublica győzelmi pompát, 's carneval' utólsó napjára tánczvigalmat rendele tiszteletére, Maximilián császáron Istriában vett győzelmeiért. Meg fogsz-e jelenni e' fényes vigalomban Angelica, te ki barátnéja valál a' császárnak?

ANGEL. Kétség kivűl, daczból, a' magas signória ellen. Fájdalom nem tilt el Marco; mert mi fekszik egyéb az egész dologban, mint hogy Maximilián hizelegvén a' doge jegyesének, czéljainak óhajtá megnyerni ezt, 's ajándékokkal bizonyitá császári kegyét. A' frígy illy hatalmas úrral, bár mit következtessen is a' signoria ideigleni apró győzelmeiből Velenczének, nem fogott volna ártalmára lenni a' respublicának. De a' bölcs signoria, elbizakodva kis szerencséjébe, megrendelt nép-dalokban gúnyolja a' császárt, 's ennek biztos signoriáját rokkára és himző tűkre utasítgatja. Ablakom alatt zengnek a' sajkákról a' gúnyos dalok, 's éjeim' nyugalmát rabolják meg. Meg fogok jelenni, daczára a' büszke signoriának, 's megtorlásúl a' császár-ajándékozta gazdag arany láncz nyakamon fog díszleni.

MARCO. Játékod merész, kedves húgom; felejted, hogy pártolásunk nincs immár a' signoriában.

ANGEL. De igen kezességünk; a' doge nem mindenkor vala óvakodó előttem.

MARCO. Te lásd; én dolgunk után látok. Adja szent Márk hő malasztját sikerítésére!

(Azon napi dél-est. Szent Márk' piaczán ismét álorczás néptömeg. Víg zsibaj mindenfelé. Alakosok mulattatják a' népet, oszlopokat formálnak emberekből, vont kötelen tánczolnak stb. Egy csoportban gymnasta mutogatja erejét, 's kinálja körülállóit, ülnének fel kimeresztett karjára. Nem ajánlkozván senki, Giorgio félkarral kötésen ragad egy alacsony zsidóalakot, 's könnyeden a' gymnasta' karjára ülteti. — Birbo! kiált a' kis alak, a' nép brávózik, kaczag, 's kedvtelve veregeti Giorgio' vállait. Szűnvén a' zaj, egy köpönyegbe burkolt maszk kézen fogja Giorgiot)

MASZK. Egy szóra, Giorgio barátom! (kivezeti a' tolongásból a' herczegi palota felé).

GIORGIO. Egyre nem bánom, de megfizetsz a' többiért, uram?

MASZK. Igen haszonleső vagy, Giorgio; ingyen adják a' szót.

GIORGIO. Becstelen portéka az igaz; még is Velenczében olly magas vám alatt áll. Gyakran más czím alatt drága áron szokott elkelni.

MASZK. Nagy koma vagy Giorgio, ki merné hinni hogy nincsen eszed?

GIORGIO. Nincsen? de igen is sok van, uram; felét mindig pihentetem, különben egész eszem' munkássága bolondságra törne ki. Adnék is el belőle, ha vevő-szándéka volna jó uramnak. Most azon jártatom eszemet, de csak három negyedét: mint kellene Velencze' csatornáit gyalog járdáknak bepadoltatni.

MASZK. Hagyd el, Giorgio! — Neked, mint imént vídám körzetedből sejtém, sok jó barátod van Velenczében?

GIORG. Szegény vaczkorok, uram! nevetnek rajtam, mert ingyen esik. Osztán már nagybátyám megmondá nekem, hogy velem igen meg lesz egykor elégedve a' világ; mert sem eszem, sem pénzem, pedig ezek szülnek rosszakarókat. Már a' pénzben igaza van; de az észben — mint mondám, felét....

MASZK. Hallottam, Giorgio. Hogy tehát rövid legyek, azért hívtalak félre, hogy én is barátságodat kérjem.

GIORG. Gesztenyét sütöttél úgy-e, uram? 's most ki nem tudod kaparni a' tüzből, újjaimra lenne szükséged? Mondá nagybátyám....

MASZK. Hagyd el! derék egy ember lehete nagybátyád —

GIORG. Az volt, uram, pedig sovány egy emberke volt....

MASZK. Nem kétlem, Giorgio; de több észszel alig bírhata mint öcscse, ki olly nehéz szerepet bír vinni másod ízben száz szemű Velenczében.

GIORG. (ütközve). Mit? hogy érted ezt, uram?

MASZK (fellebbentvén álorczáját). Ismérsz-e, Giorgio?

GIORGIO (süvegéhez kapva). Signor Marco, kegyes felügyelőm —

MASZK (visszanyomva álorczáját, súgva). Ez óra óta barátod, Thurzó György, ha úgy akarod!

GIORG. Signor, te csalatkozol — a' bohós Giorgio —

MARCO (súgva). Thurzó, magyar fő nemes.

GIORGIO (hüledezve). Uram! te felmagasztalsz, hogy végkép' elsűlyeszsz, olly személyről regélsz nekem, kiről nem hallottam soha.

MARCO. Jó, ha úgy akarod Giorgio, 's ajánlott barátságom kelletlen neked, maradok, bár nem örömest, a' respublica' barátja. Épen a' herczegi lak előtt állunk, alatta az oroszlán-toroknak. Olvasd e' levelkét, ha nincs ellenvetésed, bevetem titkos jelentésemet.

GIORGIO (olvassa a' levelkét). „Giorgio, az eszelőst játszó olvasztó legény, nem más mint Thurzó György, azon cseles magyar fő nemes, ki másod ízben jelent meg Velencze' lagunái között, ellesni rézbányái' számára, az arany-kiolvasztás' becses titkát. Festett arczpettyei teszik felismerhetetlenné. Marco Carraro, az olvasztó-ház' felügyelője." (hevenyen) Megállj, signor! szólj, mi czélod velem?

MARCO. Nem egyéb jónál, barátom. Látod-e amott a' két oszlopot? Feljelentésem minden bizonynyal alájok fogna juttatni. Válaszsz e' sorsod és barátságom között, melly egyedűl képes ohajtott czélodnak sikert adni.

GIORG. Nem értelek, Marco. Mi nyújtand kezességet nekem tiszta szándékod felől?

MARCO. Nyomott körülményeim, Giorgio. Nekem Velenczéből minél előbb távoznom kell. Veled és hozzád kivánok távozni, bányáidba vinni által Velencze' őrzött titkát, 's elárasztani házadat dús gazdagsággal. — Tudod, te eddig csak szenet hordtál be olvasztónkba, 's az üstig nem juthatál soha. Im most bennem teljesen bírhatandod a' titkot, 's módodban leend, miben nem is kétkedem, hogy kincs-áradataidból idővel kipótold áldozatimat.

GIORGIO (hevesen megragadja kezét). Teszem, Marco, úgy áldjon istenem!

MARCO. Így, Giorgio! nyíltan előttem, de annál zártabban a' többi Velencze előtt. — Még egyet! Angelica húgom, kinek minapi itt létedben hódolni látszatál, jól emlékezve felőled, kér ma estveli látogatásra, játékszín után. Légy aggtalan, jőj el, biztos sajkásomat küldendem érted, 's az bevezetend tanútlan termünkbe téged.

GIORG. Angelica? a' bájos lélek? De ő, ha nem hibázom, a' doge' jegyese.

MARCO. Feloldva immár minden szövetség vele. Rabszolgálót, nem pedig illedelmes nőt ohajtott a' zsarnok herczeg, 's ama' viszonyhoz, mint vélheted, Angelica nemesén büszke. Úntak neki is immár Velencze' csarnoki, 's kész ma inkább mint holnap új hazát ölelni baráti körödben.'

GIORG. Dicső, felséges! Marco barátom. Mondd meg az angyali signorának, hogy ohajtatimnak e' mai nap egy század' nehéz ólmával fog éjre borúlni, míg báj-körébe juttatand.

MARCO. Velencze' nagy patronja nyújtsa malasztját új barátságunkra, Giorgio barátom!

GIORG. És Magyarország' nagy patronája, Marco barátom!

(kezet szorítva kétfelé oszlanak).

(Folytatása a' jövő számban.)

Fáy András.

Ember 's világismeret.

I. A' férfiú. — A' valódi férfiúnak soha sem szabad ott, hol megbukás és igazságtalanság forognak kérdésben, a' választás iránt habozni. A' tölgy erősen áll a' maga helyén, meddig csak gyökerére nem teszik a' fejszét; törik inkább mintsem hajoljék A' férfiúnak bürköt inni és lávában fürdeni kell tudnia, midőn a' szükség úgy kivánja; a' nemes érzésű elfeledi magát, hogy az ügyért tegyen és szenvedjen. — De fájdalom némelly férfiú hasonló a' schachjátéki királyhoz, ki csak úgy halad, ha űzetik, és elcsügged, ha senki sem gyámolitja. Mert korunk igen bövelkedik férfiúi alakokkal, kik igazság szerint guzsalyra valók volnának. Sokan nevökkel kérkednek, mert semmi egyebök nincs. Magas szilárd érzelem a' férfiú' legragyogóbb dísze; nemes gondolkozás, melly az alacsont, közönségeset, mocskosat megveti — nem ábrándoz, hanem a' világot úgy veszi, mint van; uralkodik a' körülményeken 's nem sápad el minden haraszt' csörrenésre, mellyet szellő legyint. A' gyémánt gyémánt marad a' legrongyosabb koldús' újján is. Kevés férfiú fogja fel rendeltetését, de mindenik ügyekszik mutatni, hogy felfogta, 's minden törpe lábújj-hegyére áll tűkre előtt 's megelégülten kiáltja magának: „Bravo Hercules!"

II. A' bálványozók. — Egyik ember a' másiknak ördöge, a' legokosabb látszik világosság' angyalának lenni közöttük. Ott sunnyognak ők, az önzők, az emberi társaság' minden zugaiban, és leskednek mint pókok legyek után; ott fész-

kelnek irígykedve, ellenségesen, hallgatózva kiszámolt hállójok' közepén, és tobzódnak megragadt martalékuk' éldeletében. Az ég ide teremté őket a' földre, hogy nemesedjenek, boldogokká legyenek. A' boldogság' kivánata vonja őket az igéret' földéhez, mint a' tűzoszlop egykor a' zsidónépet; müveltség után epednek, mint azok a' pusztában az igért Éden után; de az út hosszas, fáradságos, arany borjat (saját hasznokat) öntenek magoknak, vígan tánczolnak körűle, 's feledik az igéretet. Jöjön bár Moses a' maga törvénytábláival, törje bár fejökön össze azokat, ők még is tánczolni fognak szakadatlanúl.

III. A' nemek. — A' férfiaknak becsület, a' nőknek szerelem forog mindig nyelvökön. Mindketten különböző czélokért és különböző módon kaczérkodnak. A' férfi éhezik, a' nő szomjazik; becsület az étek, szerelem az ital, e' különbözés kiterjed az öltözetig, 's valamint a' férfi a' maga szűk köntösében harczra, becsületviadalra, úgy a' nő a' maga könnyű lenge öltözetében szerelemre mindig kész.

Zámory.

Egyveleg.

— Aragó' jegyzései a' légmérséklet' mostani állapotjáról. — Igen kevesen találkoznak, kik az egy idő óta uralkodó hideg és nedves légmérséklet' okát nem kutatták volna. Arago sok levelet kapott e' tárgy felől, 's mindnyájában valami hypothesist, mellyek közűl sok, mint hihető, nem kevessé volt balgatag. Legtöbbek' véleménye szerint a' gőzkör' ezen állapotját a' napfoltok okozzák. Arago mind ezen nevetséges véleményt azzal czáfolta meg, hogy a' franczia academiának beadta 50 évről az aprilisi hónapnak és eső-mennyiségének összehasonlító tábláját. Mi a' napfoltokat illeti, ezek minden évszakban és minden légmérséklet mellett találhatók; gyakran puszta szemmel is láthatók, a' nélkül, hogy azért a' világosság vagy meleg csekélyebb lenne. Arago megjegyzi továbbá, hogy a' növényzet nem igen szenvedhete az alacson mérséklettől.

Aprilis' közép mértéke 1837-ben + 5° volt. Egy félszázad (1785) óta, midőn t. i. a' csillagász toronyban illyes vizsgálatot tenni kezdtek, általában nem volt illy hideg az április. A' következő esztendőkben jött az 1837-diki aprilisihez ugyanazon hónap' légmérséklete legközelebb:

1809	—	—	+6°, 5	századnyi.
1799	—	—	+6°, 8	—
1808	—	—	+7°, 1	—
1817	—	—	+7°, 3	—
1812	—	—	+7°, 5	—
1806	—	—	+7°, 9	—
1785	—	—	+8°, 0	századnyi
1787	—	—	+8°, 1	—
1790	—	—	+8°, 2	—
1836	—	—	+8°, 6	—

De ha az aprilisi légmérsékletet a' volt legnagyobb hideg, nem pedig középszám szerint veszszük, látni, hogy az 1837-diki év nem első helyet foglal. A' hőmérő leesett p. o.

1799-ben	„	—3°, 9	századnyira	
1809	—	„	—3°, 6	—
1807	—	„	—3°, 5	—
1837	—	„	—3°, 3	—
1816	—	„	—3°, 2	—

Az 1837-diki legmagasb aprilisi mérséklet +17°, 3, míg 1811-ben az +51°, 4-re hágott. Csak 1790-diki nem lépte által a' +16°, 7-et.

Az eső napok' tekintetében az idei aprilis csak a' 8-dik helyet foglalja el; ollyan csak 17 volt; 1833-ban 29; míg 1811-ben, azon híres üstökös csillagú 's boros esztendőben, 16 esős napot számláltak.

— Dónany új érez. — Dr. Davidson, Aberdeenből Scótországban, a' róla nevezett davidsonit érczet egy gránitrétegben fedezte föl, a' fenn említett város' közelében. A' dr. Thomson által tett szétbontás szerint, az 66 rész kovaföldből, 32 rész tím- vagy agyagföldből, és egy rész vízből áll. Csakhamar azután Richardson új szétbontáshoz fogott, melly a' dónany' (donium) fölfedezéséhez vezeté. Hogy ehhez juthasson az ember, 100 szemer (granum) davidsonitot 300 szemer ércz-lúgsóval kell felolvasztani, a' nyert tömeghez zöldlőgyulatsavot (acid. hydrochlor.) adni, 's a' kovaföld' leválasztása után megszűrni és megsürűsíteni a' folyadékot, melly most lúgsós vízként hozzáadás után, zöldes üledéket ad, mellyet átszűrés által kell elválasztani 's megmosni. Ezen állománynak Richardson „Donium aberdonix" nevet adott. Eleinte világos barna szinű, de mosás által megfehéredik. Nem tudjuk még mi hasznát lehet venni.

— A' földkebel' hévállapotja. — A' legújabb hévmérői észrevételekből, mellyek a' föld' keblébe mélyen ható különféle bányaaknákban és artézi kutak' ásásakor tétettek, több fontos eredmények sültek ki, mellyek figyelemre méltók. — Anglia' legtöbb kőszénbányáiban, a' melegség emelkedő viszonyban nő 1 R. foktol 115 lábra. A' föld' szinéhez közel, hasonló mértékben, csak 136 lábnyira növekszik. Belgium' kőszénbányáiban, Huy és Namür között, a' melegség egy fokkal emelkedik, 111 lábnál, 's a' föld' szinéhez közel, 128 lábnál. Azon artézi kútcsőben, mellyet a' grenelli sorompónál lévő vágószín mellett, Párisban, ástak, 's melly most több mint 1050 lábnyira hat a' föld' gyomrába, a' legutólsó hévmérői észrevétel, 300 méternyi (923 láb, 6 hüvelyk, $4_{/8}$ vonal régi párisi mérték szerint) mélységben tétetett. A' melegség itt 22 $^{3}/_{10}$ R. foknyi volt, holott a' fürtlyuk' felső részén 12 R. fokot sem haladott meg.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

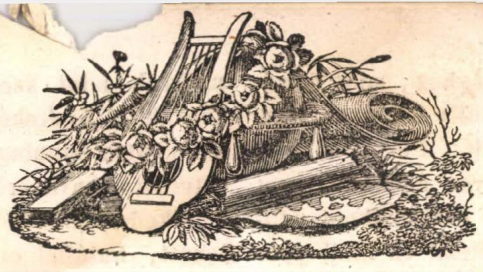

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 13. 1837.** **4. szám.**

Tartalom: Canning *(Széplaky)*, 49. sz. — Dramaturgiai töredékek. V. Kidolgozás' folytatása. *(Vörösmarty)*, 53. sz. — A' Velenczeiek. Folytatás *(Fáy András)*, 57. sz.

Csak a' gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szivében.

Gr. Széchenyi.

Canning.

Canning György, Angliának egykori nagy ministere, szerencsétlen szüléktől vette eredetét 's egy szegény anyának volt gyermeke, ki őt naponként bú között és sírva ápolta, estve pedig, hogy élelmet szerezhessen, szín-padra kellett lépnie, 's comoediákat játszani és nevetnie. Később a' szegénységnek kicsíny nyomorúságaiból a' tündöklő függés' nagyobb nyomorúságaiba lépvén át, egy nagybátya' segedelmét kellett eltűrnie 's a' magas nemesség' kegyeit.

Perier Kázmér, ki soha sem ismert függő állapotot, ki mindig birtokában volt az arany eszközöknek, mellyeknél fogva a' szabadság' érzelmeit magában fenntarthassa, nevelhesse: hirtelen midőn magosabbra akart emelkedni, kisszivű és kalmárias lőn. Ő nem ismerve erejét, meghajlott azon hatalmasok előtt, kiket semmivé tehetett volna, és koldulta azon békét, mellyet kegyelmül ajándékozhatott volna oda. Canning György ellenben, valaha gladiator a' toryk' szolgálatában, midőn a' szellemi rabság' lánczait lerázhatta, fölemelkedék veleszült polgári egész fennségében, mint egy downing-streeti Spartacus, kikiáltá a' polgári és vallási szabadságot minden népek' számára. Ezen pillantat óta minden szabadelműek' szivét megnyeré Angliában 's általa fenn tarthatók lettek volna az alapigazságok Európában.

Canning közép termetű, szép ember vala. Nemesen alakult, nyílt ábrázata volt, igen magas homloka, feje kissé kopasz, jó szándékot mutatólag képezett ajkai, szelíd meggyőző szemei, mellyek azonban felindulaskor, midőn azon bádog szekrényre ütött, melly előtte az irományok' asztalán állott, tűzzel teljesek valának; de ő maga szenvedelmeiben mindig méltóságos, illedelmes és nemes.

Miben hasonlított Canning' külseje Perier Kázmérével? Úgy tetszik, mintha fejének alkotása, bár emezé durvább és nagyobb volt, Canningéhez szembetünőleg hasonlított volna. Bizonyos betegesség, ingerült állapot és lankadtság, melly Canningen észrevehető volt, Periernél is szembetűnt, 's amarra emlékeztetett. Mi a' talentumot illeti, mindketten megmérkezhettek egymással. Csakhogy Canning a' legnehezebbet is bizo-

nyos könnyűséggel vitte véghez, mint Odysseus, ki a' hatalmas ívet olly könnyen húzta fel, mint a' lant' húrjait. Perier a' legkisebb dolgoknál is bizonyos nehézkességet mutatott. A' legparányibb eszközöknél minden erejét használta, szellemi és földi gyalogságát és lovasságát,'s ha a' legcsekélyebb húrokat akará is felhúzni, olly fáradalmasan mozgott, mintha Odysseus' ívét kellene felvonnia.

Canning egyike volt kora' legnagyobb szónokainak. De azon szemrehányás tétetett neki, hogy igen virágosan és czifrázva beszél: ezen szemrehányást azonban ő csak ifjabb korszakában érdemlette, midőn még függő állapotjában nem lehetett saját véleményeit kimondania 's azok helyett csak szónoki virágokat, szellemi arabeskeket és csillogó elménczségeket adhatott. Akkori beszéde nem volt kard, hanem csak annak hüvelye, és pedig egy drága hüvely, mellyen kivert arany virágozat, és drága kövek gazdagon ragyogtak. Ezen hüvelyből ő későbben egy egyenes, czifra nélküli aczélkardot húzott ki 's ez még gyönyörűbben ragyogott a' mellett, hogy a' szükségig éles és köszörűlt is volt.

Mintha most is látnók azon zsémbes arczokat, mellyek neki, mint új ministernek általellenében ültek; kivált a' nevetséges Lethbridge Tamást, ki őt nagy pathossal kérdezé: „Kiválasztotta-e már ő is ministeriuma' tagjait?" Erre fölkelt Canning György, mintha egy hosszú beszédet akarna tartani 's ‚Yes!' úgymond, parodiázott pathossal, és mindjárt leült ismét az egész háznak iszonyú kaczagásai között.

Az egy csodálatos tekintet volt akkor. Csaknem az egész előbbeni oppositio a' minister megett ült, név szerint a' derék Russel, a' fáradhatlan Brougham, a' tudós Mackentosh, Hobhouse viharos sivatag ábrázatával, a' hegyes orrú, nemes Wilson Robert, 's maga Burdett is, ez a' lelkesült donquixotti alak, kinek szíve akkori időben szabad gondolatok' virágos kerte volt 's kinek sovány térdei, mint Cobbet mondá, Canning' hátát villanyos erővel érinték.

Nem lehet elfelejteni az órát, midőn Angliának ezen ministere a' népnek jogairól beszélt 's azon szabadító szavakat mondá, mellyek mint szent mennydörgés keresztűl zúgtak a' földtekén. ‚That is my thunder!', mondhatta Canning akkor. Szép, teljes, mély értelmű szava erővel teli, de fájdalmasan emelkedett melléből, 's azok értelmes, leleplezett, halállal erősített búcsúszavai voltak egy meghalónak. Néhány nap előtt halt volt meg édes anyja, 's a' gyászöltözet, mellyet viselt, még inkább emelte megjelente' ünnepiségét. Mintha most is látnók őt fekete felső köntösében, fekete keztyűivel. Ezen keztyűkre tekinte ő néhányszor, midőn beszélt, 's midőn illyenkor különösen elmerűltnek látszanék, azt lehete gondolni: most ő talán meghalt anyjára emlékezik 's annak hosszú nyomorúságaira, és a' többi szegény nép' nyomoruságaira, melly a' gazdag Angliában éhen hal, 's ezen fekete keztyűk arról kezeskednek, hogy Canning tudja mit érez, és segíteni akar. Beszéde' hevében egykor lerántá egyik keztyűjét, 's úgy tetszett, mintha az egész magas lordi gyülekezetnek lábaihoz akarná azt vetni, mint kihívó gyászjelét a' megbántott emberiségnek.

Ha őt ezen lordok' serege meg nem ölte is, valamint ama' szent-helenait nem, ki gyomorgörcsben halt meg, de azért még is sok apró mérgezett tűket döfdösött szivébe. Most, kilencz év óta, Westminsterben nyugszik ő Fox és Sheridan mellett, 's azon ajkakon, mellyek olly hatalmas dolgokat mondtak, talán a' pók tompaelműleg hallgató hállóit szövi. IV. György is ott nyugszik atyái és elődei' sorában, kik kőképekben, síremlékekre kiterülten, fekszenek, kőfejök kővánkosokra nyugasztva, tekével és királyi pálczával kezökben. Körülöttök magas koporsókban Anglia' aristocratiája nyugszik, az előkelő püspökök és herczegek, lordok és bárók, kik valamint az életben, úgy holtok után is a' fejedelmeket veszik körűl; 's ki őket ott látni akarja a' Westminsterben, egy shillinget fizet és hat pence-t. A' pénzt egy kisded felvigyázó kapja, kinek ebből áll jövedelme, hogy a' nagy urakat megmutatja, 's mellette mindenik' nevét és tettét elcsevegi. ‚Én előadásoddal meg volnék elégedve, mond egy látogató, midőn Westminstert el akarná hagyni 's örömest fizetnélek kétszeresen, ha e' gyüjtemény teljes volna, 's Angliának mind azon lordjait, kik a' szent ügynek nem baráti, itt láthatnám.

Széplaky.

Dramaturgiai töredékek.

V. Kidolgozás.

(Folytatás.)

Azon kérdés: szabad-e folyó beszédben színmüvet írni? egy felsőbb kérdés' eldöntésétől függ, attól tudniillik: szabad-e általában költeményt máskép, mint versekben írni? A' régiek' példája a' versek mellett szól. Minden jeles költői müvet versekben birunk tőlök, különbözőkben a' költemény' tárgya' 's neme szerint; sőt ha a' legjelesbeket tekintjük, ezt kell mondanunk kevés kivétellel az újabbakról is. A' költés' eredete alkalmasint egy az énekével, 's ha ez való, úgy tagadhatlan, hogy a' dal' törvényeihez simúlt költői beszédnek bizonyos mértéket kelle fölvennie, 's nyugpontokat tartania, 's általában a' részeknek olly arányával, az egésznek olly kerekdedségével, 's öszhangjával birnia, melly a' magasabb hévtől ihletett elme' ömledezéseit ne akadályozza. Maga a' kötetlen beszéd, nem kötetlen valósággal, annak szinte törvényei vannak, az is tárgyaihoz képest változik: hol rövidebb, tömöttebb 's kész akarva lassu és darabos, hol nagy, képleges, néha hosszú mondatokkal hullámozó, mint az áradat; sőt nem csak egész mondatokban, hanem, kivált szónoknál, szavakban is válogató; helyes szavalhatás miatt mértékei és határai vannak 's úgy nevezett numerusa, melly azt kellővé és hatóvá teszi. A' kötetlen beszéd is tehát két fő törvény alatt áll, a' belső tartalomé, mellyhez illenie, 's a' szavalásé alatt, melly szerint alakulnia kell. Tudjuk, mint vész el a' legjobb, legszebb gondolat is, ha ügyetlenül 's bel tulajdonságához nem illőleg (vagy nagyságához igen aljasan, vagy kicsinségéhez igen dagályosan) van kifejezve. Ha már a' szabatosság a' kötetlen beszédben is mulhatatlanúl megtartandó, mennyivel nagyobb mértékben kivánja azt meg a' költői nyelv, mellyet méltán a' beszéd' virágának mondhatni? Itt a' tartalom már magasb szellemű, azért szavalhatása is saját beszédet kiván; itt még a' gondolatnak is az érzelem' meleg éghajlatán kell általmennie, 's az érzelemnek közbeszédben is, kivált dialectusokban (mellyek' szólója, a' nyers, eredeti ember, közelebb áll a' természethez) van bizonyos hangejtése,

mellynek figyelmes vizsgálata a' dal' eredetére nem helytelenül vezet. A' költői nyelv tehát mind az élet' mindennapiságán 's szükségein túl emelkedő tartalmánál, mind szavalásmódjánál fogva, melly eredetileg a' dallal rokon, vagy épen egy vala, szükségképen megkivánni látszik a' szótagok' bizonyos számát, mértékét, arányát, 's a' szótagok' ezen száma, mértéke 's aránya teszi a' költői nyelv' sorait, miket versnek mondunk. Azonban a' költészet korunkig nagyobb terjedelmet, tágasabb kört nyert, 's magas, isteni eredetétől elszakadva, leszállott az élet' érdekeihez 's azoknak alakjaiba öltözvén mintegy emberivé lőn, 's jelennen úgy áll a' végtelennel határos nagyságában és ezeralakú különbféleségében, élesen osztályozott nemeivel és fajaival, mint egy új világ, egy második természet. 'S igen rosz tanító volna, ki a' költői szavalást is mindenben és mindenütt a' dal' lejtéséhez kívánná idomítani: saját helylyel 's törvénnyel bír ma a' szavalás dalban és színészetben, noha gyakran jobb színészeink' előadásában még prosai müveknél is bizonyos éneklés divatozik, mi minden esetre hibás és kerülendő; de tagadhatlanúl azon eredetnek viseli bélyegét, mellyből a' verset származni mondottuk. Azonban az úgy nevezett énekléstől ment 's szabatos vers-szavalásban is valami saját, mondhatatlan báj van, melly azt a' prosa fölött megkülönbözteti: valami könnyű folyamatosság, akadálytalan ömledezés, mit a' költő alig áldozhat fel nagy veszteség nélkül. Innen igen csalatkozik, 's müvészi ihlet nélkül van, ki a' versekben természetlenséget lát. Nem fog-e az össze-visszahányt vagy szabadjára hagyott beszéd a' magasabb ihletnek útjában állani? Nem természetesebb-e azon könnyü folyamat, azon tiszta ömledezés, melly a' verseknek sajátja, mint a' darabos, idomtalan beszéd' zűrhangjai? 's azon rejtett báj, melly a' versből alig sejtve, de annál vonzóbban zeng ki, nem menti-e azt meg az erőltetettség' vádjától, 's nem épen ez szüli-e azt, mit müvészi természetnek nevezünk? A' való természet belső, titkos erőkkel hat, epen így kell hatni a' müvészi természetnek is. 'S hogy most egyebet ne említsünk, épen illy belső titkos erő rejtezik a' versekben is. A' kötött beszéd' könnyű gördülete, tárgyhoz simulása, har-

moniás zengzete olly varázs-erővel bír, mellynek akaratlanúl 's észrevétlenűl hódolunk.

Ha már ezekhez adjuk a' régiek 's az új kor' legjelesbjeinek példáját, kétségtelen, hogy a' drámának, mint a' költészet' egyik fő nemének, nyelveűl a' verset kell elfogadnunk, 's bizonyosan két (verselt és nem verselt), különben egyenlő becsű, szinmű közűl annak kell az elsőséget adnunk, melly egyéb tökélyei felett még a' vers' harmoniájával is ajánlkozik.

A' versekben e' fölött azon gyakorlati haszon is van, hogy mintegy kényszerít szót és kifejezést megválasztanunk 's távol tart az aljas 's pongyola beszédtől; noha más felűl gyakran dagályos, vagy igen mesterkélt beszédekre téveszt, 's mennyire távol tart az aljasságtól, annyira szeret túl emelkedni a' felső határokon 's néha képzeletfárasztó magasságban enyészik el; de ezen hibák nem a' vers' természetében, hanem a' vele bánni nemtudásban 's visszaélésben fekszenek.

Azonban ne hogy valamit készakarva elhallgatni láttassunk, a' kötetlen beszédnek is van saját bája, melly néha nem méltatlanúl a' vers' helyébe léphet, 's az újabb kor' e' nemben jeles müveket adott, mellyeket vakmerőség nélkűl alig lehetne nem költői müveknek tartani. A' dráma különösen, melly, kivált víg szerepeivel legközelebb áll az élethez, leginkább Shakspear' példája után, visszautasíthatlan jogot vitt ki magának a' kötetlen beszédhez is. A' könnyű társalkodási jelenetek, az aljasabb, de még is szükséges drámai személyek' beszédei, ma nagy részint folyó beszédben adatnak, 's ritkán iratik illy szerkezetű vigjáték versekben; mit talán mindaddig nem is gáncsolhatunk, míg nem találtatik fel vers' neme, melly a' sima szájú conversatio' könnyü bájainak, az aljasabb köznépi beszédek' pongyolaságának megfelelő legyen.

Shakspear egyébiránt, kit mint példaadót ismét említnünk kell, nem csupa szeszély szerint váltogata kötött 's kötetlen beszédet: ő, mint szinház' embere, igen ismerte a' dráma' prosaibb oldalait, 's csak ezeknél oldá fel magát a' verseléstől; nála különben minden komolyabb vagy költőibb hely 's jelenet még vigjátékban is verselve van, 's ha folyóbeszédben írt jeleneteiben a' legkisebb árnyalatig hív 's utólérhetlen characterfestőnek kell is őt ismernünk; de mi őt nagygyá, rendkivűlivé teszi, az mind nagyszerű gondolatjaihoz illő versekben van írva.

Legalkalmasb 's a' komoly drámák' pathosához illőbb versnem a' jambus, mellyet az újabb kor (angolok, németek 's magyarok) hatosból ötösre rövidített, melly néha változatosság vagy nyomosítás végett vagy végre szabadságból egy szótaggal toldatik. Mértéke a' következő:

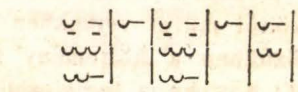

Ezen mérték szerint az első és harmadik lábon lehet spondeus (– –), tribrachys (⏑⏑⏑) vagy anapaestus (⏑⏑–) is; noha ezen szabályt nem akarnók olly szorosan vétetni, hogy attól soha eltérni ne legyen szabad. Sokszor az illy mereven szabálynak gondolat, vagy kifejezés áldoztatik fel, mi nagyobb veszteség egy kis eltérésnél. Azonban ne hogy a' szabadság féktelenségre fajúljon, az ötödik lábnak mindig tisztának kell lenni, azaz, vagy jambusnak, vagy a' mi vele a' vers' végén egyet ér, pyrrhichiusnak (⏑⏑); ez adja meg a' sornak a' végsulyt 's e' nélkül nem is lehet a' verset jambusnak tartani. Szükséges továbbá, hogy ezen kivül (ha nem szinte mindenkor a' 2-dik 's 4-dik lábon is) még két jambus legyen 's így a' végsővel együtt három, vagy, ha igen nagy szabadsággal akar a' költő élni, legalább kettő; de ezen szabadság ritkán, csak szükségből engedhető 's a' vég határ, mellyen túl menni tilos. Megjegyezzük még, hogy midőn a' vers egy szótaggal hosszabb, a' végső lábon okvetetlen jambusnak kell lenni (a' pyrrhichius ekkor ki van zárva). Igen gyéren használtassék a' tribrachys és anapaestus is, mellyeket azonban végképen kizárni nyelvünk' számos szavai miatt nem lehet. Illyenek például: *szavai*, *kezei*, *halada*, *öröme*, *gyönyöre*, *hatalomé*, *szerelemé*, *mutató*, *nevető*, *eredet*, *szaporodik*, *gyarapít*, *közelít* 's több számtalan, mellyeknek különben a' drámai nyelvből mind ki kellene maradniok, vagy csak a' vers' végén használtatniok, 's ott sem szabályszerűleg, hanem csak szabadságból: iróink tudniillik a' fenn idézett szavakkal küzködvén, azokon úgy segítnek, hogy vers' végén a' tribrachys vagy anapaestusnak első rövid szótagát hosszu helyett veszik (mit azonban min-

dig rövidnek kell szavalni). Azonban ez csak szükségből engedtetik meg, szintúgy, mint a' ∪∪∪ és ∪ – – verslábak, 's az illy szavakra nézve talán azt a' szabályt lehetne tartani, hogy a' vers' végén a' mondott mód szerint, közben pedig vagy vers' elején, mint anapaestusi vagy tribrachysi lábak használtassanak; p. o.

hătălom̄|szeren|cse szol|gáim|valá|nak

vagy:

szolgált|nekem|szeren|cse 's hă|tălŏm|

Vannak szavaink még illy szabadság mellett is használhatlanok, ezekre nézve a' szükség 's környülmény tegyen határozatot.

Igen szépíti a' verset, ha a' 2-ik vagy 3-ik lábon caesura van, p. o.

Nyugosztalódj' belső világodon

caesurátlan, melly caesurával sokkal szebben fog hangzani így:

Nyugosztalódjál bel világodon.

De ismételnünk kell, hogy ezen külső szépségnek a' belsőt, a' gondolat' 's kifejezés' erejét nem akarnók feláldoztatni. A' költő ne tegye ugyan a' dolgot fölötte könnyűvé; de ne fölötte nehézzé is, 's itt csak izléssel párosult szorgalom szabhat törvényt 's határokat.

Iratnak színmüvek rímes 's rímetlen trochaeusokban is, a' sorok' nagyobb változatosságával, mint a' jambusoké, 's ha ezen versnem nem egészen alkalmatlan is; de lyrai könnyüsége miatt a' jambusok felett nem ajálható: legkevesbbé ajálható unalmas csengése miatt a' méretlen rímes vers, mellyet jobbnak nem létében a' franczják használnak.

(Folytatása máskor.)

Vörösmarty.

A' velenczeiek.

HISTORIAI NOVELLA.

(Folytatás.)

Elnyugvék a' nap vigalmas Velencze felett, el a' carneval' második napjának robaja, erő- 's kedv-újulást nyerendő a' harmadikra. Elhultak a' csatornákon a' sajkák' vigalom- és gúny-dalaik, melly utóbbiak Maximilián és a' doge' volt kedvese ellen, sürün hangozva Angelicának ablaka alatt, boszút élesítének a' lesekedő signora' keblében. Elhangzott a' szük járdákon a' játékszíni vendégek' csörtetése is, 's Giorgio' szállása előtt megállott az érte küldött sajkás' gondolája. Beüle a' reá várt Giorgio, 's néhány percz alatt Marco' lakánál terme. A' biztos sajkás megkötvén sajkáját, kinyitá bírt kulcsával a' házajtót, meggyújtá benn tolvajlámpáját, karon fogá Giorgiót, egy szük és sötét folyosón végig vezeté őt, 's egy tetemes szekrény előtt megálla vele. Itt egy más kulcscsal felnyitá a' szekrényt, 's gyengén kopogtata a' belőle nyiló titkos ajtócskán. Azonnal felpattana az, 's Giorgio keresztbe vont izmos bolthajtás alatt, egy alteremben látta magát, mellyet egy falra akasztott lámpa kétesen világitott. A' terem' közepében négy, boltozat-segédül felvont, vaskos oszlop között, egy asztalka állott, három személyre megterítve. — Hozott isten, új barátom, lakomban! mellyet, kérlek, ezentúl tekints magadénak is, kiálta Marco vendégének, miután a' sajkás elvonúla, 's kezét nyujtva vezeté ő bájosan mosolygó húgához. — Én pedig régi barátomat idvezlem szavaival bátyámnak, mondá szinte kezét nyújtva Angelica, 's reménylem, kedves emlékezetü barátságunk' óráitól, hogy a' proteus alakú magyar levente, egyszerűn őszinte leend azon ház iránt, mellynek szívei őszintén nyílnak meg becses barátságán ak.

GIORGIO (megcsókolva a' nyujtott kezet). Kétség kivül szép signora! 's ez teendi éltem' boldogságát. Köz érdek fő kútfeje a' kölcsönös bizodalomnak, 's ez minden ármányt kirekeszt. A' respublica' cseles nyerekedése hazám' 's házam' tetemes károsodásával, szinte cseles ármánykodásra késztetének engemet is; de csak a' százszemü Velencze ellen; annak szép leánya' igéző szemeinek ellenében lehullna az álarcz maga a' kétszinüség' alakjáról is.

ANGEL. Kedves hizelgő! látom, hogy a' csalfán vállalt aljas szolgálatok sem valának képesek kérgesíteni a' nagy világ' sima fiát. — De Marco bátya, kérlek, siess felmenteni barátunkat alkalmatlan, rejtélyes köntösétől. Legyen ő ez estvén egészen miénk!

Marco a' terem' sötétebb mélyébe vivé Giorgiót, 's díszes velenczei köntöst öltete vele. Vidoran vezeté őt hugának vissza, ki a' deli ifjat villogó szemekkel fogadá. Most Angelica frisitőket raka, 's finom cyprusit, madeirát tőn fel az asztalkára, Giorgio eleibe tevé a' ház' ősi serlegét, 's a' három szövetkező, édelgés, tréfa és terv-készités között ürítgete víg poharakat. El lőn végezve, mint essék kiszökésök, mint legyen élve barátság és szerelem közt jövendőjök a' magyar honban. A' derültebb keringésre hevült vér mind inkább gyengíté a' tartózkodást, 's Giorgio és Angelica immár egymás' ajkairól váltogaták a' szerelem' édes vallomásait 's boldogító csókjait — a' midőn a' zárt titkos ajtón tett halk kopogtatás egyszerre félbeszakasztá a' boldogokat, 's a' sáppadt réműlet kitkit ültében szoborrá dermeszte.

Sajkásunk Fabiano vétette volna-e el a' rendelt órát? súgá hugának Marco. — Nem vélném, felele Angelica, 's mindnyájok' szemei az ajtóra meredének. Most ismételteték a' halk kopogtatás. Angelica lassan felemelkedik ültéből, 's egyik izmos oszlopon a' négy közül megnyoma egy rugót. Azonnal egy rejtekajtócska pattana fel. Bújj be

az oszlop' üregébe, súgá sietve Giorgiónak, 's ez némán szót fogadván, Angelica reá csuká az ajtót. Harmadszor is, de már zajosabban kopogtatának a' terem' ajtaján. Marco vont fegyvert fogva kezébe, kinyitá azt, 's egy feketébe öltözött férfiú, fegyveres őrkatonákkal lépe be a' terembe. — A' magas kormányi inquisitio' nevében! kiálta a' fekete férfiu 's Marco remegve tevé le fegyverét.

MARCO. Mi jóban fárad, signor, nálunk?

INQUIS. Adják minden szentek, hogy jóban, signor Corraro! Ön éjjeli öszvejövetelekt tart házánál?

MARCO. Nem tudnám —

INQUIS. Fabiano, a' sajkás, szemmel tartatva az őrködő inquisitiotól, egy olvasztó-legényt hoza imént a' házhoz.

ANGEL. Nincs miért tagadnunk ezt, signor; a' hónap utáni tűzjáték' mulatságára, segédeül szegődteténk a' legényt sajkásunknak, hogy míg ez evez, amaz tűzszereinket sütögesse.

INQUIS. A' mentség nem volna valószinűség nélkül, signora! de hát szabad tudnom: hol rejtezik a' szegődtetett legény?

ANGEL. Egy pár negyedóra immár, hogy eltávozék tőlünk; hihető, még folyvást zajlani a' carneval' vigalmaiban, mellyekben a' köznép, mint ismerjük, olly szívesen telhetetlen.

INQUIS. De az asztalt, signora, három személyre látom terítettnek?

ANGEL. (büszkén). Tán csak nem fogja vélni signor, hogy Velencze' egyik fő házának signorája, olvasztó-legénynyel ülend vacsorához?

INQUIS. Nem állítom, de tudni kivánom, signora, a' harmadik vendéget.

ANGEL. Nem titok uram; az egész dolog a' Corraro' nemzetség' egyik százados szokásán alapszik, melly családi szokások, minden különösségeik mellett is, úgy tiszteletesek nálunk Velenczében, mint máshol mindenütt. Kétség kivűl fogta hallani signor, hogy házunk mintegy századdal ez előtt, Angelo Corraróban, ki XII. Gergely nevet viselt, szent Péternek római fényes székében egy méltó utódot ada. Ezen ősünk carneval' második napján születék, 's ezért házunk e' napnak ünnepét évenként megülvén, gyengédségből a' kereszténység' egykori atyja 's nemzetségünk' fénylő csillaga iránt, mindenkori lakomájában el nem mulasztá nagy ősünknek, mint köztünk szellemben megjelenőnek, szinte széket és tányért tétetni. Hajdan, míg a' Carraro-ház vagyonnal is fénylék, vendégesebbek valának e' lakomák, most nyomottabb környülményeinkben elvonultan üljük magunk nemzetségünknek ezen ünnepét. Illy alkalommal ím ez arany serleg, majd egyedűles ereklye, mit tiarás ősünkről birunk, mellyet az ő jól talált arczképe díszesít, szokta képzeltetni velünk a' közöttünk lebegő tiszteletes árnyékot, 's a' család' tagjai kettős ájtattal ürítik, boldog nyugalmáért annak, a' nagybecsű serleget.

INQUIS. (szemlélgetve a' serleget). Nincs kifogásom ezen családi ünnepelés ellen, 's tudtommal is büszke Velencze nagy ősödre, asszonyom! de mire való e' rejtélyes terem, 's áttevése ebbe a' titoktalan ünnepnek?

ANGEL. E' palotát nem mi tételénk; a' házunknál szükséggé vált gazdálkodás pedig átalja vendégtől lehető meglepetésünket.

INQUIS. (szét tekintve a' teremben). Itt pórköntöst látok heverni; mit keresnek azok, ide nem tartozhatók, e' teremben?

ANGEL. (mosolygva). Feledi signor, hogy carnevalunk van. Marco bátyám holnapi kalandját akarja benne tenni; hihető, Velencze' fátyoltalan nymphàival próbálandó szerencsét.

MARCO. Pajzán ingerkedő!

INQUIS. Ám legyenek kimutatásaid elfogadva signora, de bátyád, signor Marco, gyanu alatt áll a' magas signoria előtt, mintha a' respublica' jövedelmét az olvasztó-házból, egy részben maga hasznára fordította volna. Legalább számadásai a' tett próbáktól távol ütnek. Illyes merény az olvasztó személyzet' öszveértése nélkül nem sikerülhetett. Mit felel erre signor Marco?

ANGEL. Próbákat illet meg a' felelet, signor, a' gyanút tagadni elég.

INQUIS. Signor Marcot kérdém, kit a' dolog is illet, signora.

MARCO. A' magyarországi réz különbféle szállitás, 's ezeknek egyike gazdagabb aranyban mint másika. Ez okozhatá a' különbséget számadásom és a' tett próba között, signor, 's az engem bántó gyanút. Olvasztó embereimmel nincs más viszonyom, mint hivatalos.

INQUIS. Megviszem a' mentséget a' signoriának. De előbb tisztemhez képest fürkészést teendek a' palota' belsejében.

Dobogó szívvel kísérék Marco és Angelica az inquisitornak minden mozdulatját, még az altermet 's annak minden bútorait fürkészé. Nem aggódának ugyan az olvasztóházból átszállított kincsen, minthogy az rég el vala költve; de annál inkább Giorgiónak lehető felfedeztetésén. Borzadának minden nesztől, mellyet a' fogoly' szűk rejtekében ejthete, tudván, hogy így mind a' hárman veszvék. Csak akkor könnyebbűle lélekzetök, midőn az alterem' kikutatásával az inquisitor készen vala, 's azt a' palota' több részében folytatá. Egy kínos óra alatt megtörténék az az egész palota' belsejében, 's az inquisitor őrkatonáival eltávozék. Marco gondosan becsuká a' külső és belső zárokat utána, 's a' szorongott Giorgio kibújtaték rejtekéből. Kézcsók, mellyet forrón nyoma Angelica' kezére, és ömlő köszönet tolmácsolák az ifjúnak hála-teljes érzetét. Ezen történet megedzé bizodalmát a' Corraro család iránt, 's lefoszlata szivéről minden ab-

ban bár homályosan lappangott gyanakodást tiszta szándéka felől. Egy órát még enyhes mulatozásban tölte a' hármas fűhere, majd nyughelyről gondoskodék Angelica kedves vendége' számára, kit bátyjával együtt tanácsosabbnak véle, éjnek idején, könnyen őrszemmel tarthatott házukból ki nem ereszteni. Még egyet kerüle köztök az ős, és kiszabadításával még egyszer olly becses serleg, 's mindenike álom' karjaiba dőle, melly hevült képzeleteiket különbféle képekkel foglalatoskodtatá.

Másnap' reggel vissza öltözködék Giorgio szokott álruhájába, 's Marco vigyázva hagyá őt kisurranni a' házból. Szállására érve, Francesco aggodalmas arczczal lépe elébe. Uram! szóla az, mult éjjeli kalandod aligha torkunkra nem forr. Tanács' tisztje kerese itt 's vallata engem is holléted iránt. Én híven szerepemhez egyre pattogtam ellened, hogy Velencze' bér-leányai egészen elveszik eszedet.

GIORGIO. Köszönöm Ferko a' nem érdemlett dicséretet; de jól tevéd.

FRANC. Legalább legényedet, tudom, nem sejté bennem a' tiszt. Mert úgy ejtém kikeléseimet, mintha mindketten a' csinos Giovannára, Malparato' első olvasztónk' leányára, kacsingatnánk.

GIORG. Bravo Ferko! Úgy eltanúlod látom Velenczében az ármányt, hogy otthon a' magyar honban majd vissza sem bírsz térni többé az igaz útra.

FRANC. Az én gondom lenne az, csak már otthon volnánk, uram, Vereskőben. Mit is sütjük itt már hijában a' makkot? Ha nagyságod nem is, de én csakugyan közel értem az üsthöz, láttam hogy ólmot használnak a' választáshoz, 's tán a' módjában sem hibáznék immár. Ha egyik sajkánkkal felsültünk, lássunk másik után. Siessünk ki e' büzhödt városból, míg ezek a' köpenyegesek nyakunk' csigájára nem koppintanak. Uram, már is nagyon nyomunkban járnak. Tegnap is a' gyalog járdán megyek, utánam jő észrevétlenül az a' kis poczok kereskedő, ki itt általlenünkben lakik, 's tudja isten, mi jóért, mi roszért? igen törlészkedik hozzánk, 's rám kiált magyarúl: jó napot! No uram, azt szeretném ugyan, hogy szárazon vizen magyarúl beszélnének; de most úgy megijedtem a' magyar hangra, hogy majd a' csatornába estem. A' poczok ember kaczagott, olly gonoszúl mint a' macska, midőn már szájában csiripel a' vereb.

GIORGIO. Ne aggódjál jó Ferko, majd csak haza segít már a' magyarok' istene! Vidd ezentúl is vetélkedői szerepedet ellenem, 's felhatalmazlak annyi roszat kiáltanod reám, a' mennyi szemednek szádnak tetszik, de okosan, és a' kis kereskedőt, kitől magam is őrizkedtem, szemmel tartva. — Marco Corraro felügyelőnkről pedig nem tudsz semmit, érted-e?

FRANC. Értem, uram; nem tudok a' tulnapról semmit.

Alig fordula ki Francesco a' Giorgio' szobájából, betoppana ebbe a' tegnapi inquisitori tiszt, 's kínpadra vonatással fenyegetődve, kérdőre voná Giorgiót múlt éji kalandja iránt, 's feljegyzé környülményesen ennek vallomását. Giorgio, ki halló tanúja vala a' Corraro-család' vallatásának, ügyesen és öszvehangzólag, bár színlett eszelősséggel ejté feleleteit. Majd Marco' elsikkasztásainak gyanúja iránt hallgattaték ki; de a' tiszt csakhamar kénytelen vala elhinni, hogy ezen olvasztó legény vagy féleszű, vagy nem tud semmit. Előviteték Francesco is, 's ez mindenre tagadólag felele.

Carneval' csötörtökén diadalmi pompával tartá bemenetét Velenczébe Alviános, az Istriában Maximilián ellen győzelmes vezér. Zajgó örvendezéssel fogadá őt a' büszke város, estvére kivilágosíttatának a' főbb csatornákra néző paloták, tűzi játékok lobogtak szerte a' nagy csatornán, 's a' nemzeti vigalom egyesítve a' carnevaléval, majd tulságos lőn Velencze' népe között. Marco, Angelica, és Giorgio, álorczáson, pórnépi köpönyegekbe burkolva ülének gondtelve, 's kényelmesen lejtegetve a' sajkákkal terült csatornán, szemlélgetve a' repkedő tűzjátékokat, 's ollykor-ollykor magok is eregetve néhányat, éldelék a' közvigalom' estvéjét. Giorgio és Angelica, kedves varázslatot nyujtván felismerést tiltó álköntöseik is, kedvtelve használák a' kelő szerelem' apró de bájos biztosságait, 's főkép' Angelica egészen boldognak fogta volna érezni magát a' szép estve' varázslatában, ha egy történet fel nem riasztja őt szive' ámultából. Alviáno vezér' zászlós és szalagos gondolája jöve sajkájokkal szembe, hangász-karos más gondolától kisértetve, mellyet kisebb-nagyobb távolságban, pórsággal telt több sajkák követtek, 's ezekről fauni zaj és kaczaj közt zengtek által a' Maximilián' kudarczairól, ennek szoknyás velenczei ügyvivőjéről, a' költött gúny-dalok és versek. Angelica' arczai égtek a' maszk alatt, vonaglón ölté karját a' Giorgióéba, 's munkába kerüle neki szive' mélyére tolni vissza a' már-már ajkára felzajló boszút. A' bántott hiúság' marczonglásai, bár enyhítve is ollykori képeitől szerelme' jövendőjének, lelopák az álom' nyugalmát ez éjjel szeme' pilláiról.

Más nap' alig végzé öltözködését Angelica, midőn Pietro Zano kereskedő jelenteté magát nála. — Kedves a' látogatás, izené a' signora új hódolójának, 's Zano, kis zömök teste' minden izmait édelgő mozdulatokra kisztetve, belépe imádott úrnéjához.

ZANO. A' legboldogabb carneváli reggelt, Velencze' legszebb asszonyának!

ANGEL. Köszönöm, kedves Zanóm, a' hi-

zelgést, mellyet Velencze' némelly asszonyai még tán kétségbe is fognának hozni.

ZANO. És csalódnának, bűnösen csalódnának, signora!

ANGEL. Bár úgy is, (megveregetve Zanó' terepély vállait) megelégszem, ha Pietróm előtt legbájosabb asszonya vagyok Velenczének. — De mi nyalábkát sejtek ön' kezében? nem titok-e tartalma?

ZANO. Másnak igen; de nagysádnak, kit épen illet, szívesen, bár remegve nyitja fel a' nyalábkát legalázatosabb szegény szolgája, ki általa új bizonyítványát kivánja nyújtani mély hódolatának (átnyujtja kibontva a' nyalábkát).

ANGEL. Hogyan? Drága szövetű fátyol a' mint látom. 'S nekem vólna ez szánva, Pietro?

ZANO. Úgy van, ha boldogíttatnám kegyes elfogadtatásával. Mondhatom, napkelet ezen új divatú remek fátyolnál, melly még csak a' szultani serailban látható, eddig e' nemben nem nyújta becsesbet. Csak csüggedést nem ismerő gondom, signorám' kedv-töltése iránt, tevé lehetővé nekem annak megszerezhetését.

ANGEL (a' fátyolt szemlélgetve). Valóban szép és becses! Legyen elfogadva ajándéka, kedves Zanóm! Elsőben is Alviáno' báljában irigyeljék azt tőlem Velencze' asszonyai!

ZANO. 'S engem Velencze' férfiai e' boldogságomért.

ANGEL. Mi újság a' lagúnák között, kedves Zanóm?

ZANO. Jó és rosz, szép signora. Rosz példának okáért, hogy signor Corraro eltulajdonításokkal vádoltatik az olvasztó-házból, mit én természetesen ellenségei' ármánykodásának tulajdonítok.

ANGEL. Kétség kivül.

ZANO. A' dolog szoros nyomozás alatt áll, 's a' kaján sereg bukásról suttog. Azonban ez kis baj fogna lenni — a' szerfelett boldog új sógort (hajlongások közt kezet csókolva) bocsánatot, angyali signora, vakmerőségemért! — egy pár ezer líre még zavarba épen nem hozná.

ANGEL. Köszönet Pietró, ez új jelenségeért becses hódolatának. — 'S a' jó újság? —

ZANO. Épen ez órában adaték hivatalosan tudtomra. Az olvasztó legénység' egy része kitávolíttaték az olvasztó-házból, 's gondom alá adaték az arsenálba, minthogy signor Marcoval tartott összeértés gyanújával terheltetik. Közte van a' magyar legény, vagy is inkább a' gazdag Thurzó is, és Malparáto az első olvasztó.

ANGEL (ütközve). 'S ezt ön jó újságnak mondja?

ZANO (kaczagva). Kétség kivül, signora, egy a' legjobb újságaink közül. Én felfogadám nagyságod' felérhetetlen bölcseségű kivánságának, hogy Thurzó' feljelentését

nagyságod' kegyes jóvá-hagyásáig felfüggesztendem. Fogadásom' meg nem tartása szentségtörés is fogna előttem lenni; de a' kalitkámba fogott becses madarat, épen nincs tervemben kirepűlni hagyni. A' mi halad nem múlik el. A' magas signoriánál ki kell vívnom e' fontos felfedezéssel a' nobili-széket: addig pedig (félsúgva) egy kissé tollasztgatni is fogjuk a' madarkát. Bányái és szövetsége a' gazdag Fuggerekkel, igen kiadó erek, csak használni tudják. Igéretek — riasztgatások — már az az én gondom, signora, csak hogy ügyeletem alá kerűlt —

ANGEL (félre). Várj gonosz róka!

ZANO. 'S a' múlt héten már fogadva is vala Mestri felé sajkája; de nyomában valék mindenütt Francesconak, kit mindjárt szolgájának gyanítottam; kilestem a' szándékot, 's kalitkámban maradt a' jó madár.

ANGEL. Ez bölcsen vala édes Pietróm. Mondhatom, előre örvendek magamnak, hogy olly ügyes férfiú' karján fogom lelejtni a' gyakran szövevényes életpályát. De tán foglyok csak nem leendenek a' vétlenek?

ZANO. A' mint veszszük a' dolgot, szép signora. Az arsenál' udvarai szép tágasok, ezekben munka közt láncz nélkül járhatnak fel 's alá; de a' katona-őrökkel ellátott kapukon kimenniök tilos.

ANGEL. És így csakugyan foglyok. Sajnálom őket! nem a' magyar ifjat, ki ismételt merényével méltán eljátszotta életét; hanem Malparátót, a' szegény Giovanna' atyját. De reménylem, önlehetőleg fog könnyíteni sorsán.

ZANO. Illy hatalmas közbevetésre minden bizonynyal, signora.

ANGEL. Még egyet, kedves Pietróm. Giovanna, az ártatlan bohó leány, érdekes előttem. Ő a' mennyire tudom, kenyér- és kalács-sütéssel segité eddig szűk keresetét atyjának. Legyen, kérem, megengedve neki árultatni süteményeit az arsenálon belül, hogy legalább láthassa ollykor szeretett atyját.

ZANO (mosolygva). Milly kegyes aggódás illy érdemetlen pór-nép iránt! Ügyeletem alatt azon udvara áll az arsenálnak, melly a' kétszer-sültnek malmait, 's az élelem-szerek és szállitványok' raktárait foglalja magában. Malparáto 's a' többi olvasztó legények ebben fognak dolgozni. Ennek kapujában ám áruljon az olly nagylelkűleg pártfogolt Giovanna; csakhogy rendelés' ellenére szót ne váltson senkivel. Bocsánatot ezért angyali signora, a' hivatal' és eskü' kötelezései szigorúk és szentek

ANGEL. Miket minden polgár és keresztény tisztelni tartozik. Köszönöm még egyszer a' szives ajándékot, a' szives bizodalmat, jó Zanóm. Viszontlátásig! (kezét nyújtja).

ZANO (megcsókolja a' nyújtott kezet). Örök hive nagyságodnak (el).

(Vége a' jövő számban.)

Fáy András.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

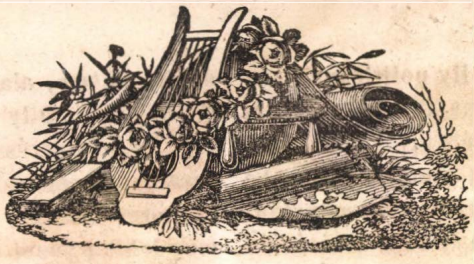

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 16. 1837.** **5. szám.**

Tartalom: Praxis és theoria a' társas életben (*Széplaky*), 65. sz. — A' beteg (*Kúthy Lajos*), 69. sz. — A' Velenczeiek. Vége. (*Fáy András*), 70. sz. — A' korán, 79. sz. — Mesék. XXVII—XXX.

A' szerencse' külső veszélyeit erő 's nemes bátorság által meg lehet lábolni: a' lélek' elaljasodása pedig szabadúlás' reménysége nélkül merít alá.

Kölcsey.

Praxis és theoria

a' társas életben.

Az emberiség' történeteiben nincs időpont, mellyben országok' jóllétét és fennmaradását bizonyos statustudományi theoriák mozdították volna elő. Sőt a' theoriák magok is inkábbára csak izgások' és események' következései voltak. Ellenben ragyogva tűnnek előnkbe a' világtörténetek' legszebb 's legdicsőbb időszakaiból azon jótevő hatások, mellyek néhány közönségesen elismert practicai elvek' követéséből támadtak; olly elvekéből, mellyek nyilvános élet' lelke gyanánt a' népekben mintegy vérré 's életnedvvé váltak. Illyen az olly hatalom' utálása, melly törvényt 's jogot lábbal tapod, mellynek nyomása keservesebbnek nézetett a' legnagyobb ínség 's halálnál; mindennemű árulás' undokságának érzete; a' vendégjog' szentségének meg nem sértése, 's az adott igéret' 's szó' megtartása. Illyetén elveknek, mellyek' tisztelete 's meggyökerezése a' lelkekben, olly dicső vonásaival tűkrözi magát vissza a' történetek és Költeményeknek, kivált Plutarchnál, Homérnál 's a' görög drámairókban, köszönhetik a' régi népek characterök' szilárdságát, mellyen mint sziklán a' századok' történeteinek hullámai széttöredeztek. Ezen elvek voltak legerősebb védbástyái a' népek' minden szabadságainak. Későbbi időkben a' hatalom gyakran keresett tudós theoriákban menedéket, önkényi rendszere' szépítésére, 's azokat a' szabadság' védői is utánozák, 's ők is tudós theoriákat vettek segédűl, hogy ügyöknek a' nyilvános véleményben erősebb alapot és mélyebb gyökereket adhassanak. Azonban egyik theoriának mindig másik tétethetik ellenébe; theoriák az okoskodó ész' tárgyai; hozzájok sophistica férkezhetik, 's meggyöngíthetik 's felforgathatják egymást kölcsönösen. Ama' practicai elvek ellen pedig, meddig csak félre nem vezettetett, az értelem nem tuda semmit ellenvetni, csupán az erkölcsi elhanyatlás' korában tudott az emberi szív' fonáksága értelmi színlett okokat becsök ellen feltalálni. De, hol ezen elvek a' köz megromlottság' posványaiba merültek, a' müvelődés' minden ragyogásai mellett a' népek' szabadsága és függetlensége hanyatlani tapasztal-

tatott 's a' nemzetek egy olly politicának lettek kénylabdáivá, melly majd önző czélokat követett, majd a' status' vélt javát tartá szemei előtt, de mind a' két esetben kevésbbé hagyta magát a' népek' ösztöne és müvelődhetési foka, mint a' jó vagy rosz belátás és hajlom szerint változó statustudomány' világa által vezettetni. Régenten a' törvényes szabadság' leghatalmasb gyámolt a' népeknek a' zsarnoki önkénytől való iszonyodásában talált: melly annyira ment, hogy azoknak negéde legistentelenebb bűnnek 's a' dionysiusi, néroi uralkodók' meggyilkolása legdicséretesebb hőstettnek nézeték. Ellenben elromlott időkben a' zsarnokölés ritkább, de gyakoribb a' kormányszékek' felforgatása. Egy XI. Lajos, ki hatalmát fortélyon, ölésen, zsaroláson alapította, kímélve maradt, Franczíaország' legjobb királya pedig, IV. Henrik, egy istentelennek gyilka alatt esett el. 'S lehet-e csodálni, hogy egy népnek a' szabadság' árnyék-képeivel kell megelégednie, melly az alatt még Marat-t mentegeté, Corday Charlottát a' legközönségesebb orgyilkosok közé számította. De másfelül a' régi kor' leghíresebb népeinél, még akkor is, midőn meghódítva 's idegen járom alá hajtva valának, nem aludt ki a' zsarnokgyűlölet. Mióta ezen gyűlölet a' közönségben elaludt, azóta a' zsarnokság elleni segédek bizonyos formákban kerestetnek, mellyek a' hatalmon ülőket kény szerint korlátozni törekednek. De hiába fognak kerestetni valódi, kielégitő formák, meddig azokat hatalmas népszellem nem éleszti, 's egy illy népszellemnek legsikeresb alkotó része mindig a' törvénykivűli lét utálatában fog állani. Mert, hol ez a' néptől idegen, vagy belőle kihült, a' hatalommal birók' mesterségeinek könnyű leszen az igazat elámítani, megvesztegetni vagy elaltatni.

A' szabadságon kivűl a' régi népeknél semmi sem becsültetett olly nagyra, mint a' hűség. Kiterjesztetett ez minden viszonyokra még a' halálon és síron túl is. A' hívtelen az ő szemeikben becsületéből kivetkezett volt, kivel minden érintkezés és viszony mocskító. Ezen tisztelete a' hűségnek olly kötelék az emberi társaságban, melly szilárdságára nézve mindent felül halad, mit törvényhozó divatossá tehet. A' házassági, barátsági, laktársi, valamint az igért szón épült, hűség, alapjává lőn a' haza iránti hűségnek is. Olly népnél, hol az illy hűség szokássá és érzéssé vált, ez legbiztosabb kezessége az erőnek, 's győzhetlenséget szül. Hűséges érzelmű népet külsőképen, testileg meg lehet győzni és hódoltatni: de lelke fenn áll 's vár a' kedvező pillanatra, mellyben magát törvények' védbástyái alá szabadíthassa, bár mi fortélyosan ügyekezzék is elnyomója a' hordott lánczokat virágokkal körűlfonni. Egy hűséges nép még ellenségeiben is tiszteletet gerjeszt. A' hűség' szava legszebb kötelék népek között. Mit érnének a' szerződések, békekötések közöttök, ha hűség iránti hit nem volna? 'S mi nemesíti az embert inkább, mint az adott szó iránti szent félelem, ha bár az a' halálos ellenségnek lett volna is igérve? Melly szokás által van az emberi méltóság inkább tisztelve, mint a' vendégjog iránti hűség által, mellyet olly sok országokban mindenkitől mindenki iránt gyakoroltatni látunk, kinek háza, kunyhója, tűzhelye menedékűl választatott? Talált-e fel valaha a' cultura szebb és nemesebb köteléket, mint ezen vendégjog' megsérthetetlen szentsége, mellyet a' tiszta emberi érzés még a' vad és durva népeknél is közdivatúvá tőn? Ott vagyon valódi megromlás, legmélyebb elhanyatlás, 's teljes barbárlét, hol illy érzemények kialudtak, illy szokások divatból kimentek.

A' kereszténység nem hogy roszalná vagy gyengíteni akarná ezeket, hanem inkább nagyobb tisztúlatra hozza és megszenteli. Midőn az egyház' atyja, Ágoston, a' pogány népek' rényeit csillogó vétkeknek nevezi, azt akarja jelenteni, hogy az az egészen tiszta rúgó és magasabb szentség, melly isten' szeretetében áll, hibázik belőlök. 'S igaz az, hogy ösztöneink, hajlandóságink és czéljainkat csak ez tisztítja meg mindentől a' mi önző és alacsony; ez emeli fel egyedűl az érzeményt és lelket a' nem mulandóhoz, 's legmagasabb becsét akkor is megtartja, ha mind azon tárgyak, mellyek a' lelket legközelebbről érdekelték, porrá és hamuvá lőnek. A' kereszténység' lelke mindenütt hatalmasan munkál a' gyávaság és alacsonyságnak ellene. Ez kölcsönöz hősi bátorságot, melly az egésznek megmentéséért 's legdrágább javaiért éltét koczkáztatja, ez ad a' hűségnek, mellyet semmi csáb és ve-

szély meg nem ingat, nemességet 's olly nagyságot, miről a' nemkereszténynek még csak sejtései sincsenek. 'S ha ő a' zsarnokságot még a' világból ki nem irthatta (emlékezzünk napkelet' despotáira) az bizonyosan nem az ő vétke. Minden tanításaival ostromolja azt, és kétséget nem szenved, hogy olly ember, melly a' valódi kereszténység' szellemétől át van hatva, sem zsarnokká nem válhatik, sem olly alacsony érzeményeket nem táplálhat magában, mellyeknek divatba jötte valamelly népnél a' zsarnokság' alapjaivá lehetne. Vajha a' házi nevelés, iskola és templom egyetértőleg munkálnának össze, hogy azon érzeményeket, mellyek az elővilág' legszebb időszakaiban a' társas élet' nagy rényei által létre hozattak és fenntartattak, szívekbe oltassanak és a' kereszténység' fennséges tanításai által nemesíttessenek meg.

Széplaky.

A' beteg.

Sírsz, jó anyám, hogy gyermeked
Hazáját elhagyá,
'S most kór ágyánál idegen
Könyű pereg reá?

Ne sirj anyám, e' fájdalom
Nem tépett léleké,
Nagyobb kinját hű gyermeked
Otthon kiszenvedé.

Szánó könyűért, melly reám
Kór ágyamon pereg,
Itt a' barátot áruló
Titkon nem rója meg.

'S dicsőbb honába magzatod
Örömmel húnyik el,
Mert hit polgártárs' hamvától,
Hamvát nem tiltja el.

Kúthy Lajos.

A' velenczeiek.

HISTORIAI NOVELLA.

(V é g e.)

Felderűlt Carneval' utolsó napja, 's Angelica dobogó szívvel ereszté szobájában mustrára báli öltözetének minden darabjait, hiún számítgatá teendő hatásokat, büszkén hódolásait a' férfi nemen, csalfán diadalmait Velencze' szép nemének irígykedésein. Kisebb nagyobb terveket raggata össze, mint leend boszút állandó Velencze' herczegén 's a' signoria' kevély tagjain; milly ügyeletlen hidegséggel mellőzendi Alviánót, Velencze' elhitt vezérét, 's a' bálnak magasztalt királyát. Hiúság' elégedésével illegeté fel testére majd ez, majd amaz darabját öltözetének, 's türelmetlensége már csak a' nap' hosszadalmas óráit remegé — midőn egy küldött tisztje a' signoriának szobájába lépe. „A' magas signoria jelenti önnek, signora — szóla ez — hogy hitelesen értesíttetett legyen, miképen ön Maximilián német császár' ministereivel levelezésben állott. Efféle merény egy férfit az ón-tetők alá juttatott volna; de aszszonyi könnyelmű bohóságot, kivált most, midőn Maximilián annyira nem fontos ellensége a' respublicának, igen csekélynek ítél komoly megbosszulásra a' magas signoria. Gúny-mosolylyal adatja tudtára, signora, önnek, hogy minden büntetése, eltiltatása leend a' mai esteli bálban lehető megjelenéstől, melly úgy is Maximilián' hős meggyőzőjének tiszteletére adatik. Signora e' napot és estvét szorosan szobája' falai közt töltendi, alkalmat és időt nyerendő ez által, bohó bűnén leendő ájtatos bánkódásra."

ANGEL. (kilobbanó méreggel). Mondja meg ön a' magas signoriának — (magához térve). Nem! ne mondjon semmit. Főfájásom úgy sem engedé vala megjelenésemet a' híres vigalomban.

A' tiszt elmene, Angelica' arczait pedig felváltva futá meg 's hagyá el a' zajló indulatok' pírja; lávaként dúlt keblében a' boszú' lángja, melly belépő bátyjának azon jelentésére, hogy épen ez órában adaték tudtára felügyelői hivatalától lett felfüggesztetése 's ötezer lirében történt marasztaltatása, szinte kitörő dühösség' fokára hága. — „Felérhetetlen hiszem nem leendesz még is a' csekély asszonynak, büszke magas signoria!" mondá foga közt Angelica; 's az ájtatos bán-

kódásra rendelt napot és estvét borús boszú' terveire használá a' hiúságában olly érzékenyen megbántatott signora.

Giorgiót is egészen megzavarta azon híradás, hogy néhány társával, arsenali munkákra tétetett által; mert ezen nem várt eset minden szabadulási tervét egyszerre füstbe hajtotta. Ismerte ő a' respublicának aggodalmas őrködését arsenáljának minden belső titkai felett; tudta, hogy annak munkásaira nézve egy neme a' kormányi fogháznak az arsenál, mellynek közösülése a' több várossal igen el van nehezítve. Nem vára semmi kedvezést sem a' szigorú arsenáli kormányzótól, sem az élelmi szállításokat biró Zanótól, kit fukarságairól régóta ismere. Illy leverő kilátások között egyedűl az vigasztalá, hogy Francesco tőle el nem szakíttaték. A' Corraro házzal szót váltania, mit igen ohajtott volna, sem alkalma, sem ideje nem vala többé.

Néhány hetet bús megadásban tölte Giorgio az arsenál' falai között, egy száraz malom-körűli aljas munkákkal vesződve. Egypár üres óráját arra fordítá, mit Francesco is tőn, hogy az arsenálból szökhetés' lehetőségeit czirkálgassa. De mindenkor leverőbb bánattal térének meg; mert a' magas falak széles csatornákra szolgálának mindenütt, udvarok' kapuját pedig éjjel-nappal sűrű őrkatonaság állá el. Továbbá nem alaptalanúl gyaníták, hogy Zano mindkettejöket szorosabb szem alatt tartja. 'S ez vala, mi őket leginkább aggódtatá; mert hogy Zano legalább is gyanakodik járatok és miségök felől, nem kétkedhetének, miután Francescót már egyszer kémlőleg magyar jó nappal köszönté.

Azonban Giorgio itt is hűséggel folytatá eszelőssége' szerepét, majd butaságot, majd botor elménczkedést erőltetve, 's az arsenál' népe között átaljában félkegyelmű Giorgionak nevezteték. Ezen szerep, melly őtet békes tárgyáúl tevé a' pórság' ingerkedő kedvteléseinek, némi kedvezést víva ki neki társainál. Egyedűl Francesco és Malparáto, a' Giovanna' atyja, mutatának boszús idegenséget Giorgio ellen. Zano, ki ismerte Francesco' személyét, nem bízék ebben, de annál többet Malparátóban, kit Angelica' pártfogása után mutatott kedvezéseivel megnyertnek véle, 's ki egypár apró feljelentésével még inkább kivívá a' bizodalmat előtte; mellynél fogva különösen Malparátót választá ki arra, hogy Giorgiót és Francescót szemmel tartsa, 's ennélfogva a' száraz malomnak 's egypár raktárnak gondját is ő reá bízá. Giorgiónak kedvetlenek valának a' mogorva öregnek örökös zsémbei, vizsga szeme pedig felette és Francesco felett majd tűrhetetlen.

Egy napon Zano, belépvén a' száraz malomba, rejtélyes arczczal parancsolá Giorgionak, jőne fel hivatalos szobájába. Döbbenve vevé ez a' parancsot, 's szorongó szívvel hága fel Zano után a' lépcsőkön. — „Üljön le barátom nálam," szóla udvariasan Zano a' belépőhöz, és széket nyújta alá. Soha megtiszteltetés illy kínosan nem fogadtaték, mint Giorgio által e' gyanú-teljes! ‚Köszönöm, uram, nem akarok reá szokni,' felel botorúl Giorgio.

ZANO (mosolyogva). A' mint tetszik! (egy pohár borral kínálva). Mit mond ön e' borocskára?

GIORG. (felhajtva a' poharat). Köszönöm; jó bor! bár malom-szamaram is illyet ihatnék.

ZANO. No, no, drága italka lenne szamárnak. Hiszen Magyarországban urak iszszák ezt.

GIORG. Úgy-e? nem tudtam. Bizony nem tehetnek jobbat.

ZANO (megveregetve Giorgio' vállait). Úgy-e kár nekik olly áldott boros országból illy vizenyős városba kalandozni ki, mint Velencze, 's életökkel játszani?

GIORGIO (borzadva elnémul).

ZANO (folyvást veregetve vállait). De, signor Thurzó, ez csak baráti megjegyzés vala. Mi, hiszem, meg fogjuk érteni egymást. Tetszik emlékezni, hogy még dicső Mátyás király adósom marada némelly drága ékszerek' árrában. Miután a' respublicának megkeresése sikeretlen marada, László királynak kiürült kincstára miatt, magam rándulék el a' magyar földre, 's ott nem egyszer látám önt a' király' körzetében. Innen könnyű vala mind első itt létében, mind most felismerni önben a' merényes Thurzó Györgyöt. Egy késő estve, általellenben lévén szállásom, a' szűk csatornán keresztűl, bár suttogva ejtett, magyar szóváltást is hallék ön és Francesco között, mi volt gyanúmat teljes bizonyosságra emelé.

GIORG. És így az úrnak köszönhetem első felfedeztetésemet is; nem-e?

ZANO. Igen — nem — a' hogy tetszik venni — nem tagadom, egy kis figyelmeztetése a' kormánynak —

GIORG. 'S mit tetszett ez úttal felőlem végezni az úrnak?

ZANO. Minden jót, signor! viszont minden jót remélve öntől. Signor szíves leend követelésemet a' magyar kincstáron általvenni, 's azt ím ezen kirendelmény által a' Fuggerekkel kifizettetni számomra; melly szivesség engem további bajlakodástól ment meg, a' nélkül, hogy ön' pénze a' majd gyarapulandó kincstárnál veszélyeztessék. Magában értődvén, hogy signor méltóztatni fog kezességül itt maradni tökéletes kielégíttetésemig.

GIORG. És a' kielégíttetés' esetére?

ZANO. Magam fogok gondoskodni biztos sajkáról, melly önt Francescóval együtt szárazra tegye.

GIORG. 'S mi kezeskedik nekem az úr' adott szavaiért?

ZANO. Becsületem, signor, kincseim között a' legdrágább.

Giorgio nem sokat bízott ugyan ezen gyanús kezességben; de érezvén szoros helyzetét, aláirá a' kirendelményt.

ZANO. Még egyet, signor! Általam teendő úti készületei is kerülendnek valamibe; kérném még e' kétszáz zechinről szóló nyugtatványt is aláíratni.

Giorgiót boszontá ugyan e' fukar gazság, de aláirását meg nem tagadhatá. „Ám legyen, Zano úr! — mondá otthoni úri hangjával Giorgio — de igéretét megtartsa az úr. Különben úgy áldjon meg istenem, boszúmat ki nem kerülendi, ha a' lagúnák' fenekére száll is.“

Zajos szivvel hagyá el Zanót Giorgio. „Menj, menj, botor ifjú! — kaczaga magában Zano — lesz gondom, hogy nem fogsz reá érhetni fenyegetéseid' valósítására;“ 's még szorosb rendeléseket tőn Malparátónál, Thurzó' szemmeltartása iránt, jutalom-igéreteket is kötvén parancsa mellé.

Egy pár nap mulva Malparáto, két kenyeret hozva karjai alatt, a' malom' munkásai közé lépe, 's egyikét a' kenyereknek durczásan oda dobván Giorgiónak: „Itt a' kenyered, Giorgio — szóla — ma a' dolgot kenyérvásárlásért nem hagyhatod, fizesd érte a' négy soldimat.“ Giorgio kifizeté a' pénzt, 's Malparáto, keresett ürügy alatt, egyik malom-orsóhoz szólítá Giorgiót. „Magad, tanú nélkül szegd meg a' kenyeret,“ ezt súgá neki, 's eltávozék azonnal tőle. Giorgio nem tudá mit véljen, nehezen várá a' déli szünórát; ekkor külön lopá magát 's megszegé a' titok' kenyerét. Egy levélke tűne belőle szemébe a' csodálkozónak; remegve nyitá azt fel, 's új élet derűle már már csüggedett szivére. Angelica irá benne: „Bízzál, kedves Giorgióm, bennem és Malparátóban. Közel a' szabadulás' órája. Máskor többet. Tedd e' levelkét semmivé. A. C.“ Giorgio bár nem érthete is semmit ezen rejtélyes levelkéből, de a' remény, mellyet nyújta, balzam vala szivének. Pór-kenyere még illy ízes Velenczében nem vala.

Közeledék az úr' mennybemenetelének napja, 's egész Velencze' váró figyelme ezen nap' ünnepélyes vigalmára, a' doge' jegyváltására az adriai tengerrel, vala függesztve. Élénk mozgalom, serény munka szállt be az arsenálba is; kiszakíttattak minden munkások rendes foglalatosságaikból, 's az arsenál-kormányzó' rendelése alá adattak, kiigazítani a' szertartási gályákat, sajkákat, 's főképen felékesíteni illő pompájába Bucentaurt, melly a' herczegi vőlegényt leend büszke megvinni hátán a' kényváltó, sok férjet elnőtt, de mégis erőben díszlő menyasszonynak. Egyedül Malparáto 's néhány olvasztó legény, 's ezek között Giorgio és Francesco maradának az élelmi udvarban hátra, őrzetül, mint Zano ürügyül adá, de valódilag gátlásául a' készületek' zavarjában könnyebben ejthető megszökésnek.

Szokatlan csend uralkodék most az udvarban; Malparáto elrendelé szerte kevés embereit, titkosan inte Giorgionak és Francesconak 's beméne velek egy élelmi alsó raktárba, mellynek ajtaját belülről gondosan becsuká maga után. Itt Malparáto rendelé, emelnének fel hárman egy négyszegű izmos márvány-követ, melly a' raktár' egyik szegletében feküvék. Bajjal boldogulhata vele a' bár erőteljes három férfiú; engede végre a' márvány még is, 's most egy szoros alcsatorna nyílék meg előttök. Malparáto bebútt azon elül, 's utána a' kettő. Néhány lé-

pést haladván egy fa ajtóra akadának, mellynek rozsdaette retesze kis erő után felpattana előttök, 's férfiaink egy mérsékelt nagyságú, négyszegű, 's magas vaskos falakkal kerített udvarban találák magokat, mellynek közepén egy tágas torony' épülete állott. — Most visszatérének az előbbi szoros csatornán ismét. Malparáto kiereszté társait a' raktárból 's maga benn maradván, magára csuká annak ajtaját. — „Most már csak az én magam' munkálkodására van szükség," súgá becsukás közben társainak, 's ezek dobogó szívvel menének munkáikra.

Elérkezék a' pompa-napot előző estve; zajgottak Velenczében az Európa' minden részeiből sereglett jegyváltási vendégek, kiketa' különös és büszke jelentésű ünnep' ingere csalt be a' csatornás városba. Készen vala előkészületeivel az arsenál, felkészülve álla pompájában a' délczeg Bucentaur; szemvakítva játszadozának a' nap' sugárival orrának arany lapjai, büszkén a' szellővel feltűzött zászlói, körűlte, szolgálatra kész cselédként, állának a' respublica' hadi hajói, tisztelkedésre szegzett ágyúikkal, 's ezer meg ezer kisebb-nagyobb sajka hímezett lobogóival, pompa-kisérésre rendelve. Omlott be az arsenál' kapuin a' minden rangú és nemű látogató, hogy szemtanúja lehessen a' hajók' tenger-síkra eresztetésének. Bemeneti szabad-jegyek kivántatának ugyan az őrállásoknál, de ezeknek megnyerése nem vala nehézséges; a' dolog nem véteték, mint illy alkalmakkal ez rendesen történni szokott, szigorúan; a' tanácsosok, tisztviselők is egész családokat, csoportokat vezetének be vendégűl magokkal, 's a' kettőzött őrálló katonaság már csak tisztelkedésűl álla inkább őrhelyén, mint felügyelésűl.

Malparáto már harmad nap óta betegen fekvék a' tudva lévő al-lerakóban, 's Giorgio sanyarú alma felett álla. „Jelen az óra, uram! — monda Malparáto, kezét szorítva Giorgionak — Velencze' sasa prédául tűzé ki házam' galambját, Giovannámat; magamat a' respublica, méltatlan gyanú miatt, vagy nem tud, vagy nem akar használni; neked szentelem tehát szolgálatomat, új és előttem ismeretlen honban. Szólj még egyszer, uram, elfogadod-e azt?" „El, Malparáto! — monda ünnepélyesen, viszonozván a' kézszorítást Giorgio — 's úgy áldjon istenem, mint azt neked és házad' népének meghálálni fogom!'

Most berohana Francesco, 's „Jőnek!" kiálta fojtott hangon, 's ő és Giorgio rejtek-helyeikre vonulának. Belépe Zano, vidor derülettel arczán, karján vezetve szép Angelicáját; 's ez utóbbi részvéve tudakozódék Malparátótól hogyléte felől. Malparáto felelet helyett kezével tapsola, azonnal előrohanának leshelyeikből Giorgio és Francesco, maga pedig a' vélt beteg felpattana fektéből, 's Zanót, mielőtt ez eszméletre térhetne rémült csodálkozásából, megragadák hárman, betömék ruhával száját 's kötözött kézzel lábbal egy feneketlen üres hordóba helyezék. Angelica ledobá mantilláját, melly alól, kis igazítással, közönséges sajkás férfi-köntösben álla elő, barnára kené arczának árulói fejérségét, kezébe foga egy magával hozott nyalábkát, 's Malparátóval együtt bemene azon szoros alcsatornán, melly a' tornyos udvarba vezete. Onnan kis idő mulva visszatérvén, mind a' négyen az udvar' kapuja felé tolakodának, hol egy élésház' falától védve, szorongó szívvel szemlélék a' ki 's be tolakodó népet, melly közt az alkonyodásra siető estve alig hagyá immár kivenni az ismeretesebb arczokat is.

Egyszerre, mintha minden elemek egybe roskadnának, vagy a' tűz erőt véve elemtársain, 's kilobbanva szoros zárai alól, kivetné sarkaiból földünket — borzasztó robbanás esik az arsenálban 's kő- és fa-darabok' hulladozó záporával tölti el annak udvarait. — „A' puskaporos torony repült fel!" kiált a' sáppadt arczczal szerte szaladozó nép, 's látván az estve' homályát rémítő fénynyel borító lángokat, riadva rohan ki a' kapukon, mellyeknek őrállói sem képesek, sem hajlók többé rendet 's felügyeletet tartani. Angelica és társai, használva a' zavar' alkalmát, szinte kirohanának a' kapun, felsietének keleti részéhez az arsenálnak, mellynek laküres vidékén felfedezéstől nem tarthatának; felülének a' reájok várt sajkára, mellyet Pietro, és jegyese Giovanna, hirtelen két evezővel készítének vala fel, hogy gyorsabban haladhasson az, 's feszített erővel evezének Mestri felé, hol kevés óra alatt szárazra kelének útasaink. Itt Marco bér-

lett kocsikkal vára reájok, mellyeken csak hamar kihaladva Velencze' birtokából, szabadabban lélekzének a' szökevények, 's teljesen szabadon, midőn nem kevés csavargás és viszály után, végre a' magyar korona alá jutának. Öröm villogott mindnyája' szemében; Giorgio, a' magyar honban már Thurzó, lángoló kebellel csókolá meg a' majd évig nem tapodott hazai földet; Angelica pedig és társai öröm-kifakadásokkal idvezlék az új hazát.

Thurzó' büszke várának, Vereskőnek, toronyőre tárogatójába fúva, jelűl, hogy vendégek érkeznek. Kiriada erkélyére a' váruraság, leereszteték a' felvonó híd, 's átdobogának rajta az érkezők' szekerei. Örömsikoltva rohana eleikbe felismerés után egy deli nő; kisded, mintegy négy évű fiacskája, anyjától elmaradásán aggódva futott utána, 's amaz: „Hozott isten valahára!" rebegtével dőle aléltan Thurzó' keblére. — ‚Mária, kedves Máriám!' kiálta ez, lángolón szorítván magához az asszonyt, 's kéjmámoros szemeit szép arczain jártatá, míg későre eszmélvén az anyjába kapaszkodó gyermekre, felkapá azt is 's csókjaival halmozá. Félig idegenkedve a' zajos jelenettől, félig homályban kétkedve az általa valaha ismert arcz-vonásokban, eltolakodék eleinte a' gyermek Thurzó' csókjaitól, majd látván anyjának nyájas karöltését ennek nyaka körűl, felosztva kacsócskáit ölelé által anyját 's a' neki mind inkább ismeretesebbé levő férfiút. Huzamosan tartott a' viszonlátás' első öröm-zaja, mellyet Angelica, Marcótól támogatva, kétes ború-ülte arczczal 's húzott szemölddel távolabbról szemléle. Kifejtődzék végre eszmélve Thurzó övéinek karjai közűl, 's kezét nyújtva Angelica felé: „Engedj meg, szép signora! — így szóla hozzá — hogy árulóddá kelle lennem. Nem szívem, hanem zsarnok környülményeim valának csalóid. Mária, öt éve immár, szeretett nőm nekem, 's e' gyermek boldog szerelmünk' záloga. De isten úgy legyen gyámola házam' 's háznépem' boldogságának, mint én megemlékezendem holtomiglan neked tartozó hálámról, 's nyújtandom neked tőlem telhető kárpótlásomat!"

Angelica elfordítá e' szavakra halálsáppadású arczát, 's elinté meresztett karjával a' nyujtott kezet. Néma lön egypár percz; majd Thurzó felé fordítva szemeit: ‚Érzem, Giorgio — így szóla halkkal — mint kiszthetének Velenczében sorsod és környülményeid árulóvá lenned ellenem, 's ez téged menthet; de másodszor dulatnom fel szívemben 's annak egében, égő pokol nekem! Sokszoros árva vagyok én, haza és rokon kebel nélkűl, 's hagyóban áll sorsom és szivem felett maga a' remény is. Kincsed nem kárpótlás nekem, hazádban nem lelhetem fel immár hazámat, váradban nem üthetem fel boldog nyugalmam' tanyáját. Megyek én, a' merre sors űzi feldúlt keblemet. Áldjon meg az ég' ura, Giorgio!'

Ezzel fordulást parancsola egyik szekerének. Thurzó hála' hevével ragadá meg egyik kezét, nyájas szivességgel másikát Mária, 's édes szavakkal engesztelék, maraszták a' szerencsétlent. ‚Hagyj mennem, Giorgio; ne maraszsz szép asszony engem — szóla borúsan ez — vesztetekre szolgálna maradásom köztetek, kelő boszúm minden bizonynyal feldúlná szép boldogságtokat, melly jogát vesztett szivemnek elviselhetetlen naponkénti látvány fogna lenni. A' boszú édes, sokkal édesebb élemény, mintsem hogy egy lángoló olasz kebel azt megvesse. Áldjon meg az ég' ura, Giorgio!'

Ezen szavai után, nem tekintve hátra, nem nyújtva bucsúra kezet, felszökék szekerére, utána testvére Marco, 's kihajtatának a' várból. Nem látá kettőjöket többé a' Thurzó-család. De később megnyugodva hallá, hogy Maximilián kegygyel fogadá az olasz háznépet. Angelica egy német lovagnak nyújta kezet, Marco pedig, kizajlásai után, bezarándokoskodván a' szent földet, végre húga' lakához közel ájtatos remete lőn.

Angelica' és Marco' kedvetlen eltávozta, csak eleinte vala képes megzavarni a' viszonlátás' kéjeit. Már estvére eláradásában vala az öröm, várban és váron kívül a' környékben. A' cselédség közt vidor Ferkó vala ennek főfő rugója, ki ura' parancsából Augsburg felé útazván haza, hogy Fuggeréknél a' Zanóféle pénz' kifizetését megátolja, éjjel nappal siete kedves honja felé, 's most tele bilikomok felett regéle a' száj- és szem-meresztő várnépnek Velenczéről, igazat és hazugot, mint szájára kerüle, a' nélkül, hogy különben is nem igen erős alapon állott hitelességét nagy lelkiösmére-

tességgel féltené. Három nap váltogaták egymást Thurzó várában, sűrű vendég közt, a' különbféle vigalmak, 's ezek közt vala Pietro' és Giovanna' mennyekzője. Thurzó hálás és lelkes atyaként gondoskodék nem csak szükségeiről az idegen háznépnek, de minden kényelmeiről is szinte a' bőségig. Melly bánással naponként mind inkább lekötelezvén azt magának, főleg ennek segedelmével lőn szerencsés meghonosítani a' magyar házában az aranynak réztőli elválasztása' azon becses titkát, mellyért annyi veszélyre veté vala fejét, melly addig a' magyar kincscsel Velenczét gazdagítá, de melly azontúl úgy a' Thurzó-ház' emelkedésének, mint a' magyar hon' gazdagságának, egyik bő forrásává leve.

Fáy András.

A' korán.

A' Korán közönségesen a' bibliai fennséges morál és az evangelium ellen szórt szidalmak' gyüjteményének tartatik. De ez hibás vélemény. A' mohamed-vallás az ó törvénynek minden prophetáit és patriarcháit, millyen Ábrahám, József, Jób, Móses és Dávid elismeri. A' Krisztus minden propheták' fölébe tétetik és isten' lelkének neveztetik. A' mohamedánok mindent egész a' Mária' méhébeni szeplőtelen fogantatásig hitágazatúl vettek fel. Halálos büntetése van annak, ki Móses és a' Jesus Krisztus' isteni küldetését tagadja. Csupán Mohamed az, ki az ő szemökben nagyobb és szentebb mint Krisztus, 's prophétáik' fejedelmének neveztetik. A' muzulmánok azt hiszik, hogy Krisztus azon szempillantatban, midőn felfeszíteni akarnák, égbe röppent és a' hitetlen apostol Júdás foglalta el mestere' helyét a' keresztfán, hol a' megfeszíttetésnek minden, árulása által érdemlett, kínjait ki kelle állania. Egyike azon jeleknek, mellyek a' muzulmáni hittanítás szerint a' világ' enyészetét jelentendik, Mária' fiának, a' Jesus Krisztusnak megjelenése lesz, ki a' damaskusi moscheenek minaretjébe fog leszállani. Tekintete előtt az Antikrisztus halva fog földre rogyni és sóbálványnyá változandik. Ekkor a' Jesus, Mohamed' képviselőjének hirdetvén ki magát, a' népeket halálos büntetés alatt az igaz hit' fölvételére szólítandja fel. Ezen, a' muhamedánoknál általányos hitelű meséből képzelhetjük, mi tisztelettel lehetnek ők az iránt, kit isten' lelkének neveznek, utolsó kalifájok gyanánt várnak, 's kit arra rendeltnek hisznek, hogy a' földnek minden népein uralkodjék.

Mesék.

XXVII. A' nyúl és bika. — A' nyúl szemügyre fogván a' bikát, észrevevé, hogy fű az eledele, mint neki, 's kérődzik szinte mint ő. Hej, gondolá, most tudom még csak, milly nemes családhoz tartozom; 's a' bikához járulván rokonául idvezlé őt, elszámlálván vénsége' tanújeleit. A' bika viszonidvezletűl elbődité magát, 's szarvaival bókolólag az ugar' hantjait porfellegűl hányta szerte szét a' levegőbe. No, kedves kis öcsém, monda továbbá, hogy' vagy egyébiránt? De a' nyúl ezt már nem hallá, rémülve vágtatván cseren bokron keresztül a' sürűbe.

XXVIII. Az agár, macska és szakács. — Egykor az agár és macska között illyen vita folyt: *A.* Nekem több jogom van az éléskamrához, mint neked, mert nyulakat hordok bele. *M.* Én pedig a' kártékony férgeket irtom ki belőle. *A.* Én napszámra futkosok a' vad után. *M.* Én napszámra meg sem mocczanva leselkedem. *A.* Én urakat, nemeseket szolgálok egyedül. *M.* Én urakat, nemeseket, szegényeket, nemteleneket egyiránt. *A.* Engem becsületes néven Csillagnak hínak. *M.* Engem pedig cziczuskának neveznek. — Ej! mit feleseltek, közbeszóla a' boszús szakács, egyitek jót mivel, másitok roszat irt, hasonló az érdemtek, 's egy tál szerdék a' jutalmatok.

XXIX. A' borotva, konyhakés, borbély és szakács. — Cseréljünk hivatalt, így szólt a' borotva a' konyhakéshez, és cseréltek. Konyhába tompa! rivalkodott a' borbély a' táskájába lopódzott késre; hát te, szakállirtó, mit akarsz a' konyhán? kérdé a' szakács a' hanyatt-csukló borotvát.

Hivatásunkat azok itélik meg leghelyesben, kiknek közvetetlen szükségök van reánk.

XXX. Az ökör és a' pagony. — Az ökör látván, hogy eltörött járomszege helyett pagonyból vág mást a' gazda, midőn szabad vala, a' pagonyt részint lerágdosá, részint öszvegázolá. Nem soká reá ismét eltörvén a' szege, minthogy a' gazda helyette alkalmas fát nem talált, vasszeget csináltata, 's az ökör azóta örök igában nyög.

Ki a' kisebb roszat nem tűri, nagyobbat von fejére.

Szilágy.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

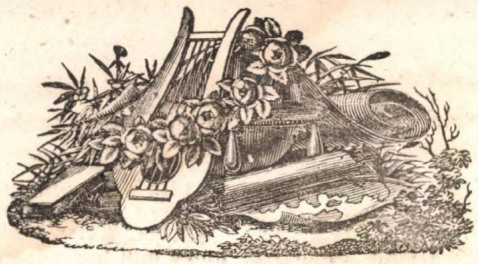

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 20. 1837.** **6. szám.**

Tartalom: Valami a' nyelvgazdagságról *(Tóth Lőrincz)*, 81. sz. — Dramaturgiai töredékek. Folytatás. VI. A' dráma' belsejéről. *(Vörösmarty)*, 87. sz. — Cervantes *(Kazinczy Gábor)*, 92. sz. —

Mint minden egyéb nemei a' culturának, úgy a' nyelvé is, a' tökély' főbb pontjai felé törekszik. A' cultura soha nem áll meg egy ponton; az mindig emelkedik vagy fogy, a' hogyan azt a' nemzet' belereje 's az idők' szelleme éleszti vagy nyomja. Így a' nyelv' culturája is. ***Kazinczy.***

Valami a' nyelvgazdagságról.

Müvelt nyelvnek, melly minden tekintet nélkül a' nemzeti sympathiákra, az édes miénk iránt velünk született vonzalomra, a' sziv' és érzelmek' körére, egy hideg ész előtt is becsülést, 's külföldiektől figyelemre méltatást vagy épen megtanultatást érdemeljen: egyéb erényi közt szükséges tulajdona a' gazdagság, vagy azon sajátság, hogy a' végtelen sok, végtelen különféle tárgyakról, mellyek érzékeink, itéletünk 's érzésink alá esnek, saját szavaival beszélhessen 's irhasson; hogy minél több ismert tárgynak, 's e' tárgyak tulajdonságinak, gondolatnak 's érzeménynek helyes kifejezésére alkalmas szavakkal birjon, idegen szavakra minél ritkábban, vagy, a' mit ugyan alig remélhetni, soha sem szorúlva. Sőt még ez sem elég arra, hogy valamelly nyelvet gazdagnak mondhassunk; erre azon felül megkivántatik, hogy a' hasonló, vagy egymáshoz közelítő értelmű 's jelentésű szóknak bőségével birjon, hogy az irónak ne kelljen úntig egy azon szóval élni, hanem szabadságában álljon egyazon tárgyat, gondolatot vagy érzést csaknem hasonló értelmű szóval, de kisebb vagy nagyobb erőben, 's a' legfinomabb különbségekre is gondos tekintettel, gyöngébb vagy erősb fényben, 's egyik vagy másik oldalról jobban kiemelve fejezni ki. Továbbá, hogy a' nyelv többféle szólásmódokkal birjon, 's az iró vagy beszélő ne legyen kénytelen szavait örökké egyazon rendbe rakni, hanem czélszerű változtatások által a' szavak' untató egyhanguságát kikerülhesse 's a' beszédnek, új fordulatok által, új éket 's kellemet adhasson. A' nyelv, melly e' tulajdonnal nem díszlik, alig fog jeles szónokokkal, 's még kevésbbé jeles költőkkel dicsekedhetni!

Ha megvizsgáljuk a' testi és lelki világ' végtelen terjedelmét, a' külső 's belső természet' számtalan tárgyait, a' gondolatok' örökké szivárgó forrását, melly az emberi észben, 's az érzések' és indulatok' tengerét, változásit, tüneményeit, mellyek az emberi kebelben lakoznak: látni fogjuk, milly sok kivántatik arra, hogy egy nyelvet gazdagnak mondhassunk. — Nyelvet, melly a' külső 's belső világ' minden kincseit kimerítse 's névvel nevezze, nem ismerünk, 's még a'

leggazdagabb nyelvek' gazdagsága is csak relatív, csak másokkal összehasonlításból ítélthethetik meg. Mert a' legmüveltebb 's tudományosabb nemzetek is minden tárgyat széles e' világon nem ismerhetnek, 's így azoknak saját nyelvökön alkalmas neveket sem adhatnak. Így például az angol nyelv' minden gazdagsága mellett sem tudja megnevezni a' magyar alföld előtt ismeretes honi tárgyakat, 's földmivelésünk, mezei gazdaságunk' saját műszavait, valamint a' szárazföldi népek előtt örökké idegen marad a' tengeri 's hajózási műszavak' nagy serege, melly az angoloknál külön szótárt tölt.

A' mint lassanként terül 's növekszik valamelly nemzet' ismereti köre: a' szerint gazdagúl idővel nyelve is, 's mivel az ismeret' új tárgyait többnyire a' szomszéd nemzetektől nyeri, úgy az idegen szavakat is kisebb nagyobb változtatással átveszi, úgy hogy ma már alig van a' földön olly gazdagnyelvű nemzet, melly idegen szókra ne szorúlna.

A' nyelvgazdagság' kútfeje egyenesen a' nemzet' szükségeinek szaporodása. A' legmüveletlenebb népek is adnak neveket azon tárgyaknak, mellyekre szükségök van; a' grönlandi eszkimó bizonyosan 's pontosan tudja megkülönböztetni halászszereit, a' legvadabb nép' fia is saját névvel nevezi kézivet 's fegyvereit. 'S innét: minden nemzet' szókönyve leggazdagabb olly tárgyak 's munkák' neveivel, mellyekkel leggyakrabban 's legörömestebb foglalatoskodik, 's mellyekre leginkább 's legélénkebbűl érzett szüksége van. Így ha sorba nézzük az európai nyelveket, az angol leggazdagabb a' hajósi, tengerészeti 's kereskedési műszavakban, 's a' mozgonyok' és erőmüvek' neveiben; a' franczia az udvariság és müvelt társalkodás' kerekded, csínos kitételeiben 's a' hadtudomány' műszavaiban, az olasz, a' szép müvészetekre tartozó, a' hangászati, festészeti, szobrászati műszavakban; az elméleti tudományok, philosophia', aesthetica' 'stb. műszavaival legbővebb mértékben bír az ezekre hajlandó német; magyar nyelvünk, egyelőek közt, legjobban el van látva a' mezei gazdálkodás' különböző ágainál szükséges szavakkal; miként ezt a' különféle nemzetek' élete, foglalatossága 's uralkodó hajloma magával hozza. — Minden kézmüves

megnevezi saját szereit, 's a' mesterségéhez tartozó szavaknak, mellyek nélkül el nem lehet, gazdagságával bír. Minden tudós különös gondot 's figyelmet fordít a' saját tudományában szükséges kifejezésekre; 'stb. Innét van az is, hogy minden nemzetnek különböző szükségei lévén, különböző szavaknak érzi előkelő hiányát, 's egyik nyelvben lehet igen sok szükséges szó, mellyet a' másik vagy soha sem fog magába fölvenni, meghonosítni, vagy csak akkor, ha hasonló szükségeket érez. Így p. o. egy britt kalmár számtalan tárgyakkal bír, és így számtalan szavak' szükségét is érzi gályáján, mikre a' hortobágyi földmüves sohasem szorúl, 's a' magyar általában csak akkor szorúl, ha valaha tengerek' ura lesz (?) — egy nagy nemzet' diplomatiai kara olly eszmékkel foglalatoskodik 's így olly szavak' szükségét érzi, mellyeket egy elnyomott, rabigába görnyedt nép' függő törvényszékei nem használhatnak 's így nélkülözhetnek is mind addig, míg a' függetlenség 's nemzeti nagyság' hasonló polczára nem jutnak; egy párisi sohasem fogja nyelvébe átültetni a' nyíri pajkosok' akár enyelgését, akár káromkodását 's egy tisztes magyar házi asszony szinte nem érzi a' tuilleriák' termeiben használt udvariságok' szükségét 's a' t. — A' szótár' vastagsága tehát egy nyelv' valódi gazdagságának még nem csalhatlan jele; lehet ugyanis valamelly nyelv gazdag a' szükségtelen szavakban, szegény a' szükségesekben. Ha honi nyelvünkön nevezni tudnók egy angol lineahajó' minden részeit, India' minden fűszerét, 's effélékkel nagyon vastag szótárt töltenénk is be, de nem volna szavunk a' mindennapi kenyeret, vagy saját jogainkat 's törvényeinket megnevezni: ki fogná nyelvünket gazdagnak nevezni?

És így a' nemzeti szükségek 's ismeretek' szaporodtával szaporodnak a' nemzet' szavai, terül 's gazdagúl annak nyelve. De nem elég, hogy a' nyelv csak testi 's egyes tárgyak' neveivel bővölködjék, az elvontabb 's magasb eszmék' világa pedig parlagon maradjon. Valamint ezekben mutatkozik, leginkább az emberi lélek' fennsége, teremtő ereje 's nemesebb és nagyszerűbb munkássága: úgy a' nemzeti nyelv' gazdagságának is nemesb részét 's legszebb drága köveit azon szavak teszik, mellyek elvont eszméket 's általános nagy fogalmakat fejeznek ki. — A'

müveletlen lélek nem emelkedvén ez általános fogalmakra, 's az elvont eszmék magasb országába, nem is érzi az ezeket jelentő szavak' szükségét; ő szétszórva, darabokra szaggatva, a' legnagyobb egyszerűségben 's individualitásban nézi az egész külső 's belső világot, 's nem tudja egyszerre fölfogni, átölelni 's kifejezni a' tárgyak' nagy mindenségét, seregeit 's csoportozatit, a' gondolatok' végetlen világát, az érzések' tömérdek oceanját; — de a' müvelt ész nem elégszik meg egyes tárgyakkal, a' világ' 's természet' kiszaggatott 's eldarabolt részeivel, hanem összeszedi, egyesíti, rendszeresíti, elrakja azokat, felőlök magának elvont eszméket állít föl 's így emelkedik lépcsőnkét a' legmagasb, legtömöttebb fogalmakhoz, mellyeknek szükségkép neveket is ad. Minél jobban szaporodik valamelly nemzetnél illy emelkedettebb lelkek' száma: annál inkább gazdagúl nyelve ez oldalról.

A' nyelvgazdagságnak ezen legbővebb forrásán, a' nemzeti szükségek' szaporodásán kivül, van még számos körülmény, melly a' nyelv' gazdagulását ápolja 's elősegíti; van ismét számos ellenkező, melly azon, ólommadárként, visszatartó erővel csügg. Ha egy nemzet nagy és hatalmas, ha nyelvét sok millió hordja ajakin, ha sok jeles elme munkálkodik müvelésén, ha tudományos egyesületek, társaságok, academiák összesítik az erőket 's buzdítják a' szorgalmat, ha a' literatura a' nemzet' nagyaiban, gazdagaiban segélyre, ösztönre 's illő díjra talál, ha dús kútfeje van bővülésének 's gazdagulásának, akár rokon nyelvekben, akár ön belső alkatában 's természetében: ezek mindnyájan kedvező és szerencsés körülmények, 's a' nyelv által a' nemzetiséget, a' nemzeti erő' kifejlését 's dicsőülését eszközlik, még az ellenkezőből, ellenkező következés származik. Például: a' franczia nyelv gazdag nyelv, mert több mint harmincz millió beszél azon, mint kedvelt anyanyelvén, egy csoportban, egy országban; 's e' harmincz millió büszke ön nyelvére, nem kapkod idegen után, mert királya 's nagyai francziák lelkestől testestől, mert a' franczia nemzet telve lelki tűzzel, mert a' literatura, a' tudósok és müvészek fényes pártfogásra találtak ott mindenkor, mert a' gondolatok' szabad leirását a' szellem' magasb röpteit nem korlátozzák szűk rabbilincsek. 'S így az angol 's a' többi világnyelvek. Ellenben édes honi nyelvünk egy kis szegény nemzet', egy ön magát nem becsülő nemzet' nyelve, parlagon heverő századokig, mellőzött a' szép nemtől, száműzött a' márványcsarnokokból, a' tehetős, a' müvészetet 's tudományt jutalmazni képes magas aristocratia' salonjaiból — egyedül belső természete 's alkotásától remélhetve gazdagulást, 's néhány hívek' önhaszontól ment áldozatitól, nem pedig külső kedvező körülményektől. Az emlitett jeles tulajdon, t. i. nyelvünk' belső természetének 's alkatának azon sajátsága, minél fogva ez gazdagodhatik, hála istenünknek, meg van szép nyelvünkben, 's ez, szerencsés alkatánál fogva ön méhéből teremtheti 's fejtheti magát hihetlen tökélyre. 'S e' szempont, melly nyelvünkre nézve megment bennünket a' kétségbeeséstől, hozzá járulván még azon vigasztaló tapasztalás jelenben 's édes remény jövendőre, hogy maga a' nemzet is becsülni 's tanúlni kezdvén ön nyelvét, kiterjeszti az eddig buzgódó kevesek' törekvései felett hatalmas szárnyait! — Mert összetartó nemzet, mellyet egy érdek lelkesít, egy eszme vezet ugyanazon czél felé, ha bár kicsiny is, ha bár szegény is, örökké nagy hatalom.

Még egy, jelenkorunkban gyakran vitatott kérdés figyelmeztet bennünket e' helyen. Sokan ugyanis, a' franczia, angol, olasz, 's egyéb a' diákkal rokonságban álló, nyugoti nyelvek' példájára épitvén védokaikat, azon elvet akarják fölállítani, hogy a' magyar is, eltérve a' purismus' korlátoló kivánatitól, az idegen szavakat mohón ragadja meg 's ültesse át nyelvébe, ezt így külföldi nevekkel 's eszmékkel könnyeden gazdagítandó. De ha meggondolják e' zagyva nyelv' baráti, hogy nyelvünk egészen keleti természetű 's hangzású, hogy semmi nyúgoti nyelvvel közel rokonsága nincs, mint az említetteknek, 's így a' diák nyelv' anyaemlőiből nem szihat új táplálatot, mint annak leányai, a' franczia, olasz, spanyol 's nagy részben az angol, sem ezektől nem kölcsönözhet, a' mit magával egybeolvaszszon, mint idegen szerűktől: világosan tünendik elejökbe, hogy nyelvünknek tulajdon méhében kell keresni gazdagulása' anyagját, új szavait. 'S innét kell mérnünk a' szíves honfiúi hálát, mellyel

a' gyakran elég botorúl ellenző ó elvű fejek' gúnyaival szemközt, az okos nyelvujitás' hőseinek tartozunk.

Tóth Lőrincz.

Dramaturgiai töredékek.

(Folytatás.)

VI. A' dráma' belsejéről.

A' dráma kicsinben a' cselekvő élet' képe. De az életben igen sok unalmas van; szorosabb határozással tehát: a' dráma a' cselekvő élet' valamellyik érdekesebb szakaszának képe. De az életben igen sok érdekes van, mi a' lelket leveri, a' szivet elkeseríti, 's illy sanyarú érzéseket bizonyosan nem örömest keresünk színen 's költeményben; hozzá kell tehát adnunk a' költői felfogást, költői kidolgozást, különösen pedig az úgy nevezett költői igazságot, ezen istenséget, mellynek részrehajlatlanúl, örök törvények szerint uralkodik a' müvészetekben, 's melly abban áll, hogy az üldöző bűn' dölfe, 's az üldözött erény' megbukása által fellázadt 's megbántódott érzés kiengeszteltessék, akár az erénynek fényes, még a' bukásban is nagy 's tündöklő dicsősége, akár a' bűnnek minden külfény mellett is mardosó bel kinjai által; szóval a' megrendült erkölcsi súlyegyennek végre ismét csillapatra kell hozatnia.

A' drámai személyek tehát, kiken ezen költői igazság gyakoroltatik, emberileg érdekesek legyenek, és pedig vagy gyarló nevetséges oldaloknál, (a' vigjátékban) vagy lelki erejök- 's nagyságoknál fogva (a' szomorújátékban). A' komoly szinmű tehát a' megtévedett emberi erő, vagy erény' nagyszerű küzdéseit, szenvedéseit 's tusakodását egy nagyobb hatalom ellen, állítja elő. Azon személynek, mellynek a' megtévedett erő, erény tulajdoníttatik, meg, vagy meg nem bukása közönyös dolog, melly a' darab' szerkezetétől 's belső körülményeitől függ; de az erőnek vagy erénynek fényleni kell küzdéseiben.

Készakarva mondánk általánosabb kifejezéssel megtévedett erőt vagy erényt; mert ha nem akarjuk is feldönteni azon régi tant, hogy a' dráma' hősének sem egészen rosznak, sem egészen jónak nem szabad lenni; mivel úgy teljesen méltó, így egészen méltatlan lévén bűnhödésre, az első esetben irgalmat, szánatot és félelmet nem fog ébreszteni, a' másodikban boszonkodást támaszt. De a' rosszon, a' bűnön kivűl, van, a' mi az ember' szerencséjének árt; illyenek a' tévedések, hibák, könnyelműség, elbizottság, kevélység 's a' t. mellyekért sokszor igen keserűn lakol a' különben jó ember is; ellenben a' nem egészen jó, sőt valódi rosz emberben is marad fenn valami tiszta hely, valami szent érzés, melly őt a' szenvedésre 's büntetés' érzésére képessé teszi. 'S így mind a' jó ember egy kis botlással vagy hibával, mind a' rosz egy kis tiszta érzettel, tárgyai lehetnek a' komoly drámának; amaz, mert bűne' 's botlása' következéseivel küszködve érdekes; ez, mert épen azon tiszta érzése által bűnhödik, melly romlott szívében egyedűl maradott fenn, 's melly nélkűl alkalmatlan volna a' valódi szenvedésre. Továbbá megjegyzésre méltó: ha azt akarjuk, hogy az erény' szenvedése boszonkodást ne gerjeszszen, rajta valami homálynak kell lenni, például: dacznak vagy túlságnak, melly mintegy maga ellen lázítsa a' sorsot, és világot; vagy ha egészen rosz a' drámai hős, kell fényes tulajdonainak lennie, 's ha mind ezek mellett is megbukik bűneiért, a' legfőbb érdekű darabot adhatja. Ezen fölül, ha egészen ártatlan bünhödik, szenvedéseiben nagyság és erő legyen 's bizonyos kevély elszántság, melly bámulatot vagy tiszteletet gerjeszt. 'S csak ez engesztelhet ki valamennyire azon méltatlanságért, mellyet vad erőszak az erényen elkövet. Mennyire bántó, például: a' Molnár és gyermekében (Raupachtól) az ártatlan leány' hosszú nyavalygása? A' darab különben remekül van elrendelve 's nem rosszul kidolgozva; de belsője kínzó és nyavalyás.

Sokkal bajosabban menthető, ha drámairó hősül egy egészen rosz embert választ. Ott csak az derítheti a' tárgy' sötétségét, ha a' mondott hősnek más nagy, fényes tulajdonságokat adunk, millyen a' bátorság, vitézség, mély tudomány 's a' t. miket ha erény gyanánt venni nem lehet is, legalább ollyanok, mik embernek diszére válnak, 's ezek 's a' bűn' nagy tulajdonokkal ragyogó fiának megbukása végre kiengesztelnek a' gázolásokért. 'S itt a' régi tanítóktól követelt szá-

nat és félelem helyett, mellyeknek szerintök a' komoly drámában uralkodni kell, egészen más nemű félelem foglal el bennünket; félünk tudniillik a' nagy erejű, 's fényes tulajdonú bűn' diadalmától, mellyet valamelly ellenséges istenség vagy sors gyanánt tekintünk, 's végre megkönnyebbülve 's örömmel látjuk bukását, midőn más felül fényes tulajdonaitól csodálkozásunkat 's némileg szánakozásunkat is, hogy azok nem az erény' társaságában jelenének meg, meg nem tagadhatjuk. Illyen Shakspearnál 3-dik Richard, ördögi gonosz, minden szikrája nélkül az erénynek; de személyesen bátor, eszes, vitéz; azonban határtalan gonoszságai ijesztővé teszik az emberek előtt, kiktől végre megutálva, elhagyatva 's elárulva nyomorultan vész el minden vitézsége mellett, miután az általa meggyilkoltak' árnyaitól utósó éjének borzasztó álmában megátkoztatott.

Legjobb, ha a' drámában bonyolódás és kifejlés a' személyek' charaktereiből ered, azaz, ha tévedés, vagy bűntét a' dráma' hősének charakterében fekszenek, ha maga a' kifejlés, a' bűnhödés és bal vég ezen characternek egyéb drámai charakterekkeli összeütközéséből foly. Így lépnek fel az emberek legtisztább függetlenségökben 's méltán viselik tetteik' súlyát, a' mi keresetlenül a' legjobb tanítás, mellyet drámában adhatni. Így vész el ön bűnei' szövedékében Lucretia, 's bűnhödése legirtóztatóbb; mert az egy indulat, az anyai, melly még tisztán maradt fertőzött keblében, öldököltetik meg undok tetteinek azon képe által, melly fiának tiszta charakteréből tükrözik elébe. Az által, ha tőr nem érné is, meg van ölve, mint a' szörnyeteg, melly ön képétől halálra iszonyodik.

A' véletlennek, az esetnek is van ugyan helye az efféle darabokban; mert ki fog ezek nélkül hosszabb darabot irhatni? de ezeket is igen gyéren kell használnunk, és miről soha meg ne feledkezzünk, minden illyen véletlennek arra kell szolgálnia, hogy ne magában véve legyen elhatározó a' darabra nézve; hanem csak okúl vagy alkalomúl szolgáljon, hogy a' drámai charakter magát cselekvésre határozza.

A' sorstól elsodort 's megbuktatott ember is igen érdekes lehet az által, ha ezen külső óriási hatalom ellen, nemesen 's állhatatossággal nagy célokért küzd, ha szenvedéseiben nagy, 's benne az emberi lélek' méltóságát nyavalygás, 's erőtlen panasz nem alázzák meg. Sorshatalom gyanánt vehetni színműben minden meggyőzhetlen külső erőt, p. o. a' nép' akaratját köztársaságokban (így küzd daczczal és fennséggel Coriolán a' nép' haragjával) a' zsarnok' parancsát, vagy egy mindenható testület' határozását. 'S ha ezen hatalmak előtt a' jó ember elesik, nem lehet azt minden hibától mentnek tartani; mert abban minden esetre egy kis vakmerőség vagy makacsság van, ha egyes ember nagyobb, óriásibb, hatalommal szembe száll. Azonban, ha az így megtévedett erő folyvást nemesen küzd a' nagyobb hatalommal 's úgy látszik, mintha a' drámai hős ezen küzdésben lelke' visszanyomhatatlan intését követné, mintha megtörhetetlen lelkének az illy küzdésekben, 's az önként fölkeresett veszélyben gyönyöre volna, akkor a' mű a' legnagyobb érdekű lehet; mert a' charakter' ereje az, melly bennünket mindenek fölött érdekel. Így küzd a' lelánczolt Prometheus, az emberek' jótevője, nagy lelki erővel, isten maga is, az istenektől reá mért kinokkal, mint ha egy megfeszített aristocratát (a' jobb értelemben) látnánk, ki azért, hogy a' népen könnyíteni akart, aristocrata társaitól szaggattatik. Nyögéseit hallani a' testi fájdalom miatt; de lelke vádat tesz az őt gyötrő istenek ellen, azoknak bukását jövendöli; 's nincs hatalom, melly engedésre bírja.

A' régiek' komoly szinműveiben a' fatum uralkodott, olly hatalom, mellynek még isteneik is hódoltanak. Nálok a' véletlenség ritkább, ott minden nevezetes ama' titkos hatalomtól ered. Ezen titkos, kikerülhetlen hatalommal küzdenek az ő drámai személyeik, 's küzdéseikben hős lélek, vétkeikben az emberiség' gyarlósága, bukásaikban nagyság mutatkozik, 's illy mű egy tiszta időben támadt égi háborúhoz hasonlít, mellynek nagyszerűségében valami rémületes szép van. Korunk világosabb eszmék' kora 's a' költő jól teend, ha mindent az ember' belsejéből, az egyes charakterek' erejéből fejt ki 's ha a' fönn említett külső hatalmat, a' környülmények' nyomását, veszi fatum gyanánt, mellyel az megfoghatlan, kimagyarázhatlan rejtélyeivel 's titkaival nem ritkán egyenlő. Illy összeütközésekből kevesb fennségest és bámulatost; de több valódi erőt 's

emberileg érdekest fejthet ki a' költő 's ez által a' költészet' religiója nem megszűnni, csak változni fog, a' megfoghatatlan és láthatatlan istenség' helyébe; egy látható, de szinte megfoghatatlan (a' világ, emberiség) lépvén. — Azonban ez inkább csak igazolására szolgáljon az újabb drámának, mint arra, hogy e' tan kizárólag fogadtassék el a' régi helyett. Ha valaki elég erőt 's ihletet érez, 's akár a' tárgyban, akár a' nép' hitében és babonáiban módot és eszközöket talál a' régiek' utánazására, azt e' miatt nem éri kárhoztatás. De ide nagy és mélyen ható költői elme kell, melly egyedűl képes az időket visszavarázsolni, hol rendkivüli, közvetetlen hatalmakat hittek az emberek. Ki ne bámulja Macbethet, ezen nagyszerű tragoediát, midőn Jaromir (hogy rosszabbat ne említsünk) boszonkodást gerjeszt.

Itt kell érintenünk, miről már felebb vala szó, hogy a' tragoedia' személyei helyesebben választatnak ismeretes történetből, vagy költeményekből, minthogy egészen újak legyenek, 's helyesebben a' magosabb rendű 's így nagyobb hatású 's épen ezért érdekesebb osztályból, mint az aljasabból, kiknek apró bajaik a' tragoediát igen alantjáróvá teszik.

Azonban állitásunk szerint charakter lévén a' legérdeklőbb, ha költő ennek ereje által az aljas osztályból is kitűntet valakit, meg van felelve a' komoly dráma' kivánatának. Illyen a' bolond Triboulet Hugónál; de annál bántóbb mellette a' fejedelem' charaktere 's zavartalan szerencséje. Illyet az életben is eleget találhatni, minek azzal a' jámbor nézőt színen boszontani? Ez alkalommal menjegyezzük azt is, hogy a' históriai daraboknál gyakran megfeledkezik a' drámairó a' költői igazságról: sanyargat és megbuktat minden elégtétel nélkül dicső férfiakat; tündököltet ellenben czudarat és hitványt. Ez történetben így lehet; de nem költeményben, hol vagy nem kelle illy tárgyat választani, vagy szabadsággal élni annak módositására.

A' szenvedő erénynek dicsőülni kell, ha nem külső szerencse, de a' szenvedés' nagysága 's nemessége által; a' gaznak és gázolónak sűlyedni kell, ha nem külsőleg, de legalább belsőképen, önérzetétől, öntudatától marczangolva, utáltan és megvetve minden jóktól. 'S ez az, mit a' dráma' erkölcstanának lehet mondani; de ennek keresetlenül kell mintegy a' dráma' charaktereiből 's szerkezetéből folynia; mert különben iskolai por fog a' színmüvön látszani 's megszünik játék lenni, az élet' nagyszerű játéka, mi rendeltetése. E' szerint tehát lehet történeti dráma (mert ezek rokonok), de nem philosophiai, aestheticai, festői 's a' t. dráma; mert ez a' didacticus költéshez tartoznék; azonban philosophus, festő 's a' t. lehetnek dráma' hősei, ha különben a' dráma' kivánatainak megfelelők.

(Vége a' jövő számban.)

Vörösmarty.

Cervantes.

Spanyol novella.

Két óra volt éjfél után, egész Madrid virányillatban fürödve szendergett derült egének csillagmennyezete alatt. Hűs légvonat röppene a' terjedelmes elővárosok' útczáin. Tudjátok, mi egy éj Madridban, e' honában a' szerelemnek, boszúnak és lovagiságnak? Nem hallottatok csodás regéket e' szép házáról, hol a' hölgy csak azért él, hogy szeressen, 's a' férfi, hogy kéjözönben részegüljön el azon lány' ölén, ki őt elbájolá? Nem-e azon sétányokról granátfák' árnyaiban, 's a' templomokról, hol szépségek, kecsesek és gyöngédek, térdelnek? Valóban! szép Madonnák e' hölgyek, kiknek homlokaik olly bájos buzgalommal hajolnak az imádságnak könyvére, rózsaajkaik olly kimondhatatlan bájban reszketnek, szent és ihletes szavakat susogtók. Mondjátok meg ti, kiknek ereiben ifju vér' heve szökell, kiknek szive két nagy szem' egének találkozásában magasult fel, ha e' hölgyek, Spanyolország' napjától hevítve, hosszu hajok' éjével, pillanataik' lánghevével, hókeblök' hullámzó nyarával, a' vágyaktól dagasztottal, nem ezerszer többet érnek-e, mint azon hideg kőszobrok, mellyek szent gyülekezeteitekben állongnak? A' férfi' vallása a' hölgy, 's egyedüli forrása nyomorunk', kétségbeesésünk, 's istenülésünknek! —

— Mi az, mi fölhangzik az éj' nyugalmából? Kardok' pengése az. 'S egy pár percz előtt halálcsend ülé a' tájt. Nem hangzék dal, nem zenge föl az éji zenének vágya a' félignyilt ablakok felé. Menjetek útatokon, 's ha a' kiváncsiság reggel ide űzend, férfiút leltek ott, kit halálszurás vert le.

‚Nyomorúk! négyen egy ellen! Nem vagytok hát nemesek, mint köpenyeitek' bársonya sejteté! A' hidalgo' keblében mindig marad a' nemesnek egy szikrája, melly túléli gyűlöletét, 's mutatja vére' nemessé-

gét. Rablók vagytok, kiknek halálom megfizetteték; gyalázatos zsiványok, kik gyilkolnak, hogy éljenek!' —

Csendesen! — Ismét összepengnek az aczélok, 's szikrák czikáznak az éj' árnyain. Nézzétek, nézzétek! Négy izmos férfi egy öreg ellen; és az ősz falhoz támaszkodva, hallgat, 's minden döfést szikrázó aczéllal viszonoz, 's karral, melly kétszereződni látszik.

Derekasan véded, te lelkes öreg, kinek feje sír felé hajlik, te tisztes ősz, redőzött 's kiaszott arczczal, még hátralévő kevés napjaidat egyedűl ragadni ki négy gyilkos' kezeiből. Ha holnap még élsz, nem sajnálkozandol a' véren, mit most ontál, 's mondani fogod: nem levék méltatlan arra, a' mi egykor valék. — De erőd és bátorságod tűnedez a' nagyobb szám miatt, 's hasztalan tészsz vitézség' csodáit; még egy pár percz, ... 's karod elgyengülend, és szemeid, most villámokat lövellők, elhunyandnak, és Madrid egy halottal többet számláland utczái' pusztáiban! —

Öreg, ha az én karomat aczél fegyverzené, megszabadítnálak, vagy elgyilkoltatnám. De, ah! én csak gyönge hang vagyok, melly történeted' beszéli; a' költő lehellete, melly mult századok' sirjain álmodoz, 's halállepleikkel játszik azoknak, kik régen nincsenek többé! ....

— Nem tetszenék megmondani, mért vívtok négyen egy ellen, fölszólala egy oda érkező, tenyerével az egyik küzdő' vállára ütve.

— Szavad merész, kezed súlyos, pajtás! vevé válaszúl, a' nélkül, hogy a' mondó meglepettnek látszanék, 's hozzátevé: pajtás, menj utadra.

— Ah! fölsohajta az ősz.

— Ki mindnyájan! kiálta az ifjú, 's hévvel nyomult a' gyilkosokra.

És csapásai jobbra és balra hullának, 's két gyilkos leterült, és vér áradozék.

Néhány percz .... és az utczán nincs semmi, csak két test. A' viadalnak vége lőn.

— Te megmentéd életemet, mondá az ősz, megfogva az ifju' kezét; e' percz óta tiéd a' vér, melly még ereimben foly, tiéid életem' hátralévő napjai!

— Uram, válaszolá az ifju, te nem tartozol nekem semmi köszönettel; a' mit tevék, azt más is tette volna; egyike azon szolgálatoknak, mellyeket az emberiség parancsol, 's mellyek az istenségnek kedvesek, de túl becsülni nem kell.

— Egy szót engedj még, ifju, egyetlen szót annak, ki most elhagy téged, 's sokszor ohajtand még látni; spanyol vagy? madridi? vagy soká maradsz még Madridban?

— Én Újcastiliából, Alcala de Henaresből, vagyok, 's egy hónaptól Madridban.

— Alcala de Henares, félbeszakítá csendesen az ősz, ez nekem is hazám. És neved? Oh, nekem bizvást elmondhatod; nem sokára isten elébe lépendek, 's titkodat el nem árulandom, ha ugyan neved azt rejtené; azért érdekel tudnom azt, hogy minden este imámba csatolhassam.

— Nevem Juan Martinez.

— Juan Martinez! és atyád hasonló nevű volt? kérdé az ősz, magasra fölnyúlva, és bágyadt szemei villámokban szikrázának föl; de épen olly hamar elhamvadának azok, 's csengő hangja ismét visszakapá tisztaságát. Én ismerém atyádat, mondá az ifjúnak.

— Ő meghalt! vága közbe amaz, olly kifejezéssel, mellyben gyűlölet és fájdalom kimondhatatlan módon egyesültek.

— Tudom, válaszolt az ősz; de szóljunk másról, Juan Martinez. A' halottak boldogabbak, mint mi, 's a' helyett, hogy siratjuk, okosabb lenne, irigyleni nyughelyöket, hol öröklétig alusznak. — Segélj még kissé; házam a' közelben van, 's oda vágyok; egy angyal vár ott engem, ... oh, te szeretni fogod őt, mint én, ha látandod, mert akarom, hogy lássad őt, köszönhesse neked nagybátyja' megszabadítását. A' szegény gyermek el fog ijedni, ha vért látand ruháimon, de én megnyugtatom, 's elmondom nevedet, hogy imádkozzék érted. —

Még néhány léptekig mentek, balra egy útczába tértek, 's szögleténél megfordulva, egy szegény külsejű háznál megállapodának. Az ősz ajtót nyita, 's ismét szabaditójának nyujtá kezét, 's mielőtt elhagyá, így szólt: én Cervantes Mihály vagyok, kiről talán hallál szólani. Ez házam, 's te benne mindig szívesen látott leendesz.

— Én nem ismerem nevedet, de megemlékezendem rá; felelé gúnyosan az ifjú, 's eltávozék. —

— Igen! én ismerem a' nevet, mondá végetlen dühhel, midőn egyedül vala; én ismerem azt, de nem úgy, mint azt gőgöd kivánta, büszke ősz. Mit nekem a' dicsőség 's a' koszorúk, mellyek fejedet körítik! Nem nyomád-e családom' homlokára gyalázat' bélyegét, mellyet semmi vér le nem törölhetend? — Azt hivéd, meghajlandom előtted, midőn mondád: én Cervantes Mihály vagyok? Igen, én meghajlandom előtted, öreg, de nem előbb, mint azon nap, midőn halva látandlak lábaimnál. Hála az égnek, melly akará, hogy én mentsem meg éltedet, mert halálod nem leend gyilkosság; csak azt fogom tőled ismét elvenni, a' mit mások ellen védelmezék. — Szegény atyám, folytatá, 's boszúja lágy indulatra érzékenyűle, föllelém tehát azt, ki szép napjaidat elgyilkolá! Mielőtt meghalál, ágyadhoz léptetél, 's áldásomra csak nehezen emelhetve kezeidet, így szólál: Juan, te még most kicsiny vagy, de eljövend az idő, midőn e' gyönge karok kardot húzhatandnak; akkor, Juan, vedd e' gyilkot, melly atyádat roszúl védelmezé, 's karod tegye azt, mit e' gyilok nem

tehete! Büntesd meg azt, ki meggyalázá húgomat! Értesz-e, Juan? Én most elhagyom e' földet, hol még soká maradhaték, elhagylak téged, gyermekem, 's útra megyek, mellynek vándora nem tér meg többé. Élj boldogúl!" —

Az ifjú csendesen letörle egy könyet, mert egész szellemével visszabűvölé magát napjaiba ifjú korának, 's atyja' emléke bánatba és keservbe sülyeszté.

— Én meggyilkollak ősz, mondá, meggyilkollak, mint te elgyilkolád atyámat! —

Szobájába lépe, kinyitá ablakait, 's sokáig merenge még gondolatain. És sötét arcza nyúgodt lőn és szelíd, 's szemeinek pokla lassanként eltünedezék.

— Catarín, suttogá, Catarín, én ez este elfeledélek, 's nem gondolkozám, mint mindig rólad. De ne gyűlölj azért, keblem' angyala, én kimondhatatlanul szeretlek, de ma föllelém atyám' gyilkosát, 's atyámat épen úgy szeretem, mint téged, Catarin! — Cervantes Mihály, mondá ismét, holnap látandasz!" —

Becsuká ablakait, 's egy feszület előtt térdre hűllt, halk hanggal néhány szókat ejte, mellyek közt a' Catarín név többször előfordult, 's ágyára veté magát 's elalvék. —

.... Déltájban kopogata Cervantes Mihály' ajtaján. De nem az ősz volt, ki azt fölnyitá, ifju leány, megütközve visszarezzenve..... a' szó elhalt a' férfiu' ajkain.

Catarín végre merészle az idegenre nézni, 's mivel ez némán maradt, szelíden kérdé: Juan, mit akarsz itt?

— Isten tudja, ha szerencse-e nekem, hogy téged látlak, mondá tompa hangon Juan; de isten tudja azt is, hogy nem miattad jövék. Tegnap éjjel Cervantes Mihály nevű férfiúval találkozám, 's elválásunk előtt megigérém neki, hogy viszonlátandom. 'S igéretemet jövék teljesíteni.

— 'S te vagy az, ki nagybátyám' életét megmentéd? szakítá félbe az öröm' minden erejével a' lány. Oh, lépj be, lépj be; nagybátyám mindent elmonda, 's én áldalak, a' nélkül, hogy ismernélek.

Juan belépe.

— Boszúsnak látszol, mondá Catarín, ügyekezvén szemeiben olvasni, még is azt mondád, nekem, hogy velem egy óráig lenni, 's aztán halni, mennyei kegyelemnek vennéd, mit elragadtatva fogadnál. És e' kegyet ma megadta az ég, a' nélkül, hogy halnod kellene.

— Oh, te nem tudod.... mondá Juan.

— Mit akarsz ezzel?

— Azt, Catarín, hogy én azon föltéttel jövék ide, hogy meggyilkoljam azon férfiút, kit tegnap megszabadíték. 'S e' szándékot teljesítendem.

— Nagybátyámat megöld! .... sikoltá eliszonyodva Catarín.

— Igen!.. meggyilkolandom nagybátyádat, ki atyámat elgyilkolá.

— Istenem! ... kiálta a' lány, képét kezeivel eltakarva, 's nagy könnyek pergének halvány arczain, 's Juan lágyulni érzé szivét, 's gyűlöletét gyöngűlni.

— Én téged jónak és nemesnek hittelek, mondá szünet után Catarín, és megcsalatkozám benned, és nem szeretlek többé. Hagyd el e' házat, mit vérrel fertőztetni szándékozál. Menj! Juan, én parancsolom! —

És arczán nem folyának többé könyek; — erő és méltóság üle azokon.... Juan meg volt semmisítve.

— Ah, én nem szeretlek többé, mondá Catarín; minden férfi csalárd; 's szivök gonosz és csalárd, és szerelmed nélkül nem fogok tudni élni!....

— De ő megyilkolá atyámat, Catarín!...

— Te nem szeretsz engem, Juan, mert ha szeretnél, elfelednéd boszúdat, vagy elfojtanád. Ki atyádat megölé, ifjú volt, kit te elgyilkolni akarsz, erőtlen agg. Kor és léleköskméret nem sokára megölendik őt. Én jól tudom azt, én, ki őt mindennap sírni látom. Menj a' közel templomba, 's ott leled őt az oltár' lépcsőin térdepelve; csak azok mondhatnák el neked, mennyi könyet sírt nagybátyám. — És ha megölnéd őt, mi lenne belőlem, kinek semmie nincs, egyedűl ő? Egy áldozat helyett kettőt gyilkolnál el. De te szeretsz engem, úgy-e, Juan, 's ha könyört esdeklem, nem fogod azt tőlem megtagadni?... Kegyelem, kegyelem, neki és nekem!....

E' perczben erősen kopogotának az ajtón. Két ember egy gyalogh intót hoza be, 's a' gyalogh intón egy haldoklót.

— Nagybátyám!... sikoltá Catarín.

Cervantes Mihály erőlködék fölemelni fejét, 's aztán kezét Juannak nyujtá, kit megismere, 's így szólt: ifju, te megölél engem, akaratod ellen, mint én meggyilkolám hajdan családod' egyik tagját akaratom ellen. Imádságaim elaltaták lelkiösméretemet, te fölriasztád azt ismét, 's én elhalok súlya alatt!...

Feje vissza esett 's szemei bezáródtak. Cervantes Mihály nem vala többé....

— Imádkozzunk érte! mondá Juan, 's térdre hűllt a' halott' fekhelyénél.

— Imádkozzunk érte! mondá Catarín, 's sírva borúlt a' hűlt tetemekre.

És ez april' 23d. 1604. történt.*)

Kazinczy Gábor.

*) Cervantes mások szerint 1616-ban halt meg.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 23. 1837.** **7. szám.**

Tartalom: Dramaturgiai töredékek. VI. A' dráma' belsejéről. Vége. *(Vörösmarty)*, 97. sz. — Búcsú. 1836. *(B. Eötvös József)*, 103. sz. — Nőkeresés *(Csató Pál)*, 105. sz. — Ember 's világismeret. IV—V. *(Zámory)*, 311. sz. — Mesék. XXXI—XXXII. *(Szilágy)*, 111. sz. — Egyveleg. 112.

A' virágzó magyarnak a' játékszín csak egy újabb gyönyörködés' tárgya lett volna; nekünk pedig úgy kell azt ohajtanunk, mint hanyatló nyelvünk védelmét, mint enyésző characterünk' palladiumát, mint süllyedő lelkünk' felemelő eszközét.

Kölcsey.

Dramaturgiai töredékek.

VI. A' dráma' belsejéről.

(Vége.)

A' víg színmü a' hétköznapi élet' apró bajai körül forog, 's ennek hibáit róva, nevetséges oldalait kitűntetve, mulat és tanít egyszersmind. A' víg dráma nem foglalkozik megrázó, nagy következetü cselekményekkel, mert ezek tökéletesen elrontanák azon derült kedvet, mellyet szülnie kell; nem vadász nagy, setét bűnöket, hanem meglesi 's elárulja a' színes hálákodót, az erényhazudót; megszégyeníti a' gőgöst, hetvenkedőt; csúffá teszi az alacson szenvedélyűt: az irígyet, fösvényt; kineveti az ügyetlent; a' testiség' rabjait: részeget, korhelyt 's a' könnyelmü pazart saját kezeikkel vereti meg; szóval: minden apró bűnt 's még az erényt is, ha ügyetlenséggel páros, vagy tulságig megy, nevetséggé teszen.

A' nevetség a' leghatalmasabb fegyver, hatalmasabb gyakran a' pathosnál, mellynek ellenkezője. A' legszilárdabb ember, kit semmi rémületes, maga a' halál meg nem tántorít, ha nevetség' tárgyavá lesz, leveretik, megsemmisíttetik, könnyen magyarázhatólag azon okból; mert esze, mellyel az állattól kelle különböznie, kétségbe hozatott. A' nevetség azon hideg víz, mellyel az indulatok 's szenvedélyek' túlzó forradalmát 's villongásait leghathatósabban csillapíthatni. De épen ezért, mert a' nevetség illy hatalmas fegyver, nem kell azt könnyelmüen vagy gonoszúl a' nem mindig kellemes külsejű erény ellen fordítani, a' ne talán fényesebb bűn' dicsőítésével. Illyen fényes, vagy inkább hímes bűnök mellett gyakran szenved a' valódi erény Kotzebue' müveiben, ki egyébiránt nagy mestere a' vígjátékoknak. Itt is a' költői igazságnak kell a' fő elvnek lenni: különben a' szín igen hamar ál tan', hamis morál' terjesztője lesz.

Míg a' komoly színmű egyes charaktereket állít elő százféleképen különböző alakjaikban, 's az emberi lelket éggel és pokollal határos függetlenségében, addig a' víg mű individuomok helyett inkább fajt vagy nemet hoz a' színre; mert mind azon fösvényt, kaját, rágalmazót, pimaszt, szelest, pazart 's a' t. kiket vígjátékban látunk, úgy lehet tekinteni,

mint egy egész osztály' képviselőjét. Illyenek vannak hazai víg darabjainkban is, a' darabokhoz képest nem csekély számmal. Illyen a' megbecsülhetetlen Kardos, Fáy' Régi Pénzeiben, illyen Kisfaludy Károlnál Bajszövő, ki ezen fölül ügyvéd is: illyenek továbbá a' Betegek, a' Pártütőkben a' birák és assessor, a' Kérőkben az ügyvéd, 's hogy többet ne említsek, illyen a' Csalódásokban a' tervkoholó Lombai, 's a' sok ezer honunkbelinek képviselője, az eredeti Mokány.

A' víg dráma' személyei bizonyos anyagi jóllét, vagy szellemi élemény után törekednek, 's ezen törekedéseikben gyakran mások, gyakran véletlen esetek által játszatnak meg. Midőn valamelly szerencsét (p. o. egy kellemes szeretetre méltó leányt, birtokot, hivatalt, díjt és megtiszteltetést 'stb.) balga, silány, üres keblű csapodár elől, az okos, elmés, jeles, ügyes, vagy nem gonoszúl ravasz és állhatatos nyeri meg, igen helyén van a' dolog, 's amazok fonák irányaikkal, elhibázott czélaikkal, víg, mulatságos mellékletül szolgálnak. A' két egyenlő erényű között az ügyesség és szerencse határoz. Azonban, ha a' különben okos, sőt ravasz, és derék is kijátszatik, annak nem egy érdemetlenebb vagy silányabb által kell kitolatni a' szerencséből, hanem csupán váratlan bal esetek által; de az illy bukdosót minden esetre olly erővel és rendíthetlen kedélylyel kell felruházni, hogy bukása meg ne törje, hanem inkább tanulságúl szolgálhasson neki 's nézőinek.

Meg kell még jegyeznünk, hogy víg játékainknak többnyire van komolyabb része is 's ez Kotzebuenál többnyire 's néhol Kisfaludy Károlnál is érzelgő, a' mi igen rosszúl áll a' nevető szájhoz. Illyen érzelgők a' „Csalódásokban" a' haragban élő két szerelmes. Az érzelgésben valami beteges, — mélység 's valóság nélküli fölületesség van. Hamis hangok ezek, mellyeket a' kebel' hárfája' húrjain ügyetlen kéz csal ki. Mélység és valóság nélkül soha sem kell érzelmet, indulatot festeni. Shakspearnál a' dráma' komolyabb részei a' tragoedia' nyelvének 's érzelmeinek bélyegét viselik.

Interdum vocem et comoedia tollit.

Illyen a' „Sok zaj semmiért"ben a' rágalmazott Hero. Illyenek a' ‚Mint tetszik'ben a' gyönyörű Viola', a' herczeg', 's Olivia' némelly beszédei. Magának a' csupa dévajságból szerkesztett ‚Vindsori nők' szinműnek van komoly része, hol az ügyes és szerencsés Fenton mellett a' pohos Falstaff 's egész sereg bohó futnak tréfaversenyt, hamis irányban, ál, roszúl látott czélok után. Azonban vannak víg darabok, hol a' komoly szándék, enyelgés' 's öncsalás' palástjába burkozik. Illyen ‚Love 's labors lost'ban a' három egymást 's magokat csaló szerelmes pár, kiknek komoly szándékaikat a' fiatal vér, az egymást lefegyverző fortély semmivé teszi, 's az illyen művet lehet a' legtisztább vígjátéknak mondani, millyenek magok' nemében a' tragoediák a' comicumnak minden vegyítéke nélkül.

Említeni kell még, hogy az újabb vígjátékokban általában kevés poesis van, hasontalanúl Shakspeareihez 's különösen a' spanyolokéihoz, melly utóbbiakat egy vidám és boldog, de a' közönségesnél nemesb és magasb élet' képeinek lehet mondani.

'S talán nem helytelen kérdés: nem foge a' vigjáték lassanként ha nem a' prósába, legalább a' didacticus vagy satiricus költés' virágtalan szakába átvándorlani? A' mi, ha történik, a' drámai költészetnek nagy veszteség, a' prosának kis nyereség volna.

Végezetül nem lesz fölösleges egy már több ízben érintett kérdést bővebben kifejtenem, azt tudniillik, minemű színművet lehessen általában erkölcstelennek tartani? azt-e, mellyben minden nagyobbszerű 's megrázóbb bűnök' beszövése kerültetik, minden egyéb óvás nélkül, vagy azt, mellyben azok nincsenek kizárva, olly óvással azonban, hogy azok semmiképen kivánatosakká ne tétessenek 's a' sérelem 's aggodalom, mellyet okoztak, ön rútságok 's bal sikerök által elháríttassék. Részemről azt hiszem, nincs tanulságosabb könyv, mint a' historia; pedig hol van annyi iszonyúság együtt, mint a' történetekben? — Mind e' mellett is a' világ' történeteiből igen keserű a' tanulság; mert hányszor látjuk az erényt sülyedni a' bűn' diadalma mellett; 's a' nagyobb rész inkább fene vadak' mint emberek' történetének látszik. De erről senki sem tehet; azonban, midőn a' világ' 's történetei elől a' költemény 's színház' templomába menekedünk, igen roszúl fog esni, ha ismét csak a' vad, kiméletlen világot találjuk minden művészi tisz-

tultság nélkül 's hiával egy általunk megfogható igazság' elvének. 'S erről tenni már a' költő' 's müvész' hatalmában áll. Mit értünk a' költői igazságon, már fölebb mondottuk, 's ha ez müvészetben mindenkor szem előtt tartatik, már meg van, mit józanon kívánhatni: a' műnek erkölcsi hatása. Azonban sokan erkölcsiebbnek hiszik, inkább csak tévedő, mint az erénytől elpártolt embereket festeni 's ezen kíméletes bánás által inkább tiszta 's bűnt nem ismerő édeni ártatlanságban tartani meg a' közönséget, mint a' jónak és gonosznak tudása által felvilágosítva amannak szeretetében 's ennek utálatában megerősíteni. De e' nézetben csalódás fekszik. A' közönség' nagyobb része, melly színeket látogat, túl van már az édeni ártatlanságon, 's ama' rész is, mellynek azon nem kellene túl lennie (gyermekek 's nevendékek), többé vagy kevésbé be van már vezetve az élet' némelly titkaiba, ki van téve a' való 's nagysága miatt előtte foghatatlan 's épen azért a' színinél sokkal veszélyesebb világ' csábjainak, a' nélkül, hogy abban azon helyes irányt 's kivezető fonalat feltalálja, mellyet a' színműben követelünk. 'S igen nagy kérdés — a' világ mind kettőre bőven nyújt példákat — az egészen tudatlan ártatlanság áll-e erősebben, vagy azon fiatal erény, melly korához, 's tehetségeihez képest az élet' kikerülhetetlen hibáival 's gyengéivel jó ügyelés alatt fokonként ismerkedik. Részemről azt hiszem, egy falusi tapasztalatlan ártatlanság hason körülmények között sokkal könnyebben csábítható, mint egy a' szépben 's jóban a' rútnak és gonosznak tudása 's utálása által szilárdított erkölcs.

Nem akarom azonban állítani, mintha gyerkőczének 's leánykának ugyan azon darab volna épületes, melly egy érettebb korúnak; sőt azt hiszem Juvenálissal: van kor, mellyet minden botránkozástól, a' mennyire lehet, távol kell tartani, 's némelly dolgok iránt tökéletes tudatlanság' árnyékában hagyni mindaddig, míg szemeik a' megismerés' világát ki nem állhatják. De ebből is csak az következik, hogy a' ki gyermeknek 's nevendéknek ír 's állít színházat, az szabja magát nevendékei' korához 's erkölcsi szükségeihez; a' melly színház pedig meglettek' számára áll nyitva, abba gyermek 's nevendék vagy épen ne, vagy csak válogatott darabokba menjen. Noha ez utóbbi esetben is sokkal kisebb a' veszedelem, mint talán gondoltatik; mert a' gyermek nagyobb részét a' színen előadatni szokott botránkozatosb gyarlóságnak nem érti, mivel nem ismeri, sem azt azon burkolt 's illedelmes alakjában, mint annak a' színen megjelenni kell, meg nem tanulhatja: ha pedig valamelly gyarlóságot már az életből ismer, akkor épen hasznos azt a' színen látnia, mert ott — a' látott bűn mellett egyszersmind józan elveket 's oktatást is veszen, mit az élet (gyermeknek foghatólag) nem mindenkor nyújt.

De, mint mondók, a' színház kinevelt 's meglett emberekért áll, 's ezeket — ha szabad illy közéletbeli kitétellel élnem — már nem lehet csupa gyermeki péppel tartani. Ezek már tárottabb 's rögzöttebb lelkek', mellyeknek bal szokás, vagy az élet' unalmai alatt pangó levegőjét nem minden apró baj 's felületes érzelem' szellője hatja meg: szélvész kell ahhoz, az indúlatok' 's szenvedélyek' megrázó szélvesze, hogy megtisztulhasson; ki kell itt tárulni az ész' és akarat' roppant birodalmának, az emberi szív' minden örvényeinek, előállani az élet és világ' küzdő elemeinek 's hatalmainak, 's csakhogy mind ezeken mint isten' szelleme lebegett a' teremtés fölött, uralkodólag egy elvnek kell állania, a' művészeti igazság' elvének. Jőjön elő a' bűn' minden szörnyűségeivel, de ne tétessék kívánatossá, 's ne legyen szeretetre 's követésre méltó; álljon elő a' hiba ezer alakú különbféleségben, de lakoltassék meg; szenvedjen az erény; de dicsőüljön is; álljon elő hatalmaival élet, világ, sors; de zsarnoki önkényök ne találjon mindenütt gyáva küzdőkre, czudar tisztelőkre.

Vannak azonban baromi vadságok, természetlenségek, van társasági illedelmet sértő az életben, mi színen meg nem jelenhetik; de ezeket elszámlálnunk nem szükség 's nem ide tartozik.

Hibáznak véleményem szerint azok, kik a' költői 's színi világot minden megrázóbb 's nagyobb szerű vétkektől 's az általok úgy nevezett botránkozattól tisztán szeretnék tartani, kik a' símán álorczázott apróbb, de annál irthatlanabbúl vérbeható bűnöknek balúl hizelkedve vagy azoknak hamis irgalomból az igazság' rovására megbocsátva, úgy vélik

legszelídebben 's emberibben mulatni nézőiket, ha egy nyavalygó erényt a' legméltatlanabb szenvedések' iskoláján végig hurczolhatnak; 's ez az, mit ők morálnak neveznek. De részemről igen keveset hiszek az illy simaszájú musának: hasonlónak tartom a' szíszegő kigyóhoz, mellynek foga' tövén halálos mérge van. Hol igen sok dolgot nem nevezhetni saját nevén, ott rosszul áll a' világ 's palástolt bajai ha ki nem törnek, annál nagyobb dúlást tesznek a' lélek' belsejében: ott ál erények születnek, gyakorta roszabbak a' bűnnél. Nem abban áll tehát véleményem szerint valamelly szinmű' erkölcsisége, ha benne példáúl soha részeg, hazug, fondor, irígy, alacson rágalmazó, hűtlen pár, orgyilkos, vagy vértagadó 's undokító meg nem jelenik, hanem inkább abban, ha mind ezek saját színeiken 's alakjaikban tűnnek fel, 's ön rútságok 's tetteik' bal következményeinek súlya által tétetnek utálatosak- vagy nyomorúkká. Ellenben az erény nem az által lesz kivánatos 's követésre méltó, ha méltatlanúl marczongoltatik, 's szenvedéseiben inkább földi gyávaság, mint isteni eredetéhez illő fennség 's erő mutatkozik. Állítassék elő bűn és erény magához méltólag 's ez a' legjobb erkölcsi tan, mellyet színműtől várhatni. 'S ha a' költő e' mellett szem előtt tartandja, hogy a' föld nem menny ugyan, de nem is egészen pokol, el fogja találni azon vegyítéket, mellyet müvéhez vennie kell, hogy az édeni valótlansága által szintelen, vagy erkölcsi setétsége által kísértetileg borzasztó ne legyen.

Vörösmarty.

Búcsú.

1836.

Isten veled, hazám, bátrak' hazája,
Isten veled, te völgy, ti zöld hegyek!
Gyermekreményim' 's bánatim' tanyája,
Isten veled, én messze elmegyek.
Ha visszatérek boldogulva, hon,
Hadd lássám népemet virányidon

Nem, mint Helvetia' hótakart tetői,
Nem nyúlnak olly magasra bérczeid,
'S tán szebbek a' Provence' daltelt mezői
Mint zöld kalászhullámzó téreid:
Virág mit ér, mit ér a' bérez nekem?
Hazát kiván, hazáért ver szivem.

Az ég egy kincset ád minden hazának
'S a' nemzet híven őrzi birtokát;
Császárról szól a' franczia' fiának,
Büszkén mutatja Roma ó falát,
Hellasnak kincse egy elomló rom,
Tiéd, hazám, egy szentelt fájdalom.

Hallgatva áll Rákosnak szent határa,
Ah, régen hallgat immár a' magyar!
'S az ősök' elenyészett nyomdokára
Az esti szellő új fövenyt takar;
Hallgatva áll a' tér, szivünk szorúl,
'S egy köny beszél hazánk' nagyságirúl.

'S egy köny Budáról, melly magas tetőjén
Sötéten áll, egy bús emlékezet,
Nagy sír' köve hazámnak temetőjén
'S rá írva mind mi véle elveszett;
Régen szétdönté az idő falát,
Kövén még látni a' csaták' nyomát.

'S még áll Mohács, még áll! magasbra nőnek
Az új barázdán 's régi hősökön
Kalászai, erőt ád a' mezőnek,
Bár rég lefolyt, a' férfivér-özön;
Nincs kő határán, nincsen kúnhalom,
De áll a' tér 's nem vész a' fájdalom.

'S nem reszket el mig az ezüst Dunának
Nagy tükrén egy honfiszem pihen,
'S magyar lakik a' parton 's a' hazának
Csak egy romlatlan gyermeke leszen;
Buda - Mohács - Nándornál elfutó,
Tán honnom' könnye vagy te, nagy folyó?

'S oh én szeretlek néma bánatodban
Hazám, szeretlek könnyeid között,
Égőn szeretlek özvegy fátyolodban,
Nehéz keserved mellybe öltözött;
Bájlón mosolygsz, mert bár sorsod kemény,
Él még a' sir felett is egy remény.

És most isten veled; talán sokára,
Örökre tán, hazám, isten veled!
Rég eltünt ismert bérczid' kék határa
'S tovább siet vándorló gyermeked,
Ha visszatérek boldogulva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon.

Báró **Eötvös József.**

Nőkeresés.

(Egy agglegény' irományaiból.)

I. ANGELIKA.

Huszonnyolcz esztendős valék, — jegyezd meg jól, Ferdinand, huszonnyolcz esztendős — midőn boldogult atyám a' királyi táblától a' septemviratushoz áttétetvén, becsvágyával együtt háza' régi fényének helyreállitására szánt törekvéseit is, úgy látszék, egészen kielégítve látta. Felföldi szép ősi jószágát kiváltotta, az alföldön tetemes aquisitorrá lett, egyetlen, mostoha testvérem, a' te édes anyád, férjnél 's kész pénzzel ki vala fizetve, 's így az atyai gondnak csaknem egy magam valék még tárgya, kiben egy szép birtok' örökösének 's egy jeles család' érdemes utódjának, másod felélesztőjének kelle felvirulni. Én ezen ideákkal léptem férfikorba. Ifjuságom egy anyai szem' őrködése alatt folytonos tanulásban telt el, 's ez, a' magas ideák, mellyekkel magamról 's jövendőmről valék, és az ősi szemérem, melly házunkban anyám' halála előtt és után uralkodott, megóvtak minden könnyelmű lépéstől még akkor is, midőn már korom 's polgári helyzetem cselekedetimnek teljes hatalmú urává tettenek. Czélunk vala: úgy készülnöm, hogy akar vármegyénél, akar a' kormányhivataloknál, mihelyest a' nép' vagy felség' bizodalma felszólít, egyiránt kitűnő szolgálatokat tehessek, 's egy idővel és kedvező szerencsével atyám' nyomdokain az ország' legelső politicai polczaira juthassak. Azértis, míg az egyik kormányhivatalnál tiszteletbeli szolgálatot tettem, egyszersmind atyám, kinél szállásoltam, bevezetett a' hazai törvényeknek és főbb családi viszonyoknak mind azon szövedékeibe, mellyek feloldás vagy gordiusi felmetszés végett a' királyi kettős itélőszék előtt koronként megfordultak.

Házasságom iránt már egy két évvel az előtt atyámmal négy szem közt úgy végeztünk, hogy azzal nem szükség szerfelett sietni, mert egy olly partí, a' millyen én vagyok, mindenkor olly tág körben választhat, hogy választása mind személyes, mind helyzete' 's jövendője' kivánatinak teljesen megfelelhet. —

Ez ugyan, és a' kettős munka, melly szüntelenül elfoglalva tartott, valamennyire megnyugtattak; de meg kell vallanom, hogy épen az említett időben ezen nyugodalom mármár elenyészett, 's nézeteim e' tárgyban mintegy tudtom 's akaratom nélkül megváltoztak. Ugyanis, mind inkább érezni kezdettem a' hiányt, mellyet a' szív' munkátlansága 's kielégitetlen vágyai szülnek, elmém szórakozott, álmaim nehezek, életem, minden látszatos ok nélkül, szomorúvá lett. Remegő aggodalommal jártatám szemeimet a' körben, mellyben választhaték, 's mellynek egy-egy részét mindennap láthatám, de abból a' vágyteljesülésnek egyetlen sugára sem csillámlott, ha megnyilt is néha kebelem azon nemesült kecseknek 's magasabb müveltség sugalta kellemeknek, mellyek e' rend' fiatal hölgyeit gyakran olly bájolókká 's lebilincselőkké teszik, tüstént becsukta azt ismét annak látása, hogy ugyanazon hölgy, kit látszatos müveltsége 's gyöngéd érzései miatt mármár szerettem, olly báboknak enged lépést előttem, kik sem testre, sem szívre, sem észre, sem — gyakran — vagyonra velem egy fokon nem állhattak. A' hasonló rangúak közt gyakran szintezen gőg és követelések mellett nem találtam fel vagy amazok' külső simaságát, vagy azon függetlenséget, mellyel magam éltem, vagy, ha meg vala mind a' kettő, hiában kerestem azon szellemhódolást és leányi szívet, melly minket a' fiatal nőnemhez olly édesen vonz, 's melly nélkül lehetetlen köztünk minden közlekedés, minden társalkodás. Illy nemű számos tapasztalás után végre azon meggyőződésre jutottam, hogy, ha körömben akarok választani 's szerelmet is akarok nem csak házasságot, ahhoz csupán a' kecsegtetett hiúság 's haszonlesés által lehet jutnom; hogy általában az asszonyok nem birnak szeretni, mihelyest egy vagy más tekintetben alá kell szállniok; következőleg, hogy nekik mindig fel kell emeltetni a' férfiakhoz 's hozzájok a' kötelesség' szent érzetén kivül egy vagy más tekintetben a' hála és lekötelezettség' érzete által is csatoltatniok, hogy a' frigy áldó és állandó lehessen; és így, hogy nekem le kell szállani a' körből, mellybe viszonyaim helyeztek, 's a' hölgyet, ki életemet szelid barátsággal boldogítsa, nem magam felett, hanem magam alatt kell keresnem, mert csak itt vethetem meg szivé-

ben a' szerelemnek állandó alapját: a' hiuság' kielégitését 's a' háladatosságot.

Ah, Ferdinand, így okoskodik az ember, midőn már huszonnyolcz esztendős; így az, kit maga vagy viszonyai a' szép nemközt hamis állásba helyeztek. Különben tudná, mit minden egyéb sejt vagy tud: hogy a' szerelemnek egyetlen törvénye a' sympathia; egyetlen forrása a' szív' rugalmassága, fiatalsága. A' ki ezekhez szól, 's a' kinek ezek felelnek, az bátran haladhat, szerelmet fog aratni mindenütt, mert e' törvények minden egyéb törvény mellett, felett és alatt fentartják és űzik uralkodásokat akkor is, midőn a' hölgy külső viszonyok' mostohasága által olly körbe jut, hol a' szerelem, mellyet vall, nem egyéb neki többé, mint a' személynek megadása, 's hol azt úgy tekinti csak mint bért, mellyet a' többet, fényesebbet igérőnek hideg, elfásult kebellel elárult, vagy el hagyott árultatni.

De, legyen ez akarmint, elég az, hogy én uj rendszerembe szerelmes valék, 's egyik magányos sétámban épen arról gondolkozám, miképen lehetne azt legjobban kivinni, létesíteni: midőn egyszerre az útcza' másik oldalára tekintve, egy ablakban, közel a' rostélyhoz, két csinos asszonyfőt pillantok meg, kik nyájasan kémlő szemekkel lépteimet látszának követni, 's a' mint szememet rólok elfordítám, mosolyogva egymásra nézének, mintha valami közös megjegyzést tennének. Az alatt egyenes vonalba jutván az ablakkal, ujra oda nézek, 's most az idősebb' szemei még nyájasabban tekintenek felém, és feje megmozdúl, mint azé, a' ki köszönni akarna, de ki emberéről nem bizonyos.

Ur isten! így szólék egyszerre, miután emlékezetemet felkutattam, hiszen ez az özvegy Hollakiné; derék, jámbor asszonyság, kivel én ezelőtt nyolcz évvel egy folyosón laktam a' Kis-Kereszt utczában, midőn ügyvédi censurát adandó nagyobb csend és elvonulás végett két kis szobát bérlettem magamnak. Ah, a' derék asszony miként gazdálkodott, melly szerényen 's mégis melly csinosan élt csekély nyugpénzéből, mellyet korán elhúnyt férje után kapott; 's melly okosan tudott csevegni velünk esténként — mert egy magister artium is lakott a' folyosón, 's a' házi asszony gyakran kijött hozzánk társalkodni — a' nélkül hogy valaha úntató lett volna, 's a' nélkül hogy valaki közülünk a' fiatal 's még kapós özvegykét csak gondolattal is sérteni merte volna. Igen, és egy nyolcz éves leánya volt neki, egy kisded, vékony alak, de felette szép idomú fejjel és sokat igérő vonásokkal, kit mi a' kis szentnek neveztünk el rendkivűl félénk 's tartózkodó visseletéért 's egy, mondhatni, makacs és valóban vak buzgalomért, mellyel a' leány mindenhez, a' mi szerzetes, klastrom, szent, imádság, templom, osztatlan indulattal viseltetek. Soha sem láttam e' különös kis hölgyet nevetni, ritkán 's csak keveset hallottam beszélni, 's midőn távol tőlem; lesütött szemmel, kulcsolt kezekkel, félénk zavarral megállott, nem egyszer irigyeltem az égnek e' rendkivűl gazdag pompájú, sötét gesztenyeszín hajat, e' márvány homlokot, e' vékony és karcsu szemöldököt de kivált a' sötét pillák alá alig rejtezhető, fekete, lángoló nagy szempárt ... De mit? ... most itt az ablakban? ... anyja mellett ... nem, ez lehetetlen!

Két percz alatt előttök állottam.

— *** úr! kiálta az anya 's felugrott székéről.

— Drága tekintetes asszonyom!

— Már csak bocsásson meg nagysád, hogy a' régi bizodalmas *** úr szaladt ki ajkamon; de ez a' nem várt, igen örvendetes meglepetés . . .

— Csak a' régi bizodalomnak 's nemes nyájasságnak lehet szüleménye; azért, kérem, hagyjunk meg mindent, mi azon rövid, szép napokra emlékeztet.

— Széket, széket szaporán! — Leányom: Angelika.

— Ah ... kisasszony!

— A' kis szent. — Nos, hogyan tetszik ő most *** úrnak?

— Felette! ... igen nagyon!

'S a' kis szent most nevetett, és fekete, nagy szemeit rajtam zavarodottan egész bátorsággal legeltette.

— Képzelje csak: ő azt vitatta, hogy *** úr nem fog reánk emlékezni, én azt, hogy igen; fogadtunk; 's midőn *** úr elhaladt, ő már örült 's a' fogadást, sürgette; de bezzeg most, mit szólasz most, Angelika?

Angelika bájolólag süté le szemeit.

— Oh, de, kérem, tessék leülni ... Ah, *** úr, azóta én mennyi bajon, mennyi gondokon estem keresztül? Egy szegény özvegynek olly kínos a' háztartás, kormányozás. Pedig ezt az árvát is fel kelle nevelnem. Szerencsére addig kértem, addig jártam a' fejedelemasszonyt, mig őt bevette a' klastromba, 's ott hat egész esztendeig nevelkedett. Csak ezelőtt két héttel jött haza, 's én azalatt e' szállást vettem ki, itt beljebb a' városban, hogy az ő munkája is segítsen tartani a' házat. Oh! ha látná *** úr, melly szépen hímez, hálóz, hurkol, varr ... igen, és olvas francziául is ... Leányom, mutasd csak könyveidet!

Da a' hajadon nem mozdúlt, 's búskomolyan ereszté le a' tűt hímes szalagára.

— Igen, és képzelje *** úr, folytatá az anya, e' napokban egy festő meglátjá az útczán, midőn templomba megy, 's azóta rajtam jár: engedjem meg neki, hogy ő a' kisasszonyt lefesthesse; egy Madonnának, gondolom, akarja őt festeni; de egyszer-kétszer leányomnak is el kellene hozzá menni, pedig az ember fiatal; én nem tudom, meg kell-e engednem?

— Nem, semmi esetre — felelék sietve 's egy homályos érzettől izgatva — én azt nem tartom szükségesnek. Ki áll jót a' művész' ügyességéről? Különben is a' kisasszony bizonyára nem fog egy ismeretlen ember' haszonlesésének ezközül szolgálni. Igen, ha a' kép egy jeles gyüjteménybe, egy templomba menne, vagy itt maradna, itt a' pamlag felett. ...

— Oh, az nekem is régi ohajtásom. Az ő gyermekkori képe épen nem hasonló. A' boldogságos szűzet, 's férjemnek és magamnak miniature-képeit innen az ágy felül el nem mozdíthatom; pedig ott az a' fal csakugyan igen üres...

— Erről én tehetek; 's az édesanyai szívnek illy örömet szerezni szabad lesz talán egy régi ismerősnek. Én egy igen jeles festőt ismerek, ki a' munkát puszta műgyönyörből is elfogja végezni, — 's így én itt egyedül a' rámát vállalom magamra.

— Oh, *** úr igen kegyes. No 's, Angelika, nem örülsz? Képed meg lesz, még pedig szép képed. Oh, hiszen, te magad is festegetsz, kis bohó; de mit tanulhat az ember a' klastromban, ingyen, a' fizető kisasszonyok megett. Én részemről sokkal jobban szerettem volna, ha te ezt a' kevés fáradságot is inkább a' klavirra mint a' rajzolásra szántad volna; mert a' mai világban csak a' muzsikát szeretik; minden polgárleány a' klavirt vagy gitárt pengeti ... de egy klavir! ... az igen sokba kerül!

— Az még nem multa idejét, ha a' kisasszonynak kedve van tanulni. 'S lássa a' tekintetes asszony, én itt egy tervvel bátorkodom előlépni; méltóztassék azt minden tartózkodás nélkül elfogadni vagy félrevetni. Nekem egy egészen felesleges klavirom van; azt ide hozzuk; akar nálam legyen, akar itt, reám nézve mindegy; 's a' mestert fizessük közösen ... Jó lesz így?

— Ezer örömmel, drága *** úr, monda az asszony mély elpirulással, — és te, Angelika, nem köszönsz? nem köszönöd meg a' secretarius úrnak ennyi kegyességét, te rosz, háladatlan lány?...

És Angelika vidám-mosolyogva rám tekintett, nem köszönve, nem kaczérlag, hanem egy kecsei' hatalmát érező 's ezen érzetében boldog, kecsegtetett hajadon' őszinte és ártatlan örömével. 'S épen az a' leányiság, ez a' gyermekded őszinteség tetszett nekem, mert ha ajándékimat olly könnyen, olly örömest 's a' háladatnak minden terhe nélkül elfogadta, jele: hogy igen jól érzette a' jutalmat, mellyet értek várok, de hogy tiszta, ártatlan, elfogulatlan szíve nem talált 's nem keresett semmi mentséget, azt tőlem, ha kívánni fogom, megtagadni.

Utóbb azt lehetett észrevennem, hogy Angelika ruhámat, kendőmet, mellfodromat, tűmet, órámat, kalapomat, sőt keztyűmet is bizonyos csodálkozással 's megelégedésel szemlélgette.

Rövid idő mulva búcsút vettem. — A' leány és a' terv forrottak agyamban.

(Folytatása a' jövő számban,)

Csató Pál.

Ember 's világismeret.

IV. Az agg kor. — Az agg kornak egy nagy kecse, a' nyugalmas resignatio, többnyire elszokott felejtetni. Gondoljatok magatoknak egy ősz fürtű férfiút fenn a' hegytetőn, melly körül folyamok zuhognak, vihar ordít, förgeteg rohan 's fellázadt elemek dühödnek. Ezen folyamokban

úszott ő küzködve, ezen viharral harczolt, ezen förgeteg sodrá el, ezen elemek' forradalma hányta őt. Most csillapultan érzi magát és bátorságban, jól esik neki, hogy túl van rajtok, örvend ugyan most is harczot látni, de semmi árért sem bocsátkoznék újra bele; most tudja ő becsíteni az indító okokat, mellyek valaha harczba vonták, nyugalmas szemmel méri a' multat, még egyszer viszsza tekint felbuzdult lélekkel, magasztalja az erős álláspontot, mellyre felvergődött, nyugalmas fennséggel pillant fel 's örvendve a' távolra, melly még az elért tetőnél is magosabban áll, hova ő nem sokára menendő.

V. A' nők. — A' nők a' legfinomabb érzéssel birnak a' férfiúi gyengeségek' kikémlelésére; mint a' fény keresztül hatnak a' legkisebb repedéken is; a' férfiak pedig rájok nézve ollyanok, mint üvegedény, melly fenékiglen átlátszó. A' leány már gyermek-korában el kezd ezen mezőn kémlelődni; a' felnőtt szűz tökéletes gyakorlatba veszi körűllebdesői között, a' feleség pedig már teljes birtokában van az arany gyapjúnak. De nem ritkán ezen hasznot hajtó politicában némelly öreg nénikék, házgondviselőnék stb. ügyesebbek még a' házas élet' angyalainál is.

Zámory.

Mesék.

XXXI. A' kánya és házi madarak. — A' házi madarak látván, hogy a' kánya' körmeitől végkép meg nem menekedhetnek, alkuba szálltak vele, melly szerint koronként meghatározott zsákmányt igértek a' rablónak. Az alkut helybenhagyá a' kánya, de illyen záradékkal: Kivévén, ha rendkivüli jó étvágya lenne. A' záradék áll, 's a' házi madarak pusztulnak, mint elébb, mert a' kánya' étvágya folyvást, rendkivüli jó.

Az önkénytől függő kikötés semmivé teszi az alkut.

XXXII. A' fűz és a' cser. — A' patak melletti fűz felszólalt a' bérczderéki cserhez: Ej, bátyám, be lassan gyarapodol, hiszen, midőn engem ide ültettek, akkor is elég koros valál, 's ime én most vastagabb 's lombosabb vagyok náladnál. Épen az a' baj, válaszolt a' cser, hogy igen hamar gyarapodván, sem tömöttséged, sem erőd nincsen, a' kemenczében is csak elfüstölögsz, a' nélkül, hogy isten' igazában melegítenél.

Hamarkodó munkának sok a' lazája.

Szilágy.

Egyveleg.

— Mi nagy helyen fér el az egész föld' népessége? — Egy mathematicus felszámította, hogy az egész föld' népessége, egyetlen egy pontra összeszorítva, nem foglalna el nagyobb tért, mint a' mellyen Páris, sarampóin (Barrière) belűl, fekszik. Ha e' néptömeget ezer millió emberre teszszük, 's mindeniknek állásul másfél koczkalábnyi helyet engedünk, az embernem' egész nagy családjának csak 47,073 lábnyi térre, vagy mintegy 4½ koczkamérföldre volna szüksége.

— Erőmű. — 1836-dik évi junius' közepén a' boltoni vasúton egy „Phönix" nevű gőzkocsival tettek próbát. Az erőmű 12 nagy kocsit húzott háromszáz személylyel. Mozgása olly gyors volt, hogy ezen iszonyú teherrel egy óra alatt 15—18 mérföldet haladt. Egy másik, hasonlag új erőmű, egy nagy kocsit vont negyven személylyel 35—40 mérföldnyire egy óra alatt.

IGAZÍTÁSOK. — A' *Velenczeiek* czímű novellában következő hibák estek: Az Athen. 4. számában az 57. szelet' 44. sorában Elhultak helyett olvasd *Elhaltak*. — A' 62. sz. 2. sorb. túlnapról helyett olv. *tolvajról*. — Ugyan ott 15. sorb. Előviteték helyett olv. *Elővételék*. — Ugyan ott 27. sorb. gondtelve helyett olv. *gondolára*. — A' 64. sz. 11. s. tudják helyett olv. *tudjuk*.

Az Athenaeum' szerkesztő hivatala jul. 28dikán túl a' Hatvani-utczába 594. sz. alatt 2-ik emeletbe, az orvosi kar' épülete' szomszédságába tétetik által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

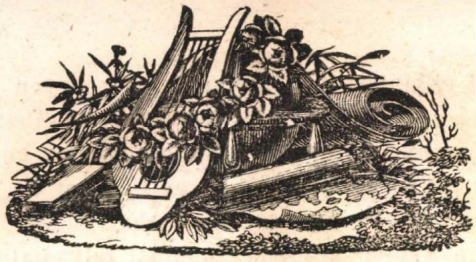

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 27. 1837.** **8. szám.**

Tartalom: A' világ' alkotmánya' változásairól *(Katona Gejza)*, 113. sz. — A' mai humoristák. Eredeti plagium *(Szabó Dániel)*, 119. sz. — Nőkeresés. Folytatás *(Csató Pál)*, 122. sz.

..... — egymást
Váltja örök romolás 's teremtés.

Berzsenyi.

A' világ' alkotmánya' változásairól.

Nem lehet el nem ragadtatni, midőn a' Tscharner' természettudományából a' nagy mindenségről szóló értekezést olvassa az ember, melly mutatványúl az Athenaeum' 29. számú ívében közölteték. Legalább nem egy könnyen kaphatni olly könyvet, melly szép előadásával, a' nagy tárgyhoz illőbben, világosabban 's népszerűbben szólna. Midőn illyesmit olvasunk, a' mindenség, végetlenség, istenség' fölséges észképeinek kell fölvillanni agyunkban, 's az ember, mint egy kis féregpor a' nagy mindenséghez, bámulni kénytelen a' roppant világ' alkotmányát, mellynek épitéséhez ő nem hordott ugyan anyagszereket, de azért mégis polgára, 's így tartozó tiszte mind egészben, mind egyesben róla elmélkedni.

Az erő, az anyag, a' forma között örökös feszengő változás van; 's ez által az egész világ' alkotmánya is, örökös teremtés és semmivélétel, élet és halál között ingadoz. — Ez által fejlődött ki a' világ egyszerű magvából (chaos) azon végetlen különbség, azon fényes pompa, melly nekünk a' világot templommá változtatja. — Ez által származnak a' világ' mérhetlen üregében lebegő roppant égi testek; mellyek szappanbuborékként eltünhetnek ismét, a' nélkül, hogy az egész világ' alkotmánya legkisebb fogyatkozást szenvedne. Ez által származnak azon számtalan érző és élő művek, mellyek a' világnak 's a' világ' lelkének, a' mindenütt jelenvaló és végetlen istennek előmásolatai. Tekintsünk, a' mennyire véges emberi elménktől kitelik, elsőben általánosan a' világ' alkotmányában, aztán a' mi földünkön történő időszaki változásokra.

Ha feltekintünk porszemnyi földtekénkről a' nagy világ' rendszerébe, örökös változandóságot szemlélünk. Mintegy leső szemekkel nézhetjük a' teremtés' nagy munkáját: miképen származnak csirájokból a' tömérdek roppant égitestek, mellyek buborékként szállonganak e' nagy világ' végetlenségében, 's egyszerre elenyésznek. Messze a' végetlen üregben jó nagy látcsöveken valami fényes téjút szinű csillámokat vehetni észre, mellyekre Herschel, halhatlan emlékezetű természetbuvár, figyelmeztetett első-

ben. Ezek mint megannyi villanyos (electricus) fellegek, 's a' csirázó világtestek' anyagjai, örökös villanyi és anyagi zavarban pezsegnek; majd egyik, majd másik közülök eltaszíttatván, egyenes irányzatban mind addig sodródnak, míg végre valamelly nagy égitest' örvényébe vonatva, attól hosszúkás körbe hajtatnak. Illyen egymástól eltávozott, 's a' mi naprendszerünkhöz jutott ködfelhő milliónál több számláltatik, mellyek keresztül-kasúl, minden lehető irányzatban, hasitják földünk' utját. Tömegök híg és átlátszó, úgy hogy a' túleső csillagok rajtok keresztül villognak. Tulajdon világossággal birnak, mivel a' naptól elfordult oldalon is fénylenek. Az ő üstökeik mintegy villanyos, a' mi földünkéhez hasonló éjszaki fényt (aurora borealis) képeznek. Alkotva vannak, több egymást takaró 's üreget közbevevő rétegekből, mellyek mintegy villanycsalóvá (electrophorus) válnak, a' hol szakadatlan villanyviszonyok folynak. Ezen villanyság által a' naptól elfordult oldalon farkba emelkednek ki 's futások' útja hosszúkás körbe nyomúl össze; mivel a' közönséges taszító erőn kivül, egy villanyos vagy vegybontó erő által is taszíttatnak, mint a' lőpor-rakéta, melly meggyujtatván, minden külső taszitás nélkül, a' földről maga erejéből felpattan.

Ezek az úgynevezett üstökös csillagok, vagy világfellegek (nubes cosmicae), mellyek a' mi felleginktől csak annyiban különböznek, hogy nem kóválygognak, hanem bizonyos meghatározott útban kerengenek. — A' mi napunk is nem egyéb, mint illyen, de farkatlan üstökös csillag, melly talán egy más középponti, ő nála is sokkal nagyobb nap körül forog, de az ő napi távolságában tartózkodván, farka összeesett. Az üstökös csillagokkali rokonságára onnan okoskodhatunk: hogy tulajdon világa, híg tömege, réteges alkotása őt azokhoz nagyon hasonlóvá teszi. A' megszámlálhatlan apró csillagok is nem egyebek, mint megannyi napok, vagy tulajdonkép üstökös csillagok, mellyek tőlünk olly távol esnek, hogy az ő utjokbani haladások több millio évek alatt észre nem vehető.

Ezekben a' készülő égi testekben örök villanyos és vegybontó folyamatok történnek, mellyek bizonyos időszakban fellobbannak, máskor egészen lecsillapodnak. Így p. o. a' czethal' nyakában van egy csillag, melly csoda-czetnek neveztetik: ez 8 hónapig egészen láthatatlan, három hónap alatt legpompásabban tündöklik, mivel hihetőleg a' vegybontási folyamatok által a' megkötött világosság ismét kiszabadult. — Illyen időszakhoz kötött pezsgések és források által fejlődnek és tökélyesednek ki az üstökös csillagok, millio meg millio évek alatt, míglen a' bujdosó csillagi (planeta) legfőbb tökélyre verekedhetnek. Ezeknek számok még mind eddig olly igen csekély, hogy annyi millio üstökös csillag, annyi számlálhatlan álló csillag mellett, csak 11 fő, 18 mellék, és 6 gyürűded bujdosó ismertetik.

Ha ezen számtalan fejlődésben levő világtesteket az olly kevés már kifejlődött égitestekkel egybevetjük, mintegy kényszerítve hajlanunk kell azon gondolatra, hogy ez a' nagy roppant világ' alkotmánya csak most van készülőben 's fejlődő állapotban, csak most indult ki a' teremtés' kezdete, holott már annyi millio év óta munkába vétetett, mert csupán arra, hogy a' legközelebbi álló-csillagokból (stellae fixae) a' világosság, melly minden másod perczben 41,800 mérföldet halad, földünkre jusson 7,000, arra pedig, hogy a' ködös csillagokból is ide érkezzék, 500,000 kivántatik.

Ezen vélekedést századokon keresztül tett tapasztalások is bizonyitják. — Ugyanis az üstökös csillagok, nem egyebek lévén villanyos fellegeknél, szétoszlanak a' világ' mérhetlen üregében, miképen a' fejünk fölött lebegő ködök a' levegőben felolvadván, egyszerre csak eltűnnek. Így p. o. Kepler' idejében a' kigyótartó' lábában, Hypparchus' korában a' hattyúban, tünt föl egy csillag, melly ismét elenyészett, 's azóta többé nem láttatott. — Más üstökös csillagok hirtelen merő testté 's bujdosó csillaggá alakulván, minthogy a' világosság bennök megköttetik, homályosokká 's láthatlanokká lesznek.

A' bujdosók viszont, a' kiszabadult tűz által jegedési vizökben (aqua crystallisationis) fölolvadván, üstökös csillagokká válnak. — Más bujdosók, mint a' dörgő arany (aurum fulminans) elpuffannak 's egészen elenyésznek. — Sok a' nagy készitő erő által darabokra szaggattatik 's több apró bujdosókra oszlik. Illyen borzasztó esetet

méltán gyaníthatunk egy nagy planetáról, mellynek Mars és Jupiter között kellett lennie. Ez, hihetőleg, négy darabra szakadozván, Vesta, Juno, Ceres, Pallas, négy apró planéták állottak elő. — Hasonló sors érhette valaha a' mi földi planetánkat is, a' mit azok a' majd minden évben nagy zajjal és ropogással szétpattogzó, 's földünkre hulló égi kövek nyilván elárulnak. Ezen kövek alig ha nem a' mi földünkről akár üstökös, akár pedig már bujdosó csillagi állapotjában lökettek el, mellyek mint megannyi kis holdak, bizonyos távolságra tartózkodnak földünk körül, míg egyszer valami, akár villanyos és vegybontó, akár egyéb külső erő által a' földre taszíttatnak. Noha mások' véleménye oda járul, hogy az illy légkövek, vegybontási, villanyi, magnesi munkálatok által hirtelenében teremnek nagy égiháborúkor a' levegőben, honnan aztán, a' földre hullanak. *)

Az üstökös csillagok is, mellyek keresztül kasúl vágják a' planéták' kerengő útjait, egyszer másszor nem kevés zavart okozhatnak a' bujdosó csillagokban. Ugyanis, ha egy pontban találkoznak egymással, azokat összetörhetik, vagy legalább a' hegyeket tőből ledönthetik; a' vizet örvényképen fölemelik és hordozzák, 's ismét a' szárazon elbocsátván, a' legmagasb bérczek' tetejét is özönvízzel öntik be; a' levegőt nagy nyomás által elváltoztatják, vagy a' vízzel 's a' kemény testekkel egyesítik és mintegy megkötik. Az üstökös csillagok' ködös alkotmányát vévén tekintetbe, azon borzasztó tünemények' lehetőségét alig láthatjuk át egyszerre. De ha a' mi sokkal finomabb levegőnk okozta irtózatos eseteket meggondoljuk, midőn az mozgásba hozatván, mint szél, kőfalakat dönt le, házfedeleket szed le; a' hegyekből mázsás köveket teper a' völgybe; és ha az üstökösök' villanyos tulajdonait is számba veszszük; épen nem csodálkozhatunk, hogy azon roppant villányos felhő mikép ne hozhatna illyen veszélyt és végpusztulást.

FÖLDI BUJDOSÓ CSILLAGUNK' IDŐSZAKI VÁLTOZÁSAI.

Földünknek, mint most már planétának, első kezdete üstökös csillagi állapot volt,

*) Illyen kövek hulltak 1803. évben Franczia országban, három ezeren fölül. Numa' idejében pedig egy nagy darab vas esett a' római földbe, mellyet Mars' pajzsának neveztek.

midőn az egész földtömeg nem egyéb vala, mint villanyos gőzözön, melly igen szűkkörben forgott a' nap körül. Ennek magának volt saját világossága, és szüntelen uralkodtak benne villanyos 's vegybontó mozgások, A' mint ez a' nagy üstökös csillag fejlődésében haladott: a' különböző tömegű testek külön váltak, 's négy főréteget formáltak, u. m. a' világosságot, levegőt, vizet és földet, mint a' híg állománynak beborító kérgét. A' külső földkérgen belül tehát víz, aztán levegő következik, közép ponton pedig csupa világosság létezik.

Könnyű szerrel lehet kimagyarázni földi bujdosónknak ezen különös réteges alkotását, melly minden már valamennyire tökélyesült üstökös csillagnak is tulajdona, a' vonzó erőnek a' földteke' közép pontjától első színéig folyvást tartó gyengüléséből. Ugyanis földünk' minden részecskéi a' középpont felé vonatván, magánál a' középpontnál annyira szoronkodnak, hogy a' nagy szorongás miatt az anyagok egymást keresztülhatván (compenetrando) csupa erőkre oszlanak, 's újonnan kipattanván a' leghigabb és legfinomabb anyagba, világosságba nyilvánulnak. A' külső szín (peripheria) felé pedig, hol a' vonzó erő már igen meggyengült, a' részecskék szétoszolván 's megritkulván, hasonló módon, de ellenkező okból, a' leghigabb 's legfinomabb anyaggá, világossággá véknyodnak. Ugy hogy egyedül csak a' nehezkedés' közép mértékénél formálódhatik a' merőkéreg, melly a' száraz földet teszi. — Ezt az állitást azon közönséges próbatét is igazolja, mi szerint a' dörgő arany (aurum fulminans) csupa nyomás által levegővé, a' víz és gőzök pedig a' nagy megritkulás által a' légritkító harang (antlia pneumatica) alatt, hasonló módon levegővé változnak.

Földgolyónk' folyvást haladó fejlődésével, a' merő rétegen fölül, több merő rétegek rakódtak le, 's így a' merőkéreg növekedett, a' híg rétegek pedig épen azon arányban kevesedtek. Legelőször is a' vízből egy nagy jegedett kéreg származék ezer meg ezer évek alatt, melly különféle irányban fekvő 's egymást keresztülvágó jegedékekből (crystalli) áll. Ezek az úgynevezett eredeti sziklák, mellyeknek származatával még a' földön semmi életmüves testek nem éltek, mivel köztök még sem növényi, sem állati

testek' ereklyéi nem találtatnak. Idő' jártával, a' mint az eredeti sziklák (saxa primigenia) külső színeiken elkorholódtak; e' mellett a' vízből is új merő részek váltak le, 's maga a' víz is, mint jegedék megköttetett: az eredeti sziklákat ismét egy vastag réteg boritá be. Ezen kéregben már találtatnak a' legalsóbb nemű állatok' maradványai, mint például kővé vált csigák, mellyeknek házaik ezen rétegben összehalmozva nagy lemezeket képeznek, de ezek már mind kiveszvén, a' mostan élő csigák közt hozzájok hasonló nem találtatik. — Ezen nagy második réteget, sok ezredek' multával ismét egy nagy réteg födte be, melly *második rétegnek* neveztetik. Ebben már ollyan csigák is foglaltatnak, mellyeknek kővé vált maradványaik néminemű hasonlattal birnak a' mi csigáinkhoz; e' mellett szénné vált fák is rakásra halmozva és lemezenként váltogatva feküsznek egymáson. A' kőszén' eredetét csak úgy magyarázhatjuk ki, hogy a' második réteg' képződésekor egész erdők temettetének el, midőn iszonyú nyomás alatt az élőfák elveszíték alakjokat, az élőfa' savitója (oxygenium) a' gyúlóval (hydrogen) vízzé egyesült, 's hátramaradt a' szén, mint harmadik alkotó része a' fának. A' forrásoknak is, még pedig a' legtisztábbaknak hegyekből eredetét könnyű lesz innen kifejteni. — A' második rétegen fölül ismét egy nagy kéreg rakódott le, melly *harmadik rétegnek* neveztetik. Itt kezdődik már az emlős állatok' eredete, mellyeknek csontjai itt ott, szanaszét szórva, találtatnak, de még embercsontokra semmi vizsgálódó szemek nem akadtak.

(Folytatása a' jövő számban.)

Katona Gejza.*)

A' mai humoristák.

EREDETI PLAGIUM.

Nem régiben Lichtenberg' öszveszedett munkái jelentek meg újra Bécsben. Siettem őket megszerzeni magamnak 's a' rég ismert és becsült derék iró' humoristicus és satirai irásait újra nagy gyönyörrel forgatám. A' kiadók ezen újra-nyomtatással kétszeres érdemet szerzettek magoknak; egyet az olvasó, másikat az irói világ előtt. Ezen kötetek által az olvasó lelket erősítő, mulatságos olvasmányt kap, az irói világ pedig azon hasznot nyeri, hogy a' humor és elmésség némileg visszaállíttatik régi becsületébe, mellyeket a' sok új divatú fiatal elméncz napjainkban olly rosz hírbe hozott. Soha sem volt ezen két szó: humor és elmésség, annyira meggyalázva, mint korunk' napi és heti lapjai által. Csak vegye kezébe valaki fiatal, magokat humoristáknak nevezgetni szerető iróink' valamellyikének legjobb czikkelyét, 's olvassa el, mondásunk felől azonnal meg fog győződni. Sokak előtt különösnek tetszhetik, hogy épen azon tizedben, midőn Németországban humoristicus irók léptek fel, kik nagy díszt hoztak a' német literaturára, hirtelen 's mintegy ezeknek szemeik előtt, olly mélyen sűlyedett az irásnak e' neme. Azonban, ki a' literaria historiával ismeretes, tudja, hogy illyetén történetek, sokszor meg-megújulni szokott tünemények. Valahányszor egy genialis szellem szembeszökőleg saját bélyegű munkával lép fel, egy sereg majom mindjárt nyomaiba tolakodik, és sajátságait utánozgatja, mímelgeti mind addig, míg végtére a' valódi szép is eltorzúl és parodiává válik. Minél nagyobb az illy eredeti bélyegű szellem' fénye, annál nagyobb a' tánczoló lidérczek' száma, mellyek saját ingoványaikban botorkálva azt hiszik, hogy úgy ragyognak, mint az előkép. Csak Goethe' Wertherére emlékezzünk meg; melly özöne borította el az érzelgő regényeknek mindjárt utána Németországot! Szinte ez történt Götz-tzel, mellyet egy egész falka lovagdráma követett. Hogy mind ezen szerencsétlen majomszülemények csakhamar érdemlett semmiségökbe sűlyedtek, nem annyira a' dolog okozta, mint inkább a' forma. Mert hogy egy könyekben elázott regény, vagy egy borzasztólag hős dráma megszülethessék, ahhoz még is némi találékonyság és phantasia szükséges, vagy ha ez nem, idő legalább, míg olly sok ívű könyv összeférczeltethetik; de meddig a' kalán szájhoz vitethetik, 's a' könyv elkészülhet, sok akadály jöhet közbe: guta ütheti meg az irót, étvágyát veszthetti — a' mi ugyan efféle uraknál nem igen sokszor történik, de még is lehető — vagy végtére az iró eszére is jöhet. Egy humoristicus czikkely ellenben, melly-

*) Az Athenaeum' első félévi 42. számában közlött Balaton czimű értekezés, melly alatt hibásan áll a' Katona Antal név, ugyanezen iró' munkája.

nek területe nem több, mint egykét négyszög lapnyi, minden szülési fájdalmak' daczára, mellyeket szerzőjének okoz, még is rövid idő alatt kész; guta, étvágy-vesztés, okosabbá-létel pedig rendszerint — de kivált fiatal, jó étvágyú és szerfelett bölcs humoristáinknál — lassan szoktak bekövetkezni. 'S épen azért, mivel efféle húmoros főzemény kevés észt kiván, sok ifjú ember eltántorodik, hogy általa magának olcsó áron irói hirt szerezhessen. Illy hírszomjas tollrekruták' kámpolása napról napra nagyobb lesz 's gyerkőczék iskolai könyvekkel és lineával hónok alatt össze fognak futni, mint Péter remete' idejében, hogy a' kereszthadban részt vehessenek. Most minden ember humorista akar lenni; a' bohócz és a' butaelmű egyformán, leginkább pedig a' desperatus fiatal literátorok adják magokat ezen gyanús mesterségre. Mert valamint nincs ember, kinek szíve annyira megcsontult volna, hogy valamin, ha csak egy kalitkában ugrándozó pintyőkén is, szerelemmel ne csüggjön, úgy nincs ember, kinek veleje olly pókháló volna, hogy teljes életében egy elmés ötlete se születhessék, habár csak egy sovány szójáték is, mint például ama' sokszor ismétlett a' víz és Witz szavakkal. 'S ha napjainkban egy illy vak csibe történetesen elménczséget talál, nem kételkedik többé, hogy ő született Lichtenberg, Jean Paul; elhagyja a' mezőt és ekét 's beáll a' humoristák közé, annyira, hogy nem sokára minden atya, ki gyermekét becsületes mesterségre akarja nevelni, egész buzgalommal fog mindennap könyörgeni: „Jó istenem, ótalmazd gyermekemet, hogy humoristává ne váljék!" A' becsületes jámbor falusi olvasó pedig valahányszor újságot veend kezébe, előre felsohajt: „Ments meg uram minket a' humortól!"

Nálunk Kisfaludy Károly és Fáy András kezdtek víg elbeszéléseket írni, utánok a' szeszélyes Kovács Pál jött, de a' humor' neve még nem volt kimondva. Ezeknek irásaiban, kivált a' két elsőében, mindenki valódi elmés ötleteket 's való világot fog találni, 's mind a' háromban egészséges eret illy nemű dolgozatokra. Munkáik részvéttel fogadtattak; kivált Fáy' Kedvcsapongásait kapva kapták. Azóta meg van adva a' veszedelmes példa 's most már kimondatott a' humor' neve nálunk is. De jó isten, micsoda humoristák ezek, nem Lichtenberg vagy Jean Paul vagy Heine, hanem csak Kovács Pál mellett is! Egy kis elbeszélés tele rágalommal, pajkoskodással személyek 's tiszteletet érdemlő dolgok ellen, nem annak a' jó indulatnak színével, melly a' valódi humor' charactere, nem erkölcsjobbító 's balitéleteket irtó szándékkal, hanem a' legelmétlenebb kajánkodással írva, humornak neveztetik; pór őszinteség és zsíros függetlenség' szeretete, tele olly csömörletes pöffel és hetvenkedéssel, melly Aesopus' békájára emlékeztet; ezen vegyületekből áll a' mai divatú humor. Ha Kisfaludy fölkelhetne sírjából 's látná a' magyar humoristákat 's látná, melly bal irányt vett az, mit ő olly jól, olly egészséges elmével kezdett, azt fogná kivánni, hogy víg beszélyeit soha ne írta volna. Az ügy' barátjának most azt kell ohajtania, hogy bár támadna közöttünk férfiú valódi elmével, ki véget vetne ezen humoristicai bogárzásoknak, vagy, hogy a' lelkes Fáy és a' gyakran szerencsés erű Kovács Pál, sürűbben mutatkoznának a' közönség előtt, hogy némi kárpótlásunk lenne a' sok humoros semmiségekért.

Szabó Dániel.

Nőkeresés.

(Egy agglegény' irományaiból.)

I. ANGELIKA.

(Folytatás.)

Íme tehát a' legjobb alkalom, egy nőt kényed szerint nevelni magadnak, 's korán letenni keblébe a' háladatnak és kecsegtetésnek mind azon magvait, mellyekből egyedűl reménylesz szerelmet!

Ez a' gondolat csiklandá hiúságomat. — Három dolog minden esetre bizonyos vala előttem. Első, hogy a' leány szép, szép mint a' legelső rózsa, melly a' teremtő' szavára kelyhéből kifejlett. Másik, hogy a' lány ártatlan és szíve szabad, nemcsak szabad, hanem szent, illetetlen, mint az angyaloké. Harmadik, hogy Angelikának a' női tökéletességhez csak egy kevéssel több szív- és szellemmüveltség hiánylott még, 's hogy ő azokat tőlem, általam kivánta és várta...

Kivánhatsz-e többet? 's kell-e a' szerelemhez több? felkiálték büszkén, 's még azon

estve el lőn határozva, hogy Angelikát — legfölebb két esztendő mulva — nőül veszem! ...

Más nap reggel siettem a' Piaristához, 's egyiket legszebb és legjobb műszerei közűl fél esztendőre kibérelve, meghagytam neki, hogy azt tüstént lakásomra szállítsa. Innen a' szépmüárushoz siettem két vagy három klaviriskoláért 's egy nyaláb hangadarabért kezdők' számára; utóbb a' Váczi-utczába tértem a' könyvárushoz, hol egy-két tized erkölcsi elbeszélésen, szivképző regén, családi és oktató románon kivül — német és franczia nyelven t. i., mert illyenek magyarul még akkor nem irattak — a' Hajadont, millyennek lennie kell, az Asszonyságok' tükrét, a' Mennyországot a' földön, egy hatkötetű Encyclopaediát, végre egy szakács- 's egy levelezőkönyvet összevásárolván, épen L* barátomhoz, a' derék festőhöz, ügyekeztem, midőn M* aranymüves a' sarkon felfogott, 's miután kiigazított óralánczomat visszaadta, egy csinos, piros bársonynyal bélelt tokot, egy pár fülfüggővel 's aranylánczocskával, olcsósága divatszerűsége miatt annyira feldicsért, hogy a' kis joujout megvettem 's a' kótanyalábok közé begöngyöltem. Végre felhatottam L* barátomhoz is, és kértem őt, hogy, ha egy Dianát, egy andalusiai szépet, egy Guido Reni képzelte angyalfőt, vagy legjobban, ha a' fiatal lány' ideálját akarja látni, festeni: ugy menjen, siessen a' Leopold-utczába, vitessen vásznat és szineket magával 's kezdjen mindjárt a' dologhoz, mert a' terem nálam már kész, melly e' képet, mint templom az oltárt, fő ékessége és szentek' szentje gyanánt fogadandja. A' müvész mosolygott, igérte hogy elmegy, 's én végre, mint zaklatott szarvas, boldogságideák 's érzetek közt, haza rohantam. Itt a' nyalábok azonnal szétosztattak, külön borítékokat kaptak, beköttettek, 's reájok e' fölirás tétetett: Angelikának.

A' klavir, a' könyvek, a' kóták egyszerre érkeztek meg kevéssel délelőtt, 's a' kisasszonytól, mint embereim mondák, örvendetes megijedéssel fogadtattak. A' müvész, mint utóbb értettem, délben, egy órakor volt ott, de ma Angelika épen nem akart ülni 's szolgálatját holnapra kérte ki.

Midőn estve beléptem, Angelika előmbe szaladott, mint egy aranykoszorús őzecske, harmoniát remegő tagokkal, a' lánczocska nyakán, a' függők fülein, 's igy, öröm és leányi háladat szemében, két kezét két karomra tevé 's nyilt, szerelmes pillanatja ezt látszék mondani: Végy egy csókot; vedd el egy pár részét a' háladatnak, mellyre leköteleztél, 's mellyet lefizetni szívemnek boldogság!... De én ezt most önzésnek, szentségtelenitésnek hittem volna, azért is megragadám a' hölgy' két kezét, szememet szemeire függesztém, 's néma forró pillanatom ezt akará mondani: Te szeretsz, és én szeretlek: ez az érzés nőjön, olvadjon, tisztúljon kebelünkben mind addig, míg testvérlángjai felettünk önkényt összecsapnak!...

Körültekinték, 's a' klavir fel vala ütve; a' könyvek és kóták felbontva és szétszórva, de egy is fel nem ütve. —

Anyja hozzánk érkezett 's olvadt az örömben és háladatban. Elbeszélé nekem, mikép Angelika a' sok szépségek' látására egészen el vala kapatva, miképen a' festő úr nem vala őt képes csak egy pillanatig is ülésre birni, 's miképen, mihelyt ékességeit feltevé, nem járt többé, hanem futosott a' szobákban, 's anyja bármint korholá érte, azokat ma egész nap nem akarja letenni. — A' frigy közöttünk ezen pillanat óta örök időkre meg látszék alapítva lenni. — Utóbb megegyeztünk, hogy egy mesterné, kit anyja ismert és igen feldicsért, fog Angelikának mindjárt holnaptól kezdve leczkéket adni klaviron.

Boldog estvélyeim tehát a' háznál elkezdődtek. Azon nap, mellyen Angelika' képe elkészült 's felfüggesztetett, fényes családi ünnep volt. De hogy ezt megértsed, szükség a' ház' egyéb körülményeit is tudnod. A' szállás, mellyet Hollakiné tarta, egy nagy szobából 's egy kisded alkovból álla az utczára; ez vala a' hölgyek' lakása, a' fogadás és társalkodási terem. Ezektől a' konyha által elválasztva 's azzal együtt valamivel hátrább fekve, három szoba úgy futott egy végben az udvarra, hogy mindeniknek ajtaja és ablaka ide nyilnék, következőleg mindenikből az utczára 's a' hölgyek' szobájába egyiránt lehetne jutni a' nélkül, hogy egymáson vagy a' konyhán kellene átmenni. Ez a' felosztás igen kedvező volt a' szobák' bérbeadására, úgy annyira,

hogy az özvegy belőlök csaknem az egész házbért kivevé, mi neki annál kedvezőbben esék, mivel saját körülményei tilták őt kosztosok' tartásától. Azon időben, mellyről szólok, a' szobák' lakói ezek voltak: Nro. 1. a' már emlitettem nyelvmester vagy magister artium, egy száraz, őszbe vegyült embercse, a' háznak régi barátja és meghittje, ki nyelv- 's egyéb tudományos leczkékből, mellyeket magányos házak' fi- és leánygyermekinek ada, szerényen éldegelt, 's mind alapos oktatása, mind kivált szelid 's szigorúan erkölcsös viselete miatt, a' szülők' bizodalmát megnyerte. Nro. 2. egy juratus inclytae tabulae regiae notarius, egy magas, vékony, szőke fiatal ember, szelid, merengő vonásokkal 's egy puha, keskeny bajuszkával halványdad ajka felett, ki egy gyógyithatatlan mellbajban szenvedvén, mind e' mellett is csüggedhetetlenül fuvá fuvoláját, 's zengé énekeit, mellyek gyönge ezüsthanggal, mint megannyi hattyúdal, lélekből jöve 's lélekre hatólag szálltak ki kebléből. Ez, és a' magas resignatio, mellyel az ifjú közel feloszlását várta, az ő megjelenését mindig érdekessé, társalkodását a' legenyhébbé 's mintegy megúnhatlanná tevék. T. i. közel lévén az elköltözéshez, e' vidám és lelkes ifju nem akart soha senkinek terhére lenni 's önáldozattal is annyi örömet szerezni mindenkinek, mennyit még szerezhetett. Végre Nro. 3. egy studiosus medicinae, fiatal, huszonkét esztendős sötétbarna, sasorr, kicsiny, de idomos test; finom, nevelt, ügyes; klaviron és festésben jeles; kifáradhatatlan tánczos; beszéde kevés, hizelgő és halk; az egész ifju egy hamvai alatt rejtező tűz.

Természetes, hogy ez a' három ember mind azon figyelemmel 's nemes hódolattal viselteték az asszonyságok iránt, mellyet koruk és helyzetük 's a' két hölgy' neme, szépsége és magas erényei megkivántak. Mintegy természetes védői 's hálás ápoltjai az özvegynek, mindennaposak voltak ennek teremében, muzsika és dal, rajzolás és táncz, 's vidám nyájas beszéd váltogaták egymást, nem mult el semmi alkalom, mellyet az ifjak' buzgósága szerény házi ünneppé ne emelt volna. Illyenkor egy könnyű ozsonna: gyümölcsök, egy sütemény 's egyegy pohárka bor zárák az egészet, mig a' későn

belépő gyertyavilág a' vidám sereget oszlani szólitá. Igy volt ez Angelika' képének felfüggesztésekor, igy minden név- és születésnapokon; 's igy lehetetlen vala megütköznöm, ha talán, belépve, a' juratust csinos házi pongyolájában — mert melle a' szabad városi levegőt nem tűrte meg — kedvesem' ablakában, a' medicinae studenst kedvesem' zsámolykáján, a' magistert közte 's anyja között meghitt beszélgetésben találtam. Sőt gyakran magam is részt vettem örömeikben, 's én tapsolék legjobban, ha egy általok szerkezett concertecske meglehetősen sikerült, vagy ha a' medicinae studens Angelikával egy szeles németet, vagy egy szenvedélyes mazurt szintannyi bravourral mint könnyüséggel lelejtett...

Igy mult el a' nyár, a' tél következett, 's Angelika' ifjúi szépsége a' kifejlés' legfénylőbb szakába látszott jutni. Arczai és ajaki szinte megcsattantak az egészségtől és életerőtől, szemei lankadtan úsztak a' szerelemtől és boldogság' lángjában, keble hullámzott a' megelégedés és titkos vágy' szűz ingerletétől, termete' kecseit csak alig zabolázhaták kora' öltözetének szigoru korlátai. — Az egy félelmes öröm volt, mellyel kedvesemet tekintettem, egyes gyötrő vágy, mellyel feléje kivánkoztam, egy rángatag, elkábitó gyönyör, mellyet közelsége fellázadt valómon elárasztott.

Azonban titkos aggodalommal vettem észre, hogy a' klavirleczkék, mellyek eleinte olly mohón kapattak, nem mennek előre; hogy az olvasás, mellyet én neki óránként nagy lelkesedéssel tarték, füleit csak, de lelkét nem illetik; hogy távollétemben a' könyvek hevernek; hogy minden munka ellen keserű a' panasz, hogy a' szellemi megerőltetés, magasabb gondolkodás 's beszéd, de kivált az irás, iszonyú, kiállhatatlan teher...

Szeret! felelém kétségeimre, 's ez előbb-utóbb meg fogja tenni a' kivánt változást.

Valóban ő legörömestebb mulatott mellettem, némán, könyöke vállamon, hófejér újjai hajfürteimmel játszadozva, balzamlehelete lángoló orczámat érdekelve....

A' hölgyek legalább egyszer redouteba akarának menni, 's Angelika' anyja kért engemet, engedném meg, hogy leányának,

ki ezt még nem látta, ezen kis örömet megadhassa. Sőt magam is örvendő társ leszek, lőn válaszom, 's a' fontos készületek elkezdődtek. Az anya megtevé áldozatit, de nem vala nehéz észrevennem, hogy Angelikának majd a' szalag, majd a' fichu, majd a' virágok iránt súlyos és szomorú fenakadási vannak. Nem szólék semmit, de a' kitűzött napon egy csinos bálruha minden hozzávalóval együtt szobámban álla, 's én azt épen el akarám küldeni, midőn atyámtól azon üzenetet kapom: maradjak ma egész estve itthon, egy fontos dolog iránt fog velem szólani. — Ez így lévén, nem tehettem egyebet, mint a' ruhát átküldeni, egy pár sorban kérve Angelikát, hogy azt ma estve viselje kedvemért; ha csak lehetne, fel fognám őt keresni a' bálban, de minden esetre, bár egy pillanatra is, egy óranegyed mulva átszólani.

A' mint átmentem, a' szobát üresnek találtam; azaz, az anya nem volt épen bent, Angelika pedig, az édes, pajzán gyermek, meglátva jöttömet, a' ruhatár megé bútt. Soha sem feledem el a' pillanatot, midőn őt édes rejtekében feltaláltam. Nyakamba ugrott, 's az egész leány egy megtestesült csók, keble keblemhez nyomult, ajaka ajakimhoz forrott, míg, karjainkkal egymást átölelve, úgy tetszett, mintha lelkeink egymásba olvadni 's együtt egy sötét, feneketlen mélységbe rohanni 's innen ismét egy fény- és kimondhatatlan báj lakta vidékbe röpülni akarnánk...

Meddig tartott a' bűvös édes ölelés, nem tudom. Egy széken valék, midőn feleszméltem; Angelika kéjlobogva, kéjmosolygva tekintett szemembe; anyja pedig nyájas arczczal feleletet vára egy kérdésre, melylyet tett, de mellyet én nem értettem 's mellyre mozgonyképen, homályos érzetimből 's gondolatimból, felé hajolva, a' legmelegebb, legszivesebb hangon ezt feleltem: Igenis, majd holnap reggel! — A' kérdés ez vala: fogok-e ma bálba menni? — Több fonák feleletet adtam még ezen estve, Angelika' nem kevés mulattatására, míg azon igérettel, hogy fent a' teremben, hihetőleg éjféltájban, találkozni fogunk, zajgó érzéshullámok közt eltávoztam.

Szobámba lépve, azt iszonyú papirnyalábokkal láttam elborítva. Atyám már várt reám. Fiam, úgymond a' tisztelt, patriarchalis ősz, ha dolgozni akarsz, itt van egy pör, Fejér contra Fekete aliosque complures, régi vérség- és öröklési dolog, mintegy másfél millionyi tárgyértékkel; az egész felföldi nemesség bele van szövődve; nyolczvan esztendeje, mióta a' tárgy a' curia előtt megpendült, 's azóta mind a' két részről nagy tűzzel és roppant költséggel vitetik. Végre megért a' fölvételre; itt van a' kivonat, ha azt használni akarod, de én szeretném, ha te egy ujat, világosabbat 's kimerítőbbet készítenél...

Neki feküdtem a' dolognak. Három hétig nem láttam Angelikát. Részint azért is, mivel még nem valék képes elhatározni, mitevő legyek azon bűvös ölelés után, melly eddigi minden tervemet, szándékimat, nézetimet felforgatta. — Azonban többször küldtem 's vettem tőle üzenetet.

A' mint a' három hét mulva oda mentem: a' leány' pillanata merő, mosolygása kínos és vonagló lett. — A' régi bizodalom köztünk elenyészett, helyét egy erőltetett, hideg nyájasság foglalta el. — Csak anyja maradt mindenkor egyenlő, 's nem nyiltan ugyan, de inkább mint valaha látszott kivánni, sürgetni az egybekelést, mellyet én, igen is, a' három hét' végén már teljesen eltökéltem, ha t. i. a' leányt ekkor is ugyanazon lélekállapotban találtam vala, mellyben hagytam.

Nem sokára Hollakiné elhagyta a' szállást, a' nélkül, hogy ezt velem csak egy szóval is tudatta volna. Midőn őt sok kelés, kérdezés után felkerestem, megijedett, elfejérült, hebegett, tévedezett. — Az ablakon több felbontott levelet láttam elszórtan heverni. A' mint szememet oda vetém, a' medicinae studens' irását véltem megismerni...

Oh, terv!...oh, átkozott állhatatlanság!

(Folytatása a' jövő számban.)

Csató Pál.

IGAZÍTÁSOK. — Az Athenaeum' 7d. száma' 103. és 104. szeletén álló *Búcsú* czimű versnek ezen végelőtti sorát: „Ha visszatérek boldogulva, hon ....." így kell megigazítani: *Ha visszatérek, boldogulva, hon, ...* — Ugyan e' versben a' 104. sz. 31. sorában „'S nem reszket el" helyett olv. *Nem veszhet el.*

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, julius' 30. 1837.** **9. szám.**

Tartalom: A' világ' alkotmánya' változásairól. Folytatás *(Katona Gejza)*, 129. sz. — Nőkeresés. Folytatás *(Csató Pál)*, 236. sz.

Erők lappangnak a' természetben, ezer erő, mellyekről az elme kevés sejdítéssel van, 's az érzések gyakorta hallgatnak.

Vajda.

A' világ' alkotmánya' változásairól.

(Folytatás.)

Millyen változásokon ment legyen keresztül a' föld egyegy réteg' kiformálódása alatt, azt nem tudhatjuk, csak a' két felső területen vannak némelly nyomok, mellyekről sok viszontagságokra gyaníthatunk. Ugyanis lehet okoskodnunk, hogy a' második réteget egy nagy kénköves tenger borította, a' mit azok a' rengeteg letepert, és kőszénné vált erdők bizonyítanak, mellyek kénsav' elemeiben megbontatván, és gyakran jegedvén, mint a' régi életmives világ' ereklyéi, örök emlékül összehalmozva találtatnak. Ezekből lehet gyanítani, hogy azon időszakban, földünknek tulajdon és naptól független melegsége volt, melly a' kénsavas hévíznek előállitására kivántatott; és örökös nyár uralkodott, mivel még akkor az erői és anyagi viszonyok annyira mint most, nem csillapodtak le.

Ámbár a' harmadik merő réteg' képződésével, a' föld' tulajdon melege lassanként megkötteteti, 's a' tengerek is lassanként kihűltek, 's a' kénsav helyett sósavval rakattak meg, mindazáltal itt is vannak nyomai helylyel helylyel az egyszer másszor kitört melegségnek, melly jelenkorunkban is nem csekély rémülést okozó veszedelmeket indít. Azon sok meleg fürdő, melly egész világon imitt amott, 's különösen Magyarországban is találtatik, azon tűzokádó hegyek, mellyek még maiglan is gyakorta rontanak ki; azok a' sok földrengések, mellyek időről időre a' földet megrázzák, annak nem kevés tanujelei. A' különböző időkben földünkön történt illyen csapásoknak emlékeit magában a' harmadik rétegben is bevésve mintegy találhatjuk. Mert Magyarországban több vidékek vannak, mellyek azt mutatják, hogy itt valaha a' föld alatt nagy tűzmozgalmak történtek, mikoron a' föld megkötött vizét elbocsátván, tengerek származtak, melly tengereknek azonban már ma csak nyoma látszik. Illyenek Drégely, Visegrád, Selmecz, Körmöcz' tájékai, a' Mátra-hegyek' éjszaki tája, Eperjes és Tokaj' köze, Ungvár és Bereg vármegye' több helyei, a' hol is trachites, perlites, obsidianus kövek, mint tűzokádó hegyek' szüleményei, bőven talál-

koznak, 's mind e' mellett tengeri csigák' kővé vált házaik rakásonként feküsznek, melylyek a' sok ezredekig azon a' helyen tanyázó tenger' hiteles szószólói.

A' földet, nem csak ennek tulajdon melegsége, hanem a' fölszínét borító víz miatt is, sok tetemes változások érték a' harmadik réteg' kiformálódása óta. Eleven példája ennek csupán Magyarország is, mellynek tekintete egy hajdani kiszikkadt tengeröblöt képez, természetes gátjai' omladékait két hegyláncz formálván, egy nagy síkságot közbevevők, 's csak Törökország felé egy kis nyilást hagyók, mellynek bemenetelén, kisebb gömbölyeg tetejű, 's a' síkságban észrevétlenül elenyésző halmok léteznek, világos bélyegét viselve annak, hogy valaha vizáradások által, mint megannyi homoktorlások kotortattak össze a' tengeröböl' torkában. Egyike a' holt tengerpartoknak a' délkeleti hegyláncz: ez ered Erdélyország' hegyei közül, mellyek egy részét teszik a' Moldva és keleti Oláhország' síkságain fölemelkedő magas bérczeknek, — a' másik, a' napnyugoti hegyláncz, melly Slézia' és Ausztria' hegyeitől messzire terjedő völgyek által van elválasztva. Ered azon hegysorból, melly Morvaországot és nyugoti Galiciát határozza. Ezen két hegyláncz közé szorult sivatag síkságot azon hajdani nagy változás' szüleményének tekinthetjük, midőn az a' rettenetes vizözön, melly Orosz- és Lengyelország' nagy részét borította, és a' Caspium 's éjszaki tengerrel is összeköttetésben volt, sőt az Aral-tóba és Fekete-tengerbe is bele szolgált — Pallas' állitásaként keresztül fúrván a' közbevetett nagy darab száraz földet, kicsapása által az atlanti tengerbe szakadt, és Sicilia 's Nápoly, Spanyolország, és Afrika között a' siciliai és gaditanumi szorosakat; nem különben Angol- és Francziaország között az angol, és franczia szorulatokat szerezte. Ekképen leereszkedvén a' nagy vízözön, az annakelőtte víz alatt lappangó föld szárazon maradt, 's idő' jártával kiszikkadt. Így támadtak Szervia, Moldva, Oláh, Lengyel, Orosz, és Erdélyországok, mellyek már ma több millio lakosoknak szolgálnak lakhelyűl.

A' földteke' híg rétegei is sok változáson mentek keresztül, a' mi földi bujdosónk' lassú tökélyedése közben. Ugyanis földünk'

első híg rétege, a' víz, hajdanta, földünk már tökélyesb üstökös csillagi állapotában, az egész föld' színét, mint Mózes is előadja, egyformán borította be, úgy hogy a' legmagasb hegyek' tetejét is ellepte. Kisül ez onnan, hogy a' legmagasb hegyek' tetején is, mint a' Dhawalagiri, vagy Dholagiri (Fehérhegy), melly 28,015 lábnyi, és a' Chamalari, melly 25,500 lábnyi magas, eredeti sziklák, gránit kő 's ennek több nemei találtatnak, mellyek, minthogy a' víz általi jegedés' minden jeleit magokon viselik, víz' szüleményeinek méltán tartatnak. Tetejökön ugyan a' felettök hullámzó tenger emlékéül tengeri csigák nem találkoznak, mert hihetőleg akkor még a' föld' színén semmi élőmives teremtés nem élt, csupán életmivetlen testek' és jegedések' műhelye volt itt, mindazáltal a' hegytetők fölött mérföldnyire is állhatott víz, mivel az ott lévő kövek' kiformálódása és jegedése víz nélkül nem történhetett volna.

Azon időtől fogva, a' mint a' víz a' testek által vagy megköttetett 's merő testté változott, vagy a' levegővel egyesülvén 's elhasonlíttatván, levegővé vált, vagy elemeire szétoszlott 's ezer meg ezer anyagi viszonyokba tétetett — lassanként képzelhetlen régi idő óta annyira elemésztetett, hogy a' legmagasb hegyek' tetejéről egész aljig leszállott és elapadt. Még 2154 ölnyi magasságon Humbold' vizsgálata szerint az Andeshegy' tetején tengeri csigák vannak. Ezen ezeredektől fogva elemésztődött víz fordíttatott a' merő rétegek' lassu formálására, mellyek már a' mai időkig olly vastagra növekedtek, hogy Cumberlandban 2,000 lábnyi mélységre is még tengeri csigákra akadnak a' vizsgálók' fürkésző szemei. Az ezek' fölibe lerakódott tömérdek vastag réteg, alkalmasint csak a' mi földünk' azon időszakaszától fogva gyült öszve, midőn már élő állatok is voltak a' föld' kerekségén. A' víz magában is megjegedvén, századokon keresztül tartó nagy hóhalmokat és jégbérczeket képel a' föld' két sarka felé, úgy hogy ezek csupán magok, földtekénk' két oldalán rémítő vastag rétegeket formálnak, 's a' velök surlódó levegővel különböző villanyi játékot űznek.

A' víznek igen nagy része, a' melegséget 's a' villanyanyagot a' földből kicsalván, fölemelkedik 's levegővé válik; de attól akármi közbejöhető okok miatt elbocsáttatván,

nagy gőztenger gyanánt fenn lebeg; szétszakadozván pedig, mint megannyi fattyu üstökös csillagokat képez, mellyek bizonyos távolságban uszkálnak földünk felett, 's a' föld' vonzóereje' súlyegyenén fölül nem emelkedhetvén, ismét vízalakban ide visszarohannak. Ezen levegői vízözön esztendőt át annyira megy, hogy az esőmérési vizsgálatok szerint, ha részint a' földbe nem szivárogna, részint el nem párologna, földünk' fölszínét mindenütt egyenlő hét láb magasságban lepné el.

Ezen fejünk fölött lebegő nagy gőztenger rettenetes 's érzéket megrázó villámzivatarokat okoz földünk' színén; a' földsarknál pedig, a' kiszabadult villanyanyag által, az ott tengődő lakosok setét éjszakájokat éjszaki fény' képében megvilágosítja; — a' heves nyári napokban árnyat tart a' növények' gyenge csemetéit ótalmazólag. De e' mellett a' föld' bontására is fölöttébb befoly a' gőzalakban lebegő víz; mert idő' jártával a' legkeményebb köveket is fölbontja 's elporhanyítja, mellyek aztán leomlanak, 's ezredek' folytával egész nagy rétegeket alkotnak.

A' levegő, melly kifelé földünk' második híg rétegét képezi, a' föld' üstökös csillagi állapotjában szerfelett tisztátalan és nedves volt. Határa igen messze terjedett; de a' földgolyó, kifejlődésében előlépdelvén, valamint a' víz nagyon megkevesedett 's az idegen részektől megtisztult; a' levegő is tisztább és finomabb lett, 's a' testekkel különböző anyag- viszonyokba jövén, 's azoktól megköttetvén, annyira elfogyott, hogy a' csillagvizsgálati összevetések szerint, legfölebb 10 mérföldnyi magasra terjed. Ezt nem a' napsugarak' megtöretési fokából a' levegő által 's ennek bizonyos arányú ritkulásából fölfelé bátran következtethetjük; hanem még a' levegőnek fölfelé növekedő hidegüléséből is gyaníthatjuk. Ugyanis a' hideg, összehúzó ereje által, a' levegőt bizonyos határok közé szoritja, 's nem engedi, hogy vég nélkül szétoszoljék, 's a' világ' mérhetlen üregébe elenyészszék. Még azon ellenkezés is járul a' levegő' végnélküli terjedése' állításához, hogy ha a' levegő minden ritkulása mellett — csak száz mérföld magasra terjedne is, ezen a' nap' sugárai keresztül nem törhetnének, 's örökké tartó éjszakánk volna.

A' világosság, melly földünk' legfelső

és harmadik híg rétegét teszi, hajdan, egész földtekénket egyformán vette körül, mai időben pedig annyira megköttetett a' testektől, 's mintegy megemésztődött, hogy csak a' földsark felé látható, éjszaki fény nevezet alatt. Néha azonban a' megkötésből kitör, és villanyi 's vegyületi tüneményeket hoz elő; másszor annyira módosúl, hogy tiszta meleggé változik át, melly, ha a' testekben fölöttébb meggyűl, azok' részeit feszítő erejénél fogva szétoszlatja és elolvasztja; más testeket pedig elemeire oszlat. A' magnesi anyag sem egyéb, mint a' világosság' különös módositása, melly még eddig kevéssé ismertetik, 's azért kevés tekintetbe is vétetik. Ez mintegy magnesi pára vagy gőzkör, az egész földtekét körülveszi, és különböző magnesi munkálatot szerez. A' jegedésben és létszerkesztésben bizonyára nagy szerepet játszik.

A' leirt merő és híg rétegeken kivül vannak még a' föld' színén egyes természetszülemények is, mellyek a' föld' nagyobb tökélyedésekor származtak, illyenek az életmüvetlen és életmives testek. — Az életmivetlen testek' jegedése (crystallisatio) legalsó lépés az életmüves rangra, a' nélkül, hogy azon rangot elérhetnék, mert az életmüvetlen testek' képzésekor mindjárt megszűnik azon erő, melly szerint a' testek magokat azután is formálhatnák, 's a' kültermészetből az alkotásra szükséges anyagot magokhoz vonnák és hasonlítanák; az életmives testekben pedig nem enyészik el a' kiformálódással a' formáló és áthasonlító erő, hanem folyvást tart, 's maga az ez által előhozott forma is itt tétetik legelőször szoros viszonyba az anyaggal. Úgy hogy az ő egész fenállások, rontáson és épitésen, 's a' kültermészettel szüntelen tartó viaskodáson alapszik. Ez a' formáló és hasonlító erő még az individualis életek' fölbomlásával is jó darab ideig megmarad, de individualis életét többé fel nem tarthatja; hanem több apró góczra (focus) oszlik föl, és a' kelés vagy forrás' folyamata által sok apró életmiveseknek (kukacz vagy penész) formálásában nyilatkozik ki.

Az életmives testek tehát ollyan művek, mellyek, a' bennök örökösen tartó anyag és életviszonyos folyamatok által, a' kültermészetet szüntelen bontják, 's az onnan vett ré-

szeket tulajdon anyagukká és testökké változtatják. Ez által mind a' vizet, mind a' levegőt szünteten fogyasztják, úgy hogy egész alkotmányaikat majdnem csupa vízből és levegőből szerkesztik; innen méltán csupa levegői testeknek tartathatnak. Mert ha tűz által elemésztetnek, kevés földrészt kivéve, csupa levegővé válnak: ellenben megfordítva csupán tiszta vízben és levegőben a' magból kifejlődnek, nőnek és kisebb nagyobb mértékben tökélyre jutnak. E' végett már sok próbát tettek; midőn a' mag, a' föld, mellybe a' mag ültetteték, a' víz, mellyel a' mag és föld megöntetett, megmérettek 's egy üveg harang alá borítattak, melly alá bizonyos mennyiségű levegőt is szorítottak. A' mag kicsirázott 's egész növénynyé fölnövekedett. Ekkor ismét megmérték először a' felnőtt növényt, azután a' vizet, levegőt és földet; 's mind ezekből az sült ki, hogy a' földből semmi sem fogyott el, a' levegőből és vízből pedig annyi veszett el, a' mennyivel a' megnőtt növény többet nyomott, mint ma'-korában. — Ha ez így van, az életmüves testek a' levegőt időről időre fogyasztják, 's abból földrészeket formálván ezredeken keresztül, az ő elrothadt testeikből kivált, földrészek által, egész vastag merő réteget készitnek. Sőt a' száraz föld' színét csaknem egészen bevonó televényt (humus) is nem nézhetni máskép, mint egy nagy fakérget, mellybe az egész növényország csak beoltatik. Azonban az életmüvesek, nem csak az ő elrothadt részeikkel nevelik a' föld' rétegét, hanem azoknak némelly részei, mint a' csontok és csigaházak ezer meg ezer évekig is romlás nélkül maradnak, és csupán magokban vastag lemezeket formálnak, sőt a' korallok annyira elágaznak, hogy szigetként emelkednek föl a' tenger' fenekéről.

Míg a' föld' lassú kifejlődése, és tökélyűlése tart, az alatt az életmüves testek különböző változások alá vettetnek. — A' föld tökélytelenebb korában, midőn még a' levegő tisztátalan, 's mindenféle anyaggal telve vegyes volt, 's tulajdon melegséggel bírt; a' fensőbb életmivesek még formálódtak vízből és levegőből, mikép ma az álló vizekben származó alsóbb rangu növények és állatok (béka-lencse, pondrók). De miután a' levegő és víz annyira megtisztult és finomult, mint már ma; a' tökélyesb teremtések, mint

például a' madarak és emlős állatok, nem erednek egyenesen a' természet' kebeléből; hanem első eredetöktől fogva csupán nemzés által szaporodnak, mind addig, míg végre a' levegő és víz annyira finomulnak, hogy többé semmi táplálást nem adhatnak. — Végtére még annyira mehet a' dolog, hogy ha a' levegő és víz úgy elemésztődnek 's megkötetnek a' mi földünkön is, mint a' holdban — mellynek semmi levegőjét nem tudták még eddig felfödözni — a' föld alkalmatlanná lévén az életmüves testek' táplálására, minden növény és állat kiveszhet, 's a' föld pusztán vegybontási folyamatok' műhelyévé válhatik. Végre a' meleg annyira talál kibomlani: hogy a' föld vagy elbocsátva jegedési vizét ismét üstökös csillaggá válhatik; vagy Homberg' tűzélesztőjeként (pyrophorus) szikkad, hevül, midőn egyszerre nagy robaj és recsegés közt talán meggyúlad, szétpattogzik és salakká változik.

Katona Gejza.

Nőkeresés.

(Egy agglegény' irományaiból.)

(Folytatás.)

II. BETTI.

Esztendeig kesereegtem Angelika' emlékezetét, 's a' szemrehányások, mellyeket magamnak szünet nélkül tettem, eltölték lelkemet keserűséggel. Végre a' város kiállhatatlanná lett előttem, 's egy szép tavaszi reggel felső Magyarország felé útban valék.

A' szabad lég megújítá erőmet 's visszaadá keblemnek elvesztett rugalmasságát. A' házi boldogságnak azon számos példái, mellyeket utamban látni, közelebbről szemlélni 's valóságukról teljesen meggyőződni alkalmam volt, vigasztalólag és felemelőleg hatának szivemre, míg egyszersmind komoly és mély kérdések' nyomozatára ébreszték lelkemet.

Kiadta ezen egyszerű, müveletlen embereknek e' boldogságot? a' természet. Ki nevelt számokra nőt és férjet? a' természet. Ki vezette őket az olly nehéz és fontos választásban? a' természet. 'S ki tanította őket a' választás után egymást tűrni, szeretni, boldogítani? a' természet.

A' természet minden szépnek és jónak typusa.

A' müveltség, míg összes tehetségeinket kifejti, ügyességeinket 's éleményinket neveli, új czélokat 's szükségeket teremt: gyakran, sőt többnyire, ugyan ezáltal felforgatja az üdvös idomot, mellyben tehetségeinknek egymáshoz állniok kellene; kiemeli őket azon irányból, mellyet a' természet' bölcsesége elejökbe szabott; 's eltéveszteti velünk a' legfőbb, egyedűl igaz czélt, mellynél nyugodalmunk, testi és lelki jónk, szóval, boldogságunk fekszik.

Vissza kell tehát minden testi és lelki bajainkban a' természethez mennünk, 's őt kell megkérdenünk.

Én feleséget akartam nevelni magamnak. — Valljon nem nevelt volna-e nekem már maga a' természet?...

Oh, sőt igen. Avagy nem ruházta-e fel a' nőt már születésekor mind azon tulajdonokkal, mellyek őt kecsessé, szeretetre méltóvá, a' férfi' felévé 's boldogitójává teszik? ... Ez a' hóditó szépség, melly a' természete szerint kifelé törekvő, szilaj férfit a' házi körbe vonja 's itt őt szelidíti egyszersmind és lelkesíti! ez a' nyilt, egyenes, tanitékony ész, melly az élet' viszonyait olly hamar áthatja, a' czélt és eszközt olly hamar összeméri, a' férfi ábrándait üdvösen mérsékli, melly a' hol itélni nem bir, ott itélni nem mer; de a' hol itélni mer, ott ritkán vagy soha sem csalatkozik! Ez a' ragaszkodással és kifogyhatatlan szeretettel tele szív, melly a' gyengének gyámol, a' szenvedőnek balzsam, a' bűnösnek erő, a' kétségbeesőnek horgony, a' mindenektől elhagyatottnak társ, az élet' legkeserűbb, legelfásítóbb pillanataiban néha egyetlen és utolsó vigasztalás! végre, ez a' hajlékony, simulékony akarat és character, melly az erősebbnek, azt igazítva és nemesítve, enged, de enged mindig, hogy a' házi, a' kettős életben olly üdvös és szükséges harmoniát bár önáldozattal is fentarthassa! — Kitől tanulta ezeket az asszony? a' természettől? Kinél kell keresni feleséget? a' természetnél...

Értsd meg jól, Ferdinand, midőn én ekkép okoskodtam, távol valék elfogadni mind azt, mit e' szók alatt természet, természetes érteni lehet vagy szokás. Így a' hiba, a' rútság, a' tudatlanság is az. Igen jól tudtam azt is, hogy a' müveltség már a' családi élettel kezdődik, a' polgári társaságokkal nő; következőleg, hogy tiszta természeti embert e' mi időnkben keresni balgatagság, találni lehetetlen. A' kérdés tehát részemről csak ez volt: valljon a' most leirtam tulajdonok nincsenek-e némelly női individuumokba már magától a' természettől kellőbb 's tökéletesebb harmoniában öntve mint másokba? 's ha úgy: hol kell az illyen női individuumokat inkább keresni, a' városokban-e, vagy falun, hol itt a' természeti állapot, úgy látszik, kevesebbé van a' müveltség által módosítva 's felforgatva mint amott?...

Ha te a' felső vidékeken, Helvetián, Scót- és Svédországon, általában a' hegyibb 's éjszakibb tájakon fogsz utazni, Ferdinand, akkor, meglehet, te is úgy fogsz ez utóbbi kérdésre felelni, mint ekkor én feleltem. Mint ekkor én, fel fogsz kiáltani: nézzétek ezen erős, egyenes, kifejlett termetet; e' könnyű, tánczoló járást; e' munkás, gömbölyű, rugalmas tagokat; e' síma liliombőrt 's ragyogó egészségszint; e' tiszta, világos nyilt szemeket; 's mindenek felett e' vidám, életörömet 's mély lélekcsendet, léleknyugodalmat lehelő vonalmakat: 's mondjátok meg, ha nincs-e itt meg az említett idom, mellyben lelki és testi tehetségeinknek egymáshoz állniok kell; ha nincs-e itt meg azon czélszerűség és harmonia az emberben, mellyet egyfelől a' külső munkás élet, másfelől a' belső lélekcsend 's nyugalom alkotnak, 's mellyet egy állandó, világos, természetszerű életterv biztosít? Avagy hol jámborabb az ember, mint a' hegyekben? hol nyájasabb, hol szaporább, hol munkásabb 's hol megelégedettebb a' nép, mint épen itt?...

Valóban, inkább el leszek én némelly magasabb, müveltség adta élemény nélkül a' részletekben, csakhogy helyettek az asszonyt, az egész asszonyt, bár a' müveltségnek egy alsóbb fokán, izlelhessem;... ne a' fejemet népesítse a' nő ideákkal, ne csak szememet vakitsa kellemekkel: hanem szívemet töltse meg boldogsággal, házamat gazdagsággal! —

A' mi birtokunk, valamint sok falu a' felföldön egy kies hegyláncz' tövében feküdt, házaival az elmenő országútra lefolyva; hátul a' kastély egy téres, fölemelt terrasse-al, mögötte kert, virágokkal, bokrokkal, romokkal 's egy kilátóval, melly után ne-

hány gyümölcsfa 's végűl a' hegy' erdeje következtek. Tűrhető karban és rendben találtam mindent, kivévén az iskolát; de saját szemem 's tudomásom után akarván ítélni, bejártam mindent, kihallgattam mindent, javítottam és segítettem a' hol lehetett; eleget tettem szomszédi kötelességimnek, 's végre magamról és titkos tervem' kiviteléről kezdettem gondolkozni.

Egy napon a' kertész lép be hozzám 's jelenti, hogy a' rózsák már elvirítanak: mikor akarnám őket leszedni; mert a' boldogult nagyságos asszony ... úgymond ...

— Holnap, kertész, holnap leszedetjük a' rózsákat. Mit csinál a' veteményes kert?

— Régen várja a' szerencsét, hogy nagyságod kegyesen meglátogassa; a' boldogult nagyságos asszony ...

— Igen jól van, kertész, holnap ezt is meg fogom látogatni.

'S a' következett hajnal a' rózsák között talált. Közepében azon félkörnek, mellyben virítottak, egy lugas állott fagyallombocskák' árnyékában. Itt ültem le, fejemet tenyerembe hajtva. Egyszerre illatár futja be a' vidéket, 's kezemen egy puha, szellemcsók lebben el. Feltekintek, 's egy angyal — egy leány áll előttem.

— Ki vagy te, bájalak?

— Én-e? — Betti.

— Hol atyád?

— Itt, a' kertben.

— Talán a' kertész?

— Az, igenis.

— 'S ez a' bokor?

— Atyám mondta, hogy szedjem és hozzam el nagyságodnak.

— Mit te örömest tettél?

— Oh, igen örömest, nagyságod.

— Jól van, Betti, eredj és vidd le a' kastélyba, 's várj meg ott engem.

Ujra meg akará csókolni kezemet, — módosan meghajolt és eltűnt.

Mennyei termet!

A' kis ajtón siettem utána, összeszedtem új tallérjaimat, mellyeket ajándékokra szántam, 's a' váró leánynak, bokráért, kötényébe szórtam. Örömijedve fogá az adományt, kezemre borult és elszaladt.

Szaladj bár — előttem nem fogsz elszaladni!

Egy óra mulva a' kertésznél voltam. —

János apám, így szólék, miután mindent láttam, a' rózsaszüret nem ma fog tartatni, hanem holnapután. A' szárítók és üvegek készen legyenek. —

— Minden már régóta készen áll, nagyságod. A' boldogult nagyságos asszony ...

— Tudom, hogy szerette a' rózsákat ... de most mennem kell ... Isten velünk, János apám.

A' tiszteletessel találkoztam. — Mondja meg csak nekem, kérem, drága tiszteletes úr, kik ezen helységben a' legszebb 's legjámborabb viseletű fiatal hajadonok?

— Sokan, igen sokan, drága nagyságod; mondhatom, mindnyájan igen jámbor és istenfélő viseletűek, nem ollyanok, mint a' szomszéd helybeliek ... De itt van különösen a' kántor' Terezája, derék, dolgos leány, csendes és érett gondolkodású. Hallom, hogy a' bodzai ispán úr jár utána; a' hajadon minden tekintetben megérdemli e' szerencsét. — Itt van továbbá a' jegyző' Julcsája, maga az ártatlanság és szemérem; igaz, hogy még alig lépett a' hajadonok' sorába; a' hittudományban minden esztendőben ő volt a' legelső. Továbbá... itt van ... de hol is jár az eszem? ... itt van mindenek előtt kertész uram' Borcsája —

— Bettije?

— Igen is, így nevezik őt az udvarban, mióta a' nagyságos asszony így szoktatta. Bölcs és okos személy, nagyság; igazi gyöngye a' helységnek, valóságos tűköre a' hajadoni nemnek. Nem néz ez a' templomban jobbra balra, hanem egyenesen megyen, mint a' nádszál. Atyja' házánál anyja' halála óta ő viszi a' kormányt, ő viszi a' tollat. Bezzeg nem jár ezeknek házokhoz minden kaczki legény; csak a' derék tekintetes férfiaknak van oda lépések. 'S ugyan válogat ám bennök! Csak az én tudtomra három hivatalbelinek adott már kosarat, mivel meghallotta, hogy az egyik kártyás, a' másik káromkodó, a' harma...

— Hát még? hát még?

— Továbbá, itt van még öreg bíró uram' Katkája: ez is becsületes leány ... Hiripi Dora: ez is becsületes leány... Kmotko Panni: becsületes leány ... Dondé Vicza ...

— Elég, elég; nem leszünk igazságtalanok. Szombaton délelőtt legyen szerencsém csekély házunknál ... a' többit megizenem ... ajánlom magamat.

Tervem megállapodott. Minden készületek megtétettek.

Szombaton délután, mindjárt templom után, a' megnevezett és még több személyek, szüléikkel együtt, a' kastély' kertébe n megjelentek. A' rózsaszüret elkezdődött. — A' lánykák kosarkákba szedék a' leveleket, míg azokat cselédink 's néhány kiválasztott legények nagyobb kosarakba átvevék 's a' kertész' őrködése alatt a' kirendelt

táblákon szétteritgeték. Fent, a' lugostól jobbra és balra, fél körben, az öregek ülének, közepettök magam, előttem asztal, rajta egy csinos koszorú; mellettem jobbról a' komoly és méltóságos tiszteletes díszöltözetében.

Vége szakadván rövid idő mulva a' szüretnek, a' leánykák elönkbe idéztettek, egy sorba, fél körbe; mögöttök, távolabb, állának az ifjak. Ekkor felállván a' tiszteletes, kifejté a' népnek, miképen a' rózsák a' fiatalságnak és ártatlanságnak árnyékképe lévén, minden nevezetesebb és müveltebb nemzeteknél dicséretes szokás volna a' rózsaszüretnek napját megülni, 's e' napon különösen a' hajadonok' sorából egyet az ő helybeli társai és társnéi által, kik őt legjobban ismernék, közakarattal 's lélekismeretesen kiválasztatni, ki erkölcsei' tisztasága, dologszeretete, jámborsága 's egyéb jeles tulajdonai miatt legérdemesebb lenne egy díszes koszorúval megkoszorúztatni 's az akkori esztendőben rózsak'rályénak ismértetni. — Azért tehát mennének most a' leányok jobbra, a' legények balra; tanakodnának egymás között békességgel és igazsággal, 's ha kit kiválasztanának, küldenének legelébb is a' legények magok közül a' középre kettőt, azután a' leányok is ugyanúgy és ugyanoda kettőt; mikor is, legelébb a' legények, halk szóval mondanák meg, kit választottak, 's ha a' leányok is ugyanazt választanák, vezessék a' kijeleltet szép sorral a' méltós. földes-uraság', úri nemes társaság' és jelen lévő hely' színe' elejébe, hol is a' választás megerősittetni, 's a' koszorú a' kiválasztottnak fejére fel fogna tétetni....

A' választás elkezdődött.

Kevés idő mulva, mit nem reménylettem, a' fiatalok, komoly, ünnepélyes menettel visszajöttek, elejökön Betti, a' hódító lány, magasan fenpiruló arczczal és szerényen lesütött szemekkel. — Az idősek' köréből egy hangos helybehagyó moraj fogadá az érkezőt. — Az asztalkához érve, a' tiszteletes' lábainál féltérdre ereszkedett, 's mély, ahitatos, illetődéssel elfogadá kezemből a' koszorút. — Ezen pillanatban a' mögöttünk rejtekben felállítva volt hangászkar örömriadót zenge, 's egy közös és harsány éljenkiáltás vele együtt oszlott fel a' légben....

A' tiszteletes azonban újra csendet inte. Leányom — úgymond megható szózattal — fogadd e' koszorút, mellyet erényeiddel érdemlettél, 's légy e' napnak, légy e' közönségnek ezen esztendőben rózsakirályneja. Vedd el e' koszorút 's őrizd meg azt, öntözzed a' harmat' cseppjeivel, hogy dísze sokáig viruljon 's legyen jeleül az állhatatosságnak, mellyel erényeidnek is birniok kell. De ha majd elvirúl, mert a' virágok elvirúlnak: emlékezzél, hogy a' te szépséged, a' te fiatalkorod is elmúlnak; azért igyekezzél, a' jóságnak és jámborságnak hervadhatatlan kecseivel díszeskedni; 's igyekezzél, olly férfiéhoz kötnöd egykor sorsodat, kinek barátsága és nemes kimélése boldogitson akkor is, midőn az első, ifjúi szerelem' rózsái elhervadtak. — Ha pedig — mert a' rózsa a' virágok' királynéja, 's a' jövendő isten' kezében van — a' gondviselés téged egy magasabb rangra, egy előkelő, érdemes férfiú' kezére szánt:

juttasd mindenkor eszedbe, hogy egykor ez a' koszorú volt legfőbb ékességed, 's hogy a' szerénység és háladat az aranykeresztek 's gyémánt kösöntyük között villognak legszebben....

Bettinek szemében, a' mint őt felemelém 's rám tekintett, a' háladatnak kifejezése 's a' megindulásnak sűrűn legörgő könnyei csillogtak. — Soha sem voltam büszkébb, ritkán illy boldog egész életemben!

A' víg menet azonban megindult le a' terrasse felé, hol a' fiatal népnek asztal terítve 's tánczkör készítve volt. De nem birta őket semmi tartóztatni, míg királynéjokat nagy örömpompával 's a' felsereglett népnek hosszú, tolongó kiséretében házába nem vezeték, hol a' koszorú felfüggesztetett; mire a' menet szintazon pompával visszatért, a' terített asztalt elfoglalá, 's utóbb a' legderültebb tánczot folytatá, míg bent, a' kastélyban, nyilt ablakok mellett az öregek 's tekintetesebbek vidám beszélgetés közben ettek, poharaztak.

Más nap Betti, atyja, 's a' rozsaszüreten jelen volt atyák és vendégek az udvarba valának ebédre meghíva. Betti kapá az első helyet, 's ő annak a' legnagyobb kellemmel 's egy nem várt, legbiztosabb könnyüséggel felelt meg. Tudniillik a' felmagasult önérzés, a' házi kormányhoz szokott elme, 's a' finom asszonyi tapintat, melly neki olly igen sajátja volt, csodálatosan segíték ebben a' hajadont, kinek ezen egész nap a' legszebb öröm 's a' diadalnak magas, büszke érzete csillogtak homlokán, 's a' különben is méltósággal teljes alakot egy boldog és szelid királynévá változtaták. —

De legelkapóbbak 's boldogítóbbak valának rám nézve a' háladatnak, 's ha minden nem csalt, tisztelő szeretetnek azon pillanati, mellyeket gyakran szándékkal rám vetett vagy az én pillanatimra válaszúl bocsátott, 's mellyek után gyakran tünékeny zavarral 's szintollyan elpirulással szemeit lesüté. — Azt mondám: lehetetlen egy asszonykebelnek, bár a' kaczérság' titkainak legmélyebb buvárja legyen is, szebb 's gyöngédebb formákba önteni hódolását, mint e' természetsugalta hajadon....

Boldogságom az első napokban olly teljes, tiszteletem a' hajadon iránt olly nagy volt, hogy kétes valék, mikor és miképen kellene leginkább a' kifejlést eszközlenem. Azonban egy hét mulva azt hittem észrevenni, hogy Betti ez utolsó napokban, a' délelőtti és délesti órákban, gyakrabban fordul meg az udvarban mint azelőtt, 's hogy szemei most, ha velem beszélt is, mélábbak, maga csendesebb, járása lankadtabb.

Ez rábírt azonnal elhatározó lépést tennem, 's az ő és magam' boldogságát biztositanom. Más nap reggel a' veteménykertben valék.

— János apám, így szólék a' dinnyék és ugorkák körül dolgozó kertészhez, mit csinálnak az én édes-anyám' virágai?

— Oh, igen frisen vannak, úgy gondolom, nagysád;... ha méltóztatnék őket ott fent megtekinteni?

— Ugy de én nem igen értek a' virágokhoz...

— Vigye el nagysád magával Bettit; az ért hozzájok, mintha csak iskolában tanúlta volna.

— Már úgy jól van; 's maga János apánk nem tart velünk?

— Engedelmével nagyságodnak, nekem itt a' veteményekről van dolgom; a' konyha zöldséget vár.

— Legyen úgy. Küldje fel hozzám Bettit.

'S karomba öltém az öntözőt és siettem vele a' felső kertbe, a' medenczéhez. A' mint itt az edényt az oroszlányfőhöz vezetém, Betti állott előttem, vigan, derült homlokkal és ábrázattal.

— Tudod-e te, Betti, — így szólék hozzá, mire a' virágokhoz értünk, 's az öntözőt közünkbe letettem, — tudod-e te, Betti, hogy én téged, midőn a' koszorút fejedre tettem, magamnak eljegyeztelek, 's hogy te nekem azóta jegyesem vagy?

Betti kaczagott. — Valóban az úgy is jött ki, monda.

— Az vala szándékom. 'S tudod-e te, Betti, hogy az eljegyzés után menyekző következik, hogy te nekem, mihelyest magad is úgy akarod, szeretett hitvesem lészsz?

— Ah, az igen szép volna; úgymond.

— Az igen szép l e s z. — De mondd meg nekem őszintén, Betti: szeretsz-e te engem, úgy mint én szeretlek, 's fogsz-e mindig igazán szeretni? — Ha igen: úgy add reá kezedet.

A' leány egy kissé elhalványult, de csakhamar összeszedé magát, 's előbbi könnyüségével vigan tenyerembe ütve felelé: Tiszta szivemből, nagysád!

— Már úgy jól van. A' többit meg fogod hallani. Most lássunk virágainkhoz.

'S a' bibelődés a' virágok körül elkezdődött.

— Nézzd csak, kedves, így szólék hozzája meghitten, ez a' georginia egészen elhajlott tövétől 's elfedi a' pompás virágot, melly a' sötét levelek alatt mintegy ég szégyenében. Én őt e' büszke karóhoz magasan felkötöm?

— Oh, hiszem, úgy elfojtja őt nagysád.

— A' te atyád ezeket az arany rezedákat mindig ide félre ülteti el, pedig én őket annál inkább becsülöm, minél szerényebbek.

— Mert, látja nagysád; jobban illatoznak az árnyékban.

— Ezek a' hortensiák büszke de buja virágok, Betti; azonkivül mindig kétszinűek. Én azt tartom: e' fekete föld közé nem ártana talán egy kevés fövenyet vegyíteni?

— Már én csak azt tartom, nagysád, a' mit atyám mondott: saját földjökben tenyésznek legjobban ....

Így folyt egy ideig a' munka, a' beszéd. Végre szinlettem, mintha elfáradtam volna.

— Én már elfáradtam, Betti. Mi várja a' férjet szerető nejétől, midőn elfáradtan a' munkáról haza tér?

Betti felemelé fejét, elfordítá, 's egy édes szácskát csinált. Oh, ez az édes fej olly örömest fordult ismét vissza, 's én a' legizesebb csókot vettem le ajkáról.

— Isten hozzád, Betti, kedves, kis feleség; e' napokban végezek atyáddal 's aztán egy pár napra elutazom; de majd, ha megjövök ... ha megjövök ... Betti, isten hozzád!

A' leány megállott, selyem szempilláit összehúzta, bal kezével köténykéje' szélét felfogva, azt jobbik karja alá vezeté, míg ugyanezen jobbjának feje és újjai kebelén nyugodtak. Így nézett utánam egy ideig. — Utóbb, köténykéjét leereszté; lehajlott, felemelé az öntözőt, 's egyenes útat véve, a' veteménykertnek indult, a' nélkül, hogy többé visszatekintene.

Még azon napon megírtam atyámnak, hogy én házasodom, 's általában azon reményemet fejeztem ki, hogy a' legelső találkozás után maga is örvendeni fog a' választásnak, mellyet én minden körülmények' érett megfontolása után tettem.

Parancsot adtam embereimnek, úgy készülniök, hogy néhány napra, talán több napra is, útra indúlhassak.

Az elindúlást megelőzött napon épen az én öreg, becsületes kertész-ipamhoz akarék küldeni, midőn ajtóm előtt Bálint vadászomat pillantom meg, kinek még Pesten megígértem, hogy, ha egy kissé a' dologba tanúl, mint erdőmestert itt fogom őt hagyni, 's róla, hű szolgálatiért, gondoskodni. Az ember, különben nem a' legfélénkebb, most lesütött fővel süvegét forgatta kezében 's nem mert közeledni. De mögötte egy fejér, gömbölyű kar elő-előbukkant 's őt az ajtó felé nógatta, sürgette. — Nem hittem szemeimnek, midőn e' kar' tulajdonosában Bettit pillantám meg.

— Bálint, mi ujság?

— Hát, nagysás uram ... én csak azért jöttem ... minekutána nagysád holnap elútazván ... ha valjon a' mellett marad-e, a' mit nagysád Pesten kegyesen igérni méltóztatott?

— Az erdőmesterség iránt? Minden esetre, Bálint; 's mi jóért kérdezed?

— Hát csak azért, nagysád ... mert én ezen becsületes személy' kezét az édes atyjától megkértem ...

— Valósággal? 's hogyan, mióta kezdődött ez az ismeretség?

— Hát csak a' ... rózsaszüret óta.

— 'S Betti szeret téged? Betti tehozzád elmegyen?

— Elmegyek, hogyha megengedi nagysád.

— Jól van, Bálint — nincsen semmi szóm ellene. Lakodalmatokra visszatérek, a' költségeket magamra vállalom ... Legyetek boldogok.

A' legény kipattant az ajtón.

'S Betti közeledett felém, félénken, reszketve. Kezemet megcsókolta.

Midőn kifordult, meg nem állhattam, hogy kezemet szelíden vállára ne tegyem, 's mélyen szemébe tekintve ezt ne kérdjem:

— Így állod te szavadat, kis hitetlen?

Ő pedig lesüté szemeit 's remegve alig érthetőleg mondá:

Én azt hittem, hogy csak tréfál nagysád.

(Folytatása a' jövő számban.)

Csató Pál.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 3. 1837.** **10. szám**

Tartalom: Képek a' szent földről, 145. sz. — Az életünt (*Orosházi*), 149. sz. — Nőkeresés. Vége. (*Csató Pál*), 149. sz. — Mesék XXXIII. és XXXIV. (*Szilágy*), 160. sz.

Oh, övedzzetek fegyvereket!
Irtsátok haddal a' vétkeket,
Ti, az egy isten' papjai!
'S hogy fegyvereitek győzzenek
Szíveitek szentek legyenek,
Mint nyelvetek' szózatjai.

Kis János.

Képek a' szent földről.

Legújabb úti leirása Indiának, Aegyptusnak, Syria- 's Palaestinának, Skinner őrnagytól van, melly vidor előadású 's külsőleg szépen kikészített munka. A' szerző többnyire szárazon utazott. Tulajdonképen India volt utazási czélja*). Decemberben 1832. ült hajóra Marseilleben 's igen bajos 's az idő' roszasága miatt veszedelmes utat állt ki Alexandriáig 's innen Kaifáig. Ez utolsó helyet a' tartós zivatarok és esőszakadások által majdnem elpusztulva találta, 's általában azon egész vidék, hova innen jutott, a' rosz idő által igen kellemetlen állapotba tétetek. Szerencse volt, hogy ezen váratlan bajok és veszedelmek között a' szerző folyvást jó egészségű 's vidám kedvű maradt. Mi ezen épen nem érdektelen utazási munkából némelly rajzokat akarunk közölni. Nazarethez közel Hasafie faluba ért a' szerző; sok hó esett, néhány lakhelyet el is ronta. A' falut derék olajfaerdő kerité. A' szerző a' szélső háznál tért be, melly egy keresztényé volt, 's belseje tulajdon nézetet ada. A' tornácz' közepén egy csinos asszony ült a' tüznél, melly felett egy nagy üst csüggge, mint valami bűbájos' konyhájában. Az anya' lábánál egy meztelen gyermek feküdt, alva, mint ha a' fazékban kellett volna megfőzetnie. A' házban csak egy szoba volt, néhány lépcsővel magasabban mint a' pitvar, 's egészen füsttel telve, melly emebből hatott belé. Juhok és kecskék, mellyeket a' férj a' legelőről haza hajtott, szabadon jártak ki 's be. A' szoba egyre teltebb lőn, sok gyermek szaladgált ide 's tova, egy útazó török is itt vőn szállást. A' szerző igen barátságosan fogadtatott 's megvendégelteték; este jó húst 's jeles bort ittak; evés után kávé adaték föl. A' nyughely alommódra készítteték, mind sorban feküdtek, fejjel a' fal felé. Elül az asszony volt, utána a' férj, majd a' gyermekek, azután a' szerző, legszélről a' török. Különben pedig sokféle állat volt közeleten. Egy borjú karóhoz volt kötve, néhány bárány az emberek' lábánál feküdt, a' teheneket igen közel hallották bőgni 's több kecske mekegett a' szobában. Tehát igazi patri-

*) Adventures during a journey over land to India, by way of Egypt, Syria and the holy Land. By Major Skinner. Két kötet. London, 1836.

archalis éjszaka volt, de álomra nem lehete gondolni. A' nagy hó járhatlanná tévén az utakat, szerzőnk több napig Nazaretben volt kénytelen maradni. E' körülmény időt engede neki a' szent város' leghíresebb helyeit megnézni. Szűk, szegletes útczái' daczára is nagy benyomást tesz Nazaret az idegenre, mert itt minden hely classicus, minden nyom szent, minden domb, minden völgy tulajdon szent regével bir. József' hajdani lakása most egy kis kápolna, kevés rosz képpel ékesítve, benne néha mise mondatik. Az úgynevezett sinagoga is kápolna. A' latin papok' tulajdona ugyan, de a' görög egyháziaknak is van jogok misét olvasni benne. A' falakon körüskörül szentek csüggenek, 's néhány a' rosz idő által bekergetett szegény ember védhelyet keresve itt a' földön hentergett. Egy másik kis kápolnában van a' mensa Christi nevezetű kő, mellyen, a' szent legenda szerint, az idvezitő föltámadása előtt és után az úr' vacsoráját kiosztá. A' falakon mindenfelé bizonyitványok csüggnek azon tett' valóságáról, mindenféle keresztény népek' nyelvén irva, közel van a' szent szűz anya' forrása, mellyet igen meg szoktak látogatni, mivel a' legenda szerint, a' megváltó' anyja ebből hordta házi szükségéhez a' vizet. E' forrásban a' legtisztább 's frisebb víz van, 's kivált szentsége miatt nagyon kerestetik. A' szerző' ott létekor sok asszony járult oda fején hordva a' korsót, noha térdig ért a' hó, 's a' visszamenetelt igen megnehezité.

Jerusálembe érvén egyik első foglalatossága volt a' szerzőnek, a' szent sirt megnézni. Igen korán ment oda, hogy, ha lehet, üresen találja, még is jó soká kelle várakoznia, míg bejuthata, mert már tele volt buzgóbbakkal. Néhányan azon kő körül álltak, mellyen az angyal a' sirajtónál ült. A' sir' fölső végén egy görög pap állt egy palaczk rózsavízzel, azzal a' látogatókat locsolva. Noha igen szűk a' tér, a' márványkoporsó 's az a' fölé épitett ház' falai között, még is mindig új látogatók tolakodtak elő, buzgalmokat végzendők. Némellyek megcsókolák a' követ és könyűikkel nedvesíték meg, míg mások arczokat és kezeiket ide 's tova dörzsölék rajta, mintha igy szentségéből egy rész rájok áthatna. A' buzgóság' ezen érdeklő tanúbizonyságai mellett vannak botránkoztató dolgok is, p. o. az egyháziak mindenféle dolgokat, reliquiákat árulnak, hogy a' búcsusoktól pénzt kapjanak értök, 's ezen pénzt annak sirjára kell tenni, ki hajdan szent haragjában a' vevőket és árulókat a' templomból kihajtá. A' szent síri templom szabálytalan de tágas épület 's azon helyen áll hol Krisztus megfeszitették. A' szerző a' latin papok' processióját nézé meg, melly jó hosszan tarta, mivel minden szent helyen különös buzgóság tartaték. Azon helyen van a' fő oltár, hol a' kalvariahegyen a' kereszt beütteték. A' legszentebb helyek' egyike az is, hol azon czövek áll, mellyen Krisztus megvesszőzteték. Ez vasrostélylyal van körülvéve. Egy szerzetes áll itt, kezében hosszú pálczát tartva, mellynek végén egy darab szij van a' billardquenehez hasonló. Ezen pálczával egyre érintgeti a' czöveket, 's a' szíjat azután megcsókoltatja a' körüllévő hivőkkel. A' templom rendkivül tele volt, mert már a' görög processio is elkezdődött. Azonban általában a' jelenlévőknél igen kevés vallási csöndet és ünnepélyes magábaszállást lehete észrevenni. Mindenfelé csacsogtak 's hahotáztak. Különben a' gyülekezet majd mindenféle nemzetekből állt a' föld' hátán, Israel' népét kivévén. Az előpitvarban 's a' szárnyakon törökök lézengtek dohányozva. A' csarnokban közel az ajtóhoz egy csoport ült, kávézva. A' jelen volt asszonyok mind fátyolosak voltak, a' szegényebb görög búcsujárók' feleségeit kivéve. A' buzgó anyák csecsemőiket is elhozták magokkal, kiknek, ha másként lecsillapithatók nem voltak, a' szent sir' közelében is átadák emlőiket. A' jelenést egészen nem szentté teendő heves vita kerekedett a' görögök és örmények között, melly utóbb verekedéssé fajult. A' töröknek kelle oda sietniök, hogy békét szerezzenek, a' mi viszont verés nélkül nem történt meg. Végre annyira ment mégis a' dolog, hogy az örmények folytathaták processiójokat, de ez csak a' védsereget képző muhamedanusok' ótalma alatt történhetett meg. A' szerzőt épen nem itélhetjük meg, ha ezen utolsó körülmény idegenséget önte belé, 's hogy nem a' legkedvezőbb fogalmakat vitte el magával a' kegy' forrásánál lakó keresztény gyülekezetek' egyetértéséről, 's a' megváltói kegyben részesülni méltó voltokról.

Az életúnt.

„Időtől várj enyhet szived' sebére!"
Szólt a' világ, és én hivék szavának,
Habár éltem' virági hervadának,
Mióta hivem szebb honába téré.

Haladt időm, kétes hitem' vezére,
De csaltak biztatási a' világnak;
A' szúnni igért kínok újulának,
És a' beteg szív enyhet újra kére.

Ki elragadtad tőlem hivemet,
Fogadj be, ó sír, csendes éjjeledbe,
Fel kell lelnem sötét honodban őt.

'S ha feltalálnom benned nem lehet,
Fogadj be még is biztató ködödbe
Az életúntat és a' mennyhivőt.

Orosházi.

Nőkeresés.

(Egy agglegény' irományaiból.)

(Vége.)

III. EUGENIA.

Feleséget akartam nevelni magamnak, 's a' nevendék — deseruit scholam; examini se subduxit. A' természettől kértem feleséget, 's a' természet szépen — kinevetett.

Visszahajtattam a' fővárosba.

A' meglévő, a' megszokott, a' régi és hagyományszerű, szóval a' társaságnak és hagyománynak dogmái azon biztos rév, hová sietnek és menekesznek mind azok, kik a' szabad gondolkozás és saját elv után indulás' sík tengerén sűrű viharokat vagy épen hajótörést szenvedtek. Én is elfogadám ismét a' társaságot úgy a' mint van, visszasiettem a' viszonyokba, mellyekből panaszos okoskodásim kiűztenek, 's nem csekély vala csodálkozásom, midőn magammal számot vetve, meg kellett vallanom, hogy tapasztalásban ugyan gazdagabb, de megelégedésben 's lélekнyugalomban jóval szegényebb, tértem vissza, mint előbb valék.

Elveket és örömreményeket felfüggesztve, az időtől vártam tanácsot, dologszeretetben vigasztalást.

Csaknem egy napon nyertem tanácsnoki czímet, léptem harminczkettedik évembe 's szeretett atyámnak halálával tetemes örökim' birtokába.

A' rang és pénz, Ferdinand, felemelik az embert nemcsak mások', hanem ön szemei előtt is, 's kibékéltetik őt az emberekkel, az istennel, a' világgal, önmagával. Nézzed ezt a' kalmárt: egyetlen nemes tett nem díszesíti hosszú életét, egy magasb gondolat nem villant meg soha pókhálós agyában: 's ő még is széles-ödöngve, messze kipirosló arczczal jár polgártársai' körében, szóval és befolyással bir mindenütt, tiszteltetik, őríztetik, ápoltatik mindenektől: miért? mert pénze van. — Nézd ezt az asszonyt: kendőzve, kölcsönvett ruhában jár az útczán, száraz kenyeret márt sovány levesébe, egy durva férjnek durvább gyermekei ki-kitaszítják őt saját házából, egy ősi nagy birtok' utólsó romjából: 's ő mégis büszkén hordja fejét, gőggel tekint le embertársaira, nem cserélne a' kalmár-Craesussal: miért? mert ő így írhatja magát a' levelek és szerződések alá: Kenderesyné, született N. grófné. —

Midőn egy 32 esztendős cavalier, 40 ezer pengő forint jövedelemmel, új hintaján, két síma pejen, arany szegélyes inassal és angol harisnyás kocsissal legörög a' Váczi-útczán, mindenki feltekint és felkiált: oh, a' boldog ember! oh, a' derék, csinos, fiatal úr! oh, a' superbe equipage!... és consiliarius! ez ám a' legény! ez volna ám a' parti neked, Célestine, vagy neked, Clémentine!...

Ő pedig hidegen mosolyog 's gondolja magában: Jártam utánatok, szép asszonyok; járjatok most ti is én utánam ... Feleséget kerestem köztetek: ezentúl nem fogok keresni; lehet, hogy így könnyebben találok! —

Ez utóbbi, részemről, nem vala minden szándék's megfontolás nélkül mondva. Ugyan is, bárha eddigi lépteim' bal sikeréből nem annyira azt kellett, hideg megfontolás után következtetnem, hogy elveim voltak roszak, nézetim fonákak, hanem inkább, hogy azok' alkalmazásában magam valék ügyetlen és fonák: még is ugyanezen nehézsége az alkal-

mazásnak önként arra birt, hogy utóbbi kémleleteimben az egyesről indúljak az elvre, nem pedig megfordítva; inkább az individuumot tanuljam mint az elvet; inkább az adatra ügyeljek mint annak theoriájára. Kevés tapogatás után en belsőmben 's szaporodott világismeretem mellett hamar világossá lett előttem: miért nem értettem én mindjárt eleinte Angelikát, 's miért nem értett engemet a' legvilágosb szó után is Betti; ellenben igen jól értettem én mind azokat, kik most kevesebb szó 's fáradság mellett is, mint mennyit amazokra költék, igen is hajlandók valának kezemet és szívemet, elveimet és fonákaimat, bűneimet 's erényeimet, falumat és equipagemat tőlem elfogadni. A' végeredmény mind ezekből ez lett: a' szerelem' és házasság' ügyében minden elvnek általányosságán kételkedni; a' választásból semmi rangot, semmi rendet ki nem rekeszteni; az individuumokat szigorú 's mennyire csak lehet, hideg figyelemre venni és tanulni; végre, a' mellyik mind szellemi, mind erkölcsi tekintetben a' mi szellemünkkel 's erkölcseinkkel legtöbb közeledésben, legnagyobb rokonságban áll, azt keresni, azt választani. — Ezen, mint látod, tűrhetőleg józan maximákra bíztam én ekkor vitorláimat, 's ezt neveztem: nőt találni, ellentétben a' nőkereséssel, mellybe kétszer beletört a' késem.

'S a' jó gondviselés csakugyan végre megszánt.

A' praesesné, egyike legműveltebb asszonyainknak, nagy-böjti soirée-kat adott minden pénteken. Thé, szavalás, hangászat, táncz, 's l' hombre és whist, három nyilt teremben egymás után 's együtt következtek, míg egy válogatott, mind úntalan változó köröcske a' lelkes házi asszony' divánját fogá, lepé körűl. A' mi szép, jeles, híres, előkelő volt Pesten és Budán, az tolongott és hivatalos volt ezen estvélyekre, 's nem kevés csodálkozással láta itt egy magyar magnasnét à la Parisienne tartani házat, 's a' mi sokkal több, à la Parisienne társalkodni. — Az én helyem mindenütt volt, mint figyelmezőhöz illett, 's a' grófné méltóztatott egyszer ezen szerepemért a' társaság' szemének nevezni. — Egyik estve, már közel valánk a' nagy-héthez, 's a' tavasz kicsalta már a' fák' virágait, egy új tüneményt látok a' tánczosnék között: kö-

zép, 's karcsu test; hollófekete haj és szem; fejér, halványka bőr, igen finom metszetű 's eleven játékú vonalmak; sok és nyájas beszéd; zephyrlebegés; kellemes mozdúlatok. Már imént észrevettem őt a' klavirnál egy négy kézre írt darabban, 's utóbb egy arietában Mozarttól, mellyet szintannyi naivsággal 's természetes kellemmel, mint helyes és biztos kifejezéssel énekelt. De a' mi engem leginkább meglepett ezen új 's előttem teljesen ismeretlen tüneményben: az ő szilárd, biztos és mind végig egyenlő magatartása volt, amott a' salonban szintúgy, mint itt a' tánczteremben. Lehetetlen több szerénységet nagyobb könnyűséggel, több nyúgodalmat szebb udvariassággal 's lekötelezőbb nyájassággal párosítva látni. Minden tánczos örömmel közeledett felé 's a' lehető legkésőbben távozott; ugyanazon nyájas szem, ugyanazon szíves szó fogadá mindeniket; mindenik boldognak érzé magát, egyik sem dicsekedhetett elsőséggel.

— Bocsánatot, nagysád, — így szólék a' jobb kezemen ülő asszonysághoz fordulva — mit szól nagysád ama' fiatal hölgyhöz, ki emitt épen most állott meg a' sorban, most épen bayadèrejéhez nyúl 's felnéz tánczosára, mintha neki felelni akarna?

— Mellyik?

— Mellyik! nagysád azt kérdi, mellyik? az, a' ki most épen ide tekint, ki imént a' salonban énekelt, kire minden szem néz, ki körűl egy óra óta az egész fiatalság forog?

— 'S miért kérdi kegyed?

— Hogy miért kérdem, nagysád? azért kérdem csupán, mert ez a' kellem nem falusi, ez a' tapintat és világ nem falusi, ez az egész viselet és biztosság nem falusi. Azonban itt otthonosnak látszik, 's én, ki jó ideje lakom Budát, teljességgel meg nem foghatom, mikép kerülhette ki eddig maga, neve, szüléi ...

Itt az asszonyság felkelt. — Kérdezze őt magát kegyed, úgymond, 's nevetve eltávozott.

Az anyja volt, gondolám magamban, felállottam, nyakkendőmhöz nyúltam, 's mint tánczkérő a' hajadon előtt állottam.

Felkelt — mint szokta. Egy kérdést tevék, felelt, mint szokta. — A' táncz megindult, tánczolt, mint szokta. — Beszédet kez-

dettem, ő folytatta. — A' sor reánk következett, mi eleresztettük. — Megkináltam a' paddal, ő leereszkedett. — Még egy kérdés, 's a' hajadon egyszerre felkel, mosolyogva köszön és eltűnik. — Vége lőn a' tánczcnak a' nélkül, hogy én észrevettem volna!

Siettem a' praesesnéhez. — Grófné, kérem, az istenért, mutasson be engem szaporán egy illyen és illyen asszonyságnak. Ő pedig már tudta tánczomat, nyájasan, fenyített ujjával és kaczagott. — Tanácsnok, úgy mond félig hallhatólag, miket kell hallanom! melly botránkoztatás! a' társaság' szeme alszik! ... Azonban az semmi ... Ajánlom a' leányt! ... Mais, c' est une tête*) ... látogassa meg őket kegyed falun ...

— Azaz hogy, grófné ... én nem ...

— Hagyjuk azt ... ime Eugenia.

A' bemutatás megtörtént.

B* tanácsosnak özvegye, közel rokonságban a' grófnéval; ki férje' halála után, ezelőtt mintegy negyedfél évvel, falura költözött, közel Esztergomhoz.

Más nap reggel az özvegy' látogatására valék. Bevezetett leányához. — Eugenie, így szóla nem sokára az anyja; itt van egy meghivás L* grófhoz, ma estve 7 órára.

— Köszönöm, anyám, ma estve nem megyek sehova. Holnap elindulunk, ki kell nyúgodnom magamat. Különben is néhány régi barátnémat kell még ma meglátogatnom Pesten ...

Mennyi szép vonás ezen egy válaszban!

Engedelmet kértem és nyertem őket falujokon meglátogatnom.

L* helység a' Duna' partján fekszik egy pár órányira Esztergomtól. A' folyam' másik partján erdő; két órányi körületben sem komp, sem falu. A' helység' nagyobb részét akkor báró Dépense birta, üres, haszontalan bonvivant, kitől én különben iszonyodtam; de most egy nyájas levelet írtam neki, mellyben kértem, tartatna egy szobát tágas kastélyában rendelkezésemre készen. Parancsoljak vele 's egész kastélyával akarmelly órában, ez vala válasza.

Néhány nap mulva L*ben valék. Anya és leány megelőző nyájassággal fogadtak. A' kert, a' vidék, a' könyvtár, 's ismét a'

*) Hanem, feje van a' lánynak.

grófné és szines estvélyei kifogyhatatlan anyagot nyujtának társalkodásra. Késő estve hagytam el a' házat, mellyben mindjárt első tekintettel vagyonosság és ízlés nyerék meg a' jövőt.

Eugenia a' német és franczia irókat mind ismerte 's eredeti, gyakran meglepő itéletit rólok rövid, de velős vagy festő szavakkal fejezte ki. Illyenek, hogy ő szereti Gessnert, imádja Schillert, becsüli Gőthét. — Schiller embereket teremt, Iffland embereket mázol. — Bürgert és Wielandot olvasta valaha, de most nem birná őket kiállani. Kotzebuet igen ügyes és gyors kezű színdarabtakácsnak nevezé, csak az a' kár, hogy minden darabjából csepegnek a' könyek. — Rousseau neki igen meleg 's épen nem természetes, Voltaire ellenben felséges 's a' század' szellemi reformátora volt. — A' magyar literatorok közül csak igen keveset ízlelhetek, úgymond; Gyöngyösit nem, Gvadányit nem, Dugonicsot nem. Ellenben Daykát kedvesnek, Báróczyt édesnek, Himfyt bájosnak, Kazinczyt csodálatosnak, 's ízlést és irást tekintve, minden magyar irók között elsőnek és elérhetetlennek mondogatta ...

Elteltem a' kedves csevegőné iránt szeretettel, hódolattal.

Sokszor olvasgattam nekik a' salon' ablakainál, mellyek a' Dunára nyiltak, vagy a' kertben egy terebélyes alma' árnyékában, — mert elfeledtem neked mondani, hogy harmadik látogatásom után az özvegy igen nyájasan megkinált három szobájával, mellyek a' ház' éjszaki részén felkészülve 's használatlanúl állottak, 's mellyekben én ezentúl az édes tánczosnéval egy födél alatt két, sőt harmad napot is folyvást szállásoltam.

Itéleteinkben, nézeteinkben, izlésünkben állandó, néha valóban meglepő, sőt csodálatos volt a' megegyezés, 's ez, úgy hiszem, legelső alapját veté meg azon barátságnak, melly közöttünk mindjárt az első hetekben szövetkezett 's mellynek szent jogait és követelésit Eugenia a' legbájolóbb nyiltsággal 's önmegadással fogadta el. Különben ő ollyan volt, millyennek első tekintetre látszott: szerény, alázatos, okos, kel-

lemetes, nyúgodt; minden ember iránt jótékony és nyájas, minden tettében és szavában, sőt gondolatiban is szigorúan erkölcsi, 's a' szó' legmagasabb, legnemesebb értelmében ájtatos.

De semmi sem vala azon öröméhez hasonlítható, mellyet akkor mutatott, midőn neki Pestről Staëlné' nem rég megjelent Corinna-ját meghoztam.

Mindjárt az első lapok után kikapá a' könyvet kezemből 's ő olvasá. Alig fáradt el, vagy látszott elfáradni, inkább a' csodálat mint szavalás miatt, midőn ismét én ragadám magamhoz a' könyvet, 's most rajtam vala a' csodálat és indulatos szavalás alatt elfáradni. Gyakran egymásra tekinténk megütközve. Mert ugyanazon szó, mellyet ő mondott ki, az én nyelvemen is forgott; 's ugyanazon itélet, mellyet én most hoztam, az ő elméjéből látszék merítettnek; nem egyszer szavaink egymásba ütköztek 's egymást akaszták el. Így áll meg 's csodálkozik két testvér, midőn idegen tájon's idegen nép között egymást megpillantja.

Ezen olvasmány után egy gyöngédebb, meghittebb viszony állott be közöttünk. Kettecskén, némán, vagy csak egyes szókkal jártuk be a' kertet, az erdőt, a' szép Duna' partját.

Nem állhattam tovább.'

— Eugenia, mondám egy estve, én holnap visszamegyek. Mit itél kegyed: azon sympathia, melly köztünk, szellemeink között legalább, mindig uralkodott, nem lehet-e egy mélyebb, egy szentebb viszonynak is alapja? azon barátság, mellyet kegyed, mint tudom és vallá, érez én irántam, nem birná-e arra, hogy velem egy házat, egy szívet 's egy egész életet megosszon? Szóljon, feleljen őszintén.

— Kedves ***, édes hű barátom, én kegyedet őszintén becsülöm. Én tudom, hogy kegyed nem képes visszaélni azon hatalommal, mellyet a' férfinak — társaság 's természet — a' gyöngébb nő felett adnak; de hiszem kiváltképen azt is, hogy kegyed én irántam igaz indúlattal viseltetik; azért is én most félre teszek minden álszégyent 's nem kételkedem kegyed' kérdésére a' legszivesb, legőszintébb igennel felelni. —

— Anyám, hallotta-e? 's nem jő megáldani boldog gyermekeit?

Jött és megáldotta boldog gyermekeit.

Utóbb kikocsiztunk. — Ez volt az utolsó szép nap kopár életemben.

Elválásom előtt megengedte Zséni, hogy egy csókot nyomjak bíbor ajkaira.

De más nap reggel, midőn kocsimba akarék szállani, a' rég fékezett érzet 's aszszonyiság kitört. Nyakamba borult és sirt, keserűen zokogott elválásomon. Nem birtam vigasztalni. — Még tegnap estve, Eugeniának minden szemérmes ellenkezése mellett is, úgy végeztünk, hogy én legfölebb hat napig, tehát szombatig, kimaradni, 's az esketés más nap a' helység' templomában egész csendességben fog tartatni.

Még azon nap Pestnek legelső nőszabói 's divatárúsai előttem állottak. Az egész hét járásban, futosásban telt el. Végre a' legszükségesebbek elkészültek. Még szombaton reggel a' praesesnéhez kelle mennem. Nyájasan fogá meg kezemet és szerencsét kivánt. — Nőt kap kegyed, úgymond, milyet kevés ember.

Az egy izzó nyári délután volt, midőn L* helységet ujra megpillantám. A' nap tikkadtan sietett bukásához: az egész természet egy mély, termékeny álomba látszék szenderülni. Egy kisded, fekete pont úszott a' távolban a' Duna' csillámló közepén a' mi partunk felé. A' boldog, gondolám magamban, ki a' végtelenbe merítheti keble' hő szomjait!

Egy kibeszélhetetlen szorongás fogá el keblemet, midőn az ajtót csendesen benyitottam. — Anyám egyedűl ült az ablakban.

— Hol van Zséni?

— Édes fiam uram, ma reggel ... igen korán elment az ángyomhoz. De legyen megnyugodva, ma estve, vagy legfölebb holnap reggel, bizonyosan itt lesz ...

— Ma estve? holnap reggel? holott engemet vár!

— Igaz, ez igazán rendes ... én magam sem értem jól ...

Lassú kopogás hallatszék az ajtón, 's egy fiatal ember jött be, egy katonatiszt.

— Nagysád, hol van Zséni? kérdé törött magyarsággal.

Az özvegy elpirult. — De tessék leülni, úgymond, mellőzve a' kérdest, — *** tanácsos, többször említett vőm!

A' fiatal ember rám nézett. — Hm, hm! — 's háttal az asztalnak támaszkodott.

— Kicsoda az úr? kérdém, lassu lépésekkel közeledve.

— O' Nelly, kapitány, szolgálatjára.

— Tehát kapitány O' Nelly, nem mondaná meg nekem holnap reggel, mit akart mondani ez a' hm! hm?

— Teljes szivemből, kedves úr; és kezét nyujtá.

Az egy szép fiatal ember volt; szőke, kék szemű, szelid, angol ábrázatú.

— Az egekre kérem, kapitány úr ... kedves fiam uram ...

Kimentem az ajtón.

Nem sokára O' Nelly követett, 's a' mint találkozánk, kérdé, mit választok. Felrántám vállamat, mert a' düh és boszú nem hagytak szólanom, 's ő egy igen nyájas „jól van"-nal eltávozott. Nem vala kétségem, hogy ő a' kék babot*) fogja választani, 's épen ez vala az, a' mit én akartam.

Benyitám az ajtót.

— De ugyan, kérem, mondja meg nekem nagysád ...

— Hát lássa fiam uram ... már ez egy igazi szerencsétlenség ... de én kérem, legyen egészen megnyugodva ... nincsen semmi, valóban semmi az egész dologban ... Elbeszélem ... hétfőn reggel, épen midőn elutazott kegyed, jön a' báró és kérve kér minket, alázzuk meg magunkat ma hozzá ebédre ... de nem mondta, hogy és micsoda vendégei lesznek. Én azt gondolom, hogy a' dolog fel fogja Eugeniát deríteni, 's oda igérkeztem... Midőn belépünk, a' szoba tele van tisztekkel. A' báró vadászni ment velök. — Én sietek mentegetni magam', 's Eugeniát úgy mutatom be mindenütt mint jegyest, mint e' napokban férjhez menendőt. ... Én lelkemre, becsületemre mondhatom, hogy egy szó, egy pillanat nem történt, mellyet az angyalok ne láthattak, ne hallhattak volna ... hiszem, ismeri kegyed Eugeniát. — Ez jól van. — Délután itt állunk, 's Eugenia még mutatja nekem, hogy amott valaki úszik a' Dunában, midőn, alig telik bele egy óranegyed, az ifjú O' Nelly itt áll az ablak alatt, még nedves fürtökkel, alig törülközve. — Jó estét, miss! — Jó estét, milady! — Ez így megy;

*) Golyóbis, pisztoly.

be sem jött. — Csak látni akartam kegyeteket; és elment. ... Más nap ugyanazon játék; De Eugenia meg nem engedhette, hogy viszszaúszszék a' nélkül, hogy magát kipihenné, mert egészen eltikkadtnak látszék; bejött tehát. — Hiszem, ismeri kegyed Eugeniát: én nem mondhatom, hogy soha sem lettek volna együtt, négy szem közt; de én leányomért mindennel, egész életemmel jót állok. ... Angliáról, Skóciáról, Franciaországról beszéltek, mit én tudom. — A' kapitány' századja már messze, Pozsony körül, lehetett, midőn ő még is eljött; lovát a' tulsó parton hagyta. — Egyszerre mi jut Eugenia' eszébe? ma reggel befogat 's ő megyen nénjéhez. Kegyedet kérem, hogy ne haragudjék; ma estve itthon lesz, 's meg fog mindent mondani. Ez az egész; én nem tudok többet. —

— Jól van, nagysád, én mindent elhiszek; mindenben megnyugszom. Csupán ma éjjel a' birónál fogok szállásolni; a' kocsi hadd maradjon úgy a' mint van; holnap reggel, ha élünk, látjuk egymást.

— Lábaimhoz borult és esdeklett. — Az isten' szerelmére kérem tanácsos úr, szánjon meg egy asszonyt, egy anyát; ne tegyen semmi lépést! ...

Valóban szánakozásra méltó volt, a' mint csúszott a' földön 's lábomat átölelte; de nekem nem volt szív kebelemben többé asszonyok' számára. — Azon villámpillanatokat szórtam reá, mellyek a' férfitól az asszonyt elzúzzák, megsemmisítik, 's egy szó nélkül hagytam el a' házat.

Éjfél után egy halk, majd erősebb kopogás hallatszott ablakomon. Nem mozdultam. — Ha a' világitélet' tárogatója harsogta volna füleimbe: kelj fel, nem keltem volna fel. — Nekem csak egy érzésem és egy gondolatom volt: elcsábítani ezt az angyalt! —

Reggel négy órakor siettem a' Duna' sík partjára. O' Nelly már várakozott reám. — Könnyű, fejér sapka, finom patyolat ing, fejér mellény, világos pantalon lebegtek az ifjú' nyulánk, hajlékony tagjain.

Fejével jó reggelt inte 's a' két kardra tekintett, mellyek mellette a' levetett dolmánkán feküdtek.

Dühösen ragadám fel az egyiket. — A' fattyu, gondolám magamban, játszani akar velem, meg akar leczkézni engem, lefegy-

verzeni; — de nem úgy; élve csak egy hagyhatja el e' helyet.

És kiállottunk. — Szeme a' legnagyobb jósággal, nyugalommal tekintett rám. — És csak játszott velem, csak védte magát; erősebb volt. — Én pedig erőszakkal akartam végezni a' dolgot. Kardom hol alant, hol fent, a' levegőben járt. Tízszer, nem egyszer keresztül dőfhetett volna, magam szaladtam, rohantam kardjába; dühödtem, lángoltam, karom és minden tetemeim remegtek. ...

Egyszerre bizonyos melegség futja el bal karomat; a' vér magasan fecskendett hosszan felmetszett izmaimból. — O' Nelly visszahúzta kardját, mintha szólani akart volna, 's ezen pillanatban fedetlenül hagyta mellét. Mint tigris az ártatlan őzfira, rohantam az ifjúnak, 's kardom, harmattetemein keresztül, a' Duna' fövenyében akadt meg.

Mint vampyr feküdtem az üdvezülő felett, 's csak midőn e' két szó: Eugenia ... my love *) lebbent el haldokló ajkain, tértem iszonyodva magamhoz, 's a' véres kard kezemben, siettem Eugenia' lakására.

— Meg vagy ... meg vagyunk boszúlva! kiáltám, a' mint az asszonyokat, az alig ébredőket, megpillantám.

Eugenia egy pillanatot vetett rám 's a' véres eszközre, 's — Boldogtalan, úgy mond, én szerettem őt! — 's elájulva rogyott párnáira vissza.

Igen, ő szerette őt. Érted te jól ezt a' szót Ferdinand?

Hat nappal ez előtt nyúgodt, jámbor, szeretett, igen szeretett, boldog; és most furdalt, gyilkos, útált, boldogtalan! Megszánhattak volna magok a' kárhozottak.

Beküldém jelentésemet a' kormányhoz; O' Nelly' irományai felkérettek. Nem jöve semmi válasz. — Esztendő mulva letettem hivatalomat. Eugenia és anyja elköltöztek. — L* helysége azóta kezeimre került; a' mi szép van rajta, a' mi jámbor, dologszerető, boldog ember lakja, az, a' mennyire embertől lehet, az én munkám. — Kastélyom' végében egy kert emelkedik, a' kertnek végében egy kilátó, alatta márványkoporsó, körűlölelve virágoktól. Tizenhat év óta ide járok éjjelenként sirni, 's a' társ, ki velem lefekszik, 's a' társ, ki velem ébred fel, O' Nelly és a' bánat. —

Csató Pál.

*) Eugenia, szerelmem.

Mesék.

XXXIII. A' majorosné és tyúkok. — A' tyúkok megboszankodván a' majorosnéra, hogy tojásaikat elszedi, 's csirkéiket elbitangolja, összebeszélének hogy nem tojnak, vagy ha tojnak is, de nem költenek. A' majorosné megértvén a' tanácsot, búzát rázogatva kosarában, igy szóla hozzájok: Ej ej, édes madarkáim, nem éreztetem-e veletek kegyelmemet? még is illy tanácsot főztök ellenem, holott lúdjaimnál 's réczéimnél is többre becsüllek benneteket. Ti, magasra termett, tarka tollú, búbos házi népem, tehát csak el tudnátok idegenűlni tőlem? Nem, nem! kiáltának legott szárnycsattogva, tojásaink és csirkéink a' tiéid, és te örökké a' miénk kegyes gazdasszonyunk!

Mennyire tántorító legyen hiúságos elmékre nézve a' hizelkedés, nem csak e' tyúkmese, hanem az emberi történet is tanú.

XXXIV. A' kölyök eb. — A' kölyök eb látván, mint támadják meg a' major előtt elhaladó utasokat a' vén kuvaszok, 's mint védelmezik amazok az ugatók ellen magokat, kedve jött szinte megtámadni az általmenőket; de midőn ezek, semmibe hajtván éretlen csaholásait, egykedvűleg odább ballagnának, boszúsan szidalmazá azon emberek' érzéketlenségét. Ne hidd, mondának a' vén kuvaszok, hogy ők érzéketlenek, hanem éretlen csaholásodból tudják, hogy nincs még ártani való erőd, 's szégyennek tartanák akár megfutamodni előled, akár hadarászni ellened

Vitatkozó válaszra csak nyomos ellenvetés méltó.

Szilágy.

Az Athenaeum' szerkesztő hivatala a' Hatvani-utczába, 594. sz. alatti házba, 2-ik emeletbe, az orvosi kar' épülete' szomszédságába, tétetett által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 6. 1837.** **11. szám.**

Tartalom: A' királyi vitézszolgák' nemességéről *(Szlemenics Pál)*, 161. sz. — Fécamp' megvétele *(Kazinczy Gábor)*, 169. sz. — Magyar nemzeti szinészet (*S. F.*), 173. sz.

Szedd össze azon töredékeket, mellyek a' régiség' emlékeiből hozzánk jutottanak, 's az emberiség' akkori történetei úgy fognak előtted állani: mint némelly összetört világnak széllelszórt maradványai.

Kölcsey.

A' királyi vitézszolgák' nemességéről.

Midőn törvényünk' régiségeinek egyik fő buvára senquiczi Kovachich Márton [1]) azt vitatja: hogy az ország' nemesei, nobiles regni, és a' király' vagy ország' vitézszolgái, servientes regis vel regni, — kiknek polgári szabadságát, vagyis igazait és kötelezetéseit, valamint szinte hazánk' népe' egyéb rendeiét is, szent István' legendájának [2]), és azokat megerősítő II. András' 1222-diki és 1231-diki, 's IV. Béla' 1267-diki leveleinek tanúságok szerint, első szent királyunk rendezé el, — ugyanazon egy haza' polgári rendét tették, 's közöttök semmi különbség sem volt; midőn hires törvénytudónk Kelemen Imre tövényünkről közre bocsátott munkáiban sz. István első királyunk' intézeteit ábrázolván, azt tanítja: hogy a' királyi vitézszolgák 's serviensek, aranyszabadsággal birván, a' magyar nemességnek valóságos magvai; némelly újabb kori tudósaink ezeknek ellenére azt állítják [1]): hogy az említett királyi serviensek úgy, mint olyanok, azaz, ha a' régi 108. szittya nemzetségből nem származtak, régibb időben nemesek nem voltak, hanem csak idő' jártával, minekutána t. i. II. András' országlása alatt a' várjobbágiakkal együtt sokszor nyughatatlankodván, e' királyt 1222-dikben szabadságok' megerősítésére kényszerítették volna, kezdődött legyen szabadságok nevekedni olly annyira: hogy később, jelesen IV. Béla' törvénykönyvének előbészédében [2]) már nemeseknek is — Nobiles Hungariae universi, qui Servientes regales dicuntur — neveztettek, a' nélkül mindazáltal, hogy a' régibb nemzetségekből való nemességgel egyforma szabadsággal birnának;

[1]) Lásd illy czimű munkáját: Disquisitio, an et quid discriminis interfuerit inter Nobiles regni, Servientes regis, et Milites olim apud Hungaros. Claudiopoli 1814.

[2]) Lásd a' fejérvári káptalannak I. Lajos királyhoz intézett 1349-diki tudósító levelét. Fejér' Oklevélgyüjt. VII. kötet I. dar. 108. lap.

[1]) Lásd e' czimű munkát: A' magyar és hazája régenten. Pesten 1831. 81—84. l.

[2]) Fejér' Oklevélgyüjt. IV. kötet. III. dar. 391. lap.

— mihez, vélekedésök szerint, csak későbbi időben, midőn hazánknak sok rendbeli viszontagságai a' nemesi jusokat zavarba hozták, valahára juthatának.

A' jelen értekezés, szük köréhez képest, mellőzvén az itt előforduló minden egyéb, bár valóknak el nem ismert, mellékállításokat, egyedül a' fő kérdést fogja nyomozni.

Melly nagy érdekű legyen az itt felvetett kérdés, eléggé kitetszik onnan: mert épen II. Andrásnak, az új vélemény' pártolói szerint [1]) nem régi nemességünket, hanem a' királyi servienseket, és várjobbágyokat illető 1222-diki aranybullája, és főképen a' királyi vitézszolgáknak ott előszámlált igazaik és szabadságaik azok; mellyekkel országunk' nemesei maiglan bírnak, 's mellyeket a' nemesség több ízben, jelesen II. András által 1231-dikben [2]), IV. Béla alatt 1267-dikben [3]), III. András által 1291-dikben [4]), 's továbbá törvénykönyvünk' tanúsága szerint I. Lajos, I. Mária, és Korvín Mátyás által megerősíttetett, és mellyeknek örök fenntartását a' királyi eskü, és koronázási biztosító levél' egyik fő részévé tette, tagadhatatlan tanúságúl, hogy azokat minden korban sarkalatos igazainak tartotta.

Már a' magyar öszveséges, fő és köz rendű, nemességnek II. András' aranybullájához ezen mindenkori ragaszkodása maga eléggé megczáfolni látszik a' fenn érdeklett új véleményt; mert azon fiúi és unokai tisztelet, mellyel eldődeink' hamvainak tartozunk, feltennünk nem engedi, sem azt, hogy a' nemesi rend' tündöklőbb igazait, ha ollyanokkal bírt volna, gondolatlanságból sírba dőlni engedte, sem azt, hogy magát oda lealacsonyította legyen: hogy egy magánál homályosb polgári rendnek paizsát gyáván önvédelmére használja.

De egyébként is, valamint egy részről azon okok, mellyek a' fenn érdeklett munkában felhordva vannak, nem ollyanok, hogy a' szóban forgó új véleményt kivívnák; úgy más részről mind azon viszontagságok mellett is, mellyek levéltárainkat érék, fenn maradtak azon őszkorból néhány okleveleink, mely-

[1]) Lásd az említett munkának 83-d. lapját.

[2]) Fejér Oklevélgyüjt. III. köt. II. dar. 255. lap.

[3]) Ugyanott IV. kötet. III. dar. 391. lap.

[4]) Ugyanott VII. kötet. II. dar. 139. lap.

lyek a' királyi vitézszolgáknak régibb kori, sőt már első szent királyunk alatti nemességét bebizonyítják, 's az új véleményt tökéletesen megczáfolják.

Ezen állításaim' védelmének rendére nézve pedig czélirányosnak véltem, minekelőtte az új vélemény' okainak vizsgálatába ereszkedjem, előbb az itt érdeklett okleveleket előterjeszteni. Illyenek jelesen:

1) Önmaga II. Andrásnak 1222-diki aranybullája. — Ennek előszavában t. i. II. András azt mondja: hogy mind az ország' nemeseinek, mind másoknak szent István által alapított szabadságát némelly királyaink megszorították, és hogy ő azon nemeseinek sokszor ismételt kérésére állítja azt vissza; minthogy tehát az aranybullának legtöbb ágazatai a' királyi servienseknek igazairól szólanak, 's a' nekik tulajdonított igazok és szabadságok teszik a' bullának fő tárgyát, kétséget nem szenved: hogy II. András a' szabadságaikban megszorított, és kéréseiket többször ismétlő ország' nemesein, nem csupán a' fő rendű nemeseket, Jobbagiones Regis, kiknek egyetlen egy külön jusát (a' 10-dik ágazatban) érdekli, hanem főképen a' királyi vitézszolgákat 's servienseket érti. — Ezen okoskodás az új véleménynek pártolóit annál inkább nyomja, mivel ők a' fenn kijelelt helyen azt állítják: hogy II. Andrásnak aranybullája nem a' régi nemességet, melly akkor maga szabadságaiból semmit sem vesztett, hanem egyedül a' servienseket és várjobbágyokat, Jobbagiones Castrorum, illeti.

2) A' kereszténytalvai templáriusok' praeceptorának Gellértnek és igazlátó társainak azon pert érdeklő 1226-diki birói levele [1]), mellyet horpachfalvai Márton testvérével éjjeli megveretésök miatt István nevű chornai prépostnak hat embere ellen indított. — E' levélnek tanúsága szerint t. i. a' bevádlottak, minekutána arra ítéltettek volna, hogy fejenként 12 jámbor, részint királyi vitézszolgák, részint várjobbágyok, részint más szabad rendű emberek által, kik közül harminczhatan esküiket is letenni tartoznának, tisztítsák ki magokat, — valóban hetvenkét, sőt még több nemeseket, várjobbágyokat, és más

[1]) Lásd Fejér Oklevélgyüjt. III. kötet. 2. darab. 96. lap.

rendű embereket előállítottak. — Hogy ezen oklevélben a' nemeseken nem mások, mintsem a' királyi vitézszolgák értődnek, azontúl hogy a' várjobbágyokkal egy helyen a' vitézszolgák, más helyen pedig a' nemesek állanak ellentételben, onnét tetszik ki; mert az egész oklevélben úgy, mint eskütársakról, coniuratores, csupán csak vitézszolgákról és nálok alsóbb rendű szabad sorsú személyekről vagyon szó, és a' levél' végén, hol a' jelesb rendű eskütársak név szerint előszámláltatnak, legelül ugyan 11 királyi vitézszolgának, azután pedig 12 várjobbágynak neve áll.

3) III. Béla királynak Jób esztergomi érsek' perében költ 1186-diki ítélő levele, melly által a' vele biráskodott ország' fő uraival együtt Márkot és Pétert, kiket az érsek egyháza' jobbágyainak lenni állított, minekutána azok sok nemesek és nemtelenek, részint fő urak, magnates, részint királyi vitézszolgák és jobbágyok által bebizonyítanák, hogy ők, a' mint előadák, a' királyi seregben úgy, mint nemes vitézszolgákhoz illik, lovon vitézkedő szabad férfiak, — „se esse liberos et militari armatu in exercitu regis equitantes, tamquam decet nobiles servientes," — az érseknek követelése alól felmenté, és részökre Vajkának egy harmadát kiszakasztatni rendelé. [2])

4) Ugyancsak III. Bélának azon 1190-diki aranypecsétes levele, mellyben a' pécsi szentegyháznak igazait előszámlálja, és megerősíti. Ezen oklevélben t. i. az egyház' jobbágyainak, jobbagiones ecclesiae, kik még is a' királyi servienseknél alsóbb rendű személyek valának, nemes nevezet tulajdoníttatik. „Prima libertas populorum ecclesiae s. Petri principis apostolorum haec est: ut omnis populus Quinqueecclesiensis ecclesiae, sive sit nobilis jobbagio ecclesiae, sive hospes, vel civis seu conditionalis cuiuscunque servitutis" etc.. [2])

Jóllehet pedig az új vélemény' pártolói által kijelelt régibb korból több oklevelet a' királyi vitézszolgák' nemeslétök és nevezetöknek bebizonyítására tudtomra előmutatni nem lehet; abból mindazáltal az új vélemény legkisebb gyámolt sem nyer, — részszerint

[1]) Lásd Fejér Oklevélgyüjt. II. kötet. 228. lap.

[2]) Ugyanott II. kötet. 252. lap.

mivel a' királyi vitézszolga, serviens regalis, nevezet az eddig napfényre hozott, 's II. András' korát megelőző oklevelek közül, III. Bélának fenn érdeklett 1186-diki levelén tul, csak kettőben, úgy mint a' pécsi szentegyház' igazait illető, szinte már említett 1190-diki [1]) és a' bratkafalvai egyház' alapításáról költ bizonyos 1156-diki [2]) oklevélben, fordul elő, 's annak előbb semmi biztos nyoma nincsen, — részszerint mivel a' nemes melléknév később, úgymint IV. Béla és annak utódai alatt sem szokott mindenkor okleveleinkben a' királyi vitézszolga nevezet mellé nyilván tétetni, — részszerint végre, mivel a' katonákról 's vitézekről is, milites, melly nevezet alatt a' fegyveres nép szent István, szent László és Kálmán királyaink' törvényeiben előtűnik, alaposan lehet vítatni: hogy ezek is a' nemesek' rendébe tartoztak. [3]) — Ezen vítatásnak valóságát támogatják:

a) Sz. István' I. könyvének 4-dik czikkelye, mellyben szent királyunk a' vitézeket, 's mileseket, alattvalóinak jelesb rendei közé számlálja, sőt még a' nemesek előtt említi. „Quantus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum, baronum, comitum, mi-

[1]) Praecipimus hoc edicto —, ut quicumque in Dioecesi Quinqueecclesiensi fuerit cuiuscunque fastigii baro, nobilis, serviens regius, castri, vel castrensis, hospitesve nostri —, iustas decimas solvant.

[2]) Huius rei testes sunt; qui in Christi nomine ad eandem convenerant consecrationem: Vlkov s. episcopus, Johannes Nitrensis episcopus, Belos palatinus comes, Vlkanus Borsensis A. Diaconus, Gunfridus canonicus, Betleem Bors Serviens Regis, Joannes frater Kothardi, Soh, Zah, ceteri quamplures. Fejér Oklevélgyüjt. II. köt. 138. lap.

[3]) A' fegyveres népnek minden rendeit később is még, midőn t. i. a' vitézszolga és várjobbágy nevezet már divatozott, közös névvel vitézeknek 's mileseknek nevezni szokás volt. Bizonyítja ezt II. Andrásnak Turdos földe felett az esztergomi szentegyház' részére költ 1218-diki levele, mellyben ezeket olvassuk: Vsque dum quorumdum nostrorum principum consilio terrae nostrae statum, ab antiquis illibate conservatum, alterantes castra, comitatus, terras, et ceteros opulentis Hungariae proventus in perpetuas haereditates nostris baronibus et militibus distribuimus. Fejér Oklevélgyüjt. III. köt. I. dar. 255. lap.

litum, nobilium," és fiát inti: hogy rajtok, a' vitézeken, harag és kevélység nélkül, türedelmesen és szelíden uralkodjék, hogy őket szolgaság alá ne vesse, se szolgáknak ne nevezze, 's hogy azok neki vitézkedjenek, ne szolgáljanak, „illi tibi militent, non serviant." — Melly helyen ha azon környülmény, hogy a' vitézeket 's mileseket szent királyunk a' nemeseknek elejökbe teszi, ezeknél feljebb rendűségöket, a' mint azt Kovachich Márton fenn kijelelt munkájában megjegyzé, nem bizonyítja is, szinte úgy, valamint ugyanott a' principeseknek és bároknak comesek előtti állása azoknak feljebb vagy különrendűségökre nem mutat, több XI, XII és XIII. századi oklevelek [1]) világos tanuságot nyujtván arról,

[1]) Ilyenek például:

1) II. Bélának szent Márton pannonhegyi apátsága' részére költ 1138-diki levele: Assignatis testibus veritatis nostris principibus, quorum nomina sunt haec: Felicianus archiepiscopus, Petrus Besprimiensis episcopus, Paulus Geuriensis episcopus, Fanhat palatinus comes, Ceegius comes, Verrold comes, et alii plurimi nobiles aulae nostrae ministri. — Fejér Oklevélgyüjt. II. köt. 110—113. lap.

2) I. Andrásnak Radó nádor' sz. Demeter apátsága' részére tett adományát helybenhagyó 1057-diki levele: Si nos nostris fidelibus baronibus — consentiamus, — és ismét: omnes etiam barones, qui in suo tempore regis iustitiam iudicaverint. Ugyanott I. köt. 394. lap.

3) II. Andrásnak 1228-diki leve'e, melly által felségsértő Simon bánnak Széplak és Gyeku nevű földjeit Diénes főtárnoknak ajándékozza: Habito communi filiorum, et episcoporum, nec non omnium baronum nostrorum consilio. Ugyanott III. köt. II. darab. 129. lap.

4) Kálmánnak zobori apátságot érdeklő 1113-diki levele: De aliis episcopis confirmatores erant. D. Paulus Colocensis, —. De comitibus: Joannes palatinus comes, Saul de Bichor, Queted de Bache, Thomas Albensis, Theobaldus Semeghiensis, Mercurius princeps vltrasilvanus. Ugyanott II. köt. 43. lap.

5) András herczegnek Dub földje felett sz. Kozma és Demjén' egyháza' részére költ 1200-diki adománylevele: Jobbagionum vero nomina, qui tunc aderant, et huic facto testimonium praebuerunt, haec sunt: Bernardus Spalat. archiepiscopus, Nicolaus Jadertinus archielectus, Georgius Tiniensis episcopus, Moy comes, Nicolaus Banus etc. Ugyanott II. köt. 375. lap.

6) II. Bélának 1135-diki levele: Existentibus personaliter magnatibus Feliciano Strigoniensi, Simone Colocensi archiepiscopis, Bana Quinqueecclesiarum, — Paullo palatino et comite Baaciensi, Boucan comite curiali et Bihoriensi, Lamberto comite Budrugiensi, Heidrico comite Suproniensi, Jousa comite Musuniensi et M. Tauernicorum, Leuca comite Posoniensi et M. Dapiferorum. Ugyanott II. kötet. 86. lap.

hogy ezen nevezetek: nostri principes, barones, comites, jobbagiones, magnates, ugyanazon egy főrendű személyeket jelenték, 's hasonértelmű nevezetek valának; azt mindazáltal eléggé kivívni látszik, hogy valamint a' comesek az előttök álló principeseknél és báróknál, úgy a' nemesek a' vitézeknél 's mileseknél feljebb rendűek nem voltak.

b) Sz. István II. könyvének a' nőölőkre és lakhely hatalmas megtámadókra bűntetést szabó 14 és 33-dik czikkelyei, mellyekben a' büntetés, nagyságára nézve, a' hazafiaknak egész öszvesége három külön rendre vagyon osztva: grófokra vagy is comesekre, vitézekre vagy is milesekre, és köznépre vagy is vulgarisokra. — Ezen osztályból t. i. nem csak az nyilván kitetszik: hogy a' vitézek a' köznépnél jelesebb 's attól elválasztott külön rendet alkottak; hanem azontúl, mivel azt feltenni nem lehet, hogy szent királyunk a' nőölő vagy másnak házát 's tornyát megtámadó nemeseket büntetetlenül hagyni akarta volna, az is kiviláglik: hogy az olly nemesek, kikről szent királyunk' I. könyvének 4-dik czikkelye szól, kik t. i. a' fő urak 's comesek közé nem tartoztak, a' vitézek 's milesek' rendében foglaltatának, következőleg, hogy a' vitéz és nemes rend egy jelentésű nevezetek voltanak. — Támogatja ezen okoskodásnak erejét az is, mert szent László, II. könyvének 9-dik czikkelyében, a' köznépbeliekkel a' nemeseket veszi ellentételben, mellyben szent István' érdeklett törvényeiben velök a' vitézek 's milesek állanak; úgy hogy első szent királyunk, I. könyvének 4-dik czikkelyében, alig ha nem azért említette a' vitéz és nemes nevezetet külön, 's alig ha nem azért tette amazt emennek elejébe: hogy így az ugyanazon egy rendbeliek közül a' fegyvert való-

jában viselőket családjaiknak egyéb tagjaitól megkülönböztesse.

(Vége a' jövő számban.)

Szleménics Pál.

Fécamp' megvétele.

Ha a' Manche 's Fécamp város közti szoros út' sziklatetőin nyugvó vándor, pillanatit a' távolra függeszti: szemet és lelket egyképen meglepő látmány nyílik föl előtte. Kelet, dél és éjszak felé a' Normandián nyugszik tekintete, ennek gazdag mezőin, 's folyóktól 's völgyektől hasított térein; lábai alatt, egy keskeny görbe völgynek mélyén, hosszu út vonúl el, 's két müveletlen, szürke halom' fölébe, itt ott kémények 's fenyűmondolák nyulnak. Az öreg Fécamp város ez, mellynek celta eredete büszkén rejtezik a' historia' homályiba.

A' szirttetőn, mellyről száz ölnyinél nagyobb mélység, mint egy elláthatlan pokol, fölött, szállunk le a' városba, az éjszak' hódoltatóinak egyik főnöke, Vilmos a' hosszú kardú, hatalmas bástyagátat emeltete. A' vár' fekvése az emberek által örök időkig megvívhatlan, csak madaraktól közelíthető, menedékhelylyé tette. A' sziklafészek semmi más támadást nem retteghetett, mint az elemekéit, semmi más ostromlókat, mint vihart és hullámokat, mellyeknek egyike, szélveszes időben feje fölött sikoltott 's zúga el, míg a' másik ordítva rohaná meg sziklatalapját.

Csak nehezen vethetni le, szédűlés vagy szívdobogás nélkűl, egy pillantást a' hatszáz láb magas és meredek szirtcsúcsról.

Míg a' szép Francziaországot 1593-diki belső pártháborúk dulák, Fécamp városa a' Ligue' oldalára állt, azon pillanatot várva, midőn a' megye' fővárosaként Mayenne' herczegének pártjáról, a' béarni Henrikéhez állhatand. De Rouen, bár maga a' király által ostromoltatva, ellenszegüle, 's Fécamp kényteleníttették kulcsait Biron bárónak megadni. Vitéz védelem után, minden hadi tisztességgel kivonúla a' védsereg, de parancsnoka istenre esküvék, hogy oda a' diadal' minden fényével térend meg.

Ez a' férfi Goustiménil, Boisrosé' ura, volt. — Alig lépe el a' helyről, 's egy pillantás a' várra, hihetetlen tervet költ a' merész, 's tapasztalás által érlelt férfiú' agyában. A' kivitel' módja nem hibázott, csak el kelle azt gondolni; 's a' műszereket nagy híre megszerzé. Ötven katona, a' szárazi 's tengeri seregből, testtel 's lélekkel ajánlkozék. A' legmerészbek' ketteje szökevényként viteté föl magát a' várba. — De Boisrosé az ellenséget épen nem titkos kapun, vagy más valami résen akará meglepni. A' próbáknak e' másképolly könnyű csínyai, épen olly könnyen kijátszhatók. A' merészség nagy merényekben tünik ki, mint a' genie nagy müvekben. A' ‚lehetlen' szó, sokkal veszélyesb bástya a' bizton henyélőknek, mint a' támadóknak.

A' mi Boisrosé úrnak legszükségesb vala, az egy igen sötét éj, erős apály, hatszáz láb hosszu létra, őrködő társak, körében 's a' várban, munkás karok, 's merészség valának. Egyike a' szökevénynek hat hónap óta minden éjjel a' vár' erkélyén vigyázott, és hallgata, ha az éj' csendében nem hallandja-e a' határzott jelt. Végre olly szokatlan apály lőn, hogy a' tó húsz lábnyi távolra apadt el a' szirt' talpától; az éj sötétebb és sötétebb leve, 's Boisrosé' merész társai kérdezék egymást, valljon az égiek nem szólalkoznak-e össze földiekként?

A' határzott órában embereivel két sajkába üle, mellyeket a' part' elszórt sziklái közt rejtegete. Csakhamar vékony, a' tetőn megerősített kötél hull alá. Boisrosé az út' hosszával egyenlő vastag kötélt köttet rá, melly bizonyos távolban kapcsokkal 's fogakkal láttaték el. A' kötél fölemelkedik, 's végre erős csiga' segélyével egy lő-résre erősíttetik. A' megrohanás el van rendelve. Az ötven ember, kardot és lőszert hátára kötve, hallgatva vonúl el főnöke előtt, ki utóvédűl marada. A' legjobb rendben szálnak fölfelé. Hátok mögött elzáródik a' visszatérés, mert a' mint Boisrosé úr a' létra' első fogát meghágá, esküvék, hogy helyét most már senki se hagyja el másként, mint a' vár' lő-résein, vagy bukással az alattok fölnyúló szirtekre.

Képzeljünk már most, a' vár' homlokáról függőlegesen, 's hat száz lábnyi mélység fölött csüggő kötéllétrán való fölmászást; képzeljük ez ötven láthatlan katonát, lábbal és fővel érintkezőt, mint kap minden perczben új és új sebet a' sziklafal' fölnyuló csúcsain,

mint bajoskodik a' mindig és mindig nehezedő egyensuly' megtartásával, 's két fenyegető út közül, a' veszélyesbet választá. A' hős csapat erős lélekkel szállt fölebb és fölebb.

És az éj mindig sötétebb lőn, 's a' vihar hatalmasan süvölte. Alúlról a' hullámok' zúgása hallatszék, mellyek vad boszúval tornyosultak föl, 's tajtékfellegekként vonúltak egymás fölébe hengeredve a' part felé. A' tenger egyszerre földagada, magas lőn és zúgó, 's a' szirteken megtört habjaival a' földet korbácsolá, 's összetajtékozá a' viharban lengő létrát. Visszatérés lehetetlen vala; a' köteleikről elszaggatott sajkákat már az első hullámok elsodrák, 's tíz láb magas víz özönlék a' partok fölött.

A' csapat alig hagyá el az út' felét, és elfáradva 's erőtlenül fogózék kézzel és lábbal a' sima kötélbe; és a' süvöltő vihar a' légbe röpíté azt, 's visszacsapá a' szikla' falához, mint egy rakás embert, kik ég és föld, két ellenség, két vész, a' vár 's a' tenger, tűz és víz közt függő zsinóron lebegének. — Illy sötét és rettenetes éjben, 's a' vihar' 's tenger' hullámainak vad csatájában; azon gondolatnál, hogy a' legparányibb segélykiáltás a' fejök felett háromszáz lábbal szendergő ellenséget fölriasztandja, 's csak egy kéz, vagy egy kés kell, hogy e' kötelet elvágja, 's az élő létrát a' tengerbe zuhantassa, — a' legmerészebb hős' szivének is rettegésében hangosan kelle dobognia.

A' csapat, a' süvöltő vihar 's kinyuló szirtcsúcsok miatt szenvedett kinok' daczára, még mindig jó rendben haladt elé. Az csatája volt az embernek az elemek ellen, 's az erősnek a' gyöngébb által kelle meggyőzetni.

Az útnak már kétharmada hagyaték hátra. Boisrosé diadal' örömével hasonlitá öszsze az elhagyott, 's a' még meghágandó lépcsők' számát, mint tüzendi föl zászlóját, mint kiáltatja a' diadal' szavát.....

És a' haladás egyszerre megszűnik, a' csapat megáll, 's csend lőn a' kötelen. És mindenki összeszedé magát, 's reszkete a' feje felett zúgó viharban, 's a' lába alatt tátongó vész' ordításában. A' legbátrabb is összeborzada tekintete előtt a' halálnak. Nyugtalan félelemmel várakozék a' főnök kinos vágyban, midőn a' létra' elejéről, szájról szájra, azon hírt vevé, hogy az első káplárt (sergens) bátorsága 's ereje elhagyá.....

E' késedelmezés ötven hősnek kerül életébe; a' hajnal már nincs messze, késlekedés' egy percze a' merény' füstbe foszlását 's mindnyájok' vesztét hozhatja.

Boisrosé hidegvérű férfiú' határzatát tevé. E' csendbe 's ijedésbe sülyedtek közt egyedűl csak ő tartá meg nyugalmát rendítlenűl, ő kezeskedik mindnyájokért. Parancsolja, hogy mindenki mozdulatlan' maradjon helyén, 's hágcsóról hágcsóra, mind a' negyvenkilencz fölött ellépve, az erejevesztett káplárhoz ér.

‚Előre, nyulszivű!' riad rá.

De az, félaléltan, ijedés miatt, még nagyobb erővel kapaszkodik a' létrába 's nem akar fölebb hágni.

‚Nyomoru, te minket halálba buktatsz.'

A' minden tagjában reszkető, halálveritéket izzadó ember, nem ejte egy hangot is. Már simúla kezeiből a' kötél, midőn főnökét megragadva, 's vonaglatok közt szorítva magához, csaknem magával rántá a' mélybe.

Boisrosé erős karokkal ragadá vissza, 's gyilokszurással fenyegetve, riada: ‚Előre! a' várba, vagy, milly igaz, hogy nevem Boisrosé, megmérended a' mélység' nagyságát!'

És e' szavak, 's a' gyilok' hegye életbe hivák a' rettegőt; engedelmeskedék, 's főnökétől segélve 's üzetve, ismét megindúl. Némán 's összetolúlva követi a' csapat...

Diadal!... az utósó lépés megtörtént, a' bástya meghágaték. Midőn az ostromlók lábra kaptak, csakhamar visszanyerék eszméletöket, 's bátran elszéledezének a' várban. Az őrök meglepettek, 's a' szendergő őrsereg felgyilkoltaték.

E' kiáltás: ‚Boisrosé! diadal!'s elő, elő!' csakhamar közönséges lőn. És ötven lőszer' durranása a' sereg' többi, itt ott szendergő részét is fölriasztja. Mit kezdhetett volna a' sereg őrdögtől körített ellenség, mit égből lehulltnak, vagy pokoltól kiokádottnak vélt? A' hely megvétetek, 's az ijedéstől 's csodálattól eltöltött őrsereg fegyvereit a' győző' lábaihoz raká.

Az ekkép' ismét a' Ligue' hatalmába esett hely, csakhamar aztán a' királytól Boisrosénak adaték át. 'S a' Francziaor-

ság' minden vitéz és törvényszerű gyermekeivel rokon király, IV. Henrik, egyik kezével elfogadá a' kormányzótól neki nyujtott kulcsot, 's a' másikkal visszaadva, így szóla: ‚Minden szentekre, Beauchamp mester, ön a' legügyesb várvivó, kit valaha láték; én hát a' jó Fécamp várost semmi biztosb őrre nem bizhatom, mint a' rettenthetlen Boisrosé úrra.'

Németből.

Kazinczy Gábor.

Magyar nemzeti színészet.

A' nemzet' közel félszázadi ohajtása teljesedésnek indul. A' színház' falai diszesen emelkednek a' haza' anyavárosában, 's mielőtt e' hónap elmúlnék, a' kárpit föllebben.

Itt az időpont, hogy visszapillantván a' multba, elfelejtsük a' sors' csapkodásait, el a' múlt században tűrt ellenségeskedéseket, 's a' részvétlenség által hosszu éveken át ejtett 's táplált sebeket, a' legfájdalmasbakat mindenek közül; hogy derüljünk a' jelen ivadék' buzgóságán, 's reményteli szívvel tekintsünk ki a' jövendőbe.

A' magyar színészet' első nyomait, véleményem szerint, a' mímusoknál kell keresni, kikről már IV. László alatt tétetik említés, 's előadásaik a' monodrám' természetéhez közelítvén, a' több személyek által előadott játékokra igen természetes átmenetelt képezhettek. A' XV-d. század' vége felé II. Ulászló alatt azon panasz fordul elő, miképen az erkölcsromlás annyira elharapozott, hogy még a' monostorok' falai közt is „theatralis énekek" zendülnek meg; és Zsámboki, egykoru történetiró beszéli, hogy a' törökök azért határozának II. Lajos ellen háborút, mert értésökre esett, miképen a' magyarok „vendégeskedésnek 's theatrumnak" adák magokat. E' theatrumok' mivoltáról részletesben semmit sem tudunk; azonban bibliai 's egyéb vallási tárgyak, mint más nemzeteknél, nehezen tünének fel rajtok, különben nehezen az a' panasz, az a' megütközés. Literaturánk' legrégibb drámai maradványáról Horvát István tudósít bennünket. Tárgya historiai: Balassa Menyhért, 's szerzője Karádi Pál (Abrugybánya, 1569. 4r.); a' XVII-d. század' elején pedig (1617 előtt) Kanizsa' elfoglaltatását találjuk színpadon. Meg kell vallani, hogy az jobb

irányt, mint midőn hazai történeti dolgokat választa, nem vehetett. Egy, I. Leopold által 1692-ben egy kolosvári lakosnak adott engedélyből látszik, hogy városokban, mezővárosokon, várakban, ország-, megyegyűlések, sokadalmak stb. alkalmaival még volt kelete a' magyar színjátékoknak. Azonban hittani vitatkozások 's vallási háborúk közepett, a' drámai musa kitűzött 's megkezdett pályáját, úgy látszik, elhagyá, 's ál irányt követvén, allegoriai, mythologiai előadások jövének szőnyegre; 's ekkép, a' nemzeti elem' eltüntével, a' beteg Thalia az élet' színpadáról egyházi nevendékházak' csendes falai közé szorúla. E' nevendékek voltak a' színészek, tanitóik a' színköltők, 's tárgyaik legendák- vagy a' régi történetből kölcsönözvék. A' magyar játékszín ekkép megszűnt lenni; míg a' nemzet' fölébredtével, amaz emlékezetes 1790. év azt is felidézte szunnyadtából. Nem ujítjuk meg azon panaszokat, mellyekre egy magányosnak, az akkori budapesti színbérlő, gr. Unwertnek, türödelem-fárasztó ellenkezései, ingerkedő jogkövetelései 's méltányság feletti zsarlásai fakasztá a' királyi helytartóság, Pest vármegye 's városa által pártfogolt intézet' barátit; túl vagyunk az efféléken, túl a' közvélemény' hatalma által. A' müvészet' ezen nem boldog nevendékeinek állhatatossága kifogott a' magányos érdek' ármányain; a' színészsereg növekedett, 's ellent nem állván német, régibb 's miveltebb vetélkedője, 's a' nagy közönségnek, melly egyedűl képes illy, magokra hagyott, intézeteket fentartani, részvétlensége; ellent nem állván százféle bal vélemény, ál szempontokból megitéltetés, lehetség feletti követelések, 's mind ezek' következésében több lelkesedett pártfogók' megbukása 's testületeknek áldozatokkal tett erőködéseik' füstbe menetele, 's végre — a' vándorbot, mellyre legnagyobb része szorult Thaliánk' papjainak: még is szakadatlanúl terjedett, 's nem csak terjedett, hanem halada is a' magyar színészet. Mert nem lehet igazságtalanság nélkül azon játszóink' érdemét tagadni, kik 1819-ben, Székes-Fejérvár' rendei' pártfogása alatt a' legsürgetősebb szükségek ellen fedeztetve, annyi gonddal 's olly szerencsés iparral adák a' pesti színen az akkor feltűnt Kisfaludy Károlynak a' nemzet' történeteiből, 's a' nemzet' életéből vett, 's azért a' nemzet' szívéhez szólott darabjait, hogy egyesitvén fáradozásikat a' költő' talentumaival, mintegy halottaiból másodszor is felkölték a' szín' ügyét, 's nem-barátjaik is kénytelenek valának elismerni, miképen illy kevéssé kedvező környülállások közt, kivált a' vigjátékban, 's ha nem annyira az egész, mint egyesek 's a' részletek tekintetnek, többet kivánni nem lehet. De, fájdalom, a' taps elszédité a' nem tehetség nélküli ujonczokat, 's a' helybenhagyásnak nem felbátorodás, hanem elbizottság lön gyümölcse. Beköszöntének újra 1824-ben, 's megállapodás, 's melly nélkül ez nincs soha, elkorcsulás látszék az egészen, 's a' közönség elhidegült.

Pest vármegye' rendeinek vala feltartva a' dicsőség, hogy, miután ez előtt majd harmincz évvel ők hozák az ügyet a' többi megyéknél szóba, 's a' megkezdett ajánlatok, az idők 's kör-

nyületek' mostohasága miatt, húsz évig sikertelen heverének; egyfelől, az 1832-ben Budán megjelent társaságot pártfogások alá vevén, 's azt a' haza' legmíveltebb két városában négy éven túl, valóságos hazafiúi nagylelkűséggel, tömérdek áldozatokkal, gyámolítván, művészi nevelődéséhez nyújtának eszközöket; másfelül pedig addig is, míg a' gróf Széchenyi által tervezett, inghatlan alapokon alkotandó, azaz, minden szükséges segéd intézetekkel összekötött nemzeti színház országosan állíttatnék, egy, jelen körülményeinkhez mért díszes csarnokot rakának: melly vállalat' kivitelében Földváry Gábor alispáné a' főérdem, úgymint kinek vállain fordúla meg az egész teher; 's megmutatá: buzgó tárgyszeretet, szilárd akarat-erő, 's csüggedhetetlen munkásság, miképen győzhetik meg a' legnagyobb akadályokat; megmutatá, miképen minden nagy dologhoz sokak' segedelme szükséges ugyan, de kivitelben egy fej, akarat' és kormány' egysége viszen csak czélhoz.

Tudva vannak olvasóink előtt, az e' színház' tárgyában fennálló küldöttség' jelentéséből, melly ezelőtt két hónappal jött ki, azon hazafi lelkű testületek 's egyesek' nevei, kik e' nemzeti emlék' állításához járultak; tudva hírlapjainkból az épület' alakját, külső és belső elrendelését, érdeklő, különféle részletek; 's így mi, körünkhöz képest, az Athenaeum' programmájában hirdetett

Magyar játékszíni krónika

czikkelyünket azok' rövid megemlítésével nyitjuk meg, mik magát a' játékszini intézetet illetik. 'S itt mindenek előtt érdekelnünk kell, hogy a' házat a' nemes megyétől egy, szinte ennek kebeléből keletkezett részvényes társaság vette által, 's az egésznek fő és egyetemes ellátását egy állandó választmányra bizta, mellynek tagjai Földváry Gábor alispán' elnöksége 's Nyáry Pál aljegyző' tollvitele mellett: Fáy András, Ilkey Sándor, gróf Réday Gedeon táblabirák és Simoncsics János főszolgabiró urak. Ennek, a' múlt hónap' 26-kán tartott ülésében a' színésztársaság' igazgatójává, társunk, Bajza József, tbiró 's m. acad. rendes tag választatott. Ugyan ekkor Róthkrepf Gábor, a' Regélő' kiadója, megkéretni határoztatott, hogy a' játékokban előforduló énekekre felügyelni, 's a' választmánynak arról: mi módon lehetne egy jó magyar operát felállítani, javaslatot adni szíveskedjék. — Megnyittatni a' színház „Belizár" szomorujátékkal fog.

Azon ohajtással fejezzük be e' rövid jelentést, vajha az a' nemes tűz, melly esztendők óta annyi áldozatra hevíté messzebb látó hazánkfiait, most, midőn a' magyar színművészet, egy szerencsésb időkör' hajnalát üdvözli, soha többé el ne lohadna; vajha a' haza' keblében lakó magyarság szent kötelességnek tekintené, meleg részvéttel kísérni egy intézetet, melly a' nyelv' terjesztése, művelése; a' nemzetiség' nevelése, erkölcsök' szelídítése, az érzések' nemesbítésére kétség kivül hatalmas befolyással bir; melly nélkül lenni, polgárisodás-hiánynak, vagy nemzeti gyengeségnek jele; de birni, 's feláldozni, pironság. A' részvényes társaság bizonnyal nem fog költséget kímélni az intézetnek olly díszben fenntartására, millyet egy köz ügy kíván; színészeinktől pedig azt reményljük, várjuk, hogy — mint az első középponti játékszín' tagjai, melly seminariuma kell hogy legyen egy jövendő országos intézetnek —, hivatások' becsét egész terjedelmében felfogván, félre tevén minden önszeretetet, mellékes érdekeket 's korai büszkeséget, előhaladási erős szándékkal és iparral fognak az újra megnyílt pályára lépni, 's azt lelkismeretes studiummal folytatni. De a' közönségtől is azt várhatni, hogy követeléseit az eddigi környülmények' megfontolásával mérsékelvén, eleinte a' gyengébb munkálatoktól sem fogja kíméletes figyelmét, pártolását megtagadni. Rendes circulus vitiosusban forogtunk e' tekintetben mostanig; fővárosunk' mivelt lakosi, sok jónak, jelesnek ismerői, azt szokták mondogatni: majd bejárunk, csak legyenek egyszer jó színészeink; a' színészek azt mondák: csak járjanak be, majd jól játszunk. 'S kinek volt igaza? Úgy hiszem, az utolsóknak. Honnan vegyen valamelly színész, ki, hogy legelső szükségeit fedezhesse, kénytelen, legjobb esetben vagy ötször hetiben játszani, vagy fordítgatással, leírással, vagy egyéb, órát óra után elragadó mellékfoglalatossággal vesződni, legtöbbször pedig vándorlással ölni magát; honnan vegyen az, kérdem, physicai időt, kedvet 's lelki nyugalmat, de honnan még alkalmat 's különféle eszközeit is terjedelmes körű stúdiumainak, hogy a' műértőt, de még inkább az elfogultat, finnyáskodót, vagy épen az ügy' ellenségét kielégíthesse? 'S honnan vegye minden lépten 's szavában azt a' hajlékonyságot, biztosságot, csínt és finomságot, melly a' magasb társaságok' emberét bélyegzi 's a' színen olly szükséges: ha vagy módja nem volt illyekbe léphetni, ha tán a' művészet' megbocsáthatlan lenézése őt illyakba lépni nem is engedé? Legyünk azért minél többen részvétellel az ügy iránt, ezért magáért 's annak jövendőjeért; helyhesse a' nemzeti buzgalom olly állapotba az intézetet, hogy a' talentumnak idő 's mód jusson az előmenetelre; becsűljük a' művészet' nevendékit — kiket t. i. tehetség 's privát character arra érdemesít — 's ne zárjuk el előttök társaságink' ajtait: 's megérjük azt az időt, mikor az intézet saját erkölcsi ereje által fog fenn állhatni, mikor tagjai közt birandunk ollyakat, kikkel büszkélkedhetünk, 's a' magyar színházban töltött estvék nem többé áldozat, hanem nemzeti öröm 's szívbeli gyönyörűség' estvéi lesznek.

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 10. 1837.** **12. szám.**

Tartalom: A' királyi vitézszolgák' nemességéről. Vége *(Szlemenics Pál)*, 177. sz. — A' három utazó *(Szerényi Gyula)*, 187. sz. — Negyedik Vilmos. — Victoria királynő, 191. sz.

A' történettudomány' méltósága kivánja, hogy a' történt dolgokról magok a' hiteles kútfők szóljanak.

Horvát István.

A' királyi vitézszolgák' nemességéről.

(Vége.)

c) Sz. László I. könyvének 41-dik czikkelye, melly a' nemest és vitézt ezen egyenlőséget jelentő szócskával seu, vagy is, említi, jóllehet a' nyomban rájok következő grófokra 's comesekre nézve különítő aut szócskával él: „Si quis vero nobilium seu militum, aut comitum in curiam veniens — cum suo litigatore non steterit." — Nem is gyengíti meg e' bizonyítást azon környülmény, mellyet nagy tudományú Kovachich Márton, fenn dicsért munkájában, ellene előhozott, hogy t. i. ugyancsak szent Lászlónak egy másik törvénye, úgymint II. könyvének 11-dik czikkelye, a' vitéz és nemes nevezetek közt különítő vel szócskát teszen: „Si quis nobilium vel militum alterius domum nobilis invaserit;" mert ezen törvény, a' mint itten előterjesztett szavai mutatják, tüstént a' megtámadott ház' mineműségének kijelelésében egyedül csak a' nemes, nobilis, szót használja; már pedig az alterius szó, és szent Istvánnak ugyanazon tárgyú fenn említett törvénye kételkedni nem hagynak árról, hogy sz. Lászlónak e' törvényét úgy kelljen érteni, mintha így szólana: „ha valamelly nemes vagy vitéz más nemesnek vagy vitéznek házát megtámadja," következőleg: hogy a' törvénynek ezen szavaiban: „alterius domum nobilis," a' nemes nevezet alatt a' vitéz 's miles is értődik, úgy hogy bizvást lehessen állítani: hogy a' különítő vel szócska e' törvénynek első szavai közt, ugyanezen szent királyunk' I. könyve' 41-dik czikkelyével egybenhangzólag, egyenlőséget jelentő seu szócskának értelmében áll.

Egyébiránt első királyaink' korában nem is volt a' nemes nevezet olly fontos jelentésű, mint azt az új véleménynek pártolói gondolni látszanak, mert, — a' mint azt István és László szent királyainknak fenn előadott törvényein, és III. Bélának említett 1190-diki levelén túl sok XIII-dik századbeli oklevél [1]) bizonyítja, — az akkor a'

[1]) Illyenek I. Az egyház' jobbágyaira nézve:
1) A' zalamelléki vitézszolgák' gyülekezetének azon per iránt költ 1232-diki bi-

szentegyházak' jobbágyaival, jobbagiones ecclesiae, a' várjobbágyokkal, jobbagiones castri, a' várjobbágyfiúkkal, filii jobbagionum castri, vagyis a' fegyveres népnek minden rendjeivel közös volt, a' nélkül mindazáltal: hogy az egyház' vagy vár' jobbágyainak igazaik és szabadságuk a' királyi vitézszolgákéival, kik, a' régi oklevelek' szólásmódja szerint, aranyszabadsággal éltenek, II. András' aranybullájának tanúsága szerint is, egyenlők lettek volna. — És ezen okból idő' jártával nemességi nevezetökre nézve is megkülönböztetve találjuk okleveleinkben a' király' vitézszolgáit, nem csak az egyház' jobbágyaitól, kik mindenütt egyház' nemeseinek hivatnak, hanem a' várjobbágyoktól is, — ezek várbeli nemesek [1]), nobiles castrenses, a' királyi vitézszolgák pedig ország' nemeseinek [2]), nobi-

---

ról levele, mellyet a' veszprémi püspök Ochuz bán ellen indított: Nomina autem testium sunt haec: — Buzad Banus et Michaël frater eius, — Marcus de genere Gordon, — Jacobus, maior exercitus Zaladiensis, — Adam de Pulak, et multi Jobbagiones nobiles eiusdem ecclesiae." — Fejér Oklevélgyüjt. III. köt. II. dar. 315. lap.

2) IV. Bélának a' székesfejérvári szentegyház' igazait erősítő 1254-diki levele: „Itaque firmo statuimus edicto, quod — jobbagiones tam nobiles, quam conditionarios eiusdem ecclesiae non tenemur indicare, — nec palatinus —, nec comes alicuius castri seu parochialis" etc. Ugyanott IV. köt. II. dar. 230. l.

3) Ugyanannak 1256-diki levele, mellyben az esztergomi szentegyház' igazait megerősíti: „Specialiter super eo, quod nullus judicum curiae nostrae, palatinorum, baronum, et comitum quorumlibet comitatuum cives, nobiles exercituantes, conditionarios — eidem ecclesiae — subiectos possit vel valeat iudicare." Ugyanott IV. köt. II. dar. 384. lap.

4) A' bakonbeli apátnak néhány nucztupi lakosokat egyházjobbágyságra emelő 1258-iki levele: „Significamus universis —, quod quosdam populos ecclesiae de villa Nucztup pro quodam fidelitatis titulo pari consensu fratrum et jobbagionum nostrorum ex priori conditione eximimus, tam ipsos quam eorum successores in ordinem et numerum nobilium jobbagionum ecclesiae nostrae statuendo, quorum nomina sunt haec: Elias cum fratribus, Budon" etc. Ugyanott IV. köt. II. dar. 479. l.

II. A' várjobbágyokra és jobbágyfiúkra nézve:

1) IV. Bélának két rendbeli 1266-diki levele, mellyeknek egyike Gergely fiainak, másika Drask és Mikulának részére költ: „Significamus universis, quod sicut in regestro nostro, iam dudum confecto, per nos saepius adprobato, invenimus contineri, Martinum, filium Gregorii, cum fratre suo (a' másikban pedig: Drask et Mikula) fuisse et esse veros nobiles filios Jobbagionum de Thurocz." Ugyanott IV. köt. III. dar. 336. lap.

2) IV. Lászlónak némelly Nyéken lakó pozsoni várjobbágyok' részére költ 1284-diki levele: „Volentes, ut praenotati jobbagiones castri cum terris ac aliis ipsorum iuribus illa et eadem gaudeant libertate, qua veri, primi, et nobiles jobbagiones castri nostri Posoniensis gratulantur, pariter et eorum haeredes, haeredumque suorum successores." Ugyanott V. kötet. III. darab. 253 lap.

---

[1]) Tanuságul szolgálnak erre például:

1) IV. Bélának 1268-diki aranypecsétű levele, mellyel Kamarun várának és a' hozzá tartozó helységeknek eladását Valter gróf' részére helybenhagyja. E' levélben t. i. Oztha helység' határszomszédjai közt a' kathpáni várbeli nemesek is, castri nobiles de Kathpan, neveztetnek Ugyanott IV. kötet. III. dar. 443—456. lap.

2) István, slavóniai és horvátországi herczegnek 1354-diki levele, melly által Rathk fiát Miklóst és annak atyafiait jószágrészeikkel együtt Mozoucha vármegye' nemes várjobbágysága alól felmentvén, az ország' tiszta nemeseinek és királyi vitézszolgáinak társaságába iktatja. E' levélnek elején t. i. ezeket olvassuk: „Significamus, quibus expedit, universis, quod Nicolaus, filius Rathk, nobilis jobbagio castri de Mozoucha; suo, Iwan et Georgii, filiorum Nicolai, fratrum patruelium, et Martini filii Brakon vitrici suorum, nec non Bark, filii Peiri, similiter nobilium castrensium de eodem comitatu Moroucha in personis ad nostre serenitatis accedendo presentiam" etc. Ugyan- IX. köt. III. dar. 666. l.

3) I. Lajosnak 1360-diki levele, melly által Domokos horvátországi itélőmesternek érdemeiért és azon kérésére, hogy a' vele rokon Nog és Chaford családot a' Sopron vármegyei várbóli nemesek' jobbágysága alól, de jobbagionatu nobilium castrensium in comitatu Soproniensi, venné ki, azokat a' várbeli jobbágyság alól egészen és örökre felmenté úgy, hogy a' nemességnek ugyanazon jelességével és szabadságával birjanak, mellyel országunk' más és igaz nemesei élnek, — qua alii et veri nobiles regni gratulantur. Ugyanott: IX. köt. III. dar. 684. lap.

[2]) Bizonyítják ezt például:

1) IV. Bélának 1244-diki levele, melly által néhány csallóközi királyi udvarnokait,

les regni, nevezetével lévén azokban kijelelve.

Bogánt, Kyssidet stb. királyi vitézszolgaságra emeli: „Eosdem cum terris eorum haereditariis eximimus, et constituimus inter nobiles et fideles servientes regni nostri, — quatenus ea libertate gaudeant, qua fideles milites et nobiles regni nostri, in nullo alio servitio servire teneantur, quam in nostro exercitu generali sub vexillo regio militantes.“ Fejér Oklevélgyüjt. IV. köt. I. dar. 333. lap.

2) V. Istvánnak 1271-diki levele, mellyben Byllei Domokos grófnak fiait a' zaladi várjobbágyság alól felmentvén, királyi vitézszolgái' számába és ország' nemesei' társaságába átviszi, in numerum Servientium regalium et coetum nobilium regni transfert. Ugyanott V. kötet. I. dar. 137. lap.

3) Ugyanannak 1272-diki levele, melly által damonyai Mixának fiát, Mártont, atyjával együtt a' kurakói várjobbágyság alól mindenkepen felszabadítván, királyi vitézszolgái' számába iktatja úgy; hogy mind maga Márton és testvérei, mind maradékaik, előbbi állapotjok' szennyétől megtisztulván, ugyanazon szabadsággal éljenek, mellyel az országnak első, valóságos és természetes nemesei gyönyörködnek, qua veri, primi, et naturales regni nobiles gratulantur. Ugyanott V. kötet. I. dar. 210. lap.

4) IV. Lászlónak 1275-diki levele, mellyel Roland nádornak néhány vitézeit, Degét, Endrét, Csomát stb. a' veszprémi várjobbágyságtól földjeikkel együtt felmentvén, királyi vitézszolgái' rendjébe felveszi úgy, hogy egészen azon szabadsággal birjanak, mellyel más országunk' nemesei, nobiles regni, diszeskednek. Ugyanott VII. köt. II. darab. 37. lap.

5) Ugyanannak 1285-diki levele, melly néhány karambai királyi tárnokjobbágyot, Zeud' fiait és rokonait, a' nemes és királyi vitézszolgák' társaságába, in collegium nobilium et regalium servientium, helyezi; hogy ezután ugyanazon szabadsággal éljenek, mellyel országunk' valóságos és első nemesei, veri ac primi nobiles regni, birnak. Ugyanott V. köt. III. darab. 281. lap.

6) I. Károlynak 1327-diki levele, mellyel palásti Liphownak fiát, Györgyöt, testvéreivel együtt némelly báróinak kérésére, a' hunti várjobbágyság alól kivévén, az ország' nemesei' rendjébe átviszi olly kifejezéssel, hogy azon jelességgel birjanak, mellyel az országnak királyi nemes vitézszolgái, universi nobiles servientes regni nostri regales, gyönyörködnek, 's földjeiket ezután nemesség' és örökösség' czimjével, titulo nobilitatis et haereditatis, birják. Ugyanott VIII. köt. III. darab. 215. lap.

A' mi pedig a' szóban forgó új véleménynek támaszait illeti: a' fenn érdeklett munka egyetlen egyet ád elő, úgymint II. Andrásnak arragóniai Simon gróf' részére költ 1228-diki levelét. — Az erre alapított okoskodás így hangzik: E' levélben következő kifejezések jőnek elő — „Simon comes se nostro mancipavit servitio, — in longum servitiis nostris se applicavit, — ad beneplacitum nostrum in cunctis servivit“ tehát Simon gróf, minekelőtte a' levél által nemessé tétetnék, régen már királyi serviens 's vitézszolga volt; következőleg a' királyi serviensek régibb időben nemesek nem voltak. [1]) — Már ha így lehetne okoskodni, sok képtelen következtetéseket húzhatnánk sok régi okleveleinkből. Így például II. Andrásnak egy 1217-diki [2]), és V. Istvánnak mint ifjabb királynak két rendbeli 1266-diki [3]) leveleiből, mellyek által amaz ugyan Vruzt, zalai szent király' jobbágyát, jobbagionem S. Regis de Zala, Jolánta királynénak hazánkba jöttekor, emez pedig néhány királynéi tárnok és vitézjobbágyot, 's pohárnokot és szakácsot a' kúnok és édes atyja ellen viselt hadaiban tett szolgálataikért, servitiis, királyi vitézszolgái közé emelte, azt lehetne következtetni: hogy Vruz és az itt említett királyné' népei előbb már királyi vitézszolgák voltak, mintsem azokká tétetnének, sőt III-dik Andrásnak azon 1295-diki leveléből [4]), mely-

7) Ugyanannak 1333-diki levele, mellyben a' bálványosi alvárnagyot, Márk mestert, és más néhány férfit Heves-Ujvárnak jobbágysága alól földjeikkel együtt felmentvén, a' szabad vitézszolgáknak és ország' nemeseinek rendjébe, in coetum liberorum servientium et nobilium regni, örökre átviszi. Ugyanott VIII. köt. III. dar. 679. lap.

8) István herczegnek már említett 1354-diki levele, melly által Rathk' fiát, morouchai vár' nemesét, rokonaival együtt az ország' tiszta nemeseinek, és királyi vitézszolgáinak társaságába, in caetum purorum regni nobilium et servientium regalium, iktatja. Ugyanott IX. kötet. III. darab. 666. lap.

[1]) Lásd az érdeklett munkának 82-dik lapján a' d alatti jegyzetet.

[2]) Fejér Oklevélgyüjt. III. kötet. I. dar. 197. lap.

[3]) Ugyanott IV. kötet. III. dar. 344. és 346. lap.

[4]) Fejér Oklevélgyüjt. IV. köt. I. dar. 345. lap.

lyel Abraam' fiát, Miklóst, hív szolgálatai végett, Badynban bírt földjeivel együtt, a' zsólyomi várjobbágyfiúk' rendjébe iktatá, azon következtetést is lehetne alakítani: hogy Miklós előbb királyi vitézszolga volt, mintsem jobbágyfiúk közé alászállította. — Tudniillik más a' király' szolgálatjába állani, abban hoszabb időig maradni, — 's mindenben megelégedésére szolgálni, és más a' királyi serviensek' rendjébe beiktatva lenni; mert, ha bár szent István' I. könyvének fenn érdeklett 4-dik czikkelye megkülönbözteti is a' szolgálást a' vitézkedéstől 's katonáskodástól, — illi tibi militent, non serviant;" — időjártával mindazáltal, 's jelesen már jóval 1228-dik év előtt, mellyben II. András fenn érdeklett levelét Simon grófnak adá, megváltozott a' szolgálatoknak 's servitiumoknak, értelme 's jelentése úgy, hogy azokon a' király és haza iránt tett polgári, 's főképen pedig vitézi érdemeket szokás volt legyen érteni. — II. András 1208-dikban a' nitrai grófot Tamást, 1209-dikben a' királynénak főpohárnokát Raskai Demetert, 1212-dikben Sebus grófot, 1220-dikban Oslw grófnak fiait, 's 1221-dikben néhány Jaku nemebéli vitézszolgáit szolgálatjaik' érdemeért ajándékozá meg jeles birtokokkal, a' mint ezt ezen adományairól költ levelei bizonyítják. [1]) — Hasonlóképen Imre királyunk hív szolgálatoknak tekintetéből ajándékozta meg 1197-dikben ugyan Vodiza' földével és királyi czímerével az vrsini grófok' nemzetségéből származott István grófot [2]), 1199-dikben pedig Pakha' földjével hű jobbágyát, Lőrinczet. [3]) — Szinte III. Béla is, IV. Béla' levelének tanúsága szerint [4]), 1182-dikben Lóbnak és testvérének Görögországban tett hű szolgálatiért ajándékozott Doboka vármegyében birtokot. — Sőt már III. Istvánnak 1171-dik levelében is [5]) azt olvassuk: hogy II. Geiza Godefrid és Albert nevű német nemes jövevényeket, mint serény vitézeket, befogadván, őket szolgálataik' ajánlásából ajándékozta meg Luchmann helységgel és Gerolth

[1]) Fejér Oklevélgyüjt. III. kötet. I. dar. 78, 124, 300, 329, és II. dar. 465. lap.

[2]) Ugyanott II. kötet. 304. lap.

[3]) Ugyanott II. kötet. 346. lap.

[4]) Ugyanott II. kötet. 201. lap.

[5]) Ugyanott II. kötet. 184. lap.

földével. — Később pedig úgy elhatalmazott a' szolgálatoknak itt érdeklett jelentése: hogy az 1351-diki törvény' előszavának tanúsága szerint az ország' főrendjei és nemesei sem szégyenlék hű szolgálataik' kitünő érdemének előterjesztésével kérni Lajos királyt II. András' 1222-diki aranybullájának megerősítéseért. — De még más okból sem áll meg a' fenn érdeklett 1228-diki levélből vett okoskodás. Tudniillik ezen levélben aragóniai Simon gróf' megnemesítéséről szó nincsen, hanem az által II. András király, félre vetvén Thehán zsidónak Ruhaukeur földének egy része iránt tett, de bebizonyítani elmulasztott követelését, azon 1223-dikban költ előbbi privilegiumát helybenhagyja; melly által azon földet fő nemesei' köztanácsával Simon grófnak és atyafiainak telepedési hely gyanánt, in locum descensionis, vagy is első telepedési jussal, — melly több okleveleinknél, jelesen IV. Bélának Detrik nevű királyi vitézszolga' részére költ 1248-diki, de főképen V. Istvánnak Sándor gróf' fiai számára adott 1271-diki levelénél fogvást az adományi jusnál jelesebb volt [1]) — örök birtokul ajándékozá. — Ezen Simon spanyol vitézről erős okokkal lehet vítatni: hogy ő 1228-dikban, midőn az érdeklett megerősítő privilegiumot nyeré, nem a' királyi vitézszolgáknak vagy is az ország' köznemeseinek, hanem a' főnemesek 's bárónak, az úgy nevezett szabad grófoknak, kikről II. András a' gorichiai grófnak fiait, Baboneg és István

[1]) E' levelekben t. i. a' következőket olvassuk, és az elsőben ugyan: „Quaedam loca venationis nostrae — non ut donationes a regia benignitate concessas, sed ut descensum haereditarium praedicto Detriro — contulimus — iure haereditario et irrevocabiliter possidenda," — a' másodikban pedig: „Infundendo in eosdem totum ius dominii eiusdem terrae, ac si ipsorum descensualis fuisset a tempore s. regis Stephani seu aliorum progenitorum nostrorum regum Hungariae illustrium." — Lásd Fejér Oklevélgyüjt. IV. kötet. II. dar. 11. lap, és V. kötet I. dar. 130 l. — Ezekhez hasonló kifejezések előfordulnak Simon gróf' privilegiumában is: „In locum descensionis — iure haeraeditario possidendum eodem titulo et privilegio libertatis, quo ceteri hospitum nobilium ex gratiosa donatione praedecessorum nostrorum obtinuerunt.

grófokat, ezen jelességgel felruházó 1218-iki levelében [1]) környülállásosan szól, — rendjébe tartozott. Erre mutat a' gróf, comes, nevezet, mellyel II. András őt, IV. Béla pedig Gagundorf, Zolonta, Pucin, és Kessew birtokok felett költ 1243-dik levelében [2]) mind őt, mind rokonát Bertrandot megkülönbözteti. Erre mutat továbbá az, hogy 1223-dik évben nyert adománylevelének tanúsága szerint őt kéréssel és ajándékokkal bírta a' hazánkban maradásra. Végre ugyan erre és pedig igen világosan mutat a' szóban forgó 1228-diki megerősítő levélnek bevezetése, mellyben II. András nyilván azt mondja: hogy arragóniai Simon vitéz a' király' bárói közt egész ivadékostól örökre vitézkedni igérkezett, 's ő azért ajándékozta legyen püspökjei és főnemesei köz tanácsával neki Teutónia' határinál a' suproni vár felett fekvő, 's privilegiuma által annak védelmére alkalmaztatott Ruhtukeur nevű földet. „Quod nos salubrius et honestius praedecessorum nostrorum ss. Stephani Ladislai et aliorum regum Hungariae vestigiis inhaerentes, nobili viro, et morum honestate conspicuo, militi de Arragonia, nomine Symoni, regi et regno inter alios nostros barones cum tota successione sua perpetuo famulari volenti, habito communi consilio Episcoporum et jobbagionum nostrorum quamdam terram, nomine Ruhtukeuri, sitam supra castrum Supruniense, ad idem prius in confinio Teutonie ad locum defensionis, sicut ab antecessoribus nostris fieri consveverat, privilegio regio conformatam, pacifice et quiete possidendam contulissemus" etc. [3])

Úgy látszik, hogy a' szóban forgó új véleménynek pártolóit az illyetén, régi törvényeinkkel és okleveleinkkel meg nem férő véleményekre azon túlzó tisztelet csábítja; mellyel azon régi 108 nemzetségeknek, mellyekből Kéza Simon' tanítása szerint, valamint a' nagy szittya nemzet, úgy szinte az Álmos és Árpád vezérek alatt Pannóniát meghódító magyarság is állott, annyira hódolnak: hogy ezen nemzetségek' mindennemű,

[1]) Fejér Oklevélgyüjt. III. kötet. I. dar. 245. l.

[2]) Ugyanott IV. kötet. I. dar. 274. lap.

[3]) Lásd Fejér Oklevélgyüjt. III. kötet. II. dar. 140 lap.

akár magokat kitűntetett 's nagyobb birtokaik által hatalmasokká lett, akár elszegényedett 's lealjasodott, sarjadékainak általán véve különös polgári elsőbbséget tulajdonítani nem kételkednek [1]) és pedig minden bebizonyítás nélkül; jóllehet e' követelt elsőbbségnek gyökeres kivívása elkerülhetetlenül szükséges lett volna, — részszerint mivel törvényeinkben annak semmi nyoma sem találtatik, — részszerint mivel azon szövetség, mellyet Béla király névtelen irójának tanúsága szerint a' magyar hon' visszafoglalására Ásiából kiindult hét vezéreinek Álmost vagy annak fiát Árpádot örökösülő jussal köz vezérré választván egymás közt kötöttek; illyetén polgári elsőbbséget egyedül csak a' vezéreknek magoknak és maradékaiknak tulajdonít, — részszerint végre, mivel több régi okleveleinknek tanúsága szerint sok jobbágyok [2]), 's más alsóbb rendűek [3]), egyszóval ollyanok is magokat nem-

[1]) Lásd: A' magyar és hazája régenten. 76—80. lap.

[2]) Bizonyitják azt például:

1) A' váradi lajstrom, melly szerint Bubek, zathmári várjobbágy, 1212-dikben tolvajság végett, Cupulon nemzetségbeli Czechin nevű várjobbágyot, Czachinum de genere Cupulon, perbe idézte. Fejér Oklevélgyüjt. VII. köt. III. dar. 18 lap.

2) A' győri káptalannak arról költ 1237-diki tanúlevele, hogy Kurch nemzetségbeli Baka nevű soproni várjobbágy, — Baka, jobbagio castri Suprun de genere Kurch, — enudfalvai jószágrészét a' hegyi sz. Mária' monostorának ajándékozta. Ugyanott IV. kötet. I. dar. 75. lap.

3) A' veszprémi káptalannak 1239-dik arról költ tanúlevele: hogy néhány János hadnagy' nemzetségebeli zaladi várjobbágyok, — jobbagiones castri Zaladiensis de genere Johannis majoris exercitus, — bizonyos örökföldjöket Hohold grófnak felvallották. Ugyanott IV. kötet. I. darab. 165. lap.

[3]) Tanúságul szolgálnak erre:

1) A' zounaki és bokoni grófnak 1258-diki birói levele, Penkenyő nemzetségbeli Saul, — Saulus de genere Penkenyő, — úgy mint annak udvari grófja fordul elő. Fejér Oklevélgyüjt. IV. köt. II. dar. 473. lap.

2) Vgrin szörényi bánnak 1268-diki levele, melly által serviensének, Sadan nemzetségbeli Diénes mesternek, — Magistro Dionysio de genere Sadan, hű szol-

zetségbelieknek, de generatione, irák, kik vitézszolgai 's királyi serviensi jussal és szabadsággal sem bírtak, 's kik csak később ben érdemeik által tettek a' vitézszolgaságra, 's országos nemességre szert. [1])

Értekezésemet azon nyilatkozással rekesztem be, hogy valamint eddig közre bocsájtott kisebb 's nagyobb munkáimat soha sértő szándék nem undokítá; úgy ezen értekezésre is egyedűl azon közjóra czélzó tiszta ohajtás határozott: hogy az illyetén, polgári alkotmányunkra nézve igen érdekes, tárgyak minden részről meghányás és közre munkálás által kelletök szerint felvilágosíttatván, vélemény és valószinű' helyébe, a' hol csak lehetséges, tudomány és bizonyosság lépjen.

Szlemenics Pál.

A' három utazó.

A' franczia forradalom előtt, azon boldog korban, midőn csaknem minden pálya zárva volt az előtt, ki az úgy nevezett magas körhöz nem tartozott: a' délről utazóknak nagyobb része szokás szerint egy kis falu' vendégházába tért be, nem messze Páristól, 's a' szerény lakban nyugvék ki, mintegy lehelletet szivandó, mielőtt Párisba lépne, Párisba, e' czélpontjába annyi sok ifju bohónak, kik a' legrövidebb úton akarnak fényre és kincsekre szert tenni.

Szép aprilreg vala, 's egy tizenhat vagy tizennyolcz éves ifju, karcsu termetű, szép férfias arczú, lépett a' vendégszobába; egész lénye erőt 's egészséget lehelle. Nagy fekete szemei tüzesek, 's szája körül az ifjuság' első mosolya játszadozott, melly lassanként úgy enyészik el, a' mint az ifju férfiúvá érik. Belépve így szólt a' gazdaszszonyhoz: „Hozzon reggelit, szép asszony; virradat óta utban vagyok, 's éhezem és szomjazom."

Alig mondá ki e' szavakat, 's egy más ifju lépe be, kiés termetű, gyöngébb testalkatú, és sokkal gyermekibb kinézésű, mint az első. Ez is gyalog jött, de úgy látszék, nagyon el van fáradva. Termete nyulánk, arczbőre fejér és piros, 's hangja és keze lányéihoz hasonlók. „Asszonyom — mondá szerényen — tessék önnek számomra reggelit hozni?"

E' szavaknál az előbb jött magas ifju szíves arczczal lépe felé, 's így szólítá meg: „Uram, ha akarja, társaságban ehetjük meg reggelinket. Ön gyalog útazik, mint én, 's Párisba megy, mint én. Üljünk hát mind ketten egy asztalhoz; együtt eszünk, együtt fizetünk, 's aztán együtt menendünk Párisba, megszorítjuk kezünket, 's kiki szerencséjét próbálandja. Akarja ön?"

És az alacson ifju fuvola hangjával szerényen felele: „Uram, ön engem igen megtisztel, feltételét örömmel fogadom."

Az ifjuság olly sok kecsekkel bír, olly szép 's kedves látmány az életben, mint megy az ifju testtel és lélekkel mindenki elébe, hogy a' legfagyosb lelkű megkapatva érzi magát az ellenállhatlan varázstól. — A' ház' asszonya szokva volt utazók' elfogadásához, 's mindenkit sorban szolgála ki; de ma a' két gyalog jött ifju volt, kiket kitüntete. Egy percz elég volt, hogy az asztalt a' legjobb helyre, az ablakhoz tegye, mellynek kinézése az útra szolgált; egy percz elég volt, hogy étkeit elkészítse, fekete kenyeret 's bort, 's a' mit kivántak; szolgálatok herczegi volt. A' királyságok' legszebbike, az ifjuság, övék vala, királyság az, mellyet a' fiura atyja örököl a' nélkül, hogy bitorlástól retteghetne.

---

gálatiért Nógrád vármegyében két Peggen nevű faluját ajándékul adja. Ugyanott IV. köt. III. dar. 477. lap.

[1]) Bizonyitják ezt:

1) V. Istvánnak, úgy mint ifjabb királynak 1265-diki kettős pecsétű levele, melly által Márczellnak fiait, Clementint és Mártont, és rokonait, Dobra nemzetségbeli bácsi várjobbágyokat, — jobbagiones castri Bachiensis de genere Dobra, — érdemeikért a' várjobbágyság alól felmentvén, királyi vitézszolgái közé emeli, — „quod de cetero de domo regia, in numerum servientium regalium computabiles habeantur." Fejér Oklevélgyüjt. IV. kötet. III. dar. 294. lap.

2) Ugyanannak 1268-diki levele, mellyel Churnug nemzetségbeli Vasvár' jobbágyait, — jobbagiones castri ferrei de generatione Churnug, — Jakabnak fiát és atyafiait királyi nemes vitézszolgáinak rendjébe, — in numerum servientium nostrorum nobilium, — átviszi. Ugyanott IV. kötet. III. darab. 468. lap.

Asztalhoz ültek, 's már a' tálhoz nyultak, a' kenyér már föl volt szelve, a' poharak telvék, midőn egy harmadik utazó bedugá fejét az ablakon. Izmos ifju vala, barna arczu, komoly és nyugodt kinézésü; olly távol az első' szilajságától, mint a' második' szerénységétől; illedelme már a' férfi' komoly illedelme volt, 's érzelmei férfiasak. Hogy szép volt, csaknem fölösleges mondani; a' tizenhat éves ifju mindig szép, ha homloka elpirulni tud, árnyazzák azt akár barna, akár szőke hajfürtök. — De térjünk vissza harmadik utazónkhoz.

„Uraim, így szólítá meg a' két elsőt, mért nem várnak meg önök egy szegény ördögöt, ki útban van, 's éhezik? Gondolom, hogy épen jókor jöttem; fél órával később, 's kénytelen lettem volna e' fölséges reggeli' maradékával beelégedni, én, ki, isten bocsásson meg, illy reggelit egy óránya is megszaglok!"

Alig végzé, midőn az első, magas ifju, mindig azon mosolylyal, kezét 's poharát az ablakon kinyujtá; a' barna megfogá a' poharat, 's a' kezet, 's kiüríté a' poharat, 's elereszté társa' kezét, 's a' szobába lépett, 's az asztal' másik végén foga helyt, hogy a' nyulánk ifju közbe esett, csodálkozva, hogy a' párisi úton olly szép 's kellemes ismeretségeket lehet csinálni.

Képzelhető, hogy a' három ifjunak, kiknek étvágyokat mind az út, mind a' hűvös reglég fölingerlé, a' reggeli ugyancsak jól esett. Először végetlen csendesen valának, csak a' kések' és villák' csörgése hallatók, kecses duett, mellynek a' poharak' csöngése felele. Látni kellett volna őket! — A' kicsin annyit evék, mint a' többiek, 's az, ki látta, milly vitézül nyúl a' tálhoz, könnyen meggyőződhetett volna, hogy ellenére tetsző szerénységének, érdempolczok' 's fény' osztogatásánál nem maradna el.

A' reggeli rövid volt, mint minden jó lakoma. Mind a' három ifju Párisba szándékozott; ugyanazon egy útjok volt tehát. A' két izmosabb a' gyöngébb társra való tekintet miatt, lépéseit lassítni akará, de ez csakhamar megmutatá, hogy lássék bár gyöngének, épen olly erősen tud gyalogolni.

A' párisi körvonalhoz érve, önkénytelen, mintegy gondolattól megkapatottak, mind a' hárman megállapodának. A' mulatozás addig élénk, csapongó, vig volt, mint három ifjutól várni lehete, kik szép tavaszi reggel együtt utaznak; de ide érve mind hárman komolyak's gondolkodók lőnek. Az elválás' percze elérkezék.

Az első utazó, a' legmagasb, szólalt meg ismét először: „Az én nevem Portal, Párisba megyek, hogy a' tudományok' academiájának tagja, 's a' király' első orvosa legyek."

„És én, felele a' másik, a' barna, Párisba jöttem, hogy főügyész legyek." — 'S ekkor mind ketten az alacson, szőke, gyönge ifju' feleletét várák.

„És én, — kezdé ez szelíd hangjával 's szerényen — épen olly gazdag vagyok, mint önök, uraim, 's Párisba jövök, hogy a' franczia academia' tagja 's bibornok legyek."

„Ha így van, felelék azok, 's tisztelettel kalapot vőnek, úgy nagyságodé az elsőség 's a' dics, hogy a' körvonalon első lépjen át!" — E' perczben összekongának a' templomok' harangjai, 's ők Párisba léptek.

Lássuk, mi lehet az emberből, ha lelke és ereje van. — E' három ifju igazat monda; ők a' legmagasb fénypolczokra hágtak.

Az egyik Maury apát volt, a' nagy szónok, az academia' tagja, 's a' cathol. egyház' bibornoka; fénynyel 's tisztelettel elárasztva halt meg.

A' másik Treillard gróf, a' lelkes status minister, becsült és szeretett a' császártól, kivivá polgártársai' tiszteletét. Ő még él, 's emlékszik fényes párisi menetére.

A' magas, vig ifju, ki Portalnak mondá magát, épen úgy kivívá vágyait. Ő egyik fő dísze lőn a' gyógytannak, 's orvosa nagynak és kicsinnek, szegénynek és gazdagnak. A' tudományok' minden fénypolczait kivivá; academiai tag lőn, professor, és minden, csak királyi első orvos nem, bár arra sokáig várakozék. XVI. Lajos vérpadon vérzett el, mikor még Portal a' gyógytan tanulója volt. A' respublicának nem volt orvosa, 's a' császár' orvosa, annak barátja volt; 's nem is mondá Portal, hogy császár, de hogy király' orvosa leend. — Portal nem rég halt meg, tisztelve, siratva. A' tudományok' academiájában, mellynek fő ragyogású dísze volt, hallám emlékbeszédét, 's e' kis történet annyira megmaradt emlékemben, hogy híven közölhetem olvasóimmal.

Franczia'ból

Szerényi Gyula.

Negyedik Vilmos. — Victoria királynő.

A' meghalt angol király, IV. Vilmos, az előbbi király' testvére, aug. 21. 1765. született 's trónra jutott jul. 26. 1830. 1818-ban házasságra lépett egy herczegnével a' szász-meiningeni házból, ki neki 4, korán elhalt gyermeket szült. IV. Vilmos mellvízkórságban halt meg. Már régóta szenvedett fuldoklásban, melly néha hat hétig is tarta. Lady de Lislé természetes leányának Jordan mistresstől, nem régiben történt halála, utolsó idejében nagy fájdalmakat okoza neki 's talám halálát is sietteté. A' király és királyné igen benső barátságos életet éltek 's a' királyné a' betegség' utolsó két hetében sem nappal, sem éjszaka el nem hagyá királyi férje' ágyát, 's csak kevés órákat aludt.

IV. Vilmos tengeri szolgálatra nevelteték. Atyja, III. György, azt akará, hogy a' szolgálatot legalsó lépcsőin kezdje, a' mi úgy is történt. Ifjuságában a' királyi herczegek között legkevésbbé tartaték okosnak, 's mikor IV. György alatt az angol hajósereg' lord-admirálja volt, gyakran mondák, nem lesz képes Anglia' trónját betölteni.

Midőn még Clarence herczeg volt, leggyönyörvadászóbb úrnak tartaték Angliában. Számos szeretői közül leginkább kitünteté Jordan mistresst, ki londoni színésznő volt 's neki több gyermeket szült. De minden szerelme mellett annyira el tudott felejtkezni róla, hogy a' mistress Boulogneban majd szükségben halt meg. Munster lord, fiainak egyike, gyakran megy Franczia-országba 's anyja' emlékét igen tiszteli. A' fölebb említett Lady de Lisle ezen lord Munster' testvére volt 's IV. Vilmostól nagyon szeretteték. Igen fájt a' királynak, hogy Kent herczegné e' kedves lány' halála után kevés nappal hangversenyt és bálokat adott. Különben azon gyermekek, kiket Vilmosnak Jordan mistress szült, nem viselik anyjok' nevét; mindnyájok' neve: Fitz Clarence.

Egész hét évi uralkodása alatt főképen az angol tengeri erővel foglalatoskodék IV. Vilmos, melly ez években nagy előmeneteleket is tőn. Noha uralkodása alatt jöttek a' reform-ideák használatba, még is IV. Vilmos' politicai pályáját békésnek mondhatni. Néhány év előtt az ascoti lóversenynél élete ellen némi merény történt, de az őrülttől származott 's a' politicával semmi köze nem volt.

Ámbár egész élte' végeig életvidor ember volt IV. Vilmos, de a' munkában 's foglalatosságban mindig ízlést talált. Mindent láta, 's maga is sokat tőn. Ha nem állva halt is meg, mint Trajan szerint a' királyoknak kellene, de majd azt mondhatni, hogy tollal kezében hunyt el.

Az angol királyné a' szász-meiningeni Adelaide Amalia Louisa Theréza Carolina, nagyon szereté a' királyt. Ő igen buzgó protestans 's férhez mente óta hetenként rendesen meglátogatja egyszer a' templomot. IV. Vilmos' betegségének utolsó napjaiban mindig imádkoztata a' haldokló' szobájában, 's ezen imádságok' formulája, melly a' három országban is naponként elmondaték, a' minister-tanácsban határoztatott meg.

Az özvegy királyné a' politicában az ultratorykhoz tartozik, sőt sokkal torybb a' boldogult királynál. Ellenben a' sussexi herczeg, kit a' király igen szerete, fél-radical, míg neki ellensúlyt tart a' cumberlandi herczeg (most hannoverai király), ki a' királynénak nagy barátja 's ultratory. A' cumberlandi herczeg, a' mostani hannoverai király, Angliában soha nem vala kedvelt.

Mint tudjuk, IV. Vilmos trónjának örököse, Victoria herczegnő, a' Kenti herczegné' leánya. Atyja, a' kenti herczeg, katona volt, 's igen kedves atyja, III. György, előtt. Ez a' különben is szigorú angol hadi fenyitéket túlűzte a' korbácsolással, mert a' katonákat legkisebb hibáért megkorbácsoltatá ruhájokban. A' szolgálatból kilépvén, a' szegények' gyermekeinek nevelésére adta magát, mi Angliában iszonyu foglalatosságot ada neki. Lancaster' módját követé, melly azóta híres lön 's nagyon elterjedt. Szegényen de adósság nélkül halt meg, birtokát emberszereteti próbákra 's kegyes jótéteményekre fordítván. A' Kenti herczegné, özvegye, az országtól mérséklett özvegydijt kapott, mellyből Mária', Erzsébet' 's Anna' trónjának örökösét nevelé.

Victoria herczegnő (a' mostani királynő) Angliában neveltették Kent herczegné' közvetlen vezérlése alatt, ki jól ismervén az angolok' iszonyodását minden idegen befolyástól, leányát valódi angollá törekvék nevelni. Az új királynő igen látszik anyját szeretni, de nem kevesbbé igaz, hogy nincs ismerete az anglia- 's europabeli pártokról 's az azoknak személyesitését tevő férfiakról. Kent herczegné' 's leánya' izlése általában tetszik ugyan Nagybritaniában, de úgy látszik, mintha az aristocratia nem volna egészen elégedett és nyugodt, mert a' toryk panaszkodnak, hogy Victoria herczegnő radical elvekben neveltetek.

Victoria herczegnő' visszavonult életmódja, többnyire Tumbrigde Wels-ben, melly egy gyönyörű kastély 36 mérföldnyire Londontól, igen természetesen izlést ada a' jövendő királynőnek az olvasáshoz. Ezen olvasás és jeles baráti kör által szabad eszmék lettek tulajdonává, 's gyakran hallák őt mondani, ha valaha trónra jutand, iparkodni fog Irlandnak igazságot szolgáltatni. Ezen okból mondá O' Connell nem rég titkos hanggal: „Hálá isten! egyre közelit azon nap, mellyen hazámnak igazság fog kiszolgáltatni.“

Victoria herczegnő foglalatosságához tartozék az újságok' olvasása; főképen a' M o r n i n g C h r o n i c l e-t és S t a n d a r d-et mint leginkább egymás ellenében álló újságokat olvasta, de az elsőnek nyilván elsőbbséget tulajdonit.

Ezek, a' személyekre nézve, azon nehézség' elemei, mellyet IV. Vilmos' halála Angliában 's talán Europában előhoza. Ezen nehézség nyilván sokat függend azon úttól, mellyen az új uralkodó nő indulni fog, ezen úton pedig nagy befolyással lesz azon férj, kit az új királynő választand.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 13. 1837.** **13. szám.**

Tartalom: Töredékek. Mátyás király' életéből, 193. sz. — A' vár és a' kunyhó (*Báró Eötvös József*) 199. sz. — Tengeri kaland az alföldön (*Gaal*), 200. sz.

Mint hajdan a' szép Aethra' jeles fia,
Felbirtad ifjú karral az éktelen
Márványt; 's atyáid' pallosával
Győzödelem vezetett az égbe.

Berzsenyi.

TÖREDÉKEK.

Mátyás király' életéből.)*

Vevén Vitéz János által a' kivánt tudósitást Szilágyi, megjelent most már szinte 40,000re szaporodott hadai' kiséretében, a' Pestre hirdetett országgyülésen. — Tőle féltökben, midőn Gara 's a' vele tartók Budáról, többszöri hivására is, általjönni vonakodnának, maga az általfagyott Duna' hátán jan. 9d. 10,000 bátor vitézzel utánok megy, a' várost elfoglalja, a' félre húzókat úgy szólván erővel általhozza, de előbb esküvéssel fogadván, 's ezt, mindenek' megnyugtatására, irásban is kiadván: hogy sem most a' gyülések' folytában, sem ezután soha, sem ő, sem Hunyadiné, sem Mátyás, László' ártatlan megöletéséért üldözni, vagy számadásra vonni senkit nem fognak. Együtt levén a' gyülés, miután Szilágyi innepélyesen kijelenté, hogy fegyveresei a' rendek' választási jogát, szabadságát nem akadályoztatni, hanem minden külső befolyástól menten feltartani, védni vagynak jelen, elkezdődtek a' tanácskozások. Előbb a' magyar koronát kérő idegen fejedelmek' követei hallgattattak ki. Feláll azután Szilágyi, 's előre bocsátván a' kivül belül fenyegető veszedelmeket, ezekhez képest az egyetértés' szükségét; azután renddel előszámlálván az országnak 72 esztendei szakadatlan, terhes szenvedéseit az idegen nemzetű királyok' kormánya alatt; beszédét azzal végzé: hogy idegenekről egyátaljában nem is gondolkozván, magok közül válaszszanak valakit, a' legérdemesebbet, ki egyedül övék, 's kinek a' magyar nemzet mindene legyen; ezt kivánja az ország' java, ezt a' nemzet' becsülete; ellensége mindkettőnek, áruló, nem magyar, ki másként gondolkozik. Sokan úgy vélék, magára céloz; 's már kezdék éltetni a' koronára nem érdemetlen lelkes hazafit. Vevén észre csalódásukat, feláll ujra, kezd világosabban szólani, előadja hadi emberhez illő egyszerű, de, minthogy minden szavai érzést, meggyőződést lehelének, hasonlíthatatlan hatású ékesen-szólásssal, Hunyadi János' halhatatlan érdemeit, ezekért a' nemzet' tartozását, érettök ekkorig nem csak

*) Mutatványúl Péczely József' sajtó alatt levő illy czímü munkájának: „A' magyarok' történetei Asiából kijövetelöktől fogva a' mai időkig." második kötetéből.

nem hálával, de, bár kevesek' vétke miatt, a' legborzasztóbb, szívet fagyaló hálátlansággal fizetését, az útat, melly egyedűl nyitva előtte igazságtalansága' helyrehozására, régi sokszoros tartozása' lefizetésére, a' nagy hazafi' életben levő, tőle különösen kedvelt, bizonyosan nyomdokiba hágandó, lelkes fiának, Mátyásnak, az üres királyi székbe ültetése által. Kinek, ha talán ifjú kora mellett ideje feletti érettsége, ismeretes erős lelke, nemes szíve, szilárd charactere sem látszanának elég biztosítást nyujthatni a' rendeknek, lehetne, mint máskor, kormányzót, kinek tanácsa, megegyezése nélkül semmit ne tehetne, mellé választani. Különben hozzá tevé, a' dolgot erőltetni, a' nagy, a' különösen serény Hunyadi' fiát az országra tolni épen nem szándéka, csak figyelmeztetni kivánta a' rendeket; a' különböző pártoknak, minthogy király csak egy, 's mindnyájok' kivánsága meg nem lehet, kimutatni azt, kiben saját meggyőződése szerint legbiztosabban, legbátorságosabban lehetne egyesülniök. Tetszést, megegyezést harsogott szavaira a' többség; csak a' Hunyadi-ház' ellenségeit, kik számra kevesebbek, de mind a' legnagyobb tekintetű urak valának, sérté kétszeresen a' Hunyadi, 's hozzá még gyermek-király; 's minthogy a' nádor részökön volt, kivivék, hogy a' végházározás, érettebb megfontolás ürügye alatt, más napra halasztatott. Gara, késedelemtől várva orvoslást, napokig nem tartott gyűlést, 's az alatt mind pártja' erősítésében mesterkedett. De a' halasztás, várakoztatás, mint szokott lenni, nem oltotta, hanem inkább gyúlasztotta az egyszer felhevült kivánságot; naponként szaporodott, erősödött Szilágyi 's Mátyás' pártja, azon mértékben fogyott, gyengűlt a' Garáé és Ujlakié. Már a' Pest', Buda' utczáin éjjel nappal tolongó sokaság nem hangoztat egyebet: mint éljen Mátyás, Mátyás legyen, Mátyás lesz királyunk, már, a' nélkűl, hogy valaki parancsolta, és mielőtt a' választás eldűlt volna, minden egyházakban hálaadó isteni tisztelet tartatott a' nemzeti kivánság' teljesűlteért, a' magyarnak istentől engedett szíve szerinti magyar királyért. Látva a' lelkesülést, sürgettetve Szilágyitól, gyűlést tart végre jan. 24-én a' nádor. Szilágyi előre, hogy az erőszaknak, kényszerítésnek még csak színe, árnyéka se lehessen, kiparancsolja seregeit a' városból, 's a' Duna' jegén a' két város közt állítja fel csata-rendben. Gara, Ujlaki, Bánfi, most utólszor minden erejöket összeszedvén, reggeltől szinte estig húzzák újra a' vitatkozást; határozat még sem lett. Kinn a' seregek elunják a' nagy hidegben, a' jégen, a' várakozást. Egyszerre 10,000 ember harsogtatja: „éljen Mátyás," 's fegyvere rá csördűl. Azzal tömegestűl megindúlnak, harang, muzsika-szó, 's mind a' két város' népe' örömzaja között, a' városba. Lelkesedésök lelkesedést, vagy rémülést gerjeszt a' tanácsteremben is; vége egyszerre minden kétkedésnek; hangzik kivül belül „éljen Mátyás" 's Hunyadi Mátyás meg van választva királynak. —

Nehéz volt a' koronát megnyerni Mátyásnak, azt megtartani még sokkal nehezebb. Belűl pártok, saját hasznoknak vagy magános boszújoknak thrónt, hazát feláldozni nem irtózó nagyok; szerencsétlenségre a' kormány' végén egy, hazáját hő kebellel ölelő, erős férfiúgyan, de, ki karddal irni törvényeket ellenségnek, mint tollal békes hazafiaknak, harczokat, mint szíveket nyerni, alkalmatosabb. Kivűl minden felől ólálkodó, hatalmas szomszédok; nyugotról és éjszakról az elmellőztetésöket nem felejthető császár és lengyel király, keletről és délről a' győzödelmes, többről többre törő, terjeszkedni vágyó török. Mindezekhez a' legújabb szerződési pontok által lebilincselt királyi hatalom, kötött királyi kéz. Ennyi akadályokat kellett, ha magát a' királyi széken, ha országát meg akará tartani, legyőzni, 's ezt olly fiatal éveiben Mátyásnak. —

Boszút forralva hagyák el Szegedet Gara, Ujlaki társaikkal, 's kik eddig titkon, tartózkodva dolgozának, nyilván, tartózkodás nélkűl, mint ellenség léptek fel. Ez volt a' szegedi nevezetes gyűlésből vett minden nyereségek közt a' legnagyobb Mátyásra nézve. Levonta az álorczát ellenségeiről, megismerni tanulta maga' 's háza' igaz barátait. A' hazafi-háború a' nélkűl sem volt elkerűlhető; 's az aggodalom', félelem', 's mindennél kínosb bizonytalanság' ideje legalább megrövidíttetett, 's mi előre nem volt ellátható, a' kibékűlés gyorsíttatott. A' következő 1459 januarius' végén gyűlést tartván a' németujvári (Güssing) sziklavárban a' pártos urak,

számszerint 24-en, elhatározák Fridriket ültetni a' királyi székbe, 's miután nem idegennek tapasztalák, febr. 17-dikén királynak kiáltják, martius' 4-kén pedig, a' szokott koronával, Neustadtban, a' salzburgi érsek által meg is koronáztatják. De más felül Mátyás sem veszteglett, februarius 4-kére, minthogy a' veszedelem' sürgetős volta miatt országgyűlésre várakozni nem lehetett, öszvegyüjtvén, kiket hamarjában lehetett, az ország' nagyait, Budára, elejökbe terjeszti „a' veszedelmet, melly királyi székét, 's ebben az egész országot fenyegeti; elszánt akaratját, mintsem félig, mintsem csak névvel, inkább egyátaljában nem lenni királynak; határtalan hazaszeretetét, 's hozzá, alig még gyermekéveiből kikelthez, mutatott bizodalmukért épen olly határtalan háladatosságát, ebből eredő készségét, feláldozni nyugodalmát, életét hivatásának, szemközt menni tehát most is a' fenyegető veszélylyel; de készségét egyszersmind — ha bizodalmukat többé nem, vagy más nagyobb mértékben birja, ha úgy tartják a' körülményekkel, a' haza' javával megegyezőbbnek — a' polczról, mellyet soha nem várt, nem keresett, mellyre ők magok önként emelék, azonnal leszállni, 's mint beszterczei gróf, a' több alattvalók' sorában, velek együtt vívni, halni, mint atyja, a' thron' 's haza' függetlenségeért.“ E' nyilatkozása után, midőn várná határozásokat, egyszerre minden jelenlévők — 12 papi, 36 világi, mind a' legérdemesebb, legnagyobb tekintetű, erényes és erénybecsülő férfiak, mind hű fiai, méltó képviselői honuknak — egy szívvel lélekkel felkiáltanak: Uralkodnék tovább is, mint eddig,“ ajánlva egyszersmind magokat utolsó csepp vérökig, a' haza' 's thronja' védelmére. —

Illyen volt Mátyás' első 6 éve. Alig kikelve a' gyermek-korból, királyi székét ostromló külső belső zivatarok közt magát azon megtartja; egyességre birja az egymással küzdő pártokat, engedelmességre az engedetlenségöket évek óta bűntetetlen űzött, vagy nyilván elpártolt nagyokat; széttöri a' királyi hatalmát nyűgző bilincseket; megalázza a' koronáját, országát fenyegető kettős külső hatalmas ellenséget; nem csak, hanem, ennyi akadályokkal küzdve, még mint hódoltató lép fel; országokat ment fel idegen járom alól, 's tesz magától és a' magyar koronától függésbe. Ki ezeket végig gondolja, lehetetlen elnyomni a' tisztelet' és bámulás' emelkedő érzéseit keblében, lehetetlen, hogy ne örüljön, 's a' hazafi kettősen: hogy van ember, 's ez magyar volt, kitől, olly fiatal korban, ezek telhetének.

Még azon őszszel másik sokkal súlyosabb csapást maga tett Mátyás a' törökön, személyesen vezetvén 10,000 bátor vitézt a' szabácsi erős vár ellen, mellyet a' macsói bánságban (Serviában), a' Száva' partján nem rég épittetett Mohammed, örökös rettegtetésére a' magyaroknak, legközelebb Tót- és Horvátországnak. A' vár' fontossága sokkal elösmértebb volt, mintsem mindent merni kész ne lett volna lerontására egyik, fenn és keze közt megtartására a' másik fél: Mátyás azzal az erős határozattal kelt által a' Száván, hogy vagy megveszi a' várat, vagy falai alatt küzdve hal bajnok-halált. Mohammed, hallva készületét, ujra jobban is megerősítteti a' várat, 's védelmét vitézei' legbátrabbjaira, 5000 válogatott jancsárra bizza, kiknek maga egyenként, saját kezeivel tűzte fel turbánjaikra a' bokrétát, hogy ezen megkülönböztetéssel is újabb vágyat gyulaszszon keblökben, megérdemelni urok' bizodalmát, 's veszni elébb, mint a' várat ellenséges kézre jutni engedni. Így lévén vívók, várbeliek lelkesítve, hosszas és megátalkodott volt, mint előre is várni lehete, közöttök a' viadal. Nem egyszer próbálták az alatt az általok öszverombolt várfalakat meghágni, nem egyszer verettek szörnyű vérontással vissza Mátyás' vitézei. Látva, hogy nem boldogul, szinte példátlan elszánással, maga egykor, csak egy evező és egy tisztje kiséretében csónakra ül Mátyás, megvizsgálni körüskörül a' várat, kikémlelni annak leggyengébb oldalát. Észre, majd czélba veszik a' várbeliek; egy ágyú-golyóbis csak hamar halva teríti le oldala mellett egyik társát; elsárgúl, kiejti kezéből az evezőt a' másik; Mátyás erre maga ragadja meg a' kormányt, 's a' reá czélzott nyilak és ágyúk' zápora között tovább evez, míg czélját éri. Illy bátorság, eltökélés; 's 30 napi szakadatlan ostrom csakugyan kezére juttaták Mátyásnak a' várat; 's így ő ura maradt szavának, de ura az őrsereg is a' magáénak, mert csak egy is belőle magát meg nem adta, csak egy is életben nem maradt, hanem mind-

nyájan együtt, a' kétségbeesés' egész dühével, minden fegyverével, a' falakon harczolva hullottak el. (Folytattatik.)

A' vár és a' kunyhó.

Áll grófi vár magányosan a' puszta bérczfokon,
Kőczímer a' kapuk felett, zászlók a' tornyokon;
'S mélyen kerítik árkai, sok százados falát,
Hová török- 's tatár-erő nem lelheté utát.
'S egy kis lak áll a' bércz alatt zöld rétnek közepén,
Nyugalmasan fészket rakott a' gólya tetején;
Zöld a' kerítés, kis falát, a' dél' sugáritól,
Egy hársfa védi, födele nem nyúl ki ágiból:
De a' magas tornyok felett 's a' kisded ablakon
Egy nap' sugára játszadoz, 's mindent egy fénybe von.
'S kéken terül a' tiszta ég a' vár 's kunyhó felett,
Egyképen mintha áldana urat 's szegényeket.

Eljött az est, csikorgva nyílik a' tölgy-várkapu,
'S büszkén köszöntve lép elő a' deli úrfiú,
Arany-kard csördül oldalán, dolmánya gyöngyözött,
'S reszketve csillog drága kő nyuszt-kalpaga fölött. —
Eljött az est a' bájoló, 's a' kunyhó' ajtaján
Pirúlva mint az ég kijő a' szép jobbágy-leány.
Remegve lép 's meg visszanéz, megáll 's tovább siet.
A' völgyben nincs olly szép leány, világon sem lehet!
Ah, régen vár az ifiú erdő' sötétiben,
Siet, siet a' szép leany, mellén majd megpihen;
Szű szűn dobog, ott állnak ők hallgatva boldogan,
Eltünt a' vár 's a' kunyhó rég az éj' homályiban,
Eltünt a' föld 's a' nagy világ, a' gyémánt 's czímerek,
Egy érzeménynek lángiban lobognak a' szivek.

Magasan űl a' büszke gróf várának termiben,
Arcza komoly, fejér haja, a' szív örömtelen;
'S az ajtó nyílik és belép a' grófnak egy fia,
'S egy földmives 's egy szép leány vezetve általa.
„Atyám" a' deli ifjú szól „add szent áldásodat,
Csak őt, csak őt szerethetem, csak érte él fiad."
‚Csak őt, csak érte?' szól az agg, 's harag gyúl arczain
‚Mocskot, tudod, nem szenvedek ősimnek czímerin.'
„Mocskot nem szenvedek magam" szól a' földmivelő
„Nevem felett; leányomat mért csábitá el ő?"
‚Körültünk függnek őseim," a' gróf szól ‚'s czímerek,
Nincs köztök egy is nemtelen 's nem lesz mig én leszek.
Nemzetségfám terjedten áll, áll ősim' tereme,
A' harczmezőn pihennek ők, a' faj hősök' neme.'
„Velem leány" a' jobbágy szól, „gróf úr, isten veled,
Erősen áll ez ősi lak, 's hires vitéz neved;
De voltak ősim nékem is, van nékem is hazám,
'S a' gróftól nem koldult kenyért, bár milly szegény apám.
E' hársat nézd száz évivel, csekély lakom előtt,
Nemzetség-fának ülteté ősöm a' zöldelőt;
Felnőtt a' fa, száz ágokat hajtott erős töve,
'S hidd el, gróf úr, jobbágyod is gondol még ősire.
Ha ott ül estve, 's a' mező kaszálva illatoz,
'S az est' harangja énekel, mintegy szentelt koboz,
A' mult időkre gondol ő, miként te, hős uram,
'S a' nemtelen szemekből is megindúl a' folyam.
Mert voltak ősim nékem is hazáért vérezők,
'S mert nem említed tettiket, tán nem vitézek ők?
Bár ősöd' hantja szépen áll, ösmert a' harczmezőn,
A' népnek hamva büszke úr a' por eldődidön."
A' jobbágy szólt 's büszkén kimegy, hol kis kunyhója áll,
De ah, szelíd leánya ott, nyugalmat nem talál,
'S nyugalmat nem talál a' gróf' fia, sohajtozik:
A' várban 's a' kunyhóban egy keserv uralkodik.

Ősz lett, a' hársak' zöldje húll, a' fecske elrepűl,
Elszáradt lomb csörögve száll, a' kis kunyhó körűl;
'S a' büszke várnak tornyain 's a' tölgykapú felett
Busan szállong gyászlobogó, szines zászlok helyett.
Csikorgva nyíl a' várkapu 's kilép a' gyász-sereg,
És rézkoporsót visznek ők, rajt' festett czímerek.
'S kinyíl a' kunyhó' ajtaja, fejér leányok ott
Virágtakart födél alatt kihozzák társokot.
A' zöld mezőn megállnak ők uj sírgödör körűl,
'S a' gróf' 's a' jobbágy' bánata egy könyűvé vegyűl.
Rög rögre húll, temetve ott két fájó szív pihen,
A' gróf és a' jobbágyleány egy sírnak mélyiben.

Báró **Eötvös József.**

Tengeri kaland az alföldön.

Partján egyik alföldi folyónak — talán a' Berettyó lehetett, — valamelly mezővárosban falun vagy pusztán lakott egy nemes ember, és földes ur. A' dolog ugyan nem ré-

gi, de azért maid nem lehetetlen környülményeit közelebbről meghatározni, mert ámbátor Csolnaki Bertalan, — ez vala a' dicsérve említett nemes ember' neve — veszedelmes tengeri utazását híven és terjedelmesen leirta, annak még is alig juthata ember olvasásához. De oka ezen titkolódásnak nem az vala, mintha Bertalan hősünk nem akarná kalandjait a' világgal tudatni, sőt azok az egész alföldön hiresek; hanem ő nagy ellensége levén az uj literaturának, igen félt, ne hogy valaki megkapván a' drága kéziratot, arról lehúzza Gyöngyösi István' korának tiszteletes rókaprémű mentéjét, 's egy mostani divatu könnyü leppentyűt adván reá, világ' elébe bocsássa; mi legalább igen gyanakszunk a' nemzetes úrra, hogy szándéka volt nyomtatásban nyilványítani útleirását; 's e' végre egy barátja a' drága kéziratot föl is hozá Pestre; de — oh szerencsétlenség! — az egy szerkesztő által sem fogadtatott el, 's csupán azon okból, mit messze utazott szerzője fő díszének tartott, t. i. hogy az annyiszor említett kézirat, Stilfrid és Brunszvik' épületes történetének modrában volt tartva.

Ezen átkozott történet, ezen gyalázat, minek Csolnaki ur elme-szüleménye, — 's pedig édes első szülöttje; — visszavettetését tartá, még inkább megerősíté őt gyűlöletében az újabb literatura iránt, 's mivel Pesten azt javallák, hogy ujabb idomok szerint dolgozza ki munkáját, 's ezen esetben nyilványítását igérék; nehogy valami profanus kéz által ezen szentségtörés rajta végrehajtassék elzárá 's azóta senkinek sem mutatá meg.

Igy tehát az eredeti kézirat kezünkben nem lévén, a' történetet csak monda szerint irjuk le, kérvén olvasóinkat, vegyék azt mint diplomaticus igazságot, mellynek diplómája nincsen. Ezen okból nem tudjuk valóban meghatározni a' folyó' nevét, de mivel méltán borzadunk a' névtelenségtől, Berettyót teszszük Csolnaky úr' lakához, vagy ha valakinek ez ellen kifogása lenne, Csolnaky ur' lakát a' Berettyóhoz. Álnevet nem akaránk a' folyónak adni, nehogy jövő századokban okot nyujtsunk történeti buváinknak hiában fáradni egy folyó' kikutatásában, melly soha sem létezett. Mi pedig utazónk' lakát illeti, azt a' most világ szerte divatozó juste milieu szerint faluba határozzuk, melly a' mezőváros és puszta között középen fekszik.

Ez eddig csak a' bevezetés' bevezetése volt, most tehát a' történet' bevezetése következik; 's ha ez mind talán hosszú lenne, ügyekezni fogunk, hogy maga a' történet annál rövidebb legyen.

Mocsárosi Csolnaky Bertalan körülbelől ötven esztendős lehete, termetét azért nem festjük, mivel egy szálig hasonlíta ahhoz, mellyet a' halhatatlan Cervantes, világhírű hősének, a' hasonlíthatlan Don Quixotenek tulajdonít, 's ezen hősünk' alakján szembetünő soványságot nem az élet gondjai szülték, mert ő tehetős ember vala, hanem mint a' manchai bajnoknál egy soha ki nem elégített sovárgó vágy, melly úgy szólván egyetlen gondolata sőt élete volt Bertalan' lelkének, egy égő emésztő tünődés, — 's mi után? — mit alföldi lakótól senki sem gondolna, — a' tengerek' végetlen árjai után. Ő ébren csak tengerekről beszélt, altában csak tengerekről álmodott. Honnan származott legyen ezen szokatlan szenvedelme, fejthetlen, 's mi csak a' természet' egy szeszélyes játékának tulajdonítjuk, azonban milly hatalmas volt, onnan láthatni, hogy Csolnaky urat, még olvasásra, 's könyvek' olvasására, — sőt még könyvek' megvevésére is vivé. Ugyan is ő minden magyarra fordított tengeri utazást megveve, ha mindjárt nyelve közelíte is az újabb írók nyelvéhez. De nem lelé az újkori tengeri utakban azon magas éldeletet, mellyet neki a' régiebbek nyújtának. Azokban minden olly szárazon olly mindennapiasan folyt el, legfelebb is egy egészen természetes zivatar háborítá a' nyugalmat, 's mindenütt csak ösmert földekre jöttek, hol emberek laktak, és lábaikon jártak mint mi. Nem igy volt ez a' régi hajósoknál, azok minden nap új meg új iszonyuságokon vitorláztak által, 's ha évek mulva parthoz értek, ott vagy arany és gyémánt-hegyekre, vagy gyilkos szörnyetegekre akadtak, mellyek őket fölfalták, 's aztán egy csodatévő bűbájos jöve ki testeiket össze toldozván, őket ismét fölelevenité. Vagy magokat lóbőrökbe varatván, grif madarak által hurczoltattak még messzebb földekre, hol a' tüzes sárkányok baromfi gyanánt tenyésztek, 's még a' konyha szolgálók is tündéres lények valának, 's ha egy utas mind ezen veszélyekből menekedvén visszatért, rendszerint egész hajó gyémántokat hoza magával, 's mint illy nagynemű ka-

landor megérdemlé, prózai világunkon királylyá tétetik. Bár könyvtárának ezen részét majd nem szóról szóra tudá már hősünk, még sem szünt meg a' kilenczven kilenczszer olvasottat századszor is elolvasni. Gyakran olvasásai közben elejté a' könyvet, és szemeit az ablaka alatt folyó Berettyóra meresztvén, irigylé az abban folydogáló három akó víznek sorsát, melly valaha a' tengerbe folyhat, 's talán épen a' híres mágnes-hegy alá, 's ezen ábrándozásaiban Berettyó' hullámai után maga is szerencsésen azon ismeretlen tájakra érkezett, 's ott látni és hallani képzelé mind azt, a' mit még szem nem látott és fül nem hallott. Ezen elragadtatásból előbb rendszerint vissza nem tért, míg Eszti leánya vagy vendégei föl nem ébreszték.

Eszti 18 esztendős volt, egy kedves szép lyányka, 's boldogult anyja, férjének minden ellenkezése mellett is, néhány évig Pesten nevelteté őt, 's így tehát az egész vidéken kitűnő miveltséggel birt, mellyet azonban jó szíve csak mások hajlandóságának megnyerésére használtatott. Szerette is őt az egész vidék, 's apjának is nagy kedve telt benne, bár reménytelen fáradozással sem bírta a' a' lyányka' szenvedelmét a' nagy tengerek iránt fölgerjeszteni, mit is mint egyetlen vádat mindig oda függeszte leánya szokott dicsérete mellé. De mi az apának sok baj után sem sikerült, azt igen könnyen elérte Szaday Lajos fiatal szomszédjok, ki Eszti' szivében szenvedelmet, még pedig lángzót és tüzest, gerjeszte, nem ugyan a' tengerek hanem saját becses személye iránt, de mielőtt erre jönnénk, szükséges Szaday Lajos első látogatásához visszatérnünk, mellyet Pestről — hol censurát adott — visszaérkeztekor tett Csolnakyéknál. Jelen voltak a' ház' mindennaposai: a' kálvinista rector, a' pápista kántor, a' notarius; a' tiszteletes és tisztelendő urak, a szomszéd faluban búcsú lévén nem jelenhettek meg.

„Mi ujság öcsém uram?„ kérdé Csolnaky az ifjút, miután az asztal körül pipázva helyet foglaltak. Lajos, ki félig meddig halla valamit az öreg ur' szenvedelméről, legelőbb is erről felelt.

‚Ross kapitány majd három évi távol léte után szerencsésen kiszabadult az éjszaki jeges tenger' veszedelmeiből, 's Angliába érkezett.'

„Elindulásáról olvastam valamit a' Hazai 's Külföldi Tudosításokban, de öcsém uram, mit használnak mai nap ezen tengeri utazások, mit talál egy illyen szegény hajós, mi említést érdemelne? Vága szavába Csolnaky.

‚De kérem uram bátyámat! — felelé Lajos, — ha bár Columbus és társai nagyobb földeket fedeztek is föl mint mai hajósaink, ezek sincsenek azért érdem nélkül, 's bár Ross kapitánynak nem sikerült, mint czélja vala, az éjszaki sarkig előnyomulni, még is a' tudomány igen sokat köszönhet merényének — az öreg Csolnaky bosszúsan pödré bajuszát — a' magnesi polus uj bizonyitást 's uj meghatározást nyert általa, minek a' világösméretre, hajózás és más tudományokra igen nagy befolyása.'

„Öcsém uram, öcsém uram! viszonozá fejét csóválva az öreg Csolnaky — hagyjon föl azzal, olvasson csak előbb annyi tengeri utazást mint én, nem fog többé az efféle merényeken csodálkozni, — a' merény szót olly hangoztatással és mínákkal mondá ki, hogy gúnya tagadhatlan volt. — Sokat köszönhet nekik a' tudomány? ugyan de mit köszönhetünk mi annak a' sok tudománynak, hozott ez a' sok tudomány csak egy hajóst is a' világra, ki az Óperenczias tengerbe hajózott volna? Szakadár, kinek tetteit Perecsényi László olly szép versekben irta le, mint az urak' Kisfaludy Károlya, Vörösmartya, Kölcseye 's manó tudja miféle más poetái, mert bizony nekem ő kemék nem kellenek, és soha sem is olvastam tőlök egy szót is, soha sem írnak, bizonyosan soha sem tanulta azt a' sok astronomiát, mathematicát, meg más egyéb ármányos teketóriát, mit ma az urak még talán béresekkel is tanultatni akarnak, még is milly messze tengereket utazott be, 's még az amazonok' földére is elérkezett. 'S aztán mi nagyot tehetett az a' Ross kapitány mikor már a' neve is rossz; talán, hogy a' magnesi polust föltalálta, biz az ám még a' csoda, hiszen Brunszvik, Stilfridnek fia már annyi száz meg száz esztendő előtt a' magnes-hegyig jutott, 's onnan egy grif által menekedett meg. Illyen embereket értek én, midőn hajósokról beszélek, 's nem Columbust, ki csak Amerikát fedezte föl, hova minden ember elutazhatik.'

Lajos csodálva nézé Csolnakyt, 's míg szavait tartalmok miatt tréfának vélte, kénytelen volt, a' beszélő' komolyságát tekintvén,

ki belső meggyőzödés' minden jeleivel adá elő véleményét, azokat gazdája által tökéletesen elhitt dolgoknak tartani, miben még a' többi vendégek' helyben hagyása is erősíté, mert a' kántor, rector, és notarius, Csolnaky' borának szeretetéből, a' tenger' határtalan vizének már régen hő barátjai lettek. Mind e' mellett is félig tréfálva ügyekezék az öreg' baliteleteit fölvilágítani.

„Jelenkorunk már annyira haladt, hogy nemzetnek lehetetlen mint nemzet fenmaradni, ha csak a' világot összetartó míveltséghez erősen nem ragaszkodik, erről uram bátyám, bár mennyit tréfáljon is, belsőkép úgy meg van győződve mint én, 's miveltséghez hogy juthatnánk tudományok nélkül? A' világ perczenként halad, 's csak tanulás által haladhatunk vele, 's az, ki Perecsényi Lászlót teszi a' szépség' mintájának, igen távoll ál a' mai míveltségtől.“ —

Folytatni akará Lajos, de Bertalan ur, ki, mint minden tengeri emberek, kissé hirtelen vala, föllobbant, 's villogó szemekkel dörge az ifjúra. „Hát uram öcsém engem e' szerint miveletlen embernek tart, mert nem tanultam azt a' sok zagyva hiábavalóságot, mivel a' mai ifjuság szivét és fejét rontja? De én még egyszer, és ezerszer, és örökké mondom, — itt egy saját szólásmódját dörgé ki az öreg úr, melly minden gyülölsége mellett is az ujítások iránt saját szerzeménye volt, — hogy olly magyar poeták nem voltak, nem is lesznek mint, Gyöngyösi István, Pócs, és Perecsényi.“

‚Kérem, kérem uram bátyám!‘ — mentegeté magát Lajos, már észrevévén, hogy a' sok képtelenség valóban nem tréfás állitmány az öreg úrnál, tudom én minden tüzessége mellett is csak tréfál, bizonyos vagyok felőle, hogy bolondságnak tartja maga is Brunszvik' és Szakadár' egész históriáját.‘

Ezzel azonban Csolnaky' minden türelmének vége szakadt, föllobbana és kitört. De uram öcsém ez már sok, még csúfolódik is, — gondolnám egy huszonöt esztendős fiu mindig hihet egy ötvenesnek.‘ — Még tovább folytak volna az öreg' szemrehányásai, de a' szomszéd faluból visszatérő leánya lépe be több vendégekkel. Szaday az egész vitát elfelejté Eszti' tekintetén, kit még soha sem látott, 's az öreget új vendégei foglalák el,

„Édes atyám! — zendüle meg Eszti' ezüst hangja, — itt egy földabroszt hoztam, legalább rajta átkószálhatja a' tengereket.“

‚Köszönöm, édes fiam — mondá az atya, épen most disputáltam uj szomszédunkkal, — no de uram öcsém, ne vegye rosz neven, sokszor föltüzel az ember.‘

Lajos maga sem tudá, mit felel, mert egész lelke a' lyánykán függe. Csolnaky geographiai társaságával, melly Nagy-Váradon tanuló Pista öcscsével megszaporodék, más szobába vonult, hol a' földabroszt kiterítvén, a' rég óhajtott utat keresék a' Berettyóból a' tengerbe.

„Pista! — mondá sok kutatás után Csolnaky, — keresd meg te a' Berettyót, nekünk már rossz a' szemünk.“ — ‚A' Berettyó nincs kitéve, hanem itt van Nagy-Várad, hát itt kell a' víznek lenni.‘ — „Hát a' Berettyó hová foly? — ‚A' Körösbe.‘ — „Ember vagy fiam! hát a' Körös merre megy? ‚A' Tiszába, — viszonzá Pista, — de az már itt van?‘ „Itt van? vága szavába bátyja — no hát a' Tiszából a' Dunába mennénk, a' Dunából a' fekete tengerbe, onnan erre le, ezen a' kis patakon, — hogy is hijják csak? — bos-poros.“ — ‚Bosphorus, javitá Pista,‘ de bátyja nem ügyelve rá, folytatá. „Hát ezen a' patakon keresztül a' már-mo-rosi tengerbe, 's ismét egy más patakon É-les-pont, vagy Dárda-nyelen keresztül az Archipelagusba.“

Pista már nem tűrheté a' sok névrontást. ‚Uram bátyám! az nem mármorosi tenger, hanem Marmora, és nem Élespont vagy Dárdanyelek, hanem, Hellespont és Dardanellák, 's nem patak, hanem tengerszoros.‘

‚Csitt fiu, bizony talán már te is megokosodtál?‘ felelé haragosan öcscsének Csolnaky, 's társaihoz fordulva tovább utazék. — Onnan pedig a' közép tengerbe, azután ismét egy patakon által az atlanticus tengerbe, és, és, itt csupa viz minden.‘

„Itt egy nagy Ó van!“ kiáltá a' kántor.

„Ó — Óperenciás tenger, — Valóban itt van, de csak irva, az nem tesz semmit, csak hogy ráakadtunk, még eddig egy mappán sem leltem“ mondá nagy örömmel Csolnaky, 's egyszersmind az épen belépő Lajoshoz fordult.

„Látja öcsém uram, megleltem az útat a' Berettyóból az Operenciás tengerig.“

„Örvendek — viszonozá Szaday — csak kis hajó menjen oda, mert különben már a'

Berettyóban fönnakadna.“ Ezzel búcsút vevе ’s ment.

Szaday egészen szerelmes lőn Esztibe, ’s nem sokára megkéré őt apjától, kivel már több, és gyakran elég szélvészes tengeri vitái voltak; de mint hült el, midőn ez leányát megtagadá, és semmi kérésnek sem engede e’ tárgyban, alkalmasint így akarván büntetni Lajos’ hitetlenségét, kinek szerelme nehezen boldogult volna, ha maga a’ tengernek istene segítségre nem jő.

2.

Egy közbirtokosnál esti mulatságon volt Csolnaky, ’s mivel ott is igen messze vala a’ tenger’ nedveitől, bújában a’ szőlőtő’ nedveiben annyira elmerült, hogy végre maga sem tudá, mi történik vele. — Midőn más nap, legalább ő így gondolá, más nap fölébrede, egészen ismeretlen szobában lelte magát, nem ágyban feküdt, hanem egy négy végénél a’ gerendákra kötött lepedőben; a’ szoba’ bútorozása egészen idegen ’s igen kalandos idomú volt, mennyire a’ félhomály látni hagyá. „Hol lehetek én?“ kérdé végre magától a’ bámulásban szinte megmeredt Csolnaky.

„Az Óperenciás tengeren.“ felelé valaki, ’s egy furcsán öltözött férfi lépe elő.

‚Az Óperenciás tengeren! ki az úr?‘ kérdé még inkább bámulva Bertalan.

„Én kapitánya vagyok ezen hajónak, mellyen tekintetes Csolnaky úr eddig szerencsésen eljött, nevem Moracaragurum.“

‚Hát tekintetes Moracaragurum úr, mert mint hajós kapitány, hihetőleg, nemes ember lesz, hogy jöttem én ide?‘

„Hogy? a’ Berettyóban lépett hajónkba.“ felelé Moracaragurum.

‚De hát már csak látni is szeretném ezt a’ híres tengert.‘ Mondá a’ kénytelen útas ’s fölemelkedék, mintha ki akarna ágyából lépni, de ezen pillanatban egy látatlan erő úgy meglódítá ágyát, hogy vissza esék a’ vánkosokra, ’s többé nem is bírt fölkelni, mert ágya szünetlen hányaték.

„Mi ez, az istenért?‘ kiáltá Bertalan elrémülve.

‚Teins uram, ez egy veszedelmes szélvész, mellyből alig menekedünk, bizonnyal egy nagy bűnösnek kell a’ hajón lenni.‘ E’ szavak nem igen vigasztalák Csolnakyt, de egy új hír még inkább elremité.

„Uram! — kiáltá egy berohanó hajóslegény — el kell vesznünk, ha hét lelkünk lenne is, már látszik a’ mágneshegy, ’s fő ötte áll Neptunus, ’s ha még egy két mérföldet haladunk, magához húz, és oda vagyunk.“

‚Oda vagyunk? lehetseges-e ez?‘ rezegé inkább mint kerdé Csolnaky, mert a’ félelem elsápitá, ’s e’ felett ágya folyvást lapdaként hányaték, hogy a’ gerendák recsegtek felette, kivülről a’ hullámok’ csapdosása hallatszék, ’s irtózatos szélzugás. Még a’ kapitány nem is felelhete, ’s már az ablak hirtelen fölnyilt, egy hullám csapa be, ’s Csolnaky’ ágyát is megnedvesité, ’s dörgés villámlás között Neptunus jelent meg, és harsogó szózattal beszélt. „Csolnaky Bertalan, te ezen egész hajóval a’ tengerbe sülyedsz, ha leányodat hitvesül Szaday Lajosnak nem adod, az Óperenciás tenger’ fenekere és a’ magnes hegy’ tetejére esküszöm!“ Egy új hullám egészen megfürösztе hősünket, ’s dörgés, villámlás között Neptun eltünt. Csolnaky átázva ’s a’ félelem miatt lelkében is reszketve eget és földet kiálta segitségül, ’s végre a’ tegnapi jó – ’s a’ mai roszlet’ következései gyomrában meg nem ferhetvén, a’ legsanyarubb kinszenvedések között adá ki azokat, mint engesztelő áldozatot, a’ felbőszült Neptunnak.

„Már itt a’ tengeri nyavalya is, — jegyzé meg Moracaragurum — csak hamar irja alá ezen házassági egyezést, mert különben a’ tengerbe vetjük az urat, mint veszedelmünk’ okát.“

‚Az istenért, csak vegyenek ki elébb az ágyból.‘ Rimánkodék Csolnaky, a’ hajósok kiemelék, de a’ reszketés miatt lábain nem is állhatván, egy székbe dült, itt majdnem öntudat nélkül irá alá a’ házassági egyezést, és gyürüjet nyujtá a’ lepecsételésre. A’ vihar egyszerre megszünt, ’s a’ kapitány egy italt nyujta gyogyszerül Csolnakynak, ’s igeré, hogy kevés nap alatt ismét a’ Berettyóba érkeznek.

„De kérem kapitány urat, emlékezetül ezen veszedelmes útra, adjon legalább egy palacz vizet az óperenciás tengerből.“ Esdeklék Bertalan, ’s egy hajós legény eltávozék, ’s nem sokára egy palacz zavaros vízzel tért vissza, de Csolnaky ismét álmosnak érzé magát, ’s az újra száraz neművel ellátott lepedóbe tert vissza. ’s csakhamar el is aludt.

Midőn ismét fölébredt, saját szobájában és saját ágyában lelé magát, ’s kész vala mindent, mire emlekezék, álomnak tartani, de ágya mellett egy asztalkán álla az Óperenciás tengeri víz, reszketve nyult a’ palaczhoz ’s megkóstolá, a’ víznek utálatos sós íze volt. Ezen pillanatban leánya és Szaday is beléptek, kezökben tartva a’ házassági egyezést, ’s erre hivatkozva köszönék atyjok’ kegyességét. Ő bámulva néze egy darabig, de végre rájok adá áldását, mert meg is füleiben súgtak Neptun’ iszonyú szavai, — ’s Eszti és Lajos boldog házasok lettek. Csolnaky pedig ma is mutogatja a’ tengervizet, ’s dicsekedik kalandjával, ’s nem is gyanítva, hogy az egész csak Szaday által egy arra utazo színész társaság’ segedelmével ügyesen elintezett csalás volt, most is azon tanakodik, hogy lehetne biztos utat lelni a’ Berettyobol az Óperenciás tengerig.

Gaal.

Nyomatik Budán, a’ magyar királyi egyetem’ betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 17. 1837.** **14. szám.**

Tartalom: Töredékek. Mátyás király' életéből. Folytatás 209. sz. — Az elkésett útasok (63), 217. sz. — Mesék XXXV—XXXVII. *(Szilágy)*, 222. sz. — Magyar játékszíni krónika, 224. szelet.

Tiszteld őt magyar és neve' mondására hajolj meg.
Vörösmarty.

TÖREDÉKEK.

Mátyás király' életéből.

(Folytatás.)

Mátyásnál még nem volt nagyobb királya a' magyarnak. Nem volt ugyan olly csendes, háborítatlan belül országlása, mint Nagy Lajosé: de a' ki igazán akar itélni, a' tűznek csak szerencsés eloltása' dicsőségét fogja, a' tüzet magát nem Mátyás' rovására tudni. Régen, nem alatta gyült a' gyúlható anyag; a' tűz előbb utóbb ki fogott volna ütni, minél később, annál pusztitóbb következésekkel, mi most, ügyes oltó kezek között, csak tisztitó erővel hatott a' nemzet' nagy testére. — Népét szokatlan adókkal terhelte, mellyek valának épen az elégületlenség', lázadás' egyik oka: de szokottnál nagyobbak a' hadak, mellyeket folytatni kellett; 's bár mennyit fizettetett is népével, mindig mellette marad az, hogy nem zsarnokok' módja szerint, maga oktából tette, hanem országosan határoztatta el mindenkor, a' mit tett; 's ha néha talán a' rendek' részéről jött is egy kénytelenség a' dologba, ez legfelebb erkölcsi kénytelenség volt, körülmények — ország' java, nemzet' becsülete, illendőség, vagy, mikor tehertől csak újabb tereh vállalással lehetett szabadúlni, ön könnyebbségek, de soha nem királyi önkény, hatalom-parancsolta kénytelenség, mellyért vagy senkit sem, vagy a' rendeket magokat előbb, mint a' királyt illeti a' szemrehányás. — Heves indúlatos, több mint állhatatos, feltételeihez makacs megátalkodással ragaszkodó volt: de nem épen ennek köszönheti-e, hogy az ország, mint utóbb, még alatta, annyi külső belső viharok', fejetlenség', szerencsétlen háborúk' prédájává lett? 's ha szeretjük a' jót, nem illő-e tűrnünk a' jóval szükségképen együttjáró roszat is? —

A' nagyokkal, érdemesekkel bánásban, mint Szilágyi, Vitéz, ollykor nem elég magamérséklést, kevés gyengédséget, kimélést mutatott. Óhajtani való, hogy ezek ne történtek volna: de melly nehéz egy fiatal, ön erejét 's czéljai' tisztaságát érző fejedelemnek mindenkor mérsékelni tudni magát? 's midőn, hogy ne tapostassék, taposni, még pedig magáért a' közjóért taposni kénytelen, egyszer, mint másszor olly kimérve intézni lépéseit, hogy csak azokat gázolja, kik tipra-

ni valók? Hol gyom, konkoly, erőt vettek, lehet-e ezeket kiirtani úgy, hogy egy két hasznos fű, egy két termő kalász is ki ne vágassék velök? És végre nincsen-e sokszor példaadás' kénytelenségében — 's minél szabadabb még, nyersebb, erőteljesebb a' nemzet, annál gyakrabban — a' magát legmérséklőbb, a' legjobb, legérzékenyebb szívű fejedelem is?

De ha ezeket árnyékos oldalának lenni elismerjük is Mátyásnak: annyi! és mennyivel több! a' mi ragyogó fényben tűnteti fel előttünk az ő országlását, 's őt magát azon uralkodók' sorába emeli, kikben nem csak a' nemzet, mellyhez közelebbről tartoztak, hanem egész emberi nemünk is, ha szabad úgy szólani, megdicsőittetett. Tovább 33 esztendőnél ő a' szónak teljes értelmében királya volt népének, lelke' kormányának. Minden általa, semmi nála nélkül nem történt. Azért valamint egyedül reá hárul a' szégyen, ha valami alatta nem jól folyt: úgy a' jól folytak minden dicsőségét is igazságosan másnak mint neki, nem tulajdoníthatják.

Ő volt nem csak nemzete', hanem korának is legnagyobb hadvezére; hadaiban, valamikor csak lehetett, 's épen ott, hol legnagyobb volt a' veszedelem, népének vezetője, 's mint látók, mindenkor csak győzedelemre. Ő volt Európában az első igazi rendes katonaságnak felállitója; ő, ki egy olly egészen új hadi testet szerkesztett öszve, mellynek, az eddig közönségesen használni szokott rendeletlen lovasság helyett, a' régibb és újabb hadtudomány' szabályai szerént, a' gyalogság tette fő erejét. Minden osztálynak, valamint fegyverei, úgy harcza, viadalmódja, szorosan szabvák valának; mindnyájan rendre, pontosságra, a' kivitelben gyorsaságra, e' mellett hideghez meleghez, harczon kivűl is engedelmességre, tiszta, mértékletes életre szoktatvák, mint akkor egy europai fejedelem' seregei sem. Hadait végig tekintve, a' régi görögök' és rómaiak' időszakába, ezeknek győzedelmes táborába képzelte magát visszavarázsoltatva az értő. Ezen új szerkezetű, állandóúl fegyverben, királyi költségen, királyi parancs alatt lévő katonaság, az ácsokon, gépelyekkel, csaptatókkal bánókon, sánczásókon, tábori mindenféle szolgákon, segédeken kivűl állott, rendesen 20,000 lovasból, 8,000 gyalogból, és 9000 hadi szekérből, később hozzájárult még ezekhez a' hires, 6000 főnyi, mind a' legválogatottabb erős férfiakból, többnyire ráczokból és csehekből álló, fekete készületéről, 's talán, mivel soha fedél alá nem ment, a' napsütötte arczoktól, közönségesen Fekete névvel nevezett (gyalog) sereg, melly, legtöbbet saját vezérlése alatt a' királynak, soha diadal nélkül csatáiból viszsza nem tért.

Ki Mátyás' ebbeli egész érdemét méltánylani akarja, gondolja meg: hogy csak magának a' fekete seregnek tartása 400,000, az egész hadi testé 1,060,000 aranyba kerülvén évenként, ez sokkal felül múlta a' királyi rendes jövedelmeket; hogy a' király ezen költségeken kivűl is roppant summákat áldozott minden esztendőben a' tudományokra, szép mesterségekre, nem említve — miben talán maga, 's kivált felesége Beatrix' kedvtelésén kivül nemzete' becsületét is nézte — Európában akkor időben legfényesebb udvartartását. Ezeket a' ki elgondolja, lehetetlen, hogy ne csodálja Mátyásnak állhatatosságát elébb: miképen ennyi erejét haladni látszó bizonyos költségeknek maga előtt látása által is katonai nagy terve' kivitelétől magát visszarezzenteni nem engedte; azután kormányzási bölcseségét: hogy temérdek kiadásait annyi éveken keresztül győzte a' nélkül, hogy országát megrontotta, vagy népe' jó indulatját elvesztette volna. Mert ámbár — nehéz lévén természettel minden tereh a' szokatlanoknak — zúgolódtak is eleinte, sőt, a' mint látók, fel is támadtak népei addig nem szokott adózásokkal terheltetésökért: utóbb, mint az embereket ismerő király előre ellátta, kész teljesitői lettek akaratjának. 'S ennek oka részint magában a' dolog' természetében, részint a' király' okos bánásmódjában volt. Az állandó katonaság, minthogy mellette ritkán, csak nagy szükség' esetében került felülésre a' dolog, elszoktatta apródonként az embereket a' véres mesterségtől, megizelítette velek a' csendes nyúgodalmat, mellyben háborítatlanúl követheték békés foglalatosságaikat; majd, csak katonáskodniok ne kelljen, a' mivel tartoztak, tették, a' mivel nem tartoztak, fizették, 's ezt annyival szivesebben, mert — és ebben állott már különösen Mátyás' bölcsesége — a' tőlök mindig csak el-

fogadni, nem kívánni, követelni, látszó királytól örökké azon boldogító hiedelemben tartattak: hogy volna jogok megtagadni; 's így a' mit tesznek, merő nagylelküségből, nem tartozásból teszik. Az igazgatás' nagy mestersége ebben áll: minél kevesebbet kényszerítni; ha kell, tudni, a' nélkül hogy láttassál. Ritka fejedelem értette ezen mesterséget úgy mint Mátyás. Minden esztendőben, mint választásakor kötelességévé tétetett, országgyülést tartott, 's ezt olly lelkiesméretesen megtartotta, hogy uralkodása' 15-dik esztendejében (1472) a' rendek, megsokalván az örökös gyülésezéssel együtt járó költséget, alkalmatlanságot, magok kérék (Kovachich Suppl. ad vest. comiti. T. 11. p. 226.) két esztendeig megkiméltetésöket. Mindent az ország' rendei eleibe terjesztett; ha sürgető szükség ezt nem engedte, öszvehitta legalább a' közelebb eső püspököket, urakat, 's mit ezek vagy amazok határoztak, azt tette; de mást határozniok, mint a' mit ő akart, szinte lehetetlen volt, mert értesítni előre szándékáról a' legértelmesebb, megnyerni a' legnagyobb befolyású, lelkes férfiakat, ezekkel miután mindent jól meghányt vetett, úgy vinni a' dolgot gyűlés' elibe, olly mellőzhetetlen kötelességének tartotta, mit soha vaktában el nem mulasztott. De hogy oda visszamenjünk, honnan eltértünk.

Bátor, szép, nagy gondolat volt Mátyás' állandó katonai rendszere. A' még csak katona nemzet közé, katonai híre' csonkulása, függetlensége' veszedelmeztetése nélkül, a' szelid béke' miveinek, miveltebb izlés, erkölcsök' bevitelére szebbet, jobbat gondolni sem lehetett: de hogy boldogító lehessen hazánkra, vagy Mátyásnak legalább egy pár tizeddel tovább kellett volna élni, vagy utána, hasonló, lelkes fejedelmeknek következni. Másképen tetszvén pedig a' végzésnek, kettős fájdalom járja által a' hazafi-keblet, hogy épen a' harczos nagy király' e' jól kiszámított, nagyot igérő tervének kellett lenni, egyik, ha nem okának, legalább siettetőjének országunk', harczon épült régi hirünk', dicsőségünk' öszveomlásának. Mert a' nemzetből kialudt a' katonai tűz; az állandó katonaság, pénz'nem léte miatt, nagy alkotóját nem sokkal élé túl; 's egyszerre mind kettőtől elhagyatva, védtelen állott az árva hon.

Hogy Mátyás nem csak nagy katona, hanem nagy igazgató is volt, csak az eddig mondottakból is világos. A' kormány' minden dolgai az ő kezén mentek keresztül. Országgyüléseken ő volt, ki lelkének láthatatlan erejével áthatva az egészet, azoknak folyását, menetelét előre mintegy megszabta; a' rendeket sokszor kiváltságaikkal öszveütköző határozatokra birta; törvényeket hozatott, millyeket idő, körülmények, ország' java, egyesek' boldogsága kivántak stb. Következnek nevezetesebb törvényei.

De törvényeket alkotni nem elég, meg is kell azokat tudni tartatni. A' tapasztalás bizonyítja nem csak azt, hogy a' kettő nem jár mindig együtt, hanem azt is, hogy előbb képesek rosz törvények jól, mint bár melly jók roszúl végrehajtva, boldoggá tenni valamelly társaságot. Annyival nagyobb dicsősége Mátyásnak, hogy ő a' kettőt egyesíteni, hozott jó törvényeit jól végrehajtani is tudta. Gondoskodása e' részben nem határozódott csak abban, miben legtöbbeké, hogy minél czélirányosabb rendeléseket tegyen, hanem igyekezett, 's különös szerencsével tudta, a' személyeket, kikre rendeletei' teljesítését bizza, megválasztani. Porból emelkedve maga is királyi polczra, felkereste a' homályban lappangó erényt, 's az érdemet vevé zsinórmértékül a' hivatalok' osztásában, mi által nem csak alkalmatosabb tisztviselőket, hanem rendesen hivebbeket is nyert. Maga csupa tűz és munkásság, szokva saját kötelességeit hiven és pontosan teljesíteni, annyival szorosabb volt másoktól az övéik' megkivánásában; átaljában kemény, kérlelhetetlen, ritkán irgalmas a' mulasztók, még kevésbbé a' szántszándékos törvényrontók iránt, épen, mint kivánák a' józan igazgatás' elvei, egy olly eredeti vadságából egészen még ki nem kelt, félig mivelt nemzetnél, melly hajlandó zabolátlanságban keresni a' szabadságot, függést szolgaságnak, rendet rabigának tekinteni. Nem volt kénytelen mindent más szemével látni, más fülével hallani, mert közte élt, közte forgott népének. Nem ritkaság volt Mátyást érdemesebb nagyai' házaiknál, hadban, közvitézei' sátoraikban nem csak megfordúlni, hanem velek enni, inni, múlatni, játszani látni, a' nélkül, hogy e' leereszkedése legkisebbet is elvett volna királyi tekintetéből.

Ismeretlenül, mint nagy elődöe, Nagy Lajos, nem egyszer szegény, alacsony köntösbe öltözködve, járt kelt országában; figyelmezett illy alkalommal különösen az előjárókra, hivatalbeliekre; kiket legkisebben utólért, rögtön példásan büntette, hasonló visszaéléseknek általános meggátlására hathatós eszközökről gondoskodott. Tudva lévén ezen kivül is országszerte, hogy a' királyi terem' ajtai nyitvák, az elnyomott igazság 's üldözött ártatlanság előtt: a' távolban is, mintha jelen, mintha sarkokban lett volna, akként rettegék a' saját lelkökben, tisztökben nemesebb ösztönt nem találó tisztviselők, 's nevének puszta említése, vagy egy gondolat a' királyra elvevé nem egyszer bátorságukat, végrehajtani a' szivökben forralt gonoszt. A' melly mértékben szigorúságát a' rosszak, hasonlóban tapasztalák emberségét a' jók, 's ez, azonkivül hogy újabb ösztön volt a' nemesebben érzőknek, nem engedé a' király' bár melly nagy keménységét kegyetlenség' arczában tűnni fel népe' szemében. Így történt, minél valamint semmi nehezebb, ritkább, úgy semmi bizonyosabb ismertető jelök nagy kormányférfiaknak, hogy Mátyás, a' midőn a' legrettegettebb, egyszersmind a' legszeretettebb uralkodó is volt; 's még félelem, kedvkeresés, vetélkedének tetszésére tenni, ahhoz képest, a' mint akkor az idők, emberek voltak, igen kevés kihágások estek, 's átaljában véve szent volt a' törvény, szent a' király' akaratja. Kivételt talán legfeljebb utolsó évei érdemelnének, mellyekben az ausztriai haddal nagy elfoglaltatása, az országból huzamos távolléte alatt, hogy a' gonosztevők' száma igen megszaporodott, az 1486-d. országgyűlés' végzéseiből, 's ezeknek eleikbe bocsátott szavaiból világos: de ezen kivétel is csak annak nyilvánságos bizonysága: melly sok függ átaljában a' fejedelmeknek népeik közt személyes jelenlététől; melly sok függött különösen Mátyásétól Magyarországon.

Hogy Mátyás különösen igazságszerető volt, arra nem kell több bizonyság ama' példabeszéddé vált közmondásnál: meghalt Mátyás király, oda az igazság. Az elhúnyt nagy fejedelme' hiját igen elevenen érző nemzet' szivéből fakadt ezen kevés szavak sokkal hathatósabban, ékesebben hirdetik Mátyás' érdemét, népeket boldogító legszebb tulajdonát, mint mi azt, bár melly terjedékeny magasztaló beszéddel tehetnénk. Ha igaz, mit némelly külföldi irók mondanak — a' hazaiak hallgatnak róla — hogy Mátyás a' Beatrixot Magyarországra kisért olasz tudósoktól hallván a' Justinian' törvénykönyve' nagy dicséreteit, megpróbálta ennek a' magyar törvényszékekre is behozatalát, de midőn tapasztalná, hogy Themis' olasz papjai ügyesebbek beburkolni, mint kikeresni az igazságot, 's hogy a' sok mindenféle fogás, formákhoz ragaszkodás sokasítja inkább, mint kevesíti a' perek 's perlekedők' számát, nem csak a' törvényszékekről, hanem országából is kitiltotta e' veszedelmes bölcseség' mestereit, megszüntette az új czerimoniás rendszert, 's a' régi együgyűt állította vissza: ez mutatja nem csak azt, mennyire szivén feküt Mátyásnak az igazság' kiszolgáltatása, hanem azt is, hogy Mátyás minden makacssága mellett is, tudott, ha meggyőződött a' jobbról, engedni, tudott visszalépni, 's itt, itéletünk szerint, ha dicséretes a' szándék, a' nem sikerült próba után a' szándékkal felhagyás még dicséretesb.

(Folytatása a' jövő számban.)

Az elkésett útasok.

(Washington Irwing után.)

Estveledett, midőn egy öszvérek által vonatott kocsi az apennínok' egyik útnyilásán nehezkésen elővergődött. A' vadon vidék itt csak távolról láttat egyegy falút, valamelly sziklabércz' csúcsához odabiggyesztve, vagy egy monostort, fehér tornyaival a' sűrü hegylombozat megűl kivilágolva. Nehéz, ócska szabásu volt a' kocsi. Kopott díszítményei egykori fényére mutattak, de repedései és tengelyei jelen elhagyatott állapotára. Egy magas, szikár öreg úr ült volt benne, némi katonai útazó öltözetben, de a' prémzett sipka alól kigördülő ősz fürtök arra mutattak, hogy harcznapjai már letűntek. Tizennyolcz esztendős, halaványy, gyönyörű leányka ült mellette, lengyelféle öltvényben. A' szolga, egy rozsdás, mord tekintetü legény, sebhelyes arczczal, narancssárga bajúszszal, 's általjában elaggott katonakülsővel, ellenökben ült.

Lengyel nemes volt az útazó, romja azon fejedelmi családok' egyikének, kik csaknem keleti fényüzésben éltek egykoron, 's hazájok'

végveszélyre jutásával elnyomorodtak és megszegényedtek. A' gróf mintegy számüzöttnek mondathatott honából. Olaszország' fő városaiban lakott volt egy ideig, hogy tökéletes nevelést adhasson leányának, kiben most minden gondjai és örömei központosúltak. Bevezette őt a' társaságba, hol szépsége és jeles tulajdonai nem egy imádót szereztek neki; 's ha nem volna leánya egy szegény, elnyomorodott lengyel nemesnek, kezét is kérik minden bizonnyal. De rögtön egészsége elgyengűlt; orczájának rózsáival eltűnt vidámsága is, néma gyengélkedésbe merült. A' gróf atyai aggodalommal nézett leányára. „Levegőt és vidéket kellend változtatnunk', mondá, 's kevés nap múlva az apennínok közt haladott az ócska- családhintó.

Az öreg Gáspár volt egyetlen egy szolgájok, ki a' háznál született, 's elöregedett a' háznak szolgálatában. Jó és bal szerencsében hive maradott urának; oldalánál harczolt; fölébe hajlott, midőn az elesett a' csatában; és védelmezése közben jutott azon szablyavágáshoz, melly annyi marczonaságot kölcsönöz vala tekintetének. Ő most inasa volt, komornokja, udvarmestere, mindene. Az egyetlen egy lény, melly iránt hasonló hajlandósággal viseltetett, mint urához, volt fiatal úrnéja, a' szeme alatt nőtt, növekedett. Kezénél vezette őt, midőn gyermek volt, 's most csaknem atyai gyengédséggel nézett reá; sőt szabadságot vett magának, véleményét egyenesen kimondani mind aziránt, mit javára valónak gondolt; és szülői hiúságot érzett, midőn látná, mint nézik, csodálják, a' gyönyörű leányt.

Szürkületté vált az alkony: keskeny hegyszoros közt haladtak egy ideig, zúgó patak' mentében. Magányos, vadon volt a' vidék. Az út' fölébe nyúló sziklák' csúcsairól fehér kecskecsoportok néztek alá az útasokra. Még két, három mérföldnyire voltak a' legközelebbi falutól; de Pietro az öszvérhajtó, egy részeges vén kópé, ki midőn utolszor megállapodnának, magát kelletinél több borral felfrisítette, váltva énekelt, vagy öszvéreihez szólott, 's nem riasztotta fel őket csigajárásukból, a' gróf' gyakori intéseinek, 's Gáspár' szitkainak daczára.

A' felhők hatalmas tömegekben nyúltak el a' bérczek között, 's csúcsaikat elborították. Még e' magasságban is tikkasztó, gőzös volt a' levegő. Leányáért való aggódása szokott tűrelméből kirántotta a' grófot. Kihajlott a' kocsin, 's boszús hangon riadt Pietróra.

„Előre! Éjfél lesz, mielőtt fogadónkba érnénk."

‚Ott van, signor,' mondá az öszvérhajtó.

„Hol?" kérdé a' gróf.

‚Amott' mondá Pietro, egy pusztulófélben lévő épületre mutatván, negyedmérföldnyi távolságban.

„Az volna a' hely? — hisz' romladéknak látszik inkább, mint fogadónak. Ugy véltem, hogy kényelmes helyt fogjuk kihúzhatni az éjszakát."

Most Pietro hozzálátott a' sopánkodáshoz, és felkiáltásokhoz, miknek bőségében szokott lenni a' bűnbe esett öszvérhajtó mindig. „Illyes útak! és illyetén hegyek! aztán kifáradtak, kidőltek a' szegény párák: meg is bénulhatnak, 's a' faluba még sem érnek soha. Aztán e' fogadónál jobbat mit nem is kívánhat eccellenzád; valóságos kástély-palota — 's a' szolgálat! — a' fogadós! — az ágyak! — Eccellenzád itt olly költségesen élhet, 's olly egészségesen alhatik, mint akár egy herczeg!"

A' gróf könnyen engedett az okoskodásnak, mert leányát féltette az éjjeli levegőtől; 's így kevés idő mulva a' fogadó' kapuján becsörömpölt a' hintó.

A' fogadó némileg meg is felelt az öszvérhajtó' leirásának. Elég nagy volt akár kastélynak vagy palotának; szilárd, de egyszerű 's csak nem durva stylusban épült; nagy mennyiségü pusztatermekkel. Vadászlakul szolgált volt hajdanában egy olasz fejedelemnek. Melléképületeivel egyetemben, jókora seregnek is adhatott volna szállást.

Piszkos család volt a' zordon házban. A' magokat az útasoknak bémutató arczok szennyesek voltak és visszataszítók. De mindnyájan ismerték az öreg Pietrót, 's üdvezlették őt, midőn danolva és fecsegve és sikoltva behajtana a' kapun.

A' fogadósné maga vezette a' grófot és leányát szobáikra. Hosszu, sötét folyosón, és számos egymásba nyiló, vasrekeszü magas ablakokkal ellátott szobákon haladtak által. De nyomorú, szennyes színt mutatott minden. Gőzösek, meztelenek voltak a' falak, egy itt vagy amott felfüggesztett, szélességénél és nagyságánál fogva akár kápolnába is

beillő, egészen elkopott festvény' kivételével.

Két egymásba nyíló teremre esett a' választás; úgy, hogy a' leánynak jutott a' belső. Nagyok és idomtalanok voltak az ágyak, 's a' vén Pietro által olly annyira magasztalt ágynemü összecsomósodott kenderrel volt kitömve. A' gróf vállat vonított, nem volt, mit tenni.

A' szobáknak tisztátalansága kedvetlen érzést gerjesztett útasainkban, 's örvendeztek, midőn magokat a' közteremben látták ismét, hol egy kemenczének elnevezett barlangban égett a' tűz. Az épen most fölébe hányatott zöldfa eltöltötte füsttel a' termet. Egyébiránt ez is megfelelt az egésznek. Ki volt kövezve, 's piszkos volt. Nagy tölgyfa asztal állott középben, termeténél 's terhénél fogva helyből mozdíthatatlan.

Ennyi nyomorúsággal csak a' fogadósné öltözete látszott ellenkezni. Való, ő sem volt a' legtisztább, de drága anyagokból készültek öltényei. Több, nagykecsü gyürüt viselt újain, drága kövek voltak függőiben, nagy gyöngysor, csillogó kereszttel, nyaka körül. A' szépség' nyomai látszottak arczulatán, de ennek kifejezésében különös visszataszító mit talált útasnénk. Gondos, és megelőző volt szolgálatában, 's még is a' gróf és leánya könnyebben érezték magokat, midőn őket egy sötét, bal-külsejü szolgálóra bízta, 's kiment felügyelni a' vacsorára.

Gáspár boszonkodott az öszvérhajtóra, hogy, gondatlanságból vagy tervből, urát és úrnéját ide szállította, 's bajúszára fogadta, hogy lakolni fog érette, mihelyest kimenekedtek a' hegyek közül. Mindegyre pörölt a' boszús szolgálóval, 's ez, sürü, sötét szempillái alól, annál haragosabban pillantott útasainkra.

A' gróf különben jó szeszélyü, türedelmes útazó volt. Lényeges szerencsétlenségek leszoríthatták lelkét, 's békében türették vele azon apró bajokat, mik olly könnyen nyomorúvá teszik a' boldogot. Széles, törött karszéket vont a' tűzhöz leánya, 's mást maga számára; és megragadván egy hatalmas fogót, azon volt, hogy lángot csalhasson ki a' füstből. De ez még inkább növekedett, 's a' gróf már fogytán volt türelmének. Visszadőlt székébe, gyengéd leányára tekintett, 's aztán a' kellemetlen, szurkos teremre, és újolag hozzá látott a' tűzhöz.

A' kényelmetlen fogadó' minden nyomorúságai között nincsen nagyobb a' mogorva szolgálatnál: a' jó gróf egy ideig inkább békében tűrte a' füstöt, mintsem hogy a' boszús szolgáló' segedelmét követelné. De végre csak ugyan kénytelen volt szárazabb tűzi fát kérni. A' szolgáló morogva eltávozott. Midőn ismét berohanna a' fával, elcsúszott, 's egy szék' éléhez esvén fejével, halántékát tetemesen megsértette. Magán kivül volt egy ideig, 's a' seb vérzett erősen. Felocsódván, látá, mint köté be önnön kendőjével sebét a' gróf' leánya. Minden, csak valamennyire érzékeny némber is hasonlag fogott volna cselekedni; de talán ollyasmi volt a' fölébe hajló kedves alak' tekintetében, vagy szavának hangjában, mi az illy kéz általi szolgáltatáshoz nem szokott személynek szívét megindította. Annyi bizonyos, hogy hatalmasan volt felizgatva. Megragadá a' gyengéd, ápoló kezet, 's azt szenvedelmesen ajakihoz nyomván, mondá:

„Szent Ferencz őrizzen, signora!"

Új vendégek most ismét félbeszakították a' csendet. Egy spanyol herczegné érkezett meg, számos kísérőkkel. Zavarba jött az udvar; egy zaj volt az egész ház; a' fogadósné sietett szolgálatát bemutatni az új vendégeknek; a' szegény grófról, és leányáról, és vacsorájokról mintha csak megfeledkeztek volna. Az öreg Gáspár elég lengyel átkokat szórt, mellyek megreszkedtessék az olasz füleket; de lehetetlen volt arról meggyőznie a' fogadósnét, hogy az ő öreg ura, és az ő fiatal úrnéja csak az egyetemi spanyol nemességnél is felebb álljanak.

A' megérkezők' zaja az ablakhoz csalta a' leányt, épen midőn világítottak nekik. Egy ifju férfi kiugrott a' hintóból, 's kiemelte a' herczegnét. — Ez egy apró, száraz, öreg asszonyság volt, pergamenféle arczulattal, és szikrázó fekete szemekkel; gazdag és magát tetszető öltözetben, 's magas, aranygombu pálcza' segédével még járni is tudó. — Karcsu és szépen termett volt a' férfiu. Látására visszadöbbent a' leány, ámbár a' mély alkatú ablakban nem láttathatott kivülről. Fájdalmas sohajtással csukta be az ablakot. Mit jelentett legyen e' sohajtás, nem mondhatom. Talán azon ellentét okozá vala, mellyben a' herczegné pom-

pás hintaja, atyjának töredékeny, köszvényes vehiculumával állott. De történt legyen az bár mi okból, sohajtással zárta be az ablakot a' leányka. Helyet fogott ismét székében; — halk borzongatás futotta be gyengéd tagjait; a' szék' karjára támaszkodott; 's halaványarczát tenyerére bocsátván, gyászosan nézett a' tűzbe.

Leányának rendkivüli halaványságán megdöbbent a' gróf. —

Te beteg vagy gyermekem! mondá.

Oh nem, kedves atyám! válaszolá a' leány, kezét a' kérdő' kezére eresztve 's rámosolygva tekintvén; de ekkor egy áruló könyű fakadozott szemében, 's arczát elfordította.

Megh̃ütötted magad az ablaknál, mondá gyengéden a' gróf, de az éjszakai nyúgodalom majd helyre hoz mindent.

Az asztal végre fel volt teríttve, 's készen állott a' vacsora, midőn alázatosan, mint szokott, megjelent a' fogadósné, 's engedelmet kért, hogy az új vendégeket is ide szállítja; mert — úgymond — fris az éjszaka, 's más szobában még nem találhatnának tüzet. — Alig szakadt vége ez apologiának, midőn, az ifju férfi' karjára támaszkodva, belépett a' herczegné.

A' gróf olly asszonyságra ismert benne, kivel több helyt összetalálkozott Rómában és Nápolyban, 's kinek conversacionéira mindig rendesen meg volt hiva. Az ifju férfi öccse volt és örököse, kit érdemei és fényes jövendője közfigyelem' tárgyává tettek a' társasági körökben, 's ki egy ízben a' gróffal és ennek leányával egy Nápolyhoz közel fekvő villában is összetalálkozott, midőn ott látogatóban volnának. A' hír őt gazdag, spanyol örökösné' jegyesének mondta.

A' gróf és a' herczegné egyiránt örvendeztek e' találkozásnak. Amaz végh̃etetlenül udvari volt, mint a' régi iskola' tanítványához illett; a' herczegné szépséget játszott ifjuságában, 's a' divat' némbere volt egész életében, és szerette, ha megkülönböztető figyelemmel voltak iránta.

Az ifju férfi közeledett a' leánykához, 's némi tisztelkedő észrevételt tőn; de zavarodottnak látszott, 's tisztelkedése érthetlen hangokká változott által; a' leány pedig hajlongott, de fel nem tekintett; ajakait mozgatta, a' nélkül, hogy szót ejtene, 's ismét visszadőlt székébe, és a' változó érzelmek' árnyékával arczulatán, nézett a' tűzbe.

Az öregek nem vették észre e' jelenést, mert ők ugyan ekkor saját, udvari üdvezléseikkel voltak elfoglalva. Elhatározták, hogy együtt fognak vacsorálni, és szakácsával útazván a' herczegné, csak hamar igen tűrhető estebéd termett az asztalon; válogatott borok és csemegék is hozattak egyik kocsijából; mert az asszonyság szerette a' világi jót. Elevensége egyeztetni tudta az ahítatot a' földi hiúságokkal. Most épen útban volt Loretto felé, hogy ott szerelmes és egyéb apró vétkeiért bűnbánatot tévén és gazdag áldozatot mutatván be, felszabadittassék alólok.

A' herczegné és a' gróf sokat beszéltek, vacsora felett, azon helyekről és társaságokról, hol ezelőtt összetalálkoztak, 's észre sem vették, hogy ők viszik az egész társalkodást: a' fiatalok visszatartózkodva hallgattak. A' leányka nem evett semmit, daczára a' herczegné' udvariságának, ki szüntelenül azon volt, hogy csemegéiből ezt vagy amazt vele megízleltesse. A' gróf fejét rázván:

„Nem jól van már egész este“ mondá. „Kevésbe mult, hogy el nem alélt csak imént, midőn kegyetek' megérkezésekor kinézett az ablakból“

Lángpirosság futotta be még halántékait is a' leánykának; de a' tányér' fölébe hajlott, 's fürtei árnyékot vetettek arczulatára.

Vacsora után meg' helyet fogtak a' tűznél, 's láng és füst leülepedvén, kedves melegét terjesztette az égő szén. Egy, a' gróf' kocsijából hozatott guitárt észrevévén, a' falnál, a' herczegné:

„'S nem hallhatnánk kevés musikát, mielőtt lenyugodnánk?“ kérdé.

A' gróf büszke volt leányának tehetségeire, 's pártolta kivánatában a' herczegnét. Az ifju férfi udvarinak lenni törekedett, 's felkapván a' guitárt, azt, ha némi zavarodással is, a' szép művésznének nyújtotta. Ez szívesen megtagadta volna, ha zavarodásban nincs azonképen; 's idegei olly annyira voltak felizgatva, hogy még csak mentségére sem talált szót. Reszkető kézzel illeté a' hangszert, 's rövid előjáték után, több lengyel dalt adott, kísérettel. Atyjának szemei szikráztak, midőn reá tekintett. Még az öreg Gáspár sem moz-

dúlt ki a' szobából, azért is, mert kedvellette volt szülőföldjének muzsikáját, de főleg azért, mert kevélykedett úrnéjában. 'S valóban, a' szózat' melodiája, 's a' játék' gyengédsége minden fület elbájoltak volna. Az apró herczegné fejével kísérte a' muzsikát, ha nagyon hibásan és helyén kívül is; öccse pedig egy véle szemközt függő fekete festemény' tekintetébe merült.

„És most", mondá a' gróf, gyengéden arczát veregetvén, „még egyet, gyermekem. Hallasd még a' te kedves spanyol dalodat a' herczegnével. Kegyed nem is képzelheti", folytatá, „milly előmenetelt tett legyen a' spanyol nyelvben, ámbár egy idő óta megfeledkezett róla a' kis gonosz."

(Vége a' jövő számban.)

63.

Mesék.

XXXV. A' ló. — Fülébe menvén valahogy a' lónak, hogy neki is vannak némelly gyöngéi, mert azt eddig a' sok simogatás miatt meg nem tudhatá — figyelni kezde a' körülötte lévő állatok' különösebb hangjaira, és mozdulatira, 's mindenütt önmagát gyanitá érintetni általok; minthogy pedig visszatetszését nyilván is kijelenté, még inkább elárulván gyöngeségeit, már most szántszándékos csipkedőkre talált, 's nyugtalan gyanakodás, és per lőn teljes élete.

XXXVI. A' tyúk és a' galamb. — A' tyúk kérdé a' kastély' udvarán begyeskedő galambot: ugyan mitől van az, hogy te a' buzának lelkét kapod asszonyunk' saját kezéből, nekem pedig csak szemetes ocsút vettet szolgálójával; holott én tojásokkal és csirkékkel kedveskedem neki. Hja! szomszéd, monda titkolódva a' galamb, furcsa dolognak furcsa az oka is, de nem csak buzán tart, hanem gyakran keblére is pipeget, és megczirókál, tevé hozzá kérkedőleg a' begyes.

Némelly here udvari cselédek' képmása a' galamb.

XXXVII. A' levélczim. — Némelly tudálékos levélhordó levelet irt testvér bátyjának, ki paraszt jobbágy vala. A' neki adandó czimen sokáig törvén fejet, végre, számos, kezében megfordult levelek' példája után ezeket irá a' boritékra: „Nemtelen, de becsületes és katonáskodott Harcsa Péter gazdaembernek, egy juhakol', ökör- és lóállás', tyúk- és sertésól', 's éléskamara' tulajdonosának, több tablaföld' mivelőjének, a' falu' másod-öregbikének, sok hazai 's külföldi intézetek' rendes gyámolának, vasárnapok', és sátoros innepek' sarkantyús és czifra subás vitézének, a' kasza- és kaparend' született és valóságos igazgatójának stb. stb. kigondolható 's észszel felérhető mindenféle tisztelettel megkülönböztetendő drága bátyám uramnak." A' postatisztek nevetének rajta, de valaki közülök észrevevé, hogy az épen nem nevetni való dolog, mert szakasztott mása sok czikornyás czimzeteknek, sőt némellyeknél valódiabb is.

Szilágy.

MAGYAR JÁTÉKSZINI KRÓNIKA.

A' pesti magyar szinház' megnyitása. — Folyó hónap' 1-só napjára volt határozva a' pesti magyar szinház' megnyitása, de némi közbe jött akadályok miatt az meg nem történhetett: minthogy a' légszeszvilágitáshoz (Gasbeleuchtung) kivántatók mind ekkoráig el nem készülhettek, még későbbre kell vala halasztatnia a' megnyitásnak, tekintetbe véven azonban e' zsenge intézet' barátinak várakozását, részvetelét, — tekintetbe azon hazánk' fiait is, kik itt vásári alkalommal megjelenni nagyobb számmal szoktak, s illy nemzeti ünnepben részt venni kivánnának, a' megnyitási nap, a' szinháznak most még olajjali megvilágitása mellett, e' folyó hónap' 22-dikére határoztatott.

Bemeneti ár a' megnyitási napon.

Földszinti 's közép páholy	5 ft.	— kr.	peng.
Második emeleti páholy	4 „	— „	„
Első emeleti zártszék	1 „	30 „	„
Földszinti zártszék	1 „	— „	„
Második emeleti zártszék	— „	54 „	„
Földszinti bemenet	— „	48 „	„
Második emeleti bemenet	— „	40 „	„
Karzati bemenet	— „	10 „	„

A' bérletek sept. 1-só napján fognak megnyittatni, mellyeknek ára felől külön jelentés szoland. Kik páholyra, zártszékre 'stb. az első egész fél vagy negyed-évre sept. 1-só napjától kezdve előfizetnek, e' folyó hónapi előadásokban, valamint a' megnyitási napon is elsőséget nyerendenek.

A' kibérleni szándékozók ne terheltessenek magokat jó előre az igazgatóságnál (reggeli 7—8 's délutáni 3—4 óra között) följegyeztetni.

Bajza József s. k. igazgató.

(Hatvani úteza, 594. sz. 2-d. emelet.)

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 20. 1837.** **15. szám.**

Tartalom: Töredékek Mátyás király' életéből. Folytatás és vége, 225. sz. — Az elkésett útasok (63), 232. sz. — Mesék XXXVIII—XLI. *(Szilágy)*, 238. sz. — Egyveleg, 240. szelet.

Kevés erkölcsi 's testileg lehető van, a' mit erős akarattal végbe ne lehetne vinni.

Jósika Miklós.

TÖREDÉKEK

Mátyás király' életéből.

(Folytatás és vége.)

A' tudományok, szép mesterségek körül szerzett érdemei annyival kitűnőbbek Mátyásnak, minél szükségesebbek valának a' jobbára még mind csak kardot, buzgányt forgatni, ivet eregetni, ellenséget erős karral megdönteni tanult magyarnak, 's tőle a' szüntelen hadakkal elfoglalt, harcz-kedvelő fejedelemtől minél kevésbbé várhatók, mellyeket e' részben tett. Feljebb már említettük, hogy Istropolisban egy egészen új egyetemet állított, az akkor egész Európában legvirágzóbbak' méltó vetélkedő társát. De ez csak egy igen kis része azoknak, mellyeket Mátyás e' legnemesebb czélra áldozott. Elhallgatjuk a' pallérozott külföldről mindenünnen, különösen az akkor újra éledni kezdett europai miveltség' lakhelyéből, Olaszországból, nagy gonddal, mondhatatlan költséggel, öszveszerzett mindenféle mestereket, müvészeket, tudósokat; mellőzzük a' Budán és Erdélyben jobbára külföldi jelesekből alakított, azért a' nemzeti mivelődésre kevesebb hatású két tudós társaságot; csak a' budai várban állított, úgy belső értekére, mint külső pompájára hasonlíthatatlan könyvtárát említjük. Két roppant, fényes teremben, 55,000 darab, minthogy a' nyomtatás csak akkor tájban találtatott fel, nagy részint kézzel írott, diák, görög, zsidó, arab, syrus könyv, mind a' legdrágább, gazdagon aranyozott ezüst kapcsú, boglárú, aranymetszetű, selyem és bársonykötésekben, czedrusfarekeszekben, aranynyal hímzett bársony függönyökkel védve por és légy ellen; az előteremben mindenféle mérnöki és csillagászi, hasonló pompás készületü szerszámok, középen egy szokatlan nagyságú, két geniustól tartott éggolyóbis — ezek valának a' maga nemében egyetlen könyvtár' megbecsülhetetlen kincsei; ékességei: a' pompás teremekben renddel felállított állóképek, számszerint 300, mind a' leghíresebb régi, és újabb mesterek' müvei, igazi mesterművek. Melly temérdek költségébe kerülhetett Mátyásnak e' mivelt lelke' bálványa, abból hozzávethetni, hogy csak irókra, kik éveken keresztül, rendesen 34-en, 30. Budán, 4 az akkori világ' Athenaejében, Florencziá-

ban, máskép meg nem kapható könyveket gyüjteménye' számára másoltak, 33,000 aranyat költött esztendőnként. Melly veszteség hazánkra, a' tudós világra nézve, hogy az áraszabhatatlan kincs, gondatlan utódok, 's éretlen vad ellenség miatt elpusztult! Midőn 1686-ban Buda a' török járom alól kikerült, alig volt még meg 300 darab belőle, mellyek most a' bécsi cs. kir. könyvtárt, 's egykor talán még, ha nemzetünk, nagy királya iránti tiszteletből is, e' szent maradványokat illően visszakivánandja, magyar nemzeti könyvtárunkat ékesitik. — Nem hallgathatjuk el, mint nem csak ezen könyvtár' nevelésére, hanem átaljában a' tudományok' gyarapitására is igen hathatós eszközt, azon könyvnyomtató mühelyt, mellyet, az országban legelsőt, 1472-ben Budán állított Mátyás, behiván e' végre Velenczéből a' német születésü hires Hesz András. Ezen intézetben jött ki mindjárt másik esztendőben az ismeretes Chronicon Budense, egy diák nyelven irt magyar évkönyv. Ugyan itt láttak, hihetően, világot (Suppl. ad vest. comit. 11. 254.) az 1486-diki igen nevezetes országgyűlés' végzései, mellyeknek hozatalok? vagy akkor időben, hogy mindenek láthassák, nyomtatásban kiadatások által? bizonyitotta legyen magát Mátyás nagyobb, bölcsebb uralkodónak, nehéz volna meghatározni. — A' Mátyás által ugyancsak a' budai várban emelt csillagvizsgáló torony már csak annyiba is különös figyelmet 's hálás emlékezetet érdemlő, mert ő volt az első, ki erről Magyarországon gondolkozott. — De mind ezeknél sokkal többet tenni szándékozott, ha kora vége meg nem gátolja a' legszebb, legmerészebb feltételben, melly valaha szépért, jóért, hevülő, halandó kebelben született; egy olly nemzeti nevelő intézetet állítni, millyen még soha nem volt, fejedelemnek, rajta kivül, soha talán gondolatjában sem fordult meg, egy oskolát, mellyben 40,000 tanuló, tanitóival megférjen, a' tanulás' és élés' minden kényelmeivel királyi költségen egész évre úgy ellátva, hogy soha semmiért másuva ne szoruljon. Már készen volt a' terv egy roppant 7 emeletes épülethez; kiválasztva a' hely a' Duna' jobb partján, Budán alúl, hol a' vízi város kezdődik; letéve az alap, sőt a' föld felett is valamennyire felhozva; meghiva, sok más tudósokkal, a' majdan felállandó intézet' igazgatására Würzburgból a' nagy hirü Schwarz Péter; a' mindenfelől gyülekező tanuló ifjuságnak, tanitóknak, addig is, míg az új épület elkészülne, alkalmas lakó és tanúló hely mutatva Budán, a' sz. Domonkos' szerzetesei' klastromában: midőn a' király' véletlen halála, melly annyi szép reményeit, kinézéseit hazánknak, ezt is örökre megsemmisité. Ha Mátyás azonkivül, a' mit a' tudományokért tett, semmit egyebet nem tett volna, maga az nevét hallhatatlanná tehetné! Hogy annyi törekvésnek több látatja nem lett; hogy a' nemzeti nyelvre, tudományosságra igen kevés, *) minden gond csak a' kizárólag tudósnak nevezett holt idegenre fordittatott, hazafiak ugyan mindig sajnálni fogják, de Mátyást érte, ha meggondolják, hogy az elsőnek oka nem volt, a' másodikban csak kora' szellemének hódola, kárhoztatni nem.

Az ember nem kevésbbé tiszteletes, mint az uralkodó, Mátyásban. A' szenvedések' szivnemesitő oskolájában érve emberré, ifjabb éveiben üldöztetést, fogságot szenvedve maga, szenvedni, üldöztetni látva derék atyját, derék bátyját, hogy egész életében hő kebellel szorítá magához a' szenvedőket, szerencsétleneket, igen természetes. Hogy a' királyi polcz' magossága, kivált hogy nem is azon született, legkisebbé is fejét meg nem szédité, hogy tüzes véralkat jutván osztályrészül sorsától, indulatiban, kivánságaiban, harag 's győzedelem közben, úgy tudta magát mérsékelni, nem lehet eléggé csudálni. Lelkiismeretességének, becsületre, az adott szó' szentségére sokat tartásának, ellenségei iránt nemes magaviseletének több példáit láttuk. Ne maradjon ki ezen utóbbiak' sorából, hogy, mit hajdan Pyrrhussal a' nagy római tett, Podjebrádot, épen midőn

*) Magyar könyv Mátyás' gazdag könyvtárában alig ha volt csak egy is, könvnyomtatójában pedig bizonyos, hogy ki egy sem jött. Idejéből csak két magyar irót mutathatunk, Thuróczit az évkönyvirót, 's a' költő Jánus Pannoniust, ezek sem magyarúl irtak, hanem deákul, olly bájos, elragadó nyelven, izléssel, választással az egyik, mint választás, ízlés, nyelvismeret nélkül a' másik; azért a' kettő közül is, kivel méltán büszkék lehetünk, ki Mátyás' aranykorára emlékeztet, csak egy marad, a' nemzeté 's századá' örök dísze, Janus Pannonius. Hihetően deák nyelven volt irva Janus Pannoniusnak azon elveszett Magyar Grammaticája is, mellyről a' magyar Athenás' előbeszéde 8 l. és Toldy Handb. d. ungr. Poesie. XIII. l. szó van.

tábora táborával Cremsiernél szemben állott, egy istentelen alattvalójának királyi éltére törő szándékáról maga tudósította. Máskor hatalmában lévén Podjebrád' fiai, midőn többen, köztök a' pápa követe, letartóztatásokat javalnák, hogy értök atyjoktól kedvező feltételeket csikarhasson ki, bosszankodással vetette meg a' tanácsot, 's bántatlan visszabocsátotta a' királyfiakat.

A' nagy szív-erényekkel, nagy észtehetségek is valának benne párosúlva. Még gyermek —, 's már képes volt csak hazai nyelvéttudó atyjának, a' legfontosabb tárgyak felett, a' külföld' nagy embereivel folytatott értekezéseiben, most mint tolmács, majd mint irnok, szolgálatot tenni. Fölnevelkedvén, 's a' királyi székben űlvén, nem csak népeinek, mellyeken uralkodott, hanem, Bonfin szerint (praeter Turcicum et Graecum, nem tudjuk: a' törökön, és görögön kivűl? vagy ezeket kivéve) minden europai nemzeteknek is értette, és beszélte nyelvét; ezek közt az akkor legpallérozottabb olaszt meglepő készségel, és kellemmel. Táborában nem volt katona, kit nevén ne tudott volna szólítani. Rendkivűl való lelki tehetségeit mutatja az is, hogy, bár az olvasásra első ifjuságától fogva igen kevés ideje maradt, a' tudományokban, még pedig nem csak a' reá közelebbről tartozó mathesisben, hadi és történeti tudományokban, hanem a' kor-kedvelte astrologiában, és theologiában is olly jártassággal birt, millyennel a' csak tudományoknak élő legtudósabb férfiak közűl is igen kevés, fejedelem pedig abban az időben egy sem. A' régi classicusok, e' néma tanító-mesterei a' világnak, lelkének fő gyönyörűsége, 's elválhatatlan társai valának, úgy a' harcz' robajai, mint az általa földi paradicsommá varázsolt Visegrád' békés ernyei', csendes örömei között. Liviust, Sallustiust, Tacitust, Curtiust, Caesárt, Frontinust, Vegetiust, az öregebb Pliniust, a' költők közűl Virgiliust, Horatiust, Lucanust különösen kedvelte, azért ezeket csaknem könyv nélkűl tudta. Ezeken kivűl társalkodásban, ismeretségben a' jelenkor' élő koronás és nem koronás legjelesb férfiaival, köztök ama kora' és hazája' az olasz föld' Periclese a' Nagy Medici Lőrinczczel (Lorenzo), Fridrik urbinói herczeggel, 's Olaszország' több első rangú tudósaival, ezekhez barátságos leveleit többnyire saját kezével irta, 's mind ezt annyi más országos gondjai közt, 's akkor, a' mikor országa' sok nagyai, erdélyi vajda Bátori István, belgrádi kapitány Rozgonyi László, Guti Ország László fő lovászmester, nevöket sem tudák leirni.

Mind ennyi szép tulajdonságainak, uralkodói és emberi erényeinek a' legkedvesebb gyümölcsei valának. A' birodalom egész tartományokkal (Bosnia, Morva, Szilezia, Lusatia, Ausztriá-val) nevekedett; a' roskadozó országos alkotmány az öszvehullástól megmentetett, idő', körülmények' kivánatihoz képest kijavittatott; hazafiak, különösen a' kiválva pártolt közrend, királyi városok, az, ez időben (1470) a' Dniester és Bog vize közűl beköltözött új csapatokkal szaporodott kunok és jászok, boldogság és jóllét' tekintetiben, szemlátomást emelkedtek; a' magyar nép tiszteletessé, idegennek rettenetessé tétetett ellenségi előtt; végre maga a' király, ki mind ezeket okozá, szerettetett népeitől — a' meggyőzött ausztriaiakat sem véve ki, becsültetett a' külföldtől. 'S hogy ez valósággal igy volt, csak az is eléggé bizonyitja, hogy barátságát, szövetségét a' leghatalmasabb idegen fejedelmek keresék; minden kétséget eloszlatnak pedig a' szent széktől nem egyszer, szemben, háta megé reá ruházott „királyok' királya, kereszténység' erős kővára, hitvédő, hit' bástyája, előfala" nevezetek, 's az ezeket tettel igazló, ugyan onnan ajándékul vett sz. kard, szentelt süveg. Melly kedvező itélete, kedvkeresése, a' pápáknak, annyival többet nyom, mert tudva Mátyásnak a' magyar egyház' jogai felett velök gyakori erős öszveakasztása, tudva, hogy csak egyet említsünk, milly férfias határozottsággal megírta (1479) a' tőle modrusai püspökké nevezett Zára Antalt megerősítni nem akart IV. Sixtusnak: „hogy a' magyar nemzet elébb fogja azon kettős keresztet, melly országának czímere, hármasra cserélni, (azaz, egy Romától egészen független patriarchaságot formálni a' keletiek' hasonlóságára), mint megengedni, hogy a' magyar koronához tartozó papi méltóságokat és jószágokat a' sz. szék osztogassa." Mátyás volt az első keresztény fejedelem, ki így mert fenyegetőzni; fenyegetőzése elértetett, 's többé sem Sixtus, sem követője VIII. In-

cze, nem merék a' bátort régi jusaiban háborgatni.

Egy kevéssé bővebbecskék lenni kénytelenítteténk Mátyás' hibái', érdemei' előadásában, mert sajnálottuk az itéletünk szerint sem tökéletes, nem minden kifogás, fogyatkozás nélkül való, de minden erőtlenségei, fogyatkozásai mellett is csakugyan nem csak kora-, hanem minden időbeli legnagyobb uralkodók közé tartozó, ritka férfinak kevéssé méltányoltatását némellyektől, szántszándékos kissebbíttetését másoktól, kik vagy nem ismerik dolgainkat, vagy ellenségei nemzetünknek. Csak nem régiben is egy nagy nevü, élő franczia iró, kinek híre túlhágta az Európát környező tengereket, 's kinek fő becsét abban helyhezteti az olvasó két világ' nagy közönsége, hogy lelket képes a' holt betűkbe, életet és valóságot a' mult kor' sajátságait, nagy férfiait, nagy asszonyait ábrázoló képeibe önteni, de a' melly itéletnek mi legalább föltételetlenül nem hódolhatunk, egyik, a' rútat botránkozásig híven festő müvében nagy királyunkat, mintegy a' világon nagy lármát csinált, de valósággal kicsi, és nevetségés személyt tünteti fel, midőn a' párisi sepredék, csaló, lopó sereg' fejedelmei' egyikének Hunyadi Mátyás nevet ád, azt folyvást ezen néven említi, kóbor czigányok' herczege mellék czimzettel — Mathias Hungadi Spicali, duc d' Egypte et de Boheme. (Victor Hugo: Notre-Dame de Paris. Tom. 1. 187.)

Tudatlanság, vagy nagyokból csúfot űző, vagy épen egy egész nemzetet sértő szándék mondat-e illyeket, meghatározni nem merjük; de mi bátrak vagyunk az olly tartózkodás nélkül itélő tudós idegent felszólítani: mutasson saját nemzete, a' magát nagynak nevezni szerető nemzet' királyai közül, a' tiszteletünket is teljes mértékben biró nagy Henriket sem véve ki, csak egyet, kiben a' katonai bátorság és tudomány, a' kormányzói bölcseség, a' birói igazság, népeinek atyai, a' Musáknak és tudományoknak szenvedelmes, semmi áldozatokat nem sokalló szerelme; fényleni, ragyogni tudás, hol a' nemzet' becsülete ezt kivánà, egyébkor szívet nyerő népszerűség, szóval, kiben a' hadvezér, a' király, az ember, a' tudományok 's mesterségek' barátja és kegyelője, olly tökéletesen lettek volna, mint az általa meggyalázott magyar királyban, egyesülve.

Péczely József.

Az elkésett útasok.

(Washington Irwing után.)

(Vége.)

A' leány' halaványarczai elpirultak; késedelmeskedett, 's mondott volna valamit; de rögtön összeszedte erejét, bátran a' húrok közé nyúlt 's az énekhez fogott. Ez egy spanyol románcz volt, szerelemmel telve 's busongással. Az első stanzát nagy kinyomással adá, mert szavának reszketeg, olvadozó hangjai a' szívig hatottak: de most szózata megakadt, ajakai reszkettek, a' dal elhalt, 's könyekre fakadt a' leány.

A' gróf gyengéden zárá őt karjai közé.

„Te roszúl vagy, gyermekem," mondá „'s én még kínoztalak. Menj szobádba, 's nyúgodjál le, isten' nevében!" A' leány meghajlott a' nélkül, hogy szemeit felemelné, 's kiment a' teremből.

A' gróf fejét csóválta, midőn bezárkozott az ajtó.

„Valami baja van a' jó leánynak," mondá „'s én annak nem jöhetek nyomára. Egészségét 's erejét veszti egy idő óta. Gyenge virágszál volt mindig, 's csak nagy gonddal nevelhettem fel. Bocsássa meg kegyed ez aggodalmat az atyának," folytatá, „de én sok szerencsétlenséget láttam családomban; 's mindenem, a' mi megmaradt, már csak e' gyermek; 's ő olly eleven szokott lenni különben —"

„Talán szerelmes!" mondá ravasz hajlongással a' herczegné.

„Lehetetlen!" válaszolá egyszerűen a' jámbol gróf. „Illyesmiről még csak egy szócskát sem hallottam tőle."

Az érdemes atya nem is álmodozott azon ezer gondról, fájdalomról, 's a' szerelem' hatalmas érzelmeiről, mik a' szűz szívben küzdenek, 's miket önmagának is alig mer megvallani a' félénk leányka.

A' herczegnének öcscse felszökött székéből, 's fel alá sétált a' szobában.

Midőn egyedül találta magát a' leányka, végre hatalmasan kitörtek sokáig elfojtott érzelmei. Kinyitotta az ablakot, hogy feldagadó halántékait érje a' levegő. Talán

némi büszkeség vagy boszúság is elegyedett érzelmeivel; ámbár az ő szelíd természete nem látszott helyt adhatni, illy gonosz lakosnak.

„Ő engem sírni látott!“ mondá rögtön felgyuladt arczulattal, és szorongó kebellel, — „de semmi! semmi!“

'S most fehér karjaival körülölelte az ablakfát, arczát elrejtette, és keservesen sírt. Majd ábrándozásba merült, mellyből csak atyjának és Gáspárnak szózataik, a' mint a' mellékszobába léptek, ébresztették fel. Az épület' másik szárnyában lévén a' herczegné szobái, látni lehetett, mint világítottak neki; 's öcscsét, midőn egy ablak mellett elhaladna, tisztán vette ki a' leányka.

Sóhajtott, mélyen és szivéből; 's bécsukni készült az ablakot, midőn két személyre lőn figyelmetessé, kik az épület' egyik szögénél elhaladván, épen az ablak alatt váltottak szót.

„De mi leszen a' jó leánykából?“ monda egy szózat, mellyet azonnal a' szolgálóénak ismert a' figyelő.

„Pah! azt lássa ő,“ volt az öreg Pietro' válasza.

„De nem kímélhetni meg őt?“ kérdé melegen a' másik, — „ő olly kegyes!“

„Cospetto! mi bújt beléd?“ válaszolá boszúsan amaz, „vagy talán el akarod rontani az egész dolgot, egy nyomorúlt leány' kedvéért?“ — A' szóváltók most távolabb estek az ablaktól, 's a' lengyel leányka már nem érthette beszédöket.

Ollyasmi volt e' beszéd-töredékben, mi a' figyelőnek méltó okot adhat vala aggodalomra. — Ha róla szólottak-e? 's ha igen — minemü tehát azon veszély, mellyet elhárítani kivánt tőle a' szolgáló? Több ízben is kopogni akart atyja' ajtaján, hogy őt a' hallottakról értesítse; de talán félreértette a' beszédet; talán nem hallott jól; aztán ők más valakiről is szólhattak: a' mondottakból bizonyost mit következtetni lehetetlen volna. Midőn így tünődnék magában, halk kopogást hall a' fal megett, szobájának egyik szögében. Oda tartván a' gyertyát, lát egy fiókajtót, mellyet még nem vett vala észre. Belülről volt bézávározva. Kérdésére, hogy ki kopog, felelt a' szolgáló. Ez ott állt sápadtan és felindúlva, midőn nyílnék az ajtó. Most

halkan belépett, 's óvakodás' és titok' jeléül, újját ajakihoz illesztette.

„Fuss!“ mondá, „távozzál e' házból még e' pillanatban, vagy el kell veszned!“

Reszketve kért felvilágosítást a' leányka.

„Nincs időm,“ felelt a' szolgáló, „nem merek — észrevennék, ha itt késni találnék — de fuss el nyomban, vagy el kell veszned!“

„És atyámat itt hagyjam?“

„Hol van ő?“

„A' mellékszobában.“

„Szólj hát vele, de ne vesztegess időt.“

A' leányka kopogott atyja' ajtajánál. Ez még nem nyúgodott le. Szobájába rohant, 's a' vett, aggodalmas intést elmondotta a' leány. A' gróf vele visszatért alvójába; Gáspár is velök jött. A' szolgáló' zagyva beszédéből most csak hamar különvált a' valóság. A' fogadó körül volt véve haramiáktól, kik éjfél után, midőn a' herczegné' kisérete, 's a' többi útazók már lenyugodtak, bebocsáttatván, czélukat könnyen elérhetni fogják.

„De mi elrekeszthetjük a' fogadót, mi védelmezhetjük magunkat,“ mondá a' gróf.

„Mit? — 's ha fogadósék egyet értenek a' banditákkal?“

„De hogy' mint menekedhetünk meg? — Befogatok, 's elmegyünk.“

„San Francesco! — azért-e, hogy értésökre adjátok, miképen tudva van előttetek a' szándék? Ez csak kétségbe ejtené a' haramiákat, 's így reátok támadnának nyomban. Ők gazdag zsákmányra tartanak számot 's azt el nem szalasztják egy könnyen.“

„De hogy' szabadúlhatunk meg különben?“

„Van egy paripa az épület megett“, mondá a' szolgáló, mellynek lovasa épen most szállott le, miután egy távolabb tanyázó haramiacsapatot segédűl hivott.“

„Egy paripa! és mi hárman vagyunk!“ mondá a' gróf.

„És a' spanyol herczegné!“ kiálta fel aggodalmasan a' leányka — mint fogjuk őt kimenthetni a' veszedelemből?“

„Diavolo! gondolok is én vele“ mondá felpattanva a' szolgáló. „Én titeket akarlak megszabadítani, 's ti elárúltok engem', 's mi elveszünk mindnyájan. Csitt! „folytatá“, keresnek, megtalálhatnának — még csak egy szót. Ez ajtótól itt lépcsők vezetnek az udvarra. Hátul, a' szín alatt, rés van a' mező-

re. A' ló ott áll; üljetek fel; kerüljetek a' sziklasor' hosszában; haladjatok óvakodva és csendesen előre, míg egy patakhoz értek el végre, ezentúl van egy ösvény, három fához szegezett, fehér kereszt által kijeleltetve, itt vágtatva tartsatok a' falúnak — de emlékezzetek meg, hogy kezetekbe adtam életemet, halgassatok mind arról, a' mit láttatok vagy hallottatok, történjék bár mi is."

A' szolgáló elsietett. Rövid és aggodalmas tanácskozásba eredtek most a' gróf, leánya és az öreg Gáspár. A' leányka egészen megfeledkezni látszott magáról, 's mindenek felett a' herczegnéről gondoskodni. „Elszökni, hogy életünket megmentsük, 's őt gyilkosaira bizni!" — Ezt borzadás nélkül még csak nem is gondolhatta. A' nemeslelkü gróf sem szánhatta el magát illy cselekvényre. Ő nem tudott megbarátkozni azon gondolattal, hogy az elhagyatott útasoknak hátat fordítván, őket a' fenyegető veszedelemről még csak ne is értesítse.

„De mi történik a' kisasszonynyal", mondá Gáspár, „ha zajt ütünk és felriasztjuk a' fogadót? mi lesz belőle, ha vérontásra kerül a' dolog?"

Az öreg grófban most felzúdult az atyai érzelem: kedves, elhagyatott leányára tekintett, 's reszketett, midőn meggondolná, hogy a' haramiák' kezébe eshetnék a' leányka.

Ez pedig másért aggódott, nem magáért. „A' herczegné, a' herczegné! — csak a' herczegnét értesítsük a' veszedelemről." — 'S ezt kész volt akár megosztani is vele.

Végre közbenszólott Gáspár, az öreg, a' hű szolga' buzgóságával. Gazdálkodni kellett az idővel, — 's először is kiragadni a' veszedelemből a' kisasszonyt. „Üljön lóra" mondá a' grófnak, „vegye őt maga megé, 's fusson, vágtasson el! A' faluban ébreszsze fel a' lakosokat, 's küldjön segédet. Én itt maradok, 's hírt adok a' herczegnének és népének. Öreg katona vagyok, 's míg segédet küld nagysád, talán csak ki fogom állani az ostromot."

'S a' leányka még most is itt szeretett volna maradni a' herczegnével.

„Minek?" mondá nyersecskén az öreg Gáspár, „kegyed itt nem tehet semmit — sőt utunkban állana, mert kegyedről kellene gondoskodnunk, nem minnen magunkról.

Ez' ellenvetésekre nem volt mit válaszolhatni; a' gróf magához vette pisztolyait, 's karon fogván leányát, a' lépcső felé indúlt. Leánya megállott, visszalépett és akadozva mondá: — „van egy ifju a' herczegnével — öcscse — ő talán — "

„Értem, kisasszony" mondá jelentő fejhajtással az öreg Gáspár, „egy hajszál se görbüljön meg fején, míg segíthetek rajta."

Mélyen pirúlt a' leányka, mert nem várta, hogy őt olly jól fogja érteni a' nyers öreg.

„Nem úgy értettem" mondá 's megakadt. Magyarázatúl még mondani készült valamit, de most gazdálkodni kellett minden pillanattal, 's az atya őt elragadta magával,

Az udvaron által a' hátsó kapu felé siettek, 's itt a' falhoz kötve találták a' lovat. — A' gróf felült, 's felölelvén leányát is, olly csendesen, mint csak lehetett, a' szolgáló által kijelelt irányban haladott előre. Nem egyszer tekintett vissza ijedelemmel és aggodalmasan a' megettök maradott gyászos épületre a' leány; látta, mint tűntek el egyenként a' szennyes ablakokon iként, még átcsillámlott világok, jele, hogy fokonként lenyúgoszik a' ház; és türelmetlenségében borzadva képzelte a' leányka, miképen az felriad nyúgalmából, még mielőtt megérkeznék a' segéd.

Szerencsésen haladtak el a' kősziklák' hoszszában, észre nem vétetve azoknak árnyékában. A' patak' túlsó partján azon helyre érkeztek, hol három fehér kereszt egy fához szegezve, az ott elkövetett gyilkosságra emlékeztette az útast. Épen midőn e' baljósolatu helyre érnének, több a' kősziklák' homályából előbukó férfiat pillantottak meg.

„Ki vagy?" kérdé egy szózat. A' gróf sarkantyút adott lovának, de a' férfiak' egyike előugrott, 's kantáránál megragadta a' lovat. Ez hátrált, ágaskodott, 's ha atyját erősen át nem karolja a' leány, lefordult volna bizonynyal. A' gróf előre hajlott, pisztolyát a' czudar' fejének tartotta, 's tüzet adott. Halva rogyott le a' támadó. A' ló elvágtatott. Két vagy három lövés küldetett ugyan szökevényeink után, de ezek csak megkettőztetett előhaladásra intették őket. Szerencsésen a' faluba érkeztek.

Csak hamar talpon volt az egész helység: de a' lakosok féltek összecsapni a' haramiákkal, olly rémülésben tartották ezek az egész vidéket. Egy elvetemedett csapat már

hosszasabb idő óta garázdálkodott e' hegynyilásban, 's ollyas helynek gyaníttatott a' fogadó, hol szállást talál a' jámbor útas, 's hol az éj' csendében túl adnak rajta. A' piszkos fogadósnénak drága ékességei nem csekély gyanút gerjesztettek. Több ízben már eltűntek volt útasok e' hegyek között; zsiványok elragadhatták őket, hogy váltságpénzt nyerhessenek, — így vélekedett elején a' nép, de az útasok még nem kerültek elő e' napig. — Illyeseket hallott a' gróf a' falubeliektől, midőn őket arra bírni törekednék, kogy a' herczegnét és kíséretét veszedelmes helyezetökből kiszabadítsák. Atyjának buzdításához a' szépség', esdeklés' 's könyűk' szónoklatával csatlakozott a' leány. Pilanatról pillanatra növekedett aggodalma, 's már közel volt a' kétségbeséshez. Szerencsére, egy csapat fegyveres találkozott a' faluban, ezekhez még néhányan az ifjabb lakosok közűl is csatolták magokat, 's a' kis sereg útnak indúlt. A' gróf, miután biztos helyet talált leánya' számára, mint öreg katona szintúgy elejébe sietett a' veszedelemnek. Nehéz volna leírni azon aggodalmas hánykódást, melly alatt most szenvedett a' leányka.

A' csapat épen még idején ért a' fogadóhoz. A' haramiák, látván, hogy terveik kitudódtak, 's hogy elkészülve fogadják őket az útazók, nyiltan és dühösen támadták meg az épületet. A' herczegné' emberei több egymásba nyíló teremben elsánczolván magokat, ajtókból és ablakokból tova kergették a' zsiványokat. Gáspár, az aggastyánnak belátásával, a' herczegné' öcscse az ifjúnak elragadó tüzével küzdöttek vala. De már is fogytán voltak lőszereikkel, 's nehéz lett volna még tovább kiállaniok az ostromot, midőn a' megérkező katonaság' lövései vidám hírt hoztak nekik, azt, hogy megérkezett a' segéd!

Most kemény csata következett, mert a' haramiák' egyik része bennszorult a' fogadóban 's már rajtok volt a' sor, hogy kiállják az ostromot; azalatt, míg társaik a' közel szikláktól és cserjéktől védelmeztetve, őket megmenteni, bőszültekként, törekedtek.

Én itt nem adhatom a' csatának részletes leirását, többfélekép hallottam azt elmondatni. Elég említenem, hogy a' haramiák legyőzettek, közűlök többen megölettek, 's mások elfogattak, kik, fogadósékkal együtt, vagy kivégeztettek, vagy a' gályákra küldettek.

A' mondottak értésemre estek, midőn a' történet után csakhamar, útazásközben, annak színhelyére értem. Épen a' fogadó mellett vitt el utam. Rommá lett az épület, egy szárny' kivételével, hová egy csapat katonaság szállíttatott. Láttam a' golyók' nyomát az ablakfákon, a' falakon, az ajtókon. Egy közel fa' gallyairól több, a' levegőtől megfeketedett váz csüggött le, mik az ütközetben megöletett, vagy utóbb kivégeztetett haramiák' csontvázainak mondattak. Gyászos, vad és nyomorú szint mutatott minden.

Szükségtelen itt elmondanom, hogy mindjárt az ütközet után sietett az ifju spanyol a' gróffal, győzedelmök' hírével felmenteni aggodalmából a' leánykát. Ez, időközben csak érzelmeinek bennsőségétől kölcsönözhetett erőt. Midőn atyját, a' herczegné' öcscsének kíséretében, szerencsésen visszatérni látá, elragadtatva sikoltott fel, 's elalélt. De csakhamar magához tért ismét, 's mi több, rövid idő mulva a' spanyol ifju' nejévé lőn, 's ők mindnyájan Lorettóba kisérték a' zarándok-herczegnét, hol ennek áldozatait még ma is láthatni a' Santa Casa' kincstárában.

63.

Mesék.

XXXVIII. A' farkas és a' kuvasz. — A' farkas böstörködött az oroszlán ellen, hogy az ugató, orditó, bőgő állatokat letiltá természeti hangjok' gyakorlásáról, mert kényes fülei ki nem állhaták. Nem soká reá az akol körül akarván Fogasi uram gazdálkodni, a' kuvasz ugatni kezdett, 's elárulta szándékát a' pásztornak. A' szemtelen jószág! mormogá kullogtában, még a' farkas ellen meri a' száját feltátani!

Uraim, ezen mese egyedül csak azt tanítja, hogy követelésinkben consequensek legyünk.

XXXIX. A' juh. — A' juh panaszt nyujtván be az állatok' nagy gyülekezetébe, hogy minden termesztményét elragadozzák a' hatalmaskodók, meghatároztatni kérte tartozásait. Végzés lőn reá: hogy ezentul nem többnek és többel, mint a' szelindeknek fris téjjel, a' rókának sajttal, a' farkasnak évenként báránynyal, az oroszlán' fiainak alomul gyapjuval fog szolgálni; a' mie azontúl maradand, legyen az övé. — De ismét új panasza lévén, hogy szerzeményéből nem marad semmie, 's hogy a' bikák, 's egyéb szarvas neműektől kiszorítatik a' legelőről, illy rendelkezést tőn a' választott állatsereg: „Mai napságtól fogva a' tüskék által kitépett gyapját, 's ha kettőst ellik, a' karcsubbikat — minthogy kettőt nem birna szoptatni — magának tarthatja; fris téj helyett irósvajat fog csak adni, az iró pedig és a' szerdék turóstul, savóstul az övé. Egyébiránt, a' bikák és szarvasok nemesebb fajúak lévén nálánál, érje be a' levegővel, mellyet azok szabaditandanak neki." A' végzés megerősittetett.

Szegény juh! neked ugyan megesett a' jó reménység.

XL. A' komondor és a' kecske. — No, lettél-e valamivé? kérdé a' szolgálatkeresésből megtért komondortól a' nyers sövényen rágódó kecske. „Igen hát, ott amaz új akol csőszévé". Hiszen csak egy kocza bárány sincs abban, monda hitetlenkedve a' kecske. „Bohó te! de a' szolgálat' neve azért megvan, 's a' koncz kijár érte. — Hát te semmi sem lettél? kérdé viszont az állatok' székújitásáról imént megérkezett kecskét a' komondor. „Én fizetéses eperfaőr vagyok." Mi a' kő! ebre hájat, kecskére fát! „Ugy ám, de az egész vidéken nincs eperfa." Oh, az hát egészen más, de így már éljünk mind ketten, kedves adaequatus collega barátom uram!

Ezen mese csak elmefuttatás. Vagy volna még is megfelelő valósága? Itélje el az olvasó.

XLI. A' sas. — A' sast, mint fejedelmöket, kérték a' többi madarak, hogy, magas sziklai lakát odahagyván, közikbe, az alantabb vidékre tenné fészkét. A' fennhéjazó megigéré, de azután is az ormon maradt, csak, midőn az ég' villámos fergetege háborgatá, békehelyűl, vagy, midőn éhezett, zsákmánylásra csapkodott néha néha le tollas alárendelteit emészteni.

Vajjon nem a' régi lovagkor' képmása-e ez?

Szilágy.

Egyveleg.

— **Europa' erkölcsi történetéhez.** „Az alatt, hogy Nagy Fridrik porosz király alatt — ezt jegyzi meg a' Révue germanique — a' vallás' dolgában való gondolkozás, egész birodalmában, szabad volt, 's a' catholicusok' és protestansok', jezsuiták' és zsidók' jogaikat azonegy paizs védelmezé: a' többi Europa' kinosan vergődött még a' legborzasztóbb törvények alatt, mellyeket vakbuzgóság és türelmetlenség szültek. 1749-ben, Würzburgban egy apácza, élte' hetvenedik évében, mint boszorka, máglyára itéltetett — 's el is égettetett. 1762-ben Calas János Toulouseban hóhérkezek által mult ki, 's utána egy más egész háznép (Sirven) a' legrémítőbb gyötrelmeknek tétetett ki a' kinpadon, az ultramontánok' beszúja' töltésére. Glarusban (Schweizban) a' törvényhatóság szinte kinpadon sajtolá ki egy szegény szolgálóból az ördöggeli szövetség' vallomását, 's jun. 17. 1782. fejét véteté. Ugyan ekkor égettetett el a' sevillai inquisitio egy szegény leányt, miután orrát elvágatta volna, hogy szép arczulatja felette élénken ne hasson a' nézők' szivére. Fridrik' országlása vala az egy, melly mindennemű meggyőződést korlátlanul türt." 'S mind e' mellett a' Gazette de France azon időket sohajtozza, midőn a' status csak a' máglyagyujtó felekezetet tűrte; a' „berlini politicai hirlap" pedig az intolerans angol egyházat vette még harmadéve pártfogása alá, melly a' dissentereket az egyetemből kirekeszti 's az irlandi catholicusokat éhen hagyja halni; a' franczia restauratioi felekezetet, melly a' türelmes népet a' protestansok ellen ingerli fel; a' spanyol obscuránsokat, kik az utolsó király alatt az inquisitiót állíták újra fel! Hála! mi e' tekintetben borútlan ég alatt pihegünk.

☞ Jelentjük, hogy az **ATHENAEUM'** és **FIGYELMEZŐ'** második féléve' teljes példányaival még szolgálhatunk.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 24. 1837.** **16. szám.**

Tartalom: A' nyelvek' elosztása *(Csató Pál)*, 241. sz. — A' templomos. Novella. *(Gaal)*, 245. sz. — Magyar nemzeti színészet (*S. F.*), 253. szelet.

Minden nagy és szép, mellyet az ó világ'
És e' jelenkor' művei közt csodálsz,
Bajnok dicsőség, fényes ország:
A' tudomány' gyönyörű gyümölcse.

Berzsenyi.

A' nyelvek' elosztása.

Eichhofftól.*)

A' nyelvek' története a' nemzetek' történeteinek alapja. Azon sürű homályban, melly a' világ' első korait fedi, azon tévelygések 's mesék közepett, mellyekkel mindenik nép bölcsőjét körülfoná, ez a' fonal, melly ha bizonyossággal nem is, legalább rendszerrel 's hihetőséggel vezet, kimutatván a' nagy emberi családban a' rokonságokat 's eltéréseket, kifejtvén bélyegeit mindenik később ivadéknak 's kijelelvén a' mozgékony fövenyen hirtelen áthaladásának nyomait, mellyeket az utóbb következett történetek, úgy látszék, örök időkre eltörlöttek. Valóban mit tudunk a' világ' történeteiből, az emberek' legelső intézményeikről, viszonyaikról, feloszlásokról, a' nemzetségek' vagy ivadékok' (tribus) alakulásáról 's illető szétterjedéséről? Ki követte csendes lépteiket pusztákon, folyamokon, bérczeken keresztül 's tartá figyelemmel e' roppant népszövetet, melly fokonként a' föld' színét ellepé? Csak egyetlen egy könyv van, melly fölséges lapjain be hagy pillantanunk e' meglepő titokba, de ez, a' nagy igazságokra szorítva tanitmányit, a' népek' eredeti egységét hirdeti, a' nélkül, hogy viszontagságaik' rajzába ereszkednék. Ott, hol a' historia elnémul, hol a' kinyilatkoztatott hagyományok megszünnek, mi marad még vezetőnkül e' magas érdekü nyomozatokban, hanemha az összehasonlító népleirás, melly egy bizonyos pontig képes összerakni a' világot úgy, mint az születésekor volt, a' földirás és nyelvnyomozat' egyesült segedelmével újra felvezetvén előttünk a' mozgalmakat, mellyeken annak valamennyi lakói keresztül estenek?

Mindenektől elismert dolog, hogy földünk, eredetekor, egészen el volt borítva a' vizektől, mellyek alább alább szállván, szárazon hagyák egy harmadát, a' lakható földet. Ez, két nagy szárazra oszlik, mellynek egyike Ázsiát, Európát és Afrikát, másika a' két Amerikát foglalja magában; 's e' két száraz között több szigetekre, mellyek Oceania néven neveztetnek. Ezen tömérdek téren, mellyet a' nap termékenyit 's különböző éghajlatok mérsékelnek, egyéb

*) L. az Athenaeum' első félévi 48-d. számát. A' szerk.

lényeknek egy mindenható kéz által elhintett ezerei között az emberi nemnek öt faja, vagyis fő változata lakik, mellyek noha gyökerileg nem különbözők, minthogy közép árnyéklatok által szorosan egymáshoz kapcsoltatnak, mégis mind szellemre, mind külsőre eléggé ellenkező bélyegeket viselnek magokon. A' fejér faj, tojásdad arczával, sasorrával, nagy és szép szemeivel, Európát, nyugoti Ázsiát 's éjszaki Afrikát lakja; a' sárga faj, széles képével, apró szemeivel, lapos orrával, keleti Ázsiát birja; a' vörös faj, tömpe orrával 's kemény hajával, Amerikát foglalta el; a' barna faj, nagy szájával 's göndör hajával, Oceaniát; végre a' fekete faj, gyapjas hajával 's kiugró pofáival, déli Afrikát 's az előbbenivel osztozva, Oceaniát is birja. Az értelmiség' fokai csaknem egyiránt haladuak a' szinekével, mellyeket itt uralkodó vegyületöknél fogvást neveztünk el. Körűlbelűl két ezer nyelvet számítanak, mellyet a' népeknek e' nagy sokasága beszél, de hihető, hogy mélyebb ismeretére jutván azon tájnyelveknek, mellyekről eddig csak homályos képzetink vannak, az ethnographia tetemesen fogja kisebbíteni a' számot, 's az első látszatra legkülönbözőbb társulások alatt is valóságos és előkori rokonságokra találand, mellyek mind inkább egység felé fognak törekedni, melly a' természetben alaptörvény.

Mind az öt fajnak kapocspontját, ha csakugyan lehető volna illyet kimutatni, kétségkivül Ó-Ázsiában kellene keresni, közel ama tömérdek magas síkhoz, melly rendíthetetlen alapokon nyugva 's a' legmagasb bérczcsúcsoktól körítve, a' világ' közepének 's az emberi nem' bölcsőjének látszik lenni. Valóban, ha az özönvíz' hullámit, mellyek talán sok ideig boríták a' földet, annak szinéről lassanként leszállni vagy levegőbe kipárologni képzeljük: legelébb is a' felséges Himalayát 's annak hosszú bérczlánczait látjuk kiemelkedni a' víz' kebeléből, míg a' földtekének egyéb része még parttalan tenger. Ezen meglepő óriások körűl, mellyek minden értelemben szerteágaznak a' földön, gyülnek össze az emberalaknak, az éghajlatoknak 's a' nyelveknek legkölönbözőbb formái. Ezek' árnyékiban virulnak ama' gyönyörű völgyek, mellyek, önkényt tenyészvén bennök minden szántóföldi növény

's minden házi állat, leginkább felfoghaták az embert legelső felébredésekor 's elláthaták tapasztalatlanságát az élet' legelső szükségeivel. De a' nélkül, hogy itt egy megoldhatlan kérdés' fejtegetésével hasztalan fáradnánk, lássuk inkább röviden a' földnek néprendszerek 's népcsoportok szerinti felosztását, ez utóbbiaknak ismét családokra és ágakra felosztásával együtt úgy, mint ezeket e' mi korunkbeli legpontosb 's legteljesb nyomozatok*) előadják.

Ázsia. — Ázsia, a' népeknek ezen őshazája 's polgárisodások' közös tűzhelye, e' gazdag és termékeny föld, hol az emberi nem a' természet' hatalmas befolyása alatt nőhetett 's tenyészhetett, a' Himalaya, Altai és Ural által képzett szakadatlan hegyláncolatok által nyugoti és keleti Ázsiára osztatik el; amazt a' fejér faj lakja, 's délnyugoti, nyugoti 's éjszaknyugoti tájékit kell megkülönböztetni; emez a' sárga fajnak hazája, 's délkeleti, keleti és éjszakkeleti tájékokra oszlik. A' két faj a' Ganges' partjain találkozik egymással, 's itt egyszersmind érintésbe jön az Oceania' szigetin elhintett barnával, míg végtagjaik által amaz ugyan Európával 's Afrikával érintkezik, emez pedig, a' sárga faj t. i. egészen Amerikáig terjed ki.

A' délnyugoti tájékot tartó népcsoport, melly onnan csaknem egész Európát ellepé, az, mellyet időnként indo-perzsának, indo-germannak, vagy indo-europainak neveztek, a' mint t. i. nyelveik' összehasonlitása e' nagy népcsoportnak roppant elterjedtségét mind világosabban bebizonyítá. Valában e' számíthatatlan népség, melly az indus tengertől az atlantiig 's Ceylon' szigetétől Islandig lábtóként elterül, egy ugyanazon rendszert, egy ugyanazon ethnographiai családot képez, mellynek bölcsője, úgy látszik, Kasemir' virító völgye volt, honnan a' legrégibb időkben egyfelül ugyan Európának roppant sivatagát, másfelül pedig Ázsiának egy részét népesítette meg, holott két ivadékban még ma is létezik. Egyike ezeknek, az indus család, a' Ganges és Indus folyamok között, ama' nagy nemzetet képzé, melly hajdan minden szerencsével 's dúsan kifej-

*) Láttassanak Adelung' Mithridatese, Klaproth' Asia polyglottája, 's Balbi' ethnographiai atlasa és igen jeles geographiája.

lett értelmi élettel áldva, tudományokban és müvészetekben az egész ó világnak mestere volt; de melly utóbb, megszaggatva öldöklő berohanások által 's elnyomóival összekeveredten, a' bengálok', seikek', mahratok', malabarok', tamulok' és telingák' az eredeti indusoktól inkább vagy kevesbbé elütő nemzedékit adá, úgy nem különben a' mogolokét vagy indus-törökökét, a' kóbor czigányokét, 's a' czingálokét és maldiviakét a' szigeteken, 's a' vadakét a' hegyekben. Másika, a' perzsa család, az Indus és Tigris folyamok között, hajdanta a' perzsák és parthusok' birodalmát foglalta magában, két egészen hadakozó népét. E' család most a' tűzimádó géberekben, a' mai perzsákban, a' kurdokban és bukhariakban, az afghaenokban és beludsistániakban India' szélein, 's végre a' Caucasus' Ossetjeiben él. Egyszersmind szomszédja volt e' család a' Kis-Ázsiát és Európát lakottaknak, melly utóbbiakról majd alább leszen szó.

Ázsia' nyugotán egy másik népcsoport, az úgy nevezett semiták vagy chaldaeusok' családja, terült el hajdan az Euphratestől a' vörös tengerig 's a' perzsaöböltől a' földköziig. E' család négy fő ágat számít: u. m. az assyriusokét, hebraeusokét, arabokét és abyssinusokét. Az elsőhöz tartoznak a' chaldaeai pásztorok, a' ninivei és babyloni harczfiak, valamint a' medusok és syrusok; a' másodikhoz a' héber vagy ózsidó nép, melly a' szent törvényt kapá, 's a' cananaeusok, phoenicebeliek és carthagoiak, megannyi kereskedő és műszorgalmas nemzet; a' harmadikhoz az arabok, kiket a' vallási lelkesedés ismeretlen kóborokból híres és legyőzhetlen hóditókká változtatott; a' negyedikhez végre az innen Afrikába, névszerint Axum és Amhara országokba, költözött gyarmatok. E' nagy családnak most, miután régi határaiból kilépett 's más földtájékokra oszlott szét, képviselői a' mai zsidók, arabok 's abyssinusok.

(Vége a' jövő számban.)

A' templomos.

Novella.

1.

Ragyogón emelkedék a' nap Rákos' mezeje felett, 's a' budai hegyekre a' hajnal azon szép kétes világát veté, melly mint a' rózsa' első pirulása, bimbózani látszik az oszló éji homályból, és a' tavaszi lombokat barnaságokból egy tündöklő zöldbe ruházá. A' város' minden harangjainak zúgása ünnepet hirdete; de a' hegyekben még csend uralkodott, csupán a' Szent-Iván' hegye alatt, közel azon helyhez, hol ma a' Szép-Juhászné nevű mulató hely van, látszék élet; ott ugyanis akkor a' híres templomos rendnek egy praeceptoriuma emelkedék, mellynek omladékai még látszanak, de napjaink' haszonleső vandalismusa által nem sokára tán végkép elenyészendők. Most a' lovagok a' városba készültek részt venni az ünnepben; mert Róbert Károly váraték az nap Budára, kit hosszú ellenzés után a' nemzet' nagyobb része végre királyának ismert. Csak egy tagja a' rendnek látszék magát elvonni ezen készületektől; ő a' klastromtól tova az erdőszélen egy sürü csere előtt álla, bal lábát egy kődarabon nyugtatva; 's nehéz kardjára támaszkodva; ha fejér köpönyege termetét félig el nem fedi, erős, de sugár férfialkat tünnék ki, arczának szépségét mély komolysága sem fedheté el; villogó szemei a' keblére tűzött veres keresztre látszának meresztve lenni, 's bosszús pillanatokat lövelleni rá, mint ha az gátja lenne ura' szenvedelmeinek. Ehhez még a' rövid, de sürü fekete szakáll és bajusz járulván, olly komorság ömlék el az ifjun, melly lelkének nem annyira szenvedelmes mint sötét állapatját árulá el, melly hosszan dermesztő őszi viharként ült, a' természettől talán nem olly vad' homlokán.

Az illy mélyen elmerülthöz egy társa közelíte, 's észre sem vétetve általa, szólitá meg. „Trisztán, 's te nem készülsz a' király elibe?“

A' megszólított bosszusan tekinte föl, 's csak fejét is alig mozdítva felelt, olly hangon, melly a' tudakozót minden további kérdésektől elijeszté. „Hagyj békén; gyerekeknek való és bolondoknak az efféle látvány, menj, 's mondd, nem érzem magamat eléggé jól vígságot mutatni, és bút érzeni.“ Társa csodálkozva tekinte reá, de érthetlenül morogva valamit, eltávozék, Trisztán ismét visszaesék előbbi állapotjába, csak hogy a' kis háborítás még vadabbá tette ábrázatát. Nem sokára hallaték a' csere' szélén elvonúló uton a' templomosok' lódobogása, 's egy kanyaru-

laton láthatá őket Trisztán ellovagolni hosszu ünnepélyes rendben; a' szél lebegteté fejér köpenyeiket, mellyekről csak az egy veres kereszt csillámlék ki. Trisztán összevoná szemöldeit, 's mint egy kedvetlen látástól elvonult, csak akkor nézvén ismét utánok, midőn már a' völgybe leereszkedvén, eltüntek. „Ott mennek ők, a' kábák, az érzéketlenek, 's én, én, — ó istenem! — én közöttök éljek? én, kiben az élet' vihara zúgva és forrva hajtja a' vért, bárányként vonúljak az akolba, vagy rókaként csúszszam benne? Kiszakasztom magamat közűlök, 's ha hatalmok a' világ' határain túl érne is." E' szavakra fakadt, 's talán öntudata nélkül, a' templomos, 's egyszerre a' szenvedély' lángja villámlék által arczán, midőn egy új jelenet voná magára figyelmét. A' csere' alján egy lyányka jelent meg, 's eprészve és danolva közeledék a' templomos felé. A' lyányka szépség és ártatlansággal teljes ifjú alak volt, barna haja kecsesen fonva függött vállaira, szemei a' hajnali ég' tisztaságát látszának vissza tükrözni, ajkai még alig valának a' legbíborabb epertől különböztethetők,'s könnyü ruhája csak takará de nem rejtheté el a' gyönyörű alkatot. Trisztánt a' lyányka' ezüst hangja édesebb gondolatokra vezérlé ugyan, de komolyságát ez sem oszlatá el, bár egy hatalmas inger új elevenségre látszék gyujtani lelkét. Az édes eprésző már előtte volt 's őt a' szoborként meredten állót még mindig nem látá, míg végre a' lovag, tovább várakozni unván, megzörrenté kardját; a' lyányka fölpillanta, és sikoltva ugrott vissza; Trisztán eleibe lépe 's nyájason szólitá meg.

„Édes Agneszem! most a' sors hoza kezembe; lásd, itt csak magunk vagyunk, te, és én, és az erdőnek néma fái."

„És az, kinek emlékezetét mellyeden viseled." Felelé hirtelen Agnesz, és távozn akart, de az ifju elállá útját.

„'S az is csak szeretni teremté a' világot, 's te föllázadsz bölcs akarata ellen, mert engem utálsz." Folytatá Trisztán.

„Utállak igen, mert az utálat' szavain szólasz hozzám; 's azért hagyj el; nem messze klastromtok, 's egy sikoltásom előidézheti társaidat." Viszonozá a' felingerlett lyányka, 's arczain lángolt a' vér. „'S te tennéd azt?"

„Igen, ha el nem bocsátasz; kiáltá épen

olly hirtelen Agnesz, mint kérdezteték, 's egy merész ugrással félre szökvén, futni kezde.

„Mind hiában, te zsákmányom vagy édes galamb, a' sas' körmeibe akadtál!" Dörgé Trisztán, megragadá a' szaladót, 's kivont karddal parancsola neki hallgatást; Agneszt rémület fogá el, 's ijedtében, vagy iszonyodva jövendője miatt, ájultan rogyott a' fűre. Trisztán czélját elérte, csak rövid pillanatig nézé áldozatát, kire a' félelem' halványsága uj 's érdekesebb kecseket ruháza, kardját a' hüvelybe dugá, 's levetvén köpenyegét, bele burkolá az ájult leányt, vállaira emelé, az erdőbe lépe vele, 's csak hamar a' templomudvar' kerítéséhez érvén, egy mellékajtón a' kertbe, 's innen láthatlanul a' kripta' lejárásához jutott. Fölnyitván az ajtót, egy sötét folyosóba lépe, mellynek hosszu homályán csak egy szent kép előtt égő lámpa önté el bágyadt sugarait. Egy mély sohaj tudatá Trisztannal, hogy Agnesz föléledt; egy falüregbe ülteté tehát, kit az előbbi rázkodás, a' hives levegő egészen magához hoztak. Trisztán azalatt elvevé a' mécset, 's midőn azt fölemelvén, sugarait az ellenfalra fordítá, egy borzasztó kép tűnt elébe, a' gonosz lélek' képe, melly a' falra volt festve, kárörvendetes arczán iszonyu mosoly látszék, 's körmeit, mint zsákmány után, feszíté Trisztánra. Az ifju visszaborzadt; illy bünös merényben nagy lévén a' számtalanszor látott kép' befolyása: de csak hamar föligazult, 's mérgesen nevetve fölemelé Agneszt, 's tovább ment a' hosszu folyosón; Agnesz már világosan eszméle, midőn elragadója egy kis ajtó előtt megállván ezt kinyitá, lámpája egy tágas nagy terembe esett, mellynek sötétsége miatt a' föld alatt kelle lennie; de a' lyányka' homályába borult, szemei szerencséjére nem ismerhetének a' körül emelkedő sírokra.

„Hová hurczolsz engem, iszonyú ember?" Kiáltá Agnesz, de szava erőtlenül hangzék el a' tompa levegőben.

„Erre csak makacsságod kényszeríte, de itt is a' szerelem' hű lakában vagy, 's csak egy szavadba kerül, hogy ismét a' nap' fényében sugárzzék szépséged. De tudd, el nem hagyod előbb ezen mélységet, míg nekem hüséget esküvén, meg nem igéred, hogy követni fogsz az élet' minden léptein, és szökni velem tüstént innen, ha szükség, ki az or-

ságból is, oda, hol semmi fogadás nem gátolja szerelmünket.“

„Nem, gyalázatos, én nem követlek, sirásom fog még érző szívre akadni, ki fölszabadít; 's ha nem is, inkább követném halálomat, mint téged.“ Szóla Agnesz, mennyire zokogása beszélni engedé; Trisztán azonban, ki félt, nehogy valamelly szolga őt fényes nappal meglátta legyen, most soká nem maradhatott, azért ismét fölemelé a' boldogtalan leányt, 's e' szavakkal:

„Ez még nem baj, nap' lementével gondolom erős föltételed is leszáll“ mélyebben hurczolá a' kripta' homályába, 's ismét egy ajtót nyitván, Agneszt egy más kisebb teremben letevé, 's az ajtót reá zárta.

„Este ismét eljő kedvesed; fogadd szerelmesebben, mert a' sok unszolást már megunta.“

„Átkozott ember — nem, jámbor lovag! szabadíts meg, ha hiszed, hogy isten él feletted!“ hangzék utána a' lyányka' rimánkodó szava; de Trisztan tudva, hogy rimánkodásait emberi fül nem hallhatja, bízton eltávozott.

2.

A' nap letűnt, a' lovagok visszatértek; 's estteli ájtatosságra templomokba menvén, a' nagyprior, egy ősz férfi, haragosan tekinte Trisztánra, kemény szemrehányás' hangjain mondván: „Miért nem valál velünk?“

„Beteg vagyok.“ Válaszolá, mellén keresztbe vetett kezekkel magát meghajtván az ifju; de a' nagyprior még gyanusabban méregeté őt, 's még egyszer hangoztatva komoly feddő szavait: „Csak lelked ne legyen fészke a' betegségnek, mert akkor jaj neked!“ eltávozott. Trisztán néma maradt, de lesütött szemeinek villámló sugarai nyiltabban beszéltek, hogy sem magyarázatra lett volna szükség. Az isteni szolgálat kezdődött, de Trisztán abban részt nem vőn; fölébredt szenvedelmei hatalmasban zúgtak szívében, mint társai' harsogó éneke, lángoló türelmetlenséggel várá az ájtatosság' végét, midőn egészen szokása ellen, a' nagyprior fölemelkedék székéből, 's oda hagyá a' templomot. Ez örvendetes körülménynek látszott Trisztán előtt 's alig győződék meg, hogy többé vissza nem térend előljárója, eltávozott, 's egyenesen a' kriptába. Végig haladván a' hosszu folyosón ismét elborzasztá lelkét a' reggeli kép, melly

máskor alig tünék föl neki, 's most nem bíra tőle menekedni; sietteté tehát lépéseit 's elfordult szemekkel nyomúlt előre, de folyvást ugy rémlék a' bátor ifjunak, mint ha amaz iszonyu kép' röhögését hallaná, 's utána nyuló körmei mármár elérnék. Midőn a' kripta' ajtaját kinyitá, egy neszt vélt hallani, mintha egy kőkoporsó' fedele záródnék; visszadöbbent, de hamar neki erősödve, folytatá utját; mert szenvedelmei sokkal inkább űzék előre, mint félelmei vissza ijeszthették.

„Balgatag én — monda magában — kész vagyok a' világból kibújdosni, 's már az első lépésnél visszaréműlök.“ De körül ismét a' halál' csende uralkodott, csak saját lépései zúgának tompán végig a' földalatti téreken, 's a' zár' csikorgása hangzék dörögve a' boltozatokban, midőn a' mellék terem' ajtaját kinyitá. „Agnesz!“ szóla ő, 's a' lyányka, fáradt lassu hangon felelt:

„Eljöttél, te szörnyü ember? megszabadítsz engemet, vagy újra állasz kínozni?

Én kínozni téged? szerelmes Agneszem; nem úgy, a' boldogság' karjain emellek el innen, ha ajánlatomra állsz. Ne borzadj viszsza tőlem, mivel talán most keménynek tetszem. Lásd, én kényszerítve vagyok, mert sorsom, körülményeim, társaim' szíve, 's minden, mit érintek, vad és kemény; mi nem a' világban élünk, 's a' világgal egy czélt akarunk elérni, nem szabad azon szelíd eszközökhöz nyúlnunk, mellyek a' szíveket hódítják, mi csak a' testet kényszeríthetjük rabságra, de a' lélek ellenségünk marad. Lásd nekünk a' szerelem, az élet' szépsége, a' világ' ezen legtisztább szelleme, vétek; orozva ragadjuk tehát meg azt, 's mint bűnnek titokban éljük örömeit. Én tudom, számtalan társaim tettek így, de én megvetem őket 's most is, midőn hatalmamban vagy, midőn rimánkodom, bár kényszeríthetnélek, nem teszem azt, mit ők tennének, nem szaggatom le erőszakkal szépséged' rózsáját, ha követsz. Büszkébb vagyok, mint hogy egy pillanatig, titkon, 's büntetéstől remegve, áldozzam olly örömnek, mellyel joga van minden embernek szabadon és nyiltan élni.

„Ó tehát, ha van irgalom szívedben, bocsáss el; szeretni foglak, szeretni mint édes testvéremet.“ Esdeklék hirtelen Agnesz.

„Mint testvéredet? el ezen szóval, mert forró véremnek hidegebb a' dermesztő télnél.

De halljad tovább panaszomat 's talán olvadni fog makacsságod. — Én szüleimet soha sem ismertem 's mióta emlékezem, nagyriorunk neveltete, valóban atyai gonddal és szeretettel; ő fogada a' rendbe is, még mint gyermeket, ki elvakítva a' templomosok' hirétől, tanácsot sem kére a' jövendőtől; de a' férfiabb kor hamar eloszlatá csalódásomat, 's szörnyü tömlöczben lelém magamat, mellyben nem a' test, hanem a' lélek tartatik fogva, társaim ravaszság által könnyítének sorsokon; én ezt megvetém, 's bár hamar kitanultam cseleiket, de nem követém, és mondhatom, bár évekig templomos valék, még is ember maradtam, ember érzelmeimben, vágyaimban, de ember gyarlóságomban is. A' nagyprior, ki folyvást kitüntető szerelemmel segíte pályámon, valóban barátom vala és atyám, de az ő vigasztalásai sem táplálhaták mindig szomju lelkemet. Zavaros idők támadtak a' hazában, láttam mikép a' legutolsó nemes is szabad ösztön szerint követé gerjedelmeit 's én, kiben a' lélek hőbben lángola, vak engedelmességre valék szorítva, 's csak vesztegelve kelle néznem mások' tetteit mások' örömeit. Most érzem, hogy a' templomudvar' falai a' világnak határa, 's hogy csak azokon kívül lelem föl nyugtomat, mellyet sokan, olly balgán, benn keresnek. Illy érzelmek vívák lelkemet, midőn téged megláttalak, 's azon pillanat óta a' szerelem is hozzájok csatlá magát, 's most már az keblem' uralkodó szenvedelme. Azért, ki a' szép világba! jer, a' görög föld felfogad bennünket, egy vitéz kar ott is szerez hazát." E' szavai után, mellyeket a' legmélyebb megindulás monda ki, megragadá Trisztán Agnesz' kezét, 's félig gyengéden, félig kényszerítve az ajtóig voná; a' lányka ki akará magát szabadítani, de hiában, 's a' küszöbön térdeire hullva esdeklék:

„Sajnálom sorsodat, de ne büntess engem ártatlant, a' jóságos istenre kérlek, bocsáss vissza atyámhoz."

„A' mindenható istenre! nem. Neked szeretned kell engem, vagy" — kiáltá haragra lobbanva a' lovag; de mielőtt végezhetné, kétségbeesés' hangjain vágott szaváha a' lányka:

„Nem! üdvösségemre, én nem szerethetlek, tudd tehát, én már mást szeretek!"

„Mást szeretsz? — a' pokol' ördögeire! vond vissza e' szót!"

„Nem lehet!" felele lassu, de eltökélett hangon Ágnesz.

„Nem lehet? jó, lásd tehát hol vagy." Kiáltá Trisztán, 's kilebb hurczolván az ajtóból rabját, lámpájával két koporsót világíta föl.

„Nagy isten, a' kriptában!" kiálta iszonykodva a' leány.

„Igen a' kriptában! — ordítá a' lovag, 's a' milly igaz, hogy egy halott sem támad föl téged segíteni, olly igaz, hogy itt, ha nem követsz, erőszakkal ragadom el azt, mit különben messze földön tisztelettel kérnék — szerelmedet."

„De föltámadnak!" Zúg egy borzasztó mély hang, 's a' szomszéd koporsó' fedele dörögve hull le, 's belőle egy tisztes alak emelkedik a' rend' köntösében, 's Trisztánra merede. „Vissza vakmerő bűnös!" Ágnesz iszonyodva símúlt a' falhoz, de érzelmei a' nap' kínjai után tompultabbak valának, mint hogy a' borzasztó jelenet egész erőszakával hatott volna reá. Trisztán ijedve vonult egy lépést vissza, de szenvedelmei' lángjában félni nem tudott:

Veszsz el ördöngös káprázat! Dörgé, 's kardját a' tünemény mellébe döfte, az alak vérezve esett ki a' koporsóból 's a' lépcsőkre dőlve hörgé utólsó szavait:

„Trisztán! — te bűnök' magzata! tudod-e, kit öltél meg?"

„Szörnyedve ismert e' kérdésben a' templomos a' nagyprior' szavára, 's mindent felejtve rogyott térdeire annak teste előtt."

„Atyám, barátom, te vagy-e?"

„Én vagyok, felele a' haldokló — egy szolgától tudám meg, hogy reggel valakit a' kriptába rejtél, gyanítám bűnödet, 's meg akartalak téríteni, a' koporsóba rejtezém; de élő ne játszszék a' sírokkal, ím ők megragadák az áldozatot. — — Fiam! — folytatá mindig töredezőbb és elhalóbb hangon — te nem tudod, kit öltél meg; én nem csak a' rend' szokása szerint vagyok atyád, a' természet is azzá tett; a' mit mindig titkoltam, tudd meg: te édes gyermekem vagy, — én neked megbocsátok." E' szavaival elhagyá lelke, 's teste meredten nyúlt el a' hideg köveken. Trisztán eszeveszetten borult a' halottra 's felébredt bűntudatában úgy rémlék, mint ha azon

iszonyu ördögkép' rettenetes röhögését hallaná, 's a' boltozaton által óriási nagyságban látná körmeit utána nyulongani; más hangot nem bírt adni fájdalmainak, mint jajgatást és ordítást. Ágnesz majdnem öntudatlan ragadá meg a' lámpát, 's Trisztán elejtett kulcsait, 's még ez őt észre sem vevé, már kiért a' kriptából. Egy szolga rémülve futa előle, kisértetet gondolván benne látni. Ő szerencsésen elért atyai lakába.

A' szolga' jelentésére a' lovagok a' sirboltba mentek, nagy bámulásokra, de iszonyodásokra is, a' nagyprior' holtteste mellett lelék Trisztánt is halva, 's szivében egy tőrt. *Gaal.*

Magyar nemzeti színészet.

Az ügy' nem-baráti kezdik szavokat emelgetni. Több pesti lapok' jelentésére, hogy az új ház légszeszszel lesz világítva, így szólal föl egy némelly:

„Legyen szabad szerényen kérdezni: nem tétetnek-e előkészületek ama' szellemi, ama' nemesebb légszesz iránt, melly a' színpadot kivilágítsa, 's mellynek mind eddig érzékeny hiával vagyunk? Színészink mivelik-e magokat előre ... tanulnak-e ..? Mert ha csak olly halkkal lép előre játékszinünk' szellemi kimüvelődése, mint eddig történt, akkor, bár márványházat épitsünk neki, bár légszesznek szeszével vllágitsuk azt ki, csak silány és meddő erény 's ízlés' iskolája leend az, mellyet a' mivelt magyar csak épen propter bonum pacis látogatand meg. Eddig nem lehetett szigorúbb birálásnak helye, de most, örvendetesen változván a' külső 's anyagi körülmények, mondjunk le minden önkecsegtetésről .... Még egyszer kérdjük mind azokat, kik a' magyar színház mellett olly nemesen fáradoznak: történik-e már valami a' magyar színpadnak erkölcsi 's müvészeti tökélyesitésére? Mert, hogy a' szellemi kiképzés hosszabb időt kiván, mint a' színháznak felállitása, senki sem fogja tagadhatni."

Legyen szabad a' szerény kérdésekre, a' mennyiben a' dolgok itt helyben tudva vannak, röviden, 's szinte szerényen felelni: Nem. — Hogyhogy? 's miért nem? Azon egyszerű okból nem, mert azon áldozatok, mellyeket jobbára ez egy megye' középrendbeli magányosai hoztak a' nemzeti ügynek, nem voltak elégségesek, a' tárgy' e' másik oldalruli elősegitésére is. — Vagy talán emennél kelle kezdeni az egészet? — Elmellőzvén azon méltatlanságot, melly abban volna, ha ki a' más' szabad áldozatának irányt szabni, 's az áldozóval azt akarná éreztetni, hogy másra, vagy máskép kell vala áldozni — péld. nem színházra, hanem egy sziniskolára; — elmellőzvén azon még nagyobb méltatlanságot, mellynek színétől a' felszólaló' kérdése nem egészen ment, mint a' mellyben még e' kérdés is rejtőzik: Házat épitettetek, hát iskoláról gondoskodtatok-e? vagy máskép: Te Péter vagy Pál, ezer ftot ajándékozál, miért nem kétezret, hogy ne csak egy, de más is legyen ... Elmellőzvén, mondom, ezeket, a' kérdés' sarkát ebben látom: ha a' kettőt egyszerre nem lehetett eszközleni — minthogy a' kérdező még nem nyújtott módot a' másodikhoz — melyik kelle elébb, a' ház vagy az iskola? Bizonyosan az, melly maga (ezt soha sem kell feledni) elébb vezet a' végczélhoz. 'S kérdem már, az iskola fog-e színház nélkül elébb jeles színészeket előteremteni, vagy a' ház, iskola nélkül? Én azt hiszem: az utóbbi. Mert, valamint a' praxis kell hogy megelőzzön minden theoriát, hogy ez amarra ismét hatással lehessen, úgy a' practicus viszont közelebb áll az abstractióhoz, mint a' theoreticus a' praxishoz. Jobban játszandik tehát a' pusztán gyakorlati színész, mint a' legtudósabb philosophus, poeta, dramaturg és színismerő, ha ez — soha nem játszott (hogy tökéletest csak a' kettő együtt állithat elő, emliteni is szükségtelen). Czélirányosabb tehát a' gyakorlati utat elébb megnyitni, sőt mulhatlanul szükséges is, hogy a' lassanként gyűlendő eszközökkel maholnap talán állitandó iskola, bizonyos pontig már előhaladt nevendéket leljen, 's tanitmányait, mellyek különben örökké meddők 's terméketlenek maradnának, egykorúlag összeköthesse a' praxissal.

A' szinészet' története is bizonyitja állitásunkat. Melly iskola állitá elő a' legjelesb szinészeket? Az élet, a' gyakorlat. Az iskola úgy nem fog a' rátermettség nélküli, nem-gondolkodó emberből jó szinészt alkotni, mint bölcset és poetát nem. Az iskola csak megrövidítheti a' hosszu útat, mások' tapasztalatai' eredményeivel ismertetvén meg nevendékét, miket nélküle lassabban, sok nehézséggel, 's — mert az élet rövid, a' müvészet pedig végetlen — későn, részint soha sem fogott volna kifejthetni. Kitől tanultak minden müvészet' legjelesbei? ha nem magoktól; 's honnan vannak az iskola' tanitmányai elvonva, ha nem ezen autodidactosok' gyakorlatilag előállitott műveikből? Félre értetném, ha ki szavaim-

ból a' színészképző intézetek' szükségtelen, vagy felesleges voltát akarná kivonni. Én csak elsőbb szükségnek tartom lenni az e' művészet' folytathatására múlhatatlan helyet: a' színházat; a' gyakorlat' alkalmát, mellyet a' színház nyujt; a' közönség' helybenhagyása' 's gáncsa' befolyását, mi csak színházban lehetséges; végre, mit a' kérdező is érdekel, egy részrehajlatlan 's oktató criticát, de mellynek nem lesz tárgya színház nélkül. Tehát színház, 's ismét színház, 's végtire is színház!

A' kérdező, mint láttuk, azt is kérdezi: „Színészeink mivelik-e magokat előre?" Erre is azt kell felelni: a' jobbak, olly módon, mint eddig, igen; mint a' kérdező véli, úgy nem; 's ezt ismét azon egyszerű okból, mert az eddigi magyar színésznek nincs költsége az effélére, neki először léteznie, 's azért mindenek felett játszani, 's pedig sokat játszani kelle. — „Van-e oktatójok?" Nincs; és honnan 's miből volna? A' melly áldozatokat az ügy' baráti tettek, azokat főlemészté a' ház; a' kérdezőn 's véleményrokonin már most a' sor, nem csak szóval, de tettel is fellépni, 's arról a' másikról gondoskodni: az iskoláról.

Egyébiránt, nem igen volt szerencsém a' budai néhai magyar szinházban látni a' kérdezőt; a' miből, igaz, még nem következik, hogy ő oda igen gyakran ne járt volna, midőn t. i. itten volt; 's a' m. színészek' erejét 's hiányait ne ismerné; de soraiból nem igen hihetem, hogy színészeink', legalább a' pestmegyei színházhoz meghivottak' nagyobb része' erejét ismeri, különben valamivel jobb véleménynyel volna felőlök. Mert, noha tökéletes színész nincs is közöttök, de van több, ki a' jelesség' bizonyos fokára e' mostoha körülmények közt is fel tuda vergődni; ki igen is gondolkodik a' darab felett, 's alkalmasint felfogja költőjét, egészben legalább, ha nem mindenütt a' részletekben 's „allusióiban" is; ki „állni, ülni, járni, nevetni" stb. ugy, mint a' színészek általában, igen is tud, 's ha nem mester is, de nem ritkán éleményt bir nyujtani nem csak a' Bécsben, de tán a' Drezda 's Berlin, London és Párizs' színházaiban megfordult mivelt nézőnek is? Mert épen az, ki igen sokat látott, tudja, melly ritka a' mester e' művészetben, 's épen ennek követelései lesznek méltányosbak, mint azé, ki legfelebb egy pár fővárosban megfordulván, ezekhez méri a' világ' minden egyéb színházait, 's azt hiszi, hogy a' külföldön úgy hemzsegnek a' jeles színészek, mint a' hangya. Egy, vagy egy pár nagy színész; a' többi legalább sok routinnal biró; az egész pedig egymásba kapó és correct": illyen szokott lenni a' legjelesb szín — de mellyet, záradék közt legyen mondva, olly kis világban, milyen még Németország is, nem tart 's nem tarthat fel publicum, hanem csak udvarok. Az pedig semmi esetre nem áll, hogy — ha a' pesti magyar játékszín nem lenne is sokkal jobb a' volt budainál — abba „csak épen propter bonum pacis járand a' miveltebb magyar"; ha t. i. e' néven a' kérdéstevő azon magyarokat érti, kik a' budai 's pesti német játékszint járják. Mert hiszen ezek' elseje jelennen alatta van a' magyarnak, másodika pedig nem sokkal felette (a' kérdező sem sok tanúlni valót lel benne): 's még is a' két város' szinét látjuk abban 's ebben megjelenni, 's bizonyosan nem propter bonum pacis, hacsak talán — hazafiságból nem!

Mi eddigi szincriticánkat illeti, annak feletteszigorúnak lenni, igenis, nem kellett; de olly örvendetesre változtak-e hirtelen a' külső 's anyagi körülmények, az által, hogy házunk van, 's részvényes társaság alakult az intézet' fentartására, mint a' kérdéstevő hiszi, hogy t. i. már most követeléseinket is hirtelen sokkal magasbra feszithetjük: kételjük. Mindenek előtt, nincs ugrás a' természetben, 's a' kérdéstevő maga vallja, „hogy a' szellemi kiképzés hosszabb időt kiván, mint a' színháznak felállitása". Azért még most is bizonyos fokig engedékenyeknek kell lennünk; el nem fedezni semmi hibát, de el nem ijesztenünk, el nem kedvetlenitenünk az iparkodót, 's csak az elbizottságot, makacsságot, szorgalmatlanságot büntetnünk. De mutatják a' kérdéstevőnek nem nagy jártasságát szini dolgainkban e' szavai is: „tudjuk, hogy a' magyar optimismusnak ama' légiói itt olly förtelmes crucifigét harsogandanak ellene, millyennel a' leghibásabb szinészi előadásokat is meg szokták tapsolni." De rosszul tudja. Kassai 's pesti lapjaink elégszer mondának el — gyakran túlvitt — gáncsokat ez utolsó öt évben jobb színészeink ellen is, 's ime egy hang sem emelkedék föl ellenök publicumunkban. De a' kérdéstevő maga is megvallja, hogy a' hibás szinészi előadásokat „crucifigével szokták megtapsolni" még az optimismus' légiói is; 's igy publicumunkkal még a' kérdéstevő is meg lehet elégedve.

S. F.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 27. 1837.** **17. szám.**

Tartalom: A' nyelvek' elosztása *(Csató Pál)*, 257. sz. — Zrínyi Ilona *(Gaal)*, 263. sz. — Magyar nemzeti szinészet (*S. F.*), 265. — Magyar játékszíni krónika *(V. M.)*, 269. sz. — Vád és felszólítás, 272. sz. — Felszólítás, 272. szelet.

Minden nagy és szép, mellyet az ó világ'
És e' jelenkor' művei közt csodálsz,
Bajnok dicsőség, fényes ország:
A' t u d o m á n y' gyönyörű gyümölcse.

Berzsenyi.

A' nyelvek' elosztása.

E i c h h o f f t ó l.

(Folytatás.)

Az éjszaknyugoti tájakon, az Altaitól a' Caucasusig, egy különböző családokból alakult népsor vonul el, mellyet caucasusi csoportnak nevezhetni. Legerősebb közöttök a' török család, melly jelenleg az Altai 's az archipelagus között fekvő földet birja, honnan Európának egy részére kiterjed 's a' törököket, uzbekeket, turkomanokat, kirgizeket, csúvasokat és jakutokat foglalja magába. Az örmény-család az Euphrates és caspiumi tenger között, 's a' georgiai család a' caspiumi és fekete tenger között a' lezgek', mizzisegek', circassok' és abassok' vad nemzedékivel határosok, mellyek a' Caucasus' kopár hegyüregeiben zordon 's müveletlen nyelveket beszélnek.

A' Himalayától keletre, hol a' sárga faj kezdődik, Ázsia' délkeleti részét előkori időktől fogva számos nemzetek lakják, mellyek minden egyébtől erkölcseik, hagyományaik és egytagú nyelveik által különböztetik meg magokat. Ezen, az indo-chinai nevezet alatt ismert csoport' elején a' chinaiak' roppant családja áll; melly a' békés létnek 's határtalan uralkodásnak negyven százada alatt kifejleszte minden tudományt, megelőze minden találmányt 's egy annál nevezetesebb polgárisodást alkota, minél kevesebb viszontagságokon ment az keresztül. Körüle laknak a' tibeti család a' Himalaya' magas völgyeiben, a' birmanok, a' peguiak, a' siamiak 's anamiták az Indus' félszigetén, túl a' Gangesen; a' coreabeliek a' sárga tenger' partjain, 's végre a' japán nemzet, mellyet bátorság és munkásság méltán hiressé tettenek.

Asia' keletén, azon roppant magas-síkon, melly rajta uralkodik, innen túl egész' a' tatariai tengerszorosig, egy félvad néptömeg őgyeleg, melly a' t a t á r csoport' neve alatt ismeretes és két nagy családra oszlik. Egyike a' mongoloké, ama' meghódíthatatlan csordanépség' egyesülete, melly kereken forgó házaiban keresztülfutva a' sivatagokat, rémülést terjeszte el Asiában 's Európában, 's melly most, nagy ügygyel nyomatva vissza pusztáiba, ott a' mongolok', kalmukok' és buretek' neve alatt teng. Másika a' tun-

gűzoké, melly két ágra szakad, t. i. a' mandsukéra, kik Chinának urai 's annak szokásait vevék fel; 's a' kóbor tungúzokra, kik Oroszországnak hódolnak 's állatiságokban megmaradtak.

Éjszakkeleten, egy jégtartományban, lakik egy utolsó csoport, mellyet mi siberiainak nevezünk; szerencsétlen népek, melylyek világtalan honokban, úgy látszik, az életnek semmi örömét nem ismerik, 's a' kiknél még is a' honszeretet honosabb, mint más akarhol. Megkülönböztetik közöttök a' szamojed családot, melly a' jeges tenger' minden partjain elterül; a' kevesbbé számos jeniszei, koriek, jukagir és kamcsadál ivadékokat, 's végre a' kuriliakét az ó világnak legkeletibb szélein.

Europa. — Az éjszaki féltekének mérsékelt öve alatt mintegy 1200 mérföldnyi hosszaságban egy száraz terül el, három oldaláról a' tenger' vizeitől öntözve 's a' negyedikkel Ázsiára támaszkodva, mellynek maga közvetlen hosszabbodása. Itten az előkori világnak magas síkjai, megháthatatlan bérczei 's tömérdek folyamai szelidebb formáknak engednek, egyenes, vagy csak kevéssé hullámzott síkoknak, mellyeket néhány hegylánczok szaggatnak meg 's hajózható folyamok áztatnak. Az égető hőséget 's a' dermesztő fagyot itt egy általában enyhebb mérséklet váltja fel; az állatok kevesbbé számosak és vadak; a' növénytenyészet, sokat vesztve bujaságából, könnyebben enged a' mesterség' behatásainak; az egész természet csendesebb arczot mutat, 's úgy látszik, az emberi akarat' hatására várakozik, hogy lelkesüljön. Ez a' lakhely, mellyet a' gondviselés az emberi nem' tökélyesítésére szánt, midőn az már kikelt az ösztönéletből, mellyben őt hosszu csecsemősége alatt Asia ringatá; Europa az értelmiségnek, a' műszorgalomnak és a' szabadságnak hazája.

Minden europai keletről jött. Ezen igazság, mellyet physiologia 's linguistica egyiránt gyámolitanak, nem szorul többé bizonyitgatásra. Különben is csak egy pillanatot kell vetnünk a' földabroszra, hogy annak valóságáról és szükségéről meggyőződjünk. Europa, egész keleti hosszával Ázsiára fekvén 's nyugoton Afrikával csaknem érintkezvén, felette könnyű bejövetelt engedett az Ural és Caucasus' völgyein, a' thraciai bosphoruson, sőt magán a' gadesi szoroson is mindazon fejér fajú népeknek, kiket elnépesedés és munkás, mozgékony szellemök keletről szüntelenül nyugot felé hajta, itt magoknak uj hazát keresniök. Ha a' historia nem tud semmi bizonyost ezen legrégibb és folytonos vándorlatokról, mellyek' legszámosb elemeit az indo-persa néptömegek adhaták, 's ha mi e' tekintetben csupán ingadozó 's gyakran egymással ellenkező hagyományokra vagyunk szorítatva: azért van ez, mivel e' vándorlatok megelőznek minden historiát 's az előkori századok' éjében enyésznek el. Sokáig járták e' kóbor csapatok, más ivadékok által elő- és hátranyomatva, Europa' síkjait, sokáig harczoltak egymással, keveredtek, egyesültek és módosultak, mig egy és más szerencsésb közülök hatalmát az uj földön megállapithatá; 's még akkor is, midőn már délszakon két nagy birodalom emelkedett, Europa' éjszaki része sokáig tengett lakatlan erdei' rengetegében; mignem egy hatalmas harczszózat, Ázsia kellő közepéből kelve 's vidékről vidékre terjedve, megrázkódtatá e' tulnépesedett világrész' alapjait 's a' vadság' kebeléből a' polgárisodásnak és hitnek egy uj korszakát lövé ki. Ezen elhatározó korszakban, midőn végre egész Europa' kifejlik a' történetiró' vizsga szemei előtt 's vele egy számtalan harczosokkal elhintett csatatért láttat, hat fő feloszlást lehet észrevenni az azt elfoglalt népségek között, mellyek' mindenike arczában, hagyományaiban és nyelvében különböző, saját 's eltörölhetlen typust visel, mellyek a' keletről nyugotra történt külön szakadásoknak tanúi. Ezen családok közül, mellyeknek tengerek és vidékek jelelik természetes határaikat, egy éjszaki Afrikából, ismét egy éjszaki Ázsiából látszik származottnak; a' többi négy, nyelvök' hasonlatánál fogvást, világosan az indo-persa vagyis inkább indo-europai rendszerhez tartozik.

Europa' délnyugoti végét, az atlanti tengertől a' Pyrenaeusokig, a' legrégibb időktől fogva egy népcsalád foglalta el, melly Indiával legkisebb rokonságban sincs, 's melly ide kétségkivül Afrika' partjairól szállván, eredetileg Ázsia' nyugotáról, a' chaldaeai nyelvek' vidékéről, látszik származottnak. E' család, Ibéria név alatt, Spanyolországban a' turdetánokat, luzitánokat 's cantabereket, galliában az aquitanusokat, végre Olasz-

országban a' liguriakat nemzé, kik mindnyájan, hoszszú viták után, a' romai nagy birodalomnak meghódoltak 's szintolly dús mint érdekes nyelvöket csupán a' vaskonok vagy baskok' ivadékára szállíták, kik azt, függetlenek maradva hegyeikben, mind ez ideig híven megőrzötték.

Nyugoti Europa, a' Pyrenaeusoktól a' Rajnáig 's az alpesektől az atlanti tengerig, emlékezetet haladó idők óta a' celta családnak tanyája volt, melly sokáig eredeti népnek tartatott, de mellyet a' nyelvek' hasonlósága 's más egyéb körülmények után ugy kell tekintenünk, mint a' legelső indus gyarmatot, melly Ázsiából Europába hatott 's, szaporodva talán néhány Caucasus melléki nemzedékkel, de másmás vándorcsapatok által mind hátrább és hátrább tolatva, végre a' nyugoti tenger' szélein lelt megállapodást. Két különböző ágra, a' gallusok- és cimberekére, oszolva, uralkodásának központja Gallia volt, hol a' Gallusok az eduenusok', sequaniak' és arverniak' státusit alkották 's azokból Olaszországba ugyan umberek', a' britt szigetekbe pedig gaëlek' neve alatt terjedtek el; mig a' cimberek', boiak', belgák' és armoricanusok' alágozatira oszolvák, utóbb ugyanezen szigeteket brittek' vagy bretonok' neve alatt elfoglalák 's az őket itt megelőzötteket éjszakra szorították. — Véres hadakozások után a' romai hatalom alá jutva 's nemzetiségökből kivetkezve, utóbb a' germanok által meghódítva, a' celták nyelvöket 's egy részben függetlenségöket csupán két kisded ágozatban tarták meg, u. m. az említett gaëlekében Skóczia' és Irland' éjszakán, 's a' cymrek vagy bretonokéban, kik a' franczia Pays de Gallest 's Bretagnet lakják.

Déli Europa, mint azt az alpesek és a' Haemus 's a' földközi és a' fekete tenger körítik, ha ide veszszük még a' kis-ázsiai litoralét, a' földnek három legszebb félszigetét képzi. 'S e' vidék az, hova egy már aránylag ujabb korszakban az indus népességnek egy tetemes része, mellyet mi thrax, pelasgus vagy romai családnak nevezünk, általkelt, termékenyíteni elméje által az olly müvelékeny földet 's Europa' civilisatiojának alapját megvetni. Egyik ága e' családnak, talán később haladva át a' Tauruson, elfoglalhatta Kis-Ázsiában Phrygiát, Lydiát és Troast, 's majd, a' bosporuson átkelve, Thracia' sikjain

telepedhetett meg, mig egy más idősb ág, keresztülhaladván Thessalián, Graeciába 's a' Peloponnesusba hatott el, hol a' pelasgok és hellenek', majd az eoliak', joniak', doriak' és achaeusok' nevei alatt saját hagyományaihoz Phoeniciának és Aegyptusnak müvészeteit csatolá 's azokat halhatatlan müvekben örökíté. Sokkal előbb, mintsem Hellas' birodalma, központosítva a' macedonok által, Ázsia' szivéig visszahatott volna, számos tengeri gyarmati görög müveltséget 's polgárisodást vittek el Italia' szigeteire és szárazára, holott ugyanazon családnak más ágazati, az adriai tengerpartok' hosszában haladva, már régebben helyt fogtanak, egy felől ugyan a' tuskok' vagy etruskok', más felől pedig oscusok' vagy latinusok' neve alatt. A' romai birodalom, olly csekély kezdetében, az olaszföldi apróbb családok' egygyéolvadásából kezdett nevekedni, utóbb, legyőzve egymás után minden népet, azokat felvevé magába 's belső és külső roppantságát ezen áthasonlításnak köszöné. A' latin nyelv, hódítójog által a' celtákra és iberiakra tolatva, anyja lett a' mai olasz, spanyol, portugál, franczia 's részben az angol nyelvnek 's e' népekkel a' világnak legvégsőbb széleit bejárta.

Éjszaki Europa, ha azt a' Rajnától a' karpatokig 's az alpesektől a' jeges tengerig terjesztjük ki, a' german családnak hazája, melly az indo-persa törzsöknek egy más sarjadéka 's talán ugyanegy a' régi scythákkal, kik a' celták után csakhamar következtek. A' Caucasuson által jutva Europába 's a' Dunamelléken fel felé haladván, egyik ága e' családnak minden hihetőség szerint Germania' közepébe nyomult 's itt különböző korokban a' teutonok vagy teutschok', svévek', frankok' és allemannok' harczos ivadékit képzé, mig egy más ág, az Albis' hosszában tanyázva, a' szászokat, frizeket, lombardokat és angolokat nemzé, melly utóbbiak később Nagy-Britanniába szakadtak át. Végre egy harmadik ág, az Odera' partjain haladva 's scandinávok' és gothok' neve alatt a' két Balt' minden partjait megnépesítve, teljessé tevé ama' hatalmas szövetséget, melly több százados ellenállás után végre megtöré Roma' királyi pálczáját 's az europai nyugotnak más ábrázt ada. A' görög és római polgárisodásnak, melly annyi nagynak 's olly szép jövendőnek elemeit rejté, de mellyet a' romlottság-

nak minden neme olly gyalázatosan kivett erejéből az utolsó századokban, egy pillanatra el kelle fojtatni e' szilaj győzők által, de csak azért, hogy utóbb ugyanezen szilaj 's nyert erő által ujabb 's fenséges szárnyalatot nyerjen. A' german családok nyelvei, mellyek délszakon a' legyőzött népekéivel, azokat gazdagítva, összekeveredtek, megmaradtak éjszakon a' németeknél, hollandoknál, svédeknél, dánoknál 's részben az angoloknál.

Keleti Európát, ama' roppant síkot, melly a' Karpatoktól a' Poyashegyig 's a' Balttól a' fekete tengerig terül el, a' szláv család boritá el, melly szinte indus eredetű, de sokáig ismeretlen maradt szomszédi előtt, noha, ugy látszik, csak kevéssel jött később Európába a' germanok után, kiknek birtokait elfoglalá, valamint ezek előbbre nyomúltak. Utóbb visszatolatva 's részint meghódoltatva, a' család keletre veté magát, 's itt a' sarmaták, roxolánok, csehek, vendek és poroszok a' szomszéd ivadékok' kárával messze kiterjeszték birtokaikat 's azokban három fő ágban e' mi napjainkig megöröködtek 's megnagyobbodtak. E' fő ágak; egy felől az oroszok és illyrek; más felől a' lengyelek, csehek és vendek; harmadikról végre a' lettek és lithvánok, kik nyelveiket legszüzebben tartották meg.

Végre Europa' éjszakkeleti széleit, a' Volgától a' fejér tengerig 's az Uraltól az éjszaki fokig (cap Nord), egy az eddigiektől elütő család, az uralmelléki, hódítá meg, mellynek Indiával semmi köze, 's melly nyelveinél fogvást Ázsia' éjszaknyugotához csatlakozik, hol még most is igen nagy számmal van elterjedve 's, valamint Európában, a' szláv eredetű népek közé szorítva. Sokkal rettegettebb a' középkorban, a' hunokat 's uigurokat szülé. Mostanság e' család a' következő ágakra oszlik: finnek vagy csúdok, hova a' finnek, eszthek és laponok tartoznak; a' magyar ág, melly független országot alkota Németország' határain; a' cseremisz ág a' Volga' partjain; 's a' permeké az Ural mellett.

Csató Pál.

(Vége következik).

Zrínyi Ilona.

Munkács' fényes csarnokában
Áll Rákóczy' özvegye,
Kész hazája' gondjait hogy
Nagy lelkébe fölvegye.
Ég borul szép homlokára,
Nap felette szemsugára;
Szive' hősi szándokát
Lelki fény ragyogja át.

És pillant kis gyermekére,
És mosolyg a' hősfira,
Mint piros hajnal tavaszkor
Völgy' első virágira.
„Nézd ez nemzeted' hazája!
Ez neked csak méltó pálya;
Itt a' téren 's bérczeken
Nagy 's dicső neved 's nevem."

És a' gyermek' szive gyúlad,
Reszket anyja' karjain,
'S melly a' hölgynek elfut arczán
Égi lángban szép a' szín.
„Nézd, anyám, nézd, milly sereg jő,
'S ki vezérli milly derék ő!
Volt-e olly' az én apám?
Ült olly délczeg paripán?"

És szabadság fennriadva
Tábor száll a' völgy' ölén,
Férfilélek a' vezére,
Mozdulása férfikény.
És a' honnért bús csatára,
Hősi lélek fénysugára,
Mint villám felhők előtt,
Tököli vezérli őt.

'S fenn a' várfok' ormozatján
Rákóczyné bájalak,
'S lenn Tököli' pillanatján
Tettek égnek 's nyugszanak;
Fenn a' nap' fényragyogása,
Lenn a' menykövek' zugása;
Ott a' szépség' dús laka,
Itt a' hősiség maga.

És nagyságok' érzetében
Lángra lobban fel szivek,
És az első percz' hevében
Ők örökre már hivek;
Szellemeik' hő rokonsága
Két villámként összevága,
A' lélek lélekhez ér,
'S így szólal föl a' vezér:

„Zrínyieknek vagy leánya,
Rákóczynak hitvese,
Méltó, hogy több napjaidat
Egy Tököli vezesse.
Általam csak szép hazádnak,
Mellyet gondjaid imádnak,
Nyújtod, mátka, jobbodat,
'S áldást rá egy nemzet ad.

És a' szép frígy egyesüle,
És veszélyek szentelék;
A' vihar volt hirdetője,
Háborúk a' nászi ék.
És a' hősi párosultak
Csak honokkal boldogultak,
Száz veszély dúlt ellenek,
'S csak honokkal vesztenek.

'S messze földek' vad határin
Túl viharzó tengeren
Puszta sír van, néma sírod
Ó szabadság, szerelem!
Benne nincs halál' nyugalma,
Mert a' fájdalom' hatalma,
'S gyászod él, vész-hányta hon,
Halhatatlan szívromon.

Gaal.

Magyar nemzeti színészet.

A' Hírnök, kiirván 11d. szám alatti czikkelyünk' némelly részeit, néhány kérdésre veszen alkalmat. „Van-e remény, ugy mond, hogy a' felesleges, helytelen, színészrontó taps az állandó színházból ki fog küszöböltetni; vagy tán okunk van annak még hangosabb kifakadásaitól tartani?"

A' kérdéstevő igen régen nem lehetett — ugy látszik — magyar színházban. Az a' felesleges, helytelen, színészrontó taps, mellyről itt emlékezik, Budán nem igen sértette sem füleinket, sem érzésünket. Sőt örömmel kell megvallanunk — 's tanúkul hívjuk minden valószerető 's szorgalmas látogatóját a' néhai budai színháznak — itteni magyar színközönségünk, túl levén egyszer a' meglepetés' első örömein, túl az ügyet inkább, mint az akkori társaságot illetett lelkesedés' első kitörésein, nem csak mérséklettel, a' conventionális illedelem' tisztelésével, hanem válogatással 's nem minden finom érzék nélkül szokta volt helybenhagyását kifejezni, 's osztani tapsait. Voltak darabok, voltak színészek, mellyeknek és kiknek leginkább a' karzat örült; a' karzatnak pedig minden vegyes közönségü színházban vannak bizonyos napjai, mellyeket sajátainak néz, 's akkor nem kérdezi a' földszint 's erkélyeket, mit tapsoljon meg, mit ne? De ezt a' karzat teszi, nem a' publicum, 's Párizsban se' különben mint Pesten. Ez az osztály a' föld' egész hátán egyforma. A' publicumtól tehát e' részben én nem tartok. Eleinte engedékenyebb lesz az itt is; 's lelkesedve az új és tetemes lépés' örömétől, minden kicsi jót, minden újonan mutatkozó erőt, a' studium' minden előcsillámló nyomait tapsaival bátoritni, éleszteni, táplálni kész; de majd lefosztandja lassanként az újság' kecseit a' megszokás, 's akkor a' magyar publicum' itélete is újra neki fog szigorodni.

Még egy panasza, 's a' mondottnál nagyobb, van a' Hírnöknek szinte a' publicum ellen. „Fővárosunk müvelt lakosai a' középszerü előadásokat is gyámolitnák, ha más nem tartóztatná. Ezeket leginkább a' nézö közönségnek gyakori viselete tartóztatja a' megjelenéstől. A' müveltnek nincs kiállhatatlanabb annak szemlélésénél, mint nyernek illetlen tapsot a' leghibásabb előadások, mig a' valóságos törekvés a' remek felé nyomtalanul tünik el. Itt azonban nem a' közönségnek nagyobb részét értem, melly általában az illendőség' korlátai közt marad .. hanem néhány ifjanczokat értek, kik sokszor a' többi hallgatók' figyelmét botránkoztatólag háborgatják .. a' velök egyet nem értőket megsértik .. bizonyos, hogy színészetünk' anyagi 's erkölcsi sorvadozása leginkább itt keresheti okát. Másutt is van vig ifjuság, de illy jeleneteket, mint a' milylyenek nálunk gyakoriak, még a' német egyetemi városokban sem láthatni. Emlékezzünk többek közt csak egy ártatlan vármegyetiszt' pesti szerencsétlenségére... Legyünk azonban igazságosok... Ha húsz éveseknek okot adunk azt hinni, hogy vállaikon nyugszik kirekesztőleg a' haza' boldogsága, nem csoda, ha a' színészet' legjobb bíráinak is vélik magokat."

A' vád kétségkivül több alaptalan állitást, sőt nem való, vagy elforgatott adatokat 's egy ellenmondást foglal magában. Mert nem semmisíti-e meg saját állitását a' vádló, midőn a' nézö közönségnek eltaszitó viseletet tulajdonit, majd ismét a' közönség' nagyobb részét (pedig a potiori fit denominatio, 's testületet vagy csak gyülekezetet is a' többség szerint itélünk meg) az illendőség' korlátai közt maradni állitja. Vagy talán az illendőség' korlátai közt maradás is viszszataszitó a' magyarnál? De im következik a' megfejtés: néhány ifjancz .. a' hallgatok' figyel-

mét .. háborgatja ... sértenek. A' figyelem-háborgatást, millyent hosszasb, élénkebb tapsok a' föld' minden színházában okoznak, megengedem; sérelmekről, olly jelenetekről, millyeneket a' vádló ért, mi itt Pesten nem igen tudunk valamit; az az egy pedig, mellyet kijelel, 's melly a' német színházban adta magát elő, ellenkezőt bizonyít; mert az „ártatlan" fütyölt, a' vétkesek pedig nem tettek egyebet, mint a' mit a' felháborodott közvélemény helyeslett: eltávolíták az öröm- és csendzavarót a' házból.

A' vádló a' német egyetemi városokat említi. De hát ismeri-e ezeket, 's tulajdon tapasztalásból-e vagy hallomásból? Én minden jó oldalait a' német egyetemi ifjuságnak, azt a' lelkességet, tanultságot, szorgalmat, teljes meggyőződésem szerint elismerem, 's magasztalom szívesen, de hogy szerényebben, csendesben viselné magát, mint a' pesti, azt ugyan saját tapasztalásom után kereken tagadom. Látta-e a' vádló azt a' lipcsei, vagy jénai, vagy göttingeni, vagy würzburgi deákot saját fészkében? Minden lelki müveltsége mellett, micsoda lenéző, kicsapongó, hásártos, veszekedő; mikép szeret urat játszani a' többi publicum felett; mint kap az alkalmon vitába elegyedni a' csendes polgárral, ha, midőn színésztársaság mutatkozik — mert a' szorosban ugy nevezett egyetemi városokban nem mindig van ám — mást tapsol meg, mint a' ki, vagy a' kiné studiosus uramnak tetszik, vagy más ministert 's hadvezért dicsér a' kávéház' ujságasztalánál, mint a' melly a' Burschnak áll kegyelmében. Látta-e a' göttingeni philistereket, miképen ők vig zene mellett kirándulván a' heiligenstadti Thalia' templomába, útközben elébb valamelly Bacchus' üregében lelkesedést hörpentettek, 's midőn a' prima donna, lovagja' karjaiba omlott, az én deákjaim a' müvészet' bája által annyira elragadtatának, hogy az orchestrum' legrövidebb útján, minden előre bocsátott megkövetés nélkül, a' persze nem igen magos színpadon termének, 's a' meglepett lovag' szerepét versenyt improvisálák? Vagy hogy tovább, a' Rajnán túl menjünk, volt-e vádló valaha egy belga egyetemi városban, péld. Lüttichben, 's látta-e, a' különben lelkes deákság, a' nem kicsi városban, mint lőtte le a' legédesebb almákkal Weber' Freyschützében a' szegény Maxot, a' miért egy áriácskát kihagyott? vagy ült-e Párizsnak valamelly faubourgi v. boulevardi színházában — mert a' françaisről v. Odeonról nem szólok —, 's tudja-e mi az, mikor a' parterri publicum az ember' vállain sétálva foglalja el helyeit; vagy volt-e végre

tanúja London' legelső játékszinein, miképen Keant még Hamletjében is kifütyölték a' Kemble' baráti, 's amazéi viszont Kemble-t, még a' Velenczei kalmárban is, botránkoztatólag megzavarván ekkép a' legszebb müvészi éldeletet? A' Fillértár' szerkesztője, ki előtt lehetetlen, hogy ezek vagy effélék terra incognita legyenek, mikép vagy miért feledé el mind ezeket? 's miért Tamás benne, hogy a' magyar ifjuságot — melly eddig nem igen szolgáltata okot nyilvános helyeinken köz panaszra — az ügy' szeretete, a' magyar név' tisztelete, 's a' nálunk is — hála a' terjedő polgárisodásnak — folyton haladó humanitás minden kicsapongástól vissza fogja tartóztatni? Nem! Ifjaink jól érzik azt, hogy nem hegykeség, betyárság, előre tolakodás, vagy épen garázdálkodás által szerezhetni a' magyarságnak barátokat; hanem hogy szerénység, idegen vélemény' tisztelése, nyájasság 's rendszeretet által fogják mind a' magyarságot általan, mind különösben Thaliánk' új' csarnokát külön nyelvü 's érzésü lakostársainkkal megkedveltetni; 's önmagok közt, a' humanitas' erkölcsi hatalmával őrt állani. 'S ha mégis egyesek fognának találtatni — mint mindenütt — túl menők a' szépviselet' határain, boszút fog rajtok állani a' társaság' közvéleménye. — De a' vádló „igazságos akar lenni", 's egy köz tiszteletben álló hazafi' legújabb szavaiban keresi a' rég történtek' okait. Én jelen voltam az érdeklett beszéden, 's — nem annak védelmére kelek, ki arra nem szorúl, hanem az igazságéra — nem hallám, hogy az ifjuságon nyugszik a' hon' boldogsága; de hogy: reménysége — azt igen.

A' Hírnök folytatja ellenészrevételeit, mellyeknek nyomról nyomra kisérgetésével felhagyunk, csak négy pontra tevén még néhány futólagos megjegyzést: „A' publicum képezi a' színészt;" ez annyi, mint: az olvasó képzi az irót, a' műnéző a' festőt és szobrászt ... de hát ki képzi a' publicumot, az olvasót, a' műbarátot? Ha kölcsönös behatásról szólt vala, nem lett volna mit tagadnunk. — Hogy egy szigorú színbirálónak ablakait és hátát a' Hírnök nem merné assecuráltatni, igen félénk természetet árul el; mellyet azonban felbátoríthat az, hogy a' mi színcriticánk az utóbbi időkben több mint szigorú volt, az üvegesnek azonban, 's a' sebésznek, e' körülmény egy fillért sem hajtott. — Végre nem áll, hogy az olly színész nem érdemel pártfogást, ki „a' legsilányabb körülményekben abban hagyja studiumait"; mert minden studiumnak kedv és physicai idő szintúgy szükséges feltételei, mint tehetség és alkalom; 's az a'

„legsilányabb“ szó olly állapatot involvál, melly lehetlenné is tehet bármelly studiumot. Nagy és ritka kivétel az, hol a' kedv fölötte bir lengeni sanyaruságnak; 's azért addig is, míg illy erős lelkü 's kifejezett lángelméü müvészünk támad — kit azonban az afféle kinpróbára soha se tegyünk — éljünk a' meglevők' tehetségeivel; apoljuk, gyámolitsuk őket, hazafiak! mert bennök nyelvünk', miveltségünk' ügyét apoljuk, 's nemzeti dicsőségünket neveljük. **S. F.**

Magyar játékszini krónika.

Ha valaha kétkedénk a' szinház' felépülésén, sokkal inkább lehetett kétleni annak aug 22-kéni megnyitását. Mészgödrök, homokbuczkák két felül, elül vakolatlan tornácz, egyenetlen, félig rakott út, benn asztalos, lakatos, színész, muzsikus egy rakáson; amazok csak alig tartóztatható furóikkal és kalapácsaikkal, emezek papiros-tekercseikkel próbán, mintegy a' hely' birásáért vetekedve; mindnyájan sürgető, halaszthatlan munkában — az óra 11-re jár 's alig fél nap hátra, hogy a' legelső pesti magyar szinház megnyittassék. Eljött az idő, 's a' szinház, mintegy a' lehetetlenség' daczára megnyittatott. A' művesek átengedék egy időre a' szinház' belsejét egy igen szép számú közönségnek 's a' színészek' és hangászok' felsőbb műveinek. Fenn tartjuk magunknak a' szintolly szép, mint kellemes és tágas szinházról, jeles erőműveiről, diszitményeiről egy különös czikkelyben, annak idejében, szólanunk; most csak azt érintjük, hogy az, a' bal jövendölések' ellenére, rakott soraival rendületlen kiállotta az első nap' súlyát.

A' közönség egy szemnek látszott, egészen a' látás' gyönyöreibe merülve. Eljátszattak Árpád' ébredése, előjáték Vörösmartytól, 's egy magyar táncz után „Belizár“ szomorújáték, Schenk után Kiss Jánostól.

Az ifjonczok' táncza, jól betanult, pontos és kellemes volt. Az ismeretes Szőllősy erővel és könnyűséggel járta el tánczosnéjával magyarját, 's mi e' tánczot előttünk különösen ajálja, az, hogy kevesebb lábficzamitó feszelgést láttunk benne, mint egy idő óta a' szini magyar tánczokban divatos. A' magyar tánczot könnyűség mellett méltóság és energia bélyegezi, 's ha különös szelid bájjal nem ajálkozik is, mint a' lengyel; de nem bájtalan, ha csak erőltetett, 's szint'olly természetlen mint disztelen ugrásokkal vagy feszelgésekkel azzá nem tétetik. Az efféle mesterségesebb 's nehéz kivitelü mozgásokat a' magyar tánczban legfölebb pillanatilag megmutatni szabad, 's ezt is csak úgy, ha hozzá illenek; de semmi esetre nem fő dologgá tenni.

Mi a' darabok' előadásait illeti, ki kivánna most szigorú birálatot adni? Általában megjegyezhető, hogy a' színészet' mostan fellépett tagjaitól, minden hibáik és tévedéseik mellett is, igen sok kellemes estvéket várhatunk, ha idő és szorgalom kiegyenlitendik, a' mi még darabos. Azonban tán nem lesz érdektelen, némit általánosan megjegyezni. Színészeink' két fő hibái most: hamis pathos és prózaiság: a' két szélső vonal, hova ellenkező irányban tévedhetni; de már ezen hibák tanulásra mutatnak, 's arra, hogy a' régi zürvilágból ki kezdünk fejleni, hogy a' szárazak el kezdenek válni a' vizektől, 's ez biztos reményt nyujt, hogy nem sokára egy új világ nyilik meg előttünk, mellyben a' müvészi természet épen olly távol leend a' mindennapiságtól, mint a' valótlanig csapongó túlzásoktól.

Itt levő szinészeink arról dicséretesek, hogy örömest tanúlnak 's a' jószándékú észrevételeket még akkor is szivesen fogadják, ha nem kedvezők. Miért is rólok egész nyiltsággal akarunk szólani.

Lendvayt könnyü játéka, kivált társalkodási darabokban, 's fesztelen otthonisága a' színen, bélyegzik. Komoly darabokban erősebb indulatokat, mint p. o. haragot, boszút hathatósan fejez ki; de tragicai mélység 's a' szelidebb érzelmek' bensősége még hibáznak előadásiban.

Egressy, játékának különös érthetősége által kitünő; játékában nem ritkán halljuk megpendülni azon hangnak húrját, mellyen az érzelem 's szenvedély beszélnek; de a' mit többek közt figyelmébe kell ajánlanunk, a' fájdalom (midőn ezt kell kifejezni) nem mindenkor a' kín 's nem is mindenkor a' szomorgás' hangjain szólal meg, 's ezen fölül a' fájdalomnak néha valami nemessége van, melly által p. o. egy nyomorodottnak, betegnek, vagy koldusnak panaszlása' módjától különbözik. Mindent a' maga helyén! 'S ez termé-

szetesen nem olly könnyű dolog; de Egressynek szorgalmát 's tehetségeit nem haladja fölül.

Megyery legtöbb oldalú színészünk. Lombai-, 's Kardostól kezdve a' legutósó részeges inasig 's tót mesterlegényig a' comicumban jelesnek, 's nagy részt mesterinek mondhatni előadásait, a' komoly színművekben szinte sok jeles szerepet bír; de itt már gyengébb oldalai vannak: nem elég méltóság (t. i. nem szeszes pompát értünk) a' hősi szerepekben, 's a' mi még inkább hibázni látszik, a' szelídebb érzések' kifejezését, az elérzékenyűlés' valódi hangjait csak ritkán találjuk fel játékaiban. Miért Belizár nem látszik azon szerepnek, mellyben ereje szerint ragyoghatna.

Bartát a' természet tragicai színésznek alkotta, noha a' vigjátékban is sokjó szerepe van. A' szenvedés, fájdalom, alig találhat szívből szakadóbb, megrázóbb hangokat, 's e' tehetséget kincsnek kellene tartani, e' férfias hangot mivelni, 's változatossá tenni. Kellene? úgy hiszszük: fogja.

Lendvayné a' közönség' kedvencze, 's tőle alig lehet most egyebet kivánni, mint mi már sokszor kivántatott: a' szavak' tisztább kiejtését, az érthetőbb játékot; 's e' részben, úgy látszik, már is haladás van téve. Csak még egy rövid megjegyzést: az indulat' 's érzés' kitörése nem mindig a' leghatóbb, ha legzajosabb, 's ennek is az egész játékkal harmoniában kell lennie.

Szentpéteryt hősi szerepekben szava hagyja el 's ez felette sajnálatos, mert sok oldalu ügyessége mellett azokra is igen használható volna: hősi szerepeinek ő meg birja adni a' tragicai méltóságot.

Még csak Laborfalvi Rózáról néhány szót. Antonina' szerepében alig fogott szigorúbb itélőket kielégiteni; a' szótagok' kellemetlen nyujtása, éneklése a' mélyebb érzésü helyeken, v sszataszitók; de játékában élet, erzés kezd kifejleni, mellyet örömmel üdvözlünk.

Többet 's többi színészeinkről másszor.

Mi a' választott színművet (Belizárt) illeti, az pompája 's fényes dictiója által hatna leginkább; de a' magyar fordításban igen sok hibázik ez utóbbinak erejéből és bájaiból, mi is egyik oka, hogy színészeink magokat benne jobban ki nem tüntethették.

A' közönség ollyan volt, millyet várni lehete: kiméletes, komoly 's minden tiszteletre méltó, tiszta hazafi örömében egészen elmerűlt; 's ki e' hangulatot nem ismeri, hidegnek mondhatná zajtalanságáért. De e' zajtalanságban ámulat, mély érzelem, 's egy magát becsűlő népnek méltósága volt.

V. M.

VÁD ÉS FELSZÓLÍTÁS.

—

A' Figyelmező' szerkesztőségéhez aug.' 18d., *közlés végett*, a' következő czikkely érkezett:

Az 1837ki drámabirósághoz.

Elég ideje levén a' drámabirósságnak vidéki tagjaitól is választ kapni, azon Figyelmeztetésre 's tulajdonképi Fölszólításra, mellyet „több igazságbarát" aláirással f. h. 6kán intéztünk hozzá, ismétlőleg fölszólítjuk, hogy az iránt, valljon az akademiai tagtársa Horváth Cyrill által önkezüleg leirt Kuthen-t a' szerző tulajdon kéziratának ismeri-e, 's tőle e' darabra vonatkozólag irt levelet kapott-e, 's még egy pár darabnak iróját — a' közhir szerént — tudja-e? hirlapjaink valamellyikének legközelebbi számában őszintén nyilatkozzék; magárul így a' vétkességi gyanut elháritandó, melly őt, további hallgatása esetében, mulhatlanúl bélyegezni fogja. Egyszersmind újolag 's oklevélszerüleg tanusítható alapos okból figyelmeztetjük a' közelebbi tudós társasági nagy gyülést, hogy a' jutalom-kéziratokkal beküldeni szokott pecsétes levelkékről szóló rendszabályt, a' jelen évbeliekre is kiterjedőleg, ollyképen módositni méltóztassék, hogy azok ne tüstént égettessenek el a' szokott módon; hanem csak bizonyos idő mulva, melly közben az azokból netalán visszakivántakat a' titoknok úgy, mint azok neki kezéhez jutottak, visszaadni köteleztessék. — Pest, nyárutó 18kán 1837.

Munkácsy János.
Stancsics Mihály.
Kunoss Endre.
Kovacsóczy Mihály.
Frankenburg Adolf.

Felszólitás

az 1837ki drámabiróság' vádlóihoz.

—

Afféle felszólítást és vallatást, millyen a' Rajzolatok' 12. számában 's az itt megjelent, nem tartanánk válaszra méltónak; 's az igazság' mind elhallgatott, mind megnevezett barátait ollyan férfiaknak, hogy akármi tetteinkért is nekik számadással tartozzunk; azonban mivel kétszeri felszólítások a' m. academiai drámabiráló küldöttséget akarja gyanúval illetni, felelet gyanánt felszólítjuk őket, hogy ajánlkozásokhoz képest, eredeti és csalhatatlan okleveleikkel minden tétovázás nélkül előállni ne késsenek; különben, mint véleményzavarókat 's rágalomköltőket, által adjuk őket a' közönség' itéletének.

Pest, aug. 18kán 1837.

A' drámabiráló küldöttség' helybeli tagjai.

Schedius Lajos, s. k.
Fáy András mk.
Vörösmarty Mihály mk.
Bajza József mk.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, augustus' 31. 1837.** **18. szám.**

Tartalom: Ó és új világ *(Tóth Lőrincz)*, 273. sz. — A' féltékeny (*R.*). 280. sz. — Facino Cane *(Tasner Antal)*, 281. sz. — Magyar játékszíni krónika *(Vörösmarty)*, 286. sz.

Halandók hiában törekednek a' tökéletest elérni, bár mi nagyon közelítsenek is ahhoz, még sem lábolhatnak soha ki a' középszerűségből egészen,

Gr. Széchenyi.

Ó és új világ.

Midőn a' lelkes Colomb, kortársait századokkal megelőző lelke' sugallatából, a' gyáva 's később rútul hálátlan spanyol kormánytól alig nyerhetve némi segélyt, egy sötét agyú nép' gúnykacajai közt, új földeket fedezett föl: csodák' földének hitte Amerikát a' meglepetett Europa, 's a' mit régi költők valaha egy földről csodálatost irtak, a' mit a' legtermékenyebb képző erő magának kieszmélhete, mind azt feltalálhatni gondolá az ismeretlen új világ' rengeteg öserdeiben. 'S valóban ma is, midőn Amerika' vad természetén már annyit szelidített a' müvelés, midőn annak benső részei is jobb részint ismerve vannak a' tudást szomjuzó ember előtt; midőn csodákat hinni annyira vonakodik a' mindent szemmel látni, füllel hallani, kézzel tapintani 's észszel itélni akaró világ: olly nagyszerű meglepetés vár Amerika' sötétkék ege alatt az óvilági alakokhoz szokott vándorra, hogy ez, az ottani fönséges természet' óriási tüneményei közt elbódulva, nem ismer a' föld' porára, mellyből ő 's amerikai testvérei csak azért származtak, hogy egymást tiszta emberszeretettel öleljék, melly szeretet meggyőzze a' sok száz mérföldnyi oczeánt 's fölkeresse az europaival amerikai rokonát. — 'S mégis, a' milliók közül, kik europai hazájokat elhagyva, Amerikát látogatni mentek, 's éltüket egy végetlen tengeri út' veszélyeinek kitéve, az újvilág' virányain kiszállottak, hány de las Casas volt a' régibb, hány Lafayette az újabb időkben a' Pizarrók, a' paraguayi térítők, 's a' rabszolgavéren hízni akaró gyarmatosok' tömérdek száma mellett? — míg amaz a' szenvedő, szerencsétlen, haldokló néptörzsökök' sorsát meleg emberszeretettel enyhítgeté, ez egy szabadságáért lelkesen vivó nép' csatáiban harczolt azon zászlók alatt, mellyek nemesen ábrándozó lelke előtt szentek valának: hányat vitt alacsony nyereségvágy, hányat azon hitvány tudásvágy, hogy a' furcsa amerikaiak' európai illedelmet tapodó szokásain nevethessen, 's egy majd kiadatandó röpkeiratban gyáva elmésségе' tompa nyilait lődözhesse a' londoni, párisi, bécsi salonokban? —

Ha Amerikára figyelmes tekintetet ve-

tünk, 's arczulatát az óvilágéval hasonlítjuk: szembeszökő különségeket fogunk első tekintetre észrevenni. Mint maga Amerika, éjszaktól délre hosszasan nyúló testével csaknem két égsarkat érintvén, a' föld' egyéb részei közt legnagyobb: úgy csaknem minden amerikai tárgy (kivevén egyedűl az állatokat), aránylag nagyobb alakokban tünik a' bámuló szem elébe, mint az ó világban. Vessünk egy tekintetet Amerika' vizeire 's hegyeire. A' folyók mind számosabbak, mind nagyobbak, mint az európai félgolyón. Iszonyú azon édes víztömeg, melly ezen óriásfolyók' erdőkoszorús partjai közt tiszteletgerjesztő méltósággal a' világtengerbe hempelyeg. Maga a' Maranhon több mint tíz akkora mellékfolyót vesz magába, mint az europai vizek' királya, a' Duna, 's e' fölött számtalan kisebbet; maga egy tenger az, mellynek partjait szabad szem el nem látja, vagy csak homályosan sejti a' távol kék ködében, 's több mint ezer mérföldet hasít hullámival. Az ezüstfolyó (Rio de la Plata) hétszáz mérföldnyi utat fut meg a' bérczektől, hol forrása buzog, tenger' sírjáig, mellybe temetkezik, szinte számos Duna- 's Rajnanagyságú folyókat vesz föl, 's torkolatja olly széles, hogy azt az első felfedezők tengeröbölnek tarták. Déli Amerika' ezen folyóival vetekednek az éjszaki rész' Orinokója, Missisippi, Missouri testvérével, 's szent Lőrincz, melly a' canadai tavak' tömérdek víztömegét zúgva ragadja az atlanti világtengerbe. Ezek mindnyájan 6—800 mérföldnyi utat futnak meg. 'S a' világ' mellyik része fogja mását mutatni a' nagyszerű niagarai zuhatagnak, mellyhez hasonlítva a' Rajna' schaffhausi esése egy miniatur, egy kisded másolat. — Hasonló óriási arányban terjengenek Amerika' tavai; hozzájok távolról sem hasonlíthatni Oroszország' Ladogáját, Onegáját, Arálját; egyedűl a' caspi tó az, melly velök talán mérközhetik. Iszonyú az öt canadai tavak, 's az egész Éjszakamerikán keresztül terjedő tóságok' víztömege. —

America' hegylánczai 's egyes bérczei is nagyobb idomban látszanak készítve a' természettől, mint az ó világéi. A' Cordillerák vagy Andesek tömérdek hegylánczával, melly egész Éjszak- 's Délamerikán által a' Beringszorostól a' Cap Hornig fut, sok helyen kettős hármas párhuzamos bérczsorban, távolról sem mérközhetnek akár az Uralok, akár az európai havasok, akár belső Ázsia' hegylánczai. 'S ez Andesek' csúcsait az egyenlítő alatt is örök hónimbusz fedi. Újabb utazók ugyan a' tibeti hegyek' néhányának, a' Himmalayának 'stb. nagyobb magasságot tulajdonítnak, mint a' híres Chimborazzónak (melly 20,158 láb 's olly magas, mintha egy új gygasi kéz Helvétzia' Szent Gothárdját, a' teneriffai Picó hegy' tetejére emelné): de erre még nincsenek elegendő bizonyságok. 'S Amerika' hegyei annál magasbaknak tetszenek, mivel rendkivüli magosságokra nem fokonként, több lassanként magasodó előhegyek' lépcsőin emelkednek, mint europai hegyeink, hanem hajtorzasztó meredekséggel nyúlnak azon iszonyú magasságra, melly őket örök hólepelbe burkolja. E' hegyekkel ellentétben, elláthatlan és legbéketürőbb béketürést is kifárasztó a' sikok' egyformasága, hol ezek egyszer elkezdődnek, óriási folyóktól öntöztetve; az úgy nevezett Carracasi Llanos, melly az év' száraz vagy nedves minőségéhez képest majd megmérhetlen viránytér, majd kiégett sivatag, majd a' kiáradt folyók miatt egy elláthatlan tengerár; a' Pampas alacsony, unalmas homokbuczkák' tengere, a' missouri Savannák, átláthatlan nádasokkal borítva, mellyekben vad bikák' számtalan csordái tanyáznak 's a' vándort messzeható bőgésökkel rettegtetik, stb.

Amerika' földszinének ezen saját alkatából magyarázhatni ki a' légmérsék' különös jelenéseit, mellyeket ott uralkodni tapasztalunk 's más okokból meg nem fejthetünk. A' hideg, mérséklett és forró égöv szomszédságban, sőt közvetlen érintkezésben lakoznak ott. Míg a' bércztetők, az egyenlítő alatt is, örök hóval borítvák, 's e' hótömegek' szomszédságában ismeretlen havasi növények nyiladoznak: azonnal a' hegyek alatt, p. o. a' quitói völgyben, az új granadai 's mexicói emelkedettebb völgyeken csaknem örök tavasz mosolyog, 's vizes gyümölcsök termenek, egy lépcsővel alább pedig, az alacsony lapályokon, nyomasztó hőség uralkodik, 's állatok és növények a' tropicus égöv' nyilvános bélyegeit viselik. Azonban a' legforróbb amerikai meleget sem hasonlíthatni az afrikai nap' száraz tüzéhez; mérséklik azt Amerikában az uralkodó nedvesség 's hüség, a' száraz föld' keskeny-

ségе épen a' legforróbb égöv alatt, a' két oldalról lengő hüs-nedves tengeri szelek, a' rémitő-magas hegylánczok 's ezeknek örök hótömegei, a' folyók' nagysága és száma, mellyek a' földet tekervényesen hasitják 's öntözik, a' sürű, hűs árnyat adó őserdők; a' fűvel, náddal, hüs zöld növényekkel ellepett földalap' rothadékony, nyirkos természete, ellentétben Áfrika' kopasz 's a' nap' hevétől könnyen parázszsá válható homokjával. Hasonló különséget vehetni észre Amerika' 's Afrika' tenyésztése közt. Afrika' vizetlen, szomorú Saharája, kevés apró részeket mint meg'annyi szigetecskéket kivévén, a' halálnak egy elláthatlan országa, végetlen pusztáin lankadoz a' nap 's kivész minden jele a' növényi életnek 's tenyésztő erőnek, míg déli Amerika' nyirkos földjén, ugyanazon égöv alatt, a' legbujább, leggazdagabb tenyészés látható.

Az újvilág' növényországa szinte sokkal nagyszerűbb tekintetű, mint az óvilági föld-hemisphaeré. Kétszáz lábnyi magas fák boritják sürű árnyékkal a' földet, melly apró, összefont bokrokkal van ellepve; sok ezerféle fű, gyökér, 's buján tenyésző nedves növények fedezik 's rothadva trágyázzák az alattok mélyen rejtező földszint. Az amerikai végetlen őserdők 's erdőségek egészen saját látványok, mellyeknek szép 's élénk leirását adja Jósika Miklósunk a' „Könnyelmüek"ben. — Egyedül az állatok' országa az, mellyben Amerika Ázsiával nem vetélkedhetik. Az állatország' alacsonyabb 's nemtelenebb rendei ugyan iszonyú sokasággal tenyésznek 's pezseg tőlök föld és lég; millió alakú bogár, hernyó 's amphybium lepi a' földszint 's levegőt: de a' nemesebb állatnemekben szembetünő szegénység mutatkozik. Az okos elefánt, büszke oroszlány, 's egyéb nemes idomú vadak helyett csak tapir, caguár és jaguár, a' puszták' nemes állatja, mondhatni, eleven hajója, a' teve helyett a' gyönge 's amazt semmi részben nem pótolható láma csupán, mit Amerika mutathat; a' leghasznosb házi és terehhordó állatok részint hijányzottak az újvilág' felfedeztetésekor, részint hiányzanak ma is. — Az őserdőkben vannak ugyan ragyogó tollú, tarka, szép madarak, de nem zeng azokból ének a' vándor elébe, 's a' lomblakosok vagy némák, vagy kellemetlen hangjaikkal annál

sajnosban éreztetik a' csalogány, pacsirta, stb. hiányát. — Általában Amerika' legtöbb növénye 's állatja saját, a' föld' characteréhez illesztett természetű 's alakú, 's azon nemekből is, mellyek más földrészeken szinte találtatnak, egészen különböző fajok vannak, mint az óvilágban, p. o. a' nílusi és amerikai krokodíl (alligator). — Feltehető, hogy az állatok' legnagyobb része Amerikának saját és eredeti szüleménye. És sokan ez állitást az amerikai emberre is szeretnék kiterjeszteni. De ez okosság és emberszeretet' azon szent postulátumát, minél fogva minden nemzet 's emberfaj egy törzsökből származott, 's így a' testvéri szeretet' lánczaival köttetik egymáshoz, minél fogva mindenikben egyaránt kell tisztelni az emberi természet' magas méltóságát, minél fogva a' rabszolga-kereskedés, az embervásár, egész megvetendő utálatosságában tünik elő, erősen támogatják az itélő okosság előtt is biztonmegállható hypothesisek. A' Beringszoros elég keskeny 's az év' nagyobb részében jéggel van fedve, sőt most is járnak azon át kamcsatkai szilaj vadászok Amerikába; a' kamcsatkai, kurili, aleuti, japáni és rókaszigetek' hosszu sora mintegy természetes hídja az átköltözködésnek; mind ezek igen lehetővé 's hihetővé teszik tehát, hogy ázsiai néptörzsökök ülék meg már a' legrégibb időkben Amerikát. Bizonyítja ezt az éjszakamerikai nyugati 's éjszakázsiai keleti néptörzsökök közt feltünő nem egynemű hasonlatosság; az amerikai népek közt élő ősi mondák 's hagyományok hajdani bevándorlásról, némi, még déli Amerikában is sok helyen észrevehető hasonlatosság a' nyelvek' főhangjaiban az ázsiai népek' nyelveivel. A' grönnlandiak és tűzföldiek feltünőleg hasonlítnak a' szamojédekhez, a' többi néptörzsökök tagadhatlan mongol bélyeget viselnek.

Azonban, bár honnét származtak is Amerika' eredeti lakosai (az indiánusok): a' föld' természete, mellyet megszállottak, rájok csakugyan változtató befolyással volt. Ők, kevés különségekkel, mindnyájan egyforma bélyeget hordanak. Legmagasb éjszaktól legalább délig, az égöv' bárminő változásai alatt, ugyanazon rézszín a' lakosok' bőrének sajátja, sötétebb vagy világosb árnyéklatokkal. Csaknem mindenütt magas, erős és jó növésű az amerikai indiánus; ki-

növés vagy testhiba igen ritka ezen ép törzsököknél. Hajok fekete, hosszú, durva és fényes; szakállok ritka 's rendetlen, homlokuk alacsony; hosszan nyíló szemeik' szöglete rézsútt fut homlokuk felé, szeműdökeik 's szemcsontjaik előszökők. E'hez tompa orr, dagadt ajakak, sürű éles fogsor, széles arcz élénk kitünő vonásokkal, mély szemüregek, sima halánték 's erősen hátranyomott homlokcsont, a' száj körül némi szelíd fájdalmas vonás, a' szemekben sötét 's érzéketlen tekintet, melly utolsók csudálatos ellenzetben állanak. Ezen bélyegek részint ugyan a' mongolfaj' sajáti, de nagyobb részint egészen sajátok Amerika' lakosinál, kivévén a' grönnlandiakat 's tűzföldieket a' földrész' éjszaki és déli végén, 's ebben építik állításokat, kik Amerika' lakosait földrészök' eredeti szülöttinek vélik. Lelki tehetségeire nézve e' nép, Amerika' fölfedezésekor, kivévén némi részben a' mexicoiakat 's peruiakat, gyermekség' állapotjában látszott lenni, 's ez némellyeknél azon gyanitásra adott okot, hogy Amerika később bukott föl a' tenger' habjaiból, mint más világrészek. Az eredeti lakosoknak nagyobb részét (hét nyolczadát) kiölte az elfoglalók' kegyetlensége, 's részint, nem kétlem, kereszténysége és vallásos érzelme. Elborzad az emberbarát, ha olvas Pizarrórul 's czimboráirul, kik a' leggyalázatosb embertelenséggel űztek az amerikaiak' együgyűségével kegyetlen, ördögi játékot. — E' gyermekség' állapotja a' lelki tehetségek' kifejlettségében az indiánusok' nagyobb részénél most is tart. — De annál szebb virágai nyílnak az igaz emberi műveltségnek az amerikaiakká lett európai néptörzsök' keblein. Amerika' nagyszerű természete erősíti a' testet és lelket. Az európai származék, Amerika' szabadságlehellő ege alatt, a' rengeteg őserdők, örök bérczek, óriási folyók közepette, lerakta számos balvéleményeit, sok léptekkel visszatért a' természethez, 's megtisztúlva és sok részben ideálul áll a' törekvő lélek előtt. Nem mondom, minden részben, mert az ember mindenütt 's örökké önség' rabja marad. 'S míg egy felől tisztelve emlitjük a' szabadság' oltárait, mellyek Amerikában jólétet árasztva füstölögnek, 's virágokat ültetünk olly egyszerűen nagy hősök' sirjára, mint Amerika' Washingtonja, kihez hasonló tisztaságút alig mutathat más földrész: más részről utálattal tölt el bennünket a' néger rabokkali gyalázatos bánás, a' linch-törvény' torzképe, 's azon szomorú következtetésre vezet, hogy az állatok 's növények és lelketlen tárgyak' azon sokféleségében, mellyet a' föld' külön részei mutatnak, az ember, önség sugallta rosszaságában mindenütt egyaránt megvetendő marad; 's a' nagy tömegből csak egyes hősök tünnek fel meleg tisztelet' bálványiúl 's példányokúl az emberiségnek. Azonban, egyes nagy tökélletlenségei mellett is, Amerika, rokkant óvilági státus épületeinkhez hasonlítva, még mindig egy nagy reményű, egy lélek- 's erőteljes ifju; 's daczára minden gúnynak, mellyet túl müvelt európaiak' tollai ízetlen elmésséggel özönlenek Philadelphia' egyszerű szokásaira, őszintén meg kell vallani az óvilágnak új testvéréről, hogy ha müvészeti, költészeti, szóval aestheticai tárgyak iránt több ízléssel, fogékonysággal, és, ha tetszik, tehetséggel birunk is, mint az amerikaiak, de ők ismét már most, létök' reggelén, jóval tisztábban értik nálunk az igaz' és való tudományát.

Tóth Lőrincz.

A' féltékeny.

Setét hajadnak árnyában nyugodtam
'S nyugalmam nem volt enyhe 's békhozó:
Kegyelmed' távozásán riadoztam,
Melly mint hajad' lengése, változó.

Félt ennyi kincset birni aggodalmam,
Melly osztozatlan 's egynek adva jó;
De átok és bűn többre pazaroltan,
És semmivé lesz, mint az esküszó.

Iszonynak háza lett lázadt szivemből:
Kéj és gyönyör kínokká váltanak,
Hogy kárhozattal ostorozzanak.

Felrémülék irigylett nyúghelyemből
'S szemedbe nézni hitt egy gondolat,
'S szemedben ah! őrangyalom mulat.

R.

Facino Cane.

Balzactól.

Egy sikátorban laktam, mellyet olvasóim bizonyosan nem ismernek; kezdetét veszi az Saint-Antoine utczában egy kutnak átellenében, közel a' Bastille' teréhez; vége a' Cerisaie utczára szolgál. Szállásom egy padlásszobából állott, hol éjjel nappal dolgoztam. Tudományszeretet vetett e' tájra, közel egy könyvtárhoz. Elszóródásimra kevés időt engedék; szép időben a' Bourdon-boulevardon sétálgattam; táplálatom szük, egész éltem' módja monostorihoz hasonló. Egyetlen egy szenvedély ragadott ki néha folytonos tanulásom' köréből, 's az is tanulás volt. Eljártam figyelemmel kisérni e' külváros' szokásait, lakosait, 's ezek' characterét; öltözve mint ők, nem ügyelve külcsinra, legkisebb tartózkodásba sem helyzém őket irántam, csoportjaik közé vegyülhettem, 's láthatám, mint végzik alkuikat, mint vitáznak, mihelyt munkáikat elhagyják. A' figyelés bennem szemlélődő lett, behata a' lélekre is, a' nélkül, hogy a' testet elmulasztaná, vagy inkább, a' kül részleteket olly jól felfogá, hogy azokon tüstént tul ment 's engem képessé tön, azon egyminek (individuumnak) életét élhetnem, melly vizsgálatom' tárgya volt, ennek egészen helyébe képzelvén magamat, mint az egyszeri dervis vevé fel testét 's lelkét azoknak, kik felett bizonyos beszédeket mondott el.

Midőn gyakran, tizenegy óra 's éjfél közt, az Ambigu-Comiqueból nejével együtt jövő valamelly kézmüvessel találkozám, mulatságomra szolgált, a' Pont-aux-Choux-boulevardtól a' Beaumarchais-boulevardig követni őket. E' jámborok eleinte a' látott színdarabról beszélgettek, míg lassanként észrevétlenül saját dolgaikra tértek által; az anya kezénél fogva hurczolá gyermekét, sem panaszira, sem rimányaira nem hallgatva; a két házastárs a' másnap beveendő pénzt számlálgatá, 's húsz különféle czélra is költögeté előleg, felhordván a' házi gazdaság' minden részletét; volt sopánkodás a' burgonya' szerfeletti árán, volt a' hosszú tél' és a' tőzeg' drágasága miatt; volt hatalmas kikelés a' sütő által követelt adósság ellen; végre mindinkább hevesbülő vitatások következtek, mellyekben mindegyik festői szavak által mutatá ki saját characterét. Hallván őket, egészen magamévá tudtam tenni életöket, éreztem czulájokat hátamon, lábaim lyukas saruikban járnak; vágyaik, szükségeik, mind lelkembe mentek által, vagy az én lelkem ment által az övékbe. Éber álom volt ez; velök együtt boszonkodám a' műhelyek' elsőivel, kik rajtok zsarnokoskodtak; vagy rosz dolgoztatóik ellen, kiktől többszeri utánjárás által sem kaphaták meg pénzöket. Saját szokásait elhagyni, erkölcsi lehetségek' részegsége által mássá lenni mint a' mi vagyok: ebből állott elszórultságom. Minek köszönhetem ez adományt? Másod rendi látás-e ez? egyike-e azon tulajdonoknak, mellyekkel való visszaélés őrültségre vezethetne? Soha e' lelki hatalmám' kútfejét nem vizsgáltam; elég az hozzá, hogy bírom és használom. 'S csak annyit mondok, hogy ott laktam' ideje óta azon vegyes tömegnek, mellyet népnek nevezünk, minden elemeit feltagoltam 's úgy szétbontogattam, mi szerint jó 's rossz tulajdonit megismerve tudom, milly haszonra fordíthathatnék e' külváros, a' zendülésnek e' fészke, melly annyi hőst, feltalálót, gyakorlati tudóst, gazembert, gonosztevőt, erényt és vétket rejt magában, mind nyomor alatt senyvedve, szükségtől elfojtva, borba merülve, 's szeszes italok által megrongálva. Nem képzelhetni, hány kaland, hány elveszett színmű hever feledve a' fájdalom' e' városában! Mennyi iszonyatos és szép! Képzelődés soha nem jutand a' valóhoz, melly ott lappang, 's mellyet senki nem keres, mert e' csodálatos víg vagy szomorú jeleneteket, a' véletlen' megannyi remek szüleményeit, egyedül felettei álábocsátkozás által lelhetni föl. Nem tudom, miként tarthattam magamban illy soká az általam elbeszélendő, igaz vagy valótlan történetet; egy ez azon nevezetes mondák közül, mellyek sok ideig rejtve maradtak fejszekrényemben, honnan emlékezetem azokat, sorsszámok gyanánt, kénye szerint vonogatja elé; mert létezik bennem még sok hasonló, épen olly különös, szintúgy elfeledve.

Valamellyik napon gazdasszonyom, kézmüvesnek neje, megkért: tisztelném meg jelenlétemmel egyik leánytestvére' menyekzőjét. Elképzelhetése végett, millyen lehetett e' lakodalom, meg kell jegyeznem, hogy e'

szegény asszonynak negyven sout fizettem havonként, miért ő mindennap hozzám jött, megvetni ágyomat, kiseperni szobámat, 's reggelit készíteni számomra; többi idejét valamelly erőmüvesnél kerékforgatással tölté, 's e' nehéz munka által tíz sout szerze naponként. Férje asztalos műveket készíte, 's négy francot keresett; de három gyermekök levén, alig lakhattak becsületesen kenyérrel jól. Megigértem, hogy a' lakodalomra elmegyek, hol e' szegény emberek' örömeit kedvem szerint figyelhetni remélém.

A' nászvendégség szintugy mint a' tánczmulatság egy borárusnál tartatott az első emeletben, nagy szobában, mellyet visszfényü bádoglámpák világitának, 's körösleg szennyes papiros borított asztalmagasságig; falai hosszatt falóczák állottak. E' szobában, nyolczvan személy felvasárnapizva, bokréták- 's szalagokkal cziczomázottan, egytől egyig courtillei szőlőnedv által lelkesítve, lángoló arczczal járta a' tánczot úgy, mintha mindjárt vége lenne a' világnak. Az új házaspár összeölelkezett közmulatságul, 's volt sok tréfás he! he! he! és ha! ha! ha!; de valóban kevesbé illetlen, mintsem számos nevelt leánykák' félelmes kacsingásai. Az egész társaságon bizonyos durva vidámság ömlött el, melly, nem mondhatom milly terjedékeny erővel birt.

De sem e' gyülekezet' ábrázolata, sem a' menyekző, sem semmi e' társaságból nem tartozik történetemhez. Elég lesz olvasóimnak, az egész képkörlet' furcsaságát észben tartaniok; képzeljék magoknak élénken az aljas-ízlésü, vörösre festett boltot; érezzék a' borszagot; hallják az örömnek ki-kitörő rivalgásait; maradjanak e' külvárosban, egy éji mulatságot éldelő, szegény kézmüvesek, aggok, asszonyok között.

A' zenekart három vak alkotá Quinze-Vingtsből; az első hegedűs, a' második klarinétos, a' harmadik sípos vala; összesen tizenkét francot kaptak egész éjszakára; e' díjért bizonyosan sem Rossini', sem Mehul' darabjait nem, hanem játszották azt, mit akarának 's mit tudtak: senki nem tett szemrehányást nekik, fölséges gyöngédség! Zenéjök olly irgalmatlanul hasogatá a' füldobot, hogy a' társaság' egyszeri végigtekintése után e' vak-háromságra fordultak szemeim, 's megismervén egyenruhájokat, azonnal engedékenységre hajoltam. Mind a' három egy ablakközben ült; arczvonásaik' megkülönözhetése végett mellettük kellett állani, mindjárt nem mentem oda; de midőn hozzájok közeledém, nem tudom miért: násznép, zene, minden egyszerre eltünt előlem, kiváncsiságom legmagasb fokra emelkedék, lelkem a' klarinétos' testébe költözött. A' hegedűs és síposnak közönséges ábrázatuk vala, azon ismeretes ábrázata a' vakoknak, tele elégültséggel, figyelmes és komolytartásu; de a' klarinétosé egy volt azon tünemények közül, mellyek a' müvészt 's philosophust egyszeribe megragadják.

Képzeljük magunknak Dante' gipsz arczát, veres mécsfény által világítva, és ezüstfejér hajerdővel födve. E' felséges főnek keser-fájdalmas kinyomatát nevelte a' vakság, mert, a' holt szemek gondolat által valának felélesztve; égető világként lövelt ki azokból egyetlenegy vágy, szünetlen, 's hathatósan vésve domború homlokra, mellyen, redők futának régi fal' repedékihez hasonlólag keresztül. Ezen öreg igazán vaktába fútta hangszerét, legkevesbé sem ügyelve, sem hangmértékre, sem danára, újjai fel 's alá jártak, gépelyi szokottságból mozgatva az avult billentyűket; álhangoktól, mellyeket sápításnak nevez a' hangásznyelv, egy cseppet sem irtózott; 's a' tánczosok azokat szintúgy nem vevék észre mint két pajtása az én olaszomnak; mert akarám, hogy ő olasz legyen, 's olasz is volt. Valami nagyszerű, kényuri látszék a' fájdalmak' ezen agg Homerjában, nagyszerűség, melly még alacsonultságán is diadalmaskodott, kényuriság, melly uralkodék a' szegénységen. Mind azon heves indulatok közül, mellyek az embert jóra szintúgy mint roszra vezérlik, 's belőle gályarabot vagy hőst csinálnak, egy sem hiányzott e' nemes szabásu, zöldsárgás olasz arczulaton; szürkülő szemöldök homályíták azt, árnyukat mély üregekre vetők, mellyekben reszketett a' néző az élet' világának, a' gondolat' tüzének visszatünését látni, valamint félünk barlang' szájánál fáklyák- 's gyilkokkal fegyverzetten előbukkanható haramiákat tekinteni meg. Oroszlán lakott e' húsrekeszben, mellynek dühe hasztalanul meríté ki magát a' rostélyok' vasa ellen. A' kétségbeesés' lángja kialudt volt e' hamvakban, a' láva meghide-

gült, de nyomai, a' pusztítások, a' füstölgés bizonyíták a' kitörésnek erős voltát, az égés' rombolatait. Mind e' képzetek, emberem' tekintete által fölébresztvék, szintolly melegek valának lelkemben, mint a' milly hidegek az ő ábrázatán.

Tánczszünetkor a' hegedűs és sípos, komolyan foglalkozva poharak 's palaczkokkal, hangszereiket vereses köntösük' gombjára függeszték fel, 's egy az ablakközben helyzett asztalkáról szedegették italukat; az olasznak mindenkor egy tele poharat nyujtván, mellyet ez maga nem vehetett el, mert széke mögött állott az asztal. A' klarinétos mindannyiszor barátságos fejbicczentéssel jelenté nekik köszönetét. Mozdúlataik azon szabatosságot viselék, mellyet a' quinze-vingtsi vakokban soha bámulás nélkül nem nézhetni, 's melly majdnem elhiteti, hogy látnak. A' három világtalanhoz közelebb mentem hallani, mit beszélnek; de midőn mellettük valék, ők elmélkedtek fölöttem, nem-kézmüves létemet kétség-kivül észre vevék 's mélyen hallgattak.

— Honnan való ön, ki a' klarinétot fúja?

— Velenczéből, felele a' vak némi olasz ejtésmóddal.

— Születéstől fogva világtalan-e, vagy később tette önt azzá tán valamelly —

— Szerencsétlenség, viszonza élénken, az átkozott fekete hályog.

— Velencze szép város, mondám, mindig vágytam látni azt.

Az öregnek arcza kiderült, ránczai mozgásba jövének, ő erősen meg volt indulva.

— Ha önnel én is elmehetnék, idejét nem vesztegetné hijába ott, monda.

— Ne beszéljen neki Velenczéről, szóla hozzám a' hegedűs, mert különben majd felkap doge uram az ugorkafára szokása szerint, kivált miután már két palaczkot ürített ki ő herczegsége.

— Nosza, Fácsér bátyó, fogjunk hozzá, monda a' sípos.

(Folytatása a' jövő számban.)

Franciából

Tasner Antal.

Magyar játékszíni krónika.

Aug.' 23d. Családások, vígj. 4 felv. Kisfaludy Károlytól. E' vígjátéknak fő szerepei többször adattak Budán is csaknem ugyanazok által, kik ma is játszottak. Megyeri Lombait, Szentpétery Mokányt jelesen adák, igen sok elevenséggel 's mulattatólag Kényesyt Szerdahelyi. Az egész játékot pontosan 's szorgalommal adottnak mondhatni. Csupán egy pár apró észrevételünk Mokány' szerepére. Mokány' ölelgetéseiben több színi illedelmet ohajtanánk látni. Neki ki kell tüntetni azon gonosz szándékát, hogy minden csínos nőt derékon csipjen; de az üldözött szépnek jókori visszavonulása által távol kell tartatnia, 's elég, ha az öleléshez csak egyszer juthat is (midőn Lina segélyt kiált). Továbbá, midőn bejöttében a' kirohanó Kényesyvel összeütközik, ki kell várni a' közönség' zaját (ha zaj van, mint rendszerint ez összeütközésnél lenni szokott), hogy Kényesy' bocsánat kérésére elmondhassa: „dejszen! engem ugyan egy könnyen ki nem mozdit," valamint Kényesynek is nem kirohanni, hanem visszapattanni 's csak a' zaj után mondani el következéseit.

Hubenaynét először láttuk fellépni (Lidi' szerepében). Fiatalsága, csínos külseje, tiszta hangja sok szépet igérnek; de játéka 's különösen járása még igen bátortalan és sok gyakorlatot kíván.

Aug.' 24. Griseldis, dráma öt felv. Halm után Fáncsy. Egy azon darabok közül, mellyekben a' hatás igen drágán, a' szív' marczanglásán vásároltatik meg. Griseldis egy szénégető' leánya, a' legjobb, legengedelmesebb nő, az egész darabon végig ártatlanúl gyötörtetik. Legelőször is egyetlen gyermekét ragadják el ura' megegyezésével a' király parancsából, utóbb ura' házából eltaszittatik olly szegényen mint jött, 's hogy még nyomorúbb legyen, otthonn atyja' átkai fogadják. Utóbb férje jő, magát halálra üldözöttnek tettetvén. A' nő elrejti, 's készebb meghalni, hogy sem rejtekét kivallja. 'S midőn mind ezt kitűrte, kisül, hogy mindez csak játék volt, fogadás, a' királyné és a' jó Perceval (férje) közt, ki azt (a' királynét) durva

hevében megbántá, 's készebb vala hű és szép nejét a' legszívszakasztóbb próbára kitenni, mellyel annak szerelmét, hűségét, 's engedelmességét kelle megbizonyitania, csakhogy neki megbántó szavait visszavonni ne kelljen, 's mert, ha nyerendene, a' királyné térdépelni fogna az elkinzott nő', vagy is inkább Perceval' büszkesége előtt. De a' méltatlanúl játékra tett nő' szive bezáródik a' kevély férj előtt 's Perceval épen mikor diadalmát ülné, büntetve van. — 'S ez igen jó fordulat, 's szükséges, hogy a' néző valamennyire kiengeszteltessék. 'S általában azt lehet mondani, hogy az iró ezen kényes tárgygyal olly csinján bánt, azt olly jól fűzte és rendelte el, 's olly drámailag dolgozta ki, hogy a' mondott alaphiba nélkül igen jeles drámának lehetne tartani. Azonban a' közönségnek igy is kedvelt darabja 's hatása jó előadással kimaradhatatlan.

Még a' mit Griseldis' charakteréről megrónunk kell, az, hogy jósága felől igen egyoldalúlag ajánltatik; — mert leány, ki apját férje által elkergettetni hagyja, anya, ki egyetlen gyermekét, ismét férje' megegyezésével, legalább minden ellentállása nélkül elragadtatni tudja, 's még is férjéhez csaknem imádó szerelemmel viseltetik, ha hű szeretőnek mondathatik is, de alig jó asszonynak, 's ha ezen hibái fényesebben állittatnának ki, ha nem látszanának erények gyanánt ránk tolatni, talán jobban kibékülnénk szenvedéseivel, tán méltó büntetéseknek tarthatnók azokat. A' költő ezen vonások szerint sejteni látszott a' hibát; de nem volt elég figyelmes vagy erős azt elhárítani.

Az előadást egészben sikerültnek mondhatnók, ha a' játék' érthetősége hozzá járult volna; de színészeink valami különös módjára tévedtek a' szókimondásnak, melly zajt üt, és elhangzik inkább, mint érthető. A' színházat tán nem okolhatjuk; mert miért érteni meg Megyerit, Barthát, Egressyt, nagy részt Laborfalvi Rózát, Udvarhelyit, ha halkan beszélnek is? Erre színészeinknek igen kellene ügyelni; mert mit használ a' legfelségesebb játék is, ha a' közönség csak félig medd g érti?

A' jelen előadásban Lendvaynét (Griseldis) és Megyerit (az öreg szénégető) tarthatjuk az este' hőseinek, mindkettő, szerepének megfelelőleg, sok kifejezéssel 's való érzéssel játszott, Lendvayné mind mozdulataival, mind szivreható hangjával

igézvén hallgatóit, Megyeri játékának kimért, de azért nem kevesbbé ható egyszerűségével.

Lendvay (Perceval) mindkettőtől jóval hátramaradt, nem erőhiány, hanem túlzásai miatt. Beszédeiben toldások és hibák, mozgásaiban falrontó vonaglás alig hagyának azon színészre ismernünk, ki a' „korona és vérpad"ban pontosság mellett olly sok erőt tuda kifejezni a' budai színpadon. Megjegyezzük különösen, hogy az indulat' kitöréseinek, mind a' mellett, hogy váratlanok, némi harmoniában kell lenni a' többi játékkal, 's csak igen ritka esetben engedhető, hogy a' pillanat' hatalma egy épen olly megzavaró mint rendítő kiáltásra ragadja a' színészt. Az egész játéknak ezen egysége 's öszhangja jobb színészeinknek általában igen ajálható, ellentétben az egyhanguságggal, mellyet ez által kerülni akarni látszanak.

Laborfalvi örvendetesen lépett meg biztos 's helyes játékával. A' hangreszkettetés, szónyujtás, ma nem zavarák előadását. Szorgalma 's idomai, ha igy halad, szép helyet vihatnak ki a' színészi pályán.

A' többi apró szerepekről nincs mit mondanunk, csupán Lászlót, egy ujonnan nyert fiatal színészünket emlitjük, ki eddig csak kisebb szerepekben lépett fel. Testtartása, 's mozgásai igen színiek; de hangjában, ha erőlteti, valami bántó rikoltás, vagy rekedség, 's szavalásában bizonyos hangemelés, éneklés van, miktől őrizkednie kell.

Végezetre, el nem hallgathatunk egy nyelvhibát, melly színészek' szájában igen bántó: Szerelem a' szeretők' érzése, minden egyéb rokonérzet (atyai, fiúi, baráti) szeretet. 'S színészeink mind kettőt fonákúl használják, 's ezen új, 's mondhatjuk, igen rosz divatot most kellett fölvenniök; mert eddig effélét tőlök nem igen hallottunk.

A' közönség szép számmal volt, nem annyi, mennyit illy színházba, illy játszóknál, a' megnyitásnak harmadnapján, 's vásár' elején lehete várni, de elég számos, hogy a' játszókat el ne szomoritsa.

Vörösmarty.

IGAZÍTÁS. Előbbi számunk' 271-dik szeletén a' 9-dik sorban szeszes helyett olv. *feszes*.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forintal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 3. 1837.** **19. szám.**

Tartalom: Tapasztalás *(D. Vállas Antal)*, 289. sz. — A' nyelvek' elosztása *(Csató Pál)*, 294. sz. — Bányadal *(Tóth Lőrincz)*, 298. sz. — Facino Cane *(Tasner Antal)*, 299. sz. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*, 304. sz. — Mesék, XLII, XLIII. *(Szilágy)*, 304. szelet.

Mindenen diadalmaskodhatik a' férfiúi érett ész, eltökélett állhatatos akarat és szorgalmas munkásság; ezek virágoztatnak, gyümölcsöztetnek jegek közt is plántát, midőn a' tudatlan és rest még Utopiában is éhen halna. ***Gr. Széchenyi.***

Tapasztalás.

Ismereteink öntudaton épűlnek és tapasztaláson. Amazok a' belső világot, a' microcosmust, tárgyazzák, és bizonyosságot szülnek; emezek külső jelenésekről tudósítnak, 's lényeges bélyegök a' valószínűség. Így lesz az Én középpontja a' nagy mindenségnek — ismereti tekintetben; mert körülötte forognak a' külső világ' változatos tüneményei, mint apró holdak valamelly középtest körül.

Rend és törvény uralkodik mind a' belső mind a' külső világban. Ott azt megismerni lelki természetünknél fogva kénytettetünk; itt kitalálásában sokszor hiában fáradunk. Mert nem tisztán áll elő a' tünemény; mert leggyakrabban más tüneményekkel egybeszőve jelenik meg. Tudjuk 's ezerszer meg ezerszer tapasztaltuk, hogy a' szabadon bocsátott kő földre esik, de nem csak a' kő, hanem minden más test is. Eddig a' tünemény tiszta, mert egyformán megy végbe minden testekben. Azonban, ki nem tudja, hogy a' kő sebesebben esik le, mint a' pehely; az ólomgömb sebesebben, mint a' papirosdarab? A' lég' ellenzése okozza itt a' különbséget, 's ez az ellenzés kevesebbé hat súlyosabb, mint könnyebb testekre, sőt egysúlyú testekben is kevesebbé a' kisebb fölületűekre és viszont. Itt tehát a' tünemény összetettebb.

A' tapasztalás' főtörvénye: minden tüneményt egyszerű tüneményekre felbontani. Egyszerű tünemény pedig az, mellynek csak egy erő szolgál alapúl. Világos, hogy ebben néha hypothesisekkel kell élnünk, mellyekre képzelődésünk nem csekély befolyással van.

Mindenek előtt pedig szükséges, hogy a' tüneményt minél több ízben és különbözőbb környülményekben tapasztaljuk. Mert valóságára vezet ez, és egyszerű tüneményekre felbontására. Illyenek mindennapi tapasztalásaink: hogy minden embernek meg kell halni; a' víz lefelé foly; a' nap felkél, lenyugszik stb.

Öregeink tapasztalásra, azaz bővebb öntapasztalásra, hivatkoznak; ifjaink történetekre, azaz mások' tapasztalásaira: így származott a' nép' véneinek befolyása a' közigazgatásra, a' presbyterek' nagy tekintete a' keresztény társaságban; így általában a' tanúltak' tiszteltetése és fontossága míveltebb századokban.

Öntapasztalás és történet. Az egyik élénkebb, a' másik bővebb. Az öntapasztalás bennünket néha nem hágy hidegen ítélni, 's annál kevesbbé, minél élénkebb volt; 's a' történetek' emlékezete homályosodik, midőn szenvedelmek fölelevenednek. Az első esetben kelletén túl, a' másodikban épen nem emlékezünk. Valahol pedig becses személyünk érdekelve nincsen, öregek és fiatalok, tudósok és tudatlanok a' homályosság', az éj' lidérczeinek hódolunk. Többet mondok: így experimentálgatunk az emberi nem' szent testén és lelkén. Évezredek múltak, 's a' philosophiában, a' politicában egy lépésnyire is alig haladtunk. Véres phasisokon mentünk keresztül — az emberi társaság kevessé jobbúlt. Érzések után indúltunk még legveszedelmesebb próbáinkban is, mert a' homályos kép eleven gondolatot nem támaszthata, mert határozatlan tapasztalásunk meghatárzott következményre nem vezethete; ezreket mészárlottunk, ezreket tettünk boldogtalanokká — 's megtéríthetetlen veszteségekkel vásárlottuk meg e' kis jobbúlást, e' kis szabadságot, melly jövendő kifejlődésünknek talán gátot fog vetni.

A' törvényhozó, a' biró, a' nevelő, az orvos emberrel foglalkoznak. Ezt czéljához vezetik, 's ha eltérni talált, pályájára visszavezetik. Tudniok kell, melly környülményekben leghihetőbb az eltérés, 's mellyek az orvoslás' leghathatósb eszközei. De tudniok kell egyszersmind, mi az a' czél, mellyre törekedni szent kötelesség, mellytől eltérni természet elleni bűn. Czélunk testi, lelki épség. 'S valamint a' testi functiók' rendes mívelése megelégedést szül és testi gyönyörüséget; úgy az ész' kiképezése, az akarat' szabad gyakorlása azon boldogság' kútfeje, melly embernek istenekkel közös.

Előttem feküsznek az emberi történetek' könyvei, előttem az égi és földi jelenések' jegyzékei. Mi az, hogy amazokból csak sejdíthetem az emberi mozgalmak törvényeit; ezekből világosan hozhatom le a' mozgató erők' munkálkodásmódját? Mi az, hogy amazokból nem merem előre mondani a' legközelebb jövendőt; emezekből a' múltat magyarázhatom, a' késő jövendőt is előre láthatom?

A' történetek sokszor az ügyetlenség' és pártszellem' szüleményei. Mert a' ki az emberiség' jó- vagy roszlétén részt vett, csak egy oldalt emelt ki, saját nézetei szerint talán a' legtanúságosabbat. Mindenben pedig végtelen hiányokra akadunk, 's jobb vala egy vagy két évtized' történeteit lehetőségig tökéletesen írni, nagy és csekély tettekre ügyelve, mint emlékezetünket üres nevekkel terhelni; jobb szülöttek' és meghaltak', egybekelők' 's elválók' lajstromait vizsgálni, és az emberi élet' minden phasisaira hasonló lajstromokat készíteni.

Sokszor bámultam a' természettudományok' szép kifejlődését, 's mai sebes előmenetét. A' régi bölcsek azonban itt is csak sejdítettek, 's tudjuk, melly igen tévesztek a' czélt. Mai ismereteink számos és rendes észrevételeken alapúlnak. Észrevételekből hozta ki Keppler ismert törvényeit; észrevételekből és mérésekből Newton az égi testek főtörvényét, a' közönséges nehézkedést. 'S íme már nem istenek hágnak föl az égi boltozatra kedves csillagzataikkal, mint a' classicus elővilágban; nem angyalok forgatják a' bujdosókat a' közönséges mozgalom' ellenére, mint a' setét középkorban; az emberi ész az, melly ma az égi testek' kormányozásában részesülni látszik, mert elrendeltetésöket előre és hátra évezredekre határozhatja meg.

Az emberi ész' e' szép diadalma követésre buzdította a' többi természettudományok' mívelőit is. 'S ha némelly tüneményei a' földnek még nem hódolnak nemünk' felségének; nem igen távol talán azon idő, mellyben az ember' fia szelen és vizen fog uralkodni.

Mi tehát az, mi e' tanúlmányokat kiragadta a' többi ismeretek' sorából, 's magasabb tapasztalás' fokára emelte? A' szám az, atyámfiai, a' szám, melly hatalmas varázsvesszőként fölnyitja nekünk a' természet' kincseit, melly emlékezetünknek pótolékúl, elfáradt lehozásainknak támaszúl, sejdítéseinknek csalhatatlan próbakőül szolgál. Azonban épen a' szám az, mit mindeddig emberi tünemények' fejtegetésére nem használtunk. Az ember' physicai életét különféle eseményeknek vetettük alá, lelki mozgalmait zabolátlan önkénynek tulajdonítottuk. 'S még is egyenlő környülményekben egyenlően cselekszünk, hasonló indításokra emberben hasonló cselekvényeket várunk, követelünk.

A' mód pedig, mellyet elődeink az ég' törvényeinek kikutatásában követtek, 's mellyet nekünk is az ember' tüneményeinek megismerésében és magyarázatában kell követ-

nünk, ugyanazon egy. Mindenek előtt szükséges a' középmozgásokat meghatároznunk, azon mozgásokat, mellyek, számos esztendei észrevételek' következményei, tökéletesen előnkbe terjesztik azon észrevételek' összetét, egyes észrevételt talán egyet sem. Mert egyes jelenésre főokán kivül, leggyakrabban más okok is befolynak. Innen támadnak háborgások, mellyek a' jelenést középértékén majd innen, majdan túl tartják, bizonyos időszakokban, kevés változással, 's valamint a' mindenkori környülmények hozzák magokkal, ismét visszatérendők. A' legközelebbi feladat tehát a' háborgások' meghatározása, mi ha figyelemmel és észszel történik, a' háborgó okok' ismeretére vezet.

E' kevés vonásban rejtezik a' magasabb tapasztalásnak mindeddig titkos mestersége. Ez által lett lehetővé észrevetelekről törvényekre menni által. Így vált egyszerű mechanicai problemává, mit a' régiek emberi ész által megfejthetlen csoda gyanánt bámultak.

Nem mondom, hogy valaha igaz horoscopiumokat fogunk állíthatni, avagy életirásokat előre készíthetni azon módon, mi szerint egy híres franczia tudós holdunknak szabott pályát, átalában a' közönséges nehézkedés' útmutatását követve; nem mondom, hogy az emberi nem' történeteit fogjuk alkothatni visszahatólag a' multkor' setét századira, vagy előre kiszámíthatni azokat, habár csak nagygyában és egészben. De ennél többet fogunk tehetni. Mélyebb belátásunk az emberi szívbe, bizonyosabb 's majdnem kétségen túli tapasztalásunk, bennünket olly javításokra fognak vezetni, mellyek eddigi figyelmünket vagy kerülték, vagy ha nem kerülték, olly homályosak és határozatlanok, hogy azokat az emberiség' ügyének ellenei kevés fáradsággal még mind eddig hátrálhatták.

Újakat mondok, de talán némileg még sem újakat. Ki tanított bennünket jószágokat köztermésök szerint haszonbérbe adni; ki tanított tiszteknek fizetésében szükségeiknek és kivánságaiknak mértéket találni? Mert az első esetben, úgy látszik, a' természet, emberi számolást megvetve, szabadon azaz önkényesen munkálkodik; a' másodikban emberi akaratot, kivánságot mérünk 's egybevetünk kötelességnek érzésével és mindennapi szükséggel, 's ott, hol zsarolásnak van helye, mint példáúl Törökországban, ezt is veszszük tekintet alá. Nemde tapasztalásra hivatkozunk, melly nyilván mutatja, hogy a' jószágok' termése csekély ingadozással és ritka kivétellel bizonyos középértéken állapodik meg? Nemde ugyanazon tapasztalásnál fogva tudjuk, miképen a' tiszt a' mondott föltételek alatt kötelességét, mint várjuk, teljesíti? Az okos gazda legelső gondja, földjének középjövedelmét kitudni, hogy e' szerint intézkedhessék rendkivüli bőség esetében. Élet- és kárbiztosító intézeteink meghatározott tapasztalásokat tesznek fel nem ritkán emberi vigyázatlanságban és gonoszságban. Sőt a' párizsi és londoni posták' tisztei tapasztalták, miképen a' hiányos adresse miatt visszamaradt levelek' száma több egymásutáni években majdnem ugyanazon.

Több efféléket kérdezhetnék és mondhatnék, ha az ember' physicai életére nézve minden ebbeli vizsgálatok' hiával volnánk; ha nem látnám, miképen híres analysták a' psychét is veszik elmélkedésök és lehozásaik' tárgyául. A' tudós külföld itt is megtörte a' pályát. Hallottuk Aragót birói itéletek' igazságát Francziaország' képviselői előtt számokkal mérni, ugyanazon Aragót, kit köznevelési elveiről tisztelve ismerünk. 'S nem kevés örömmel fogadandja a' tudós világ Poisson' rokonnemü most sajtó alatt levő munkáját. — Előízlésül közöljek-e némelly ide való adatokat, nevezetesen az ember' physicai életéből? Nem értetem-e félre? — —

Dr. Vállas Antal.

A' nyelvek' elosztása.

Eichhofftól.

—

(Vége).

Afrika. — Csaknem egészen a' forró égöv alatt fekve 's annak öldöklő befolyásitól szenvedve, Afrika nem fejtheté ki ugy mint Europa a' polgárisodásnak Ázsiából vett csíráit. Az éjszaki rész, a' fejér fajtól lakott, mellyet a' szin' tetemes elbarnulása mellett is nemes vonalmai elárulnak, az egyetlen, melly a' történetek' könyveiben nyomokat hagyott boldog nemzeteket táplált. A' többi négy rész, t. i. a' nyugot, a' közép, a' kelet és a' dél, hol a' megszelidíthetetlen természet kijátsza az embernek minden erőködéseit, majd egy égető homokoczeánt, majd part- és iránytalan zuhatagokat, majd magas-síkokat, mellyeket

nap és eső, hol buja kertekké, hol kopár sivatagokká változtatnak, vetvén ellenébe, még ma is, fekete fajával együtt, a' vadságnak és müveletlenségnek legszánandóbb állapotjában teng. Illy körülmények közt a' népek' és nyelvek' felosztásai sem birván semmi állapodottsággal 's érdekök a' leggyőzhetetlen nehézségek által csökkenvén, mi itt csupán a' főbbeket és summásan fogjuk megnevezni 's nem mindenikbe külön ereszkedni.

Éjszaki Afrika, vagyis azon egész parthosz, melly a' földközi tenger' torkolatjától a' vörös tenger' torkolatjáig elterjed, két részre oszlik, t. i. az éjszakkeletire 's az éjszaknyugotira. Amabban, mellyet a' Nilus áztat 's a' Holdhegyek rekesztenek, legelől is meg kell különböztetni az aegyptusiakat, e' komoly és felvilágosodott népet, mellynek rejtélyes civilisatiója, ha nem ugyanegy, legalább igen rokon a' chaldaeusok- és indusokéval, 's mellynek e' mi napjainkban csak csekély töredékei léteznek még a' koptokban. Ugyan e' tájékot lakják még a' nubiak, bichariak 's más félvad nemzeteken kivül az abyssinusok' nevezetes népe, melly egy arab tájnyelvet fogadott el. A' másik rész, mellyen az Atlas fut keresztül 's mellynek a' nagy puszta vet határt, hajdan a' carthagoiaknak, cyrenaeusoknak, numidáknak és móroknak virító hazája volt. Ma e' nagy nemzetek' maradéki, a' berber családot képezve, amazigok', tuarikok' és tibbok' neve alatt a' földközi tenger' partjain 's a' homokpuszták' oasisain vannak elszéledve.

Nyugoti Afrika, a' nagy Sahara megett, 's magában foglalva az egész atlanti tengeroldalt a' Cap Vert-től a' Cap Negroig, a' néger családoknak egész seregét láttatja, kik között jelesbek: Senegambiában a' volofok, mandingok és tulanok; Guineában az asantik, dagumbák és ardrák; Kongoban a' kongok és benguelák.

Közép Afrika, mellyet mind eddig olly kevéssé ismerünk, hogy határait sem tudjuk kijelelni, a' Csad nagy taváig vagy belső tengerig a' kisszúrok, hauszák és bornuánok által lakatik, 's még más apróbb népségek által is, mellyek nincsenek minden műszorgalom nélkül.

Keleti Afrikában, a' Nilus' fakadásitól a' Sofala fokig az indus tenger' egész hoszában, csak két családot ismerünk, u. m. éjszakkeleten a' gallákét, Abyssiniának mostani zsarnokit; 's délkeleten a' motapákét, vagyis mindazon népségek' egyesületét, mellyek a' Zangebár', a' Mozambik' 's a' Monomotapa' partjain tanyáznak.

Déli Afrika, a' Negro és Sofala fokoktól a' Jóreménységfokig, szinte csak két családot mutat, ugymint a' kafferekét 's a' hottentotokét.

Oceania. — A' szigeteknek azon sokasága, melly a' földtekének a' mienkkel ellenben eső szinét az oczeánon ellepi, ezen messze elterülő csoportozata a' termékeny partoknak, sürü erdőknek 's veszélyes sziklacsaládoknak, Oceania' egyetemi neve alatt két különböző nemzedéknek szolgál közös lakhelyéül, t. i. a' fekete fajnak, melly itt a' szárazok' belsejében előkori 's Afrika' négereitől csak nagyobb butaság által különbözik, 's a' barna fajnak, melly rajta idegen és hóditó, a' polgárisodásban előbbre 's Ázsia' nemzeteihez közelebb áll 's tanyáit a' partokon, hol számos gyarmatokban uralkodik, ütötte fel. E' tengerhon' nyelvei szinte ezen különbözéseket mutatják, 's mig az oczeániai négerek a' vad és keverék nyelveknek, mellyeket szélttagolás alá venni mind eddig nem lehete, egész seregét beszélik, a' barna faj, mindenütt egy ugyanazon, a' külön éghajlatok alatt csak kevéssé módosuló nyelvet beszélvén, egy olly népcsoportnak rendkivüli tüneményét adja, melly ugyanazon törzsökből eredve, ma már a' tengerek' roppant birodalmán egyik földsarktól a' másikig terjed el.

Nyugoti Oceania, vagyis a' malajság, a' malajok' nagy családjának tűzhelye, mellynek főbb ágai, az egy nyelv által csatoltatva egymáshoz, az ázsiai, javai, sumatrai, borneoi, philippinai, molukkai 's madegessai malajok. Mind ezen ágazatokkal megannyi néger csoportok egyesülnek, de kiknek zavarék nyelvéről alig van ismeretünk.

Keleti Oceania, máskép Polynesia, szinte a' barna fajnak hazája, a' carolinai, mulgravi és sandwichi sziget-csoportokat foglalja magában az éjszaki, 's a' Társasági, Hajósok', és Barátság' szigeteit a' déli féltekén. Mind ezen szigetek a' malaj család' nyelvét hangoztatják.

Közép Oceania, vagyis Australia, hol néger ivadékok tévedeznek, számos, egymással ellenkező, de mind egyiránt vad nyelveket harsogtat Uj-Hollandiában, Uj-Guineában, Uj-Seelandban és Van-Diemen' földén.

Amerika, — Amerika, e' kettős száraz, melly egyik földsarktól a' másikig a' fekvéseknek, termékeknek és éghajlatoknak végtelen változatosságával terül el, nagy terjedelméhez képest nincsen eléggé népesedve. Magas hegyeivel, mellyeket csak a' tibetiek haladnak meg, pompás folyamival, zöldelő gyepsikjaival, szűz erdeivel 's erős vegetatiójával e' földrész, ugy látszik, menedékhelyül vala szánva az ó világ' elfelesült népesedésének; 's valóban az indo-europai nemzetek, kik olly sok státust alkottak Ázsiából kiszakadások óta, magokkal ragadva a' néger fajnak egy részét, legszebb vidékeit már el is foglalák, 's azokban diszlenek és meghonosúltak. Az eredeti lakók, évenkint kevesbedve 's ön földjökön idegenekké válva, őseik' nyelveinek, erkölcsinek 's törvényinek ma már csak igen tökéletlen képét láttatják, valamint azon fiúiságnak is, melly őket a' legrégibb, mély titok lepte időktől fogva, hihetőleg szinte Ázsiához köti. Ők mindnyájan a' vörös fajhoz tartoznak 's a' leghitelesb tudósítások szerint honjuk' pusztáiba vannak kiszorítva, tetemes távolatokban egymástól, a' polgárisodásnak különböző fokain állva 's igen számos apró nemzedékre töredezve, mellyek megannyi, egymástól elütő nyelvvel élnek. Egyetlen alkalmas osztályozásmód rájok nézve még eddig a' vidékek szerinti csoportoztatás, azon természetes szakaszokhoz képest, mellyekre a' földnek ezen felét éghajlatok, folyamok és hegylánczok osztják, 's mellyek szerint azon a' déli, délnyugoti, délkeleti, közép, éjnyugoti, éjkeleti és éjszaki részt kell megkülönböztetni.

Déli Amerika, a' Cap Horntól a' Plata' torkolatjáig 's az Atakama pusztáig az Andesekben, Patagonia' és Chili' vad tartományit foglalva magában, fő népségekül a' peserékét, patagonokat, araukánokat és puelseket láttatja, mellyek több apróbb ivadékra oszlanak.

A' délnyugot, a' Cordilleráktól hasított 's egy felől a' nagy oczeántól, más felől a' Paraguay és Madeira folyamoktól rekesztett magas-sik, a' perui gazdag státust foglalja magában, 's ebben, eredeti lakosokúl, a' hajdanta olly fenyítékes és csendszerető kisuákat, mokobikat és chiquitokat.

A' délkelet, a' Plata és az Amazonok' folyami 's az atlanti tenger közt, Paraguaynak és Brasiliának termékeny vidékiből áll, mellyekben uralkodó benszülöttek a' payagák, a' guanák és a' guaránik, kiknek müvelt nyelvök nevezetes.

Közép Amerika, a' Maragnon, a' mexicoi öböl 's a' vörhenyeg tenger közt, a' panamai szoros által két részre osztatik, mellyek' egyike Guyanát, Columbiát 's az Antillákat foglalja magában, hol a' mozkák', salivák', kavérek', és karibok' munkás hajósnépségi lakoznak; másika Guatemala és Mexiko státusokból áll, hol hajdanta a' máják és aztékek, az uj világnak legmüveltebb népei, uralkodtak, 's hol a' középponti magas-síkon az apasok', panik' és kaddok' ivadéki maiglan függetlenül élnek.

Az éjkelet, a' mexicoi öböltől a' Hudsonéig 's az atlanticumtól a' columbiai hegyekig, az Egyesült-státusok' 's Uj-Britannia' roppant birodalmit adja, mellyeken csak némelly kerületekben laknak még benszülöttek független állapotban, millyenek a' columbiak, a' siúk, a' natsék, a' muronok 's a' lennapok, kik ismét több apró szakadékra oszlanak.

Az éjnyugot, a' Sziklahegyek 's a' nagy oczeán közt, mind eddig jobbára ismeretlen, a' vaikúrok', nutkák' és kolusok' vadász népségeit tartja.

Végre Amerika' éjszakán, a' Hudsonöböltől a' jeges tengerig, hideg 's lakatlan partokon az eszkimók' csekély nemzetsége űzi halászatát, kik a' sárga fajhoz tartoznak 's az Aleuti szigetek által Amerikát Ázsiával egyenes közösülésbe hozzák.

Csató Pál.

Bányadal.

—

„Sápadt arczu bús legény, mondd
Merre tántorogsz?
Öngyilkos, botor magadnak
Mély sirt ásni fogsz?

Szűnjel túrni mélyebben már,
Kóválygó lidércz!
A' mit ásasz, átkozott mind
E' sok gazdag érez.

Önkény' szörnyü eszközévé
Lesz e' gyáva kő,
Porba roskad villogásin
Minden szent 's dicső,

Borzasztó erővel dúland
Átkos újakon,
'S elnyomottan sír miatta
Annyi árva hon.

Szennyesen árúba szálland
Annyi becsület,
Annyi hír név, annyi eskü
A' földszín felett."

Nem felel, 's csak ás tovább is,
Véres körme bár,
Míg elébe gazdag érczet
A' szirt' keble tár.

'S a' kapart kincs új alakba
Gyorsan öltözik,
Véle a' bűn nagy kevélyen
Jár 's büszkélkedik.

Békóvá lesz a' nemesre,
A' ki tenni mer,
'S a' szabadság' ellenében
Szent vér lepte szer.

Szűz virágot gyilkoló kés,
'S isten' ára lesz,
Rajta mennyet, rajta poklot
A' bűn' kénye vesz.

Föl föl innét napvilágra!
Keblem agg 's szorúl,
'S benn, mint bányászakna' mélyén,
Búnak férge dúl.

Tóth Lőrincz.

Facino Cane.

Balzactól.

—

(Folytatás).

Mind a' három elkezdett játszani; mi alatt azonban a' négyes tánczot zenélgeték, a' velenczei engem megszaglált, 's kitalálta iránta érzett különös részvétemet. Ábrázata elhagyta a' bú' hideg kinyomatát, nem tudom, mi remény vidítá fel minden vonalmait, 's kék láng gyanánt ömlött el redőin; mosolygott, törülgeté homlokát, azon bátor és rettentő homlokot, 's ismét mosolygani kezde, mint ki pálczalovára kap fel.

— Hány esztendős? kérdém.

— Nyolczvan kettő!

— Mióta világtalan?

— Nem sokára ötven éve lesz, felele olly hangon, melly azt mutatá, hogy bánata nem csak szeme' világának vesztét illette, hanem valamelly hatalomét is, mellytől megfosztatott.

— Valljon miért híják dogenak? kérdém.

— Ah! tréfa, monda ő, velenczei patricius vagyok, és doge lettem volna, mint bárki más.

— Mi neve?

— Itt Marc Canet, ugymond, minthogy soha máskép nem irathatott be a' névjegyzékekbe; de olaszúl, Marco Facino Cane di Varese.

— Micsoda? ön azon híres Facino Cane condottieretől veszi származatát, kinek hódítmányai a' milanoi herczegekre szállottak.

— E vero, monda ő. Azon időben Cane' fia, nehogy a' Viscontiak által megölessék, Velenczébe menekedett és magát az aranykönyvbe iratá; de nincs már most sem Cane sem a' könyv többé.

Ekkor rettentő tagmozdulatot tön, kialudt hazafiságnak 's minden emberi dolgok iránti utálatnak jelentőjét. A' nyomor, kétségkivül lassanként érzeményeit megváltoztatta.

— De ha ön velenczei tanácsbeli volna, gazdagnak kellene lennie; miként veszthteé el vagyonát?

E' kérdésre fejét, igazi tragikai mozdulattal, felém emelte, mintha rám nézni akarna, 's így válaszolt: Balsors által.

Nem kellett neki többé ital; a' poharat, mellyet épen ekkor nyujta neki a' sípos, magától eltávolítá, 's lehajtotta fejét. Tudvágyomat e' részletek még korántsem elégítették ki. Míg e' három gép ismét egy contredanse' játszásával foglalatoskodék, én az öreg velenczeit nézdeltem, érzetekkel, minők husz éves ifjúban szoktak dulongni. Láttam Velenczét 's az adriai tengert, láttam amazt romaiban e' roncsolt arczulaton. Fel 's alá járkáltam azon, lakosi által annyira kedvelt városban, Rialtótól a' nagy csatornához, a' Szlávok' raktérétől Lidoig sétáltam, onnan ismét az eredeti, fenséges főtemplomhoz térve, néztem a' Casa d'Oro' ablakait, mellyeknek mindegyikét külön czifrázatok ékesítik; vizsgálgatám a' régi palotákat temérdek márványaikkal; végre mind azon csodát, mellyek a' tudóst annál inkább vonzák, mivel ő tetszése szerint színeli azo-

kat, 's nem költőítleníti álmait a' valóság' látványa által. Visszatekinték élte' folyamára a' condottierik' legnagyobbikától származott ez ivadéknak, viszályai' nyomát keresvén abban, 's okát testi 's lelki megalacsonultságának, melly a' nagyság' 's nemességnek e' pillanatban fölelevenült szikráit még inkább szebbítette. Gondolatink bizonyosan találkozának, mert, úgy hiszem, a' világtalanság, gátolva a' figyelemnek kültárgyak' sokaságán elszóródását, az értelmi közlekedést sokkal gyorsabbá teszi. Rokonérzésünk' bizonyítványát nem kelle sokáig várni. Facino Cane elhagyja a' klarinétfuvást, fölkel, felém jő, 's ‚Jerünk'öt mond, mi majdnem testi hatással volt rám. Karomat nyujtám neki, 's kimentünk.

Az utczára érvén így szóla hozzám: — Ha ön engem Velenczébe visz, vezet, ha bennem bízni akar, gazdagabb lesz, mint Amsterdam' tíz legdúsabb háza, gazdagabb mint minden Rothschild, gazdag mint az Ezer egy éj.

Azt gondoltam, ezen ember bolond; de szava olly hatalommal birt, mellynek engednem kelle. Rá hagyván magamat, ő engem a' Bastille' árkai felé vezetett, mintha láttak volna szemei. Magányos tájon egy kőre ült le, én más kövön, vele szemközt, foglalék helyet. A' holdvilág az öregre szolgált, 's ennek fürtjei ezüst szálakként ragyogának; a' köröttünki csend, boulevardoknak egészen hozzánk hatott zajos zsibongása közt a' derült éj, mind ez a' jelenet' ábrándiságát még inkább nevelte.

— Milliókról beszél ön egy fiatal embernek, és azt hiszi, ő késni fogna ezer bajt kiállani, azok megnyerése végett. Nem kötődik e' velem?

— Gyónás nélkül halljak meg, viszonza hevesen, ha nem való, mit mondandok. Huszadik évemet éltem, mint ön éli jelenleg e' kort; gazdag, szép, nemes valék, 's a' bohóságok' elsőjén, a' szerelmen kezdettem. Szerettem, mint soha senki, elannyira, hogy kész voltam ládába záratni 's tüsténti meggyilkoltatás' veszélyének tenni ki magamat a' nélkül, hogy egy csók' igéreténél egyebet nyertem volna. Ő érte halni meg, egész életnek látszék előttem. 1760ban egy Vendraminába, tizennyolcz éves asszonyba szerelmesedtem, kinek férje Sagredo, a' leggazdagabb tanácsbeliek' egyike vala, harmincz éves, nejét bolondulásig szerető. Ártatlanok mint két gyermek, szerelemről csevegénk, midőn meglepett bennünket; én fegyver nélkül, ő elhibáz, neki ugrom 's megfojtom. Biancával akartam elszökni, ő nem akart, illyen a' némber! Egyedül távoztam, halálra ítéltek, jószágaimat elfoglalták örököseim' számára; gyémántaimat azonban, Titiannak két egybetekert festményét, és minden aranynemümet elvittem volt. Milanoban vontam meg magamat, hol, ügyem nem érdekelvén az országot, senki nem háborgatott.

— Egy kis megjegyzést hadd tegyek, mielőtt folytatnám, monda félbeszakasztva elbeszélését. Legyen bár, vagy ne legyen az asszony' vágyainak befolyása magzatára, míg ezt szíve alatt hordozza, vagy midőn méhébe fogadja, annyi bizonyos, hogy anyám, velem terhes voltakor, szenvedélyesen kivánta az aranyat. Bennem ez ércz után dühszomj létez, mellynek kielégítése annyira megkivántatik életemhez, hogy arany nélkül bármilly helyzetben soha nem lehettem. Szüntelen kell aranyat kezelhetnem; ifjuságomban folyvást aranylánczot hordozék, 's mindig volt három, négy száz darab arany nálam.

Ezt mondván, két aranyat vett ki zsebéből, 's előmutatta azokat.

— Érzem az aranyat; világtalan létemre az ékárusok' boltjai előtt megállok. E' szenvedély döntött végromlásba, játékossá lettem, hogy aranyban játszhassam. Csaló nem valék, mások csaltak engem. Egy év alatt tönkre jutottam. Minden vagyonom' elveszte után, ellenállhatlan vágy támadt bennem, Biancát ismét láthatni, 's titkoson Velenczébe visszamentem. Megtaláltam őt, hat honapig boldog valék, nála elrejtve, általa táplálva, 's így remélém éltemet gyönyörrel végezhetni. Bianca' szerelmét a' Proveditore is kereste; vágytársat sejdítvén, meglepett bennünket; összecsapánk, meg nem öltem, de erősen megsebzettem őt. E' kaland kettétöré boldogságomat. Azóta nem lelhettem második Biancát. Izleltem sok gyönyört, éltem XI. Lajos' udvarában a' leghíresb asszonyok közt; sehol Bianca' tulajdonait, kecseit, szerelmét fel nem találhatám. A' jelenet éj' közepén ment végbe. A' palota tüstént körülvéve 's elfoglalva lön; nem volt menekvésem, védelmeztem magamat, hogy Biancának, ki segíte, szemei előtt hallhassak meg. Valaha nem akart

elszökni velem, most hat hónapi boldogság után meghalni kész vala; több szurást kapott. Engem köpönyeggel fogtak meg, mellyet fejemre vetének, csónakra vittek, hempelygettek, börtönbe szállítandottak. Huszonkét éves valék, kardom' csonkját még kezemben tartám; öklömet hagytam volna előbb elvágatni, mintsem azt elvétetni tőlem.

Különös véletlen esetből, vagy inkább előóvási gondolat által ösztönözve, e' vasdarabot egy szögeletbe rejtettem, mintha még hasznát vehetném. Sebeimet gyógyíták; egy sem volt halálos. Huszonkét éves korban mindenből kigázolunk. Lefejeztetnem kell vala, hetegnek tettetém magamat időnyerés végett. Ugy tetszett, mint ha börtönöm mellett csatorna léteznék, 's elhatárzám, hogy a' falat átvájva, a' csatornát, habár befulás' veszélyével is, keresztül úszva megszabadítom magamat. Reményem a' következő okoskodásokon épült. Valahányszor a' tömlöcztartó enni hozott, börtönöm falain illy utasításokat olvastam: Ez oldalon áll a' palota, ezen a' csatorna, ezen a' földalatti út; mi végre valamelly tervet gyanítata velem, mellynek nem találhattam ki jelentését. Azon lángelme, mellyel a' szabadság' visszanyerésének vágya szokott felruházni bennünket, képessé tön, megfejteni egy kő' felületére vésett arab irást, melly által egy zsidó, a' munka' kezdője, tudtára adá utánosinak, hogy a' fal' legalsó sorából két követ kibontott, 's tizenegy lábnyi mélységre ásott alá. A' munka' folytathatása végett szükséges volt, a' kivájt kő- 's szuvatdarabkákat a' tömlöcz' talaján hintenie el; habár az őrök vagy tömlöczvizsgálók az épület' alkotásánál fogva nem hitték volna is elegendőnek, azt egyedül kül vigyázat által biztosítani, maga helyzete a' börtönnek, mellybe néhány lépcsőn kellett alámenni, lehetővé tette, annak talaját lassanként ugy tölteni feljebb, hogy az őrök észre nem vevék. E' temérdek munka hasztalan volt, legalább arra nézve, ki kezdette; végezetlensége ennek bele haltát bizonyítá. Hogy fáradsága örökre elveszett ne legyen, valamelly fogolynak arabul kelle tudnia; én tanultam a' keleti nyelveket, a' muranoi örmény monostorban. A' kő' mögén álló irás e' szerencsétlennek sorsát adá elé, ki töméntelen kincseinek lön martalékaul, mellyeket Velencze ahított vala 's elkobozott.

(Vége a' jövő számban.)

Francziából

Tasner Antal.

Magyar játékszini krónika.

Aug.' 25kén: Pajzán ifju, vígjáték három felv. Kotzebue után. Színészeink e' darabot rendszerint igen jól adják. Lendvay a' pajzán ifju átalakodásaihoz híven, élénken 's nagy könnyüséggel; Megyeri (invalidus), Bartha (Bivalfi), Lendvayné (szobaleány) mindenik szerepének tökéletesen megfelőleg (ha Bivalfi' némi tulságait kiveszszük). A' darab, mint Kotzebue' vígjátékai rendesen, elmés, mulattató; de tele sikamlós helyekkel, miken, fájdalom, alig segithetni. Azonban némelly kifejezéseket p. o. vigye el az ördög asszonyságodat leányostúl, szelidíteni kellene, talán igy: vigye tatár v. manó nagyságodat leányostúl. **V.**

Mesék.

XLII. A' farkas nemzetség, és a' komondor. Az agg farkas nagy éhségében eledelre szert nem tehetvén, alkuba szállt a' komondorral, melly szerint, ha ez egy bárányt adand neki, ő holta után örökösen reá hagyja a' bőrét. Az alku és bevallás megtörtént. Meghalván azonban a' farkas, midőn a' komondor iktató levelével elállana, feltámadának a' farkas fiak és unokák mondván: Az alku nem állhat, mert a' megholt' bőre nem keresmény, hanem ősi birtok. Erre per' utján a' bárányt követelé a' komondor, de a' róka biró illy szavakkal mozdítá el őt: Ha farkasokkal akarsz perlekedni, tanuld meg előbb a' farkasjogot. A' komondor ezt megtevé, 's megindítá a' pert, 's jelennen már az ötvenedik unokák replicáznak benne.

XLIII. A' palóczfiu. A' palóczfiu városban lévén, szalagról függő csillagot láta egy oskolás gyermekcse' nyakában. Mit jelent az, édes apám? kérdé a' fiá bámészkodva. Lásd fiam, válaszolt az agg palócz, ezen urfi jól viselte magát az iskolában. Nem sokára egy megélemedett férfiu jő elébe több ollyféle ékességgel diszesitve, 's őszinteségében felkiált a' fiu: Nini apám, ez ám a' nagy iskolás gyerek, ejnye már bajusza is van, az is pedig őszbe csavarodott. ***Szilágy.***

Igazítás. Előbbi számunk' 285dik szeletén alulról az 5dik sorban Fácsér helyett olv. Gácsér.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 7. 1833.** **20. szám.**

Tartalom: Hoskins' aethiopiai utazása, 305. sz. — Fürdő dal *(Tóth Lőrincz)*, 313. sz. — Facino Cane. Vége. *(Tasner Antal)*, 314. sz. — Magyar játékszini krónika *(V.)*, 317. sz.

Látom hangyabolyi míveidet világ!
Mint szórja 's temeti a' nagy örök' keze.

Berzsenyi.

Hoskins' aethiopiai utazása.)*

Hoskins' utazásának fő czélja a' régi Aethiopia, 's leginkább Meroe volt. Ő febr. 1-én 1833. indult meg Thebából (Felső-Aegyptusban), előnyomult egész a' régi Meroë város' romjaiig, 's visszaútaztakor junius' 16-kán Wadi Halfánál, a' Nilus' második zuhatagjához (cataracta), hol leirása végződik, érkezett, úgy hogy szerecsenországi útazása ötödfél hónapig tartott. Kisérete 12 személyből állott, kiket szolgálatjába fogadott; ezek közt egy Bandoni nevű ügyes olasz festő volt, kinek nagyobb részint az ezen leirást díszesítő rajzokat köszönhetjük. Az naplókönyv-alakot visel, mellyhez a' négy utolsó fejezetben a' hajdani Meroë' történeteiről 's kereskedéséről irt észrevételek toldvák. Nem lesz szükségünk, a' szerzőt vándorlásában lépésről lépésre követni, csak azt emeljük ki, a' mi ismereteink' szélesbítésére szolgál. Az ababdéktől nyerték húzamosabb késedelmezés után a' szükséges tevéket, szám szerint nyolczat. Legelőbb is Philaetől indultak el a' víz' menetében; aztán pedig Koroskótól vették útjokat a' nagy nubiai pusztákon keresztül, mellyek Bruce' és Burkhardt' útazásaiból (mellyekről a' szerző mindig nagy tisztelettel beszél) ismeretesek. Csak egy helyen találtak sós vizet, 's a' szomjan elepedt vándorok' 's döglött tevék' csontvázai sürűen hevertek az úton. Mackarifnál, Nubia' mostani fővárosánál, ismét elértek a' Nilushoz, 's mostantól fogva útjokat Meroëig vízen folytatták. Martius' 4-kén ez úton, miután az Astaborus' és Nilus' egyesülését elhagyták, Szerecsenország' hajdani fővárosa' helyére érkezének. A' város maga elenyészett, csak necropolisa pyramisaival maradt meg. Ismerjük ugyan már azt Cailliaud' tudósításaiból; de még is sokkal tökéletesbek azon leirások 's pontosbak azon rajzok, mellyeket a' szerzőnek köszönhetünk. „Soha sem voltak, úgymond, érzékeim annyira fölgerjedve, mint mikor fáradalmas útazásom után e' pompás necropolishoz

*) L. Travels in Ethiopia, above the second cataracte of the Nile, exhibiting the state of that country, and its various inhabitants, under the dominion of Mohamed Ali, and illustrating the antiquities, arts and history of the ancient Kingdom of Meroë, by G. A. Hoskins, Esq. London, Longman, 1835. n. 4r. XVI és 367. lap.

közeledtem. A' pyramisok' feltünése a' távolban hirdeté nyomosságokat; de legélénkebb várakozásaim is felül valának mulva, midőn közéjök jutottam. A' ghizehi pyramisok Aegyptusban pompások 's emelkedő nagyságok által bámulást gerjesztenek; de a' festményi sükerre 's az építészet' ékességére nézve sokkal többre becsülöm a' meroëbelieket. Azt reménylém, hogy itt csak kevés maradványt találandok, és semmi olly igézőt 's érdekest, mint a' szerecsenországi királyok' 's királynéknak ezen síremlékei. Darab ideig csodálkozásba merűlve állék. Minden szempontból pompás képcsoportokat láték, pyramisokat emelkedni pyramisok mögött, míg közűlök többek' romlása azokat, ha szinte mint mestermüveket kevésbbé szépekké, de még is épen azáltal annál érdekesbekké tette. Képzeletemben ismét könnyen helyreállítám azokat, 's az idő' pusztításának ezen munkálatai a' legtávolabbi századokba vezették vissza gondolatimat." A' szerző legelőbb is általános alaprajzban adja az egyes pyramisok' állását egy átnézetben, mellyen 21 még nagyobb vagy kisebb épségben maradott pyramis 's több mások' nyomai láthatók. De ezek csak a' főcsoport' pyramisai, mellyhez a' szerző legelőször ért, a' folyam' nyugati részén. Ő pedig általában három csoportot számlál, mellyekben összesen 80 pyramis van. A' főcsoport egy halmon fekszik, 2½ angol mérföldnyire a' folyamtól. Az egyesek' rajzai a' következő lapokon adatnak, mértékeikkel együtt. A' legnagyobbik' magassága 60 láb, 's átmérője is szintannyi. Jobbára föl lehet rájok menni, de a' többin nincsenek lépcsők. Egyen ablak is van, de ez csak ékesség nyílás nélkül. Mindnyájának vagyon egy előépülete bejárással, melly azonban mindig napkeletre néz. A' főcsoport 31 pyramist foglal magában, mellyek közűl 23-nak rajzát biztosan adhatni. Egy másik csoportban 13 foglaltatik; a' többi három' kettejének mindenike kettőből, harmadika pedig hatból áll. 6500 lábnyi távolságban a' főcsoporttól nyugat felé még 25 pyramis' maradványira ismerhetni, mellyek azonban mind öszveroskadtak. Az előépületek rendszerint egy, 6—12 lábnyi hosszú és szintolly széles szobából állanak, mellynek homlokrészei (façaden) igen megczifrázvák. Azokban könnyen megismerhetni, mond a' szerző, az aegyptusi propylaeumok' előképeit. E' porticusok' nagyobb részének végén a' bejárás' átellenében egy monolith templom' képe van, faragmányokkal, mellyek azonben igen elkoptak. Szembetűnő, hogy ezen pyramisok közűl több föl van törve, akár kandiság- akár orvágyból. Sehol sem találtatik csak legkisebb nyoma is, hogy meneteket foglaltak volna magokban, valószinűleg kutak (wells) fölé voltak építve, mellyekbe a' holt testek rakattak. Ezen csarnokok' egyikében a' bejárás bolthajtásos volt, miből a' szerző azon következtetést akarja húzni, hogy az aegyptusiak is ismerték a' boltívet, 's ez eredetét Szerecsenországban vette. Ámde ez egyetlenegy' példájából, melly később is épülhetett, épen nem bizonyodhatik be. 'S ha szinte Aegyptusban is ismerték volna a' boltozatot, azt még sem alkalmazhatták templomokra, hol minden szoros papi szabályok szerint volt rendezve, mellyeken semmit sem vala szabad változtatni.

A' csarnokok' falai faragmányokkal ellátvák, mellyekből pontos rajzok adatnak. Vannak processiók ajándékok- 's áldozatokkal, mellyek valamelly istennének, vagy mint a' szerző akarja, istennét ábrázoló királynénak nyujtatnak. A' főábrázolat ülve, hosszú, feszesen álló ruhával van födve, mi az aegyptusi ábrázolatoknál nem szokott lenni. Az egész ábrázolat az aegyptusiakhoz épen nem hasonlít. Élesen jelelt testesség által különbözteti meg magát, melly, mint tudva van, keleten főszépségnek tartatik. — Két más lapon egy második hasonló processio van előadva, hol azonban a' főábrázolatnál a' nemet többé meg nem különböztethetni, t. i. királyt vagy királynét ábrázol-e? — Caillaud' munkájából tudva van, hogy hadi tárgyak, valamint a' foglyok' kivégeztetése is vannak ábrázolva, mellyek itt nem ismételtetnek. Ha szinte különböznék is némileg a' rajzolás a' Caillaudéitől, a' szerző még is Baldoni' úrét állítja helyesnek, vagy önmagáért is, melly utóbbiak részint az úgynevezett camera lucida' segedelmével készültek. A' pyramisok homokkőből vannak. Még most is láthatni a' hegyekben azon kőbányákat, mellyekből azok építtettek. Az idő 's tropicai nap' hatása azoknak barnás, csaknem fekete szint adtanak. Az

éghajlat azonban ezen emlékek' tartóságára nézve kedvező. Azért is közülök némellyek' roskadt állapotja hosszú korok' legélénkebb bizonyságaúl szolgál.

A' hajdani Meroë városból, néhány falmíven 's téglán kivül, mellyekből Strabo szerint a' házakat épitették, többé semmi maradvány nem találtatik. Valamint Memphisnél alig látja az ember valamelly templom' vagy pálota' nyomát, csak a' halálváros áll még! A' rónaságon, mellyet az elfoglalt volt, most félelmetlenül legelésznek a' zergék; töménytelen farkasok 's hiénák lakják a' szomszédhalmokat. De a' Meroë név él még egy szomszéd faluban. Innen Hoskins Shendi (Chandi) nevü városba ment, melly már Burkhard' tudósításiból eléggé ismeretes. A' város most 6—700 házban csak 3000—3500 lakost számlál. A' piaczon (bazar) főleg rabszolgákat 's tevéket árultak; azonkivül juhokat 's kecskéket is. Mindkét nemü lakosok' színezett rajzai, barna, de nem fekete színü képek. Azelőtt, míg az aegyptusi basa által meg nem hódíttattak, mind Sheude, mind Dongola 's más városok egyenként saját főnökkel (melek) birtanak, kik kisebb nagyobb mértékben a' sennaári nagy-melek' hatalma alatt voltak; megannyi kis zsarnokok, kik családostúl a' tartomány' aristocratiáját képezék. Most minden Hurschid bey, sennaári helytartó alatt van, ki évenként 500—3000 rabszolgát küld a' basához Cairóba.

Shendiből Hoskins martius' 9-kén a' pusztán keresztül Mezara', vagy Wadi Owatáib' romjaihoz ment, mellyek már Caillaudból ismeretesek, 's itt másodszor vannak lerajzolva; hova másnap', martius' 10-kén érkezett. „Meg valék lepve, hogy illy helyzetben, a' puszta' belsejében, a' hajdankornak illy nagy terjedelmü maradványaira találtam. Ezek egy épületből állanak, melly templomokat, udvarokat, folyosókat stb. foglal magában, mellyek nem csak vallásos, hanem polgári 's házi használatokra is voltak szánva, 's egész kerületök 2854 lábnyi. A' középpontot 47 láb hosszaságú 's 40 láb szélességü kisded templom képezi, melly nyilván a' főtemplom. Azt egy oszlopsor környezi, melly az éjszaki oldalon kettős. Belsejében négy oszlop van. A' templomhoz egy hosszú folyosó vezet. A' kapu' mindenik felén, mellyhez a' folyosó visz, egy óriási kép van a' falon kifaragva, de csonkán, mivel feje 's karjai hibáznak. Egyik' stilje meglehetős; a' másiké sokkal rosszabb. A' középponti templomot környező fennemlített előrajzokat leirás által nem lehet előadni, hanem pontos térképen kell megnézni. Ez azon épület, mellyben Heeren, Meroëről tett vizsgálatiban, az Ammon' hajdani jóstemplomát látni vélte. Ő jogosítottnak tartá magát erre, részint annak pusztábani fekvése által, Diodor' előadása szerint; részint az épület' rejteményes rendezése által, egyszersmind mivel a' templom' belsejében lévő négy oszlop magától idézé elő azon eszmét, hogy azon szent hajó' vitelére szánvák, melly által, mint tudva van, az Ammon' jóslatai adattak, 's mellyet több templomain Thebában lefestve láthatni. Azonban ő ezt csak a' középponti templomra szorítá, mivel nyilván szembe tünik, hogy az épitmények körülte nem egyszerre, hanem lassanként keletkeztek, mint a' szükség főleg a' papok' lakaihoz, megkivánhatá. Hoskins, ki különben Heeren' nézeteiben osztozni szokott, itt azt veti ellen, hogy a' templom nem maradt volna hieroglyphok nélkül. Nem tudja bizonyos rendeltetését előadni, mi szerint az egész talán a' királyok' mulató kastélya volt, vagy ispotályúl szolgálhatott-e? Pedig tagadhatlan, hogy rendeltetése vallásos volt, mivel a' főépület templom volt, mellynek kicsiségén, a' jóshajó' fölvételére levén szánva, meg nem ütközhetni; mi pedig a' hieroglyphok' hiányát illeti, a' csarnok' hat oszlopa, Caillaud' előadása szerint, azokkal el van látva. Heeren egyébiránt ezen adatra egyebet nem épitett; 's a' fentebbi észrevétel, hogy t. i. az egész épitmény csak lassanként keletkezett, a' görög épitészet' nyomait is megfejti, mert tudjuk Diodorból, hogy a' ptolemäusi korszakban, midőn Ergamenes király a' papi aristocratiát megbuktatta, a' templom még épen állott.

Ezen emléktől Hoskins Abu-Naga' templomának romjaihoz ment, miről azonban csak a' földterület' 's két oszlop' rajza adatik, mellyek szinte hieroglyphok nélkül vannak. Ezeket a' szerző a' hajdani Meroë' legrégibb emlékeinek tartja, annak stilje után, mert, úgymond, a' hieroglyphok' hiánya vagy a' legrégibb vagy későbbi hajdankorra mutat.

Szándéka volt, a' 11 órajárásnyi távolságú Mezaurat' romjaihoz menni, mellyekről a' legelső tudósításokat Caillaudnak köszönhetjük, de ezen tervvel föl kelle hagynia. Már Naga' romjainál oroszlánok nyugtalaníták, nyomaik 's orditások hirdeték őket, 's csak éjente gerjesztett tűz által tartóztathattak föl. A' veszély, mellytől, ha e' pusztában tovább nyomulnának elő, e' hivatlan vendégek miatt tartani kellett, olly nagynak festeték, hogy kisérői vonakodtak őt követni, 's így akaratja ellen kénytelen volt visszafordulni. A' szerző azt, hogy a' fejér folyamon ennek kútfejéig előnyomuljon, a' lakosoknak az aegyptusi basa iránti mostani érzelménél fogva teljesíthetlennek tartotta.

Martius' 14-én Hoskins Shendiből, vagy az átellenben fekvő Metammahból megindult, utját visszafelé veendő. Más útat szándékozott választani, tudnillik nyugatnak a' Nilustól, Bajoudah pusztán keresztül, mellynek leirásával a' geographiát gazdagítá. E' puszta nincs élőfák' 's források' hiával; a' homok nem igen mély, 's némelly helyeken kellemes kilátás mutatkozék. Az útazás' legközelebbi czélja Gibel el Birkel volt, emlékeivel 's Meraweh helységgel, mellyben még maga a' régi név megmaradt, de benne e' nélkül is a' hajdani Meroë' gyarmatára lehetne ismerni. Martius' 22-én érkeztek ide. A' szerző' előadása szerinti alaprajz 's festmények Caillaudéitől sok darabban különböznek ugyan, de ő azt állítja, hogy a' lehető legnagyobb pontosság' elérése végett, erre a' legnagyobb gondot fordította, valamint általában e' tekintetben csakugyan Hoskinsé az elsőség, mivel e' czélra ügyes művészt vön szolgálatjába. Itt az emlékek két osztálybeliek: templomok és pyramisok. A' templomok egy 350 láb magasságú elkülönözve fekvő domb' alján állanak. Ezek közül kettőt egy hegyomlás temetett be; kettő a' sziklában vésetett ki, a' többi nyolcz, mellynek maradványai még láthatók, a' földön hever. Aegyptusi stilben épültek 's rajtok a' szerecsenországi dynastiából származott három Pharao', Sabaco', Seuachus', Tarhako' neveit, kik Aegyptusban is uralkodtak, olvashatni. Uralkodások 800 és 700 évre esik Kr. e., melly korszakba tehát ezen emlékek' alkotását is kellend helyezni. A' szerző azoknak mind pontos épitészeti leirását, alaprajzaikkal 's festményeikkel együtt, mind pedig a' falaikon levő ékességeket, processiókat 's hadi jeleneteket előadja, mellyek már Caillaudból ismeretesek, 's itt pontosabban vannak lerajzolva, mellyekre nézve azonban az olvasókat magára a' munkára kell útasítanunk. — A' pyramisokból álló necropolis kettős; egyik a' folyam' nyugati részén, Gibel el Birkelnél, a' másik annak keleti részén Nurinál. Ezek jobb karban maradtak, mint a' hajdani Meroë mellett levők, hasonlag csarnokokkal ellátva; a' legmagasabb Nurinál 88 lábnyi. Ezek is homokkőből vannak, a' domborművek (relief) az előépületek körül 's bennök templomi processiókat 's hadi jeleneteket is ábrázolnak. Mind ezen romok' látása nagy benyomást tön. „Úgy érzém, mond Hoskins, hogy kétségkivül valamelly hajdanta gazdag 's virágzó ország' fővárosának szomszédságában vagyok.“ A' pyramisokra nagy nehezen föl lehet menni. Magasságok többnyire 30 és 60 láb között van. A' térképen Gibel Birkelnél 14 pyramis vagyon előadva. A' Nuri mellettiek a' folyam' keleti részén roskadtabbak; a' szerző ezeket igen régi emlékek közé számlálja; a' Nuri mellettiek' száma 35-re megy, mellyek közül csak 15 maradt meglehetős állapotban. A' falakon levő ábrázolatok nem hagynak kételkedni a' felől, hogy ezek királyok 's királynék' temetői voltak.

Aprilis' 3-kán Hoskins, hogy utját visszafelé folytassa, Merowehnél sajkára ült, mellyen most lefelé ment a' Niluson, 's 10-kén Dongolához érkezett. Dongola élénk város, 's nevezetes kereskedést űz több felé. A' piaczok gazdagon voltak ellátva, valamint a' rabszolgavásárok is, és feles számú rabszolgákat számláltak kor- és nembeli különbség szerint. A' rabszolgák leginkább Abyssiniából jőnek, többnyire Aegyptusba mennek. Dongolának ezelőtt saját főnökei vagy melekjei voltak, most az aegyptusi basa' főhatalma alatt van, ki ott egy helytartót tart. A' lakosokról, életmódjokról és szokásaikról sok érdekes tudósítás közöltetik.

A' további útat visszafelé a' folyamon Argo nevű nilusi szigetnek vették, hogy az ottani régiségeket megláthassák 's leirhassák. Ezek két roppant, földön fekvő, szür-

ke gránit szoborból állanak. Az ábrázatok aegyptusiak, de a' faragmány szerecsenországi. Úgy látszik, soha sem végeztettek el. De itt Hoskins tudósítást vön egy Mahas tartományban kiütött lázadásról, mellyen szükségképen keresztül kellett mennie. Ez őt, utját tovább nem folytathatván, visszatérni kényszeríté Dongolába. Csak a' zendülők' meggyőzetése után folytathatá útját, részint a' Niluson, leginkább pedig a' folyam' balpartja' hosszában.

Fürdő dal.

(Szliácson.)

A' tükörbe, kedvesim,
Nympha' hívei!
Víg daltól zenegjenek
Fürdőnk' termei.
Tiszta Nympha! idvezellek
'S áldom kelyhedet;
Életet 's erőt lehellve
Tárd ki kebledet.

Ajkainknak éneki
Hadd riadjanak;
Itt feszesség' lánczai
Nem szoritanak.
Nyilt kebelt fogadva 's adva
Jók az emberek,
Egy közös templomba járunk,
És ez: zöld berek.

Föl 's emeljük a' kehelyt!
Nincs bor benne bár,
Éveinknek, nyelni bort
Nem divatja már;
Vastürelmet a' hazának,
Vaskeblet neki,
Hogy sok századok' csapásit
Épen állja ki!

Egyetértés' szellemét
Szent hazánk fölé;
A' mi történt nagy 's dicső,
Mind az érlelé;
Éljen szép nyelvünk sokáig
'S rajta szóljanak
Sok szabad nép' hű vezéri
'S minden szép ajak!

Tóth Lőrincz.

Facino Cane.

Balzactól.

(V é g e.)

Egy hónap telt el, mig valamire mehettem. Dolog közben, 's midőn ellankadva pihenék, mindig aranycsengést hallottam, aranyat láttam előttem, gyémánt káprázta szemeimet! ..... Megálljunk. Egy éjszaka vasam, egészen eltompulva, fába akadt. Megfenvén kardcsonkom' végét, a' fát keresztül lyukasztám. Dolgozhatás végett kigyóként hasaltam, 's a' követ használva támaszul, vakond' módjára nyujtám előre kezeimet. Azon napnak, mellyen biráim' elébe valék állítandó, előéjjelén utószor akartam minden erőmet a' munkára fordítani; de milly nagy volt meglepetésem, midőn a' lyukra tekinték! Megvilágítva találtam azt. Egy pincze' faldeszkázatára bukkantam, hol szemeim nagy rakás aranyat vettek észre. A' doge és a' tízesek' egyike e' boltüregben valának, hallám szavokat, 's beszédeikből kivevém, hogy ott tartatnak a' köztársaság' titkos kincsei, a' dogek' ajándékai, maradványai Velencze' úgy nevezett utolsó zsákmányának, mellyet minden hadküldéseiben nyert. Megmentve valék! Mihelyt a' tömlöcztartó jött, elébe terjesztém, pártolná szabadulásomat, 's szöknénk el ketten, annyit vive magunkkal, mennyit bírunk. Javaslatomat tétovázás nélkül elfogadta. Épen egy hajó volt indulóban Levante felé, a' szükséges előóvások megtétettek, Bianca segíté czimborámat az erre bizott rendszabások' teljesítésében. Minden gyanú' elhárítása végett, Biancával Smyrnában kellende találkoznunk. Egy éjjel a' lyukat megtágítottuk, 's Velencze' rejtett kincstárában terménk. Milly éjszaka! Négy kád szemeim előtt, tele aranyporral, 's aranydarabok a' pincze' hátfala mellett, három lábnyi magasságra halmozva. Az ezüst előbbi kamrában vala látható, két oldalról halmokba rakottan, 's utat hagyva közepett, keresztül mehetésre a' szobán, mellynek falait a' rézsút emelkedő halmozatok öt lábnyi magasságra takarák el. Azt hittem, megtébolyodik a' töm-

löcztartó, úgy ugrált, hahotázott, szökdécselt, danolt; megfojtással fenyegettem, ha időt veszit vagy zajt üt. Örömében nem látta meg mindjárt azon asztalt, mellyen a' gyémántok feküttek, én ennek estem, eléggé ügyesen tömvén tele hajós dolmánomat 's nadrágom' zsebeit; mindazáltal harmad részét sem szedhettem el. Az asztal alatt aranyrudak hevértek. Rábeszéltem czimborámat, töltene meg aranyporral annyi zsákot, mennyit elvihetnénk, megjegyezvén, hogy ez egyedüli mód külföldön a' fölfedeztetés' elkerülésére, mert gyöngy, gyémánt, egyéb ékszer elárulnának bennünket. Minden kapzsiságunk mellett nem valánk képesek két ezer font aranynál többet elvinni, melly hat útat tön szükségessé foghelyemen keresztül a' csónakig; a' vízi kapunál álló őrt egy száz fontos zsák aranyporral vesztegettük meg. A' két csónakos azt hitte, a' köztársaság' szolgálatában jár. Mihelyt megviradt, útnak eredénk. Elérvén a' sík tengert, midőn visszaemlékeztem az elmult éjre, 's lelkem előtt lebegtek akkori érzeményeim, midőn ujolag láttam azon tömérdek kincstárt, hol, számolásom szerint, két száz millió ezüstet, száz millió aranyat, tizenkét milliónyi gyémántot, gyöngyöt, rubint, ékszert stb. hagytam hátra; majd hogy meg nem őrültem, aranyláz jött rám. Smyrnában kiszálltunk, azonnal ismét Francziaország felé indulandók. A' mint a' franczia hajóra felmenénk, isten' kegyelméből megmenekedtem czimborámtól; azon pillanatban nem gondoltam el egész jelentőségét e' véletlen hozta gonosztétnek, melly nem kevés örömömre szolgált. Erőnk olly igen ki volt merítve, hogy egészen elkábulvák, egy szót sem szóltunk egymáshoz, várva, mig bátorságba helyzetten kényünk szerint élvezhetendünk. Meglátja ön, mennyire megbüntetett engem az isten. Nem volt nyugtom, mig gyémántaim' két harmadát el nem adtam Londonban 's Amsterdamban, 's az aranyport pénzre nem váltottam. Öt évig Madridban lappangék, azután 1770ben Párisba jövén spanyol név alatt, itt a' legpompásabb életet éltem. Bianca meghalt volt. Kéjeimnek közepette, midőn tíz milliónyi vagyonnal birtam, lepett meg a' világtalanság. E' csapást kétségkivül börtönben volt tartozkodásom, 's kővájási munkám szülte; hacsak aranylátó tulajdonom nem vette el a' láttehetséggeli visszaélést, melly miatt azt sorsvégzet szerint

kellett elvesztenem. Épen ekkor egy asszonyt szereték, kivel éltemet megosztani kivántam, fölfedeztem neki titkos nevemet, ő egy hatalmas nemzetséghez tartozott, mindent reméltem XV. Lajosnak irántami kegyességétől; bizodalmamat e' nőbe helyzém, ki du Barry asszonynak barátnéja volt, tanácsára Londonba folyamodtam egy híres szemészhez; hol azonban néhány hónapi tartózkodás után elhagyott a' Hyde-Parkban. Miután minden vagyonomtól megfosztott, semmi segédmód nem maradt számomra, mert nevemet, melly Velencze' boszujának tett volna ki, titkolni kellvén, senkihez segedelemért nem járulhattam. Féltem Velenczétől, 's kémek, kikkel azon asszony vétetett körül, ügyefogyottságomat hasznukra fordíták.

Kalandjaimmal, mellyek Gil-Blashoz is hozzá illenének, megkimélem önt; végre kénytelen lettem Quinze-Vingtsbe menni, hol felvétetésemet ő, a' hűtelen asszony, eszközlé, miután Bicêtreben, mint tébolyodottat, két évig tartatott zárva. Ha Benedetto Carpi tömlöcztartóm' elveszte előtt, börtönöm' helyzetét tőle kitudakolám, a' kincstárt könnyen fellelhettem volna. Azonban daczára is vakságomnak menjünk Velenczébe. A' börtön' ajtaját megtalálom, falon keresztül fogom látni az aranyat, érezni azt a' víz alatt, hová elásatott, mert Velencze' eseményei, mellyek hatalmát felforgatták, ollyanok, hogy a' kincstár' titkát bizonyosan sírba vitte magával Bianca' testvére Vendramino, a' doge, ki, mint remélém, a' tízeseket megbékéltette volna velem. Jegyzékeket intéztem az első consulhoz, alkukötést terjeszték az austriai császár elibe, mindegyik mint esztelent utasított el! Jöjön, siessünk Velenczébe, koldusokúl indulunk el, milliókkal térendünk meg, visszavásároljuk jószágaimat, 's ön lesz örökösöm, varesei herczeg lesz.

E' bizodalmas közlés által, melly a' husz éves ifjú' képzelődésében költemény' arányait vevé fel, elandalítva, mellettem azon ősz fejet, előttem a' bastillei árkok' fekete pangó vizét, hasonlót a' velenczei csatornákéhoz — látva, egy szót sem feleltem. Ő kétségkivül azt hitte, én is szintúgy mint mások mindnyájan, lenéző szánakozással itélek felőle; néma mozdúlatot tön, 's Velenczében töltött boldog napjaira emlékezvén vissza, fogta klarinetjét, 's búsan fútt rajta egy velenczei dalt, hajós-

dalt, mellyben régi, szerelmes patriciusi korát lelé fel. Valami ollyféle volt mint a' Super flumina Babylonis. Szemeim könybe borúltak. Ha tán némelly elkésett sétálók a' Bourdon-boulevard' hosszában jártak, kétségkivül meghallgaták a' számüzöttnek ezen utolsó imádságát, egy elvesztett névnek utolsó siratását, mellybe Bianca' emléke is vegyült. De az arany csakhamar ismét felülkerült, 's a' szerencsétlen szenvedély eloltotta a' felvillant fényt.

— Azon kincstárt, monda, szüntelenül látom, ébren 's álmomban, benne sétálgatok; a' gyémántok ragyognak; nem vagyok olly vak, mint ön gondolja; azok világítják éjemet, utolsó Facino Cane' éjét. Isten! milly korán érte ostorod a' gyilkost!

Megigérvén, hogy Velenczébe fogok menni vele, haza vezettem őt, Quinze-Vingts' ajtajánál megszorítá kezemet, épen midőn némelly lakodalmasok tértek haza, tele torokkal kurjongatva.

— Honn vagyok, monda az öreg.

Facino Cane a' következett télen, hat hónapi gyengélkedés után, meghalt hurutban.

Franczióból.

Tasner Antal.

Magyar játékszíni krónika.

Aug. 26. Szapáry Péter, szinjáték öt felvonásban, Birch-Pfeifer' munkája, fordította Komlósi. Drámai szegénységünkön szánakozva, idegen kéz ajándékoza meg bennünket e' magyar történeti tárgy' kidolgozásával. Alig mondhatjuk ki, mennyire nincs köszönet benne. Üres, fölületes charakterek, pityergő és ordító nép űzi egymást a' szinpadon keresztül, hol a' magyart régi nyersebb erejében látni ohajtottuk. Szapáry Péter és Zrínyi ebben megegyezők, csakhogy amabban több dramai élet és actio, ebben több költői elem, 's fényesebb dictio van; de mindkettő egyaránt gyötri az értőt, 's egyszersmind elszomorit. Részemről ohajtanám, inkább ne látnók hőseinket szinpadon, mint illy idegen rongyokkal megaggatva, 's várnók el azon szerencsésebb időt, mellyben hazai dramairóink a' kor' 's nemzetiség' szellemétől mélyebben meghatva történeteinkhez illőbb szinmüveket adnak.

Alig merjük ohajtani, hogy szinészeink az illy darabokban igen jól játszanak. Itt a' jól annyit tesz, mint rosszúl, 's csak tehetségöket rontanák meg. Azonban mind Zrinyinek, mind Szapárynak van közönsége, 's ez intés iróinknak, hogy magyar történeti 's kivált hősi tárgyak' kidolgozása nem volna háladatlan munka.

Aug. 27. Árpád' ébredése, harmadszor, 's utána Fiatal házasok, eredeti vigjáték Csatótól.

Árpád' szerepében most Megyery lépett fel Játékában méltóság 's erő volt, 's ha ehhez még egy kevéssel több érzés járul, előadását tökéletesnek mondhatni. Különösen megjegyezzük, hogy ez: „Vagy tán csalódom? nem vagyok hazámban?“ több mint puszta kétkedés; ennek mélyebb jelentése van; miért is sem csupa kandi kétkedés', sem ironia' hangján ejteni nem kell, hanem öszhangoztatni avval, a' mi következik: „Vagy oh — Hadúr ne adja stb.“ Egressy' (költő) játékában nehéz megmondani, mi a' fogyatkozás. Általános érthetősége (nem csupán szavainak, hanem itt játékának érthetőségét gondoljuk) mellett nem látszik elég ihletettnek; szomorgása 's emésztődése mellett kevés harag 's boszonkodás tűnik ki, mi néha helyén állott volna; 's valami köznapi conversatio' hangján mondatnak a' legmélyebb jelentésű helyek. A' mai előadást egyébiránt a' három közül legsikerültebbnek lehet mondani.

Csató' vigjátéka igazán vig, élénk; sebes, könnyű, elmés dialogusával 's az élet' meglepőleg való képeivel ajálkozó. 'S ez az, mi velünk a' 2 's 3 felvonás' lassu haladását, csaknem cselekvénytelenségét feledteti; ezen cselekvénytelenséget azonban inkább a' külsőre akarjuk érteni; mert Lengei' habozásai belsőleg csaknem végig fenn tartják a' mozgást. Csupán azt az egyet ohajtanók, hogy Lengei ne mindjárt másod napunja meg feleségét, ez igen bántó: kevesbbé az, ha néhány nap mulva történik.

Az előadás általában jó 's a' színmű' elevenségének megfelelő volt.

Aug. 28. 1) Fiatal keresztanya. Irta Scribe. Fordította Jakab István. 2) Tündérkastély magyarországban, vigjáték két felvonásban.

Az első meglehetős kis vigjáték, 's szinészeink az effélét tökéletesen megbirják. A' má-

sodik silány kis darab; de életet és érdeket nyer Déryné' és Szerdahelyi' játékaik által, kik Marcsa' és Farkas' szerepeiben mesterül játszanak. Segíti a' játék' hatását Szentpétery (Vámházy), ki az efféle szerepekben szinte igen helyén van. A' darab illy előadás mellett még egy ideig fenn tarthatja magát, kivált ha Vámházy' felfohászkodásainak legalább fele kihagyatik.

Aug. 29. Sevillai borbély. Vigdaljáték 2 felvonásban. Muzsikáját szerzette Rossini. Fordította Bántó.

Aug. 30. Angelo, Padua' zsarnoka. Irta Victor Hugo. Fordította Csató Pál.

A' darab, mint tudatik, nagy színi hatású, a' fordítás ollyan, millyet Csató' kezéből várhatni: könnyű és sima. Csupán a' sok kegyed ellen van kifogásunk. Ez a' kegyed valóban kegyetlen szó. Nem veszik-e észre iróink, hogy ez szintúgy czím mint n a g y s á g o d, m é l t ó s á g o d, 's németül Euer Gnaden? 's evvel akarják-e a' társalkodást egyenlőségi lábra állítani? A' kegyed megmaradhat, midőn valakit czímezni akarunk, de egyenlő conversatioban az ö n hasonlíthatlanúl jobb. Mi az p. o. midőn Lendvayné (Bragadini Katalin) a' mérget megiszsza 's roskadása közben is bizonyítja ártatlanságát, férje megrögzöttségében így szól: Bragadini Katalin, én nem hiszek k e g y e d n e k, ellenben Thisbe: én hiszek k e g y e d n e k Katalin. Micsoda feszes beszéd ez egy haldokló felett. Nem jobb volna-e itt: ö n n e k (a' mi nem czím) 's még inkább n e k e d?

Mi az előadást illeti, azon kivétellel, hogy az első felvonásból alig értettünk valamit, azt a' jobbak közé lehet számítani. Lendvayné hozzá szoktatott bennünket, hogy e' szerepben tőle csak jelest várjunk. E' várakozásunkat ma sem csalta meg. Játéka való 's érzelemteljes volt. De várakozásunk felett ('s ezt ne vegye bántásnak a' fiatal színésznő) jó volt Laborfalvi' (Tisbe) előadása, ki nem könnyű szerepének indulatjait 's szenvedélyeit mind felfogni képes, mind kifejezni elég erős volt. E' szép haladáshoz szivünkből szerencsét kivánunk. Lendvayról (Rudolfo) senki sem mondhatja, hogy rosszúl játszott; de mióta Kassáról visszatért, valami hátraesést veszünk észre előadásaiban, a' mi, ha meggondoljuk fiatalságát, szép tehetségét, gyors és biztos haladását a' budai színpadon, felette szomorító. Valami gyilkos, természetlen, magyartalan szóharapdálás, szóhabarás 's elszaporázás kezd divatba jőni némelly színészeinknél, hogy egy szótag sem mondatik ki isten' igazában: 's ez a' hiba 's az érzékenyebb helyeknek hamis intonálása (hangozása) hibái főkép Lendvaynak, ki egyébiránt, midőn mozdulatait nem túlozza, a' legdélczegebb hős, a' legdelibb szerető színpadon. De mit használ a' leghősibb, legdeliebb tartás, 's mozdulatok, ha azoknak a' beszéd' hatalma, mi mindig fő marad, erőt és életet nem ád? Ha Lendvay annyira birná a' beszéd' erejét, a' milllyen jól tud állni és mozogni, büszkeségünk lehetne akármelly színpadon. De erre, úgy látszik, kivált most, legkevesbet fordít, 's ez felette kár!

Fáncsy Homodeit szorgalommal 's részletekre nézve nem rosszúl adta; de az egésznek nem volt azon hatása, melly kivántatik. Neki féltnek, irtózatosnak kell vala lennie, 's ő csupán ármányos volt.

Szentpéteriről (Angelo) sajnálva kell ismétlenünk, hogy leghelyesebb játéka mellett is szava nem elegendő az illy szerepekre.

Aug. 31. Kétalakú, vigjáték 4 felvonásban. Holbein' munkája. Fordította Jakab István.

Mind a' darab, mind az előadás jók. Egressy szokott ügyességével játszotta a' kétalakút. Említenünk kell még Megyeryt (Kober), ki még Budáról ismeretes kalapjával a' közönség' mulatságára ismét megjelent, 's csekély szerepét játéka által érdekessé tette. Megyerynek sok illy apró szerepe van, mellyeket, úgy szólván, ő emel ki a' semmiségből. Színészeinknek ezt figyelmökbe kellene venni, 's kis, alacsony szerepek' felvállalásától nem iszonyodni, azokat nem érdemök 's tehetségeik alatt valónak tartani, 's különösen el nem feledni, hogy egy mesterül játszott kis szerep hasonlíthatlanúl nagyobb díszére van a' színésznek bármi nagy, de középszerűleg, vagy rosszúl adott szerepnél. Barta több, mikor a' Huszárt adja (Miveltség 's természet), mint ha fél készülettel Zrinyit vagy akarmelly hőst játszik; Szentpétery jobb sírású (Molnár 's gyermeke) vagy Zsidó (Tudor) mint Angelo; Fáncsi jobb szerecsen (Fiesco), mint hős vagy szerető. E' részben azt tartanám követendőnek: Megkísértení 's merni a' legnagyobb szerepet is, de nem vonakodni a' legkisebbtől; mert kiben szorgalom 's tehetség van, a' kicsint, ha nem nagygyá, legalább érdekessé teheti. V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 10. 1837.** **21. szám.**

Tartalom: Szigetvár. *(Sissay)*, 321. sz. — A' föld' tulajdon melegsége. *(Vajda)*, 326. sz. — Nőboszú. 330. szelet.

Honfi! ha föllépendsz döledék várára szigetnek
Sírva ne említs szót sajnos eleste felől:
Ott ős Zrínyi körül bátor daliái feküsznek,
Gyenge panaszszózat bántja nagy álmaikat.

Vörösmarty.

Szigetvár.

—

A' magyar főhadi-kormányszék' parancsolatjára egy csapat ujonczot vezeték hazánkból Nápolyba, az épen ott mulató cs. kir. foglalmányi (occupatioi) sereghez. Embert és világot látni, tapasztalni, ez vala életemnek egyik még ki nem elégített szenvedelme; 's ím egy új tágas tér nyílt meg előtte: Firenczét, Rómát remélém nem sokára láthatni, a' classicus világ' 's Olaszország' középkori építészi, szobrászi 's képirási remekműveit: a' Pantheont, sz. Pétert, a' belvederi Apollót, Laocoont, Raphaëlnek Krisztus' megdicsőitését, Angelo' sixtini kápolnáját — fejem szédelgett e' dicső tárgyak' merő képzeletére is, 's olly teljesen merülék el szép jövendőmbe, hogy magyarországi utamat figyelemre sem méltattam.

Sz. Lőrinczre érvén az útibiztos Szigetet írja marche-routtámba. „Micsoda Sziget ez?" kérdem.

„Zrínyi Szigetvára!" felelé szembetünő nemzeti önérzettel.

E' szavak varázsigékként hatának belsőmre. A' hazafi 's katona felébredt bennem 's megtámadá a' műkedvelőt. „Nyomorult, lobbantá érzésem szememre, magyar, fegyverhordozó tagja vagy-e azon seregnek, mellyben Zrínyi vitézkedett? esküdt követője azon zászlónak, melly alatt halt? 's lelked nem méltatva hazád' classicus helyeit, a' külföld' tájain mereng, a' müvészet' müvein, midőn itt cselekvés, hazafiui feláldozás, a' legnagyobb emberi tett áll előtted!" Pirulva vonám el figyelmemet andalgásom' eddigi tárgyairól; Zrínyi' hős alakja álla előttem, Solimané, Alapyé, Ali-Portuké, 's Szigetvár' ostromfüste elborítá szemem előtt Olaszország' egész müdicsőségét.

Szigetre érvén, sebesen elszállásolám újonczaimat, 's szállásomra, háziasszonyomra 's konyhájára, szóval mind azon sokféle kisded dolgokra, mellyek a' fiatal tisztek' szemében máskor olly előkelő tekintetűek, ez egyszer nem is gondolván, egyenesen a' vár felé indulék.

Odaérvén megilletődésem leírhatlan vala. Erősséget jöttem szemlélni, hatalmast, melly a' világ' egykori legdiadalmasabb császárának ellenállott, 's — ki kell mondanom gondolatimat — egy dióhéját, egy egérlyukat találék, melly első pillanatra minden eszméimet, minden hiedelmemet megzavará. „Ez, kiálték fel

álmélkodva, vagy nem Zrínyi' Szigetvára, vagy ha az, akkor mind azon nagy és csodálatos dolgok, mellyek e' helyről regéltetnek, puszta mesék; mert hogy egy ember maroknyi néppel, akár mi oroszláni legyen is az, ezen dióhéját a' kelet' akkoron legrettentőbb, szelleme' hősi korában álló hatalma ellen védelmezhette volna — ezt, a' historia akár minő tanúbizonysága mellett, velem ugyan senki nem fogja elhitetni."

Azonban pontosabb nyomozás után meggyőződém, hogy az a' mi Szigetvárból még most áll, csak a' fellegvár' belső négyszöge; az új- 's óváros' falai nem léteznek többé, a' fellegvár külső erősítményei sem, ámbár nyomaik észrevehetők: de ha magunknak az egész erősséget is, mint az hajdan álla, képzeljük, mocsárok közepett, hol most zsombékos róna terül el; az egész mind a' mellett olly kisded, szűk és csekély, hogy a' puszta anyagi erő' számítását e' történet' magyarázatára egyáltaljában elégtelennek találjuk, 's hihetlenségünk, minden historiai tanubizonysággal szemközt, itt a' hely' színén győzhetetlen marad, míg a' moralis minden számításokat megvető erőhöz nem folyamodunk.

De ez nem utolsó tárgy vala, mellyen itt fennakadék. Mi, kik e' történetet a' historiából ismerjük, Zrínyi' hős halálát, szellemi oldalról fogván azt fel, mint győzedelmet tekintjük, még pedig mint ollyat, mellyet tíz nyert csatáknál felebb becsülünk. Szigeten ellenben a' hagyomány kivált a' törökök' pusztítását, 's Zrínyi' 's társai' véres végét szállítá át, a' történet' külső oldalát, érzéki egész borzalmasságában, kivetkeztetve erkölcsi jelentéséből. Ezen észrevétel sérté érzelmemet. „Mit, kiálték-fel, Zrínyi meggyőzetett volna? Nem, nem, ezerszer nem! A' ki halni, a' hazáért halni tud, nem győzetik meg, az szabadon, diadalmaskodva minden felett, a' mi az embert e' porléthez kötheti, száll le sírjába. Míg e' kard csörög oldalamon, e' magyar, nem, ez emberi szív dobog mellemben, e' hitet vallom, belőle ki nem vetkezem. A' szabad hazafiui feláldozás az emberi erő' és erény' legfenségesebb diadala, a' legnagyobb tett, mellyre halandó magasulhat!"

A' várból a' helység' templomába menék, oda utasíttatva Zrínyi' halála festményének megtekintésére. E' tárgy itt a' hely' minéműségéhez képest vallási szempontból van előadva:

Zrínyi halálra sebesítve haldokló félben egy töröktől megragadtatik, jobb keze egy másiknak üstökét még tartja ugyan, de töredező szeme már segítséget csak az égben keres. Ezen előadás, mellynek gondolatja 's kivitele száztól előttem 's utánam megelégedéssel szemléltetett 's szemléltetendik, engem a' legmélyebb megvetéssel tölte el. Zrínyit haldokló félben ábrázolni, midőn teste az ellenség, lelke a' halálnak martalékává válik, 's ő, önmagában támaszt 's segedelmet nem lelvén, azt kénytelen magán kivül keresni — az nekem olly visszás, fonák, a' tett' lényét megsemmisítő eszmének látszott, hogy tartósan azt nem is szemlélhetém 's fellázzadt érzelmem' enyhülését keresvén, ujonan azon örök hírű falak közé vonulék, mellyek Zrínyi' dicsősége' legigazabb tolmácsai.

Itt azon földön, mellyen Zrínyi járdalt, azon légben, mellyet lehele, azon nap alatt, melly felette is sugárzék, magam fogék halála' képének előteremtéséhez. A' halhatatlan lélek' szabad diadalának minden kényszerítő anyagi hatalmon felett vala főeszméje. A' hely' színéül a' valódit választám, a' cselekvés' perczenetét a' kirohanást. Zrínyi 's társai' tekintete, minden mozdulatai egy római triumphator' győzelmi menetéhez a' dicsőség' templomába hasonlítának. Sőt meg nem elegedém a' puszta cselekvő személyek' rajzával, rohanásaikat a' halhatatlanok' egész serege kísére, részvevőleg felettök lebegvén; ég és föld jöve mozgásba, mint Homer szerint Achill' sírja felett a' halandók és halhatatlanok tizenhat napig 's éjig kesergének; 's végre kifáradván munkámban, magam is mosolygok, észrevévén, hogy nem egyedűl képet állíték össze, hanem egyszersmind a' hősköltemény' titkát is kitalálám. Tudniillik, világos lön előttem, hogy a' költészet' ezen legmagosabb nemében a' csodálatos 's föld feletti szükségkép foglal helyt, mivel a' történet' nagyságától végső pontra felhevült képzelődés általjában a' dolog' természetes folyamatja előadásával meg nem elégszik, 's a' mi a' teremtő erő' szüksége a' szülő perczenetben, az szabály a' müre nézve, mit azonkivül már e' költészetnem eredetkora' szelleme is hoz magával; tudniillik a' nemzetek' ifjuságí szakában divatozván, ennek saját formáit 's színeit veszi fel: a' regefélét 's csodálatost.

Zrínyitől gondolatim természetesen Soli-

manra, 's tőle magam sem tudom hogy, Napoleonra jutottak. Eszembe ötlék azon angol tiszt' állítása, ki Napoleon' tartózkodását a' Bellerophon hajón leirá: „hogy a' legmagasabb bátorsággal nem bírt!" Napoleon? Jóízűt nevettem akkor. De most úgy tetszett, mintha állítása' értelmét áthatnám. Az egyesnek feláldozása milliókért csakugyan mint az emberi erő' 's erénynek, úgy a' bátorságnak is tetőpontja; mert életünkön felül mást, többet, 's magasbat, valóban nem áldozhatunk. De a' hódító, ki az emberiséget dicsősége' zsámolyának tekinti, 's mint eszközt használja, nem áldozza fel magát milliókért, hanem száz ezereket magáért, 's így az érintett tulajdonnal nem bírhat. Napoleon Waterloonál igen is nem eshetett el; olly logicai fő illy következetlenséget nem követhete el: de épen mivel a' feláldozás, munkássága' egész irányzatával ellenmondásban állott, a' bátorság' legnemesebb, erkölcsi fokát sajátának mondanunk nem lehet. Elmerülésemben, mint egykor Newton számításai mellett, elfelejtém az ebédlés' idejét, 's háziasszonyom hivatott. Búcsút vevék tehát a' vártól, 's egy kis kanyarodás által a' „Zrínyi' erényének" szentelt kápolnához érék, azon ponthoz, hol, mint hiszik, véráldozatja szent helye van. Zarándok áhítatosabb szívvel nem közeledik a' szent sírhoz, mint én küszöbéhez. Némán, lelkem' egész mélyében megindulva, fohászkodám a' menny' és föld' mindenható urához: hogy e' haza' tágas határai közt Zrínyi' magas példájától serkentve 's buzdítva, soha se fagyjon ki a' honszeretet és hazafiui feláldozás' lelke, mi nélkül a' világtörténetek' tolongásában mint nemzet meg nem állhatunk.

Kalmárházba szállítattam a' piaczon; házigazdám nem vala otthon, 's felesége, hetivásár lévén, boltjában elfoglalva: így, hogy magam ne ebédeljek, egyedül tíz éves leányát ülteté hozzám, a' házi tisztelkedést teendőt. Nagy isten, milly otrombák a' fiúk illy korban! 'S ezen gyönyörű kis szőke angyal milly ügyesen 's módosan igyekezék képviselői szerepének megfelelni. Elérzékenyűlve mint valék, gyermekded társasága végtelenűl jól esék érzelmemnek. A' vendéglés is felülmúlá minden várakozásomat. Teli mint valék Zrínyivel, elhitetém magammal, hogy e' jó fogadást egyenesen neki köszönhetém, 's valóban azt még most is hiszem. Zrínyi seregünk tábornagya volt, 's olly hihetlen dolog volna-e, ha nagy tette emlékezete' a' hely' színén, bár századok után is, szintazon sereg' egyik tisztje iránt nagyobb szívességet eszközölne, mint azt másutt tapasztalni szoktuk?

Azóta Zrínyi' képe a' tót Auróra' czímlapján megjelent, 's a' somogyiak áldozatja' napját évenként ünneplik, többek közt misékkel is, mi annál nevezetesebb, mivel Zrínyi, mint a' historiai adatokon kivül, unokája' hőskölteményéből is kiviláglik, protestáns vala. De helyesen! mert Zrínyi nem protestánsokért, catholicusokért, tótért, horvátért vagy magyarért halt, hanem a' magyar nemzetért egyetemben. Nemzeti életünk több mint ezer éves, 's azóta ezer csatákban egyesűlve vérzettek 's haltak e' haza' minden vallású 's nyelvű fiai. Azért akármelly vallás 's nyelvkülönbség válaszszon is el egymástól, a' haza' szent ügyében, honszeretet's nemzeti szellem által egyesülve, egy férfiként kell állnunk annak veszélyeiben tettek által bizonyítva, hogy méltó tagjai vagyunk azon házának, mellyet Zrínyi' neve dicsőit.

Naplómból egy pár későbbi hozzáadással.

Sissay.

A' föld' tulajdon melegsége.

Sokat álmadozék az emberiség néhány évezred óta — a' mennyire tudniillik iratok által az a' mai kornak tudtára van — a' világról, annak kiterjedéséről, alkotásáról, alkotójáról, — de álmait valónak 's a' valósággal teljesen megegyezőnek ma sem vallhatjuk, sőt kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy több ivadék enyészendik el, több század sőt ezered fog a' nemlétel' kebelébe az emberiség' feje fölül visszahanyatlani, mig az általános fátyol egy kissé félre lebbenthető lesz. A' mindenségről nekünk csak sejdítésünk van, az időnek határait mi nem ismerjük, a' tér' végetlenségén csak bámulunk 's korlátozott elménkkel azt határozzuk meg, hogy végetlen szám nincs, pedig sem gondolatunkban, sem a' valóság' fölfogásában véget nem találunk. De ez még mind nem csoda; nem az, hogy a' tejes ut' fényének okát szét nem tagolhattuk, hogy a' Syrius' pályáját, mozgásainak törvényeit 's általában a' naprendszerek' összeségét meg nem határozhattuk 's egy szóval, hogy a' végetlenségnek véget nem szabtunk, — mert ez,

nem olly tökéletlen csillag' szüleményeinek föladása, millyen a' mi homályos földünk. Nagyobb fejtegetési tárgy az: miért vagyunk olly kevéssé ismeretesek tulajdon bolygó csillagunkkal, a' földdel; miért ismerjük nagyban olly kevessé azon folyót, melly a' földgolyót körülveszi, melly ezer tüneménynek előhozó anyja, melly villámokat hord kebelében, szirokkóvá tud változni, orkánként dúl, esőt csap le, gőzből tápláltatik, 's mellynek határát talán a' hulló csillagok jelelik; miért vizsgálhatók olly kevessé ki a' vizek' összes tömegét, melly a' hegyek' ormain forrásokat buzogtat elő, a' völgyeket csermelyekkel, a' sikokat folyamokkal metszi keresztül 's a' lapályokon tavakká, tengerekké gyűl össze; miért nincs majd legkisebb adatunk a' földnek belérőll, 's miért ismerjük még kérgét sőt fölszínét is állataival, növényeivel, ásványaival olly tökéletlenül.

A' mit mi a' világról mondhatunk, semminél alig több, 's mit a' földről tudunk, a' semmit kevéssel haladja meg. Általában az idő végetlenségéből csak néhány évezredet ismerünk; földünk' lételének csak újabb korát látjuk, mig előbbi életszakaira csak némelly nehezen gyüjthető tüneményekből okoskodunk, 's a' világtérben számolásunk egy napon, tulajdon napunkon túl alig halad. Földünkön is csak a' fölszín' emberei vagyunk, itt tüneményeket jó számmal látunk, a' nélkül hogy azok' okainak kutfejét kimeríthetnők, hogy a' valóba egy pillantást vethetnénk, látjuk az életet, a' nélkül hogy megfoghatnók, látjuk a' halált a' mellett, hogy a' halál' lételét lényegesen tagadjuk. Bányáink a' föld' felbőrének sértegetései, karczolásai; a' kérget megfúrni mesterségünknek mindeddig nem adaték, annál kevesebbé a' föld' belébe behatni. Milly nehéz illy állapotban okoskodni, milly bajos véleményeket állítani föl, minden gondolkozó könnyen átlátja.

Én e' jelen sorokban nem akarok a' világ' összeségéről regélgetni, vizsgálataimat csekély földünkre szorítom, 's itt is elmellőzöm csillagunk' életkorának fejtegetését, el fölszinének 's a' mennyire lehetne kérgének alkotását, szikláival 's az ezekre alapított általános háborokkal együtt, nem említem meg az ásványok' elrendelését benne, nem a' füvekét és állatokét rajta, hanem a' föld' egy tüneményének, a' melegségnek, magyarázatára szorítom magamat, melly magában már kevessé van még kifejtve, a' közönség' tudomására pedig az sem adaték, a' mi némileg világos belőle.

Hogy általában régente, évezredek előtt, a' föld' melegségi állapotja a' mostanitól különböző volt, a' tanult világ előtt egészen ismeretes, és általában elfogadott dolog. A' legnagyobb granitormok szinte úgy jegesedés által származtak, mint a' legapróbbik gyémánt vagy granát, vagy akármelly legkisebb jégtű, jegesedésök előtt pedig szükségképen nagyobb melegséggel birtak, sőt nagy hő folyóságban kellett fölolvadva lenniek, 's ezen héfolyamnak az egész föld' szinét el kellett foglalnia, mert a' jegesedés belőle a' föld' minden részén és pontján történt. Ezekből pedig az foly, hogy hajdanában a' föld nem csak melegebb állapotban volt, mint most van, hanem már fölszinén olly héség uralkodott, mellyben a' granit 's minden ismeretes érczünk fölolvasztva tartaték, 's meglehet, hogy a' középpont felé még nagyobb volt a' héség, de meglehet, hogy eredetileg egész csillagunk' melegsége súlyegyenben volt, tehát a' fölszinen olly nagy, mint a' közép felé; — a' miről azonban adatunk, sem egyikről, sem másikról nincsen.

Minden ásványnemnek 's ha ugy merek szólani, minden fajnak megvan azon bizonyos tulajdon héségfoka, mellynél híg állapotba megy által a' merevből, és megfordítva, 's ezen héségfok igen különböző az ásványok' nemei szerint. Így nálunk a' kénesőt (higanyt) csak mesterséges hideggel lehet megmerevíteni, Reaumure — 40 fokánál, mig sok érczünk majd minden mesterséges hévségfokunkon is merev állapotban akar maradni. Képzelhetni tehát minő melegség kivánataték meg arra, hogy földünk' szinén az arany, ezüst, vas, a' granit 's a' sziklák' minden neme híg állapotban tartatott legyen.

A' héségfok' eredeti megegyezését a' földszin' egész kiterjedésében, 's a' földteke' külszinét képző folyadék' azonosságát bizonyítják a' nagy granittömegek, mellyek a' földkéreg' alapját képezve, egyik polustól a' másikig kinyulnak, mindenütt azon alkotó részeket mutatva kevés változással. Hihetőleg első jegesedést nagyban a' granit kezde hig csillagunkon, — de meghatározni nem merem: honnan van, hogy a' jegek, vagy ismeretesb szóval a' kristallok, miért nem ültek fenékre a' folya-

dékban, mert alig gondolható, hogy a' folyadék' önsúlya a' graniténál nagyobb volt volna. Magyarázatot lehetne talán a' föld' tengelyforgásánál, vagy a' folyadék' részecskéinek összeragadásából, vagy a' sziklatömegek' végetlen nagyban képződésétől keresni, 's meglehet, hogy ezen fenékre törekvés' és ellenállás' következésében támadtak a' granithegyek, a' helyett hogy az egész egy szép kögréteget képzett volna: de én ezzel itt nem akarva vesződni, a' kitűzött czélfelé sietek.

Azon hig golyóban, mellyet csillagunk nagyon hihetőleg képzett eredetileg, a' nehézség' törvénye szerint, a' nehezebb testolvadékok közelebb estek a' középponthoz, 's a' könnyebbek a' fölszinhez. Természetes tehát, hogy a' viz és levegőféle részek a' középponttól legtávolabb eső rétegeket képzék, valamint az is magától érthető, hogy a' mostani földgolyó' háromnegyed részét tevő viztömeg, a' tenger és oczeán nevü, csöppes állapotban nem lehete, hanem csupa gőz volt, 's mint gőz a' mostaninál végetlenül nagyobb helyet foglalt el, a' mit szinte el lehet a' levegőről is mondani, mellyek szerint pedig a' föld' gőzköre eredetileg megmondhatlanul nagyobb volt a' mostaninál, 's némikép hasonlíthata az üstökös csillagok' légköréhez. Ehhez járul még egy nagy dolog, az t. i., hogy földünk' pályája a' nap körül hajdanta hosszúkásabb ellipsist képeze, 's most egyre a' köridomhoz közelít, miből talán nem egészen roszul következtethetjük, hogy földünk eleinte bolygó csillag volt, nagy gőzkörü 's egy általában hig, hasonlítva a' mostani üstökösökhöz, melly állapotjából tán millió éveken által képződék által a' mostaniba. Milly nehéz azonban itt meggyőződést, bebizonyodást várni, abból itélhető, hogy a' csillagok' élete nem évek szerint számlálandó, hanem olly hosszú időmérték szerint, mellynek a' földön név nem adatik, melly ezer sőt tán milliárd éveket üt föl. Hogy pedig ezt állítva nem regélünk, abból kitetszik, hogy négy ezer év óta az emberiség nem tuda csillag-kor-változást észrevenni, 's egy nap-évnek is hihetőleg igen csekély részét élte le, 's mostani csecsemőségéből tiszteletes vénségre kell jutnia, mig p. o. Halley' üstökösén észreveendheti a' meghűlést, az ebből következő kisebb gőzkört 's a' mindig körhöz közelítést pályáján.

Földünk' mostani állapotjára húzamos meghűlés által jutott. Honnét kapta legyen kezdetben a' tulajdonává lett nagy héségfokot, mostani tudományunk szerint meghatározhatlan, de valónak mondható az, hogy tüzesen (tehát magától is világítva) és melegen kezdte napkörüli, 's némileg jelen pályáját járni. Ezen pályán pedig magánál sokkal hidegebb térben haladott, mellyel a' hevő' örök törvénye szerint, fölösleges melegét addig közlé vagy közli, mig ollyan állapotba nem jutott vagy jutand, melly a' lehetőségig legkisebb meleget hagyja csak meg neki 's midőn többé nem lesz mit tovább kölcsönöznie. Ha valljon ezen állapotra eljutott-e földünk, egy újabb kérdés, mellyet tehetségünk szerint ez uttal megfejteni törekszünk.

Hogy föltételünknél boldogulhassunk, 's hogy minél világosabbak legyünk, arra vagyunk itt olvasóinkat kérni kénytelenek: képzeljék a' földet a' mindenség' térében egyedül, vagy mivel ez nehezebb, képzeljék őt a' napnak és csillagoknak befolyása alul fölszabadultan. És millyennek találják ekkor a' föld' szinét? — Hihetőleg a' hidegség' azon fokán, melly itt kifejlődni képes: azaz a' föld' szinét egészen jéggel borítva, minden higság 's folyó anyag nélkül, következőleg minden növény és állati élet' hijával is. Tanubizonyságul szolgálnak erre teleink, 's még inkább a' földsarkok' közelén lévő telek, hol a' higany (kéneső) többé nem hig, noha a' nap és csillagok' befolyása nem szünt meg, 's noha, mint sok földvizsgáló állítja, a' heves földövekben beszívott meleget csillagunk a' sarkoknál ismét kiadja. — De ez nem volt mindig igy; az eredetileg tüzes föld hosszú időn keresztül tudott volna a' megfagyással daczolni, ha egyedül állott volna is a' természet' hideg nagy terében, de dacza egyre gyöngébb lett volna, — 's valóban ollyan is lett, mig ma földszine' tulajdon melegét vagy egészen vagy nagyobb részint elvesztette 's e' tekintetben a' csillagoknak, főképen pedig a' napnak alázatos szolgájává alacsonyodék, mellytől melegségét fő részint kapja.

Azonban a' föld' tulajdon melegét egészen nem vesztette el, (azt csak a' levegőről, vizekről 's általában a' kéreg' felső részéről mondhatni), belsejében a' tulajdon melegség uralkodik. A' nap sugarak nem igen messze hatnak a' földbe, mert nem igen mélyre kell alá ásni, hogy azon helyre jussunk, hol

a' héségfok a' leghidegebb tél 's a' legforróbb nyár' közepén ugyanaz marad, melly tehát egészen független e' tekintetben a' naptól. És ide tehetni a' föld' tulajdon melegségének határát. Ezen ponthoz pedig Sibiriában is eljuthatni, félre hányva a' havat, áttörve a' jeget, megfurva a' csontkeménységü földet, melly egyre lanyhább lesz alá felé, mig utóbb fagytalan, sőt meleg is annyira, hogy a' télnek semmi jelenségét nem érezi. De hogy áll ezen belül a' dolog? — Itt olly nagy mezőre vágunk be, 's olly kevés adatok mellett, hogy első megfontoláskor akár némákká ijedjünk, — de utóbb ismét bátorakká leszünk, tudván, hogy minden tudomány tökélytelen volt eleinte, és csak századok' ipara által fejteték ki, 's azzal biztatva magunkat, hogy ha a' föltalálás dicsőség, a' fejtegetés legalább nem ellenérdem, sőt azon fok, mellyen amahhoz juthatni.

A' francziáknak valamint a' természeti tudományok' egész mezején sőt az újkor civilisatiója' egész körében, ugy itt is első, enyészhetlen érdemök van. Ők iparkodtak leginkább titkai felől megszólaltatni a' természetet, 's ha csak egyes hangjait tudták is kicsalni, meg van kezdve a' nagy ábécze, mellynek segedelmével egy boldogabb kor, midőn mi már az anyaföld' kebelébe hanyatlánk, isteni igazságokat fog összeirni, előolvasni, tanítani! — Adataimat én is francziáktól veszem ez értekezésben, leginkább pedig Fouriertól, ki végetlen szorgalommal tön ez oldalról vizsgálatokat, és éles elmével állapítá meg a' melegség' viszonyainak több szabályát.

Általában a' föld' tulajdon melegsége tekintetében azt mondhatni, hogy a' föld' fölbőre alatt azon ponttól kezdve, hol egész évben ugyanaz marad a' héségfok, be a' középpont felé a' melegség egyre nevekszik. Ezt sokan tapasztalák a' földteke' minden részében, és tagadni senkinek eszébe nem jut. Mások tovább is mentek, 's meghatározni iparkodtak azon viszonyt, mellyben a' föld' melegsége alá felé nevekszik. Nem mindenütt ugyanazon szám jött ki, mert sok módosító körülmény adta elő magát, az igazsághoz azonban legközelebb látszunk járni, ha középszámmal élve, harmincz franczia rőfre (mètre) egy foknyi héséget teszünk. E' szerint tehát a' többször említett ponton alul minden singnyi haladás $\frac{1}{30}$ foknyi héségnevekedést szül, 2200 sing körül a' viz forrni fog, alább és alább pedig több és több ásvány van fölolvadtan, mig utóbb és belebb a' földgolyó' eredeti hig állapotjában áll, azaz olly végetlen nagy forróságban, melly hihetőleg minden testet megolvaszt.

(Vége a' jövő számban.)

Vajda.

Nőboszú.

Hernando Hernandez de San Pedro y Bachamonde y Pena Fulgida egyike volt azon ó spanyoloknak, millyen ma már kevés él. Noha sokat utazott, mégis változatlanul tartá meg a' spanyol nemzeti character' minden vonását, 's lelkiösmeretes dolognak látszék tartani, az ó spanyol öltözetet egész sértetlenségében hordani. Amerikában próbálta szerencséjét, hosszan tartózkodék Comayagnában 's azon idő után, mikor Uj-Spanyolország' tartományai erőszakosan elváltak az anyaországtól, visszatére Medellinbe, estremadurai születési helyére, aranykincseket hozva 's egy fiatal, nemes szép és szenvedélyes hitvest.

Dona Engracia Loyabanès, a' napfordítók' forró ege alatt születvén, a' creolnők' epedő tekintetével characterök' egész féketlenségét, vágyaik' egész forróságát örökölte. Igen nagy tisztelettel viselteték Hernando Hernandez' hosszú bajúsza iránt, de őt nem szereté. Mind a' mellett ohajtá a' szerelmet. Választása majd kiszabaték. Egy fiatal francziát tüntete ki, kinek pillantásaival a' templombeli uton találkozék; sikerült neki férje' szigorú őrködését megcsalni 's őt magához bebocsátani. A' vállalat nehéz volt, és nagy vakmerőség; de a' szerelmesektől okosságot kivánni annyit tesz, mint a' szilfától körtvélyt kérni, spanyol közmondás szerint. Azonfölül szeretője szintolly meggondolatlan volt mint maga az asszony. Mint mondók, könnyelmű franczia volt, gőgös, hánykolódó mint minden hazafijai. De ki veszélybe megy, belé hal.

Hernando Hernandez hamar meggyőződött megcsalatásáról. Mindazáltal soká hasztalanul iparkodék a' bűnösöket rajta kapni 's csak a' történetnek köszönheté gyalázatának kiviláglását 's a' boszúi alkalmat.

Éjszakai összejövetelnél történt, mellyet dona Engracia szeretőjének megengede, hogy a' férfiu a' legnagyobb szerelemmámorban

szerencsétlenül a' nevet elcserélé. „Minő szép vagy, Judithom," szólt hozzá, „milly bájolók szemeid!" — „Mit!" kiálta föl ez, mintha rosz álomból ébredne „te Judithot ismersz ... Melly zsidó vagy pogány nemzetség az? ... te szereted, áruló!".. Hasztalan akará az ifju magát menteni, nem hallgattaték meg; sőt a' mint ő csendesíteni akará a' nőt, ennek dühe annál inkább emelkedék, mig felső fokra hágott. Ekkor elfelejtve, hogy férje közel alszik, lármájával fölveré az egész házat. Don Hernando Hernandez fölébred 's fölkel. Erősen kopogata az ajtón 's szóla: „Nyissa föl! nyissa föl! parancsolom!" Ezen hang magához hozta hamar donna Engraciát. Hova rejtse el szeretőjét? Semmi bútor nem szolgálhata neki menedékül, semmi kijáráson meg nem szökheték. Csupán egy szőnyeg feküdt a' szoba' egyik szögletében, oda téve el, hogy a' brasaro' sziporkái meg ne gyujtsák. Ez volt az egyetlen menekedési eszköz. Az ifju néhány másodpercz alatt földre veté magát, a' szőnyegbe burkolódzott 's mig a' férj a' kardmarkolatfővel az ajtót veré, donna Engracia megijedés' hangján (melly nem igen lehete mesterkélt) kiáltoza: „Félek! segitség! segitség!" Azonban az ajtó engedett Hernando' erölködésének. „Senor, — szóla hozzá a' fiatal nő, — rablók' zaja ijesztett föl, kik az ablak' rostélyán át be akartak törni! Hivja kegyed embereit, vizsgálja meg a' kertet, a' tájt, bizonyosan nyomára akadand a' gonoszoknak!"

De Hernandez nem hagyta magát e' mentség által zavarba hozni; azonban tetteté, mintha hinné. „De bizonyos kegyed — felelt — hogy nem hatottak e' szobába? Nem bujtak el valahová?" — „Nem, nem!" felelt a' fiatal nő, — itt senki sincs, mint kegyed 's én. Hova rejtezkedtek volna ez üres szobában?" — „Igaza van, senora," — felelt a' férj, lábait a' szőnyeg-gombolyagra téve, — „igaza van!" — De dühöngő pillantásai hazugsággal czáfolák azon nyugalmat, mellyet mutatni erölködék 's azon hitet, mellyet szinlele. „Igaza van, — folytatá, kardvasát mozgatva, — itt senki sem búhatott el. Azonban mikor Godoi Aranjuezben, a' néptől üzetve, Osuna' herczegné' padlására menekvék, illyen szalmazsákba rejtezkedék 's igy két napig kikerülé ellenségei' cselét. Ah! ha én jelen voltam volna!" — ‚Mit csinált volna kegyed?' — „Mindent kardom' hegyével kutattam volna ki. De itt az nem szükséges. Itt semmi sincs, ugy-e, sennora?" 'S e' szavaknál többször átszurá kardjával a' szőnyeget. Fájdalmas fohászok hangzottak, de Hernando nem hallá őket, vagy legalább nemhallónak tetteté magát. „Most menendek! — szóla gúnyosan, — 's a' gonoszokat fölkeresem," — 's elhagyá nője szobáját, ki az ajtót gyorsan becsuká utána. Fölhengergeté a' szőnyeggombolyagot; a' fiatal franczia melle három szurással volt átütve: szájából özönben folyt ki a' vér. A' nő térdre hullott előtte 's hasztalanul törekvék a' sebeiből folyó vért megállítani. A' haldokló szólani akart, de csak e' szavakat tudá előhörgeni: „Nem volt kegyednek igaza!... Judith ... a' húgom' neve ... meghalok ... de szeretlek..." Még egyszer fölveté szemeit hozzá, hogy aztán örökre behunyja. Több óráig maradt holttetteménél a' nő, halványan, remegve; de midőn az hidegülni kezdett, 's látá, hogy minden segedelem hasztalan, elhatározá magát; — mert nem tartozék ő a' mindennapi asszonyokhoz, kik fájdalmokban hasztalan könnyűknek adják át magokat. Szeretőjét megmenteni nem tudván, megboszulni akarta. Elhatározá magát. Fölnyitá az ajtót 's tudtára adá férjének, hogy a' behatott rabló halva fekszik a' szőnyegben.

„Meghalt, senora? — Annál jobb; hagyjon aludni."

‚De mint gyilkos fog ön üldöztetni!'

„Csak nőm' szeretőjét ölém meg, 's ahhoz teljes jogom volt. Hagyjon ön aludni!"

‚Ellene szólok az illy rágalomnak! — nékem szeretőm nem vala; 's ha lett volna is, őt nem szabad egyedül, nélkülem megölni. Nem tudja, ön, hazája' törvényeit? Különben miért avatkozzék ügyünkbe az igazgatóság? A' holttestet félre kell takarítani.'

„Nehezebb, minthogy magam elvihetném!" felelt Hernando.

‚Tehát, segíteni fogok!" mondá a' nő.

'S valóban a' szőnyeggombolyagot összekötözé a' nő, fölsegíté don Hernando' vállaira, 's éjjel elvivék a' Gvadiana' partjára, melly kertjök' legvégénél folyt. Miután a' tehert nagy kövekkel megnyomták, hogy a' viz föl ne vesse, a' folyam' legnagyobb mélyére elsülyeszték. E' pillanat óta dona Engracia, ki előbb keveset gondolt férjével, teljes erejét megveté, hogy az esetet elfelejtesse vele. A' szép szemek 's a' bájoló száj gyakran nagy min-

denhatósággal birnak. A' nő végetlen sok szert tud használni, midőn megcsalni vagy rászedni kell. Nem roszul nevezé őt egy régi iró dolosum animal-nak, melly kifejezést egy franczia így fordíta: „oh nő, oh nő, te csalfa állat!“

Alig folyt el néhány hónap, mikor don Hernando Hernandez majd elhiteté magával, hogy csalódhatott, hogy gyanúja alaptalan, hogy a' megölt ember valóban tolvaj 's neje ártatlan lehete. Könnyű csalódni, könnyű hinni azt, a' mit ohajtunk. Azt mondá magában, ha a' megölt valóban donna Engracia' szeretője volt volna, ez nem feledte volna el olly könnyen 's nem bocsátott volna meg neki. De a' nő inkább arra törekvék, hogy mindent távol tartson magától, a' mi féltést gerjeszthetne. Mihelyt a' legkisebb gondot, a' legcsekélyebb visszaemlékezést vette nála észre, így szólt hozzá: „No 's megint visszaesik ön előbbi képzelgésébe; de vigyázzon ön, új bünre új bünhödés következik.“ Ha a' beszédet a' megölt férfira hozá, a' nő nyomban belevágott 's azt elhagyatá vele. Don Hernando soha sem látta nejét olly szelidnek, tetszetesnek, gyöngéden gondoskodónak; soha sem volt boldogabb mint most, 's gondolá magában, minden rosz szerencse is jó valamire.

Egy este mikor e' szerencsés átváltozásnak örült, akaratja ellen a' multra tért vissza. „Rajta — így kezdé — ön nekem mindent megmagyarázott, egy körülményt kivévén, mellyet elgondolni nem tudok. Mint burkolódhatott egyedül, minden segedelem nélkül e' szőnyegbe. Valakinek bizonyosan segítenie kellett.“ Loyabanès lánya pedig vitatá, „hogy a' beburkolódáshoz minden segitség fölösleges: kisértse meg csak, ön, — szóla tréfásan — tegyen próbát!“ — „Nem, nem, lehetetlen!“ — „És mégis, én önnek bebizonyítom; engedjen csak!“ 'S azon parancsoló, félig komoly, félig tréfás arczczal, mellyet a' nő 's a' ferdén nevelt gyermek annyira föl tudnak ölteni, megragadá don Hernandot bajuszánál fogva 's a' szőnyeghez vezeté, melly a' francziának halotti lepedőül szolgáltnak helyét pótolá ki. Don Hernando nevetett 's engedelmeskedék. A' nő elvette kardját, 's mondá, feküdjék a' földre le. „Lássa, ön, — szóla — most fogja meg a' szőnyeg' végét 's hengeregjen benne.“

A' férj tagadá, hogy lehetséges, — „Csak nem akarja, ön, — felelt a' nő, 's egy-, két-, három-, négyszer 's úgy tovább forogtatá mig egészen a' szőnyegbe volt burkolva.

„Dőre! dőrécske! — kiálta nevetve, — de megfúlok, igen feszesen burkolsz be.“ — „Most próbáljon, ön, kibontakozni 's karjait mozdítani.“ — „Lehetetlen, lehetetlen!? Mint egy czigarró össze vagyok göngyölgetve.“

Ekkor kihuzá a' nő a' kardot 's rá lépe a' szőnyeg gombolyagra, hogy kitudja, hol van férje' melle.

„Don Hernando Hernandez de San Pedro y Bachamonde y Pena Fulgida, tudja ön, hogy a' kit megöle, épen így volt beburkolva?“

„Senora, vessen véget a' tréfának.“

„Tudja, ön, don Hernando Hernandez de San Pedro y Bachamonde y Pena Fulgida, hogy anyám' leánya megesküvék, őt megboszúlni.

„Szerencsétlen, végezd tréfádat, vagy kiáltok.“

„A' hogy tetszik, Sennor, de én gondoskodva mindenkit elküldék hazulról; — különben ő mint vitéz halt meg és nem kiálta.“

Don Hernando teljes erejéből kezde kiáltani, de senki nem hallá. A' házban egy lélek sem volt, azon fölül hangját a' szőnyegburkolat is elölé.

„Vitéz volt ő, — folytatá az asszony, — 's egy hangot nem adott. De ön, don Hernando Hernandez de San Pedro y Bachamonde y Pena fulgida, ön gyáva. Csak gyáva ölhete meg földön fekvő embert. Gyáva ön, mert remeg.“

„Jól van, igazat szólsz! — De csak meg akarsz ijeszteni, jól látom. Barátném, szívem' lelke, szabadíts ki e' burkolatból. Mindent megadok a' mit kívánsz. Mit ohajtasz.“

„Boszut! vért!“

„Nem tudod-e a' gyilkosok' büntetését?“

„Azt véled, elfeledém a' folyóhoz az utat?“

E' szavakra többször beszúra a' szőnyegbe a' karddal, mig Hernando meghalt. Másnap reggel a' halászok meglelék hállójokban don Hernando Hernandez' holttestét 's az esetet bejelenték a' törvényszéknek. A' medellini Alcade-Mayor nyomban a' holtnak lakába ment 's az özvegy vonakodás nélkül elbeszélte a' mondtuk esetet. Dona Engracia Carcerèsbe viteték fogságba, hol méreg által halt meg, meg nem mondva azon vétkestárs' nevét, ki férje' holt tetemeit a' Gvadiánaig segité neki vinni.

Az Athenaeum' 19. sz. a' 302d. szelet' alján XI. Lajos helyett olv. XV. Lajos.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: *BAJZA.*

Második félév. **Pest, september' 14. 1837.** **22. szám.**

Tartalom: Közgazdaság' alapelvei (55), 337. sz. — A' föld' tulajdon melegsége. Vége. *(Vajda)*, 347. sz. — Magyar játékszini krónika *(V.)*, 350. sz.

A' nemzetek' mai körülményei közt a' pénz a' munkával olly szoros összeköttetésben áll, hogy majd egyik az ok vagy következés, majd a' másik; valamint az esőből gőz, köd, felhő lesz, 's azokból megint eső, úgy a' munkából pénz lesz, a' pénzből ismét munka.

Gr. Széchenyi.

Közgazdaság' alapelvei.

Oxfordi volt prof. Senior után.

Nassau-Senior, az oxfordi egyetemben volt professor, érdemlett hírt szerze magának nemcsak mint gazdasági iró, hanem úgy is, mint fő szerzője a' brit parlamentben 1834-ben keresztülment szegények iránti billnek 's mint egyik legmunkásabb tagja azon kormányzói választmánynak, mellyre az e' billen épült fontos törvénynek kivitele bizva volt. Mielőtt e' tudós a' legujabb években Schweizot meglátogatná, tanitmányi csak egy, gróf Arrivabene által készült tökéletlen kivonat után valának ismeretesek a' continensen; ezóta azonban egy az Encyclopaedia Metropolitana' számára készített czikkely által, mellyet Senior A' közgazdaság' tudományának vázlata (An Outline of the science of political economy) czim alatt külön is közrebocsátott, mind inkább elterjedtek. E' munkája' nyomán lesznek itt is S'. tanitmányi ismertetve.

Az emlitett vázlatot, melly egy legalább is 400 lábnyi, derék 8-r. kötetet adna, úgy lehet tekinteni, mint valamennyi angol oeconomistának rövid kivonatát 's mint legujabb és legteljesebb képét azon állapotnak, mellyben jelenleg a' közgazdaság' tudománya Angliában van. — Mielőtt a' munka' velejét érdeklenők, teljes méltánylással kell említenünk annak formáját, mellyben egy ritka példányát látjuk annak, mit tudományos illendőségnek vagy irói bon ton-nak lehetne nevezni. A' stylus' világossága és nemes egyszerűsége, azon figyelem, mellyel a' szerző minden műszót, mellyel él, pontosan meghatároz, a' szorosan nyomot tartó okoskodás, 's lélekismeretes és jóakaratú méltánylása mind azon véleménynek, mellyeket a' szerző el nem fogadhatni vél, kitűnő helyet adnak e' munkának mind azon kivonatok' 's kézi könyvek' sorgében, mellyeket e' tudomány' népivé tételének dicséretes szándéka olly nagy számmal szült.

Magokhoz a' tanitmányokhoz szólva, legelébb is ismerni kell a' kiterjedést és határokat, mellyeket S. a' közgazdaság' tudományának szab. 'S ez olly pont, melly felett a' mi nézeteink az övéitől egészen eltérnek.

Minden kérdés, melly e' tudomány' kö-

réből vétetik, két ábrázt mutat, vagyis inkább két, egymástól tisztán kölönváló kérdésre oszlik fel. Ugyanis akarmelly közgazdasági adatnál legelőször is kérdezhetem, mi okozza azt, 's ezen okot mindazon viszonyaiban, mellyekkel a' közvagyon' vagy gazdaság' növekedésével vagy fogyásával áll, nyomozhatom. Így például, ez vagy ama' gabona' folyó árra fel vagy alá száll. Mi okozta ezt? a' termesztés' olcsóbbsága vagy drágasága, avagy a' szükség és kész mennyiség közötti aránynak változása? 's fogja-e ezen ok a' társasági közvagyont és jövedelmet, vagy csak némelly osztályok' vagyonát és jövedelmét kisebbíteni vagy nagyobbítani? Midőn illyes nyomozatokba ereszkedem, akkor a' gazdagságot és jövedelmet veszem tárgynak, 's a' tudomány' egyetlen és való alzatának (substratum).

Úgy de ezen gazdagságot és kincset emberek termeszték és fogyasztják, értelemmel és érzéssel biró lények, kiknek jólétökre 's testi és szellemi kifejlődésökre azok ezer különböző módon visszahatnak. A' polgári társaság' mindenik tagjának jövedelme egyik tetemes részét teszi azon jólét- és boldogságmennyiségnek, mellyet ezen tag a' társas állapotból húz. Minden közgazdasági adat tehát több, különféle módokon érdekli a' termesztők' és fogyasztók' jólétét, midőn azoknak pénzjövedelmét közvetve vagy közvetlenűl módosítja. 'S itten a' kérdéseknek és nyomozatoknak egy másik sora kezdődik, mellyekben a' vagyont és pénzt a' személyhez képest tekintjük 's magokat az embereket veszszük alazatúl.

E' két nézet között épen az a' különbség, melly a' mai chrematistica 's Aristoteles' oeconomicája, vagyis a' pénzszerzésnek 's a' háztartásnak mestersége közt. Amott a' vagyon, a' gazdagság czél, imitt csak eszköz.

A' mult század' oeconomistái, általában véve, a' tudománynak e' két oldalát összezavarták, leginkább pedig a' physiocraták. Ezek az emberi nem' boldogságát a' gazdagság által akarták elérni, 's rendszerök magába foglalt minden intézetet, melly az ember 's az emészthető dolgok közötti viszonyokat némileg szabályozá.

Maga Smith, noha tetemesen megszűkíté a' tudomány' határait, nem szorítá azokat egészen a' chrematisták' nézetéhez. Halhatatlan munkájának több szakasza kirekesztőleg azon kérdések' nyomozatára van szentelve, mellyek a' társaságok' 's individuumok' erkölcsi jólétét, boldogságát érdeklik. Azonban e' jelen század' kezdete óta a' chrematistai irány lett uralkodóvá, sőt az angoloknál kirekesztővé, míg az europai száraz' egyéb oeconomistái a' közgazdasági tárgyakról folyvást az említett kettős látpontból szólottak, 's többen közülök az e' tudománynak Quesnay- 's tanítványitól szánt tág határokat is megtarták. A' mostankor' oeconomistáit tehát két iskolára lehet felosztani, mellyek inkább az irányra, mint tanitmányaikra nézve különböznek; 's ezekről itt egyenként szólandunk.

I. Chrematisták.

Meghatározni, így ir Ricardo, azon törvényeket, mellyek által a' termesztményeknek (föld-, mű-, ipar- 'stb. termékek) jövedelmekké (rentes), nyereségekké (profits) és díjakká (salaires) szétoszlása szabályoztatik: a' közgazdaság tudományának fő feladása. Meghatározni valamelly tünemény' törvényeit, annyi, mint annak okait 's hatásmódját tanulni ki. De minemű eredményeket szül ama' feloszlás az osztakozó felek' belső vagy erkölcsi jólétére, ez az így elhatározott tudománynak körén nyilvánosan kivűl fekszik. Azon szellem, melly e' meghatározást sugalá, Ricardo' egész munkáján keresztülfut, valamint Mill-én 's Mac-Culloch-én is, az ő legközelebb tanitványién. Mac-Culloch valamivel bővebb 's kifejlettebb meghatározást ad, de melly valóban nem egyéb, mint a' Ricardoénak körülirása. A' közgazdaság, úgy mond, azon törvények' tudománya, mellyek' termesztését, halmosodását, szétoszlását 's fogyasztását szabályozzák mind azon termékeknek, mellyek az embernek szükségesek, hasznosok vagy kedvesek és csereértékkel birnak; szóval, a' közgazdaság az értékek' tudománya. —

Sem ezen meghatározások' szerzői, sem az ő utánok indult chrematisták' nagy része nem vették elég gondosan számba azon kér-

déseket, mellyeket így a' tudomány' köréből kizárának. Ők, úgy látszik, hitték, vagy legalább hallgatva megengedték, hogy a' társasági kincs' és vagyon' maximumában a' társasági jólét' maximuma is feltaláltatik; mi igen nagy tévedés, kivált azok' részéről, kik mint Ricardo a' vagyon és gazdaság alatt csupán anyagi termesztményeket értenek. Ugyanők, mint látszik, azon törvényeket, mellyek a' közgazdaság' és vagyon' szétoszlását az általok ismert társasági szerkezetekben szabályozzák, úgy tekintették, mint szükséges és nem változható törvényeket, millyen az, melly szerint a' nehéz test leesik vagy a' rugalmas folyadék a' nyomásnak ellent áll.

Senior tudtunkra az első, ki a' chrematisták' nézetpontját kirekesztőleg elfogadván, azt egyszersmind characterisálni, 's a' társasági jólétet érdeklő kérdések' kirekesztését okokkal támogatni igyekezett, és így a' tárgynak tökéletes felfogásával tűzte ki a' határokat, mellyekbe a' közgazdaság' tudományát szorítani szükségesnek vélte. Ő tehát e' dologgnál nem valami homályos irány- 's előfogalmakból vagy merő iskolaszokásból indult ki, hanem okokból, mellyek magának a' tudománynak érdekéből vétettek; 's jóllehet nyomozatinak irányát tekintve, ő is a' chrematisták' iskolájához tartozik, tanitmányi' összeségében attól messze eltér.

Gáncsúl hozák fel oeconomistáink ellen, így ir S., hogy ők a' jólét' 's erkölcsiség' kérdéseit nem méltánylották eléggé, 's a' dolgokat csupán valamelly népség' vagyonához 's gazdagságához képest tekintették, a' nélkül hogy annak erényével 's boldogságával aggódnának. De ez a' vád igazságtalan, sőt ohajtani kell, hogy azt a' közgazdaságról irók mindnyájan megérdemlették volna. Ha ők tudományosan szólva, az erkölcsiség és jólét' kérdéseibe nem avatkoznak, nem azért van ez, mintha az embereket jóknak 's boldogoknak nem ohajtanák, hanem, mivel tudják, hogy a' lehető legnagyobb tökély' elérése végett mindenik tudománynak szorosan kitűzött határok között kell maradnia. A' tárgy, mellyel az oeconomisták foglalatoskodnak, a' közgazdaság, a' társasági vagyon. Nekik tehát a' moralhoz, és törvényhozáshoz szintúgy semmi közök, mint a' földmiveléshez, chemiához, mechanicához,

vagy csak annyiban, mennyiben e' tudományok a' közgazdaságra befolynak; ők nem azt keresik, mi az embereket jókká 's boldogokká teszi, 'stb."

'S más helyeken így szól: „Mi úgy hiszszük, hogy, ha a' magunk 's az olvasó' figyelmét csupán a' közvagyon' természetére, eredetére 's eloszlására szorítjuk, egy sokkal világosb, teljesebb és tanulságosb munkát fogunk adni, mint ha a' közgazdaság' keskeny határaival szomszéd, talán sokkal fontosb és érdeklőbb, de minden esetre határozatlanabb tárgyakra is kiereszkednénk. E' kérdések: micsoda körülményekben 's micsoda pontig hasznos vagy ártalmas, mindent összevéve, a' vagyonosság a' polgárnak vagy a' társaságnak, mellynek az tagja? a' vagyonosságnak minemű szétoszlása legkivánatosb a' társaság' külön néposztályi vagy rangjai szerint? 's micsoda eszközök által lehetne e' kedvező széltoszlást elősegíteni? — kétségkivül igen érdekes kérdések, de a' közgazdaság' körébe, úgy, mint mi e' tudományt veszszük, szintolly kevéssé tartoznak, mint a' hajózás-mesterség a' csillagászatéba. A' közgazdaság' tudományában foglalt elvek, igenis, szükséges elemek e' kérdések' megoldására; de nem egyedül ezek, sőt ezek nem is a' legfontosabbak. Iró, ki e' kérdések' nyomozatába vág, a' törvényhozás' mezejére lép, egy roppant terjedelmű tudományéra, mellyben a' közgazdasági elvek' tudása szükséges, de mellynek mind tárgya, mind előzményi, mind eredményei egészen mások mint amazéi. A' törvényhozás' tárgya nem a' vagyon, hanem a' jólét." — „A' közgazdaság' tudományának tárgya nem a' jólét, hanem a' vagyon." — „Azon eredmények, mellyekre a' közgazdaság' buvára jut, bármi igazak 's egyetemiek legyenek, nem jogosithatják fel őt semmi legkisebb tettleges (practicus) tanácsadására; ez a' kormányférfiak' dolga 's olly iróké, kik a' törvényhozás' tudománya körül buvárkodtak. 'stb."

Már ha valamelly iró önbelátása és tetszése szerint szab saját nyomozatinak kört és határokat, az ellen nem lehet senkinek szólása. Hogy igen alkalmas, külön tanulni és tanítani azon kérdéseket, mellyek a' gazdagságot czélnak, 's azokat, mellyek azt eszköznek tekintik, ez szinte már ismert

igazság. De ha arról van szó, hogy önkény szerint rakassanak egy olly tudománynak korlátok, melly mint illyen, már legalább is egy század óta több nemzetek által űzetik 's müveltetik: akkor komolyabban kell venni a' dolgot. Részünkről úgy hiszszük, mind a' közszokás, mind azon szoros belső kapocs, melly az általunk kijelelt kérdések' kettős sora között létezik, tiltják elfogadnunk azon korlátokat, mellyekbe S. a' közgazdaság' tudományát szorítani akarja. A' szokást maga S. sem tagadja, hanem azt visszaélésnek nevezi, melly a' tudománynak árt. Meglátjuk alább, mi igaz van ezen állitásban. A' belső kapcsot tagadja S., noha az nekünk világosnak, sőt szembeszökőnek látszik.

A' gazdagság eszköz a' jólétre, a' boldogságra; még pedig olly eszköz, melly csaknem minden egyébnek birtokát megszerzi. Azon értelemben, mellyet a' közgazdasági irók 's maga S. is e' szónak (vagyon, gazdaság) adnak, benfoglaltatik szinte minden, mi a' társaságban élő ember' testi és szellemi jólétére 's kifejlődésére szolgálhat. A' vagyon' megkülönböztető jele a' társas állapotnak 's mintegy összlete mind azon haszonnak és jónak, mit az ember a' társas állapotból von. Azon rész, melly e' vagyonból a' polgári egyesületnek egyik vagy másik tagjára esik, egyszersmind mértéke azon bátorságnak, függetlenségnek 's szabad időnek, mellyel azon tag a' társaságban élhet. Úgy de a' bátorság, a' függetlenség 's az idejével szabad rendelkezés' lényegi feltételei a' mi kifejlődésünknek, a' szelleminek szintúgy, sőt még inkább, mint az anyaginak. Következésképp azon törvények, mellyek a' vagyon' feloszlását szabályozzák, kiszabják egyszersmind azon részt is, mellyre kiki a' társas állapot' javaiból számot tarthat, és a' helyet, mellyet ő a' társasági hierarchiában elfoglal. Leirni, kifejteni tehát az okokat, mellyek egyenesen vagy mellékesen a' társasági vagyon' szétoszlására befolynak, valójában nem egyéb, mint a' közjólétnek, a' polgári boldogságnak csaknem tökéletes statisticáját készíteni. Ez így lévén, valljon lehet-e mondani, hogy nincs belső, szoros kapcsolat, ezen okok' leirása, 's az általok szült eredmények' latolása közt? Valljon e' kérdések: mi czél lehet az, mellyre a' vagyon csak eszköz? el van-e ezen czél a' fennálló törvények által érve? 's ha nincs, mit tehetne a' törvényhozó, hogy azt megközelítse? — e' kérdések nem tűnnek-e fel akarat ellen is mind azok előtt, kik a' közgazdasági tüneményeket vizsgálják? 's valljon nem a' közgazdasági buvár-e az, kihez azok intéztetni fognak, ki azokat leginkább képes feloldani?

E' szoros kapcsolatot, mellyet elvleg tagad, S. tettleg maga is megismerte 's kijelelte tudós munkájának több helyein, névszerint annak a' dijakról szóló szakaszában.

Nem az kivántatik itten, hogy a' közgazdasági iró philosophiai elvontságok között tévedezzen, vagy megfenekeljék az egyetemi törvényhozás' széles birodalmán; hanem hogy tudjon 's akarjon itéletet hozni bizonyos törvényosztály felett, mellyet szükségképen 's mélyen tanulnia kellett, minthogy az oda tartozó törvények' közvetlen hatásit leirta. Ezt az oeconomistának szintúgy kötelessége 's hitvallása tenni, valamint a' criminalista nem csupán saját honának fenyítő törvényeit, hanem azon általányos elveket is, mellyeken a' törvényhozásnak ezen ága nyugszik, tanúlja 's köteles tanúlni; valamint a' publicista a' constitutionalis törvényhozás' mélyeiben buvárkodik; 's valamint minden ember, ki positiv törvények körűl foglalkozik, önkényt oda jut, hogy a' törvény' philosophiájával is foglalkozzék 's összehasonlítsa az adott törvényeket mint eszközt valamelly czéllal, legyen ez azután erkölcsi, vallási vagy puszta haszoni.

Midőn a' chrematista iskolához tartozó közgazdasági irók' munkáit olvassuk, meg vagyunk lepetve azok' szárazsága által. Az ember érzi, hogy a' végigazság, mellyre ők jutnak, sokszor hiányos; 's a' kötet' végén azt kérdezi, ha nincs-e feloldás azon kétségekre, mellyek olvasás közben lelkét elgyötörték. Fáj az embernek, értő 's érző lényeket merő termesztőkké és fogyasztókká változtatva látni, a' nélkül, hogy csak egy szó is ejtetnék azon hathatós és mindennapi befolyásról, mellyet e' kettős állapot az ők' értelmiségökre 's érzékenységökre gyakorol. A' puszta szemléleti munkákban e' hiányt még csak eltűrhetni. Ez vagy amaz iró elégtelennek érezheti magát a' közgazdasági tárgyak' kettős szempontbeli előadá-

sára. Ő maga tudja legjobban erejét; 's a' csak részbeli munkát is köszönettel kell fogadnunk tőle, ha az különben jó. De a' népszerüségre törekvő közgazdasági munkákban, 's kivált azokban, hol elbeszélés vagy román' formájában termesztők és fogyasztók, személykép vezettetnek be, 's hol a' közgazdasági tünemények a' való 's mindennapi életből vett történetek által ábrázoltatnak, ezekben a' chrematistai irány valóságos szerkezeti hiba, melly végeredményül csak tökéletlen és valótlan képet fog adni, ollyat, melly az olvasó' keblében egy kínos ürességet hagy 's hasonló benyomást ahhoz, mellyet egy érdekes történetnek elkezdett de be nem végzett elbeszélése szül.

Legyen szabad ezen állításunk' erősitésére John Hopkins' példáját hoznunk fel. Senki sem lehet e' kis könyv' becsének őszintébb méltánylója, mint mi. Mi azt a' tanultság' tekintetében sokkal többre becsüljük mint miss Martineau' vastag köteteit. És így mi épen nem vagyunk a' szerző' tanitmányinak vagy előadásmódjának ellenzői, hanem csupán azon, itéletünk szerint tökéletlen, látpont ellen vagyon kifogásunk, mellyből a' szerző a' közgazdasági dolgokat tekinti. 'S ő ebben, úgy hiszszük mi, nem szabad választás után indult, hanem azon irány után, melly e' jelen században minden angol közgazdasági iróval közös, 's mellyért külön egyiket sem lehet közülök vádolni.

A' példa, mellyről szólani akarunk, a' következő czimü elbeszélésből van véve: Machinery, or cheap goods and dear goods. (Erőmüvek, vagy olcsó's drága müvek.) Jackson, egy szegény takácsmüves, egy uj erőmü' feltalálása által megfosztatva minden keresettől, Amerikába kiköltözni készül. Mielőtt elindulna, bucsúzni jő Hopkins szomszédjához, 's itt beszéd ered közöttök a' történet felett, melly Jackson' szerencsétlenségét okozá. Hopkins, ki legujabban értesitést vőn az erőmüvek' hasznáról, megfelel barátjának minden panaszára, 's világosan megmutatja neki, hogy az erőmüvek nem kárára, hanem inkább igen nagy hasznára vannak a' társaságnak, minthogy a' termesztés' költségét kevesbitik és így a' terméket olcsóbbitják.

„Erre, úgymond a' történet, Hopkins barátságosan kezet szoríta társával, 's a' két szomszéd elválék egymástól. Hopkins azt hitte, vajmi nagy hatású volt az ő okoskodása barátjára. Azonban Jackson sokkal inkább el vala az előitéletek 's szenvedett veszteségei által vakítva, hogysem őt az ellenokoskodás meggyőzhetné. Ment és ezt dörmögé magában: Jó, jó; mind ez igen szép; de mit segit rajtam mind az a' sok haszon, ha én velek csak egy szükségemről sem tehetek?“

Bocsánat Hopkins' lelkes irójától, de mi Jackson' ezen egyszerü logicáját a' könyv' rendszerére nézve rendkivül sujtónak találjuk. Mert ha vannak is törvények, mellyek számüzésre vagy halálra itélik azokat, kiknek jelenlétök, önhibájokból, a' társaság' csendével 's jólétével összeférhetetlenné lett, nincs sehol is törvény, melly hasonló büntetést mondana azokra, kiknek egyedüli vétségök az, hogy sem földesurak, sem capitalisták. Egy illy elitélés nyilvánosan ellenkezik a' törvényhozó' kivallott szándékával, ellenkezik minden jó törvényhozás' czéljaival. 'S ebben társasági szerkezetünknek egy nagy, egy véres hibája fekszik, melly felett lehetetlen szemünket behunynunk.

Ha előitélet az, midőn valaki fellázad a' dolgok' olly szerkezete ellen, melly őt éhhel halásra szorítja, ezen előitélet olly igen természetes, hogy méltó azt egyenes és magára a' panaszos félre alkalmazható okokkal lerontani. Ama' mellékes, a' közhaszon' növekedéséből merített, ok nem látszik nekünk kielégitőnek, sem elég erősnek. Mi nem látunk semmi arányt, semmi idomzatot a' felesleges élemények' azon csekély gyarapodásában, melly végtelenül apró részecskékben a' társaság' 99 tagján úgy árad el, hogy a' századikat megfosztja mindenétől, legszükségesebbjétől. A' nyereséget mindig kevesebbé érezzük mint a' veszteséget, ha egyenlő a' kettő. Már pedig itt a' veszteség iszonyú, a' nyereség pedig az egyesekre nézve szinte semmi. Mi nem hiszszük, hogy valaki, kivált a' vesztő fél, elegendő kárpótlásnak tekintse ezen észre alig vehető nyereségek' summáját azon veszteségért, melly belőle származik.

Hanem a' kár mulékony, a' haszon pedig állandó, 's idővel ki fog terjedni azokra is, kik előbb miatta szenvedtek. — Igaz,

szent igaz; 's mi távol vagyunk attól, hogy olly tanitmányt pártoljunk, melly a' műszorgalom' leghathatósb rugóit 's szárnyalatát elakaszsza. Mi csak azt mondjuk, hogy a' legszükségesebbtől megfosztatás, melly a' napi bére után élő munkást éri, rosz; rosz akkor is, ha ez nem hal el bele, sőt még akkor is, ha ez bizonyos lehetne benne, hogy idővel nyereséges munkához fog jutni. 'S ez a' rosz több mint csak anyagi; ez erkölcsi rosz, mivel itt a' rendes és munkás élet ugyan azon eredményekhez látja magát jutni, hova különben csak a' rest és gonosz élet vezet.

Ez a' rosz elkerülhetetlen, mondják a' chrematisták. Ki tudja ezt? Kétségkivül minden emberi társaságban van és lesz a' rosznak egy bizonyos summája; de külön véve egyik roszról sem lehet állítani, hogy az szükséges, elmellőzhetetlen, míg minden lehető eszköz meg nincs kisértve annak elhárítására. 'S míg ez megtörténnék, addig legalább köréhez 's hivatásához tartozik az oeconomistának, a' roszat mint illyet megismerni 's kijelelni.

(Vége következik.)

53.

A' föld' tulajdon melegsége.

(V é g e.)

A' mi eddig okoskodás és következtetés volt, azt a' természet maga is valónak bizonyítja be. Élő tanúk itt a' tüzokádó hegyek, mellyek igen bölcs emberek' véleménye 's vitatása szerint ugyanazon egy kutfőből merítik kihányandó anyagaikat, 's ezen kutfő a' föld' kérge alatt csillagunk tüzes, folyó állománya. Ez okból magyaráztatik meg, miért vannak némi rokonszenvben a' tűzokádók egymással, 's miért különbözik a' kamcsatkai láva lényegesen olly kevessé a' siciliaitól 's az andeszitől; míg egyszersmind Izland' forró ugratagainak is természetes oka adatik. Ezekből pedig világossá lesz előttünk, hogy végetlen nagy tüztenger tátong lábaink alatt, talán egész a' föld' középpontjaig kiterjedő, mellytől nem a' legvastagabb kéreg választ el bennünket, 's mellynek egyre nem nyugvó hatalma Nápolyt, Siciliát gyakran megrettenti, sőt majd egy világrészt, déli Amerikát, képes megrázni, tartományokat sűlyesztve el, hegyeket teremtve elő vagy emésztve meg rajta.

Földünket illyen állapotban tudván, mintegy magoktól támadnak ezen kérdések: Nem fenyegeti-e az emberiséget általános veszély az alattunk forrongó tüztengertől, vagy ellenkező esetben, nem lesz-e általános megfagyás, megdermedés köz sorsa minden élő anyagnak a' föld' szinén? Ezen kérdésekre rövideden így felelünk.

Hogy a' föld szine több háborokon ment keresztül 's hogy kivált eleinte egészen vizzel volt takarva, tagadhatlan tanujegyekből világos. A' háborok, legalább egy kettő, annyira általánosak voltak, hogy a' földről az állat és növényország' nagy részét eltörölték, 's az ős világbeli tárgyak' emlékét csak lenyomatokban 's tökéletlen maradványokban hagyták hátra. Melly szülő okok teremték e' háborokat elő, — a' jegesedett tömegek söppedtek-e a' folyótüzes oczeánba alá, — vagy a' levegőben olvadva volt gőzök hültek-e gyorsan meg, a' föld' szinét egészen beözönlendők, vagy a' vizek csöppidomban nem hatottak-e a' már képzett kérgen által a' tüzes folyadék' közelére, melly által gőzzé változtatva az egész földkérget megszaggaták, épen nincs eldöntve. Hogy a' gőz ennyit, azaz végetlen sokat mozdítani képes, mai időben nem kétlik annyan, mint hajdanta kétlették volna, midőn a' gőzt csak levegőbe repülése közben látták, és eszébe senkinek nem jutott, őt fogolyan is vizsgálni.

Többé illyen általános háborától nem igen lehet félni. A' nyugodni nem tudó természet mindjárt megkisérté előhozó erejét a' földön, mihelyt a' növényi 's állati életnek kedvező körülmények fejlődtek ki a' földön, sőt talám ezen körülmények voltak a' természet' műszeres országa lényeinek szülő okai is, — de az ember', mint legtökéletesb lény' teremtése akkorra maradott, mikor már a' föld maradandó idomot ölte magára. Az ember' előtermése a' föld' teljes kifejlettségével esik öszve, 's ezer évek folytak már le nemünk fölött, 's a' föld erősnek, idomában nem változónak, bizonyitá be magát. Attól lehetne még csak tartani, hogy a' föld' belsejében lévő tűz-oczean szintúgy dagályokat szenved, mint a' földszín' tengerei, 's ezen dagálynak egyszer sikerülhetni fog a' kérgen keresztül rontani, a' kérget megrongálni. De e' miatt is nyugodtan lehetünk. Számolás által be van bizonyitva, hogy a' föld' kérge több egyenlítő foknyira hat alá, két

foknyi, azaz, 30 geogr. mérföldnyi vastagság pedig elegendő azon dagálynak ellenállani. Eleinte, míg a' kéreg elég vastag és erős nem volt, ezen dagály okozhata némi háborokat a' föld' színén, ez lehetett azon erőszak, melly olly sok, nagy zavarást és rombolást vitt véghez.

A' mi a' föld' tovább hidegülését illeti, az általában egyre történik, 's talán addig fog történni, míg teljes melegségi súlyegyen támadand az egész földtekén. De ez bennünket viszont nem háborít. A' föld' szine annyira meghűlt már, hogy tovább nem is igen hűlhet, kérge pedig olly rosz melegvezető, hogy a' közepebeli melegségből a' földszin, szigorú számolások szerint, egy harminczad foknyit ($\frac{1}{30}^0$) ha kap, milly kis részecskét a' megfagyás' minden félelme nélkül bizvást elveszthetünk. — De ezt sem egy hamar fogjuk elveszteni. Mert a' föld' meghülése olly lassan történik, hogy észrevehető csak több ezer esztendőn által lesz. Így, ha csak a' számolás igaz, singenként (mètre) a' héség, aláfelé, mintegy 100,000 esztendő alatt száll egy harminczad foknyit ($\frac{1}{30}^0$), 's ha ez való, földünk' élete nem millió, hanem billió évekre terjedt ki, mielőtt emberttermő állapotjára jutott. Ezen lassú hülésnek tanubizonysága az, hogy Hipparchos' ideje, vagy kerek számmal 2,000 év olta a' csillagi (astronomicus) nap egy századnyi másod perczet nem rövidült, e' szerint pedig a' hidegüléssel összekötött öszvehuzódás' következésében a' föld' küllője egy tiz milliomodnyit nem rövidült, — 's egy általában, a' föld' szine, ma egy melegségi foknak háromszázad részével hidegebb csak, mint az említett 2000 év előtt volt.

Láttuk tehát, hogy a' föld' belső melege igen csekély befolyással van a' külszinre 's ha az viszsza nem pótoltatva mindig tovább enyész is (a' mit némellyek tagadnak, azt mondván, hogy a' föld szinte mint az állatok, bír melegségpótoló erővel), mi miatta épen nem aggódunk. A' föld ugyan is fölszinén annyira elvesztette tulajdon melegét, hogy némileg egészen melegség nélkül levőnek mondható, hogy rajta öntermészeténél fogva, mindennek jéggel fagygyal kellene borítva lenni, 's eltünve minden növényi, minden állati életnek, csak az oczeánok' legmélyebb fenekét véve talám ki, mellyben

alsóbb rangu állataink egy ideig még létezhetnének.

És miért nem tapasztalja homályos hideg bujdosó csillagunk ezen szomorú sorsot? — Annak egy tulajdon oka van, egy temérdek test, tőlünk több mint husz millió mérföldnyire, melly nekünk napot és éjszakát okoz, melly az évszakaszokat szüli, télen csikorgás és élettelenség által tanusítja csak távozásának következéseit, nyáron pedig termesztés és érlelés által hirdeti jótékonyságát, mellynek sugarai a' szemnek világosságot szereznek, mellyeknél szebb tárgy a' természetben nem létezik, — szóval, annak egyetlen oka a' nap. — Igen, ember, ha anyádnak a' földet mondod, atyának a' napot kell jóltevő melegítő erejével vallanod, melly nélkül sem te, sem senki és semmi életének nem örvendhetne. Ezen viszonyt pedig tudományosan így fejezhetnők ki: földünk' színén a' tulajdon melegség' hiányát, vagy, mondjuk: csekélységét, a' naptól kölcsönözött melegség pótolja ki, mert sem chemiánk, sem erdeink, sem egész állatországunk nem fogna hihetőleg annyi melegséget előteremteni, mellyel a' nap nélkül az ember-nem csak egy évig is védhetné magát az őt megemészteni vágyó hideg ellen, meg sem említve azt, hogy táplálatára semmit nem tudna termeszteni. Ezek után pedig reménylem, hogy adandó jó alkalommal szívesen hallandják olvasóim, ha a' föld' kölcsönzött melegségéről is szólandok.

Vajda.

Magyar játékszini krónika.

Sept. 1-én Korona és vérpad. Drama öt felv. Dumas' munkája. Ierman után fordította Jakab István.

Egy minden tekintetben kimért, szini hatásra készitett darab, mellyben nem tudni: a' jó szerkezetet, helyes motiválást, meglepő helyzetek mellett a' characterek' biztos tartását 's a'

mindezeknek megfelelő rövid gazdaságos kidolgozást bámuljuk-e inkább? Úgy látszik azonban a' darabon némi apró; de igen czélirányatlan törlések tétettek, mellyeket, minthogy a' darab' összefüggését 's érthetőségét rontják, ismét be kell tölteni, a' színmű különben is elég rövid lévén.

Az előadás iránt sok kifogásunk van. Lendvay (Ethelvood) még nem éreztette velünk annyira visszaesését, mint most: Budán ezen szerepben őt, minden túlzás nélkül szólva, remekelni láttuk. Mostani játéka az előbbihez képest lelketlen 's erőnélküli volt. Nem akarjuk azon hibákat ismételni, mellyeket róla Angelóban elmondottunk; de azok nagyobb részint mostani szerepére is illenek. Ezen kivűl némelly figyelmetlenséget követett el. Midőn az álomitaltól aléltan, nejének egy kulcsot (a' sírboltét) ad által, mellyről, mivel súgva ejtett szavaiból egy szót sem érteni, nem tudni, mire való; később, midőn a' királyt kitörő hevében megrohanja, játékának nincs azon természetessége, 's kifejezése, melly ezen helyeknél kivántatik; pedig mind a' sírbolti kulcs' átadása, mind a' király' megrohanása olly dolgok, mellyektől sok későbbi jelenetek' érthetése 's hatása függ, 's mellyeket ez okból: a' közönségnek kitünőleg kell tudtára adni. Általában színészeink' nagy része ritkán ügyel azon pontok' kiemelésére, mellyeken a' darab mint sarkon fordúl meg, 's e' hiával igen természetes, hogy az érdeknek csökkenni kell. Hiba az is, hogy midőn kalapját készakarva a' királyné' szobájában hagyja, azt a' berohanó királynak a' pamlag mellől kell előkeresnie; azt inkább a' kis asztalra vagy pamlagra kell vala csapnia, annak jeleül, hogy készakarva hagyja ott, hol a' királynak azt indulatja' első dühében nem, de később okvetetlen meg kell látnia. Ezen észrevételek azonban nem akarják jelenteni, hogy Lendvay' játéka teljességgel rosz, hanem hogy sokkal kevesbbé volt kielégítő, mint a' budai színpadon. 'S az illy szerepekben gondolkodó színésztől, ha nem haladást, legalább megállapodást méltán kivánhatunk.

Lendvayné' (Howard Katalin) szerepe nehezebb mint látszik. Midőn az álomitaltól lerogyott férjének ujjáról lehuzza a' király' jegygyűrűjét, 's midőn a' sírbolti kulcsot a' mélységbe veti, minden nagyravágyása 's hiúsága mellett is nagy belső küzdésen kell átmennie; mert a' gyűrü' viszszavétele, a' sírboltkulcs' elsikkasztása egy embernek, 's mi több, férjének éltébe kerülnek. Ezen belső küzdés' kijelentésére mesteri mimica kivántatik, 's e' hely' nyomosságát Lendvayné nem látszott érteni, vagy kevés figyelmet fordíta reá.

Szentpétery ellen semmi kifogás, ha szavában több erő volna.

Az előadottakból kitetszik, hogy észrevételeink nagy részt apróságokra terjednek; vannak azonban apróságok, némelly finom fogások a' színen, mellyek' nem értése, vagy hanyaglása elejti a' legjobb darabot is. Ez volt legfőbb oka a' mai előadás' lankadságának is.

Sept. 2-án Mátyás király Ludason. Történeti vigjáték 3 felvonásban. Irta Gaal.

Ismét egy mulatságos estét köszönénk ezen szinműnek, mellyet már a' budai szinpadról ismerünk. Szinészeinken megtetszett, hogy eredeti darabot játszanak: játékaikat szives ügyekezet 's valódi részvét a' darab iránt tette érdekessé. Szabad legyen azonban apró kivételeinket elmondanunk: Megyery pápaszemet tesz fel, mi a' korban, ha feltalálva volt is, alig lehete divatos; továbbá a' hajlongás talán legkevesbbé tulajdona a' magyar köznépnek: minden tisztelkedése süvegelésben 's fejének (de soha sem derekának) komoly 's lassu meghajtásában áll. Nem mondom, hogy nincsenek kivételek; de a' magyar köznépi tisztelkedésnek ez a' charactere. Ugyanazért, midőn Öklösi 's Bagaria a' királynak vélt deákot meg akarják tisztelni, elég, ha az látszik meg rajtok, milly erejökbe kerül arra szánni magokat, hogy süveget emeljenek. Még egy megjegyzést a' beszéd' elforgatásáról, mellyben színészeink gyakorta vétkesek 's épen olly helyeken, mellyeket leginkább ki kellene emelniök, vagy akarnának is, ha rosszúl redigált emlékezetök őket el nem hagyná. Illyen volt a' mostani előadásban: ez ollyan diadal, mellyet Mátyás király legelőször ront el" e' helyett: ez a' legelső diadal, mellyet Mátyás király ront el. — Amaz érthetetlen semmi; ez olly dolog, mellyet maga helyén méltó vala meghallani.

Sept. 3-án Két Péter, és a' sardami polgármester. Vigjáték 3 felvonásban. Lebrün' munkája. Németből fordította Telepi György.

A' játék jól ment. V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

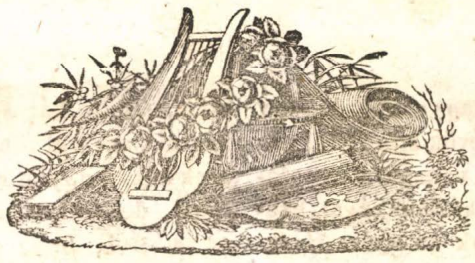

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 17. 1837.** **23. szám.**

Tartalom: Közgazdaság' alapelvei, 353. sz. — Töredékek Morier' regényeiből. (*Petrichevich Horvát Lázár*, 363. sz.

Roszúl látásunknak fő okai a' bal és előiteletek, nem látásunknak pedig, hogy szemeink sem mások, sem magunk által sok tárgyakra nézve nem nyittattak fel.

Wesselényi Miklós.

Közgazdaság' alapelvei.

(Folytatás.)

II. Oeconomisták.

Mondottuk, hogy az oeconomistai irány uralkodó maradt a' continens' közgazdasági iróinál. Valóban ezek mindnyájan mind a' két látpont alatt terjesztik elé a' közgazdasági tüneményeket, de nem értenek egyet azon fontosság iránt, mellyet e' két látpont' egyike a' másika felett érdemel, 's még kevesebbé egyeznek a' végeredményekben, mellyekre őket okoskodásaik vezetik.

A' tanitmányok' kifejtésében kétségkivül Say az, ki a' chrematistákhoz legközelebb járul; azonban a' kifejezések' tágsága mellett is, mellyekkel ő e' tudomány' határozatát adja, világosan észrevehetni, hogy ő annak sokkal tágosabb kört szab 's ebbe a' társasági jólét' nyomozatát is befoglalja. „A' közgazdaság, ugy mond, nem egyéb, mint a' társaság' gazdálkodása. A' polgári társaságok, mellyeket mi nemzeteknek nevezünk, élő testek, milyen az emberi. Nem élnek, nem léteznek, hanem csak azon részeknek, mellyekből állanak, játéka által, valamint az egyes emberi test csupán életműszereinek (organuminak) munkássága által él. Az emberi test' természetének 's munkálkodásának tanulása egy sereg ismeretet, egy tudományt szült, mellynek physiologia nevet adtak; a' társasági test' természetének 's különböző részei' működésinek tanulása szinte szült egy sereg ismeretet, egy tudományt, mellynek neve közgazdaság' tudománya."

'S máshol: „Ismerete azon természeti 's állandó törvényeknek, mellyek nélkül az emberi társaságok nem állhatnak fen, teszi azon uj tudományt, mellyet közgazdaság' tudományának neveztek. Ennek tárgyát eddigelé, ugy látszik, csak azon törvények' ismeretére szorították, mellyek a' köz vagyon' termesztését, széltoszlását és fogyasztását szabályozzák; 's én magam is igy adtam ezt elő Traité-mben, [1]) melly legelőször 1803ban jelent meg. Azonban már ezen munkámban láthatni, hogy e' tudomány az egész társas életre kiterjed. Minekutána meg van mutatva, hogy az anyagtalan birtok, millyenek az elmetehetségek 's szerzett ismeretek, szinte egyik

[1]) Traité d'économie politique, par J. B. Say.

egészítő részét teszi a' köz vagyonnak, 's hogy a' legfensőbb hivatalokban lévők által tett szolgálatok is némi hasonlatban vannak a' legalacsonyabb szolgálatokkal 's kézmunkával, szóval, miután az egyes tagnak az egész társasági testtel 's az egész társasági testnek az egyesseli viszonyai 's kölcsönös érdekeik világosan megállapíttattak: azóta a' közgazdaság' tudománya is az egész társasági rendszert átölelte." [1])

Látni ebből, hogy Say még nem formált magának egészen tiszta eszmét e' tudomány' tartalmáról, 's hogy nem használta azon ideákat, mellyeket e' tárgyban jóval az ő Cours complet-je előtt számos angol és német iró, 's Franciaországban Sismondi, közrebocsátottak.

Azon határozat és felosztás, mellyet Storch [2]) a' közgazdaság' tudományának ad, szinte nem állja ki a' próbakövet, ámbár első tekintetre igen hódít. Szerinte a' közgazdaság „azon természeti törvények' tudománya, mellyek a' nemzetek' jóllétét, azaz gazdaságát és civilisatióját, elhatározzák." 'S e' határozathoz képest két részre osztja a' tudományt, u. m. az anyagi vagyon' tudományáéra, 's a' szellemi vagyon vagyis a' civilisatio' tudományáéra. Ugy de a' civilisatio az egész társasági szerkezet' eredménye, azaz valamennyi törvényeké 's valamennyi intézeteké, mellyek által valamelly nép igazgattatik. Ezt tenni tehát a' közgazdaság' tárgyának, annyi mint ebbe minden politicai 's erkölcsi tudományokat befoglalni. Storch szerint mindennemű szolgálat, u. m. a' státusférfiaké, a' biráké, hadvezéreké, a' papoké és a' tanítóké, megannyi szellemi vagyon, mellyek' termesztése, feloszlása és fogyasztása szintúgy közgazdasági jelenetek, valamint az anyagi dolgok' termesztése, eloszlása 's fogyasztása. 'S így a' constitutionalis törvényhozás', a' fenyítő 's polgári törvények' és a' nevelés' tudományai, mint ollyanok, mellyek e' különböző szolgálatoknak a' közös czél', t. i. a' civilisatio' előmozditására ható termesztését, felosztását 's fogyasztását tanitják, szükségképen a' közgazdaságtudomány' körébe tartoznának. Tudva van, hogy a' physiocraták e' kört szinte illy messzére akarák kiterjeszteni; de mi azt hiszszük, felette káros és alkalmatlan dolog, egy név alá zavarni több olly ismeretágokat, mellyek között ugyan némi rokonság és szövetség létez, de mellyek mégis eléggé különböznek egymástól, hogy mint külön tudományok taníttassanak 's tanultassanak. A' munka' felosztása kiterjed az értelmi munkálatokra szintugy mint a' műszorgalmakra; ez oka 's egyszersmind okozata a' tudományok' haladó kifejlésének; 's miután a' szók a' dolgokra is behatnak, a' tudományok' ezen kifejlésének akadályára lennénk, ha több különböző ismeretfajok' összeségére is kiterjesztenénk egy olly nevezetet, melly közülök különösen csak egyre illik. Egy igazságos biró, egy ügyes tanító kétségkivül igen nagy behatással birnak a' társaság' boldogítására, ők és szolgálatjok valóságos szellemi kincseket képeznek; de azért tökéletes ismereteket szerezhet valaki a' törvény- vagy neveléstudományban 's azokból biztos és alkalmazható eredményeket húzhat a' nélkül, hogy a' közgazdaság' mezejére csak egy lépést is tegyen 's a' szorosan ugy nevezett közgazdasági jelenetekkel foglalkozzék. 'S ez megfordítva is áll. Ha a' közgazdasági iró az értelmi szolgálatokról szól, azért teszi ezt, mivel ezek gyakran anyagi vagyonért cseréltetnek ki 's mivel így a' köz vagy magányos jövedelmeknek egyik emésztésmódját képzik. Csupán az anyagi vagyonhoz való viszonyaikat tekintve, kell rólok az oeconomistának szólani.

Senior, mint mondók, a' közgazdaság' határait igen megszorítá, 's most Storchban azt gáncsoljuk, hogy azokat tulságosan kiterjeszti. Ez nem ellenmondás, mert mi Seniorban nem azt roszaljuk, hogy két különböző tárgyat különválaszt, hanem hogy különválasztja a' kérdéseknek két különböző sorát, mellyek egy ugyanazon tárgyhoz tartoznak, 's mellyek között az együttiség 's belső kapocs tagadhatatlan.

A' német oeconomisták a' társasági jólétet vagy civilisatiót, mennyiben ez a' köz vagyon' fogyasztásából származhatik, mindenkor fő tárgyúl tekinték a' közgazdaság' tudományában. Azonban ők e' század' eleje óta egy felosztást hoztak be e' tudományba, melly bizonyos pontig okos és helyes, noha nem esik össze azzal, mellyet mi ajánlunk. Ők a' közgazdaság' (politische Oeconomie) neve alatt két különböző tudományt adnak elő,

[1]) Cours complet, stb. T. I. p. 4.

[2]) Cours d'économie politique. 1815. T. I. p. 21.

Az elsőben, melly népgazdaság (Volkswirthschaft) nevet visel, a' közgazdasági jelenetek 's azoknak a' köz' és az egyesek' javára befolyása csak annyiban tanittatnak, mennyiben ezen jelenetek az egyik vagy másik népnél létező társasági szerkezet' szükséges eredményei. A' másodikban, státusgazdaság (Staatswirthschaft) nevezet alatt, kerestetik aztán, micsoda eszközöket lehet és kell a' kormánynak használni, hogy a' társasági vagyon czélját elérje.

Azon két iró, ki e' felosztást a' tudományba behozta, messze tér el egymástól a' terv' kidolgozásában. Gróf Soden[1]) a' vagyon' vagy gazdagság' czéljának nem a' jólétet, hanem az emberiség' tökéletesbülését mondja, mi által a' közgazdasági törvényadás' minden kérdései a' morálphilosophia' körébe tétetnek által. Egyébiránt ő nem olly szorosan ragaszkodik az érdeklett felosztáshoz mint Jakob[2]), kinek lényegileg practicus munkája sokkal kiterjedettebb hatású volt. Követőik közül meg kell még említenünk heidelbergi professor Rau-t, mint a' ki egy ujabb osztályozást javasolt e' tudomány' mezején. Ő általányos gazdaságtannak (allgemeine Wirthschaftslehre) nevezi azt, mit az előbbiek népgazdaságnak neveztek, 's utóbb különös gazdaságtan (besondere Wirthschaftslehre) név alatt két más alosztályt állapít meg, t.i. a' polgári gazdaságtanét (bürgerliche Wirthschaftslehre, Privatoekonomie), vagyis az egyesek' háztartására alkalmazható gyakorlati eredmények' tudományát, 's a' nyilványos vagy köz gazdaságtanét (öffentliche Wirthschaftslehre, politische Oekonomie), vagyis a' kormányra alkalmazható gyakorlati szabályok' tudományát. [3])

Ezen felosztások nem alapulnak azon kettős látpont' különbözésén, mellyek alatt a' tudomány' tárgyát tekinteni lehet 's mellyeket mi e' czikkely' elején kijeleltünk, hanem csupán a' tudomány' elveinek különböző alkalmazásain. Mellettök ama' két látpont összezavartatik, 's nem választatik külön, mit mi olly czélszerünek hiszünk, a' közgazdasági tünemények' fejtegetésének, 's azok' eredményei' méltánylásának két munkája.

Sismondi talán az a' continens' oeconomistái között, ki az anti-chrematistai irányt legmeszebb vitte; mert ő e' tudomány' határozatából kirekeszti csaknem mind azt, mit abba Senior befoglal; 's ha ő nem maradt is mindig azon határok között, mellyeket így magának kitűzött, annyi minden esetre bizonyos, hogy a' közgazdaságot illető törvényhozás' kérdéseinek sokkal nagyobb fontosságot 's terjedtséget adott, mint magok a' jelenetek' vagy az általányos elvek' vizsgálásának 's fejtegetésének.

„Az ember' physicai jóléte, mennyiben az a' kormány által eszközölhető, teszi a' közgazdaság' tudományának tárgyát", mond Sismondi.

Ez a' határozat, egyik értelemben véve, igen bő; mert igen sok tette van a' kormánynak, mellyek a' kormányzottak' physicai jólétére igenis egyenes behatással birnak, a' nélkül hogy a' közgazdaság' körébe vonathatnának. A' megelőző rendőrségi szabályok többnyire mind illyenek. Azonban a' szerző' értelmét bővebben fejti ki, a' mi következik:

„Az embernek minden szükségei, mellyek őt hasonfeleihez csatolják, kielégittetnek a' vagyonosság által. Ez parancsolja a' munkát, ez édesgeti az ápolást, ez szerzi be mind azt, mit az ember haszonra vagy gyönyörködésre alkotott. Általa az egészség megóvatik, az élet fentartatik, a' gyermek- és aggkor ellátttatnak szükségeikkel, a' táplálat', ruházat' és alkalmas lakhely' javai mindenkire kiterjesztetnek. A' vagyonosságot tehát ugy lehet tekinteni mint képviselőjét mind annak, mit az emberek egymás' physicai jólétére tehetnek; 's a' tudomány, melly a' kormányt a' nemzeti vagyon' kezdésének igaz rendszerére tanítja, már ez által egyik igen fontos ága a' nemzeti jólét' tudományának."

A' közgazdaságtudomány' tárgya tehát az ember' physicai jóléte, mennyiben azt a' kormány munkálja, de csak a' vagyonosság' eszköze által. — Így magyaráztatva a' határozat, most már, ugy látszik, igen szük.

Legelőbb is: csupán a' physicai jóléttel kell-e az oeconomistának foglalkozni? Mi oka lehet ennek, a' vagyonosság' hatásait vizsgáltában, a' priori elmellőzni 's kirekeszteni azok-

[1]) Die Nationalökonomie. Leipz., 1805.
[2]) Grundsätze der Nationalökonomie. Hallae, 1805.
[3]) Grundriss der Kameralwissenschaft oder Wirthschaftslehre, Heidelb., 1823.

nak egy egész osztályát, még pedig a' fontosabbat? — A' vagyonosság eszköz, melly által az ember nemcsak egy, hanem minden nemű éleményeket szerezhet magának, vagy legalább nevelheti, szaporíthatja azokat, melyeket a' vagyon nem teremthet. Gyakran igenigen nehéz volna megmondani, micsoda nemű jólétre fogjuk alkalmazni a' vagyonosság' azon növekedését, mellyet ohajtunk. Magok azon első szükségek, mellyeket Sismondi felhoz, u. m. a' táplálat, ruházat és lakhely, már vegyes természetűek. Egy bizonyos határig, melly minden individuumnál változik, e' szükségek csupán a' physicai jólét' tekintetéből elégíttetnek ki, de e' határon túl már az erkölcsi vagy szellemi jólét' tekintete áll be, 's nevezett szükségink' kielégítésében egyszersmind hiuságunk', sympathiánk' vagy értelmünk' kielégítését vadászszuk. Bizonyos tápszerek, azonkivül hogy az ízt édesen csiklandják, belső életműszereinkre olly hatást tesznek, mellynek mellékes következményeit erkölcsi és értelmi tehetségeinkben érezzük. Hol laknak emberek, kik csak azért ruházzák magokat, hogy testöket a' lég' közvetlen behatásától őrizzék? A' szemérem' és tetszvágy' érzelmit magok a' vadak is ismerik, 's van ruhája ennek és amannak még azon tájakon is, hol a' lég' közvetlen behatása nemhogy csökkentené, hanem nevelné a' ruházkodók' physicai jólétét. Végre, lakásainkban mind az, mi nem egyenesen az egészségre 's testi könnyebbségre szolgál, a' szép' szeretetét és hiuságunkat elégíti ki bennünk, nem ritkán együtt mind a' kettőt. Aztán mennyi dolog van még, mellyek sem táplálatunkra, sem ruházatunkra, sem lakásunkra nem valók, 's mellyeknek mégis birtokára vágyunk! A' könyveket, a' hangmű-szereket, festvényeket 's más ezer illy nemű tárgyakat, mellyek csupán értelmi szükségeket elégítenek ki, nem lehet többé a' vagyonok' sorába számlálni, mihelyt a' vagyon alatt csupán physicai jólétre ható tárgyakat értünk.

Nem emeltük volna ki a' beszédnek e' pontatlanságát, ha abból csak hiányos határozat 's egyéb rosz nem származnék. De mi ugy hiszszük, hogy az némelly esetekben félszeg világot hinthet a' közgazdasági kérdésekre. Ugyanis nem mindenkor igaz, hogy a' jövedelem' szaporodása gyarapítja az individuumnak vagy az egész társasági tömegnek

physicai jólétét. Igen sok ember van, ki, nem szenvedélyből sem rövidlátásból, hanem szánt szándékkal 's érett meggondolás után, feláldozza physicai jólétének egy részét, mellyel különben élhetne, hogy ez által más nemű éleményeket nyerjen, mellyekhez különben nem juthatna. Vannak a' társaságban helyzetek, hivatalok, mellyekre csaknem minden ember vágyva vágy, holott azok egy bizonyos pontig ártalmasok annak physicai jólétére, ki bennök működik. Szóval, nem lehet általában mondani, hogy a' vagyon, akar a' priori, akar tettleg, állandó eszköz a' physicai jólét' megszerzésére, vagy annak, mellyel valaki él, öregbitésére. Hanem a' vagyon általában eszköz a' jólétre, eszköz arra, hogy valaki magának egy általányos jólétnek nagyobb summáját szerezze össze, nagyobb mennyiségét azon különböző elemeknek, mellyekből a' társaságban élő embernek jóléte 's boldogsága áll. Ezen összes jólét, melly egyes adataiban az ízlések' különbsége szerint változik, ezen vegyes jólét az, mellyet a' közgazdasági buvár a' vagyonosság' czéljának tekint. 'S ő nem fél azt állítani, hogy e' czélra minden ember törekszik, 's hogy minden ember kívánja a' vagyonosságot mint eszközét e' czélnak; holott, ha ezen állítmányokat csupán physicai jólétre szorítanók, azok legalább is kétesek volnának 's elvesztenék azon becses axiomai bélyeget, mellyet minden tudomány' alapelveiben szeretünk feltalálni.

'S valljon Sismondi nem szorítá-e meg kelletén túl a' közgazdaság' határait az által is, hogy azokat azon jólétre környezi, melly a' kormánynak munkája? Mi ugy látjuk, hogy a' vagyonosságnak a' köz jólétre való végeredményei nem csupán azon törvényektől függenek, mellyek annak termesztését 's felosztását szabályozzák, hanem egy részben a' mindenik társaságnak saját néperkölcsöktől és saját szükségektől is. A' mi ha ugy van, a' közgazdasági buvár e' tekinteteket nem mellőzheti el, legkevesbbé pedig akkor, midőn különböző nemzeteket, vagy egy nemzet' életében különböző korszakokat hasonlít egybe azon jólétre nézve, mellyet azok a' vagyonosságnak köszönnek vagy köszönhettek.

A' fogyasztásnak azon számos nemei közt, mellyekre egy ugyanazon jövedelmet fordíthatni, vannak merőben személyesek, azaz oly-

lyanok, mellyek csupán az emésztő' jólétére czéloznak, vagy a' mellyekkel élést ez csak ugy oszthatja meg másokkal, hogy ez által saját éleményeit csökkenti. Ellenben vannak előkelőleg társasági fogyasztásmódok is, mellyeknél az éleményt meg lehet osztani, a' nélkül hogy ez által a' fogyasztó' éleményrésze kevesbednék, sőt mellyeknél épen e' megosztás neveli 's tökélyesíti az éleményt. Valljon egészen érdektelen-e tehát egy nemzet' közgazdasági jólétére nézve, ha azok, kik az általa termesztett vagyonnak legnagyobb részét húzzák, izléseik és szokásaik által egyik vagy másik fogyasztásmódhoz kiváltkép hajtanak? Valljon a' vagyonnak szétosztása, feltevén, hogy az igen egyenetlen, mind a' két nevezett esetben egyenlő befolyással lesz-e a' társasági köz jólétre? —

Itt egy ország, hol a' gazdag ember csaknem egész roppant jövedelmét személyes éleményekre költi fel. Asztala görbed a' kiválogatott teher alatt, borai mérték felett drágák. Gyönyörű lovaktól húzott hintóban sétáltatja magát, mig háza, külsőkép egyszerű ugyan, mint valamelly falusi templom, ha engedelmével beléptél, elvakít sybaritai fényével. Itt a' dús kárpitok, a' puha szőnyegek, a' kéjelmes párnaszékek, a' ragyogó díszítmények, 's a' comfortnak mind azon nemei, mellyek az emberi lénynek legszokottabb, legmindennapibb tetteit 's mozdúlatit éleményekké varázsolják, könnyűkké 's kedvesekké tevén azokat. 'S ne higyétek, hogy e' Lucullus a' testi mozgás' örömeit nem ismeri, neki ebei és hajtói vannak, 's egy roppant vadasa, mellybe minden másnak tilos a' belépés, és ezen vadas' sűrüjében egy palota emelkedik, egy mulató, mellynek külseje a' belső' pompájával vetélkedik, de mellyből a' közönségnek semmi haszna, mivel azt magas, sűrű facsoportok rejtik szeme elől. 'S mind ezen javakkal Lucullus egy maga él, vagy csaknem egy maga, mert ha barátokat hiv is, ez, alattomban legalább, a' kölcsön' visszaadása' fejében értetik. Ha megosztaná éleményeit, azok' egy részéről le kellene mondania. Ha aranyfáczánjainak 's fogolymadarainak felét szomszédinak küldi, ugyanannyival kevesbet emésztend el maga. Ha a' közönségnek engedi át hintait, gyalog kell járnia; 's ha minden jövőt bebocsát vadasába, nem sokára ő és az övéi abban sem helyet sem vadat nem találnak. És mégis egy napon neki is itt kell hagyni a' földet, mint minden embernek. Béke hamvaival! annyi béke legalább, mennyit az ő fényüzése által beárnyéklottak' haragja, 's az ő kirekesztő és megoszthatatlan jólétének mindennapi szemlélete által elsorvasztottak' boszúja engedhet.

Vannak máshol is gazdagok, de melly igen különböző ezeknek költségtárczájok! Ennyi templomok' ékítésére szánt jeles festvényekért; ennyi nagy és kis misékért szó- és műszerbeli hangászattal; ennyi páholyokért minden szinházakban; ennyi egy városi vagy mezei palotának dús homlokzatára; ennyi a' költőknek, hangászoknak és egyéb müvészeknek, kik Mecaenas' igaz vagy ál erényeit hirdeték, vagy munkáikat neki ajánlották, stb.; teszen mindössze 100,000 tallért, azaz épen annyit, mennyit Lucullus' kiadásai. De e' mellett Mecaenas is élt, még pedig nagyuri lábon élt, és igy, szigorún véve, a' hasonlítást közöttök az évi kiadások' felére vagy harmadára kell szorítani; de im', és épen itt van a' különbség, Mecaenasnál e' félben vagy harmadban az egész világ részesült. A' templomok, mellyeket ő gazdagon ékített 's mellyekben a' szertartások' pompáját ő eszközlé, nyitva állának mindenki' számára; kiki részesülhetett itt azon nemes és édes érzelmekben, mellyeket Mecaenas magának nagy költséggel szerzett, 's ezen részesülés nemhogy csökkentette volna az ő éleményét, hanem inkább öregbitette azt. A' szinházak, mellyek az ő költekező pártfogása nélkül nem állhatnának fen, megtelnek minden estve figyelmes és nyilt kebllű nézőkkel, kiknek jelenléte határtalanúl neveli a' dramai helyezetek' hatását, 's kiknek tapsolások és könyeik életet és bájt adnak a' szinész' tetteinek és szavának, millyet azoknak maga a' gazdagok' jutalma nem volna képes adni. Hanem a' nép is fizet a' bemenetért? Igen, fizet, de mennyit! milly keveset! Mit itt a' szegény ad, olly kevessé fedné az intézet' költségeit, hogy neki le kellene örökre mondani a' szinház' örömeiről, ha a' gazdag azoknak szükségét nem érzené 's a' költség' jobb részét nem viselné. Végre, hogy a' szobrászatnak, épitészetnek, költészetnek és festészetnek azon remekeit, mellyeket Mecaenasnak 's a' hozzá hasonlóknak pártfogása minden felől támaszt 's az egész országban bizonyos forgásba hoz, valaki élhesse: ahhoz nem kell

egyéb csak szem, csak fül, 's csak fogékony lélek.

Boldog vidék, hol egy szelíd és édes levegő szegényt és gazdagot kihív a' ház' szűk tűzhelye mellől a' nyájas anyatermészet' ölére; hol a' szép müvek' érzéke túlélte a' polgári szerkezet' minden forradalmit 's fordulásit; hol a' nyelv ének, a' társaság kép, az élet poesis; hol van mindenkor valami rege, valami dal, valami ábrázolat vagy magas, költői emlékezet a' boldogtalannak, ki már sorsát átkozni készült, elaltatására, vagy mulatására az ifjúnak, ki emberré lett, miután első szerelme' bábjait elvesztette. Boldog nemzetek, ti kívánhatjátok az anyagi gazdagságot, mert az boldogságtokat öregbítené; de ne irígyeljétek azt azoknak, kik nem kaptak olly bőven részt, mint ti, a' mennyei mannából száraz, mindennapi kenyerök' izesitésére, ne azon népeknek, kiknek privilegiumok, kiszámolni, kilatolni, kimércsélni egész' a' batkákig és fillérekig azon boldogságrészt, melly nekik a' gondviselés' kezéből osztályúl juta.

(Vége a' jövő számban.)

TÖREDÉKEK

Morier' regényeiből. [1])

IV.

A' követ Almackba megy. — Hajji' észrevételei a' keringő és négyes tánczokról. — Megvizsgál egy piperőczöt.

Alig hogy az asszonyokhoz visszatérénk, hát jő a' vezér' nője, ki kedvessége által már szinte magáévá tette a' követ' szakállát, 's meghivja őt, hogy követné egy közönséges mulató helyre, mellynek ő maga is — a' mint tőle kivehettük — egy királynéja-forma volt, 's melly — mint a' mehmandar' magyarázatából értettük, az angol nemzet' minden nevezetesb mirzái, khánjai, és bégjeinek, azok' feleségeik' és leányaiknak összevegyülése volt. Almacknak hitták azt, 's most már én és a' követ teljesen bizonyosakká lettünk azon véleményben, mellyet már előbb megalapítánk vala, hogy t. i. az angol nyelvnek sok szavai a' perzsa és arab nyelvekből származtatvák. Mert ugyan mi is lehetett volna Almak egyéb mint al mag? a' velője, a' magva, azaz a' színe, a' téjföle az angol nemességnek. Azonban a' közeledő álmosság miatt ásítozva, kérdezősködénk, mi indíthatja a' herczegeket, mirzákat, khánokat, 's azoknak feleségeik és leányaikat, ezen éjjeli órát választani összejövetelre? Nincs-e a' huszonnégy óra között egy más alkalmasabb ama' felséges czeremoniának végbevitelére?

‚Oh!' mond a' vezérné, ‚most nincs idő magyarázgatni. Mindjárt meglátja azt kegyed, 's akkor kérdése maga magától megfelelve lesz.'

A' követ igen jókedvüleg úgy tett a' mint kivánták; 's noha mindkettőnket majd levert az álom, elhurczalkodánk mégis a' vezérné kiséretében; maga a' vezér, 's vendégeinek nagyobb része is követvén bennünket.

Ki hinné el Perzsiában, ha mind azt, mit e' boldog éjjel láttam, híven leirni akarnám? Avvagy akarták-e hinni, midőn mondottam, hogy több gyémántot, rubint, smaragdot és mindennémi drágaköveket láttam ezen teremben összehalmozva, mint a' mennyit az iráni sháh, vagy épen a' nagy mogulnak tulajdon atyja valaha csak birt? hogy több asszonyt láték egy tekintetre, mint mennyi a' világ' asylumának [1]) háremében találkozik, 's több szépséget egy kicsiny szögletecskében, mint a' mennyi Ázsiának roppant tartományaiban valaha csak látható volt; bőröket tündöklőbbeket mint a' Gabriel angyalé; nyakokat, mellyek egy páváét megszégyenítének; szemeket, mellyek feltüzelnék, és termeteket, mellyek magán kivül ragadnák magát a' Cheheldiri hegyek között bújdosó dervist-is. „Bah! bah! bah!" mondék magamban, „minden életnek, minden örömnek, minden gyönyörűségnek, a' mi csak a' világon létezik, itt van almagva, itt azoknak épen az létege, kivonatja. Hol áll Perzsia, nagy szakállai és juhbőrei, hosszu fátyolai, és rejtett fehérnépeivel; 's hol Anglia, annak kincsei, imádandó asszonyai, 's az élvezet és társalkodhatás' temérdek tehetségeivel, mellyeket ő a' maga gyermekeire kiáraszt!"

Ez vala az első benyomás, 's gondolom képemre volt az irva, mert mindjárt azután egy kellemes társalkodásu ember által szólíttatám meg magam nyelvén, ki azt kérdezte, hogy mit tartanék az előttemi jelenésről?

Nem szerettem volna, hogy bennünket va-

---

[1]) L. Athenaeum első félévi foly. 365—367. lap.

[1]) Világ' menedékhelyének nevezi magát a' Perzsák' királya.

lami világot nem látott törököknek [1]) tartson, 's azért valódi bámulásomat elfojtva, igen nyugodtan feleltem neki, hogy „Bad niszt, nem rosz.“

Uj barátom ki, ugy látszott, volt Indiákon és Fars' déli részeiben, mosolygott feleletemre, mondván: „Hanem azt csak megengedi kegyed, hogy ez kissé kellemesb tekintet, mint lenne, ha az asszonyok' képei fátyalozva volnának mint Perzsiában?“

‚Igen igen;‘ mondék, ‚csak egy hiányt látok; miért vannak a' vén asszonyok olly nagy számmal? Azok legalább fátyolozva lehetnének.‘

„Ez,“ mond ő, „tán egy javítás lenne; azonban itt e' szabad országban mindenkinek joga van a' maga képével azt tenni, a' mi neki tetszik.“

‚Ugyan nincsenek-e eszközeik‘, mondék, megszabadulni a' felesleges vén asszonyoktól? Abbas sháhunkról mondják, hogy kénytelen volt megöletni néhányat elaggott Eunuchjai közűl, kiknek nem tetszett elég hamar elhalni az ő kedveért.‘

„Oh!“ felelt barátom nevetve, „egyetlen egy vén asszonynak ollyas körülmények közötti halála mi nálunk zendülést okozna. Nekünk ezen országban nincs Abbas sháhunk.“ Mire igen kegyesen nekem sok mindent megmagyarázni szíveskedett, a' mit — minthogy szokásainkat ismérte — előttem újnak lenni gyaníthatott.

Legelőször is egy királyfit jelelt ki nekem, egy királyi vérből származott herczeget, ki épen ugy sétált fel 's alá a' sokaságban mint akárki más, beszélgetve, 's mások' beszédeire hallgatva. Az egyetlenegy megkülönböztetés, mivel iránta viseltettek az volt, hogy hátot nem fordított neki senki, hacsak egy könnyen tehette. „Ah!“ mondék, a' mi shahzadeh-ink [2]) nem volnának ám megelégedve ennyivel: ide sem jönnének azok egy pahendaz [3]) nélkül, 's a'nélkül hogy midőn az ajtón beléptek, valami szép ajándékot ne nyernének. Nem kap-e királyi herczegük semmit is e' leereszkedésiért?“

[1]) Turk, vagy török, Perzsa nyelven annyit tesz mint, kamasz, goromba, parászt.

[2]) Shah-zadeh, király-fi.

[3]) A' földnek shawlokkal, és drága szövetekkeli bevonása.

„A' theán és vajas kenyeren kivűl“ felele társam, „nem tudnám, hogy mi egyebet kapjon.“

„Csodálatos!“ mondék „kegyetek megfoghatatlan emberek; a' királyok és azoknak fiaik majd semmi tekintettel sem birnak e' tartományban öszvehasonlítva avval, minővel azok a' mieinkben dicsekesznek; azt hihetné kegyeteknél az ember, hogy azokat épen olly kevésbe veszik kegyetek, mint venni szokták a' közönséges halandókat a' mi királyaink és herczegeink.“

‚Az érdemes, mond barátom, akár mi neme az érdemnek, az mi nálunk a' hatalmas Kebleh; azaz, a' pont, mellynek mi mindnyájan imádva hódolunk,‘

‚'S mi lehet valljon érdeme azon embernek tova‘ mondék, egy sasszemű emberre mutatva, ‚ki mindeneknek figyelmét magára vonja, 's kinek személyéhez közelítni némi kiváltságnak lenni látszik? Amannak legalább is egy királynak kell lennie, ha egy herczeg a' másik.‘

„Kegyed egy éles tekintetű ember,“ mond az én értesítőm, „mert azon személy példásítja, mit épen imént mondék. Nem királyi herczeg az, hanem a' jelenkor' legnagyobb hóditója — a' világ' békéltetője — legyőzője annak, mi győzhetetlennek lenni tartatott; ki noha dicső származású, katonai pályán kezdette szerencséjét, mint ő előtte sok más ifju, kardján 's szivén kivül semmit sem birva egyebet, mi őt az életen átvezesse; 's csupán magasb érdemek által emelkedett fel hazájának paizsa és melyvasa, a' nemzeteknek pedig csodája, hogy lehessen.“

‚No de nézze csak, mondék, nézze, valljon mit tud ő ott csinálni? Ali' szakállára esküszöm! egy findsja theát tölt ki ama' vén-asszonyok' legvénebbikének számára! Inasaink' egyikének viszi ő véghez tisztjét! Miféle szokás ez?‘

„Egy jó tett' véghezvitelében semmi gyalázat sincs.“ Mondá barátom.

„Hogyan!“ kiálték én „a' világ' kibékéltetőjének vénasszonyokat hízlalni nem volna gyalázat? Minő beszédek ezek? Ha Nadir Sháhunk — ki, azt csak meg fogja nekem engedni kegyed, hogy csak volt legalább is ollyan vérivó, mint ez a' kegyetek' Ghazija itt — ha, mondom, Nadir Sháhunk vagy egyszer a' neki tartozó tiszteletet naponként leg-

alább is husz kontyoknak leszeletése által fel nem tartotta, csendesen alunni sem tudott. Valljon ő, hogy gondolkozott volna vén asszonyaik felől?“

‚E' részbeni nézeteinknek“. monda társam, ‚mindig egybeférhetetleneknek kell maradniok, és fognak is. ‚Hanem jőjjön csak‘, mond ő, „jőjjön, tekintse meg a' tánczot — ez valami új kegyed előtt, tudom bizonyosan, hogy ez tetszeni fog.‘

Avval egy más terembe menénk, hol egy a' leggyönyörűbb fiatal leányokból — minőket a' képzelődés csak kigondolhat — álló kör testök' helyzete és hajlongásainak a' kezek és láboknak mindennémü összeillesztésekbei el el változtatásával foglalatoskodott, még pedig igen igen komolyan; mig néhány fiatal emberek is, kiki a' maga helyén, sok mindenféle tag-változatokon mentenek át, 's igen nagy mozgást csináltak. Illendőség a' legmélyebb tartatott. Ha kezek érintettek, az csak az ujjak' hegyével történt — kacsingások nem voltak, sem mosolyok, valóban ugy tánczoltak ők, mint tánczolnának a' dervisek; az ugyancsak komoly egy munka volt.

Társam jól tudta, hogy minálunk senki sem tánczol más, mint azok, kik e' czélra megvannak fogadva; 's azért hát bizonyossá tett a'felől, hogy mind azok, kik itt mutatványaikkal kiállottak, azt ön tréfájokra cselekedték.

„De az tán csak nem,“ mondék, „kinek képe kínt jelent, kinek lábai szűk czipőkről szólanak 's kinek véghez vitt erőködéseit nekünk azon patakok árulák el, mellyek kövér személyéből kiáradtak?“

‚Minden esetre,‘ monda barátom, ‚erőködései megfizetve nincsenek, bármi legyen indító okuk. Bérlett mulattatóinkat meg fogja látni kegyed majd mikor egy ollyan helyet látogatand meg, mellyek különösen illyes mutatványokra vannak készítve.‘

„De hát ez mit jelentsen?“ mondám én, látván, hogy egy általános változás történt a' tánczolásban; mert a' mennyire tanúja valék az első fogásban megtartatott illendőségnek, épen annyira megdöbbentett annak hiánya ezen következőben. Férfiak és asszonyok, páronként, szemből szembe, egyik a' másikba csipeszkedve keringének most rémítő sebességgel körös körül, ollykor visszaugorva egymástól, másszor meg a' versenytánczosokhoz ütődve; 's összeségesen olly egy mutatványt előadva, melly hogy azon tisztes komolyság és illőséghez tartozott légyen, mi különben a' társaságban létezett, én részemről meg nem foghatám.

‚Szokás mindennel megbarátkoztat“, mondá közlő barátom; ‚ezen táncz nem rég hozatott be közinkbe; eleintén hatalmasan ellenezve volt; de van ám minálunk bizonyos egy Divat nevezetü zsarnok, még a' kegyetek' királyok királyánál is valamicskével önkényűebb, kinek parancsai sokkal hatalmasbbak mint akár az értelem', akár pedig a' helyesség' érzete; és a' ki — mint látja kegyed — felfordítja az illendőséget is, 's belőlünk, egy olly nemzetből, melly természeténél fogva hajlandó tisztelettel hódolni minden ollyasnak, mi természetünk' méltóságát gyarapítja, tökéletesíti,belőlünk, mondom, egy hivságos és nevetséges utánozokból álló nemzetet csinálni képes.‘

‚Hihetek-e szemeimnek?‘ mondék igen rögtönösen, ‚a' millyen igaz, hogy a' boldogságos Mahomedet szeretem, imhol a' nagyvezérjek tánczol!‘

„Ugy van,“ mond rá barátom hidegen, „mi mindnyájan tánczolunk; a' király 's az ő egész udvara tánczol; a' nagyvezér, a' pénzügyek' és kincstár' kanczellárja, a' kül- és belügyek' vezérjei, a' fő tábornagy és a' lovas testőrök, az admiralítás és tengeri hadak' nagyai — mi mindnyájan tánczolunk. Sőt nincs törvény, melly egyházunk' fejeit, és nagy muftinkat is tánczolni tiltaná; nevendék papjaink tánczolnak és tánczolnak fiatal törvénytudóink is.“

„Kegyednek tulajdon lelkére és őseim' szakállára esküszöm“ — mondék — „hogy ha a' mi sháhunk vezérjeinek valamellyikét rajta kapná tánczon, bezzeg elrontaná más szorra e' tréfáját a' jámbornak; mert annak bizony ollyan országos ötvent vágatna talpára, hogy azt hinné szegény feje, hogy minden hegyen völgyön lakodalom van; 's lábainak minden ujja a' maga rendén, tudom, hogy visszaemlékeztetné őkemét bolondságára.

Petrichevich
Horvát Lázár.

IGAZÍTÁS. — Az Athenaeum' 22. számának 337. szeletének végelőtti sorában 400 lábnyi helyett olvasd: „400 lapnyi.“

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

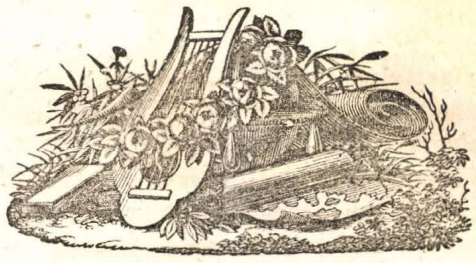

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 21. 1837.** **24. szám.**

Tartalom: Dán tájképek, 369. sz. — Közgazdaság' alapelvei' vége (53), 374. sz. — A' kócsag *(Kazinczy Gábor)*, 378. sz. — Magyar játékszíni krónika *(C—l.)*, 384. sz.

Oh tavaszmenny! oh te hajnal!
Halljatok meg engemet;
Hozzátok még vissza egyszer
Eltünt rózsaévimet! —
Ah! de ők nem érzenek,
Csak mosolygva fénylenek.

Bajza.

Dán tájképek.

Kopenhágában későn jelenik meg a' tavasz, 's mikor szárnyait mutatni méltóztatik, az nem történik hosszu kéretés nélkül. Már martiusban éneklik őt a' költők, hogy meglágyítsák, a' mult év' örömeire emlékező leánykák hivogatják, hogy ábrándozó sétáikat az erdőben ismételhessék; az Oestergeda' kalmárai még jobban esdeklenek hozzá mint a' fiatal lányok, mert ettől függ a' gáze-kötények' és új ruhák' sorsa, mellyeket Párisból hozattak. De a' tavasz rövid napi utat tesz, mint a' nagy urak. Franczia-, Németországban 's mindenütt tartózkodik, hol valami szép térség megtetszik neki, hol szeszélye visszatartja, 's követei, a' pacsirta és fecske, három héttel előbb hirdetik a' balti tenger' partján, mikor ő még az Elbén sem sétála keresztül. Végre egyik szép napon hire fut a' városban, hogy az ég egészen kék, hogy a' kukuk kiáltoz, 's hogy a' park' fái hajtani kezdenek. Ekkor minden bérkocsi felfogadtatik 's minden család iparkodik a' bemenetelét tartó szép istenifjút a' város' falai előtt üdvözleni. Mi hálátlanok vagyunk, úgy fogadván a' tavaszt, mintha csak kötelességből jőne meg hozzánk. Éjszakon imádtatik ő 's tömjénfüstöt kap. Dániában egy egész hónapig nincs másról szó mint a' tavaszról. A' politica igen elhibázza, ha illyenkor valami fontos ujsággal járul elő. Semmi vitatkozás a' szónoki széken, semmi hadi tett nem mérközhetik egy a' Frederiksburgban kilombosult ág', vagy az ablakban előfakadt virág' hatásával.

A' tavasz azon egy szó, mellyet ez időben kimondani az illendőség megenged. A' többi beszédet elfeledhetni, ha a' társaságba lépéskor csak ezt mondjuk: „Hogy érzi magát kegyed? Ismét tavasz van.“ Az öröm' e' napjaiban minden csupa élet és mozgás a' város körül. A' fiatal jegyesek az erdőbe mennek kankalint szedni 's reményeikről csacsogni, a' jó philisteusok a' külvárosokban sétálnak, hogy dohányokat a' szép természetben szipogathassák. A' pálinka- 's füstölt lazacz-árusok a' park' elejére ülnek, a' kötéltánczosok a' charlottenburgi réten ütik föl készületöket, a' klampenbergi csap-

láros azon halomra hordja asztalait, melly a' tengerre ad kilátást, a' bellevuei fogadós pedig kertje' sétányait tisztogattatja.

Legjelesb pedig, hogy azon napon, mikor a' földön semmi havat, az égen semmi téli ködöt nem látni, Kopenhaga' lakosai kiállhatatlan hőséget vélnek érezni 's mindjárt a' mezőn keresnek nyugalmat és tartózkodást. Készületeket csinál ekkor minden, ki csak legkisebb darab földet a' városon kivűl magáénak mondhat. A' tudományok' és aristocratia' minden ajtaja bezáratik; az igazságtétel is kivándorol, 's a' tanitók és birók csak kétszer, háromszor jőnek hetenként a' városba, tanitandók, ülést tartandók. A' föld alig kezd ismét életet kapni, a' fák fagyoskodnak még az éjszaki szélben 's a' kifejleni kezdett virágok megfagynak, a' napot kell keresni, hogy melegedni lehessen, a' nyári lakok' ablakai légszorosan elzáratnak 's kiki a' kályhához vonul, mint januarban; de ez mit sem tesz: a' szép évszak jelen van, a' tavasz megjött 's a' városban többé nem maradhatni, mihelyt a' kalendariumban a' nyár kezdődött.

Ezen időben közös a' kivándorlás; én is követém a' folyamot 's a' dán-napot a' Sunda' partján, 's az Esrum tó körül kerestem föl.

Sehol nem láthatni talám olly szép, fölséges bükkerdőket, mint Dániában, sehol rajtok olly fris, gyönge zöld szint. Seelandban utazván, gyakran illyen a' tájkép: sik, mellyen barmok legelnek 's a' szélmalom nagy szárnyait terjeszti ki; mély nagy erdő, néhány rendetlen úttól vágva keresztül, titokteljes, csalogató erdő, itt ott homályos árnyékú, máshol világos fényben ragyogó. Belé lépvén, megmagyarázhatlan érzést érezünk; előbb ismeretlen nyugalmat lehelünk, 's azon édes határozatlan szomorúság lep meg, mellyet a' dánok veemoud-nak neveznek. Itt lakik a' költés, itt a' lélek' minden hurja látatlan kéztől érintetik 's harmoniásan zendül öszve. Itt hinni, szeretni lehet; nem tudom, minő vonzó erő, minő határozhatlan sejdítés tölti meg a' kebelt. Az egész természet hajlandónak látszik titkait mind felfödözni, — a' fül figyel itt, a' lélek vizsgálódik. Az erdő' aljában a' tó terül el, hol a' pirók iszik, hol a' faágok a' nyugvó nap' sugaraival tűkröződnek, mellette áll pedig a' mezei lak, melly szalmafödelét félénken emeli a' vad rózsagyepű fölé, 's a' templom, melly minden angol-szász templom' módjára téglából épült, négyszegű, tömeges tornyával, lépcsőféle csúcscsal, melly kétség kivűl azon mysticus hágcsó' képe, mellyen a' gondolatnak a' földről fölemelkedni 's az égbe szállni kell. Westmorelandot nem látám, de úgy gondolom, hogy Dánországéihoz kell azon tavaknak hasonlítani, mellyek' szélén Wordsworth, Wilson és Southey vették lakásokat.

A' helsingőri ut Seeland' legszebb erdőinek egyike 's a' tenger között megy. Az ég gyakran komor itt, 's alatta az egész mosolygó életteljes tájék gyászfátyolba rejtezik, mint valami fiatal lány' arcza. Az erdő felé ékes mezei lakokat látni, 's virágkoszorús kerti sétányokat. A' tenger felé csak a' tar part látható, karókra feszített halászhálló 's a' halászlak, mint a' vízből kihúzott bárka. Ezen reggel és estve a' dagálytól mosott homokon csak egyetlen egy virág találtatik, az emlékezésé, a' nefelejts. Azt mondhatni, azért születék itt, hogy a' távol parton kiszálló hajóst megemlékeztesse honáról, mellyet hátra hagya, 's barátairól, kiknek isten-hozzádat monda.

A' helsingőri ut a' tengerészet' (Marine) karavan seraia. Ide minden felől jő az ember, itt minden nyelven beszélnek. Reggeltől estig lobognak a' Sundon az éjszak' és dél' zászlói. Az idegen hajósok kiszállnak 's járkálnak az utczákon. Minden fogadó eléjök mosolyog, minden kalmár várja őket. Kiki a' tengerészet' számára dolgozik itt 's hajósi álmokkal alszik el.

A' város' végén fekszik Kroneborg. Azon földcsúcs, mellyen e' vár fekszik, hajdan Oekrekrog (fülczimpa) nevű volt, 's egyszersmind Dania' füle, minden hirnek 's minden tengeri újságnak megnyilva. A' Kroneborg meglepő épület, három sánczczal, katonákkal és ágyúkkal kerített, mint nagy kötelességű erősség: uti pénzt szedni. Minden hajó e' vár' alján vitorláz el 's adót fizet a' védő várnak 's az utat megvilágitó fénytoronynak. Van nap, mikor százasával is jőnek a' hajók 's számok évenként szaporodik.

1769-ben számok tön 7,578-at,

1836-ban ellenben 11,916-ot.

Ezen időközben nem egyformán haladtak elő a' népek. Némellyek más oldalra

fordultak el, mások' kereskedési öszveköttetése csökkent. Így Svédország külde a' Sundba

1796-k évben 1149 hajót, de 1836-b. csak 964-et
Hollandia 2508-at, „ „ „ 665.

Angliából ellenben a' Sundban volt 1767-ben: 1840 és 1836-ban 3188 hajó.
Francziaországból 13 „ „ „ 105 „
Poroszországból 296 „ „ „ 2386 „

Egyik toronyból minden panorámák' legszebbikét láthatni. Egyik oldalról kékes vonalként látni Kopenhága' falait, másikról a' Kullan hegyeket; a' vár előtt a' száraz svéd tengerszélt; Helsingborg városát, mellynek veres fedelei a' napban villámlanak, 's a' tengert, melly a' partokon zöld mint a' rét, de középen fekete 's mély, — melly a' vár' alján, mint valami mély út, összenyomaték, de mindenik oldalról nagy síkká terjed el. Itt a' Sund 's a' Kattegat, 's a' jövő vagy induló hajók szeldelik a' habokat, eltávoznak 's szakadatlanul követik egymást.

Mondatik, hogy a' másik oldalon emelkedő Kullan hegyek hajdan az ismert világ' határait tevék; azóta nagyobbult a' világ; az ember átlépé a' tudatlansághúzta korlátokat. Becsületszomja hóditásaival együtt nevekedék.

Kullan előtt egy zöld halmot pillantani meg, Odin' halmát. Itt fekszik eltemetve ama' skandinavi isten. De nem látható ott egyéb, mint Schimmelmann tanácsnok úr' sirja, ki igen békés ember volt 's Walhallával nem sokat törődött. Azonban egy élőfakör őrzi a' helyet, hol a' fő isten' csontai nyugszanak, tiszta forrás csörg onnan szelid mormogással.

A' költés' barátai nem távozandanak el Helsingőrből, mielőtt egy másik, sir-szentelte halmot meglátogatnának. Seeland' legmosolygóbb várán, Marienbyoton keresztül jutunk egy bükkerdőbe, melly egy oldalról a' tengerre, a' másikról egy nagy sikra dől. Itt három egymásra tett idomtalan szikladarabot találunk 's mellette négy négyszögű követ, mellyekre az utasok ülnek. Itt nyugszik Hamlet' szomorú árnyéka.

Közgazdaság' alapelvei.

(V é g e.)

Vádolnunk kellene magunkat, hogy ennyi nyiltsággal bíráltuk Sismondi' határozatát, ha egyszersmind teljes mértékben nem méltánylanók mind azon jót és hasznost, mi az ő közgazdasági munkáiban találtatik, ámbár itt azokra, e' czikkely' korlátai miatt, ki nem ereszkedhetünk. Ő a' legelső, ha nem észrevételében, legalább világos kijelelésében 's teljes gondú kifejtésében egy felette fontos közgazdasági adatnak, annak, melly jelenleg a' közgazdasági törvénykezés' valamennyi kérdésein uralkodik, hogy t. i. a' közvagyonosság' haladó növekedése mind inkább hibássá, ügyenetlenebbé teszi annak szétoszlását, azon törvények' következésében, mellyek a' vagyonszerzés vagy is tulajdani jogra nézve Europa' minden civilisált népénél divatoznak. Sismondi e' jelenetnek okát a' tőkepénzek' megfeneklésében találja, melly ismét azok' határtalan összehalmozhatásának szükséges következése. Kimutatta ő ezen okot 's annak hatását névszerint Anglia' műszorgalmi történeteiben, szembe állott a' chrematistákkal, 's ugyanazon időpontban, midőn ezen iskola' tanitmányai nem csak Angliában, hanem mindenütt, a' continensen is, diadalmaskodtak, csaknem egyedűl kiáltotta ki azok' elégtelenségét, 's egy olly igazságot hellyezett kellő fénybe, támogatott hirének 's talentumának egész hatalmával, melly homlokegyenest ellenkezett a' leghatalmasabbak' érdekével, 's mellyet a' társaságnak csak gyenge és szenvedő osztályi fogadhattak kedvezéssel. 'S az ő szava nem maradt viszhang nélkül, tanitmányi gyümölcsöztek bővebben talán, mint ő maga hinné, 's a' növekedő termesztésnek káros befolyása a' termesztmények' szétoszlására 's így a' közjólétre, ma már egy, a' tudomány' mezején megnyert 's kivívott igazság. Tagadja bár, a' kinek tetszik, de az a' társasági vagyonnak naponkénti szaporodtával mind inkább és inkább kiviláglik 's előbb utóbb mindenektől el fog ismertetni.

Azon elevenség 's mélység, mellyel Sismondi az általa felderített végeredmények' fontosságát érezé, 's a' kevés sympathia, mellyet a' közgazdaság' tudománya körül különösben fáradozók' részéről talált, könnyen kimagyarázzák azon, itéletünk szerint hibás,

tanitmányokat, mellyeket ő a' chrysologiai (pénztudományi) jelenetek' megfejtésében Smith- és egyéb angol oeconomistákéinak helyébe tenni akart. Kirekesztőleg elfogultan ezen jelenetek' befolyása ellen a' társasági jólétre, S. csak csalást és csalódást látott azon theoriákban, mellyek a' jólétet in abstracto tekintették, 's minthogy ama' theoreticusok a' közvagyon' termesztését és feloszlását ismerék a' tudomány' egyedűli tárgyának, ezért S. nekik és theoriáiknak tulajdonítá mind azon roszat, mellyek e' termesztésből és feloszlásból eredtek. Történetirói, és így igen magas szempontból nézve a' közgazdasági kérdéseket, S. sem elég világosan észre nem vette, sem illető fontosságok szerint nem méltánylotta azon különböző elemeket, mellyektől ama' kérdések' megfejtése függ, sőt a' tudományos nyelvet és módszert is megvetette mint haszontalanokat vagy tévedést szülőket.

Mi pedig azt hiszszük, hogy az, mi a' közgazdaságiban szintúgy mint minden egyéb tudományokban a' legtöbb tévedéseket okozza, épen a' tudományos módszernek és formáknak hiánya. Következőleg, ha valamelly physicai, erkölcsi, társasági, vagy más akarmelly tünemény két egymástól tökéletesen különböző látpont alatt tanúlható és tanitható, akkor igen nagy módszerhiány e' két látpontot összezavarni 's egymásra halmozni. Ennek szinte kikerűlhetlen következése az, hogy egyik a' másiknak feláldoztatik.

Sismondi' határozata tehát már csak az által is hiányos, mivel benne a' közgazdasági tünemények' megfejtése, mint a' tudomány' fő tárgyainak egyike, nem jeleltetik ki. Hasonló hibában szenved egy ujabb angol oeconomistának, Poulett-Scrope-nak, határozata, noha az más tekintetekben jobb mint a' Sismondié. „A' közgazdaságtudomány, úgymond ez, a' társaságok' jólétének tudománya, mennyiben e' jólét a' közvagyonosság' bőségétől 's eloszlásától függ.[1])" Egyébiránt ezen tiszteletre méltó radicalnak, valamint Senior urnak munkái is érdekes jelenségei azon visszahatásnak, melly az antichrematistai szellemben már magában Angliában is munkásságban van.

[1]) Principles of political economy, by G. Poulett Scrope. London, 1833.

Azokban, miket eddig mondottunk, röviden megmutattuk, hogy az oeconomisták' vagyis a' continens' iskolája, általában véve, meghagyá ugyan a' közgazdaságtudománynak azon mezőt, mellyet annak azok szabtak, kik vele legelsők foglalkoztak, kik legelsők tevék azt tudománynyá; de hogy ők nem vevék észre azon határvonalt, melly e' mezőt két különböző részre osztja. Azok is, kik osztályokat akartak behozni, más szempontokból tevék ezt, 's mindnyájan összezavarták theoriáikban a' közgazdasági tünemények' megfejtését, és azon hatásnak, mellyel e' tünemények a' társasági jólétre vannak, méltánylását.

Senior igen jól látta ezen észbeli határvonalt, 's teljesen értette logicai hasznát annak, ha élesen különválasztatnak a' nyomozatoknak azon két nemei, mellyekre akarmelly közgazdasági tünemény anyagot szolgáltat; de ő ebből oda jutott, hogy meg akará a' tudományt fosztani birtoka' legszebb felétől, kirekesztvén abból a' legérdekesb kérdéseket, azokat, mellyek' megoldását úgy kell tekintenünk, mint a' közgazdasági buvár' minden fáradozásinak végczélját.

Ezek talán már oda vezetheték az olvasót, hogy önmaga kijelelheti a' legjobb tervet, melly szerint e' tudomány tanittathatik 's tanultathatik.

Mi a' közgazdaságtudományt két külön ágra osztjuk. Az első, mellyet *társasági gazdálkodásnak* vagy *chrysologiának* nevezünk, azon társasági adatokkal foglalatoskodik, mellyeknek tárgyok a' vagyonosság, a' pénz, úgy szinte azon viszonyok' természetes következményivel, mellyek az ember és a' dolgok közt a' vagyonszerzés' vagy tulajdoni jog' most minden politicai szerkezetekben divatozó törvénye alatt keletkeznek. Itt tehát ezen adatok leiratnak, vizsgáltatnak, okaik kikerestetnek, szóval, úgy bánatik velök, miként a' physica bánik a' kül természeti tüneményekkel. Bizonyára a' villám embert ölhet és házat gyujthat, a' minket környező lég és egyéb testek ezer különböző módon hathatnak 's valóban hatnak is jólétünkre; de a' physica nem azt a' behatást tanúlja és tanítja, vagy legalább nem előbb, mint magokat azon tüneményeket tanulta 's rólok teljes és a' lehetőségig kimerítő ismereteket szerzett volna. Csak akkor,

midőn már munkáinak ezen első eredményeihez jutott, keresheti némi biztossággal és siker' reményével azon eszközöket is, mellyek a' természeti erőket az ember' jólétére szolgálni kényszerítik, vagy annak ártalmától tilalmazzák. A' természeti erőknek félszeg ismerete a' nemzeteket astrologiára és magiára vezette, míg azok' teljes ismeretéből a' magnestő, a' villámhárító 's minden hasznos tudományok származtak. A' chrysologiai tünemények is általányos törvényeket követnek egyeseknél, szinte mint egész társaságoknál. Félszeg ismerete ezen tünemenyeknek szülte a' kereskedési mérleget (bilanx), pusztító háborúkat 's ezeknél nem sokkal jobb egyezkedéseket. Tökéletes ismeretekből majd a' legnagyobb jólét, mellyet nemzetnek vagyonosság adhat, fog származni.

A' chrysologiai tünemények önkényt három rend alá oszlanak: termesztés, forgás, szétoszlás. 'S ez a' tudomány' első ágának tökéletesen logicai alosztályozását adja. Valóban a' vagyon legelőbb is termesztetik az emberi munka által, melly itt a' természeti activ és passiv erőkkel mérközik. Utóbb a' vagyon forog, kézről kézre megy, míg rendeltetése' helyére, t. i. a' fogyasztóhoz, jut, ki azt valamelly czélra felhasználja; végre, a' vagyon a' tulajdoni jog' törvénye által a' társaság' különböző tagjain igen különböző arányokban szétoszlik.

A' közgazdaság' tudományának második ága, mellyet mi közgazdasági törvényhozásnak nevezünk, ugyanazon társasági adatokat azon viszonyban tekinti, mellyben azok a' vagyontermesztők' és fogyasztók' jólétével állanak. Itt tehát egy törvényhozási fő elv állittatik fel, vagy is kijeleltetik a' czél, mellyre a' vagyonosság törekszik 's törekednie kell. Utóbb e' czéllal összehasonlittatnak a' társalkodási gazdálkodás' általányos eredményei, 's szintezen szempont alatt vizsgáltatnak, és tanúltatnak azon törvények, mellyek ezen eredmények' fentartása vagy módositása végett különböző időkben és helyeken hozattak vagy állapittattak. A' törvények, mellyekkel e' rész foglalatos, három fő rendre oszlanak, mellyek külön vizsgáltatnak: u. m. a' közgazdasági, a' fiscalis, 's a' tulajdonjogot vagy vagyoneloszlást tárgyazó törvényekére. Végre, a' közgazdasági

törvényhozás még eszközöket is keres, mellyekkel a' vagyont az ő czélja felé lehessen hathatósan irányzani, mit az eddigi intézetek és törvények, úgy látszik, épen nem, vagy csak fölötte tökéletlenül értek el.

Ezen tervnek kidolgozása bizonyos eclecticismusra vezet a' két uralkodó iskola' tanitmányi közt, melly megengedi, hogy mind a' kettőnek legjobb munkálati használtassanak. A' chrematisták' iskoláját a' chrysologiai tünemények' teljes és mély tudománya jeleli ki. Egy Smithnek, Ricardonak, Millnek, Mac-Cullochnak, Malthusnak, Torrensnek, Seniornak 'stb. munkái a' társasági gazdálkodás' tudományát a' tökélynek olly magas polczára emelték, mellyre azt a' continens' oeconomistái talán soha sem juttathatták volna. Tanúlni kell őket, még pedig ugyanazon szempontból indulva ki, mellyet ők tartottak, különben könnyen félreértés támad, 's elenyészik ama' világosság, mellyet ők nyomozataik' különös tárgyára olly bőven hintettek. A' természetbuvárként el kell a' dörgésnél és villámlásnál felejteni, hogy ezek a' vilámcsapásnak 's a' sodró zápornak előpostái.

Ellenben a' közgazdasági törvényhozásra nézve az anti-chrematista iskola', különösen a' német oeconomisták' munkái igen becses utasításokat, számos észrevételeket 's elmés és termékeny ideákat nyujtanak, milyeket az angol oeconomistáknál hasztalan keresnénk. Azonban a' rendszerhiány, mellybe ezek estek, nem választván külön a' tudomány' két ágát, méltó kétséget támaszt tanitmányaik' alapossága felől. A' közgazdasági törvényhozás még nem dolgoztatott ki külön, 's egy tudományos szerkeztetésre van szüksége, mellyben az eredmények helyes okoskodás által megismert 's általányos elvek és adatok alá soroztassanak 's azokhoz csatoltassanak.

Bibl. Univ. de Genève. **53.**

A' kócsag.

Angol novella.

1338. septemb. 25d. este három negyedkor ötre, a' westminsteri palota' nagy teremét csak négy, a' falszögletekből kinyúló vaskapcsokba szúrt fáklya világítá meg, mellyeknek reszkető, bizonytalan fénye alig

űzé el a' nyár' végén, 's az ősz' kezdetében rövidülő nap' alkonyát; de elég volt, a' vacsora' előkészületeivel foglalatoskodó palotai cselédség' szolgálatára. A' félsötétben látható vala, miként ezek egy nagy, de három különbözőleg fölemelt helyen nyugvó asztalt — hogy minden vendég születése' 's rangjához arányzott helyt vehessen — az akkori idő' legválogatottabb ételeivel 's italaival elfedék. Midőn a' készületeknek vége lőn, egy oldalajtón nagy méltósággal belépe a' házmester, az asztalt lassan körüljárá, magát a' szolgálat' pontos teljesítéséről meggyőzendő; és midőn mindent rendén lele, a' terem' nagy bemeneténél parancsait váró cselédek' egyikénél megállapodék, 's egy hivatala' méltóságát ismerő férfi' minden komolyságával mondá: „Minden rendben van; adjátok a' jelt a' föladásra."

A' cseléd egy válláról lefüggő csontszarut vitt ajkához, 's háromszor hosszasan fútt belé; és az ajtók tüstént felpattanának, ötven cseléd, fáklyákkal kezében, lépdele be egymás után 's két az egész teremen elnyúló sorban állának a' cselédekhez; utánok két hírnök jött, 's mindenik a' maga oldalán széthúzá a' czímerrel hímzett függönyt, 's fen hangon kiáltá: „Helyet Anglia' fölséges királyának 's királynéjának!"

E' perczben megjelenék III. Eduard király, kezét nejének, hennegaui Philippinének nyujtva, kiséretében udvara' első rangú lovagainak 's asszonyainak, melly fényre, szépségre 's vitézségre nézve akkor első volt a' földön. — A' terem' küszöbéhez érve, a' király és királyné elváltak, mindegyik az asztal' más oldalára menve, 's a' legmagasb helyt elfoglalva. Azt tevé minden vendég, 's helyökre érve, egyenként a' nekik rendelt apródhoz fordultak; ez a' vizet az ibrikből a' kannába önté, 's a' lovagnak vagy nőnek nyújtá. Midőn a' készület' e' szertartása elvégződék, a' vendégek az asztal körül helyzett lóczákhoz mentek, az apródok az ezüst edényeket ismét letevék a' pompás padokra, 's előbbi helyökre tértek, szó és mozdulat nélkül uraik' parancsait várandók.

Eduard annyira el volt gondolataiban süllyedve, hogy az első vitel már elhordaték, midőn észrevevé, hogy az első hely balja mellett üres maradt, mellyet megtörni senki nem merészle, vagy hogy szemei történetből kerengének, vagy nyugpontot kerestek, átnézé a' lovagok' 's asszonyok' hosszú sorát, kiknek kincseik ötven fáklya' fényében csillogának, 's néhány perczig kimondhatatlan nyájassággal nyugovának a' szép Graufton Alicen, atyja, Enby gróf, 's lovagja, Montaigu Péter, közt ülőn, kinek a' király hű és nagy szolgálatiért rövid idővel az előtt a' Salisbury grófságot adá, 's végre csodálattal maradtak meg a' hozzá olly közel helyen, mellyet elfoglalni mindenki legnagyobb dicsőségének tarta vala, 's daczára ennek üres maradt. E' látás hihetőleg megváltoztatá gondolatai' menetét, mert a' társaságra egy kérdő pillantást vete, mellyre senki nem felelt. Látva tehát, hogy ha világos magyarázatot akar, egyenes kérdést kénytelen tenni, egyik hennegaui nemes ifju lovaghoz fordult, ki épen a' királyné' étkét fölszelé.

— Manny Valter úr, kérdé, nem tudja ön történetileg, mi fontos ügy foszta meg bennünket vendégünk' 's rokonunk' artoisi gróf Róbert' jelenlététől? Talán nagybátyánk, Fülöp, Francziaország' királya, visszafogadá őt kegyébe, 's annyira siete szigetünket elhagyni, hogy nálunk bucsúlátogatását megtenni feledé?

— Hinni akarom, fölséges úr, felele Manny Valter, hogy a' nemes Róbert gróf bizonyosan nem feledte volna el, melly nagy lelkűleg mutatkozék iránta Eduard király, 's menedéket nyujta, mellyet neki a' Fülöptől rettegő Auvergné 's Flandern' grófjai megtagadtak.

— A' többiben én csak kötelességem' tevém, Valter úr; Róbert gróf királyi vér, mert eredetét VIII. Lajostól veszi, — 's fölvételével én csak kötelességem' teljesítém. 'S a' vendégszeretés' érdeme részemről sokkal csekélyebb, mint az épen nevezett grófokéiról volt volna; Anglia, istennek hála! sokkal nehezebben hóditható ország, mint Auvergne' hegyei, 's Flandern' posványai, 's az ég' kegyelméből, szomszédunk', Fülöp király' haragjának büntelenül daczolhat. De azért nem kevésbbé érdekel, megtudni sorsát; — nem tud ön valami bizonyost, Salisbury?

— Bocsánat, kegyelmes uram; fölséged ollyas mit kérdez tőlem, mire felelni nem tudok. Egy idő óta szemeim egy arcz' bájaitól annyira elvakítvák, füleim egyetlen hang'

melodiájára annyira figyelők, hogy Róbert gróf, legyen bár királyi unoka, mellettem elmehetett, sőt a' helyt is megmondhatta volna, hová menend, a' nélkül, hogy látám, vagy csak hallám vala. De felém egy apród hajlik, ki róla hihetőleg hírt adhatand.

Montaigu Vilmos, Salisbury' unokaöcscse, ki mögötte állt, valóban hozzá hajlék, 's néhány szót súga fülébe.

— Nos? kérdé a' király.

— Nem csalatkozám; Vilmos ma találkozék vele.

— És hol? mondá a' király, kérdését egyenesen az apródhoz intézve.

— A' Themse' partján, fölséges úr; Greenwich felé ment, 's igen hihetőleg vadászatra, mert keztyűjén a' legszebb sólymot vivé, melly valaha fűrfogásra tanittaték.

— Hány órakor? kérdé a' király.

— Három óra felé reggel, kegyelmes úr.

— És mi dolga volt önnek a' Themse' partján olly korán? kérdé a' szép Graufton Alice.

— Ábrándoztam, felelé sohajtozva az ifju.

— Igen, igen, mondá nevetve Salisbury, úgy látszik, mintha Vilmos épen nem volna boldog a' szerelemben, mert némi időtől rajta reménynélküli szenvedély' minden jeleit látom.

— De bátyám ..... kéré elpirulva Vilmos.

— Valóban! mondá naiv kiváncsisággal a' bájos Alice, ha igy van a' dolog, én megbizottja akarok önnek lenni.

— Legyen irántam könyörű, a' helyett, hogy kigúnyol, felele elnyomott hanggal Vilmos, 's egy pár lépésre visszavonult, kezével két nagy könyűt elrejtendő, melly szemöldein csillogа.

— Szegény gyermek! mondá Alice; a' dolog, úgy látszik, igen komoly.

— Végetlenül komoly, válaszola bohó méltósággal Salisbury gróf; — de Vilmos titoktartó apród, 's előre mondom önnek, hogy titkát csak akkor fogja megtudni, ha nagynénje leend.

Az elpirulás' sora most Alicen volt.

— Igy hát minden világos, mondá a' király; a' vadászat bizonyosan Gravesendbe csalá, 's mi csak holnap délben látandjuk őt.

— Úgy hiszem, hogy felséged téved, jegyzé meg János, a' hennegaui gróf, mert az előszobában hangot hallok, melly megtérését látszik jelenteni.

— Róbert gróf szivesen látott általunk, mondá a' király.

E' perczben fölnyilék a' két ajtószárny, 's Róbert gróf belépe csillogó öltözetben 's két violon-játszó minstrel' kiséretében; ezeket két hölgy követé, ezüst tányéron egy sült kócsagot hozva, mellynek, hogy könnyen megismertessék, orra és körmei meghagyattak; a' hölgyek után végre egy alakos jöve, ki ugrándozva 's torzképeket vágva, baszk trombitájával a' minstrelek' zenéjét követé.

Az artoisi gróf e' különös kisérettel lassan körüljárá az asztalt, 's a' csodálkozó király előtt megállapodék, 's inte a' hölgyeknek, hogy a' kócsagot tegyék le lábaihoz.

Eduard fölkele, vagy inkább felugrék székéről, 's Roberthez fordulva, boszút szikrázó szemekkel méré. De látva, hogy a' gróf' szemei az ő tekintete előtt le nem szögezvék, mennydörgő hangon fölriada: Mit jelentsen ez? Igy viszonozzák Francziaországban a' vendégszeretetet, 's nyomorú kócsag, mellynek húsát sólymaim 's kutyáim megvetik, királyi vad legyen — mit elénkbe tenni szabad?

— Hallgass meg, felséges uram, mondá Róbert gróf, nyugodt 's erős hangon. Midőn sólymom ma e' kócsagot fogá, eszembe ötlék, hogy a' kócsag a' madarak' legfélénkebbike, mert retteg önárnyékától is, 's ha azt oldalánál látja, sír és kiáltozik, mintha életveszélyben volna; gondolám tehát, hogy a' legfélénkebb madár szolgáljon példáúl a' legbátortalanabb fejedelemnek. A' legbátortalanabb király pedig, folytatá Róbert, mintha nem látná Eduárd' dühét, valljon nem Eduárd-e, az angol király, ki anyja' után a' franczia korona' örököse, 's még sem merészli azt Valois Fülöp', önbirtoka' bitorlójának kezéből kiragadni?

E' szavakra rettenetes csend következék. Mindenki fölállt, jól ismerve a' király' hevességét, 's szemeit e' két emberre szögzé, kiknek egyike olly öldöklő szavakat monda a' másiknak. — De mindenki csalatkozék vélekedésében. Eduard' arczvonalai lassan

ként nyugodtak lőnek; fejét rázá, mintha pirulásától akarna megmenekülni, 's kezét Róbert' vállára téve, tompa hangon mondá: igaza van, gróf: elfeledém, hogy IV. Károly francziaországi király' unokája vagyok, 's ön rá emlékeztete. Köszönetem azért! 'S bár az indító alap inkább Fülöp iránti gyűlöletéből ered, ki önt számüzé, mint iránta mi hálából, ki önt felfogadám, azért egyformán le vagyok önnek kötelezve, mert a' mint jelenleg eszembe ötlék — köszönet, gróf, intésének! — hogy én vagyok valódilag Francziaország' királya, bizonyos lehet benne, hogy azt nem feledem el többé, 's annak bizonyitványául hallja fogadalmamat. Üljetek le, nemes urak, 's kérlek, hallgassatok meg minden szót.

Mindenki engedelmeskedék; csak Eduárd és Róbert maradtak állva.

És a' király jobb karját az asztal felé nyujtá, 's igyen szóla: esküszöm e' kócsagra, e' félénk gyáva állatra, melly előmbe tételték, mert a' madarak' legfélénkebbike, hogy hat hónap alatt seregemmel túl a' tengeren, 's Francziaország' földén leszek, akár Hennegau, akár Guienne, akár a' Normandián menjek is át; esküszöm, hogy Fülöpöt, mindenütt, hol vele találkozandom, megcsatázom, mihelyt kiséretem' vagy sergem' emberei az ellenséghez úgy állandanak, mint egy a' tízhez; végre esküszöm, hogy hat évre, mai naptól számítva, seregemmel a' sz. Dénes' temploma előtt állapodandom meg, hol elődöm' tetemei nyugosznak; — ezt pedig esküszöm ellenére azon vazalleskünek, mellyet Amiensben Fülöpnek tevék, arra, mint gyermek, kényszeríttetvén. Róbert gróf! ön háborút és csatákat kiván? Én jót állok, hogy sem Achill, sem Paris, sem Hector, sem Macedonia' Sándora olly pusztításokat nem tőn, mint millyeket én Francziaországban útközben teendek, ha ugyan isten, 's a' bold. szűz Mária engedendik, hogy meg ne haljak, fogadalmam' teljesítése előtt. — Most vitesse el a' kócsagot, gróf, 's üljön mellém.

— Még nem, felséges úr, felele Róbert; a' kócsagnak körül kell menni az asztalon. Tán más nemes lovag is találkozandik, ki dicsőségének tartandja, fogadalmát királyával egyesítni.

(Vége a' jövő számban.)

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 4. Regenti' bécsi gymnasta' mutatványai közben Örökké vigjáték 2 felvonásban, Scribe után Csató. E' darabot, melly az eredetiben vaudeville, azaz: dalos vigjáték, türhető kerekedséggel adják színészeink. Nem hiánylik egyéb, mint 1) hogy a' játék' hősének, Vámay Ferdinandnak, anya adassék, mint neki a' szerző és fordító adott, nem pedig atya, mit színészink egy bécsi vendég' mutatványa után 's talán egy jó anya' szűke miatt kaptak fel. A' névnek és czimzéseknek változtatása magát a' szerepet még nem változtatja meg. Mind ezen küzdés, habozás, esdeklés a' nőben és anyában erő, a' férfiban gyengeség; 's igy a' nem' fölcserélése a' character' meghagyása mellett lényegyi hiba. — 2) hogy színészink hibátlanúl öltözzenek. Szilágyi urnak, az öreg, meghitt szolgának, ősz fürtjeihez 's urainak könnyű, franczia öltözetük mellett a' zsinóros meggyszin kabát 's a' feszes magyar csizma épen nem illettek. Udvarhelyi úr pedig, midőn, mint atya, nem akart 's helyesen igenis öregnek látszani, igenis fiatal volt. — 3) hogy Udvarhelyi úr, noha érzékeny atyát játszik, ne siránkozzék mindig, 's midőn tiszta és folytonos recitatióra törekszik, ne vontassa annyira a' beszédet, hogy lassuvá 's untatóvá váljék; Egressy úr pedig játékának dicséretes könnyüségét igyekezzék több egységgel 's praecisioval párositani. — Egyébiránt a' játék, mint mondók, kereken ment. Lendvayné (Mathild, nem MathildE) diszére vált volna mai játékával a' legelső német szinpadnak, azaz, a' berlininek és bécsinek; a' pesti német szinpad ugyan nem mutathat szinésznét, ki vele, akar játékát, akar szavalását tekintve, a' maihoz hasonló naiv szerepekben mérkőzhessék. Szinte helyökön állottak Egressy és Szilágyi urak. A' hibátlan memorizálás (egykét szokásbeli, de rosz szokásbeli foltozást kiveve) mindnyájoknak különös dicséretökre válik 's igen jól hatott. Csak igy mindig! — Nézők közép számmal, de szemeltek, 's figyelemben és részvétben sok müveltséget 's finom tapintatot mutatók.

C — l.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

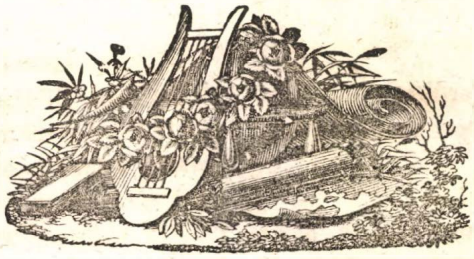

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 24. 1837.** **25. szám.**

Tartalom: Ember' physicai életét tárgyazó adatok *(Dr. Vállas Antal)*, 385. sz. — A' kócsag. Vége. *(Kazinczy Gábor)*, 390. sz. — A' csalogány *(Gaal)*, 392. sz. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*, 399. sz.

A' tudományos emberfő' mennyisége a' nemzet' igazi hatalma.
Gr. Széchenyi.

Ember' physicai életét tárgyazó adatok. *)

I. Közlés.

Szülöttek' statisticája.

—

Régi észrevétel, hogy több fiú születik mint leány, 's hogy ebbe az éghajlat nem látszik befolyni. Sok észrevétel' következménye ímez összeállítva a' következő táblában:

Országok és tartományok.	*Fiúk* 100 *leányra.*
Oroszország	108,91
Milano	107,61
Mecklenburg	107,07
Francziaország	106,55
Belgium és Hollandia	106,44
Brandenburg és Pommeránia .	106,27
Két Sicilia	106,18
Austriai monarchia	106,10
Slésia és Szászország	106,05
Poroszország (általában) . . .	105,94
Westphalia és a' Rajnai tart. .	105,86
Würtemberg	105,69
Keleti Poroszország és Posen .	105,66
Csehország	105,38
Nagy-Britannia	104,75
Svéczia	104,62

Középszám egész Európára nézve 106,00.

Ebből világosan láthatni, hogy állításunk általában bebizonyúl, mert minden előhozott europai státusokban fiú gyermekek nagyobb számmal születnek, mint leányok. Oroszországban azonban az arány legnagyobb. Ez nem jöhet a' nagy hidegtől, mert Oroszország' legtömöttebb népessége Lengyelország' legközelebbi keleti és éjszaki részén, következőleg még mérsékelt éghajlat alatt van. Svéczia általában hidegebb, 's aránya kisebb minden más europai státusénál. E' minimumot sem okozhatja az éghajlat, mert hozzá legközelebben áll: Nagy-Britannia, és Csehország. Európa középmértékéhez leginkább közeledtek: Slézia és Saxonia, Poroszország, és az austriai birodalom.

Voltak, kik a' polygamia' kedvéért állították, hogy a' mondott arány a' föld' legme-

*) Queteles' illy czimü munkája után: Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou essai de physique sociale. 2 Tomes. Bruxelles, 1836. 12rétben.

legebb részeiben épen megfordítva van. Minthogy azonban e' tekintetben észrevételeink nincsenek —

adhuc sub judice lis est.

Némelly észrevételek után, úgy látszik, a' Jóremény-fokán az arányok következőleg állanak:

Jóremény' foka.	*Fiúk 100 leányra.*
A' szabad népesség között . . .	97,28
Rabszolgák között	103,89

Bár mint veszszük a' dolgot, a' rabszolgaság a' közönséges törvényt követi, 's a' szabad népesség' kivételét talán természet elleni kora egybekelésből kell magyarázni, minek bővebb fejtegetését azonban csak alább fogom adhatni, hol a' közönséges törvényt magát veszem vizsgálat alá.

Figyelemre méltók a' következő adatok:

	Belgiumban	
Évek	*városi*	*vidéki*
1815—1824ig	106,66;	106,96
1835—1829ig	105,29;	106,10.

Mind a' két esetben tehát a' vidéki arány fölülhaladja a' városit.

Ha különbséget teszünk a' törvényes ágyból és törvénytelenből születtek között, íme a' következmény:

Országok és tartományok.	*Fiúk 100 leányra törvényesek; törvénytel.*
Francziaország . . .	106,69; 104,78
Austriai birodalom . .	106,15; 104,32
Porosz királyság . . .	106,17; 102,89
Svéczia	104,73; 103,12
Würtemberg	105,97; 103,54
Csehország	105,56; 100,44
Milano	107,79; 102,30
Keleti Poroszorsz. és Posen	105,81; 103,60
Brandenburg és Pommerán.	107,65; 102,42
Slézia és Szászország .	106,30; 103,27
Westphalia és Rajnai tart.	106,07; 101,55
Városok.	
Páris	103,82; 103,42
Amsterdam	105,00; 108,83
Livorno	104,68; 93,21
Frankfurt (maynai) . .	102,83; 107,84
Lipcse	106,16; 105,94.

Ennél fogva törvényes ágyból kedvezőbb arányban születnek fiúgyermekek, egész országokra és tartományokra nézve. Nem így városokban. E' tüneményt Prevost theologiai nézetekből akará magyarázni. Így hitték elődeink, 's hiszik talán most is sokan, hogy a' hold éjszakáink' világítására alkottatott. Bickes a' vérben kereste okát, mert úgy találta, hogy: „alkotmány, polgári törvény, szokások, foglalatosság, életmód, gazdagság, szegénység stb.“ itt befolyással nem birnak.

Hofacker' észrevételei legjobban magyarázzák az eddigi tapasztalatokat. Ő szerinte Németországban, midőn:

A' férfi kora; az asszonyé.	*Fiúk 100 leányra.*
A' férfi fiatalabb az asszonynál . .	90,6
Mind ketten egykorúak	90,0
Öregebb 3—6 évvel	103,4
„ 6—9 „	124,7
„ 9—18 „	143,7
„ 18— ezen fölül	200,0.

Mindennapi tapasztalásból tudjuk, hogy a' leány korábban érik fiútársánál. Ennek befolyását a' fiúnemzésbe kétségen kivül teszi a' fölebbi tábla, mellyből kitetszik, hogy az arány' második tagja csak akkor közeledik 100hoz, midőn az esztendőkbeni különbség =5. Midőn pedig az még kisebb, vagy midőn a' férfi feleségénél fiatalabb, általában kevesebb a' fiúgyermek mint a' leány. Az ellenkező esetben az arány épen ellenkezőleg áll. Az első esetben t. i. a' nemző tehetség mind a' két nemre nézve súlyegyenben van; a' másodikban és harmadikban illetőleg leányok és fiúk felé hajlik.

Ebből magyarázhatni:

α) azon általános észrevételt, hogy több fiú születik, mint leány. Mindennapi tapasztalás, hogy, Európában legalább, a' házasúlók leggyakrabban többel mint 5 évvel különböznek egymástól, 's hogy a' férfi az öregebbik. Ez általábban való, ámbár itt számokkal meg nem mutathatjuk. A' férfi, társasági életünk' következésében, magának sorsot kivívni köteles, 's néha csak későn éri a' czélt; nála tehát a' házasúlhatás korával növekedik, legalább nem fogy. A' szűz kifejlődése' virágkorában várja a' kérőt — ezentúl szépsége hanyatlik, nálunk mint akármelly emberi társaságban — 's mind inkább távozik az imádók' könnyű serege.

β) Mi a' jóreményfoki észrevételeket illeti, ezeket vagy kora egybekelésekből kell magyarázni — mire azonban közelebb ada-

taink nincsenek, ámbár föltehetni, hogy gyarmatokban, valamint az új világban, kora házasságok napi renden vannak — vagy pedig újabb vizsgálatokat kell várni.

γ) A' vidéki arány kevéssel nagyobb, mint a' városi; azután

δ) Törvényes ágyból szülötteknek kedvezőbb, mint törvénytéleneknek — a' városokat kivéve. Szabad legyen itt nekünk egy elfajúlását az emberi nemnek csak röviden kijelentenünk — mi szerint, városokban legalább, általában áruba bocsáttatik az is, mi lelki találkozás' és egyesülés' külső jele lévén, csak a' leghőbb és leghívebb szerelem' jutalma lehet, 's más éleménynyel, ha csak nem ön magával, összehasonlítást nem szenved. 'S valamint Jupiter Danaénál, úgy nyer beutat a' sok vén uracs l e g é n y, vagy feleségét megunta házas ember, a' divatbolt kecses nymphájánál, a' bájoló városi grisette-eknél. Nagy kárával az érzési életnek természet elleni gerontocratiává fajúl városokban a' vidékek' egyszerű patriarchalis élete.

Hofacker' további vizsgálatainak következménye:

A' férj' kora;	*az asszonyé.*	*Fiú* 100 *leányra.*
24—26 év	16—26 év	116,6
„	36—46 „	95,4
36—48 „	fiatal	176,9
„	középkorú	114,3
„	öregebb	109,2
48—60 „	középkorú	190,0
„	öregebb	164,3.

Ezen tábla semmi újat nem terjesztvén elénkbe, azon állapodhatunk meg, mit felebb az egyen- és túlsúlyról mondottunk.

Ha a' felebbi adatokat még egyszer figyelemmel áttekintjük, a' monogamia, úgy kell ítélnünk, természet' általános törvénye. Mi még világosabbá leszen, ha azután az egy bekelés' idejét az illető érettség' határpontjába helyezzük. Alább fogjuk látni azonban, mi szerint:

α) a' holt-szülöttek' nagyobb része fiúgyermek;

β) és hogy a' születés utáni első hónapokban több fiú vész el, mint leány.

'S ennek következésében, úgy látszik, a' természet több fiú' alkotásában elkövetett tévedését ismét helyre hozza. De hátha ez nem a' természet', hanem inkább társasági állapotunk' rendetlensége? Hátha bővebb vizsgálatoknál fogva, kivált olly országokban, hol természetesb egybekelések divatoznak, az sülne ki, hogy, valamint az érettség' culminatiopontján végbe ment házasságok' gyümölcsei a' nemre nézve egyenlő számúak, úgy a' halandóság is — sine personarum acceptatione — mind a' két nemre egyenlően hat?

Dr. Vállas Antal.

A' k ó c s a g.

Angol novella.

(Vége.)

'S parancsolá a' két nőnek Róbert, az ezüst tányért fölemelni, 's a' két minstrel' kíséretében tovább viteté azt, míg a' két nő bernevillei Gilbert' egy dalát éneklé, illy refrainűt:

Csatákba szólít szerelem,
Csatákba hát! —

És így jövének tánczolva 's énekelve Salisbury gróf megé, ki, mint mondánk, a' szép Graufton Alice' oldalánál ült. Itt megállapodék Róbert, 's a' nőknek parancsolá, tegyék a' kócsagot a' lovag' elébe. — Engedelmeskedének.

— Esküdjék, lovag, mondá Róbert; hallá Eduárd király' szavait; Krisztusnak, a' világ' idvezítőjének nevében kérem, esküdjék.

— Jól tevé, gróf, felele Salisbury, hogy Krisztus' szent nevében szólíta föl, mert másképp' kétségbeesésemben aligha meghallgatám vala, olly szép és kevély a' hölgy, ki engem lebilincsele. Soha sem mondá nekem, hogy szeret, soha sem engede semmit, mert nem merészlém soha szerelmét esdeni. Ma kérek tehát tőle egy kegyjelt: tegye újját szememre.

— Lelkemre, mondá Alice szerelemmel, egy hölgy sem adhat lovagának tagadó választ, ha az illy tisztelettel kéretik. Egy újamat kéré, gróf, én pazarló akarok ön iránt lenni, — itt egész kezem! —

Salisbury megfogá, hév csókokkal áraszta el, 's arczához nyomá, hogy jobb szemét egészen eltakarta. Alice mosolygott, nem értve a' grófot. De Salisbury, ki azt észrevevé, így szóla: hiszi ön, hogy szemem zárva van?

— Bizonyosan, felele Alice.

— Én hát esküszöm, folytatá Salisbury, hogy a' napot e' szememmel előbb nem, mint

Franczia országban látandom; esküszöm, hogy sem szél, sem fájdalom, sem sebek nem kényszeríthetendnek, addig valaha fölnyitni azt, 's hunyt szemmel küzdendek párviadalban, harczjátékban és csatában. Fogadalmam téve van, történjék bár mi. És ön is nem munkáland a' maga részéről?

— De igen, uram, felele elpirúlva Alice. Esküszöm, hogy azon nap, mellyen Franczia országból megtérend, szívemet 's személyemet önnek azon készséggel adandom, mellyel ma kezemet nyujtám, 's annak zálogául, ez órában fogadok, vegye övemet, melly önt fogadalma' teljesítésére buzdítsa.

Salisbury egyik térdét földre hajtá, 's Alice az asztal' örömkiáltási közt köté övét homloka körül. — Ekkor Róbert elviteté a' kócsagot, és ugyan olly rendben ment a' hennegaui gróf Jánoshoz.

— Beaumont' nemes ura, mondá Artois, nem igérend-e ön is, mint az angol király' nagybátyja, 's egyik legvitézebb lovaga a' kereszténységnek, valami nagy merényt Franczia ország' királya ellen?

— Bizonyosan, felele János; mert én is száműzve vagyok, mint ön, 's azért, mert Izabella királynénak segélyt nyujték, angol birodalma' visszafoglalásában. Esküszöm tehát, hogy ha a' király tábornagyának elfogad, 's grófságomon akar keresztül menni, én seregét a' franczia földre vezérlendem, 's senki életét nem kímélendem. De ha a' franczia király valaha száműzésemből visszahivandna, szavama tunokaöcsémtől, Eduárdtól, visszakérendem, 's magam hozandom el.

— Nem több, mint a' mi illendő, mondá Eduárd fejével billentve; mert én tudom, hogy ön testben és lélekben inkább franczia mint angol. Esküdjék tehát szabadon, mert koronámra igérem, ha az eset megtörténendik, magam fölmentendem önt fogadalmától. — Róbert gróf vitesse a' kócsagot Manny Valter elébe.

— Nem, kegyelmes uram, felelé az ifju lovag, mert felséged tudja, hogy két fogadalmat egyszerre teljesítni nem lehet, 's én egy mást tevék, atyámat megboszulandó, kit Guinnében orgyilkosok ölének el, 's gyilkosait 's sírját föllelendő, hogy azokat rajta gyilkoljam el; — de higye el, hogy Franczia-ország' királyának számára is marad boszúm.

— Mink hitelt adunk szavainak, lovag; 's önnek igérete hasonló erősségű előttünk, mint másnak fogadalma.

Az alatt Róbert a' királynéhoz ért, 's térdét meghajtva előtte, hallgatva várakozék. A' királyné mosolygva fordult felé: mit akar tőlem, gróf, mi a' kivánsága? Ön tudja, hogy nő fogadalmat nem tehet, mert alattvalója férjének. Gyalázat arra, ki illy alkalomkor annyira elfeledné kötelességét, 's ura' engedelmét el nem várná.

— Tegyen szabadon, nemes hölgy, felele Eduárd, 's én esküszöm, hogy részemről önnek semmi akadály, de igen, lehető segély nyujtassék.

— Legyen tehát! mondá a' királyné. Én még nem mondám felséges férjemnek, hogy szülési reményben vagyok. Hallgasson meg tehát, ha szabadságot ada esküvésre. Esküsöm idvezetőnkre, ki a' szűztől születék, hogy sehol másutt nem szülendek, mint a' franczia földön, 's ha ön nem merészkednék engem, lebetegedésem' órája közelítvén, oda követni, végződjék éltem gyermekemével. Lásd, oh, uram, ha vagy-e olly gazdag utódokban, hogy nőt és gyermeket egyszere veszíthess! —

— Senki se esküdjék tovább! monda Eduárd zavart tekintettel; szünjünk meg olly esküket tenni, mellyeket isten bocsásson meg!

— Legyen! mondá Artois' grófja, fölállva; remélem, hála kócsagomnak! több fogadalom tétetek, mint mennyi elég, hogy Fülöp örökre megbánja, hogy a' franczia tróntól eltaszitott! —

E' perczben fölnyilék a' terem' ajtaja, 's egy hirnök értésére adá Eduárdnak, hogy Artevelles Jakab követe Flandernből megérkezett.

Kazinczy Gábor.

A' csalogány.

I.

Kellemes tavaszi este vala, millyet csak az ifju év' mutathat szépségének első virulásában, a' fák' gyengéd zölde valamennyire homályosabb lőn, árnyat vetvén reá a' lenyugvónap, melly egy tova halom megé tünt, csak a' legmagasabb lombok' hegyein rezge még egy eleven fény, mint egy arany rámába szegve a' ligetnek mély zöld képét, mellyet egy könnyü illatos szellő' mozgása eleveníte meg, 's egy kis patak' csörgése hangot ada

neki. Szélén ezen bájos ligetnek egy ház álla, csinossága, terjedelme, és egész alkata által nyilván uri laknak mutatván magát; ebből egy nő 's egy férfi lépének ki, ifjak és szépek, mintha egymásnak teremtette volna őket a' természet. Édes andalgásban mentek egymás karjain függve a' liget felé, és ábrazatokat egy mély, de édes búnak kesergő nyomai lepék el.

‚Édes Palim! — mondá a' lyányka. — Lásd egy hónapi távollét után ismét boldogságunk' helyén hoz össze a' szerencse, de rövidebb mosolygása a' tavasz' virulásánál, mert hiszen a' jövő hajnal már ismét elszakaszt.'

„Ne panaszkodjál, kedvesem, — felelé az ifju — a' tavasz' mulékony virágai majd gyümölcsözni fognak az ősz' szelíd napjaiban; akkor én is visszatérek és szerelmünk, melly most olly szépen virágzik, akkor össze fog kötni elválhatlanúl."

‚Az őszig! milly végtelen idő, addig ne lássalak, 's én legyek egyedűl szomoru, itt a' körülem olly vidám tavaszban.'

„Nem, nem, édes Luizám! hisz ez még csak egy tavasz, mellyet az emlékezet hamar el fog tüntetni, ifju létedre pedig még hány fog zöldelni; a' jövő tavaszban már enyém leendesz és én a' tiéd; milly boldogok leszünk majd akkor, a' menny kékebb, a' fák zöldebbek, 's a' virágok illatozóbbak lesznek mint most." Vigasztalá panaszkodó kedvesét az ifju. Ez alatt a' liget' szélén egy padhoz értek, Luiza leült kedvese' vállára hajtá fejecskéjét, míg barna fürtjeivel, mellyek, mint búnak felhői lebegtek arcza körűl, a' szellő játszadozott; a' legepedőbb szerelem' tüzében olvadó szemei Palira valának irányozva, mint a' kedves távozó' képét magokba, 's hű emlékezetökbe akarnák színi. Halovány arczain az előbbi öröm' gyengéd pirossága csak alig észrevehetőleg futa el, 's dagadozó kebele forró belküzdését mutatá. A' lyánykának egész valója a' legbensőbb legforróbb szerelmet lehellé, de nem azon eleven pajzán tüzzel, melly sokaknak talajdona, nem is azon nagysághoz hasonló érzelemmel, melly erősebb asszonyokból hősnéket képez a' szerelemben, hanem azon legédesebb, leggyengédebb, 's így legasszonyibb lélekkel, melly bár ment minden érzelgéstől, mégis csak szerelmét érzi, és csak abban él, 's mégis úgy szólván saját pillanatjaitól is tisztán megőrzi azt kebelében. Zsarnay — ez vala az ifju neve — boldogság teli pillanattal nézé a' keblére simuló angyalt, és gyorsabban erősebben érzé verni szivét és hőbben forrani vérét ereiben, 's nem maradhatva többé némán megtöré a' természet' és szerelem' mély csendét.

‚Lásd édesem, millyen szép az elválás' órája, ki gondolhatná azt olly képtelen szomorúnak, mint mi valóban erezzük.'

„Elválás! — viszonzá a' lyányka, 's egy titkos ijedség látszék ezen szó' hallatára őt elfogni; — ne mondd ezen szót, csak távozás, édes Palim, ha ezen szót hallom, mindig örök elszakadást gondolok 's össze borzad lelkemben minden érzelem. És te csak nem kívánsz illyen elválást," tevé mosolyogva hozzá Luiza.

‚Nem, édes angyal! nem, lásd itt elragadtatva a' te bájodtól 's a' természet' szépségétől, szorítom kezembe kezedet, 's azon eltünő napra, melly mint én most távozik, de holnap vidámabban 's hívén visszatér, 's arra, ki ezen napot teremté, és tetteinknek ura, és birája, 's azon szent érzelemre, melly örökké lángol szivemben, esküszöm, hogy a' halál csak testi gerjedelmeimet irtja el, de lelkem szerelmed' szárnyain fog teremtőjéhez visszalebegni.' 'S a' végképen eltünő nap' utolsó sugarát veté Luizára, kinek képe mint egy istenűlés' fényében sugárzék föl, még egy lefüggő sűrű lomb homályval árnyékozá be az esküvő' arczát. A' bokorban egy csalogány kezdé epesztő dalát zengeni, Luiza mosolygva néze kedvesére.

‚Miért esküvél, én nem kétlém hűségedet?'

„Hagyd el azt, kedvesem, érzelmem elragadt, 's hallod a' szerelem és hűség' madara, az édes hangu csalogány, örömdalt énekel esküvésemre," felelé Zsarnay. És egymás' keblére dőlve hallgaták a' szerelmesek sokáig a' csalogány' dalát, 's úgy rémlék előttök mintha nem érthetlen hangokat zengene, hanem elragadó énekben saját érzelmeiket festve lelkeikhez szólana, Luiza' szivének érzelmei egy' kimondhatlan indulatba olvadának föl, mellyről maga sem tudá édesebb-e vagy kesergőbb, könnyei sűrün tódultak szemeibe, és kedvese az igen fölindultat a' házba visszavezeté.

II.

Más nap korán reggel elindult Zsarnay, mint atyja' és saját kivánsága vala, a' külföldnek egy részét beutazni. Visszajövetele az

őszre, volt határozva, ekkorra menyekzője is Luizával; mert a' szerelmesek már általában jegyeseknek tartattak. Zsarnay, mind azon fájdalmat vivé utjára szivében, mellyet elválás a' hőn szeretett kedvestől okozhat; de ezen fájdalmat csak addig érezé nagyobb mértékben, mig útjában egyedül volt, és semmi külső tárgy sem vonhatá magára elegendőképen figyelmét, hogy kedves emlékezetét el birta volna homályosítani, de mihelyt belépe Pesten a' nagyobb világ' zajába, bár a' kedves' édes képe híven marada is szivében, a' fájdalom nagy részt eltűnt, 's tapasztalni kezdé, bár milly öröm legyen is Luizával lenni, mégis nem épen lehetetlen nála nélkül lenni. Zsarnay olly character volt, kiben minden jónak csirája bőven megvala, de nem bírt elég erővel magának független állást szerzeni, 's egy szabad önakaratu charactert fejteni ki, melly maga és magából határozza el magát. Ő mindig környülményeitől függe, azért is egész lélekkel oda adá magát azoknak; 's mint láttuk Luizánál szerelmet lehelle, máskor vidámok között vidám volt, szomorúkkal szomorú és a' többi, annyira, hogy ezen változást majdnem charakteretlenségnek nevezheté, ki az ifjat jobban nem ösmerte, bár ez a' különben jószivű és szeretetre méltó ifjunál csak azon független erő' hiányának következése volt, 's azon élénk benyomásnak, mellyet reá külső tárgyak tevének.

Még a' haza' határain belől egy szerencsétlenség éré őt, — kocsia egy falu' szélén fölfordult, 's ő maga veszedelmesen megsértve viteték a' földes ur' házába. Itt gondos, szives ápolás néhány nap annyira vivé, hogy kivévén azon elgyengülést, mellyet csak hosszabb idő pótolhata ki, 's megsértett tagjainak egész helyreállását, alig nevezheté magát betegnek. Eleinte nem akará baja felől tudósítani Luizát, nehogy a' szerető leányt megrémítse, kit illyen bajnak csak meggondolása is a' legnagyobb nyugtalanságba ejtett volna. Csak midőn már messzehaladt a' jobbulásban, tudósítá őt a' szerencsétlenség felől.

Zsarnay' mostani gazdájának leánya, Adél, egy külső kecsek, és belső ingerek' minden nemeivel fölruházott leány vala, sokkal ártatlanabb ugyan szivében mint eleven külseje mutatná, de mégis szépsége érzetében nem ment a' begyesség' azon nemétől, melly, ha nem épen keresi is a' hódításokat, de szeret velök kérkedni. Adélnek tehát igen sokat köszönhete javulása miatt Zsarnay 's a' leány épen olly örömest látszék az ifjú társaságában lenni, mint ez neki háláját kimutatni ohajtá; ezen viszony sokkal sebesebb, és bensőbb közeledést engede nekik, mint azt más esetben képzelni lehetne. Adél örvendve, hogy a' falusi magányban egy mivelt férfira talált, szivét lelkét föltárá neki, 's örömmel tapasztalá azon benyomást, mellyet vendégökre tett. Zsarnay minden gyengesége mellett is sokkal inkább megvolt saját ereje felől győződve, mintsem abban valaha kételkedett volna, 's nem is gondolá tehát, hogy őt valami Luizához hűtelenné tehetné, 's úgy járt mint a' hadvezér, ki ön hatalmába igen sokat bízván, az ellent megveti, 's Adélbe halálosan szerelmes volt, mielőtt a' dolgot lehetségesnek gondolta volna. Most azonban, midőn már a' leány 's a' többi család' viselete miatt többé nem tagadhatá magának, csak most tünt eszébe elhagyott kedvese, titkon küzde magában, keserves könnyeket hullata, törekvék visszatérni, — 's végre erősen eltökélé magát, — de Adélnek egy pillanata minden föltéteit eloszlatá. Hogy is győzhetett volna a' távollévő szelíd Luiza, a' jelenlévő tüzes eleven Adélen, ki minden perczen gyakorolhatá uraságát az egészen külső benyomások által vezérlett ifjún. Végre annyira jött a' dolog, hogy Adél' apjának közbenjárása által, ki örült leányának Zsarnayban egy gazdag férjet adhatni, köztök a' jegyváltás megtörtént.

A' jegyváltás után következő este egy kocsi álla meg Adél' atyai kertjének külső ajtajánál egy asszony 's egy fiatal leány léptek ki belőle, a' kertész őket kivánatokra a' kertbe vezeté.

‚Zsarnay úr itt van-e?' kérdé az asszony.

„És beteg-e még?" kérdé hirtelen leánya.

‚Ő itt ván még — felelé a' kertész — 's már nem beteg hála istennek, épen tegnap tarta kézfogót kisasszonyunkkal, 's egy pár hét mulva lesz a' lakodalom.'

„Ez lehetetlen!" kiáltá az elhalaványodott lyányka.

‚Bíz az ugy van, nagyságos kisasszony,' — erősíté a' kertész. ‚Jó uraságunk minden cselédjeit megvendégelé ezen ünnepén, 's így félig meddig magam is jelen voltam rajta, de épen itt a' ténsur 's a' kisasszony.' A' leány szólni nem bírt, 's félholtan dült anyja' kar-

jaiba, ki egy bokor megé vonult. Ezen pillanatban mentek el Zsarnay és Adél mellettek, de őket nem látva.

„Édes Adélem csak azt ohajtom, hogy mindig olly hű legyek hozzád, mint most boldog vagyok," mondá Zsarnay 's egy forró csókot nyomva jegyese' kezére, eltüntek.

‚Édes boldogtalan leányom, jer menjünk, nincs nekünk itt maradásunk,' szóla haragra és könnyekre fakadva az anya, és elvoná gyermekét, ki félájultan, csak a' csodálkozó kertész' segedelmével birta őt követni, a' kocsiba ültek, melly az asszony parancsolatjára ismét és sebesen elzörgött.

Kevés hetek mulva elvevé Zsarnay Adélt, 's Luizát már felejteni kezdé, azon boldogságban, mellyet, az őt valóban szerető Adél készíte, midőn Luizának következő levele, csalódások által mennyét egyszerre vészbe borítá.

„Édes Palim! — Bocsásd meg, hogy ezen régi boldogságom' nevén szólítlak, de én nem birlak máskép nevezni. Te engem elhagytál, de én nem haragszom. A' szerelem' és hűség' madarának dala csak gyászdal volt meg nem tartott esküvésedre. Én meghalok — de nem haragszom. Hanem kérlek, kerüld a' csalogányok' dalát, mert az fájdalmat gerjesztene szívedben, mit neked nem kiván — boldogtalan — Luizád."

III.

Képzelhetlen volt a' levél' következése Zsarnayn, ő még csak rövid idő előtt olly vidám újházassága' boldogságában, ennek már harmadik vagy negyedik havában, midőn Luiza' irását kapá, olly változáson esék keresztül, mellynek okát senki sem képzelheté, mivel a' valódit az ifju férj mindenki előtt gondosan titkolta, egy nehéz betegség, mellynek lelki eredetét az orvosok gyaníták, nyomá el őt sok ideig, mellyből csak a' tavasz' kezdetén birt egészen föllábolni, mit ismét nője' gondos ápolásának köszönhete, 's valóban annyira javúlt, hogy majusban, azon tavaszszal, mellynek egét kékebbre, fáit zöldebbre 's virágait illatosabbra festé Luizának, — útnak indult egy messze fürdőbe, mellynek használását orvosai javaslották. — Pesten azon szomoru hirt vevé, hogy Luiza már egy hónap óta a' sirban nyugoszik, ezen hir mélyen elszomoritá ugyan a' boldogtalan leány' hajdani kedvesét, de azon nagy hatást többé nem gyákorolhatá, mellyet levele tőn, mert ezen eset' hallására Zsarnay már rég kész vala.

Az .... di vár hazánk' egyik keleti megyéjében fekszik, igen regényes helyzetben, egy alacson hegyen emelkedik domboktól erdők és nyirkos rétektől körülvéve, az épület maga régi idomban akart készülni, de annyira egyesült az újjal, hogy csak ezen különnemüsége és szép tájéka által nevezetes. Sürű csalitok nőnek majdnem a' fal' tövében, sőt egy két mogyoró bokor közvetlen a' falból gyökerezik. Ezen várban mulata Zsarnay fürdői utában. Utazásától fáradtan aluvék, mély nyugalomban; álmában Luiza jelent meg, égiült alakban szelídség sugárzott arczáról, 's bocsánatot mondának ajkai; csak a' csalogány-daltól inté az álmadót, ez fölébrede, de álmára nem vala ideje gondolni, mert rémülésére harsányan zenge egy csalogány' dala a' közel bokorból, 's a' néma éjszaka egész bájokban, de egész erejökben is terjesztő az édes hangokat, mellyek azonban a' forduló lelkiösméret' szavaként szaggaták el Zsarnay szivét, álom többé nem jöve szemeire, 's nyugtalanság' kínai között tölté el az éjszakát. Másnap tovább utazásra sürgeté feleségét, de ez a' vidék' szépségétől elbájolva még egy nap' mulatni akara, 's férje' minden unszolásaira, csak maradást esdeklő kéréssel felelt, 's végre férje kénytelen vala engedni. Ő egész nap kerülé azon helyet, hol a' tavasz' kellemes dalosa fészkelt, talán az egy érzékeny ember mindenek között, ki valaha a' kedves énekest futotta; a' nap' vígságaiban majd ismét elfelejtkezett róla, de ismét elborult az éjszaka, 's vele a' mult éjnek reműletei újabb alakban tüntek elő, 's még nagyobb gyötrelemmel, mert a' várakozás is kinzá a' szerencsétlen férfit. Még alig lehete éjfél, midőn fölébredvén ismét a' csalogány' szivrázó dala csapá meg lelkét, nem akarva többé a' mult éji kínok által gyötörtetni dühösen ugrék föl ágyából, 's a' mellé támasztott puskát megragadván, ablakhoz lépe, a' lövés' zaja által ijeszteni el a' madarat, de vigyázatlanul fogá a' fegyvert, 's az, mielőtt czélozhatna, elsült, és Zsarnay' mellét szaggatá el a' töltés. A' durranásra ijedten szökék ki Adél ágyából, 's a' hold' beömlő sugarainál látá vérző testét férjének, ki haldokló törött hangon zengé utolsó szavait.

„Luiza, én követlek, a' csalogány gyászdalt énekelt.“ — És meghalt.

Egy évvel előbb ugyan ezen nap' alkonyán esküvék örök hűséget Luizának.

Gaal.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 6kán: Zsebkönyv. Színjáték 3 felv. Szerzette Kotzebue. Igen bágyadt egy darab, mint többnyire minden effele Kotzebuetól. A' magában nem rosz mesének 's szerkezetnek a' silány, lelketlen kidolgozás épen nem felel meg. Színészeink megtevék, a' mit lehetett, de a' háladatlan színmű alig lőn tűrhető. Annál nagyobb tapssal fogadtatott Wurda, ki az első felvonás után egy dalt énekelt ‚Romeo'ból, 's midőn utána kitapsoltatott, tiszta magyar kiejtéssel rövid, de igen helyes köszönetet monda.

Sept. 7kén: Két nap falun. Vigjáték 1 felv. Kurländer után fordította Hugo. Két szó. Daljáték egy felvonásban.

Sept. 9kén: Ügyvédek. Színjáték öt felv. Iffland' munkája. Fordította Joannovics Demeter. — Azon darabok' sorába tartozik, mellyeket tartalmok' érdektelen házisága 's a' mindennapi nyavalgások' ellenére egy két jó character tart meg a' színpadon. Megyeri' szerepe többek között (Reiszmann, udvari tanácsnok) ollyan, hogy azt akármilly színművész is játszásra méltónak tarthatja. 'S ő e' részben a' közönség' várakozásának tökéletesen megfelelt, noha némelly avatlanok a' legmeghatóbb pillanatoknál nevetésre mutattak hajlandóságot, vagy azon való örömökben, hogy a' gonoszt gyötrelemben látják, vagy az összefüggés nem tudása miatt. Minden esetre ohajtható, hogy az időn 's helyen kivűli nevetés, ez a' legkeserűbb gúny egy komoly műnek vagy jelenetnek előadására, valamint hason esetben a' taps is, lassanként illő helyeikre szoríttassanak. Mert ha sírunk, midőn nevetni, nevetünk, mikor sírni, tapsolunk, midőn pirúlni kellene, alig fogunk ertő színésznek örömére 's buzdítására lenni; kiket még dicsérettel kell említenünk ezen előadásban Szentpéteri (ácsmester), Udvarhelyi (ügyvéd), Egressy G. (tartományi tanácsnok), kik mind igen helyökön állottak: játékok való és természetes volt.

Sept. 10kén: Sevillai borbély másodszor, melly alkalommal a' színház ismét teli volt.

Sept. 11kén: Raphaela.

Sept. 12kén: Nevelő ezer bajban. Vigjáték 1 felv. Elevény' fordítmánya. A' külföldiek (először adva). Eredeti vigjáték 2 felv. Irta Fáy András. Az első eleven kis vigjáték általában jól adatott, csupán Baranyi (B. Szendery) helyett ohajtottunk volna mást: neki az effele szerepek nem jól állanak. Nem látjuk benne az urat, a' finomabb, 's magasb kör' emberét. Komáromi (nevelő) mint vendég megnyeré 's nem egészen érdemetlenül a' közönség' tetszését; de figyelmeztetjük, hogy a' jóból sem jó a' sok: az a' furcsa tipegés, mekegés, szemelforgatás jók néha 's magok helyén, de az egész játékon végig untatják a' színismerőt. Való, hogy az ügyes színész egy pillanatig se szűnjék meg játszani, mig a' színpadon van; mert mihelyt megszűnik, észrevészszük mintegy felébredve ámulatunkból, hogy csak játszik, 's az a' felébredés megszűntetvén a' csalatást csökkenti a' hatást; azonban hogy a' színi játék hű képe legyen a' való életi cselekvésnek, annak kiszámoltnak kell lennie, változatosnak a' szerep' mivolta szerint 's változataiban is összefüggőnek, mi végre a' színész' játékának a' következetességet, a' megkivántató egységet adja. Az itt mondottakból K. játékában a' változatosság hibázik 's azon biztos nyugalom, mellyen általában játékán uralkodnia kellene. László és Hubenayné szokni kezdenek színpadunkhoz 's előadások mindinkább élénkedik 's honosodik, minek annál inkább örvendhetni, minthogy fiatalságok mellett még hosszu pálya van előttök.

A' Külföldiek, egy most legelőször adott vígjátéka Fáynak. A' közönség tapssal üdvözlé elmés mondatait, mellyekkel gazdagon van felékesítve, megérté 's méltánylá különösen a' magyar életből 's körülményeinkből merített észrevételeket, 's helyes ötleteket, millyek Fáy' egyéb munkáit is sajátképen kitüntetik. — Az előadáson szorgalom 's ügyesség mutatkozott.

Sept. 13kán: Stibor Vajda. Eredeti szomorújáték 4 felv. Irta Kisfaludy Károly. Nem minden színi hatás nélküli müve a' korán elhúnytnak; de mellyet egy felől érzelgés, más felől éktelen ádázatok undokítanak. Igazítás nélkül alig fog a' színen fennmaradhatni, noha arra sok tekintetben érdemes volna.

Sept. 14kén: Arcadiai menyasszony. Vigjáték 4 felvonásban. Irta Grammerstätter, fordította Balog István.

A' mai estve' főbb kellemeit Lendvaynénak (Adél) köszönjük, ki általakodásaihoz hiven egészen az volt, minek lennie kelle: vig, félékeny, ravasz és csapódár. Az egész játék jól ment, különösebb említést érdemel Szentpéteri (B. Rendeshäzy) természetes egyszerű játékaért, és Kovácsné. Baranyiról ismétlenünk kell előbbi itéletünket 's Komárominak megsúgjuk, hogy őrizkedjék attól, a' mit modornak neveznek; mert az valami untató egyformaságot ad a' játéknak. *V.*

Igazítások. — Az Ath. 24d. számában 379. szelet' 25. sorában ezen szavak után: „elnyúló sorban“ kimaradtak a' következők: *„vőnek helyt a' fal mellett; ezeket nyomban követé ötven apród, ezüst mosdó edényekkel 's ibrikekkel 's ugyan illy rendben állának...“* Ugyanott az 51d. sorban ezen szavak után: „üres maradt“ kimaradtak ezek: *„'s lakomájának egy vendége hiányzik: De a' hallgatás' egy szünete alatt, mellyet.....“*

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

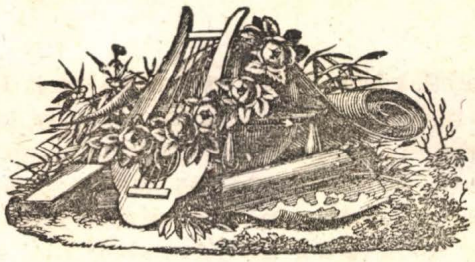

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, Szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, september' 28. 1837.** **26. szám.**

Tartalom: Népiskolatanitó intézet. Harmadik közlés (*Warga János*), 401.sz. — A' szuttin (*Jósika Miklós*), 409. sz. — Magyar játékszini krónika (***), 415. sz.

A' minek okai előre elhintettek 's csirájokban meg nem fojtattak, annak kerülhetetlenül meg kell történni: 's megtörténését akadályok hátrálhatják ugyan, de egyszersmind lépcsőnkénti haladását rohanássá változtatják, mint lassu patak' folyását az elébe vetett kődarab.

Kölcsey.

Népiskolatanitó-intézet.

HARMADIK KÖZLÉS.

A' népiskolatanitó-intézetek' belső életét létesítő előkészületi, szoros értelmű tanulmányi és gyakorlati föltételek mellett, még több tanulmány-viszonyú kérdések keletkezhetnek, mint megannyi különösebb föltételei a' népiskolatanitó-intézetek' belső életének. Illyenek: Az érintett előkészületi tanulmányok a' gymnasialis tudományra, a' tulajdon értelmű intézeti tudományok pedig a' saját osztályú tanúlmányokra mi viszonyban álljanak? — Az érintett tudományok hány tanitó által tanittassanak? Az intézet' belső élete mi igazgatás alatt legyen?

Az első kérdésre Németországnak, a' népiskolatanitó intézetek' hazájának, az érintett intézetekről értekező irói, nagy részint egyezőleg, következő szellemben felelnek. A' népiskolatanitó intézetek nem csak tudományhallásra, de helyezetre is minden más, akár gymnasialis, akár felsőbb tudományú intézetektől külön választassanak; azért hogy a' népiskolatanitó növendékek egyenesen és kizárólag az őket illető tanulmányokban tanittassanak, nehogy megismerkedvén más tudományokkal, azok által kevélyekké, nagyra-vágyókká, 's állásukkal elégedetlenekké tétessenek. Továbbá, nehogy a' felsőbb tanitó-intézeti szabadabb szellemmel érintésbe jövén, azt a' nép között is elterjesszék. Végre nehogy magasabb érintkezés által, mintegy elragadtatva, hivatalos kötelességeiket feledjék, ezen okért, és az erkölcs' meg-nem-vesztegetéseért kis városra szeretnék általtenni a' népiskolatanitó intézeteket is. A' hol minden intézeteknek, így a' népiskolatanitó intézetnek is, belső életébe legmélyebben vágó pénz, és pénz, és pénz! meg van, kétség kivül a' népiskolatanitó intézetek önállásúak, más intézetektől függetlenek legyenek, úgymint a' mellyekben a' növendékek így, rendeltetésök felé, czélirányosabban 's kevesebb akadállyal fejlenek. De az érintett okok nem dolgozván ellen a' népiskolatanitó' eszméinek szükségképen, hanem csak esetileg, következik, hogy a' népiskolatanitó intézetek más intézetekkel egybefüggésben állhatnak, sőt, bizonyos tekintetben, állni tartoznak. Mert mindenütt a' szükséget, még pedig a'

belsőt kell kimutatni. Az esetiek hatalmunkban vannak, tőlünk függnek, változók, midőn a' szükségesség hatalmunk felett önkényt fejlik, 's változatlanul igaz.

Ha egy, magát népiskolatanítónak szentelt, a' tanitandó tudományok' tartalmát és körét ismerő népiskolatanitó, azon tudományokba, mellyeket az intézetben tanul, mélyebben tekint — mert minden tudományok' elemét ismerni tartozik, — nem látom által, hogyan következik abból szükségképen kevélység, nagyravágyás, 's ezekből hivatali elégedetlenség. Áltudósság az, miből kevélység keletkezik, a' valódi tudósság szerény mindig, keveset tud, folyvást előhaladni törekszik. Sőt, minthogy a' tudományok' országában nincs megállás, kivánni kell, mint a' körülmények engedik, hogy egy népiskolatanitó a' szükséges tanulmányokat szélesebben is ismerje, mindig alatta értvén, hogy azoknak, miket tanít, tartalmát, körét és módját tudja, vagy a' tanításnál ne törekedjék mindent, mit tud, növendékibe átfolyatni, mellyet czélirányos iskolakönyvek és iskolaigazgatóság is határozzanak. De nem csak szükségességét nem látni át az érintett oknak, de lehetőségét sem. Kicsoda az, ki korlátot tudna tenni egy népiskolatanitó' mélyebb studiumának, ha épen nem az általa tanitandó tanulmányokban is? Ha valahol, itt hasztalan a' küzdés. A' jól letett szellemi alap, szükségképen és ellene-állhatlanúl emelkedik. Maga a' több tudás szükségképen nem árt: igen is a' nem helyén használás. Ezt pedig határozni lehet és kell. Az érintett ok tehát egészen külön helyezetét a' népiskolatanitó intézetnek a' felsőbb tudományú intézetektől, és azt, hogy a' népiskolatanitó tovább ne nézzen a' tudományokban, nem mutatják. Igen is, hogy azok a' második közlésben kimutatott tulajdon intézeti tudományokat külön hallgassák, és azokat teljesen tudják, mellyek felsőbb intézet mellett is megállhatnak.

A' mi azon aggodalmat illeti, melly szerint a' nagyobb tanitó intézetekben szabad szellem szivárognék át a' népiskolatanitókba, ezektől ismét a' népbe; ha van is a' szabadság' viszonyos eszméjében könnyen egyik túlságba eső, így duló veszélyes szabadság, de az súlyegyenítő, vagy ugyanazonító, személyi, vagyoni, és cselekvési szabadságnak már magában is túlságba esni ellenmondás, melly józan szabadságot tapodni akarni a' nagyobb német nevelő intézetek sem fogják, magokkali ellenmondás nélkül. Az a' kérdés már, lehet-e a' népiskolatanitókat ezen józan szabadság' világától megfosztani, hogy józan szabadság nélkül neveljék a' népet? És tanácsos-e a' józan szabadság' eszméje nélkül őket nevelni, hogy neveljék a' népet is? Az emberi miveltségnek szükségessége nem a' visszaesés, hanem az előhaladás. Ez önkényt, az visszaverőleg történik, 's a' visszaverés könnyen túlságban állapodik meg. Rettentő vétek a' túlságos, áldás pedig a' békés, nyugalmas a' súlyegyenítő szabadság. Ezt vezetni a' nagyobb nevelő intézetek' kötelessége, ezt ismerni a' népiskolatanitónak, 's ezzel a' népet megismertetni kell, mert a' homályos gondolkozásból eredő szabadság, már születésekor túlságos. Így ezen ok sem ajánlja a' népiskolatanitó intézeteknek a' felsőbb intézetektőli olly szoros elkülönítését. Igen is saját körére szorítását és saját körében lelkes munkálódását.

A' millyen gyenge, olly sértő azon ok, melly a' népiskolatanitó intézetek' különítését a' nagyobb nevelő intézetektől fentebbi társaságos mivelődés, 's erkölcsromlás' tekintetéből kivánná. Hogyan foly a' népiskolatanitó' fentebbtársaságú szelleméből szükségképen kötelesség-feledés? nem láthatni. Igen is! szükségképen foly az, az alacson társalkodásból. Az illyen ok a' miveltség' azon álfogalmából következik, mintha a' mivelt embernek semmi más foglalatossága nem volna, mint a' hiúság. Sőt inkább, hogy a' népiskolatanitók közelebb állhassanak a' miveltebb rendhez, kik mellett mint a' társaság' leghasznosabb tagjai, ha ugyan rendeltetésöknek megfelelnek, méltán állhatnak, — szükségképen megkivántatik, hogy belső készületök, a' tudományoknak ismerete, azoknak tanithatása, vallásos és erkölcsi érzésök mellett, a' külső társaságos illedelmet is birják. — Ennek hiánya egy ok, talán a' főbbek közűl, miért ezen rend a' tiszteletnek és megkülönböztetésnek nem áll azon fokán, min állhatna, és állani tartoznék; mert mivelt embernek neveletlennel társalkodni visszalökő, 's a' miveletlenből nem sugározhatik más mint durvaság. Kisebb helyre, egyedül az erkölcstelenség' elháritása' te-

kintetéből, azok fogják kivánni a' népiskolatanitó intézeteket, kik az erénytelenséget ma is falak által akarják korlátolni, vagy az erényességet bizonyos helyhez kötni. Álerény az, mi nem mindig, és nem mindenütt, belsőleg szabad. Való, hogy az alkalom nem csak kipattantója a' lappangó r osznak, hanem létesitője is annak. De ki merné erkölcsteleneknek mondani a' felsőbb nevelő intézeteket még esetileg is, annyival inkább szükségképen? Látni, hogy ezen ok sem javallja szükségképen a' népiskolatanitó intézeteknek a' felsőbb nevelő intézetektőli elszakitását, sőt bizonyos tekintetben, mindig saját körére szoritása mellett, ajánlja az összekötést.

Így az első kérdésre ezen és illyen okok mellett a' felelet az, hogy ha a' népiskolatanitó intézetek jószerivel függetlenül magokban külön válva nem állhatnak, azok lényegének a' felsőbb intézetekkeli összekötés nem csak szükségképen nem árt, de bizonyos tekintetben hasznos, minden esetre saját tudományaink' saját körére szorítása azoknak külön órákon hallása megmaradván. — Még pedig, minthogy a' népiskolatanitó intézeti tanulmányok széles értelemben vallástudományi, philosophiai, törvényi, a' hazai törvények, sőt orvosi osztályuak, testgyakorlat' és egészség' tekintetéből; de a' mellyek közül a' vallástudományi, törvényi- és orvosiak, csak elemiek, — szélesebbek, sőt nagy részint a' philosophiai osztályuak teszik a' népiskolatanitó intézet' tanulmányait, haszinte egyenként csak elemileg is. Mellyből úgy látszik, önkényt foly, hogy a' népiskolatanitó intézet, egy philosophiai felsőbb intézet mellett is, mellyben vallástudomány szükségképen taníttatik, mellyet gymnasialis tanulmányok előznek meg, ha szükség úgy kivánja, jó következettel megállhat. A' mi a' második kérdést illeti: Hány tanítóval legyen egy népiskolatanitó intézet ellátva? Ha Németország' népiskolatanitó intézeteit megtekintjük, azokban különböző rangu 8—10 oktató által vezettetik egy népiskolatanitó intézet, rendesen négy professor és több tanitó által. A' professorok foglalatoskodnak vallástudomány, neveléstan, és a' második közlésben kimutatott valódi tanulmányokkal, a' tanitók rajz és muzsikatanitással. A' valódi tanulmányok közül többnyire a' szám és mértan is a' tanitók' foglalatossága, az lehet különösen egy ügyes rajztanitóé. Valóban négy professornak és két tanitónak elmulhatatlanul van dolga egy népiskolatanitó intézet' tanulmányaival. Ha már a' népiskolatanitó intézet' tanulmányai nagyobb részint philosophiai osztályuak, — ha a' népiskolatanitó intézet egy philosophiai felsőbb tudományu intézet mellett megállhat, — ha a' philosophiai osztályú tanulmányokat gymnasialis tudományok tartoznak előzni; valljon egy philosophiai tanitó intézet' professorai, — föltévén, hogy azoknak a' népiskolatanitó intézetről teljes fogalmok van, értik ennek körét és czélját, — nem osztattathatnának-e fel úgy, hogy a' népiskolatanitó intézet' tanulmányait, külön órákon, népszerűleg tanítsák azoknak, kik népiskolatanitóknak szentelék magokat? Az előkészületi tudományok pedig nem tanittathatnának-e a' gymnasialis osztályokban? Annyival inkább, hogy a' latin nyelv mellett ohajtani, hogy ezekben a' nyelvtanulást valódi tudományok gyönyörködtetve váltsák fel. Az oktatók' azon eszméje, hogy ők az egész intézet' czélját valólag felfogják, a' czélhoz vezető föltételeket teljesen értsék, 's czélirányosan használhassák, felteszi azt, hogy ők, mint illyek, választassanak el az oktatói eszmét biró, elfogultalan és részrehajlatlan felsőbb testület, nem pedig tudatlan, elfogult-vak, 's kevély részrehajló egyes által.

Így a' népiskolatanitó intézet' elkülönitése a' nagyobb nevelő intézetektől nem lévén szükségképeni, következik, hogy a' hol négy professor tanitja a' philosophiai osztályt, két tanitóval, azaz, rajz és muzsikatanitókkal, a' philosophiai osztályú tudományok' mélyebb tanitása mellett haszonnal nézethetnek egy népiskolatanitó intézetet. De ezen hasznot az intézetnek czélirányos igazgatása által érhetni el. Mi igazgatása legyen a' népiskolatanitó intézet' belső életének? A' tanitó intézetek' belső élete, a' tanulmányoknak helyes elrendelése, tanitásmódja és mint illyeknek szorgalmas tanitása által áll elő. Hogy ezen belső életre felügyelést már szükségessé teszik, nem annyira a' kötelességfeledés, mit a' tanitókról föltenni sem szeretnénk, de az elfogult megállapodhatás, óság-szerethetés, czélirányta-lanság, mellyek nem hogy gyarapitanák 's

virágoztatnák az intézet' belső életét így a' czél felé, mi a' józan értelmesség, erkölcsnemesités, akarat-jobbitás, fejtenék az intézetet, de a' czéltól visszaverik: homályt, 's erénytelenséget terjesztenek a' körül. —

Az álfogalmak közt alig van olly szembeötlő, mint az igazgatás, és ahhoz álló viszonyos jog közt. Némellyek az igazgatás' helyessége, és a' megállapodott szokás közt látnak ugyanazonságot, vagy abból a' mi van, és volt, következtetnek szükségességet, jóságot, így jogot is. Az illyeneknél már nem csak elérve van a' rövid czél, de olly erősen megátalkodva, hogy attól fentebb emelkedni nincs törekvés. Az illyen iskolaintézetek korán elvirágoznak, 's kiesnek az előhaladó intézetek' sorából. Mások az igazgatás' helyessége, és vagyonos hozzájárulás közt látnak ugyanazonságot, vagy a' pénzből következtetik a' szükségképen előállandó jogot. A' pénz és igazgatási ügyesség közt nem tudom ki láthat ugyanazonságot, vagy a' pénzből hogyan következik igazgatási, főleg iskolaigazgatási ügyesség. Tisztelet a' közhaszonnal fennálló régiségnek! Hála a' közintézetekhez vagyonnal járulóknak! De, a' népiskolatanitó intézet' belső életét tekintve, ugyanazonság, az ész és igazgatás közt van, vagy józan észből kel szükségképen igazgatási ügyesség. Ezen népiskolatanitó intézetre vitetett ész már nem valami pansophiában határoztatik; hanem abban, hogy egy illy intézet' igazgatója birjon helyes ismeretet a' nevelés' és tanitás' alapszabályairól, birjon helyes nézetet az intézet' czéljáról, ismerje a' czélhoz legbiztosabban vezető eszközöket, a' közönséges tanitásmódot, és egyes tanulmányokét, a' józan iskolafenyitéket, melly nem visszaverő, de folyvást értelmességre és erényre emelő legyen. Ezen ismerete mellett legyen az intézet igazgatója, meghatva a' maga nagy hivatalának érzése által, 's illyen ismeret és érzés után legyen hivatalában munkás. Ez lenne gondolkozásom szerint egy népiskolatanitó intézet' igazgatójának eszméje, de a' ki magát, az intézet' mind belső, mind külső életére irányzott különböző fokokon álló felügyelőkkel, se föl ne cserélje, se azok felett ne képzelje, neki egyedül az intézet' belső életére legyen gondja. Kicsoda teljesitheti már inkább ezen kötelességet, de kitől is lehet azt inkább várni, mint egy épen a' népiskolaintézet' tanitásával foglalatoskodó, de jeles professortól? Mert a' különböző állású és rangú felügyelőktől azt kivánni, hogy ők egy illy intézet' vezetésébe magokat betanulják, várni sem lehet. Mindnyájan mindent nem tehetünk. Egy igazgató professor alatt van minden németországi népiskolatanitó intézet is.

Ezek lennének véleményem szerint azon föltételek, mellyek a' népiskolatanitó intézet' belső életét, a' tanulmányokkal 's azok' tanitásmódjaival szerkesztik, melly utolsókról következő közléseimben szólandok, mint az Athenaeum' 8-ik számában igérém.

Az intézet' külső életére tartozóknál leginkább figyelmet érdemelnek: a' növendékek' élelmezése, vagy bárminemű segitése, az együttlakás. Az iskola-eszközök a' tanulmányokhoz kötnék. Minthogy a' népiskolatanitók' fáradsága eléggé sem belsőleg, sem külsőleg nem jutalmaztatik, de egy valódi népiskolatanitóé, alig ha jutalmaztathatik is, hacsak nemes önérzés által nem, mellyből következik, hogy ezen terhes hivatalra a' növendékek' lépését könnyiteni kell. Illyen az ezen, mint terhes, olly nemes hivatalra magokat szentelő szegényebb sorsuak' segitése. Valóban, ha valaki, legyen az akár közönség, akár egyes személy, ezen tekintetben áldozatot teszen, nem fordithatja azt nemesebb czélra, mint azoknak felsegélésére, kik jövendőben a' nép' oktatása körül fáradoznak. Egyébiránt ohajtható, hogy a' népiskolatanitók' tudományos és erkölcsi miveltségök magok után huzván szükségképen a' becsültetést és illendő jutalmazást, találna ezen rögös pálya is vállalkozókat. Így általán csak élelmezésért ezen pályára lépés 's innen következett szegénység bélyege megszűnnének. Mert a' csak szükségből, kenyérért választott pálya' végén ritkán várakozik a' küzdőre babér. És a' gyalázatos szegénység' nyomai mélyen maradnak meg.

A' növendékek' együttlakása még ott sem szükségképeni, hol élelmezés van, vagy e' helyett bizonyos segités. Föltévén azt, hogy minden nevendékek' erkölcse szent és feddhetlen, mire a' fölvételnél különösen ügyelni is kell, így az együttlakás által erkölcsi romlottságok nem tenyészhetnének,

— mit pedig általányosan föltenni alig lehet; még is azon elv, hogy az erényesség nem kőfalak közé szorítva terjed, és az erénytelenség nem falak által korlátoztathatik, az erényesség belső és szabad, és szabadságot kiván, különben az erőszakolva korlátolt erényesség könnyen korlátlan erénytelenséggé fajul, — továbbá, hogy a' társaságos illedelem, nem magános falak, hanem emberek közt fejlik, — az ember csak emberek közt lehet emberré, azt ajánlják, hogy a' népiskolatanitó növendékek ne elszigetelve lakjanak; hanem korán szokjanak emberek közt élni, mint ollyak is, kik majd mint tanitók különböző rangu szülékkel közel érintésben állandanak.

Az intézet' belső és külső életére viszonyok van a' különböző fokokon, egymás felett álló felügyelőknek, kik a' belső életre nézve az igazgatóval állnak érintésben, a' külső életre nézve pedig közvetlen hatások van. Az egész intézet az egésznek virágzására irányzott törvények alatt áll, 's a' felügyelők vigyáznak, hogy a' parancsoló törvényekkel magokat föl ne cseréljék.

Az érintett, és az ezekből körülményaránylag folyható föltételek, a' folytonosan tökéletesülő tanulmányokkal, és azoknak tanitásmódjokkal, azok, mellyek, egy népiskolatanitó intézet' lételét, virágzását, így a' nemzet's az emberiség' tökéletesülését, gondolkodásom szerint, eszközlenék.

Warga János.

A szuttin.

I.

A' Bálkh és Káubuli út között, néhány napi járó földnyire az utóbbi várostól, egy festői karaván tünik szemünkbe: a' csapat' elején néhány fegyveres léptet halkkal, ezeket számtalan hinduk követik minden várnából, osztályokba szakadva; mellyek' mindegyikének főnöke van. Födetlen fővel, redős szövetekbe öltözve, mellyek könnyen ömlődnek vállaikra, 's a' férfiu' izmos karját, mint a' szelíd hölgynek harmatszőtte keblét nyitva láttatják. Egy része az útasoknak keletien nemes méneken halad, míg mások után czifrán felkészült tevék léptetnek; 's harangjaik' ezüst csaholását a' rengeteg' viszhangja csengi vissza. Mert a' hindu vallási szertartás közben sem mellőzheti egészen kereskedői szenvedélyét.

Mint az áradó folyam ezer szinű hullámokban vonul a' szarándok-sereg a' konyulatokon, 's tölti meg a' völgyeket; végét a' rengeteg' éje födi, mig az előcsapat' tevéi a' merész szirtekre kapaszkodnak. Élénk zaj 's beszéd zsibong: itt ott, övig érő szakállával, a' bráma' fia lesütött fővel halad, 's készíti a' szent mosakodásra elméjét ünnepélyes gondolatokkal a' keleti mythosból, melly a' folyókban isteneket imád, 's a' Ganges' gyöngyhulláminak szentesítő erőt tulajdonít.

A' bucsusok legszebb szöveteikbe voltak öltözve: a' kosarak, mellyekben eleségeiket vitték vállaikon, a' szentelt pávának tollaival voltak felékesítve: 's az egyes szövetkezetek' közepében, fél körbe hajlott mennyezet alatt, haladtak az előkelőbbek, mint egy ragyogó szivárvány alatt tollkoszorús tetővel.

A' gyönyörű völgyből kihaladott a' karaván, a' gyepet, 's a' homok-torlatokat ugarrá tiporva. Egy negyedóra telhetett el, 's a' zajt azon néma siket csend követé, melly soha olly szívszorító, olly üres, olly hangtalan, mint mikor azt élénk zaj előzte meg.

A' völgyet két oldalról halkkal emelkedő halmok keríték, menedékesen nyúlva alá. Jobbra sátoros Bánánok ömleszték széllel függő lombjaikat, mellyek alatt a' buja földbe ragadva, új ágakat képeztek, 's az egész rengetegnek olly tekintetet adának, mintha egy tündér csarnok terjedne mérhetlen tágra, 's levéldús mennyezetét kevély élő oszlopok támogatnák. Balra kékes szirtek hevertek egymáson, közülök néhol gyönyörű pálma 's kókusz-csoportozatok rugtak ki, különös, de bájos ellentételt képezve a' szirtek' kopár falaival.

Egynek ezen szirthegyek közül oldala mélyen bevágva, mint egy utcza: 's ennek fenekét óriási szobra Szilszálnak foglalá el: majd 120 nyomnyi magasságú — 's egyik a' legmeglepőbb példányai közül a' hajdani hindu régiségeknek: a' roppant arcznak ajkai el voltak már töredezve, 's lábait az üdő, 's az Izlám' követőinek vandalsága elpusztította. A' szobor alatt a' szirtbe 3 mély sötét kapu nyilt be mindannyi barlangokba, mellyekben Szilszált imádták hajdan. Távolabb ezen szobortól a' Shámánáé vala kivehető, ha-

sonlóul a' bércz' szirtbordáiból kifaragva, ép, de jóval alacsonyabb az elsőnél.

Még látszott a' karaván' nyoma, mint egy tágas út, melly a' menők alatt készült, 's borzas simítatlan szőnyegként vonúlt a' völgyön végig; a' karaván' terhétől leölt fű halkkal emelé fejét, 's úgy tetszett, mintha az út eleven lenne, 's egy neme a' hullámzásnak reszketne végig rajta.

A' nap már lehaladott, 's az éj' szelíd asszonya emelé ki báj-arczát az agg Bánának fölött: sugárai, mint a' lengeteg fátyol, ömlöttek el a' levél-sátorokon, 's a' bérczek' tornyait festői árnyéklatokban fürösztve, az egész tájnak búskomoly színezetet adtak.

Egy lábdobogás sem hallatszott, csak az erdők' szárnyasai visítottak, 's a' távolból a' karaván' zsinatját ömleszté ollykor szakadozva vissza a' szellő-folyam.

Két sötét alakot látunk éjszak felől, a' bércz' konyulatán lefelé léptetni: végre közeledtek, 's egy magas, erőteljes bramint ismerünk meg az egyik alakban; a' másikban egy hölgyet. A' férfiú' arcza keletien szabályos, de tekintete bágyadt, 's vonásainak komor kifejezése egy aggra mutat, ki sokat szenvedett, és sokat élt: övig ért le szakálla, 's feje födetlen volt, öltözete egyetlen darab gazdag szövetből állott, melly, derekához övedzve a' szent braminkötéllel, testének felső részét öltözetlen hagyá. Görcsös bot volt kezében, 's léptei ingadoztak. A' hold egy sudarnak árnyát ömleszté az öregre, míg a' hölgy' arczának rózsáit egész sugár-özöne szerelmesen folyá körül: szép volt a' hölgy, tagjai finomak, arcza élénk és lelkes, lábai aprók, járása szellemi, öltözete a' legfinomabb keleti sawl, mellynek egyik szárnya fejére volt hajtva, míg fénylő ezüst öv szoritá a' dús redőzetet karcsu derekához.

'S a' két alak haladott csendesen, magába zárkózva, 's úgy látszott, hogy nem szükség kényszeríté őket gyaloglásra, hanem talán egy szent fogadás, 's a' vallás' ihlete: nem tekintettek sem jobbra, sem balra, szemeik az útra voltak szegezve, 's lépteik mindig hasonló lassuak; a' mi nyilván bizonyitá, hogy nem a' karaványhoz tartoznak, 's nincs szándékok azt utól érni.

Egyszerre az öreg hirtelen megállapodik, 's karját ragadván meg a' hölgynek, azt visszarántja; öltözetének szárnya félig terült a' gyenge hölgyre; kinek arczán rémülés, és meglepés valának láthatók.

A' férfiu fegyvertelen volt, mert botját alig lehete annak nevezni, 's az ijedelem' oka, borzasztó: közel az úthoz a' bokor mellett, roppant oroszlánt vett észre.

Derék vad volt az valóban, majd hét láb hosszú, 's magassága egy [apró lóéval vetekedett. Az állat azon macska-guggolásban volt, mellyel hatalmas ugrásra szokott készülni. Két első lába óriási körmeivel előre feszítve, mellyek alatt a' gyep feltüremlett: zordon feje nyuladó nyelvvel, 's üszkönként szikrázó szemekkel, első lábain hevert, 's arany sörényének erdeje több arasznyira borítá a' földet körülte — szája félig volt nyitva, 's éles hófejér fogain a' hold' sugárai töredeztek meg: derekának vég része magasabb helyezetben volt, 's hatalmas bojttal végződő farka, görcsösen kanyargott fölötte. Egy neme a' szuszogással vegyült dorombolásnak gomolygott ki torkából.

A' bramin egy önkénytelen mozdulattal fordult az erdő felé, alkalmasint az első rémülés után futásról gondolkozva. De a' hölgy a' rémülés és kétségbeesés' kifejezésével arczán, ragaszkodott jobb karjába, 's mintegy eszméletvesztve rogyott öszve előtte. Borzasztó volt a' látvány, 's az éj' kétes derengése annak még rémitőbb színezetet adott.

Az oroszlán kevés perczig veszteglett, végre rövid bak-ugrással néhány lábnyira előbb haladott, újra guggoló helyzetét ismételve. Menekedni lehetetlen volt, mert a' hölgy eszmélet nélkül görcsösen látszott az öreg' karjához nőve, míg amaz előre nyúlt lábbal, mint a' szaladni akaró, igyekezett őt előre vonszolni maga után, siker nélkül: mindkettőjöket az ijedség elnémította.

Irtózatos szünet lőn: végre az állatkirály, rövid de rémítő bőgést hallata, mellyre, mint varázsigére, a' rengeteg' szárnyasai elnémultak: ekkor emelé fel fejét, 's megrázván lombos sörényét, roppant ugrással martalékjára rohant.

II.

Azon borzasztó pillanatban, mellyben a' dühös állat' óriási teste ritka könnyüséggel emelkedett a' légbe föl, 's az önerő

okozta ugrási ívnek mintegy felén lebegett, — dördült egy fegyver meg, jó közel: 's hatalmas ropogása a' sziklákon kerepelt végig. Az állat néhány lépésnyire a' bramintól rogyott öszve, — 's rémitő bőgése a' braminra olly meglepőleg hatott, hogy az a' hölgy mellé zuhant.

Az oroszlán minden esetre nem csekély sebet kapott; de kis szünet után, melly alatt farka a' gyepet korbácsolta maga körül, felemelkedett, 's visszafordult azon táj felé, mellyről a' lövés hallatszott.

A' kétes éjjeli világban, kevés ölnyire az előbb leírt jelenettől, egy alak látszott: haja széllel volt szórva, tagjait avult szinű szövet födé: mellének egy része, 's ideges karjai szabadon látszottak: mennyire őt a' kétes szürkületben ki lehete venni, termete deli volt, tagjai karcsúk, de erőteljesek, 's arcza keletien nemes, de naptól barnult. Kifejezése ezen arcznak határtalan elszántságra mutatott, szilaj vadsággal vegyülve; 's így tekintve őt a' sebzett dühöngő oroszlán' közelében, egész alakja mondani látszatott: ‚Állat! — itt az ember! — hódolj!'

A' sebzett vad azonnal észrevette megtámadóját, ki nagy öblű, két csövű angol fegyverét rémületlen irányzá fejének. Az oroszlán hirtelen öszveszedte magát, 's előre nyujtván két lábát, fejét újra lebocsátá, 's tekintetének dühével, áhítozva látszott az ifjút elnyelni akarni: emez nyugton állott, ellenének minden mozdulatát kémlelve: végre, midőn az oroszlán, szokása szerint, ugrását másodszor szándékozott tenni, újra ropogott a' fegyver, 's az állat hanyatt bukott. Vergődve igyekezett talpra állani, hatalmas tagjait meresztvén, mig torkából vérrel vegyült tajték patakzott ki: az ifjú elveté lőszerét, széles handsárt emelt ki övéből, 's azt markolatig merítette az oroszlán' torkába.

A' viadalnak vége volt, az állat-király hangtalan hevert a' földön, 's a' győző vértől csepegő handsárját sárga serényén vonta végig, 's tisztítá meg.

Mig az ifju a' halálcsatát kivívta, a' bramin egy nemében volt a' kábultságnak: ő a' bizonyos halált várta, 's mintegy tündérileg látta önéletét, 's azét megmentve, ki a' mennyire gondosságából itélni lehetett, szívéhez legközelebb volt. A' szép hölgy a' dús fűben hevert, 's a' bramin halkkal fölemelé fejét; midőn az állatot a' porban pillantá meg, szivében kéjérzete áradozott el; 's őrült vidorság ömlött el minden idegein, a' hölgyre borult 's hangosan szólítá, 's ébreszté őt ájultából.

Az ifju hős handsárját övébe szúrta, 's gyorsan közeledett a' braminhoz, a' ki annyira el volt leányával foglalva, hogy őt egy előre észre nem vette. Már a' hölgy' közelében állott az ifju, 's feléje hajlott édes szerelmes gonddal. A' leány felnyitá szemeit, mellyeknek sötét granátjai mondhatlan kifejezéssel nyugodtak az ifjún. Megmentése, a' páratlan állatkirály, az ifju, és minden, álomnak tetszett előtte. Végre az eszmélet tért vissza elméjébe, az emlékezet' színei olvadtak öszve, — világult! A' hölgy eszén volt, 's az ifjúnak kevély tartásában, 's azon gyengéd szorgalomban, mellyel őt segítendő hajlott feléje, nem lehete szabaditóját meg nem ismernie.

A' hölgy' arcza az ifjú felé fordult volt, a' ki mintegy elragadtatva nézett szótlan a' leánykára.

Végre a' bramin' kedélye nyugodtabbá lön, 's megmentőjét figyelmes, szinte kevély tekintettel mérte meg tetőtől talpig, 's felegyenesedett. Arczán az előbbi vidorságot a' kevélység' komolysága, 's az undorodás' visszataszító kifejezése váltá fel:

‚Félre! kiált fel, karját az ifju felé nyujtva: te szudra vagy! ne érintsék szeplős kezeid a' bramin leányt! ne! ha király volnál is borulj a' porba, 's emeld elmédet, ha birod, fel brámához, 's adj hálát, hogy megengedtetett neked a' kelet' liliomát megmenteni.

Ezzel néhány aranyat vont ki övéből 's a' szudra' elébe vetette.

A' hölgy keresztbe tette kezeit mellére, 's ájtatos alázatossággal hallgatta atyjának szavait, de tekintete mennyei kifejezéssel futotta végig a' deli ifjúnak termetét, a' hős' izzó szemeinek sugár-körében állapodott az meg; halk fohász emelkedett a' hölgy' kebléből, 's mintegy feddőleg fordula atyjához:

„Bráma, őrizz! mond lágy hangon — hogy egy életért aranyat nyujtson a' bramin-leány; a' mit cselekszem! nem undokithat, nem tisztátalanit. Ember az, kinek életemet köszönhetem; ember! minő ezerek közt egy

szokott születni, erős és hatalmas, mint a' rengeteg' elefántja; 's kibe bízni lehet veszélykor; 's kit várnák' különbsége nem nemesíthet, 's nem nemteleníthet! Ifjú! kiált fel a' bramin-leány! egy karpereczet oldván le karjáról: itt ezen emlékeztető jel, mondja neked minden órában, minden pillanatban, hogy Korumdevi a' jó tettet soha sem képes feledni, 's a' férfiuban csak az erőst, a' lelkest becsüli! bár mellyik várna' fia legyen ő."

Az ifjú szótlan nyult a' karperecz után, térdei megtörtek 's ő a' földre borult a' szép hölgy előtt, imádva őt mint istent; 's a' leányka olly jósággal nyugtatá szemeit rajta, hogy az ifjúnak vére lángba lobogott fel. Ő mindent feledett, a' kevély atya' szavait, az oroszlánt, életet, halált, ön magát 's a' világot, a' mi volt, 's a' mi lesz, mindent! előtte csak egy eszme, egy lény, egy valami élt — 's ez Korumdevi volt.

„Fel bramin-leány!" kiált az öreg, 's gyermekét karjánál ragadva, távozott el kevély léptekkel.

A' bramin ment, 's mellette haladott leánya vissza-visszatekintve, hosszú szemjú tekintettel, mint a' forrástól elűzött antilop; a' szudrá féleszmélve bámult utána. Végre a' Bánának levélpalástja födé el a' távozókat: éj volt! éj a' szudra körül, 's éj lelke' mélyében.

Még állott egy darabig, mint egy álmodó, mint egy látó, kinek elméje magasb tájakra költözött, 's lelkében egy eszme merült fel; egy kérdés önmagához — egy fejledezése a' homálynak! „Szent és nagy vagy bráma! kiáltott a' szudra fel." — most vagyok! — most érzem létem' méltóságát! igen igen, nem egyedüli, nem magányos az élet, szép az, mennyei, isteni! — Ő! mond halkkal susogva: Ő, amaz égi alak! — — Az, a' mi én; — — nekem társul teremtve — Oh! boldogító érzet, ő hölgy, én férfiu! egy világ' czélja nincs elvétve ha ő él, és én mellette! ő az enyim! — Oh! visnu! az enyém ő! — Az ő szépsége előtt minden homályba borul, mint a' nap előtt a' hold; 's tiszta az ő tekintete, mint az örök tűz' örnéje! — Ki! innen árva, atyátlan szudra! a' rengetegből, le az öldöklő fegyverrel, nekem a' visnu' mennye nyiladozik! — — Én vagyok' e' hölgy' férfia, és én kivívom őt!"

(Folytatása következik).

Jósika Miklós.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 16. Tolvajkulcs, vagy a' jutalmazás' órája. Szinj. 3. felv. Vogel' munkája, fordította Láng Ádám.

Darab és előadás középszerű. Szörnyű sok nemes lélek, köztök egy pár szükségtelen is; egy kétségbeesett játékos, ki lop 's a' tengerbe ugrik; egy rendkivül nemes barát, ki a' semmirekellő, vagy inkább annak jeles apja' kedvéért egy ideig a' tolvaj' színét viseli, 's kétségbeesve futkos fel 's alá; egy szerelmes leány, ki hébe' korba' jő 's megy, hogy asszonyi arczot is lássunk; egy elnök és kapitány, síró apa 's anya, 's a' sok gyenge idegű természetek közt egy egészséges lélek, Fülöp, kit épen ezért szivesen látunk, noha reá is szinte nincs szükség. — A' színészek közt nem tüntette ki magát senki jeles — többen hibás játék által.

Baranyi játszá az elnököt. Az az arcz, 's arczvonatok' szerkezete, fejnek tartása, határozatlan, bátortalan járás, az az örök zavar 's otthon nem lét' érzete, az a' lágy és aljas kiejtés, kiáltó bizonyságok, hogy Baranyinak még sokat kell izzadnia, meddig elnököket tűrhetőleg adand. Nagy szörnyű zavarban szokott lenni, mikor egyéb mint egy jámbor öreg szolga, nemeslelkű tömlöcztartó 'stb. Az a' lesütött fej, ide 's oda tipegés a' szinen, néha akkor is, midőn hozzá van intézve a' szó..! 'S a' mai darabban, az őszinte bátor kapitány' egyen-köntösében vajmi különös volt Nagynak szokott reszketeg hangja és sebhedt szivű érzékenysége. — László, fiatal színész, a' mint indult reményeket ébreszt maga iránt, de még sok dologgal nem tud bánni. Kezeit igen szereti szélesre terjesztgetni és többnyire igen meghajolva jár, hangján még nem tud uralkodni, vagy rekedt az, vagy érthetlenül sikoltó, neki azonban a' pesti szinpad igen jó iskola leszen, mint volt némelly legjelesebbjeinknek a' budai. Tőle függ az előmenetel.

Jóvá tett mindent Carl kisasszony. A' játék előtt egy, mennyire kivehettük, jó textusú, magyar, üdvözlő dalt énekelt magyar nyelven, kar-kisérettel, mellynek a' hangköltő' részéről csak az az egy hibája volt, hogy nem dal nemű compositio; de kedvessé tette a' müvészné azon kifejezés által, melly minden előadásait lelkesíti. Az első felvonás után az ismeretes „Ala gioja" következett, a' darab után „I Montecchi e Capuletti" opera' első felvonásából Romeo' gyönyörű scénája, costümben, a' mieink' correct hozzájárultával, olasz nyelven. Carl' szava a' magasb cordákban észrevételi, hogy nincs többé növekedő virágzásban; annál meglepőbb azonban a' mélyebb lépcsőzetekben, erős, teljes, érczneműj; az előadás pedig egyike a' leglelkesbeknek, legváltozatosbaknak, 's tiszta, sima 's izléses minden árnyazataiban. Romeóban elfeledők a' nő énekest, annyi férfiasság, keresés nélkül; annyi erő, erőlködés nélkül; és pathos, tulzás nélkül. Carl azon éneklők közé tartozik, kik mindig kedvesek, mert elsőségök a' lélek, melly túl éli a' hang' olly kényes és mulandó kincsét. Közönséges taps 's egy koszorú jutott a' kedves tüneménynek a' teli háztól; 's teljes volt volna éldeletünk is, ha valakinek nem tetszett volna — milly okból? nem vizsgáljuk — kettőt is, ma épen nem igen remekelő szinészinknek vetni. Így maholnap a' koszorúk' becse ugyan alá fog szállani. Helyben kell hagynunk Egressy' néma játékát, mellyel azokat fölvette. Már láttuk őt, azokat érdemelni, de e' nyavalyás darabban sem ő, sem senki más nem bírt azt érdemelni.

***

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 1sö. 1837.** **27. szám.**

Tartalom: A' mivelödésnek befolyása az emberi boldogságra. *(Dr. Soltész János)*, 417. sz. — Tihany' fokán. *(Tóth Lőrincz)*, 424. sz. — A' szuttín. Folytatás. *(Jósika Miklós)*, 425. sz.

Ki tudja éltünk' számtalan csapásit
Leírni? Minden óra újakat szül,
Ujabb veszélyt hoz minden perczenet.

Berzsenyi.

A' mivelődésnek befolyása az emberi boldogságra.

Az ember a' természettől mivelődésre volna rendelve, és mégis a' miveltség az embert nyomorúvá tette, testét elbénitotta, lelkét szenvedésekkel vette körül, és a' boldogságból, melly levésekor a' természet' bőségszarujából elébe özönlött, nem hagyott neki egyebet, mint az azutáni forró vágyat, és annak nem élvezhetése' mardosó érzetét. Vizsgáljuk meg csak az igen mivelt népeket, milly embereket találunk köztök! Életteli vidám gyermekek helyett, puffadt, halovány, koros arczu teremtményeket; heves, erős, bátor ifju helyett, finom, gyönge, összezsugorodott emberkét, ki kölcsön vett szemekkel néz, és a' ki csak az állati ösztönért érezhet, mivelhet, élhet és halhat; a' deli szűz helyett, kinek ábrázatján virúló fiatalság, vidámság, tűz és ártatlanság vetekednek elsőségért, lankadt szemü, komor arczvonásu, kiaszott szellemalakot; a' kész férfi helyett, ki mint atya, polgár és emberbarát, családjának, a' státusnak és a' világnak él, sinlő rásztkórost (hypochondriacus), kinek meg kell ittasodni, ha víg — kit meg kell ajándékozni, ha barátságos akar lenni; az egészséges, a' csendes háziságban 's mosolygó magzatjával kebelén boldog anya helyett, szegény szenvedőt, kit az erőtlenség akadályoztat anyává lenni, vagy békezavaró nádrakórost (hysterica), ki egy rózsa' szagától ájulásba esik, vagy az egész férfi-nembe belebolondult kaczért, kinek kedvesebb az enyelgő piperkőcznek pillantása, mint az anyatejjel táplált emlőszopónak hálás mosolya. És milly' gyermekeket nemzenek ezen emberek? Ártatlan véráldozatokat, kik szerencsésebbek, ha a' világot csak mentiben látják, mintha annak huzamosb létezés által terhére vannak.

Milly átnézhetetlen nagy a' nyavalyáknak serege, melly a' mivelt embereket a' legutálatosabb alakban körültáborozza! Alig pillantják meg gyermekeik a' világot, addig kinoztatnak hasfájdalmaktól, mig a' fogyasztó hasmenés jajkiáltásoknak véget nem vet. Másoknál a' nyelv, a' száj és a' torok fekélyekkel (Mundschwämmchen) fedetik be, mellyek a' tápláléknak élvezetét lehetlenné teszik 's halált okoznak. Mások meghalnak, mert az agyat viz öntötte el. Sokaknál a' legcsekélyebb

okok halálos vonaglásokat hoznak elő, és így az ujszülötteknek felénél több az első év' vége előtt ismét sirba száll. A' megmaradtak egy részének csontjaik megpuhulnak (angol nyavalya) és az egész test eltörpül; mást a' belférgek emésztenek el. Sokaknál a' tagok összezsugorodnak, a' has felpuffad, az ábrázat duzmadt, a' mirígyek megdagadnak, mirigyes betegség és sorvadás áll elő. Azok, kik ezen betegségektől megmenekesznek vagy azokat kiállották, himlőtől éktelenittetnek el, sínlődők lesznek, vagy szamárhurut, skárlát és ezeknek rosz következményei kapják kézre. Az emberkorhoz közelgetők önfertőztetés, kora és mértékletlen szerelemélvezet által merítik ki magokat; ekkor a' hátsorvnak, vérköpésnek, tüdőkórságnak, lappangó láznak vannak gazdag aratásaik. És milly' pusztitásokat viszen ezek közt a' bujaméreg végbe! — Erővesztve 's kicsigázva jut az ifju a' férfi-korba, hol őt rászt-komorkórság (melancholia) az alhasnak nyavalyái, a' belrészek' dugulása, aranyér, kőbajok, köszvény stb. fogadják, 's nyomorult vénségre várakoztatják, hol testével nem birván, érzékeitől részint megfosztva, félénken és nyöszörögve fonnyad-el, mig fúladozás, mellvizkórság, guta, nyugalomba helyezik. Még számosabbak a' betegségek, mellyeknek a' nőnem, mielőtt a' vénség' küszöbére lépne, nyakat hajtani kénytelen. A' hószám' ezer bajoktól követett rendetlenségei, sáppadtkórság, fejér folyás, alkalmatlan terhesség, kora lebetegedés, vérfolyások, nehéz szülések, gyermekágyi láz, ideggyöngeség, nádrakórság, görcsök, rángatózások, őrültség, a' méhnek, emlőknek megkeményedései, elszáradás, vizkórság, és — ki fogja mind megnevezhetni a' bajokat, mellyek életöket gyötrelemmé változtatják vagy virágokban semmivé teszik? És milly kevesen érnek késő vénséget? Hányan nem esnek idő előtt a' halál' kaszája alá forró betegségek, mindennemű lázak, gyuladások, genyedések, fene stb. által.

A' számnélküli testi inség után, mellynek itt csak könnyű vázlatát adtuk, szükséges az erkölcsi roszak' nyáját is előléptetni, melly mérges nyilait a' mivelt emberekre lődözi, hogy, mint a' mivelődés' ártalmasságának tanúit, őket is kihallgassuk. Az igazság és hiba, a' félelem és remény közti szünetlen ingadozás, a' léleknek örökkéti nyugtalansága, a' mindig felfelé törekvés, el nem érhető javak utáni forró vágy, el nem sült kivánatok miatti szenvedés, szünetleni gondok, félelem, szerelemféltés, irígység, gyülölség, bánat, és sok más szenvedélyek, mellyeknek szakadatlan váltogatása a' léleknek békességét szétrombolja, különféle érdekeknek sokszoros keresztüljárása, az embereknek egymáshozi szünetlen surlódása, igaztalanságok, elnyomások, csábítások, üldözések, mellyek annál gyakoribbak, minél inkább miveltsége' emelkedésével az embernek szükségei is nevekednek; ezeket lehet itt mint azon sokszoros szerencsétlenség' példáját előhozni, mellyekkel a' mivelt emberek az ugy mondott vadaknak fölötte vannak.

Így igen is sok rosz össze volna halmozódva; de valljon csakugyan a' mivelődés-e a' forrás, mellyből mind ezek kiözönlenének? e' fölött még sok figyelemre méltó kétségek mutatkoznak, mellyeket el kell az utból haritnunk, mert csak így győződhetünk meg a' felől, hogy ezen vádolásinkkal egészen más személyt kell terhelnünk, mellyet a' miveltséggel fölcseréltek, és a' melly ehhez épen nem hasonló, hogy nem a' miveltség, hanem az igen messze üzött finomodás (Verfeinerung) az előhordozott veszedelmeknek oka. Hogy pedig képesek legyünk a' miveltséget a' rátukmált hibákból kimenteni, vele közelebbről kell megismerkednünk, tudnunk kell, mi a' miveltség. A' miveltség minden emberi tehetségeknek és erőknek tökéletes kifejtése. Eszközül ezen kifejtésre a' gyakorlás szolgál.

Az embernek saját tehetségei és erei az ő állatiságával belsőleg összevannak szőve, az emberi lélek csak testi életmiveknél fogva léphet a' földi teremtéssel kölcsönös viszonyba; ezen életmivek és erőteljök csak az állati élettel állhatnak meg, 's az életnek erősségével és gyöngeségével tökélyben nevekedhetnek vagy fogyhatnak. Ezekből azon bizonyos következmény jön ki, hogy az emberi erőknek és tehetségeknek tökéletes kifejtése az állati élet' természetszerü ápolása nélkül lehetlen.

Minthogy a' természet adta ezen tehetségeket az embernek, minthogy ő semmit nem ad hasztalan, minden erőtől hatást kiván: ugy azt is kivánja, hogy az ember mindnyájokat munkásságba tegye, mindnyájokat tökéletesitse. És ha ezt a' természet kivánja, ugy az nem csak nem árthat, sőt használni kell neki, föltévén, hogy az a' természet' követeléséhez képest történik; és hogy ez üdv-

hozó legyen, igazolja a' tapasztalás. Így a' ki izomerejét munkásságba teszi és gyakorolja, egészségére, szépségére, testerősségére, és lélekéldeletére nézve a' legszebb hasznokat nyeri. Ez által nyeri ő táplálékát, változtatja álláspontját a' földön és a' levegőben; lelkére nézve a' nézletnek tárgyait sokasítja; teste tisztább, élesztőbb levegőt lehel teljes húzamban; vérforgása nógattatik; emésztése, elválasztásai és kiüritései, röviden minden életműködései, előmozdittatnak; az izmok erőben növekednek; az idegek nagy érzékenységöket elvesztik; a' légváltozás' ártalmai, meleg, hideg nedvesség és más kártékonyságok ellen, mellyek rontólag hatnak rája, megedzetik. Magában a' belső érzékben is gyöngítve jőnek minden ellenes szenvedélyek elő, és nem könnyen zavarják meg a' léleknek kedvegyenét 's belső békességét.

Épen olly kecsegtető a' nyereség, mellyet a' gyakorlás által kiképezett érzékek igérnek. Az embernek messze repülő szeme, éles hallása távolról megmutatják neki a' hasznost 's intik a' veszélyektől; a' fínom szaglás és izlés a' testi egészségnek valódi őrei, a' levegőnek rosz mivoltáról, az ételeknek és italoknak mérgességéről 's kártékonyságáról tudósítják, vagy azoknak kellemes és üdves voltukat mutatják meg; az érzés fájdalommal kényszeríti, hogy magát a' hideg meleg és nedvesség ellen védje, és hogy magától mindent visszatartóztasson, mi testét kárral fenyegetné. És milly nagy és sokféle a' szellemi éldelet, melly ezek belsőjébe özönlik.

A' magasabb lélekerőknek, az értelemnek és okosságnak képezése képessé teszi őt minden testére ható erőt következéseiben kiszámítni, a' multat a' jelenért és jövendőért, 's másoknak sorsát tulajdon javára használni, a' pillanatig kellemest a' valódi mindig jótól megkülönböztetni. Urává teszi ez őt a' természetnek, és tehetséget ad neki, hogy annak minden miveléseit saját hasznára intézhesse; bővíti előtte az igaznak szépnek és jónak körét egész a' végetlenig, 's feltárja előtte a' legkecsegtetőbb kinézéseket az örökkévalóságba.

A' szilárd gyakorlott akarat az erkölcsiségnek törvényeit pontosan követi, a' velebirót az embereknek barátjává 's kedvenczévé teszi, csekély sértéseket és kerülhetetlen bajokat szelíden tűr el, a' vad szenvedélyeket, az emberi egészségnek és boldogságnak legkonokabb ellenségeit, féken tartja. Az akaraterős embernek lelki békéje rendíthetetlen, öröme kimeríthetetlen, mert saját és idegen boldogságon örül; szenvedései kevesek és csekélyek, mert magaviselete keveseknek teszi ki, azokra nézve pedig, mellyek őt vétlen érintik, szivében és idegen szeretetben vigasztalást és enyhűlést talál.

Ezen módon a' természet szerint mivelt ember erős, ügyes, egészséges, vidám és szerencsés volna, a' miveltség nem volna az emberiségnek természet elleni ellensége, hanem annak legjobb barátnéja 's legdúsabb áldásosztogatója.

De ne feledjük el a' feltételt, hogy a' miveltségnek a' természet' törvényeihez kell alkalmazva lenni; minden tehetségeknek és erőknek az állati életre való szünetleni figyelemmel kell kiképeztetni; testnek és léleknek egyenlő lépésekkel kell a' tökélyhez emelkedni. A' csupa testnek, állatiságnak kifejtése méltóságán alól tartja az embert vissza, durva, ostoba, nyomorult teremtménynyé teszi, melly a' reá várakozó boldogságot épen nem sejti; csupa emelkedése a' léleknek elmellőzi a' testet, emészti az erőket, sínlővé és nyomorúvá teszi az embert. Lélek és test egymással belsőleg összevannak olvadva, annyira, hogy csak kölcsönös munkálásuk 's segélyök által tarthatják meg a' közjót, és az egész embert a' boldogság' kecsegtető czéljának bizonyosan elébe viszik.

Magasb lelki tehetségre, csupa szemlélődésre egyedül nincs hát az ember születve. Azonban ez még sem teszi őt olly boldogtalanná, mint az érzékiségnek és phantasiának kirekesztő képezése, mellyet az igaztalanul úgy nevezett mivelt emberek, a' több szellemi és testi tehetségek' elmellőzésével életöknek főfoglalatosságává tesznek. Ez az, a' mit valódi értelemben fínomodásnak, elkényeztetésnek nevezhetni; ez az, melly tulajdonlag minden emberi nyomorúságot eszközöl, mi jogtalanul a' miveltségnek tulajdoníttatik vétkül. Ha az ember fínomodás által érzékenységét és phantasiáját legmagasbra hurozta: akkor az ő egész életének csak érzéki élv egyetlen czélja; egész ereje csak az érzéki gyönyörök' vadászásában emésztődik el. Minden a' természettől ajánlt élvezetek előtte csekélyek és kicsinyek, ezeket ő természet elleni kártékony ételek és italok, ezeknek élvezetében mér-

téktulság, a' nemi ösztönnek mértékletlen és természet elleni kielégítése, és más ezer kikeresett gyönyörök által akarja kipótolni. Testerő, értelem és akarat e' mellett gyermekségökben maradnak; erőtlen magát oltalmazni, tehetlen szaladni, az őt környelő dolgok ellenséges megtámadásának kitéve marad. Neki csak az jó, mi érzékeit a' jelen pillanatban ingerli, a' jövendőt előtte sötét köd fedi. Szabadsága az érzékek és phantasia' kormánypálczája alatt áll; tehetlen magát okoknál fogva emberi cselekedetekre határozni; ő nem cselekszik; az ingerek' özönétől ragadtatik el. Lelke szakadatlan nyugtalanságban van; a' legnagyobb gyönyörök nem elégítik ki szükségeit; enyhűlés nélkűl szomjazik valami után, mit nem ismer, és a' mit neki csak az okosság adhatna; és ha végre a' kimerített érzékiség a' testi élvezeteket tőle megtagadja, akkor a' teremtés puszta holt és örömüres körülötte, és nem marad neki egyéb, mint a' semmivé lételnek várása, mellytől ő visszaborzad, mert magasb örömökért és kilátásokért, mellyeket magának értelmi tehetsége által teremthetne és megnyithatna, szellemi szemének nincs látereje. Idegrendszere szűnetleni zendülésben van; ereje kimerittetik, élesztő befolyása a' többi testre félbe szakad; a' test pedig a' más oldalon mindennemű kicsapongások, különféle szenvedélyeknek dühösködése által belsőjében szétromboltatik; érzékenysége igen magasra hág; minden kis erőszaktól földhöz csapatik; a' gyakori tulságoskodás az erőknek egészleni kimerítését hozza elő, 's így rogyik ő a' veszendőségnek, sokszoros szenvedéseknek, fájdalmaknak és a' kora halálnak karjai közé.

Nem lehet hát a' miveltséget Pandora gyanánt tekinteni, mellynek szelenczéjéből a' szerencsétlenség keletkezett és mérges ködével az emberi nemet bevonta volna. A' miveltség természet küldötte genius, melly az embert erővel, élvezettel, bölcseséggel és erénynyel fölékíti; ez által tárja ki magának az ember az örökös hatást; ennek szárnyain emelkedik olly magasra, honnan a' kinézések' legingerlőbbike, egy más világba való kinézés, mosolyog reája.

Ki az imént előhordott alapokok iránt fogékonysággal birt, az a' felől is meggyőződött, hogy elfinomodás és miveltség egészen különböző dolgok, mellyeket jogtalanul cseréltek föl, 's hogy az első okozzon minden bajt, mellyel az utóbbit vádolják, — hogy az igen tova üzött finomodásnál a' legszebb emberi tehetségek és erők, testerősség, értelem és akarat, miveletlen maradnak, — hogy a' mivelődési hiány teszi a' finomodott embert erőtlenné és nyomorúlttá.

Dr. Soltész János.

Tihany' fokán.

Nem egyszer andalogtam
Merengve álmakon
Zárt völgyek' hűs ölében
'S magányos bérczfokon;

De messze szárnyra nem kelt
Ajkimról a' zene,
Bár hévvel azt ohajtám
Hogy messze zengene;

Hogy izgató hatással
Ébresztne lelkeket,
'S hogy nagyra, szépre bírna
Elkorcsult népeket.

És elhagyatva, kinos
Érzelmim' árjain,
Nem leltem egy rokon szűt
A' lét' magányain.

'S érezve: szóm mi gyáva
És milly erőtelen,
Ledőltem csüggedezve
Hideg kőszirteken.

Most, most feletted állok
Tihanynak szent hegye!
Most sokszorozva hallja
Zenémet sok megye.

'S az csak kevés szavacska:
„Kiművelt értelem,
'S a' népet egybefűző
Összhangzó érzelem.“

Bércz' sziklakeble érti
'S viszadja zengzetem',
Tompább Tihany' kövénél
Lehetne nemzetem?

Ah! hogyha ősi átok
Elnyomja vágyamat,
Sziklába körmeimmel
Ásom meg síromat.

Tóth Lőrincz.

A' szuttín.

(Folytatás.)

III.

A' szent bucsujárás elmult, a' nap a' rák' jegyébe lépett által; a' fényes pagódok kiürültek, 's az isteni folyam', az ezüst hullámú Ganges' tündérpartjai néptelenekké lettek: minden várna' fia honába tért vissza, nyugodt, higadt lélekkel; a' Ganges' gyöngyei a' vétek' szennyét lesöprötték lelkéről.

Kevélyen tért a' bramin is vissza leányával: de a' leány halvány volt; — az ifjuság' koránya lehervadt arczáról, selyem pilláin a' kín' gyöngyei csillogtak, 's tagjain lázas reszketegség vonult végig. Az esti csendben látta őt atyja a' pálmák' árnyában szédelegni, mint egy szellemet; öltözete nem olly választékos, nem izléssel teljes volt, mint egykor. Vonásaiban néma kín 's elhagyottság tükrözé magát, 's élete tengéssé hanyatlott.

Néhány hét telhetett el; egyszerre a' hölgyön szembetünő változás mutatkozott: egyelőre ugy tetszett, mintha magába mélyedett ábrándozás fogná őt körül; a' kert' rejtekeit kereste, keveset szólott; egy neme az elszórtságnak jelentkezett minden tettiben: a' néző azt hitte, hogy komoly, de a' ki őt figyelmesben vizsgálá, láthatta, hogy arcza sugárzik, 's szemeiből egy titkos, rejtett, óvott boldogság ragyog ki: eleinte öltözetével, mint láttuk, keveset gondolt, mint a' ki előtt minden elvesztette érdekét; a' bajadérek' könnyű táncza, a' jongleurök' csodával határos ügyessége, ének 's hanga, nem emelék lelkét, nem vidíták kedélyét. De később gondosabb redőkbe szedte főleplét, öltözete csinos és választékos lön újra; 's a' ki őt látta, nem kétkedett, hogy van a' világnak érdeke előtte: arcza ihletett 's magasztalt lön, 's az első édes, üdvezült szív-mozdulatok sugároztak vonásairól: az éj' sátra csillagezredeivel, a' hanga' varázsa újra visszanyerék hatalmukat. A' világ újra népes lön, 's a' mosoly visszaköltözött az ajkak' bíborára, —

a' bramin-leány szép volt, és vidám mint egy szerető.

Az agg bramin' figyelmét ezen hirtelen változás ki nem kerülé. Valamint leánya' előbbi komolyságának nyomára 's okára akadott, úgy mostani jó kedve, 's azon gyönyör 's boldogság-érzet, melly minden szavában, minden tekintetében viszhangozott, megfejthetővé lön előtte. ‚A' leány szeret!' mond a' bramin magában: 's ez elég volt. — —

Kettőzött figyelemmel kisérte a' kedves hölgy' lépteit; minden szavára ügyelt; nem egyszer lepte meg az egyedüllevőt; — hasztalan! Egy cselekedete sem árulta el az édes titkot — egy sem! De a' szerelem arczának életteljes kifejezésében ragyogott. A' kelet' azurját az esős hónapok' villámteljes fellegei kezdék borítani: a' pokol' szellemei dühöngtek, a' hindu' hitétele szerint, a' fellegek' hadi seregei ellen, 's közbe a' visnu' tüzes buzogánya csattogott fejök fölött: omló záporok özönlöttek le az égből: 's a' judra isten' elefántjai a' fellegekhez siettek szomjokat óltani: csak néha vonó pompás fátyolát, a' rána' ive, a' gyöngyszőtte szivárvány, az ég' sátorán végig: de a' kopár kiaszott földeken az ég' nedveitől hirtelen, néhány napok alatt, a' legbujább, legvirítóbb fűszőnyeg vonula el; a' rekkenő meleget lágy, hűs levegő váltá fel: a' dühös szelek elnémultak, 's a' bramin' lakja körül, 's mindenütt, egy éden terült, mellyről Europa' lakóinak képzetök nincsen.

'S a' kedves hölgy' arczán is virultak a' rózsák, léptei könnyük voltak, mint a' fürge gazellé, 's ő dalolva lejtett a' kert' virágbokrai közt, 's dalolva végzé munkáját: — így követe nap napot, de midőn a' csendes hold az éjféli égbolton széllelönté világ-derületét, mikor a' csillagok az ég' kupját hímezve csillámlottak, 's a' tejes út, mint széles ezüst fátyol, borult egy merész ívvel a' láthatáron keresztül, Korumdevi felkölt ágyából, hirtelen veté lepleit gyöngéd tagjaira, 's a' közel rengeteg' lugosai felé haladott. Minden néma volt körülte, csak szive dobogott, 's léptei mint gyenge szellő suhogtak el: 's midőn a' pálmák' ingadozó koronáit pillantá meg, 's azoknak sudarai alól a' szikla-ékezetek bontakoztak ki, arczán mennyei öröm sugárzott.

Egy légtiszta forrás' közelében, ezredes bánának árnya alatt, sötét szikláktól körözve, várta őt egy ifju; nem bozontos fővel többé,

nem avult szövetbe öltözve, nem öldöklő fegyverrel kezében: arcza szép volt 's jelentő, vonásai keletien szabályosak, fejét gyönyörű shawl keríté, 's tagjairól festői redőkbe folyt le gazdag öltözete. Egymás mellett ültek, az ifju a' hölgynek kisded kezecskéjét tartá, 's karját derekán ölté keresztül. Szent és ártatlan volt az ölelés, tisztán, de lángolók a' szavak, mellyeket váltának; 's az idő szárnyas, melly órákat perczekké varázslott. Itt találkoztak ők; — az ifju minden nap megjelent; a' hölgy valahányszor tehette: 's ha az ifju egyedül volt, várva a' nem jövőt, tekintete nyugotra sovárgott, hol kevély pálmák' roppant levelei kanyarodtak a' braminnak egyszerű lakja felett, mellyet a' nagyítni szerető hindu a' visnu' mennyének nevezett. Az ifju tudta, hogy szerettetik, 's az egyedüllét' néma vágyait azon édes tudat enyhíté, hogy szíve' imádottja reá gondol! — 'S ha lépteit hallá, ha az éj' öléből angyali alakja kibontakozott, ha karjai nyiltak: ő akkor égben volt, 's mindent elfeledett maga körül.

Így ültek egy lanyha éjjelen, terveket hímezve ki reményekkel, mellyekkel olly gazdag az ifju kebel: 's mellyek' teljesítését a' remény' éde közben olly elhagyottsággal feledi, mint az élő a' halált, mig boldog!

Kedves álmaikból gyors léptek ébreszték fel a' szeretőket —: az ifju felemelkedett, rémületlenül fordítva arczát a' közeledő felé, mig hölgye egy sikoltással rogyott össze lábai előtt.

A' kevély bramin volt az, ki leányának nappalait gyanútlan, 's hibátlan látván elfolyni, éjjeleire kezde figyelmes lenni: hajlékát üresen találta, 's midőn annak ablakából kitekintett, látta gyermekét — a' kelet' csillagát, ön büszkeségét, mint egy éji lelket a' pálmák közt a' rengeteg felé haladni. A' gyanú saskörmökkel ásta magát keblébe, 's ő fegyverhez nyúlt, egy hosszu tőrhöz, 's sietve lépett a' szellős pitvarból a' szabadba. Távol előtte lebegett leányának árnya, kevés ideig üdvezült ez a' boldog ifju' szomju ölelésében, midőn a' bramin előttök állott. ‚Nyomorultak!' kiálta fel! 's tőrével az ifjúra rohant, ki ön magát feledve, hajolt kedveltjére; mélyen meritette tőrét a' felbőszült atya a' szentségtörő ifju kebelbe, a' vér sötét ívet képezve szökelt a' halálos sebből ki, 's a' bramin undorodva veté el tőrét, mellyet egy szudra' vére szeplősített meg; áldozatja összerogyott előtte, 's ő a' halottat egy szikla-üregbe vonczolá.

A' hölgy őrülten emelkedett fel, esze eltávozott, semmit sem tudott magáról, 's midőn atyja, borzasztó munkáját végezve, dühösen rántotta fel őt a' földről, úgy követé, mint egy álomjáró, az egész világ bús zavarként kóválygott körülte.

IV.

Az örök idő' folyama négy hosszú évet sodrott le magával, visszahozhatlant méz' és üröm' kelyhével, gazdag reményeivel 's szegény valóságával.

Olvasóim a' Szilszál' és Sáhmána' óriási szobraitól távol igen távol találják magokat Rajemahl' vidékén. A' szent, a' liliomhabú, isteni Ganges' partjain hajdan roppant város volt ez, mellynek tágas, messze elszórt romjai, egykori fényének tanúi, de jelenben alig árnya annak, a' mi volt: a' vidék kies, bár nem olly nagy idomú, mint sok részében Indiának. — A' város alatt hosszu láncza vonul el virító halmoknak a' folyó' déli partján huzódva el.

Egy tágas tér, kevély, enyésztökben is fölséges és nagyszerű, romokkal van elszórva, egy haldokló város, leszakadt tagokkal öleli az élőt körül, 's gerinczein 's bordáin roppant fák emelkednek fel, hol egyenként, hol festői csoportozatokban, gyökereik a' falak 's boltozatok közé furódtak, 's nem egy helyt lehet az agg kő-ivek' tetején a' sok év alatt összegyült kéreggé avult porban, fákat 's bokrokat látni, mellyeknek gazdag levél-sátora 's fénylő zölde, buja viritásra mutat. A' keleti ég' fénylő szinezetét a' királyi nap sugár-sátorával ömleszti körül, 's a' város' környékén barna, sajátságosan öltözött, élénk nép van elhintve.

A' Ganges' partján a' város' közelében emelkedik egy azon szabálytalan, nagyszerű szeszélylyel épült pagódok közül, hol a' babonás hindu a' mindenek' teremtője, a' nagy bráma, mellett még egy seregét alsóbb rendű isteneknek imádja.

Földemeleten vonul el az épület, két végén négyszegű torony-alakú bástyák tünnek föl magas boglya-födelekkel, ezek közt a' hézagot apróbb imahelyek foglalják el, egyforma távolban, gömbölyű födelekkel. Közepe' táján ezen épület-csoportozatnak egy csarnok

rúg ki, magas karcsú oszlopoktól támogatva, 's a' négyszegű kövekkel kirakott előtért, néhány széles koronájú kókosfa foglalja el. Hátrább az épület mögött nyolczszögű csonka torony mutatkozik, felül csínosan dolgozott kőkarzattal — tetejének közepéből oszlop emelkedik, esernyő alakú födelet tartva.

Ezen hindu szellemű keleti épület előtt roppant szélességű lépcsőzet vonul alá egészen a' szent folyam' virágzó partjáig. A' tért fölül, 's a' lépcsőzet' több helyeit, 's az utóbb leírt csonka tornyot, számtalan sokaság lepte el; a' parton mindig sürűdő néptömeg ada a' jelenetnek zajos és változékony kinézést. Mint valami nagy ünnepélyre, számos bramín gyült össze, szokott egyetlen darab szövetből álló öltözetben, mellynek egyik szárnya vállaikra vagy fejeikre volt vetve; derekaikon a' bramin várna' megkülönböztető jele, a' szent kötél csüggött: másoknak feje födetlen volt, 's tetejéről egy hosszu hajfürt kigyózott le: míg végre a' legtöbbeknek, az agg szokás szerint, testök' felső része öltözetlen maradott. A' többi várnák' férfiai, a' szudra, kszatria, vaisyia, majdnem hasonló öltözetben voltak, de ez avultabb 's kevésbbé gazdag, vagy épen durva szövetű volt, 's itt ott turbán alakú kendőkontytyal fejeiken, álltak egymás mellett.

Festőileg vegyült a' barna férfiak' sötét csomói közé a' hölgyek' szelíd koszorúja, lenge fátyol 's hosszú fénylő hajtekercseikkel; a' nőket egy arany ékszer különbözteté meg a' hajadonoktól, az ugynevezett thály, melly színes zsinoron függött nyakaikon.

Széles koronájú kókosz alatt jobbra a' pagód előtt a' szem két yogiszt vehete észre: egyik, ezen sajátságos, egészen hindu szellemben magokat önkényt sanyargatók közül karjainak olly természet elleni helyzetet adott, hogy nem lehete borzadás nélkül tekinteni: egyenesen nyúltak fel azok feje mellett két felől, kezeit összefogta, 's ezekből harangként függött le egy több fontnyi teher: karjai ezen szakadatlan erőködés' következésében, elsoványodtak, körmei mint a' sasé meggörbültek, 's a' szilárd kevély hindu szentnek mogorva vonásai a' feszültség' rémítő kifejezését láttaták.

Ezen majdnem fekete férfiúnak közelében volt társa, hasonlóul szenvedő yogisz, ki testét gömbölylyé zsugorítva össze, a' pagód előtt hentergett elő 's hátra a' bámuló nép között.

Balra a' pagód előtti téren 12 csínos bajadér képezett elragadó csoportozatot: derekaikról fénylő rózsaszín selyemszövet folyt le bokáig, ezüsttel áttörve, míg átlátszó lenge fátyol ömlengett fejeiken, 's vállaikon le, arczaik a' kelet' szabályteljes szellemét sugározák vissza, 's termetök, mellynek minden idomait alakítá a' gyöngéd öltözet, a' báj 's könnyű negéd' képzetét létesítette.

Távolabb több lovasok valának észrevehetők; többnyire szudra várnábóliak voltak, 's fejeiket turbán födte, száraikon bő törökös öltözet folyt le, 's többnyire hirtelen görbült kardok lógtak oldalaikon: néhány palankin, vagy mennyezetes hordágy volt a' földre letéve; 's a' körül a' vegyes várnák' fiai állottak, vivő szíjokkal vállaikon.

Az élénk képben két roppant, torony-alakú ülőhelyekkel terhelt, elefánt adá meg végvonalát a' keleti szinezetnek: 's ezeknek izmos nyakán fiatal, majdnem szerecsenyien fekete, gyerkőczék ültek, olly kényelemmel dölingezve elő hátra, mintha a' jámbor földön ülnének: míg az állat-óriás görcsösen kanyargatá ide oda roppant ormányát.

A' nép egy szuttínra, vagy özvegy bramin nő' megégetésére gyült össze, annál élénkebb 's feszültebb várakozásban, mentől inkább ritkul azon özvegyek' száma, kik, az angol kormány' befolyása óta, magokat ezen borzasztó halálra szánják. Az özvegy a' megégetés előtt vallásos mosakodását vala végzendő a' Ganges' habjaiban.

Nem csak hinduk vettek élénk vallási buzgalommal ezen borzasztó előkészületeken részt: hanem lehete az angol keleti társaság' tagjait is látni, europai öltözetekben, a' tömeg közé vegyülve.

Közel a' pagód' kapujához két idegen tűnik szemünkbe: mindkettőjök' öltözete vörös frak, melly derekaikhoz sötét meggyszín hadi övvel van szorítva, kalapjaik hosszak, de annyira alacsonyak, hogy csolnak-alakuaknak látszanak: tetejöket széllelváló tollbokréta árnyékolja: — derekaikról könnyű sarló-alakú arab kardok lógnak le, mellyeknek zsinórkötőjéről oldalt fényes fekete bőrtárcza vagy inkább tarsoly' neme csügg.

Az első e' két idegen közül az élet' tele felé közelg, 's fürtjei annak havát láttatják: míg a' másik kora ifjuságát 's élet-erejét tükrözi vissza lelkes, egészen keleti vonásaiban. Fejér, egészséges 's erőteljes kifejezésű az öregnek arcza, 's vaskos közép nagyságú testén azon biztosság, csín és mozgékonyság tűnik fel, melly a' hadban őszült férfiut sírjáig követi: az ifjunak arcza sötétebb, 's az Olasz- és déli Francziaország' lakóiéra emlékeztet, 's vonásaiba mély bú, 's szenvedés van vésve. Úgy látszik, mintha lélekzete maradozna ki: szemeinek sötét sugári a' pagód' közelében terülő kertnek kapujára vannak szegezve.

Csendesen beszélgetnek egymással az idegenek, de az ifjabb az öregnek ismételt kérdéseire ád csak, rövid, nagy szünetektől átmetszett, feleleteket; míg annak őszinte nemes kifejezésű arcza mondhatlan részvéttel nyugszik az ifjún.

Nem távol ezektől néhány szudra, kszatria férfiak állottak, 's élénk kézmozdulatokkal kisérték beszélgetésöket.

Egy idős szudra szólott: ‚Meg kell vallani, mond, a' többiekhez fordulva: hogy minden kegyetlensége mellett egy illyen ünnepélynek, van valami ezeknek a' mi bramináinknak szokásaiban, mi a' lelket emeli. Egy fiatal özvegy, karcsu mint a' pálma, fürge mint az antilop, és szép elragadó mint a' lotus' rózsája, melly ezüst fejjel merül fel a' víz' gyöngyei közül: egy illy alak haláira szánja magát vallási érzelemből, 's férje iránti hűségből! hm! mutassanak illyesmit a' veres férfiak, kik kalmár-raktáraikkal tarkázták össze nemes országunkat, hol a' Tipozaib' elefántjai léptettek hosszu sorral 's seregeinek fénylő fegyverei csillogtak.'

Egy fiatal kszátria szólalt meg: „Valóban, mond, az ünnepély meglepő, 's nagy hatású: főleg ha az inger, mellyet bámulunk, tiszta forrásból eredne: én ismerem ezen kevély braminokat, folytatá gúnynyal, 's mindent hiuságukból 's vétkes kevélységökből magyarázok magamnak; mióta az angol kormány az illy ünnepélyeket a' lehetőségig gátolja, azóta valamennyire alantabb hangú kevélységök: ritka eset is, hogy egy fiatal özvegy illy égetésre szánja magát: 's a' mint hallom, az Izvára' özvegye férjét soha sem is szerette: őt egyéb viszi a' máglyára."

Egy száraz bramin állott a' beszélők' közelében, 's ez fogta fel a' vitatkozás' fonalát: ‚Te a' fiatalabb ivadéknak szellemében szólasz, mond dorgáló hangon: te az europaiak' veszélyes tanát szívtad lelkedbe — téged a' folyam ragadott meg árjával, 's tovább sodrand a' romolás' örvényébe: nem az ingerekről van itt szó — azt visnu itéli meg, ki a' lelkekben honol, a' tett maga szól itt; 's bármi birta az özvegyet illy elhatározásra — megtörtént az: 's a' mint a' távol zengő hangából gyanítom, nem fog késni, az agg hindu-hűséget, 's lelki erőt bebizonyítani.'

„Ám tegye! — mond nevetve az eléb szóló ifju — nem kétkedem a' sikeren, az adag, melly őt felmagasztalta, nem volt mostoha kézzel mérve: mi tudjuk azt! egyébiránt én őt nem tudom sajnálni! — ha hűségből tenné, becsülném hűségét, de nem tettét akkor is: nem hűk-e a' mi nejeink is? hűbbek sok bramín hölgynél, a' nélkül hogy tagjaik hamuvá omoljanak sírjaink fölött."

Az öreg feddőleg rázta fejét.

„Hiában ellenkezel velem, mond az ifju: lelkedben, mint én, úgy meg vagy arról győződve, hogy az özvegy' férjét soha sem szerette!"

‚Én? kiált fel a' bramin: a' Gangesre esküszöm, nem! — a' bramin hölgy, ha férjhez megy, minden multat feled, én keveset tartok a' temondára, 's a' mit róla beszéltek, épen ezen lelkes elhatározás czáfolja meg.'

„'S a' mákony — tevé, félsuttogva 's gúnynyal a' fiatal kszatria hozzá — engemet meg nem győzsz, történetét tudom: atyja őt egy fiatal szudra' karjai közt lepte meg! Bár én lettem volna az! kiált fel víg szeszélylyel az ifju: a' szudrát a' felbőszült atya megölte, 's ugy tudá elrejteni, hogy soha reá nem akadtak holt testére."

‚Honnan lehet tehát bizonyosan állítani, hogy megölte, ha a' holtat senki sem találta meg?'

„Én akkor tájban Baumián' vidékén voltam tevéimmel, szól közbe az ifju kszatria: 's bár miként titkolta a' bramin a' történetet, közönségesen gyanították azt: leányát az öreg, a' gyilkos tett után, félájultan vitte haza, 's nem sokára a' gazdag Izvárának adta nejül, ki akkor tájban ott kereskedett. A' leány roppant vagyonnal birt, Shámána mosolygott bölcsőjére! — Ez határozá el az öreg Izvárát, hogy a' thalyt akaszsza nyakába, 's hozza őt mint nejét Rajemáhlba. A' hölgy, nőkort ért, 's a' szent könyvekben az illyet tisztátalannak olvassa a' hindu. Sokan a' leányt őrültnek is tartották, tehát öreg braminunkat csak a' leány' roppant vagyona birhatta arra, hogy nejül vegye."

‚'S a' szudrának, kit atyja megölt, nem voltak-e szülei 's testvérei, kik megboszúlják halálát?' mond egyik a' körülállók közül.

„Árva volt az: a' mint a' vidékben mondák — felel kszatria, 's a' rengeteg' fia', a' leghíresebb vadász, ki tigrisekkel vívott 's a' bramint magát 's leányát egy oroszlán' körmei közül menté ki, mert bár ritkán látni a' királyi vadat azon vidékben, nem példa nélküli odatévedése.

(Vége a' jövő számban.)

Jósika Miklós.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 5. 1837.** **28. szám.**

Tartalom: Párisi töredékek. 1. Ellondonisodás, 433. sz. — Ember' phisicai életét tárgyazó adatok *(D. Vállas Antal)*, 435. sz. — A' szuttin' vége *(Jósika Miklós)*, 440. sz. — Magyar játékszini krónika *(V.)*, 444. sz.

A' nemes szív a' porból kikél,
Sorsán 's idején túl repül.
Nem imádja, ha mit népe vél,
Vagy neme hisz, és honja szül.

A' nap a' merre vet szemeket,
Mindenütt lát csak testvéreket.
Celta, görög, barna, fejér,
Áldást mind egy istentől nyér.

Kis János.

Párisi töredékek.)*

I. ELLONDONISODÁS.

Bocsánat a' szerzőnek e' czímért. Hiszen az éjszakamerikaiak miss Trollope' becses nevét igévé változtatták. — Az útak' és posták' javitása 's a' gőzhajók által London most valamivel közelebb van Párishoz, mint Rouen harmincz év előtt volt; mert kevesebb idő alatt, kevesebb pénzért 's kevesebb fáradsággal útazhatni most Londonba, mintsem azelőtt Rouenba. Ehhez járul sok, részint gazdag angolnak állandó itt-tartózkodása, 's időnként azon számtalanoké, kik évenként Baden-, Interlaken- vagy Pästumba vándorlanak; angol műszorgalmi czikkek' angolok általi bevitele Francziaországba, 's azon felette nevezetes tünemény, hogy a' férfinem a' divatban, mondhatnám az élet' alapjaiig, Angliát választja mintául; 's csábitólag remek czélszerűsége minden angol találmányoknak, mellyek a' mindennapi életet illetik — ki csodálkozhatik ezen körülmények' összejötténél fogva, ha e' két város mindaddig ömlik egymásba, mígnem egyenletlenségeit kiegyenlítendi? — Így szó sincs többé a' totalité de la rue-ról ellentétben a' gyalogútakkal, 's ezek évről évre szaporodnak. Rövid idő mulva a' hídakon is lesznek mellékútak, mint Londonban. A' mindennapi beszédbe számtalan olly szavak tértek vissza, mellyek ófranczia eredetűek, 's az angol nyelvben határozott jelentést nyertek. Lóversenyek, steeple chases, clubb-ok, kocsik és lovak is, röviden a' főbb rendűek' egész élete, mellyhez itt mindenki tartozni akar, a' lehetőségig angol mintára van alakítva. — Szintígy a' konyha is lehetőleg közelebb vitetett az angolhoz, 's míg azelőtt csak egy thea-bolt vala Párisban, most annyi van, hogy az angolok' 's éjszakamerikaiak' száma, ha mindig olly nagy volna is, fenn nem tarthatná. Valóban a' theaivás franczia házaknál egyetemes divattá lőn. — A' franczia divatárusnék, hogy az angol csontváz-misseknek tessenek, a' csúf duzzadt újú öltözeteket hozták divatba, 's igazi szép alakok' egészleni elrútitásával hihetlen sokáig megtartották. — Miként a'

*) Illy czimű munkából: Paris im Jahr 1836. Sruttgart und Tübingen. 1836.

politicában, úgy a' közéletben is hallgatva ismertetik el London' tekintete, ha a' politikai hánykódások nem volnának, Páris régóta birna almack-okkal. Már a' Dames patroneses-k mindenütt behozattak. — Úgy tetszik, hogy ha a' francziák' igen nagy fontosságú irányát magasb álláspontról akarjuk szemlélni, abban a' franczia nemességben lehanyatlott germán elvet némileg ujraszerkesztve találhatjuk, valamint a' normann elv Angliában a' szásznak láthatólag helyt enged. Mind a' két nép sokéle tekintetben közelít egymáshoz ellentétes irányban; 's ha e' lapok' körén kivül nem volna, ezen irányt egész a' zendülés előtti korszakig föl lehetne vinni, midőn némellyek, az elhatalmazó anglomania miatt aggódva, fejöket csóválták. — Az angol nyelv minden intézetben szorgosan taníttatik, 's már nagyon elterjedt. Egy angol időszakirat, az „Edinburgh Review" Párisban utánnyomatik, valamint minden nevezetes könyv is, hihetlen rövid idő alatt, 's meglehetős tisztán. — A' gőzerőművek' hosszú kürtői már sok széngőzt bocsátnak, melly azelőtt egyedül Londonban divatozott, 's a' főbb rendű ember' kandallójában is csak kőszénnel szabad tüzelni. — Ha London Doverrel, Páris Calais - vagy Boulogne-al vasútak által fog összeköttetni, akkor számíthatja ki emberi elme, mennyire mehet a' viszonhatás. Csak azt lehet előre látni, hogy azon város, melly a' kettő közül kevésbbé népes, kevésbbé gazdag, 's kevésbbé űzi nagyban a' kereskedést, a' nagyobb, gazdagabb és hatalmasb testvértől többet fog kapni, mint ő adhat.

Ember' physicai életét tárgyazó adatok.

I. Közlés' vége.

Szülöttek' statisticája.

Föltehetni, hogy az éghajlatnak a' szülöttek' számára nagy befolyása van. E' tekintetben azonban részint haszonvehető észrevételeink nincsenek; részint maga a' climatologia' legszebb részei is még mindig parlagon hevernek. Tudjuk, mi módon növekedik vagy fogy a' meleg, midőn az egyenlitőhöz közeledünk, vagy attól eltávozunk, tudjuk, hogy a' meleg még a' tengerszín fölötti felemeléstől is függ; sőt, hogy vizek' vagy tengerek' szomszédsága és a' földmagnetismus' elosztása tetemesen változtatják az ugyan azon szélesség és felemelés alatt fekvő helyek' éghajlatát. Így Európa' nyugoti része általában melegebb vagy inkább kellemetesebb; 's milly végetlen a' különbség Anglia' langyos ege és Siberia' zordon tele között! Siberiában az egyik éjszaki sarka találtatott a' földmagnetismusnak.

Mind addig tehát, míg a' föld' színét hegylánczaival és folyamaival stb. jobban nem ismerjük, vagy éghajlattal viszonyban álló 's embert tárgyazó észrevételeink, hogy azokból legalább általánosan az éghajlás' befolyását kikutathassuk, nincsenek, minden ebbeli ismereteink határozatlanok és ingadozók. Intésül szolgáljon ez, mind a' földszin' bővebb vizsgálatára, mind az emberi viszonyok' pontosabb följegyzésére.

A' mérséklet' befolyását mutatja a' következő tábla:

	Szülöttek.	
Hónapok.	*városi:*	*vidéki:*
Januarius	1,067	1,102
Februarius	1,122	1,177
Martius	1,083	1,137
Aprilis	1,035	1,014
Majus	0,971	0,927
Junius	0,918	0,862
Julius	0,893	0,838
Augustus	0,932	0,908
September	0,980	0,995
October	0,977	1,009
November	1,005	1,009
December	1,018	1,022
Középszám	1,000	1,000

E' tábla' számai 12 év' észrevételein alapulnak. A' mondott időben született

városokan 63,983 gyermek,
a' vidéken 145,026 „

A' szülések' maximuma e' szerint februariusba, minimumok juliusba esik, mi a' meleg' határértékeivel elég pontosan megegyezni látszik. Nevezetes továbbá, hogy a' nemzésösztön, vagy inkább nemzéserő' maximuma és minimuma illetőleg májusba és octoberbe esnek, és hogy e' különbség városok-

ban, hol az ember inkább őrizkedhetik a' mérséklet' befolyásától, általában kisebb.

Figyelmet érdemel a' törvénytelen gyermekek' száma erkölcsi tekintetben is. Babbage' kiszámítása szerint jő:

	1000 *törvényes gyermekre;*	1 *törvénytelen gyermekre.*
Francziaországban	69,7	14,3
Nápolyi királyságban	48,4	20,6
Poroszországban	76,4	13,1
Westphaliában	88,1	11,4
Westphalia' városaiban	217,4	4,6
Montpellierben	91,6	10,9

törvénytelen gyermek. — törvényes gy.

Párisban született:

Esztendő.	*Törvényes;*	*törvénytel.*	*Törvényes egy törvénytelenre.*
1823	27070	9806	2,76
1824	28812	10221	2,82
1825	29253	10039	2,91
1826	29970	10502	2,85
1827	29806	10392	2,86
1828	29601	10475	2,81
1829	28721	9953	2,88
1830	28587	10007	2,85
1831	29530	10378	2,83
1832	26283	9237	2,84
Középszám	28763	10101	2,84

Párisban tehát minden negyedik gyermek törvénytelen, 's bámulatra méltó renddel születik minden esztendőben közel 40000 gyermek, 's ezek között körül-belől 10000 törvénytelen. Az erkölcsiség is azonban változó. Berlinben, például

1789 — 1798 minden 9-dik
1799 — 1803 „ 8 „
1804 — 1822 „ 6 „

volt törvénytelen.

A' holt szülöttek' statisticája még igen hiányos; azonban találtatott

1 *holtszülöttre általában született:*

Strassburgban	11
Hamburgban	15
Dresdában	17
Párisban	19
Berlinben	20
Bécsben	24
Londonban	27
Braunschweigban	33
Stockholmban	36
Középszám	22

A' fűzés' rosz szokása itt kétségkivül nagy befolyással van. Ugyan is nyugoti Flandriában találtatott:

	született;	*holtszülött;*	*arány.*
Városi	5424	266	20,4
Vidéki	14637	383	38,2

Részletesebb adataink is vannak. Párisban a' születtek és holt-születtek' arányai ekkép állanak:

Eszt.	*holt-születtek: fiúk;*	*leányok:*	*összes;*	*születtek: fiúk;*	*leányok;*	*ösz.*
1823	847	662	1509	13752	13318	27070
1824	810	677	1487	14647	14165	28812
1825	846	675	1521	14989	14264	29253
1826	810	737	1547	15187	14783	29970
1827	904	727	1631	15074	14732	29806
1828	883	743	1626	15117	14484	29601
1829	925	788	1713	14760	13961	28721
1830	943	784	1727	14488	14099	28587
1831	954	755	1709	15116	14414	29530
1832	994	726	1720	13494	12789	26283
Köz.sz.	892	727	1619	14662	14101	28764

Általában tehát minden 17,7-dik gyermek holt-szülött, 's 10 holt-szülött leányra jő 12,2 fiú, mi arra látszik mutatni, hogy fiúk' születése nagyobb bajokkal jár, mint leányoké. Amsterdamban minden 16,9-dik holt-szülött, 's a' fiúk' száma úgy áll a' leányokéhoz, mint 13: 10 körülbelől.

Könnyen megfogható okokból törvénytelen holt-szülöttek' száma aránylag nagyobb, mint törvényeseké. Egy párisi kórházban (hôpital des vénériens) hat vagy hét szülésre két éretlen magzatot számláltak; Göttingában 100 törvényes gyermekre csak 3 holtszülöttet, ugyanannyi törvénytelenre 15-öt. Berlinben 1819—1822 számláltak

	Élő gyerm.	*holt-szül.*	1 *holt-szül.*
Törvényes	22643	937	25-re
Törvénytelen	4002	317	12 „

Holt-születtek' számára befolyással vannak az évszakok is, mit a' következő két táblából láthatni:

Hónapok:	*Holt-szülött Berlinben.*
Januarius	117
Februarius	113

Martius	120
Aprilis	112
Május	110
Junius	98
Julius	92
Augustus	108
September	89
October	104
November	124
December	121

E' tábla öt esztendei észrevételeken alapúl. 'S ámbár itt némi rendetlenség mutatkozik, annyi még is bizonyos, hogy a' holt-szülöttek' számának maximuma télbe, minimuma nyárba esik. Még szembetünőbb a' törvény a' következő összeállitásból:

Hónapok.	*Holt-szül. Flandriában.* *Város.*	*Vidék.*	*Összes.*
Januarius	140	225	365
Februarius	141	197	338
Martius	115	205	310
Aprilis	100	160	260
Május	102	162	264
Junius	104	162	266
Julius	117	153	270
Augustus	108	139	247
September	108	139	247
October	110	152	262
November	90	143	233
December	106	179	285

Nevezetes itt az a' különbség, melly december és januarius között van.

Figyelmet érdemel a' szülő anyák' veszedelme is. Berlinben szülés-közben 1 halt meg

95 között		1758—1763
82	„	1764—1774
141	„	1785—1794
152	„	1819—1822

Honunkban általában illyetén statisticai adatok' hiával vagyunk. A' pesti Kundschafts- und Auctions-Blatt szerint született Pesten:

1835.

	Fiú;	*leány.*
Juliusban	127	104
Augustusb.	124	98
Septemberb.	111	123
Octoberb.	115	126
Novemberb.	138	135
Decemberb.	153	112

1836.

Januariusb.	132	121
Februariusb.	114	132
Martiusb.	134	125
Aprilisban	139	135
Májusb.	165	152
Juniusb.	131	131
Juliusb.	128	106
Augustusb.	116	121
Septemberb.	115	113
Octoberb.	121	105
Novemberb.	138	123
Decemberb.	133	137

1837.

Januáriusban	159	136
Februáriusb.	148	156
Martiusb.	160	149
Áprilisben	134	145
Májusb.	162	151
Juniusb.	132	122

Ezen adatok' hitelességét feltéve, találjuk, hogy nálunk is általában több fiú születik, mint leány; és pedig, ha két évi észrevételek szerint itélhetni,

105, 5 fiú jő 100 leányra, mihez legközelebben áll Csehország. Hónapokra nézve az általányos arányok igy állanak:

Januarius	1,05
Februarius	1,05
Martius	1,09
Aprilis	1,06
Május	1,20
Junius	0,98
Julius	0,89
Augustus	0,88
September	0,88
October	0,89
November	1,02
December	1,02
Összesen	12,00

Dr. Vállas Antal.

A' szuttín.

(Vége.)

V.

A' pagód körül hullámzó ember-szőnyeg darabokra szakadott, 's az imádhely melletti kertnek tágas rostély-kapujáig egy útcza hasadott, mellynek falait szorongó nép képezé: a' kapu megnyilt, 's a' szem egy ünnepélyes menetellel találkozott: elül hangászok léptettek csendesen, sipokkal 's dobokkal fel-

készülve, ezeket komoly tekintetű braminok követék földre szegzett szemekkel, végre az özvegy jött. Az alak meglepő szépségű volt, arcza szabályos 's majdnem olly világos szinű, mint a' déli Olaszország' lakóié, halvány volt az, a' fiatalság' kerekségével, de a' rózsák elköltöztek róla. — Egy neme az ihlettségnek sugárzott komoly elszánt vonásaiból, 's a' nyugalom, melly azoknak érett kifejezésén tükrözé magát, rendítő 's nagyszerű volt.

Az előbbi czikkelyben leírt angol tisztek olly közel állottak a' kapuhoz, hogy az özvegy alig két lépésre haladott el tőlök; tartása nemes volt, de tagjain viharos reszketegség mutatkozott; fejét a' két idegen felé fordítá, — egy pillanatig nyugodt, vagy inkább elvonult tekintete a' fiatalalabb tiszt' arczán, kinek szemeibe a' szánakozás férfiui könnyet csalt, 's kin egy belső küzdés 's határozatlan törekedés vala észrevehető: az özvegynek vonásai perczenetig meglepetést mutatának, 's arcza' haván, mint a' kelő korány, gyenge pir ömlengett át: úgy tetszett, mintha valami kétes visszaemlékezés hatna elméjére: de ezen önkénytelen mozdulata kedélyének csak kevés perczig tartott: arcza újra visszanyeré a' vallási buzgalom 's elhagyottság' némán ihletett kifejezését.

A' fiatal angol tiszt az öregnek karjai közé rohant. „Atyám! jóltevőm!" kiált fel, „végig nézzük-e ezen borzasztó ünnepélyt? nem segíthetünk-e? Oh, szólj! — Az ártatlan áldozat most halad le a' lépcsőzeten a' Ganges' partjához! — Ah! jer! kövess! Ha még segíthetnénk rajta!"

Az öreg részvéttel rázta meg az ifju' kezét, arczán nemes elhatározás' nyugalma ült: ő nem felelt: a' két idegen az özvegy' lépteit követé.

A' szent mosakodás elkezdődött, 's a' bramin-hölgy körül nőismerői sereglettek öszve, mindezeknek arczaikon szívtelen részvétlenség vala olvasható; körültök a' braminok egy sűrű kört képeztek, olly sürűt, hogy az özvegyhez senki sem közelíthetett.

A' babonás szertartás végre elvégződött, 's az özvegy felfelé kezde haladni a' lépcsőkön a' pagód felé.

Volt valami majdnem nevetséges azon állati buta egykedvűségen, mellyel a' körülállók a' legborzasztóbb halál' ölébe sietőre tekintettek, 's a' szánakodás, melly a' szívben a' babona' áldozatja iránt felmerült, megvetéssel 's undorodással vegyült a' nézők iránt.

Mivel az angol kormány mind azoknak pártját fogja, kiket ezen vad szokás' követésére erőltetnek, 's nem önkényt szánják el magukat a' halálra: a' braminok mákonynyal szokták az özvegyeket elkábítani, hogy így felmagasztalva, első elhatározásokat meg ne másolják. A' gyönyörű nőnek nemes, de feszült tekintetéből gyanítni lehetett, hogy ezen mód, nála is gyakorlatba hozatott: de a' zaj körülötte, 's a' Ganges' nedvének hüve, úgy látszott az álomhozó mákony' nyomását enyhíteni kezdé: arcza fokonkénti eszméletre mutatott, 's miként ez vissza kezde térni, 's a' borzasztó halál mindig közelebb siete felé, vonásai olvadékonyakká változtak, ajkai reszkettek, szemei majdnem őrült kifejezést nyertek. De a' mennyire szembetünő a' perczenként nevekedő rémülés egész alakján: szintolly bámulásra méltó volt a' lelki erő, mellyel azt magába igyekezék fojtani. A' Ganges' partjáról a' pagod felé emelkedő lépcsőkön felhaladván, megállott: az egész élénk, zúgó embertömegnek, melly sokszinű csoportozatokban álla körülte, szemei az özvegyre voltak szegezve: hosszú, kínos, szünet lőn, melly alatt a' nép, mintegy varázstól ihletve, elnémult, csak a' Ganges' ismételt locscsanása zúgott, miként nedves sörényét a' szikla-ékekhez csapkodá.

Egyszerre az özvegynek tekintete egy fiatal szerető párra esett, melly közelében állott; inkább egymással, mint a' borzasztó jelenettel elfoglalva. A' szép hölgy öszverázkódott: az élet terjeszté karjait feléje; a' szerető pár' édes nyugalma, a' fiatalság' álmait rázta fel lelkében, 's az élet' virághintett szőnyegét gördíté le előtte: egy mély sikoltás gombolygott ki kebléből, olly szívigható, olly kínos, hogy a' nézők' szemeiből könnyek' árjai rohantak ki.

Egy agg bramin közeledett feléje. ‚Bráma' leánya! mond, utáld az életet! zajos az, mint a' hullámkergető mánzun, 's torladozó, veszélyterhes, mint a' sziklákon széllelrepedő forradás: vesd a' halál' karjai közé magadat, gyors lesz az és fájdalmatlan, egy pillanat alatt elemészt a' láng, 's a' visnu' mennyének arany kapui nyilnak meg előtted!'

A' nő bágyadtan ereszté le fejét. „Követlek atyám, mond visszanyerve valamennyire bátorságát, de reszketeg hangon: megyek! — az élet üres nekem, ólom a' lotus' rózsáinak ezüstje, 's bágyadt a' napnak sugára; a' Bánának árnya rekkenő nekem, mert a' csillag letünt, melly életemet világítá."

‚Áldassék bráma! mond az öreg, így siet bramin' özvegye a' halálra!' 'S a' néptömegben jóváhagyó zúgás hallatszott.

Az özvegy megindult újra, midőn egyszerre a' braminok' sürű karikáján keresztűl az ifju angol tiszt tört be 's rogyott az özvegy' lábaihoz: ‚Korumdevi! kiált fel, éltem' napja! reám ismersz-e?'

Az özvegy meg volt lepetve; egy kérdő, bámuló tekintetet vetett az angolra, míg a' nép közt fenyegető zúgás hallatszott; néhány bramin rohant a' tisztre, de őket egy csoport szipoi vette azonnal körűl, az idősb angoltól vezetve, ki e' jelenet előtt néhány pillanattal távozott volt el 's most jött lelkendezve vissza; utána két gyönyörű angol lovat vezettek.

‚Ismersz-e?! kiált fel őrült szenvedélylyel a' szép ifju tiszt, oh, ismered-e azon szudra ifjut, ki az oroszlánt terité lábaidhoz, kinek szerelme útat talált szívedhez, 's kinek ölelő karjaid közt kelle a' halál-csapást elfogadnia?'

„Te, te volnál?! kiált fel az özvegy, 's arczát az öröm' s szerelem' lángja lobogá körűl, ah, te vagy! — Ezen idegen öltözet sem változtatott annyira el, hogy e' szerető, e' hű szív, rá ne ismerne a' rengeteg' kevély fiára, ki a' halálnak parancsolt védelmemre, 's a' halálnak engedelmes volt szeretetből."

A' braminok dühös zajt ütöttek. De az idősb angol előlépett, 's néhányan benne a' tartomány' kormányozójára ismertek.

‚Nyugalom, szent férfiak! kiált fel az öreg: tudva van előttetek, hogy az özvegy' áldozata csak úgy lehet bráma vagy visnu előtt kedves, ha önkényes; ezen özvegy itt erővel jutott férje' karjai közé — hív és példás életű volt, ő tartozását lefizette. Ezen ifjú szudrát itt, ki már kapitány az én hatalmas királyom' seregeiben, bráma azért tartá meg, hogy a' keleť gyöngyét vigye sátorába: azért engedé neki hölgyét az oroszlán' torkából kiszabaditni, hogy annak szerelme boldogítsa őt; én leltem meg a' sebesültet, utazásom közben, egy barlang' nyilásánál, én ápoltam, én neveltem őt; ő az én fiam, 's ezen hölgy itt az én leányom, ők egymáséik! De hogy erőszak ne történjék, szólj szép hölgy: a' halált választod-e, vagy az életet a' szerelem' karjai közt?'

Egy öreg bramin tolakodott előre. ‚Korumdevi! kiált fel: a' hattyú legyen-e társa a' gólyának? egy bramin-hölgy a' legtisztább vérű, neje egy majomfejű keresztelkedett szudrának? Szólj Korumdevi! a' bráma' nevében! mit választasz: életet, vagy halált?'

„A' halált! kiált fel nyugalommal a' hindu hölgy, ha ezen ifjút a' visnu' tüzes buzogánya előbb éri nálamnál; mert örömmel hal meg a' hindu nő azért, a' kit szeret: de az életet! míg ő él; mert életem az övé: ő tartá meg nekem, — ezzel, míg ő él, szabad nem vagyok."

Az ifju szudra a' hölgynek karjai közé omlott, lovára emelé őt, 's kevés perczek mulva a' két angol gyorsan vágtatott el! A' szép hindu nő lágy karjait füzé a' veres formaruha körül; fátyola, mint ezüst köd, lengé karcsu termetét körűl, Korumdevi, a' szeretett ifjú karjai közé olvadott, 's a' mén rohant! Nem sokára a' távozók vihar' szárnyain tünedeztek el, 's a' boldogok' alakjai a' távol' kékjével folytak öszve.

Jósika Miklós.

Magyar játékszini krónika.

Sept. 17-én **Nőragadás az álorczás bálból.** Bohózat dalokkal 3 felv. Irta Schick. Fordította Fekete Soma. Muzsikáját szerzette Müller Adolf.

Sept. 18-án **Haramjják.** Szomorújáték 3 felv. Schiller' munkája. Ford. Barcsai László.

A' mai este sok tekintetben tanulságos. A' színmű maga hibás, a' fordítás borzasztó rosz, 's az előadás, fő szerepeiben, gyarló, 's mind e' mellett a' darab nem látszik elesettnek a' közönség előtt: voltak, 's nem ritkán, számos tapsolói. De a' figyelmes hallgató sokat talált, nem tetszhetőt, sokat, botránkoztatót.

A' színmű maga egy nagy elménck roppant tévedése: fiatalkori mű, rendkivüli erőnek jeleivel; de épen olly rendkivüli botlásokkal is. A' gaz Moor Ferencz nem egyéb, mint szerencsétlen keverék Shakspear' III. Richardjából és a' fattyu Edmundból (Lear); de Edmund, mint törvénytelen gyermek, megalázottnak, jogaiból kiszorítottnak vélve magát, ha másképen nem, az útjában állók' kiirtásával is polczra kiván jutni: nem csak ravasz, fondor; ő merész is és vitéz: szerencsés harczban és szerelemben, minden veszélylyel bátran szembeszálló; 's Richardban erő van, Richard rettenetes, míg Moor Ferenczet csak utálni lehet. Mondottuk (l. a' Dramaturgiai töredékeket), hogy midőn egészen gonosz a' drámai hős, valami fényes tulajdonának kell lennie, (millyenek: bátorság, nagy ész, tudomány, vitézség stb.), melly charactere' setétségét némileg földerítse;

de ez a' Moor Ferencz nem csak egészen gonosz, hanem a' mellett gyáva, erőtlen, sem nem szeretve valódilag, sem szerettetve, úgy hogy rajta e' részben semmi szívreható sérelem nem eshétik: szóval, egy egészen setét alak, mellynek éjébe csak egy átrohanó villám' fénye sem hat. Ennek ellenképe a' pazarló kicsapongó, de szerető és szeretett, bátor, vitéz Károl. Ő, mint minden efféle zsivány, nagylelkűnek és nemesszivűnek festetik, de e' felett ábrándozó, a' maga nemében ő is

ein Bürger derer, welche kommen werden

némi reformation töri fejét, módot akar kitalálni, hogy a' mit sors és emberek vétenek, azt kiegyenlítse, 's e' végre a' rablás és gyilkolás' nemes mesterségére adja magát. Ezek volnának a' fő charakterek 's azoknak hibái; de olly hibák, mellyek schilleri ész mellett nem lehetnek minden nagyszerűség nélkül, 's Moor Károl és Ferencz maig olly szerepek, mellyekben magokat művészek tüntetik ki, 's a' közönség rémületes figyelemmel kiséri a' két egymástól olly igen különböző testvér' cselekvéseit. Miért is ohajtható, hogy a' darab' becse színünkön továbbra is fenn tartassék.

Barta (Moor Károl) minden elevenség nélkül vitte szerepét, mind azon egyhanguasággal, melly játékában annyira untató. Alig volt egész előadásában egy két pillanat, hol némi hangváltoztatást veheténk észre. Ő most is azt látszik hinni, hogy egy egész hosszú darabot végig lehet sírni, végig kiáltozni, vagy dühödni, 's hogy ekkor a' játék talpra esett, holott ennél nagyobb hiba színen alig lehet; mert az is, mi egyszer 's másszor a' maga helyén jól állott volna, hibává lesz az ismétlés 's egyhanguság miatt. Lear egy párszor sír, majd átkozódik, majd elcsendesedve, tébolyodásához közelit, mi lenne mind ezekből, ha örökké fájdalmas siránkozó hangon ordítozással adatnának? Másik hibája Bartának, hogy szerepét ritkán tudja jól, vagy ha tudja is, nincs biztos emlékezete, melly ezen fölül leginkább akkor lesz hozzá hűtelen, midőn legjobban ki akarna magáért tenni, midőn játékába erőt kellene öntenie. Micsoda beszédek p. o. az illyenek: „Megtagadom minden csep vérét testvéri véremnek"...? De ennek legalább értelme van; hanem mond ő gyakran 's különösen mái estve is olly zagyvalékot ('s e' hiba több színészinkkel közös 's a' rosz tanulásnak következménye), hogy ha nyomban megkérdenők, bizonyosan nem tudná, mit akart mondani. A' dörgő szózat illyen helyeken megcsalhatja ugyan a' figyelmetlent; de a' vigyázó 's értő boszonkodik az üres hangokon. Mondottuk, hogy Bartában minden itteni színészeink között legtöbb a' tragikai elem. Játékában, a' hol eltalálja, érzés és erő van, 's az érzés mély és való, az erő férfias; de úgy látszik, nála ez csak vaktában megy jól, 's a' mi igen szomorú, őt inkább vissza, mint előre menőnek mondhatjuk; mert emlékezete napról napra gyengülni látszik, 's tanulásainak hanyagság vagy elbizottság határt vetettek. Milly természet elleni vétek az olly színészben, ki annyi képességgel bír, ki a' mit tud, mind ingyen kapta az anyatermészettől, 's talán le fogja járni színészi pályáját a' nélkül, hogy középszerűségen fölül emelkednék. Meg kell ronunk erőszakoskodásaiért, midőn játszó társát, mint ma Komáromyt kíméletlenül vonszolja 's rángatja; ez talán Dupuis' szinpadán tűrhető volna, de itt nincs helyén.

Komáromy ereje fölötti dolgot vállalt magára. Azon torzkép, mellyet ő Moor Ferenczben előállított, nem az, a' mit Schiller akart. Egy illy fő gonosznak nem elég puposnak 's rútnak, örökké szemhunyorgatónak lennie; sőt mi ohajtottuk volna, hogy Komáromy magát kevesbbé csinálja rúttá, legalább púpját ne fitogassa éjjeli köntöse alól, ne hunyorgasson annyit, 's ha sunnyogva természetes is járnia, de legalább a' lehetségig egyenesedjék fel karörömében, vagy egyébkor, midőn helyzete úgy kivánja. De minden óvások csekélyek egy ördögi lélek' kitüntetésére: a' mondhatatlan dolgokat magának a' színésznek kell szerepe' természetéből felfognia 's létesítnie. Komáromy' játéka egyébiránt szinte egyhangú és modrozott, mitől ha megmenekedhetik, még haszonvehető bajnoka leend a' pesti színpadnak.

Udvarhelyi az öreg Moort jól adta. Az illyen szerepek hálátlannak tetszenek; mert a' nagy közönség csak akkor veszi észre, ha rosszúl adattak; de épen azért becsülnünk kell a' színészt, ki illy szerepekben is szorgalommal játszik, 's végre, ki sok efféle szerepet jól ád, az észrevétlenül egy olly fokra küzd fel, hol játékának minden túlzástól ment egyszerűsége 's természetessége méltánylást nyerendenek.

Laborfalvy Róza (Amalia) kis szerepét elég jól adá, 's Megyeri (Spiegelberg), Szentpéteri (Schweitzer) szokott ügyességgel.

Végezetűl a' fordításról megjegyezzük, hogy már ideje lesz az illyen nyelvnek 's beszédnek színünkről elenyészni, mint a' jelen darabban van. Itt a' Vorsehung - Előrelátásnak fordittatik gondviselés helyett; ewiges Chaos, szüntelen való zürzavarnak, örök chaos helyett, 's több nem kevésbbé botránkoztatólag félre értett, vagy ügyetlenűl magyarázott helyek fordúlnak elő. 'S mit kell annak érzenie, mit ítélnie, ki e' darabot az eredeti erőteljes nyelven 's művészektől látta, ha a' mai előadással összehasonlítja? Valóban ez sokkal nagyobb nyomosságú dolog, mint millyennek vétetik. Azon darabok közűl, mellyek más nemzeteknél a' színház' örökös díszei, mellyekben magokat jeles színészek vetekedve gyakorolják 's a' közönség' csüggedetlen részvétele mellett kitüntetik, alig birunk egyet kettőt jó fordításban. Nincs Learunk, nincs Romeonk; nem láthatjuk a' Velenczei kalmárt, Hamletnek csak árnyékát birjuk, Wallenstein, Don Carlos, Hernani stb. nincsenek, pedig csak illy darabokban mutathatja ki magát a' színész erejének teljes nagyságában, illy elmemüveken gyakorolhatja magát haszonnal 's érhetik valódi művészszé. De ha az illy müvek' jó 's színen is haszonvehető fordítása nem olly könnyű feladás 's késedelmes is, legalább meg kellene azt kezdeni, 's az irókat bizonyos elismert 's álló becsű darabok' fordítására felszólítani, általában pedig a' színigazgatás-

nak egy ügyes és szorgalmas irót fizetnie, ki az eléadandó darabok' nyelvére ügyelve, a' hibásakat vagy új fordításra kijegyezné (a' nem eredetieket), vagy ha lehető, részint maga, részint mások által kiegyengetné, 's e' mellett a' legújabb, hírre kapott darabok' fordításáról gondoskodni. Mert a' mit a' m. akademia fordíttat és kiád a' színház' számára, az magában véve mind jó, mind hasznos 's annyi, minél többet az akademiától igazsággal nem kívánhatni; de mind ez nem elégséges arra, hogy egy minden tekintetben új színház' belső szükségeit kielégítse. Ki e' részbeni szegénységünket ismeri, nem fog illy intézkedést fölöslegesnek tartani, 's színészeinktől mind addig alig is lehet méltán pontos 's tiszta művészi előadást várni, míg a' nyelv, mellyen szólaniok kell, zagyva, tisztátalan, erőtelen 's a' kor' kívánatainak 's miveltsége fokának meg nem felelő.

Sept. 19-én Amerikai. Vígjáték 4 felv. Irta Töpfer. Fordította Láng Ádám. — Jól adatott.

Sept. 20-án Saluzzoi Corona. Dráma 5 felv. Irta Raupach. Fordította F. S.

Egyike Raupach' jobb színműveinek, ment azon szívnyomorgatásoktól, mellyek egéb komoly műveiben bántanak, 's noha nagy belső gazdagsággal nem dicsekedhetik; de jó szerkezete által szini hatása van. A' magyar előadásban ugyan hibázott Raupach' csinos verseinek harmoniája; de a' fordítás egyébiránt, némi kivétellel, jó 's haszonvehető.

Az előadás nem egészen úgy ment, mint ohajtottuk volna: Nagy igen fásan adá kis szerepét (Roberto) 's nem sugárzott át játékán a' jóság, melly charakterének alapját tenné; Udvarhelyi (Paolo) igen vontatva beszélt 's általában a' súgó nagyon fölül került a' színészeken: maga Megyeri nem látszott tudni szerepét (mi nála ritkaság), 's játéka egyébkorhoz képest erőtlen volt. Lendvayné bágyadság látszott; de mint tudjuk, hirtelen rosszúl lét' következésében 's mind e' mellett, ha az első találkozást kiveszszük, hol Gvido iránt több büszkeséget kell vala mutatnia, játéka helyes volt. Azonban az első jelenetre még némi megjegyzésünk van. Mikor Gvido berohan, Coronának nem kell vele szemberohanni: Corona' bátorsága nem abban a' nevetséges vitézségben áll, hogy ő kisérete' leveretése után egy hős ifjuval összecsapjon, hanem egyedűl abban, hogy ijedetlenül bevárja ellenségét. Neki továbbá az első találkozáskor nem kell olly közel állnia Gvidóhoz, azt viszonyuk 's akkori helyezetök tiltja, 's csupán akkor közelítnie valamennyire, midőn hozzá kihívó, büszke szókat intéz. Általában színészeinknek, kivált midőn többen vannak egyszerre színpadon, jobban kell ügyelni, hogy 's micsoda irányban, rendben 's távolságban álljanak egymástól. Nem mondhatni, mennyire bántó, ha négyen öten rosszúl csoportozva, egymásnak útját állva, egymást elfeledve, csak úgy jó szerencsére foglalják el a' szint. Az illyet próbálgatni kell, míg el nincs találva, 's ha el van, hiven megtartani.

Legélénkebb volt Lendvay' játéka, ki a' bátor, heves, elszánt Gvido' charakterét tökéletesen felfogta. Mai szavalása már sokkal tisztább 's helyesebb volt, 's egész játéka sokkal szabályosabb, mint „Angelo" 's „Korona és vérpad"-ban. Azonban, hogy a' színészetben olly fokra hághasson, millyenre szép tehetségeinél fogva jogosítva van, neki elmulhatatlanúl a' beszédre kell több gondot fordítnia. Beszéde, mint mondók, folyamatos könnyű; de kevés, vagy rosz interpunctiói 's gyakran helytelen, vagy elégtelen hangadás miatt nem eléggé érthető. Azaz, mi nem csak egyes szavakat kivánunk érteni, hanem az egészet. A' játék' érthetősége az alap, mellyre épitni kell; csak így lehet valódi érzést és erőt önteni a' szerepbe, 's ha Lendvay e' részben magát tökélyesitendi, büszkesége lehet a' magyar színháznak. De a' színjátszás igen nagy és komoly feladás, itt az életet kell játszani jó 's bal óráiban 's az illyen játék felér a' legkomolyabb foglalkozással is, 's talán elmondhatjuk, minden művészetek között a' legnehezebb, miért is azt annak, ki benne nagyra akar menni, csak fél gonddal űzni, annyi, mint nem érteni, vagy nem méltánylani rendeltetését. Hány van annyi szinjátszó közt, kit művésznek mondhatunk? Alig egy kettő! E' magas 's ritka disz' elérésére komoly törekvés kell.

Sept. 21. Világ' divatja. Vígjáték 4 felv. Töpfer' munkája. Fordította Komlósy. Első 's második felv. után Habern, prágai hangmüvész zongorázott.

A' mai játékban leggyengébb volt Hubenayné, ki alig hallhatólag 's minden élet nélkül vitte szerepét. Élénkebb 's mozgóbb volt Déryné' játéka, 's azt egy tekintetre hibátlannak lehetne tartani; de itt ki kell mondani (meglehet, csalatkozunk), hogy Déryné' előadásaiban hibázik azon komolyság, melly a' legvígabb, tréfásabb szerepben is okvetetlen megkivántató, melly az általtáshoz szükséges, melly nélkül csak egy pillanatig sem feledjük, hogy minden csak játék, 's nem birjuk magunkat azok' helyzetébé 's érzelmeibe áttenni, kik előttünk a' színen megjelennek. D. játékán valami elidegenitő öntetszés' fátyola vonúl el: ő örökké édesded és mézeskedő, valami Gurliféle ártatlanságnak elkésett viszhangjaival. De ez csak egyes véleményünk: Déryné tetszik a' közönségnek és van miért: játéka érthető, élénk, hangja csengő tisztaságú, mi benne főkép becsülendő, 's mi játékának életet ád, az, hogy örömmel, vagy hogy ne magyarúl szóljunk, con amore játszik.

Lendvay (Vári őrnagy) katona Mars és Venus' szolgálatjában: delczeg, heves, féltékeny, változó. Egressy' (Károl) játéka ma igen szakadozott volt, úgy látszék, mintha kedvetlenül játszott volna, mint ha lelke nem lett volna a' szinpadon. Megyeri (V. Károl' szolgája) csekély szerepével nagy mulatságára szolgált a' közönségnek. Szentpéteri (Világosvári), mint az efféléket általában, jól vitte szerepét. F.

IGAZÍTÁS. — Az Ath. 25. sz. 388. szel. 1. s. theologiai helyett olv. *teleologiai*.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

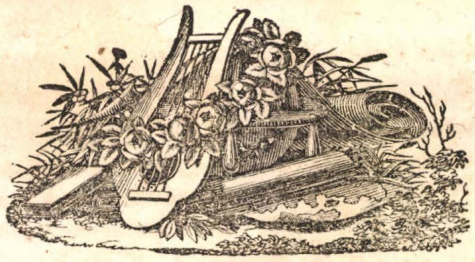

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 8. 1837.** **29. szám.**

Tartalom: Szliács. 449. sz. — A' lelkiösméret, franczia novella. *(Kazinczy Gábor)*, 456. sz. — A' nagy csülleng. *(Katona Dénes)*, 464. sz.

Az örök nagy szeretetnek
Míve a' nagy természetnek
Bámulandó kelete;
Ő mindennek élete.

Kisfaludy S.

Szliács.)*

I.

A' közel fekvő falutól ribári fürdőnek is nevezett Szliács Zólyom vármegyében fekszik. A' vármegye maga regényes, terjedelmesb síksággal alig bir, de fenyves hegyláncok, meglepőleg szép és rajzolatos vidékei, ércz-gazdag bányái, munkás lakosai által az országnak érdekesebb részét teszi.

A' fürdőhely a' zólyomi kamarai urodalomhoz tartozik, kelet-délre közép magasságu, a' tengerfölött mintegy 200 ölnyire emelkedő, cserjés domboldalnak dől, mellynek alja széles rozsföldeket képez 's az előtte elsiető Garan' vizétől mosatik. Fekvése kellemesnek mondható, 's mi a' legközelebb vidéken szépségre nézve hiányzik, azt a' nézőnek a' távolabbi hegy-panoráma' átpillantása bőven pótolja. Lábainknál szemléljük a' Garan' partjain, híddal egyesítve, a' szerény Ribári 's Hajnik helységeket. Délnyugot felé tágasabb, zöld réteken 's buja szántóföldeken simúl át a' szem, melyek egy kigyózó ezüst szalaggal, a' Garannal, metszetnek keresztül, míg erdőszegélyes határokon a' népes selmeczi országút fölemelkedő porfölleg által tudatja magát, tovább egyre magasbúló halmok között veszve el, hol a' tágas kilátás egy jókora hegyláncz által záratik be. Most nyugat-éjszakra tekintünk, az épen ellenünkben fekvő Szielnicz falun, tovább Badinón által, míg éjszak-kelet felé az egész kellemes völgy' hosszában Beszterczebányáig nyerünk kilátást, melly helyet szemeink elől csak egy irígy hegyfok rejt el, ámbár mögüle a' völgybe hengergő füst eléggé hirdeti az érczolvasztó város' közelletét. Ezen völgy a' legbájosabbak' egyike, mindenik oldalán élénk falvak, jószívü szlávlakosokkal, buja növényzettel, kivált gazdag rétekkel, mellyeket a' keresztül futó Garan sokszor jótévőleg megöntöz. Az eleinte kisded völgyfalak Beszterczebánya felé lassan emelkednek, míg nem a' most már kerekdednek látszó táj' távol fenekén ellenökbe jövő óriási társaikkal, mellyek egész az ördög-lako-

*) Dr. Czilchert Róbert' nem sokára megjelenendő munkájából, melly a' szliácsi fürdőt topographiai és orvosi tekintetben kimerítőleg fogja megismertetni.

máig (Csertowa Swadba) terjedők, zólyomi havasok' ágai egyesülnek, 's azokkal az égbe mereszkedve 's Flora' szép havasi koszorúját fejökön hordva, több vármegyén át engednek kilátást.

Ezen szemünknek mutatkozó hegyi amphitheatrum, többnyire igen különböző alkotásu trachytesből áll, csak a' halom 's annak nyúlványai, hol a' fürdő fekszik, átmeneti mészkövek 's ezek a' beszterczebányai calvaria' hegyén a' legszebb veresszínt öltik föl, 's csak a' fürdő közel dombjai által Farkasfalva felől szaggattatnak meg, mellyek a' fürdő körül mosony földet agyaggal együtt birnak, melly trachytes-rétegek mellett márga, tajtkő 's kivált mésztofa által bélyegeztetik. Délfelé egy mérföldnyire fekszik Zólyom' városa, ős királyi várával, melly azonban zöld hegyek mögé szerényen el lévén rejtve, a' vándor előtt egy magasabb halom' megmászását teszi szükségessé, mielőtt a' regényes fátyolt föllebbenni engedné. Ez megtörténvén, gyönyörű kilátásnál vagyunk, halmok halmokon, legszebb csoportozatokra oszolva 's a' növény-világ' legszebb árnyalataival ékesítve vezetik a' szemet egy részről Zólyomon keresztül a' neresniczai völgybe, melly ismét mosony (csoportozati) hegyeket mutat sok tajtkő lecsapatokkal, más részről a' 600 ölnyi magas Pollanáig, melly granit-képződést terjeszt maga körül 's lábán a' nagy Detwa mezővárost hordozza, míg látkörünk ezen irányban csak a' szép Nógrád-vármegye fölötti kék égtől korlátoltatik.

Így festé képét nálunk a' természet! de a' széphez nem felejte el hasznosat is adni. Gazdag erdők, mindig zöld rétek, és termékény búza-földek mellett, Hygiaeának is sok helyet szentele templomává 's csak kis földszínen a' Garan' kelet-délirészén, ez és Szalatna folyó között mintegy tizenkét savanyúviz-forrást találni, mellyek legfölebb gyüjtéskor enyhítik a' gazdák és falusiak' szomjas torkát, különben csak kenderáztatásra szolgálnak. E' szomorú elhagyatottságot kikerülé némileg Szliácsunk. Úgy látszik, mintha a' veszedelem' fulánkja az ember' kutatását fölizgatná. A' leirt dombon ugyan is az ősz régiségben, Mátyás király' idejekor, (én legalább korábbi nyomot nem találok a' gyógyforrás felül) olly gödör találtaték föl, melly minden vigyázatlanúl hozzája közelítő vagy fölötte elrepülő' állatot halállal sujta le. *)

Ez elég okúl szolgált az orvosok' és természetvizsgálók' kémleletének fölkeltésére. De a' természeti tudományok' akkori állásánál fogva, a' vizsgálat nem ada egyéb következményt azon tudásnál, hogy e' gödörhöz közelíteni veszedelmes, de hogy tőle nem messze egy forrás találtatik (a' mostani Józsefforrás), melly jóizü és némi bajban gyógyító, arról semmi tudósítás sem tétetett. Csak 1726ban figyelmeztet Marsigli gróf e' forrásra mint gyógyvízre, 's ezután hamar Bél Mátyás, 1768ban pedig Wipacher Dávid orvos a' forrásnak mint gyógyvíznek, kimerítő leirását 's az itt gyógyítható nyavalyák' elszámlálását adták. Utána következtek Cranz 1777. Windisch 1780, Csaplovics 1801, nagybátyám Lübeck Károly J. orvos 1805, Zipser A. Ch. 1827; Kitaibel, vagy kiadója Schuster J. 1829, Moizsisovics dr. 1831, Wagner dr. 1834, a' szerző pedig 1836ban részint tulajdon értekezésekben, részint folyóiratokban, ezen fürdők' nagyobb megismertetését és bővebb felvilágosítását akarván eszközölni. Ezen ismeretek' menetelét' követve, lassan haladtak a' czélirányosabb fürdői intézkedések is, a' lakhelyek' építése 's a' chemiai 's orvosi tulajdonságok' kikutatása. Tulajdonképen az utolsó évek tettek a' fürdőre nézve legtöbbet, azt azon állapotra emelve, mellynek leirására a' jelen értekezésben törekszünk.

II.

A' szliácsi fürdők 3 tükörből állanak; ugyan azon épület alatt 11 év előtt 4 tükör volt, de egyik, a' leghidegebbik 1825ben, hihetőleg térnyerés végett, eltörölteték, 's vize egy ideig szivatyú által huzatván ki, megmelegíttetik 's melegfürdéshez használtatik, újabban pedig e' 4dik fürdőnek minden nyoma eltöröltetik az által, hogy helyén néhány új lak-szoba épült. Legkeresettebb a' meleg tükör, vagy úri fürdő hosszú négyszöget képző, 13½ láb hosszút, 7½ láb széleset, 4½ láb mélyet. **)

*) Közelebbről 's érdekesen értekezik róla Agricola illy czímü munkájában: De natura fossilium lib. III. old. 221. 's Bél a' „Notitia Hungariae"ban 396. lap.

**) E' nagyság valóban csekély a' minden óra-

A' viz 4 láb mély, melly magasságban egyik tűkörfal' hosszában néhány lábnyi hosszú kifolyás vagy levezető van. A' fenék néhány szorosan egymásra tett gerendákból áll, mellyek garasnyi lyukaikon buzogtatják föl a' szénsavanyos vizet, alattok pedig feneketlen ingovány tátong. A' vízben ülő-padok vannak, felül pedig a' tűkör körül vas karzat. Mindenik oldalon ajtó van az öltöző szobába nyiló, melly mind a' nők, mind a' férfiak' számára szánt részen 3 kamarácskából áll, egy jól fülő kályhával. Második tűkör az úgy nevezett hideg fürdő, hajdan paraszt fürdő. Ez hajdan a' vasárnap és ünnepnapokon ide tóduló néptől használtaték, melly itt is mint Magyarország' egyéb részeiben, tavaszonként örömest megy, régi szokás szerint, valami fürdőhöz búcsúra, hol, a' véleménye szerint, télen megromlott vért köpöltetés vagy érvágatás által csapatja le, 's reá jól megfürdik. *)

E' czélra most a' nyomban leirandó új paraszt fürdő szánaték, míg ezen hideg fürdő szinte úri fürdővé lön. Most ezen tűkör is vas karzattal keríttetik 's fűtött öltöző szobákkal van ellátva, melly javítás a' czélirányos haladás' szellemében csak ez idén történt, 's noha még némi kivánni valót hagy hátra, a' közönség köszönetét érdemli.

A' harmadik, hajdan polgári fürdő, ezelőtt legkisebb volt, t. i. 8 láb hosszú, 7½ láb széles, 7 láb magas, most több mint két annyi nagyságra terjeszteték, és szinte csínos vas karzattal 's fűtött öltöző szobákkal láttaték el. E' három medenczén kivül, melly egy azon tető alatt fekszik, az emberbaráti érzelem, szegény pórnép' számára is emelt egy nem disztelen külsejű fa-épületet. Eddig a' föld' népe a' mostani úri hideg fürdőt használhatá, de onnét el mozdíttatott; 's e' nyereség igen fontos, mivel az első fürdőbeli hely' szűkén nagyon segít. — Az új faépület a' nagy lakház alatt fekszik, deszkafalakból összeütve, üvegablakok nélkül 's így a' léghuzam' káros befolyásának kitétetve.

Az ivásra használt ásványos kútak a' halom' fél magasán vannak mintegy, számra négyen, egymáshoz közel. Legrégibb a' Józsefkút vagy Józsefforrás, karzattal egyszerűen körülvéve, odvas fa-törzsökből lassan buzog fel; nevét mint a' másik Dorothea-forrás itt mulatott nádor ő fensége Józseftől 's fenséges nejétől Dorotheától kapták. Ez hihetőleg egy eredetű a' meleg tűkörrel, legalább említés van róla a' legrégibb e' fürdőkről szóló tudósításokban, 's mikor Wernher ezen szavakat mondja illy című irásában: De admirandis Hungariae aquis Hypomnemation, 1595. — „Est item ad eum fontem qui potu aves ut dictum est, enecat, sub sarmaticis fontibus acidula, quae etsi eundem cum eo ipso fonte originem habere creditur, tamen plerisque ita grata est, ut etiam aegroti inde potum petant.“ Ez bizonyosan a' szóban lévő forrást illeti, mert a' második, azaz Dorotheakút, csak legújabb időkben támadt, melly sűrű lomboktól árnyékozva és köröskörül padokkal befogva, a' reggelenként ide tóduló számos vendégeknek kellemes árnyas helyet ád. Harmadik kút az Ádám' forrása, melly egyszerűen van fával bekerítve, különben elhagyatottságában munkás kezekre vár, hogy azok ajándékoznák meg némi födéllel, melly tisztelőit megvédné az égető napsugárok 's a' megáztató eső' kelletlen keresztvize ellen. Ezen kút csak 7 év előtt eredt, ásás által, mellyet az akkori udvari cancellár Reviczky Ádám gróf tétete. Neve is innen eredt. Eleinte kevéssé becsülteték, most az italgyógynál fő szerepet játszik. Legújabb a' Lenkey-kút, a' Dorothea-kúttól néhány lépésnyire fölfelé jobbra, egy tekéjetől megfosztott halom' barlangféle' üregéből csörgedezve elő.

rend nélkül fürdeni járó nagy számnak, de, többszöri kisértés után is, lehetetlennek tapasztaltaték a' tágitás, mert ezen esetben hideg források járulnának a' melegek mellé, mig más oldalról a' viz' fölületének kiterjesztése által sokkal kiszabadúlhatóbb lesz a' megkötött szénsavany, mi a' vizet gyöngiteni, a' benne feloldozva volt vas' tekintetében szegényiteni, 's így kevesebbé hathatóssá fogná tenni.

*) A' népnek ezen humoral-pathologicus nézeteit az előre haladó gyógytudomány igen nehezen tudja meggyőzni, mivel a' köpölözők gazdag kereset-forrásnak látván azt, teljes erővel támogatják. A' napi fürdő gyógyitás azután az elveszett erők' visszapótolása végett bő bachus-aldozattal segittetik elő, 's a' szegény parasztra sok közvetett adózásai mellé, mellyek őt felvilágultsághiánya miatt nyomják, még egy ollyan is rovatik, melly igazán vérbe 's velőbe nyúl.

Ezen tekét a' szliácsi vendégek, craterekkeli hasonlatossága miatt kiváncsi szemekkel vizsgálák. Lapított teteje ugyanis olly toroknyílást képeze, melly néhány lábnyi mély, barnasárga színü, mésztofával 's vasochrával telve volt, 's nem ritkán zörgést és egyéb hangokat hallata alulról. Ha tehát ezen helyet Bél „Notitia" stb.-ból 396. lap. pontosan megvizsgáljuk: Scrobem Ribariensem scriptores exteri jam dudum infamem fecere, quod funesta sit avibus atque jumentis, non satis gnari, quibus id causis et quomodo accidat. Nempe ad eundem vicum, quem thermae nobilitarunt, se aperit cheroneum, eadem, qua thermae scaturiunt, regione, sed situ tamen depressiore, et reducto ad meridiem. Hoc, si aves temere supervolent, aut accedant quadrupedes, exanimes concidunt, sed neque semper, neque pernicie aeque subitanea, prout nempe plus minusve halituum spiritus intercludentium exructaverit: épen nem kételkedhetünk, mivel épen e' helyet tulajdonítja Cheróneumjának, hogy ezen titok-teljes halom volt azon veszedelmes hely, akkor még egészen nyilt, de utóbb oxidált falainak pornyadása 's bedőlése, 's a' szélein termett növények' kevesedése által betöltetett. Mert a' mondott helyből világos, hogy Bél magát a' fürdőt magasabban fekvőnek mondja; hogy pedig tovább terjedő kövesedés által itt a' nyílás betölthető, mindenki észreveendi Szliácson, mihelyt a' források' elvezető csatornáit szemügy alá veszi, mellyek egyre jobban héjasodnak, 's meg tudja, hogy itt egész fatörzsökök és gerendák kővéváltak, hihetőleg a' hajdani körül kerítésből, mert Wernher ezt mondja: 1595ről: „Septo ad arcendas inde animantes circumdatam fuisse." 'S ha hasadékokon és sziklarepedékeken által történvén különbféle szeszek és gőzök' kifejlésének példáit nézzük a' hegyképződésekben, mellyek a' közönséges föld vulkanismusban emelkedés által részt vettek, más tűzokádati terményt fölszínökön nem mutatva, mint p. o. a' Buch által a' kanári szigeteken szemlélt 's vizsgált barlangjait az ott 1730ban támadt 's még 1815ben is meleg gőzöket bocsátott craternek, melly gőz a' szájnál csöpidomban, mint viz lecsapaték: ekkor e' véleményt legnagyobb hihetőséggel bírónak mondandjuk, melly egyszersmind támaszúl szolgáland alább kifejtendő nézeteimnek fürdőink' eredeteiről.

E' halom minden esetre érdekesebb volt, mint hogy valami természetbarát ne találkozott volna, ki annak belsejéről ásás által pontosabb ismeretet szeretett volna gyüjteni. Illy férfiu találkozék Lenkey Ákos úrban, ki tartós szorgalommal, 's nem kevés költséggel kifuratá e' halmot. De midőn már néhány ölnyi mély és széles kútat ástak, egy a' tovább hatást gátló bő savanyúforrásra jöttek, melly alapot látszott adni egy új tűkör fürdőnek, de vize olly alacsony mérsékletű volt, hogy egy természettől meleg fürdővé nem idomúlhatott. Így tehát csak befalaztaték a' kút, medencze bocsáttaték bele, 's ivó kúttá rendelteték. Az időnek kell pedig e' forrás' gyógyerejét bebizonyítani, melly igen kívánandó, hogy az alapítónak nagy munkája és sok fáradozása legalább az emberi bajok' itt történő enyhülése által jutalmaztassék meg.

Végre még a' meleg tűkörből is fogatik föl víz, bádogcső által, melly a' medencze' fenekébe van fúrva, mielőtt az a' fürdővizzel összekeveredne; melly víz leggyakrabban használtatik ital-gyógyra. Tovább bővebben szólandunk erről és a' többi forrásokról.

(Folytatása következik.)

A' lelkiösmeret.

Franczia novella.

Egy párisi templom' fő bemeneténél kevés évek előtt egy ősz koldust lehete látni, ki a' küszöbnél mindig azon egy helyet foglalá el. Az öreg' mozdulatai, hangja, beszéde, szóval, egész valója, sokkal jobb nevelést árula el, mint millyet a' nyomor és szegénység szokás szerint kaphat; ruhája' rongyain, mellyekben némi illedelemmel mozga, egykori jólétnek 's kedvezőbb sorsnak emléke csillogott át. 'S ő az egyházkör' többi szegényei, azon elhagyatott szerencsétlenek közt, kiket a' templomnak védszárnyai alá kell fogadni, föltünő tiszteletben, 's figyelemben álla, mellyet elégültsége, 's mindigi pártatlansága a' kapott alamizsnák' kiosztásában, 's buzgalma, mellyel társai' vitáit egyeztetni ügyekezék, régen szerzének. Azonban élte' 's viszályainak történetei legbiztosb társainak, mint az egyházkör' minden egyéb lakosának, mély titkok valának. Huszonöt év óta minden reggel szabályosan ugyan azon helyre álla, miért őt ott látni annyira megszokák, hogy mindenki előtt

a' goth boltozat' vakablakainak szobraiként mintegy ajtóékességnek látszék; de senki sem ismere legkisebb körülményt is éltéből, csak annyit, hogy Jákob, ez volt neve, bár catholicus, soha nem tőn egy lépést sem a' templomba.

Mihelyt a' vallásos szertartások elkezdődtek, 's a' szentegyház viszhangzék buzgó énekektől, mihelyt a' tömény a' hivők' imáival égbe szálla, 's az orgona' komoly melodiái hangjai a' hivők' karát követni kezdék; a' koldus elragadtatva érzé magát, imádságát a' buzgó egyesületéivel egyesíteni; tekintete benső elégültség' kifejezésével nyugvék a' távolból azon magasító képen, melly most az úr' házában mutatkozék. Csillogó viszfénye a' napsugároknak, mellyek a' tarka, goth ablakok' üvegein megtöredeztek, az ős, tiszteletes szobrok' hosszú árnyai, mellyek mint jelképei az örökvalóságnak 's vallási erőnek állottak, a' kimondhatlan báj, melly a' szentség' titokteli sötétén elömlék — mind ez az öregben önkénytelen csodálatot 's mély tiszteletet látszék gerjeszteni.

Néha meglepeték, midőn könnyek peregtek alá arcza' redőin, 's önkénytelen' e' sejtést kelték föl: nagy büntett vagy viszály látszik lelke' mélyen nyommasztva fekünni. A' keresztény egyház' első korában kisértetbe jött volna a' vizsgáló, gonosztévőnek hinni őt, ki az egyház' kebléből kizártan, elkárhoztaték, mint szótlan árny zarándokolni élők közt.

Egy pap olvasa misét naponként e' templomban. Francziaország' egyik legrégibb családának sarjazata, nagy vagyon' birtokában, ki egyetlen örömét jótétekben lelé. Az öreg koldus iránt idővel némi vonzalmat érze, 's ez volt oka, hogy Paulin de St. C—. apát az öregnek minden reggel szíves szavakkal nyujta ajándékot, melly lassanként mindennapi kamattá változék.

Egy nap' Jákob meg nem jelenék a' szokott órára az egyház' küszöbénél. Az ifju pap, aggódván, hogy a' koldus mai alamizsnáját elveszti, mise' végeztével lakában keresé föl, 's az öreget betegen lelé nyomorú fekvén. De mint elcsodálkozék, midőn a' szegény lak' bútorzatában ritka pompát láta a' legnagyobb nyomorral párosúlva, melly külön ellenzetet mutatott. Nagy becsű óra függe a' nyomorú fekhely fölött, két kép, gazdag rámában 's függönynyel elborítva, ragyogott az elbarnúlt falakon, 's elefántcsontból remekül dolgozott kereszt a' beteg' lábainál; ősi karszék, goth faragványokkal állt az ágy mellett, 's néhány vén könyv közt egy miséskönyv ezüst kapcsolatokkal, még a' többi bútorok föltünő nyomort árulának el.

A' pap' megjelenése erőt látszék az öregbe önteni. A' legbensőbb hála' kifejezésével mondá: ‚oh, apát, 's ön kegyes vala, egy szerencsétlenről megemlékezni?'

„Barátom", felele a' pap, „lelkésznek legfölebb a' boldogról szabad megfeledkezni. Ide jövék, hogy megtudjam, van-e segélyre szükséged?"

‚Nincs többé semmire', válaszolá a' koldus; ‚végem közelg, ah, de nem vége lelkiösméretem' kimondhatatlan kínainak.'

„Lelkiösméretedének? tán nagy büntett' sulya nyomja lelkedet?"

‚Büntetté, igen, egy iszonyú büntetté. Egy büntetté, melly miatt egész éltemet kegyetlen, és, ah, hihetőleg hasztalan töredelemnek áldozám; egy büntetté, mellyre nincs bocsánat!'

„Nincs bűntett bocsánat nélkül. Az isteni könyör nagyobb 's határtalanabb, mint az emberek' minden bűnei."

‚De egy gonosztevő, ki magát a' legiszonyúbb bűnnel fertőzteté meg, mit remélhet? Rám nézve nincs bocsánat!' —

„Van", felele a' pap, élénk ihletéstől hevűlve, „ebben kétkedni istenkáromlás volna, sokkal iszonyatosb, 's büntetésre méltóbb, mint a' legnagyobb bűntett. A' vallás karai közé fogadja a' bűneit megbánót; Jákob, ha bánatod őszinte, kérdd az isteni kegyelmet, 's az nem hagyand el."

És miután azon fönséges szavakat, mellyek a' bűnbánónak föltárják az ég' kapuit, elmondá, meghallgatá az öreget, kinek vallomása e' következő vala:

Atyám szegény haszonbérlő volt, megtiszteltetett egy régi nemes család' bizalmával. Engem az uraság még mint kis gyermeket magához vőn a' kastélyba, hogy fölserdülve fia mellett komornoki szolgálatot tegyek. De a' nevelés, mellyben részesülék, 's azon nagy haladás, mellyet a' tudományokban tevék, megváltoztaták a' jövendőmre nézve határzott tervet, 's titoknoki rangra emeltettem. Huszonöt éves valék, midőn a' forradalom kiüte; lelkemet

könnyen eltéveszték az akkori idő' csábjai, 's olvasása ingerlő hírlapoknak; 's határtalan dicsvágyam föllázadt alárendelt helyzetem ellen. Így határzám el magam' uraságom' barátságos házát, ifjukorom' menedékhelyét, elhagyni, 's a' csatatérrel váltani föl. Bárha ezen első határzatot valósítám vala; ez a' hálátlanság büntettől ótt volna meg! —

A' lázadók csakhamar e' megyén is eláradának, 's uraságom, félve, nehogy önlakában áldozata legyen a' dühöngő rombolóknak, minden cselédségét elereszté, a' sietségben némelly tőkepénzeket fölszede, 's kincsszerei közül, csak azokat választva, mellyek a' családnak, mint emlékek, különös becsűek valának, Párisba menekült, hogy a' nagyvilág' tarka hullámzatában észrenemvett menedéket találjon, 's nyugalmat egy eltitkolt lak' csendes elvonultságában. Én, mint a' ház' gyermeke, követém. — Iszony és rettegés tölté el az országot, de uraságom' titkos menhelyét senki sem ismeré. A' kibujdosottak' lajstromára jegyeztetve, birtokai csakhamar elkoboztattak, de azt kevéssé fájlalák, hiszen ők mind együtt valának, nyugalomban, ismeretlenül, nem üldöztetve. A' gondviselésbeni erős bizalom' lelkesülésében vártak jobb időt..... hiú remény! — Az egyetlen ember, ki békehelyöket elárulhatá, 's őket halálra lökheté, megtevé az ocsmány tettet ..... 'S e' gyalázatos áruló — én valék!...

Apa, anya, négy lány, valódi angyalok, szépség' és ártatlanság' bájteljében, 's tíz éves fiú, mind egy börtönbe csukattak, 's azon fogság' borzadalmainak adattak át. Pörök fölvetették. Akkor a' legcsekélyebb körülmény elég vala, az ártatlant veszélyekbe 's vérpadra sodrani. De itt még is sok fáradságába került a' nyilván föllépő vádlónak némi alap-formát kifürkészhetni a' legnemesebb család' elvesztésére. Ki nem ismeri az akkori idők' förtelmeit? — Mind ezek' daczára találkozék egy ember, ki, a' család' bizalmába avatott, a' ház' legtitkosb, legelrejtettebb gondolatit ismeré; ez éltök' legcsekélyebb körülményit gyanusakká tevé, belőlök iszonyu büntetteket 's összeküvéseket koholt ..... 's e' hamis tanú — én valék! —

A' vértárasztó tribunal csakhamar kimondá ítéletét. Halál mondaték el az egész család fölött, csak a' fiúcska kiméltetek meg, hadd sirassa a' szegény árva vesztét egész családjának, 's átkozza a' gyilkost, ha azt valaha ismerte volna. A' legidősb lány csodálatos módon megmenekvék, 's eltudott az itélőszék', de nem az én szemeim elől vonúlni. 'S nem könyör tarta vissza engem, vagy a' szívnek más édes vonzalma, hogy őt is újra elárúljam — nem; kincs-szomjam egy gyalázatosb czélt tűze ki, 's azért, csak titokban vizsgálva őt, most egyszer hallgaték, gaz terveimet nem sejtetve.

Szilárd megnyugovással, 's ártatlansága' 's erénye' öntudatában enyhitő vigaszt találva, várá az alatt börtönben a' halált a' szerencsétlen család. Napok váltá egymást, de ama' megszámíthatatlan kivégeztetéseknél, mellyek akkor történtek, rendetlenség és zavar jöve egymásra következő rendökbe. Már elhaladt kivégeztetésök' határnapja, 's ha senkinek nem állt volna érdekében az ártatlanokat vesztőbárd alatt vérzetni, éltök meg vala mentve a' vérpadtól, mert az iszonyu idő a' 9d. thermidor előtti napig haladt. De egy ember, ki lángola magát martalékokkal gazdagítni, megjelent a' forradalom' tribunálja előtt, 's kimutatá a' tévedést; 's iszonyú buzgalmát a' förtelmek' azon korának polgárjoga díjazá. Tüstént parancs adaték a' kivégeztetésre, 's még azon nap' estéjén végrehajtaték ..... és azon galád áruló nem vala más, mint én! —

Az est' alkonyában, fáklyák' világánál viteték halálra egy nyomorú targonczán a' szerencsétlen család. Az atya a' legmélyebb fájdalom' érzelmeivel ölelé két legifjabb lányát; az anya, egy fenn buzgalmu nő, az idősbet szorítá keblére, 's így könnyűiket összeolvasztva halálfohászokra egyesíték emlékezetöket, eldúlt reményeiket, 's kinézéseiket a' jövő' viszonzatára, és ajkaikra nem jött soha gyilkosok' neve.

Mivel az idő késő vala, a' bakó, elúnva rettenetes hivatalát, egy legényre bizta azt, ki, még gyakorlatlan iszonyú mesterségében, egy arra menőt szólíta föl segélyre.

Ez az ember, újonteremtett polgára a' nagy respublicának, tüstént késznek ajánlkozék ..... 's ez az ember — én valék! —

Ennyi büntettek' díja háromezer arany franc vala, 's azon nagy becsű tárgyak, mellyeket ön, mint büntetteim' örökké beszélő tanúit, itt körűlem lát. —

— De förtelmeim' mértéke még nem vala csordultig telve. Terveim még csak most czé-

lozák Emiliát, a' ház' csodálatosan megmenekült legidősb leányát, ki magát rejtekhelyén mentnek hivé. Csak ő ismerheté, mint én igen jól tudám, hollétét azon kincseknek, mellyeket a' család, a' megyét elhagyván, kész pénzzé téve magával vitt. Leveleket hamisíték. Nevem alatt nem jöhettem közelébe, mert ő jól ismeré háza' bakóját, de szíve' szeretettjének kézvonásai, ki az alatt a' nélkül, hogy ő tudá, mint áldozata a' forradalomnak elvérze, nagy hatásúak lehettek, 's ezeket mímelém gondosan. Helyzetemben a' hatalomgyakorló tanácshoz könnyű vala az én 's az ő számára hamis útleveleket szereznem. L—. Eduárd marquis' neve alatt kezéhez küldém a' számára írt útlevelet, 's egy részvevő 's szerető barát' édes szavaival rábeszélém, fusson délkeleti Schweizba, hozzá téve, hogy jövőben családjának, melly még nem egészen menthetetlenül van veszve, csak az ő távolléte 's birtokának általa leendő megmentése használhat. A' veszélytelen út szorosan ki vala a' levélben jelelve; a' neufchateli tó' partján majd egy meghitt hajóst 's követet találand, ki keresztül, 's tovább Bernig biztos helyre vezérlendi.

Az ártatlan lelkű lány tüstént elfogadá vészteli tervemet, 's hálát ada égnek a' védangyalért illy viharok közt.

... A' legközelebbi nap Emiliát útban lelé; Neufchatel csakhamar eléreték. Itt lelé az igért kisérőt, sötéten, meg nem ismerhető arczát mélyen köpenyébe rejtve, gyorsan iramlani a' készen álló ladik felé. Egyszerű öltözetben, hóna alatt nagy értekű kincsszekrénynyel, melly az elleplezett kisérő' szemeit el nem kerülé, lépett a' ladikra. De alig volt a' tó' közepe elérve, midőn a' hajós' kezeiből az evező kihullt, 's álarcza leesett. Vad vágygyal ragadá meg az ohajtott martalékot, a' semmit nem sejtő angyalt térdre zuzá az ijjedés ..... de a' kar büntettre nyúlt ki már. A' szenvedő' jajkiáltása elhangzék a' viharban, melly azalatt, mint tanúja a' förtelemnek fölzúdula; a' hajós vad dühhel sodrá' az erőtlenül daczolót a' süvöltő hullámsírba .... egy iszonyú dördület, mint átok, rendűle át a' sötét fellegeken..... És ez a' förtelme az emberiségnek, ki itt is egy ártatlan éltet dúlt el, ki az ég' boszuszózatát nem hallá .... ez az undok szörny — én valék! —

A' tó magasra zudula föl, a' hullámok elborítni fenyegeték a' töredékeny sajkát, a' közelgő halál' kétségbesése óriási erőt önte karom' izmaiba; leküzdék vihart és hullámokat, — de nem keblemben az elgyilkolt angyallány' halovány kisértetét — egy rettenetes képet, melly emlékemből azóta ki nem tűnt soha.

Sebesen visszatérék Párisba.....

Ennyi és illy bűntettek után a' lelkiösméret' átkait a' gyönyörök' kábító élvezeteivel akarám elsüketíteni; de alig valának a' pénz és kincsek, gyümölcsei a' legundokabb tettnek eltobzódva, midőn lelkemet a' legiszonyúbb mardosások kezdék kínozni. Minden vágyam, ohajtásom, munkálatom sükeretlen vala; ... nyomoru levék és gyönge. A' Charité kijegyzé számomra a' templomküszöb' azon helyét, hol az évek' annyi során állongék. —

Büntettem' öntudata olly kinzó volt, hogy az isteni kegyelem iránt kétségbeesém, és soha nem merészlék a' vallás' vigasztalásihoz folyamodni, sem egy lépést tenni a' templom' belsejébe. — A' számos alamizsnák, leginkább önéi, apát úr, képessé tevének, azon summát, mellyet uraságomtól rablék, összezsugorgatni. Itt van az. — Ah, milly hosszú és mély vala töredelmem, 's még is milly hasztalan! — 'S hiszi-e még, apát ur, hogy mind ezek után remélhetem kegyelmét 's bocsánatát istennek?

„Fiam", válaszolá az apát, „a' te büntetteid valóban iszonyúk. Senki sem képzelheti jobban áldozataid' fájdalmát, mint az, kinek szüléit a' forradalom gyilkolá el. Egy egész, bánat és könnyekben töltött élet sem elég az illy büntett' lerovására. De az isteni kegyelem határtalan, 's ha töredelmed őszinte, 's bizalmad azon végetlen jóságban tökéletes, ugy merem neked igérni az ő kegyelmét 's bocsánatát."

E' szavaknál fölálla a' pap. Az öreg, ki új életre érzé magát lelkesűlve, kilépe ágyából 's térdeire hullt. ‚Álljon meg, tisztelendő atyám', mondá, ‚mielőtt az ég' kegyelem-szavát hallanám, szabadulni akarok büntettem' gyümölcseitől. Vegye ön e' tárgyakat, 's árokat ossza ki a' szegények közt.' E' szavakra lerántá a' függönyt a' képekről, 's így szóla: ‚ezek képei azon nemeslelkűeknek, kiket én föláldozék!'.....

És alig vete oda az apát egy futó pilla-

natot, 's szívrepesztő hangon kiáltá: „atyám! anyám!“ Rettenetes emléke gyermekkora' iszonyu catastrophjának, a' gyilkos' látása 's vallomása, ezen képek, mellyek lelkét ezer édes és fájdalmas emlékezetekkel tölték el, mind e' különnemű mély érzelmek olly hatalommal ragadák meg e' perczben a' pap' lelkét, hogy félájultan hullt egy székre. Fejét kezeibe hajtva, könyek pergének szemeiből ..... szívében egy mélyen vérző seb szakittaték föl.

Az elrémült koldus nem merészlé szemeit ahhoz fölemelni, kiben most ura' szerencsétlen fiát, a' rettenetes 's ingerlett birót ismeré meg, kitől csak boszút 's nem bocsánatot várhata; lábai előtt vonaglék, 's könnyekkel öntözé, 's kétségbesett hangon kiáltá: „uram! uram!“ — A' pap, a' nélkül, hogy rá nézne, bensőleg küzde, erőt venni fájdalmán, de a' koldus ujra kiáltozá: „Igen, én gyilkos vagyok, szörny, undok szörny! — Apát ur, éltem hatalmában van, mit tegyek, hogy önt magamon megboszúljam?“

‚Engem megboszúlj?‘ mondá a' pap, kinek e' szavak ismét visszaadák tökéletes eszméletét, 's kereszténi kegyességét; ‚engem megboszúlj, boldogtalan?‘

„Nem volt-e igazam“, folytatá az eltiprott, midőn mondám, hogy büntettem nem várhat bocsánatot? Jól tudtam, hogy maga a' vallás is megtagadandja tőlem vigasztalását. Hasztalan az illy tett' bűnbánata ..... rám nézve nincs semmi bocsánat, semmi, semmi!“...

Az utólsó iszonyító hangon ejtett szavak kötelességére emlékezteték a' papot; — a' gyermek' fájdalma, 's szent hivatásának gyakorlása közti harcz le vala küzdve. Bocsánandó emberi gyöngeség volt az, melly a' fiú' szemeibe könyeket idézett, a' vétkezőt eltiprókat. De a' pap' erős lelkét a' vallás csakhamar hatalmasan fölemelé. Megfogá a' keresztet, a' bűnbánó' kezeibe esett örökét atyáinak, 's az öreg elébe tartá, 's erős, de szelíd hangon kérdé: ‚Keresztény, őszinte a' te töredelmed?‘

„Igen!“

‚Visszaborzadsz-e büntettedtől istennekhódolt lélekkel?‘

„Igen!“

‚Isten, ki magát az emberiségért keresztfán áldozá föl, neked általam bocsánatot igér.‘

És a' pap egyik kezét a' koldusra tevé, másikban a' megváltás' jelét tartva, az isteni kegyelmet 's bocsánatot esdé le családja' gyilkosának fejére.....

Arczczal földre borúlva maradt az ősz mozdúlatlan nyugalomban a' pap' lábainál. Ez kinyújtá kezét, hogy fölemelje — de az nem élt többé! — ***Kazinczy Gábor.***

A' nagy csülleng.

S—* urnak, ki a' Tudományos Gyüjtemény' e' f. é. aprilisi kötetében a' festő fűvekről nemes hazafiúi szándékkal értekezvén, magát a' kékre festő fűvek' czikkelyében el találta kiáltani, hogy a' festő csüllenget nagy veszély fenyegeti, stb. megnyugtatására, hogy azt a' nagy indigos fűvet, mellyet én 1830ban a' váczi határon találtam, minél előbb megösmerhesse, és vizsgálat alá vethesse, jelentem:

Hogy én azt a' festő csüllenghez képest nagy csüllengnek nevezem; mert füvészi faj-nevére még nem akadtam, és mivel amannál nem csak kétszerte, de többnyire háromszorta magasabb, és vastagabb kórókat ereszt, egyenlő körülményekben tudniillik.

E' fűnek gyökér-levelei világos zöldek, pettegetettek, némellyek fűrész fogasak, kórói pirosak, ezek' levelei kékellő zöldek, ágai, virágai, érett magvai czitrom sárgák. E' jelekből S—* ur ezt a' fűvet, ha valahol fölleli, megösmerheti, ha magát jelentendi, magvaiból juttathatok.

E' fűnek a' sivatag homokon szinte, mint a' kietlen köves tájakon termesztése, és az indigónak mind leveleiből, mind virágaiból, és kóróiból gyártása' szerét, a' mennyire nem chemicus létemre ki tapogathattam, könyvecskébe foglalva, magvaival, és festett képével egyetemben már jó ideje, hogy Pestre küldöttem két példányban, egyiket a' kegyes szerzet' kormányának, másikat a' mezei gazdaság' egyesületének.

Nagy jót tenne velünk S—* ur, ha azt a' módot tudtunkra adná, mellyel a' csüllengből olly tiszta, és jó indigót lehet gyártani, hogy annak fontja, a' mint értekezésében állitja, tizenhat váltó forinton kelhessen el. Mert Keesz István ur ugyan a' festő csülleng indigó-árát csak öt váltó forintra teszi becses technologiájában. Azonban megeshetett, hogy azaz öt forintos indigó nem vala olly tiszta, mint amaz. Az is megeshetett, hogy az indigónak nagyobb ára vala egykoron, mint máskoron: de még az is megeshetett, hogy valamellyik értekezésnek betű-szedője, mikor az indigó' árát szedi vala, szundikált. ***Katona Dénes.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

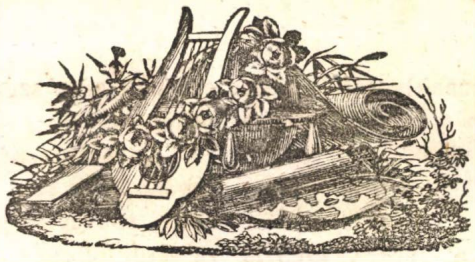

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 12. 1837.** **30. szám.**

Tartalom: Szliács. Folytatása. 465. sz. — Egy jelenet Spanyolország' polgárháborúiból *(Sz....y)*, 473. sz. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*, 476. sz.

Vezérlőm itt a' bölcseség,
Könyvem a' nagy természet,
Nézö színem a' föld és ég,
'S napkelet, napenyészet.

Kisfaludy S.

Szliács.

(Folytatás.)

III.

A' szliácsi fürdőbeni életet leirván, először is arra kell figyelmeztetnem az olvasót, hogy ez nem olly fényüzési fürdő, mellyben az előkelő világ évenként öszvegyülekezik, gazdasága' fölöslegét fitogtatni, vagy a' városok' rekkenő melegét elkerülni, 's a' mi mulatságot lel, azt megragadni, 's ha nem a' hévvizben is, de a' hosszú sétányokon naponként híven megjelenik 's mulatozik, virgoncz lovaktól huzatva, vagy könnyű párisi czipőkben járva. Szliács egy gyógyfürdő, 's többnyire csak ollyanoktól látogattatik meg, kik jámbor szívvel hódolnak a' nymphának 's az egészség mellett a' természet' tiszta örömeit keresik, 's örömest járnak a' müvészettől nem igen ápolt halmokon és ösvényeken, némi kis fáradságtól nem iszonyodva. Az itteni tónus tehát általában nem feszes, 's ha bár egyik másik ósdi tagja a' haute noblessenek néha egy csak kevés szerencsésektől áttörhető gőzkört akar is maga körül terjeszteni, nem sikerül itt neki, mert a' józan nagyobb félnél győz a' társalkodás' vágya, 's így ő is kénytelen szerény viseletre szállni alá, bámulókat nem találván. Ha a' fürdő-társaság' uralkodó módját épen olly feszesnek nem nevezem: azért ne vádoljanak igaztalansággal a' bécsi vendégek, kik e' részben mindig ellenkezőleg nyilatkoztak előttem; mert ha ők némelly nemes dámákat, kik évenként többnyire csak ez egyszer lépnek falusi életökből egy, az ott általok kizárólag kormányzottól különböző társaságba, nem mindjárt elég könnyen ismerkedőknek 's nyájasaknak lelnek is: az erkölcsök' ezen arcádiai egyszerüsége, ha némileg boszantó is, de épen nem képes a' társaság' szellemét megmásítani. Hogy azonban a' szíves tón nyomban nem lesz a' legbizodalmasabb, ez részint a' fürdő-vendégek' különbféleségéből, részint onnét származik, hogy a' magyarnak épen nincs franczia könnyüsége a' társalkodásban. Az itteni vendégek ugyan is minden magyarhoni városokból, Pestről és a' közelfekvő bányavárosokból gyülnek össze, vármegyékből, főképen Nógrád 's más felföldi megyékből, hajdanta sok lengyel is volt (kik most ismert

okokból ritkábban mutatkoznak), szilériaiak, 's egy időtől fogva, mióta t. i. Moizsisovics bécsi orvos úr az itteni vizek' gyógyerejét megismérte, különösen a' bécsiek számosan mutatják magokat.

Köztudomás szerint a' fürdők igen is legjobb alkalmat adnak érdekes ismeretségek' kötésére. Szliácson ezt a' szoros együtt lakás, közfürdés, ugyanazon czél, még inkább mozdítja elő, minél fogva csakhamar kiki tagja lesz itt a' társaságnak, 's az életnézetek' olly nagy különségeinek daczára is nincs azon kizáró szellem, melly a' közönséges életben az embereket pártokra és felekezetekre osztja.

Korán reggel, gyakran már négy órakor, mutatják magokat a' gyógyulást keresők, legalább a' szorgalmasbbak, a' m e l e g tűkör' éjszakán át frisen telt szűz vizében, és teljes kortyokkal iszszák csöndes tanakodás közben az életadó nedvet, míg ágymeleg 's ez okból fogékonyabb bőrüket a' természet' anyakebléből szivárgott hathatós gyógyszerbe mártják. Öt hat óra lesz, 's a' tűkör egyre templomi csendet mutat, azon valóban buzgók által kerestetve meg, kik magokba térve háborítatlanúl akarnak áldozni istenöknek. De majd fölébred a' hét alvók' nagy száma, a' dom megtelik, a' szent viz sokak' újain csorog le, 's a' pad, hol előbb az öreg anyóka, az ősz invalidus magányosan bocsátgaták fohászaikat, most veres, zöld és kék fejkötőcskéktől és epedő, tüzes, kereső és szóló szemektől pezseg; itt egy nagy terjedelmes matróna, egy tetemes veres négyszegletű arcz, ott egy gúnyolt vőlegény, arcza csak száj két fül között, itt egy hármasan lecsüggő húsos áll, egy magasra csigázott mell, ott egy halovány gyöngéd alak, melle mint a' kecskeméti fenyér, elhagyott puszta; itt egy diplomata arcz postapapirosból ragasztva, ott egy kifent, kikent, kipedrett bajusz egy ifjat játszó galantnál, itt a' Mars' szolgájának emeritált arcza, ott egy jól táplált törzsökön egy feketés sapka, és egy publicistának fehérporú homloka; és íme megpendül a' százsípu orgona 's hangokat ád rajta a' világ' minden országa, Éjszakamerika és Burkusország, Szliács és Ischl, radicálok és absolutisták, Brougham és Deák, brüsseli csipkék 's debreczeni sonkák. A' visitó nemzeti muzsika is gyakran ad a' szép zavarhoz vegyületet 9—10 óráig.

Hasonló rendben jönnek neptunistáink az ásványforráshoz, mellyet néhányan fürdés előtt, többnyire pedig után, szoktak haszonra fordítani; és a' pohárfegyveres sereg kisebb nagyobb csoportokban tódolog ott mintegy 11 óráig, 's a' vízivás' foglalatosságánál is bebizonyítja, hogy a' világon mindenütt vannak mérséklettek, juste milieu' pártolói, 's ultrák is, mert míg ez 2 óra alatt 16 pohárral dolgozik alá, amaz kettővel, emez hattal éri be, némellyik pedig minden párton fölül emelkedve, legczélirányosbnak tartja, majd 16 poharat üríteni ki, majd pedig csak kettőt, majd hatot.

Mesterség-gyámolította sétálója, sajnos, mind eddig kevés van Szliácsnak, vagy majd épen egy sincs; ámbár a' séta, a' tökölyiépülettől az ásvány-kútig, 's viszont a' gyümölcsös kertbeli kígyózó út*), a' fürdő közönség' háláját megérdemli. De a' természetbarát nem fog panaszolkodni. Ez örömest fog fölhágni a' luszkoczi 's farkasfalvai szép halmokra, meglátogatja a' borovai, horai gyalogfenyveseket, hol a' legelragadóbb meszszelátásokat éldelheti, szívesen fog Hajnik és Ribari felé kényelmes vándorlást tenni, vagy Zólyom felé, hol a' nyiratlan ösvényekért gazdagon jutalmaztatik meg a' szép természet' szabad, 's minden conventiótól 's etiquettetől ment vizsgálata által. A' betegek és kisebb mozgásokra szorúltak szintolly szép, mint czélirányos mozgáshelyet találnak, Ida' nyughelyéig, a' nagy épület mögötti sétányon, Katalin' templomában, Amáliaudvar' vidékén, a' gyümölcskertben 's az ásványkút' környékin.

Kocsin történendő nagyobb kirándulásokra kellemes, hasznos és nagy mezőt nyújtanak Zólyom-vármegye' hasonlíthatlanúl szép hegyei, völgyei, a' bányavárosok' nézésremélto nevezetességei 's más népes ásványfürdők' közelléte. (Nem fölösleges szolgálatot vélek az idegen előtt tenni, ha ezen kirándulások' tekintetében némi útasítást adok néhány lapján munkámnak.)

Ki tulajdon lovak' hiával van, kaphat

*) Ezen többnyire a' mult nyáron készült útak egy különben is e' tekintetben érdemes hadi személynek köszönik lételöket.

itt elég paraszt előfogókat, egy a' vendéglő szobában fölfüggesztett bérjegyzet szerint, vagy Beszterczebányáról rendelhet meg bérkocsiféle alkalmat, ismerőse vagy az efféle szolgálata által igen érdemes Wágner úr' kereskedő háza által. Ezen bérkocsik' ára naponként, rendesen, 3 pengő forint, 's mind ezen olcsóság mellett teljesen megelégedhetni mind kocsi- mind lovakkal.

Legközelebbi kirándulás Zólyomra (Altsohl) történik, hol legérdekesebb az idegen előtt, az I. Lajos által 1350-ben épített halmon fekvő vár. Corvinus Mátyás örömest lakott nyaranként benne, hitvese Beatrix, szépen megújította, 1708-ban Rákóczy' híveitől hamuvá égetteték. Inscriptiók, zálogitások és házasság által különböző kezekre jutott, míg 1805-ben boldogult Ferencz király Eszterházy Károlytól megvette, most a' zólyomi kamarai uradalom' tisztsége lakja. Lajos király alatt 1382-ben országgyűlés tartaték itt, mellyben leányának, Máriának, trónra következés biztosítaték Magyar- és Lengyelországokban, Bethlen Gábor pedig 1619-ben itt tartá a' pozsonyi várból elrablott magyar koronát. Az idő maig nem tudá ezen szép városról a' királyi fény' bélyegét levakarni.

Innen egy óráig kell egy keskeny zordon, de nagyszerű, völgyben haladni egy másik régi várig, Dobroniváig. A' völgy — nereszniczi völgy — festőileg van magas hömböly (conglomerat) sziklákkal ékesítve, mellyek mesterséges goth épületekhez, számtalan apró tornyokhoz csalva hasonlók, a' vár pedig igen is hamar szemébe tűnik a' gyönyörködő utasnak, a' bal völgyoldal' egyik kerek emelkedésén. A' nyolcz szegletű omladék már régóta egészen ki van téve a' rontó idő' egész hatalmának, 's történeti érdeke mellett csak azon érdeme maradt hátra, hogy e' különben is gyönyörű vidéket diszesíti.

Más kirándulás történik Besztercze-bányára (Neusohl, Bistricza), hova a' fölebb leirt szép Garan-völgyön által másfél óráig kell a' jó úton kocsizni. Ribari, 's Hajnik, Kremnicska, 's Radvány-helységeken által (ez utolsó 1200 szorgalmas lakost biró mezőváros), az ezüstolvasztó hajlék mellett, a' kis Besztercze' vizén keresztül, az alsó kapunál, egy hosszú, kövezett utczába érni, melly a' Ring (gyűrű) nevezetű tojás idomú piaczczá terül ki. Itt balról csakhamar megpillantjuk a' fogadót „a' veres ráknál". Ezen veres rák a' beszterczebányai egyedárús, és minden egyedárusságok' hiányában szenved, úgy vendégelvén embereit, mint épen szeszélye hozza magával. Az idegen tehát minél előbb iparkodik testiségével számolni, hogy lelke táplálatához foghasson, kedvetlen érzéssel eltelve, 's félve, hogy ismét ollyasmire akadunk. A' monopoliumok ellen már megyünk az olvasztó hajlékba, hol a' sok vidéki bányákban nyert, 's az olvasztásra előkészített érczek megolvasztatnak, 's a' tiszta ércz tányérkerek tömegekben, mellyek az időnként átszakasztott kemenczéből apró gödrökbe folyó érczanyag által képzetnek, az úgy nevezett ezüst fuvarok által a' cs. k. pénzműhelybe vitetik. A' kemencze' átszakasztásának, vagy az ércz' megtisztultságának idejét az úgy nevezett ezüstpillám (Silberblick) mutatja meg, mellyet azonban az idegen mint csak igen gyakran az életben is igen könnyen elhibít, mivel csak a' hét' bizonyos napjain 's óráiban látható. Az érczek' próbáját, valamint az olvasztóval földalatti menet által összefüggő pergelő helyeket (hol a' durva érczek kénkövüktől megfosztatnak) 's más sokfélét megelőző készséggel mutatják meg a' királyi tisztviselők.

Nem messze ezen olvasztó hajléktól áll egy pompásan épült répaczukorgyár. Az ezt biró részvénytársaság valódi hazafiui törekvéssel tesz meg minden áldozatot, melly ezen vállalatot végre egészen sikerültté tehetné, de, noha a' gyár eléggé jól készült czukrot tuda előállítani, az eddigelé, részint az útjában levő általános akadályok, részint az éghajlati 's helybeli viszonyok által, virágzó haladásában gátolva van. Szép gőz készülete, és sajtója minden esetre érdemes a' meglátogatásra. Továbbá a' k i s d e d v é d o s k o l a, melly szerint a' honunkbeliek többnyire alakíttattak, örömest gyámolíttatik egy látogatással mind azoktól, kik az általános népnevelés' előmozdításában a' nemzeti jóllét' leghathatósabb mozgonyát pillantják meg. Megnézés nélkül nem maradható nevezetességei még a' városnak a' nagy réz, és vashámor, a' fontos fa-szállitás a' Garanvizen, 's az ehhez készített zsilipek

(Rechen), valamint a' szénégetés' munkálata. Ki az ásvány-gyüjteményekben gyönyörködik, fölségesen mulathatja magát Zipser A. K., egy leánynevelő intézet' elnökének, igen gazdag gyüjteményében. Bányászatot, más ércz-ásással összekötött munkálatokkal együtt, nem láthatni itt, az illyest látni akaró az 1¼ órányira fekvő Urak' völgyébe menend.

De ezen kirándulás már egész napot kiván, 's legczélszerűbben Szliácsról mehetni oda, mindjárt a' korábban tett fürdés után. Az út Beszterczebányán menvén keresztül, itt lovak váltatnak, vagy legalább jól megetetnek, míg egyszersmind magunk is jó sulyos reggelit veszünk be, mellyel visszatértig be kell érni, az Urak' völgyében fogadó nem lévén. Ekkor rendkivül szép vidéken által néhány száz lábnyi magas hegyre megyünk fel, mígnem a' híres bányahelyre jutunk. Itt a' szívességéről minden szliácsi vendég előtt már régóta ismeretes Bauer munkaszám-mester úr' vezérlése alatt először is Lajos'kút-aknája nézetik meg, melly annak, ki bányát soha nem látott, az egészről teljes képet adand. A' bányába lemenni kivánókat rendesen a' gáliczvizig szokás vezetni, melly rég és messze ismeretes azon tulajdonságáról, hogy a' belévetett vasdarabot rövid időn tökéletes rézre változtatja. Hires még azon oltár a' helység' templomában, melly mesterségesen van az itt található ásványokból összetéve, az aranyenyv (Berggrün) gyártás, mellyet a' lefolyó gáliczvízből kapni, a' próba-bolt, 's a' jégmenet (Eisstollen). Az ásványgyüjtők könnyen kaphatnak itt legszebb malachit, és más rézércz példányokat, valamint igen ritka szép égkék coelestin crystallokat.

Egy másik napot szentelünk az altgebirgi (óhegyi) völgynek. A' fürdőt ismét korábban véve Beszterczebányáról Jakabfalván és Ulmankán által egy csoda szépségű völgybe jutunk, hol egy óráig kocsikázva mind untalan új, és új kellemeket éldelünk. A' keskeny völgy végre tágosabb lesz, 's hátulsó fenekén, hol a' hegyfalak meredeken hanyatlanak alá, a' völgy' kimenetelét megszükítve, az óhegyi olvasztó hajlékok tűnnek tűzokádó torkaikkal elő. A' pillantat' festői, 's nem örömest látjuk magunkat olly hamar a' kürtők előtt.

A' magas kemenczékhez közel egy híres búcsú-templom emeli ki fehér fejét a' fák' homályából. Most az út egy jó darabig nem csekély magosságon vonúl el, 's ennek folytában új messzelátásokon legeltetjük szemeinket a' Sturecz-hegy' közeletét sejdítve. Az út egy regényes zuhatag (víz-esés) mellett visz végre a' hegy' tövében álló vendégfogadóhoz. A' fürdő-vendégek itt látják többnyire vándorlások' czélját, — 's miután itt egyszerű táplálékot vettek magokhoz, csak a' híres víz-esést tekintik meg, melly a' fogadótól jobbra a' moticskai malomnál miliárd ragyogó gyöngyökké veretten, egy kellemes mélységbe hull. Mennyi kép! millyent látni a' természet nem mindenütt enged a' halandónak. — A' zúgás milly kéjmámort, melly idvrészegséget teremt elő! — Nehezen válhatni meg e' képtől, mert a' mit itten egy óra ád, hosszan elfelejteti velünk az élet' minden keserét.

Kit a' hegy' megmászása, melly' csúcsán Liptó és Zólyom vármegyék' határát képzi, kit ezen két vármegye szép, 's szorgalmi 's kereskedési tekintetben igen fontos vállalata, t. i. egy szép, széles és könnyű járatú út' csinálása a' Stureczen érdekel, az nem könnyen tagadja meg magától azon éldeletet, hogy száz munkás között, 's a' puskaporral fölvetett sziklák' örök dörgése alatt tovább és egész az oromig ne hatna ezen hegységben. — Ezen út honunkat Galicziával, 's az úgy nevezett Krakó szabad várossal kötendi öszve, legrövidebb irányban. Ha ez megkészülend, a' Dunától 50—60 óra alatt a' Visztulához lehet menni. Minő mozdítást adand ez a' magyar-galicziai kereskedésnek, könnyen gondolhatni, 's a' híres boroszlói gyapjúvásár is sokkal közelebb hozatik a' magyar gyapjútermesztőkhöz. — Egy jó rész készen van már belőle, 's járható, az egész pedig 4—5 év alatt elkészülhet. Esti fürdésre Szliácsra visszajutván, alig lesz, ki az így átélt napot sajnálná, sőt az utazgatás' édét megízlelve, szíves örömest induland ismét útra a' harmaneczi völgybe.

Harmaneczre ismét Beszterczebányán keresztül visz az út. Magas hegyek, majd meredek sziklafalaktól koronázva, majd mindig zöld fenyvektől ruházva védik a' völgyek' legszebbikét, legmeghittebbét, hol fenyűgyántával terhes, élesztő levegő mellett a'

csendes vidéket, majd a' fatörzsököket lehengergető erdősz, majd a' fűrészmalom' kimért zöreje, majd a' vadász' messzehangzó kürtje verik föl álmából. A' völgy telve van meglepő nagyszerű természeti szépségekkel; iszonyú sziklatornyozatoktól majd elzáratni látszik, majd festői perspectivákra nyíl meg. Egy jégtisztaságú csermely, telve fényes kék pisztrángokkal, metszi keresztül, részint regényes hullásokkal, 's zúgása által a' fület gyönyörködteti, míg sugárainak 's gyöngyeinek csillogása által a' szemeket vidámítja. Középtájon, igen czélirányos 's a' szemet kellemesen meglepő helyen áll Leicht Sámuel' nagy papirosmalma, melly most, annak halála óta, egy részvényes társaságtól igazgattatik, 's megérdemli, noha sok kivánandót mutat is, hogy mindenki e' tájon utazó meglátogassa, mint legnagyobbat, és legjobban elrendeltet honunkban. Mellette vízvezetés van a' nagy hegységből kifelé, melly tisztaságra, ízre 's alacson mérsékletre nézve fölülmulhatlan vizet ad. A' megízlelés' éldeletét semmi idegen el ne mulaszsza! — és ha valahol a' graefenbergi földmives', Prisnicz', vizi gyógyintézete utánzandó volna, ez a' legalkalmasabb hely volna hozzá. E' völgy' legmagasáról nyomban átléphetni a' kertidomú, kicsin, de festői Túróczvármegyébe, hol a' hajdan hires stubnyai fürdő sok tűkörben buzog elő, mellyek' vize igen magas fokú, egyé majd 40° R. A' fürdő hely rendkivűl szép, a' fürdő' tulajdonságai a' mehádiaiéhoz hasonlítanak, a' vendégek' száma azonban igen csekély, — a' változó divat' állhatlansága halálos, bár méltatlan, csapást tőn ez intézetre.

(Vége következik.)

Egy jelenet Spanyolország' polgárháborúiból.

A' csatatér elcsendesült. A' halottfosztogatók El-Pastor' katonái által üldöztetve, oda hagyák a' rablott zsákmányt, az éj kiterjeszté sötét fátyolát a' sebesek 's megölettek fölött. Ott, hol, legmérgesebben dühöngött 's pusztított a' csatavész, összetorlasztva — úgy, mikép elhullának, hevertek az áldozatok. A' christinok közül egy fiatal vasastiszt vérvesztése miatt, mellyet egy kardvágás okozott, elerőtlenedve feküvék a' holtak' nagy tömegében. Az éj' hüvessége és csipős hegyi lég által megujulva, ismét eszméletre tért; a' holtak közül nagy bajjal előmászott 's megszökésre feszíté maradék-erejét. A' jól ismert nyomhoz, mellyet bátor és harczban edzett seregosztálya kevés órával ezelőtt követett, nem volt napvilágra szükség, hogy feltalálhassa azt.

A' sebesült vitéz már jó tova haladott, midőn ebugatást hall, melly hirdeté, hogy emberi hajlék' közelében jár. Ő a' hang után indula, 's legnagyobb erőködéssel egy kis hegytorkolatban magánosan fekvő falucska' első hajlékához vergődött. Hangos nevetés hallatszék ki a' ház' belsejéből, 's ez kellemetlenül érinté a' szegény sebes vándor' füleit, ki itt emberbaráti segélyre 's vendégszeretetre számolt. Nagy tüz mellett ült egy póremher, csinos, fiatal nejével 's a' helybeli kántorral. „Mindnyájan, mindnyájan elvesztek!“ 's e' szavaknál lángolt a' kántor' arcza, de ezen lángot nem vallásos jámbor gerjedelem szülé — „Carlos' dicsőséges fegyvere győzend mindenkor, mert ügye egyszersmind a' szent egyházé!“ — A' póremher alázat' mélységében vete keresztet magára.

„Haljon meg minden pártos!“ folytatá a' kántor; midőn kivülről egy fájdalmas nyögés magára voná a' háromnak figyelmét. Hirtelen ugrott fel helyéről a' paraszt, megragadá a' mindig kéznél levő escopetát, 's készült az ajtót felnyitni.

„Ki van az ajtónál? kérdezé a' fegyverzett paraszt; „Gente de Paz,“ válaszolt kivülről egy erőtlen szózat. A' paraszt feltaszítá az ajtót, 's maga előtt láta egy szép arczú 's nyulánk termetű lovas tisztet a' csak imént megveretett christinók közül.

Az egyszerű hegyi lakos, jóllehet a' segélykeresőben ügyének ellenére ismert, még is érzé e' pillanatban, hogy egy sebesült, fegyvertelen polgártársa folyamodik hozzá, A' kántor ellenben a' fiatal katonatisztet zordonan 's szembetünő boszszusággal fogadta; e' felebarátlan viseletet a' fiatal parasztnő is utánozni látszott, mert hasonlag ránczba húzta homlokát. Mindazáltal a' vendégszeretet' jogát nem tagadák meg a' jövevénytől, szerény kérelmére az éjjeli szállást megajánlák neki, 's a' hajlék' felső kis térén

mutattak helyet, hol fáradt tagjait kipihentesse.

A' hangos vigságot, melly azelőtt már rosz sejtést szült a' sebesült menekvőben, most elnyomák a' boszuállás' sötét gondolatai. A' kántor eleinte elhatározá magában, hogy Izabellának e' bujdokló párthivét, kit kezeibe játszott a' sors, önmaga szúrja agyon; de utóbb a' gyanútlan parasztal közlé tervét 's ezt bizta meg a' gyilkosság' végrehajtásával. Hogy a' pórnő e' gyilkos merényben meg fog egyezni, arról a' kántor mit sem kétkedék.

Midőn most a' sebesült katonatiszt nyomorú fekhelyén elterült, a' kántor félig suttogva kezdé elbeszélni azon vétkes undokságokat, miket a' királyné' párthívei elkövettek, átkait szórta azokra, kik a' trónbitorló asszony' ügyéhez csatlakoztak, 's azon nyilatkozással rekeszté szavait, hogy csak úgy, ha e' gonoszok egy főig kiirtatnak, nyerhetni meg az ég' kegyelmét a' spanyol nemzetre.

Az alatt, mint mondók, fekhelyére terült a' szerencsétlen tiszt. A' padlaton, mellyen nyugovék, sok repedés és nyilás vala, mellyeken alulról a' tüzvilág felcsillámlott. Hasztalan ügyekezett alunni; a' kántor' gonoszjelentésű arcza, a' hegyi lakos 's ennek nejétől tapasztalt hideg fogadás nem tévesztek el hatásukat, és sötét gondolatok foglalák lelkét el. Sebének fájdalmai még jobban felizgaták képzelőerejét 's rémképeket lebegtetének lelke előtt. Néha-néha bezárkoztak ugyan szemei, de a' legközelebbi pillanatban aggódva rezzent föl, mintha egy közelgő ellenség' lépteit hallaná. —

Végre füleig hatott a' háromnak suttogása; hideg borzadás futá végig tagjait. Mélyen hajlott le egy repedéshez, mellyen a' tüzvilág felszolgált. Ekkor észrevevé, hogy a' kántor megáldá a' parasztot 's nejét, mialatt a' hegyilakos élesre fent kést tart kezében, 's egy szándékba vett gyilkosságért előre bűnoldást kapott. Ezután a' kántor fekete capa-jába burkolódott, magyarázó pillanatot vete a' terem' padlására 's elhagyá a' hajlékot.

De a' kántor eltávoztával tünni kezde a' hegyi lakos' elszántsága is, 's a' gyilkoló kés kiesett kezéből. — Mindazáltal jelen volt még egy más tanácsadó, 's a' tűzhelyen kialvó szén egy furia' iszonyatos dühét mutatta. — Nejétől-féltében a' kést ujra fölvevé a' paraszt.

Isidro Imnaz, Conde de Nunez — így nevezteték a' halálra kijelelt áldozat — folyvást szemmel tartá őket, míg a' tűz ki nem aludt, 's ez nem gátolá élénk figyeltében. Hallá végre, mint izgatá a' nő suttogva férjét a' gyilkosságra; hallá a' gyilkosnak lassú lépteit a' hágcsón, melly nyughelyéhez vezetett. A' hold' gyönge világánál, melly a' házfedélnek egy repedésén beszolgált, megtalálta a' padlás' azon nyilását, mellyen fölment vala. Fölemelé a' deszkát, 's előtte állt a' martalócz' alakja, —

Az önmegtartás gyakran a' legélénkebb embert is hallatlan dologra készti, de a' személyes bátorságú férfi nyúgottan néz a' veszélyen végig, 's azután nyúl csak a' legjobb szabadító módhoz. Nagy volt a' veszély, mellyben a' fegyvertelen vendég forgott, — de gondolat és tett nála egy vala. Ő megrohaná a' gyilkost, még mielőtt a' hágcsóról ez szilárd állásba helyezteté magát; torkon ragadá meg, 's olly erősen szorítá gégéjét össze, hogy nem kiálthatott; másik kezével pedig kirántá a' kést markából 's az orgyilkost a' hágcsón lezuhintá. A' nő alant a' hágcsónál veszteglett, hasonlag késsel fegyverzetten, hogy befejezze a' véres munkát, 's alig zuhant le a' sötét térre, midőn a' fúria, hogy a' kántor' parancsát egészen teljesítse, vérszomjazva oda ugrott, 's a' fejet a' test' törzsökétől elválasztá.

A' késsel, melly meggyilkoltatására vala rendelve, fegyverzetten ugrott le Imnaz a' hágcsón, meglelé az ajtót, kirohant a' galád orgyilkosok' barlangjából, 's máshol keresett biztos menedéket, a' fúriára hagyván nap' keltekor a' borzasztó fölfedezést: kinek fürészté vérében gyilkos kezeit.

Sz....y.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 23-án Kegyenczek. Színjáték öt felv. Irta Birchpfeifer Karolina.

Egy a' többinél kevésbbé rosz müve Birchpfeifernek, azaz, ollyan, melly mint az újabb német szindarabok, színi hatással 's azon fölül, a' mi érdeme, minél kevesebb gyarlósággal bir. Egyébiránt az egész műben semmi mélység, sem-

mi erő: minden hatás a' bonyolódás 's meglepő helyzetek' varázsa által eszközöltetik.

Az előadással meg lehete elégedni. Bartha különösen jól eltalálta Potemkin' szerepét. Lendvayné, Lendvay (Agraffine, Mamanow) jól, Laborfalvi Róza (Daskoff herczegné) szinte. Hubenaynénak hangosabban 's nyiltabban kell szólnia, különben nem értjük. Déryné (II. Katalin) a' régi iskola' szellemében, igen sok mozgékonysággal, helyenként némi classicitással, de általában hatás nélkül játszott, mit szerepe' meddőségének kelljen-e tulajdonítani, vagy a' hibás felfogásnak, a' darabot csak egy látásból ismerve, nem merjük elitélni. — Ha Egressyné egyhangú szavalásával felhagyna, 's a' színen bátrabban 's illőbben állni 's járni megtanulna, igen lekötelezné a' közönséget.

Még egy figyelmeztetésünk van. Már említettük, hogy a' színen álló csoportozatnak czélirányosan kimértnek 's illedelmesnek kell lenni. Midőn a' czárné negyed magával kártyázni ül, hogy egyik kártyás hátat ne fordítson a' közönségnek, az asztalt egy kissé félszakra kell állítani a' leülés előtt.

Sept. 24. Lumpaci vagabundus. Tüneményes vígjáték, dalokkal, Nestroi' munkája. Fordította Telepy György.

Semmi kifogásunk a' bohózatok ellen: a' vasárnap' emberei is megkivánják a' magokét. 'S míg jobbat nem birunk e' nemben, tűrnünk kell az illyeket is. Figyelmeztetjük azonban színészeinket, hogy az aljast még aljasabbá ne tegyék, különben undorodást gerjesztenek. Bartha (Lábszij) nem csak látszott, de kivált eleinte igen piszkos is volt, 's néhányszori idomtalan bődülése 's ivás utáni böfögései minden jó ízlést megsértettek. Lendvay (Enyv) igen lankadtan 's kedvetlenül játszott. Élénksége mellett legilledelmesb volt Szerdahelyi; de a' kutyahirdetésben ő is beszélt ollyat, mit szerepéből kitörleni kell. Bartháné (Jeanette) igen helyén látszék lenni. Meglepőleg tünt ki Szatmári Karolina (Nelli) 's szép reményekkel biztat, mellyeknek teljesedését őszintén ohajtjuk.

Ezen jegyzetekből kitetszik, hogy a' bohózat helyenként jól adatott; de a' játék általában igen szakadozott és rendetlen volt. Színészeink azt látszanak hinni, hogy midőn gyülekezetet kell ábrázolni a' színen, az csak vaktából 's úgy magában megy, holott ezekre szintúgy készülni kell, ha nem akarják, hogy egymástól a' geniális rendetlenségben lábaikról leveressenek.

Sept. 25. Sírhölgy előjátékkal, öt felv. Barhdt J. F. munkája. Fordította H. F.

Egy ájulásból és felsikoltásokból szerkesztett darab, mellyet ohajtottunk volna, hogy színészeink jobban megtanuljanak; mert úgy nem kellett volna itt ott értelmetlen beszédeket 's toldozásokat hallanunk. (Szellemében és értelmében, megszegi, vagy megtöri, egyik a' kettő közül toldás, mit a' színész' hebegéséről is lehete észre venni.) Egyébiránt e' hiba a' jelen darab' hosszusága mellett legalább valamennyire menthető: különben ki kell mondanunk, hogy míg színészeink biztossá nem müvelik emlékezetöket, azaz, hogy attól legnagyobb tüzökben se hagyassanak el, addig számot nem tarthatnak egy miveltebb közönség' becsülésére. Mert az üres dörgések a' mai ízlést már ki nem elégitik: most érteni akarjuk, a' minek tapsolunk. Az észrevétel egyébiránt csak a' férfiakat illeti; mert asszonyaink sokkal inkább érzik, mi az illendőség, hogy sem vendégeiket hebegve 's készületlenül fogadják.

Sept. 26. Magyar Bábel. Eredeti vigjáték 1 felv. Irta Tuskó Simplicius.

Mézes hetek. Vígjáték 2 felv. Hell Theodor' munkája. Fordította Zsivora.

Az első egy beszédekre szaggatott vitatkozás, mellynek sok jó elvei a' közönségtől illő méltatást nyerének. Azonban az egész műnek szelleme 's érzelmei úgy látszik, korunk megett vannak, miért is jobbnak látnók azokat többé föl nem ingerleni. A' második egy takaros kis vígjáték, igen érdekes kis psychologiai belsővel, mellynek előadását némi memorisálásbeli hibákat kivéve, tökéletesen sikerültnek lehet mondani.

Sept. 27. Eleven holt házaspár. Vígjáték 1 felv. Lebrün' munkája. A' benne előforduló párdalt szerzette Szerdahelyi úr.

Kérők. Eredeti vígjáték 3 felv. Irta Kisfaludy Károly.

Az első szindarabnak elevenséget adott Szerdahelyi' játéka; annál lankadtabb és szakadozottabb volt a' másik, mellyet összetanúlt, pontos előadással fenn lehetne tartani, min annál inkább igyekezni is kellene, mert egy azon kevés eredeti darabok közül, mellyeknek színen hatása van. Ezen általános fogyatkozáson kivül még egyes hibák is voltak. Szerdahelyi nem találta úgy el Szélházyt mint Kényesyt (a' Csalódásokban). Szélházyban nem szelesség a' fő vonás, mint Kényesyben, hanem valami előkelő finnyáskodás, 's egy üres 's fölüleges nagy úrnak kevélysége. Megyeri (Perföldy) egészen az volt, a' minek lennie kelle:

Egy feszes, deákos; de becsületes ember, kiből azt nézzük ki, hogy olly leány, mint Lidia, hozzá mehetett feleségül. Ügyesen játszottak még Szentpétery (Baltafi), Kovácsné (Margit), Lendvayné (Lidi), Egressy (Károly), ha játék' elején nem akadozott volna. Laborfalvinak nem volt kitüntethető szerepe.

Sept. 28. Galotti Emilia. Többször tevők azon tapasztalást, hogy színészeink inkább birnak meg víg 's némelly társalkodási darabot, mint komolyt. A' mai előadás nem czáfolta meg e' tapasztalásunkat. Egy kissé életre valóbb, pezsgő vérűbb fejedelem, egy kissé ravaszabb, kígyóibb Marinelli, valamivel keserűbb, és csipősebb Orsina, csengőbb szavú Appiani és atya, 's egy tetemesen jobb anya 's az egész darab jól lett volna játszva; mert Lendvayné' játékával meg lehete elégedni. Mi az, hogy Egressy' játékán most semmi derültség nincs? Lépjen fel víg vagy komoly szerepben, bizonyos melancholia vonúl el játékán, melly azt talán legszebb hatásától fosztja meg. Itt különösen egy könnyelmű, éldelni lángoló fejedelmet kell vala adnia, 's egy sunnyogó, életuntat, setétvérűt adott Fáncsy (Marinelli) nem mondhatni, hogy elrontotta volna szerepét; meg volt simanyelvűsége; de hibázott a' fulánk, melly őt félelmessé, irtózottá tegye. Laborfalvi Róza sok helyeit igen jól adta szerepének; de több belső nyugalommal kell vala játszania, hogy nagyobb háborodást, elkeseredést 's boszúvágyat mutathasson. A' színésznek mindig kell annyi belső békét megtartania, hogy játékán uralkodhassék. Ezen kivűl mélyebb hangjaiban valami férfias volt, mi asszonyi szerepnek roszszúl áll.

Sept. 30. Zampa. Nagy daljáték 3 felvon. Irta Melesville, muzsikáját Herold. Elmenrich Friderika után fordította Szerdahelyi.

Ez alkalommal Déryné 3 v. 4 koszorút kapott. Nem akarunk a' felett vitatást indítani, valljon most volt-e leginkább ok, Dérynét kitüntetni, csak azt állítjuk, hogy ha egy koszorút kap vala sok helyett, illőbben lett volna megjutalmazva. A' királynak csak egy koronája van, 's épen azért becses, mert egy. Ha koronája annyi volna, mint ünge, vagy kabátja, olly mindennapivá aljasodnék, mint köntösei. A' művészt egy alkalomra, ha illeti, csak egy koszorú illetheti: a' második, harmadik már csak kisebbíti az elsőnek becsét 's azt jelenti, hogy az elsővel nem adtunk oda mindent, hogy az csak fél tetszés, fél javalás volt; ('s erre minek a' koszorú?) 's a' teljes javalást csak eldaraboltan a' 2-dik, 3-ik vagy 4-dik koszorúval adjuk meg, mint ha valakinek arany helyett csupa krajczárokban fizetnők ki díját, hogy az többnek lássék 's minden alkalmatlanság nélkül lehessen rajta zöldséget 's egyéb konyhára valót vásárlani. Azt halljuk, némelly színészeink az alföldről egész kocsiderékkal hozták a' koszorút, mi talán igen jó volna — takarmányúl — tehénnek; de becsüljük meg a' művészt avval, hogy szellemi díjaik' jelei a' sokszorozás által el ne aljasodjanak.

October' 1-én Nőragadás az álorczás bálból.

Oct. 2. Mariana. Szinjáték öt felv. Irta Tritschke Fridrik. Fordította Jakab István.

Egressy Gábor (Pierre) jeles, Laborfalvi' szorgalmas játéka mellett is az egész előadás igen bágyadt volt, mit talán egy részt a' nem eléggé pontos megtanulásnak, vontatott, össze nem vágó dialogis ílásnak tulajdoníthatni; de különösen gyenge volt szerepére Komáromy (Gonzaga Ferrardo), finomság és uriasság nélkül játszván a' ravasz és gonosz herczeget, holott az ő 's Egressy' szerepe az, minek a' különben lassu darabot életben kell tartani. Bartha, mint mai csekély szerepéből kitünt, komolyan látszik venni a' színészetet, a' minek csak jó sikere lehet. Telepy kis szerepét jól 's élénken adta. **V.**

IGAZÍTÁSOK. Az Athenaeum' második félévi 11-dik és 12-dik számaiban 161. szelet. 14. sor. „egy haza' polgári rendét" *helyett* egy hazapolgári rendet. — 166. szelet. 26. sor. „Quantus decor" *helyett* Quartus decor. — 167. sz. 24. s. „Fanhat palatinus" *helyett* Fanhal palatinus és 47. sor. „Queted de Bache" *helyett* Queled de Bache. — 179. szel. 16. s. „non tenemur indicare" *helyett* non tenemur iudicare. — 180 sz. 21. „Oztha helység" *helyett* Outha helység. — 29. sor. „Mozoucha varmegye" *helyett* Moroucha vármegye, — 35. sor. „castri de Mozoutha" *helyett* castri de Morouch. — 38. sor. „filii Peiri" *helyett* filii Petri. — 47. s. „varbóli nemesek" *helyett* várbeli nemesek. — 181. sz. 22. s. „kurakói" *helyett* karakói. — 34. s. „Csomát" *helyett* Chamát. — 40. s. „karambai" *helyett* karamphai. — 50. sor. „palásti Liphownak" *helyett* palásti Lipthownak. — 183. szel. 5. sor. „mintsem jobbágyfiúk közé alászállította" *helyett* mintsem jobbágyfiúvá lenne, következőleg, hogy a' király őtet érdeme' jutalmául a' királyi vitézszolgák' rendjéből jobbágyfiúk közé alászállította. — 194. szel. 38 s. „Detriro" *helyett* Detrico. — 186. szel. 13. s. „hét vezéreinek" *helyett* hét vezéreink. — 27. s. „Czehin" *helyett* Crachin. — 28. s. „Czachinum" *helyett* Crachinum. — 48. s. „birói levele" *után kimaradt:* mellyben. — 187. sz. 1. s. „de generatione" *helyett* de genere, vel generatione.

Szlemenics Pál.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden hedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

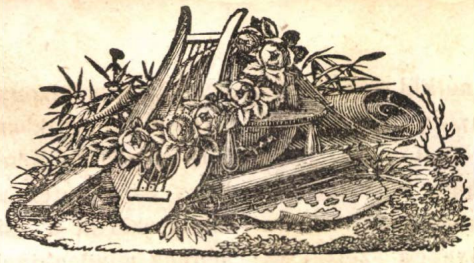

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 15. 1837.** **31. szám.**

Tartalom: Philosophiai vázolatok. *(Tarczy Lajos)*, 481. sz. — Szliács, vége. *(Dr. Czilchert Róbert)*, 485. sz. — Tiszaparti népdalok. *(Tóth Lőrincz)*, 488. sz. — Kastély és temető. *(S**)*, 490. sz. — Magyar játékszíni krónika. *(V.)*, 495. sz.

Minden ismeretet a' kor' szükségeire 's kivánataira, a' jelenlét' nemesítésére 's a' jövendő' elkészítésére fordítani 's a' lehetségig élethe hozni, ezt kivánom én mind azoktól, kik a' köz dolgokban forgandók.

Kölcsey.

Philosophiai vázolatok.

I.

Vázolatoknak neveztem ez elmélkedéseket: 1.) mert tapasztalásom szerint az ollynemü tárgyak, millyenek itt megpendíttetnek, sokak előtt mint váz, ijesztő rémalaknak látszanak, a' mit a' marczangolt tetemről itélve némileg következtethetni is. Czélba senkit e' vázolatok nem vesznek — bár silányságokat guny' tárgyává tenni, némi nyereség volna a' közönségre nézve —: mind e' mellett — mint eddig, ugy ezentúl sem lesz czélzata e' soroknak akárkit is megbántani; — mi kár hát, ha az itt általában megrovott hiuságot, önzést, aljasságot stb. valaki magára magyarázza! — Vázolatoknak neveztem e' közleményeket 2.) azért, mivel csonttetem-alakúak, mellyeken hús bőr csak itt ott van, — sőt e k k o r egész csont-darabjai is elkallódnak, mellyeket ám szépítsen, egészítsen ki az olvasó magának. Néha a' fej-, máskor a' szív-, majd a' hascsontok stb. (mert illyenek is vagynak a' szellemi világban) jelennek meg illy alakban az olvasó közönség előtt: de hiszem — miután rendszeres nagy egészet folyóirat nem vehet föl, nem helyes-e a' következtetés, hogy egyes darabok se jelenjenek meg viruló egészségben — mi nyavalygók sinlésünk' nyomait semmi munkánkon el nem titkolhatjuk!

De tán illy apró czikkelyek el is hibázzák a' közczélt, a' mindnyájunk ohajtotta közértelmességet? Tán rendszeres munkák' közre bocsátása nagyobb hatással lenne az egyetemi miveltségre, erősb fényü világot árasztván el a' sötétben." Tisztelem én a' „M i k e l l a' m a g y a r n a k" czimü munka' iróját: de e' véleményben vele nem osztozhatom. Mert tegyük fel — a' mi nem áll — hogy a' tudományok' minden ágaiban rendszeres munkák közre bocsáttathatnának: valljon lenne-e ezekre olvasó közönség? Igenis, de mi parányi? mert ha a' legközérdekűbb 's semmi előkészületet nem kivánó munkákból is legfelebb ezer példány kel el; ugyan mennyi fogna elkelni mathematicai, philosophiai, physicai 's egyéb mivekből? Tán 400, 's ennek is egy negyede hihetőleg olly könyvtárokba kerülne, mellyekbe megvenni szokás minden magyar könyvet, de olvasni nem. Nem azon meggyőződéssel tart-e a' nagyobb rész, hogy a' szellemi szükség

nem szükség, könyvolvasás nélkül megélhetni, — enni inni legyen elég — aztán ruha, bútorok minél csillogóbbak, ez az indigentia. Nem szól-e a' köztapasztalás, hogy agyon unatkoztak is, ha könyvet vesznek kezökbe, ennek vastagsága vagy vékonysága szerint határozzák el magokat ennek el vagy nem olvasására? Hát még ha feszült gondolkozás is kivántatik a' munka' megértéséhez? ekkor a' homályos érthetetlen irásmód' itéletének pálczája töretik el az iró' feje fölött, 's a' könyv — ha bár olly vékony is mint Argirus' historiája — nyugalomba tétetik. — Ime egy példa a' könyvolvasás' szeretetére. Széchenyi' hitele megjelenvén, azt kérdi A. B. földesurtól „olvastad e' már Széchenyi' hitelét?“ —„Igen“,— „hát hogy tetszik?“ — „nem ér semmit; aztán mi különös! minap a' lovakról irt, most meg már a' theologiába keveredik.“

Én azt hiszem, hogy a' parányi közértelmességet, melly hazánkban minden lépten tapasztalható, rendszeres munkáknak az olvasó közönség' kezébe átadása semmi esetre nem emelné olly biztosan kivánt magasb fokra, mint időszaki folyóiratok, ha t. i. ezek dologhoz értő férfiak által vezettetnek. Mert 1.) rendszeres munkáknak nincs akkora olvasó közönsége mint folyóiratoknak. Időszakonként megjelenő 's legfelebb egy pár ívből álló újságot (ez a' köz neve) azok is elolvasnak, kik különben alig vesznek könyvet kezökbe, ez olvasás rendes szokássá válván, mit e' szerint elhagyni nehéz. 2.) Rendszeres munkák természetöknél fogva feszesebbek, a' formához jobban ragaszkodók 's így, mint a' nagyobb rész előtt idegenek, czéljaikat bizonyosan elfogják téveszteni. Ellenben a' folyóiratokban azon kivül, hogy a' tárgyak' tarkasága tetszik a' nagyobb résznek, népszerű nyelven 's előadással levén egyes tárgyak fejtegetve, észrevétlen, édes labdacsokba gyógyszerek rejtve, egyes jó magvak, egyes gondolatszikrák elhintve, ezek sokszor tudatlan elfogadtatván, azon igen gyakran tapasztalható tüneményt hozzák elő, hogy egyes emberek' gondolkozás-módja élete, egyszerre jobbra, nemesebbre szeliditül. — Külföld' példája, melly szerint tudományos folyóiratok a' rendszeres tudományoknak nem megelőzői, hanem gyümölcsei, illy folyóiratoknak hazánkban, hol nemzeti nyelvünkön rendszeres munkák alig vannak, kiadása ellen, véleményem szerint

semmit sem bizonyítnak. Mert ha a' tudományos folyóiratok' származásának korát gondolóra veszszük: lehetetlen azzal nem tartanunk, hogy azok jótékony eszmének következetei, melly szerint a' csinosbuláshoz, lelki miveltséghez mindenkinek joga levén, ne zárassék el a' nagyobb rész ezen jogával élhetéstől, sőt vétessenek használatba minden eszközök, mellyek e' káros monopoliumot ledöntvén, nyujtsanak módot a' nagyobb résznek is lelke' mivelésére, 's ne zárják a' tudományt olly ládákba, mellyekhez csak a' nemzet' egy 's kisebb osztályának van kulcsa. Tekintsünk a' franczia nép' alsóbb osztályára, véleményem, úgy hiszem, azonnal igazsággá válik. Azonban abból, hogy honi nyelvünkön még nincsenek tudományos munkák dolgozva, nem látom szükségkép következni azt, hogy tudományos folyóirat se adathassék. Ha nem volnának hazánkban rendszeres ismeretekkel biró férfiak: akkor igenis inkább következnék a' fölebbi állitás; ha ugyan, ekkor, az illy folyóirat' czikkelyei hihetőleg czélszerütlenek lennének. De miután rendszeres ismeretekkel biró férfiakkal dicsekedhetünk — már az mindegy levén — franczia vagy német stb. munkák által mivelték-e magokat ennyire: az alatt míg nemzeti nyelvünkön tudományos munkák készülnének, ne vonassék meg a' lelki táplálék a' nagyobb résztől is. Ám megengedem, hogy felületes, félszeg ismeretek is lehetnek következései a' csupa folyóirat-tudományosságnak: hanem, véleményem szerint, félszeg ismeret is jobb, 's végetlenül nagyobb becsü, mint semmi ismeret, mert az emberi, ez baromi állapot; — eltévedni emberi dolog, — ki soha nem hibázott, alig fog szilárd elvekre szert tehetni, — egy nevetségessé lét, egy pirító botlás, egy értelmes helyre igazítás meg fogják támadni a' félszeg ismeretekkel biró, 's tán merészen vagy elbizottan túlcsapongó' minden erejét, 's épen arra, a' mi a' további feladat, rendszeres ismeretek' gyüjtésére serkenteni. Egyes apróbb tárgyak — mondhatnám — egyes virágszálok a' tudományok' nagy kertjéből csak rugalmúl szolgálnak magának a' forrásnak, mellyből illy kincs meríttetett, megismerésére, a' különbféle tárgyak között, mellyek egy tágkörü folyóirat' körében foglaltatnak, olly irányt, olly tudományt választván kiki magának, mellyhez legtöbb vonzalmat, és így hihetőleg legtöbb erőt is

érez magában, 's melly tán egy illy ébresztő tudományos folyóirat nélkül örök némaságban szendergett volna. Épen ezért, ugy tekintem én az Athenaeum' szerkesztésére vállalkozott köz tiszteletben álló férfiakat, mint a' közértelmesség', a' nemesb 's szelidebb gondolkozás' terjesztőit, mint férfiakat, kik tudván, hogy a' rendszeres munkák több okoknál fogva a' nagyobb rész előtt férkezhetetlenek, különbféle édességekben 's édességek mellett' boldogító magvakat hintegetnek e' parányi értelmi súlylyal biró hazában; 's ha csak század részнyi termékenységet mutatandnak is a' honi keblek, mint a' honi föld, ugy e' nagyszerű vállalatot bizonyosan az egészre áldást árasztó gazdag gyümölcsök fogják koszoruzni. —

(Folytatása következik.)

Tarczy Lajos.

Szliács.

(Vége).

Ki a' természetet még jobban akarja fürdése alatt éldelni, látogassa meg a' gyönyörű kilátás végett a' beszterczebányai calváriahegyet, Kopahegyet, Tajova hegyi környéket, hol megnézésre méltó műhelyek vannak az ezüstnek elválasztására a' réztől; tekintsen el a' micsingei savanyú vízhez, 's általában nézze meg a' szép fekvésű Beszterczebánya' környékét.

Azonban majd minden vendég előtt legnagyobb látogatási ingerrel bírnak Selmecz, — és Körmöczbánya a' köztök fekvő Szklenó, és Vihnye fürdőkkel. E' négy helyet Szliácsból meglátogatandók, jó két napot szánunk rá, 's mivel mint alább megmutatandom, a' rövid félbeszakasztás nem hogy ártana a' fürdés' sikerének, hanem inkább használ, e' kirándulást mintegy a' fürdési idő' közepe' táján lehetne végre hajtani, és következő módon: Reggeli 4 órakor gyors lovakon elhagyjuk Szliácsot, 's szép völgyeken sietve keresztül 8ra Körmöczbányán vagyunk. Itt a' nevezetes dolgokat megnézzük, p. o. a' jeles pénzverő műhelyt, hol a' híres körmöczi aranyok veretnek *), 's a' nagy aranybányákat, korán vett ebéd után pedig, legalább 1 órakor megindulunk a' 3 órányira fekvő Vihnyére, vagy Eisenbachra, keresztül menve ez útban a' bájos szép Sz. Kereszten, hol a' beszterczei püspök' nyári lakja van, majd a' Hliniken is, melly nagy homokkő fejtőjeért közel távol híres, 's egész országot malomkövekkel tartja.

Vihnye rendkivül kellemesen, és regényesen fekszik, szűk, magas hegyfalakkal bezárt völgymélységben. Van egy nagy fürdő, 's több lakháza, míg a' közel fekvő falu is kényelmes tanyát ád a' számos vendégnek. Anyagdús, meleg vasas savanyúvize egy igen nagy közös tükörben használtatik fürdésre. Mérséklete magasabb a' szliácsiénál, de szabad, és kötött szénsavanyban sokkal szegényebb. A' vidéken csalódásból azt hiszik, hogy hatása azonos a' szliácsi vízével, csak kisebb mértékben, azért sokan, kik a' szliácsi viz' nagy behatásától a' testalkatra félnek, ezt előbbre teszik, — 's tán ez oka, hogy itt a' fürdő-társaság többnyire dámákból áll, mert csakugyan kemény itélet volna azt a' selmeczi 200 bányatanulónak tulajdonítani. Itt a' kinek tetszik megis fürödhetik, a' helyminéműségeivel megismerkedhetik, talán néhány ismeretes fürdővendéget megis látogathat, 's a' roppant természetet éldelheti, 's azután álomnak ereszkedhetik, hogy másnap korán reggel már 4kor útnak induljon Selmecz felé.

Mindig fölfelé a' völgyben, természeti kellemekkel gazdagon megrakott vidéken, 's ezen helységek' characterére számos bányamenetek, kallók, 's átjáró tulajdon öltözetű bányászok által mindig emlékeztetve, másfél órai kocsizás után a' hegyre jutunk „a' Veres kúthoz" több mint 400 bécsi ölnyire a' tenger fölött. Itt meglátjuk a' régi bányavárost, nem kiterjedten, hanem mintegy a' hajló völgyoldalokra mázolva, falat falon, tetőt tetőn. A' nézet szép, a' benyomás tulajdon! Pótlást adjanak-e lakóinak e' magas hegyi épületek földbeli, világhijányos tengésökért? — vagy

*) A' mit egy német költő Franciaországban az újszületésű pénzdarabhoz elmonda, itt is elmondhatni: Ifjú tallér! minő sors vár rád! melly sok jót, és melly sok roszat okozandasz! mint védended a' vétket, foltozandod az erényt, mint szerettetel, 's mint átkoztatol ismét! mint segitendesz bujálkodni, keriteni, 's ölni! mint bujdosandol fáradatlanúl, századokig tiszta, 's szennyes kezekben, mig végre bűn-teherrel, 's vétek fáradtan a' tiéidhez gyüjtetel Ábrahám' kebelében, ki összeolvaszt, megtisztit, 's átváltoztat egy új jobb lételre.

itt csak az életfactorok' dualismusa mutatkozik egy más módon? — Igen, szegény légy, ha végre e' tejköcsög' tengermélységéből kitalálsz mászni, szabadabban, biztosabban lélekzel annak karimáján.

Még egy félórai bajos kocsizást, 's „a' magas háználi" fogadó előttünk áll a' város' közepén. Rövid reggelizés után a' híres bánya, 's erdősz-academia legelsőben is megnézendő, hol egy szép chemiai műhely, gazdag ásvány, 's geognosticai gyüjteményt, tanulságos mintaszobát (Modellenkabinet) fogunk látni; azután hegyről hegyre járva megnézzük a' különben nem rút várast, melly 18,000 lakosai között több ezer bányászt számlál. A' kamaraudvar, mint a' fő kamaragróf' lakja, a' bányatörvényszék, a' tanácsház, az új evang. egyház, 's az új gymnasium, a' templom a' hasonlíthatlanul szép calvaria-hegyen legszebb épületek benne. E' nevezetességeket megnézve, azonnal indulnunk is kell Szklenóra, ha estve Szliácson akarunk lenni.

Kit a' bányászat jobban érdekel, legalább egy napig Selmeczen maradand, 's azért a' legkülönbözőbb, 's legmélyebb aknák, a' híres Sitkó-gépelyének, melly 1080 lábnyi mélységről 24 óra alatt 97,545 köbláb vizet emel ki, stb. megnézésével jutalmaztatik meg. Egy nagy gőz-zúzómű volt 72 zúzó törzsökkel a' közel Bélabányán, de fájdalom, már megszűnt lenni.

Tizenegy órakor elindulva, a' csekély Béla-bánya felé vivő úton haladunk, míg nem balra fordulva jókor, úgymint délutáni fél órakor, Szklenóra érünk, itt ebédelendők. Ezen fürdő hely honunk' e' részében természeti szépségre, elrendelésekre, 's építésre nézve kétségtelenül legszebb. Van több emeletes háza, fenn lakszobákkal, alant fürdő tükrökkel, fölebb pedig egy kellemes fekvésű falu, Szklenó, szép, mesterséges sétányok, egy barátságosan mosolygó tágas völgy, szelid vidító éghajlattal, mellyek e' helyet igen kedves nyári mulató helylyé teszik. A' viz, melly különböző tükrökben különböző, 's itt ott igen is magas mérsékletet mutat, kénköves, 's nem egészen távozik el a' bécs-badenitól, minden esetben pedig egyike a' legnagyobb figyelemre méltó magyarhoni vizeknek. Igen nevezetes itt egy a' természettől gőz-izzasztó fürdővé szánt barlang, mellyben senki nem tartózkodhatik a' nélkül, hogy rövid időn élénk kigőzölgésbe ne jönne. Igen okosan használtatik ezen fürdő sok bajoknál mint előorvoslása a' szliácsi fürdőnek, 's a' fürdő-krónika szép példáit mutatja az itt meggyógyult rheumának, bőrkiütéseknek, stb. évkönyveiben.

Három órakor hazafelé kell indulni. Utunk ismét sz. Kereszten által megy, Saskő' szép romjai mellett megint Bucsán, 's Hajnikon keresztül, 4—5 órai útazás mellett haza Szliácsra.

Dr. Czilchert Róbert.

Tiszaparti népdalok.

I.

Tisza' partján van egy hajó kikötve,
Benne fekszik az én Bandim megölve,
Jertek, lányok, öltöztessük bíborba,
Temessük el egy nefelejts bokorba.

Tisza' árját bús szemeim nevelik,
Mert szemeim kedves Bandim' nem lelik;
Széles ország Magyarország, de benne
Nincs, ki olly szép, nincs, ki olly karcsu lenne.

Debreczenben magyar hiten születtem
'S bánatomban apácza nem lehettem,
De elmegyek a' pusztákra egyedül
'S velem hordom rézgyűrűjét kincseméül;

'S jön a' diák kérve tőlem szerelmet,
De nem talál bús szememben kegyelmet,
Jön a' kalmár debreczeni vásárra
De nem vonja könnyes szemem' magára.

Csalfa diák, csalfa kalmár menjetek!
Mint a' lepke, úgy csapong szerelmetek,
Minden vásár, minden város újat ad
'S régi hűség, régi szép szó elmarad.

II.

Bandi! Bandi! mért hagyál itt magamat,
Avagy csókra mért szoktattad ajkamat,
Csókra szoktam, csók nélkül nem élhetek
Sivatagban egyedül nem lehetek.

Két hete lesz maholnap, hogy itt lakom,
'S ki sem nyílt még holdvilágnál ablakom,
Híven sírtam Bandi' sírján naponként
'S űlteték rá nefelejtset 's estikét.

Tegnap is nagy volt az eső, nagy a' szél
'S én ott űltem Bandi' sírja' kövinél,
'S az esőben áthűtöttem magamat,
Az erős szél összedúlta hajamat.

Jobb a' házban, szárazon és melegen,
Mint oda künn az esőn és hidegen;
Bús virág a' sír' virága; Petinek
Píros arczán szebb virágok termenek.

Peti ezer között is legszebb legény
'S olly szerelmes, úgy eped felém szegény;
Naponként hoz Tiszapartról ibolyát,
'S könyörögve, mosolyogva adja-át.

Peti jó barátja is volt Bandinak,
Gyakran együtt egy kulacsból ittanak;
Nála méltóbb, senki sincs hogy kövesse
'S hogy a' jámbort elfelejtesse.

III.

Furcsa leány az a' Panni
Tüzesen tud kacsintani,
'S mégis, ha ki feléje lép
Felsikolt, mint organasip.

Bolondnak tartja a' legényt,
Kínozza és öli szegényt,
Mert van-e kínzóbb gyötrelem,
Mint csalt remény, csalt szerelem?

Betekintek az ablakán,
Talán ott űl anyja jobbján,
'S még kis keze orsót pörget,
Kegyes zsoltárt énekelget.

Jaj istenem, hamis Panni!
Hogy tudál így reá szedni? —
Anyja czipót dagaszt kivűl
'S ő benn' legény' ölében űl.

A' szép huszárt átöleli,
Csókolódnak, mint két gili
'S orgonasíp természete
Hejj! ugyancsak elfelejtve.

Már nem hiszek a' leánynak
Kacsintási szerte szállnak,
Gyújtnak itt is, gyújtnak ott is,
'S ég tudja, kit áld a' hamis.

Tóth Lőrincz.

Kastély és temető.

(Németből.)

Keringve emelkedett a' por az élettelen országuton, 's hátul a' fakósárga rozsföldek fölött setétkék felhők, mint egymásra torlasztott óriási hegytömegek, tornyosultak, — midőn egy öreg kiszolgált katona jött rosz vászonköntösben, hátán iszákját hordozva, jobbkézen pedig egy mezitlábu mintegy nyolczéves leánykát vezetve. A' vitéz magas 's erős szál ember vala, kit kor 's nyomorúság sem valának képesek megtörni, ámbár szemei már látás-erejöket elveszték, el haja is egykori színét; 's ez utóbbi, mint szélvésztépte vitorla a' hajótöredéken, lebegett feje körül.

Midőn ama' helyre jutott a' vándor, honnan hársfasor vezette egy lapályon-fekvő csinos városkába, az országutról eltérve, ide irányzá menetét. Nagy esőcseppek hullottak már, midőn a' városka' közelében egy kocsmához érkezett, hova gyermekével befordult. Itt a' városkából több lakos — 's köztök a' lelkész is 's néhány szomszéd-vidéki paraszt — jelen volt, mint a' kitörendő zivatar elől menekvők. Az idegen belépett 's magára vonó a' kandiak' pillanatit. Nyájasan köszönve, a' szoba' hátrészében üresen állott padhoz mene, botját 's iszákját letevé, 's leánykájával, ki elfáradásról panaszkodék 's kit atyai gyöngédséggel csókola, leült 's a' fogadóstól egy pohár olcsóbbféle bort kért.

„Kegyelmed hihetőleg messze földről jő — szóla Menius (ez volt a' lelkész' neve) — mert e' leányka igen fáradtnak látszik?"

‚Bizony messziről, igen messziről!' válaszolt az agg vitéz mélyen sohajtva.

„'S kétségkivül a' vitéz nem sokára utjának czéljához ért?" folytatá kérdőleg a' lelkész.

‚Utam' czéljához? — kérdé az öreg — az én utamnak nincs czélja. Én katona valék a' hannoverai király' szolgálatában, a' csaták megnyomorítottak, 's hadi fogolylyá lettem; most koldus vagyok. Nőm mindenhova, Angliába 's Francziaországba, hiven kisért, míg

végre minden erejét elveszté 's egy franczia kórházban megholt. Ez minden, mit önnek életpályámról röviden mondhatok.'

„Szegény jó öreg — szóla Menius — 's most mit szándékozik tehát cselekedni?"

‚Koldulásnál mi egyéb van hátra? — viszonzá az idegen — ki fogadna szívesen egy élemült kór-embert, 's egy még neveletlen leánykát magához?'

„Ne kétkedjék az isteni gondviselésben, mellynek utait mi gyarló halandók nem mindig láthatjuk által — válaszolt Menius; — tán kegyelmedet épen az vezeté ma ide. Városunkban néhány nap előtt meghalt a' sirásó; szolgálata csekély, de bizonyos jövedelemmel jár, 's a' temetőben számára egy kis hajlék is van; a' hely most üres. Ha nem vonakodnék e' szolgálatot elfogadni — — —"

‚Nem vonakodnám-e? — kiálta-fel az idegen, 's szivének rendkivüli megindulása arczvonalmiba tükrődzék vissza. — Nekem nincs mitől vonakodni. Ha e' szolgálat, tisztes jó férfi, enyém lesz, úgy a' gondviselés' munkájának nézendem, melly engem zivatar 's eső által vezérlett ide.'

„Legyen! — szóla Menius — várjuk-be a' zivatar' elmultát, majd aztán a' kastély' földesurához vezetem —"

‚Az ég áldja meg önt — válaszolt az öreg, 's két fényes könycsep gördült elbarnult arczán alá. — De mondja meg ön, mint nevezik e' városkát, melly itt közelben látszik?'

„A' városnak 's kastélynak egy neve van, 's Frankenthalnak hiják."

‚Frankenthalnak? — rebegé az élemült vitéz látható megrázkodással — az lehetetlen!'

„Lehetetlen? — kérdé Menius — és miért?"

‚Frankenthalt — folytatá a' koldus — hol sok, sok év előtt valék, a' mennyire emlékezem, sűrű fenyűerdő környezé.'

„A' fenyűerdőt kiirtották."

‚A' kastélyon pedig négy szöglettorony emelkedék fényes gömbökkel, mellyek liliomot képezének, 's azokat már messziről lehete látni.'

„A' tornyokat az uj birtokos lerontatá 's az épületet ujabb izlés szerint alakittatá."

‚Ugy-e! — felelt szünet után a' koldus. — Most minden ember már sajátszerüleg épittet. El a' régivel! hisz' urai különben is rég sirban nyugosznak.'

„Igen, sírban — folytatá Menius. — Midőn az utolsó birtokos kénytelen volt a' kastélyt eladni, én még hittudományt tanulék Heidelbergben, 's csak öt éve, hogy Frankenthalba jöttem. Mondják, hogy ő vad, durva férfi volt, 's a' jószág igazságtalanul lett sajátjává. De igazságtalan uton szerzett vagyon nem hozhat áldást. Ugy történt itt is, mert a' bitorló ur nyomorban 's inségben halt-meg. Egészen más ember a' mostani birtokos, ő a' legderekabb 's emberszeretőbb férfi e' nap alatt. De hiszen meg fogja majd kegyelmed őt ismerni."

Azalatt a' zivatar egész erejével kitört 's félbe szakasztá a' kettőnek beszélgetését. Az eső sebes ár gyanánt omlott alá; a' mennykövek eldördültek a' hallgatag síkság fölött, 's a' villámok' tüze szemvakitólag czikázott a' réz-színü felhős égen.

A' parasztok ablakon keresztül mereszték szemeiket az elemek' kün-háborgó zajába, 's keresztet hánytak magokra mind egyik villámsugárnál, melly a' távol-hegyeket megvilágítá; a' lelkész pedig leemelé fejéről bársonysipkáját, 's kezeit csöndesen imádkozva kulcsolá össze, mi közben az aggkatona, botjára támaszkodva, mély gondolatokba merültnek látszék, a' kis leányzó pedig elfáradás miatt a' padon elaludt. — Csak a' régi falióra' réz-függetyűje járt egyenlő kettyegéssel ide 's oda — félbe szakasztván a' sircsendet, melly a' homályos szobában uralkodott.

Végre a' zivatar szünni kezde; a' felhők lassanként a' hegyek mögé tüntek el, 's a' nap búcsúüdvezletét veté az ablak-üvegekre, mellyeken még esőcseppek folytanak alá.

„Áldassék isten' szent neve! — szólt a' lelkész, és sapkájával fejét ujra befödé — a' zivatar elmult, 's nekünk nemcsak nem ártott, de áldás' nyomait hagyta földeink 's réteinken. — Most jöjön velem öreg, ha magát elég erősnek érzi, megtenni a' kis utat a' kastélyhoz."

‚Készen vagyok parancsára' — válaszolt az aggkatona; a' bor' árát lefizette 's felkölté az alvó leánykát. ‚Jer, jer Lenkám — szólt gyöngéden hozzá — ha isten' akaratja, ismét uj hazát leltünk!' — Ezt mondván, kéznél fogta gyermekét, ki csak nehezen ébredett-föl, 's követte az emberbaráti lelkészt, ki már kilépett a' borházból, melly előtt, boldo-

gabb jövendőnek nyilt kapujaként, csillogott a' két hontalan elé egy játszi szivárvány.

*

Wildau, a' kastély' 's frankenthali uradalom' birtokosa, Meniusnak a' derék lelkésznek ajánlatára felfogadá Márkot (így nevezteték a' kórkatona), ki másnap kis leányával sirásói lakát már el is foglalá a' temetőben. Földszinti csinos hajlék volt az: benne egy szoba két ablakkal, mellyek közül egyik a' temetőre, másik a' mellette levő földekre nyilt; továbbá konyha 's egy hátulsó szobácska. Maga a' temető, mellyet a' sirások mindig gondosan ápoltak 's őriztek; igen kellemes fekvéssel bírt. Legtöbb sír körül virág-ágyak valának, 's a' siremlékek fölött nyulánk szomorfüzek nyultak-ki a' temetőt-környezte kőfalakon. A' temető mellett, kis dombon, a' birtokos ur' kastélya állt, 's az divatszerinti kül-alakjával, magas ablakival 's roppant kapujával csodálatos ellentétben mutatkozott a' halottak' e' nyugalom-helyével. Körösleg dustermékenységű földek 's rétek terjedének el 's távulról a' kéklő hegyek nyájasan tekintének e' kellemes tájékra.

Márk nemsokára helyzetéhez alkalmazkodék, 's ha nem érzé is magát szerencsésnek, legalább szerencsétlennek sem. Ő meghitt társaságban állt a' holtakkal, miután az élők kün a' zajgó világban vele olly gonoszúl bántak, 's béke költözött ismét keblébe, mellyet olly sokáig nélkülezett. Estve legörömestebb ült sírkerti karámja előtt, pipájából bodor füstöt eresztgetve, 's álmokba-merülten a' kastély felé pillantva. — Lenka is csakhamar ide szokott, 's ha hiányzott is az édesanyai gondos ápolás, de valódi anyai barátnéra talált a' frankenthali iskolamester' nőjében, ki szívesen gondoskodott róla, 's a' derék Menius sem mulasztá el, ha üres órái valának, a' legszükségesb tárgyakban oktatni őt. — De Lenka mindenek fölött kedvelé a' temetőt, meliy pipacscsal, szarkalábbal 's buzavirággal volt behintve, 's nem tekinté azt, mint sokan, a' halál' borzasztó helyének, hanem csak virágos kertnek. Itt tölté ő a' nap' legnagyobb részét, koszorúkat fűzve a' nevezett virágokból 's ezeket keresztekre aggatá, mellyeket az élők már elfelejtének; vagy pedig öntözé a' virág-ágyakat, mellyekkel a' temetőbenalvóknak áldozott a' szeretet, barátság és hála.

De nem sokáig kelle a' temetőben ez ártatlan játékokat egyedül 's elhagyatva űznie: csakhamar játszótársat nyert ő Gusztávban, a' birtokos ur' fiacskájában, kit a' kis leány' angyal-fejecskéje szép szobáiból általvarázslott, 's ki többre becsülé e' kis vidor lánykával mulatozhatást, mintsem azon képes könyvekben levelezést, miket atyja a' fejdelmi lakvárosból hozott. Valahányszor elillanthatott Gusztáv nevelőjétől, mindig átjött, és segített a' leánykának apró foglalatosságiban, mig az estalkony vissza nem szólítá őt a' kastélyba.

Az ártatlanság' e' csöndes játéki közt több év folyt le, 's azalatt mindig csak a' tél jelent meg gonosz békerontóul, 's ez huzamosb időre választá el a' két gyermeket egymástól. — De minden mulandó e' földön! Gusztávnak, — tanulmányit a' fejdelmi lakvárosban, hol Wildau nagyobbrészint tartózkodott, elkezdendőnek — a' kastélyt el kelle hagynia. Milly kemény 's váratlan sorscsapás volt ez mindkettőre!

Könnyes szemekkel bucsúztak egymástól el, 's Gusztáv megigérte Lenkának, hogy gyakran fog róla emlékezni, csak ő se felejtse őt, 's emlékezzék meg róla, ha a' virágokat öntözendi 's uj koszorúkat füzend. Lenka nem szólhatott; ez vala első veszteségе; csak némán hajtogatá fejét, 's kis kötényébe rejté könybelábbadt szemeit. De igéretét szentül megtartá, midőn Gusztáv a' vidékről eltávozott. Gyermekek könnyen felejtik a' veszteséget 's száz uj szórakozással vigasztalják magokat: de nem így történt Lenkával. A' temető csak most először tetszett neki pusztának 's szomorúnak, sőt maga a' kastély is egészen megváltozottnak, és sokkal komolyabbnak 's kevélyebbnek, mint az előtt.

Márk észrevevé, hogy Lenka tetemesen vesztett szokott elevenségéből; látta, hogy a' temetőben gondolatokba merülve járdal; hogy a' temető' régi kőfalához támaszkodik, 's mozdulatlan néz ki az országutra, mellyen Gusztáv eltünt, — 's mosolyognia kellett a' leányka' gyermekes viseletén, bárha fájdalmas érzést költött az benne, 's felszaggatá az egykori veszteség' félig beforradt sebeit. De Lenkának is nem sokára komolyabb foglalkozáshoz kellett szokni, 's többé nem tölthetе a' nap' fele részét, mint azelőtt, temetőben járdalással. Az iskolamester' nője varrásban 's

kötésben oktatta őt, 's csak az estvéket — ezeket is csak atyja' társaságában — töltheté a' temetőn. Ámde azért folyvást visszagondolt ő játszótársára, 's mit sem ohajtott forróbban, mint eljöttét amaz időnek, melly Gusztávot ismét a' temetőbe vezetendi. S**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

October' 3dikán: Hölgyrablás. Vigjáték 3 felv. Jünger után fordította Jakab István. Lendvay és Lendvayné jelesen, mint illyen szerepekben tőlök várni lehet; el nem hallgathatjuk azonban eredeti hibájokat, melly már egyéb színészeinkre is ragadni kezd, a' szóhabarást, mellytől azonban ma Lendvayné őrizkedni látszott, mig Lendvay egészen rosz szokásának engedte át magát. A' társalkodási nyelvnek ugyan nem kell lassúnak, hebegőnek, 's vontatottnak lenni; de épen olly kevessé elhabartnak, elszaporázottnak 's kivált érthetetlennek, mi nekünk, kik a' nézőhelyen vagyunk, elképzelhetni, mennyire nem mulatságos. 'S aztán szép-e, magyaros, vagy csak magyar-e ezen elhabart, siettetett beszéd? Sem egy, sem más. Minden nyelv úgy szép, ha saját törvényei szerint beszéltetik. Mit mondana a' német, ha színészei, minden syllabát kimondva magyarosan igy szavalnának: lé — ben, ver — gé — ben? Bizonyosan rútnak tartaná; mert nála az en, és a' ver rövidek 's mintegy elnyeletnek. Egészen ellenkező törvénye van a' magyar nyelvnek: itt minden szótagot tisztán ki kell mondani, itt semmit elnyelni, összerántani nem szabad, 's itt minden rövidítés csak a' kihagyásban áll (ha azt a' szokás megengedi) p. o. gazda asszony = gazd' asszony; egyébiránt mindent a' mi írva van, épen, tisztán ki is kell mondani, 's a' beszédnek csak annyira lehet sebesnek vagy szaporának lenni, mennyire azt a' szótagok' tiszta kimondása engedi. E' részben Egressy G. szavalása ajánlható, ki ha szükséges, (noha ezt soha sem szükséges szerfölött erőltetni) tud sebesen, szaporán beszélni; de ezt soha sem teszi az érthetőség' és hatás' rovására. Az a' baj is együtt szokott járni az igen szapora beszéddel, hogy színészeink néha igen furcsán elforgatott beszédeket mondanak sietségökben, mit ugyan kevés ember vesz észre, de ha az illyen hiba sokszor fordúl elő, minden esetre megérzi a' hiányt; mert vagy a' darab' összefüggését nem értheti, vagy egy különben hatással biró' hely' éldelését veszti el. Mi a' magyartalan szóhabarást illeti, annak elhárításához gyakorlás kell. Színészeinknek, kik ezen hibában szenvednek, naponként kellene valamit, bármi keveset is, vagy magokban, vagy egymás között felolvasni, mindazon óvással, és pontossággal, melly ezen rosz szokásnak hathatósan ellene dolgozzék.

Oct.' 4dikén: Foster testvérek. Drámai rajzolat 5 felv. Schneider' német kidolgozása után fordította Joannovics Demeter. — Egy az érdekesebb színmüvek közül, mellyet színészeink' szorgalmas, ügyes, 's részint jeles előadása még inkább azzá tesz. Foster Tamást Megyeri adta, jelesen, mint ezt tőle már a' budai színpadon is láttuk. Ezen szerep iránt csak egy észrevételt. Midőn Foster kalmár társával a' leendő nyereség' megváltása felett alkuszik, jobban ki kellene beszédén 's alakján a' nyereségi vágynak 's telhetetlenségnek, 's később, midőn a' nyereséghozó hajókat várja, a' titkos, de nem titkolható, kárörömnek látszani. Annál természetesebnek fognók azután találni azon mély, és vigasztalhatlan kétségbeesést, mellyre jut, midőn veszteségét megtudja. Egressy Foster Róbertet minden helyezeteihez hiven ábrázolta, 's Laborfalvi a' gőgös, szivtelen Foster Borbálát. Ez utóbbi szerepet egyik fő színésznénk, egykor vénellette 's általában roszallotta 's eljátszani magához illetlennek vélte. Ezen nevetséges, színészet elleni 's mondhatnók, otromba hiuság most le van győzve, megczáfolva, 's olly színésznő által, ki a' fenn említett főszínésznének leánya lehetne. Dériné Welsted Annát jól, 's a' két szerencsevitézt Szentpétery és Telepy szinte, noha ez utóbbi helyett a' karcsubb 's illyekre szinte ügyes Lászlót inkább ohajtottuk volna. De mindenek fölött megörvendeztetett Lendvay' (Foster István) játéka, ki most egész erejében tündökölt. Előadásában szilaj, délczeg, majd változott szerepéhez illőleg, komoly férfiasság mutatkozott. Beszéde, mint mindig ohajtanánk, tiszta, érthető 's a' hol kellett, erőteljes 's ezen fölül játéka kimért, következetes, összefüggő volt. (Nézők közép számmal).

Oct.' 5dikén: Vallomások. 3 felv. Bauernfeld' munkája, fordította M. K. Az előadást egészben igen jól sikerültnek mondhatni. Észrevételünk csak az, hogy illy mulattató színmű 's illy jeles előadás legalább még egyszer annyi nézőt érdemlettek volna, mert végre micsoda szindarab, 's millyen előadás vonja be a' közönséget, ha illyen nem? F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

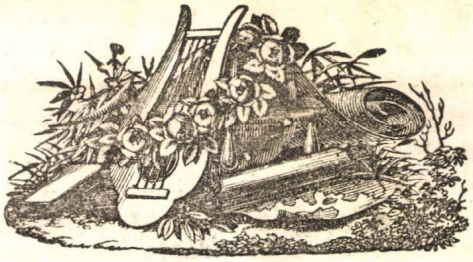

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 19. 1837.** **32. szám.**

Tartalom: Londoni élet, 497. sz. — Kastély és temető. Folytatás, 504. sz. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*, 511. sz.

Az egész emberiség mozaikképhez hasonló: az egyes kövek, emberek, csak igen csekélyek 's egyszinüek közönségesen; de az egész, mellyben minden részecske szükséges, csudálatra ragad minket.

Báró ***Eötvös József.***

Londoni élet.

Anglia Boulogneban kezdődik. A' többi parti városok, bár egyenes és gyors összeköttetésben vannak Angliával, megtarták nemzeti arczképöket: Calais p. o. szomorú, szürke, száraz város mint Dover, de rutságában is franczia. A' szemközt fekvő Dover és Calais, egymást csúfolni látszanak 's személyesíteni a' régi gyülölséget Anglia 's Franczia-ország között; Havre csak az amerikai idomoknak áldozná fel nemzeti typusát; Dieppe' kellemes partjait a' párisi fashion foglalja el, hanem Boulogne egészen angol. Boulogne az London' ellenében, mi Brüssel Párisra nézve: szerencsétlenség és Anglia' szenvedélyei által megnépesített gyarmat. Ide vonulnak el a' pompa által megrontott dandick, a' róka-vadászók, a' gentlemen-ek, kik nyughatatlan hitelezőiket kerűlik, 's azon miss-ek, kik könnyen vesztett ártatlanságoknak engedett szabadságokat roszúl használták. Ezen hazájokat egyre kedvelő számüzöttek Boulognet választják lakhelyül, 's ezen tulajdon képzelődésök 's izlésök szerint átképzett városban azt gyanithatják, hogy Sussex grófság vagy Wales' egyik csinos városkájába tétettek által; a' postahajó naponként hoz számokra újságot a' fővárosból; minden lépten földijökkel találkoznak; Boulogne divatjokat, konyhájokat és nyelvöket elfogadta, mintha a' canterburyi főegyházban szendergő fekete herczegtől foglaltatott volna el.

A' Párisból Londonba utazónak Boulogne igen tanulságos átmeneteli pont, hasznos előszó, hol néhány óra alatt az angolok' élete' 's erkölcsének elemeit megtanulhatja. A' kocsiból számos szolgálatra kész lelkek' közepébe száll ki, kik bérbeli lakásra rekrutáznak. Ezen boulognei szállás-csinálók neki esnek az utazók' poggyászának, magát majdnem üstöknél fogva hurczolják el, ha csak egy kicsit engedékeny. Boulogneben a' házak' fele angol divatú vendégfogadó! vannak tolmácsok a' francziák' számára, különben a' szolgálat angol módú, azaz: az étkek rosszak, 's a' bordeauxinak palaczkja 18 frank. Ha elútazáskor a' számadást lefizetted, a' kiadásnak csak felével vagy készen; a' szolgáló szellemek egymásután jönek még; először az ágyvető ficzkó, majd

a' csizmatisztító, majd a' kabátkefélő, utána a' fő pinczér, majd a' meleg vizet hozott szolgáló, majd az, ki hideg vizet ada, utóbb a' koffer-hurczoló gyermek, 's bajtársa, ki a' batut emelé 's végre egy harmadik, ki a' kalap-iskatulát ölelé fel; mindenik kinyujtja kezét 's akar valamit kapni, 's ha tekintetet akarsz magadnak szerezni, fizetetlenül egyet sem hagyhatsz.

Az utazónak beavatása az angol életbe folytattatik a' gőzhajón 's befejeztetik; mihelyt a' gőzhajóra lép, tulajdon Angliában van, csak a' kezebeli szótárral teheti magát érthetővé, vagy Shakespear' és mistress Trollope' nyelvét tördelve; reggelire hideg marhahúst, theát és portert kap; erszényében a' franczia ezüstpénz elveszté becsét; ezentúl sovereignok, shillingek és pencekkel kell számolnia.

Majd Albion' fehér partjai szalag gyanánt tünnek fel a' horizonon; alant ködben fekszik Dover, ott Margate és Ramsgate, két mosolygó rév; befutunk a' Themsébe 's csodáljuk a' szép Angliát, mély réteit, mintegy zöldre festett halmait 's fáit, mellyek csoportosan állanak, mintha keepsakké rendeztettek volna öszve. A' hajó közelebbre sikamlik a' parthoz, hogy indiai ékességének teljes kellemében mutassa Gravesandot, az angol odaliskot, melly chinai lábacskáit a' Themsében mossa. Tovább Woolwich mutatja pattantyuit, fegyvertára' ágyuit, kartácshalmait, golyópyramisaival együtt. Itt Anglia többé nem kellemében látható, hanem erejében; itt a' folyó már hajókkal rakva; ezen árboczerdő több órányira kiterjed. Greenwichet elhagyván, melly a' tengerész invalidok' palotájával ékes, London' vizeibe jutunk; számos gőzhajó metszi itt egymás' pályáját a' hajómühelyekkel, és fekete dologházakkal határzott folyamon; ezen házak mögött új árboczerdők emelkednek: a' docks-ok; a' tunnel fölött elhajózunk; jobbról a' tower áll, előttünk a' londonhíd fekszik keresztben. Anglia' fővárosát köszöntjük.

De hol szállandunk ki? A' Themsén olly hosszúk a' hidak, de rakpartok nincsenek; a' házak megérintik a' folyót, a' mi a' kereskedőknek igen alkalmas, mivel ki- 's berakodhatnak, táraikat el sem hagyva. Angliában nincs (?) kisajátítási törvény bizonyos közhaszon' elérése végett; különben a' londonhidnál a' City-ben vagyunk, 's a' City sem a' király, sem a' parlament alatt nem áll; a' City ó privilégiumai szerint csak a' lord mayortól függ, 's nem ismer egyéb törvényt, mint a' notable-k által alkotott városi rendeléseket. A' postahajóból egy bárkába lépsz, sok sajkán hágsz keresztül, egy bolthajtás alatt mégy el, melly kloakához hasonlít 's Londonban vagy két lépésnyire a' vámháztól. Itt az utas' holmie egy kissé felkutattatik.

London két nagy félre vagy inkább városra oszlik, a' Cityre 's Westendre (nyugoti vég). Westend nagyszerüségével lep meg, a' City ritkaságos tekintetével. A' City apró utczák' végetlen labyrinthja, benne a' téglaházak megannyi fogháznak tetszenek; e' házak előtt, négy lábnyiig a' homlokzattól, vaskarzat áll védelmül 's azon árkok' határául, mellyek a' földalatti szobáknak világosságot adnak, az ajtókhoz némi híd vezet. Ezen alacsony házak, e' veres utczák, e' fekete karzatok igen furcsa látmányt nyujtanak. Boulogneból Londonba 11 óra alatt érni el, rendesen reggel van az indulás; este megérkezünk, 's mire a' vámházból kimehetni, sötét van. A' börze, Pál' temploma, 's ő felségének a' lord mayornak háza előtt megyünk el; a' Temple-Baron által elhagyjuk a' Cityt 's a' Strandra jutunk, melly tág, szép, népes és gázlángtól tündöklő utcza. London' raktáraiban a' gázvilág nem kiméltetik a' világitásra, hanem pazaroltatik vakitás végett, mindenütt ragyogó diademákban, forgó golyókban, mozgatható bokrétákban 's csergő zuhatagokban fénylik. A' legjelesb londoni újságok' hivatala a' Strandon van; az újsághivatalos házak elől egy csillagot birnak, fön a' házcsucson megvilágitott mező van az újság' nevével. A' Strand' végén Charing Crosz nyitja meg azon csodák' sorát, mellyeket Westend a' Trafalgarpiacztól a' Regent park' 's Piccadilly' végeig kiterjeszt.

Pall Mallen által a' Regent's Streetbe jutván, a' bámuló szem előtt pompás oszlopzatok, templomok és paloták nyulnak el nem kevessé meglepve az először ide érkezőt. De a' pontosabb megnézés hamar eloszlatja a' csodát. Észreveendjük, hogy a' pompás épületeknél a' valódi nagyszerűség hibázik, —

csak kivül ékesitvék 's továbbá semmit, — magán lakóknak igen kevélyek, palotáknak szegények. Regent's Street és Piccadilly, hosszuságok, szélességök (és épületeik) miatt valóban szép utczák. Itt is, mint a' város' egyéb részeiben, kicsinek a' házak, de tiszták, olajszinnel megkenvék 's hihetetlen csinvágygyal ékesitvék, az ajtók fényesek, ragyogó rézzel megverve; a' nem fölnyiló, hanem kocsiablakokként aláeresztendő ablakokban tükörüveg-táblák vannak, könnyűden homorú fölszínök miatt még inkább csillogók. Ezen házak' fénye becsültetik a' néptől, melly bűnös kézzel soha meg nem szennyesíti e' falakat. Ha az illy aristocratiai lak' nemes birtokosa meghal, a' házra nagy, fekete rámás tábla akasztatik ki, mellyen a' boldogultnak czimere ragyog; ezen gyászczimerek egy évig maradnak kifüggesztve. Az egész Westend szép, tágos utczáktól metszetik keresztül, mellyek gyönyörű square-kra nyilnak. Square-nak neveztetik az olly tér, mellynek közepén bekerített kert van. E' kert' használata kizárólag a' tér' (piacz) házainak birtoka. A' squareok kicsinben 's magánosak' számára azok, mi a' park nagyban 's a' közönség' számára.

A' park nagy tér, rétekkel, tavakkal, bokrosokkal, erdőkkel és nyájakkal; azt gondolod, hogy Devonshire egyik nyájas vidékére bájoltatál, midőn London' egyik illy parkjában vagy, st. Jamesben, Hyde Parkban, Kensington Garden-ben. A' csalódás még nagyobb, mivel kevés ember van ezen mezei tájon; az angol igen házias, ha nem szenvedélyes útazó; mindenek fölött megvetik a' sétálást 's legfölebb akkor háborgattatják magokat, ha a' világot akarják körüljárni. Csak a' dandick 's divat-dámák kocsiznak ki a' Regent-parkra, melly a' fashionable-ok' kegyében hydeparkra következett. Hat óra felé Regent-streetbe tolakodnak a' kocsik 's könnyen lejtnek odább a' mac-adamisált utczán. E' szó Mac Adamtól jő 's halhatlan lőn azon ember által, ki a' kövezet helyett némi kavicsozatot találá föl, mellyen a' lovak' patája sokkal tartósabb.

Az angolok' ülő módjának köszönik nagyságokat az angol újságok is. Kiszámittaték, hogy a' Times' egyik számának kiadása elegendő volna Middlessex és Surrey grófságokat betakarni. Egy illy szám' olvasása reggeltől estig el tud egy angolt foglalatoskodtatni 's kellemesen mulattatni. Különben az angol igen lelkiösmeretes ember, ki újságát egyik végétől a' másik végeig híven átolvassa, ide számitva a' hirdetéseket is. Innét a' hirdetmények a' puff' kedves idomát ölték magokra's a' legelmésb iróktól szerkesztetnek. Mint e' nembeli példányt tekinthetni azon csinos puffokat (dicséreteket), mellyeket Moore Tamás Fletchernek, lord Byron' hajdani szolgájának irt. Fletcher egy kis kereskedésbe kezdett 's az őt pénzzel segíteni nem tudó Moore tollával segité: puffokat irt a' nála találtató macaronikra, történetecskéket, érdekes novellákat ada mellékletül, mellyeknek drámai kifejlése meleg ajánlásul szolgált Fletcher' metéltkéire.

Mint mondók, az angolok háziasak és pedig ember-iszonyból; a' szorgalom 's ipar' tekintetében nagyon előhaladtak ugyan, de társalkodási erkölcs' tekintetében kevessé civilisáltak. Sőt mondhatni, hogy némelly pontban egészen barbarok. Így a' szakácsság nálok annyira hátra van, mint az emberevőknél. A' gastronomia legfőbb 's legutolsó kinyomása az előhaladott miveltségnek; Roma a' civilisatio' főpontján Lucullus' megjelenésekor álla. Az angolok mitsem értenek a' gastronomiához. Mint a' vademberek, vízben főzött főzeléket esznek, 's akkora darab marhahúst hozatnak föl, mint Homerosz' hősei. A' jó asztalhoz szokott idegen igen roszúl érzi magát Londonban; meg nem szabadulhat a' még vérző roastbeeftől (rostélyostól). Mindenütt ugyan az; csak a' fashionable fogadókban lelhető némi változatosság. Ha beefsteak-et kérsz, öt tányért hoznak, mindeniket ezüst haranggal fedve. „Mi ez mind?" kérded. — „A' beefsteak!" lesz a' felelet, — az elsőn a' hús, a' másodikon vizben főtt burgonya, a' harmadikon saláta, a' negyediken só nélkül főzött borsó, az ötödikben végre olvasztott irósvaj, meg nem említve a' sok mártásos és minden szinű porral telt üvegeket. Változtatás' kedveért néha adnak főtt lazaczot, puddingot és rhabarbara pástétomot, mint az angolok' és angolnők' kedvencz-étkeit. A' leves ismeretlen Angliában, 's hogy valaki bort ihassék, dúsgazdagnak kell

lennie. A' kevesebbet bíróknak ale-vel és porterral kell beérniek.

Én a' kings-theater-ban látám, hogy madame Pasta a' szinfalak mögött egy korsó portert ivott, ajakait Romeo palástjának ujával megtörlé, a' padra lépett 's tiszta teljes hangjait trillázta elő.

Junius és julius legszebb hónapok Londonban; a' köd eltünt, az aristocratia elhagyja jószágait; a' fashionable utasok hazatérnek a' continensről, — a' szinházak' virágzó szaka jelent meg.

A' kings-theaterban (királyi szinház) évenként ötven előadás van, februariusban kezdődve 's augustus' 15-én megszünve. A' vállalkozó nem kap segedelmet; a' házért 13,000 font sterling bért fizet; a' többi költség 40,000 fontra megy. A' páholyok' kiadásából 20,—25,000 font jő be; a' többi bevételnek kell az egyéb költségeket fedni. A' helyek' ára igen nagy; földszint a' legolcsóbb fél sovereign. Hogy valaki földszint vagy akárhová bebocsáttassék e' szinházban, nem csak illendő, hanem fényes öltözet kivántatik meg. Az urak, sem kabátban, sem szürke kalapban, be nem bocsáttatnak. A' dámák rendesen bálias öltözetben jőnek; a' parterron is láthatni atlaczruhákat és gyöngycoiffurt. A' színterem igen rút; hat sor apró páholyokból áll, karzat nélkül. A' királyné' páholya sem középen, sem a' szinpadon nincs, hanem balról, oldalvást.

Druly Lane a' királyi színházzal osztja meg a' szép világot. Itt teszi csodáit Taglioni. Azután az apró játékszinek jőnek, időszakonként kinyitva 's becsukatva. Legszebb közöttök az, hol a' franczia társaság ad mutatványokat. A' terem nagy bujálkodással díszesített; a' páholyok kiselymezvék; a' zártszékek düleszkedők veres bársonynyal 's aranyzott fával. Itt a' fény és kényelem kezet fogtak egymással. Az angol igen szeret kényelmes lenni, 's e' nemzeti izlésnek minden színházban hódolnak. Az épitő mester 's a' kárpitos nem az igazgató', hanem a' közönség' számára dolgoznak.

Most kevés jó színész van Londonban. Kemble Károly és Liston visszavonultak a' szinpadról, 's csak Matthews marad meg, olly comicus, ki a' nemzetek' különböző characterét szereti mutogatni, 's Macready, ki Shakespear' szerepeit adja jól. Keannak a' tartományokban játszó fija sokat igér.

(Welt und Zeit.)

Kastély és temető.

(Folytatás.)

*

Már kilencz év forgott le, mióta Márk frankenthali sirásó lett; — midőn egy estve csöndes hajlékának ablakánál nagy zsöllyeszékben ült, 's szemeit komolyabban mint egyébkor, vele szemközt ülő leányán nyugasztá, ki néhány nap előtt végzé tizenhatodik tavaszát 's legszebb rózsaként virágzott.

Gusztáv is szép sudar-termetü ifjuvá nőtt, 's tizennégy nap óta ismét a' kastélyban vala. Frankenthalba megérkezte után mindjárt meglátogatta kedves játszótársnéját, ki nem rejthetvén örömét az olly sokáig 's fájdalmasan nélkülezettnek hirtelen 's váratlan megjelentén, hangos kiáltásra fakadt. Ezen időtől fogva egy napot sem mulaszta el Gusztáv, hogy a' temetőbe menjen, nem ugyan, mint hajdan, koszorút kötni vagy virág-ágyakat öntözni, hanem a' virágzó hajadonná serdült gyermekkel, kinek bájait most nem csodálhatá eléggé, legalább egy óráig gyermeki tavaszuk' boldog idejéről csevegni. Ma is csak imént hagyta el őt.

Az öreg Márk, fejét keblére horgasztva ült székében, hol előbb Gusztáv foglalt helyet, 's komolyan tünődék; Lenka pedig vele szemközt egy régi istenes könyvből olvasgatott. — Márk igen jól észrevette a' két ifju lény' vonzalmát egymáshoz, 's általlátta, hogy az több, mint gyermeki hajlandóság, 's hogy az, mind Gusztávra, mind nyiltszivü tapasztalatlan gyermekére nézve rosz következésü lehet; ő eltökélé tehát magában, hogy Lenkát még jókor óni fogja a' földesúr' fiával való társalkodástól.

„Atyám, miért vagy te ma olly roszkedvü?“ kérdé Lenka, miután már két izben szólt hozzá 's választ nem kapott.

„Én nem vagyok, leányom, roszkedvü, — felelt Márk — de aggódom 's gondolkozom!“

„Aggódol? és miért?“ kérdé a' leányzó.

„Mi másért, ha éretted nem?“

„Érettem-e? — szólt Lenka félig búsan — 's mi okozza ezen aggodalmad'?"

„Volt-e itt ma ismét Gusztáv?" kérdé az öreg.

„Igen, egy órával ezelőtt; de te atyám mellőzöd kérdésemet — mondá Lenka némi szorongással. — Miért aggódol tehát? mondd meg kérlek."

„Gusztáv miatt aggódom, gyermek!"

„Gusztáv miatt?" rebegé a' lányka, 's arczai lángoltak.

„Ő igen gyakran jő hozzád; ő téged szépnek talál, és — ennek jó vége nem lehet."

„Oh atyám! az úrfi olly nemes gondolkozású, olly jószivű..."

„Ő az, de szintolly vigyázatlan is — folytatá Márk — szintolly meggondolatlan, mint jó. — Lenka, a' földesúr' fiával többé ne társalkodjál."

„A' mint parancsolod, atyám;" — válaszolt Lenka nedves szemekkel.

„Te és Gusztáv, mindketten nem tudjátok, milly veszélyes örvény fölött álltok, de én aggódó, mélyen aggódó szivvel látom azt. Lenka, még nincs későn; még csak könnyen feledhető megszokás 's gyermeki hajlandóság az, melly titeket egymáshoz csatol; de jaj nektek, jaj nekem, ha e' hajlandóságnak még valami többnek kellene lenni, ha az vad szenvedélylyé fogna nőni; mert akkor te, akkor talán ti mindketten irgalom nélkül el volnátok veszve. — Lenka! higyj atyád', higyj legjobb barátod' szavainak, kit neked isten e' földön adott, 's ki már szemlátomást a' sír felé hanyatlik."

„Atyám!" zokogott Lenka.

„Ha Gusztáv a' kastélyból ismét általjő, valami ürügy alatt térj ki előle; ha ezt illően nem teheted, úgy felelj kérdésire, de röviden, 's gondosan kerülj minden alkalmat a' vele egyedül-lételre. Igéred ezt? —

„Igérem" válaszolt Lenka fojtott hangon.

„Úgy ismét az én jó, jámbor gyermekem vagy" szólt az öreg, ki azalatt fölkelt mélyen megilletődve, 's forró csókot nyomott leánya' homlokára.

E' pillanatban kopogás hallatszék az ablakon. „Ime, ismét egy vendég, kinek csöndes hajlékra van szüksége — szólt Márk, az ablakon kipillantván. — „Mindjárt jövök!" kiáltott kifelé; szobája' egyik szögéből egy csomó kötelet 's egy ásót hozott 's az ajtóhoz ment; de itt ujolag visszafordult, látható megindulással Lenkához lépett 's mondá: „Lenka, mióta élek, sokat türtem, sokat szenvedtem e' világon, majd többet, mint emberi erő elbirhat; sokat anyádért, még többet éretted. Lenka, te a' sír' szélén atyád' fejére nem fogsz szégyent 's gyalázatot hozni." — „Nem, nem, soha sem! készebb vagyok meghalni" zokogott a' leányka 's indulatosan borult atyja' nyakába. —

„Most nyugodtan megyek ismét szomorú napi munkámra" szóla szünet után Márk, 's gyermeke' karjai közül kibontakozván, elhagyá a' szobát.

*

Lenka szilárdul eltökélé magában, hogy atyja' akaratjának engedelmeskedik, 's ezen eltökélésnek hive is maradt, midőn nem sokára az ifjú földesúr ismét általjött a' temetőbe. Megütközve pillantott utána ez, midőn Lenka néhány futólag ejtett szó után, látható elfogultsággal távozott előle. „Valljon mi történt itt?" gondolá magában, ennek nyomára kell jönnöm.

De hasztalan kalandozott Gusztáv több izben a' hajlék és temető körül, Lenkát sehol sem láthatta. — Végre egy napon még is megpillantá őt 's utját állotta, épen, midőn ujra a' hajlékba akart visszavonulni. „Lenka! — imigy szólítá meg — mi oka, hogy előlem futsz? előlem, gyermekkorod' játszó társa elől?"

Lenka elpirult 's nem szólhatott.

„Szólj, — folytatá az ifjú birtokos — valld meg őszintén, mi történt? talán rágalmaztak engem előtted, vagy tudtom nélkül sértélek meg? csak mondd, oh mondd meg, mi oka, hogy iránt am illy hirtelen meghültél?"

„Egyik sem a' kettő közül, úrfi!" válaszolt a' leányka.

„Tehát mi más? szólj!"

„Ah! — válaszolt sohajtva Lenka — atyám mondá, hogy az úrfinak többé nem illik az én —"

„A' te társaságodban lennem, úgy-e? — szólt Gusztáv, a' hajadon' szavait kiegészít-

ve — 's te olly sokáig voltál játszó barátném!"

„Azon idő már elmult; akkor még mindketten gyermekek valánk; most —"

„Most pedig nem vagyunk többé, — szavába vágott Gusztáv — 's mit változtasson e' körülmény gondolkozásunkban 's érzelmünkben?"

„Érzelmünket, nem, azokat nem fogja 's nem is képes megváltoztatni — felelt Lenka —; ön mindig csendes baráti érzéssel fog emlékezni rólam; 's én soha, ah! soha sem fogom önt elfeledni; de a' viszony közöttünk többé nem állhat fenn, mint eddig fennállott. Ön többé nem a' gyermek Gusztáv, 's én nem többé a' gyermek Lenka. Mint gyermekek, rangkülönbséget nem ismértünk; — oh, azok szép, boldog, arany idők valának, még sokáig fogok könyek közt rájok emlékezni!" —

„Nem, nem, Lenka, én többé nem szakadhatok el tőled; te többé nem lehetsz szívemnek idegen."

„'S még is meg kell lenni — válaszolt Lenka — a' sors parancsolja, 's mi e' parancsnak engedni tartozunk. Oh Gusztáv! ön hamar találand olly tárgyra, melly emlékezetéből engem, gyermeki játszótársát, kitörleszszen; ön egy előkelő nemes kisaszszonyt fog megszeretni."

„Soha!"

„Ön nem sokára meg fog házasodni" — folytatá Lenka, erőszakosan elnyomván zokogását.

„Úgy van, ez megtörténik — válaszolt Gusztáv — de én más jegyessel nem lépek oltárhoz — kivűled."

„Kivűlem?" kérdé Lenka, — 's a' lélekzet elakadt keblében.

„Igen, — felelt Gusztáv — 's miért ijedsz meg? olly szenvedhetlen-e előtted azon gondolat, hogy velem egyesülj? Lenka, mondd meg őszintén, távollétem alatt más valaki nyerte-e meg szívedet? nem szeretsz-e engem többé?"

„Mit kiván ön tőlem?" kérdé Lenka a' legnagyobb zavarban.

„Igazmondást. Te szerettél engem, midőn még gyermek valék; 's most, midőn férfivá serdültem, többé nem szeretsz?"

„Atyám' hivó szózatát hallom!" — mondá Lenka, 's távozni akart; de Gusztáv megfogta 's erősen tartá kezét. „Nem eresztlek, míg nem feleltél."

„Gusztáv!" esdeklék szelíden Lenka.

„Gyermekkorunk' arany napjaira kérlek! szólj, felelhetsz-e nem-mel kérdésemre?" kiálta fel Gusztáv; és sötét szempilláin a' könyűnek egy rezgő gyöngye csillogott. — És Lenka többé nem bírván magával, legnagyobb megindulás' hevében omlott Gusztáv' keblére.

*

Midőn Gusztáv a' kastélyba visszatért, egy vendéget talált ott a' fejedelmi lakvárosból. Evermond úr volt ez, egy fiatal 's gazdag fashionable, kivel Gusztáv ugyanott megismerkedett, 's ki most hosszabb kéjutazásra készülvén, a' kastélyba beszólt, hogy a' családnál még egyszer búcsútiszteletét tegye. — Gusztáv, ki benne igen vígelmű ifjút 's derültkedvű nyájas társalkodót tanult ismerni, 's szivéből megörült, hogy őt most illy váratlanul láthatja, 's az esti órák mindkettőre nézve víg beszélgetések közt folytak el az öreg Wildau' 's Meniusz lelkész' társaságában, kit amaz vacsorához hivott meg. — Gusztáv minden kitelhető módon iparkodott vendégének kellemessé tenni a' kastélyban-tartózkodást, 's ajánlkozék, hogy másnap meg fogja őt ismertetni a' kastély' környékével is.

Midőn másnap mindketten megivák reggeli kávéjokat, elhagyák a' kastélyt 's kisétáltak a' közel fekvő Schöneich faluig. De visszatérvén a' sétáról, Gusztávot egy szolga meghítta az öreg Wildauhoz a' kastélyba, 's Evermond megigéré, hogy ő is nem sokára követendi.

Fütyörészve 's dalolva őgyelgett még Evermond a' kalászokkal-hullámzó rozsföldek közt, midőn Lenkát, ki a' sírásói hajlék előtt ült 's kötéssel foglalkozott, egyszerre megpillantá 's az ifjú hajadon' szépségétől meglepetett. „Mit látok! egy eltévedt Grátia a' pusztában — kiált fel, miközben a' leányt szemüvegen által vizsgálgatta — Miért mulatsz e' magányos rideg tanyán, szép gyermek? — kérdé aztán Lenkát, arczon csipkedve — Gyászolsz tán valakit, ki e' sötét kertben fekszik?"

„Nem, uram, — itt van a' mi hajlékunk" felelt Lenka.

„Hajléktok-e?“ kérdé meglepetve Evermond.

„Igen, én a’ sirásó’ leánya vagyok.“

„A’ sirásó’ leánya! — kiálta fel Evermond. — Valóban, miattad szép galamb, ohajtaná az ember, hogy itt halott legyen.“

„Ön tréfál“ felelt a’ leány, ’s a’ hajlékba készült vonulni.

„Megállj, megállj, gyermekem — szólt Evermond — előlem olly könnyen nem illansz el.“

„Mit kiván tőlem ön?“ kérdé Lenka komolyan.

„Mit kivánok? — téged, magadat, úgy mint előttem állsz, — ezen hollószin-hajfürtökkel, ezen alabastrom-nyakkal, ezen rózsapiros arczczal, ezen legkedvesb daczos tekintettel —“

„Uram!“ rebegé Lenka.

„No ’s csak ne légy olly vad őzecske; hisz’ kedvesed egy szót sem fog arról megtudni, parol de mon coeur! csak szólj, hol láthatlak ismét, a’ nélkül, hogy egy szemfüles Faun vagy Satyr leskődjék utánunk.“

„Uram, ön sértegetni kezd.“

„Távol legyen. — Aztán hisz’ károdra sem lesz; én csillogó aranyokat hordok zsebemben.“

„Szemtelen!“ kiáltott fel Lenka méltó nehezteléssel, ’s ügyekezett a’ pajzánnak karjai közűl menekedni.

„Hasztalan vergődöl kis daczos! Foglalóul legalább egy csókot kell adnod — szóla Evermond; ’s erőszakosan szorítá magához Lenkát, hogy megcsókolja.

„Már ez sok!“ kiáltott Lenka legnagyobb elkeseredéssel, ’s a’ vakmerő idegent arczoncsapá.

„Ördög!“ rivalga Evermond a’ leányt eleresztve, ki villámgyorsan szökött a’ hajlékba. De dühösen és szégyentelve nézett az uracs a’ szaladó után, ’s rózsavíztől illatozó selyemkendőjét lángoló arczán tartva felkiáltott: „Esküszöm, ezért meglakolsz!“

*

Másnap az öreg Wildau meghítta Evermondot vadászatra, ’s ők mindketten korán elhagyák a’ kastélyt. Gusztáv, ki e’ mulatságnak különben sem volt nagy barátja, bizonyos ürűgy alatt honn maradt. Kétszer kerülte már meg a’ temetőt, a’ nélkül, hogy mást valakit láthatott volna az öreg Márkon kivül, ki egy sir’ feltöltésével foglalkozott; ’s a’ nap épen leáldozni kezde, midőn Lenkát a’ közel mélyuton, melly a’ várostól éjszakra a’ szomszéd bükk-erdőcskeig nyult, végre megpillantá.

„Lenka! Lenka! — kiálta legott a’ mély gondolatokba merülthöz — valahára tehát csakugyan láthatlak?“

‚Gusztáv! — felelt Lenka — ön énnekem álomtalan éjszakát okozott.‘

„Miért, angyalom?“ kérdé ez aggódva.

‚Mert ön arra bírt, hogy atyám iránt engedetlen legyek. Én neki megigérém, hogy ön’ társaságát kerülni fogom, ’s igéretemet nem tartám meg. Ezen idő óta nincs többé nyugalmam. Szorongatást érzek, mintha egy hegytömeg fekünnék keblemen.‘

„Hengerítsd az enyimre azt, Lenkám! Atyád engem nem igen ismér; ha tudná ő, mi nagyon szeretlek, — milly őszintén ’s igazán ohajtom javadat ’s szerencsédet, a’ velem társalkodást neked kevésbbé tilalmazta volna. — Lenka! én nem hagylak el; én nem szünöm-meg soha, szeretni téged.“

‚Azt ön mondja most; ámde atyja....‘

„Atyám’ szivét sem alkotá isten márványból — válaszolt Gusztáv — ő fia’ szerencséjének nem fog akaratos gyilkosa lenni. Higyj nekem, ő könnyen hevül, de szíve jó. — Ámde miért ijeszszük egymást illy sötét képekkel? Én kész vagyok mindent legyőzni, — ’s ha más mód nincs, mindenről lemondani, birtokodért.“

‚Oh szánakozzék ön egy szegény, együgyű leányzón, ki olly szívesen hallgat szavaira.‘

Illy beszélgetések közt haladtak mindketten a’ mélyut’ kanyarulatain, ’s egy halomra értek, mellyen szederbokrok némi természeti lugast képeztek, ’s honnan bájoló ’s lélekható fönséges kilátás nyilt a’ terjedékeny síkságra, melly fölött a’ lenyugvó nap végső biborfényét ragyogtatá.

„Üljünk-le itt egykissé — szóla Gusztáv — ’s csodáljuk a’ szép természetet. Nézd Lenkám! milly békével, milly vidámon terül el minden lábaink alatt, mintha bú és sorvasztó bánat még soha sem tanyázott volna e’ vidéken.“ —

‚Ugy tetszik, mintha rövid idő mulva egészen más szemekkel nézném e’ tájékot‘ —

szólt Lenka, 's két fényes könycsep gördült le arczáján. —

„Ábrándozó! — szólt szelíden enyelgve Gusztáv — higyj nekem, hogy mi még sokkal szebb 's boldogabb estvéket érünk, mint ezen mai.“

De Lenka, kinek egész lényét bús komolyság szállá meg, szomorúan nézett a' mind inkább elhomályosodó vidékre ki, 's kétkedőleg csóválta fejecskéjet. ‚Kivánnám, vajha már megholtam volna — szólt azután — 's a' temetőben fekünném, úgy minden ismét jól volna.‘

„Lenka, — folytatá Gusztáv némi szünet után — ha nem találnánk más révpartot, melly bennünket egyesítsen, a' halál' békerévén kivül; ha a' sors kérlelhetlenül lépne közénkbe, szólj, mit választanál? Elválást, vagy halált?“

‚Halált!‘ rebegé Lenka, és sirva hajtá fejét Gusztáv' keblére, ki tüzes csókot nyomott a' leányka' homlokára. — De e' pillanatban hátok mögött a' bokrok közül hangos kaczaj tört elő. Megrettenve ugrottak-fel mindketten, 's Gusztáv boszúsan nézett-körül, hogy felfödözze azon vakmerőt, ki őket e' komoly hangulatjokban kigúnyolta, — de az egész vidéken egy teremtést sem lehete látni.

Hanem Lenka, kit megnevezhetlen aggodalom szállott meg, a' gunyhangban igenis jól rá ismert a' vakmerő idegen' szavára.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Oct. 7-én Kegyenczek.

Gyengébben 's kevesebb hatással adatott, mint először, minek többek közt oka Lendvaynak 's az asszonyságoknak (Hubenaynét kivéve) nagy részint érthetetlen játéka. Azok a' suttogások, sifitelések, mert beszédnek nem lehet mondani, — meg nem foghatjuk, mire valók, mintha nem a' közönségnek, hanem csupán magok' számára játszanának. Vagy a' színházban a' hiba? de azt ennyi idő alatt már ki lehetett volna tanulni, 's ahhoz mérni a' beszéd' hangosságát, 's különösen tiszta kimondásra törekedni, melly a' szót érthetővé teszi, ha kevesbbé hangosan mondatik is ki. 'S mivel már az érthetetlenségről annyit vagyunk kénytelenek szólani, figyelmessé tesszük színészeinket, hogy midőn féloldalt állanak, sokkal kevesbbé érthetők, mint szemközt, miért is ez különös figyelmet érdemel; mert mint már említők, mi gyönyörünk a' legszebb előadásban, ha csak töredékesen értjük.

(Nézők meglehetős számmal.)

Oct. 8-án Garabonczás diák. Tünemények vigjáték 3 szakaszban, népdallal, énekkel és tánczczal Irta Munkácsy János, muzsikáját szerzette Pály Elek.

(Nézők nagy számmal.)

Oct. 9-dikén. Borzasztó éj a' Paluzzi kastélyban. Szinj. 3 felvon. Mellesvillestől. A' szindarab, noha nem hibátlan, 's az előadás, jó estvét szerezhettek volna, ha színészeink szerepeiket jobban megtanulják. E' hiány leginkább Udvarhelyin, Komáromyn és Barthán volt szembetünő. Az asszonyok, mint e' részben mindig, ma is dicséretes kivételt érdemelnek.

(Nézők közép számmal.)

Oct. 11. Zampa. (Ismét teli ház.)

Oct. 12. Utolsó segédeszköz. Vigjáték 4 felvon.

Egressy Gábor' (G. Vizi) hibátlan és szabatos játéka, László' (B. Tüzes) szerepéhez illő fürge vidorsága, igen emelték az előadást, mellyet különben is a' sikerültebbek közé lehet számitani. Kovácsné a' beszédes, hirhordó Csergőnét hiven másolta. Laborfalvi Rózát (B. Eryné) sajnálni kell, hogy gyakori játéka miatt nem fordithat elég gondot szerepe' felfogására, melly hiány különösen ma volt észrevehető. Úgy mint ő adta, szerepe a' legdurvább megbántás a' szép nem ellen; egészen más alakot vesz a' szerep, ha Eryné azon helyeken, hol Tüzest minden asszonyi szeméremről és illedelemről megfeledkezve, megkéri férjeül, ha, mondjuk, ekkor minden szaván, mozdulatán nem levertség 's megalázódás, hanem elkeseredettség, boszú tűnnek ki, 's megvetése épen annak, kit boszújában férjül kér magának, a' mint ez később ki is nyilvánodik. Ezen vegyületéből az indulatoknak 's érzelmeknek könnyű és természetes lesz az átmenetel a' következő kibékülésre. ('S ezen szerepet tán Déryné adhatta volna.) De Lászlónak is, midőn házassági ajánlást asszonytól el nem fogad, több udvariságot, 's finomabb vonakodást kell mutatnia, 's igy mulattatóvá simúl el, a' mi most bántó nyerseségnek látszik. Nagy (B. Tömöry) folyvást nagy zavarban látszott lenni, mintha nem érzette volna magát helyén. Hubenayné (Ida) elég elemével birt azon őszinte ártatlanságnak, mellyet ábrázolnia kellett; de még simulnia kell, 's különösen folyamatosabb beszédet szereznie.

Kár, hogy színésznéink, a' beszéd' bájára olly keveset hajtanak, vagy annak természetét félreértve, ál útra tévednek; pedig ajkaikról hangzanék legszebben 's mutathatná meg hódító erejét. A' magyar nyelv, ha szép, mesterkéletlenül az: itt nem kell szótagokat elnyelni, összerántani, mint a' németben; itt minden szótag megkivánja a' kimondást; de azért nem következik, hogy a' beszéd mindig lassu és vontatott legyen. Folyamatos lehet a' magyar beszéd, de nem habart: itt is a' két hiba között fekszik az erény. (Nézők nagyon kis számmal.) *V.*

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 22. 1837.** **33. szám.**

Tartalom: Philosophiai vázolatok, vége. *(Tarczy Lajos)*, 513. sz. — Kastély és temető, vége. *(S**)*, 518. sz. — Magyar játékszíni krónika. *(V.)*, 527. sz.

A' nevelés 's kivált az első benyomások bámulandó következésűek; annak hija 's ezeknek ereje miatt sokan sem lelki sem testi javaikkal bölcsen élni nem tudnak.

Gr. Széchenyi.

Philosophiai vázolatok.

(Vége.)

II.

Mély csendben szendereg az ész a' most született csecsemőben, mint szilárd kovarcz közé hintett mag minden élet-jelenség nélkül; örömtelen — olly magán — olly tehetlenűl, zárt szemekkel fekszik e' porczogós nyálka-tetem, ez a' teremtés' dicsősége. Majd az anyai gyöngéd ápolás' n e d v é r e gyenge mozgásba jőnek a' holtaknak tetszett erők, a' dajkálkodás' m e l e g e csirát növeszt a' hatalmas anyagon; utóbb a' szülői gondoskodás' v i l á g a is hozzájárulván, a' felnyilt szemek eleibe tartott más meg más tárgyak' látása, 's majd minden érzékek' fölébredése lassanként megindítja a' lekötött nyelvet, ismereteket szerez a' csak tehetségekkel biró ész, iskolai 's magányos tanulmányok, tapasztalás, világ látás, 's ezekhez hasonló eszközök által azon tehetségek mind inkább kifejtődve. Mi a' titka ezen itt igen röviden leirt kifejlésnek? az, hogy az önállástalan csecsemőből önállású férfiú váljék. E' nagy fordulatot a' nevelés' magas foglalatossága viszi véghez, minek e' szerint egyetlen feladata az, hogy az önállástalan gyermek önállásra vergődjék. Minő áldozatokat tesznek rendesen a' gyermekeik boldogságáért olly szivbeli örömmel munkálkodó szülők! sokaknak élete nem egyéb mint szakadatlan aggódás 's fáradság' folytonos lánczа, csak hogy magzataik' számára egy kevés földi birtokot is szerezhessenek. Mégis fájdalom! gyakran tapasztalhatni, hogy a' legjobb szülők minden lehető gondoskodása mellett is szerencsétlenek lettek a' gyermekek — gonosz 's áruló czélokra használták a' tudományt, elpazarolták a' gazdag örökséget stb., — miért? mert neveltetésök' gyümölcse nem önállás volt, az az a' nevelés csak jónak látszó, de valólag nem jó nevelés volt. Az önállásu minden körülmények között bir annyi kivált lelki erővel, hogy azok felett uralkodván, legalább ebbeli érzetével magát boldogitsa; — ha legkedvesebb reménye sorvadoz, — ha tűz vagy ár elrablá minden vagyonát, — ha irígység gonoszul elfacsarja legszentebb szándokait, — ha szennyetlen characterére aljas rágalom ál-mocskokat halmoz: ő kétségbe nem esik, bátran szembeszáll a' sorssal, 's alacsony lelkű elleneivel, tiszta lélek-

ismérete férfiui bátorságot 's boldogító lelki nyugalmat teremtvén neki. Mit tegyen a' nevelő, hogy növendéke idővel illy szilárdságra juthasson: azt szabatosan a' körülmények' minősége határozza meg; — véleményem szerint mindazáltal ennek a' következendőkben előladandó általános menetele, mint az emberi természet' örök törvényeiben gyökerezett, eltagadhatatlan.

A' már öntudatjára eljutott gyermekben is a' szellemi oldal, mint kifejtetlen még igen hátravonultan áll; ő tehát a' kormányzó okosságot nem magában, hanem nevelőjében találja fel, kinek épen ezért feddhetetlen életű, tiszta nemes gondolkozású férfiunak kell lenni. A' rosz példának milly ártalmas hatása van a' növendékre: elég számos tapasztalások bizonyítják; — egy vad 's talán erkölcstelen, részeges, hazug, pazarló szenvedély-rab apának példája mennyire nem képes sűlyeszteni a' talán szép tehetségű gyermekeket! hiszen a' szülő a' mustrapéldány a' még kifejletlen gyermek előtt, — annak szavában okossága' szavát i s m e r i el a' gyönge növendék. Épen a' nevelő 's növendék közti ezen viszonynál fogva kivántatik ettől szigorú engedelmesség, különben a' makacs, 's saját kénye szerint járni akaró gyermeket még vesszővel is kell fenyítni. Az indulat, szenvedély, önkény azon természeti elemek, mellyeknek lassankénti szellemitésében kell a' nevelőnek fáradozni; — jók 's minden nagy munka' végrehajtására szükségesek azon elemek, de csak úgy, ha okosság által kormányoztatnak. A' játszi-tanítás képtelen agyrém, így a' gyermek' önkénye, fejessége erősíttetvén meg, mit a' nevelésnek — ha már a' szép szó sikeretlen — vesszővel is lágyitani, szellemítni kell. Ezért a' szülői szeretetnek nemesnek, emberinek, elvekre épültnek kell lenni; oktalan, állati, szenvedélyteli szeretet ártalom nélkül soha nem marad; — gyermekeik' engedetlen makacsságát ne hagyják soha büntetlen a' szülők — hiszen ezeknek boldoggá tevése egyike legfőbb vágyaiknak, mit különben eszközölni nem lehet, — 's ha könyüket facsarnak szemeikből magzataik' büntetés kisajtolta könnyei: vonuljanak félre, 's itt sirják ki magokat, de a' büntetésnek elmaradni nem szabad. — Nagylelkűnek, erénytelinek, szilárdnak nem születik senki, ezekre csak fáradságos munka által tehetünk szert: ezért a' gyermekeknek jó eleve a' munkához szoktatása legyen fő gondja a' nevelőnek. Igenis! engedtessék játék is, de csak a' kipihenés végett, egyébiránt hadd érezzen a' gyermek már első éveiben terhet, bizonyos fáradságot, kedvetlen munkát — mert csak min magunk' megtagadása, csak természeti elemünk' legyőzése által képződhetünk valódi emberekké. A' tanitás óráin soha se játszék a' nevelő; komoly 's a' gyermek előtt tán fájdalmas foglalatosság komolyságot kiván.

A' gyermeki éveiben jót hallott, jót látott 's általában jól indult növendék szép reményekkel megy által ifjui korába, hanem számtalan csábokkal körűlvétetve az előkészület' ezen izzasztó pályáján. Szép reményekről álmodozik az ismeretekkel mind inkább gazdagodó ifjú, dagadó keblének tüze nagyszerű terveket állit elébe: ezeket az okos nevelő soha se igyekezzék nyirdelni, 's az ifju' körülményeihez szabni, — ennek ohajtott czélszerű képződésére nézve soha sem lehetnek azok felesleg nagyok, — inkább a' nagy czélokra szükséges roppant eszközök' használatára, éleszsze növendékét, — a' kifejlő parányi valóság úgy is be fog magától következni, 's akkor midőn a' használt eszközök már elég szép haladást nyujtottak; legyenek az aggok szűkkeblűk, — az ifjak keble nem lehet eléggé tág. — Majd el kell az önállásra képzendő ifjat hagyni a' vezetőnek; mert a' kinek esze mindig másban van, ki akármi cselekedetének helyeslését vagy javalását mindig tanitójától várja, még akkor is, midőn már ő az önnevelésre eléggé megérett: rendesen későbbi éveiben is másra támaszkodó önállástalan, férfiútlan férfi fog az maradni. Nem akarom ezzel mondani, hogy az ifjúra vigyázó minden szemek ezennel bezáródjanak; csak azt értem, hogy ezentúl csak messziről kövesse a' tanitó ennek egyes lépéseit, ne — mint eddigi éveiben — közvetlenűl. Az ifjak' tanitóinak, — ha eléggé lelkesek ezek — igen szép körök, áldásteljes hatások van e' részben. Lelket érdeklő nyilványos tanitásaikban ébresszék azoknak nemes tehetségeit szorgalmas tanulásra, — ne legyenek férkezhetlenek házaiknál, — méltassák azokat magányos társalkodásaikra, mulattató beszédjeiket is ugy intézvén, hogy ezek is a' nemes' szép' 's jó' iskolái legyenek. Hanem mielőtt így saját szárnyára bocsátanám növendékemet: igye-

kezném őt megismertetni a' való emberiséggel, — mutatnék neki e' világban állapotokat, mellyeknek látására lelke magas elhatározatokra gerjedne, 's állapotokat, mellyekre öszszeborzadna. Hiszen az ismeret a' tudomány arra valók, hogy az életre, az erkölcsiségre hassanak, — mi káros volna hát az ifjak előtt még nem sejtett 's tán később magok' kárán megismerendő állapotok 's viszonyok' eltitkolása! Elvezetném őt férfiakhoz, kik rényteli életökkel hő kebellel lángolnak mindenért a' mi jó, szép, igaz, kiknek homlokán polgártársaiktól érdemlett laurus virit, kik boldog családjaik' körében hasonlatlan gyönyöröket éreznek, 's megmutatnám, megmondanám neki, hogy ezeknek görbedt tetemeik a' közjó' terhe alatt roskadtak meg. Megmutatnám növendékemnek ezeknek ellenfeleit is, a' kiknek mint arczok a' pirulásra, úgy szivök a' közjóra érzéketlenné fásult, kik előtt nincs semmi szent, mit saját érdekökért megtagadni átalnának, 's itt alkalmilag megjegyezném, miként az okosság örökkévaló örömöket, nem pillanati gyönyört kiván, — miként az eszközöknek szintúgy mint a' czéloknak tisztáknak kell lenniök, — miként a' szellemi élvezet testi bár akármilly némü jóllétnél végetlenül felebb áll, 's csak az méltó valódi emberhez. — Elvezetném növendékemet munkás polgárok' kunyhóiba, hogy lássa a' nyomorú életet, a' szellemi szegénységet, a' sok ápolatlan hagyott magvakat, azt megmondani el nem mulasztván, hogy ezek szinte egyes, 's az álladalom' nagy egészéhez mulhatlanul szükséges tagok, hogy ezek szinte emberek, kiknek czélszerű neveltetésén, 's minden emberi jogokba helyheztetésén e' szerint munkálkodni kell. — Elvinném őt elvetemült gonosztévők' tömlöczébe, — hadd lássa mire sűlyedhet az ember, vadság', nevelés' hiánya, hibás lépések, 's kénytelenség miatt, — hadd tanulja meg, hogy a' tömlöczöket nem gonoszság' iskoláivá, hanem eltántorodtak' jobbító intézeteivé kell képezni 's elölszámlálván néhány befogott' terheltetésének okait, befogná látni, ugyanazon tett milly különböző rugalomból származhatott, 's menynyire különbözőnek kell e' szerint lenni a' minden körülmények' megfontolása után az ugyan azon bűnről hozandó ítéletnek. — Mutatnék neki embert, ki hivatalában rest, házi körében fukar, pénzért mindennemü alacsonyságra veteműlni kész, — 's e' köz megvetés bélyegezte törpének szennyteli életét vele is megutáltatnám. — Mutatnék neki agg ifjat, kinek lelkét a' kicsapongásban leélt multak' fájdalmas emlékezete tépi, testét az elgyengültet nyavalyák fenyegetik, ki elsilányultabb mint sem közügy iránt részvevő tudna lenni, kit a' kétségbeesés ember-gyülölővé, és így ha nem veszélyes, legalább haszontalan taggá erőtlenitett, 's itt megérintvén az öngyilkolás' több nemeit, ismét megjegyezném, hogy boldogságra törekvő örökkévaló ne pillanati örömöket éldeljen, hogy ezeknek a' jövendőre hagyásában szigorúan gazdálkodni kell, az ember különben illy félemberré korcsosul. — Elvezetném őt külső érdekek által egyesült házas-párokhoz, 's látván, hogy a' hol szeretet nincs, onnan távol van a' béke, az egyetértés, egy czélra munkálás' angyala, ott viruló élet helyett nyomorú hideg tengést lelhetni, jó eleve megtanulná: mi gyávaság illy lépést tenni, mi gyalázatos, ha ember egy magas szellemi kincsét merészli elég érzéketlenül aljas kinézéseknek feláldozni. — Végre elvinném őt ország' gyülésére, hogy tehessen különbséget a' tudomány és tudatlanság, köz-jószeretet és önzés, character és lengeség között, 's itt is átlátná, hogy nagy czélokra csak fáradságos munka, hosszú kitartás, csüggedetlen küzdés által juthatni stb. stb. stb. — Így távolabb bocsátván növendékemet magamtól, elkezdené ez szabad akarat szülte cselekvéseit, — botlanék számtalanszor, csalatkoznék híveknek vélt barátaiban, elhagyná reménye, mellyet tán legforróbban szorított kebléhez, küzdene a' világgal, mellyet még csak kevéssé ismer stb. stb., de minden bajaiból még erősb önállást viván ki magának jól képzett lelke, a' társaságban hasznos tag lenni, a' közjó' előmozditásán hő kebellel munkálkodni, reménylem, 's pedig okosan reménylem, soha meg nem szünnék.

Tarczy Lajos,
oktató.

Kastély és temető.

(Vége.)

Másnap, reggeli kávé mellett pamlagon ült az öreg Wildau, 's vele szemközt Evermond czigarrót szitt. „No's hogy tetszik önnek Frankenthal?“ kérdé Wildau.

‚Igen jól — felelt Evermond — Frankenthal a' legszebb 's bájolóbb fekvéssel bir, mellyet valaha láttam. Lapályok 's erdők, kertek 's tavak, 's ezenkivül igen szép leányok is...'

„Hogy hogy? hát ezt is vette már ön észre", kérdé Wildau mosolygva.

‚Ki ne venné azt első pillanattal észre! Természet szerint, ha az ember hosszabb ideig itt mulat, mint teszem Gusztáv...'

„Mit akar ön ezzel mondani?"

‚No's azt gondolom, hogy akkor a' legjelesb szépségeket is ki lehetne szemelni.'

„Mint érti ezt Evermond ur? — Fiamnak tudtom nélkül talán csak nincs...."

‚Van, van — parol de mon coeur!' felelt Evermond; mérséktelen hahotára fakadva, ‚csak az kár — folytatá tovább hirtelen ismét elkomolyodva — hogy a' jeles fiatal ember igen érzelgőleg látszik a' dolgot venni....'

„Hogyan, Evermond úr, az én fiam tudtom nélkül...."

‚De, cher papa, ki fog illyesmiről előbb atyjával értekezni! Ön azt még általam sem tudta volna meg; őrizzen isten, hogy én Gusztávot elárulni kivánjam; hanem — hanem itt becsülete, és családjának mocsoktalan neve forog fen, 's illyenkor...'

„Szóljon nyiltan 's minden tartózkodás nélkül, Evermond úr; azzal, különösen e' tárgyban, mind magának, mind pedig nekem barátjának tartozik."

‚Eh bien — én tegnap az urfit egy tête à tête-n lepém meg némi csinos, csodaszép gyermekkel; ugy hiszem, hogy leánya a' — —'

„Kinek a' leánya?"

‚A' — sirásóé.'

„A' sirásóé?!"

‚Igen; — legalább, ha nem csalatkozom, láttam őt a' sirásó' hajléka előtt ülni.'

„Tovább csak!"

‚No's hát Gusztáv ezzel beszélgetett sokáig a' szerelemről; jobb jövendővel vigasztalta őt; 's végre — mint illy esetben történni szokott — mindketten csak ajkaikkal beszélgetének.'

„Evermond úr, kezeskedik nekem ön ezekről saját becsületével?"

‚Parol de mon coeur.'

„Hol látta ön őket?"

‚A' mély-ut' végén, egy szederlugasban, mellyet, mint látszik, a' szerelem-istenkék csupán illy rendez-vous-ra alkottak.'

„Evermond úr, ön igen igen lekötelez engem, ha ma estve oda kisérend. A' többi az én gondom. Addig is mulassa magát kénye 's kedve szerint, 's parancsoljon házamban mint otthon."

E' szavak után a' láthatólag felingerült, de külső öntartását legkevésbbé sem vesztő öreg Wildau könnyeden meghajtá magát Evermondnak, 's eltávozott.

‚A' dolog már folyamatba van hozva — szóla most Evermond önmagához — 's reménylem, kivánságom szerint fog be is végeztetni. Sajnálom Gusztávot, de a' czudar leánynak adózni kell szemtelenségeért.'

Az est mármár elterült a' frankenthali lapályokon; a' nap alászállt, csak a' távol hegyormok ragyogtak még vérpiros szinben 's esti harangszó hallatszék az elcsöndesült szomszéd helységekből, midőn az öreg Wildau szürke porköpönyegbe burkoltan, 's kalapját mélyen szemeire húzva, lépett Evermond' szobájába. „Készen van ön?" kérdezé.

‚Várom parancsit', válaszolt Evermond.

„Burkozzék tehát e' köpönyegbe — folytatá amaz; hóna alól átnyujtván neki másik egy köpönyeget — 's kövessen!"

Evermond fölvevé a' köpönyeget, 's mindketten elhagyák a' teremet; ezenfelül még öt vagy hat szolga, hasonlólag szürke köpönyegbe burkoltan, csatlakozék hozzájok 's némi távolságra követé őket.

Már egészen béestvéledett, midőn a' mélyuthoz értek. Csak nehezen haladhattak a' sok kő és tövisbokor miatt előbbre. Sok baj után csakugyan elértek annak végére, 's Wildau inte a' szolgáknak, hogy maradjanak hátra. Miután ő és Evermond néhány lépéssel előbbre mentek, megállának mindketten 's figyeltek.

‚Amott van a' lugas; — szólt Evermond lassú hangon — ön semmit sem hall?'

„Minden csöndes!"

‚De még is — válaszolt amaz — én halk zörejt hallok. Vonuljunk közelebb.'

'S ismét néhány lépéssel közelebb mentek a' lugashoz. — Most az öreg báró is halk susogást hallott abban. „Hallja ön?" kérdé Evermond. Wildau intett, mert a' harag megfosztá őt szavától.

'S gonosz csillagzata csakugyan ismét

ama' lugasba vezette volt a' két szerelmest, hol jövendő örömeikről boldog beszélgetésben álmadoztak, 's nem sejték, milly vészterhes felhő keringett fejök fölött. — ‚Igen, Lenka, esküszöm, te lészesz nőm, vagy senki!' E' szavak' hangja tisztán hatott az öreg Wildau' füleihez. De ez többé nem fékezhetvén haragját, vad erőszakkal rontott a' sürűn keresztül 's hirtelen a' megijedt szerelmesek előtt állt. „És én esküszöm neked — kiáltá dörgő hangon az öreg kastélybirtokos — hogy holnap e' ringyó-lány a' bitófánál korbácsot kap." —

‚Atyám!' kiálta Gusztáv, 's halaványlőn, mint a' fal.

„Oh istenem!" jajgatott Lenka 's kimondhatatlan aggsággal kezeit kulcsolta.

‚Annyira felejtkezhetett-meg egy Wildau' fia, hogy egy közönséges pórleányt ölelget. Szégyen, gyalázat! ezt tőled sohasem vártam volna!'

„Atyám, hallgasson meg," szólt esdeklőleg Gusztáv.

‚Egy szót sem! Majd találok én módot, hogy ezentúl illy balga tettektől megójalak. Ha te nem kimélted nemzetséged' becsületét, én sem kiméllek többé.'

Ezt mondván a' földesúr hangosan fütyente, 's a' szolgák legott előugrottak.

„Ragadjátok-meg e' gaz fiút, vigyétek a' kastélyba, 's tartsátok szoros őrizet alatt, míg eljövök!" parancsolá kékvörösre változott arczczal a' kastély' ura', 's a' szolgák megfogták Gusztávot.

‚Istenemre mondom, ez sok! Illy csufos bánást mi nem érdemlettünk', kiáltott ez, a' szolgák' kezei közt vergődve.

„Nagyságos uram!" — esengett Lenka, ki némileg ismét föleszmélt, noha még folyvást erősen reszketett.

‚Félre tőlem, alávaló teremtmény! — rivalgott Wildau — 's ne merészelj szólni hozzám. Holnap te és atyád e' vidéket örökre hagyjátok el, hogy be ne teljesedjék rajtad fenyegetésem.' —

„Bánjék nagyságod velem tetszése szerint — válaszolt Lenka ártatlansága' érzelmében — gyalázza meg egy leány' becsületét, kinek lélekismérete tiszta minden vétektől; de nem, nem — folytatá szava' legérzékenyebb hangján — azt nagyságod nem fogja, 's nem is képes tenni. Egész világ csak jót beszél nagyságodról; egyetlenegy ember sem vádolja igazságtalanságról. Nagyságod most is igazságos lesz; hisz én csak igazság-szeretetéhez folyamodom. Nagyságod az én védelmemet, 's fiának védelmét meg fogja hallgatni."

‚Ej, lássuk csak, mint tud a' kigyó tekergődzni! Engem is be akarsz sima szavaiddal hálózni, mint ama' szerelembódult ficzkót!—' szóla gúnyhangon. ‚Távozzál tőlem!' — kiálta aztán, 's hátrataszítá őt, hogy földre esett. ‚Kiméletem már elég sokáig tartott.' —

„Nem, nem eresztem nagyságodat, míg meg nem hallgatott", kiálta Lenka magánkivül 's átkarolá a' földesúr' térdeit.

‚Csábító!' ordíta Wildau ujra fellobbant boszúval, — 's öklével hozzá sujtott.

Lenka ekkor arczán erős ütést kapván, hangos sikoltásra fakadt, 's zokogva esett a' lugos' gyepágyára, mi alatt Gusztáv dühében tajtékozva, hasztalan erőködött az őt szorosan tartó szolgák' körmei közül kifejtőzni.

„'S most hozzátok ezt!" kiálta Wildau a' szolgákhoz, és sebes léptekkel eltávozott. A' szolgák Gusztávot utána hurczolák a' kastélyba.

Alig tünték el ezek a' mély-uton, 's legott Evermond, ki az egész jelenetet egy közel bokorból nézte, a' lugosban még mindig zokogva fekvő Lenkához lopódzott, lehajlott hozzá 's fülébe imezt súgta: ‚Arczcsapás arczcsapásért!' Ezt mondván, gúnykaczaj közt eltávozott, kétségbeestének hagyva a' szerencsétlent.

*

Az öreg Márk nyugtalanul lépdelt sirásói hajléka' alacsony szobájában fel- 's alá. Az óramutató nyolczon állott 's Lenka még sem jött haza. A' keskeny ablakokon aggódva nézett ki a' növekedő sötétségbe 's nem fejtheté meg leányának szokatlan kimaradta' okát. A' kastélyban kilenczet ütött már, 's Lenka még sem tért vissza. — Márk' nyugtalansága nőtten nőtt. Már kalapja után nyult, hogy a' szomszédoknál gyermeke felől kérdezősködjék, midőn tompa kopogást hall a' házajtón. Sebten nyitá azt fel Márk, — de legott visszahanyatlott, mint valamelly rémtünet elől, mert az öreg pagonyvadász, az elájult leányt karjain hozva jött be.

Halálhalványan, zárt szemekkel 's hosszan leomló hajakkal feküvék szegény Lenka az ismos vadász ember' vállain, kinek oldala

mellett egy nagy bozontos vadászeb nyöszörgve jött, az ájultat szünetnélkül szaglalva.

„Az isten' szerelmeért! mi történt?" kérdé a' megrémült atya.

‚Hát én tudom — felelt Sprenger, a' pagonyvadász. — Én épen hazafelé indultam, midőn a' mély-utban vizsláto ebem hirtelen ugatni kezd 's ezáltal elmerültömből fölrezrent; kutyám' hivóhangja után indulék, 's íme! kegyelmed' leányát ugyanazon állapotban, mellyben most látja, lelém a' gyöpön elterülve.'

„Szent isten! mit kell nekem ősz embernek mindent megélnem" jajveszékle Márk 's eczetet hozott, hogy az ájultat eszméletre térítse. — De midőn egy kendőt eczetbe mártott 's gyermeke' fejét fölemelé, hogy halántékit megnedvesítse, elszörnyedve kiált-fel, mert most látta csak még, hogy gyermekének arcza mint van elrútitva, jobb szeme feldagadt, 's vér borítá. „Irgalmas isten, mit kell látnom!" szólt reszketeg hangon Márk.

‚Valóban — monda Sprenger, ki az ezelőtt olly szép leány' elváltoztán nem kevésbbé ijedt-meg — nagyot kellett szegénynek esnie. De ugy látszik, a' seb nem épen veszélyes, tevé vigasztalólag hozzá, jóllehet arczvonalmiban ellenkezőt lehete olvasni.

„Oh siessen, siessen nemesszivű jó Sprenger a' városba, 's hozza el a' sebészt" — kiáltott rimánykodva Márk, mialatt folyvást a' leányt eszméletre igyekezett hozni. —

‚Megyek tüstént' — szólt a' vadász 's kisietett hű ebével a' szobából.

Néhány percz mulva fölveté Lenka nagynehezen egészséges szemét 's halavány ajkai kérdésre nyiltak-meg; de midőn atyja szemébe tünt, arczát mindkét kezével elfödé.

„Gyermekem! szegény gyermekem! mi történt veled?"

‚Igazságos büntetés!' susogá Lenka.

„Mit mondasz?" szólt rebegve Márk.

‚Nem engedelmeskedtem intő szavadnak; összejöttem Gusztávval, és — — —'

„És" — kérdé kisértetes arczczal az öreg.

‚Ekkor meglepett bennünket az öreg földesúr, és — megütött —'

„Szemedet üté meg" — kiálta Márk, és szoborrá merevülten állott, mialatt szemei kidőledve a' leányra szegültek.

‚Bocsáss-meg! bocsáss-meg!' rebegé ez, 's atyja' lábaihoz borult.

„Ő téged megütött! — ő nyomorékká ütötte gyermekemet!" ismétlé Márk lassúbb, csaknem hangtalan szóval.

‚Mi roszat nem cselekvénk — folytatá zokogva Lenka — az isten ugy legyen végórámban irgalmas; csak egy rosz gondolat sem — —'

„És ő megütött? —"

Lenka elrejté könnyes arczát 's hallgatva intett.

‚Oh szegény, szegény gyermekem!' — jajgatott Márk; fölemelte a' síró leányt 's hévvel szorítá kebléhez. ‚De jer, csöndesedjél-meg, hallod-e, 's engedd, hogy kendőt tegyek fejedre, mig a' sebész eljő' szólt azután szelíd érzékeny hangon, 's vigyázva egy fejér kendőt kötött a' sebesült szemre. ‚És most — folytatá tovább — menj ágyba, majd talán elalhatol; az álom nagy, jótékony vigasztaló.' —

„Az álom amott künn, igen! — felelt Lenka, ujával a' temetőre szolgáló ablakra mutatván — de itt ben nem."

‚Jer, magam vezetlek szobádba; a' sebész majd beköti sebedet, ő nyomban itt lesz, a' derék Sprenger már elment érette; csak maradj csöndesen 's imádkozzál, — nekem ma még a' kastélyba kell mennem', fojtott hangon ezt tevé hozzá, szemeit vadul forgatván.

„A' kastélyba még ma — kérdé Lenka — 's mit akarsz atyám a' kastélyban?" —

‚Elégtételt kivánni becsületedért, 's boszút — a' másikért' mormogá Márk; kezével homlokát törlé, 's ámbár egész tetemben reszketett, mégis a' hátulsó szobába vezette leányát, ki akaratlan követé őt.

Miután Lenkát ágyba fektette, ismét kiment, de már sokkal nagyobb eltökéltséggel az előszobába; egy nagy tölgyszekrényből, melly a' sarokban állott, kivette ócska katonaköntösét 's magára ölté; azután két régi pisztolyt töltött-meg, öve alá dugta azokat; ezenfelül még egy papirost is, mellyet többes borítékból huzott-ki, rejtett magához 's kiment a' házból. — A' ház' udvarán elibe ugrott a' vadász' ebe, kit nem sokára maga a' vadász is 's a' város' sebésze követett. Márk a' vadásznak még egyszer megköszönvén emberbaráti szolgálatát, könyörgött a' sebésznek, kötözné-be leánya' sebét 's engedné őt azután a' neki olly szükséges nyugalomnak által. — 'S ezzel a' kastély felé irányzá menetét.

*

A' kastély' nem igen fényesen kivilágított de tágas teremében ugyanakkor erős léptekkel járt felalá az öreg Wildau, fejét félig keblére horgasztván; nem messze tőle Evermond állott uti köntösben.

„Tehát ön még ma el akar bennünket hagyni?" kérdé Wildau.

‚Tervem kivánja, hogy tizenegy órakor Buchau városig érjek —'

„Jól van, nálunk ugy sem sok mulatságot fogna találhatni többé."

‚Illy körülményekben' — folytatá Evermond vállvonítva.

„Többé itt nem maradhat-meg; ezt magam is igen jól általlátom — utazzék tehát szerencsésen Evermond úr."

Evermond némán meghajtá magát a' birtokos előtt 's nyomban eltávozott. Kis idő mulva hallani lehete, hogy kocsi robogott-ki a' kapun.

‚Hirtelenkedtem, — szólt magában az öreg Wildau — cselekvém, mielőtt a' dolgot megvizsgáltam volna; de — folytatá mély sohajjal — a' mi megtörtént, az megtörtént.' Ezután asztalhoz lépett 's csöngetett. Egy szolga jelent-meg.

„Őrizet alatt van még fiam a' végszobában?"

‚Igen.'

„A' szolgák tüstént távozzanak-el, 's te fiamnak mondd-meg, hogy reggel hét órára elvárom hálószobámba."

A' szolga eltávozott. — Miután ez kiment a' teremből, a' földesúr asztal melletti pamlagára dőlt, 's egy könyvet vőn kezébe; kissé levelezett benne; ujra elveté, 's azután ablakhoz lépett 's az éjbe merengett-ki.

Ekkor lépések hallatszának az előteremben; a' báró megfordult, az ajtó hirtelen felnyilt, 's az öreg Márk áll vala előtte. ‚Márk! — kiáltott a' báró 's futó halványság vonult el arczán — mit akar kend?'

„Wildau úr, két dologról kell önnel beszélnem" felelt ez.

‚'S ezek?' kérdé a' birtokos.

„Először is, méltóztassék sirásói szolgálatomból elbocsátani."

‚Megtörtént. Ha akar, mehet kend. — Minél előbb, annál jobb.'

„A' holnapi estve már nem találand Frankenthalban."

‚A' dologhoz; mit akar még kend?'

„Elégtételt leányom' megsértett becsületéért" felelt nyugodtan az öreg Márk.

‚Mit, mit beszél kend? — elment-e esze?'

„Tudom, mit beszélek. Ön méltatlanul bánt leányommal, ifjusága' virágát örökre elhervasztá egy hamis gyanú miatt —"

‚Ifjusága' virágát?' kérdé Wildau megütközve.

„Ön' kezének ütése leányom' jobb szemét érte" felelt Márk hidegen.

Wildau erősen megrázkodva, eltakará arczát.

‚'S azért — folytatá amaz — most ön előtt állok, mint szabad, független férfi, 's ha ez nem elég, úgy is mint nemesember — 's elégtételt kivánok.'

„Mint nemesember?" kérdé a' kastélybirtokos ujabb zavarral.

‚Olvassa ön e' papirost, 's fussa végig e' leveleket' válaszolt Márk, átnyujtván az irományokat.

Wildau néhány futó pillanatot vete mindkettőre, 's elsápult. „Hogyan, ön báró Sztanko?" — ‚Úgy van, nemzetségemből a' legutolsó.' — „'S a' kastély' egykori birtokosa?" — ‚Kit saját természetlen bátyja megfosztott vagyonától 's övéivel szükségbe 's kétségbeesésbe taszított.' — „Báró úr —" — ‚Ön látja, hogy alkalmasb lesz mindkettőnknek e' falakon kivül mint belől beszélni.' — „'S nincs más ut a' megbékülésre?" — ‚Vér!' — „Jól van, én követem önt" felelt szünet után az öreg birtokos; láthatólag megindultan vevé kalapját 's ment az előtte lépdelő kihivó után. — Ez, a' nélkül hogy többé egy szót is szólna, mint látszék, nyugalmasan ment, míg elérkeztek a' temetőhöz.

*

A' temetőn halálcsend uralkodott; csak a' felhők' árnyai, mellyek zivatarsebességgel repültek a' hold előtt el, űzték óriási éji rémekként egymást a' sirok fölött 's egymás után látszottak kapkodni. 'S a' sírásói hajlékban egy gyönge elhaló fény csilámlott magányos halállámpa gyanánt.

A' temető' közepére jövén, mind a' két férfi megállapodott. — ‚Tíz lépés' szólt Márk egy katona' hidegvérűségével, kinek arczán látszott, hogy a' halálnak már többször nézett szemébe. — ‚Ihol van ön' pisztolya.'

A' birtokos átvevé a' pisztolyt a' nélkül, hogy megvizsgálná.

Most egymással szemközt álltanak. Mindketten levevék kalapjokat 's ég felé néztek. — Imádkoztak. Fejöket ismét befödék. ‚Öné az első lövés — megszólamlott Márk — mert én vagyok a' kihívó.' — „Én első nem lövök" válaszolt elhatározottan Wildau. — ‚Lőnie kell!' — „Soha. Ön engem golyója' czéljául választhat, én helyemből nem mozdulok, de az első lövést nem teszem." — ‚Jól van — szólt Márk szünet után — így tehát, ha hármat számitok, mindketten lőjünk egyszerre. Megelégszik ön?' — „Ha ön úgy akarja."

E' szavak után mindegyik felhúzá pisztolya' sárkányát 's ellentársára irányzá annak csőlyukát. A' hold e' pillanatban bukott ki a' felhők közül, 's teljes fényével megvilágitá a' két éji rémet a' temetőn, 's a' pisztolycsöveken tükrödzött vissza. ‚Egy!' számíta Márk. Halotti csönd vala körösleg, 's egy fűszál sem mozgott. ‚Kettő!' számitott ujra. — ‚Hár —'

Ekkor a' temetőn villámlott, 's azt két lövés követte — de a' lövések nem a' temetőn történtek, hanem a' sírásói hajlékban, 's a' villám ennek ablakából lövelt ki a' sírokra. — Durranáskor mind a' két ellentárs rémülten ejté el pisztolyát 's rohant a' hajlékba. —

De ki irhatja le kölcsönös rémültöket, melly őket kétségbeesés' jeleivel, két szoborként a' küszöbhöz dermeszté, midőn a' szobát lőporfüsttel megtelve, 's a' padlaton gyermekeik' megszaggatott holt tetemeit elterülve pillanták meg. —

A' hold még folyvást tisztán ragyogott a' temető felett, mellynek sírhalmai ezüsttel elöntve, mintegy túlvilági fényben csillogtanak, mialatt a' közel kastélyban, mellynek kül alakja mély homályba burkoltan állt, az óra szabályosan üté az éjfélt. S**

Magyar játékszini krónika.

October' 14dikén: Zrinyi. Hősi szinjáték 5 felv. Irta Körner. Fordította Szemere Pál. — Mik ezen szinműnek belső hibái, bőven kimutatta az „Élet és Literatura"ban Kölcsey; de a' mi szinen leginkább bántó, az a' két asszony' lábatlankodása 's idétlen vitézkedései. Az előadás sok részben jó lehetett volna, ha szinészeink jobban megtanulják szerepeiket; de Udvarhelyit (Szolimán), ki egyébiránt tisztán szavalt, igen hagyogatta emlékezete, Komáromi (Alapi) egy párszor csúfosan elakadt; Egressy (Juranics) némi jambus rontó toldásokat tett; legépebben 's tisztábban szavalta szerepét Fáncsy, 's legalább a' fordítás' jelességét éreztette velünk. Bartha (Zrinyi) némelly részeit szerepének jól megtanulta; de nem jól szavalta különösen ezt: Tehát végfényén stb. Egyébiránt játéka némellykori egyhanguságát kivéve, ollyan volt, millyen Körner' Zrinyiében lehet. A' tárgy' nemzetisége szép számu nézőt gyüjtött a' szinházba, 's ohajtható, hogy ezt költőink intésül vegyék 's az idegen müvet egy jobb eredetivel váltsák fel.

Oct.' 15dikén: Parlagi Jancsi. Vigjáték 4 felv. Németből magyarositotta Kovacsóczy. — Az egész előadásban igen sok belső élet 's valóság volt, a' minek igen kell örvendenünk; mert az illy játékból mindenkor elégedve tér haza a' néző. Nem akarjuk egyenként megdicsérni a' fő szerepek' vivőit; csak Megyerit említjük, ki ma csekély, 's keveset igérő szerepét ismét igen mulattatóvá tette. (Nézők közép számmal).

Oct.' 16dikán: Egyveleg 1 felv. Ezt megelőzte: IV. Henrik' házi élete. Vigjáték 1 felv. Fordította Fáncsy. — A' mai este (a' vigjátékot értjük) sok ügyetlenséggel volt botránkoztató. A' darab minden kerekdedség, egység nélkül adatott, mit talán nagy részben Eder Luiza' hibás játékának lehet tulajdonitani. Az illy kis, finom alkatu darabban minden helynek jól kell betöltve lenni; különben elesik. Lendvaynét (koronaörökös) mintha zavarba hozta volna a' férfiruha: játéka nem volt elég összefüggő. A' két kis Telepy ügyesen viselte magát. Kár az illy darabokat nem egész gonddal adni: ez egy kis különbféleséget hozhatna előadasainkba: nem kellene örökké bohókat, a' játék' végén összekelő szerelmeseket, vagy halált látnunk: közben láthatnók a' házi élet' némelly érdekesb jeleneteit is; de természetesen az illy darabok' előadása ismét egy új, nálunk még szokatlan studiumot kiván.

Az egyveleg muzsikai részét itéljék meg a' zeneértők; mi a' többire nézve csak Kovácsnét rójuk meg, ki tegnap kifogyhatatlanúl producálta magát a' német nyelvben. Megvalljuk, az effélét nem lehet érteni. Ő úgy lépett fel, mint szinésznő, ki több nyelvet beszél, 's hogy egyszer németül is szólaljon fel, igen helyén van; de hogy valamenynyi rögtönzött szerepeit németül játsza, ez már nem nevetséges többé, ez egy neme az ügyetlenségnek, mi pimaszságnak neveztetik. A' hiba, úgy hiszszük, nem Kovácsnéé; talán magában a' szindarabban van; de illyet nem kell választani, vagy ha, kiigazitani. (Nézők nagy számmal).

V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

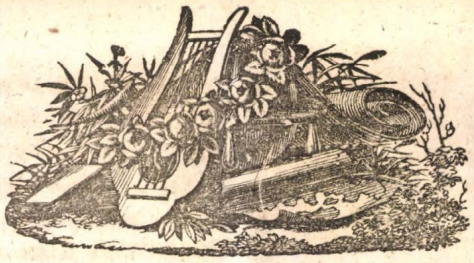

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 26. 1837.** **34. szám.**

Tartalom: Az olasznők daljatékban (*T. L.*), 529. sz. — Gyógyrendszer a' XIX. században (*Dr. Ivanovics*), 431. sz. — A' hősné' sírja (*Gaal*), 535. sz. — Szél úrfi (*Vörösmarty*), 737. sz.

Oh hölgy, az 'isten gyönyörül
Teremte tégedet,
'S szerelmed üdvösséget is
Ad a' gyönyör felett.

Vörösmarty.

Az olasznők daljátékban.

Heinétól.

Én daljátékba főkép azért megyek, hogy a' szép olasznők' arczait szemléljem. Igaz, ők a' daljátékon kívül is elég szépek, 's egy történetvizsgáló, vonásaik' ideális szépsége által, könnyen bebizonyíthatná, mi nagy befolyása van a' müvészetnek az olasznép' testiségére. A' természet visszavévé itt a' müvészektől a' tőkepénzt, mellyet azoknak egykor adott, 's ime! az a' legdicsőbb kamatot hozá. A' természet, melly egykor mintákat szolgáltata a' müvészeknek, most maga másolja le a' remekmüveket, mellyek ezáltal származtak. A' szép' érzelme egész nemet áthatá, 's mint egykor az anyag a' szellemre, úgy hat most a' szellem az anyagra. 'S nem gyümölcstelen azon szép madonnák, azon kedves oltárképek' tisztelete, mellyek a' vőlegény' lelkébe olly mélyen nyomulnak; míg a' menyasszony egy szép márványkép előtt buzgólkodik. Illy átrokonulás által olly emberség származott itt, melly még szebb, mint a' bájos föld, melly felett díszlik, 's a' tiszta ég, melly azt aranyrámaként körül sugározza. A' férfiak kevéssé érdekelnek, ha festve vagy faragva nincsenek, 's a' szépnemnek hagyok minden lelkesülést a' szép, ügyes olasz férfiak iránt, kik olly vad fekete barkóval, olly büszkén nemes orral, olly szelíd 's beszélő szemekkel bírnak. Azt mondják, hogy a' lombardiaiak legszebb férfiak. Én soha meg sem vizsgáltam azt, csak a' lombardi nők felett gondolkodtam komolyan 's ezek, úgy találtam, valóban olly szépek, mint hírök. Már a' középszázadokban is szépeknek kelle lenniök. Azt mondják I. Ferencz franczia királyról, hogy a' majlandinék' szépségének hire titkos inditó ok volt, melly őt az olasz hadviselésre izgatá.

De mi szépek még akkor ezen olasznők, ha a' muzsika világítja arczaikat. Mondom, világítja, mert a' muzsika' hatása, mellyet daljátékokban a' szép nők' arczain észrevevék, egészen hasonlít azon fény- és árnyhatásokhoz, mellyek bámulásra bírnak, ha szobrokat éjjel, fáklyavilágnál szemlélünk. E' márványképek akkor felfedezik előttünk, megrázó igazsággal, a' bennök lakozó lelket 's rémes, néma titkaikat. Hasonló módon jut értésünkre a' szép olasznők' egész

élete, ha őket daljátékban látjuk; a' változó melodiák, érzelmek', emlékezetek', kivánságok' és boszúságok' egész sorát ébresztik fel akkor lelkeikben, mellyeket azonnal olvashatni vonásaik' mozgalmán, elpirulásokon, elsáppadásokon, 's szemeikben. A' ki olvasni tud, igen sok édes és érdekes dolgot olvashat illyenkor szép arczaikon; történeteket, mellyek olly figyelemre méltók, mint Boccacio' novellái: érzelmeket, mellyek olly gyöngédek, mint Petrarca' sonettjei; szeszélyeket, mellyek olly kalandszerűek, mint Ariosto' octáv rímjei, néha borzasztó árulást 's fölséges gonoszságot is, melly olly költői, mint a' nagy Dante' pokla. Ekkor méltó ám a' páholyokba feltekinteni!

Csak a' férfiak ne olly iszonyú lármával fejeznék ki ezalatt elragadtatásokat! Ezen őrült riadozás gyakran terhemre volt az olasz szinházakban. De a' muzsika ezen emberek' lelke, élete, nemzeti kincse. Más országokban vannak hangászok, kik a' legnagyobb olasz mesterekkel vetélkednek, de nincs egyebütt musicális nép. A' muzsikát Olaszországban nem egyes személyek képviselik, az egész népben jelentkezik az; a' hangászat néppé lett. Éjszakon egészen másként van az; ott a' hangászat emberré lett, 's neve Mozart, vagy Meyerbeer; 's e' felett ha a' legjobbat, a' mit ezen éjszaki hangászok nyujtanak, megvizsgáljuk, olasz napmeleget 's narancsillatot találunk abban, 's inkább Olaszországé, a' hangászat' honáé az, mint más hazáké. Igen, Olaszország örökké a' muzsika' hona fog maradni, ha nagy maestrói korán sírba hágnak vagy elnémulnak is; ha Bellini meghalt, Rossini hallgat is.

T. L.

Gyógyrendszerek a' XIX. században.

Nagy a' természet, számtalan útakkal és eszközökkel bir czéljainak elérésére; mindegyik ut czélra vezet, csak hogy az egyik könnyebben vagy hamarabb, vagy bizonyosabban a' többinél. — Így teremt ő vagy is alkot új anyagokat nyomás, alkot hév, alkot vegyités stb. által, és ki fogja mondhatni, hogy valamelly ezek közül nem czélirányos, sőt némelly körülmények között nem egyedül czélirányos út az alkothatásra? Így áztatja ő a' földet eső, harmat, áradás által p. o. Aegyptusban, és nemde minden úton czélt ér? hova a' nap nem hat, ott a' hold, vagy a' földsarki fény a' világító stb. — Az ember is nagy anyjának minél hívebb, annál boldogabb utánzója, szerencsés volt már eddig is sok szándékát több eszközök által létesíthetni: így közölheti ő gondolatait jelek és szó által a' jelenlévőkkel; képek irás és nyomtatás által a' távoliakkal, és megértetik; utazhat gyalog, maga hajtotta állat- vagy gőz hajtotta kocsin, és eljut a' hova akar szárazon; evezhet tulajdon- vagy lókölcsönözte- vagy gőz okozta erő által és eléri az óhajtott partot; kormányozza 's javitja ész és szivképen, embertársát és más állatokat rettentés, hizelgés 's okosítás által, és czélt ér, csakhogy itt is mindenkor az lesz a' kérdés: melly mód czélirányosabb, emberhez illőbb, és mikor? Hát a' betegségekben egyedül lesz-e olly szegény a' természet és ész, hogy mindenkor és mindenütt csak egy gyógymódra szorúljon, és ez egyen kivül ne legyen eszköz az egészség' visszatérítésére? Oh nem, sok 's az eddig tudottaknál több út is vezethet e' czélhoz, csak hogy ez utaknak valamellyike bátorságosabb, bizonyosabb, rövidebb és könnyebb a' többinél, sőt lehetnek is, vannak is betegségek, mellyek csak egy bizonyos uton gyógyulhatnak meg. Mellyik út mikor a' legczélirányosabb vizsgálni és megtudni dicső kötelessége a' szabadabb lelkű és mindennapiságon túl emelkedett orvosnak.

Századunknak bélyege, hogy kiki természeti jogához képest önállólag minden teendőt előbb megérni 's megitélni akar, 's csak szoros megitélés után, mit ész és tapasztalás helyben hagy, létrehozni, csupán azért, mert az ember maga így látja jónak, akar tettek mások így, akar nem, — ámbár csak nyomó okokkal biratja magát az okos félrevetésére annak, mi több ideig divatozott. — E' gondolkozásmód a' merészséget szülte, az eddig divatozottnak elégtelensége' esetében ujjat, kielégitőbbet keresni, melly merészség, ha a' szoros számitással párosittatik, bámulandó haladást szül valóban, mint ezt mechanicában már is látjuk, melly annyira jött, hogy talán sohasem tünik fel az ember-természet, urasági fényében, annyira mint itt, hol ő veszteg áll, előtte pedig e-

gész termek gépelyekkel telve fonnak, szőnek, varrnak stb. Igaz, hogy sok ízben botlott az ember, 's áldozattá is lön, míg ide ért, hol most áll, sőt jövőben is áldozattá leend törekvései között, de meg kell ezt neki bocsátni, el kell nézni, sőt dicsérni és segíteni a' tehetlent, nem lehet ez másképen, midőn ismeretlen vidékbe siet, 's mentében előre nem láthatott nehézségek akadnak utjába; vajha embertárs által, tudva és akarva — néha gonosz szándékkal — ne gördíttetnének ezek! — E' törekedés az orvosi tudományra is kiterjedt, itt is egyszerüség, mathematicai bizonyosság, minden árthatónak és kellemetlennek lehető elmellőzésére vágytak is, vágynak is az emberek, de értek is tökéletességet, minőről öt vagy hat évtized előtt még csak álmodni sem lehetett.

Akkor minden változása az egészségnek betegség' neve alatt káros és rontó tüneménynek tartatott, 's így szükségképen a' gyógyító főtisztének tartotta e' tüneményeknek minél hamarabbi szüntetését, most meggyőződtünk, hogy az, a' mit eddig betegségnek neveztek, némelly eseteket kivéve, nem egyéb, mint az életerő által eszközlött igyekezet vagy szinte égdörgéshez hasonló törekedés a' test' működései akármelly okból eredett aránytalanságának megszüntetésére 's kiegyenlitésére, azon vagyunk tehát, hogy e' törekedés nem csak ne gátoltassék, hanem okosan elősegíttessék, 's a' természet minél előbb czélt érjen. Így p. o. a' láznak, tüdőgyuladásnak, görvélyeknek, rühnek 's más fekélyeknek stb. látásán elszomyodott a' mult századi orvos, 's mindenkép azon törekedett, hogy e' rontóknak tartott tüneményeket elrontsa 's megszüntesse; mi pedig tudván, hogy valamint mindenütt a' természetben, úgy benünk is semmi sincs ok nélkül, természet elleni véteknek tartanók hirtelen elnyomni a' törekedést, valamint vétek lenne az égi háborút mindenkor hirtelen megszüntetni akarni, és ezért — mitől ezelőtt rettegtünk — olly gyógyszert adunk, melly épen hasonló változásokat képes gerjeszteni az emberi testben azokhoz, mellyeket a' szenvedő testen észre veszünk; de, mint önkényt értődik, vigyázva és kis adagban, nehogy olly zavart hozzunk vigyáztalan kórnagyitás által a' testbe, mellynek életszünet legyen a' vége. — És mi történik az illy hasonszenvet okozó szernek bevétele után? a' betegség, vagy minden kórnagyitás nélkül vagy ezzel, de alig észrevehető fokban, csillapodik, a' szenvedő elalszik, 's mintegy újjászületve ébred fel. Ha a' betegség végkép meggyőzetett, mit csak a' nem régiektől illy könnyen várhatni, azonnal a' betegség előtti állapotba jut; ha pedig nem, ismét ujul, 's a' szer ismételtetvén, a' baj azonnal távozik. Mennyire örül illykor, hogy baja mintegy elvágatott, maga pedig nedvét meglelvén, mitsem gyengült.

Vannak ugyan esetek, mellyekben az egész betegséget minden rendkivüli tüneményeivel együtt csupán az életerő' törekedésének nem vehetni, illykor az életerő inkább szenvedő mint mivelő állapotban vagyon, törekedik ugyan a' testben meglevő aránytalanságnak kiegyenlitésére, de ő ezt végbez nem viheti p. o. vízi betegségben; mit mivel itt a' mostani orvos, itt is hasonlóul működő szert ad? Igen. — Megvan, t. i. valamint lelki, úgy testi természetünkben is az ügyekezet, minden külső erőszaknak ellenszegűlni, 's ezt elhárítni; midőn tehát olly szer adatik — szükségképen igen kis mértékben és gyéren, mellynek természeti hatása az emberi testre, a' jelen betegséghez hasonló változásokat előhozni, ekkor egyszeri vagy többszöri bevétel által ellenszegülésre ingereltetik az életerő a' betegítő változások ellen, 's ellenök, mint igaz ellenség ellen, minden kitelő, nem ritkán bámulandó serénységgel viaskodik, annál inkább, mivel ugyan azon szer által a' természet' munkája is, hason munkálat által, elősegíttetik. Innen van, hogy idült bajokban néha a' hasonszenvet szülő gyógyszer' bevétele után ijeszteni képes változások, kiürülések stb. vétetnek észre, de ezeknek örül a' tapasztalt.

Így tehát most mind ember, mind más állat' betegségeit, hasonló betegséget vagy inkább egészség-változást előhozni képes szer által gyógyítjuk, mert ez által a' természetet legbizonyosabban segítjük; ott, hol a' beteges változások csak az életerőnek törekedései, a' testben támadt aránytalanságnak kiegyenlitésére; e' törekedéseket előmozdítván, ott pedig, hol a' beteges tünemények a' testnek valóban rontására vannak,

ezek ellen kikelni kisztvén kevés szerrel, úgy hogy nem árthatunk. De valljon ellenszegül-e mindenkor az életerő a' gyógyszer' munkálatának, 's következésképen a' betegségnek is? Nem. Ámbár bizonyos, hogy ez úton sokkal több bajok gyógyulnak, könnyebben, hamarabb és maradóbban gyógyulnak, mint midőn a' betegséget elnyomni ügyekeztünk, de még is e' rendszer is sok bajt gyógyithatlan hagy, mert nem képes néha az életerőt elég erős ellenhatásra ingerelni, 's mintegy fellázítani. Mi eszközt nyujt kezünkbe ekkor a' tapasztalás?

A' hideg vizet. Ez belképen minden legkisebb szugába eljutván a' testnek, alkalmas folyadékot ad ennek tisztitására, külképen pedig fürdő gyanánt különféle alakban vétetve úgy felingerli az életerőt — hol ilyes vagyon — hogy az mindent, mi eddig az egészséget zavarta, kivet a' testből legnagyobb erővel, és kitisztítván azt, előbbi, vagy inkább eredeti tiszta állapotjába visszahelyezi. Helye van tehát ennek minden bizonynyal mindenütt, hol a' nedvek helytelenek, 's ezek' rendetlensége szüli a' betegséget, hol életerő elég van, de azt semmi más szer felébreszteni nem képes; hol pedig nem a' test' nedveiben van a' baj, hanem csupán az idegrendszerben, p. o. görcsök stb. vagy hol kevés az életerő, ott vagy haszontalan a' hideg víznek mint gyógyszernek alkalmazása, vagy szinte ártó.

Dr. Ivanovics.

A' hősné' sirja.

Felkél a' hajnal súgárdús honában,
Csillám-szekérből a' nap tündököl.
A' rózsa' könnye fürdik illatában,
'S a' játszi tenger egy ezüst öböl.
Csak a' kupressz áll gyászosan magában,
Bút szi a' sir' halálos nedviből.
Nem éled a' lét' ébredő zajára,
Lenyomva lombjáit szenvedésnek ára.

Igy száll a' nap, 's ösvénye lángzatának
Örömbe hódul a' vidult világ.
Habok' zugási már felhangozának,
A' szörnyü sas már fellegekbe vág.
És rajzik a' lét, 's erdején zajának
Nincs nyúgalom, mert benne minden ág
Más más vihartól rendül, és felette
Csalóka fényét száz tündér vezette.

És tűn a' nap, 's az éj, a' bú' hazája
Csillagtalan boritja fátyolát,
A' hold' sugárit fellegváz elállja,
Gyászos homályát villám futja át;
'S kinek bezárva a' napfényi pálya,
A' sirlakó most új életbe lát;
Lángjába támad ébredett hevének,
Villám körűle fény, 's dörgés az ének.

'S kit messze lánggal szeretett honától
Nem hagy nyugodni képed, oh haza,
Fényt ád a' hősné sirja' fátyolából,
'S miért éltében mindent áldoza,
Keserves álom sirban is reá dul,
Melly néki végnyugalmat nem hoza;
'S felette fényt villámló fellegekbe'
Egy hősi szellemsor tűn megjelenve.

'S felszól az első: „Édes sarjadékom,
Veled tündöklő napként nemzetem,
Kihalt, de ország és nép romladékon
Átélni fog végetlen éveken,
'S kiért csatáztam, 's haltam, a' szegény hon,
Felújuland még istenfényeden;
Támadj sirodból ősödnek szavára,
Jer, itt a' régi kornak hős sugára.

Egy más elő áll, 's lelke szózatának,
Olly édes, olly szivrázó hősi dal.
„Hősné, veszélyek rád lerobbanának,
Körűled egy hon díszét vesztve hal
'S lelked daczolva a' kinok' hadának
Megálla nem rendülő sziklafal,
Nagy, mig nevednek fennség volt sugára,
Nagyobb, mióta kebled búnak ára.

'S arczán az éjnek gyászát visszavetve,
Egy bánat-lelkü bajnok áll elő,
Nagy homlokán vonul a' bosszu' redve,
Nyugatlan sirból látszik hogy kelő,
Szemében a' láng 's indulat meredve
Elolthatatlan ég, de néma ő,
Szivében zúg a' fájdalom' panassza,
És hangja nincs, melly szózatát riassza.

'S némán sötéten felhők' csarnokában,
Melly gyásza' éjét visszatünteti,
A' szellem had büléte' lángzatában,
Kivánja a' hősnét üdvezleni;
De ő nem indul, sirja hű lakában
Tartván halálnak őt őrizeti,
Mig két alak gyász istenült szemekben
Fájdalma' szárnyán a' sirhantra lebben.

Lehajlik a' fa' gyászos lombozatja
Fejök felett képezve búfüzért,
Az éji szél fohászokat ragadja,
De ez szivébe a' hősnének ért.
'S holtából kél az élet' indulatja,
Síron kivül keres lángjára tért.
'S körül az égre hírnek fénye vága,
Hamint az éjben kelne nap' világa.

Anyám! kiáltja szellemszózatával
A' hős. Fiam! visszhangozik felé,
Ti édesim, boldogtalan hazámmal,
Enyéim és epesztő bánaté,
Szól az utolsó 's tündöklő karával
A' kedves párt hiven átölelé.
És könnyü hull az éjnek harmatába,
A' míg leszállnak sirok' búlakába.

Gaal.

Szél úrfi.

Tündér rege.

Szél úrfi megunván öreg anyja' társaságát, kinek kormánya alatt élt a' hegyek között, neki veté magát egykor a' végetlen rónának 's ott mint afféle ficzkó, ki sokáig kemény fenyíték alatt volt 's egyszerre szabaddá lesz, majd vész', majd forgószél' alakjában olly pajzányúl gazdálkodott, hogy az egész környéket rémülésbe hozta. Nem egy szegény vándornak süvöltözött át ‚beteges köpönyegén' sőt azt gyakran nyakából ki is kerítette; de legcsintalanabbúl megforgata leányt's asszonyokat, kiket uton talált: végre már alig győzék magokat védeni, 's Szél úrfi fel-felsüvöltött nevettében bajaik- és szidalmaikon. Nagy mulatsága volt megtépni mindent, mihez csak férhetett, 's a' merre járt, kuszált födeleket 's baglyákat hagya maga után. Már épen haza akart fordulni, midőn egy ugarra jutott, melly tele volt heverő tüskékkel és ballangkóróval.

A' hely elátkozott ugarnak hivaték, tulajdona Ballépés nevű sánta boszorkánynak, kinek pompás kastélya 's gyönyörű tömkelege állt az ugar' közepén. A' sánta banya minden ártatlan leányt, ki határán bebotlott, rövid, de erős szolgálat után kóróvá 's tüskévé változtatott. Találkozék azonban egy jó töredelmes szivű leány, ki az első botlás után készebb vala meghalni, mint Ballépésnek tovább is szolgálni. A'

szegény leányka sírját lelé, mielőtt hervataggá lenne. A' kis sírhalmot töredelmes szív' halmának nevezik. A' töredelmes szív minden évben fellobban egyszer, 's melly kóró ekkor az elátkozott ugaron hozzá ér, 's megég, az vissza veszi előbbi alakját 's örökre megtisztúl vérszín lángjaiban, 's egyszersmind vissza adatik azoknak, kiktől botlása által elszakasztatott. Ekkor a' kétségbeesett szülék, a' meggyalázott rokonok, az elkeserült szerető, ismét visszatérnek 's a' viszonlátásnak egy váratlan ünnepe áll be, mellyre mosolyogva néznek magok az égiek.

Midőn Szél úrfi az ugaron megjelent, fájdalmasan jajdultak fel előtte a' kórók, 's mint egy egy felriasztott nyúl, vagy mint kerék, melly magában minden tengely nélkül forog, futásnak eredve nyargalták be a' térséges avart. Szél úrfinak a' mulatság kimondhatatlanúl tetszett. A' leghohóbb szeszélylyel kergeté a' szegény tüskéket, mellyek sebes futtában előtte fel-feltünedeztek. Kergetőzés közben fölvere egy kis ballangkórót is, melly még szinte zöld volt a' fiatalságtól, mintha csak most szakadt volna le tövéről. A' mint ez a' kis tüske megindult, olly fájdalomteli volt jajdulása, hogy Szél úrfi minden hidegvérüsége mellett is csaknem könyekre olvadott. Képzelhetni, hogy felhagyott szilaj mulatságával; mind a' mellett igen ohajtotta volna a' kis ballangot magáévá tenni, miért is lassan, lábhegyen közelíte hozzá; de a' kis tüske minden lebbenésre egyet karikázott 's odább odább suhant üldözője elől. Szél úrfi most már nem vevé tréfára a' dolgot: minden erejéből neki iramodott 's vihar gyanánt kergeté a' síró ballangot, melly előtte utólérhetetlen gyorsasággal futott az avaron. A' ballang még most is futna, 's Szél úrfi bizonyosan még most is kergetné, ha a' töredelmes szív' lángja előttök fel nem lobban vala. A' sebesen üzött ballang egyenesen a' tűz' közepébe rohant, 's annak lángjaitól megragadtaték. Most szivrepesztő sohajtás hallatott a' lángok közül 's utána dal, a' legkeserűbb megbánás' 's töredelmesség' hangjain, mellynek megrendítő szavai tisztán valának érthetők. A' dal így hangzék:

Hogy elhagyám, erény,
Szent útadat,

Mi lélekgyilkoló
Az öntudat!

Oh sziv repedj meg,
Őrülj meg ész;
Ne tudd, ne érezd,
Mi kín emészt.

Szél úrfinak szüksége lőn egész férfiuságára, hogy össze ne rogyjon. De ő ha nem bátor, legalább vakmerő legénike volt. Nem csak le nem rogyott tehát, hanem a' kis tüske után rohant, hogy azt a' tűzből kimentse.

A' tűz' varázsa azonban őt is megragadá, 's most két fehér füstfelleg emelkedék a' lángok közűl, mellyek lassanként emberi képre alakodának.

Miben fogadjunk? egyik felhőből egy gyönyörű leányka kerekedik, a' szépek' legszőkébbike, 's a' szőkék' legszebbike, kinek bűvös szemeiben egy kis eget talált fel a' szerelem, kéket és tisztát, mint a' menny maga? Igen! az egyik felhő csakugyan illy kedves kis jószágot állított elő, szőkét és kék szeműt, ah! — De hogy az időt hiába ne töltsük, a' másik felhő férfialakot kezde ölteni magára, ez pedig Szél úrfi volt. Szél úrfi, kinek megfoghatatlan tagjai eddig csupa semmiből állottak, most egy izmos fürge siheder lőn, 's valami mondhatatlan érzet fogá el, midőn az annyi jó 's rosz, édes és keserű vágyaknak kútfeje, a' szilaj, fajtalan vér megindult ereiben. Úgy látszék, mintha mind azon kéj és öröm, mellyek' tünő árnyait eddig csak kergeté, most mintegy varázserővel le volnának kötve szilárd tagjaiba, 's kifejezhetővé 's éldelhetővé téve azok' érzékei által. Ezen érzetében sok nevetséges dolgokat követe el. Kinyujtá kezeit, ezen tolvajkampót, megtapogatá tagjait, 's mint örvende szilárdságokon! Pezsgő pirosság deríté arczait: szemeiben meglepetés, bámulat, öröm tükrözének, midőn a' gyönyörű leánykát maga előtt látá.

Az pedig úgy nézé őt, mint azon ifjat, kit szerete, kit örökre elvesztettnek hive, 's ki most ismét előtte állt, mind azon hódoló vidorságával ifju erejének, melly őt rabbá tevé. A' leányka tehát nem csak megtisztultan visszavevé előbbi alakját, hanem kárpótlás gyanánt szenvedésiért, testesülve látá legforróbb kivánságát is; mert azon alak, mellyet Szél úrfi vőn magára, tökéletesen Petőhöz hasonlíta, azon ifjuhoz, kit egykor szerete.

Szél úrfi nem volt ostoba, legalább nem ügyetlen. Ő már honn az ősi bérczeken is űzte a' szerelmeskedést; Tavaszillat, Rózsalél, Fűszag, Liliompára kisasszonyok sokat mondhatnának csapodárságáról, kiket több ízben csábítgata 's hitetlenül oda hagyogatott; mind ezen bőséges gyakorlat mellett azonban most igen újoncznak látszék, 's úgy vala újdon, nem ismert 's eddig nem érzett tagjaival, mint fegyverekkel vagyunk, mellyek' forgatását nem tanultuk: teljességgel nem tuda velök bánni, vagy a' mit tön, nevetségesen és fonákul tevé; mit igen természetesnek fogunk találni, ha meggondoljuk, hogy most minden gondolatának, vágyainak, egy egy darab hús: kéz, láb 's a' t. állanak ellent, holott előbbi állapotában legkisebb akaratjának a' szellem' könnyű 's gátolhatlan gyorsasága volt szolgálatjára. De ne hogy igen elmerüljünk, lássuk, hogy' boldogult 's mik voltak első tapasztalásai.

Szél úrfit legelőbb is a' gyönyörű kék szem ragadá el: kinyujtá tehát egyik újját, hogy érintés által megtudja, mi az? A' leányka természetesen nem hagyá végbezvinni e' kisérletet (experimentum), 's hátra vonult. Szél úrfi észrevevé a' leány' szemeiben a' neheztelést, lábaihoz borult, mint valaha Tavaszillatéhoz, 's egy forró csókkal akará engesztelni a' megbántódottat. A' leány ismét vonakodott, de Szél úrfi már megragadá a' parányi fehérlábak' egyikét 's csitt, csatt! a' csók már rajta volt; azon csapás is járulván hozzá, hogy küzdés közben a' leányka elveszté a' súlyegyent. Az esés által összebonyolódott hajfürtök a' legcsábitóbb zavarban ömlék körül tajték kebelét. Szél úrfit ezen látás valamint egy felől gyönyörködteté, úgy más részt nagy zavarba hozta, melly még inkább nevekedett, midőn az elesett leány föltámaszkodva fél boszúsan így szóla hozzá: „Ugyan Pető, mi jut eszedbe hogy így pajzánkodol? már most emelj fel, ha elejtettél.“ Szél úrfi, kinek eddig minden mondott 's hallott beszéde inkább sejthető, mint világos értelmű sugalomból állott, most ezen néhány szó által szinte megigéztetett: annyira új és kedves vala ne-

ki e' csengő, e' valódi szózat. Azonban a' segitségért esedező kis kéz ki vala nyujtva, 's már ezt Szél úrfinak sem lehete félre értenie. Meg fogá a' kis puha kezeket 's előbbi ügyetlen fogásain okulva, most a' legnagyobb vigyázattal emelé fel a' kedves leánykát. De a' legelőször illetett leánykéz' rokon szorítása, az éltető meleg, melly az által minden erein elömlött, előérzetét adák a' gyönyörnek, ezen földi üdvnek, mellyet még nem ismert. Csak azt említjük röviden, hogy Szél úrfi lassanként beletanult új helyezetébe: kitalálta, hogy a' szemmel nézni, a' füllel hallani, a' kézzel tapintani kell, 's hol láthatott volna szebb szemet 's alakot, mint melly előtte állt? hol hallhatott volna kellemesb szózatot? hol a' kezek, mellyek' illetése neki boldogítóbb lehetett volna? Még azt is gyanította, hogy a' csók a' piros ajkakra tán legjobban illenék, 's ím! a' tapasztalás meg nem hazudtolá: az ajak édes volt, édes, mint a' paradicsom' méze. Még csupán a' beszéd' tehetségével nem élt, noha, mint látni fogjuk, abban elég erős volt.

„Jó Petőm! te fölkerestél engem!" Igy szóla a' szép hölgy érzékenyülten.

„Petőm, gyönyörű? 's én a' te Petőd vagyok, leány?"

„Ah Pető! te csak enyelgesz Cselével; te Cselédet többé nem ismered."

„Világ' Cseléje, gyönyörű teremtés, én ne ismerjelek? Ismerlek, akarlak ismerni, ha ezen ismeretség egy halhatatlanságba kerülne is. Mit akarsz, mit parancsolsz, te szőke paradicsom? Elhozom neked India' fűszereit, (Szél úrfi azt hivé, hogy most is olly könnyen barangolhat), el azon illatot, mellyben az alkotó lélekzik. Cselém, gyönyöröm!" Csele magán kivül vala örömében; feléje fordítá angyali szemeit, mellyekből könyek perdültek ki. „Pető te megbocsátasz nekem?"

„Ha megbocsátok-e? Tedd semmivé a' világot, Csele, 's én megbocsátok neked, csak hogy enyém maradj" szóla Szél úrfi elragadtatva 's Csele' fürteivel körülfoná nyakát.

„Ah Pető! — mondá kevés szünet után Csele, — ha én neked mind elmondanám, miket szenvedtem! Azt mondák, hogy te szívszakadva várakozol reám, hogy csak egyszer, utószor látni akarsz, mielőtt örökre elhagynál. Én rohantam, repültem a' csalfa ház felé, hogy lássalak. Kik valának ott, mint éltem közöttük, el nem mondhatom; ne adja isten, hogy valaha elbirjam mondani. Őrjöngéssé válik ott az öröm, fertelemmé a' legédesebb gyönyör 's mint fáj a' lélek romlása' érzetében, mi sajgatók gyógyithatatlan sebei! oh, hála neked nagy ég! hogy mind ezek csak álomként, csak a' képzelet' fátyolában, tünnek fel elmémben, hogy mind azon bűnt és kínokat magaménak nem mondhatom többé! Én ismét tied vagyok Pető, tied mind örökre" monda kedvese' nyakába borulva Csele, 's az, mint képzelhető, a' legmagasb gyönyörrel fogadá ezen ömledezést.

„Igen, Csele, — monda Szél urfi ünnepélyesen — esküszöm (Szél úrfi már Tavaszillat, Rózsalél 'stb. kisasszonyoknál is sokat esküdözött, 's igy az esküvés neki épen nem volt ujság), esküszöm ezen tiszta lángra, hogy örökre a' tiéd maradok."

Ha bizhatnánk, hogy Szél úrfi ezen esküt becsületesen meg fogja tartani, alkalmasint bezárhatnók a' történetet; de mivel egy kis kétségünk van benne, szükségesnek tartjuk lépteit tovább is kisérni.

Még folyvást lobogott a' láng 's most Csele kifejtőzék kedvese' karjai közül 's a' boldogtalan kórókból egy nyalábot a' tűzbe vetett. Legottan füstfelhők emelkedének, 's Szél úrfi nem csekély mulatságára 's Csele' szivbeli örömére, nő- 's leányalakok állottak elő: szép 's rút vegyest, 's nem ritkán vénebbek, kiknek erényök korokkal együtt kezde hanyatlani, megtisztultan a' töredelmes szív' lángjaiban 's visszaadva kedveseiknek, szüleik- 's rokonaiknak, 's gyermekeiknek a' megtévedett anyák, mint kinek kinek ez- vagy amazzal találkozni vala legforróbb kivánsága. 'S kezdődének a' nem várt találkozás' érzékeny jelenetei, midőn a' tűz hirtelen kialutt. Kormos 's kiégett helyén a' sánta Ballépés álla most dúlt ábrázatjával, kezében egy tükröt forgatván, a' szerelem' minden csábjaival. Sikoltva futának a' megszabadultak az átkozott ugarról, a' banya' ijesztő képe káprázván szemeikben; de sokan boldogtalan kandiságtól ingerelve, viszszatekintének 's ezeket a' tűkör' ereje visszatántorítá. Kevés idő mulva már a' tömkeleg' ernyői között bujdostanak ismét, rö-

vid gyönyörért hosszu hervadást veendők. De hagyjuk bujdoklani a' visszaesetteket. Szél úrfi szerencsésebb volt. Minden veszedelem nélkül kivezeté gyönyörű menyasszonyát; távol egy kis völgyi lakban telepedék vele, 's e' magányban háborítatlanúl éldelé mind azt, mit a' szerelem édest 's boldogítót adhat.

Mi kelle több? egy kellemes, fiatal feleség a' házban, mindazon végtelenségével a' jó akaratnak, mellyel a' szerető nőkebel férjének áldozik, 's körűl a' legregényesb táj, mellyen a' teremtés' tiszta keze látszott. Szél úrfi boldog ember volt. Ah de Szél úrfi állhatatlan is volt. Hatodik évében összekelésének már unni kezdé sívó gyermekeit 's a' gondos anyát, kinek ifjusága 's kellemei gyermekeire látszának általmenni. A' hetedik évben már kihült; kedvetlen, magába vonult lön 's többnyire házon kivül kalandozva tölté el idejét. Hasonló kalandozás közben egykor épen egy ugaron vadászott, midőn lába előtt láng kele fel, piros mint a' vér 's magosan lobbanó. Szél úrfi rendkivűl megörült ezen rég várt tünemények; mert ez meggyőzé arról, hogy az elátkozott ugarra tévedett. Hirtelen egy nagy rakás kórót gyüjte össze, hogy azokat egymás után fölégesse 's a' kifejlendő nőalakok közűl megtartsa magának a' leggyönyörűbbeket. A' legelső kórót, mellyet bevetett, hamar megemészté a' láng 's moraj között, melly egy zsémbelő banya' dörmögéséhez hasonlíta, belőle egy hatalmas fekete füstfelleg emelkedék, mellynek alakodását Szél úrfi elnyomott lélekzettel várá. A' füstfelleg kialakúlt 's hirtelen megragadá Szél úrfi' bal karját, ki futó félben, az ijesztő arcz' vonalain öreganyját kezdé megismerni. „Édes gyermekem, édes szép unokám! — kiálta a' tüskéből vált aggnő, mi régen kereslek! Ha Ballépés komám asszony e' szép alkalmat kezemre nem játsza, tán örökre elvesztlek. Drága szép unokám! — de most haza megyünk, együtt, és igen igen soká nem megyünk sehová.“ Szél úrfi irtózott 's félt egyszersmind öreg anyjától, kit most illy rozzantan, megtestesülve maga előtt látott, mennyire különbözőt ifju hölgyétől, kinek csak egy hajfürte országot, egy csókja mennyeket érő volt. De mit vala tenni? örömét mutatá 's készségét a' hazamenetelre, hogy annál gyanútlanabbúl visszaszökhessék elhagyott hitveséhez, kit ezen gonosz csere után most ismét forrón és híven szerete, 's kihez, csapodárságát szívesen megbánva, most épen olly hőn vágyott, mint imént tőle szabadulni törekedék. Honn öreg anyja minden kitelhető szívességgel halmozá: Tavaszillat, Rózsalél, Fűszag, Liliompára, Szegfülég kisasszonyok nyájas örvendezéssel lengették körűl; de erőtlen ajkaik' csókjai 's szellemkarjaik' hideg ölelése igen vékony kárpótlás valának a' durvább elemek' fiának: Lekivánkozott titkon az örömekhez, mellyeket elhagyott.

Azonban az öreg anya összecsődité az egész szellemi rokonságot, nagy lakomát adandó véletlenül megtalált unokája' tiszteletére. — Szél úrfi irtózva nézé ezen rég nem látott tündér alakokat, mellyek hig, foszló tagjaikkal őt barátságosan körűlolvadozák. Csak az az egy bátorítá valamennyire, hogy öreg anyját is magához hasonlón testesülve tudá.

De most két fehér lánggal töltött serleget hoza az öreg anyó, egyiket maga, másikat unokája' számára, mellyet rövid elköszöntés után kiürítének. Szél úrfi csak a' felhajtás után vevé észre hogy lángot ivott 's megrettenve hajitá el magától a' serleget; de már későn volt: Kimondhatlan kínjára észrevevé, hogy azon izmos, meleg és szilaj vérrel pezsgő tagok, mellyeknek birtokában olly sok gyönyörnek vala éldelője, mindinkább ritkulni kezdenek, míg végre olly lenge 's vékonyszerű lőn, mint hajdan vala. A' mint ezen szomorú változást észrevevé, hangosan feljajdult veszteségе' kínjában, 's félre hárítva öreg anyját, rokonait, magát a' szelíd Tavaszillat kisasszonyt, lerohana fölkeresni a' kis völgyi lakot 's szeretett hitvesét. De szerencséje már lealkonyodott. A' völgyet kietlen vadonúl, a' házat pusztán, lakatlanúl, leégve találá. Három nap süvöltöze által a' puszta teremeken, dühösen verdeste a' megmaradt ajtókat, mind hiába: hölgyét nem találta többé. Most bőszülten felkerekedett: világpusztító ordítással csapa tengerre és földre 's míg ott őrült fájdalma' dühében hajókat sülyesztett; itt százados fákat ránta le töveikből, tornyokat döntögetett 's elsodrott mindent, mi útjába esett. Ezen dühödésében megfutá az egész föld' kerekét. Végre fáradtan 's haldoklólag szálla meg egy kertnek lombjain. A' kertben egy halvány szőke nőt talált, körűl játszva gyönyörű, göndör haju gyermekektől, kinek szemei egy láthatatlan távolba látszának elmerengeni. A' szomorú szőke nő Csele volt. Ekkor összeszedé Szél úrfi minden erejét, bágyadt öleléssel körűlfolyá a' kedves magzatokat 's lassú lengéssel átkele a' nő' arczaira, 's szellemi csókjaival illeté ajkát és fürteit. Azon zivatarnyi erejéből, mellyel szárazon és vizen mindent felforgatott, nem marada több, mint egy sohajtás, hasonló ahhoz, melly a' megszakadó szívből emelkedik. Így enyészett el a' pihegő kebel' hullámain. Csele hallá a' szellői sohajtást 's könyűk ömlének szelíd szemeiből, távol barátjára, elvesztett férjére emlékezék.

Vörösmarty.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

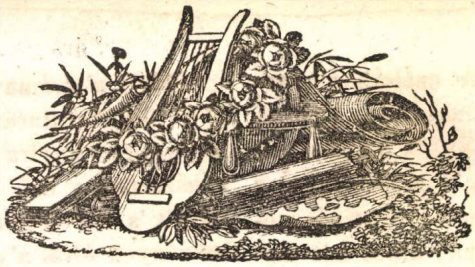

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, october' 29. 1837.** **35. szám.**

Tartalom: Hugo Victor mint drámai költő. *(B. Eötvös József)*, 545. sz. — Bellini. *(T. L.)*, 554. sz. — Keranikos' völgye, 557. sz. — Magyar játékszíni krónika. *(V. 's ***)*, 559. sz.

Istenülő! földi szellemében
Gúnyol a' gög téged álnokúl.
Vesd meg őtet lelked' szép hevében,
Álragyogvány fénye, melly kimúl.
Szállj királyi sasként égi pályán,
Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
'S homlokodra, túl a' föld' homályán,
Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.

Kölcsey.

Hugo Victor mint drámai költő.

*

All seems infected that the infected spy
As all looks yellow to the jaundiced eye.

Pope.

—

Mi küzdések' korában élünk. A' nagy világban, mint a' tudományok' mezején, bár merre forduljunk, két systemát találunk mindenütt, egymással ellenkezőt 's küszködőt, rationalismust és spiritualismust ha a' vallást tekintjük, whiget 's toryt az alkotmányos világban; 's ott hol egyébkor nyugodalmat kerese az ember, a' müvészet' körében, romanticismust 's classicismust. — Küzdések' korában élünk, 's egy csata-térré vált a' világ, hol csak vivókat látunk még, 's még senkinek nem juta győzelem; hol némi visszalépés nélkül nincsen haladás.

A' literaturában is a' mozgás' pártja az, melly az első csapásra mint egy roham által győzött; de már feltámadott a' reactio, melylyet minden diadal szül, 's már uj ellentömegek egyesülnek más lobogók uj jelszavak 's vezérek alatt, uj harczra készülve; már visszalépés a' régihez mutatkozik mindenfelől, 's épen ez az, miről itt rövideden értekezendünk. — Minden ujításnak egy ember képviselője, 's neve mint egy jelszavúl szolgál megtámadóinak; 's illyen Hugo Victor a' franczia romantismusra nézve. Kezdője, 's alkotója ezen egész iskolának ugyan nem ő, 's jól tudjuk, miként Chateaubriand 's Lamartin őt e' pályán dicsően előzték, de ő az, ki a' harczot elkezdé, ő ki mint Luther, mind azon egyes véleményeket 's okokat a' régi ellen, mellyek ezerek' fejében elszórva már léteztek, egybegyüjté, 's egy systemává összeolvasztá, 's így ha dicsőség, szünetlen megtámadásoknak kitéve lenni, ha szép, kajánság 's irígykedésnek czéljául szolgálni, valóban nem érdemetlennek juta ez. — Minekutána Hugo hosszu küzdések után a' közvéleményt végre meghóditá, 's már nagy költőnek elismertetve az uj franczia literaturában mintegy első helyet foglala, mindig uj 's uj szózatok emelkednek két év óta a' magasztalt iró ellen, 's nincs későbbi munkái között egy sem, melly ócsárlásokat kikerülhette volna. Sorsa az minden hatalmasabb geniusnak, csak ellentállást találni, midőn pályáján először fellép, 's ha végre mind azon középszerüségeket, mellyek utját állták,

legyőzte, 's soraikon áttörve czéljához közelít, látni mint zudulnak utána, mint kapaszkodnak rá, hogy visszatartsák, 's ha Chaudes Aigue a' Párisi Szemlében, 's Jules Janin az angol Athenaeumban, Hugo' roppant népszerűsége ellen harczba szállnak, nincs mit csodálnunk, nem volna mire felelnünk, ha csak a' személy 's nem inkább az ügy ellen, mellynek ő képviselője, irányoztatnának e' csapások. — Hugo hazánkban csak mint drámai költő ismeretes 's a' mennyire színházaink' mostani állapotjában író azzá lehet, népszerű is, 's azért nem kellemetlen leend talán néhányak előtt, ha ezen tekintetben szót teszek felőle, főképen minekutána szándékom inkább elvekről, mint egyes mivekről, szólani.

Minden poezis a' népből ered, 's csak meddig vele összeköttetésben marad, míg rá hat, 's oktatva vagy gyönyörködtetve belső életébe befoly, addig felel meg magas hivatásának, addig érdemli azon fenséges állást, mellyet elfoglal. A' bárdtól, ki miveletlen hangászatával a' britt sziget' durva népségeit tettekre hevité, Shakespearig, ki e' föld' első nemzete erkölcsiségére hatott, a' költő legnagyobb érdeme az: hogy szava tetté vált, hogy a' rég elhangozott dal a' népben mintegy testesült, 's vele habár felejtve is, következményeiben tovább él. —

A' népből ered a' poesis, 's vele fejlődik, 's miként az szüntelen változások közt tökéletesül, úgy ő; ódává válik az egyszerű ének, a' rhapsodia epossá nevekedik, a' pásztori költemény drámává, nem egyszerre de lépcsőnként, 's észrevehetlenül. Mert, a' mint helyén már egyszer mondám, a' poesis szükség. Mi az egyszerű pásztornak, vagy a' még durva bajnoknak elég vala, a' már kifejlett embernek nem az többé, egy század nem érti a' másikat, és ennek nem csak az az oka, hogy nyelve változott. De a' mivelődés' határai nem egyenlők, 's mennél magasabb fokra hág valamelly nemzet, annál többek, szembetünőbbek azon különbözések, mellyeket ember 's ember közt létezni látunk, 's innen van, hogy ugyan azon helyen, ugyan akkor, a' poesis' annyi 's olly különböző nemeit látjuk; sokfélekép fejlődtek az individualitások, 's sokfélekép' szól hozzájok a' poesis; mint ének az egyszerű földmivelőnek, mint epos a' bajnoknak, mint óda a' miveltebbnek, mint dráma mindeniknek.

Mert a' dráma is népszerű költemény, 's a' görög literaturának mind ama' nagy mivei, mellyeket annyira csodálunk, azok valának: népszerűek a' szó' legszorosbb értelmében, a' mivelt 's miveletlenre egyszerűen hatók. Cselekvények által a' görög nép' legnagyobb emlékeivel összefonva, 's így mint egy hősköltemányiek, előadásokban az énekkel, szenvedelmekben az ódával; chorusaik által a' reflectáló poesissel rokonok; a' teherhordót, ki lerakva holmiát a' szinpad előtt megálla, mint a' hatalmas athéni polgárt, ki factiójától körülvéve helyet foglalt, mindeniket ki kelle elégiteniek, mert mindenkinek nyujtának valamit, ha mást nem, legalább a' cselekvényt, melly miként a' költemény' egyes részeit, úgy e' különböző néptömeget, egy nagy érdekkel lelánczolá.

Minden egyéb görög művészettel a' dráma is Romába költözött által, barbároknak csapásai által az egész régi civilisatióval egy sirba dőlendő, hogy későn, minden egyebek között legkésőbben ébredjen fel ismét. Mert már régen elénekelé vágyokkal teli dalait a' provenci dalnokserey, 's rég elmondá Dante isteni comoediáját 's a' régi művészet' romjai felett uj plasticai mesternivek támadtak vala, minekelőtte a' dráma ujra fölléphetett. —

'S miért van az: hogy a' kor, melly Dantét szülhete 's Petrarcát a' költészet' e' nagy mezején, soha dialogisált alorczásságokon, mellyek akkor mistere vagy moralité-eknek neveztetének, tovább nem haladhata? honnan jön, hogy e' nagy tettekben 's hatalmas szenvedélyekben olly gazdag századok csak egy tragoediát sem mutathatnak elő, nem egyetlen egy vígjátékot, hol mégis mint Pierre cardinal provencali költő' munkáiból látjuk, a' tiszta satira olly ösmért vala. — Nép kell a' drámának, 's innen magyarázhatjuk, miért olly korban, mellyben csak urak 's szolgák léteztek, 's egynek a' dal, a' másiknak a' hősköltemény minden érzelmeit kimondá, drámára szükség 's hely nem találtaték; miért az csak ott 's akkor fejlődheték, hol népet látunk, jogait értőt, nagy érzeményekre képest 's minden szépre fogékonyt, mért élhete Shakespeare csak Angliában, 's már a' 16dik században? —

Mert felébredett ugyan végre a' dráma is, azaz felébresztetett, de nem úgy mint egykor sirjába szállt, nem azon régi komoly művé-

szet, melly erős szavával egy népnek hirdeté' a' közpiaczon tanitmányait, melly könny 's vigalomra gerjesztő a' lomha tömeget, 's nemesebb tettre, mert jobbítá. Az uj dráma időtöltés vala nem más, estimulatság azon kevesek' számára, kik csak egy pár hosszú óra' megrövidítését keresék. Költséges voltuk, a' fellengzőbb 's a' köznépnek majdnem érthetetlen nyelv, 's a' cselekvények' idegensége, a' népet szükségkép elhidegíté, ha nem is zárta ki egészen; 's ezen válogatott közönségnek befolyással kelle ismét lenni a' költőre, 's keskenyebb korlátokba szoritván hathatását, őt végre azon feszes, ha ugy mondhatom, udvarias formákra kényszeríteni, mellyeket müveiken fájlalunk. — Mert hol vegye elragadtatását e' részegülni nem tudók között, min hevüljön ez ember-téltől körülvéve? hogy mondja ki belsőjének rejtett titkait, e' jól öltözött úri társaságban, hol senki nem értené, 's mégis mindenik birójának gondolja magát, hol őt a' szegényt mindenik egy oda vetett erszénynyel boldogíthatja; hol őt az utolsót, egy oda vetett rosz elmésség örökre megsemmisítheti. Magát alkalmazni kelle a' lángésznek, tanulni, 's mivel már egyszer Aristoteles' parancsai kegyesen felvétettek 's mint egy drámai etiquetként megállapittattak, ha mint neveletlen e' jó társaságból ki nem akara igazittatni, azokhoz szabni minden miveit, 's megelégedni, ha néha egynéhány sorban egész lelkét kiöntheté, 's örülni, ha neki a' költőnek pillanatokra engedelem adatott annak lenni.

'S igy vala a' dráma, midőn Hugo Victor azt felfogá. A' hősköltemény regénynyé, 's igy idő- 's népszerüvé vállt; a' kor' örömeit 's bánatát zengé a' dal 's a' magasabb lyra: Beranger az eltünt dicsőbb időket, Lamartin a' hanyatló hit' küszködéseit, ez istenét, amaz a' császárt; csak a' dráma vesztegle még, csak ez nem követte e' köz haladást, csak ez nem változott még azzá, mi már egyszer a' régiek között vala, 's minek lennie kell, az emberi társaság' hasznos eszközévé. 'S hogy azzá váljék, ez az miért Hugo fárada 's igy, mivel a' görög tragoedia' természete nem costümekben 's nevekben áll, hanem népszerüsitett müvészetben, nem hibáz az, ki Hugót a' görög tragoedia' felélesztőjének nevezi. — De hogy e' czélt elérhesse, hogy a' dráma hivatásának megfeleljen, 's azzá legyen, mi a' görögöknél volt, szükséges vala neki mind azon tulajdonokat visszaadni, mellyek által egykor hatását nyeré. —

Egy moralis meggyőződés az, mi minden drámai költőnek mindenek előtt legszükségesebb; bár miként örvendezteti a' taps, bármilly nemes jutalom a' hir, melly mivét követi, nem ez azon czél, melly után törekednie kell; az igazság' terjesztése, a' népnek oktatása 's jobbítása az, miután a' jobb iró fárad; mert nem csak mulatni, tanitani is hivatása, 's mint Jules Janin Hugóról gunyolva mondá: nem kell megelégednie azzal, hogy nagy költővé válhatott, hanem még valami más, még valami nemesb után törekednie. — De hogy elérhesse; hogy a' népre hathasson, szükség hogy mulassa is; mennél szentebb a' czél, mellynek áldozik, annál szorgalmasabban kell választania, azon eszközöket, mellyekkel munkálódni kiván, vigyáznia kell, hogy hathatósak legyenek, hallgatói' személyességére alkalmasak, sem alantabb sem felsőbb körüek, hanem épen egyirányban velök: egyszóval igyekeznie kell, hogy a' lehető legnagyobb érdeket szerezze mivének. Az igazság változhatatlan mint az érzemény, 's valamint minden hitvallás ugyanazon erkölcstanon alapúl, 's miként Confuze és Moses, Mahometh és Kristusz az emberi nemet egy czél felé vezérlék; ugy egy érzemény az, mellyet a' költészet minden században ébreszteni fáradott, mellyért Sophocles mint Shakespeare munkált; de az útak különbözők 's nem csak czéljoktól, hanem inkább még azon ponttól függők, mellyet az induló elfoglal, annyival különbözőbbek, mennyivel czélirányosabbak. — Hogy Balam higyen; szükség hogy szamara megszólaljon, Pál' nagy lelke csak az ég' erős szavának, az egész fennségében megjelent istennek, hajol meg; 's igy nagy isteni, komoly vitézi kellenek a' görögnek, a' spanyolnak regényes báj' csodái, az angolnak véres de erőteli királyai, hogy megindulhon. Ki a' népre hatni akar, annak néha hódolni kell; mert az ő hatalma is, mint minden egyéb hatalom nem ment a' szolgaság' egy nemétől, mellyen mintegy alapúl, 's melly nélkül fenn nem állhat. —

'S ha most Hugo' költői pályáján végig nézünk, mi az, mi inkább szemünkbe szökik, mint azon szüntelen iparkodás, vagy inkább kétségbeesett küzdés érdeket gerjeszteni; legyen elmésség, sőt épen bohózat, vagy a' vétek' minden szörnyeivel, legyen az szerelem

vagy gyűlölés, nagylelküség, vagy alávalóság, nemes vagy undok szenvedély, neki mindegy, neki csak hallgatók kellenek; miért; mindegy, 's miért kiván csak hallgatókat? mert csak ugy hathat. — Elérte-e e' czélt, nem-e? nem én, az idegen, birálhatom ezt. De hogy czélja csakugyan ez vala, minden munkáiból világos, 's hogy ez uj pályán — melly véleményem szerint a' drámában az egyetlen józan — követői jutának, mutatja az egész ujabb franczia literatura, melly ugyan ezen elveken indult. —

Távol legyen tőlem, hogy Hugo' egyes tragoediái' megbirálásába, 's igazolásába beléereszkedjem, sőt talán van bennök sok — mit én hibásnak tartok; de nekem, ki benne inkább az uj iskola' alkotóját — a' professort, mint J. J. mondja — mint a' nagy költőt tekintem 's tisztelem, ugy látszik nem elvei' alkalmazásában, de ezekben magokban fekszik a' kérdés; mellyet ha magamnak igy felteszek: Hugo az által, hogy a' drámát népszerüvé tenni 's iránta közérdeket gerjeszteni igyekezett, használt-e a' müvészetnek? csak igenezve felelhetek; csak azon meggyőződésemet mondhatom ki, hogy ő a' müvészetet azon félreuttól, mellyen századokig járt, az egyetlen igaz ösvényre visszavezetvén, theoriája által annyit használt, mint annak alkalmazásában — 's bármilly rosz legyen is az, valaha árthatott volna. A' dráma, igy szól Lamartine, a' népnek jutand, a' népből született, a' nép' számára, 's oda tér vissza ismét, csak a' nép hordja még szivét a' szinházakba — hogy értessék, mindig leebb szállni kénytelen a' szinmű." 'S mit e' nagy költő a' költészet' jövendőjéről irt értekezésében mondott, való; a' dráma, mint a' parábola, csak azért, hogy érthetőbbekké 's nagyobb behatásuakká legyenek némelly ideák, használtatik, 's ha nem is kirekesztőleg, legalább nagyobb részint a' népnek való, 's azért népszerüségével fő okát, 's egész hatását veszti el. — Nincs törvény — véleményem szerint — minden költőnek szeghetetlenebb, mint az, hogy magát érthetővé tegye; 's valamint a' nyelv már egy házára szorítja hatását; ugy vannak korlátjai gondolatainak is, mellyeken mihelyt túl hág, csak magának énekel, 's talán a' jövendőnek. Ön korának használni szebb 's biztosabb, 's ezen iparkodjék a' müvész.

A' drámában minden cselekvény — mint láttuk — eszköz 's véleményem szerint jó, ha czélhoz vezető — azaz, ha a' költő alapgondolatját helyesen kifejezi, ugy hogy a' hallgatókra erősen hasson: de a' czél, a' fő dolog, maga azon erkölcstani gondolat, ez az, mi köszönet- vagy átokra teszi érdemessé a' költőt, ez, mi sok hibákat menteget: 's mi nélkül mivet csodálhatunk, de nem szerethetünk; 's azért mind azon panaszokban, mellyek Hugo' drámái ellen a' criticákban felhordatnak, nincs egy sem, melly annyi figyelmet érdemlene, mint az, hogy ő rosz, erkölcstelen tendentiákat követ, 's a' rútnak egy csodálatra méltó szerelme által elragadtatva, minden testi 's lelki szörnyeket vezetett be a' müvészetbe. Ő az, igy zajongnak, ki Cromwell' komoly személyét, mint gyenge hiút vezeté a' szinpadon által, ki a' vitézt, kit hazájáért csatázva szerettünk, kinek rideg nagysága előtt hódoltunk, mihelyest utjától eltért 's korona után vágyódik, olly kicsinynek mutatja. — Ő, ki tizenharmadik Lajos' fényes udvarát elfelejti, és a' mindenható Richelieut, és e' kor' ragyogó lovagjait, hogy egy vesztett aszszonyt a' Lormi Mariont tegye míve' főszemélyének, 's csak mert szeretni tudott. Ő, ki a' király mulatja magát-ban, Tribuletet, a' kinőtt udvari bolondot, választja herosának, 's olly szivbe helyezi az atyai szeretet' legszentebb érzelmeit, melly a' kinőtt testben talán nem jó helyen álla. Borgia Lucretiát ő tevé anyává, hogy még e' szörnyeteget is nemesítse; 's ő mutatá Angelojában, miként mindig nemes az asszony ha szeret, miként az asszonyi kebelnek, bár mennyire sülyedett, csak egy erény kell, hogy rajta ismét felemelkedjék, 's egész jósága' magasztaltságában álljon előttünk, mellyre született. Testi vagy lelkiképen bár miként elcsufítva, bár mennyire sülyedve, az ember, ember lenni soha egészen meg nem szünik, mindenikben él egy erény, 's csak nagyobb talán mert egyetlen, és az egyben csirája minden többinek. Ezt Hugo mondá, 's nem hozta-e be a' rútat a' müvészet' körébe, nem mutatta-e mindenütt a' pupos hátat, mindenütt a' sülyedett asszonyt, 's nem mint őket látni szoktatva valánk, hogy amazon nevessünk, ezt megvessük; nem, hanem hogy szánjuk; hogy a' legrutabb testből a' nemes lelket tüntesse ki, mellyet az élet letarta, 's egy nagy szerencsétlenség végre kitüntet; hogy a' kőben, nemtelen vegyeléke között, az aranyt mutassa, melly csak lángra

vár, hogy belőle minden fényében kiváljon. — 'S nem gonoszság-e ez, nem erkölcssértés, nem rosz izlés, és csak a' véteknek apologiája? — Nem.

A' poesisnek is vannak szörnyetegei mint a' természetnek: így szól d'Alembert; 's ha valaha szabad vala költőnek ez elvet használni, bizonyosan Hugo az, ki ezt illy nemesen, illy emberszeretően tevé, ki minden előítéletnek ellene meré magát szegezni, ki minden erejét arra használá, egész dicsőségét azért koczkáztatá, hogy a' hideg emberektől egy könnyet nyerjen azoknak, kikért könnye nincsen senkinek, mert a' természet némelly adományait tőlök megtagadá, kiket senki nem szán, mert olly valamit tettek, mire őket szerencsétlenség, szegénység, egy — 's talán tisztelt — csábító' alávalósága és a' könyörületlen világ csábitá, 's kényszerité. — Nem a' rút az, nem a' vétek, hanem épen azon szépségek, mellyeket a' rút alakban nem gyanítánk, épen az erény, mellyet annyi véteknél nem kerestünk volna, mit Hugo figyelmünknek 's szeretetünknek ajánl; 's legyetek könyörületesek, ti boldogok, ez a' szó, mellyet minden mivében ránk kiált. És ez erkölcstelen-e? —

A' világ minden szörnyei között nincs egy, melly annyi boldogtalanságot szült volna, mint előítéletek 's ítéletek; amazok századokig tűzre kárhoztatták az agg beteges asszonyt, kinek rútságán kivül más vétke nem vala; egy népet jeleltek ki, apáinknak üldözésére, minnen magunknak megvetésre, 's a' szabad Amerikában amazok fosztják meg lakóinak egy nagy részét az emberi nem' legszentebb jogaitól, mert szine setétebb; ezek áthághatatlan gátot épitnek a' vétkes 's jobbulása között, a' sülyedőt alávalóvá, a' megbánót kétségbeesővé téve. 'S nem szép-e e' kettőnek ellenszegezni magát, a' költőnek nem legszentebb kötelessége-e ez? nem legszebb dicsősége? Bármilly nagy legyen azon hir, mellyet Hugo mint lyrai költő magának szerze; legyen az övé, légyen ódájával hallhatlan, éljen tovább dalában; drámáit az idő' folyama talán elhordja magával, de ezekért irígylem őt, mert mit bennök tőn, egy nemes férfiúi tett vala. —

Túlságokkal kezdődik minden újítás, 's ki elkezdé, azt megtámadások sokra kényszeríték, mit máskép nem vala teendő; mint a' bajvivó, védelemre kényszerítve, mozdulataiban nem önkényes, ugy senki nem az, kinek küzdeni kell, de épen azért újitást első következményeiből itélni nem lehet. 'S miként a' szobrászt, ha a' még durva kövön első csapásait veré, nem ítéli senki, ugy nem kellene azt, ki csak kezdett mivet, melly lelkében él 's mellyet ő belső szemével látott; csak idővel fejlik ki, addig csak sejdíthetjük.

A' drámát népszerüvé tenni vala czél, melly után Victor Hugo fáradott; hogy elérhesse, szükséges vala érdeket gerjeszteni, hogy érthetőbbé váljék, jónak látszék prosával élni; de miként a' prosa alatt rejtve lángol a' költés, ugy él a' durva cselekvény alatt egyike a' legszebb erkölcsi valóságoknak. És ez az, mit Hugo tett, 's miért őt tisztelem. Az idő mutatja, valóbban ki itélt, megtámadói-e vagy én? — ***B. Eötvös József.***

Bellini.

Bellini, egy magas, nyulánk alak volt, melly magát tetszelgve, mondhatni, begyesen mozgatá, mindig a quatre épingles; — szabályos arcz, hosszudad, halványpiros; világos szőke, csaknem aranyhaj, vékony fürtökbe fodorítva; magas, igen magas nemes homlok, egyenes orr, halványkék szemek; szép idomú száj, kerek álla' vonásiban valami csapongó, valami elhatározatlan 's olvadékony feküdt, valami téjszerü; 's ezen téjarczon néha a' fájdalomnak édes savanyás kinyomása zsibongott végig. A' fájdalom' ezen kinyomása kipótolá Bellini' arczán a' hiányzó lelkességet; de e' fájdalom nem vala mély; költőietlen ragyogott szemében, szenvedélytelen vonaglott ajkai körül. E' lankadt, tompa fájdalmat egész alakján személyesíteni akará az ifju maestro. Olly ábrándos-fájdalmasan valának hajfürtjei fodorítva, ruhái olly epedőleg fekvének gyöngéd testén, spanyol nádját olly idyllszerüleg hordozá, hogy mindig azon fiatal pásztorokra emlékeztetett, kiket pásztorjátékainkban szalagos botokkal, eleven szinü dolmányka- 's nadrágocskában látunk. 'S járása olly szüzleányi, olly elegiai, olly szellemi. Egész ember hasonlított egy sohajtáshoz en escarpins. Az asszonyoknak igen tetszett, de kétlem, hogy valahol erős indulatot gerjesztett volna maga iránt.

Én Bellini' megjelenésében mindig valami nevetségest 's éldelhetlent találtam, mellynek oka főleg bizonyosan franczia beszédében feküdt. Noha több évig lakott Franczia országban, mégis olly roszúl beszélt francziául, mint a' milly' roszúl Angliában is alig beszélhetnek. E' beszédet nem a' „rosz" mellékszóval kellene bélyegzenem: a' rosz itt igen jó. Azt kell mondanom: rettenetes, gyilkos, világduló roszúl. Ha az ember vele társaságban volt, 's ő a' szegény franczia szavakat hóhérilag tördelé és roncsolá, 's óriási baklövéseit rendíthetlenűl kitálalá, azt kelle néha gondolni, hogy a' világ egy roppanással összeszedűl. — Síri csönd uralkodott egész teremben; halálos ijedtség mutatkozott minden arczon krétával vagy börzsönynyel festve; a' nők nem tudták, elájuljanak-e, vagy elszaladjanak; a' férfiak zavarodva tekintének nadrágjaik után, hogy magokat azoknak jelenlétéről valóban meggyőzzék; 's a' mi a' legszörnyebb volt, ezen ijedség egyszersmind görcsösen vonagló kaczajkedvet indított, melyet alig lehete elharapni. Ha tehát Bellini' társaságában vala az ember, közelléte mindenkor aggodalmat gerjeszte, melly taszító és vonzó is vala egyszersmind. Néha önkénytelen calembourjai csak mulattató nemüek valának, 's nevetséges képtelenségökben, hontársának a' pallagoniai herczegnek várára emlékeztettek, mellyet Goethe, olaszföldi utazásában, ugy rajzol, mint visszás fonákságok' 's képtelenűl összehányt torzalakok' muzeumát. Mivel Bellini illy alkalommal mindig azt hivé, hogy valami egészen ártatlant és komolyat mondott; ábrázatja szavaival a' legfurcsább ellenzetben állott. Az, a' mi nekem Bellini' arczán nem tetszett, annál élesben kitűnt ilylyenkor. Ez azonban, a' mi nekem nem tetszett, nem olly nemü volt, hogy hiánynak lehetne tartani, 's főleg dámák előtt épen nem lehete kelletlen. Bellini' arcza, mint egész jelenete, azon természeti friseséggel, húsviránynyal, rózsaszínnel volt elöntve, mellyet én nem szeretek, ki inkább a' szobor- a' márványszerűt keresem. Csak később, midőn Bellinit már hosszasabban ismerém, éreztem iránta némi vonzódást. Ez tudniillik akkor származott, midőn észrevevém, hogy charactere nemes és jó. Lelke bizonyosan tiszta és szeplőtelen maradt minden gyülöletes érintkezésektől. Meg volt benne azon ártatlan jószivűség, azon gyermekded valami, a' mi geniális emberekben sohasem hiányzik, ha szinte nem mindenki előtt mutatkozik is.

Emlékezem egy pillanatra, midőn Bellini olly szeretetreméltó fényben jelent meg előttem, hogy örömmel szemlélém 's vele közelbről megismerkedni magamban föltevém. De fájdalom, utolsó pillanat volt, hogy ez életben láthatám. Ez egy estve volt, miután egy nagy dáma' házában, kinek legkisebb lába vala Párisban, együtt vacsoráltunk 's igen vidámak lettünk, és a' zongorán a' legédesebb melódiák zendűltek meg. — — Még mindig látom a' jó Bellinit, midőn végre ellankadva a' sok őrült bellinismusoktól, mellyeket fecsege, egy székre űlt. A' szék alacsony volt, csaknem mintegy zsámoly, ugy hogy Bellini ezáltal mintegy egy szép dáma' lábaihoz jutott űlni, ki, vele szemközt, egy pamlagon űlt 's édes kárörömmel pillantott Bellinire, míg ez abban fáradozott, hogy néhány franczia szólás formákkal mulattassa; 's örökké kénytelen volt azt, a' mit épen mondott, siciliai szóejtésén megmagyarázni 's ezáltal bebizonyítani, hogy nem gorombaság, hanem a' leggyöngédebb hizelgés volt. Úgy hiszem, a' szép dáma nem is sokat figyelt szavaira; spanyol nádját, mellyel erőtlen szónokságán ollykor segíteni akart, kivevé kezeiből 's arra használta azt, hogy az ifju maestro' halántékain a' diszes fürtgomolyt egész nyugalommal szétdúlja. E' szeszélyes munkát illeté azon mosolygás, melly a' dáma' arczának olly' kifejezést adott, millyet még sohasem láttam élő emberarczon. Sohasem felejtem-el ez arczulatot! egy volt ez azon arczok közűl, melyek inkább a' költés' álomországába, mint az élet' valóságába tartoznak; Da Vincire emlékeztető fővonalmak, a' lombardi iskolának nemes oválja naiv arczgödröcskékkel 's érzelgősen hegyesre olvadó állal. A' szinezete inkább romai szelíd, lankadt gyöngyfény, úrias halványság, morbidezza. — Szóval egy arcz volt az, millyet csak régi olasz arczképeken találhatni, mellyek azon nagy dámák közűl egyet ábrázolnak, kikbe a' tizenhatodik század' olasz művészei szerelmesek valának, midőn remekműveiket alkoták, kikre azon kor' költői gondolának, midőn magokat hallhatatlanokká énekelték; 's kik után a' német és franczia harczosok epedének, midőn kardjaikat felköték 's tettszomjasan a' havasokon túl

rohantak. Illy ábrázat volt, mellyen a' legédesebb kárörröm' 's legúribb pajzánság' mosolygása játszadozott, mig ő maga, a' dáma, a' spanyolnád' végével jó Bellini' szőke fürtfodrozatát rongálá. E' pillanatban úgy tetszett nekem Bellini, mintha varázspálcza érintette volna, mintegy átváltozva egy általában rokon jelenetté, 's szivem egyszerre megszerette őt. Arcza ragyogott azon mosolygást visszatükrözni; ez volt talán élete' legvirágzóbb percze. — — Sohasem fogom azt elfelejteni .... Tizennégy nappal azután olvasám a' hírlapban, hogy Olaszország elveszté leghíresebb fiai' egyikét! —

Heine, Salon III.

T. L.

Keranikos' völgye.

Attikának nevető virányain, hol a' nap' szelíd fénye éltetőbb erőt ád a' természetnek, leginkább szemlélhetted, milly kitünő nyomokat hágy sejdittetni az éghajlat az ember' természetén. Egyszerű de mégis nemes, munkás de mégis könnyű élet, sok oldalu tárgyakban a' szépnek mindenkori nyomozása és alakítása, 's ennek elérésére a' test és lélek' czélszerű fejlesztése és összeolvasztása: ime a' fővonások, mellyek a' görög szabad polgárokat hajdanta kitüntették. De jöttek csapások, megyőzhetlenek, iszonyúk, 's a' népnek nemzetisége lassanként sülyedett: az egyszerűség alávalósággá, a' nemesség gőggé, a' munkásság kicsapongássá korcsosúlt 's nemzeti romlást okozott. Támadtanak ugyan férfiak, kik tiszta szemekkel pillantának a' multnak fényesebb szakába, de a' jelenbe tekintvén, szomorú jövendőt jósolának: 's jaj a' népnek, melly önhibáit többé megjobbítani nem képes, mert, ki a' természet' utjáról eltért, annak elkárhozása kikerülhetetlen. Ozmán-hatalom rabigát vete a' nemzetre, vad kezek szórták szét a' dicsőség' tiszteletes emlékeit, ugy hogy most az utazó alig találja nyomait a' hajdankornak, melly az emberiség' fejlődésében időszakot alkotott vala.

I.

Kephissos folyónak partjai körül, ott, hol az Ilissust keresvén, tekervényes árkában elsiet, Keranikos' völgye terül el Athénétől éjszakra mint egy három óra negyed távolságban. Kephissos' partjain sziklák emelkednek, díszesítve terepély platánokkal, mellyeknek árnyában nem annyira pihenni, mint a' helyben gyönyörködni letelepedék egy útas, és a' vidéket, mintha ismert nyomokat keresne rajta, szemlélgeté. Utazónk' termete a' középszerűt valamivel meghaladá, törődött teste fáradságos életre mutatott, melly arczán idő előtti nyomokat hagya 's pillantatának bizonyos elhatározottságot tulajdoníta, melly azonban mint a' ború alól kitörő nap, most vidám örömmel nyugodott a' tájékon; az utas' korát 35. évre tehetnők. — Van egy érzés az emberi szívben, melly a' honszeretetnek alapúl szolgál 's mellyet gyermekségünk' gondtalan éveinek részesei, helyei, 's mulatságai bennünk ellenállhatlanúl támasztanak. Ezen érzés akkor foglalja el egész belsőnket, midőn a' helytől, hol először látánk napot hasadni és lenyugodni láthatárunkon, 's a' személyektől, kikkel a' természet ezen időben szorosan összefüze, elszakasztatunk, vagy velek hosszú távollét után ismét egyesülünk. Az utazó, kit a' sziklákon letelepedni látánk, Athénében született 's Lanarchis nevü régi családnak tagja volt; de alig számlála tizenkét esztendőt, midőn apja a' basa előtt ismeretes lőn, mint a' vidéknek leggazdagabb embere. Mi könnyebb, mint gyanúba hozni olly embert, kinek élete önkényünktől függ, 's haláláról e' világon senkinek nem számolunk? Idő határoztaték Lanarchis' elfogatására, 's hely az ő és egész családja' kiirtására; mi véghez is vitetik, ha az a' rendeléseket elfogatása előtt néhány óraval meg nem tudja. Fiával együtt lóra ült, 's az éj' setétében alig hagyá el Athéne' határát, midőn háza őrcsapat által körülvétetett, 's a' vádlott nem találtatván, földig lerontatott. A' bujdosók az út' sanyarúságait legyőzvén, Albaniába vergődtenek, hol egyik rokonok' szíves indúlatából letelepedhettek. Öt esztendő mulva az öreg meghalt 's fija a' hadi pályát választá, mellyen tizennyolcz évek' hosszú sora sem vala képes hazája' megújúló képét szívéből kitörleni. Vissza térvén tehát, magyarázhatlan örömmel megjárván a' helyeket, mellyeken apja, a' nagy és dicső férfiak' emlékeivel egykor szikrát gyujta a' gyermek' kebelében. E' sziklákon Platót állítá fel képzeletében 's a' platanust, mellynek árnyában ama' bölcs tanitványaival olly gyakran mulatott vala az emberekből embereket képezvén. Hol nagy férfiak jártanak, kik nagy

befolyassal valának a' korra és a' nemzetre, századok mulva is lelkesítve érzi magát az ivadék, midőn a' helyre lép, melly általok megszenteltetett. Utazónkat lódobogás verte fel vizsgálódásiból; felpillanta, 's im hat lovas közelíte feléje, török mezben, 's felfegyverkezve a' völgy' szélén fekvő néhány kunyhónak tartván. Lanarchis figyelmes szemekkel kiséré őket a' mint a' harmatos völgyön elrobogának, nem mintha rajtok valami különöst vett volna észre, de mivel előbbi gondolatival merő ellentétet képezének. A' lovasok egy kunyhó mellett megállapodtak; ketten lovaikról leszállván bemenének, mások kivül maradtak. De rövid idő mulva ismét kijövén, a' többi kunyhókat és a' tájékot megjárták, 's lóra ülvén, visszafelé nyargalának. A' durva hangokat, mellyeket útközben ejtének, csak ollykor ollykor juttatá utazónk' fülébe a' hajnali szellő; 's így azoknak értelmét ki nem vehette; azonban, midőn őt megpillanták, feléje kanyarodtanak. „Ki vagy te?" így dörge utazónkhoz az egyik; kémlő pillantata mutatá, hogy mást valakit keresnek. ‚Én vándor vagyok, amott nyugat éjszakról jövők.' „'S hová illant el az ifjú, ki előbb ama' kunyhóból kisuhana?" — ‚Most ültem le a' sziklára, válaszolt az utas- és kivületek egy lelket sem láték.' „Jerünk tovább; arról őt bizonyossá tehetem, hogy bár föld alá rejteznék is, kezembe kerül, és akkor jaj neki? — Fáradságom nem lesz hasztalan." E' szavakkal a' fegyveresek eltávoztanak.

(Vége következik).

Magyar játékszíni krónika.

October' 17dikén: Hasonlatosság. Vígjáték 3 felv. Forqueot' munkája. Vogel után fordította Kis-Halmagyi Hollaki Antal. — Hasonló mű a' Kétalakúhoz, csakhogy ebben asszony a' kétalakú. Fő hibája, hogy a' kétalakuak' charakterei nem olly élesen 's elhatározottan 's inkább csak leirás után, mint cselekvés által különbözők. Itt végre a' nézőnek magának is tévedésbe kell jőni a' személy' kisége iránt, minek történni nem volna szabad. Az ügyes és szorgalmas előadás mindazáltal képes vala érdeket szerezni a' műnek.

Oct.' 18dikán: Viszonyok' hatalma. Szomorujáték 5 felv. Róbert Lajos után fordította Joannovics Demeter. — Ezen darabnak czélja oktatás, a' mi ha jobban volna burkolva, talán könnyebben elérethetnék. Minden műnek saját főszabályai vannak, ki ezeknek rovására 's mellőzésével, a' tanitást választja czéljaúl, prózaivá, mindennapivá lesz. Hogy e' mű lassu és fárasztó, a' mondattaknak tulajdoníthatni; csupán az 5 felvonást tudá a' viszonyok' ütközése, vagy hogy igazságosak legyünk, nagyobb résztt Fáncsynak és Megyerinek játéka érdekessé tenni, kik ez estve jelesen vivék szerepeiket. Megyeri' (Falkenau) játéka különösen egység 's összefüggés által volt kitünő, Fáncsyé (Veisz Moricz) érzelmeinek bensősége által. Csupán a' haldokláskor ejtett szavaira kell megjegyeznünk, hogy a' természetet soha sem kell egész a' kellemetlenig, vissza tetszőig utánazni: a' haldoklónak, ha töredezett hangon nem tud szólani, elég halkan, vagy érthető sugalom' hangján, vagy rövid szakaszokban mondania beszédét. A' többi szerep csekélyebb érdekü, többnyire jól adatott, csak Éder Luiza' kicsi, de könnyü szerepét (Veisz Emilia) ohajtottuk volna más kézbe. Ezen új színésznénk' játékán még igen megtetszik a' vidékiség, minek saját bélyege az érzelmi üresség, vagy is a' kifejezett érzelmek' valóságának, bensőségének hiánya. *V.*

Oct.' 19dikén: Lassu viz partot mos. Vigj. 4 felv. Irta Schröder. Ford. Meslényi Molnár János. Egyike azon jobb vígjátékoknak, mellyek szini hatással birnak, 's mellyeket szinészeink is jó sikerrel szoktak adni. A' mai előadást is meglehetősen sikerültnek mondhatni. Megjegyzésünk csak egy van. Szinésznőink magokat igen roszúl tudják festeni. Arczaikon sokszor igen ügyetlen mazolást vehetni észre, a' mi elrútitja a' legszebb képet is. Ezt méltó volna nagyobb figyelemre venniök, ha más okból nem, legalább egy kis női hiúságból is. (Nézők közép számmal). ***

Oct.' 21dikén: Griseldis. Szinj. 5 felv. Szerzette Halm Fridr. Ford. Fáncsy. — Az előadás jóval sikerültebb mint az előszöri: élénkebb, szabatosabb, összefüggőbb. Bartha' (Percival) szerepe szellemét hiven fogta fel 's azt nagy részben kifejezni is képes volt. Hibája, hogy szerepét néhol csupán felmondani látszott; de ez, ha jelennen feltünő is, szorgalmat, 's azon dicséretes törekedést mutatja, hogy ismét urává legyen emlékezetének, ezen kincsnek, melly nélkül szinész hiába fárad, hiába bir termettel, csengő szóval, észszel: az emlékező tehetség azon feltétel, melly alatt ezeket tündököltetheti. Örvendenünk kell tehát, hogy B. visszatért az útra, mellyen egyedül érheti el a' tehetségeinek megfelelő tökélyt. Laborfalvi a' gőgös Ginevrát jól adá. Figyelmeztetnünk kell azonban, hogy nem minden beszédet kell folyvást elmondani. Vannak olly indulatos, szenvedélyes helyzetek, vagy épen fordulatok, hol a' mondatok között (bevégzett mondatokat értünk) szünetet kell hagyni.

Különösen jeles volt ma ismét Lendvayné' játéka, hiv tükre mindazon érzelmek 's indulatoknak, mellyeket szerepe magában foglal. László napról napra inkább szinünkhöz simúl, 's megtanulja szavának azon mérsékletet adni, melly érthető a' nélkül, hogy fülsértő legyen. *V.*

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

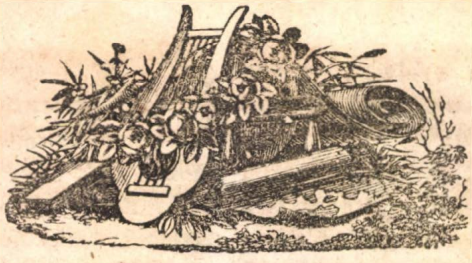

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 2. 1837.** **36. szám.**

Tartalom: Páris (*T. L.*), 561. sz. — Keranikos' völgye. Vége, 566. sz. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*, 575. szelet.

Minden nagyobb erkölcsi kifejlődés magával szüli a' gyöngédséget, 's minél közelebb jár valaki akármelly rénynek tökélyéhez, annál gyöngédebbé lesz. A' bátorság, könyörületesség, szelidség mindig gyöngédséggel vegyülnek.

Jósika Miklós.

Páris.

Páris igen mulattató azon vidámság által, melly ott minden jelenetekben mutatkozik 's egészen elzordonult lelkekre is kifolyást gyakorol. Különös! Paris a' nézőhely, hol a' világtörténet' legnagyobb tragoediái előadatnak, mellyeknek emlékezetére távol tartományokban is reszketnek a' szívek 's könybe lábbadnak a' szemek; de ezen nagy szomorujátékok' nézője úgy jár Párisban, mint én jártam Porte-Saint-Martin szinházban, midőn a' Neslei tornyot játszották. Én ugyanis egy asszony' háta mögé jutottam ülni, ki rózsaszín gace kalapot viselt fején, 's e' kalap olly széles volt, hogy a' szinpadra egész kilátásomat elvette, 's igy történt, hogy mind azt, mit ott előadtak, csak a' kalap' veres gace-ján át láthatám 's a' Neslei torony' minden borzalmai a' legvidámabb rózsafényben tűntek előmbe. Igen, Párisban illy rózsafény van, melly minden szomorujátékot felvidámit a' közel néző előtt, hogy éldeletét el ne veszítse. Még azon iszonyok is, mellyeket valaki saját szivében vitt Párisba, elvesztik ott aggasztó borzadalmokat. A' fájdalmak csodásan megenyhülnek. Ezen párisi levegőben minden seb gyorsabban gyógyul, mint más helyen bárhol; e' légben olly valami nagyszerű, olly enyhitő, olly szeretetre méltó van, mint magában a' népben.

A' mi nekem a' párisi népen legjobban tetszett, az udvariasága 's fensőbb köri tekintete volt. Udvariság' édes ananászillatja! mi jótékonyan illeted beteg lelkemet, melly otthon annyi dohányfüstöt, savanyú káposztaszagot, és gorombaságot nyelt! — Rossini-melódiákként zengtek fülemben egy franczianak udvari mentegetőzései, ki, érkezésem' napján, az utczán csak lágyan megtaszított. Szinte megijedtem illy édes udvariságon, én, ki betyáros oldallökésekhez mentség nélkül valék szokva. Párisban tartózkodásom' első hete alatt készakarva kerestem az alkalmat, hogy meglökjenek, csak hogy ezen mentő szavak' muzsikájának örülhessek. De nem csak e' nyájasság, hanem már nyelve miatt némi elsőségi tekintete volt a' franczia népnek szemeimben. Mert

hiszen nálunk a' franczia nyelv a' magas aristocratia' sajátaihoz tartozik; a' franczia beszéddel gyermekkorom óta az uriság' eszméjét kötöttem össze. 'S egy illyen párisi Dame-de-la-halle jobban beszélt francziául, mint egy hatvannégy esztendős udvari dáma nálunk. E' nyelv miatt, melly neki előkelő tekintetet adott, valami kedves- mesésnek tetszett előttem a' franczia nép. Ez egy gyermekkori másik visszaemlékezésből eredt. Az első könyv ugyan is, mellyből francziául tanultam, Lafontaine' meséi valának, annak természetes- okos mondatkái kitörölhetlenül nyomultak emlékezetembe, 's midőn most Párisba jövék és mindenütt francziául hallék beszélni, folyvást a' lafontainei mesékre emlékeztem, mindig a' jól ismert állathangokat véltem hallani: most az oroszlán szólott, majd ismét a' farkas, azután a' bárány, a' gólya, a' galamb 's nem ritkán a' rókát is hivém előttem beszélni, 's még egyszer fölébredtek bennem e' szavak:

He! bon jour, monsieur le corbeau!
Que vous êtes joli, que vous me semblez beau

Illy mesés emlékezések még gyakrabban ébredtek lelkemben, ha Párisban azon magasb körbe léptem, mellyet világnak neveznek. Épen ez vala azon világ, melly Lafontainnek állatcharacterei' előképét adá. A' téli évszak Párisba érkeztem után kevéssel kezdődék, 's én részt vettem a' salon-életben, hol azon világ többé 's kevésbbé vígan forog. E' világban legérdekesbnek tetszett előttem nem annyira a' finom erkölcsök' egyenlősége, melly ott uralkodik, mint az alkotó részek' különbféleséges. Gyakran, ha egy nagy teremben az embereket szemléltem, kik ott békésen összegyűltek, egyben azon ritkaságtárok közül véltem magamat lenni, hol minden idők' maradványai, össze-vissza, egymás mellett nyugszanak, görög Apollo egy chínai pagoda mellett, mexicói Vitzli-putzli gothszerű ecce homo mellett, egyptusi bálványok kutyafejekkel, fából, elefántcsontból, érczből készült torzalakok stb; láttam ott öreg mousketairokat, kik valaha Maria Antoinettel tánczoltak, republicánusokat, kik valaha az Assemblee-Nationalban istenelettek, irgalom- és mocsok nélküli montagnardokat, hajdani directorial-férfiakat, kik Luxemburgben ültek, a' császárság' főtisztjeit, kik előtt egész Európa remegett, a' restauratio' uralkodó jesuitáit, szóval, színehagyott eldarabolt istenségeit minden időkornak, kikben senki sem hisz többé. A' nevek sikoltnak, ha egymást érik, de az embereket békésen és barátilag látjuk egymás mellett állani, mint óságokat az említett raktárokban; országokban, hol a' szenvedélyek kevesbbé vannak szabályozva, illy különszerű személyek' társasági együtt-élése nem volna képzelhető. Éjszakibb népeknél a' szólás' szüksége nem is olly nagy, mint Francziaországban, hol a' legnagyobb ellenségek sem maradhatnak sötét hallgatásban, ha egy teremben összeakadnak. E' felett Francziaországban a' tetszvágy olly nagy, hogy az emberek nem csak barátjaiknak, hanem ellenségeiknek is buzgón igyekeznek tetszeni. A' nőknek nem kis fáradságokba kerül itt a' férfiakat coquetteriában felülmúlni; de csakugyan övék a' győzedelem. E' megjegyzéssel azonban semmi roszat sem akarok véletni a' franczia, főleg a' párisi nők felől. Én őket hibáikért nem kevésbbé tisztelem, mint erényeikért. Semmi találóbbat nem ismerek, mint azon legenda, melly azt beszéli, hogy a' párisi nők minden lehető hibákkal jőnek e' világra, de egy nyájas tündér megszánja őket, 's minden hibájoknak varázsbájt ad, mi által az még új ingerként hat. E' nyájas tündér a' k e l l e m. — Szépek a' párisi nők? ki tudja azt! ki nézheti át a' pipereasztal' minden cselszövényét, ki fedezheti fel, való-e a' mit a' tüll mutat, vagy hamis a' mivel a' dagályos selyem anyag büszkélkedik. 'S ha sikerült a' szemnek a' héjon áttörni 's a' magot vizsgálni kezdeni, ismét új borítékba rejtezik az, és ismét újba, 's ezen szünetlen divat-változás gúnyolja a' férfiúi éles látást. — Szépek-e arczaik? ezt is nehéz kitanulni. Mert minden arczvonásaik folyvásti mozgásban vannak; minden párisi nő ezer arczczal bír, 's egyik nevetőbb, lelkesebb, nyájasabb, mint a' másik, 's zavarba hozza az embert, ki a' legszebbet kiválasztani, vagy épen az igazat kitalálni akarná. — Nagyok-e szemei? mit tudom én! nem sokáig vizsgálhatjuk az álgyú' nyilását; ha golyója fejünket elsodorja. 'S a' kit nem találnak is ezen szemek, bizonynyal elvakítják legalább tüzök által, 's mindenki örül, ha tőlök biztos lőment távolságban maradhat.

Az orr és szájközti tér nagy-e nálok, vagy keskeny? — néha nagy, ha orrocskáikat fintorgatják, néha keskeny, ha felső ajkaikat büszkén felvetik. Szájok kicsiny-e vagy nagy? ki tudhatja, hol végződik a' száj 's kezdődik a' mosolygás? hogy okos itéletet lehessen hozni, az itélőnek és itélet' tárgyának nyugalom' állapotjában kell lenni. De ki lehet nyugton egy párisi nőnél, 's mellyik párisi nő van nyugton valaha? — Vannak emberek, kik azt gondolják, hogy a' pillangót ugyancsak megszemlélhetik, ha azt tűvel papirosra szúrják. Ez olly bohóság, mint kegyetlenség. A' fölszegezett, nyugott pillangó nem pillangó többé. A' pillangót akkor kell szemlélni, mikor virágokon enyeleg... 'S a' párisi nőt nem házi körében kell szemlélni, hol tűvel a' mellén mintegy szegezve van, hanem a' termekben, estélyek- 's tánczmulatságokban, midőn himzett gaceés selyemszárnyakon szertecsapong az öröm' villámló kristály koronái alatt! akkor mutatkozik nálok azon kapzsi életvágy, 's kivánság édes kábultság után, lihegés részegség után, mi által iszonyú szépek lesznek 's olly ingerre tesznek szert, melly lelkünket elbájolja 's megrázza. E' szomja az élet' élvezésének, mintha a' halál már következő órán elhíná őket az élet' szökellő forrásától, vagy e' forrás már a' legközelebbi órákban bedugulna, e' mohóság, e' düh, ez őrültség a' párisi nőkben, mint ez, főleg tánczmulatságokban mutatkozik, mindig a' holt tánczosnéktól szóló mondára emlékeztet, kiket nálunk Villiknek hínak. Ezek ugyan is ifju menyasszonyok, kik a' menyekző' napja előtt elhaltak, de a' betöltetlen tánczvágyat olly igen mélyen őrzik kebleikben, hogy éjjeleken fölkelnek sírjaikból, csoportonként összegyülekeznek az országutakon, 's ott, az éjféli órában, a' legvadabb tánczot járják, menyekző ruháikkal ékesítve, fejeiken virágkoszorút viselve, halvány kezeiken ragyogó gyürűket, borzasztóan nevetve, ellenállhatatlan szépen, tánczolnak a' Villik holdvilágon 's tánczolnak folyvást annál dühöngvébb, annál vadabban, minél inkább érzik, hogy az engedett óra végéhez közeleg 's ők ismét lefognak szállni a' sír' jégölébe.

Egy Chaussee d' Antini estélyben volt, hol ezen eszméletek legmélyebben illették lelkemet. Fényes estély volt, és semmi sem hiányzott a' társas gyönyör' szokott alkotó részeiből: elég gyertya hogy világos legyen, elég tükör hogy kiki magát nézhesse, elég ember egymást szorongatni 's virasztani, elég czukros víz és fagylalt a' hűtközésre. Hangászattal kezdték. Liszt Ferencz a' zongorához vala eröltetve, feltörlé hajait geniális homlokáról, ragyogó hangcsatái közül egyikét játszani kezdé. Úgy tetszék, hogy a' billentyük vérzenek. Ha jól emlékezem, egy passaget játszott Ballanche' Palingenesiából, mellynek eszméit muzsikára tevé, a' mi igen hasznos azoknak, kik e' hires iró' munkáit eredetiben nem olvashatják. Azután „a' vesztőhelyre menetelt, (la marche au supplice) játszá Berlioztól, azon derék darabot, mellyet ez ifjú müvész, ha nem csalódom, menyekzőnapja' reggelén irt. Egész teremben sáppadozó arczok, hullámzó keblek, lágy pihegés a' pauzák alatt, végre dühös tetszés. Az asszonyok mindig mintegy részegek, ha Liszt nekik valamit játszott. Vadabb örömmel hódolának most a' tánczNak, a' terem' Villijei, 's bajjal szabadúlhaték a' tolongásból egy mellékszobába.

Heine, Salon III.

T. L.

Keranikos' völgye.

(Vége.)

II.

Utazónk meg nem fejthetvén magának az esemény' összefüggését, a' lovasok után pillanta; de a' platán' lombjain keresztül szemeibe villanván a' napsúgár, ülő helyére 's előbbi gondolatira visszaemlékezvén, képzeletében mind azon órákat tünteté fel, mellyekben itt az élet' reményteli pályájának kezdetén majd apjával majd játszó társaival mulatott. 'S íme ismét más tünemény űzte szét kedves képeit. Alóla egy szikla-hasadékból most egy ifjú emelkedék, halkan vigyázva 's komoly félénk szemeket vetve majd utazónkra, majd a' kunyhók felé; halovány arcza belső küzdést sejdittete. Hát csak ugyan föld alatt voltál, jó ifjú, ha te vagy, kit a' török csoport nyomozott; ohajtom, hogy a' vad embernek egyéb jövendőlései ekkép be ne teljsedjenek. Illy gondolatok villantak meg utazónk' elméjében, mialatt az ifjú rejteke alatt megállván, gyanús pillantatot vete feléje. ‚Te csak

el nem árúlsz?' szólt az ifjú, kit a' völgytől, mellyben lakott, Keranikosnak neveztenek, 's részvétet kereső tekintete és hangja utazónkra vonzó erővel birtanak. „Azt elhiszed, ha megyőződöl, hogy örűlök, ha magam el nem árultatom" volt a' válasz. ‚Elhaladtak már?' folytatá az ifjú. „Az ozmánokat érted? túl vagynak azon a' halmon Athéne felé; 's te előlök rejtezél el?" ‚Elrejtezém ugyan, de nem tudom, keservesebb-e az élet vagy a' halál; amott hagyám védtelen ősz apámat, kitéve a' vad nép' dühének." E' szókat az ifjú olly hangon ejté, melly a' legkeményebb szívet is részvétre indíthatá; 's jól esett szivének utazónk' pillantatából olvashatni, hogy az ő belsejének szinte vagynak húrjai, mellyeket az illy hangok szinte rezgésbe hoznak. Az ifjú megszólalt, hogy a' mint útazónk' szavaiból kiveszi, állapotjok rokon egymással; ennél fogva felkéri, kisérné őt atyja' hajlékába. Útközben előadák egymásnak körülményeiket, mellyek közűl némellyeket, mennyiben az ifjúról felvilágositást adnak, és a' dolgok' folyásához tartoznak, ide feljegyezünk. — Athéne' vára, melly a' város' egy részét teszi, Acropolisnak neveztetik; a' bemenetelt propylaeák díszesítik, négyszegű tért képezvén pompás oszlopokkal környezve; mellyeknek jobb oldalán a' győzelem' temploma, balon a' diadalé; amaz, hősök' szobraival gazdag, ez pedig emlékezetes ütközetek' festvényeivel ékesitve: a' tárgyak mindkettőben leginkább a' regényes időktől kölcsönözvék; mert ezekben a' művész szabadabban mozoghat 's művét az idealhoz közelebb viheti. Kivűl a' kőfalon egy kép az amazonok' harczát ábrázolja félig emelt munkában, melly még ma is látható, mint a' propylaeák' tulsó kapujánál álló hófehérségű hat márványoszlop is. A' vár alatt egy oldalon Kephissus és Ilissus' öszvefolyása erősebbé teszi az erősséget, más oldalon pedig a' Katapolis, vagy is a' tulajdonképi Athéne fekszik. Az ozmanok (mert hiszen a' vad nép szentséget nem ösmer) győzelem-templomából a' szobrokat kihányván, azt lőportárnak használták; az átelleni diadaltemplomot pedig az őröknek lakhelyűl adák, magát a' várat, izlésök szerint, kőfallal bekeríték. — Minthogy e' terv a' basáé volt, 's vele, az őt egy hónap múlva meglátogatandó nagy vezért meglepni ohajtá, ő maga gyakran mulatott Athéneben 's az emelkedő falakat örömmel szemlélgeté. Most vadászatából megtérvén 1656. sept. 15. alkonyatkor még leszálla lováról 's a' munkásokat megjárá. A' lőportár — nem tudni, az őrök 's napszámosok' vigyázatlansága, vagy a' görögök' öszveesküvése okozta-e? — meggyult 's iszonyú ropogással fellobbant, úgy, hogy a' közel álló basát csak egy kőfal, melly megé történetesen álla, mentette meg a' szörnyű haláltól, segéd-tiszte, ki mellette lovon üle, több körűlállókkal együtt öszvezúzatott 's még számosabbak megsebesűlének. Ezt a' basa öszveesküvésnek vevé, melly egyenesen élete ellen czélozott, 's alláht áldá, hogy az örök végzet szerint életének fonala még hosszabbrá nyúland 's itt is csodálatosan megtartaték. De kedves segéd-tisztére tekintvén, ki a' földön minden életjel nélkűl elterülve feküvék, szakállára megesküdött, hogy a' gonoszok, az istentelenek' szigorú ítéletét el nem kerűlendik. A' görögök, kik a' basa' udvarában tartózkodának, némi parányi megkülönböztetés' reményében azon kivűl is hajlandók lévén honfiaik között minden szóban, melly nem holmi csúszó, mászó férgek' módjára ejteték, öszveesküvést gyanítani, most kaptak a' kedvező alkalmon, melly őket a' basa' kegyébe helyzendi, 's beadtak néhány férfit, kik erről nem is álmodtanak. Dicsekedve emlegeté háznépe előtt Melantes, melly szép reményekkel kecsegteté a' basa, ha őt a' fondorlók' nyomára hozza. „Pedig mi könnyen megtehetem én ezt! — folytatá Melantes — nem csak tulajdon szavaimra, de másokéira is vigyázni szoktam, 's annyi adatokat nyujthatok, a' mennyi csak tőlem kivántatni fog. Az a' romlott ifjúság veszélyeztető terveken rágódik szüntelen. Emlékezel-e kedves Iréném — szóla leányához — midőn minket Keranikos minap meglátogata, miket hordott az öszve! vadságnak, szentségtörésnek nevezé a' basa' tervét, hogy a' régi várat új alakba önteni készűl; sőt ha jól emlékezem, a' lőportárt is emlegeté! Hónap reggel tudom visszahúzná szavát." Iréne elhalaványult. ‚Ah istenem! hát már senki sem lesz bátorságban?' „Kik a' felsőségnek hódolni tudnak, azok mindenütt bátorságban élnek: a' gonoszok lakoljanak" válaszolt Melantes, kinek a' viszony, melly

Iréne és Keranikos között egy idő óta fejlődött, vagy elfoglalás, vagy vigyázatlanság, vagy más ok miatt elkerülé figyelmét. Iréne megfejtheté magának, mit apja csak mellesleg érinte, 's bizonyosan hitte, hogy általa Keranikos feladatván, más nap reggel elfogatik.

III.

Késő este vala, de még sem olly késő, hogy Iréne módot nem talált volna tudósítani Keranikost a' veszélyről, melly feléje húzódik, 's mellyet még tán elhárítani lehet. Megírta neki a' mit hallott és tudott, 's ő mindenre, mit szentnek tart e' világon, kérte, hogy a' levél' vétele után tüstént távozzék el apja' házától. Ez engedett a' kérésnek: mert úgy szokott az történni, hogy az ember előtte nem látott veszélyben, melly véletlenül sujt és sodor, a' legelső tanácsadó' részére áll, kivált ha nincs idő hideg vérrel fontolgatni az okokat, 's a' tanácsadó' jó szándékáról meggyőződhetik. Csak akkor jutott az ifjúnak eszébe, hogy ősz apját magára hagyá a' kunyhóban, midőn sziklaüregében a' fegyveresek' szózatát hallotta. Ön magának teve tehát szemrehányásokat 's a' vándorral együtt dobogó szívvel siete a' hajlék felé.

Kunyhója' küszöbén ült az öreg a' távolba szegezvén szemeit, mintha körűlte minden tárgy holt volna 's nem elegendő, figyelmét csak egy múló perczig is magára vonhatni. A' képzelet' játékának lehet azt mondani, hogy midőn valami csapástól remegünk, azt már mint bizonyost állítjuk elénkbe, 's minél inkább ügyekszünk a' rémképeket elménkből kiirtani, annál elevenebb színekkel foglalják el belsőnket. Gyenge volt már az öreg' szemvilága; de most elfelejtvén a' kor' gyengeségét, erősen hitte, hogy fiát a' legnagyobb távolságban is megismerheti. Észre is vette a' közelitőket; de két férfit látván feléje tartani, kik legyenek azok, meg nem foghatá. Ismét őrökre és fegyveresekre gondolt, míg fijának üdvözlő hangja gondjait eloszlatá. Az idegent gyanús pillanattal fogadá; neve' hallására azonban régi jóakarója' és barátja' fiát ismerte benne. Most mind a' hárman a' kunyhóba léptenek; mellyek' belseje mutatta, hogy rend és csinosság szűk állapotban is megtarthatók. Az öreg áldá az eget, hogy fiát ismét láthatja; 's beszélgetésök' tárgya a' körülmények valának, mellyek iménti előfordúltak vala.'

Keranikos, miután Iréne' levelét vette, apjának kímélésből csak úgy adá elő az egész dolgot mint sejditést és nem mint valót; most azonban maga is únszolá fiát az eltávozásra, mert az ozman nyomozó csapat keményen meghagyá neki, hogy még azon nap állítsa elő fiát és küldje a' hatósághoz: különben mindketten véresen fognának lakolni. Ezt az apa, nehogy fia' aggodalmát nevelje, egészen elhallgatván, csak azt mondá: hogy mivel nem sokára ismét keresni fognák, még ma készüljön el az útra 's estve felé indúljon Moreába, Maina' bérczei felé, hol a' mainották között még többeket találand, kik hajdanta vele jártanak a' véres harczokban. Barátjait megnevezé, hogy az ifjú, oda érvén, utánok tudakozódhassék. Sőt, mivel tudjuk, hogy estve felé az árnyak legmesszebbre nyúlnak, reményei a' tiszta őszt viszonlátással kecsegtették. „Majd ha látni fognám, hogy a' körülmények megváltoztak — így elmélkedék az öreg — akkor ismét visszahívlak, 's erősen hiszem, az ég megengedendi, hogy szemeimet ne idegen kéz kötelességből zárja be, de az, kit én gyöngélkedő napjaimnak támaszúl szeretettel neveltem. Életemet az ég sokféleképen megáldá veled és azzal, ki tőlünk már... de hiszen emlékezel anyádra." Szavait az emlékezet' könyei megakasztá 's mintegy jól esett lelkének, hogy a' borzasztó sejtéseket, mellyek fia' jövendője miatt vihartóli felhők gyanánt emelkedének belsejében, kedves képeivel váltotta fel.

IV.

Az ifjú Keranikos hálával tartozott Irenének, hogy őt a' veszélyről tudósítá; azt határozá tehát, hogy mivel Athénében már rokonai 's barátaitól is búcsút kiván venni, ruhát váltva estve felé a' városba megyen 's Lanarchis őt megelőzvén, általa egy házhoz útasíttatik, hol a' dolgok' helyezetéről tudósításokat veend 's ha lehet, Irenével is értekezik. A' szerencse, valamint a' szerencsétlenség' rettegése szárnyakat ád az időnek: még szeretnénk előbbi állapotunkban maradni, még megragadjuk az utolsó perczeket, mintha meghosszabbítani akarnók

azokat, — de üt az óra, minket felébreszt. Így Keranikos, midőn apjától búcsúzott, alkonyatkor Athéne felé ballagván; 's valamennyiszer hosszú útjára gondolt, mindig Iréne' búcsúja állt a' határnál kedves emlékkő gyanánt, mellyet ha felállított, szinte megkönnyűlve haladhata pályáján. Most egy templom mellett vivé útja, melly hajdanta Thaeseus' tiszteletére építteték: 's azon kor' emlékezései támadának belsejében, mellyben a' gyermek ifjusága' küszöbére arany álmait is elhozza, 's a' való' sejtésére időt és helyet jelel ki jövendő hatáskörének; de az időt 's a' helyet álmai ékesítik 's ég' honává varázsolják; remény, hír, szerencse, dicsőség, őt külön saját színeikben virágkoszorúkkal édesgetik magokhoz, mellyeknek virágai nem hervadnak, mellyekhez tövisek nem vezetnek. Itt állt ő egykor, még alig 14 éves ifjú, a' templom' küszöbén, midőn apja a' mainottáktól megjövén, harczai' viszályait fiának beszélé, 's szivébe a' haza' nagyszerű képét lángzó betűkkel feljegyzé. Innen eredhetett, hogy az ifjú ezen éveiben polgártársai' megítélésére nem ismert más mértéket, mint a' hazaszeretetet; ez volt képzelete szerint minden erények' forrása, sőt ez az egyetlen erény. A' jövendő' homályában hazáját tűnteté fel magának, melly szenved, melly segedelemre vár, 's ő akkor minden igyekezetét a' legutolsó csepp véréig honának áldozza 's érdemet szerez, melly polgártársait ne tiszteletére, de utánzására intse. 'S itt a' templom' küszöbénél, hol ábrándos kivánsága' teljesítéseért esedezék, jeleket is látszék észre venni, mellyekből fejtegeté, hogy könyörgése kihallgattaték. De midőn most egészen más lépésekkel ballagott az épület mellett, úgy tetszett neki, mintha ez csúfolná hajdani ohajtását, melly megemésztetett, mielőtt lételt érhetne. „Azonban, hiszen épen ez nyit útat ohajtásim' teljesítéséhez; avagy nem szenved-e a' hon, a' polgároknak amaz összvesége, ha egyes tagjai bátorsága csupa gyanúból, sőt csupa önhaszonlesők' alacsony beadására így veszélyeztetik! Nem, nem a' török erő, de az árulkodók' ocsmány tömege az, melly a' honfiak' törekvésinek ellene szegűl 's a' haza' romjaiból palotákat épit bűnei' czímeréül Apám a' mainottákról máskép vélekedik, ott nincs hazaáruló, ott nincs, ki rablánczot önkényt fogadna el 's örűlne csörgésének.“ Illy gondolatok megújúlva változának az ifjú' belsejében, míglen a' városnál rá várakozó Lanarchisra talált, ki neki jelenté, sietne Irénéhez, mert a' leány nyugtalanúl várakozik reája, 's még az estve múlhatatlanúl akar vele beszélni. Ekkor többeket megneveze, kik, a' mint hallá, már elfogattak 's kemény őrizet alá tétettek.

V.

Ha egy szeretetre méltó szelíd lelket, melly az anyai karok közt még csak alig kezde léttudatára fejlődni, 's mellynek belsejében érzéseiből alkotott világa gyengéd, sőt földfeletti színei' tisztaságában külső zordon benyomások által nem illetve, minden tárgyakat varázsfényben tüntetett elő, ha egy illy lelket képzelhettek 's átgondoljátok, mikép dúlta fel érzései' öszhangját annak tudása, hogy az ő apja Keranikost csak azért tette szerencsétlenné, mivel ez, egyik látogatásakor némelly szavakat talán vigyázatlanabb hangon ejte, ha még azt is tekintetbe veszitek, milly tiszta 's milly elhatározott indulattal viselteték ő Keranikos iránt; így osztán érezhetitek azon kínzó állapotot, mellyben Iréne tegnap estvétől fogva lélekfeszülten 's minden vigasztalás nélkül sinlődék. „Menj boldogtalan ifjú! — így fogadá a' belépő Keranikost — távozzál messze tőlem, én vagyok az, ki téged az élet' kecsegtető pályájától azon helyre taszítálak, melly a' gonosztévők' számára rendeltetett. Oh, csak azt engedd meg, hogy meg' magamhoz hívtalak, hogy látni akartam azt, kit az én szerelmem boldogtalanná tett.“ — ‚Ha szerelmed tesz boldogtalanná, jó leány, úgy életemnek csak egy ohajtása van, hogy szerelmedet számomra megtartsd, és a' föld' minden boldogságáról önkényt lemondok.‘ „Nem, nem! te nem értesz engem, apám téged feladott, hogy nálunk minap Acropolis és a' lőportár felől említést tevél, 's a' feladás' következésében fosztatol meg polgári létedtől, sőt tán...“ ‚Milly aggódást szerzél te kedves Iréném, ok nélkűl magadnak, azt gondolván, hogy a' mit e' tárgyakról nálatok beszélek, azt mások előtt is számtalanszor nem tettem? 's képzeled, hogy csak apád az, ki engem feladott?‘ — „Oh én tudom azt, hogy ő az, hiszen meg-

vallá előttem. Mért kell neked boldogtalanná lenned és általam, mért kell ifjuságodat négy fal közé, lebilincselve, lezáratva, eltemetned; az istennek szép egétől és a' világ' minden gyönyöreitől búcsút venned akkor, midőn élvezése annyi kellemmel ajánlkozik!" ‚Voltak nekem is az élet felől szép álmaim, mellyeknek valósúltát szemeidben csalhatatlan vonásokkal írva olvasám. De nem kárhoztatom, sőt mindig áldani fogom az órát melly veled megismertetett; mert az érzés, mellyet bennem gyújtál, jótékony hatású világosságot fog szórni életem' ösvényére 's édes illatú virágokat fog hinteni oda, hol mások csak vérző tövisekre találnának. Én azonban még le nem mondok minden reményeimről; sőt hidd meg, az illy elhatárzó pillanatok képző iskolái 's próbakövei a' férfias akaratnak. Még van út kikerűlnöm az örvényt, melly elnyeléssel fenyeget. Apámnak Maina' bérczei közt számos barátai 's harcztársai vannak .. oh az egyesség 's a' férfi-elszántság csodákat mivel...' „És apád? — monda mintegy elmerűléséből felocsódva Iréne — ez nem Keranikos' szava, én őt nem illyennek ismertem." ‚Apám? — válaszolt ez megütközve — igen, de bár apámnál is veszteglek, ápolnom nem lehet, mert fogságra hurczolnak 's őt idegen kezekre kell bíznom.' „De legalább nem fog tömlöczben sinlődni, és nem helyetted?" ‚Helyettem, 's tömlöczben? inkább engem hurczoljanak a' kínzó padra, mintsem ő csak legkevesebbé is megsérüljön.' „Ifjú! te csalódol, mert nem tudod, hogy ha ma meg nem jelensz a' hatóságnál, apád fog bűnhődni helyetted." ‚Oh ez keserves! légy boldog jó leány! isten hozzád!" Keranikos e' szavakkal Iréne' szobájából kirohant, egyenesen a' várnak tartván. 'S ime, mivel egyik régi ismerőse ráismert, mikor a' városba jöve 's figyelmes szemekkel kiséré őt Iréne' lakjáig, azonnal jelentést teve a' várban, 's most Keranikos csak akkor vevé magát észre, midőn utjában fegyveresek által feltartóztaték 's a' várba viteték; börtöne az épen most elkészült föld alatti szobáknak egyike vala, száradó falai, romlott, nedves levegőt gőzölögtenek. Midőn az őr tömlöcze' ajtaját rázárta, állapotjának nyomorúságát nem érezhette! minthogy borzasztó helyezete lelkének rémképeivel iszonyú ösz-hangban állván, azon fokát az eszmelődésnek túl haladá, hol az ember tisztán lát és tisztán itél. Mert vagynak csapások, mellyek villámként kibontakoznak a' sors' felhőiből 's előbb sújtják földhöz a' halandót, mintsem észrevehette volna. Megtompúl a' lélek, fájdalommá vál az érzés, és ezen fájdalom egyedűli ura belsőnknek, és ennek átgondolása rettenetes.

VI.

Ti, kik az istennek napját naponként látjátok fejeitek fölött ragyogni, a' holdat nőni és fogyni, csillagok' sátorát a' menny' boltozatán elterűlni 's az esztendő' négy részeit felváltva következni, ti megszoktatok e' tárgyakhoz annyira, hogy többé alig érdeklenek; nektek a' hajnal' hasadása, nap' felkölte 's leáldozta, a' zöldes mezők' harmatja, a' fű és annak illatos virága és minden tünemény, melly bájaival szívet és lelket lekötni képes, a' mindennapi szokás által vajmi sokat vesztettek érdekökből. Felétek bajotokban rokon szívek közelítenek, testvéri kezek ápolnak 's az élet' élveit magasítják, emelik. Gyorsan reppennek el az élet' órái a' rokon érzetűk' társaságában. — De képzeljétek azt, ki élete' legvirítóbb szakában, sokat igérő pályája' határánál kiragadtatik kedvesei' köréből, és az isteni teremtés' remeke, az ember, megfosztatik emberek által ereje' gyakorlásától és oda vettetik, hol férgeken és örök setétségen kivűl egyéb nem lakhatik. Oh ne féljetek a' ragadozó vad állatoktól, hisz ezek hosszú éveken keresztűl nem kínoznak, ezek egyszerre véget vetnek léteteknek. Azonban, ki a' tömlöczben sínlődik, ott, noha az isten adta napsúgár be nem hat, annak csak egy vígasztalása lehet; lelke' ártatlanságában. Ki ezzel nem bir, az méltán szenvedi kínjait.

Lanarchis más nap reggelig barátját be nem várhatván, Irénéhez mene felőle tudósitást veendő. A' leányt kimondhatatlan kínok közt találá, feldúlt arcza elvadult 's lelke a' kétségbeesés' pillanatival vivott; mert a' jobb sorsra méltó lény arról erősen meggyőződék, hogy Keranikos' szerencsétlenségét az ő szerelme okozá. —

Oh ha illy érzések' gyönyöre is mérget vegyíthet az élet' örömpoharába, találsz-e

még helyzetet, melly erősebb és vonszóbb kötelékkel csatoljon létedhez? Megenyhűlni látszék Irene, midőn Keranikos' barátjával beszélhete. Lanarchis megtudá, mit rettegve gyaníta, 's a' völgy' tisztes öregéhez mene, hogy legalább részvevő szelíd hangon tudassa vele a' nem szelíd sorsnak borzasztó csapását. De annak csak könnyei maradának előbbi napjaiból, siratni állapotját, és szíve' érzései, imádságban fohászkodni ég felé. A' fogolynak szakadatlan hosszú éje, lelki testi sorvasztó tespedése, mintegy kioltá belső életét, melly fél istenné emeli az embert, 's földhöz veré, hogy élete, mint a' rengeteg' fájáé, csak vérkeringésben állana. Itt élt ő elzárva övéitől, elzárva a' világtól, képzeletében a' haza' állapotjáról borzasztó álmokat álmodván. Nem sokára a' halálharang' csengése hatott füleibe: Irenére gondola, és gondolatja meg nem csalta őt.

Magyar játékszíni krónika.

Oct. 22-én Sajdár és Rurik. Szomorújáték 4 felv. Szinre alkalmazá Bárány Boldizsár. (Nézők szép számmal.)

Oct. 23. Monaldeschi. Szomorújáték 3 felv. Irta Dumas Sándor, Both' német kidolgozása után fordította Havy Mihály. (Nézők közép számmal.) — Monaldeschi, Krisztina, svéd királyné' lovászmestere és kedvese, egy semmirekellő, hitetlen, gazember, kinek épen olly határtalan önszeretete 's nagyravágyása, mint gyávasága, 's kinek e' mellett semmi erénye, semmi fényes tulajdonsága, ha csak szép külsejét nem akarjuk erény gyanánt venni. Ezek körül belől azon fővonalak, mellyekkel Dumas művének egyik fő characterét bélyegezte, melly sokkal érdekesebb, nagyobb részvétet gerjesztő leendett, ha a' költő neki valami fényes oldalt adni jónak látta volna: holott így alig gerjeszt egyebet utálatnál. 'S ez kétségkivül sebes oldala marad a' darabnak, melly különben sok jelességekkel 's nagy színi hatással bír. De ha már a' költő hibázott, a' színésznek nem kell a' hibát nagyítnia. Egressy olly gyávának, olly nyomorúnak, leverettségében olly hitványnak, minden büszkeségéből kivetkezettnek ábrázolta Monaldeschit, millyennek a' költő alig akarhatá. Egressy' játéka azonban nagy részt igen jeles volt, 's még tévedéseiben is az, a' mi lenni akart. Ő általaban igen helyén áll a' komoly szindarabokban, hol nyugalmat, férfias elhatározást, vagy zajos indúlatot kell mutatnia: játékában erő 's kifejezés van. 'S ez a' rész igen jó volt Monaldeschi' szerepében is. Sokkal gyengébb, sőt hibás, midőn az ellágyulás' érzelmeit, szomorú szivömledezést, vagy illedelmet 's csüggedést kell kifejeznie: ekkor hibázik előadásában azon nemesség és tisztaság, mellynek müvészetben soha sem szabad hibáznia. Az ő fájdalma mindig kín, kínja testi szenvedésnek, betegségnek bélyegét viseli; panasza egy ügyefogyottnak sopánkodásai: mind ezek jók a' magok' helyén; de ezeknek ködével vonni be minden érzelmet, hiba, melly egyszínüségre, modorra téveszt. Monaldeschire alkalmazva a' mondottakat, e' részben szinte hibás volt az előadás. Félre értene azonban bennünket, ki azt hinné, hogy mi ezen szorgalmas és nagy erejű szinészünk' mutatványait nem méltányoljuk. Becsüljük őt, 's ha játékát bonczoljuk 's itéljük; csak módot akarunk nyujtani ön megismerésére, a' mi egyedül biztos alapja minden haladásnak. — A' másik főszerepet, a' szeszélyes, ábrándozó, regényes Krisztinát, Laborfalvi Róza ha nem birta is teljesen másolni; de benne semmit el nem rontott, 's a' hiba inkább fogyatkozás, mint tévedés volt. A' mit hajlandók vagyunk azon körülménynek tulajdonítani, hogy ezen szinésznénk csaknem szüntelen szinpadon van, 's így nem igen marad ideje, bár milly nagy szerepre nyugalommal elkészülnie. Mind e' mellett őt soha sem halljuk akadozni vagy félre beszélni, a' mi szinészeink' nagy részénél olly igen botránkoztató. — Lendvayné kis de érdekes szerepét (Paula) jelesen vitte.

V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

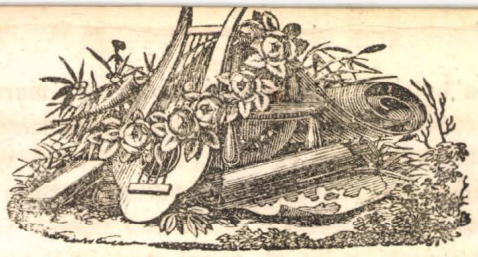

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 5. 1837.** **37. szám.**

Tartalom: Hulló csillagok november' 12., 13. 's 14dikén. *(D. Vállas Antal)*, 577. sz. — Mindennek van ideje. *(Kovács Pál)*, 584. sz. — Magyar játékszíni krónika. *(V.)*, 591. sz. — Mesék. *(Szilágy)*, 592. sz.

A' csillagos ég' boltjára
Ezer világ' ragyogására
Tekints fel hivő lélekkel.

Kis János.

Hulló csillagok

november' 12., 13. 's 14dikén.

—

Minekelőtte a' hulló csillagok' csak az imént észrevett periodicitásáról értekezném, nem tartom érdektelennek a' következő, e' periodicitás' észrevételét megelőző, adatokat egyberakni.

1684, nov. 13. nagy tűzgolyó, hosszú farkkal, Joachimsthal és Gottesgabe közt;

1761, nov. 12. nagy, szörnyű dörrenéssel szétpattanó tűzgolyó, melly Dijon mellett egy házat meggyújtott;

1791, nov. 12. orsóalakú világtünemény, észrevette Lichtenberg Göttingában;

1799, nov. 12. számtalan hulló csillag üstökkel 's a' nélkül, olly magasságban, hogy ugyanazon időben Cumanában (Bonpland által), Portobelloban, Guianában, Éjszakamerika' száraz földén, Labradorban és Grönlandban, sőt Itterstädtban Weimar mellett is vétettek észre. Humboldt szerint (Humboldt und Bonpland's Reisen, Th. II, 278. S.) ezrenként, részint tűzgolyók, részint hulló csillagok, támadtak a' láthatár' keletéjszakkeleti részén 's 25—40 foknyi magasságú ivekben délszakfelé ismét leszállottak. Nainhez és Hoffenthalhoz Labradorban, valamint Grönlandban Neuherrnhut- és Lichtenauhoz legközelebben lehettek. Nevezetesen Nain' tájékán a' világ' minden részei' irányában hullottak le, 's legnagyobb részint olly nagyoknak látszottak, hogy a' nézők átmérőiket félrőfnyire becsülték. — Ugyanazon időben tűzgolyó Angliában, melly szigszegően haladott 's végre szétpattant;

1803, nov. 13. igen nevezetes tűzgolyó Angliában;

1818, nov. 13. kék világú és szikrázó tűztünemény Angliában;

1819, nov. 13. szokatlan tűzgolyó Haitiban, később igen sok hulló csillag Éjszakamerikában;

1820, nov. 12. tűzgolyó nagy égiháborúval Oroszországban, a' kurski tartományban;

1822, nov. 12—13. nagy csillaghullás, észrevette Klöden Potsdamban. Nov. 11. tűzgolyó Freiburgban, 15. ugyanaz Apenradeban.

1824, nov. 13. tűzgolyó Mainzban.

1825, nov. 14. tűztünemény pattanással Scotiában.

A' tűzgolyók' azonságát a' hulló csillagokkal feltéve, az itt előre bocsátott adatokból látszik, miképen nov. 12., 13. 's 14dikén ezelőtt többször is már illy tünemények mutatkoztak. Leginkább feljegyeztettek a' tűzgolyók, azaz nagyobb hulló csillagok, mint a' mellyek nem csak nappal is láthatók, hanem éjjel is nagyság- 's fényöknél fogva legszembetünőbbek; kevesbbé a' szorosan úgy nevezett hulló csillagok, talán azon magyarázat' következésében, melly őket a' villany' nagyobb kifakadásának lenni állítá, 's a' tűzgolyóktól egészen külön választá. Csak 1831 óta lett majdnem bizonyossá, hogy a' hulló csillagok szintúgy, mint a' tűzgolyók, világi eredetűek, ámbár ezen hypothesisnek ez előtt is már voltak pártolói. A' mondott időtől kezdve észrevételeink a' következők:

1831, nov. 13. reggel 4 órától fogva 7ig rendkivül sok hulló csillagot láta kapitány Bérard, ki Loiret nevű briggjével akkor a' spanyol tengerparton nem messze Carthagenától tartózkodék. Ő minden perczben legalább kettőt, tehát összesen mintegy 400at látott. A' tünemény, ujságlevelek szerint, déli Németországban jelesen Tyrolban is vétetett észre;

1832, nov. 12—13. rendkivül számos 's minden nagyságú hulló csillag Angliában, keleti Francziaországban, Belgiumban, Schweizban, Lipcsében, Berlinben, Rigában stb. mindenek felett pedig Oroszországban. Orenburgban, szintúgy mint 1799. Amerikában, éjszakkeletről délnyugotnak tartottak.

1833, nov. 12—13. Igen nevezetes csillaghullás Éjszakamerikában. New-Haveni prof. Denison-Olmsted következő helyekről közlött észrevételeket: Boston, Massachusets; New-Haven, Connecticut; Westpoint; Worthington, Ohio; Annapolis, Maryland; Emmitsburgh, Maryland; Frederik, Maryland; Bowling-Green, Missouri; Lynchburgh, Virginia; Salisbury, Éjszak-Carolina; Augusta, Georgia — 's rövidebb tudósításokat több más helyről. A' tünemény legalább 100,000 □ mérföldre terjedt. Olmsted' saját észrevételei legnagyobb figyelmet érdemelnek. Ő csak 5¼ ór. köz. id. költetett fel. Ekkor a' tünemény a' legpompásabban mutatkozott. Képzeljen magának az olvasó egy csak néhány fokkal a' főponttól délfelé elálló helyet. Innét szállottak le a' láthatárra minden lehető irányban, de úgy, hogy azon hely maga néhány foknyira egészen üresen maradt. Leszálltok után tüzes vonalt hagytak magok után, erre szétpattantak, vagy füstté váltak, mindazonáltal zaj nem hallatott. Ezen egyes testek mellett még számtalan fényes vonal láttatott, mint meg annyi rendkivüli apróságú hulló csillag' pályája. A' tünemények' nagysága általában igen különbözék egymástól. Némellyek csak parányi pontok voltak, mások meg nagyobbak és szebbek, mint Jupiter és Venus; sőt egy, melly Olmsted' fölkelte előtt jelent meg, egy hiteles ember' tanubizonysága szerint, olly nagy, mint a' hold. 5¾ órakor úgy látszott Olmsted' társaságának, mintha ama' hely, mellyből a' tünemények jőni látszottak, valamivel odább fordúlt volna. Ennél fogva meghatározta ő azt 's úgy találta, hogy az akkor az oroszlán-csillagzat' gammájához közel esett, 's e' helyt meg is tartotta, minekutána egy óra mulva az égi boltozat 15 fokkal keletről nyugotra fordult volt. — Olmsted' észrevételei után legbővebbek és legrészletesbek Palmerei, ugyan is New-Havenben. Palmer mindjárt estve 7 ór. után az ég' déli részén veres gőzt látott, melly lassanként egészlen a' főpontig emelkedék. Ő a' villany-hypothesisnek hódolván megvizsgálta a' lég' villanyosságát is. Selyem zsebkendője, egyik végét jobb kezével fogva 's bal kezén sebesen keresztül húzva, villanyos szikrákat bocsátott ki. Villanygépelye rendkivűli nagyságú szikrákat adott, stb. — De ennél sokkal érdekesebbek azon észrevételek, mellyek a' leesett testek' mivoltát tárgyazzák. Ezeknél fogva a' hulló csillagok' tömege kocsonyaforma volna! Észrevétetett ez a' nelsoni grófságban (Virginia) Garland által, aztán több helyt: Rahwayben (New-Jersey), Newarkban (ugyan is New-Jersey), Westpointban stb. — Nevezetes továbbá, hogy ugyanazon nap éjszaki fény is mutatkozott. Ezt maga Palmer is látta, de több helyen is látták, úgymint: Doverben (New-Hampshire), Buffalóban, Cincinnatiban, Polandban stb. — A' mi a' legnagyobb figyelmet érdemli azonban az, hogy a' nézők' legnagyobb része a' hulló csillagokat egy pontból jőni látta, ha nem is közvetlenül, legalább úgy, hogy a' meghosszabbított pályák egymást egy pontban metszették volna. E' pontot némellyek e' főpontba helyezék, némellyek attól kissé délkeletre, legtöbben azonban az oroszlán' csillagzatába.

1834, nov. 13—14. számtalan csillaghullás Amerikában, csakhogy talán kisebb mértékben mint 1835. Mindnyájan az oroszlánból jőni látszottak. Észrevette Olmsted.

1835, nov. 13—14. Amerikában számos hulló csillag, Olmsted azonban semmi különöst nem látott. Franciaországban légkő az aini tartományban. Lilleben hulló csillag, nagyobb és szebb, mint Jupiter; a' jóremény' fokán négy rendkivüli nagyságú hulló csillag (Herschel).

1836, nov. 12—13. A' párisi csillagásztoronyban 170; Frankfurtban gátolt helyzetből 155; Düsseldorfban (4 egymáshoz kötött 's a' világ' négy részei felé figyelő észrevevő által) 306 láttatott. Nov. 13—14. Európában igen felhős ég, Amerikában sok hulló csillag. Breslau felett 3 ór. kitisztult, 's ekkor három egymásutáni órában 146 csillaghullás vétetett észre. A' tünemények közül 4 Venusnál nagyobb volt, 13 olly nagy mint Jupiter, és 33 olly nagy, mint első nagyságú csillagok. Ugyanott nov. 14—15. 7½ or. tíz órában 142, 2 olly nagy mint Venus, 5 olly nagy mint Jupiter, 8 első nagyságú. — A' többi mint közönségesen.

A' tünemény' periodicitására leginkább figyelmessé tett Arago azon instructiója által, mellyet a' tudományos fürkészetekre felkészült Bonite' (hajó) tisztei 's tudósai' számára irt. Nov. 13. a' nap' hossza körülbelül 7^s 22°, tehát a' földé 1^s 22°, mihez, hogy a' föld irányát találjuk még 3^s hozzá adván, lesz a' földirány' eclipticai helye: 4^s 22°. E' hely, hogy épen az oroszlánban a' szép ragyogású Regulus mögé esik, minden csillagabroszból látható. Minthogy továbbá a' pont, mellyből a' csillaghullások történnek, Olmsted' 's más tudósok' észrevételei szerint, a' föld forgásában nem részesül, mit egyszerüen abból látni, hogy csillagzatával együtt a' föld körül látszik forogni, méltán következteté Encke a' tünemény' cosmicai létét, 's egyszerre összerogytak az ezelőtt sokszor tudatlanságunkat palástoló vegy- és villanyhypothesisek, annál inkább, minthogy a' Palmer és mások által észrevett villanytüneményeket vagy az általa látott éjszaki fény, ha ez csakugyan villany- vagy magnesség-kifakadás, vagy inkább az akkor szép őszi, hidegre vergődő idő által magyarázhatni.

Nem akarom itt az olvasót magyarázgatásokkal tartóztatni. Sokkal nevezetesebb egy kérdés támad, t. i. fog-e a' tünemény e' folyó évben is mutatkozni? Bizonyos feleletem nincs, de hihető, hogy igen, talán nem is. Olbers e' periodicitásban is periodust keresvén, minthogy a' tünemény legszebben 1799 és 1833 mutatkozott, ismét 34 év' lefolyta után várja legszebb feltünését, mi 1867re esik. Sokkal fontosabb még most a' tünemény' minden oldalú, 's a' mennyire lehet a' föld' minden pontjában észrevétele. Leginkább pedig a' következőkre kell figyelemmel lenni:

α) A' hulló csillagok' nagyságára nézve igen nagy különbséget tapasztaltak az alig látható pontocskától fogva egészlen a' legnagyobb tűzgolyóig. Amazokban látható mag nincsen, ezekben nem csak hogy látható középtest van, hanem ez néha a' hold' nagyságával is vetélkedni látszik. Amazok nagy csoportokban jelennek meg 's csillaghavazást ábrázolnak, ezek gyéren 's annál gyérebben, minél nagyobbaknak látszanak.

β) Általában tüzes farkakkal birnak, azaz a' légben néha több perczekig is látható fényes vonalt hagynak magok után. Legtöbbnyire ez a' csillaggal összefügg, néha egy kis távolságra a' csillag után támad. Némellyeknél egyenlő szélességű és egyenes, némellyeknél kigyózó, kivált néhány percz után; 's volt, melly közepén szélesebbnek látszott.

γ) A' világ néha színes, és szikrák is vétettek észre.

δ) Néha zaj is hallatott, kivált szétpattanásokkor, legtöbbnyire azonban mély csend uralkodott 's a' csillag még a' föld felett tünt el.

ε) Legtöbb figyelmet érdemel az irány. Erre nézve már felebb mondatott, hogy legujabb észrevételeink' következésében ugy látszik, mintha az oroszlánból jőnének. Ha ez igy van, a' tünemény' legszebb kifakadásának éjfél után kell történnie, mert az oroszlán éjfél tájban kel fel novemberben. Azon olvasóim' kedvéért, kik az astrognosiát nem tudják, 's kiknek talán csillagabroszok sincs, megjegyzésre méltónak találom a' következőt, kikben azonban felteszem, hogy a' göncziil' szekerét (nagy medve), és a' fias tyúkot (Plejades) már ismerik. A' göncziil' szekerének tudvalevőképen rúdja van, mellyet kitünő három majdnem egy irányban álló csillag képez. Ez a' nagy medve' farka. A' négy kereket

szép négy majdnem négyszögben álló csillag képzi. Ez a' nagy medve' hátulsó része. Két kerék meglehetősen a' rúd' irányában van, 's ezt mi rúdoldalnak nevezhetjük, a' másikat szabad oldalnak. Neveik a' következők. A' rúdoldal' hátulsó kereke' α urs. maj. (Dubhe); a' szabad oldal' hátulsó kereke β urs. maj. (Merak); a' szabad oldal' előkereke γ urs. maj. (Phecda); a' rúdoldal' előkereke δ urs. maj. (Megrez); a' rúd' első csillaga ε urs. maj. (Alioth); második csillaga ζ urs. maj. (Mizar. prae.); végcsillaga η urs. maj. (Alkoid). Ezek közűl a' legszebb α urs. maj., melly 1,2 nagyságú; β és γ 2 nagys.; δ, ε 's ξ 3 nagys.; η 2,3 nagyságú. — Ha β és α urs. maj. által egyenes vonalt képzelünk magunknak, βtól fogva α-n keresztül 's tovább, ez körülbelül négy annyi távolságban egy szép csillagra talál, melly a' sarkcsillag (Stella polaris, α urs. min., 's minthogy a' kis medve', melly ott hasonló szekeret képez, farkába esik: cynosura, ebfark), nagysága 2,3. — Alkonyodat után mindjárt feltetszik, most ugyan kevesbbé a' hold' közelsége miatt, az ég' keleti részén a' fias tyúk (Plejades), melly egy kis csillagcsoport, benne szabad szemmel legtöbbnyire csak hat látható, 's alatta mindjárt egy vereses szép nagy csillag, melly negyed magával megfordított, 's hegyével délnyugot felé álló V-t képez. Ez Aldebaran, a' bika' szeme (α tauri), társai az eső' csillagai (Hyades). Aldebaran első nagyságú csillag 's a' bika' szemébe esik, a' fias tyúk' nyakába. — Aldebaran és a' sark-csillag közt, valamivel még is alább, ismét egy szép első nagyságú csillagra találunk. Ez a' kis kecske, capella, α aurigae. — Két órával később, ugyan is keleten, mutatkoznak az ikrek. Ha t. i. δ és β urs. maj. által kelet felé egyenes vonalt huzunk, két szép csillagra találunk, mellyek az ikrek' főcsillagai. A' felsőbb Castor, α gemin., az alsóbb, melly egy kevessé jobbra áll, Pollux, β gemin. Az első 3, a' második 2 nagyságú. Most már a' csodaszépségű Orion, 's valamivel később a' Kis-eb is mutatkozik. — Tudniillik sokkal déliebben a' fias tyúk 's az ikrek közt huzott vonal' irányában négyszögöt látunk, mellyet négy egymástól egy kissé távol levő csillag képez. Közepette és harántosan három egymáshoz közel szép nagy csillag. Ez Orion. Az éjszaki alsó szög' csillaga α Orionis (Beteugeuze), 's ez 1 nagyságú; a' déli felső szög' csillaga β Orionis (Rigel), 's ez is 1 nagyságú; az éjszaki felső szögé γ Orionis (Bellatrix) 's 2 nagys.; a' három egy más mellettiek, mellyek Orion' övét képzik (kaszások, régenten: a' három király) nevei felülről lefelé: δ, ε, ζ Orionis, 's ezek illetőleg 2,2, 3 és 3 nagys.; a' még hátra levő t. i. a' déli alsó szög' csillaga $\varkappa$ Orionis. A' sarkcsillag' 's ikrek' irányában dél felé áll a' Kis-eb' legszebb csillaga, a' Procyon, α can. min. még sokkal inkább dél felé 's csak később látható a' Nagy-eb, 's ebben a' csodaszépségű Sirius, α can. maj. Sirius 1 nagys., Procyon 1,2 nagys. — A' nagy medve' farka mind inkább lefelé hajol, a' mondott csillagzatok felhágnak az égi boltozatra, 's éjfélkor, midőn az ikrek' 's Orion' csillagai összébb vonulva majdnem delelnek (culminare) ismét egy szép csillagzat tűnik elő a' keleti égen 's ez a' Nagy-oroszlán. Négy csillagot látunk, kettőt egymáshoz sokkal közelebbet kissé éjszak felé, kettőt távolabbat dél felé, azaz jobbra. A' felső jobbik szépen ragyog, első tekintetre látjuk, hogy csak első nagyságú lehet; ez Regulus, a' nagy oroszlán' szíve (α leon. maj.). Az alsó jobbik nem sokkal csekélyebb, 's ez a' nagy oroszlán' farka, Denebola (β leon. maj.). A' bal oldalon álló felső és alsó illetőleg γ és δ leon. maj. — De tegyük félre már most az astrognosiát, ime itt van a' nagy tünemény' színhelye!

Kedves olvasóim és olvasónéim! Ha ezen évben általában nem, vagy csak minekünk magyaroknak nem kedvezne az ég — elégedjünk meg azzal, hogy gondolatinkban kissé felemelkedtünk a' mindennapi jelenetek felett, hogy elfelejtettük társasági létünk' ízetlenségeit, surlódásait, 's ha belsőleg erősitve érezzük magunkat, térjünk vissza foglalatosságainkra vidámon 's megelégedetten.

D. Vállas Antal.

Mindennek van ideje.

—

B*** octob. 18d.

Barátom! Utóbbi levelemből olvashattad, hogy én nagy úrrá akarok lenni; igazsággal szólván, nem ugyan én, de uramatyám akarja ezt így. Én gyönge elmémmel legalább így okoskodom: nagynak elég szálas vagyok,

mint te is ismersz; 's urnak? egész vármegye tudja, hogy semmi nemű adót nem fizetek, 's mi kell több? De uramatyám, — isten ne vegye vétkül neki — igen nagyralátó, pedig maga is csak kurta dolmányban jár, melly kocsisáétól abban különbözik csak, hogy néhány öreg apjáról maradt ezüst gomb csillog rajta. — Ő így okoskodik: ámbár a' d***i collegiumban minden nagyobb tudományokon már szerencsésen átvitt az isteni gondviselés; mindez egy magyar nemes ifjúnak még nem elégséges; azért bár tudományos pályámon 26dik évem az idén hagyott el: mégis Pesten még három esztendőt kell a' honi törvényeknek, azaz jusnak szentelnem, melly nélkül a' magyar nemes nemis ember. Én erre gyönge elmémmel viszont így okoskodtam: mindennek van ideje, ezen kivül édes atyám uram sem végezte el a' törvényeket, ergo — — De ő erre ezt felelte: Ez más! azonkivül isten az emberrel néha gyermekei által akar czélt éretni! Ecce! uramatyám tehát még én általam akar emberré lenni! Így hát fiui kötelességemben áll határozatát teljesíteni — így okoskodám ismét, 's ő nem győzé az egeket áldani, hogy a' logicát, mellyre hasonnemű okoskodásimban hivatkozni szoktam, velem elvégeztette. Nekem különben, isten látja lelkemet, 's te is tudod ezen kivül, hogy az a' nagy tudomány soha sem volt kenyerem; 's gyakran így okoskodom: az iskola is csak gyermeknek való, 's midőn az ember' bajusza olly becsületesen kinőtt mint az enyim, e' mellett pedig nemes is mint én vagyok: ember biz az minden jus nélkül is, 's hány illy ember még nagy úr is hazánkban! De ismét magad láthatod, kedves Jóskám, hogy ha uramatyám magát sem tartja embernek mig én a' just el nem végzem: illik, hogy kivánságát teljesítsem. Tegnap határozá el épen, hogy e' végre Pestre fogna vinni 's így okoskodott: „Fiam Feri! te már sokféle tudományokkal lakozál eddig, mappáidon összejártad a' világot, tudod, hogy Pest Budának átellenében a' Dunaparton fekszik 's így hát most már bátran, gond nélkül bele küldhetlek a' fővárosba. De szükség némi utasítást 's apai intéseket adnom mégis e' nagy utra. Pest, a' mint hallom, nagy város, de hamar meglopják ben az embert; azért magam kisérlek el, hogy utba igazítsalak, mert nagyvárosban még magam sem voltam. Egyébiránt te csak azt tartsd

szemed előtt mindenütt, hogy nemes ember vagy; azért ne fizess sehol, mert erre neked András királytól van privilegiumod. Különben megbecsülj mindenkit 's köszönj emberségesen ha köszöntenek — így fog becsülni téged is a' világ. Meghatott e' szíves gondoskodás, 's én elfogódva csókoltam meg uramatyám' kezét, mert így okoskodám: ő nekem rosz tanácsot nem adhat. Azonban még csak a' jövő holnapban indulhatunk, mert nyakunkon a' szüret 's uramatyám hidegebb időt vár, hogy egy rosz evő sűdőt leölethessen, mert így okoskodik, hogy illy nagy utra kell egy kis rágni való is a' tarisznyába! — Így hát még két vigasztalása van szomorodott lelkemnek: a' szüret és disznó tor! Csókollak kedves Jóskám, még szüret után kapsz egy levelet tőlem hazulról! —

—

Oct. 8d.

Mit teszen ez barátom? a' legény közelít, a' leány elpirul; a' legény sohajt, a' leány is sohajt; a' legény akadozik, a' leány némán földre süti szemeit! Én gyönge elmémmel itt nem okoskodhatom; de érzem, hogy isten az ember' gyönyörüségére teremte asszonyt. — Asszonyanyám szüreten akará számomra megfőzni a' kitoló kását, 's természetesen tisztartóék is az ebéden valának. Én nem ehettem, nem ihattam, mert ott ült irányomban a' szép Eszti, 's nekem elég dolgom volt őt nézni. Most már a' közeledő válás' keserve fojtogatá szívemet, mert hidd el barátom, a' leány szép, 's ki tudja vannak-e Pesten szép leányok? Azonban nem szólék, mert többen is ültek az asztalnál, 's az ember ha csak egynek akarna beszélni, nem örömest hallatná azt másokkal. Egy boldog szögletet, egy magányos diófát kivántam, hol tanu nélkül jelenthetném szívem' kedveltjének mint fájlalom, hogy olly messze földre bujdosván, nem gyönyörködhetem sokáig szépségének bámulásában! Végre az én órám is ütött. Ebéd után kiszéledtünk a' szobából. Én magányosan vándorlék a' hegy' csucsára, 's ott csakugyan egy diófa alatt Esztit pillantám meg szinte magán. Én közelíték, ő elpirult, — én sohajtottam, 's ő zsebkendőjébe rejtve képét bizonyosan szinte sohajtott, — én valami szépet akartam mondani, de elakadtam 's ő is némán földre süté szemeit. De a' szedők közelünkben egy nyulat ugratván föl, én természeti hajlandósá-

gomnál fogva puskáért futottam, Eszti ijedtében nagyot sikoltott, mert közel ugrott el előtte a' nyul, az pedig mindig rosz jel ha az ember előtt nyul fut keresztül, 's így ezen fatalis eset véget vetett boldog szerelmi andalgásunknak, mellyet tovább a' sok ujongó nép között nem is folytathatánk. De neked megírom azért, hogy tudd, mi sebzi legjobban szívemet kedves falum' elhagyásával, 's mi kinézésem lehet nekem a' tudományos pályán, holott az én időmben sokkal illőbb volna leánynézőbe, hogysem tudós beszédek' hallására járni. Én gyönge elmémmel így okoskodom: mindennek megvan a' maga ideje! ám tanuljon az, kinek egyébre nincs gondja; de engem vetés, birka, Eszti 's minden idehaza annyira elfoglalt már, hogy félek, csekély elméből más újabb tárgyakra majd mi sem jut, aztán csak hijába költöm a' pénzt, 's töltöm a' drága időt. De ám lássa uramatyám, — mért erőszakoskodik ugy rajtam, hogy emberré tegyen!?

—

Pest, nov. 5d.

Itt vagyok barátom! Pesten egy fogadóban írom hozzád e' levelemet, 's jövendő sorsom szinte előre mosolyog felém. Illy nagy úr életemben még nem voltam. Hány inas szolgál itt, milly bútorok vannak, milly magasok az ablakok —? ezt látnod kellene Jóskám; de várj, sorjában majd még többet is hallasz! — A' disznó toron kezdem, mellyen szinte szerencsésen átesénk; de mind én, mind uramatyám némi egészség-változást tapasztalván utána, csak egy hét mulva indulhattunk Pest felé. Utósó estén szivemet érzém ugy, miként gyomromat a' tor után. Ugy nyomta valami, kellemetlen szorongatást tapasztaltam, 's gyanítám mindjárt, hogy a' válás' keserve ül olly sulyos teherként tüdőmön, mi miatt nem is lélekzhettem igazára. De az ember bár tudja is baját, ha annak orvossága előtte ösmeretlen — csak sinlődnie kell. — Végre ezt is kitaláltam. Esztitől bucsúzni, ez írt adhatna szívemre; de náluk semmi dolgom nem volt, hát csak házokat kerülgetém, 's a' kertből lesekedtem. Boszumra még holdvilág sem sütött, egészen elsötétült már, 's én mindeddig hiában álltam leshelyemen. Végre csörtet valami a' csipkebokrok között, egy alak lenge felém, melly hogy a' más nemhez tartozó, fehér kendőjéről gyanítám. Egy gondolat világítá keresztül gyönge elmémet, 's én így okoskodtam: ő az! belopódzék a' kert ajtón, bucsúzni jő. „Oh Eszti, angyali leány!“ kiálték 's nyakába estem a' reményemen fölül erős izmos leánynak. „Ifju uram — nono! tessék vacsorára jőni —!“ e' rémitő hangok riasztának föl boldog kábulásomból, 's a' vad nympha könnyedén fejlék ki elfagyott karjaim közül 's futott ideigleni földi sátora alá, a' — konyhába! Tiszttartóék' kertjében most neszt hallék. Mint félénk őzike illant a' sudár vékony leány ki a' lugasból, hol bizonyosan rám, szive' kedvesére, várt, — 's most a' váratlan jelenésnek föl nem kért tanuja, iszonyu csalódásában rohant szobájába vánkosai közt sírni ki szive' keservét. Én legalább így okoskodtam gyönge elmémmel a' sövény kerítés mellett, melly irígyül köztünk álla, holott olly közel valánk egymáshoz. De erről egy szót se többet kedves Jóskám, mert kétszer kell hazulról eljőnöm, holott egyszeri válás is milly sok búba kerül. Jer most vidorabb képeket látni Pestre! — Én illy magas házakat soha sem láttam, a' legalacsonyabb is jó lenne nálunk toronynak; 's mintha mindig vásár volna, ugy pezseg az utczákon az ember. Én gyönge elmémmel így okoskodtam: boldog isten! ha itt egyik vagy másik palota ugy járna mint nálunk a' birka akol taval, beh sok kár esnék az alatta járó sok emberben és baromban! — Kérdeztük, merre van itt a' vendégfogadó, 's mutattak egy palotát nem messze a' Duna-parttól, de ez ám az uri kocsma barátom. Ide lovastól be sem eresztettek, csak lepakolták ládáinkat, 's magunkat föl, lovainkat pedig elvezették isten tudja hová? de egy becsületes uri ember nagy pápa szemmel az orrán — megnyugtatá kétkedő uramatyámat, ki nem örömest marad el lovaitól, hogy semmi bajuk sem lesz. Most egy szép szobába mentünk, hová több garádics vitt fel, mint nálunk az uraság' granariumába. — Illy magasról írom most levelemet hozzád barátom, 's a' mint látszik, itt annyi ujság fogja magát előadni, hogy a' napokban ismét másikat is irhatok. Isten veled!

—

Nov. 8d.

Uram atyám intett, hogy Pest nagy város; hamar meglopják benn az embert, — 's íme maga is megjárta minden vigyázata mel-

lett, velem együtt. Azért jó lélekkel tanácsolhatom barátom, ha valaha Pestre jösz, két bundát hozz magaddal, hogy ha egyiket ellopják is, legyen mivel takaróznod. — Mi estennen uram atyámmal kóborogni mentünk egy kevéssé a' városba, 's egy helyt a' dohányfüst' jó illata, melly ajtó' kinyiltával megcsapott, becsalt egy kávéházba. Ennyi ember, boldog isten, nálunk lakodalomra is sok volna egy házhoz! gondolám gyönge elmémmel; pedig felének sem volt ám más dolga, mint füstöt ereszteni. A' tömött terem igen meleg volt, azért mi bundáinkat szegre akasztók, mert itt az ember' kényelmére minden ki van gondolva, 's kedvünkre pipázgattunk egy kis asztal mellett. Egyszer hallok egyet rivallani: „Feuer!" Még gyönge diák koromban tanultam, hogy ez szerencsétlenséget jelent; azért ijedve hatalmas torokkal kiáltám én is: „Tűz van!" Uram atyám utánam, a' többi meg miutánunk, 's az volt boldogabb, ki előbb ért ajtót, meglátandó, merre ég? A' kávéházból mind kitakarodtunk utczára, — ki föl, ki alá futott; de tüzet nem láttunk sehol. Bizonyosan valami furfangos elméjű ficzkó tett bennünket bolondokká, gondolám én, uramatyám még egyre arra intett vigyázzak, a' tolongásban meg ne lopjanak. A' többi ki nevetett, ki boszonkodott, evvel vége lett a' lármának, 's mi ismét visszahulároztunk a' kávéházba, melly most még tömöttebb lett, mint előbb volt! — Eddig csak jól ment volna minden következés nélkül a' tüzi lárma; de most ránk ismert egy szakállos — nem zsidó talán, mert magyarul beszélt, 's kérdé nagy fennen; hogy merém háborítani sületlen tréfámmal a' társaság' mulatságát? Én a' német sógorra utaltam, kitől először hallám a' tüzi lármát, 's erre nagy nevetés lön, mert mint mondák, ő csak pipájába kért azzal tüzet. Most már játékosok csődültek hozzánk, fizetnénk ki megnyert játékjokat, melly minden esetre övéké, ha lármánk kártyát, schachot, billiárdot zavarba nem hozott volna. Uramatyám' második intése jutott eszembe, t. i. hogy ne fizessek sehol, mert nemes ember vagyok, azért neki türköztem, hogy ha rá kerül a' sor, néhányat ki is vethessek, ha tágítni nem akarnak; de jobban fontolóra véve a' dolgot, csekély elmémmel így okoskodám: sok lud disznót győz; tanácsosabb, hogy capituláljak. Erre nézve iskolai bizonyítványomat akarám előmutatni, mert illyesmit sürgettek, az pedig bundám' zsebében volt; hát egyenesen a' szegre tekinték, mellyre az akasztva volt. Volt! ez ám fatalis jelentésü szó; mert most kétségbeesve vettük észre, hogy bundánk — nincs! 's így uramatyám' szava effective beteljesedett, hogy t. i. Pesten hamar meglopják az embert. Annyi eszünk volt, hogy bundáinkat a' földühült néptől ne kérjük, 's beláttuk, hogy most már bizonyítványom sem levén, legokosabb lesz retirálni, mi szerencsésen sükerült is. Az utczán éreztük leginkább veszteségünk' nagyságát. Mind ketten bunda alá csak könnyedén valánk öltözve, 's künn olly gonosz éjszaki szél dudolt, hogy ugyancsak markunkba fúnunk 's ügetnünk kelletett, ha ép orral 's fülekkel akartunk szállásunkra jutni. „Ide hamar a' kulcsokkal!" sürgete fog vaczogtatva uramatyám a' zárt ajtó előtt. „Igen, ha nálom volnának —" felelém megtapintva üres zsebeimet. „Hiszen neked adtam!" mond ő. „Ugy van, de...." 's most világos lön a' dolog: kulcsaink bundámmal együtt vettek tőlünk bucsút, mert azokat is annak zsebébe tevém! „Így oda vagyunk!" fölkiálta sopánkodva uram atyám, 's én ugyancsak megijedtem, mert izmos karoktól érzém magamat megragadva. Az udvarszolga volt, ki hallván bennünket a' csukott ajtó előtt tanakodni, gonosztevőket gyanítva bennünk, lármát ütött, 's új ember-csődület leve a' pillantatban körülünk. A' fogadós mondá, a' szoba' volt lakói, két bundás úr, csak iménti voltak itt 's elhordatták mindenünket más szállásra, itt hagyván a' kulcsokat, 's ezeket effective elől is mutatta. — Apámat majd a' guta üté-meg e' boszorkányságon, de én gyönge elmémmel így okoskodtam: az a' két tolvaj, kik bundáinkkal odább álltak, a' bunda zsebben találván a' kulcsokat, mellyeken a' szoba' száma is róva volt, igen hihető, hogy szerencsét próbáltanak itt is, 's e' szerint ma csakugyan jó vásárjuk volt. Uram atyám halaványodva sürgeté a' szoba' felnyitását, hogy meggyőződjék a' dolog felől; 's ime! a' szoba csakugyan tisztán, ki volt takarítva. — Ez nem elég, fölül rá még minket tartának tolvajoknak, aligha tüstént városházába nem kisérendők, ha én gyönge elmémmel ismét így nem okoskodom: „Hallja az ur, mi kocsival, lóval jöttünk, de azokat az ur elküldte. Hivassa most ide kocsisunkat, 's ha az elisme-

rend urainak; csakugyan mi vagyunk az igaz járatbeliek!“ Ez meg is történt. Kocsisunk természetesen megismert bennünket urainak, 's a' fogadóstól most meg is követettünk, ki igazán sajnálni látszék, hogy a' czinkosok így rászedtek bennünket. — Az volt szerencsénk, hogy uramatyám pénzét mellénye' belső zsebébe rejté, 's így csak ruha-neműnktől fosztottak meg a' tolvajok. — Uramatyámnak csak az nem ment fejébe, hogy ő mind e' felől régen instruálva volt, mégis eléggé vigyázni nem tudott; én pedig a' szerencsétlenségből arany regulákat meríték magamnak, 's fogadom, hogy engem Pesten soha többé senki rászedni nem fog!

Kovács Pál.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

October' 24dikén: Pártütők. Eredeti vigjáték 3 felvonásban. Kisfaludy Károly' munkája. Kisfaludynak ezen vigjátéka, mellyet a' boldogúlt kevéssel halála előtt újra dolgozott, (sajnálnunk kell, hogy ezen új kidolgozás elveszett) némileg a' bohózatba csap át; de e' mellett igen hív képmása azon körnek, mellyben forog és sok ép, elmés ötletei vannak. Kár, hogy színészeink Kisfaludy' színműveit olly kevés szorgalommal adják. Meglátszik ugyan rajtok, hogy az illy darabokban igen honn érzik magokat, 's örömest jól játszanának; de a' jó akarathoz szorgalom is kivántatik, melly a' mai előadásban valamint a' „Kérők“ben is teljességgel hibázott. Gyakori akadozás, egymás' szerepének elmondása, vagy a' mi szinte igen gonosz, hogy ugyanazon szavakat ketten is elmondják, bélyegzik az efféle előadásokat. 'S így igen természetes, ha a' közönség lassanként elhiszi, hogy a' színdarab rosz, éldelhetetlen. 'S ebből ismét mi a' haszon? az, hogy a' színműlajstrom — olly kevés közül — egy jó eredeti darabbal kevesebbet birand. Részletesebb észrevételeink a' következők: Megyeri a' részeg hebegő kántort egy kis tulsággal adta (nála ez felette ritkán történik): hebegése nem azon nemű volt, melly nevettet: attól inkább irtózni lehetett. Nagy a' vitézlő kovácsot csak külsejével mutatta; de minden mulattatás nélkül: jobban fogta volna adhatni a' feszes, régies, rövid eszű Körmösdit, 's Szentpéteri bizonyosan jobban a' hetvenkedő, de gyáva kovácsot. Telepy a' kisbirónak, Szőllősy a' notariusnak valódi képét adák, 's Miskolczy Julia az öreg birónéét nem szinte roszúl; de játékából igen sokat levont öltözete, mellyet semmikép nem lehet pór öltözetűl elfogadni. Azonban ezen színésznénk' fiatalságától még sokat várhatni: hangja tiszta, érthető; termete magas és hibátlan, színészi tehetsége sem látszik hibázni. A' többi szerep (a' miveltebb rész) csak akkor kitünő, ha roszúl adatik, 's e' részben nem sok panaszunk van: Udvarhelyit (Hajnalfi László) kell figyelmeztetnünk, hogy ismét igen fiatal volt. — Azok az örökös ajtóba ütközések is kifárasztják végre a' közönség' tűrödelmét: akárkiben a' hiba, minden esetre ideje, hogy már efféléket ritkábban lássunk.

V.

Mesék.

XLIV. A' kontár ügyészke. A' kontár ügyészke fűnek fának panaszkodik némelly uradalmilag megbizott okleveles ügyvédek ellen, hogy nem érvén be ügyviselőségökért járandó évenkénti díjokkal, készek más alkalmi, szóbeli pöröket is magokra vállalni csakhogy jövedelmök szaporodjék, holott ő kiszabott járandóságokkal is beelégednék. De sokan a' hallók közül mondának: Hiába erőködöl szegény kontár, mert a' tőlök pártolt ügy ugy sem tanácsod alá való; azután munkákat vállalni, 's azokért méltó jutalmat venni istenember előtt, 's országvilag szerte igazság.

E' mese azokat érinti, kik a' náloknál ügyesbek' gyarapodását kancsal szemekkel nézik.

XLV. A' spártai görög, és Aesopus. Aesopus előtt egy spártai görög igen magasztalá önhazája' szabadságát, 's személyes bátorságra felügyelő törvényeit. A' furfángos meseirónak legott a' heloták jutának eszébe, 's így szólt: A' komondorok társaságba állván, a' farkasok ellen viszonyos védelmet, 's egymás iránti szoros kimélést esküvének. Mivel pedig a' sok háboru miatt nem érkeztek eledelt keresni, meghivák a' juhokat, hogy védelmök alatt tenyészvén téjjel vajjal szolgáljanak nekik. A' komondorok elhirhedtek vitézségökről, 's egész társaságuk' sérthetetlenségéről, sőt magok is kérkedének vele. De egy elaggott anyajuh így panaszkodék: Igaz, hogy boszulatlan nem hagyják önsérelmöket, de ha rajtunk esik méltatlanság, ügybe sem veszik, 's kölykeiknek rendszerint a' mi hajszolásunk szolgál hadi előgyakorlatul, sőt többnyire fiainkat vetik akadályul, vagy engesztelődésül az ellenség' elébe. A' spártai megérté Aesopust, és többé, legalább ennek, hazája' személyes szabadságával nem dicsekvék.

Szilágy.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt, 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 9. 1837.** **38. szám.**

Tartalom: Egy lélektani tekintet a' játékszinekre (*T. L.*), 593. sz. — Mindennek van ideje. Folytatás (*Kovács Pál*), 601. sz. — Magyar játékszíni krónika (*V. és S. F.*), 603. szelet.

Ha a' játékszín semmi névvel nevezendő tekintetekkel, a' nyelven kivül, összefüggésben nem állana is: ezen egy pontra nézve minden figyelmünket, törekedéseinket, áldozattételeinket elengedhetetlen jussal kivánja.

Kölcsey.

Egy lélektani tekintet a' játészinekre.

I.

A' czélirányosan vezérlett játékszinnek, azon nemes intézetnek, hol a' szép müvészet' több ágainak varázsereje egyesült hatással ragadja meg lelkünket, hol a' költészet, mimica, hangászat, épitő 's festő müvészség' egy nagy egészszé szövetkezve tünteti előnkbe nagyszerü képeit, 's egy egész nemzet' több százados iparának legmosolygóbb gyümölcseit kevés órák alatt éldelheti, müveltségi álláspontjához képest kisebb nagyobb mértékben, a' néző: nemzeti életre, nyelvre, erkölcsökre hasznos, üdves befolyását csak az tagadhatná, ki egyszersmind tagadni elég bátor volna, hogy az emberi kebelben lakik oda a' természettől oltott érzelem 's indulat, mellyet élénken előnkbe ábrázolt példák különbféle utakon vezethetnek, 's ha jók, jóra, szépre 's dicsőre ébreszthetnek, ha a' bűnt egész utálatosságában mutatják, attól elvonhatnak, elrettenthetnek. A' játékszin tehát hatalmas befolyással van a' nemzeti életre 1) az által, hogy elevenen ábrázolt mutatványai által az erkölcsöket nemesíti, a' lelkeket ébreszti, 's ezt minden nemzetnél. 2) nálunk különösen az által is, hogy a' nemzeti nyelvet, 's a' mi ezzel együtt jár, nemzeti erőt terjeszti 's müveli; miért méltán nem csak úgy tekintethetik, mint gyönyör' forrása, de, mint enyésző nemzeti characterünk 's talán nemzeti létünk' egyik palladiuma.

Nemzeti életnek neveztetik egy nemzet' gondolatainak 's érzeményeinek, 's ezekből származó cselekedeteinek összesége. Hogy tehát a' játékszinek' tetemes befolyását a' nemzeti életre bebizonyítsam, nem egyebet kell megmutatnom, mint hogy a' játékszíni előadásoknak a' gondolatok' ébresztésére, érzelmek' felinditására 's vezérlésére, 's ennél fogva akaratunkra és cselekedetinkre hathatós és tagadhatlan erejök van.

Érző természetünknél fogva már a' dolgoknak külső minőségei is bizonyos indulatokat gerjesztenek bennünk, annyival inkább egy embertársunknak benső tulajdonai 's cselekedeti. Némelly cselekedetek 's tulajdonok már első látásra kellemesen illetnek bennünket 's tetszenek nekünk, mások ellenben

viszszataszító erővel hatnak reánk. Sőt nem csak mások' cselekedetei, hanem mások' érzeményei is megindítnak bennünket; szomorkodunk a' búsakkal, örülünk a' vidámakkal. 'S minél erősb az indulat, mellyet bennünk az említett okok felizgatnak, annál erősb kivánság is támad bennünk azon indulat' tárgya után vagy ellen. A' kivánság pedig azon benső ösztön, melly az akaratba befolyása által okozza, hogy magunkat cselekedetekre határozzuk; 's minél erősben, minél mélyebben hat reánk valamelly tárgy, lelkünk' annál nagyobb hevével hajtatunk cselekvésre.

Van e' felett bennünk egy természetes erkölcsi érzés, mellyet az erény iránti rokonérzelemnek vagy vonzalomnak mondhatni. Ha p. o. látunk egy szép példáját a' háladatosságnak, bátorságnak, önfeláldozásnak 's a' t. nem csak ezen cselekedeteket végbevivő személyt szeretjük 's becsüljük, hanem ezen felül egy saját fölemelkedett érzelem is támad keblünkben, háladatosság', bátorság', önfeláldozás' érzelme, de a' mellynek nincs meghatározott tárgya, mellyben tettlegesen mutatkozzék. Ha látunk egy nagy 's nemeslelkű cselekedetet, melly minket kellemesen illet: a' cselekvő iránti tiszteleten kivűl bizonyos felmagasztaltságot 's méltóságot érzünk magunkban, melly minket magas és nemes cselekedetekre hajlókká 's képesekké tesz; 's epedünk tárgy után, hogy ezen érzésünket tettleg is bebizonyithassuk. Ezen érzelem az erény' természetes rokon vonzalma, 's annál méltábban neveztethetik így, mivel csupán erényes tettek' hallása 's látása által ébresztetik fel 's hoz bennünket olly lelkületbe, melly hasonló azon lelkülethez, mellyből a' hallott vagy látott nemes tett származott. E' lelkület bennünk gyakran olly erőre gyúladoz, hogy az akaratot is felizgatja 's cselekedetek' szülője lesz. Soha sem érzünk illyes mit bűnös és alacsony tettek' hallása vagy látása közben. A' bűn örökké kellemetlen érzést okoz 's utálattal tölt el annak szerzője iránt. Mind ez bennünk természetes, velünk született érzelem, 's nem lehet buzgó hálaérzés nélkül venni észre, mennyi ösztönt oltott belénk a' jóra, a' nagyra, az erényre az alkotó természet. — Készek vagyunk követni azt, a' mit szeretünk, csodálunk, a' mi bennünket megilletett, 's ha ez' ohajtásunknak ugyanazon pillanatban, mellyben származik, nincs is mindig tárgya, de könnyen fog az magának tárgyat találni, hol magát tettekben nyilvánítsa.

Ez' érzelemnek folyvásti ébrentartására, hogy bennünk az erény mintegy szokássá váljék, nem egy eszköz van az életben. Erényes, nemes gondolkozású emberekkel társalkodni, egyik eszköze ön nemesitésünknek: de illy szerencse csak kevés embernek jut. Nagy, lelkes, önzéstől ment cselekedetekről olvasni, hallani, 's főkép azokat *látni*, másik eszköz 's ebben már mindenki részesülhet, nem ugyan a' világi mindennapos életben, mert ott illy cselekedetek ritkán fordulnak elő, hanem a' játékszínben — 's ez minden embernek nyitva van.

De a' játékszini költött világnak, mellybe a' költő azon tudással lép be, hogy mind az, mit ott látni 's hallani fog, csupa költemény, van-e azon idves hatása érzéseink' megilletésére 's akaratunk' elhatározására, mint a' valódi élet' példáinak? — Igenis, a' játékszín e' tekintetben a' valóságnak teljes és megbecsülhetlen pótléka. Mert:

Indulatink épen úgy fölgerjednek költött, mint való történetek által. Már egy történetnek élénk leírása is, mint naponként tapaszta1juk, csaknem olly világos eszméket ad nekem azon történetről, mintha szemtanú lettem volna, 's hallóból, észrevétlenül, nézővé varázsol; ezen világos eszmék szinte úgy indulatokat gerjesztenek, ezen indulatokból szinte úgy cselekedetek származhatnak, mintha a' dolgokat valóban láttuk volna; 's az idealis jelenlét kipótolja a' valódi jelenlétet. Mennyivel erősben ábrázolja előnkbe a' játékszin a' való életet, mint a' puszta elbeszélés. Látunk ott valóban élni, munkálni, működni; a' költött személy' egész valóját, characterét 's ahhoz mért külsejét is élő személy veszi magára, ki beszédeit illő testmozgással 's arczkinyomással is követi, szóval, a' költött tárgyat valóban életre támasztja. Még e' fölött a' hely is, hol a' tárgy előadatik, hasonlít azon helyhez, hol a' tárgynak történni kellett vagy kellene; élénken festett erdők, hegyek, szobák, börtönök stb. jelennek meg, mint a' tárgy' természete kivánja. És igy mennyivel erősb benyomást is gyakorolhat lelkeinkre a' játékszín, mint a' csupa hallás.

Hogy a' tárgyak költöttek, az a' czélra nézve semmit sem árt. Ha látjuk Shakspearnél az emberi élet' olly élénk 's nagyszerű képeit, látjuk az embereket olly híven a' természet után másolva, noha tudjuk, hogy ezen Macbeth, ezen Lear király költöttek, még is azok reánk szinte olly erős hatással vannak, mint a' történetirók' leirásai, mellyekről ismét azt mondjuk, hogy valóban megtörténtek, sőt még erősbbek, a' mennyire amazok élénkebb 's hivebb képei az emberi természetnek 's életnek. Az indúlatnak, mellyet bennünk illy élénk ábrázolat ébreszt, 's melly minket az akaratra hatása által cselekedetekre is bírhat, első pillanatában arra nem is gondolunk, hogy a' történet való-e, vagy költött? — erre csak akkor eszmélünk, ha a' jelenés nincs többé előttünk; de ennek hatása érzéseinkre 's ezeké akaratunkra, mellyből cselekvés származik, azután is megmarad. Egy igaz történet is p. o. Lucretia, vagy Zrinyi' története csak ideális jelenvalósítás' eszköze által ragadja meg indulatunkat, 's így azon sikerre nézve, mellyet emberi cselekedetek' létrehozásában gyakorol, tökéletesen hasonló a' költeményhez, a' meséhez, ha t. i. a' költö is olly józan itélettel 's emberismérettel alkotja müvét 's olly híven és természetesen festi charactereit, hogy az ember semmi okát nem adhatja, miért nem élhettek, beszélhettek 's cselekedhettek volna úgy a' költött személyek, ha valóban éltek volna, mint a' költő őket beszélteti 's cselekedteti. Elég, hogy voltak 's vannak hasonló emberek, kikben saját életünket, érzelmeinket, sorsunkat feltaláljuk. Azon könyek, mellyek Lear vagy Julia' sorsán folynak, bizonyosan nem fognak elcsillapodni azon tudalom által, hogy Lear vagy Julia valóban nem élt; erre azt kellene valóban megmutatni, hogy nem is élhetett, nem is fog élhetni egy Lear, egy Julia, 's nem lehet senkinek hasonló sorsa. Itt a' valószinűség teljesen kipótolja a' valóságot.

'S e' rövid kitérést azért tartottam szükségesnek, mert sokan, főleg szigorú historia-buvárok, megvetve szólanak a' legnagyobb költőről is, 's az egész tiszteletre méltó költészetet, mint üres álmak' vadászatát és semmi practicus hasznot nem hajtó munkát, méltatlan gúnynyal illetik. Akar való, akar költött legyen valamelly történet, az emberi indulatokra, 's az akarat által az emberi cselekedetekre egyenlőn képes hatni. Bizonyosan több sikert fog eszközölni egy élénken 's lelkesen előadott költeményes történet, mint egy álmosan leírt való történet, 's jobban hat reánk p. o. egy Romeo, egy Desdemona' sorsa Shakspear' mesterkezétől költve, mint Hunyadi László' igaz története, ha úgy adatik elő, mint azt a' különben minden tiszteletre méltó Virág előadá.

Az emberi természet azon szerencsés alkotásának, hogy t. i. a' valóban meg nem történt vagy nem szemünk előtt történt dolgokat is az idealis jelenvalósítás' segedelmével magunk előtt illy érdekesekké tudjuk tenni, köszönhető, hogy az emberek' nagy része folytonos alkalmat talál az erény iránti rokon érzelemben erősödni, nemes tettekre ragadtatni, a' bűnöktől elvonatni. Olly példák ugyanis, mellyek való történetből vétetnek, vagy a' való életben szemeink előtt történnek, nem elég gyakoriak, hogy az erény iránti rokonérzelmünket folyvást ébren tartsák. Igen dicső alkata tehát természetünknek, hogy a' mese, a' költemény által épen úgy javúlhatunk, tökéletesülhetünk, mint igazi történetek által. Mert így a' javitásunkra 's erényben erősödésünkre szolgáló példák kifogyhatlan bőséggel akadhatnak. 'S az e' czélra szolgáló eszközök közt leghathatósbb a' játékszín. Miért? igen könnyen megfejthető:

Már szavaknak 's leirásoknak is, élő előadás nélkül, nagy erejök 's hatásuk van; egy jó szomorújáték olvasás közben könyekre olvaszt, egy jó vígjáték megnevettet, az tagadhatlan. De mennyire erősb mindezen hatásoknál a' játékszini hatás. Azon történetek, mellyek a' színpadon adatnak elő, tulajdon figyelmünk alá esnek, 's az előadás által mind több, mind élénkebb érzelmeket, indulatokat 's ezek által cselekedeteket szülhetnek, mint a' puszta elbeszélés magában. Ott a' történeteket szemeink előtt látjuk végbemenni, a' cselekvő személyek elönkbe vezettetnek, 's az ebből származó hatás annál erősebb, minél bizonyosabb az, hogy a' mit magunk látunk, sokkal erősben hat reánk, mint a' mit csak hallunk. Ez elven épül azon sarkalatos dramaturgiai szabály, hogy a'

drámai személyek ne monologizáljanak, ne beszéljenek sok üreset, hanem cselekedjenek. — Látjuk ott az életet ezerféle, majd baráti, majd ellenséges helyzetben, az emberi erőket kölcsönös harczban a' lehetségig megfeszülve. Sőt, a' mit a' való élet csak töredékesen 's igen gyéren tüntetne elönkbe, azt a' költő' tolla egy szép, tömött, rendes egészszé olvasztja, 's az élet' legérdekesb kivonatát adja szemünk' elébe. Mert lehet-e valami érdekesb, mint egy látvány, hol több cselekvő személy, különböző characterrel, egy fontos történetbe van bonyolodva, míg néhányan a' kifejlést hátráltatják, mások elősegítik; hol a' külső forma' méltósága kapcsolva van a' tárgy' nagyszerűségével, 's az egészen az egy czélra szövetkezett szépmüvészeti ágak, minden Musák' 's Grátiák' varázsereje 's tündérfénye elöntve. Egy illy mű uralkodik sympathiánkon, 's indulatink' és hajlandóságink' egész seregét mozgásba teszi, 's ez által lelkünket müveli és nemesíti. — Látjuk hát a' szinpadon az élet' legérdekesebb kivonatit; de azt, a' mi való életben a' lelket elcsüggeszti 's kétségbeejti, a' megzavart erkölcsi súlyegyent az erény 's jutalma, a' bűn 's büntetése közt, nem látjuk ott, mert a' költői igazság' éber szeme vigyáz az előadott tárgyak felett; 's nem látjuk, a' mi az életben aljas és szennyes és pirító.

A' mondottakból nyilvánvaló, hogy a' szini előadás erősen hat az ember' indulatjaira, mellyek által az akarat cselekvésre határoztatik; 's így a' játékszin hat a' cselekedetekre, az életre. 'S miután ezen igazság az emberi természetnek tagadhatlan következménye: most már minden attól függ, millyen irányt vesz valamelly nemzetnél a' játékszin? 's ehhezképest hatása épen úgy lehet üdves és jóltevő, mint mételyes és vészhozó. A' játékszin tehát a' közfigyelem' 's törvényhozás' egész gondját érdemli, mert e' nemes intézet, melly czélirányosan igazgatva olly sok haszonnak 's gyönyörnek lehet forrása, nem elég vigyázat 's gond' következésében annyira sülyedhet, hogy nem csak szép czélját elhibítja, hanem illy' állapotjában lelketlen 's veszélyes időöléssé változhatik, ha p. o. a' helyett, hogy erkölcsök 's izlés' iskolája legyen, a' bűnt kellemes alakban 's diadalmasan, az erényt elejétől végig üldöztetve 's megaláztatva festi 's az üldözött erény' ezen megbukása által fellázadt érzést semmi módon ki nem engeszteli; ha a' nép' erkölcseit, szemérmét, hazafiságát, józan elveit bármikép rongálja, vagy a' nemes ízlést alacsony, nemtelen bohózatok által elkorcsosítja, ezt senki sem fogja tagadni, ki szemtanúja volt valaha, milly' erős behatással vannak a' népre élénk játékszini ábrázolatok. Ezek épen olly erős meggyőződést vonnak magok után, mint a' legalaposb logicai bizonyítás. Az angol criticusok nyilván kikelnek Congreve' vígjátékai ellen 's megvallják, hogy ezeknek az erkölcsökre felette vészes befolyások volt. Hasonlót lehetne mondani Kotzebue' némelly szinműveiről, mellyek méz alatt igen gyakran mérget árulnak. Ha p. o. a' főcharacter valamelly utálatos divatszerű bűnnel bír, de ennek eltakarására fel van piperézve ragyogó elmésséggel, szeretetre méltó kedves tulajdonokkal, mellyek a' nagy társaságokban szerepet játszanak: igen könnyű átlátni az illyen szinjátékok' hatását. A' bünös fő személy' külső fénye, szeretetreméltósága elbájolják a' nézőt; azon ellenszenv 's utálat, mellyet bűne iránt érez, lassanként elfogy, 's eltűnik. E' ragadvány tovább tovább terjed a' társaság' minden osztályaira. Ha továbbá p. o. a' játékszini Musa nem a' közönség' ízlését ügyekezik magához felvonni, hanem ahhoz nestroyi alacsonyságra leszemtelenkedik, 's a' karzat' tapsait vadászsza: akkor annak befolyása ízlés' tekintetéből tagadhatlanúl káros. Ha végre az alacsonyságot erkölcstelenséggel páritja, 's a' roszra kapatott nép' szemeit és füleit rút kétértelmüségekkel, sikamlós jelenetekkel csiklandoztatja: akkor a' hatás és erő, mellyet a' népre gyakorol, nem egyéb átoknál. *)

*) Ismerem én a' practicai akadályokat, mellyek közönségünk' jelen ízlésében e' szabályok' mindenoldalú létesitését, jövedelem 's teli szinház' tekintetéből, csaknem lehetlenné teszik: de azért a' szabályok örökké igazak maradnak, 's a' min egyszerre segiteni nem lehet, azon idő' folytával lelki erő 's állhatatos törekvés segithet. — Az ízlés' tárgyait megválasztani, az izlések' olly különféleségében, szinte nem kis feladat. Vannak emberek, kik „Árpád' ébredését“ fül-

De nem akarok bővebben e' dolgok, mint tárgyamhoz szorosan nem tartozók', fejtegetésébe ereszkedni. Midőn játékszin' hasznos befolyásáról szólunk erkölcsök 's izlés' nemesitésére, természetesen csak jól szerkesztett, okosan kormányzott 's nemes czélját el nem hibázott játékszinről lehet szó.

(Folytatása következik.)

T. L.

Mindennek van ideje.

(Folytatás.)

Nov. 15-d.

Minapi kiraboltatásunk egészen elijesztett a' fővárostól; pedig hidd el, barátom, itt is vannak ám jó emberek. Erre egy példát! Szerencsétlenségünk után reggel ketten lézengtünk uram atyámmal föl alá az utczákon, kosztot, szállást keresők számomra; azonban képzelheted, milly sükeretlen volt ez, midőn a' járást ezen nagy városban egyikünk sem tudta. — Utóbb egy tisztességes aszszonyságra bukunk, ki merőn szemünkbe néz, mintha ismerne, 's én már szinte kalaphoz nyulék, hogy köszöntsem, ő pedig nyájasan kérdeze: tán kosztot keresünk? „Az angyalok szólnak ki az asszonyságból — monda uramatyám örömre éledve — heh eltalálta!“ „Úgy soh'se keresgéljenek — folytatá ő jósággal — én is tartok kosztosokat, ha tetszik, jőjenek velem!“ — Mi természetesen tüstént követtük őt nagy örömmel szállására. — Itt mondhatom, hogy úri volt minden. A' szoba' pallója, barátom, fényesebb mint asszonyanyám' ruhaszekrénye otthon, az ablakok mind selyemmel beaggatva, mellyet nálunk az asszonyok sátoros ünnepen keríthetnének kendőül nyakukba; szóval, hogy itt nagy urak laknak, mindjárt gyaníthatta az ember! Leültetvén bennünket tisztességesen, kérdék, mekkora a' kis fiúcska 's hol van a' kosztba adandó? „A' kis fiú, kit kosztba adnánk, én volnék — mondám fölállva egész becsülettel — ha nem nagyolnának.“ Személyem iránt kifogás nem történt, az alku, mondhatom, jó magasan megköttetett, 's apám már délben ismét visszaindult, félve, hogy ha tovább késik, még lovait is ellopják. — Én ebédet már új szállásomon ettem. Azt mindjárt vettem észre, hogy gyomor-megterhelésből Pesten ritka ember lesz beteg, ha mindenütt olly mértékletesen élnek mint nálunk. Azonban csekély elmémmel igy okoskodtam: „Itt nem otthon vagy, Jóska, elégedjél meg hát azzal, mit elődbe tesznek!“ 's mikorra felkeltünk, effective el is hitettem magam' vele hogy jól laktam. Asztal fölött közelebbről is megismerkedénk mind két részről. Én előadtam szerencsétlenségünket 's asszonyom mindjárt ajánlá magát, hogy minden szükségeimről fog gondoskodni, miért én szépen meghajtám magamat. Attól féltem, hogy Pesten nincs szép leány; 's most azt mondom (de tiszttartóéknál be ne súgd), hogy máshol nincs, csak itt van! Asszonyomnak magának van három ollyan, hogy három vármegyében sem találnád párjokat; de nevök igen czifra, még meg nem tanulhattam. Az egyik, már vettem észre, hogy igen szépen néz rám; mert a' pesti leányok nem olly durczások, mint a' mieink. Ezek ollyan szépen tudnak nézni, hogy alig tud az ember ülésén veszteg maradni. — Szobámban ismét jó bundám jutott eszembe, mert itt a' fűtéssel is igen gyéren bánnak, de asszonyom mondá, hogy fiatal embernek ez egészséges, 's igy az ő szives gondoskodásából doctortól csakugyan nem félhetek. — Nem sokára egy úr kopogtata be hozzám, hogy őt aszszonyom küldé mértéket venni egy pár új ruhára. Ecce! ez hát szabó mester ember volt és igy burger; 's én még a' sapkám' is levettem előtte! Az igaz, hogy még a' mértéke sem ollyan volt, mint más szabónak, mert nem papirossal, de valóságos lómértékkel mére meg, a' mit egy kicsit aprehendálni is kezdettem, azonban igy okoskodám: ő bizonyosan más nagyobb urakkal is csak igy bánik, hát mit szégyelném én magamat? — Reggel ismét egy gavallér kopogtata be hozzám, kit szinte jó házi asszonyom rendele ide — hajat nyirni! Nem nagy szivesség-e ez tőle, hogy az illy csekélységekre is — mint az én fejem — kiterjed gondja? — Ez is furcsán bánt velem. Nyirés után, úgy tetszett, még nagyobb volt a' hajam; ő

és léleksértőnek hirdetik; 's illy nézeteket egy nem épen gyermekkorú haza előtt kimondani nem pirúlnak. De itéljen felettök a' közvélemény; ennek megvitatása nem e' helyre való. *T. L.*

meg már ekkorra vasat tüzesített. Ettől, megvallom, hogy kissé megijedtem, 's fölugorva székemről mondám: nem vagyok én vadkan, hogy tüzes vassal sütögessen, de ő mosolyogva türelemre intett, hogy várnám be az egész operátiót, aztán megnézhetem magamat a' tükörben. Ismét úgy okoskodám, mint tegnap, t. i. hogy nem én vagyok első, kit ezen jó úr megsüt, már csak elvárom ennek is a' végét. 'S effective, mire tűkör elé álltam, alig ismertem magamra, olly szép valék. Miért is szép köszönetet mondék a' müvésznek, ő pedig szívesen igéré mindennapi szolgálatját. Délután már új ruhákat is kaptam 's fölöltözve, barátom — nem azért hogy én valék, de úgy álltam a' tűkör előtt, mint egy kis herczeg-fi! Ecce! Pesten még széppé is tudják tenni az embert. Boldog város! 's ez mind asszonyom' szívességéből történt. Ő ollyan mint a' színméz; de ezért mától fogva kezet is csókolok neki. — Iskolába még nem voltam, mert bizonyitványomat mind e' korig még meg nem kaphattam, igazság nélkül pedig sehova sem szeretek tolakodni! — Itt ujra kedvem jött a' diáksághoz, mert látom a' juristák milly nagy becsben vagynak, 's csekély elmémmel igy okoskodom: ha már is illy szem van rám, mi leend még akkor?! Élj boldogúl!

(Folytatása következik.)

Kovács Pál.

Magyar játékszini krónika.

Oct. 25. Hedvig. Dráma 3 felv. Körner' munkája. Fordította Déry István. Igen gyenge szindarab, mellybe egyedül a' fővadász' charaktere hoz egy kis életet, noha az is egy szarvas hibával bir; a' hiba az, hogy Hedviget, kit szeretett, 's ki önként felesége 's barátnéja kiván lenni, el akarja rabolni. Miért? bajos megmondani. Azonban ez olly hiba, mellyet a' költő könnyen elháríthatott volna. — Egressynek kitünőleg jól sikerült e' szerep: mély valóság, sok erő voltak előadásában.

Oct. 26. Borgia Lucretia. Szomorújáték öt felvonásban. Hugo Victor' munkája. Németből Kulb után fordította B. F. — Tanúi voltunk egy sok tekintetben sajnos megbukásnak. Pályné, kit már Budáról ismerünk; de ki azóta, a' hirlapok szerint, az országban szanaszét remekelt, megérkezék. Mi a' remekelést illeti, örömest hittük volna e' hihetetlen dolgot, mert annyira szükében vagyunk nem csupán a' jó, de a' haszonvehető szinésznőknek is, hogy azok' számát csak egygyel is szaporitani nagy nyereség volna. 'S ím eljött az inkább félelmes gyanúval, mint reménynyel várt pillanat, Pályné fellép Borgia Lucretia' szerepében, 's alig tiz húsz szava, meggyőz bennünket arról, hogy mind azon dicséret, melly felőle országszerte hangzott, borzasztó hazudság. Nem kell mondanunk, mint adá Borgiát, mert a' felől csak egy lehet a' vélemény; de megrovatást érdemelne Pályné azon vakmerőségért, hogy illy szerepben fellépni nem retteg, ha azon gondolatunk nem ötlenék, hogy inkább idétlen magasztalói érdemelnek gáncsot 's kárhoztatást, kik benne e' vakmerőséget, ez annyira ereje fölötti bizakodást ébresztették. — De ne hogy valamit csupán állitani láttassunk, megmondjuk, miért nem tetszett ezelőtt, 's miért nem tetszhetik most is Pályné' játéka. Nem tetszett 's nem tetszhetik, mert tartásában 's mozgásaiban semmi élet, semmi könnyűség, fesztelenség; beszédében, szavalásában egy szikra természet sincs. A' nyelv, mellyet ő beszél, nem emberi; ollyan az, mintha madár tanulta volna el, melly a' tanúltból természetes hangjába gyakran visszaesik. Valami kiállhatatlanúl bántó van ezen hangnyeggetésben: ez a' régi iskola' éneklős játékmódja, melly egymást váltó hamis hangjaival a' halló' fülét kinpadra feszíti. 'S ezen alapos, minden előmenetellel daczoló hibából Pályné távolléte óta olly keveset javult, hogy alig sem lehet remény kigyógyulásához. Ezen alapos hibájával nincs szerep, mellyet jól adhasson. És Pálynénak nem csak ezen torokbillegetés a' hibája; Pálynénak hangja nem tiszta, nem erős, nem érthető; Pályné roszúl ejti a' szavakat: őrSZit mond őrzi helyett, 's többnyire sz-et a' z helyett; jól van helyett jOLl van-t; épen, mintha valami öreg literátornak orthographiáját akarná kiejtése által

divatba hozni. De elég erről. — A' rosz példa, mint a' ragály, az egész játékon elterjedett. Fáncsy (Gennaro) a' vég felvonásban kevés erőt bira kifejteni; a' vacsora fölötti beszéd igen kedvetlenül, szakadozva ment; maga Gubetta (Megyeri) csak úgy gubbaszkodott: igen látszott érzeni a' mostoha befolyást. 'S mind e' hibák, ha könnyen megmagyarázhatók is, de semmi esetre nem menthetők. Az ügyes színész gyakran megfordítja a' játék' érdekét, ha a' főszerep roszúl adatik, 's figyelmet csikar ki alsóbb rendű, de jól 's hatással adott szerepe iránt. Ez ugyan helyre nem üti teljesen a' hibát; de legalább enyhíti a' megbukott előadás' unalmait. Megjegyezzük még, hogy Gennaro jól kimondva nem Zennáro, nem is Zsennáro, sem DsenarRo, hanem Dsennáro.

V.

Oct. 28-dikán: Norma, nagy daljáték*) 2 felv. Bellinitől. Fordította Szerdahelyi. — Az első opera, mellyet referens a' pesti új színházban látott, 's nem tagadhatja, hogy abba ma élénk aggodalommal lépett. Norma az olasz Musának irigylést érdemlő müve, melly szintolly bájoló melodiái' kedvességével, meglepő azok' gazdagsága 's újságával, mint a' millyen mély, characterfestő 's való drámai élettel teljes. E' ritka frígye a' különnemű jelességeknek adja meg a' korán elhalt jeles zeneköltő' munkáinak azt a' maradandó, 's kor' és ízlés' szeszélyes követelésein túl emelkedő becset, mellynek sok, különben a' legragyogóbb hatással biró olasz hangmű is, hiával van. De annál nehezebb az előadó művész' feladása is. Neki nem elég a' melodiát hibátlanúl eldallani; neki ezt egész jelentésében ki kell tanúlni, felfogni, 's az éneknek, a' maestro' teremtménye' szabad reproductiójának kell lenni. Itt a' legszebb, leghajlékonyabb hanggal, a' legcorrectebb előadás mellett is, könnyű leszen megbukni. — A' magyar Normában Déryné vitte a' czímszerepet 's vele majd az egész darabot. Ezen énekesnének megvannak a' maga tagadhatatlan érdemei a' magyar opera körül, 's ref. őt, virágzása' korában, sok szerencsével látta munkálódni. De Normához más iskola kell, mint a' daljátéki, melly az övé volt. Minél inkább lehete tehát e' szerepet kezeiben félteni, annál nagyobb örömmel kell itt elmondanunk, hogy várakozásunkat felülmúlta. A' szorgalmas müvészné nem szűnik tanúlni; minden numerókból kitetszett, miképen ő éneke' lelkével megbarátkozott. Sikerülteknek kell mondanunk név szerint az érzelmes helyeket; ő azokat még mindig eléggé zengő 's teljes hangjával — kivált a' közép cordákban — melegséggel, kifejezéssel 's bizonyos ízléssel éneklé. Annál kevesebb szerencséje volt azon recitativokban, hol a' pathos' nyelve szól, itt ereje, tán iskolája is elhagyogatta az inkább lyrai mint drámai énekesnét. Kellemes tünemény volt mellette Éder Luiza, Adalgiza' szerepében, gyenge, de tiszta zengésű hangjával 's igen értelmes énekével. Ez a' fiatal énekesné jó készületeket mutat, 's recitativjeiben drámai élet van, noha gyengébb alkotmánya 's tán elfogultsága is, név szerint a' Normával levő duóban, nem hagyá vele azt az erőt kifejteni, mellyet szerepe megkiván; coloratűrje pedig 's játéka a' kezdőt mutatják. Lendvaynak (Sever) ma nem volt szerencséje; már a' darab' elején be volt fátyolozva szava, később egészen elrekedt 's eltompult. Különben is elhagyogatta őt nem nagy terjedségű hangja, kivált a' magasb lépcsőkön, egy párszor el is siklott; de előadása teli hévvel, valósággal, 's ezen és játékán kerekdedség és csín ömlik el, melly kedvessé teszi majd mindig színen megjelenését. Udvarhelyi Miklós a' publicum' 's értők' teljes megnyugvására adta Orovésót; terjedelmes, nyílt, zengő bassusa, correct, értelmes és kifejezéssel teli éneke, méltóságos játéka ismételt tapsokat szerzének neki. Teljes helybenhagyást érdemlett a' kar is; de annál hibásabb, helyenként botránkoztató volt az orchestrum' játéka. Ha tehát, a' különben nagy külső fénynyel adott opera, egészben igen sok gyenge oldalakat mutatott is, voltak részei, azon reménységgel kecsegtetők, hogy hasonló szorgalom 's igaz buzgóság mellett, maholnap a' színészi elő-

*) A' kifejezés nem jó. Az legfelebb a' német Singspiel-t, az olasz operettát, valamelly megfelelő melléknévvel a' franczia vaudevillet tenné ki; 's általában olly szinjátékot, mellybe dalok vannak szőve, mellynek muzsikai része dalnemű, vagyis lyrai, de épen olly kevéssé egy nagy muzsikai drámát, mint lyrai színjátéknak nem mondhatni Shakespeare' valamelly nagy tragoediáját. Most nem tudunk megfelelő szót az operára, az utóbbik értelemben; azért tartsuk meg az idegen szót, míg ollyat találunk — 's fogunk bizonyosan, mint sok egyébre. A' purismus' utján bátran szabad és kell haladnunk, hogy keleti nyelvünket rátolt tarkaságából mind inkább kivetkeztessük; de egyszersmind vigyázva is, hogy az ajánlott szó legalább egyebet ne tegyen, mint tennie kellene.

adások' e' nemének is sok örömöket fogunk köszönhetni.

October' 29-dikén: Veres köpönyeges. Vígjáték 4 felv. — A' kotzebui Musa sehol sem árulja el annyira költői mezteleneségét, mint hol népregével, tündér tárgygyal van dolga. 'S melly unalmak, 's hosszadalmak! 's főkép, melly fordítás! Megyeri' (kisértő borbély) megjelentétől fogva mindazáltal felvidúltunk, 's ez nem annyira a' költő, mint a' színész' érdeme volt. Az illy határozatlan szerepek körül tűnteti ki gyakran Megyeri felfogási szép tehetségét, 's pótolja azt is, mit a' szerző elmulasztott. Egressy Gábornál egy bizonyos nonchalance stílussá kezd egy idő óta válni; ebben a' Melchersonban elég élénk mozgások mellett sem volt belső élet, 's úgy látszott, mint ha a' szerep nem töltené be egész lelkét; pedig, ha nem Hamlet vagy Fabiani is az, a' színésznek illyenekben sem illik magát elhagyni. Szentpétery, a' gazdag serfőző, úgy adta kis rolljá't, mint ha ő teremté. Az egy valóságos lélekviditó kerek egészke volt, szeretettel, keresés nélkül: 's ezek csalhatatlan biztositékai a' szini hatásnak az efféle burlesk dolgokban.

Oct. 30-dikán ismét Norma; 's a' czímszerepben a' híres Schodelné, ezelőtt a' Kärnthner-Thor melletti színház' énekese. Lendvay végkép el lévén rekedve, hogy a' darab adathassék, Szerdahelyi vette át a' magas tenort, mi tőle valóságos áldozat volt. E' részéről tehát az előadásnak nem is szólunk; minden egyéb jobb, mint tegnap előtt; az orchestrum is; de királynéja az estvének, kolosvári születésű földink, kit felebb neveztünk. Ezen estvével egy új aerája kezdődik a' magyar operának, mint a' mellyen valóban rendkivüli hatást gyakorlott a' fő szerep' vivője. A' természet ezt az asszonyt a' legszebb zengésű, teljes, nagy körű és hathatóságú hanggal áldotta meg, 's a' lelkesedett énekesné azzal mintegy maga alkotja szerepét, annyira való az ő előadása, annyira lelkéből szakadó; azon viharát a' pathosnak, azon fájdalmakat 's küzdéseket, mellyek tépik és hányják a' szerencsétlen Normát, azokat kebelében támadni 's forrni 's mintegy önkénytelenül hangokban kitörni látjuk. 'S ez azon része az éneklő művészetnek, mellyet tanulni nem lehet, mellyhez bizonyos mértéke kivántatik a' poetai szellemnek, a' teremtő erőnek: melly a' jeles művésznének bőven jutott. Élénk tapsok követék számos részeit előadásának, 's végül egy virágbokréta, ez úttal a' legáltalánosabb öröm' kifejezője. Ha Schodelné a' miénkké lehetne, mit ohajtunk, sőt reménylünk is, meg volna vetve biztos alapja operánknak, mert egy illy példány' hatása minden másokra nem lehet nem üdvösséges és termékeny. — A' karzat' emberei, fájdalommal mondjuk, igen zajgólag, 's nem épen a' legnagyobb illedelemmel, kezdik jelentgetni örömöket, 's kényszeriteni a' földszint, hogy pisszegve csendet okozzon. De ezen estve hallánk pisszeket felülről is, mellyek aligha nem egy szomszéd intézet' ármányainak jelentkezései. De mi tartsuk meg nyugalmunkat, 's nem nézvén sem jobbra, sem balra, bizzunk a' magyar közönség' művészet iránti szeretetében 's a' való érdemet szives elismerésében.

Oct. 31-én Testvérek' ellenkezése. Vígj. 5. felv. Irta Ziegler, fordította Komlóssy.

November' 1. először: A' párizsi semmirekellő. Vígj. 2. felv. Bayard és Vanderbusch után Dunkel szerint fordította Nagy Ignácz. A' mai előadás a' gyengébbek közé tartozott. Szentpétery a' franczia tábornokot úgy játszotta, mint szokta a' német 's angol generalisokat, pedig ez a' Morin, ha kerékgyártó legény volt is, az ő szegletességeit, későbbi környülményei lesimították. László (Morin' fia) énekelt; Miskolczy Julia (Morin' ángya) nem volt eléggé dámai; Kovácsné (Meunier özvegy) nem eléggé meleg; Éder Luiza (Liza) erős érzelmeit, ezeknek átmeneteleit, gyenge volt kifejezni; Szilágyi (Bizot) nem eléggé élénk 's markirozó: a' komornok (Szőllősy) véghetetlenül ügyetlen; 's maga Lendvayné (Józsi) a' czímszerepben kedves ugyan, de nem való, kissé affectált 's modoros. Az egésznek vitele lankadt, itt ott elakadások is, a' fordítás feszes. A' jeles darab, melly minden színen tetszést nyert, szükséges, hogy újra, 's tán némelly szerepváltoztatásokkal is, betanultassék.

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kibordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritéki alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 12. 1837.** **39. szám.**

Tartalom: Egy lélektani tekintet a' játékszinekre. Vége. *(Tóth Lőrincz)*, 609. sz. — A' színház' nemtője. *(Vörösmarty)*, 613. sz. — Mindennek van ideje. Vége. *(Kovács Pál)*, 614. sz. — Magyar játékszini krónika. *(V.)*, 621. sz.

Ohajtásom: számosb játékszínnek létrehozása, javaslatom pedig ennek elérésére: Egyesült erővel mindenek előtt egyetlenegyet hozni tökéletes rendbe, 's aztán egy másikat; azaz: nem több követ emelni egyszerre, hanem egyiket a' másik után.

Gr. Széchenyi.

Egy lélektani tekintet a' játékszinekre.

(Vége.)

II.

Ennyit általában a' játékszinek' hatásáról az emberek 's ezekből álló nemzet' erkölcseire 's müveltségére. Elismerték azt minden, némi müveltségi fokra fejlett, nemzetek 's eleitől fogva nagy fontosságot helyeztetett a' játékszinekbe a' gondolkodó emberi ész. A' görögöknél, ezen lelkes és tiszta eszű nemzetnél, isteni tisztelet' egy része volt 's a' vallás' védszárnyai alatt álla a' játékszin. Játékszineik által legnagyobb, legszentebb célokat értek ők el, a' szabadság' érzelmének örökös ébrenségét a' polgárok' kebelén. — Respublicai erényt, szabadság' lelkesült szeretetét akartak ők ébreszteni 's megtartani azok által. Magok Aristophan' zabolátlan szinmüvei is, mellyeket mai korunk' szelleme irtózva zárna ki a' színpadról, zálogai voltak a' görög szabadságnak. De más nemzetek is, mihelyt a' müveltségben 's lelki életben szembetünőbb előlépést tettek, azonnal érezni kezdék a' játékszinek' szükségét. Még Indiában is, a' delhii udvarnál folyvást voltak játékszini mutatványok, mig az európai járom alá nem görnyedt.

Nekünk magyaroknak, körülményeink közt, nemcsak nemes gyönyörködés' temploma 's ízlés' iskolája a' játékszin, hanem oly szükséges intézet, melly a' nemzeti nyelv' terjesztése 's müvelése által a' nemzeti létnek 's fenmaradásnak egyik palladiuma. Nemzeti nyelv a' nemzeti életnek mulhatatlan föltétele 's azon szent kötél, melly a' nemzet' tagjait legszorosban összefüzi 's ezáltal a' nemzeti erőt, ha még szunnyadoz, ébreszti, ha már felébredt, táplálja és megtartja. Képzelhetek nemzeti létet saját vallás, saját ruha, saját ételek nélkül, de saját nyelv nélkül sohasem. Ez azon kincs, mellyet leglélekismeretesben kell őriznünk, leggondosabban kell mivelnünk. Most van a' kor, midőn a' nemzet ennek tudására serkent 's át kezdé látni, hogy a' haza' szivét tépő 's dúló százféle érdekek csak egyazon nyelvnek a' haza' minden lakosira kiterjesztése által lehetnek a' „honi közjó" szent fogalmában

összeolvadandók. Már pedig van-e alkalmatosabb 's kellemesebb mód a' nyelvnek akár művelésére, akár megkedveltetésére, mint a' játékszíni előadások? — egyaránt művelik azok a' nyelvet minden fordulataiban, egyaránt a' hősök' magas és nagyszerű, a' társalkodás' sima és folyékony nyelvét; 's azon nyelv, mellyen e' tisztelt hősöket beszélni, e' szerelmeket ömledezni, e' szent tanúságokat kebliinkre lezengeni halljuk, kedves lesz nekünk, könnyü utat talál belénk 's szeretete, azon óriási vagy édesded benyomásokkal együtt, mikkel a' játékszin bennünket megráz vagy tetsző érzelmekben ringat, mélyen nyomúl be lelkünkbe. — 'S volt-e valaha sajnosban érzett szükségünk egy nyelvben, 's mellynek ez képviselője, egy érdekben józan egyesülésre 's nemzeti erőnknek az egyesülés által okosan eszközlött kifejtésére, mint századunkban? — Botornak vagy szívtelennek kell lennie, ki e' szent ügy felett hideg gúnynyal elméskedni mer!

III.

Tagadhatlan igazság, hogy: természetes indulat az ép lelkű emberben szeretni 's kettős, mit mondok! százszoros érdekkel ölelni mind azt, a' mi nemzeti. Csak ez verhet mély gyökeret, ez fejlődhetik ki teljes diszben 's épségben a' hazai földön; a' puszta majmolás pedig örökké becstelen és gyümölcstelen marad. Sőt, ha mit másoktól kölcsön veszünk is, azt előbb mintegy önvérünkké kell tennünk, önlelkünk 's természetünk' bélyegét ütni rá 's illy' átváltoztatással lépetni elő, ha azt akarjuk, hogy erősben érdekeljen. Mert minden nemzetnek, 's a' magyarnak is, megvan saját nemzeti bélyege, megvannak saját érdekei, mellyeket ért és érez, mellyekben teljes otthoni kényelmének örül. Hogy vannak elveteműlt korcsok, kiket minden, a' mi nemzeti, untat 's megvető mosolyra fakaszt: ez nem bizonyít ellenkezőt, mert ezekben az áldott jó természetnek nyakát tekeré valamelly veszedelmes climának befolyása. A' nagyobb rész bizonyosan annak fogja adni az elsőséget két egyenlő tökélyü mű közül 's az által fog erősben érdekeltetni, melly eredeti 's nemzeti tárgyat tüntet elébe. Egy kisebb, de szinte nem fehér hollónyi számot pedig, kik közé magamat is vallani nem pirulok, épen annyira ragad a' nemzeti 's eredeti iránt érzett vonzalom, hogy a' gyengébb eredetit is több örömmel nézi, mint a' sokkal jobb külföldit; 's kedvesebb mulatságot talál Kisfaludy Károly', 's Kovács Pál' eredeti, ha nem is tökéletes müveiben, mint sokkal tökéletesb külföldi müvek' fordításában. Egyazon szent érzés az, vagy szent előítélet, ha úgy akarjátok, melly az Eszkimót és Szamojédot sokkal szebb, sokkal müveltebb országokból hazájába ragadja, melly a' scótiai bérczlakost London' fényéből ellenállhatlan erővel vonja a' szegénység' otthoni kunyhóiba.

És valóban, ha átnézzük a' játékszinek' történetét nemzetről nemzetre; úgy találjuk, hogy ott diszlett legszebb virágzásban, legtöbb sikerrel a' játékszin, hol azt a' nemzet magából, idegen befolyásoktól függetlenül, fejté ki. A' régi nemzetek' játékszinei közt főkép a' görögökéi érdekelnek, mert ők a' magok' szinészetét semmi más nemzettől nem lopták, 's nem tanúlták el, hanem önerővel, önnemzetiségökből fejték ki. Hasonlítsuk ezekkel a' rómaiak' szinészetét. Ők nem próbálták e' tárgyban önerejöket kifejteni, 's csak a' görögök' majmolói, fordítói, 's gyakran elég szerencsétlen fordítói maradtak. Azért kevés figyelmet is érdemelnek e' részben. A' legelső drámai előadások egy döghalál' alkalmával jöttek oda Etruriából, mint eszköz az istenek' megbékítésére, 's így nem kor' kivánata, vagy nemzeti kifejlés, hanem egyenesen félelem 's hizelkedés teremté Romában a' dráma' első kezdeteit. Ezen izetlen bohóságok' helyébe Livius Andronicus, egy tudós tarenti görög, rendes görög szomoru- és vigjátékokat hozott be 's azokat római nyelvre fordítá idő 's helykivánta változtatásokkal. A' játékszíni Musa sohasem foglalkozott Rómában hazai tárgyakkal, hanem a' nézők' nagyobb része előtt ismeretlen görög mythusokkal; hogy tetszhettek volna ezek a' nagy tömegnek, hogy tetszhettek volna a' hazafinak is? A' legjelesb férfiak sohasem adták magokat drámára, mert annak jutalma sohasem volt általános becsültetés. Így sohasem lehetett a' játékszin Romában azzá, a' mi Athenaeben volt, mert a' római sohasem lelé föl abban hazáját, honi erkölcseit, szokásait 's gondolkodását, hogy lehete hát tőle kivánni, hogy abban gyönyörködjék? — mikorra pedig az irók önállóbbakká fejlettek 's elég erővel birtak volna szabad költői röptökben honi tárgyakat emelni ki:

akkor már késő volt. — Az újabb nemzetek közül az angolok- és spanyoloknál legnemesebb 's magasabb álláspontra jutott a' játékszín, ott Shakespearben, itt Calderonban. E' nagy geniusok, megvetve a' régi formákat, a' bennök lakó lángelme' sugallását követték, 's a' lovagi korszellemtől ragadtatva, megalapíták a' romantica iskolát. Sokkal kevesebb becsű az eredeti angol- és spanyolnál a' franczia 's olasz játékszín, mert ezek a' helyett, hogy magoknak új utat törtek 's a' nemzeti kivánatokra figyelemmel lettek volna, izetlen, lelketlen majmolásokra tévedtek 's a' görög formákat makacs pedántsággal megtartották minden görög szellem nélkül. Az új franczia iskola, lerontván e' szükkeblű korlátokat, azáltal tevé magát érdekessé, hogy a' kor' szellemét választotta vezérül 's ennek szabad röpteit követé nép- és korszerű drámáiban. A' bennök lakó nagyszerüség 's igazság megragadja úgy a' tömeget, mint az egyes embert.

Rövid kivonatúl a' mondottakból csak kettőt kivánok megemlíteni. Egy az, hogy érezvén a' nemzeti játékszin' egész fontosságát, tanúljuk végre becsülni a' színészt, kit eddig megvető vállvonítással komédiásnak neveztünk, 's a' színen is, maga részéről, kiemelkedvén a' komédiási névvel járó alacsonyságból 's kóborélet' szennyeiből, érezze nemes rendeltetésének egész fontosságát, 's tegye magát méltóvá e' becsültetésre. Más az, hogy ügyekezzünk egész erővel, mit a' természettől kiki nyert, drámai literaturánkat, nemzetiség, eredetiség, kor- és népszerüség által tenni olly érdekessé, millyennek azt minden, nem sötét, nem elfogult 's nem kigyóhideg kebel lenni ohajtja.

Tóth Lőrincz.

A' színház' nemtője.

Gyűl fogy a' nép a' színházban
Mint az ár-apály;
Változandó sokasága
Gyakran le-leszáll.

Ez nem jő, mert gondja van honn,
Az mert idegen,
Ez mert mindent a' mi honi
Megvet hidegen.

És a' hű, kit nagy- 's kicsinben
Érdekel a' hon,
Így sohajt fel: „isten átka
Űl a' magyaron.“

Egy van a' ki a' kis körbe
Mint egy égi nő,
Szépen ifjan és vidáman
Mosolyogva jő.

Őt idő, gond honn nem tartja,
A' rosz példa nem,
Mellyre nálunk fényét veszti
Annyi gyáva szem.

Őt a' drága honi szózat
Nem fárasztja ki,
'S a' ki látja, illy szavakra
Nyilnak ajaki:

„Mit jelentesz, szép jelenség
Arczod' hajnalán?
Szebb jövendőt a' magyarnak
Annyi gyász után?

Te vagy-e a' hit, reménység,
És a' szeretet?
Adjon isten a' hazának
Több illy hölgyeket.“

Vörösmarty.

Mindennek van ideje.

(Vége.)

Nov. 19d.

Ugy megszoktam a' könnyű életet, hogy az iskolák eszembe sem jutának, ha csak uramatyám bizonyitványomat az illető helyről ujra meg nem küldte volna. — Nem tudtam hamarjában, örüljek-e, vagy húsuljak fölötte, mert hidd el, Jóskám, iskolák nélkül is igen jól éreztem már magamat Pesten. Azonban már kezemben levén, be kellett mutatnom a' dékánnál. Uramatyám' szavai is eszembe jutának, hogy a' nemes csak ugy ember, ha törvénytudó, hát igy okoskodám; már ha itt vagyok, biz' én csak fölcsapok még egyszer di-

áknak! — Bizonyságommal zsebemben mentem hova utasítának 's hol egy hasonló járatbeli urfi álla a' dékán előtt. Én átadtam irásomat 's a' dékán nagy szemeket mereszt majd rám, majd a' papirosra, mindjárt gondoltam, hogy nem jó lesz a' vége. 'S effective rám is mordult: „Micsoda szemtelen ember az ur, más bizonyitványával akarni fölvetetni?" „Uram —" mondám én hűledezve, kit az illy váratlan hang igen megijesztett. — De ő nem hagya szólni: „Hisz' itt áll, e' két bizonyitvány egy, hamisnak kell lenni valamellyiknek." Én igy okoskodám: „Mért volna épen enyém az, 's nem lehetne-e inkább a' másik?" De az urfi fölpattant, 's hadará mint szarka: „Domine spectabilis, mind e' két bizonyitvány enyém; de egyiket bundámmal együtt ellopták, 's most kinél a' bizonyitvány, annál kell bundámnak is lenni. Azért alázatosan könyörgök, hogy ezen embert tüstént befogatni méltóztassék, mert ez tolvaj és csaló!" — Hajam szálai minden frizurám' daczára is égbe meredeztek e' hazugságra. Akartam szólni: „Hisz' épen én jártam igy —" de szám ismét tátva maradt; amaz pedig annál gyorsabban hadará: „Hogy is lehetne illy vén ember tanuló?" 's ismét bundáját követelé. — A' dékán csöngetett. Hoho! itt rosz világ lesz, egypár erős „fogd-meg" betalál topanni, aztán minden késő — gondolám, itt mind ellenem vagynak, ki fogná pártomat? szégyen a' futás, de hasznos. Erre nézve igen czélirányosnak találtam mind jobban az ajtó felé menekedni, mellyen minden bucsuzás nélkül egyszerre csak kisuhantam, 's mondhatom, szállásomig meg sem álltam, félvén, hogy üzőbe vettek. A' kapuból tekintettem csak vissza, de látván nagy örömemre, hogy az utcza csöndes, bizonyosan nyomomat veszték — gondolám, 's a' lépcsőknél kifútam magamat, hogy fen is valami roszat ne gyanítsanak felőlem, 's szobámban fáradtan dőlve az ágyra — elmélkedtem a' történtekről! — Most már igazán jó éjszakát örökre, törvénytudósság, én nem tehetek róla, ha soha emberre nem ismer is bennem uramatyám, a' sors ellenem esküdött. Hogy diáknak én már vén vagyok, az egyben igazsága volt annak a' gazembernek; de e' mégis hallatlan vakmerőség! Csak én mehettem volna a' dékánhoz néhány perczczel előbb mint ő, akkor enyém az igazság, 's majd nyakon kaptam volna én őt, hogy juristaságát felejtette 's bundám is vissza adta volna tudom, de igy én maradtam a' sárban minden ártatlanságom mellett. Az bizonyos, hogy ő lopta el bundámat, és zsebében lelt testimonialisom még embert teend belőle, de hol keressem, midőn ő mert ellenem először vádat formálni! — Egy hétig alig mertem utczára menni 's ez engem mélyen gondolkodóvá, komorrá tőn! Másodszor is igazság nélkül maradni fájt lelkemnek, de szabadulást nem láttam! Azonban igy tanul maga kárán az ember, 's fogadom is, engem többé rá nem szed senki! — Asszonyom, a' jó lélek, vette észre bajomat 's mindenkép' azon volt, hogy szomorgásom' okát ki vegye belőlem. De én világért sem avattam volna őt titkomba, 's most kisasszonyunk' szive is megesett rajtam. Hidd el barátom, a' fejérnépben nagy jót adott isten a' földre. Ha az ember bánatnak adta magát, semmi sem használ jobban mint egy fekete szemű vidám leány, ki búnkban vigasztalóul ajánlkozik. Én ezt magamon tapasztaltam, azért elhihetd, hogy igaz, mert az én tapasztalatim nem csalnak. Midőn már sem ehettem sem ihattam két hosszu nap, hozzám sompolyog asszonyom, 's hamis mosolygással mondá: „Hoho! tudom én már, mi baja szép uracskám!" — Én megijedtem, hogy a' bunda historiát szagolta meg, 's elpirultam. „Ez csak gyanumat erősíti — folytatá ő — az ifju ur nem szeret diák lenni, 's ebben igazsága is van. Mindennek van ideje! Az ifju ur okos uri ember, e' mellett szép javakkal áldá meg az ég, mi szüksége hát arra a' sok haszontalan irka-firkára? Tudom én, hogy szép kedvese jutott eszébe, kit honn hagyott, de bezzeg nálam is felfordult a' világ itt léte óta!" — „Hogyan?" kérdém némileg megütközve e' vallásán asszonyomnak, 's ő sopánkodva folytatá: „Domonka, idősb leányom, szinte illy bánatban sorvad mint uraságod! Én nem is csodálom, mert az ifju urnak mondhatom hamis tűzes szemei vannak; de sajnálom a' szegény bohót, mert hiában eped, czél nélkül emészti magát...." — „Eped? magát emészti?" kérdém rebegő nyelvvel, de mért hiában, mért czél nélkül?" — „Én tudom — viszonzá majd könyező szemekkel az asszony — én jól tudom, hogy az ifju ur nem sokáig marad nálunk, elszáll mint föcske őszszel, hogy otthon kedvese' karjaiban pihenhessen, 's ki vigasztalja akkor az én szerencsétlen leányo-

mat!?“ már itt nagy igazságot mondott szegény, mert valóban megeredtek könnyei! — Én elfogulva levén, darabig nem szólhattam. „Domonka engem szeret?“ kérdém végre félelmes sugó hangon, sürű lélekzés közt, majd sirva fakadva magam is. „Kérdezze magát!“ monda ő — 's evvel elhagyott. — Barátom! midőn az ember illy véletlen, illy rögtön szerelmesét fedezi föl, mondhatom neked, ez szörnyű állapot! Nem tudtam sírjak-e, vagy nevessek, álljak-e vagy fussak, — a' szép leány elébe rohanjak-e, vagy vánkosaim alá rejtsem el izzó fejemet? — Hogy kábultságomból egy kicsit ébredeztem, eszembe jutott ugyan Eszti, de vele mindeddig sem végezhettem ugy, mint kellett volna, consequenter azt sem tudom, hányadán állunk? midőn itt ugy szólva maga vallja meg szerelmét egy nagyvárosi, egy pesti kisasszony, ki hétköznap is selyem czipőben jár 's jobban beszél francziaúl, mint Eszti németül. E' szerint igen természetes, hogy Esztivel most már vége is lett mindennek, — 's hogy a' just el nem végzem; elfelejtetendi ezt, ugy hiszem, uramatyámmal olly meny, kinek tán maga is kezet csókoland! Egy volt még előttem! — „Kérdezze magától!“ ezt sugá előbb anyja, 's én az efféle kérdezősködéseknek nem vagyok barátja! De hisz' ez csak fogás, igy okoskodám utóbb gyönge elmémmel — intés, hogy bátoruljak, engem eddig Domonka epedve vár pamlagán, egykét lépést kell csak tennem, mi végtelen boldogsághoz juttat. Ehhez képest mig bátorságom ujra nem csügged, erős tökélettel, 's dobogó szivvel az ajtónál termék — Domonkámhoz! Egyedül ült pamlagán, 's effective epedni, 's emésztetni láttam a' jámbor lelket. Anyjának hát egyben már igaza volt, melly reménylenem hagyá, hogy a' többiben sem hazudott. — „Kisasszony!“ — sziszegém lassan felé közelítve, 's erre egy gyönge sohaj vala válasz. „Drága Domonkám!“ mondám ismét már egészen előtte, 's reszketve keze után nyultam. Ez olly meleg volt, 's pillantata, mellyet rám vete, olly forrón égető, hogy fejem szédülni kezde, inaim rogytak 's majd magamon kivül térdre hulltam a' pamlag előtt, tüzes homlokomat a' puha kézre nyugtatva. Illy pillanatom éltemben több nem volt; de ollyan sem, millyen rá következett. Mint álomból riaszta föl e' dörgő szózat: „Hah hitszegő! csábító! Elégtételt kivánok, életed' vagy becsületed' kivánom e' merényért!“ — Ha előbb térden voltam, e' szavakra most egészen végig nyultam a' földön ijedségemben. Az angyal fölsikoltott, ájulva dőlt a' pamlagra, 's egy boszút lihegő szakállos német menydörge fölöttünk az ártatlan szerelem' boldogtalan áldozati fölött. Én reszketve vánszorgék föl a' földről, amaz egyre káromkodva járt fölalá a' szobában, Domonka eltünt, magától-e, vagy elvitték mig ájulva volt — nem tudom! „Mit akar az ur?“ kérdém félelmesen, midőn már talpon álltam. „Elégtételt, vagy halált!“ volt a' rövid, de fontos felelet, mellynek értelmét csekély elmémmel én meg nem foghatám. Ő igy magyarázá: Domonkával ő már két hónap óta jegyben jár, én most mátkáját elcsábítottam, 's ezért párviadalt kér életre és halálra. A' halál mégis sok egy fehér cselédért, igy okoskodám gyönge elmémmel, és ellenvetéseket próbáltam formálni; de ő nem tágított. Holnap délután 4 órakor itt leend — ugymond — kocsival 's pisztolyokkal, hogy engem a' város' erdejébe vigyen össze lőni, különben ő minden esetre ott lő meg, hol meglát, ezenkivül a' városból is mint becstelen semmirevalót — kicsapat. E' kemény nyilatkozása után rám csapta az ajtót — „Holnap délután 4 órakor —!“ mormolá még vissza 's eltünt! — A' kisasszony nagyon rosszul lett, az anyját nem láthattam, 's igy egészen magamra hagyva kell most küzdenem a' halál' félelmeivel. Szörnyű állapot, rettenetes változás egyszerre! Már éjfél mult, midőn e' sorokat irom, és álom messziről sem közelit szemeimhez. Gondolkodom, hányom vetem a' dolgot, de nincs szabadulás, menekvést nem látok! Megszökni, azonkivül hogy lehetetlen, mert pénzem elfogyott — nemesemberhez nem illik. Mit tegyek? A' szoba keserg velem e' gondolatra „pisztoly“, 's ha a' jövő postán levelem nem kapod; úgy meg is jelentheted uram atyámnak, hogy nagy reményű fia, mielőtt emberré lehetett volna — a' más világra költözött! —

—

B*** nov. 29d.

Barátom! én már a' más világról is megfordultam, ennek pedig olvasd rövid, de fontos és tanulságos historiáját! — Tegnap előtt mult egy hete a' fölöttem életet és halált intéző időpontnak. — Egy órától fogva mindig asztalom mellett ülve füleltem, 's minden há-

zunk előtt elrobbanó kocsi' zörgésére egyet ugrott a' szék velem. Mig elhaladtak a' kocsik, addig csak föleszméltem ujra ijedségemből; de midőn pontban 4 órakor egy döbörgést hallék mindig közeledni felénk, melly nevekedő robaj közt hirtelen elnémult, consequenter a' kocsinak kapunk előtt meg kellett állnia: ekkor, barátom, nem voltam többé ember 's nem lehettem volna az, ha tán a' just elvégezém vala is! A' mult levelemben leírt német mint egy óriás megjelent előttem, karjára vett egész barátsággal, 's én mint áldozatra vezetett bárány, akaratomat vesztve követém a' kocsiba, mellynek egy szögletében elfásulva akkor kezdék ujra eszmélni, midőn a' kocsi egy erdőben megállt, 's én kiszólíttatám belőle! „Az ur a' kihivott, önt illeti az első lövés —" evvel egy pisztolyt nyujtott bajtársom, 's egyszersmind egy kis bátorságra kezde bennem gyuladni a' vér. „Én lőjek először?" kérdém derűlten őt. „Igen — tíz lépésről!" — No várj német, gondolám, ha soha meg nem voltál lőve, én ma meglyukgatlak. A' tér kilépetett, 's mi szemközt állánk egymásnak! Mikor rá fogtam a' pisztolyt, én nem tudom, hol vette lelkét ez az ember, de még csak színe sem változott. Engem pedig egyszerre halál-sápadással lepett meg e' gondolat: hátha valahogy eltalálom hibázni — bezzeg ...! ekkor görcsösen megrántódott újam 's a' fegyver elsült!

Még álltam, szememet ellenemre meresztve, 's hogy a' füst oszlott 's őt is állni láttam, csalhatlan jeléül félrelövésemnek: összeráza a' gondolat, hogy most meg' ő lövend, 's mielőtt erre került volna a' sor, elhagyott eszméletem 's én összerogytam. — Hangos kaczaj ébreszte föl kábultságomból. „Élete az urnak, mint látja, kezemben van — mondá most kevélyen bajtársom — de én iránta kész vagyok tisztességes egyességre lépni." — „Mindent — rebegém — csak ne lőjön. Nemes ember vagyok, egyetlen csemetéje fajomnak, 's uramatyám még ezután akar embert tenni belőlem, mert még a' just sem végeztem el —". „Jó! felele ő szorosan, de írjon alá hát 2000 p. for. becsületem kárpotlásául, vagy a' lövést végrehajtom." — „Irom már — sieték válaszommal — csak szereink volnának." Erre egyik tüsténti elővette zsebéből a' kész kötelezvényt, ir-ónt nyujta kezembe 's én, bár gyönge elmémmel meg nem foghatám, honnét e' pontos készület illy rögtön? remegő kézzel aláírám az előmbe terjesztett iromány t, — 's evvel vége lett a' párviadalnak! Időhatárul két hét tüzetett ki, melly alatt én uramatyámtól a' kivánt pénzt megkaphatom. De hidd el, ez is lesz az utolsó, mit Pesten hiábavalóságra elköltendek. A' mint kifizettem a' németet, nem én, egy félóráig is tovább e' szörnyű városban. — Én ugy hiszem, Esztim' karjai közt juristai viszontagságaimat hamar elfogom felejteni, — e' hitem erős mint a' szent Gellért' hegye, 's hogy többször életemben meg nem csal senki — azt is fogadom!

Egy hétre az eset után uramatyám lélekszakadva jött a' kivánt pénzzel, engem Pesten adósságaimból kiváltandó. De a' mit hozott, alig lett elégséges a' követelésekre. Gondold csak, asszonyom is egy hosszu árjegyzéket nyujta be, mellyen majd 1000 forintig állt az adósság. Most sült ki, hogy a' szabó fia, a' fodrász veje, maga fejkötő varró- és mosóné! Engem majd a' guta ütött meg! Én nemes ifju — igy okoskodám gyönge elmémmel — egy mosónét nagyságoltam, leányaért életem' koczkára tettem, tanuló pályámról leléptem 's magam 1000 forintnyi adósságba vertem!! Ez sok, ez engem néhány óráig melancholicussá tett, és mégis mind ez hagyján; a' mi következik észdúló, — szerencsém, hogy elmém nem épen olly fürge, melly minden haszontalanságra kiugranék a' nyeregből! — Utósó pesti estémen egyet fordulandó a' város' rám nézve örömtelen utczáin, két mesterlegény forma uracs előttem lépegetve igy beszélt: „Nem hallád azt a' czifra történetet?"

„Mellyiket?"

„Oh ez fölséges! ezt el kell mondanom. Tehát X—nénél egy falusi urfi van kosztban, evvel az asszony elhiteti, hogy leánya belé szerelmes. A' könnyü hitü bohó már a' leány előtt térdepel, midőn kicsinált terv szerint a' leány' valódi mátkája, egy puskaműves legény, rájok nyitja az ajtót, pattog a' csábításon 's az elsápult fajankót párviadalra hívja ki. A' pisztolyok, mint gondolhatod, csak fojtásra töltve, nem sérthettek, 's igy bátran kiállhatott a' kihivó bajtársa' első lövésének, mellynek következése lett, hogy ijedtében a' lövő esett el, 's ott mindjárt a' hely' szinén, a' már ez esetre előre készített 2000 p. forintróli kötelezvényt megkegyelmezett életének fejében, tétovázás nélkül aláirta, 's ennyi épen elég kiházasitására a' boldog párnak."

Tovább nem mertem őket kisérni, nehogy új kelepczébe essem; de elég volt ennyit is megtudnom a' történtekből arra, hogy más nap mindjárt hajnalban drágán fizetett tapasztalásimmal, minden jus nélkűl oda hagyjam a' várost, mellyben, utóbb még tán nemességem is elvesztettem volna annyi cselszövény között! —

Otthon lélekzettem először szabadon, 's miután sorsomon bánkodó uramatyámnak gyönge elmémmel logice megmutattam volna, hogy mindennek meg van a' maga ideje, 's én juristának már csakugyan időske voltam: kértem őt, házasítana meg, mig ebből is ki nem kopnánk. E' végre proponáltam is Esztit, kit két év óta szeretek, ki tudom epedve vár karjai közé, kiben, ha másban mindenben is — meg nem csalódom —; de eddig képzelem mint nevetsz már magadban, gonosz barát, mert elkaptad előlem a' konczot. Uramatyámtól csak most hallám, hogy épen egy hete esküvél meg avval, kibe utósó reményemet helyezém. Meglepett az ujság, de ne gondold, hogy haragszom érte, bár hallgatásodért neheztelhetnék; azonban erre is lehettek okaid. — Tudod most, mit teszek? Jó magyar szokásként szélt nézek a' vidékben, keresve egy leányt, kivel majd okosabban végzendek, mint Domonkával és Esztivel. Mert nagyon értem, hogy időm eljött; mig hát ismét itt nem hagy, kapnom kell az alkalmon. — A' világ' színére bátran ki állhatok, hoztam 6000 forint ára tapasztalást, 's ki tudja, nem veendem-e több hasznát, mintha a' jusból doctoratust tettem volna?!

Kovács Pál.

Magyar játékszíni krónika.

—

November' 3dikán: Donna Diana. Vígj. 5 felv. Irta Don Moretto. Németből fordította Komlósy. Ezen vígjáték a' színen csaknem egyedűl áll a' maga nemében: itt nem bohó ötletek, nem hasrázkodtató furcsaságok tartják fenn a' játék' elevenségét, hanem azon magasb comicai erő, melly benne csaknem kizárolag uralkodik. De a' milly jeles színmű, olly jeles előadást is kiván, mellyet ma a' kevesbbé sikerűltek közé számíthatni. Fő baj ismét az érthetetlenség volt; de ettől megválva is a' fő szerepre lényeges észrevételeink vannak. Lendvayné Donna Dianát igen érzékenyen, sőt valódi mély érzelemmel adta, mi itt helyen kivűl van. Donna Diana charakterének alapja gőg, melly utóbb hódítási vágyra, 's végűl szerelemre változik: gőgös, mikor megvet, és gyűlöl; gőgös, midőn büsúl és tépelődik: ezen gőg csillámlik át minden érzelmén, gondolatján, bűján és örömén; sőt ezen gőg még akkor is midőn szeret, nem elenyészni, hanem szerelemmé mintegy átolvadni látszik, 's ki előbb arra volt gőgös, hogy nem szeret, most arra látszik büszkülni, hogy szeret és szerettetik. Szóval Diana annyira gőgös, hogy gőg nélkűl sem gyűlölségében, sem szerelmében el nem lehet; csakhogy természetesen a' gőg a' szerint változik, a' millyen érzelmek 's szenvedélyek' társaságában lép fel. 'S hogy illy szerep jól adassék, úribb gőg, 's inkább boszonkodás mint érzékenység, inkább belső méreg, mint elkeseredés, inkább törődő csüggedés, mint valódi kétségbeesés kivántatik az előadásban 's általában annak kitüntetése, hogy a' szenvedések' egy kevély lélek' szenvedései. Lendvay Don Caesart egy kissé bágyadtan adá, minek talán betegeskedése volt oka. László Perint egy fokkal aljasabban, mint kelle 's élesebben, mint finomúl adá; de, a' mit igen becsűlni kell, játékában sok élet, elevenség volt.

Nov.' 4dikén: Montecchi és Capuletti párt nevű daljátékából Bellininek, az első felvonás' nagyobb része 's az egész utósó felvonás. Fordította Szerdahelyi. A' daljáték' két szakasza közt: „Fiatal férj." Vígjáték 1 felv. két szünettel. Szerzette Mazéres. Fordította Jakab István a' m. t. t.' költségén. Jól adatott. Különösen jeles volt Egressy' játéka, ki az agg nő' fiatal férjét igen híven ábrázolá. László' (Surville) mai helyes játéka szép haladására mutat ezen fiatal színészünknek.

Nov.' 5dikén: Kétalakú. Jelesen adatott.

Nov. 6dikán: Molnár és gyermeke. Szomorújáték 5 felv. Irta Raupach Erneszt. Fordította Szerdahelyi. — A' molnár és gyermeke igen gonosz had; amaz gyötör, nem tudni, miért; de illyen sok van a' világon; emez váltig marczangoltatik, szinte alig tudni miért; de ez már nem mindegy; mert az illyen méltatlan szenvedések a'

nézőt csak fárasztani és boszontani fogják. Az egészen jó 's ártatlan leány' kinjai az atya iránti tisztelet' rovására igen magasan rovatnak. Itt színe sincs drámai elégtételnek. De igen erőtlen fogás az is, midőn leányát a' városba küldéssel fenyegeti; mert lehet-e már valahol roszabb napokat várnia, mint apja' házánál? Azonban a' szindarab' szerkezete jó; felvonásai meglepő fordulatokon végződnek; a' kidolgozás rövid és tartalmas; 's jól adva hatása van. A' fordítás igazító kézre vár: németes kitételei botránkoztatók. A' Kirchhof, nem templom' udvara magyarúl, hanem temető, ha szinte a' templom mellett van is; köztem közte már vége van, talán mindennek vagy a' szövetségnek stb. — A' molnárt Megyeri általában jelesen adta. Csupán két helyre van észrevételünk. Midőn a' temetőben éjfélkor Conráddal találkozik, nem kellene többet mondania, mint ezt: jaj nekem, ő a' halottakat látta, ő engem is látott. Ő azonban még néhány heverő szót is mond el, sőt ha jól értettük, ismétel. Nem tudjuk, így van-e az eredetiben vagy fordításban; de minden esetre hiba. Továbbá ezen szavakat Megyeri igen megtört szívvel, igen érzékenyen adja, holott charaktere, 's az ijedelem, vagy inkább iszony, mellyet kifejeznie kell, minden effélé elérzékenyülést kizár. Az idézett szavakat az iszonyodás' hangján kell ejteni. Olly ember ejti azokat, ki a' haláltól retteg, ki babonát hisz, 's ki a' halottas éjfélnek befolyása alatt van. A' másik gyengébb hely Megyeri' játékában, midőn leányán (megtudván, hogy az sem marad élve) szánakozik. Itt ismét más nemét ohajtanók az elérzékenyülésnek, valami ollyast, mellynek részint meglepetés, megijedés teszik elemeit. Ő, ki egészen magával foglalkozik, egyszerre föleszmél azon gondolaton, hogy leánya, a' szép és fiatal szinte meg fog halni. Máriát Lendvayné való érzelemmel adá; Fáncsy Conrádot szorgalommal, de egy kissé élettelenül: mélység és erő az, a' mit illy szerepeiben még mindig nem tudunk feltalálni. Ezen kívül neki is fő hibája volt a' temetői találkozás: sem mozdulatai, sem hangja nem fejezék ki azon rémülést, mellyet szavainak tartalma kiván. Itt azonban nem azt akarjuk mondani, hogy keveset tett hanggal és mozgással; sőt talán többet, mint, de nem azt, mit kelle tennie. Igen ép volt, 's minden tekintetben sikerült Szentpéterinek a' sirásó' szerepe.

Nov.' 7dikén: Huszárok és dámák. Vígjáték 3 felv. Fredro gróf lengyel munkáiból németre fordította Zimmermann, németből magyarra Kiss János a' m. t. társaság' költségén.

Az előadás nagy részint sikerült. Azonban a' mit eddig elhallgatánk, most ki kell mondanunk: Sós Anasztázia még komornának (kivált Donna Diánában) sincs helyén, annál kevesbbé olly szerepben, mint Harsaginé. Szavalásában valami kellemetlen van, a' mi Pálynéra emlékeztet. Vári Nina (Zsuzsi) még igen bátortalan, alig hallható: felőle nem itélhetünk; de Szathmári Karolina (Minka) ügyes leányka: fiatal hangjában igen sok kedvesség van 's játéka fesztelen kezd lenni. — Miskolczi Julia (Amália) simúlni kezd színünkhöz; de mozdulatai még igen keresettek 's nem ütnek össze beszédeivel 's néha fölöslegesek. Kezeivel igen sebesen hadaz 's hajlongásai gyakran helykivűliek. Inkább kevés tagjáték, mint rosz. E' fölött figyelmeztetjük ezen fiatal színésznőt, hogy ha ügyesen 's némi szeretettel játsza is a' véneket, őrizkedjék ezen modort 's hangot egyéb fiatal szerepeibe át vinni. Mi őt képesnek hiszszük nagyobb körű játékra, mint csupán agg lányokéra, noha ez mindig egy ága maradhat színészkedésének. — Lendvay 's Szerdahelyi jól játszák az öreg hamuszedőt; de azért fiatalabb szerepekben is helyökön vannak.

A' két huszárt, kivált Nagy' szerepét, ohajtottuk volna más kézben. Sajnálva kell kimondonunk, hogy Nagy alig fog színünkhöz szokni: beszéde többnyire akadozó 's az az örökké bánatos tört hang valamennyi szerepeit egyszínüvé teszi. E' mellett még mindig félelemben látszik lenni, mintha érzené, hogy az efféle játéknak már ideje múlt.

A' két huszár szerepet csak azért említjük; mert ezen vígjáték sok apróságból áll 's igen élénk lehet, ha minden apróságai jelesen adatnak. Képzeljük csak Nagy' szerepét Megyeritől, v. Barthától, Somogyiét Telepitől vagy Barthától, háromszorozzuk meg Kovácsnét az agg nénék' szerepére, 's egy egész müvet fogunk látni, mellynek most csak töredékeit láttuk. — A' vígjáték egyébiránt nem rendkivűli jó; de színen megállható. P.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállitva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 16. 1837.** **40. szám.**

Tartalom: Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére (*Hetényi János*), 625. sz. — Dal (*Erdélyi*), 634. sz. — A' mohilok' gyöngye (*Jósika Miklós*), 634. sz. — Magyar játékszíni krónika (*V.*), 640. szelet.

Tisztelet a' jeles asszonyi nemnek!
Ő kötelét szövi a' szerelemnek,
'S e' por-alantra von édeni szint —
Szűz kecs örök disze, éke, vezére,
A' szelid érzetek' égi tüzére,
Hogy ki ne haljon, apolva tekint.

Schiller után ***Szemere.***

Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

A' nevelés' nagyszerű eszméje helytelenűl és szinte egyoldalúlag fogatott fel egész jelen századunkig. Hogy lehet nevelni nem csak kis-, hanem nagykorúkat is, lehet egész néposztályokat, két különböző nembelieket, sőt egész nemzeteket; lehet ezeket nem csak tanítás, fenyiték, iskola és egyházbajáratás, hanem kórmányforma, törvények, szokások, életmód, sőt sorsbeli viszontagságok által is nevelni, ezen fenséges idea csak mostanában kezd a' bölcsebb nemzetek közt elterjedni. Van tehát nemcsak gyermek, hanem népnevelés is; neveltetnek nem csak kis- de nagykorúak is; sőt egész nemzeteket úgy lehet nézni, mint egy nagyszerű vezérlés' nevendékeit, mellyek részint csak a' vadon természet, részint a' polgárodás, részint a' mivelt és teljesen kifejtődött emberiség' iskolájába járnak.

Hogy a' nevelés képzi az embert, ezt már az őskor is jól tudta: de hogy igen sok patakok folynak össze ezen nagy folyamba, sok szálak által készül a' széles szövet, ezt csak jelenkorunk kezdi átlátni. Mi magyarok is eddigelé sokat irtunk 's beszéltünk egyebek közt a' nőnembeliek' neveltetéséről; még az országos küldöttség' méltó tárgyává is tétetett ez ügy; és ezt pártolva, sok bölcs 's emberszerető lelkek szólaltak meg, érezvén ennek a' nemzet' élete szépitésére kiterjedő fontosságát. Jelen van tehát az idő, mellyben ezen országos érdekű tárgy újra megvizsgáltassék, az emberi természet' mélységéből merített elvekkel, a' világ' mivelt és miveletlen népei' leirásából vett adatokkal felvilágittassék, és, mint illik, philosophusi lélekkel, helyes rendszerben előadassék: annál inkább, mivel honunk' hátramaradásának első oka aligha a' nőnembeliek' nevelése' mellőzésében nem gyökerezik: ezen mellőzés' oka pedig megint abban, hogy ezek neveltetésének a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére kiterjedő befolyását vagy nem tudjuk, vagy illőleg nem méltányoljuk.

Mielőtt e' tárgy' felvilágításához kezdenénk, szabad legyen nyilvánitanunk azt,

hogy, noha mély tisztelettel vagyunk azon nem iránt, melly kezdettől fogva, ott, hol le nem igáztatott és emberjogaiból ki nem vetkeztetett, legtöbbet tett az igaz miveltségre; következőleg semmiben sem akarjuk megsérteni azon tiszteletet, mellyet a' nőnem minden bizonynyal mindenkitől érdemel, 's azon illedelmet, mellyet a' mai polgárodás szorosan parancsol; de mind ezek mellett is ezen ügy' méltósága más oldalról azt is szoros kötelességünkké teszi, hogy az alávaló hizelgésnek még csak árnyékát is kerülve, igazat szólni bátrak legyünk ott, hol simitásnak helye nincs; mert népnevelésben, épen úgy mint orvos előtt, semmi fontost eltitkolni nem szabad; és boldog azon néposztály, melly még az igaz szót elbirja.

A' nőnemet, embertársaságunk' ama' kedves felét, különböző, sőt ellenkező szempontokból nézték 's nézik a' miveletlen és csinonosbúlt nemzetek. Már régen kelet és nyúgot' véleménye meg volt osztva ezen tárgy felett. A' midőn a' keleti roppant birodalmakban a' nőnembeliek emberjogaikból teljesen kivetkeztettek, és nem annyira személyeknek, mint vásárolható 's eladható dolgoknak tekintettek; nyúgoton még fejedelmi polczra is méltóknak itéltettek; sőt Tacitus — Germaniája' 8-dik fejezetében — azt mondja, hogy a' még durva németek Auriniát és Veledát, fensőbb 's mennyei valóság gyanát tisztelték; korán sem hizelgésből vagy bálványozásból, hanem mivel a' nőnemben valami istenit és nem földit gondoltak létezni. Mahomet eleinte kétkedett, adjon-e helyet sirontúli paradicsomában a' nőnemnek; Valhallában pedig tudjuk, hogy a' szép valkirák adnak legszebb éleményt Odin' fénylaka körött a' hősöknek.

Illy különböző szempontokból nézetvén a' nőnem eleitől fogva, mi csoda! ha ennek nevelésében is ellenkező elvek használtattak, és ezekre egymással szemközt ellenkező nevelési rendszer épittetett; mellyek közül egyiket méltán barbarnak, embertelennek; másikat gyöngédnek és philosophusinak nevezhetjük. Mielőtt ezen rendszerek' különszerű befolyását előadnók, tekintsük meg ezen nézetek' alapjait, és azon körülményeket, mellyek közt ezen barbar és gyöngéd bánás 's nevelésmódszer keletkezett: így aztán, mivel ellenkező okok ellenkező miveleteket hoznak elő, majd meglátjuk, milly nagy szerepet játszik a' nőnem az emberiség' szinházában; milly sok függ attól, hogy mi férfiak miknek nézzük őket; és milly súlyos büntetés' terhe nyomja mindenütt azon nemzeteket, mellyek a' nőnembeliek' neveltetését mellőzik, és ezek' dicső hajlomásait 's szellemi erőit, úgy mint kellene, kifejtőzni nem engedik.

Durva népek, tudjuk, minden emberbecset a' testi erő kisebb vagy nagyobb mértékétől függesztnek fel. A' nőnemet tehát, melly természettel gyengébb, és még e' mellett némelly időszaki változásoknak is alá van vetve, már ennél fogva is lenézik, és magokkal egyenlő rangba nem helyezik, azon balvéleményben lévén, mintha az tökéletlenebb volna a' férfinemnél: holott ez merő csalatás és előitélet. Mert nincs bizonyosb mint az, hogy, mint Hippel mondja: „A' teremtő emberteremtés' nagy munkáját férfiban még nem végezte el; még nagy hiány volt; előállittatott tehát Éva; és ezen pár ember által tulajdonkép csak egy személy létesittetett.“ Asszonynak is vannak szintúgy elsőbbségei, mint a' férfinak; és mindenik' sajátságai egyenlően és viszonyosan jótékonyak.]

Vannak igen is első tekintettel sok hiányok és tökéletlenségek a' nőnemben; mellyeket lélektudósnak ismerni, népnevelőnek tudni, bölcselkedőnek tisztán kell látni azon gyökérrel együtt, mellyről azok felnőnek. Hanem előre szükség megjegyeznünk, hogy ezen hibák 's gyengeségek' egy része csak látszó és épen nem valóságos; azok t. i., mellyek a' nőnem' kisebb testi erejéből keletkeznek; ez a' természet' munkája, melly jobban tudja mint mi, mit kell csinálni: ezen látszó hiányok tehát felette bölcsen és rendében vannak; és ha ezek nem úgy volnának, a' természet' bölcs munkája tökéletlen lenne. Csak azon hibák érdemelhetnek tehát figyelmet, mellyek a' nőnem' mellőzött neveltetéséből keletkeznek, ezek folynak be károsan a' férfiak' erkölcsi és izlési állapotjára, ezek ellen dolgozik teljes erővel a' fensőbb nevelés.

A' nőnem' testi gyengébb erejéből foly ennek *félénksége*. Bátorság' alapja mindig az erő' nagysága szokott lenni; termé-

szetes tehát, hogy a' hol ez nincs nagy mértékben, ott önállás nem létezhetvén, saját erejéhez némi bizalmatlanságnak kell előállni: de ez, mint említők, mivel a' természet' munkája, épen nem hiba: sőt, mint Schiller megjegyzi „die Geschlechter" czimű szép versezetében, szükséges a' két nembeliek' egyesitésére, mert ha azon negéd és merevény gőg, melly a' még nem szerető ifjak' keblét lakja, tovább is tartana, úgy örökre kerülnék egymást a' hajlani nem akaró szivek; de épen ezen önvédelem-hiány' érzete vezeti a' szépnembelit az ifjú' karjai közé; ki másfelől szintolly tökéletlen ő magában, és enged kész lélekkel azon hatalmas felsőségnek, melly ügyes az emberiség' virágait idejében egyesiteni.

Nem egyébből, mint a' nőnembeliekkel született gyengeségből kell kimagyarázni azon fortélyosságot is, mellyel ezek élnek szándékaik' és terveik' kivitelében, és a' melly a' férfiak' eszességétől létszeresen különbözik. Férfiak' és nők' czéljai igen csak egyfélék és azonok; de az eszközök, és módszerek, mellyek által mindenik nembeli' czéljához jutni kiván, különszerűk. A' férfi, érezvén erősulyát, szándékát a' más nembeli előtt koránt sem titkolja, hanem egyenesen megy kivánatai' kielégitésére; kér, parancsol, kényszerit. Nem igy a' nőnembeli. Ez, félvén szándéka' ki nem vihetésétől és az ezzel járó kedvetlenségtől, illyen nyilvánosan nem munkálkodik; vágyait tehát szorgalmasan elrejti és viszszatartóztatja, kivált ott, hol az akadályok sűrűn mutatkoznak: és minél alkalmatlanabbnak érzi magát valamelly czéljának erőszakos végrehajtására, annál jobban gyakorolja magát azon eszközök' használásában, mellyeknek még a' legerősb férfi sem képes ellentállani; minők a' kérés, hizelgés, sirás. Legolvasztóbb mináket, legszebb szavakat vesz ő elő, hogy kérelmeinek nagyobb súlyt adhasson: mi lakik benne, eltitkolja; czéljait, hajlandóságait, gondolkozása' módját elrejti, és együgyű férfi az, ki valóságnak veszi mind azt, a' mi csak szin, csak jó tónhoz és illedelemhez tartozik.

Sokan ezért vádolják az asszonyi beljegyet; mi ezen fortélyosságot olly ügyességnek veszszük, mellyel a' természetnek szükséges volt ezen gyengébb nemet felruházni:

jól tudjuk, milly leselkedéseknek és csábitásoknak vannak ők a' férfiak' részéről kitéve. A' legszebb igéretek 's biztató szók is sokszor üres hangok: miért vádolnánk tehát őket azért, ha a' fortélynak fortélyt tesznek ellenébe; ha mindjárt fel nem tárják szivök' rejtekét, és előbb ügyesen kitapogatják, mi lakik a' szivekben, mit fednek a' mázos szavak, és a' száj egyez-e a' szivvel.

Hibának tartatik sokaktól a' nőnemben a' felette élénk tetszésvágy, és az ebből folyni szokott könnyelműség. Úgyde ez is természeti gyengeségökből ered, és igy a' természet' munkája lévén, jó czélzású. Nagyon természetes és rendén van az, hogy azok, kik félelmet nem önthetnek senkibe, kik erővel alig csikarhatnak kivalamit, szelidebb eszközökhöz nyúljanak, és azon bájok' 's kellemek' segedelme által jussanak feltett czéljokra, mellyekkel a' természet őket gazdagon megajándékozta; ezekkel jutnak birtokába azon igaz jogoknak, mellyeket az erős, ennél fogva sokszor zsarnok szellemű férfiak elragadoztak tőlök. Már Rousseau „Emil liv: V." szinte hajlandó ezen tetszésvágyat természettől a' szépnembe oltott vágynak tartani. „Leánykák — igy szól ő — mihelyt a' világra jőnek, szeretik a' piperét, nem elégedvén meg azzal, hogy szépek, illyeneknek is kivánnak tartatni másoktól. Szorosan ügyelnek arra, mit tartnak rólok az emberek, 's ez nekik nagy indító okúl szolgál. Nem igy a' kis fiúk: keveset törődnek ezek azzal, mit itélnek rólok mások: sok időbe 's fáradságba kerül nekünk, míg magokviseletét ezen törvény alá húzhatjuk."

E' három fő hajlomás a' nőnemben, melly noha, mint előadtuk, természettel jó irányú, még is nevelésbeli gondatlanság által könnyen válhatik tetemes fogyatkozássá, rosz példaadások által pedig nagy bűnné. Mert a' félénkség könnyen alakúl féltékenységgé, ez pedig irigységgé, melly aztán igen sokat leró az asszonyi kellemekből. Fejedelmek lettek áldozativá ezen indúlatnak; mellyre feltűnő példa Stuart Mária, skót királyné; kinek hóditó szépsége tűrhetlenné lett Erzsébet angol királyné' szemei előtt, ki addig nem nyúgodott, míg ártatlan vágytársát hóhér' pallosa által ki nem végeztette. Állhatlanság és sűrű kedvváltás is könnyen származhatik amaz említett hajlo-

másból: melly aztán a' nőnemet a' barátságra sokszor alkalmatlanná teszi. Érzéki és testi gyengesége okozza, hogy az unalmat sokkal nehezebben tűri, mint az erősb férfi, innen az a' nagy újságvágy és a' mulatság 's beszélgetés' szerfeletti kivánása; a' titokvadászat, mellyről Chesterfield állítja, hogy a' ki aszszonyoknál magát be akarja szinleni, csak bizzon reájok valami titkot, czélját eléri. Idegeik ingerelhetősége őket változó kedvűkké teszi, melly megint elégületlenségre, fanyar panaszolkodásra nyit útat: mind olly dolgok, mellyek a' bölcsek semper idemjének hatalmasán ellene dolgoznak.

Ama' fortélyosság' nevét bátran viselhető eszesség is, mellyet a' nőnem' keblében széltire lakni mondottunk, könnyen fajúlhat cselszövénynyé és uralkodási vágygyá, mellyek nem csak a' házi, hanem a' polgári életre nézve is veszélyteljesek lehetnek. A' mit Maintenon és Pompadour űztek nagyban, — kikről tudjuk, hogy közdolgokra olly nagy befolyással voltak 14-dik Lajos alatt Francziaországban, hogy háború és béke, úgy szólván, egy ideig ezek' kezei közt forogtak, ezek tettek tábornokokat, ezeket keresték meg legelől külországi statusok' követei; azt űzik sok férfi szellemű nők kicsinyben; nem azért, mintha a' nőnembeliek hajlandóbbak volnának az uralkodásra, mint a' férfiak; ez hamis vád és asszonyi sajátságon épen nem alapúl; mert félénknek nem jut illyesmi olly hamar eszébe, mint erősnek 's bátornak; és ha Erzsébet angol királyné' keblében nagy mértékben uralkodott ez indulat, [Hume' bizonysága szerint „Hist. of England III. p. 269." Atyja 8-dik Henrik nála még nagyobb kényúr volt, mivel ez arra akarta kényszerítni alattvalóit, hogy se többet se kevesebbet, se most se ezután, ne higyenek, mint a' mennyit ő iskolai szellemben irt könyveiben eleikbe szabott. Honnan tehát azon kényurasági vágy a' nőnemben, mellyet csakugyan gyakran nyilvánit és előtüntet? A' férfiak' épen nem férfias bánásától; kik velek épen úgy tesznek, mint nem szilárd szülék gyermekeikkel; kik előtt minden szivök' gyengéit feltárják, értök ezer balgaságot tesznek, aztán álmélkodnak, midőn ezek hatalmokat 's fontosságokat érezvén, engedni nem akarnak, sőt parancsnoki szellemben beszélnek 's cselekesznek.

Kik az erények és vétkek' rokonságairól figyelemmel gondolkoznak, jól tudják 's megfoghatónak tartják, hogy a' melly személyben saját gyengesége' érzete és e' mellett gőg nagy mértékben feltaláltatik, az illyen feltünőleg hajlandó a' boszúvágyra; melly ellenséges indúlat férfiakban is szintúgy lakik mint a' nő-kebelben; de legalább régi és újkori bölcsek' egyhangú vallomása szerint inkább ostromolja az asszonyi szíveket. Juvenalis így szól: Continuo sic colligе quod vindicta, nemo magis gaudet quam femina.

Knigge ezt abból magyarázza, hogy erőtlenségök a' rajtok esett sérelmet és szenvedést velök jobban érezteti 's jobban kivántatja az alkalmat, mellyben egyszer ők is gyakorolhassák erejöket. Lélektani tapasztalat is az, hogy a' gyenge lelkek élénkebb 's nagyobb gyönyört nem ismernek a' boszúállásnál, kivált ha erősön nyertek diadalmat; mivel ez kétszerte bájolóbb, és fölséges éleménye volt a' középkori hölgyeknek, midőn az oroszlán-fékző hősöket lábaiknál szemlélték, és a' harczjáték' — Turnier — ünnepélyes jeleneteiben a' csodált bajnokokat kegyelemért esdekleni látták magok előtt.

Nőnembelieknél igen természetes harmadik alaphajlomásból, a' tetszésvágyból, is igen sok dudvák fejlenek ki, ha ezek a' nevelési szorgalom által jókor ki nem irtatnak. Nincs olly tartomány, mellyben a' szépnemet az olly igen ártatlan és kellemes tetszésvágyból folyton folyó fénykórság és hiúság meg ne környékezné. Mivelt, félmivelt és félvad nők egyiránt hódolnak e' szenvedélynek. „Erzsébet, angol királynő — így szól Fedor — olly méltó volt a' trónra, millyen férfiak közt is nem sok találtatik; kiben józan észt, tudományt, eltökélést és állhatatosságot egyaránt lehete csodálni; de már az említett pontban várason felül asszonynak mutatkozott. Noha egyebekben igen takarékos volt, még is halálakor három ezer öltényt leltek ruhatárában. Hetven éves korában is még örömmel hallgatta, ha ki szépségét dicsérte. Kelettel ismeretes útazók irják, jelesen Niebuhr, hogy európai szépeink' öltözetbeli fényűzése még igen mérséklett, a' kelet' asszonyaiéhoz képest; kik nagy és fényes összejöveteleik' és vigalmak' alkalmával, díszruháikat néhány óra alatt

nyolczszor, sőt tízszer is felváltják, 's e' végre rabszolgálóikkal egész ládákkal hordatják magok után különnemű szebbnél szebb öltényeiket: mellyeket ők szívök' gyönyörűségének neveznek; melly közdivatban őket a' szegényebb sorsúk is egyre követik, kik arany 's ezüst helyett rézdiszítvényekkel aggatják be magokat fejtől fogva lábig. Vérében láttatik tehát lenni a' nőnemnek ezen hiúság: noha mi most is állunk a' mellett, hogy ez nem természet, hanem fonák szokás és ferde nevelés' munkája: melly véleményünkben megerősíttetünk egy éles elméjű német dáma' saját vallomása által, ki ezen tárgyban így nyilatkozott: „Ugyan hogy ne verne mély gyökeret hiúság a' leánykákban, kiknek lelke' 's szíve' képezésére kiskoroktól fogva kevés vagy semmi gond fordíttatik, kik mindig csak a' külsőkön és felszinen múlatkoznak, és kik fiúknál sokkal előbb bevezettetnek az ollyan köreibe a' hiúságnak, hol csupán külső illedelem által szokás tetszést vadászni? Minket a' férfiak, attól tartván, hogy majd tudósok leszünk, — melly tudóskodást ők a' nőnemben helytelennek találnak, lehető tudatlanságban nevelnek fel; melly által elmetehetségünk együgyűbb 's egyoldalúbb lesz ugyan; de mivel szűkebb körben központosíttatik, annál erősben munkálkodik, 's némelly dolgokban nekünk finomabb 's helyesb tapintatot nyújt; de, való igaz, hogy kicsinység' kedvellőivé is tesz bennünket nagy mértékben; kik e' miatt azt, mi csekélység, túl becsüljük, és kicsinységek által könnyen megsértve érezzük magunkat. Innét aztán bennünk az a' gyakori kedvváltás, érzékenység, akaratosság és elégületlenség."

Előadtuk könnyű tollal azon szellemi gyengeségeket, mellyekre a' nőnem férfiaknál hamarabb 's könyebben kifejtőzik, — noha ezekben meg más tökéletlenségek mutatkoznak, mellyekről más alkalommal, — minők: féltékenység, irigység, cselszövény, ujság 's titokvadászat, csacskaság, fénykórság és szeszélyesség. Mind együl egyig nem a' mindenben remekelő nagy természet, hanem a' neveletlenség' gyümölcsei, melly nevelés' nagyszerű és sokoldalú munkáját férfiak lévén kötelesek vinni, az emlitett hibák nem másra, hanem ezekre háromlanak; nem csak, hanem mivel semmi gondatlanság büntetés nélkül nem maradhat, amazok által egyenesen ők büntettetnek legsajnosabban.

(Folytatása következik.)

Hetényi János.

D a l.

Fölkel a' nap
Kék hegyek' fokánál;
Jő az este,
És nyugotra elszáll.

És fölötte
Népnek és hazának
Nyilik útja
Fényes ő magának.

Itt mi alszunk,
Mélyen, álmodatlan',
Ott a' népnek
Hajnal és reggel van.

Erdélyi.

A' mohilok' gyöngye. *)

I.

Jeszumele nagy kiterjedésű rajputt tartomány Kelet-indiában; brama, mint egy

*) Azon rövid anecdota, melly a' jelen elbeszélés' történeti igazságának alapjául szolgál Dr. F. A. Wiese' „Indien oder die Hindus" czimű munkájának 408. lapján olvasható. — Bráma, Visnu, Szilszál, Krisna, istenek' nevei Indiában. — Shámána, istennő. — Oázok, termékeny sziget alakú földrészek a' pusztában, főkép Afrikában. — „Poharat nyujtani vízzel" annyit tesz, mint a' kérőt elfogadni. — Karaván, kereskedők nagy számmal, kik együtt utaznak. — Manzun, évenként bizonyos időben beálló szél. — Palankin, mennyezetes hord-ágy vagy hord-szék. — Szirohi, sarló alakú görbe kard. — Szirohi, mellynek neve villám 's alább: mellynek neve kaiman: rajputt szokás a' fegyvereknek nevet adni — Bajadér, tánczoló hölgy. — De-

csillámló smaragdot tűzte azt a' sivatag' szivére, 's a' tenyészet' bőség-szaruja borúlt határira; hasonló egy afrikai oázhoz a' Zahara' repülő homok-tengerében. Egyik segéd tartománya ennek Pugul: ezen utóbbiban uralkodott Ráningdeó, a' győzhetlen és kevély, miként őt a' hindu évkönyvek nevezik: birtokosa mérhetlen kincseknek, mellyeket karja vívott ki. Fia, Szadóo, a' puszták' arszlána, egy volt azon aggszerű erőteljes lelkületek közűl, mellyeket a' mondával határos régiség tud csak előmutatni. 24 évű, 's arcza, mint a' márvány-szoboré, olly tiszta vonásokat mutata, szine barna, hajai fodrosak és feketék, mint az ében; szemei két sötét gyémánthoz hasonlók, mellyeknek nemes hősi tüzök a' parancs' 's hóditás' képzetét létesitették; 's deli tagjain erő 's idom volt elöntve.

Pugul' hölgyeinek keblökben néma vágyak éltek őt birhatni, 's kire közűlök Szádóonak olvadó tüzű pillanata szállott, az fohászokat emele visnuhoz, 's gondolá, hogy poharat lenne a' lelkesnek nyujtandó, ha az egy ital vízért állana meg hajléka előtt.

De valamint forró ohajtások' 's csendes titkos sohajok' gerjesztője a' hindu hölgyeknél: úgy félelem' 's ijedség' tárgya volt a' férfiaknál; ő a' puszták' réme volt, 's merre ment, mindenki kerülte őt; mert kardja' élén lakott a' halál, 's tőrének vége az ellenség' szivével barátkozott meg.

A' karaván ok rettegték őt, 's neve egyedül képes volt egy egész kereskedői tervet semmivé tenni, 's a' porfelleget, melly kevély ménjének patkói alól ébredett, inkább kerülte a' puszta' vándora, mint a' dühöngő manzunt, vagy az ég' villámait. De a' vadság benne, azon nemes, nyilt, lovagi szellemmel párosult, melly mindig nagyszerűen lép fel, 's mellynek példányait a' régi hindu évkönyvek' majd minden lapján olvashatni.

Szádóo egy napon gazdag zsákmánynyal terhelve, melly tevékből, lovakból, 's a' kelet' gyöngyeivel 's fűszereivel megrakott málhákból állott: tért be Mánik Ráohoz, a' mohilok' főnökéhez, kinek kormánya ezer és négyszáz falun terjedett, 's kivel barátságban élt,

Mánik Ráo, midőn a' puszták' kevély fiát pillantá meg azon halomnak tetejéről, hol fényes csarnoka emelkedett: hirtelen felölté legszebb 's leghosszabb sawlját tagjaira: körül folyta az derekát, mellyhez drága arany övvel volt szorítva, mellét 's hátának egy részét rövid ujjú, mell-végig érő, himzett bársony öltöny födé, míg fején gyöngyökkel terhelt turbán volt. Így felkészülve, ment a' gazdag vendég' elébe 's üdvözlé őt.

Szádóo nagy kisérettel jött, de mint a' nap a' csillagok közt egyedül ragyog, 's fénye elszívja azokét, 's láthatlanná teszi: úgy ragyogott Szádóo, 's minden szem egyedül a' hős ifjúra volt szegezve. Sisak födte fejét 's kerék vért mellét. A' nap' képe volt ez, finom aranyból, és sugárai gyémántokkal terhelve; gazdag csujtár folyt le lováról, 's nyakát pikkelyezett aranyháló födé, véd- és ékszer egyszerre.

Az ifju beszállott vendégszerető gazdájához: 's az, keleti bőkezűséggel 's fénynyel gazdálkodott a' nemes vendégnek. Szádóonak ínye izelíté a' fűszeres étkeket, szaglását, a' gyönyört lehellő ambra-folyam kellemesen izgatá, 's szemei az előtte áradozó kincseken örömmel nyugodtak: de mind ez nem volt újság, mert a' kelet' kincstára nyitva állott előtte, 's Pugulban, a' mihez kardja' éle ért, az övének nevezék a' puszták' homokján, a' városok' falai közt, 's a' rengetegben. De Szádóonak lelke mégis kéjben úszott; a' kincs, melly aknáit tárta ki, csak keritvénye volt azon liliomnak, melly előtte nyilt fel az ifjuság, a' szépség, a' báj' egész pompájában, 's ez Moradevi volt Mánik Ráonak leánya. Miként a' csepp cseppel foly öszve, miként a' patak a' lejtő felé siet, miként a' füst magasba tódul: úgy olvadtak öszve tekinteteik, úgy lejtettek szíveik egymáshoz, úgy emelkedtek föl a' mennybe lelkeik.

A' hölgy látta és szerette őt; mert lelke fellengő volt, 's a' hirében ismert Szádóo rég tárgya vala titkos ohajtásainak. — Moradevi a' Mundore' örökösének mátkája volt: de jegyesét soha sem látta, 's Szá-

---

vadharik, úgy nevezett bölcs leányok, a' főnökök nejeik' 's leányaik' kiséretében. — Kanda, két élű, hosszú, egyenes kard. — A' szokatlanabb kitételek keletiek vagy hind szokásokra foglalnak magokban czélzást.

dóonak egy tekintete határozott; Moradevi kész volt a' trónról lemondani, 's a' puszták' arszlánjának sátra alatt megnyugodni. Irrunkoval volt neve a' Mundore' örökösének: szép és lelkes volt ő, 's bátor mint Szádóo és nemes lovagi szellemű mint ő; őt hattyúnak nevezte a' mundori hölgy, a' férfiu sasnak: mert gyöngéd, odasimuló volt a' szelid hölgyek' körében, 's bátor, gyors, a' férfiak' ellenében.

II.

A' szép Moradevi' elhatározása nem sokáig maradhata titokban előtte: 's Irrunkoval felköté súlyos kardját, mell-vértét csatlá szivére, 's legjobb lovára ült; harag 's boszú lobogott szemében, 's Mundore' fiatalságának virága követé őt. — Szádóo, nejét az imádottat, a' pusztákon keresztül vezette, atyáinak kevély lakja felé. — 30 fegyveres volt kiséretében, nem több: de főnökjök Szádóo volt, 's ez elég. Mihelyt az Irrunkoval' készületeit megtudta Manik Rao, a' szép Moradevinek, a' mohilok' liliomának atyja, a' derék, a' felülhaladhatlan, miként őt a' lenge hizelgők' raja nevezé: azonnal ajánlá Szádóonak 4000 hős vitézét kiséretül: ‚Mert — mond — Irrunkovalnak kardja súlyos, 's ő nagy sereggel jő.' De Szádóo kevélyen tekintett reá, 's mondá, hogy 30 fegyveressel meg mer 10,000 Mundoreval vívni, 's ment. — Gazdag palankinnak mennyezete alatt ült Moradevi, 's tekintete kevély bizodalommal nyúgodott Szádóonak szép idomain.

‚Nyújtsd ide kardodat Szádóo — mond a' hölgy — hogy szemeim tűkrözzék magokat aczéljának világában, 's a' Moradevi' ujjai fussanak könnyeden végig élén, melly nem sokára az Irrunkoval' fejét választja el nyakától.'

Szádóo a' palankin körűl ugratá ménét, mint egy karika hajlott az ságultában, 's a' kard kirobbant hüvelyéből, 's a' hős a' meztelen öldöklő aczéllal markában visnuhoz hasonlíta, — mikor buzogányát forgatja meg feje felett, 's a' föld lábai alatt megrezzen félelmében: 's oda nyújtá a' kardot; Moradevi harmat-ujjacskáival tapogatá meg élét, és mondá nyugodtan: ‚E' kard, Szádóo, a' kokosz' törzsökeit feszítheti ketté, 's Irrunkoval' csontjai csorbát nem ejtendnek rajta: itt, fogadd azt vissza tőlem, 's ha Irrumkovállal találkozol, ide fogod nekem kardját nyújtani, hogy a' Moradevi' ujjai tapintsák meg élét, 's hasonlítsák öszve a' Szádóo' kardjával, mellynek neve villám!'

Így beszélgetének ők 's haladtak. Az erdők' levelei sárgák, a' fű aszott volt, 's a' mének' patkói morzsolták a' füvet, melly porrá töredezett lépteik alatt; 's a' szűk völgyeket, 's a' szikla-tanyát, mérhetlen síkság váltá fel: dühöngő szelek' tanyája, mellyeknek tágas térein a' sárga homok óriási kerekeket képezve, mint görgő felleg hömpölyg végig. 'S a' napnak királyi arcza csak vérpirosan csillámlik a' homokfelleg közül ki. — Mérhetetlen volt a' tér; a' szem egy fűszálat, egy bokrot nem látott, csak a' látkör' elein, mint ingadozó pont, emelkedett halkkal egy poroszlop fel, — 's közeledett mindig inkább inkább terjedve. Szádóo rövidre vonván lovának kantárát, megállítá a' palankint, 's kiséretét három csomóba osztá fel.

‚Amott jő Irrunkoval roppant kiséretével, — mond kivonva kardját — Moradevi! az óra közelg, mellyben karom fog kivívni tégedet, miként szívem kivivta szerelmedet.'

Moradevi kilépett a' palankinból, 's egy megvető tekintettel szegezte szemeit Irrunkovalnak közelgő csapatjára, melly tágas tért foglala el sokaságával. Irrunkoval néhány száz lépésnyire megállott a' Szádóo' kiséretétől, melly vont kardokkal várta készen a' támadást: de az ellenséges csapat leszállt lóról, 's nem sokára pompás sátrok feszíték ki szárnyaikat: 's Irrunkoval fegyvereit veté egy kiterített szőnyegre, 's egyedűl, kiséret 's fegyver nélkűl közeledett Szádóohoz, ki őt közeledni látván, meglepetve 's hirtelen ugrott le lováról, 's fegyvereit félre vetvén, lovagi udvariasággal sietett a' közeledő nemes ellenségnek elébe.

III.

A' két ifjú találkozott, 's a' szokott egyszerű köszöntés után Irrunkoval szólalt meg: „Szádóo! — mond Ránindgeo'fia, Pugul' örököse — ellenségedet látod bennem: 's esküszöm a' szent Gangesre! egyikünk tér haza csak e'- sivatagból!"

Szádóo feleletre készült, felvetvén alsó ajkát a' megvetés' jeléül, 's kevélyen tekintve ellenségére.

„Engedj végig szólanom — mond Irrunkoval — neked a' mohilok' gyöngye nyújta vizet enyhítő kehelyből: te birod őt, mert téged a' hölgy választott, 's meg van írva: hogy a' szerelem a' hölgytől veszi eredetét, mint a' forrás, melly a' sziklák' szivéből buzog ki: ám de az én becsületem sértve van, mert egy szent kötelezés tevé őt előbb sajátommá; — atyjának szava, 's a' hölgy' néma igenlése: egyenlők tehát 's igazságosak követeléseink, 's te általlátandod, Szádóo, a' puszták' arszlánja: hogy itt csak szirohink' könnyen hajlott élei határozhatnak."

„Im! nézz magad körül! — mond Szádóo diadali tekintetet vetve reá bámuló csapatjára, mellynek bátrai fél kört képezve állottak jó távol tőle — nézd amaz aczél alakjait a' pusztának, kiknek lándsái élesek mint a' kaimán' foga, 's karjaik hajlékonyak mint az elefánt' ormánya! — Ez feleletem! — én kész vagyok a' nemes kihívást elfogadni! Ültesd fel embereidet — szálljunk a' síkra, melly aranyfövenyével terül előttünk, 's próbáljuk meg karjainkat: mert esküszöm én is a' krisna' kardjára, 's a' visnu' egére: egyikünk tér haza csak innen!"

„Jól van! — mond nyugodtan Irrunkoval — de nem egyesült erőmmel fogok ellened vívni! — A' Mundore' örököse gyűlöli az egyenetlen csatát, mikor a' hatalom 's erő az ő kezében van; hőseink vívjanak egyenként egymás ellen, vagy hasonló számú csapatokban; nyissunk mezőt hős tettekre — vitézeim azt ohajtják; mert kebleikben a' bátorság tanyázik 's szíveik harczvágytól repesnek; 's kész minden egyes mundorei lovag kardot, lándsát és tőrt emelni érettem, 's Moradevi' birtokáért; mi végig nézzük a' csatát, 's utoljára küzdünk egymással. Száradjon el e' kar, 's e' tisztes szakáll hulljon el, hogy állam meztelen maradjon, mint a' rí ó gyermeké, ha csapatom' nagyobb erejét és számát használom ellened nemes Szádóo!"

„A' Krisna' lelke szólott belőled Mundore' örököse! — mond Szádóo udvariasan: legyen úgy, a' mint mondád! — A' puszták' arszlánja, mint látod, kevés néppel jött, 's karját 's e' keveseket elegendőknek vélte a' keleť gyémántjának védelmére, melyet önnönének nevez 's fog nevezni, míg a' vér piroslik idegeiben, 's a' szirohi, melynek neve villám, van markában!"

„Ősi szokás szerint meghívlak Irrunkoval sátorom' mennyezete alá: nyújtson Moradevi étket és italt neked, bajnokaim hadijátékot űzzenek: míg a' csata komolyabbá válik, 's a' játék' tréfáját a' halál' istene űzi maga elől."

(Vége következik.)

Jósika Miklós.

Magyar játékszíni krónika.

November' 8-kán. Benjamin Lengyelországból, vagy a' nyolcz garasos atyafi. Vigjáték 5 felv. Kuno' munkája. Fordította Komlossy. — Az előbbi vígjátékhoz hasonlólag ez is minden részben tökéletes előadást kiván, különben fárasztó. — A' mai előadással nem lehete teljesen megelégedni. Fáncsi ismét élettelenül adá szerepét, a' 8 garasos atyafit, Szilágyi a' nagybátyát minden látszata nélkül azon merengésnek, magával foglalkozásnak, melly ezen gazdagot bélyegezi; ezt Baranyi adá Budán, 's ha nem csal emlékezetünk, jól. László általában szorgalommal játszott; de helyenként erőltetett vígsággal, 's azon szavaknál, midőn a' 8 garasos atyafi' becsületében bízni szeretne, nagyobb elfogódással, mélyebb érzéssel (csaknem pathossal), mint kellene. Kezei is még gyakran túl járnak azon határon, mellyet efféle csendes hullámu drámákban a' szini illedelem szab. De ő ittléte óta is már igen sokat haladott, 's e' fogékonyságán csak örűlnünk lehet. Kovácsné 's Bartháné jól vivék szerepeiket. 'S Lendvayné szerepe' végén ismét egy szakaszát adá azon mély és való érzelmű játéknak, mellyben mindenek felett erős. Hibának tartjuk azonban, hogy Benjamint miután irásáról, nyelvekről, rajzolásról kikérdezte, még geographiai tudományáról is félve, vonakodással kérdezi. A' kikérdezésnek eleinte tartózkodással kell történni, tovább reménynyel, utóbb örömmel 's elragadtatással teljes bizakodás' hangján. Így lesz természetes menetelű, egyiránt ment az egyhangúságtól 's affectatiótól. Az illy ismételt 's időn túl folytatott szemérmeskedésnek (vagy más akármi efféle fogásnak) még az a' kára is van, hogy a' mi először 's egyszer tetszett 's hatott, az a' (helykivűli) többszörözés által minden hatását elveszti. — Megyeri, Telepi, Szőlősi, kis szerepeikre is figyelmet birtak vonni charakterfestő 's részint képmásoló előadásaikkal. Leghivebben ábrázolta a' némileg különcz, de jó szivű biztossági tanácsost Szentpéteri: mai játéka valóban jeles volt. — A' fordítás igen gyarló. Megyeri egy helyen megutált-at mond a' megvet helyett, mellyek között igen nagy a' különbség.

V.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

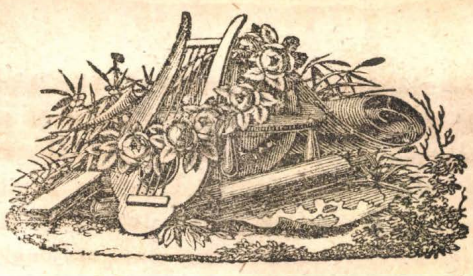

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 19. 1837.** **41. szám.**

Tartalom: Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére. Folytatás. *(Hetényi János)*, 641. sz. — A' mohilok' gyöngye. Vége. *(Jósika Miklós)*, 651. sz.

Mit veszte a' föld' durva gyermeke,
Hogy a' teremtő' legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szivünk adva van,
Játéka' kénye' rabjává alázta!

Berzsenyi.

Nőnembeliek'

neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

(Folytatás.)

Hogy ennek igaz volta felől annál jobban meggyőződjünk, lássuk most már azon két egymással ellenkező, — barbar és gyöngéd, — módszert, mellyel a' durva és mivelt nemzetek éltek eleitől fogva a' nőnem' nevelésében, és azon hibák 's gyengeségek, megorvoslásában, mellyekről imént szólottunk. Különszerű nézetek különszerű nevelési elveket szülnek. Keletnek kezdettől fogva mai napig hibás fogalma volt a' nőnemről; ugyan azért ezt nevelő rendszere is fonák, barbar és embertelen. Ez úgy tekintette a' nőmbereket mindenkor mint a' férfiak' házi első szolgálóit, gyönyörvágyaik' puszta kielégítőit: kiket, mivel sokkal tökéletlenebbek a' férfiaknál, emberjogaiból is bátran ki lehet vetkeztetni, és nekik a' legfékezőbb nevelést kell adni, hogy a' kitűzött czélra annál alkalmatosbak legyenek. Mint büntette 's bünteti meg a' hatalmas természet ezen zsarnokságot, a' férfiaknak épen ebből 's nem másból keletkező erkölcsi durvasága, lelketlensége, rosz izlése által, arról azután teszünk említést, midőn e' fonák nevelést kissé részletesebben előadjuk.

Az említett embertelen elvből és nézetből származott a' soknejűség, melly nem egyéb, mint a' nőnem' jogainak nyilványos eltapodása. Hogy erről némi fogalmunk lehessen, illő tudni, hogy nem csak Salamon királynak volt — I. kir. XI. v. 3. — hétszáz felesége 's három száz ágyasa; hanem ezen vad szokás keleten 's másutt is mai napig teljes divatban van: 's nem ritkán találnak utazók ollyan háremeket, mellyekben több ezer nő szolgál egy kényúr' akaratjának; például, Marokkóban a' császárnak volt nem rég nyolcz ezer; Widai szerecsen királynak öt ezer; déli Ázsiában a' fejedelmeknek több száz nőik 's ágyasaik; melly szokást követik aztán a' főbb rendűek is, a' mint értékök 's izlésök sugallja és engedi. Ezen különös tünemény' okait sok bölcsek igyekeztek felvilágítni. Montesquieu abból magyarázta ki ezen telhetlenséget, hogy meleg tartományokban több leány mint férfi gyermek születik: de hogy ez nem igaz, azt már most tudjuk. Niebuhr felvilágosított itt

minket, ki — Reisen 1. 71. — mondja: itt is mint másutt nem születik több fiú mint leány, hanem hogy itt még is férfinál több nőnembeli létezik, ez onnan van, hogy több rabszolgát mint szolgálót visznek ki innen; a' szüntelen dühöngő háborúk is főleg a' férfi nemet pusztítják. Mások az éghajlatnak, véralkatnak, és nagyobb telivérűségnek tulajdonítják e' dolgot: de ezen ok sem áll; mert azt is tudjuk már, hogy nagy része az araboknak, törököknek, kalmukoknak azon soknejűségi joggal, mellyet neki a' Korán enged, épen nem él, hanem egy nővel beelégszik. Honnan van tehát? nem egyébből, hanem azon hibás nézetből, mellyet az imént előadtunk, és a' melly a' nőnemet nem másnak, mint fényüzési czikknek tekinti; és gazdagságát, — mellyet mással csodáltatni hajlandó, — azáltal fitogatja, ha minél több nőt, ágyast halmoz össze háremében; minél több és szebb mént istállójában; minél több 's drágább fegyvert fegyvertárában, minél több cselédet udvarában. „Gazdag és rakott hárem, így ír Boszman, guineai útazásában, keleti fogalmak szerint, olly mulhatlan a' magas méltóság és gazdagság' előtüntetésére, hogy még herélteknek is, kik főfő tisztségben vannak az udvarnál, kötelességök rangjokhoz illő háremet tartani."

Az említett soknejűséggel kapcsolatban van a' legkeményebb zár-rendszer. Útazók, kik keleti háremek' megtekintésére bebocsáttattak, ezeket a' nőnem' fékházainak irják le egyhangúlag. Nagyon igaz mit Voltaire ir:

Ce sexe dangereux, qui veut tout asservir, s'il regne dans l'Europe, ici doit obéir.

Nők és ágyasok a' hátulsó épületben lakván, 's magas falövedezte kertekbe záratván, fekete heréltek 's vén udvarmesternék' gondviselése alatt vannak. Még a' serailban, vagy török császári fénylakban, lévő hárem is nem egyéb, mint testileg legszebb nőket magába foglaló tömlöcz. Ennek külső felvigyázója a' Kisláraga, ki alatt vannak a' számos fekete és fejér heréltek, kik a' hárem' kapuit 's falait szüntelen őrzik; és noha olly durvák, hogy vadságra hasonlítnak a' barmokhoz, még is a' császári ágyasokon olly hatalmat gyakorolhatnak, hogy ezeket legkisebb rendetlenségért is megkorbácsolhatják; kik a' mostani miveltebb szellemű sultán Mahmud' kora előtt olly kemény vigyázat alatt voltak, hogy házi orvosokon 's közellévő rokonaikon kivül, férfit nem szabad volt látniok, 's legkisebb hibájokért zsákba tétetve tengerbe hányattak. Keleti, értetlen fogalmaknál fogva tehát igen elszigetelt életet él itt a' nőnem, a' világgal ismeretlen, férjének csupa bábjátéka, és Pichler Karolina szerint, ezen méltatlanúl leigázott szépnem hasonlít azon diszvirágokhoz, mellyek saját honukban a' szabad ég és boldogabb csillagok alatt buján diszlenek; távol tartományokban pedig fűtött szobákban, szűken fejtik ki hanyatló szépségöket, és szinte ráismerhetlenek. Nem is képeztethetik ezen megalacsonító nevelési rendszer által egyéb, mint rabszolgai lélek és szív; és útazók, kik török nőket közelebbről ismertek, egy szájjal állítják, hogy ezek miveletlenek, gyermekileg hiúk, irígységtől, vágytársaik' kellemeitől szüntelen kinozvák, egymással titkos gyűlölségben 's gyanúságban élők, háztartáshoz mitsem értők, piperekórok, és ifjúi szépségök elhervadván, a' legfeketébb tettek' cselekvésére képesek.

Ezen emberiség ellen elkövetett vétke a' kelet' fiainak semmiben sem boszúlja úgy megmagát, mint ugyan ezek' erkölcsi és izlési characterében. Hárembeli rabszolgálók közt, mint Hume szól: „Essay on poligamy and divorce;" csupán szolgai vagy zsarnoklelkek képeztethetnek. Mi europaiak, 's e' mellett az idvezítő szent vallásban neveltettek, alig képzelhetjük azon szívbeli vadságot, melly a' kelet' fiait bélyegzi. Mellyik atya állítná ki nálunk egykedvűleg szép leányát a' bazárra, eladás végett? mellyik alkudoznék saját gyermeke felett ollyan árossal, ki azt úgy elviszi messze serailba, hogy édes szülei azt többé nem csak nem látják, de még hirből sem hallják ennek jó vagy bal sorsát? Nem lakhatik tehát sem szerelem, sem barátság, sem természeti indúlat a' nőnemet elnyomók' szívében: melly három teszi pedig az életet tűrhetővé: mert csak el kell ismernünk nagy igazságát annak mit Matthisson mond:

Wo Liebe, Freundschaft, Weisheit und Natur
In stiller Eintracht wohnen, ist der Himmel.

Nem ismeri a' keleti nyers férj a' szerelmet, mert ő mint Hippel mondja, a' szerető férj', házi barát', kellemes társalkodó' drága neveit, a' ház' ura és zsarnoka' nevezetéért elcseréli; szolgai szívet választ, holott szerető keblet választhatna; a' szolgai engedélyt elébe teszi

a' gyöngéd hűségnek. Nem áldozhat a' barátságnak; mert a' szerelemféltés, melly nálunk alig borítja el némi vékony felhőcskével a' szeretők' egét, sehol ugy otthon nincs, mint a' soknejűség' honában. Itt pisztolyt ránt a' gazda, ha vendége nője' egészségéről vagy másról talál tudakozódni: és oktalannak tartatnék azon ember, ki legjobb barátját nője' jelenlétében asztalához ültetné; mivel itt tiszta barátságról, melly tudjuk, hogy csupán szép lelkeket egyesít, fogalom sincs; erre a' durva lelkek kifejtőzni alig képesek. Ott, hol testi erő egyedűli alapja a' jogoknak, hol minden kizárólag a' férfié, a' nőnek semmi tulajdona nincs, sőt pénzen vétetik szüléitől; ott a' nőnek rabszolgálóvá, a' férjnek kényurrá kell elfajulni. Nőnek itt csak kötelességei, férjnek csak jogai lehetnek. Milly fertelmes jelenet az, mellyet Hearne beszél a' hudsonsbayi félvademberekről; kiknél szokás, küzdés vagy birkozás által tenni szert feleségre. Ritkán van itt úgy együtt bizonyos számu indus, így szól ezen útazó, hogy birkózási ajánlatok ne tétetnének: mellyek valósittatnak is; midőn mindenik birkozó felteszi saját nőjét bajtársának jutalmúl; kit ha emez elnyer, felül múlván őt erővel, kivétel nélkül urává lesz annak; mellynek aztán az a' következése, hogy a' gyengébb erejű férjek soha sem lehetnek biztosítva formás nőik' birtokára nézve; mert ezeket a' náloknál erősbeknek engedni kötelesek. Szívszaggató látmány aztán az, milly aggodalommal nézik a' szegény nők az elválasztó küzdést; milly erőszakkal hajtják őket a' győzelmes férjek új lakaikba; kik ha illyenkor elébbi férjeiktől nem akarnak meg válni, és ellenszegűlnek, amazok vaskarjaikkal letépik rólok minden ruhájokat, mégis megkell lenni, mit vad erő és akarat elhatározott.

Illyen a' nőnemi jogok' eltapodóinak erkölcse! érdekes még látni ezeknek egyéb szellemi beljegyeit is. Legközelebb vannak hozzánk a' törökök, kiket Battyáni Vincze gróf' szép leveleiből ismerünk. Ezen hazánkfia írja — a' 10dik levélben — hogy Stambulban igen meglepők és feltűnők azon characteres arczok, mellyeket majd minden lépten nyomon láthatni itt, mellyekből némi nagyság, férfiasság, és characterbeli nagyszerűség látszik kisugárzani. De milly lelketlenség lakik e' kellemes alak alatt! A' török, ki sem házánál sem egyébütt szellemi éleményt nem talál, különös barátja a' henyélésnek; egész nap is, megülnek a' törökök egy helyben, mint nevezett hazánkfia értesít bennünket, egymás alá vetett lábaikon, házaik vagy a' kávéházak' ajtajánál dohányoznak, és legnagyobb kedvöket lelik azon lelki bambaságban, melly nekik sajátjok. Nálok nem azon öszhangzó szellemi munkásság az élet' öröme, melly Horácz, vagy Metastasio, Schiller vagy Wieland' remekei mellett piheni ki magát, hanem a' far niente; melly a' lelket semmi nagyra, szépre, oknyomozói munkásságra magasulni nem engedi. Ezek tele vannak nemzeti gőggel, előítéletekkel; vak fatumot tartván, kórházaikban igen is hogy elláttatnak a' kórok tápszerekkel, de orvosságokkal épen nem; mert hiszen ott, hol halál vagy gyógyulás eleve el van rendelve, gyógyszerek szükségtelenek. Évkönyveikből tudjuk, milly kedvetlenséget vont magára Ibrahim basa, 3dik Achmet alatt, azzal, hogy a' fővárosban könyvnyomó és hírlap intézeteket létesített; milly fekete vádakkal terhelték őt a' saját kenyeröket féltő irnokok, el annyira, hogy e' derék ember — Büsching szerint magyar származású volt, — utóbb is vallástagadónak kiáltatott ki, és saját lakja is lerontatott földig. Jelenkori hirlapjainkból pedig értjük, milly nehézségekkel kell küzdeni Mahmudnak, miveltségi intézetek' alapitásában; azon vak buzgalmúak miatt, kik ebek' kedvéért alapítványokat tesznek, és minden beirott papirost földről áhitatosan felvesznek, hogy a' Korán' szent betűi lábbal ne tapodtassanak.

A' kellemesen kifejlett nőnembeliek mestereik többnyire a' férfiaknak az izlésben. Ott tehát, hol a' nők ezen nemű képeztetése hiányzik, a' férfiaknak is durva izléssel kell bírni; a' minthogy erre elég adataink is vannak az említett barbar nevelési rendszert kedvellőknél mindenütt. A' törökök' izlése is nem nagy fokát mutatja a' miveltségnek; mellyről meggyőződhetünk, ha ezek' visitó hangszereit, harmoniátlan hangászatát, fővárosuk' piszkos és darabos kövezetű útczáit 's faházait, izlés nélküli minaretjeit, kis ablakú kioszkjait, dögmirígyes vidékeit megtekintjük. De így van ez mindenütt, hol a' szépnem kevéssé tiszteltetik. A' négerek nőnembeli szeretőik' csillogós fekete bőrét, és dagadt ajkait; a' kalmukok ugyan ezek' pisze orrát, és minél nagyobb füleit dicsérik: az indusok azt tart-

ják, hogy fejér fogak csak kutyáknak és majmoknak illenek; a' chinai főrendűek körmeiket felette megnevelik, és a' pórnéptől, melly ezt nem teheti, ezzel mint kiváltsággal különböztetik meg magokat; Koreában tiszteletlenség' jele volna előkelő ember' szemébe nézni; itt tehát szokás illyenkor vagy arczra borúlni, vagy egész illedelemmel hátat fordítni. Keletindiában pedig, ha nők 's leányok pappal vagy braminnal találkoznak, utczán, mély alázat' jeléül, jobb mellöket takarják ki.

De azt vethetné valaki itt nekünk, hogy: „a' hajdankori görögök' nézetei sem voltak különbek a' nőnemről, mint kelet' fiaié; azok sem nevelték a' szépnemet helyesb elvek szerint; mégis hogy az erkölcsi 's szellemi miveltség nálok tető-pontra hágott, senki sem tagadhatja: talán tehát még sem lehet olly nagy befolyásúnak mondani a' nőnem' neveltetését a' férfiak' miveltségére." Ezen ellenvetés nagy figyelmet érdemel, noha előre mondhatjuk, hogy nézeteink helyességének erősségül szolgál. Tudjuk, hogy van hatása és visszahatása minden dolognak, és mint felebb mondók, ellenkező okok, ellenkező miveleteket szülnek. Való igaz, hogy a' görög bölcsek csekély véleményt nyilvánítnak a' nőnemről. Sophocles Oedipussal azt mondatja Jocastáról: „olly hiú, mint a' nők szoktak lenni." Plato, ismeretes köztársaságában, nők' közös birtokát javasol: erősb ifjúság' nemzésére pedig olly módokat ajánl, mellyeket a' mai mivelt közönség megvetéssel fogadna. Ő tehát vagy nem ismerte eléggé a' nőnemet; vagy hódolt a' kor' előítéleteinek, 's ezt alacsony czélokra rendeltnek hitte.

Aristoteles politicájában — Lib. I. c. 5. — illynemű kérdéseket tesz fel: Valljon rabszolga és asszony alkalmasok-e az erényre? és: a' nőnek kötelessége-e, hogy józan, bátor, és igazságos legyen? Melly kérdésekre illyen feleleteket ad e' nagy philosophus, hogy: rabszolgának nincs hatalmában magát valamire eltökélni; asszony ezt teheti, de csak gyengén és siker nélkül. Ugyan ezen bölcs, másutt nyersen kimondja, hogy nőnem *αναιδεσερον, και ψευδεσερον*. Még keményebb ítéleteket találunk a' szépnemről a' szinköltészeknél, kik pedig tudjuk, hogy a' közvélemény' tolmácsi; a' kik a' nőnembelieket megtestesült bűnnek festik, és a' vétkeket asszonyi álorczákban léptetik fel szinpadokra. Római költészek is hív viszhangjaik ebben, és illy nemű nyilatkozatok: Varium et mutabile semper femina; ex magna parte profanum sunt genus: Perjuros, merito perjuria fallunt, stb. eléggé kifejezik a' nőnemről való nézeteiket.

Hogy a' görög törvényes nők görögös nevelésnél fogva nem lehettek az asszonyi miveltség' ideáljai, azt tudjuk ezen nemzet' polgári életrajzaiból. Soknejűség és zárrendszer volt itt is divatban, mellyek leforrázzák a' finomabb leányiság 's asszonyiság' virágait. Büntetésül tehát ezen mivelt zsarnokoknak félig mivelt, szellemiségtől megfosztott, és kissé esetlen nők jutottak; melly miatt aztán kárpótlásul, kormányfiak, bölcselkedők, gazdagok, művészek, a' szabad élet által magas miveltségre fejtőzött, és felette kellemes társalkodónék — *ἑταιραι* — körében találtak lelkes éleményt: kiket nem kell egy osztályba tennünk a' maitressekkel; mert egy Aspasia, mielőtt Periclestől nőül választatott, még nyilvános oktatást is tudott adni tudósoknak 's bölcseknek az ékesszólás' szabályaiban 's philosophiában; sőt tanítványának vallá magát még a' nagy Socrates is. Ezek voltak tehát a' görög világban a' nagy hatású Ninonok 's Pompadourok; kik Pericleseket, Aristippusokat, Menandereket tudtak képezni, és a' kikről költészek, bölcsek, drámairók egyaránt magasztalással szólnak; melly magas miveltségökért a' státus' emberei előtt olly nagy becsben állottak, hogy midőn Aspasia és Phryne, philosophiai szabad szellemű nézeteikért 's nevelési elveikért, elvádoltattak, amaz ékes szavalata után feloldoztatott; emennek pedig átlátszó szövetét elég volt képéről elfordítni, hogy biráitól ártatlannak itéltessék. Ezt a' birák' részéről helybe nem hagyjuk: de hogy ezen adatok az említett ellenvetést elgördítni képesek, hiszszük.

Egészen más nézeteken 's elveken alapul a' nőnem' gyöngéd és emberi nevelési rendszere, mellyet nyúgot követ, és a' mellyet felebb philosophusinak neveztünk. Lehet itt is túlzás, melly csak ártalmas lehet; de itt a' botlás is menthető, mert emberiségből ered. Ha tehát kelet és a' vadnépek emberjogaiból kivetkeztették a' nőnemet, és az eladható 's megvehető dolgok' sorába helyezték; az európaiak ezt, kivált közép századok óta, magas becsűnek ismerik, és megkülönböztetve szépnek nevezik. Ha ki a' szépnem nevezetet onnan

hozná le, hogy a' nőnembelieknek szebb testalkatjok van mint a' férfiaknak; azaz ezek tagjaiban nagyobb czélszerűség, feltünőbb arányosság, nagyobb tetszetesség, a' részeknek az egészszel, 's ennek a' tagokkal helyesb egyezménye vagy harmoniája van, az felette igen csalatkozik. Testalkatja mivel sem különb' nőknek a' férfiakénál; ez remek mind kettő; és valamint a' férfiaknak legszebb tárgy egy kifejtőzött asszonyi szépség; úgy ezek is a' legnagyobb szépséget birják amazokban. Miért neveztetik tehát e' nem kizárólag szépnek? Azért; mivel természettől nyert kellemeit és bájait, mesterség és húzamos mivelés által igen nagy fokra tudja emelni 's magasítani; főleg pedig azért, mert hogy Anacreonnal szóljunk, a' formáló természet neki fegyver és erőkincs helyett szépséget adott, mellyet ez annál jobban szeret mivelni 's öregbítni, mivel az neki mindene, mellyből minden kitelik, 's melly párosítva a' szellemi belső szépségekkel, mindenekre elégséges. Kinek nem jut itt eszébe Schillernek ama' szép mondata?

Kraft erwart' ich vom Mann, des Gesetzes Würde behaupt' er,
Aber durch Anmuth allein, herrschet und herrsche das Weib.

A' nők jól is tudják ebbeli erejöket; és valamint férfiakon nem eshetik szúrosb gyalázat, mintha ki őket gyáváknak — poltron — nevezi, ezért mindjárt párviadalra gerjednek; így a' nőnembelieknek szenvedhetlen, ha ki őket rútolja; és erkölcsi szépségöket, melly a' szűz tisztaságban központosíttatik, bárha távolról is, érdekli. Méltán is: mert valamint a' férfiságnak legszebb czímere az erőkincs, mellyen alapulnak, bátorság, nagyra törés, éberség, lelkesség, becsületérzés, állhatatosság, vitézség: úgy leányiság 's asszonyiság fővonata a' kellemesség, melly alapul szolgál finom izlésnek, nyájas hang lejtésnek, szemérmességnek, szenvedélyektől üres nyugalomnak, természetszerűségnek, hűségnek és becsület-érzetnek. Ha ennek mélyebben elrejtett okát nyomozzuk, feltaláljuk abban, hogy a' férfinak eredeti rendeltetése az, hogy legyen védője és táplálója magának és családjának, mellyre erő 's ügyesség kivántatik: az asszonyi végrendeltetés pedig abban áll, hogy ez legyen férjének gyönyörüsége, és apró családjának nevelője: melly megint kellemesség nélkül meg nem eshetik. Erőt fejez ki a' férfi' egész test-alkata, széles vállai, izmos karjai: kellemet fejez ki a' nőnek egész alakja, mellyen báj ömlik el mindenütt egyaránt, és minden tagjainak, mozdúlatinak ezen fő czél alá rendelt czélszerűségéből és összhangzatából ered azon, nem mondjuk, szépség, — mert ez ritka, — hanem kellemesség; mellyel neki bírni kell, ha a' szépnembeli névre érdemes akar lenni.

Az európai szelidebb szellem épen nem nézi a' nőnembelieket első szolgálóknak, hanem vele egyenlőknek, barátoknak: melly helyes nézet kitetszik eléggé a' nőknek neveiből, velök bánásmódból, és törvényeinkből. Mi magyarok a' nőket feleségnek nevezzük, melly szó nézeteink helyességét eléggé igazolja. Igaz, hogy a' keleti nézet' némi maradványa az nálunk, hogy a' nők némelly helyeken még férjeiket urnak, férjhez mehető leányaikat pedig eladóknak mondják; de törvényeink és bánásmódunk egyenlőségi gyöngéd elvekre mutatnak: sőt törvénykönyvünk olly jogokat is ad a' szépnemnek, mellyek európai mivelt országokban sem léteznek; és a' magyar szellemnek becsületére válnak. Hős századokban fejtőztek is ki nálunk hőskeblű asszonyok a' szabadság'és egyenlőség' ezen drága aranykertében; kik magas érzést 's honszeretetet mutattak a' szorúlt körülmények közt; és olly neműi látmányokat újítottak meg, minők Spartában és Romában hajdan történtek. Mi ha politicai jogainkat nem osztjuk is meg egyaránt a' szépnemmel, — ezzel ábrándoznak most a' radicalreformerek, — de emberjogaikat sértetlen hagyjuk, és nekik tökéletes kifejtődhetést engedünk. Alapnézeteink tehát jók, csak az akár, hogy ezen jó alapra eddig elé keveset vagy semmit építettünk: a' nőnem szellemi nevelését mellőztük, ennek felséges hajlomásait illőleg ki nem fejtettük, újabb időkben kivált őket honszeretetre nem neveltük; melly hibánk aztán azzal büntettetett meg tetemesen, hogy honunkfiai is darab idő óta lelketlenségben tespedtek, izlés, művészet elő nem haladott, nemzeti nyelv 's literatura parlagon hevert, és hogy egyben mindent befoglaljunk, a' mindeneket éltető 's melengető honszeretet felette gyengén és gyéren mutatkozott. Hogy ezen nemzeti életünkbe mélyen belevágó állítmány igaz volta felől annál jobban meggyőződjünk, lássuk, minő derék hajlomások vannak a' nőnemi szellemben; mellyek gyöngéd nevelési rendszer által illőleg kifejtetve, milly jótékony hatással vannak a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

(Folytatása következik.)

Heténi János.

A' mohilok' gyöngye.

(Vége).

IV.

És ugy lön. A' két hős közelgett a' Szádóo' pompás sátora elébe: fénylő virághintett szőnyegeken foglalának helyet, 's Moradevi, a' Szádóo' mátkája, felhajtá karjának ezüst fátyol lepleit: a' kelet' bőség-szaruját fordítá a' szőnyegekre, a' lakomázó férfiak' elébe. E' közben Szádóo' csapatjából hat ifju vált ki: lecsatolták mellvasaikat, 's könnyű életlen lándsákat vőnek elő, 's nyulánk ménekre ültek: egy lobogót emelt fel Irrunkoval, 's az általellenben nyuló hosszu táborból egy ifju lovag robbant elő, a' sivatag' homokja, mint sárga fátyol vonult utána. A' csata-téren termett: és Irrunkoval ujra intett a' lobogóval, 's jött egy másik, 's igy tovább, mig hatan voltak, 's a' szám hasonló: könnyű 's bájos volt a' vidám harczjáték, 's az arczokon a' kedvtöltés' öröme lengett: lándsák törettek 's röpültek szemközt; az életlen kardok villogtak: 's a' szép Moradevi' szemei az élénk férfias játéknak viszonyait 's fordulatit élvezék.

Az Irrunkoval' táborából a' csata-játék után 12 bajadér lépett elő: szépek voltak ezek, mint a' Devádhárik, vagy bölcs leányok; aranytól csillogott a' bágyadt violaszín szövet, melly deréktól bokáig folyt le könnyü szellős redőkben, 's a' fátyol, melly mivészi hajlatokban simult kebleikre 's vállaikra, átlátszó volt mint a' tavaszi köd, 's fényes mint a' szirtek' jege.

Kört képeztek ezek közel a' magas lakomázókhoz: gyöngéd ajkaik megnyiltak, 's a' legédesebb dal özönlött kebleikből; egy bájos Buszunt vagy tavaszi ének volt ez, mellyet egy zajos Megh vagy a' Manzun' fellegéneke követe: 's a' férfiak' vad keble enyhült, 's a' harcz' fiainak könnyek lopództak szemeikbe.

Az ének végződvén, lenge tánczra emelkedtek a' bájos hölgyek: állásaik elragadók valának, 's fátyolaiknak tünde forgatása, 's lábacskáik' szellemi léptei egy szemlét nyujtának, melly a' visnu' mennyét varázslá a' puszta' homokjára.

A' nap' rubintja a' homok' tengerében fürdött már, mikor az ünnepélynek vége lőn: 's Irrunkoval sátorába tért vissza a' nap' örömeivel megelégedetten, 's egy szívvel, melly bámultában, 's szerelmében túl özönlött: mert szemei ma pillanták meg legelőször a' mohilok' gyöngyét, a' szép Moradevit — kit láttatlan jegyzett volt el atyja, számára.

Másnap Irrunkoval vendéglé meg Szádóot: 's a' mi pompa és fény, öröm és zaj: táborába költözött, hogy kincseinek varázsfénye a' mohilok' gyöngyét elvakítsa, 's szemeinek sugárit Szádóotól Irrunkoválra fordítsa: de a' szép Moradevinek csak egy tárgyra voltak szemei, 's ez a' puszták' arszlánja volt, Szádóo, Pugul' örököse.

V.

Feltünt végre a' 3dik nap, a' veszélyterhes, melly életet 's halált rejtett kebelében, 's a' szíveket remény 's iszonyodás közt hánykodtatta; 's a' kedélyek' harcza az arczok' halványságán tükrözé magát. Csak három tartá meg a' kevély önbizodalom' fris szinezetét: a' Moradevié, a' Szádóoé, 's az Irrunkovalé; 's a' két utóbbinak vonásain élénk harczvágy ragyogott. Végre hosszú kürtök rivaltak meg.

A' csatatér a' két tábor közti ür volt. Balra az Irrunkoval' seregei egy hosszu falat képeztek, mellynek aczéljában a' nap' sugárai csillámlottak: a' fegyverek, festői gulákba voltak összeállítva, csak 30 ifju tartá meg azokat kezei közt.

Jobbra a' Szádóo' 30 bajnoka állott, mindegyik fegyveresen, a' kedvelt szirohi csüggött oldalaikon, vagy a' hosszu kétélű kanda; néhánynak Kundiban készült lőfegyver volt kezében, gazdagon gyöngyházzal elhintve.

Mind a' két csapat' férfiai közül többeknek rhinoceros bőrpaizs lógott karján, szeszélyes állatok' rajzával ékesítve, 's ezüsttel kiverve.

Szemben a' küzdhomokkal egy sátor emelkedett, mellynek arany kárpitjai felvoltak göngyölve, 's festett magas oszlopai alatt tábori széken ült Moradevi: tagjain czitromszin szövet folyt le a' kelet' gyöngyeivel terhelve, 's fátyola olly lenge 's átlátszó volt, hogy termete' felső részének bájjal teljes idomait vonalról vonalra láttatá. Szádóo állott mellette, sisak fejében, 's arany vért mellén; közel hozzá csataménét két szerecsen szolga tartá.

Irrunkoval a' térnek tulsó végén foglala helyet, talpig fegyverben, 's karját lovának bibor nyergére nyugasztá, mig szemei, felső-

ségi tekintettel kémleltek a' Moradevi' szép alakján.

A' kürt rivalt újra: 's előugratott Jeytonga a' Pahóo nemzetségből, Szádóo' rokona: Joda Chohán az Irrunkovál' seregeinek vezére, száguldott elő, urának intésére, hogy a' kevély Jeytongával megmérkőzzék.

Kétélű fegyerekkel vívtak; midőn azokat két kézzel emelték magasra, kantárjaik röpültek, de a' mének bár szabadon, műértőleg látszottak uraiknak csatájába részt venni. Jeytonga derék bajnok volt, de kisded, és könnyű alkatú, mig ellenének a' vad Chohánnak óriási teste, mint egy oszlop, nyúlt fel a' nyeregből. A' csata hosszú volt és kétséges; végre Jeytonga, kandáját markolatig merítette az óriás' keblébe, 's ez ordítva bukott ki nyergéből; lova harsányul nyerítve, emelte föl fejét; 's röpült a' mérhetlen homok-tengerbe.

A' viadal után hét Mundore, hét Pugul vívott, változó szerencsével: ezeket 10 és 10 követé: Jeytonga újra lovon ült, 's ezen utóbbi csatában élénk részt vön; dühöngve rontott be az Irrunkovál' hősei közé, 's mindegyikkel egyenként bajt vívott, mig a' küzdésben felhevülve, úgy szólván egyedül űzte tova támadóit.

8 Mundore 's 6 Pugul hevert a' homokon.

Szádóo közeledett Moradevihez; 's szívéhez szorítá hölgyét, mintegy erőt akarván szívni öleléséből, 's felülvén csataménjére, összeütközött Irrunkovállal; egy negyed óráig vívtak, a' nélkül hogy egyik vagy másik sebet kapna. Irrunkovál lankadni kezdett: 's Szádóo leereszté fegyverét, mintegy pihenő üdőt engedvén ellenségének.

Mig Irrunkovál lovat cserélt, 's a' nehéz kanda helyett a' könnyü szitorit övedzé oldalához: addig Szádóo Moradevihez sietett újra, ki őt a' legnyájasabban fogadá, egekig magasztalván vitézségét, 's biztatván őt: „Eredj! röpülj a' csatára Szádóo! kiált fel Moradevi: szivem nyugodtan ver! mert a' tiéd vagyok ha győzendsz, 's a' tiéd, ha az Irrunkovál' fegyvere találja meg ösvényét szivednek. Tanúja leszek hős tetteidnek, 's lelkem röpesni fog, mikor könnyü kardodat látom csillogni az Irrunkovál' feje felett: — ha a' sors úgy akarja, hogy e' csatából vissza ne térj: légy nyugodt Szádóo! soha sem fogja Moradevi Irrunkovált követni, soha sem foglal

palankinjában helyet: Moradevi meg fog halni éretted, miként éretted él egyedül."

Szádóonak lelke nőtt, 's ő a' csatába rohant: néhány percz mulva találkoztak. — „Szádóo! kiált fel Irrunkovál hirtelen állítva meg nyerítő ménjét: a' vég csata ez! — legyen az első vágás a' tiéd, 's ez egy új bizonyítványa annak, hogy benned nemes ellenséget becsülök."

„Nem úgy, Irrunkovál, mond Szádóo hasonlóul megállítva lovát: te a' nagylelküségnek annyi szép példáját adtad már, hogy most rajtam a' sor, a' Mundore' nemes örökösének az első csapást engedni!"

Így váltottak ők a' halál-csata előtt udvarias szavakat, 's erő- 's nagylelküséggel teljes lovagi szellemben igyekeztek figyelmet 's tiszteletet mutatni egymás iránt. Végre Irrunkovál engedett, megereszté ménjének kantárát, 's mint villám olly gyorsan nyargalá a' csata' terét körül; sisakjának gombjából szénfekete ló-sörény lógott le, 's vonult mint villám-terhes felleg utána, mig félig meztelen karja magasan emelte fel kardját feje felett.

Szádóo ellenkező irányban száguldott, mig végre összecsaptak: Szádóonak kardja az Irrunkovál' meztelen nyakának volt irányozva: mig amannak fegyvere, egyenesen a' Szádóo' fejét fenyegette.

Moradevinek szíve dobogott: üléséből fölemelkedett; balkarja a' szék' párkányát szorítá görcsösen, jobb kezével szemét árnyékolá, hogy a' ragyogó napfényben a' csatázókat jobban kivehesse. Arcza elhalaványodott, 's mikor az Irrunkovál' kardját látta védhetetlen erővel a' Szádóo' fejére lecsapni, úgy tetszett, mintha termete összeroskadna: de megkeményíté magát a' mohilok' gyöngye; mert őt az Irrunkovál' vasa meg nem foszthatá a' puszták' arszlánjától: hiszen életben mint halálban követendő vala azt, kit szíve választott.

VI.

A' csapás mindkét részről megtörtént, 's a' hősök ugyanazon perczben omlottak le lovaikról.

Moradevi mint szobor állott: ajkai összeszorítva, szemei meredten nyugodtak a' csata' helyén: arcza halvány volt mint a' vizi liliom, vagy őszi hold.

Szádóonak férfiui kebléből az örök szellem

visnu' egébe emelkedett fel, hol Krisna és Szilszál laktak, 's hol ősei a' hatalmasok víltak sátrakat ki magoknak vitéz és nagylelkü tettekkel, mellyekkel a' hindu évkönyvek telvék, mint a' lép mézzel, mellyet a' szorgos méh gyüjtött belé.

De Irrunkovál élt: a' Szádóo' szirohija lapjára fordult, 's a' hatalmas csapás őt csak elkábította; ha azon kardnak, mellynek neve villám volt, élével érte volna őt, ő nem élne.

A' viadalnak vége volt: 's Moradevit az Irrunkovál' kardja özvegygyé tette. Szűz és nő; özvegy és menyasszony volt ő egyszerre: 's a' bánat' tengere zajával csapott fel ifju szivébe, mellyből az életvágy, 's minden a' mi vonsz a' léthez, a' Szádóo' lelkével röpült el.

De Moradevi maradott ő! a' mohilok' fájdalma sötét volt, de nem gyáva: nem a' kín' gyöngyeiben ragyogott az, azon szempárban, mellynek sugárai a' kelet' leghősebb két ifját küldék szembe a' halállal: a' fájdalom szive' magvában volt, 's lelkében fészkelt.

Irrunkovál felegyenesedett, 's ingadozó léptekkel közeledett a' nemes hölgyhöz: arczában szerelem 's remény derültek; küzdésben egy nemével a' megszégyenülésnek, 's remegésnek: melly alatt szive, mint előtte egészen új érzet alatt, összefacsarodott.

Moradevi intett kezével, 's Irrunkovál Mundore' örököse, kinek szemölde' mozditása halált osztott 's éltet adott, megállott, mint egy halálra-itélt, 's jó aczélját, a' hajlékony szihorit, mellynek neve kaimán volt, tevé le a' kevély hölgy' lábaihoz; ki mint istenné állott előtte; ajkain a' születendő szó, szemeiben a' vész.

A' jelenet borzasztó volt; a' tágas sivatag' szélein a' kelő vihar sötét fellegeket teríte széllel, mellyeknek szakadozó kárpitjait, villám-ár futosta keresztül, átrázván tompa morgását a' puszta' síkjain.

A' két csapat nyugodtan állott közel a' küzdhelyhez, mellynek térében halottak 's haldoklók hevertek; 's az ajkak zárva voltak, 's a' szavakat a' várakozás' varázsa tartá zablán.

VII.

„Egy kardot ide!!“ — — kiált fel Moradevi: 's a' kardot előhozták.

Moradevi egy kevély tekintetet vetett Irrunkoválra: a' tekintet mindent kimondott: Irrunkovál itéletét olvasta abban, 's feje keblére hanyatlott. — Kinos szünet lön: — Moradevinek ujjai végig futották az odanyujtott kardnak élét: 's ő jobbjával magasra emelte azt, mig bal karját a' szék' karzatára fekteté.

A' kard szárnyra kelt — 's mint villám csapott le: Moradevinek harmat-gyöngéd karja a' földön hevert, 's a' kisustorgó vér szőnyeget teríte alája.

Vonásai nyugodtak maradtak, mint a' csendes holdé, 's fönségesek mint a' nap' csillagzatáé. Félre veté a' kardot, 's lehajolván felvevé karját, 's egy agg vitéznek nyujtá azt, ki némán 's kábultan tekintett rá. „Uddi-Szing!“ monda nyugodtan, 's a' fájdalomnak semmi vonaglása nem látszott vonásain: „Vedd e' kart! 's vidd el azt Raningdeonak, a' puszták' arszlánja, az isteni Szádóo' atyjának: 's mondd neki: hogy illyen volt leánya!“

Ekkor csonka karját kötteté be, 's a' szent Ganges' vizéből hozatott maga elébe, mellyet a' Devádhárik arany serlegekbe vittenek magokkal: megmaradott kezére önte abból, 's könnyeden áztatá meg arczát. Parancsára a' csata' helyén, hol Szádóo rogyott le lováról, máglya emeltetett, 's arra helyezék fel a' Szádóo' testét, kit Irrunkovál vett vállára, 's vitt oda; keblére tisztelete' jeléül a' Mundore' örököse bőrpaizsát tevé, 's mellére kardját a' kaimánt helyzé.

Moradevi egy szövétneket gyujtott meg: 's halk léptekkel közelgett a' máglya felé: mindenki borzadott, 's az Irrunkovál' kebléből a' régen abba zárt gyötrelem kín-hangokat szállata fel.

Moradevi még egyszer körültekintett, 's kincseit parancsolá a' két sereg közt elosztani: ekkor a' máglyára lépett fel. Leereszkedett férjéhez: megmaradott karjával a' mágla' gyulékony anyagjának oszta lángot, 's elvetvén azt, férjét ölelte hasadt szivéhez, 's végig nyúlt el Szádóo mellett a' máglyán, mint menyasszonyi ágyban. A' bámuló sokaság némán, merevülten 's elvarázsolva szegezte ezer szemeit Moradevire.

A' láng magasra csapott fel, 's átrecsegte a' száradt sudarokat, 's a' zsir-nedvedéket, melly azokat körözé. Szádóo 's Moradevi pillanatig lángfényben látszottak. Egy hang, egy sikoltás nem röppent el a' hősné' ajkairól, 's a' távol tornyozó vihar diadal-lövéseit bömbölé a' fellegekből alá!

Néhány percz mulva lenge hamugyürükbe kapta fel a' közelgő vésznek lehellete Moradevinek gyöngéd tagjait, 's a' Visnu' egébe költözött fel a' mohilok' gyöngye.

Jósika Miklós.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

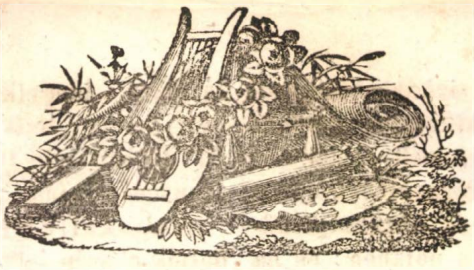

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 23. 1837.** **42. szám.**

Tartalom: Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére. Folytatás (*Hetényi János*), 657. sz. — Fanarotti Julia. Olasz novella (*V — r.*) 667. sz. — Magyar játékszíni krónika (***** és *V.*), 671. szelet.

A' szépnem' gyöngéd kezei képzik az embert, 's mi a' bölcsőtől fogva sirunkig hűséges tanitványaik, hozzájuk szabjuk magunkat.

Wesselényi.

Nőnembeliek'
neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

—

(Folytatás.)

Ha felebb állitottuk, hogy vannak a' nőnembelieknek három eredeti hajlomásaik, mellyek természeti állapotban ugyan és szükségkép soha sem; de fonák nevelés által nagy hibákká, sőt vétkekké fajulnak el; most már állítjuk azt is, hogy vannak a' nőnemnek olly jeles hajlomásai is, mellyek gondos nevelés által mivelve, nagy és hatékony erényekké lesznek. Bátran elmondhatjuk, hogy a' némberek az illendő' és szép' átlátására különös finom tapintatot nyervén a' természettől, ez által a' szép lélek' minden vonalmira kedvező hajlomást nyertek ezen hozzájok korán sem mostoha anyától. Könnyen széplelkűekké képezhetik tehát magokat, csak akarják. Három alapsajátságnak kell kellemesen vegyűlni a' szép lélekben; úgymint: érzelem-finomságnak, szellemi éles tapintatnak, és erényi képességnek. Mind e' három nagy mértékben feltaláltatik minden még el nem romlott némberben.

A' szépnem' érzelmi finomságának tanújele elsőben a' nagy illedelemérzet, melly őt jókor figyelmessé teszi még apróságokra is, mellyek az illendőséggel kapcsolatban vannak. Ez nem csak a' divat' kisszerű szabályainak hódol, hanem még el nem romlott állapotjában is élesen meg tudja különböztetni a' tetszőt a' nem tetszőtől, illedelmest az illedelmetlentől. Midőn kis fiúk kezöket, ruháikat gondatlanúl elszennyezik, nyers lármát ütnek, korlátlan dulakodást visznek végbe; leánykák ezt ritkábban teszik, 's természeti és senkitől nem tanult illendőséget nyilvánítnak állásban, ülésben, szólásban, hallgatásban, kérdésben, felelésben, kérésben, adásban, elvevésben vagy mellőzésben.

Igaz, hogy ezt nekik könnyebb is tenni természeti gyöngeségöknél fogva, mint erősb fiúknak; mert testalkatok ezekénél finomabb, hajlékonyabb és érzékenyebb lévén, azon nagy befolyásnál fogva, mellyet a' test gyakorol a' szellemre, az akarat is engedelmesb és könnyebben hódol az illendőség' törvényeinek. Innen van, hogy azon szép sajátság is, mellyet erényőrzőnek szokás

nevezni, a' szemérmesség, inkább lakik nőkebelben mint férfiaknál; kiknek az különös bájt ad, és olly lelki erőt, melly ledér férfiakat is sokszor képes lefegyverzeni. Meg is kivánják a' szűzességet 's házassági hűséget a' legvadabb népek is nőikben; és ha Steeb' — III. 1837. — bizonysága szerint, Chinában szokásban van az, hogy némelly anyák házassági kötés' alkalmával megigértetik leendő vőikkel azt, hogy mátkáiktól szoros hűséget nem kivánnak, sőt ezeknek előbbi szeretőikkel ollykori összejövetelét nem ellenzik; ha a' kalmukok Pallas' tanúsitása után, — Mongolische Völker I. 109. — vendégszeretet' jelének tartják nőikkel barátjaikat megkinálni; ez még sem azt teszi, hogy ezen népek mit sem adnak azon főerényre, melly egyedül határozza el a' némberek' erkölcsi becsét, hanem csak azt, hogy nekik különös fogalmaik vannak a' barátságról 's vendégszeretetről: mert egyébiránt itt is tiszteltetik a' házasságot egyedül boldogitó szemérmesség' szentsége. Legszentebb 's mellőzhetlen asszonyi erény a' tisztaság, mellyet a' ki semminek állit, az letépte magáról az emberiség' beljegyét, — tudjuk, barmoknál szemérem nincs: — és mikép viseltethetnék az egyéb erkölcsi tisztei iránt tisztelettel?

Érzelmi finomságra mutat a' nőnemben azon részvét is, melly ennek szivét különösen diszesiti; és szerencsétlenek 's szenvedők iránt szánakozóbbá teszi. Középkorban a' nőnembeliek' űzték leginkább az orvoslást; még ma is nem kizáró kiváltsága ez a' férfiaknak; és sok példát tudnánk előhozni, ha feleslegesnek nem itélnők; hogy a' melly megsebesedett hadi tisztek' kezeit vagy lábait az orvosok irgalom nélkül elakarták vágni, ezeket lelkesen részvevő felsőbb osztálybeli nők nem csak meggátolták, de amazok' örök hálájára, tökéletesen ki is gyógyitották. Kikből válnak a' legjobb betegőrök és szegény ápolók, ha irgalmas szivű nőkből nem? Ezek siratják meleg könnyekkel halottjaikat, midőn a' férfiak' szemei szárazok. Így akarja a' természet, és igaz mit Tacitus mond: Foeminis lugere honestum, viris meminisse. Oka ezen gyöngédségnek véleményünk szerint az: hogy a' nőnembeliek többet szenvedvén a' férfiaknál, képzelődésök elevenebben megillettetik a' nyomor' látására. Idegeik finomabbak levén miéinknél, jobban érzik a' sajnos helyzetet mint mi; jobban bele tudják magokat gondolni a' szenvedők' kinos állapotjába mint a' férfiak.

A' szellemi éles tapintatot mondottuk a' szép lelkek' második alapjának. Ebben is elsősége van felettünk a' szépnemnek. Férfiak' értelme létszeresen ugyan nem különbözik ezétől; de emezek belátásának még is egészen más sajátságai 's mondhatni, elsőbbségei vannak. Azt mondja egy nagy lélektudós: nők hamarabb 's finomabban különböztetik a' tárgyakat, mint férfiak. Mit ezeknek hideg ész mond meg, azt amazoknak megjelenti ösztönszerűleg az érzelem. Szellemök' finom tapintata ott is helyesen itéltet velök, a' hol itéletöknek semmi vagy rosz okát tudják adni, és ezen finomság feszülten tartja figyelmöket a' legkisebb dolgokra és viszonyokra is, mellyektől sok függ az itélet' helyességére nézve. Úgy van, ha nekünk szemlélődő, nagyszerű, mindent átölelő, egyesítő értelmünk van: a' némbereknek van részleteket felfogó, álokoskodások, iskolai fonákságok által el nem romlott, természeti józan értelmök, melly ki van ugyan téve az ábrándnak 's hiuság' veszélyeinek, még jobban mint a' miénk, de még is úgy látszik, ezen practicus ész sokszor kisegéli a' férfiaknak rendszerekben, és cselkertekben elmerült theoreticus eszét, melylyekbe bonyolódva sokszor nem látják, mi orrok előtt áll; és mikor legtöbbet láttatnak magok előtt tudni, akkor tudnak legkevesebbet.

Némellyek ezt a' fiú-iskolák' hitványságának tulajdonitják. Akármitől van, áll ezen beljegy: mellyre talán sokat tesz az is, hogy a' nők' rendeltetése lévén a' huzamos benülés, és nyugalmasb élet, ebben szellemi tapintatjok úntalan élesedhetik, figyelmök magok' belsejére fordulhat: mit sokszor a' férfiaknak külső dolgokkal foglalkozó munkássága, ebből származó elszóródása, természetök' nagyobb hevessége, sok és különnemű ismereteik' tömege vagy épen meg nem enged, vagy pedig nehezit. De tapasztalt dolog az is, hogy leánykák tanithatóbbak mint fiúk, és engedékenyebbek; kikben az ész jóval hamarabb kifejtőzik: és ha emezek idő' jártával mélyebben behatnak a' tudományokba, itéletök erősb, eszök ren-

dezőbb, szóval nagyobb súlyú; amazoké harmoniásabb, finomabb, józanabb és természetesb.

Rousseau nem nagy becsűlője volt a' nőnemnek, mellyet eléggé kijelentett azzal, hogy az Emilje' ötödik könyvében lerajzolt némberi ideál inkább gúny, mint helyes rajzolat; még is megvallja, hogy a' nők' esze practicus lévén, hamarabb kitalálja a' czélra vezető eszközöket, mint a' férfiaké: és itélete szerint e' nagy bölcsnek az volna a' tökéletes értelem, melly elvekig is fel tudna emelkedni, — de a' mit némberek nem tudnak — és együtt részletszellemmel is bírna — de a' mire férfiak nem képesek. Nekünk nagyon tetszik az, a' mint egy angol nőnembeli — Misz Hanna More — beljegyzi a' némberi szellemet; mellyből az tetszik ki, hogy ezekben a' lélek' alsóbb tehetségei, minők: képzelődés, érzelem, izlés, gyorsabbak, élénkebbek; férfiaknál pedig a' szellemi fensőbb tehetségek, minők: itélet, okosság, erősbek. Innen a' némberek előtt nagyobb kedvességet találnak a' költészek; regényirók, kik agy' csodáit költenek, és az elmét mintegy angol kertbe vezetik; férfiak jobban szeretik a' nyomos irományokat, mellyek alapos ismereteket, összefüggő okoskodást nyilvánitnak.

Legsajátságosb beljegye a' szépléleknek az erényi képesség, és ez az, melly fénylik az el nem romlott némberekben, ezt kellene bölcs nevelésnek nagy gonddal mivelni, és kifejteni. Mi nem tartjuk azt, mit az ermenonvilli bölcs állit Emiljében, hogy némberek szellemi alapbeljegye, a' hódoltatásvágy — coquetterie — ez állitás párisi nőkről igaz lehet, de átaljában helytelen. Mi tehát fenék-anyagja a' nőnemi erkölcsnek? Véleményünk szerint a' szépités és szépre-törés. Kellemességet, diszitést lehel már gyermekjátékjok: és a' midőn fiúk mozgást keresnek, 's testgyakorlatot, csiga, lapta, szekerezés, szánkázás 's egyebek által; leánykák ollyasmit választnak játékúl, mi az említett gyökérhajlomásnak táplálékot ad, minők: tűkör, báb, 's többek: izlésök még nincs; de ennek előjelei már mutatkoznak, lesz idő, midőn magok lesznek magoknak bábjaik. Ezen sajátság ömlik el serdültebb leányokon is; ezek beszélgetésének legszeretettebb tárgyai az izlés' termékei: ezekről legnagyobb részvéttel beszélnek; sőt még nőkorokban is ezen szépitésvágy őket el nem hagyja, és boldog az olly férj, ki nejében élete' szépitőjét feltalálta.

Ezen lélektani észrevételünk, úgy hiszszük, nagy világot nyújt a' némbereknek szép lelkekké képezésében. Olly kincs ez, melly megérdemli, hogy a' legmélyebb elméktől felkerestessék, mert ettől függ az emberi nem' boldogsága. Úgy van: nem mondtunk sokat, mert látjuk, hogy férjeket nem annyira körülményeik' szigorúsága, mint nőik' durvasága tesz boldogtalanokká; kik sokszor ezekben házi ördögöt tekintenek. Ezen emberiség' ügye tehát az emberbarátok' figyelmét legnagyobb mértékben megérdemli. Nekünk, kik az emberi nyomort örömest kevesitenők, szép mező nyílik itt nézeteink' előterjesztésére.

A' szépet és ennek felfogására 's gyakorlására belénk emberekbe adatott képességet régen tanulmányunkká tettük: 's valljuk ezennel, húzamos vizsgálódásunk' eredményének lenni azt, hogy mindennek, mi bennünk emberekben derék, dicső, nemes és isteni, alapúl szolgál a' szép, mellynek állománya a' harmonia vagy egyezmény. Egészség, erény, igazság, vallás-szeretet mind szépség, mind egyezmény: betegség, erkölcstelenség, hamisság, vallástalanság, gyűlölség együl egyig rútság, egyezetlenség. Ezen philosophiai tételek' bebizonyitására itt hely nincs: itt tehát csak azt hozzuk elő, mi sajátlag czélunkra tartozik, hogy a' nőnem' szellemében fővonat lévén a' szépretörés, ezzel együtt hajlomást nyert erényre és vallásra; mellyek noha nem egyedül a' szép lelkekben lakoznak; de az is való, hogy igazi erény, igazi vallás szép érzelem nélkül nem volt, nem is lesz soha. A' ki a' vágyak' mérsékléséből folyó harmoniát, a' tiszta lelkek' soha viharra nem lázadó egét, a' nemes cselekedetekből származó belső édeni békét 's egyezményt érezni 's becsülni nem tudja, soha sem érik az meg az erényre; a' kit küllermészet' csoda szépsége meg nem hat, égi testek' nagyszerű óraműve fellengezésre nem ragad, ki a' mennyei gömbök' hangászatát nem hallja, az egyetem' rendét nem csodálja, ennek rejtényeit nem érti; soha sem avattatik az be a' vallás' szent helyébe; bár a' katekizmust vé-

gig tanulta is, és az iskolai hittudomány' minden szövevényeit elméjével eljárta is.

Izlés tehát és szép érzelem fő alapjai erénynek 's vallásnak: mellyekre minthogy a' szép nem nagyobb hajlomást nyert, e' talentumot nem jó volna rejtekbe tartani és emberiségünk' boldogitására, életünk' szépitésére, nem használni. Isteni nevelés által történik is gyakran jótékony impulsus erényes, vallásos nők által nagy lelkekre, kik boldogitói az emberi nemnek. Élesen látó bölcsek észrevették, hogy világhistóriai hősek együl egyig derék anyjoktól szívták be eredetileg azon elemet, melly éltök' lángja égvén, őket az erényre hevitette, isteni nagyra lelkesitette. A' boldogságos szűz' felséges és imádandó szellemének nem lett volna semmi befolyása a' gyermek Jézus' szellemi kiképezésére? hiszen ezt épen azon tisztaság, nyugalmas nagyság, kellemesség, vallásosság, jegyezték ki, mellyek szent anyjának erkölcsi kellemes vonalmai voltak! Illy hatással voltak más derék anyák is nagyra termett gyermekeikre: kik közül honi történeteinkből most csak Saroltát, Szilágyi Erzsébetet és Mária Teréziát említjük.

Erény és vallás' szent forrásának tehát a' mennyei fő nevelő a' nőkeblet választotta; a' szépség és szépités' ama' templomát, melly, ha illőleg felékesittetik, és rendeltetésére elkészittetik, gondos nevelés által, jótékonyan ihleti és hatja meg a' férfi' nyers szivét, és ezt minden nemesre, nagyra, dicsőre magosítja. Ott vannak 's ott voltak elejétől fogva lelkes, nagyra termett férfiak, hol lelkes és derék némberek diszlenek: akár természet, akár nevelés fejtse ki ezek' szellemi sajátságát. Míg Roma Lucrétiák, Virginiák, Cornéliák' bővébe volt: addig nem látott szűket Brútusokban, Scipiókban, Cátókban; de mihelyt Fulviák, Messalinák, Agrippinák tették a' többséget, legott Catilinák, Tiberiusok, Nerók szaporodtak: mert a' némberi méltóság elhanyatlott; és ha a' rómaiak' veszett erkölcsein, elfajultságán csodálkozunk, olvassuk meg Juvenált; ez hatodik satyrájában megfejti nekünk kielégitőleg e' nagy rejtvényt. Millyen a' fa, ollyan a' gyümölcs; és ha tudni akarjuk: minő fokon áll valamelly országban miveltség, izlés, közértelmesség, erkölcs, honszeretet, tekintsük meg a' nőnembeliek' helyzetét, szellemiségét; ebben bizonyos mérleget találunk mindig ohajtott czélunkra: melly soha nem csal, és mint jó napóra, mindig helyesen mutat.

A' german törzsök volt olly szerencsés, hogy benne már a' vadság' korszakában is derék nők termettek. Tacitus igen szép festeményt nyújt Germaniájában, — 17—20 fejezetekben; — mellynek részleteit olvasni érdekes. „A' nők — úgymond — szintolylyan ruhát viselnek nálok, mint a' férfiak: csakhogy amazok' karjai és mellök' környéke meztelenek, noha a' házasság közöttük szigorú; és tisztasági tekintetben legnagyobb dicséretet érdemelnek, kik szeméremmel körülövedzve, még nem romlottak el a' szinházak' cselei, és a' vigalmak' ingerei által. Olvasni, irni, sem férfiak, sem nők nem tudnak. Illy népes nemzetben feslettség 's házasságtörés felette ritka: ha illyesmi történik: ekkor a' férj megesett nőjének ruháját lehúzza, haját elnyíri, és rokonai' láttokra, kihajtván házából, minden útczán végig veri; hivtelenség nálok kegyelmet soha nem nyer; az illyet többé senki el nem veszi, legyen bár formás, fiatal és gazdag: mert ott vétkeket nevetni nem szokás, és nem nevezik közdivatnak, ha ki mást elcsábit, vagy elcsábittatik. Nagyobb erejök van itt a' jó szokásoknak, mint máshol a' jó törvényeknek. Mindenkit saját anyja szoptat; 's gyermekek' első táplálata koránt sem bizatik dajkákra vagy szolgálókra. Urat szolgától nem különböztet meg semmi nevelési kényelem; ugyan azon barmok közt, ugyan azon földön nevelkednek: míg kor a' szabadokat elválasztja, erény kijegyzi. Ifjak későn házasodnak, leányok' férjhez adásával sem sietnek."

Illy derék nők' bővében lévén Németország, kik szüzesség, erkölcsi szilárdság és házassági hűség' erényeivel díszlettek, itt jókor kifejtőzött a' lovagszellem, mellynek fővonása volt a' nőknek vallási tisztelete. Mikép szerelmes ifjú vágyai' tárgyát nem földinek, hanem emberinél nagyobbnak gondolja, és ennek legkisebb kivánságaiért a' legnagyobb áldozatokra is kész: illyen felmagasztalt fogalma volt a' középkori lovagságnak a' nőkről: midőn szokás volt minden jóra való nemes ifjúnak parancsoló hölgyet választani, és ezen kellemes szolgaságban sokáig megma-

radni. Ezen kor aranyideje volt a' nőnembelieknek; mert soha így semmi időben nem tiszteltettek. A' fegyverkezett el nem mulatta kardja' markolatát hölgye' kezei által megihlettetni; és az ütközetben ugyan ennek térdkötőivel övedezte körül karjait. Várostromlók és védők félbeszakasztották ellenségeskedéseiket, és egész táborok' vérszomja meghűlt addig, míg valamelly lovag hölgye' becsülete' védelmeért párviadalra kelt; ellenfelek ekkor kíváncsi nézőkké lettek. Sok lovag, hévszerelme' bebizonyitására, olly kemény hidegnek tette ki magát, hogy ennek kiállhatlansága miatt megdermedett.

Illyen volt a' középkor' galanteriája, melly még a' XVI-dik század' első felében is tarthatott; mert Brantom említi, hogy első Ferencz', francziák' királya', idejében egy fiatal hölgy, kinek bőbeszédű szeretője volt, őt két évig olly teljes hallgatásra birta, hogy sokan ezt különös kórság miatt megnémultnak lenni vélnék. Egy nap ezen hölgy dicsekedvén azzal, hogy még nem múltak el egészen a' regényes századok, és az olly idők, mellyekben a' titkok hiven őriztettek, nagy sokaság' jelenlétében ajánlkozott, hogy ő ezen némát egy szavával meggyógyítja; mellyet meg is tett, ezt mondván néki: szólj. Ugyan nincs-e — így szól Ronsseau — az illynemű szerelemben valami fenséges és hősszerű? Pythagorás' bölcsesége tehetett volna-e ennél többet? És mai időben létezik-e olly némber, ki számot tarthatna kedvese' részéről nem többre, csupán egy napi hallgatásra, bár ezért mindenét, mivel bir, ennek oda igérné?"

Status-életnek családi élet mindig mintája szokott lenni. Mi, meglehet, nevetjük a' rajos lovagokat; túlzásnak veszszük mit Abelárd tett Heloizzal, Petrarca Laurával, Dante Beatrixxel; de helyes-e, mit cselekszünk? meggondoljuk-e, hogy midőn mi ezeket gúny' tárgyaivá teszszük, nem ismerjük a' tiszta szerelmet, melly felette különbözik a' mai feslettségtől. Mai erkölcsök bolondságnak veszik az erénynek azon lelkesedését, melly hajdan legerősb indítmánya volt a' nemes érzelmeknek, 's áldozatokra kész honszeretetnek. Nincsenek boldogabb századok, mint midőn hős keblű nők uralkodnak férfiak' szivén erényeik által. Nem azt az udvariságot 's diszelgést értjük ezen, melly galanteria név alatt Franciaországban keletkezett, a' derék lovagszellem' kiholtával; mellynek elég nagy befolyása volt az úgy nevezett széplelkek' előhozására; melly Ninon de l' Enclos, Sevignè, Maintenon' előlülésök alatt, saját szint adott a' franczia literaturának, és a' melly által a' felsőbb rendűk' élete a' finomúlás' legfelsőbb pontjára csigáztatott; mi ezen álmiveltséget vissza nem kivánjuk, melly a' legszebb érzelmekkel játékot üzött: hanem olly nemű némberi hatást kivánunk, millyet találunk Róma' jobb századiban. Itt a' nők természeti birálói voltak a' férfiak' becsének, kikre vezérek, igazgatók, bölcsek egyiránt hallgattak: és jobbadán minden nagyobbszerű forradalmakra nők adtak alkalmat. Egy asszony' ügye hozta olly lázzadásba a' római szellemet, hogy a' büszke Tarquiniusok elűzettek; egy leányon esett sérelem vetett véget a' decemvirek' zsarnokságának, nők' kérelmére szabadúlt meg Roma Coriolan' ostromától.

Mert, hogy jól megértsük a' dolgot, képesek a' jól képzett nők honszeretetet lehelni férfikeblekbe, és nem csak egyes fénylő példákkal birunk e' részben, minők: d' Arc Johanna, d' Eon de Beaumont, — ki hiteles bizonyságok után — Federl' 339. — nemcsak úgy szolgált darab ideig, mint kapitány, hanem sok udvaroknál, úgy is, mint kormánysegéd, nagy dicsőséggel; kiről mután kitudódott is, hogy nőnembeli, sokan ezt nem hitték 's képtelennek tartották; — Zrínyi Ilona 's mások; hanem egész nemzetek' női felülmúltak sok nemzeteket a' honfias erényekben: mint például a' spártai nők, kiknek hős keble ismeretes, kik anyai szeretetöket alá tudták rendelni a' honszeretetnek, és tudjuk, hogy egy közülök illy szavakkal vált meg fiától: „E' paizszsal térj visza fiam! vagy pedig ezen, halva."

Minden kornak más más szelleme van; és mi már ma hiába ohajtanók vissza akar a' spártai, akar a' középkori hölgyeket; idő, körülmény megváltoztak, és nekünk korunkban kell tudnunk élni. Emberbarát tehát csupán azt ohajthatja, hogy a' túlzás kerültessék, és az, mi a' békéltető középben van, megtartassék. Túlzás volt az, hogy a' spártai nők férfiasan neveltettek, és a' mindennél többre becsülendő finom asszonyiság, a' ka-

tonás nevelés által rólok lekorholtatott; de szintollyan túlzás az is, melly a' förendű nőnembeliek' nevelésében még ma is mutatkozik; kiknek képezésében a' hon' érdeke legkisebb tekintetre nem méltatik, és a' melly rendszerben számtalan fonákságok lévén, ebből a' jelen nemzedék' elhanyatlása folyton foly. Ezen hibák' érintése, és egy czélszerű némberi nevelés' elveinek előterjesztése főiránya értekezésünknek.

(Folytatása következik.)

Heténvi János.

Fanarotti Julia.

Olasz novella.

Velenczében vagyunk, a' tengerből emelkedett Velenczében, a' tarka álarczos ünnepek', de egyszersmind a' könyek és fohászok', a' boszú' 's a' vér' városában.

Éjfél van, a' hold megvilágítja a' kevély kúpok' és tornyok' tág félkörét. San Marco 's a' della Salute ezüstből látszanak öntve; mór minaretek, szobrok és oszlopok élesen rajzolt árnyakat vetnek a' Márktér' mozaik-kövezetére. Minden csendes; halálnémaság uralkodik; minden alszik a' dogetól kezdve a' legszegényebb gondolásig. Csak a' tenger reng és forr, 's hulámait azon ezer csatornába űzi, mellyek a' várost átmetszik 's egyhangúlag ütköznek granitkorlátaikba.

Minden alszik — de nem: — a' Fanarotti pompás palota mögött egy ajtócska nyílik meg; egy gyöngéd alkatú fekete domino lép ki könnyű nyomokkal; mintha elárultatástól félne. Mint doboghat szíve! Nehezen lélekzik — és a' San Angelo utcza' szegletén gyorsan megfordulva, a' Márktér' hosszában, tömérdek oszlopzatának árnyéka alatt, titkosan suhan el mint egy rémalak.

Most a' domino elért a' dogepalotához 's megáll; a' legnagyobb küzdést látni belsejében, — remeg 's a' régi épület' egy oszlopához kell támaszkodnia; de hirtelen összeveszedi magát, előre lép, minden mozdulatán mutatkozó merészséggel — most a' Velenczén uralkodó oroszlán vészteljes torka előtt áll ... azon torok előtt, melly az árulást elfogadja 's érette kinzással 's halállal fizet.

Még egy habozási, félelmi pillanat 's az irás legördül, 's az oroszlán' érctörzsöke

mintegy nyögve hangzik utána. Hangjára ismét minden tagjában megreszket az álarczos, keze gépelymódon vissza akarja húzni a' papirost ... de későn! az oroszlán ragadva tartja zsákmányát, 's a' fekete domino tovább sikamlik, halállal szivében, — mert a' mit bevetett, föladás volt 's a' föladottra közvetlenül halálhozó.

Ezen álarczos egy fiatal nő vala; Fanarotti Julia; a' vádlott pedig: Orsini Benvenuto, tanácsbeli, hatvan éves; Velencze' gőgje, dicsősége.

De miért is esküdött meg vele az öreg úr? Miért szerete ezen húsz éves szépségbe? Miért hitt ezen égi vonatok' ártatlanságának? Miért fogadá el végtére atyai szeretettel fiatalsági barátjának, Tadolini Cesariónak, fiát Piemontból?....

Julia olly szép volt .... Cesario nem kevesebbé; szeretniök kelle egymást 's olasz szívökben vulkánként tátonga e' szerelem, kitörésével bünt és boszút szülő.

Bünt; — de nem volt-e Julia jó? Öreg férjének kedve 's kevélysége volt ő, mielőtt a' piemonti ifjat ismeré. De e' pillanat elhatározá sorsát. És minő sorsot! Nagy isten, mellyről a' lagunák' gyomra szólhat.

„Melly irtóztató kényszerités! — melly kin! Julia! istenném! soha sem vagyunk kémlő nélkül, 's még is úgy szeretném megmondani mennyire szeretlek! Szivem a' legédesb mámorban részeg. Ezen este meg kell egymást látnunk! Halljad! Bene mio!.... Ma este bál lesz Carulli tanácsnoknál....“

„Giesu Maria! ecco marito mio!“

„Addio, anima mia!“

„Addio, cor mio! speranza mia!..“

Szavaik elhangzottak a' márványboltozatban ... a' titkos lépcső' ajtaja gyorsan becsukaték, mert Orsini Benvenuto belépe a' nő' szobájába. Egy bizodalmas komorna álla őrt, 's Juliát jókor meginté határozott jel által.

* *

Egyike volt azon olasz éjszakáknak, millyent költők és festők választanak mivészetök' tárgyául.

Egy tündérileg világított palotában, mellynek falai legdrágább szőnyegekkel beaggatvák, kellemes hanga mellett tánczoltak a' legnemesb velenczeiek, vidám és komoly dominókba takarva.

Ott egy ablak' mélyében, gazdag bibor-leplek mögött, két szózat szerelmeskedék lassan egymással.

Egy gyönge nőszózat sugá:

„Holnap, kedves, megszabadítand bennünket a' tizek' tanácsa. Holnap az ólomfedél alatt ülend!"

‚Végre!' lehelé egy tompább szózat — ‚O povera mia!'

És — „Caro mio!" viszonzá a' másik, — 's vétkes ajkaik, a' csak most szidalmazók, bűncsókokat váltának.

De a' százszavú hangakar', a' mámoros sokaság' ujongása' 's minden titkolódások' daczára is az olly lassan mondott szavak viszhangzának egy másik fekete domino' füleiben, ki sötéten 's magába szállva állott a' lepel mellett. Szíve megrendült, szemei villámot szórtak az álarcz alól, már gyilkához is kapott, de mintegy megjózanodva, visszavonta kezét a' fegyvertől, keserüen nevete 's tovább sietett.

A' szerencsétlen öreg a' fekete dominóban kihallgatá az őrülteket, kik egy boldogtalan pillanatban szerencséjét elironták 's feje' ezüstét beszennyezék. Hisz a' szegény nem kivána tőlök többet, mint valamivel nagyobb gyöngédséget és nyugalmat, hogy kevés napjait átélhesse. Jó öreg! Azon czélból lested ki hitvesedet, hogy csöndes diadalt ülhess; azt gondolád, szerelemmel szóland rólad, — de milly iszonyú csalódás!...

Megtépett szívvel, a' kapott felfedezéstől kinzatva, égő 's szédelgő fejjel veté magát a' palota alatt reá várakozó gondolába. Kioltja a' lámpákat 's öszvehajtogattatja a' fényes szőnyegeket. Elhagyatja a' csatornát, melly gazdagon ékesített gondoláktól metszetik minden irányban keresztül, 's elér a' sötét lagunákra; az öregnek magányra 's hüs szelekre van szüksége, mellyek forró vérét meghűtsék.

A' gondolás engedelmeskedik, noha csodálkozva a' parancson. A' könnyű sajka repül a' habokon; már a' kék öböltől hatalmasan hintáltatik; a' hold felhőtlenül áll az égen 's lenéz a' kevély Velenczére, mellynek ezer világa visszatükröződik az öregnek szilárd szemében; a' távolból vigalomhangok riadoznak és bájoló hanga, — de az ő fülei nem hallják.

Sokáig állott az öreg mozdulatlanul, mint halott; de mikor a' san-marcoi mór ércz keze a' második éjjeli órát üté, ekkor mintegy villanyütéstől rázaték meg. Néma mozdulatára gyorsan visszafordult a' sajka; palotájához közel parancsolta a' megállást's bő köpönyegébe burkoltan kilépett, szerencsétlenségét átgondolva. Talán épen most vön rajta egy szörnyű gondolat hatalmat. —

Ezen órában sötét felhő vonult a' hold elé; tompán bőgött az adriai tenger, villámok csapkodtak, 's iszonyú zivatar tört ki Velencze 's ünnepélye fölé; de iszonyúbban háborgott egy öregnek keblében...

* *

Palotája' lépcsőin magasan állt az öreg, csodálkozva, hogy az inquisitio' szolgái még nem fogták meg, mert Julia' vigasztalatlan szavai egyre hangzának füleiben: „Holnap az ólomfedelek alatt van!"

Ekkor jéghidegen rendült meg szíve; könnyebben lélekzett föl; szilárd boszú-elszánás foglalta el. Megegyezett magával. Marcót, a' fiatal négert, kiáltá, ki mint gyermek, már rabszolga volt. Csak kevés szavat súga fülébe, és Marco — pokolragyogásu szemekkel, mellyek előtt az úr is visszaborzadt, — a' Carulli palotába rohant.

* *

Az ünnep még tartott; csakhogy csöndesebb lett; a' tánczok megszünték. Az iszonyu zivatar ott kün megháborítá az örömet; sok elmén hatalmat vön a' félelem. Julia 's Cesario tizszer elkezdék titkos mulatságokat, 's ugyan annyiszor félbe kellett, háboritás miatt, szakasztaniok. Most eltávoztak. Az ifju a' gondolához vezeté a' leányt.

Julia első ült be, 's fehér kezét Cesarionak nyujtá, ki forró szenvedélylyel függeszté reá pillantását 's a' lépcsőkön lefelé ment a' csatornának — midőn hirtelen .... egy nyögő hang .... Julia remeg .... tompa zaj, mint valami leeső testé .... vérrel kevert víz sustorog 's a' szép gondolára fecskendez .... Julia' fehér atlaczán marad nyoma, 's a' hulló test Cesarioé volt, kit ismeretlen kéz találá el. Senkit sem lehete azon pillanatban mellette látni, mikor leesett.

Hat erős legény küzdött a' zivatarháborította vizekkel szerencsésen 's a' gondola hamar elérte az orditó lagunákat. Julia kétségbeesve, félőrülten kiáltozá szeretőjét, Cesarioját .... de a' legények néma tanúi maradtak fájdalmának, kétségbeesésének.

Néhány lassan mondott szóra megállt

végtére a' sajka. Elején pedig olly valami emelkedék, melly a' villámok' fényénél óriási árnyat vete a' tengerre. Irtóztató kiáltás, olly kiáltás, mellyben semmi emberi nem volt többé, tört elő Julia' kebeléből; kétségbeesetten vergődött, de hasztalanúl törekvék a' hullámokba temetkezni.

Megismeré az öreget, azon gyöngéd, szerelmetes, jó öreget, az olly mélyen megsértettet, kinek fehér fejét kevés perczek előtt szeretőjének áldozatul igérte.

* *

Még néhány percz, és ezen öreg' intésére a' lagunák' vizei egy nehéz zsákot nyeltek el, mellynek erősen öszvefeszített körrajzai emberi test' idomait árulák el.... A' viz fölött halk nyögés lengett, mint egy érthetetlen név; azután lecsöndesültek a' lagunák, mert mint egy büvölés által egyszerre megszünt a' zivatar. Csak néha néha bizonyitá még a' fehér hab az erős mozgást.

* *

És reggel ezen bál után Orsini Benvenuto tanácsos még egyenesen álla palotáinak oszlopai alatt.

Ellenállás nélkül be hagyta magát fogni a' tizek' tanácsának szolgái által.

Senki sem adhata fölvilágositást a' szerencsétlen öreg' további sorsáról; de többé soha nem láttaték.

V — r.

Magyar játékszini krónika.

Nov. 9-kén Norma. Schodelné mint vendég. A' mai előadás még nagyobb tetszést nyert a' közönség előtt, mint az előbbeniek. A' színház tömve volt.

Nov. 10-d. Csalódások. Kisfaludy Károlytól.

Nov. 11-d. Notre dame i toronyőr. Regényes dráma hat képezetben. Hugo Victor után Birch-Pfeiffer Karolina. Ford. Fáncsy Lajos. A' darab kevés becsü, mint Birch-Pfeiffer' ferczeletei csaknem mind: de vannak helyei, mellyektől a' szini hatást nem lehet megtagadni, a' mi Hugo Victor' érdeme.

Nov. 12. Sevillai borbély. A' darabnak sok részeit el kellett hagyni néhány énekesek' rekedsége miatt. A' színház tele volt.

* * *

Nov. 13. A' párisi naplopó. Hasonlíthatatlanúl jobban adatott, mint először. Lendvayné (Józsi), kit az első játszáskor alig értettünk, ki igen elfogultnak, élettelennek látszék, most élénken, 's a' közönség' teljes elégedésére vitte szerepét; Telepy igen jól adá Bizot-ot, 's általában az egész játék szorgalmas 's összehangzó volt. — Mint halljuk, szándéka az igazgatóságnak a' naplopó' szerepét Egressy Gábor által is adatni, mit igen nagy figyelemmel várunk.

Nov. 14. Garabonczás diák.

Nov. 15. Zampa. Schodelné mint vendég.

Nov. 16. Angelo. Ezen előadásról is örömmel jelenthetjük, hogy sikerültebb volt az előbbinél. Laborfalvi Róza, ha még hagy is kivánni valót hátra Tisbe' szerepében; de egészben véve, kielégitőleg játszott, 's különösen jobban szerepe' vége felé, mint elején, melly mind a' mellett, hogy könnyűnek látszik, sok ügyességet 's átgondolást kiván. Lendvayné Bragadini Katalint nem csak jól, de az érthetetlenség' boszontó hibája nélkül adá, a' mit dicsérettel kell emlitenünk. Úgy tetszék azonban, mintha helyenként nem ugyan érzéshiányt, hanem kevesb érzést vettünk volna észre előadásában, mint millyet benne találni megszokva vagyunk. — Még egyet: a' közönségre nézve igen érdekes 's a' szinészetre nézve tanulságos volna, ha Laborfalvi 's Lendvayné szerepet cserélnének: a' szinmű semmi esetre el nem fogna esni 's talán Tisbe' szerepében azokat is kivive látnánk, miket még eddig fel nem találtunk. Szentpéteri (Angelo) több kifejezéssel, Lendvay (Rudolfo) nagyobb vigyázattal játszott mint előbb, 's ez utóbbinál kevesbszer hallottunk hamis hangokat, millyekkel néha az érzést 's indulatot kifejezni szokta. Az ének ma rosszúl ütött ki, mit igen lehet sajnálni; mert nagy ritkaság, hogy színjátszó egyszersmind énekes is legyen. Lendvay némelly kisebb körü dalokat igen kedvesen énekel: minek kilépni az erő' 's tehetség' határain 's a' dolgot mesterkéléssel vagy hanyaglással elrontani. Fáncsy' (Homodei) játékát igen tiszta 's kimértnek lehet mondani; de fulánkja hibázik: még ő mindig nem az a' rémületes ember, kinek a' tizek' tanácsa' poroszlójának lennie kell. Ennek kimutatására legtöbb alkalma, midőn a' komornát megijeszti; 's midőn Rudolfo' történetét elbeszéli, már kell valaminek hangjában lennie, mi őt a' szerelmes, elvakult Rudolfo előtt ugyan nem; de a' közönség előtt gyanússá teszi. Angelo-t Andselo-nak kell mondani, nem Andsélo-nak. A' „kegyed" ismét igen sürüen hallatott, holott a' magyar nyelv' természete minden efféle segédszavak' kihagyását gyakran megszenvedi. 'S már figyelmeztetők szinészeinket, hogy a' kegye-ddel gazdálkodjanak, 's helyette legalább gyakrabban az ön szócskával éljenek; mert p. o. micsoda sületlen beszéd ez a' podesta' nejétől: kegyed egy becstelen ember. A' kegy és becstelen-ség hogy' férnek össze komoly, tragicai nyelvben? Be kell-e hozni a' nyelvbe illy képtelenségeket, 's nem inkább, ha volnának is, kiirtani? micsoda chinai beszédek lesznek ezek: kegyed semmirekellő, kegyed kegyes, kegyed kegyetlen! (ez utóbbiak tréfának jók lehetnek) 'S még is van ember, kinek fejébe nem fér, hogy a' kegyed czim; 's ez nagy baj; de még bajosabb rajta segiteni.

V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Második félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállitva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

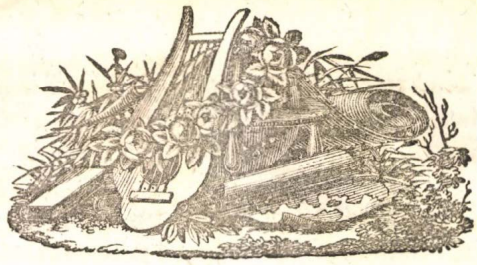

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 26. 1837.** **43. szám.**

Tartalom: Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére. Folytatás. *(Hetényi János)*, 673. sz. — Istenség. *(Orosházy)*, 681. sz. — Dubarry asszony Londonban, 682. sz. — Magyar játékszini krónika. *(V. és —ω—)*, 685. sz.

A' szépségnek nélkületek
Nincs módja, nincs alkalma,
Kegyistennék, csak tőletek
Jön ereje hatalma;

Ti benne felolvasztjátok
A' mi kemény 's mereven,
'S szépre, jóra indítjátok,
A' mi abban eleven.

Kisfaludy S.

Nőnembeliek'

neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

(Folytatás.)

Lássuk tehát elsőben is röviden a' mai nőnembeliek' divat-neveltetése' fonákságait, és azt, milly ellenkezetben áll az a' bölcs és philosophusi nevelés' modorjával. Földi létünk' alapja a' test, és ennek állandó egészsége. Mellőzhetlen érdek tehát némberek' nevelésében is a' test' ereje' épségben tartása; mert gyenge szüléktől gyenge magzatok származhatnak. Nőnembeli athletákat épen nem akarunk, de ollyakat sem, kik érzelgők 's szüntelen nyavalygók legyenek. Nemcsak férfiak, hanem leányok' testi nevelésében is fő iránynak kell lenni az erők' kifejtésének; a' kellemességekre ügyelésnek pedig csak mellékesnek. Ha e' kettő összeütközik, akkor kétségtelenül az utósót kell az elsőnek feláldozni. Mit ér az olly báb, mellynek elpuhult testében semmi erény, semmi önhatárzat, 's lelkesség nem lakozhatik? Az illyen puha lénytől puha férfiak születnek, kiknek a' hon semmi hasznát nem veheti és kik mind magoknak mind másnak terhére vannak. Illyen gyenge és árnyékba nőtt ivadékot hoz pedig elő a' mai fonák nevelés: melly a' testet semmi figyelemre nem méltatja, és azt gondolja, hogy az embertest hasonló a' csiga' házához, melly kemény és semmi ápolást nem kiván. Természeti állapotban ki is fejtőzik és megerősödik ez magától; de azon természet elleni helyzet, mellyben főrendűek' leányai nevelkednek, egészen más, és különös óvást tesz szükségessé.

Valóban, ha egy főrendű leánynevendék' elemi és divat-neveltetését megtekintjük, a' szánakozás' sohajtásinak kell kiszakadni keblünkből. A' külföldiskedő nevelés' ezen ártatlan áldozatja, kit anyjának kellene szorgalmasan nevelni, béres, és felületes tudományú francziánéra bizatik; ki minden üdvességet a' franczia nyelv' tanúltatásától vár. Ennek a' kis kinozottnak a' sok órát adó, és egymást nyomba felváltó táncz, rajz, szépiró, hang, nyelv 's egyéb mesterek' ki 's bejárása miatt alig lehet napjába fél órát pihenni. Ő méltán irígyelheti egy falusi leányka' boldogságát; mert a' midőn neki minden lépése 's motszanata birálat alá jön, alig állhat fel, alig lép-

het, alig szólhat, alig vehet lélekzetet; amaz futkoshat, játszhatik szabadon, és átadhatja magát kis ideig azon vidorságnak, melly ezen korúaknál olly természetes.

Mi nem akarjuk azt, mit Plato javal, hogy a' leányok egyforma testgyakorlatokban vegyenek részt a' fiúkkal; ezen nagy bölcs, mivel semmi külön családot nem akart, a' nőnembelieket erővel férfiakká akarta tenni; de ez, mint mondók, túlzás; nekünk tisztelni kell a' leányiságot; és a' nőnembeliek' eredeti sajátságait; mert a' még el nem romlott asszonyiság azon ideál, mellyet a' nőnem-képzőnek, szintúgy szeme előtt kell szüntelen tartani, mint művésznek a' művészet' remekeit. A' nőnem-nevelőnek tehát legfőbb feladata lévén az, mint kell a' testi erő és szellemiség, testi egészség és kellemesség' érdekeit egyesíteni, és egyiket a' másiknak, mig csak lehet, értetlenül fel nem áldozni; ő e' kettő közt olly közép útat választ, mellyen mindkét czélját eléri. Testét nevendékének házi foglalatosságok' gyakorlata, szükséges asszonyi munkák' teljesítésebeli ügyesség' megszerzése által erősíti; — e' tekintetben nekünk semmi olly eleget nem tesz, mint a' währingi leánynevelő intézet, — még főbb osztálybeli leánykákat is konyha, kert, tehenészet' kézimunkáiba bölcsen bele vezetvén; és nem mellőzvén a' szokott testgyakorlatokat is, minők: sétálás, és táncz; de nem ollyan táncz, melly a' szépség' 's egészség virágait letiporja, a' hölgyi szemérem' fátyolát letépi, és a' báj istennék' lenge seregét messze riasztja; hanem az olylyan, melly a' kellem, illedelem, és a' finom társasági élet' korláti közt tartózkodik.

Jól tudom, orr-fintoritással veszik a' főrendű leányokat divat szerint nevelők e' tanácsot, melly olly közrendűleg és polgárilag hangzik; de ezen urak gondolják meg, hogy a' legelső herczegnőnek is szintúgy szüksége van ép testre 's lélekre, mint a' legutolsó béresnének; már pedig józan lélek csupán egészséges testben lakhatik; főrendűnek is szintúgy kell érteni az asszonyi munkákhoz, mint akármelly polgárnénak; különben azon szomorító körülmények állnak elő, mellyeket a' Hitel' honfi keblű irója, mint a' nemzeti neveléstőli elhajlás' méltó büntetéseit megróv. Így elkerültetik az a' felette kedvetlen visszásság, mellyet már Rousseau szemére lobbantott az elfajult korabelieknek, melly abban áll, hogy ma rútúl elcseréltük a' nemi sajátságot, és szinte csoda, ha ki saját neméből való. Túl finomított rendűek közt milly ritkán lelhetni olly férfit, ki nőnemi sajátságokkal 's hibákkal rakva ne volna; és megfordítva. Igaz férfiság és asszonyiság milly ritka tünemények e' körben! milly ritkán láthatni olly divat szerint nevelt főrangú férfit, kiben puhaság, kisszerű gondolkozás, hiúság, kényelem, állhatlanság nem lakoznék; milly ritka madár az ollyfőrendű nő, kiben férfias praetensiók, férje' hivatali körébe bele avatkozás, tudóskodás, virtuozkórság 's több efféle ne találtatnék. E' nemű fonákságokat az említettem testi nevelés mind megorvosolja, és a' nőnembelieket igazi rendeltetésére, melly a' háztartás, vissza igazítván, a' háziság és othoniság' mondhatlan gyönyöreire fogékonyokká teszi, a' világ' hangja szerint alkatott mulatságokat velök megútáltatja; testöket számtalan bajoktól megőrzi, szóval, őket derék gyermekek' nevelésére alkalmasokká teszi.

Azonban felette igen félreértetném, ha ki azt gondolná, hogy én, a' testi hasznos gyakorlatok és háziság' barátja lévén, ellenszegűlök a' némberi fensőbb szellemiség' kifejtésének. Sőt inkább azon lélektani szellemboncolat, mellyet előre bocsátottam, ellenkezőre mutat. Nem akarom ugyan, hogy dámák könyveket irjanak, könyvbirálók legyenek, és, mint hajdan Franczia országban, még literaturában is tónt adni bátorkodjanak; de azt sem, hogy életök merő dajkaságban, főzésben, mosásban, varrásban folyjon le. Sőt inkább nincs bizonyosb, mint az, hogy a' főbb rendű leánykák' szellemi miveltsége békével megfér ezek leendő női kötelességeik' hív és pontos teljesítésivel, és ez azon nevelési ideál, mellyet meg kell közelíteni.

Ha az igazat ki kell mondani — 's miért ne a' haza és emberiség' legszentebb ügyében? — minden nevelési fonákság ebben az egy fő hibában központosíttatik, hogy mi, midőn fő 's közép rendű nőnembelit nevelünk, ennek szellemi képzésében a' szükséges arányt és egyensúlyt eltévesztjük 's mellőzzük: izlését mód nélkül kifejtjük, értelmi és erkölcsi képzésére pedig alig fordítunk némi kis szorgalmat. Ezen aránytalanságból aztán az lesz, hogy nőink közt igazán szép lelkeket, azaz aránylag kifejlett, értelmes, erényes, és finom érzelmű szíveket csak igen ritkán szem-

lélhetni. Hitelt felül múló azon áldozat és adó, mellyet mi a' divat-izlés' oltárára rakunk. Külsőkön csüggvén, a' belsőket feledjük: pedig bizonyos, hogy nem annyira testtel mint szellemmel vagyunk emberek. Ez azon ál és fatytyú miveltség, melly kiszorítván a' szellem- és szív-miveltséget, nem hogy jótékony volna, sőt felette káros és veszélyes, el annyira, hogy sok ifjakat a' házas élettől el idegenít. Ott, hol leányokat csupán csinosságra, rendszeretetre kellene szoktatni, azok divatkórokká, fényűzőkké tétetnek, anyjok' példája és nevelőik' felszinűsége által. A' divat' szabályai' pontos megtartása mellett feledik erkölcsi, polgári legszentebb kötelességeiket. 'S bárcsak aztán igaz izlésre fejlenének ki; de az a' fölületes mivelés, mellyet mutatnak, ennek nevét épen meg nem érdemli: ez kisszerű, gyermekes, sokszor nevetséges, bölcsek előtt megvetendő. Magas izlés az, melly az antikhoz legközelebb jár, melly nemesen egyszerű, nem ingatag, örök becsű értelmi, erkölcsi, magas miveltséggel kapcsolatban van, és a' millyet a' görög szobrászok' remek művein szemlélhetünk. Bár erre fejlenének ki förendű nőink, és voltakép éreznék ezt, hogy nekik természeti rendeltetésök az, hogy legyenek az igazi magas izlés' felszentelt papnéi; kik ápolják a' művészetet, ébreszszék ennek ügyvivőit, a' derék költészeket, remek festőket, lelkes szobrászokat, nemzeti hangászokat, és készítsenek a' népnek ollyan gyönyör-éleményt, mellynek alkalmával ez megnyissa szívét a' szelíd Musáknak, kellemeknek; vetkezze le állati durvaságát, és hódoljon a' szép érzelmeknek, mellyeknek hajnali derűje után szokott a' nemzeti polgárosított élet' szép napja feltámadni. Így tettek a' mivelt nemzetek magas izlésű női: Aspasia Athenében, Faustina Romában, Irene Bizanczban, Katalin Pétervárott, Pompadour Versailleban, Amalia Weimárban, sőt mit mondunk? Már a' durvának tartott középkorban felebb dicsért hölgyek ápolták a' művészetet; mert az olly édes énekű Minnesingerek, Provencálok, Troubadurok, lantosok pártfogókat találtak főbb rendű némberekben; minek aztán az a' hatása lett, hogy a' nemzeti nyelv ez által miveltetett, érzések szelidültek, tudományosságnak ajtó nyilt, és a' polgárodás elősegéltetett.

„Méltatlan vád ez, — így szólnak közbe a' divatnevelés' baráti — a' förendű leányok' mai neveltetése ellen; hiszen gyakoroltatik eléggé ezeknek nemcsak izlése, hanem értelme és erkölcse is; mi az elsőt nézi, tanúlnak többféle nyelvet, történetírást, mythologiát, földleirást, természettudományt; erkölcsi nevelésök sem mellőztetik; mert katekizmus, morál, előttök nem ismeretlen; nyitva áll nekik a' természet' csoda országa, mint erkölcsre tanító könyv; nyitva áll a' finom társaság, költészek' munkái, mellyekből élet-bölcsességet bő mértékben meríthetnek.“ Azon iskolai tón, árúlt Schlendrian, mellyel ezen dolgok többnyire relegált tanúlók, extisztek, elbocsátott gazda tisztek, megbukott kalmárok által, a' külföldiskedő gouvernantné' felvigyázata alatt, szív és szellem nélkül, eltaníttatnak, lélektani előismeretek, philosophusi lélek, előadásbeli ügyesség nélkül, a' divatizlési gyakorlatokkal már untig tele lévő elmébe tömetnek, nem hogy tenne valamit, mint a' tapasztalás mutatja, az értelmi 's erkölcsi fejtőzésre, sőt ennek sirja szokott lenni. Hiába, anyai nevelés, oktatás' hiát semmi a' világon ki nem pótolhatja. Anya téj, vagy ha ez nem is, legalább anyai oktatás itt mellőzhetlen. Külföldi külföldiskedőt nevel; ki előtt izetlen minden honi, ismeretlen a' honszeretet; melly pedig nem valami agyrém chimaera, hanem olly erény-koszorú, melly nélkül a' legtöbb nyelveket értő, legfinomabb izlésű, nagy világ' hangjával ismeretes nőt is igen sokra becsűlni nem lehet: sőt úgy nézni, mint parasita növényt, ki külföldiskedő, azaz honokhoz nem hív ifjakat seregeltet maga körött: mert felette igaz ama' régi szerzetes elv: Mulieres regunt mundum; és ama' franczia közmondat: Les hommes font les loix; et les femmes les moeurs.

Minő hatással vannak aztán ezen ferdén képzett némberi lények férfiakra? Előre képzelhetni, hogy felette károssal; mert ezek úgy szabják mindenben magokat földi bálványok' izléséhez, mint napórák a' naphoz. A' jelen galánt világban ezt nem tenni, megbocsáthatlan vétek volna: kivált midőn már Circe' paraszt világában is ezt tenni a' férfiak el nem mulatták.

Hiú, erkölcsi szilárd elvek nélkül szűkölködő, vallást elavult divatruhának tartó franczia philosophismussal, azaz felszinűségből, kétkedésből, finom állatiságból vegyitett ke-

verékkel ismeretes nevelőnék beadják jókor nevendékeiknek az édes mérget, a' savoir vivre-t, a' század' és kor' előítéleteit, gyönyörvágyait, erkölcstelenség' maximáit, nagy világ' gyönyörei után esengést; kinevettetik velök az erkölcsök' nemes egyszerűségét, a' családi és házi mulatságokat, a' nagy természet' éleményit, a' lármátlan élet' bájait. — Csodáljuk aztán, hogy imádóik is ezeknek elkerűlik ugyan a' feltűnő vétkeket, simák, udvarisok, fínomok, galántok; de pulyák, nagyszerű vállalatokra alkalmatlanok, gondolkozást és szigorú tanúlmányt kerűlök? Románokat, verseket, szindarabokat, almanachokat ugyan ezek is forgatnak; de már mi ezeken fölűl van, azt mind pedántságnak vélik; philosophiában Voltairenél tovább nem haladnak, és a' közhasznú ismeretekből csak azt sajátitják el, minek kellemes dámák' körében hasznát vehetni: szóval ollyanok, kik mindig kocsiban és pamlagon ülvén a' járást feledik, és a' darabos kövezeten majd minden lépéskor orrukra buknak.

A' szabadon fejtőzött nőnem mindenütt és minden korban mintája szokott lenni, bizonyos módosítással, a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségének. Ez olly fontos igazság, melly a' millyen ismeretlen 's annál fogva nem méltányolott volt eddig elé a' nemzet-nevelésben, szintolly méltó, hogy a' jelen irat által felvilágittassék, és nemzet-nevelési fő és alapelvvé tétessék. Matter, egy derék franczia iró, tíz ezer frankkal megjutalmazott pályairatában — Essais de l'influence des moeurs sur les loix et des loix sur les moeurs; — illy nemű kérdést tesz fel: „Ha valamelly nemzet, akárminémű viszontagság miatt, ollyan időkorba jut, mellyben szelleme elenyészni láttatik, midőn benne minden szakadás, békétlenség vagy pedig hanyagság; mikép kell az illyenbe ujra életet, erőt és egységet lehelni?“ Erre az említett iró ezt feleli: „Nem tudom. Nincs, ugymond gyógyszerem, egyetemi szabályom, mellyel népeket vissza vihetnék a' törvényre, és erényre, dicsőségre, és nagyságra: kivált olly elaggott nemzeteket, mellyek elfásulva lévén és apathiába merűlvén, úgy látszik pályájok' végére eljutottak. Nincs egyetemi politicai gyógyszer e' tekintetben.“

Mi nem mernénk illy kétségbe ejtő nyilatkozatot tenni ez ügyben, és nem hiszszük orvosolhatatlanoknak lenni a' nemzeti szellem' nyavalyáit. Csak ezen vállalatban ne éljünk palliativákkal, hanem gyökér gyógymóddal. Épen illyen módszer pedig a' némberi bölcs nevelés; mert bizonyos levén az, hogy az első és elemi neveléstől függ minden, az emberi lélek' elfogúlási nagy törvényénél fogva; szintolly bizonyos lévén az is, hogy elemi nevelést a' nőnem ad és adhat egyedűl; semmi kétség nincs 's nem lehet, hogy ha ez leigázott és barbar, kényúr és barbar férfiakat hoz elő; ha pedig kifejlett szellemiséggel bír, és mivelt, illyen férfiakkal gazdagítja a' nemzetet.

Ha a' régi történetirók is azt tették volna, mi a' mai történetirás' fő dicsősége, melly a' nemzetek' egyedes életét is méltányolja, nemcsak egyetemi viszontagságait tekinti; ha házi életéről is a' népeknek jegyzett volna fel sokat, bizonyost, érdekest: úgy semmi nem lenne könnyebb, mint a' felebb említett lélektani nagyszerű elv' adatokkali bebizonyitása. De mivel a' régibb historiographia ezt tenni elmulatta, segítsen rajtunk ennek testvére, az etnographia, mellyből némelly részleteket előhozni, úgy véljük, nem lesz érdektelen: noha előlegesen is, — a' priori — gondolhatjuk, hogy azon befolyás, mellyel a' némberek vannak a' férfiakra, kiket világra hoznak, elemileg nevelnek, kikkel holtigtartó szövetségre lépnek, kiket nem kisszerűleg kormányoznak, csekély és megvetendő nem lehet.

Kezdjük a' rómaiakon, kik elsők voltak a' világ' nemzetei közt, kik elismerték a' nőnembeli méltóságot. Tudjuk, és már felebb láttuk, hogy a' görögöknek nem volt a' nőnemről helyes fogalmuk; Spárta a' némbereket férfiakká sőt katonákká változtatta; Athene pedig és Corinthus úgy használta ezt, mint egyedűl gyönyör-eszközt vagy házibutort. Ellenben a' romai matrona épen nem volt házifogoly, mint a' görög nő; ez nem volt száműzve a' férfiak' társaságából; ő a' házi dolgokban korlátlan hatalommal birt, polgári jogai is nem kis súlyúk voltak. Honszeretet tehát a' római kebelben jókor felgerjedt, és a' köztársaság' évkönyvei olly hős tetteit jegyezték fel ennek, mellyek követő példáúl szolgálhatnak. Midőn Brennus a' várost elfoglalta, a' némberek ekkor ékszereiket feláldozták, csak hogy e' barbar győző' elmenetelét siettessék. Illynemű honfiság által lelkesíttettek a' cannaei veszedelemkor is; mellyért a' tanács őket azzal jutalmazta meg, hogy

halotti beszéd tartathassék matronák felett is, mellyek eddig csak férfi hősök felett szoktak tartatni. Szóval, a' római köztársaság' jobb századiban a' római nők példái voltak a' legszebb némberi erényeknek; mellyek Lucretiában, Clodiában, Claudiában 's egyebekben leginkább feltűnnek.

Róma' fiai is csak addig voltak szabadok, erényteljesek, míg a' nők szilárdul megmaradtak a' dicsőség' ösvényén. De mihelyt a' nevelést rabszolgákra bízták, magok pedig a' színházaknak éltek, hol Plautus és Accius' fajtalanságai adattak elő, mihelyt keleti fényűzésbe és bachánsi érzékiségbe merültek, mihelyt a' szép asszonyiságot levetkezték: legott Róma' ábrázatja is elváltozott, a' férfiság elenyészett, és a' legnemtelenebb zsarnokságnak ajtó nyílt.

(Folytatása következik.)

Hetényi János.

Istenség.

Örök boszúban leng az anyag felett
A' létemésztő rom' fene szelleme,
'S a' mit nagy ürben szült vajudva
A' nagy idő, letapodja kénye.

Ó rom! határtól borzadoz eszünk
Csüggedve hódol nagy temetőd' fokán,
'S a' biztató hit' szent reménye
Birtokod' alkonyatán eloszlik.

Mert a' jövendő' hamvai mink, a' mult
Évszázadoknak sírjain éldelünk,
'S a' földtekének táp-gyümölcsi
Ősi apák' porain tenyésznek.

Még is jövendő életet álmodik
Lelkünk, szilárdnak vallva az ingoványt
'S hat évezernek némasága
Győzni tudatlan e' méla álmon.

'S mi vagy te lélek? mennyei szikra-e?
Avvagy bolyongó láng az iszap felett,
Egy jobb világnak zsenge fénye,
Vagy jelenünk' bucsuzó sugára? —

A' síron innen „gondolok és vagyok"
Hát a' siron túl?! — Korcsa a' szűz világ'
'S a' vak homálynak, fattyu kétség,
Tömkeleged süket és szavatlan! —

Valót kerestem, vázat öleltetél,
Fényért könyörgtem, szürkületet nyerék;
Napot remélvén tőle, hittem
'S éjbe merült hitem' álsugára.

Eloltva a' láng, törve merész eszem;
A' szív nem ösmert tárgyak után nem ég;
Ki fogja e' remény-veszített
Éltet a' hantok alá kísérni?

Te életem' véd angyala, ó erény,
Derült 's borongó napjaim' istene,
Te eszköz és czél, pálya és díj,
Végtelen a' kihaló kebelben.

Te megjutalmazsz a' siron innen is,
'S a' nagy biráló túl a' siron te lészsz
'S ha álom a' menny a' hit' ajkán,
Te megadod nekem itt a' mennyet.

Orosházy.

Dubarry asszony Londonban. *)

Midőn mi egy reggel biztos családkörben szokás szerint thea mellett ülénk, egy csinos-öltözetű, meglehetősen magas és testes nőszemély lépett hozzánk a' terembe. Anyám fölkelt a' pamlagról, elébe ment 's őt grófnénak nevezte; én e' czimzeten nem kissé álmélkodám, mert az idegen növendég, külsejéről ítélve, inkább hasonlíta egy csinos és vaskos gyümölcsárusnéhoz, mintsem főrendű dámához. 'S ez Dubarry asszony volt. Én most szemem előtt látám azon hatalmas némbert, kinek egy Choiseul-t a' kormányról elkergetni, 's egy d'Aiguillonból elnökministert teremteni, csupa gyermekjáték volt; azon némbert, ki előtt egy Conde, egy Orleans, egy Conti herczeg egykor alázatosan hajtának térdet.

*) E' czikkely a' „Souvenirs d'un demi siecle par Touchard Lafosse" czimü igen érdekes munkából van közölve. A' lelkes iró tagja egy nagytekintetü franczia családnak, melly azon időben, mellyről a' jelen czikkely szól, Párisban 's Londonban kereskedőházzal bírt; a' szerző ugyanakkor, t. i. mindjárt a' franczia revolutió' kiütése után, Londonban vala anyjánál, ki a' szegény kivándorlott francziák iránt igen jóltevőnek mutatkozott.

Dubarry asszony ekkor 46 éves volt; a' szépség' vonalmai még nem enyésztek el piros, eleven arczáról; ez igen keveset látszott veszteni azon fényből, melly által egykor olly csábító vala. Csak szemei feküvének kissé mélyen, 's egy szakálka, melly egy ifjú hadnagynak is becsületére vált volna, barnítá a' „petits appartements" hős-asszonyának felső ajakát.

„Kedves Touchard! — szólt anyámhoz a' grófné — íme! Angliába menekszem gyémántimmal, mellyek' értéke legfölebb ha négy millió frankra terjed; ez minden, a' mi dús vagyonomból megmaradt. Mezei jószágimat elfoglalták a' hatalombitorlók, — még legkedvesebb luciennes-i mulatókastélyomat is, hol — — No's, mit tegyen az ember? türni kell a' gonosz szerencse' faggatásit; — alig van egy falat kenyerem; de hála az égnek! van philosophiám, — nagy philosophiám, kedves Touchard barátném. Én itt Londonban egy második emeletben kivánok szállást fogadni, 's elvárni, mig Clairfait, 's Beaulieu urak 's a' braunschweigi herczeg a' franczia lázadókat eszökre hozták."

„De ez még igen sok időbe kerülhet, nagyságos grófné! — jegyzé meg anyám.

„Távol legyen! néhány hónap alatt kellő rendbe lesz minden hozva — — De ugyan mondja meg ön nekem: kaphatni e' Londonban jó tejet?"

„Fölséges tejet, nagyságos asszony. — Szolgálhatok talán?"

„Szívesen fogadom. Mert tudja meg ön, én bizonyos ideig angol asszony kivánok lenni, 's így minden esetre theához kell magamat szoktatnom. — No's, miről beszéltünk csak előbb? — Igen, mondám önnek, hogy a' lázadók Franciaországban legfölebb öt vagy hat hónap alatt föl lesznek akasztva. — — Igaza van, kedves Touchardom, ez fölséges tej! — a' mint mondám, valamennyien föl lesznek akasztva. — Azt csak megengedi ön, hogy szelidebben nem bánhatni velök?"

„A' rendszabály kissé általánosnak látszik előttem — válaszolt anyám, mi közben a' grófnénak másodszor is theát tölte — legalább, nagyságos asszony, kegyelmért esedezném férjem 's idősb fiam' részére, kik jelenleg Párisban tartózkodnak."

„Ej, ez egészen más; ők nem sanscülotte-ok."

„Nem mernék kezeskedni, ha nagyságod tudniillik e' nevezet alatt „Sanscülotte" olly franczíákat ért, kik mindent elkövetnek, hogy Beaulieu és Clairfait uraknak Párisba visszatértöket megakadályozzák."

„Édes Touchárd — viszonzá Dubarry asszony, miközben szemeivel kissé hunyorgata — látom, ön is némileg a' párisi patriotákhoz szít."

„Sőt nagy mértékben szítok, nagyságos asszony — válaszolt anyám — ámde a' szónak jobb értelmében. Hogy ezt megbizonyítsam, a' nemesi és papi rendből több idevándorlott férfit segítek, csupán azért, mert francziák."

„Igen, igen, tudom, ön a' legnyájasabb 's emberszeretőbb asszony a' világon; önt nem győzték előttem magasztalni; — én is azért jövék, hogy ön emberbaráti készségét segélyül kérjem."

„Parancsoljon velem, nagyságos asszony!"

„Azt csak nem gondolja ön, hogy — jóllehet a' franczia zendülés által szerencsém végromlásra jutott, — ön' szivességét pénzbeli segedelmezésre kivánom használni; maradék-vagyonom biztosít az éhség ellen. — Hanem ön folyvást töltögeti nekem a' theát, pedig már négy findsával ittam."

„Ez azért van, nagyságos asszony, mivel a' kanálkát még nem tevé a' táczára; Angliában ez jelenti a' thea-ivók' vetoját." —

„A' miért kérni akarom kedves Touchard — — legyen nekem segélyül, hogy londoni szállásomat illőleg butorozhassam."

„Igen szívesen. — De engedjen egy kérdést tennem, grófné; nem hozta magával Angliába Zamorát, a' jó négert, kivel a' cancellár úr pompás státusköntösben ön' szobája' szőnyegén magát hengergetni szokta, hogy önnek kellemes és vidám álomból-ébredést szüljön?"

„A' ficzkónak sok jó tulajdonsága volt — válaszolt Dubarry asszony — de az emberi jogok fejét elferdíték 's a' sanscülottok belőle citoyent faragtak. Zamora néger, kivel én mint mopsz kutyámmal szoktam játszani, egyik város-osztály' biztossági tagjai közé lépett, midőn Párist elhagyám."

„Ez bizonyságul szolgál, hogy nem tanácsos az embert játékszerül használni."

„Ugy van! mopsz kutyám legalább soha

sem fogja magát egy sectio' elnökévé tenni akarni. — Én a' kis Vandeniver Gusztávval, néhai pénzváltóm' fiával jövék Angliába. Mondhatom, charmant ifjú; ő nagyértékü vagyonnal vándorlott ki, hogy itt egy főnemes' szerepét játszhassa."

„Ez igen veszedelmes játék, nagyságos asszony — megjegyzé anyám — a' dolgot könnyen valóságnak vehetik Párisban, 's egész családja e' miatt tönkre juthat."

„Ezt én is mondám a' kis Gusztávnak; de ő egyáltalában velem akart jőni; pedig legkisebb hasznát sem vehetem. E' napokban megbiztam, szerezzen nekem egy pamlagot 's négy karszéket, 's most már szegény azt sem tudja, hol áll a' feje. — Nemde kedves Touchard, ön szíves lesz e' dologban eljárni? — én három nap óta a' „fejér medve" czímü hôtelben lakom, hol méregdrágán kell mindent megfizetnem, 's még is csupa angol étkeket adnak előmbe, miket egy kapus' gyomra is alig emészthet meg."

Anyám megigérte, hogy másnap alkalmasabb szállásról 's butorokról is fog gondoskodni — 's szavát meg is tartá.

Magyar játékszíni krónika.

November' 18dikán: 1.) Vígjáték Eredeti vigjáték 1 felv. Irta Kisfaludy Károly. — 2.) A' gyámság. Vígjáték 2 felv. Gerle és Horn után németből fordítá Ecsedi Gyula, a' m. t. társaság' költségén.

Ismét egy elejtett darabját láttuk Kisfaludynak 's ha ez így megy, lassanként minden eredeti darabjaink lelépnek a' színről. Én ezt a' szorgalmatlan, figyelmetlen játszást nagy lelkiismeretlenségnek tartom színészeink' részéről, 's valami bűnös hidegségnek, mi azt fogja szülni, hogy színházunk a' németnek 's általában minden külföldinek örök alatt-valójává 's majmává lesz kárhoztatva. Minél kevesebb számuak színhatással biró eredeti darabjaink, annál inkább kellene ügyekezni azok' kitüntetésén. Mert végre is mi fog színházunknak charactert, érdeket, önállóságot, 's virágzást adhatni? az idegen jeles darabok mellett a' minél számosabb jó eredeti színmű, 's ez az, miben velünk a' szomszéd játékszín nem vetélkedhetnék; de ha a' könnyebb játszatu darabok is így adatnak, úgy alig fog valaki kedvet 's lelkesedést venni, hogy színre dolgozzék.

Kivételképen kell említenünk Telepyt és Kovácsnét; de egy két alsóbb szerep az egésznek életet 's összehangzást nem adhat.

A' Gyámság jobban ment, 's Megyeri Brand professort azon szerencsés felfogással adá, mellyel ő néha a' legsilányabb szerepet is kiemeli; Egressy nem roszúl adá Juliust, 's László Morgenstern Györgyöt részenként jól; de ennél itt többet kiván a' valószínüség: neki úgy kell fellépnie, úgy vinnie szerepét, fiatal épségének, erejének, sőt becsületességének is, de mellyel dicsekedni nem akar, érzetében; valami olly fesztelen délczegségnek kell elömölni magaviseletén, mi szerint elhigyük, hogy olly leány, mint Brand Emilia, belé szerethet. 'S ennek hiát érzettük László' játékában, noha azt, apróságokat kivéve, alig lehetne kimutatólag gáncsolni. Játéka nem annyira hibás, mint hiányos volt. E' szerepet először inkább Egressy játszhatta volna, vagy Lendvay; mert, midőn jó új darabot állítunk színpadra, azon kell lennünk, hogy hírre kaphasson: a' középszerű előadás, millyen volt a' mai, hamar feledést, 's részvétlenséget szül. — Kovácsné (Adlerhorstné) és Barthánė (Brand Emilia) szerepeiknek megfelelőleg játszottak; de Szentpétery (Brand Tamás) szokása ellen akadozott. A' minek hia ezen kivül még érezhető volt, az a' pontos, sebes, össze vágó előadás, mi illyen daraboknál okvetetlen megkivántatik.

Nov.' 19dikén: Lumpacivagabundus. Játék közben Barthának koszorút vetettek. Az ízlés különböző; de azt hiszszük, hogy midőn valakit Lumpaciban koszoruznak meg, ez csúfolódás inkább mint jutalom, az egész magyar színészetre épen úgy mint Barthára nézve. Ha ellenség ki akarna gúnyolni bennünket, nem tehetné azt sikeresebben, mint így. *V.*

Nov.' 20dikán: Párisi naplopó. — Színészeinknek azon csodálatos tulajdonuk van, hogy új színdarabokat rendszerint először adnak legjobban 's másodszor harmadszor roszabbúl. A' jelen daraboknak nem volt ugyan illy sorsa: de még is ehhez némileg hasonló. Az első előadás olly lankadt volt, hogy ki e' színmüvet olvasásból ismerte,

alig ismerhetett rá. A' második előadás meglehetősen jó volt 's hasonlatlanúl élénkebb mint az első. Benne Lendvayné megfelelt annak, mit tőle nem ok nélkül várni szoktunk; Szentpétery és Telepy felfogták szerepeik' lelkét és vissza is tudták adni 's a' művészethez értő hallgatók megelégedve hagyták el a' színházat. A' mai (harmadik) előadás már nem volt az, mi a' második. Lendvayné, kinek e' mai darabot vinnie kell, csak az utólsó felvonásban hasonlíta magához, hol csakugyan maga a' darab is jobban játszik. Az első felvonásokban valami hanyagság és elszeleskedés látszott játékán. A' szavak' könnyelmű elhadarásával azt bizonyítá, hogy ő azokban, miket mond, semmi egyéb fontosságot nem helyez, mint csupán azt, hogy el legyenek mondva, holott ezen szerep' sok mondataiban characterfestő és fontos dolgok vannak, mellyek kiemeltetést kivánnak. A' pajkosság, melly ezen szerepnek fő vonása, most ismét mint az első előadásban erő nélküli volt 's inkább leányi dévajságnak mint fiúi vásottságnak lehet nevezni. Azon egy pár helyen, hol Józsi nőtestvére' sorsán elérzékenyűl, női felsohajtásokat hallottunk, pedig ez Józsi' characterével nem egyez; az ő elérzékenyülésének némi haraggal és boszúval kell vegyülve lenni. Legjobb volt azon jelenés a' tábornokkal, midőn Józsi ennek megmondja, mit tenne ő, ha apja volna a' leánycsábítónak, és azon szemrehányó, félig gúnyoló jelenés Morin özvegygyel; ezekben Lendvayné bebizonyítá, hogy ő sokat bir és tud mihelyt akar, mihelyt a' dolgot nem veszi könnyen. Szentpétery is hanyagabban játszott, mint második előadáskor; csupán Telepy töltötte be helyét úgy mint első föllépteкor ezen szerepben. A' többiek' szerepei mindjárt jól vannak játszva, mihelyt el nem rontattak. Ezek nem viszik a' darabot, hanem csak segítik, 's ezek ellen nem igen lehet sok észrevétel. Habár kedvetlen dolog is, de ki kell mondanunk, hogy színészeinkben még igen nagy a' hanyagság (negligentia) és gondatlanság, 's némi fáradságot csak akkor látszanak magoknak venni, midőn először tanulnak meg valamit 's ha az egyszer sikerült, nem gondolnak vele többé sokat, azt vélik, hogy az magától is fog menni. Ki azt hiszi, hogy a' színészetet csak úgy jó szerencsére lehet űzni és a' szerepeket egyszer mindenkorra betanulhatni, annak nincs fogalma azon eszközökről, mellyek e' nehéz pályán tökélyhez vezetnek. Színészeink bebizonyíták azt már többször, hogy tudnak, de azt nem igen bizonyítgatják, hogy akarnak is; a' mi végtére nem csak színészi vétek leszen, hanem nemzeti is azon fölül, mert szorgalmatlanságnak intézetet állítani nem igen akarhattak azon hazafiak, kik a' pesti magyar színháznak létet adtak. Ezen észrevételeket nem volt szükség épen ma elmondani, hol Lendvayné és Szentpétery (két szorgalmasabb színészünk) viszik a' fő szerepeket, de egyszer már kellett mondani 's alkalmat rá a' mai darab is nyujta.

—ω—

JELENTÉS

AZ

ATHENAEUM ÉS FIGYELMEZŐ'

folytatása iránt.

Jelentjük előlegesen, hogy az ATHENAEUM és FIGYELMEZŐ, mostani alakjában, a' jövő évre is folytattatni fog. Félévi ára, mint jelenleg:

nyomtató papiroson helyben 5 ft., postan 5 ft. 48 kr.
velinen — — 7 ft. — 7 ft. 48 kr.

Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Kérjük tisztelt olvasóinkat, ne terheltessenek rendeléseiket minél előbb megtenni.; hogy a' küldözésben hátramaradás ne történjék; egyúttal vagy a' már meglévő ujságboríték, vagy a' hibátlanúl és olvashatólag írt czimzet' beküldését kérjük.

Előfizethetni Pesten, a' kiadó-hivatalban, a' hatvani utczában, 594 szám alatt; Bécsben, Barkasy Imre udvari ágens úrnál, Strobelgasse, 866. sz., végre minden kir. postahivatoloknál, mellyeknek, mint eddig, minden nyolczadik példánynyal kedveskedünk.

☞ Jelen félévi teljes példányokkal is szolgálhatunk.

Pesten, nov.' 3dikán 1837.

Az Athenaeum' 's Figyelmező' szerkesztősége.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, november' 30. 1837.** **44. szám.**

Tartalom: Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére. Folytatás (*Hetényi János*), 689. sz. — Alkonyi dal (*Erdélyi*), A' magyartalan nőhöz (*Holló*), Franczia-országi Izabella, 698. sz.

Mi a' társaságot illeti: igaz, arra a' szépnemnek van legerősb befolyása: a' mit ők akarnak 's kedvelnek, az, 's csak az, van divatban; de hogy mit akarjanak, 's mit kedveljenek, az a' férfiaktól függ.

Wesselényi.

Nőnembeliek'
neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

(Folytatás.)

A' középkor' hölgyeiről már szólottunk, kik erényesek lévén, erényes lovagi szellemet varázsoltak elő. Lássuk a' jelenkor' főbb nemzetei' nőit és ezek' különböző hatását a' férfiak' erkölcsére. Az utazók egyhangúlag állítják, hogy Anglia a' nők' paradicsoma; van ugyan ezekben is hiba, például az, hogy midőn az útféliséget kerülik és eredetiek akarnak lenni, csodálatosokká lesznek: de csakugyan az a' háziság, szemérem, hűség, vallásosság, müvészet és szépliteratura-kedvelés, az a' mysticus ábránd, melly nálok élet-poësis, mutatja, hogy német törzsökből valók, mellynek meg kell adni, hogy legkellemesb nőket termett, mind polgárosított korszakában, mind az előtt. Milly befolyása van az illy szellemű nőnemnek az angol nemzeti beljegyre — alig szükség említenünk; elég, hogy azon elmondott erkölcsi vonalmak megújulnak a' férfiak' characterében, és csupán erősb vágásúak lesznek. Sartorius így characterizálja az angolokat: „Angolban legnagyobb a' nemzeti gőg: azt hiszi, hogy Anglián kivül semmi sincs Europában. Szabadság neki legfőbb ideája. A' népben sok maradványa van a' durvaságnak; de a' mellett tele van az angol emberi érzéssel, nyiltsággal; innen az orozva tett gyilkosságnak 's méregkeverésnek itt híre sincs. Egy nemzetbeli sem képes olly hideg vérrel valamit megvizsgálni, mint ez. Teremtő lelke van, és tökélyesítő. Itt a' vallásnak és a' nőnembelieknek, még a' legalacsonyabb rendűk közt is, nagy becsületet adnak; innen ezen közmondat: Anglia, nők' édene, lovak' pokla."

A' franczia nők már egészen más szelleműek. Ezek' neveltetésén nagy fordulat esett a' mult században: egyik túlzásból a' másikba estek. XIV. Lajos' kora előtt izetlen, szüntelen áhitatoskodó gyakorlatokkal gyötrettek: azóta pedig egész a' forradalomig udvar' és főbb rendűek' példáikkal arra tanittattak, hogy az élet' czélja a' gyönyör, mellynek vadászata nem is bűn; azonban fő erény az eszesség, melly eltitkolni illyneműt, és a' vétekre illedelemköntöst ráadni ügyes. Itt ha valamelly leány a' rajzolás'

elemét tudja, és tűrhető tájfestő, zongorán vagy hárfán középszerűleg játszik; Corinnából vagy Manfredből egy két helyet tact nélkül eldanol, már ez jó nvelés' jelének tartatik. Szív és értelem-mivelésről azonban szó sincs: minden oktatás arra van számítva, hogy a' nőnembeli a' társaságban fényljék; háziság, vallás, hűség, szerénység, ezen nevelés-tervből kimaradtak. Midőn a' szerencsétlen Antonia királyné tüstént berakatta kőmüvessel azon titkos lépcsőt, mellyet verszáliai szobái közül egyikben észrevett, és ezen csodálkoznék: „Madam! — így szólott házi papja — 15 év mulva máskép fog nyilatkozni.“ Ki nem látja ezen rövid festeményből, hogy a' nőnem adja itt a' férfiaknak észrevehetlenül a' fő tónt, és illy beljegyü nők nem más, mint hiú, változó, cleven, virgoncz férfiakat képeznek, kikből a' legszebb, de a' legfertelmesebb cselekedetek is kitelnek, minők: a' vérmenyekző és a' forradalom.

Olasznők, Napoleon' uralkodása előtt, semmit annyira nem gyűlöltek, mint a' házassági megköttetést; ők mindig imádkozás és szilaj szenvedély közt himbolyogtak; az egyházi büntetést kiállván, áldoztak vágyaiknak korlát nélkül. Az említett fejedelem jónak találta egy erkölcsi rendelete által megszüntetni e' botránkoztató feslettséget; megparancsolta tehát, hogy ezentúl csupán feddhetlen életüek tarthatnak számot az udvarnál és másutt főbb hivatalokra; és mondják, hogy ezen szabály Nápolyban és Milanóban sok főrendüek' orczátlanságát megorvoslotta.

Mit szóljunk Spanyolországról? Itt a' középkori szellem uralkodni mondatik: nőneme ennek a' millyen szép testre nézve, szellemileg szintolly buja, miveletlen, babonás, önmagát becsülő, boszúvágygyal teljes; — így volt közép korban is — mi csoda tehát, ha a' nemzeti beljegyet is Sartorius szinte illyennek, e' mellett sokatkiállónak, komolynak, restnek, magát túlbecslőnek, társaság-'s vigalom-kerülőnek festi?

A' bölcs némbernevelő tehát fő irányának teszi széplelkü honleányok' nevelését 's képezését. E' végre — hív lévén derék elhúnyt elődink' monorjához, és ez épen nem hungaromania, mint a' nevelés' álbölcsei nevezgetik — testét a' leendő honvéd' anyjának felváltva, kerti, konyhai, játéki gyakorlatokkal megerősíti; erős fűzéssel és más kínzó szerekkel bogárszerűvé alakulni nem engedi. Ennek magas miveltségü anyja kárhozatos véteknek tartaná e' minden kincsnél nagyobb kincs' elemi oktatását 's képezését idegen kontár kézre bízni; hanem e' hivatásnak, mint anyai mellőzhetlen tisztnek, maga tesz eleget. Ennek tanúló-asztalához gyakran férkezik; jelenlétével nyelv- rajz- hangász-mestereit 's ezek' tanitás-óráit megtiszteli, és ezen virágkorú nevendék' szellemi fejlődése' szemlélését ő többre becsüli a' nagyvilág' minden lármás öröménél.

Így tehát már jókor hozzá édesítette őt a' háziság' és otthoniság' saját gyönyöreihez, jól tudván, hogy midőn a' férfinak az élet' színpadán, mint vitéznek, szónoknak, bírónak, tanitónak, kell fényleni; nőnembelinek igaz pályatér a' ház. Némberi talentum legjobban diszlik, mint Niemayer szól, rejtekben, és a' házi csendben legszebb kifejlést nyer. El is távozik az olly asszony rendeltetésétől, ki világ' leánya akar lenni; mert derék nő nem kevésbbé szeret tartózkodni házánál, mint apácza monostorában. Ő a' háziság' örömeit méltatni tudván, elviszi ugyan ollykor magával leányát, vigalmakba, tánczmulatságokba; de ebben fő czélja csak az, hogy ezeket, mint — legalább eddigelé — jobbadán hiúság' és romlás' fészkeit vele megútáltassa: és a' divat szerint nevelt ifjak' hiuságait vele megismertesse.

Azonban, leányában ennek leendő férje' kellemes társalkodónéját akarván nevelni, felékesíti őt minden ollynemü ügyességgel, melly a' társalkodást lelkessé, az együttlétet kivánatossá teszi. Musák' 's kellemek' templomai, müvészet' virányai nem ismeretlenek Phillis előtt; ő soha nem fogja férjét szótlanságával, ideátlan esetlenségével 's egyébbel kínozni; kellem fűszerezi minden cselekedetét, és hogy Csokonaival szóljunk, rózsa nyílik minden nyomában; de más részről, bölcs anyja virtuózzá sem akarja tenni semmiben: mert jól tudja, hogy annak, ki a' némberek' müvész talentumát egészen kifejti, és őket e' pályán fényleni tanítja, az illyennek már ennél fogva az asszonyi rendeltetéstől búcsút kell venni. Leánykáknak csak annyi müvészeti ügyességet kell

adni, mennyi a' házi szükségre elég: mentsen isten, hogy ők ezzel parádézzanak, és hangos tetszést aratni erőlködjenek. Minden ízlés-képzés, mint felebb mondók, káros, ha fő dologgá válik, ez csak mellékes és néhány üres órát jól eltölteni képes; de fő tanulmány soha sem lehet. Élet nem román, pályatérünk nem Arkádia.

Ha azt kérdezné valaki, miért állunk mi olly erősen a' mellett, hogy a' némberek' ízlését nem kell a' legfelsőbb finomságra kifejteni, hanem csak aránylag az értelmi és, főleg, erkölcsi fejtőzéssel? ennek mi két igen fontos és minden nevelők' szívére kötendő okát tudjuk adni. Igaz, hogy olly édes és természeti hajlomás némberben az ízlésmivelés, mivel benne minden a' tetszés és szépítés-vágyban láttatik felolvadni, mint felebb láttuk; de gondoljuk meg azt is elsőben, mi az embert eredeti rendeltetésétől elvonja, álútakra vezeti, és túlzássá válik, káros, sőt veszélyes. A' nőnemnek, ha ugyan ezt egyedül nézésre kitett bábnak nem akarjuk nevelni, mellőzhetlen tiszte a' gyermekápolás és háztartás. A' franczia nők feloldották magokat ezen, kissé nyűgös, munka alól; de látjuk, mibe döntötték honokat; statusok megbukott; a' nép erkölcstelen és forrongó; és ezt mi nőik' neveltetésének is tulajdonítjuk. A' nőnemet gyermekek' elemi nevelése és háztartás' gondja alól szintúgy fel nem menthetjük, mint a' férfiakat kézi és elmebéli munka alól; mert ez nekik természeti hivatások.

Már ha áll ezen elv, mellyet a' ki kétségbe hoz, megalázza az emberiséget, és nem méltó hogy embernek neveztessék, állani kell azon eszközöknek is, mellyek a' mondott czél' elérésére vezetnek. Jókor rend és tisztaság-szeretetet kell csepegtetni szoktatás és példaadás által a' leányi gyenge szívekbe; öltözködjenek csínnal, választással, minden rajtok és körüttök ízlést, rendet, csínt, leheljen; sőt müvészi ügyességgel is emeljék ízlésöket: mert ez emeli kellemöket, vonzóvá teszi körüket, és költészi fényben mutatja előttünk e' különben is bájos tárgyakat. De — és ezt jól megtartsuk — itt egy kedvetlen összeütközésére találunk a' legszentebb kötelességnek. A' nők nem sétálhatnak mindig kényelemmel a' virágos kertekben, nem ülhetnek szüntelen pamlagon széplelkű irók' elmeszüleményét olvasgatván; hanem gyermekszobában is forogni kell, élelemtárban, konyhában, mosónék közt, konyhakertben 's egyébütt. Ezen látványok nekik könnyen csömört okoznak, ha ízlésök érzelgésig ki lesz finomítva, és szemeik jókor ezen dolgok' látásához nem szoktatvák. Ollyan túlfinomult ízlésű nőt, ki nem marad örömest gyermekszobában, szennyes ruhára nem nézhet és a' konyhát kerüli, egy okos ifjú sem választ magának: mert tudjuk, hogy gyermek- és beteg-ápolás, tisztázás 's egyéb kedvetlen látmányokkal járnak együtt, mellyeket kényes ízlés ki nem áll. Némileg tompítni is kell tehát a' némberek' ízlését, 's ezen elkerülhetlen dolgok' látásához szoktatni 's arra tanítani, hogy csinatlan munka mellett is csinosak legyenek.

Az anyákat maga a' természet is segíti e' részben; és nem jó volna, ha ők anyakorukban is megtartanák leányi kényes ízlésöket. A' szépelméjű Chateaubriand irja — Génie du Christianisme — hogy: „Az a' lény, ki leány korában semmit nem nélkülezhet, anya korában mindent el tud tűrni, minden nélkül ellenni, csakhogy méhe' gyümölcsének élhessen. Eddigi mély álma most könnyű szendergéssé vált; úgy tudja kisdedét ápolni, mintha ez lett volna eléhbi élte' tanulmánya; gyengesége olly erőre magasult, melly minden bajokkal daczol; félénksége olly bátorsággá vált, melly minden veszélyekkel, mellyek magzatát fenyegetik, szemközt rohanni képes."

Második ok — miért az izlés' felettébbi kifejlésének ellene kell dolgoznunk az, hogy a' némberek, ha igen sok időt töltenek toilettnél, úgy elméjök' 's szívök' mivelésére aránylag, kevés idő marad: pedig europai bölcs és gyöngéd rendszerünk mind a' kettőt megkivánja. Háremheli örökös rabszolgaságra rendeltetett nőnek eszét kiképezni kár volna: őt ezzel békétlenné 's boldogtalanná tennők; de már nálunk ellenkezők a' viszonyok. Szabad és egyenlő jogú némbereknek okosoknak 's erényeseknek is kell lenni: mert ha ezek lelketlenek 's szívtelenek maradnak, mint a' török nők, 's e' mellett szabadok, úgy a' török férjeknek aligha jobb sorsok nem lesz keresztény férjekénél. Ha mi emberjogokat adunk a' némbereknek,

azaz: személyességőket elismerjük, és nem nézzük eladható dolgoknak, jogunk van tőlök emberi kötelességeket is kívánni, melly abban áll, hogy értelmöket illőleg felderítsék, szívöket nőnemi erényekkel ékesítsék, és széplelkűek legyenek valósággal. Emberi 's polgári szabadságra csupán illyen személy érdemes: ez pedig nem kis munkába kerül, és minél magasb polczon űl valaki, annál nagyobb gondot kell erre fordítni. Előítéletek' sűrű homályából kiverekedni, nagyvilág' oktalanságával megismerkedni, vallási, erényi, nevelési évekig eljutni, ön gondolkozóvá lenni, életbölcseséget alapítni, hon' érdekeit kitanúlni, ennek okosan áldozni, szóval magát szépkeblű hon' leányává képezni, olly nagy feladás, mellyre ha ki el akar jutni, divat, toilett, etiquett 's más kisszerű dolgokat bábjátékoknak kell neki tekinteni, és ezekkel sok időpazérlatát megszégyenitőnek találni. A' lelkes magyar nő, ki nem hiú franczia, hanem magas érzelmű angol nő' példája után képezi magát, könnyen átlátja, mit felebb mondottunk, hogy az élet nem román, pályatérünk nem Arkádia.

Sokkal nagyobb gondot 's feszültebb figyelmet fordít tehát az okos anya leánya' erkölcsi képezésére, mellyet nem annyira szigorú 's jobbadán gyümölcstelen moralizálás, hanem saját példája, jó társaság, és mindennek, mi nevendéke' erkölcsére káros hatással lenne, gondos eltávolítása által igyekszik elérni. Úgy van; anyai példaadás a' fődolog, mivel ennek legelénkebb hatása van a' leányi szívre és erkölcsre; ezért mellőzhetlen kötelességök az anyáknak a' nevelés' főbenjáró tiszte, melly alól csupán akkor oldathatnak fel, ha magok értetlenek vagy erkölcstelenek lévén, tanácsosb nevendéköket nevelő intézetbe adni. Az otthoni jó példát megerősíti a' leányi gyenge szívben a' házonkivűli jó társaság: de jónak kell ennek lenni, mert társaság az, melly leányokat helyre hoz vagy elront. Vannak elfajult és rútkeblű ifjú személyek: ezektől is szintolly igen kell őni a' kellemek' társaságát, mint határőreink a' dögmirígyesektől hiven őrzik honunk' fiait.

Erkölcsi nevelésben annál több gyönyört fognak érezni a' derék anyák, minél bizonyosb az, hogy a' némberi szív, természettel gyöngédebb szabású, és a' szép dolgokra fogékonyabb lévén mint a' férfi, hajthatóbb ennél sokkal, és hajlandóbb a' jó tanács' elfogadására: annál inkább, hogy főhajlomása lévén a' nőnembelieknek, mint felebb láttuk, a' szépítés és szépretörés, miután az izlés bennök már megindult, lelkök észrevehetlenűl megnyílik nem csak testi és látható, hanem belső és erkölcsi szépségeknek is, és az azt elősegélő fogalmaknak. Kellemes leánykák, külső illedelem, dísz és szépség' gyakorlatán megszokják könnyen azt is, mi erkölcsileg kedves vagy rút, egyező vagy egyezetlen, nemes vagy nemtelen, illő vagy illetlen, és hogy úgy szóljak, erkölcsi tapintatot nyernek elsőben mások', azután önmagok' megitélésére. Ezen erkölcsi érzést kell anyáknak élesíteni, ezt kell mivelni, ezt képezni, mivel ettől függ a' nőnem' minden becse, minden méltósága. E' nélkül nincs báj, nincs kellem, bár a' némberek' ízlése tetőpontra hágott is, az erkölcsi szépség' grátiája legvonzóbb. Azért becsűlik a' bölcsek a' szépnemet, hogy ennek keblében lakik az erényi képesség, melly erkölcsi szépséggé alakulhat okos nevelés által. Még a' némberi fensőbb szépséggel ismeretlen Naso is megvallja ezt:

Ipsa quoque et cultu est et nomine foemina virtus,
Non mirum populo si favet illa suo.

Tanitsák meg tehát jókor a' szülék leányaikat e' nagy és fontos igazságra, hogy azon hatalmas indúlatnak, melly szívöket fogva tartja, mellynek nyomai láttatnak minden motczanásokon, mellynek áldoznak egyedűl, t. i. a' tetszésvágynak, soha jobban eleget nem tehetnek, 's czéljokat jobban el nem érik, mintha nem annyira külső mint belső, azaz, erkölcsi szépséget szereznek magoknak, mellyet még a' romlott erkölcsű ifjak 's piperkőczök is titkon becsűlnek. Kaczérkodás (coquetteria) puszta diszelgés, e' czélra keveset tesz; coquettek csak ideig óráig uralkodnak: szilárd erény tette a' germán és középkori hölgyeket szívek' királynéivá; ez tesz ma is koronát minden szebblelkű hölgynek, ez ad neki vezérpálczát a' ház' dolgai' kormányzásában, melly kormányt ő szerényen és épen úgy gyakorol, mint kormányfi tesz uralkodójával; okos előterjesztés, rábeszélés, meggyőzés, nem pedig mint kardos

nők szoktak, hangos beszéd, dacz és kikötés által.

Ismertessék meg ugyan azért jókor a' némberi erényt kellemteljes anyák ártatlan leányaikkal, melly abban áll, hogy ezek két nagy bírót ismerjenek jókor magok felett: egyik külső, melly a' közvélemény, másik belső, és ez a' lelkiösméret. Mindkettő' szavára kell nekik hallgatni: mert életök' boldogsága függ mindkettőtől nagy mértékben. Ha a' férfi kebel daczolhat is ollykor a' közvéleménynyel, és különös esetben ennek korlátin magát túlteheti: de nőnek ezt tenni soha sem szabad, mert neki legszebb sajátja a' szerény kellem. Lelkiösmeretesség, közvéleményre hallgatás nélkül, mint Rousseau szól, megfosztja őt azon tetszetősségtől, mellyel ékesíti a' világ' hódolata a' jó erkölcsöket; közvéleményre hallgatás pedig lelkiösmerettel nem párosítva, tettetőt szemléltet velünk, ki az erénynek csak színét és árnyékát kívánja mutatni.

Lelkiösméret' fölébresztésére pedig, melly alapja az igaz vallásnak, nem szükséges sok papolás: mert ez leány szivekben sikertelen; hanem példa és gyakorlati módszer. Felebb mondottuk, hogy a' némberek esze practicus; nekik tehát gyakorlat kell, nem elmélet. Férfiakra nézve is százszorta jobb módszer volna ez a' szokott Schlendriánnál, melly jobbadán iskolabölcseket, pedántokat, szobatudósokat képez. Kevés tanitást tehát, de annál több gyakorlást. Gondolkozni megtanúlunk logica nélkül, járni elkezdünk a' nélkül, hogy a' járás, és emészteni a' nélkül, hogy Spallanzánitól az emésztés' theoriáját megtanúlnók. Így tegyünk a' szív' vallása' meggyökereztetésével is. Nem szükség Cicero de officiist végig tanulnunk, hogy kötelességeinket pontosan 's lelkiösmeretesen teljesítsük: mert fájdalom! nagyon is igaz, mit Schiller mond:

Was kein Verstand der Verständigen sieht,
Das übet in Einfalt ein kindlich Gemüth.

Ne bölcselkedjünk hát sokat kötelességről, vallásról, erényről, mert ezen apologia még kétkedést is támaszthat mélyen gondolkozni nem szerető fökben, minők: jobbadán azoké, kikről szólunk: jusson eszünkbe Pfeffel' uszkára; ki soha a' morált nem tanulta, és még is, mihelyt a' híd alá esett gyermeket meglátta, ezt a' vízből legott kiragadta, míg a' szomszéd monostorban casuisticát tanult pávián elébb maga iránti kötelességeit is fontolóra vette.

(Vége következik.)

Hetényi János.

Alkonyi dal.

A' nap leszállt; sugárai
Még visszafénylenek,
Felhők megűl az enyhülés'
Szellői lengenek.

Áldás az elnyugvó napon,
Nyugvása' hajnalán!
'S hegyekre szállnak szemeim
A' távozó után.

'S míg a' letűnő fény után
Hallgatva nézdelek,
Halvány orczámon egy sugárt
'S könyűcsöppet lelek.

Viszfények! emlék' fényei!
Ha könyben ázom én,
Vigasztalást ha hoztok-e
Az élet' estvelén?

Erdélyi.

A' magyartalan hölgyhöz.

Mert szép vagy, kellemid'
Varázsát bámulom,
Mert jó vagy, tiszteled'
Díjával áldozom;

Mert lelkes vagy, 's veled
Mulatni kegyelem,
Hódítva von feléd
A' leghőbb szerelem.

De mert a' hon' baján
Nincs szűdben fájdalom,
Ez fáj 's szerelmedet
Tört szívvel gyászolom.

Holló.

Franczíaországi Izabella.

I.

Egy szép octoberi esten, 1396-ban, két nőszemély ment sétálni a' szent omeri Hotel de Ville kertében. Az egyik Courcy Eleonora asszony volt, kit VI. Károly és bajor Erzsébet választának, hogy leányokat, Iza-

bellát, jövendő férjének, II. Richard angol királynak, udvarába kövesse; — a' másik maga volt az eljegyzett francziaországi Izabella.

Hat hónapja folyt már el, mióta a' fiatal herczegné procuratio által eljegyezteték Richard királylyal, — e' házasságnak pedig olly királylyal, kit személyében, sőt még csak festve sem láta, nem volt egyéb czélja, mint a' két ország' békességét megerősíteni. És ámbár a' herczegné alig nőtt ki a' gyermekségből, mégis az akkori történetirók' tanubizonysága szerint „kevesebbé tündöklött magas nemes születése, mint erkölcsei' szerénysége és személye — 's lelkének kellemei által."

Izabella teljes megbizottságot érze Courcy asszony iránt 's őt bensőleg szereté; de ezen asszonysághoz való hajlandósága teljesen meg volt érdemelve annak szép tulajdonságai 's valódilag anyai vonzalma által.

„Üljünk le, kedves Eleonorám" mondá Izabella, társalkodóját egy érett szőlővel díszes lugosba huzván. „A' mai nap annyira elfárasztott, hogy alig tudnék még néhány lépést tenni."

‚Nem érze kegyed, herczegné, e' mai nevezetes napon egyebet fáradság- és unalomnál? Nem nyeré meg kegyed' tetszését a' sok gazdag ajándék, mellyet Richard király ma külde, nagybátyjai, a' lancasteri 's glocesteri herczegek által? Nem nyeré meg kegyedet ezen urak' szép illendő magaviselete 's jó kedve azon szép nemzet' számára, mellynek parancsolójává leend kegyed?'

„Ah, kedves Courcy, ezen urak udvariasak voltak ugyan, de mégis csak hidegek! Az ajándékok is kétségkivül igen pompásak, de mivel a' glocesteri herczegtől adattak által, minden becsöket elveszték előttem, 's midőn érezém, hogy ő megfogá kezemet, ajakaihoz nyomandó, nem szabadulhattam meg egy önkénytelen borzadástól, 's elájulástól féltem."

„Gőgös lénye 's barátságtalan arcza mindig eszembe hozák Francziaország elleni indulatját 's iszonyodását azon békességtől, mellynek első föltételeül eljegyzésem szolgált. Nem fogja kegyedet az is bántani, kedves barátném, hogy csak félve gondolok azon helyezetre, mellybe lépendő vagyok, hogy iszonyodom a' gondolattól, egészen Richard király' birtokába jutni; nem ismerem őt, és szeressem; lelke ismeretlen előttem, 's köteles leszek, neki engedelmeskedni."

„Lássa kegyed — folytatá a' fiatal herczegné egy kis szünet után, társalkodójához közelítve 's pirosló arczát Eleonóra' vállához szorítva, — életemben csak egyszer csalta ki férfiúnak látása belőlem azon gondolatot, minő boldogságot lelhetni a' házasságban; de e' gondolat bennem sem lelkiismeret-furdalást, sem ijedséget nem okoza. Sőt inkább emelkedve érzém magamat. Csak egy pillanat volt, de emlékezete soha sem hagyott el 's ma inkább üldöz mint valaha ... valamint bizonyos jövendölése is. Mindenik történetet elmondom önnek, kedves Eleonóra, 's ön mondja meg nekem, közöljem-e esküvésem előtti reggelen azt gyóntató atyámmal."

„Mult tavaszszal a' sz. poli udvarban a királyné' dámáival játszottam. Hirtelen egy férfiu terme közöttünk, ki — nem tudom mi úton és mi módon jöhete be; mi megpillantásakor félelemből szét akaránk szaladni, de azon észrevétel miatt, hogy ő jósló, ismét maradánk. Meggyőzhetlen kiváncsiság 's titokteljes vonzalom húzott hozzá; körülvettük az ismeretlent, 's pillantással és szavakkal kértük. Nem kevesbbé kiváncsi mint társaim, ezeket még is előbocsátám, hogy a' jóslót kényelmesebben vizsgálhassam. Egész lényében 's módjában valami nemes és vonzó volt, mi által a' magaféle emberektől különbözött, noha bocskorain kezdve egész a' csúcsos kalapig úgy volt öltözve, mint azok.

„Míg a' kezekből gyorsan jósolt, látám, hogy szemeit gyakran rám fordità 's engem nagyobb figyelemmel vizsgált mint a' többieket. Ez félénkké tön 's én a' dámák mögé rejtém el magamat. De azon pillanatban hozzám fordult az ismeretlen, 's élénk, átjáró szemeivel vizsgált. Mintegy legyökerezve állék."

‚És kegyed, madame, nem akarja tudni, mit rendele számára a' jövendő?'

Felelet helyett kezemet nyujtám gépileg elébe. Egész tisztelettel fogta ő azt a' magáéba, melly, mint hiszem, remegett, — 's ismét megszólíta:

„Ezen kicsinyke kéz — mondá — mint

látom, csodálatosan segitendő egy fejedelemnek a' királyi pálczát hordani, 's ezen olly gyöngéd és szép fej nem ingand a' diadém' terhe alatt. Nem vonakodandik kegyed, madame, olvasóját királynéi koronával felcserélni?"

Én pedig ismeretlen hatalomtól hajtatva komolyan felelém: ‚Ha isten és atyám akarja, hogy királyné legyek, örömest akarok lenni, jól tudván, hogy akkor nagy dáma leszek.'

A' bübájos megelégedettnek látszék e' felelettel, de nyomban igen komoly gondolatokat lehete elsötétült homlokán olvasni, — két- háromszor megsimítá nagy szakállát, melly arcza' felét eltakarta, 's majd sajnáló részvéttel szóla hozzám:

„Bocsásson meg, madame, ha jóslatom nem egészen vidámitó, — de kegyed talán nem tudja, minő gond és nyugtalanság van a' bibor alatt is. Illy izetlenség és rosz kedv' nagyaiban a' királyi korona is töviskoronává válhatik."

Ezen mondás' ünnepélyes hangja borzadást hoza egész testemre; mind a' mellett ezt felelém a' jóslónak: ‚Isten' akaratja legyen meg; kezében állok!'

„Jól van, madame, — folytatá — egy óra nem foly el 's kegyed válaszát adta, a-akar-e angol királyné lenni. ....

Tovább akart még szólani, midőn nagy lárma történt az udvarban; az angol követek voltak, kik a' királyi lakba léptek. A' kisasszonykák szétszaladtak, mintegy félve a' meglepetéstől, és én is el akartam velök menni, de a' jósló szelid és parancsoló mozdulattal hátra tarta. Hosszú ruhája' ujából egy kis karpereczet huza ki veres bársonyból, aranynyal himezve 's drága kövekkel ékesítve, mellyen egy ereklye csüggött a' szent anya' képével.

„Drága tárgyat lát itten kegyed — mondá, átnyujtva nekem azt, — mellyet egy martyr' vére megszentelt. A' kegyes remete, ki nekem adá, azt mondotta, hogy viselőjét megvédi a' bajok és szerencsétlenségtől. Vegye el kegyed, 's őriztessék általa, mint talisman által a' trón' veszélyeitől 's gondjaitól, 's emlékeztesse kegyedet a' jósló' szavaira .... ki azt talán egykor visszakérendi kegyedtől."

Tudtom nélkül, ha valljon elfogadhatom-e, fogtam meg a' karpereczet, 's míg azt vizsgálám, eltünt a' jósló.

Néhány pillanat mulva a' királyhoz vezettetém 's Northampton gróf az egész udvar' jelenlétében ajánlását tevé előttem, Angolország' koronáját Richard királylyal megosztanom.

Jelen volt kegyed, édes Eleonóra, 's tudja, minő gyermeki örömmel fogadám ezen ajánlást, melly a' jósló' szavait olly hamar igazolá, de nem tudja ön, hogy hamar megbántam adott szavamat.

Itt új szünetet tön a' herczegné 's zavartnak látszék; néhány pillanatig megakadt 's szőke gyönyörű fejecskéjét ismét Eleonóra' vállára hajtá, azután biztos közlekedését folytatá:

Más nap jeles vadászat tartaték, mellyben az egész udvar 's az angol követek is részt vettek. Én az első sorban voltam. A' nap dicső volt. Egy fehér czeltán lovagoltam, 's nagy mulatságom lett volna az ünnepben, ha körűletem, nevezetesen Northampton gróf' közelete, feszt nem okozott volna.

A' vadászat élénkebb lőn. A' rend, mellyben a' várt elhagyók, jobban jobban elszakadt 's így utoljára Northampton marsallal 's néhány kiséretembeli dámával maradtam egyedűl.

Hirtelen egy, a' kutyáktól üzött, vad disznó rohant utunkra. Megijedt lovam ágaskodik, a' zabolát kirántja hatalmamból 's néhány percz alatt messze vágtat velem kiséretemtől. Nem tudom mint tartózkodhatám meg a' nyeregben, mert annyira megijedék, hogy mindig a' leeséstől féltem. Végre megállt a' ló 's én újra lélekzettem. Eleinte megijedtem egyedűl létemen, de a' hely, hol valék, annyi gyönyörrel birt, hogy mintegy bűvölve gondolám magamat tündérkertbe áthelyezettnek. A' madarak, pillangók, virágok, minden olly bájoló tekintetű volt.

Olly jól érzém magamat, annyira el voltam bájolva, hogy lódobogást hallván közel hozzám, boszonkodva gondolék arra, hogy valaki jő, visszavezetendő a' nemes de komoly társaságba, mellyből a' vak történet kirántott. Már búcsupillantást veték a' virágokra 's a' szép zöld pázsitra körűlem, mikor nem a' követ' szigorú képét, hanem egy fiatal lovag' mosolyát pillantám meg.

Azt vélém, hogy egyik azon angyalképek közűl, mellyeket Valentina néném Milanóból hozott, lép megelevenedve hozzám, 's ezt egész igazán mondom önnek, kedves Eleonóra, mert első pillanatban valóban jelenést vélék látni; de majd közeledett a' lovag 's én benne egy fiatal angol urra ismertem. Épen úgy volt öltözve mint Northampton gróf' lovászmestere 's őt még sem láttam annak kiséretében.

Arcza némileg hasonlított a' jóslóéhoz, a' mennyire az ifjú hasonlíthat az öreghez. Gondolhatja kegyed, hogy e' társaság ismét nem kevesebbé zavart meg, mintha a' marsaléba jutottam volna; de minden megrémülésem mellett nem óvhatám magamat némi belső gyönyörtől, mikor a' lovag' kellemes arczát közelebbről látám, ki a' lóról leszállva felém lépett.

„Madame, — így szólott, kengyelemhez közelítve, sok lovag nyargalász az erdőben, kegyedet keresve; de. mivel én valék szerencsés kegyedet megtalálni, legyek az kegyedet vissza is kisérhetni.'

Elfogadám ajánlását, fölszólítva őt, hogy ülne lovára, 's a' nagy fák alatt egymással lovagoltunk. Alig tevénk tíz lépést, mikor a' fiatal lovag, nevekedő félelmem által még merészebbé lévén, megvallá, hogy a' vadászat' kezdete óta nem fordítá el szemeit rólam. Azután eljegyeztetésemről úgy beszélt, mint én magam.

„Asszonyom, — így szólt, miután zavaromon kissé mosolygott 's most egyszerre ismét komoly lőn — kegyed kétségkivül nem hagyja el Francziaországot a' nélkűl, hogy család' hiányát élénken érezné.“

'S mikor erre azt felelém, hogy az igen természetes, kérdezé: „És csak egyedűl család' hiányát fogja kegyed érzeni?“

Igen, uram! — felelém akadozva — mert nem látám át, hova czéloz a' kérdés.

„Egészen bizonyos-e kegyed, — kérdezé tovább, ismét közelitve hozzám — hogy mind azon ifju uracsok közűl, kiket az ünnepélyeken lát, egy sem teend kegyedre benyomást?“

Azon gyöngéd és vizsgáló pillantás, mellyet e' kérdéskor teve, annyira megzavart, hogy egy szót nem tudék szólani; különben pedig ellenemre volt e' kérdést is igenezni. Gyorsan átláttam, hogy ha valamelly kép furakodhatnék ismeretlen férjem 's magam közé, az nem volna más, mint az épen előttem levő. És mintegy kérendő az urat, hogy hagyjon föl kérdéseivel, fölemelém hozzá könyekkel telt szemeimet.... Nem tudom, mit olvashata bennök, de hirtelen örömmel megragadta kezeimet 's többször csókolá meg olly szenvedélyesen, hogy hasztalan törekvém elhúzni.

Azon pillanatban egy sétány' fordulásánál megmutatá nekem Northampton gróf' kiséretét 's ellenkező oldalon eltűnt az erdőbe.

Most tudja, ön, történetemet, Eleonora.

Courcy asszony legnagyobb figyelemmel hallgatá az elbeszélést 's most mély gondolkozásba merült, mellyből a' fiatal herczegné nem merte fölverni.

‚És ez idő óta, — kérdé végre — sem a' jóslót, sem a' lovagot nem látta kegyed?'

‚Soha többé! — felelt Izabella egy sohajjal ... kivévén álmaimban, de így jó sokszor!... 's ezen okból minden nap, melly az angol trónhoz és Richard királyhoz közelebb vezet, inkább és inkább nyugtalankodom; szinte — ezt toldá hozzá, ruhája' ujját hátra tolván, — vigyáztam, hogy ma a' jósló' karperecze ne hibázzék nálam.'

„Még most is birja kegyed?“ kérdé Courcy asszony bámulva 's nyugtalanul. Azután gyorsan 's készakarva szokott vidám módját ölté föl 's monda: „Nem látok semmi roszat abban, herczegné, hogy kegyed a' jósló' karpereczét hordja.“

„Mi az ifjú lovagot illeti, hibáza kegyed, hogy rá gondol; de illy kedves bűnösnek nem hibázhatik a' feloldás. Tárja fel kegyed egész lelkét a' gyóntató atya előtt, ki bizonyosan, mint én, azt mondandja: úgy tekintse kegyed jövendőben az illy kellemes tüneményt, a' hogy nappal a' mult éj' álmait szoktuk tekinteni, azaz, feledje őket 's csak királyi férjére gondoljon.“

A' herczegné' új fohásza azt látszék mutatni, hogy társalkodónéjának intése nem a' legfogékonyabb tanitványt lelé benne, 's mindketten visszamentek lakjokba.

(Vége következik.)

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

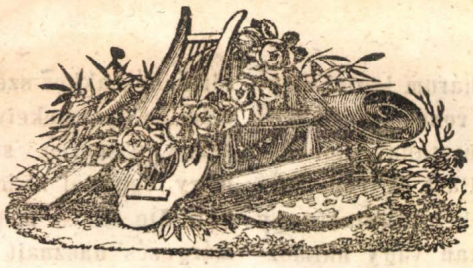

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 3. 1837.** **45. szám.**

Tartalom: Mutatványok Tacitus' fordításából, (*Szenczy Imre*), 705. sz. — Nőnembeliek' neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére. Vége. (*Hetényi János*), 713. sz. — Franciaországi Izabella. Vége. 717. sz. — Magyar játékszini krónika. (*V.*), 719. sz.

Egy a' nyelv, de a' hely 's a' szóló nyelve nem egy nyelv.

Kazinczy.

MUTATVÁNYOK
Tacitus' fordításából.

—

A' m. t. társaság mint remek történetirót fordításul Tacitust is kitüzé. Hirdetés szerint ketten beküldötték már ennek fordítását. Tagadhatatlan, hogy kemény dióba harapott, ki e' munka' magyarra tételét magára vállalta; 's annál dicséretesebb, ha illy rövid idő azt jól is teljesítette. Várva várják a' classica literatura' barátai a' magyar Tacitust: hogy éldelhessék, ha t. i. kellő műgonddal lesz fordítva, édes honi nyelvökön is azon gyönyört, melly az eredetinek olvasásából mindenkire, ki a' nyelvet érti, olly nagy mértékben háromlik; továbbá, hogy részesüljenek ezen éldeletben a' latin nyelvben járatlanok is; végre, hogy az első fordítók megtörvén a' jeget honi nyelvünk' tökéletesbülésével utóbb mások ezekre mintegy zsámolyra támaszkodva, ez által is egy fokkal fölebb legyenek, 's szebbet, jobbat, hivebbet, tökéletesebbet adjanak. Minden irónak különös monorja 's szelleme van. Tacitusét kellőleg fölfogni, 's más nyelven adni, ugy tartom, a' nehéz dolgok' legnehezebbike. Próbálgatni azonban csak kell; 's a' próbából valamit mutatni nem árt. Tán illyesek' láttára más tehetősb fölbuzdul, 's hasznos erőködéssel gyakorolván tehetségeit, megajándékozandja, mi máskép talán elmaradt volna, magyar Tacitusával a' nemzetet. Én e' remek pragmaticus iróból sokat fordítottam, minn ha isten éltemet sokáig nyujtandja, sokáig kivánok csinosgatni. Jelenleg milly nemüek ebbeli dolgozatim, a' következő példákból kitetszik.

I.

Germanicus azon helyen, hol Varus seregestül fölkonczoltaték. Ann. I. 61.

Vágy fogá itt el Caesart megadni a' katonáknak 's vezéröknek végtiszteletöket; mert elérzékenyült az egész jelen volt sereg rokonaik- 's barátaikon, végre a' harczok' eseményein 's az emberiség' sorsán.

Előre küldvén Caecinát, hogy fürkészsze ki a' rengetegek' homályait, 's rakja meg hidakkal 's töltvényekkel a' lápok' semlyékeit 's csalléptü téreit, lépdelnek a' gyászföldön, a' tekintetre 's emlékre borzasztón.

Varus' első tábora, messze terjedelme 's

fölvett útmértéke szerint, három legio' munkáját árulá el: továbbá a' roncsolt gerèb 's csekély árok azon helyre mutatának, hol már a' vert had' maradéka vön állást. A' rónán fejérlő csontok heverének, mikép futottak vagy szembe szállottak, szétszórtan vagy halmozva; közben fegyverdarabok, lótetemek, 's fák' derekaira szegzett emberfejek. A' közel berkekben a' barbarusok' oltárai, mellyeken leölék a' tribunusokat 's első rendü centuriokat. És azon vészből fennmaradtak, és csata- vagy békóból menekvettek beszélék: itt hulltak el a' legatusok, amott vesztek a' sasok; imitt kapta Varus az első sebet, amott átkozott jobbtól találva önmaga vette életét; melly szószékről tartott beszédet Arminius; hány bitófát, hány gödröt készíttetett a' foglyoknak; 's mikép üzte gőgjében csufját a' hadjelekkel és sasokkal.

II.

Germanicus' visszatérte Aegyptusból, betegsége, 's halála. Ann. II. 69 — 74. De Germanicus Aegyptusból visszatérvén a' legiok 's városok iránt tett minden rendeletét megsemmítve vagy ellenkezőre változva találá. Ez éles kifakadásokat szült Piso ellen, miket ez nem kisebb epével iparkodék Caesar ellen viszonozni. Ezután Piso Syriából elkészüle, de fenntartóztaték Germanicus' lebetegülte által. Mikor ennek jobbulását meghallá, 's az egészség miatti fogadások teljesülésbe valának menendők: az eléhozott áldozat-barmokat, áldozati készületet, 's az ünnepileg megjelent antiochiai népet poroszlókkal szétvereté. Ezután Seleuciába ment a' nyavalyát, mellybe Germanicus ujra esett volt, bevárván. Nevelé a' betegség' marczona súlyát a' Piso nyujtotta méreg' hiedelme: 's akadtak a' földben és falakban kiásott embertetemekre, ólomtáblákra vésett bűbájos versezetek közt Germanicus' nevére, félégett 's genynyel bevont hamvakra, és egyéb boszorkányságokra, mellyekkel, hit szerint, föld alatti isteneknek szentelteinek a' lelkek. Egyszersmind gyanúba jöttek némellyek mint Piso' küldöttei, kik a' körjelek' fordulataira leskedtek.

E' tudósításokat nem kisebb haraggal mint aggodalommal vette Germanicus. Ha (ugymond) küszöbe meg volna szállva, ha lelkét ellenei' szemei előtt kellene kiadnia: mi történnék akkor szerencsétlen nejével, mi neveletlen gyermekeivel? Lassunak tetszik (Pisonak) a' méreg: sebbel lobbal oda törekszik, hogy egyedül birja a' tartományt 's a' legiokat. De nincs még odáig Germanicus, 's a' mérgezés' hasznait nem a' gyilkos fogja aratni. Levelet írt, mellyben fölmondá neki barátságát. Legtöbben hozzá teszik: a' provinciából kitakarodást parancsola. Piso sem késkedék tovább; fölszedé horgonyait, de mérsékelve haladott, hogy hamarább vissza térhessen, ha Germanicus' halála Syriát neki kinyitandaná.

Caesar eleinte némi reményre gerjedett; de roskadván teste, mikor végéhez közelített, barátaihoz imígy szóla:

Ha természetesen mulnám ki, méltán kesergenék az istenek ellen is, hogy szülőimtől, magzataimtól, hazámtól ifju koromban kora halállal ragadnak el: most Piso' 's Plancina' czinkossága által kiszorítva pályámból, szivetekhez intézem vég kérelmeimet: vigyétek meg atyámnak 's testvéremnek, milly gyötrelmektől keserítve, milly cselektől körülfonva végzém a' legroszabb halállal, nyomorral teljes éltemet. Ha megfognak könyezni, kikben akár kilátásaim miatt, akár mint rokon vér, sőt mint irígylésre méltó tárgy is érdeket gerjesztek, hogy a' hajdan virágzót, 's annyi táborozást fölül éltet női álnokság taszítá sirba: hozzátok illeni fog panaszt nyujtani a' tanácshoz, 's fölszólítani a' törvényeket. Nem az a' barátság' fő tiszte, hogy gyáva panasszal kisérje a' kimultat; hanem hogy szivén hordozza annak ohajtatit, teljesítse bizományait. Megsiratandják Germanicust ismeretlenek is, megboszulni fogjátok ti, ha inkább személyemet mint szerencsémet szerettétek. Mutassátok a' római népnek őt, az istenült Augustus' unokáját, őt az én hölgyemet; számláljatok elő hat gyermeket. A' szánakozás a' vádlók' részén lesz; 's a' gonosz parancs' kohólmányát a' világ vagy el nem hiendi, vagy meg nem bocsátandja.

Barátai a' haldokló' jobbját tartván megesküvének, hogy inkább éltökről mondandnak le, mint a' boszuról.

Azután nejéhez fordulván; emlékezetére 's közös gyermekeikre kéré: hagyjon föl kenokságával, vesse alá szivét a' sors' dühének; 's ha a' városba vissza tér, fennhéjázással ne ingerelje a' hatalmasbakat. Ezeket

fennszóval mondá, a' többieket titkon, miből Tiberius miatti félelmét akarák következtetni. Nem sokára azután a' tartomány' 's körül fekvő népek' kimondhatlan bánatára kiadá lelkét. Kül nemzetek és királyok is sajnálták őt — olly nyájasan viselteték frigyeseihez, olly szelíden elleneihez. Tekintete 's szava egyiránt tiszteletet parancsolt; mert a' szerencse' magas polczán irígység-'s gőgtől menten megtartá nagyságát 's méltóságát.

Temetését nem ősi képek 's pompa, hanem erényei' dicsérete 's emlékezete jelesíték. 'S némellyek alakra, korra, halálnemre, 's a' helynek, hol elhunyt, szomszédságára is benne nagy Sándor' hasonmására találtak.

Mert mindketten deli testüek, fenn vérségüek, alig haladván meg a' harminczat, önnöneik' cselei által kül nemzetek között végzék éltöket: de ez barátaihoz kegyes, gyönyörök' éldeletében mértékletes, egy nő' férje, 's törvényes magzatok' atyja volt: nem kevesbbé vala harczos, noha nem annyira vakmerő; 's (csak) a' körülményektől gátoltaték az annyi diadalmak által megrázott Germaniát végkép meghodítani. Ha szabadon intézkedhetik, ha királyi hatalommal 's névvel bir: annál hamarább vala amannak katonai dicsőségét elnyerendő; mennyivel kegy — mérséklet — 's egyéb nemes tulajdonaira azt meghaladá.

Teste, mielőtt megégettetnék, az antiochiai piaczon — e' hely jelelteték ki temetési ünneplésül — megvizsgáltatván, nem világosult ki eléggé: mutatkozának-e rajta mérgezés' jelei; mert mikép valaki Germanicus iránti szánakozás, vagy Piso iránt elfogult gyanu vagy jóakarattól vezéreltetett, ugy különbözőleg magyarázgata is.

III.

Agrippina visszajön Germanicus' hamvaival. Ann. III. 1—6. Teletszaki tengeri utján mitsem tágítva, a' calabriai partokkal szemközt fekvő Corcyra szigetbe érkezik Agrippina. Itt keserve' hevében, 's bú-türelmetlenségében magát összeszedendő, néhány nap vesztegel. Azonban elhírülvén jötte, meghittei' mindegyike, 's nagyobb részint a' katona-rendbeliek, mikép Germanicus alatt szolgáltak, sok ollyan is, kivel köze nem volt, a' szomszéd municipiumokból, némellyek a' fejedelem iránti tisztelet-tartozás' hiedelmében, mások, hogy ők is jelen legyenek, Brundusium felé, hol leghamarább 's legbiztosabban lehetett kikötni, tódulának.

Mikor a' messze tengeren először föltünt a' hajóhad, búsongó népözön borítá nemcsak a' révpartot 's tenger' körültét, hanem a' bástyákat 's házfedeleket is, 's mindent, honnét a' távolba legjobb kilátás volt, egymást kérdve: kiléptekor némán vagy némi hanggal fogadják-e őt?

Még eldöntve nem volt, mi lenne legjobb, midőn a' hajóhad lassúdan közeledék, nem az evezők' szokott játszi lebbenéseivel, hanem mindnyájan gyászba merülve.

A' mint két gyermekével, gyászvedret tartva, lesütött szemekkel, a' hajóból kilépett: jajra fakadt az egész néptömeg; 's embereinek szintugy, mint a' vidékieknek, férfi- 's nőnemüeknek zokogása különböztethető nem volt; csakhogy Agrippina' hosszas bútól lankadtabb kiséretét az oda gyültek' nyers fájdalma fölülhangzá.

Caesar két praetori osztályt küldött azon parancscsal, hogy Calabria' hatóságai, ugy az apulia- 's campaniabeliek is fija' emléke iránt vég tiszteletöket teljesítsék. Hamvait tehát tribunusok és centuriok vivék vállaikon. Elől a' zászlók ék nélkül 's a' poroszló-nyalábok visszásan. A' menetben eső gyarmati városokban a' nép gyász-, a' lovagok formaruhában, tehetségök szerint ruha-nemüt, fű- 's egyéb halotti pompaszereket vetének tüzre. Sőt a' félre fekvő városoknak is eljövének lakói, 's az istenült lelkeknek áldozatokat 's oltárokat rakván, sirámokkal 's jajveszékelésekkel nyilváníták fájdalmokat.

Drusus Claudius öcscsével 's Germanicus' gyermekeivel, kik Rómában valának, Terracináig jött. A' consulok M. Valerius és C. Aurelius, (mert már tisztökbe léptek volt) és a' tanács a' nép' nagy részével ellepték az utakat, magán állva, 's kiki könnyeit szabadon hullatva. Itt ugyanis nem volt hizelkedés; mert mindenki tudta, hogy Tiberius nehezen titkolja Germanicus' halálán örömét.

Tiberius és Augusta nem jelenének meg; vagy mivel méltóságukon alól tartották nyilván siránkozni, vagy hogy, mindnyájok' vizsga szemei reájok lévén függesztve, tettetésök ki ne tünjék.

Germanicus' anyjáról Antoniáról sem a' történetiróknál, sem a' napló könyvekben nem találom, hogy magát valami jeles tisztelet-

téttel kitüntette volna; holott Agrippinán, és Drususon, és Claudiuson kivül többi rokonai is névszerint megemlíttetnek: talán mivel betegség gátolá, vagy mivel bánattól keseredett lelke a' szenvedés' nagyságát szemlélve türni képes nem volt. Előbb hiszem, hogy Tiberius és Augusta, mivel honn maradának, őt sem bocsáták ki, mintha egyenlő fájdalom mellett az anya' példája tartaná a' nagyanyát és nagybátyát is vissza.

A' nap, mellyen maradványai Augustus' sirboltjába tétettek, majd néma csendü kietlen, majd veszékelésekkel zajongó volt; a' város' utczái (emberekkel) telvék, Mars' mezeje fáklyákkal világítva. Amott a' katonák fegyverben, a' tisztviselők diszjelek nélkül, a' nép' osztályonként kiabálva: „Leroskadt az ország, oda minden remény;“ 's ezt olly bátran 's fennhangon, mintha feledték volna, kicsodák uraik. De semmi sem hatá meg inkább Tiberiust, mint a' sokaságnak Agrippina iránti buzgalma, melly őt haza' diszének, egymagát Augustus' vérének, a' hajdankor' egyedüli remekének nevezé, 's égbe tekintve az isteneket kéré: tartsák meg gyermekeit, 's éltessék tovább gyülölőinél.

Voltak, kik az országos temetési pompát hiánylák; 's kik egybeveték azon tisztes és nagyságos intézeteket, mellyeket Augustus tett Drususnak Germanicus' atyjának: mikép ő legzordonabb télben Ticinumig jött, 's a' testtől el nem válva, azzal együtt ment be a' városba: mikép környezék diszágyát a' Claudiusok' 's Liviusok' képei: mikép könyeztetett a' forumon, magasztaltatott a' szószéken: mikép itt egyesíttetett minden, mit a' régiek tudtak, vagy az utódok föltaláltak. Ellenben Germanicus a' közönséges, és akármilly nemesnek adatni szokott tiszteletben sem részesült.

Igaz, hogy teste az utak' távolsága miatt külföldön csak amugy égettetett meg: de annál több tisztelettel illett volna iránta lenni utóbb, minél mostohábbak voltak az első körülmények. Testvére nem jött egy napi utnál tovább elébe, nagybátyja csak a' kapuig sem. 'S hol vannak az eldődök' rendelményei? a' diszágy elé helyzett kép? az erények' emlékére készült versezetek? magasztaló beszédek? könnyek? vagy a' fájdalomnak csak árnyéklata is?

Tudta ezeket Tiberius; 's hogy a' népszájongásnak véget vessen, rendeletben közhírré tevé: sok római veszté az ország miatt életét; senkit illy élénk ohajtattal meg nem gyászoltak. Ezt mind ő, mind más akárki nagyon szépnek találja, ha az korlátok közt maradna. Mert nem minden illik fejedelem- 's uralkodó néphez, mi apróbb családok- 's országokhoz. A' fris fájdalomnak legyenek meg könnyei, 's az epedésből (meríttessék) vigasztalás: de erőre kell már térni a' léleknek; miként hajdan az istenült Julius egyetlen leánya' vesztén, 's az istenült Augustus unokái' kimultán elnyomák fájdalmaikat. Nincs szükség régibb példákra, hol a' római nép seregek' megveretését, vezérek' elestét, nemes családok' vég enyésztét annyiszor állhatatosan türte. A' fejedelmek halandók, az országok halhatlanok. Azért lássanak ismét munkáikhoz, 's mivel a' megalai játékok' ünnepe közeledék, éldeljek ismét gyönyöreiket is.

IV.

Róma' égése. Ann. XV. **38.** Szerencsétlenség adá elő magát, véletlenül-e, vagy a' fejedelem' gonoszsága által, nem tudni; mert az irók mindegyiket bizonyítják: de ollyan, mi mindennél, mit a' város tüzvésztől kiállott, nyomasztóbb 's rettentőbb volt. Kezdődék a' circus' ama' részén, melly a' Palatinus és Coelius hegyre dől: hol a' gyulékony árúkkal rakott boltokban kiütött láng rögtön erőre kapott, 's széltől hajtva hosszában az egész circust megragadta. Mert itt védművekkel kerített ház, vagy falakkal körzött templom, vagy más egyéb nem vala, mi azt fentartóztathatá. A' tüz először sebten az alantabb tájakat futotta be, azután magasra emelkedvén, 's ismét lefelé zordonkodván, sebes tovább harapozásával megelőzé a' gátintézeteket ama' szük 's kanyargós utak 's iszonyu háztömegek miatt, mellyekből a' hajdani Róma állott. E' mellett a' félékeny nőnem' jajveszékelései, az elerőtlenedett öregek, a' gyámoltalan gyermekek, 's mindnyájan magokat vagy másokat menteni akarók, a' tehetetleneket vonczolván vagy várván, itt némellyek megállapodva, amott csoportban futva, mindent akadályozának. 'S gyakran míg valaki visszatekint, már oldalaslag vagy előlről tüztől környezteték; vagy ha a' szomszédba menekvék, oda is eljutván a' tüz, azt, mit immár távolítottnak véle, hason veszélyben találá. Végre senki sem tudván már hová menjen, vagy ne

menjen, betölték az utczákat 's a' mezőkre telepedének. Némellyek, annyiok sem maradván, mennyivel éltöket csak egy nap tengethették, mások övéiknek, kiket meg nem szabadithattak, szeretetéből, noha menekhettek volna, oda veszének. Nem is bátorkodék senki gátot vetni; mert sokan az oltókat fenyegetéseikkel tilták, 's mások nyilván üszköket szórának, kiáltozván: „ezt más' akaratjából cselekszik;" vagy hogy szabadabban lophassanak, vagy (felsőbb) parancsból.

Nero ekkor Antiumban tartózkodék, 's nem ment előbb vissza a' városba, mint mikor a' tüz háza felé, mellyel a' palotát Maecenas' kertjeivel összekapcsolá, közeledett. De ez meg nem állíttathaték, míg a' palota, ház, 's körösleg minden el nem hamvadott.

Szenczy Imre.

Nő nembeliek'

neveltetésének nagy befolyásáról a' férfiak' erkölcsi és izlési miveltségére.

(Vége.)

Áll továbbá a' némberi erény azon rosz hajlomásoktóli, szokásoktóli mentességben, mellyek leginkább a' nőkebleket választják magoknak szállásúl; minők: hiúság, irígység, boszúvágy, könnyelműség, hódításvágy, fényűzés, divatkórság. Mikről lehet ezen szellemi nyavalyákat megismerni, 's minő gyógyszereket kell ezek ellen elővenni? ezt bölcs anyák egy jó nevelésről írt könyvből könnyen megtanúlhatják; minket ezek' előadása most felettébb hosszasakká tenne, kik könyvet írni épen nem akarunk. Ennyit mondhatunk, hogy hiúság, és azon előszámlált tökéletlenségek ellen, mellyek amarról mint gyökérről felnőnek, leghathatósb ovószer az értelem derítése, és gondolkozásra szoktatás; melly párosítva munkásság, tapasztalás, jó könyvek, de nem hiú románok' olvasásával, meggyógyítja a' némberek hiúságát, melly legtöbbet leró természeti kellemeikből, és agytalanságnak kórjele szokott lenni; mellynél lelkes férfi disztelenebbet alig talál hölgyekben. Ezek nemünk' izlése, 's erkölcse' vezérlői; és ezek legyenek könnyűfejűk, ezek ne birjanak értelmi súlylyal? Főleg magyar nőkhöz ez illetlen volna, kikben némi keleti méltóság mutatkozik kivülről, melly szívre és gondolkozó lélekre mutat. Ezek, ha lehet, czáfolják meg azon kemény és mint hiszszük igazságtalan itéletét az Emil' nevelőjének, ki Emilje' ötödik könyvében illyen szavakra fakad: „Leányok' képén erkölcsiség látszik, szivökbe féktelenség lakik; és ama' tettetett jóság is nem egyéb, mint ez utólsó jele. Páris és London' hölgyei, kérlek bocsássatok meg nekem! Vannak 's lehetnek csodák; noha én részemről egyet sem hiszek; de ha ti köztetek egyetlen tiszta lélek van, úgy én jelen intézményeinket nem értem."

Mi ezen túlzó állítást alá nem mernők írni: és hiszszük, hogy erény 's igaz vallás' eredeti forrása, — de a' mellyek férfi keblekben is gyéren találtatnak, — jól képzett 's a' nagy városok ragadványitól hiven megőrzött nőkebel. Annál nagyobb gondot kell tehát az élet' kútfeje tisztántartására fordítni, mert ettől függ a' nemzetek' élete vagy halála. Erényteljes nők képeznek erényteljes férfiakat; kik ezen halandó angyalokban megkedvelvén az erény' mondhatlan szépségét, aláadják magokat e' dicső istenné' szelíd hatalmának, és csoda dolgokat visznek végbe. Például itt csak a' derék angol nemzetbeli férfiakat hozzuk elő. Tudja egész Európa, hogy ezeknek női szépek és lelkesek: kissé hidegek, de háziak, és magas miveltségűek. Az angolok tehát nem galanteriából mint a' franczia'k, hanem igazán becsülik őket; és nemcsak a' kétes hitelű Archenholtz, hanem Grabner is irják, hogy London' útczáin, mellyek mindig néphullámmal telvék, ha egy viselős nő vagy ennek kisérője elsikoltja magát, a' szorosan összeverődött néptömeg legott úgy szét bomlik előtte, mintha villám sodrotta volna azt kétfelé. Ha a' nép' dühe itt valamelly házat megrohant, ez mindjárt lecsillapszik, ha meghallja, hogy ott gyermekágyas nő és kisded van, kik dühének folytatásával veszélyben forognának. Hanem, jól megértsük, ezen derék nők nem franczia divat szerint neveltettek, melly a' mi magyar főrendeink' nevelési ideálja; hanem a' háziságot anyáik' példája után becsülik; lármás vigalmak után nem esengnek, erkölcsi tisztasággal 's erénynyel diszlők; szenvedélyeiket a' nagy világba forgás, ennek csábjai, és a' szünteleni ujság 's gyönyörvadászat fel nem lázítják, hanem természetszerűség' bája fénylik rajtok: kiket Thomson ekkép dicsér meg: „Szépség ezek

sajátja, és érzelemteljes szív; élet' egyszerűsége, finomság és izlés." Nemzetiségöket ezek el nem cserélnék a' világ' divatjáért. Pedig milly kedvetlen hangzatú az angol nyelv; milly barbarok itt a' nőnemet fékező törvények, kiket férjeik nyilvános árverés útján el is adhatnak.

Ellenben milly ékes hangzású honi szép nyelvünk, milly igaz galántságúak törvényeink, mellyek főrendű nőknek még politicai jogokat is engednek, mikkel sehol széles e' világon nők nem bírnak! Milly hallatlan az adómentesség nálunk a' nemes telkeken! 's mégis eddig elé főrendű nők alig akartak hasonlíthatlanul jó közanyjok', a' haza' nyelvén beszélni; elaltatva előítéletektől, lebilincseltetve a' tyran divat' békóitól: megzavartatva a' fényvágytól, elidegenedve a' háziság' örömeitől, melly egyedűl képes emberi érzéssel 's szívvel bíró nőket nevelni, és őket szivök' rejtekébe bevezetni; ezt a' világ' hangja 's lármája soha nem teszi, ez szívet, érzést, vallást, erkölcsöt kifejleni nem engedi. Már pedig nemes lelkek soha sem kedvelték a' feszes szabályok szerint intézett vigalmakat, és az olly emberek' társaságát, kik lelketlenek, érzéketlenek; és azt hiszik, akkor élik világokat, midőn bódulásig űrítik a' testi gyönyörök' poharait. Ez nem életélemény, hanem életmámor.

Csak a' felebb előadott elvek szerint nevelt nők 's leányok képezhetnek tehát derék férfiakat. Vakmerő állításnak látszik, de igaz, hogy honfiak csupán azon művészi ideál szerint alakúlnak, melly a' honleányok' agyában létezik. Ha ezek nemes érzelműek, minden szépre, jóra, igazra lelkesen fogékonyak, honszeretők, nemzetiséget tiszteletbe tartók, — melly kötele, sőt élete a' nemzetnek, — szenvedő emberiség' bajaiban részvevők, erényteljesek, derült elméjűek, szóval, tiszteletre méltók; úgy ők is természettel illyen ifjakat becsűlnek, illyen keblekhez hajolnak; mit ezek észrevévén, az említett ideál szerint képezik magokat, és el van érve a' hon' boldogsága. De ha a' külföldiskedő nevelés némbereinket széplelkű honleányokká alakúlni nem engedi, úgy honfiak is gyéren mutatkoznak, és a' haza' hosszas marasmusa után sírba dől.

Berekesztjük hosszas és talán unalmas értekezésünket azon remek festeményével Thomsonnak, mellyben Albion' e' derék költésze, a' természet' nagy festője, élénk színekkel lerajzolta az angol házi boldogságot, mellyet mi is valósíthatunk, mihelyt akarjuk: — mert, mint egész értekezésünkből kivehetni, inkább a' derék britt, mint hiú franczia mustra szerint kivánnók képeztetni mind nőinket, mind honfiainkat. — Így énekel tehát e' kedves bárd évszakaiban: Viszont milly boldogok azok, kiket szelídebb csillagzatok egyesítnek, és szivöket szerencse és körülmény egyetlen életsorssá olvasztják. Házi békéjöket nem az emberi törvények' zordon kötele alapítja meg; hanem maga a' harmonia az, melly minden szenvedélyeiket a' szerelemben egyesíti. Barátság tünteti itt elő legszelídebb erejét: mellynek lénye tökéletes tisztelet, mondhatlan vonzalomtól lelkesítve; mert csupán szerelem lehet szerelem' jutalma, és ennek boldogsága' záloga. Hadd vásárolja a' nemtelen, ki csak saját javát hordozza szívén, az őt utáló szűzet ennek fösvény szüléitől: hadd emészszenek fel mindent barbar népek, mint égető napjok, kiknek embertelen szerelme nem egyéb mint dühöngő kivánat; hadd zárják el kelet zsarnokai a' menny' világát hölgyeik előtt; kik azonban nem egyebek, mint üres, lealázott és lelketlen alakok. Félelem nélkül és szabadon élnek azok szakadatlan örömben mint a' nagy természet, kiket szerelem szent hűség által egyesített. Milly csekély előttök a' világ, minden balgaságival, pompájával, és gyönyöreivel? előttök: kik minden ollynemű szépséget önmagokban átölelnek, millyet csak képzelet teremthet, telhetlen szív kivánhat? Külszépségnél magasbat látnak ők egymás' lelkében, lélektől átsugárzott képében; úgymint becsületet, jóságot, harmoniát, szerelmet; a' gondos ég' legdrágább ajándékit. Nem sok idő mulva fölvirágzik köröttük egy gyenge csemete, kiben szülei' bájai egymást gyöngéden csókolgatják. Apránként fejlik ki az emberbimbó, és minden szelíden elfolyó nap új meg új kellemeket takar ki, mellyek atyai fényt és anyai szépséget tükröznek. Gyorsan nevekedik a' gyermek ész, és az éber gondosság ápoló kezeit várja. Milly gyönyörteljes munka! a' gyenge gondolatot elősegélni; kisded ideákat életre hozni; lélekbe csepegetni a' tanítás' újító harmatját; élénk szellemet lelkesítni, forró kebelben nemes feltételt ébreszteni. Szép elégültség, mezei nyúgalom, és csendes boldog-

ság lakik itt; e' mellett barátság, könyvek, hasznos munka, nevekedő erény, 's felettök helybehagyást mosolygó menny. Ezek feddhetlen gyönyörei az erényes szerelemnek! így repűlnek el ennek órái! Évszakok, melylyek fáradatlanúl körűllengik a' dühöngő világot, őket mindig boldogoknak találják. Tavasz saját rózsa-koszorúit hinti rájok; míg egyszer eljő azon szelíd és derűlt est, melylyen ők az élet' hosszú tavasz napja után, együtt biztos álomba szenderűlnek; a' midőn szelíd lelkeik megszabadúlva repűlnek fel azon tájékra, hol boldogság és szerelem örökké uralkodnak.

Hetényi János.

Francziaországi Izabella.

(Vége).

II.

E' nap' reggelén a' franczia király, négyszáz bajnoktól kisérve, összejövetelt tarta jövendő vejével; az ajándékok és alkuk jeles ünneplés' alkalmával cseréltettek fel. A' két királyi sátor közel ütteték föl egymáshoz, VI. Károly és II. Richard' kisérete pedig a' közel falukba széledt el, 's várta a' holnapi ünnepet.

Az e' napot megelőző éjen olly erős zivatar támadt, hogy majd minden sátort felforgata. Ez rosz jelnek véteték sokaktól a' látszólag igen szerencsés eljegyzéshez.

Hetfőn, october' 30. 1396, a' herczegné' átadatására rendelt napon, elindult ez st. Omerból anyjával a' királynéval, burgundi madammal 's a' franczia udvar' többi dámáival. A' két király összejött a' sátorban, mikor a' kis királyné fényes kocsián megjelent.

Soha sem láttak annyi hordszéket és aranyozott szekeret, olly sok arany lánczot, gyöngyöt és gyémántot együtt. Izabella egy szép czeltára ült fel. Egészen liliomokkal behintett, behimzett ruhát viselt, fején koronát vitt, 's erről arany rojtos fátyol hullt alá, mellyel a' szellő játszék. Midőn az orleansi, burgundi 's berry herczegek kezet nyujtának neki, a' czelta gyorsan ágaskodék 's ő lehullott volna, ha az orleansi herczeg még jókor karjaiba fel nem fogja. E' vészes pillanatban megemlékezék Izabella a' szomorú előjelekre 's akaratja nélkül a' jós' karpereczéhez kapott ruhaúja alatt. Most megjelentek a' lancasteri 's glocesteri herczegnők az angol dámákkal, tisztelkedésöket teendők. Majd nagybátyjai, a' herczegek, fogták kézen 's Richard királyhoz vezeték, ki aranynyal 's gyöngyökkel gazdagon kirakott trónon ült.

A' herczegné bevezetteté magát hozzá, szemeit föl nem emelve, menet közben két mély térdhajtást tön 's a' trónjának lépcsőinél álla, zavarában nem mervén a' királyra pillantani.

„Madame, szóla Richard, akar-e kegyed, mi előtt rám nézne, egy dologról tudósítást adni, a' mi mindenikünk' szerencséjére nagy befolyásu lesz? Nem találkozék kegyeddel, öt hónap előtt, vadászaton, mellyet atyja a' király követeimnek adott, egy ifju lovag, magánosan, a' vincennesi erdőben?" E' szavaknál, mellyek a' körülállóknak olly meglepést, mint a' fiatal herczegnének ijedést okoztak, kénytelen volt Burgund herczeg' karjára dőlni, 's még nem merészlett a' királyra pillantani, mindazon különös megindulás mellett, mellyet nála szavának hangja okozott.

„Ezen fiatal lovag, — folytatá Richard — olly módon beszélt kegyeddel, melly nagy benyomást látszék kegyedre tenni, 's ő hizelkedék magának a' szerencsével, hogy kegyed őt még nem feledé el. Ha ugy van, madame, az angol király bizodalmasságot vár kegyedtől, mielőtt kezét neki adná!"

Lehetetlen volna mind azon érzést lefesteni, mellyek e' szavakra Izabella' szívét ostromolták.

Oh, kegyed őt nem feledé el!" kiálta a' király, ki a' zavart és megakadást vallomásnak vette.

Egyszersmind megfogta a' herczegné' mindenik kezét, fölemelé őt 's Izabella megismeré Richard' szelíd, de férfias vonásaiban az áljóst 's a' szép hajdani lovagot.

És most elbeszélé Richard király Izabella' szülőinek ismeretlenűl tett utazását Francziaországba, 's a' fölvett kettős átöltözést, hogy tulajdon szemeivel lássa a' herczegnét, kinek kezét követei által megkérette.

Az ünnep szerencsés folyamban végződött 's az új angol királyné még azon este elutazott Calaisba Courcy asszonynyal 's a' lancasteri 's glocesteri herczegnékkel. Utja' czélján csupa boldogság várta. . De öröme mégis megzavartaték . . . mert karperecze elveszett.

III.

„A' jósló túlságosan festé le kegyednek, madame, a' trón' bajait és veszedelmét", mondá Courcy asszony egy napon az ifju angol királynéhoz, midőn épen a' woodstocki vár' egyik gazdag szobájában ültek; „a' kegyed' szép vidám szemeire 's rózsapiros virágzó arczára hivatkozom."

„Igen, kedves Eleonorám, — felelt Izabella — boldog vagyok 's már kezdem Richard' karpereczének elvesztését felejteni, — az ő szerelme becsesb előttem mint a' világ' minden karperecze."

Mig a' dámák igy mulatoztak, az ablak alatt lárma vonta magára figyelmöket. A' glocesteri herczeg volt, ki heves vita után a' királylyal, duzzogva hagyá el a' várt. Mikor a' vonóhid le lön kisérete megett eresztve, látta Izabella, mint fordult kevélyen a' várnak 's összetett öklével erősen fenyegetődék a' királyi lak felé.

Négy évvel utóbb lancasteri Henrik, glocester' gyülölségének örököje, az angol trónra lépett, II. Richard pedig fogolyként viteték a' Towerba. Izabella királyi tisztelettel kisérteték Calaisba át, de magánosan és gyászban. A' szerencsétlen elhagyá férje' holt testét, hogy atyja' árnyékát föllelje. E' két szerencsétlen fejedelmek' egyike méreg által halt meg a' fogságban, a' másik egy a' halálnál iszonyúabb betegségnek lett zsákmánya.

A' jóslót nem csalták meg sejdítései, a' sors a' királyi jövendő-mondó' nyelve által árulá el titkait.

Magyar játékszini krónika.

—

November' 22dikén: Fiesco. Szomorujáték 5 felv. Irta Schiller Fridrik, fordit. Nagy Ignácz. Az előadás sok tekintetben gyenge; általános hibája a' rosz tanulás, melly még a' felsőbb szerepeken is észrevehető volt. — A' többek közt Somogyi (egyike a' felzendült polgároknak) igy szólt: „a' herczeg bíborban jött, a' nélkül, hogy feketébe kellett volna öltözne." E' helyett: „a' herczeg bíborban jött, holott feketébe kellett volna öltözni e!" 'S ez megjegyzést sem érdemelne, ha gyakran nem történnék, hogy a' rövid szerepek is roszúl tanúltatnak. 'S mondja meg akárki, mit kell olly szinészről tartani, ki azon néhány szót is, mellyet mindössze mondania kell, hibásan, vagy akadozva mondja el?

Tiszta, hibátlan játéknak egyedűl Fáncsyét lehet mondani, kinek Muley Hassan' szerepe a' legkielégitőbb jelességig sikerült. A' főszerepben (Fiesco) Lendvay szakaszonként jól játszott; de előadásának még hiányai vannak, mellyeket csak egy mélyebb, komolyabb tanulás háríthat el. A' szerep minden esetre nagy feladás, és felette fárasztó (miért is igen hajlandók lehetünk az előadás némi hibáit elnézni); de más felől igen háladatos; mert annyi fényes oldala van, hogy vele a' szinész általános tetszést aratható. Ő ravasz, ügyes, okos, bátor, udvarias, deli és hű, mi kell több, hogy legtöbbeknek tessék? Ugy hiszszük, hogy mivel Fiesco maga is több szerepet játszik, Lendvay ugy fogja őt személyesithetni, ha szerepének minden részleteire különös gondot és figyelmet fordit. Az igy átgondolt, 's jól elintézett részekből könnyü lesz azután egy összehangzó egészet alkotni. — Apróbb észrevételeink: midőn Hassan Fiescot megtámadja, Fiescónak nem kell előle olly szembeszökőleg hátrálni: ez mind okossága, mind bátorsága ellen van. Ő vigyázzon; de úgy hogy Hassan azt ne tudja; hátráljon, vagy vonuljon el, de úgy hogy azt Hassan félelemre ne magyarázhassa; különben feltehető, hogy szándékát észrevettnek tudván, azt el fogja halasztani. — Midőn Julia térdel, Fiescónak előbb kell a' csengetyűt megrántani, 's azután hahotázni, vagy legalább a' hahota után nyomban csengetni, hogy a' térdepelő ezen helyzetébeni meglepetése természetes és hihető legyen.

Nov.' 23dikán: Árpád' ébredése. — Tizenhat éves királynő. Dráma 2 felv. Fordította franczióból Hell Tivadar, németből Fáncsy Lajos. — Az első előadás kevésben különbözött a' legutóbbitól. — A' tizenhat éves királynő előadása egy volt a' legsikerültebbek közül, egyéb jelességei fölött, még igen hibátlan is és ment minden bitang, toldott, foldott beszédektől, mellyek gyakran szinészeink' legjobb játékait is undokitják. Lendvayné hív 's érdekes képmását adta a' szeszélyes de jószivü királynőnek. Lendvaynak (Bury) ma nem csak játéka volt jó, hanem a' mit mindig ohajtanánk, beszéde is. Szeretnők szinészeinknek eléggé értésökre adni, mennyire alapja ez minden jó játéknak, 's mennyire jól esik tiszta, világos értelemmel biró beszédet hallani. Szerdahelyi igen jól eltalálta a' vizeszü Nörborgot; de különös említésre méltó Szentpéteri, kinek mai játékát példányúl mernők ajánlani. — Barthéné kis szerepének megfelelőleg játszott, 's az egész előadás kerek, pontos és összehangzó volt.

V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállitva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

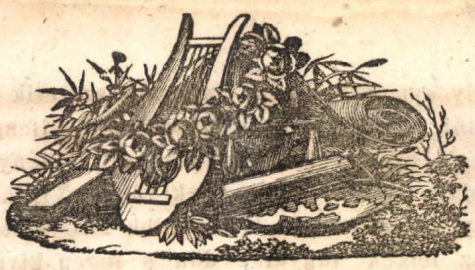

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 7. 1837.** **46. szám.**

Tartalom: Néphit, 's népbabonák' poesise, I. *(Tóth Lőrincz)*, 721. sz. — A' föld' népességének mozgása (*Nagy Károly*), 726. sz. — Elhagyott anya *(Vörösmarty)*, 731. sz. — Magyar játékszíni krónika *(S. F.)*, 732. sz.

A' valódi nemzeti költésnek csak a' nemzet' kebelében lehet és kell szárnyára kelnie: Az idegen tűznél gyujtott fény a' nemzetnek csak homály közül sugárzik.

Kölcsey.

Néphit, 's népbabonák' poesise.

I.

Minden népnek, nyugoton úgy mint keleten, 's úgy a' müveltség' magasb, mint alacsonyabb fokán, megvannak saját babonái, csodálatos, titokteljes hagyományai, 's természetfölötti jó- vagy kártékony lényei, rémei 's ijedelmei, mellyek a' nép' ki nem fejlett részét némi ajtatos borzadással töltik el, mellynek bizonyos költői természete van; a' nép' költőinek pedig igen érdekes anyagot nyújtanak képző erejök' lebegtetésére; sőt a' történet' és régiségek' buvárainak is tanuság-teljes adatokat nyújthatnak a' nép' régi vallása, szokásai' 's története' nyomozásában. Az illy babonás hitet, sejtést, rémeket a' szülék gyermekeiknek, a' dajkák növendékeiknek, gondosan adják át, 's ekként századokon, ezredeken át, bizonyos időkkel, millyen például az éjfél, karácson' és Szilveszter' éjszakája, 's bizonyos helyekkel, mint p. o. temetők, várromok, keresztutak, némi szent borzalmak járnak együtt. A' képzelő erő, a' hallott 's gyermeki lélekbe mélyen benyomult édes titkos mesék' emléke-

zete által felingerűlve, korlátlanúl munkálkodik, alakokat teremt, lényeket idéz elő, mellyek valóban nincsenek; 's meggyőzi a' hideg józan észt még gyakran ott is, hol az már a' világosúltság' felsőbb fokára jutott. Tagadhatlan, hogy a' művelt, és a' sötét babonákon teljesen túlemelkedett embert is, kiben a' képző erő' hatalma más tehetségek fölött uralkodó, titkos borzadás lepi meg, ha p. o. holdvilágos éjjel egy temető' keresztjei közt tébolyog, vagy egy várrom' mohos dőledékein űl. A' multnak szelleme 's ebben élő regéknek és titkoknak egész serege lengi körül 's a' felgyúlt képzelőerő lényeket teremt, alakokat idéz elő, 's kiszáll a' természetből.

A' népek' illy őrjöngő hite részint a' régi, sok istent imádó, 's a' természet' minden részét láthatatlan lényekkel megnépesítő vallásból van átvéve, részint a' természeti tünemények' nem értése- 's nem magyarázhatásából, részint végre a' keresztény hitnek az előbbi vallásokkal összeolvadásából származott. Ha ugyanis a' nép, régi természetimádásához szokottan, keresztény hitre térte után is a' némelly helyek iránt bele rög-

zött imádást megtartá, illy sympathiákat a' keresztény vallás' terjesztői mindenkor magok' czéljaira használtak 's azon helyeket vagy a' kereszténység' jelképeivel ékesíték 's tevék sajátjaikká, vagy úgy festették 's híresztették, mint gonosz lelkek' tanyáit, hogy a' nép azoktól visszarémüljön. Hazánkban is az Árpádok alatt több' ízben törvényt kelle hozni, hogy a' természetimádáshoz szokott nép ne menjen áldozni kútforrásokhoz, erdőkbe 's hegyekre.

Így származtak különféle nemzeteknél a' fővonásokban megegyező, de helybeli körülményekhez képest módosított néphitek, költeményes babonák 's ezeken épült népmondák, hosszú téli esték' gyönyörei a' falusi fonóházakban, 's legfoganatosb szerei a' nyájas dajkának kisdede' megnyugtatására 's mulattatására. A' németországi Óriás és Harz hegyek különösen gazdagok szebbnél szebb népmondákkal 's ezeknek hőseivel, természetfeletti lényekkel. A' törpék vagy gnómok hegyekben lakoznak, 's ellentételei az óriásoknak, különösen a' bányászokkal űzik játékaikat. E' hit átment a' nép' nyelvébe is, mert a' hegyek' rejtett nyilásait törpelyukaknak (Zwerglöcher), a' csepegőkő-alakulásokat 's némelly szeszélyesen alkotott hegycsúcsokat törpelakzinak (Zwergen-Hochzeit), neveznek mai napig is. Ezer monda él rólok a' német bérczekben 's erdőkben; Magyarországban nem annyira honosak. E' hegyi lényektől egészen különbözők a' levegői alakok, mellyek Elf (angolul Fairy) név alatt Német-, Franczia-, 's Angolországban igen kedves tárgyai a' költeményeknek. Ki nem ismeri az angol literatura' baráti közül Shakspeare' halhatatlan „Nyáréji álmát?“ Spencer' „Fairy-Queenjét?“ — E' lenge költői lények leginkább éjszaknyugoton honosak, elf-mondák leginkább Irland, Anglia 's éjszaki Franciaországban virágzanak, Németországba csak később származtak át 's Wieland' Oberonja is bretagnei mondák után készült. Dél felé összevegyülnek a' bájos keleti tündérregékkel. Ezen levegői lényeknél saját bélyeg a' táncz, a' lebegés; ők sokkal szellemiebbek, mintsem a' földön járhatnának közönséges emberléptekkel. Azonban még is hagynak hátra könnyű, lágy, kisded nyomokat a' füvön, mellyekhez költők egy gyöngéd leányka' lábnyomait szeretik hasonlítani, 's a' nép ezen nyomokat „Elfenring“nek nevezi Németországban. E' lényekkel valami hasonlatosságok van a' Villiknek, kik Magyarország' éjszakibb megyéiben is ismeretesek. — A' földön 's légen kivül a' víz-elemnek is vannak saját tündér lakosai, mellyek a' Németföldön Nixe, 's ha férfineműek, Wassermann nevet viselnek. Hasonló lenge és tánczos természetűek, mint a' levegő' tündérei, de saját bélyegök a' nedvesség és titkolódzás; eljárnak a' fonóházakba; a' férfiak szeretnek leányokat rabolni. Hasonlók ezekhez azon lények, mellyek felül szép kaczér leányok, alul pedig halfarkakba vagy kigyókba végződnek; a' könnyelmű lovag szerelmet űz velök 's rémülve veszi később észre, hogy félkigyók. Egy elmés fő azon megjegyzést tevé erre, hogy: „boldog szerelmes az, kinek imádottja csak félig kigyó.“ — Mind ezen lények sokféle alakokba változhatnak, az emberi nemmel sok ártatlan, de sok gonosz tréfát is űznek, de általjában költői, kedves alakok. Sokkal komolyabb és sötétebb természete van azon néphitnek, melly boszorkányok' nyomásától, holt lelkek' feltámadásától, halvány kisértetektől retteg. Könnyű pedig természeti tüneményekből kimagyarázni a' zúgó, fütyölő, sodró Windsbraut vagy garabonczás diák, 's a' tüzes ember, tüzes kerék 's t. effélék' eredetét.

Honunkban szinte él ezen hit saját módositásokban. Boszorkány, vasorrú bába, seprünyélen nyargalva, a' gyermeket, a' fejős tehenet megrongálva, sötét rémes éjeken a' szent Gellért' hegyén tánczolva, 's a' keresztútakon martalékra várva, az alvókat megnyomva 's fojtogatva, mindenfelé motoz a' köznép' fejében. A' léget garabonczás diák hasítja, 's rongyos, foltos, mysticus köpönyege égi háborút, jégesőt hoz magával, stb. De ezen képzeletlények korántsem olly költői természetűek, mint a' nyugoti népek' lenge, kedves, elfei, vízi nymphái és szeszélyes törpéi, vagy a' keleti' ragyogó, buja pompájú tündérei. Egyedül a' Villik Magyarországon is ösméretesek, kik ama' nyugoti költői lenge lényekhez szépségben 's érdekességben hasonlítnak. Holt tánczosnék ezek; menyasszonyok, kik a' menyekző előtt meghaltak. Nem fekhettek nyugton a' hideg, bús, sirban; holt kéble-

ikben 's lábaikban él a' borzasztó tánczdüh, mellyet élve le nem csillapíthattak; holdvilágos éjeken kikelnek sírjaikból, csoportonként összegyülekeznek a' keresztútakon 's az erdők' nyiltabb helyein, vad 's dühös táncznak erednek ott, 's ha egy ifjat karjaik közé keríthetnek, az veszve van, mert átölelik szegényt dühöngő tánczkedvvel 's addig keringenek és szökellnek vele, míg holtan le nem rogy. Menyekzői díszruháikba vannak öltözve, virágfüzért 's a' szélben vadúl lebegő szalagokat és fátyolt viselnek fürtös fejeiken; arczok hófejér, de fiatal és buja, kaczér, halványtüzű szemekkel integetnek, szóval, irtóztatóan szépek! — A' nép, midőn virágzó menyasszonyokat látott rögtön sírba szállani, nem hiheté el 's nem akará elhinni, hogy az ifjuság és szépség olly hirtelen elenyészhessék. Így származhatott ezen néphit is, hogy holta után még feljár a' föld' szinére 's szomju vágygyal keresi és éldeli az életben elszalasztott örömeket.

Külföldi literaturák 's köztök a' német is, elég gazdagok illyféle, néphitből merített, nagyon költői mondákban. Grimm testvérek, Musaeus, Tieck stb. sok e'nemű tárgyat használtak népszerű elbeszélésekre. Magyar literaturánk e' részben igen meddő 's alig mutathat eddig termékeket, mellyek az ősi néphit', néphagyományok' 's babonák' mysticus anyagjából titkosédesen virágoztak volna fel. Zsebkönyveink' egyikében, ha jól emlékezem, van egy monda, hol egy halfarkú leány, 's ismét egy, hol a' mármarosi sóaknák' törpéi jőnek elő; de ezek nem annyira a' nép' hitéből merítvék, 's azért nem is olly nagy érdekűek, mint p. o. Vörösmarty' „Csongor és Tündéje", hol bájló költői alakba öntve leljük Tündér Ilonának a' nép' ajkain forgó történetét. A' garabonczás diák egészen magyar tulajdon, 's hogy egészen az, bizonyítja azon tapasztalás, hogy a' néptől értetik 's azt érdekli még azon művészeti tekintetek nélkül összeférczelt, silány alakban is, mellyben azt Munkácsy színpadra hozá. Ujabban Jósika Miklós (a' kimondhatlan bájú Bájvirág az 1837-diki Emlényben), Fáy András (Sió az 1836-diki Aurórában) 's Gaal (Verhovina az 1837-diki Aurórában) adtak tündérregéket, egészen keleti szellemben.

Tóth Lőrincz.

A' föld' népességének mozgása.

Mi, a' földtekének hatalmas urai, alig találhatnánk figyelmünkre érdekesb tárgyat tulajdon nemünknél; legalább első tekintetre gondolni lehetne, hogy mind azt, mi nemzetségünk' tagjai közt 's általok történik, valamelly természeti szomj által unszoltatván, vizsgálataink' legelső 's legfőbb tárgyául választjuk. Az igaz, hogy egy második tekintet vagy pillanat tágas keblünket (mellyben ollykor ollykor nem csak a' kis földteke, de számtalan napi-rendszerek 's téjutak kényelmesen keringhetnek) észrevehetőleg szűkíti, és nem ritkán a' végtelen kör parányi kis pontba szorúl, ekkor büszkén kiáltunk föl: „le genre humain c' est moi."

Az emberi nem' ismerete számtalan viszonyival együtt mind eddig a' geographiának nyomorú függeléke volt. Az ember, kevéssé figyelt jelentőbb tulajdonira, 's magát pornak elismervén a' tanítmány nélküli és számvetés nélkül számító tudományba, a' földleírásba bukkant.

Jó darab ideje már azonban, hogy az anthropographia, anthropologia, statistica 's végre később politicai gazdaság nevezetek alatt az embersereg neveletlen dajkájától megszabadulni igyekszik 's remélhetni, hogy valahára czélját éri, feltévén, ha akarja.

Sok geograph állította 's állítja, hogy mind az, mi létezik, kivül rajta vagy belül a' földön minden, minden, legfőbb itélőszéke elébe való, 's hogy valamelly kis részt elvevén, az óriási épitmény öszveroskad; de elfeledi, hogy épen azért bomlik szét, szükségesképen, ellenállhatlan bomlik szét, mert mindenes és egyetemes akar lenni.

Az értelmi erő' nagyobb kifejlődése 's a' közönséges szellemi előmenet bizonyosan figyelmébe 's pártfogásába veendi a' nemzetség' viszonyait, 's ezeket rendszerbe hozván „társasági tudományok" címe alatt a' közoktatás' tárgyává teendi. Meg fog szűnni az úgy nevezett kormányozás' mestersége a' kisértetekkel együtt, mellyekről mindenki beszél, de mit senki sem látott, elenyésznek bámulói, Machiavel' 's unokái' kétes mestersége alapos tudománynyá válik.

A' népesség, a' lakosok' száma magában igen egyszerű valami, mert a' mennyiségnek egyedüli kifejezése a' szám, 's an-

nak egyszersmind természetes következménye. Ki tagadja, hogy a' népesség legelső és legfőbb eleme azon tudománynak — legyen neve bármelly — melly a' föld' értelmes lakosát tárgyazza! De a' föld' lakosinak száma nem ismeretlen, mert ekkor valamiként csak közelíteni lehetne értekéhez, hanem képzelt mennyiség. Legrégibb időkben irtóztak a' népek a' főszámlálástól, de ezt rosz néven alig vehetjük, mert szegények azt vélék, hogy az ökrök' 's juhok' soraiba vettetnek az illy számlálás által, mellynek fő czélja alig ha nem a' rendes nyírés lehetett. 71-dik századunkban nem a' babonaság állja többé az útat, de a' nálánál nem sokkal becsesb ostobaság és henyeség.

Valamelly ország' lakosinak száma csak egyenes számlálás által ismerhető, összevevén valamennyi személyt kivétel nélkül. A' halandósági táblák, mellyekből a' szülöttek és holtak-közti különbség kerül ki, csak akkor használhatók, ha valamelly egykorú, de szigorú számlálás alapul tétethető. Europa sem kérkedhetik tökéletes és rendes népszámítással, noha a' polgárisodásnak vezére. Németalföldön 1815-től fogva csak a' holtak 's szülöttek-közti különbség által tartatik fenn a' nép' száma, valamint Dániában is 1801-től fogva, hol azonban jeles ügyességgel vitetnek a' lajstromok. Törökországban soha számítás nem történt, más országokban tökéletlenül 's részenként. Europán kivül, hol angolok tartózkodnak, a' népszámításra nagy figyelem vettetik. Amerikáról, az éjszaki egyesületet kivévén, nincs bizonyos népességi adat. Ehhez járul még, hogy több birodalmakban a' kormányok becses kimutatásokkal ellátva vannak, de mellyek a' napfényt nem igen látják; 's így a' szegény statistica: ha találom, kondítom.

Sokat lehet olvasni, miként közelíthetni valamelly földrész' lakosi' számához: kiterjedése, éghajlata, földének minősége, helyezése tenger' közelében stb., földmivelése 's végre lakosinak társasági állása által, 's hogy mindezen környülállások elmés vizsgálata, miként folynak be a' nem' szaporodására? megnyugtató következésekre vezet. Ha mind ezen körülményeket külön külön vizsgálatunk alá bocsátjuk, sem egyik sem másik nem ád bizonyos számot, mert az emberek' szaporodásának semmi törvénye nincs.

Némelly geograph, millyen p. o. Wallace, valamelly közép népességű országot vesz fel 's arányban számítja a' föld' népességét. Mások a' kedvező éghajlatoknak számos népességet adnak, földeiknek nem lakható 's nem mivelhető részeit számba sem vevén; a' nem kedvező éghajlatokat pedig véknyan népesítik stb. Andreossy ezredes Stambul' népességét a' víz' mennyiségéből, mellyet a' lakosok naponként isznak, 597,600-ra, a' mindennapi kenyérből pedig Scutarival együtt 630,000-re számította. Ezen számitási mód szerint, ha p. o. Páris és Bécs városok' évi emésztési tabelláit hasonlítanók, midőn az elsőbb főváros' lakosinak száma 800 ezerre van téve, Bécsnek 1,200,000 lakost kellene adni, noha, számok az újabb adatok szerint a' 400 ezret túl nem haladja; de ezen emésztési tabellákból mi egyszerűen csak azt következtethetjük, hogy egy bécsi annyit eszik, mennyit három párisi. Honnan is venni helyes gyomor-mérőt? A' déliek keveset esznek, sokat isznak; az éjszakiak megfordítva. A' pálinkaivó népek megvetéssel néznek a' vízre, 's hol sem víz sem bor nincs, az emberi természet a' szerint alkalmazza magát; szintúgy van az étkekkel.

Balbi *) példátlan béketüréssel, tartósággal 's ritka ügyességgel gyüjti, rakja 's hasonlítja a' statisticai számokat; tárgyunk felől vele kell tanácskozni. Jelenleg a' föld' népességét egyenlően 1835-re viszi; miként törekszik czéljára? munkájában fogjuk olvasni. Az itt felhozott népességi számok tőle erednek 's nagy részint kézirataiból barátságosan közölvék. Balbi a' legnevezetesb 's legujabb e' tárgybani irók' számadatait a' számok' növése szerint sorozza. Ezen sorok országról országra, világrészről világrészre terjedvén, meglepő bizonyítványai és emlékkövei az adatok' alaptalanságának 's a' nevetség és sajnálkodás közt bajos a' választás.

Balbi' öszveállításiból példákat adni most nem akarok, mert czélom nem az 's helyem

*) Revue des deux mondes 1830.
Balance politique du globe 1828.
Compendio di geografia universale 1821.
Abrégé de géographie 1837. 's egyéb számos munkái.

sincs, említett munkáiban már számos megjelent; uj 's nagy munkájára várjunk egy kissé. Elég lesz néhánynak határait (a' legnagyobb 's legkisebbét) tekintenünk.

Az egész föld' lakosinak száma, kivevén Canz vallástudóst, ki 1744ben Európának 10 millió, az egész földnek pedig 60 millió lakost adott:

Volney 1804 mint minimum 437 millio.
Beausobre 1771 mint maximum 1110 millio.
különbség 637 millió.

Nem említem itt az angol egyetemi történet' iróit, kik a' föld' népességét a' 18dik század' közepén 4000 millióra tették; nem Voltairet, ki ökelmeket gunyolván, azon számot 1600 millióra leszállította. Arány 1: 2· 54.

Canz és az említett történetirók' adatai 60: 400 = 1: 66· 6.

Europa lakosai' száma.

Cannabich 1818. 1821. és a' Conversations Lexicon' 1817. minimum 178 millio.
Zedlitz (Europa im Jahre 1829.) max. 236,605853
arány 1: 1· 3.

Ázsia' lakosai' száma.

Volney 1804 . . . . . 240 millio.
Süssmilch 1765 és Beausobre 1771. 650 millio.
különbség 410 millio,
arány 1: 2· 7.

Afrika' lakosai' száma.

Pinkerton és Volney 1804. minimum 30 mill.
Chamford . . . . . maximum 300 mill.
arány 1: 10.

Amerika' lakosai' száma.

Büsching 1778. . . . . 13,441,678.
Montaigne és Montesquieu . . . 400,000,000
arány 1: 30 közel.

Australia' lakosi' száma.

Balbi 1816. 1,400,000
Oriental herald 1829. 8,000,400
arány 1: 5· 7.

'S az országok közül egy példát:

Europai Törökország.

Lindner 1813. . . . . minimum 5,390900
Bielfeld . . . . . maximum 50,000000
arány 1: 9· 26.

Ha a' különböző adatokat közelebbről tekintjük, a' geographok és statisticusok következő észrevételekre adnak okot.

1. Igen ritka közöttök, ki bizonyos vagy legalább alapos adatokat tudna előállítani, 's még ritkább nevezi kútfejét, mellyből merített, az év' számát, mellyhez adatai tartoznak.

2. Írói hiúság, eredetiség' hajhászata, könnyelműség, kényelem stb. szintannyi csábitói sok geographnak 's okai, hogy a' számok irgalmatlanul változnak. Nem lehet kétes, hogy a' számokat egyik a' másiktól veszi (mert különben mindegyik irónak népszámitásokat kellene eszközöltetni), de hogy egyfelül lopásról ne vádoltassék, másfelül hogy munkája eredeti legyen, a' számokat egy kissé elváltoztatja, mi magában véve igen ártatlan mulatság. Valóban, ha száz meg száz milliókról van szó, egy két száz millio épen olly csekélység, mint ha egy rakás krajczár közt néhányat számba sem veszünk; a' bölcseség' mennyisége mind két esetben egyenlő.

Ollyat is láttam már, ki collegájának számjegyeit lelkiösmeretesen adta, csak más rendben, 's p. o. 2,573860 helyébe, valamennyi számjegy' vallásos megtartása mellett 7,835206-ot írt. Kiki észreveszi, hogy ez által az adat legkisebbet sem szenved, 's hogy valamelly finom fogás is lappang még a' módban.

De különös hitelt érdemlenek azok, kik, ha száz milliókat számba nem vesznek is, csodálatos pontossággal adják nem csak a' százasok és tizesek'- de az egyesek' jegyeit is, millyenek Bergius, Büsching, Bissinger, Hassel és Zedlitz; 's annál nagyobb érdemök, mennyivel több izzadságba kerülhet az illy óriási munka; sajnálhatni, hogy a' törtszámokat mind a' mellett elhagyják, mert hogy illyeneknek, tán a' 4dik, 5dik tizedeshelyen még lenniök kell, alig kétes.

3. Vannak sokan, kik társaik' adataival nem tudnak megbarátkozni 's ezeket vagy nagyoknak, vagy kicsinyeknek tartják. Bizonyos, hogy a' túlság kevés embernek tetszik, 's tudjuk miként ohajtatik a' boldogító közép, ne vádoljuk tehát azon geographokat, kik belső ösztön által vezettetnek a' valóra, valamint ne vádoljuk a' szegény szerencsét kergető vén asszonyokat, ha a' lotteriás boltok előtt elmerülten állva áhitatosan keresik a' szép és jó számokat.

Nem akarom itt ezen tudomány' minden fortélyos fogásait kitrombitálni, mert óh melly rosz a' világ! félnem kell, hogy honunk' valamelly csintalan statisticai irója

majd hasznokat veszi, 's azért utasítottam a' türödelmes olvasót egyenesen a' kútfőhöz, a' számtalan geographok' számtalanabb vitáihoz. Ezekből nyilván fogja látni, melly tinta-véres harcz foly közöttük a' szegény számok miatt, 's meg fog győződni, hogy mindegyiknek, kivétel nélkül, minden kétségét felülmuló olly tiszta és világos igaza van, mint a' napfény, 's hogy végre mindegyik olly ártatlan, mint a' ma született gyermek.

(Folytatása következik.)

Nagy Károly.

Elhagyott anya.

Szavalta a' pesti magyar színházban november' 30-án Lendvayné.

Ismérek egy édes, ah árva anyát,
Melly búnak eredten emészti magát,
Elhagyva, kerülve, leányaitól;
Bár érttök epedve a' hív anya szól:

„O jertek ölembe,
Szép gyermekeim;
Áldásra emelten
Várnak kezeim.
O jertek, oh jertek, az édes anyához:
Itt űl lekötötten a' szörnyü magányhoz.
Oh jertek ölembe
Gyermekeim,
Míg el nem apadnak
Hév könyeim.
Én szültelek, álltam
Bölcsőtök előtt;
Emlőim adának
Új életerőt.
Mint kis csecsemőket
Már én emelélek,
Míg bennetek alvék
A' gyermeki lélek.
Én látnotok adtam
Olly nap' sugarát,
A' mellyet irígyel
Sok földi család.
Szép arczaitoknak
Én adtam e' bájt,
Melly annyi szivekben
Viszhangra talált.
Én termetet adtam,
Olly őzi sugárt;
'S szűz kebleitekre
A' líliom-árt.
Én adtam a' szájnak
Az édeni mézet,
Melly akkor is édes,
Ha tőreit érzed.
Én adtam e' tündér
Lángu szemet,
Melly a' szerelemnek
Csillaga lett;
Melly egy sugarával
Szűl enyhe tavaszt,
Egy más sugarával
Elégeti azt.
Szépségimet íme reátok adám,
Hogy halljam e' szókat: ‚oh édes anyám!'
Hogy zengjen e' név is
Ajkitokon,
'S elhagyva ne légyek
Bús napomon.
O jertek, o jertek,
Az édes anyához:
Itt ül lekötötten
A' szörnyü magányhoz.
O jertek ölembe
Gyermekeim,
Míg el nem apadnak
Hév könyeim."

Így szólal esengve.
Hiába, hiába!
Nincs, a' ki omoljon
Szűlői karába.
Sors űzi fiait: remeg élteikért;
Ah! lányai égnek az idegenért,
'S ő ott ül örömtelen és egyedül,
A' köny kiapadva szelíd szemiből,
'S mint lelke-törötten az égre tekint,
Láthatni kövűlve az anyai kint:
Csak szívdobogása jelenti hogy él,
'S minden dobogással egy élte alél.

E' bús anya' képe te képed, o hon:
Szűtlen kebel' ércze van asszonyidon.

Vörösmarty.

Magyar játékszíni krónika.

Nov. 25. bérleten kivűl: 777. vígjáték 1. felv. Lebruntól, 's reá Lewy J. Rudolf, a' svéd koronaherczeg' első vadászkürtösének nagy hangversenye. — A' vígjáték nagyon bevág a' bohózat' mezejébe, azonban víg helyzeteivel, satyrai vonásokkal 's jó ötletekkel mulattató. Megyeri (jegyző) és kivált Telepy (irnok), jól vitt szerepeikkel a' némi érdeket nagy mértékben tudták nevelni. — A' hangversenyt Fra Diavolo' ouvertűrje nyitotta meg. Orchestrumunk javul, 's lassanként öszhangzásra vergődik a' kifejezésben

is. Következtek változatok 's rondo a' cromaticai vadászkürtre, mellyet Lewy szerzett egy Himmel-féle thema felett, 's nagy virtuositással előadott. Élénk tetszést nyert azon, általa szerkesztett 's játszott egyveleg is, mellynek részei Oberon és Zampából vétettek. Ha amott kivált ügyességét, 's szabatossággal párosult gyors, könnyű játékát csodáltuk, 's piánója elbájolt, itt echója, 's az énektöredékekbe lehelt kifejezés, mellynél fogva mondhatjuk, hogy játéka nem annyira hangzott mint szólt, elkapó volt. Közben Szathmáry Carolina 's Udvarhelyi Paccini' egy párénekét adák elő, mellyben Udvarhelyit nem eléggé hajlékonynak leltük, amannak szép a' hangja, de éneke még árnyéklat, kifejezés, sőt azon biztosság nélküli is, melly maga adhatja meg az előadásnak azt a' szabad, merész szellemet, mi a' hallgatót is elkapja. Azonban tőle, jogunk van, szorgalom 's jó iskola mellett, valamit várni. Taborszky' magyar változatait pécsi születésű Bäuerle, az itteni hangászkar' „egyik első hegedűse" játszá. Az előadó kezdő, de művész kezdő; játéka szinte még elég biztosság 's szabatosság nélküli, de hang' 's kifejezés' tekintetében valóban sokat igérő. Uhland' románczát, Szerdahelyi által fordítva 's Kreuzer Conradintól muzsikára téve, a' fordító éneklé, mennyire hangjától, melly csak buffóra alkalmatos, telt, ez úttal igen jól; klavírkiséreten kivül még Lewy' gyönyörű hangjai által emelve. — Legyen szabad ezúttal megjegyezni, hogy midőn a' színész, hangversenyek' 's szavalások' alkalmával saját öltözetében lép fel, az ékes divatot és izlést úgy, mint bizonyos bevett illedelmi szabályokat neki feledni vagy mellőzni nem szabad. Szathmáry Carolina fekete mantillban jelent meg ('s még sötét kék ruhához); Udvarhelyin szinte semmi fejér nem látszott, nem csak nyakkendő, de előing is fekete. Szerdahelyin pedig egy rosz szabású pantalonhoz egy bágyadt szinű, roppant galléru mellény volt, melly a' dolmányt a' nyak körül mintegy beszegte, 's ez nem csak az izlésnek, de még az illedelemnek is némileg ellenére van ott, hol Sz., mint Sz. lép egy olly tiszteletes társaságba, millyen kivált egy hangversenyi, műszerető, műértő, kiképzett publicum. Így láttuk egyszer Egressy Gábort (talán a' Tolvajkulcsban) fekete köntös, fekete nyak 's illyen egészen begombolt mellénynyel világos pantalonban; egyszer Udvarhelyit maga házánál fejér keztyűkben, 's a' következett jelenetben, egy bál' alkalmával, csupasz kézzel stb. stb. Ne adjunk az izlés' barátinak 's a' conventionalis tekintetek' értőinek annyiszor mosolyra okot és alkalmat. Asszonyaink ellenkező hibába esnek. Ők elég-, némellyike sok izléssel öltöznek, de szerepi helyezetök' elfeledésével, nagyon gyakran ékesben, drágábban, mint illenék. Ma Barthánė, mint falusi szakácsné, selyem köténben jelent meg; 's kisasszony 's szobalyány, öltözete után, ritkán megkülönböztethető. Színésznéink szebbek volnának, ha nem mindig volnának illy szépek. 'S azon felül, a' darab' egyetemes, öszhangzó hatása egyéb tekinteteket kiván, mint a' hiúság.

Nov. 26-án Kronsteini harczjáték, vagy a' három ismertető jel. Hősi vígj. 5 felv. Holbeintól, ford. Komlósy.

Nov. 27. Bársonyczipő, regényes színjáték 5 felv. 's egy előjátékkal, Birch-Pfeiffer Carolinától, ford. Deáki Fülöp Sámuel. — Mind kettőben Déryné (ott Elsbeth, itt Agnes) szeretettel 's szorgalommal vitte a' főszerepeket, 's Lendvayné (emebben, Metta) igen kedvesen a' magáét. De Bartha (Starkenburg és gróf Feletri) mikor kezdendi el végre studiumait? Mert ugyan ideje volna már egyszer férfias csengő hangját durvaságából kivenni, 's ama' régi nóta helyett, mellyet, mióta ismerjük, szünet és különbség nélkül penget, legalább egy újjal fölcserélni, ha már nincs szándéka beszéde' hangoztatását beszéde' tartalmához mérni.

Nov. 28. bérletszünéssel először: Montecchi és Capuletti párt, nagy opera 4 felv. Bellinitől; ford. Szerdahelyi. A' felette kellemetlen idő' daczára is, tömött ház üdvözlé Schodelnét Romeo' szerepében. Nem mondhatjuk, mennyire hatott reánk az a' nemes természet, melly e' lelkes asszony' előadásait bélyegzi. Azt az olasz szerelmet, az öröm', és sértett büszkeség', és vesztés' félelme', 's a' dühöngő fájdalom' hullámzását a' holtnak vélt kedvese' catafalcóján, 's a' vett méreg után felderülését a' csalódásnak 's még dúlóbb érzetét a' saját halálnak, midőn a' kedves él — ez egymást váltó sokféle ostromát egy lángoló kebelnek, rendítőleg festé a' művésznė, inspirált énekében. Ha van erő és tűz, ha lágyság 's olvadás énekben, 's szellem, melly ez éneket minden fokain az indulatnak öszhangzó szépséggel hatja által; 's ha van valóság az így kifejezett érzésekben, művészi valóság: a' mi kedves énekłőnkben az mind megvala. 'S itt segedelmére van egyike a' leghathatósb, legezüstebb csengésű, hangoknak, melly nevezetesen a' közép 's magas fokokon erő és teljesség' tekintetében semmi hiányt nem éreztet. Örömünkre volt az a' délczeg lovagi viselet is, az éneket öszhangzólag kisérő szép játék, melly soha sem szűnt meg való, keresetlenül férfias és kerek lenni. A' ritka élvezetért a' közönség hatszori kihívással tisztelte meg a' magyar opera' ezen gyöngyét. Utána Udvarhelyi' értelmes szép recitativjait, a' karok' harmóniás 's kifejezéssel teli előadását, az orchestert, 's itt különösen a' violoncell, clarino és kürt' solóit, kell dicsérnünk. Éder Luíza (Julia) inkább distonált, az egész darabon által, mint egyébkor; de mai énekén örvendetes csillámai mutatkoztak egy drámai életnek, mit alig ha Schodelné' példájának nem kell köszönnünk. Noha a' még gyenge Julia mellett a' tenor is (Egressy Benjamin) gyenge volt, ha hibás nem is; az egész, mint egész, nem volt örvendetes hatás nélkül.

Nov.' 29. Zűrzavar, vígj. 5. felv. Kotzebuetól, a' középszerű előadásokhoz tartozott. Egy Balog nevet vettünk először észre a' hirdetményen; az álmos Lákostóit elég álmosan adta. Alakja alkalmatos, de hangja nagyon nyers, kiejtése pedig kissé pusztai: az utóbbi azonban javulhat még, ha ő is úgy akarja.

Nov. 30. szép estvénk volt. Lewynek, kit

olvasóink már ismernek, második hangversenyét Mazéres' vigjátéka előzte meg, Jakab' csinos fordításában: A' fiatal férj, egy felv. két szünettel. Részenként 's egészben jól, igen jól ment a' darab; azonban ki kell emelnünk ez uttal Egressy' (fiatal férj) játékát, melly élénk, való, kerek 's igen mulattató volt. Ma ő lelkével is jelen volt a' darabban, kedvvel, szeretettel vitte szerepét, 's illyenkor nem könnyen véti el hatását. Neki tehát akarni kell. László (Surville) kezeire nézve szokott zavarba jőni: a' miért azokat különös figyelmébe ajánljuk. A' mozgásoknak soha sem szabad üreseknek, nem feleslegeseknek lenni, mindenkor pedig, kell, hogy kerekek, szépek legyenek, 's így a' kezeket is lóggatni, elvetni, a' test' elipsisén kivűl járatni nem szabad. Minthogy színen, járni, kelni, mozogni, állani, hajolni, sőt tánczolni is, más szabályok szerint kell, mint az a' köz életben tűretik, ohajtanók, hogy a' színháznak ne csak tánczmutatványok végett lenne tánczmestere, hanem — színészeink' engedelmével legyen mondva — az ő számokra is, 's lennének kötelezve egyformán az efféle tánczórákban részesűlni, míg a' szükséges színi tournűrt teljesen magáévá nem teszi egy v. más. 'S illy gyakorlatra még az inasi szerepekre alkalmaztatni szokott tagok is szorúlnak; midőn az illyen ügyesen lép fel 's le, complimentjét jól csinálja, illendően áll meg 's fordul el: a' közönség erre nem ügyel, de mihelyt ezeket nem teszi, ügyetlensége feltünik, zavar, bánt. Asszonyaink más hibába szoktak esni, többnyire nagyon előre hajlanak. Mennyit veszt, péld. a' szorgalmas, sebesen haladó, 's így teljes elismerést érdemlő Laborfalvi' parancsoló szép alakja a' szerfeletti előre hajlás által! Még Lendvayné sem ment mindig és egészen e' hibától, mellyre Miskolczy Júliát is nagy okunk van figyelmeztetni. Helybenhagyással kell még, mai játszóink közűl, Kovácsnét (Beaufortné) említeni, ki kereken 's tulzás nélkül játszá a' vén szerelmes de uralkodó aszszonyt; Barthánét (Delby özvegy), kinek azonban a' kevesbbé sebes és értelmesb beszédet annyival inkább ajánljuk, mínthogy hangja' hullámzása az értelmességnek különben sem kedvez; végre Szentpéteryt (Duperrier), illedelmes, sima játékáért. — Hangverseny. Lewy két divertissementban, mellyek' egyikét az „Álombolygó"ból, mást a' „Puritanusok"ból, vett motivumokból szerkesztette, újra csodáltatta hathatós hangszere' pompáját úgy, mint azt a' lágy, olvadó cantabilét! Lewy, mondhatjuk, énekel a' maga kürtjén, olly ihletés, olly kifejezés lakik játékában. A' mi Schodelnénk, mert az első magyar dallónét így neveznünk szabad, új oldalát tűntette fel művészetének. A' hathatós drámai énekesnét ma, két számban, mint románczdalost volt alkalmunk megszeretni. Az elsőben (Erdei madárka) Vogelé a' textus, Lachneré a' muzsika (Bécs, Diabelli); emez egy franczia erdei dal, mind kettőt Schodel zongorán 's Lewy kürtön kisérte. Bájoló volt az az olvadó lágyság, az a' fülmilei dagadása 's apadása a' hangnak, az a' bensőség és hév; 's jótevő az egészben a' szabatosság és kerekdedség, mellyel dalai eléadva voltak; de a' másodiknál fájdalommal vettük észre, hogy énekesnénk' hangja be volt fátyolozva, 's itt nem fejthette azt ki elég merészen 's szabadon, 's a' magasb cordákban kevesbbé zengett. Mind a' két művész ismételve 's hangosan kihivatott. — Közben, egyebeken kivűl, Lendvayné Vörösmarty' legújabb elegiáját: Elhagyott anya, mai számunkbelit, szavalta el, 's ha első felét kivesszük, mellynek elhadart helyei voltak, sok bensőséggel, emelkedő hévvel 's elég értelmesen. A' közönség élénk jeleit adta tetszésének.

Mai tudósításunkat a' Vogel' románczával rekesztjük be, mellynek példája inthetné azokat, kik énekre irnak vagy fordítanak, hogy a' forma' tisztasága, a' szavak' választása hangzásra nézve sehol sem kiván olly kényes tekintetet, mint itt; de inthetné egyszersmind arra, hogy nyelvünk az énekbeli külön, még nehezebb formákat is elbirja, csak legyen elégséges készületünk 's komoly szándékunk a' feladást rendeltetéséhez képest méltatni.

Erdei madárka.

Mi boldog erdején a' kis madár,
Madárnak olly szép sorsa van!
Viharban, nap' sugáriban,
Reá a' lombok' árnyiban
Rengő tanyája vár.

Szabad! vidáman ágról ágra száll,
Vidáman ágról ágra száll.
'S ha bármi halkan a' vadász,
Utána gyilkos ónt irányz,
Hess! hess! a' rengetegbe száll.

Csak léget ismer a' madárka, 's dalt,
Csak léget ismer a' madár.
Kis melle nem tud bánatot,
Fájdalma nincs; olly nyúgodott:
A' bú nem gyötri azt.

Ah bár lehetnék erdőben madár,
Erdőben oh ha volnék illy madár!
'S beszállna fény' sugárain
Szivembe kéj 's az üdv legott,
Az üdv, az üdv, az üdv!

S. F.

IGAZÍTÁS. Az Ath. 44. szám 698. szel. 35. sor fölül szerelmeDet helyett olv. szerelmeMet.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 10. 1837.** **47. szám.**

Tartalom: A' föld' népességének mozgása. Folytatás. (*Nagy Károly*). 737. sz. — Néphit, 's népbabonák' poesise. Vége. *(Tóth Lőrincz)*, 747. sz.

Ha minden rendek' szabadsága
Él mint a' közjó' kútfeje:
Becses a' szántó' fáradsága,
Gondtól nem fáj a' bölcs' feje;
Ha kiki a' terhben egy részt vesz,
Fő székekbe érdem, nem rang, tesz.
Akkor inkább otthon rongyban,
Mint másutt fő rab bársonyban.

Kis János.

A' föld' népességének mozgása.

(Folytatás.)

Sokat olvasunk (az ujabb időben úgy látszik fénypontja a' geographiának) az úgy nevezett viszonyos népességről, vagy is valamelly földrész' vagy földdarab' kiterjedése' 's a' rajta lakók' száma-közti viszonyról. Tekintsük egy kissé a' föld' színét, vagy inkább az azt kifejező számokat, 's látni fogjuk, milly méltó pajtásai az előbbieknek. Nem emlékezem hamarjában, melyik apostol' levelében van említés, vagy tán az ó testamentomból ered, hogy a' földtekének közel egy harmada száraz, a' többit tenger fedi; bizonyos, hogy traditio, mert jó nagy része a' gömbnek még ma is ismeretlen 's mint tudjuk, minden erőlködések 's áldozatok' daczára tengelyeihez nem férhetni.

De legyen ez a' közel harmada száraz, jön négyszög mérföldekben kitéve: (millyenből 15 vonal az egyenlítő' egy fokára *)

a' száraznak 3059675
a' víznek . . 6200825

összesen 9260500 négyszög mérföld *) Hogy a' föld' színe 9260500 négyszög mérföld, ha a' tekét simának veszszük, bizonyos, mert a' számításnál földünk' belapulása is tekintetbe vétetett; de mellyik része száraz és víz? azt számokkal kifejezni akarni hiúság volna, mert a' közelítés csak 3 és 1 közt forog, azaz: néhány száz ezer négyszög mérfölddel több vagy kevesebb, szót sem érdemel. Ha kisebb osztályokra megyünk által, jön

Európára . . 171834
Ásiára . . . 641093
Afrikára . . 531638
Amerikára . 572110
Új Hollandiára 143000
A' szigetekre 1000000

öszvesen 3059675 négyszög mérföld, 's ezen számokat Bode adta.

*) Balbi és több geograph 60 mérföldet vesz egy fokra 's helyesen, mert minden perczre igy egy jut, de mi most kisebb számokat kerestünk.

*) Gehler's physicalisches Wörterbuch (Erde).

Balbi' számai: Europa • 174562
Oceania • 193750
Afrika • 532250
Amerika . 696625
Asia • . 757375

öszves 2354562

's ezen számok szerint már 705113 négyszög mérföldet a' szárazból elvesztettünk 's a' vízre több mint négyszer jön a' száraz' mennyisége. Ha valamelly világ' részeit így veszszük osztályokba, meglepetésünk nem kisebb, 's a' hasonlítgatások által végre bábel' tornyához jutunk. Nem csak hogy a' különös országok' tértartalmát majd mindegyik szerző (költő) másként adja, de ha történetből valakinek azon boldogtalan gondolat ötlenék fejébe, hogy az egyes országok' térét öszveadja, akkor bizonyos lehet, a' következés felülmulja álmait. A' térmérés, tudjuk, csalhatlan, de ha a' geographok' kezei közé esik, nyoma is elvész, és a' legtettlegesb tudományból phantasmagoria lesz, vagy ha inkább tetszik, dohányfüst.

A' vízen 's szárazon útazók úgynevezett astronomiai vizsgálatokat tesznek, mivel 's miként? munkáikból láthatni. A' helyeket (vizsgáló pontjaik' szélét és hosszát) szépen feljegyzik abroszaikba, melly földabroszaiknak határait girbe-gurba vonalakkal jó előre elkészítik. Néhány foknyi különbség a' szélesség vagy hosszaságban (legyen a' különbségnek oka a' vizsgáló, vagy ennek műszere, mindegy) — semmi. Hogy sok földkép készült már nagy vigyázattal, hogy sok ügyes, gyakorlott és tanult ember dolgozott rajtok, mind igaz, de még eddig nincs ország, melly a' geometria' szigorú törvényei szerint készült mappával dicsekedhetnék.*) Miként álljanak így egybe a' szomszédországok' határvonalai különös abroszaikban? Bizonyos, hogy ha tökéletes abroszok léteznének, valamelly ország' tértartalma egy kis ügyességgel közelítőleg kiszámítható lenne; de rosz vagy hibás földképek után rosszul és hibásan számítván, nem találhatunk valóságot. Hogy pedig ez így van, ismét Balbi' munkája bizonyítja, ki az országok' tértartalmait is szintúgy hasonlítja a' számok és azoknak feltalálóik szerint, mint hasonlítja a' népességi adatokat. Melly rettentő különbségekre találni ezen tekintetben is az irók közt, alig hihető, 's ha mondom, hogy egyik iró nem kétszer vagy háromszor, de tízszer és ennél is többször annyira teszi valamelly ország' tértartalmát mint egy másik, nem mese. Kétséget nem szenved, hogy a' francziák e' tárgyban nem csak legtöbbet tettek, de legnagyobb ügyességet is mutattak, 's épen ezért választom például ezen országot, mert mérése legtökéletesb, vagy inkább legkevésbé tökéletlen földünk' valamennyi osztály-darabjai közt.

Herbin de Halle	• 519, 100· 62	kilomètre
Duchatel documents statistiques	• • 527, 602· 79	„
Perrot Comité royal de Cadastre	• 528, 422· 73	„
Dictionnaire universel	533, 250· 00	„
Dupin Charles forces de la France	• 535, 334· 36	„
Prony 1836 et 1837	• 540, 085· 60	„
Valkenaer 1826	• . . • 543, 230· 00	„

a' legnagyobb és legkisebb közti különbség = 24130· kilomètre.

Kérdezzük most, visszatérvén viszonyos népességünkhöz, mi lesz belőle, ha a' népességet és a' tért kifejező számok hamisak? Ezen felül, miként számíttatik valamelly földrész' vagy ország' tértartalma? Nemde szinte úgy, mint számítá a' geometra földtekénk' színét? A' geometra ezt könnyen teheti, mert elvontan tekinti a' gömböt 's színének egyenetlenségeire annyival inkább nem ügyel, mert p. o. Chamoulari *) magassága a' föld' átmérőjéhez hasonlítva $\frac{1}{1700}$ mérföld, vagy közel másfél öl. De egy kissé változni fog következtetésünk, ha ezen kis dombocskát az emberekkel hasonlítjuk 's ta-

*) Az alkalmazott térmérés' dicső példája azon ív' mérése, melly Dunkerquetől Perpignanig Gallián keresztül menvén Formenteraig, éjszakfelé a' greenwichi délvonallal egybeköttetett. Ezen iszonyú ív egy hetedét teszi a' tengely és egyenlitő közti távolságnak. Melun és Perpignan mellett két talp vétetett, mindegyik 12000 métre; egybeköttetvén a' három szögek' lánczával, egy harmadrész métre hiba sem mutatkozott a' valódi távolságban, melly 900 ezer métret felülhalad. (Laplace système du monde)

*) A' Himalaya hegyek' legnagyobbika, 27090 láb?

láljuk, p. o. hogy az emberi nem igen kényelmesen belé fér, mert mindegyik személyre legalább egy fél köb öl üreg jut, noha egyben 16 is megférne. *)

Így hagyják ki a' bőkezű geographok a' hegyekkel a' tavakat, folyókat, mocsárokat, sivatag pusztákat, útakat, 'stb., ha valamelly ország' viszonyos népességéről szólanak. Így mondják p. o. hogy Afrikának csekély viszonyos népessége van; de mennyi lakhatlan tére? arról említést nem tesznek.

Nem kétlem, hogy a' tudomány (ha csakugyan így kell azt neveznünk) tisztulni fog és már is tisztul. Alig hihető, hogy legyen geograph, ki nem tudná, hogy az ember életműves teremtmény, vagy is jó prózával, evés ivás nélkül nem élhet, tehát nem a' tér vagy földterjedés hozza őt elő, hanem a' föld' termése. Tudja továbbá, hogy az ember ismét csak életműves lényekből táplálható (kivévén egykét — kavicsokkal vagy mészszel is gyomrát megtölteni tudó különczöt). Mitől függ tehát természetesen a' viszonyi népesség? Nemde a' mívelt és termő föld' mennyiségétől, melly egyszersmind az ember' társaságához szokott állatok' mennyiségét is határozza egyfelől, mértéke pedig másfelől szorgalmának?

Az ujabb statisticai adatok közt már a' mívelet alatti föld-mennyiségek rendes helyt találnak, szántóföld, kaszáló, legelő, szőlő- és más kertek, erdők stb. osztályokban. Együvé vévén ezeket a' népesség' számával, megtaláljuk a' valódi viszonyt.

1.) Nagybritannia és Irland' népessége
1831ben . . . . 24,410,429.
tér-tartalma 5,446,633,225 hold,
ebből mívelés alatt 3,271,437,096 „
0·60,064 rész.

2.) Gallia' népessége
1831ben . . . . 32,560,934.
tér-tartalma 93,843,248,53 hold,
mívelés alatt 78,937,500,00 „
0·84,116 rész.

*) Ha a' föld' népességét 1000 millióra 's a' hegynek, mint rendes kúp' talpának átmérőjét magasságával egyenlőnek teszszük.

1.) Porter progress of the nation. Territorial surface 77,394,433 acres. Egy acre = 1125·1 □ öl.

2.) Prony. Annuaire de 1837. Superficie de 86 departemens 540085·6 kilomètres carrés. 1 kilomètre = 278,010 □ öl.

3.) Austria' népessége
1833ban . . . . 34,217,494.
tér-tartalma 121,625,000 hold,
mívelés alatt 99,375,000 „
0·81,841 rész.

Ezen adatokból következik, hogy:

Az angol szigetekben minden négyszög mérföldre jut 4481 ember; jön minden emberre egész tér-tartalomból
2·2313 hold = 3570·08 □ öl,
a' mívelt földből
1·3402 „ = 2144·32 „ „

Galliában minden négyszög mérföldre jut 3470 lakos.

Mindegyik lakosra az egész földtér' tartalmából . 2·8821 hold = 4611·4 □ öl,
a' mívelt földből 2·4243 „ = 3878·9 □ öl.

Austriában minden □ mérföldre 2813 lakos.

Mindegyikre jut az egész térből
3·5626 hold = 5700·2 □ öl.
a' mivelt-ből . 2·9042 „ = 4646·7 □ öl.

E' szerint Angliában aránylag az ország' terjedségéhez képest legkevesebb föld van mívelés alatt, minek egyenes okai: Scotia' sziklái és Irland' mocsárjai. Van azonban még az összes szigetekben közel 15 millió acre, melly a' mívelésre alkalmas, és csak 15,871,463 acre marad mint haszonvehetlen. Galliának aránylag legtöbb földe van mívelés alatt, Austriának pedig hasonlítva a' más két országhoz legtöbb.

A' mívelés alatt lévő földekhez az erdők is számíttattak, és hihető, hogy ezeknek nagy száma vitte olly magasra Austria' mívelt földjének kifejezését. Következő észrevételeinkben csak a' talált számokat tehetjük alapul, mert ha az erdőség' földe mívelt földnek számíttatik, — mi magában igen helyes, mert csakugyan termékeny — a' fák' helyébe olly terményeket tehetni, mellyek az ember táplálatjára egyenesen szolgálnak.

Már első tekintetre is észrevehető, hogy az angol szigetek' földmívelése magas polczon áll, a' mint ugyanazon tér több mint két any-

3.) Balbi' kéziratából a' legujabb kormányi adatok szerint

Austria' népességét 1831ben, közel ugyan ezen szám fejezte ki, azért a' három országi adatok, mint egy időbeliek, hasonlíthatók.

Egy hold = 1600 □ öl, és 1000 hold = 1 □ mérföld, (15 öt az egyenlítő egy-fokára.)

nyi embert táplál mint Austriában, és majd két annyit, mint Galliában. Félretevén minden egyéb viszonyt ezen három országban, *) hacsak a' földmívelés' állapotját veszszük tekintetbe, melly tudjuk a' termények' helyes választásától, de főkép a' földre fordított munka, szorgalom és értelemtől függ, nem alap nélkül következtetjük, hogy ha Gallia' és Austria' földmívelése 's az ettől el nem választható állatténye sztése azon kifejlődést nyeri, mellyre jutottak a' nagybritanniai szigetek, mostani népességök tetemesen nőhet, a' nélkül, hogy kényszerítve lenne uj földmennyiségeket mivelés alá venni. Valóban, ha számainkat hasonlítjuk, a' három ország földmívelési állapotját sorjában a' számok 1·0000: 0·5528: 0·4615 fejezik ki; és ha felteszszük, hogy Gallia és Austria' földmívelése egyenlő lesz Anglia' földmívelésével, a' jelenleg mívelés alatt levő téren táplálatot nyerhet:

Galliában 58,898,640 ember; 26 millióval több mint most.

Austriában 74,147,900 „ majd 40 millióval több mint most.

Ha pedig Anglia' földje csak ugy lenne mívelve mint Galliáé, mostani lakosinak száma' nem lehetne nagyobb 13,494,500nál, 's végre Austria' földmívelésével csak 11,264,570.

Ezen példa eléggé bizonyítja, hogy a' statistica' ugynevezett viszonyi népessége mindaddig üres és értelemnélküli szó, mig azon arány nem áll elé egész tisztaságában, mellyben valamelly földdarab' kiterjedése, mívelet alatt levő részével és népességével van. De ha p. o. az egész föld' népességét akarnók keresni, még ezen arány sem lenne elégséges, mert ekkor, mint említők, a' mívelési állapottal a' földminőségét vagy is termőerejét is számba kellene vennünk; ezen utóbbi pedig szoros egybeköttetésben van a' népek' szorgalmi és értelmi kifejlődésével, mert tudjuk, hogy ügyes kezek közt a' legroszabb föld is Kanaán' földjévé válik.

A' statisticai adatok szerint Lombardia' viszonyi népessége legnagyobb a' földtekén 's egy négyszög mérföldre 6128 ember számíttatik. **) Ha együgyűen földünk' száraz részét igy népesítjük, elfér rajta 18,749 millió

*) Az élet mód, ki- 's bevitel stb. nem adnak nagy különbségeket.

**) Következik utána Holland és Belgium 5280-al.

688,400 ember. *) De ha a' mívelés alatt lévő részét veszszük — ha ez ismeretes — a' szám tetemesen csökkenni fog. Melly része legyen a' földszárazának alkalmas a' mívelésre, kitudni, mostani ismereteink által lehetetlen. A' két hideg öv **) nem igen alkalmas lakhelye az embernek 's ugy látszik csaknem kizárja az életmüves lényeket; mennyit lehessen tértartalmokból mívelés alá venni? Menynyit Afrika' sivatagaiból, mennyit Ásia' és Amerika' temérdek hegyeiből?

Balbi ugy véli, hogy a' népesség' szaporodásával és a' nép' értelmi kifejlődésével a' száraznak három ötöd részét lehetne felvenni mint maximumát a' mívelésre alkalmas földnek. Ezen felvétel épen Anglia' földének mostani aránya, és felteszi, hogy az egész föld' száraz része hasonló részt engedjen mívelés alá, és hogy az egész föld' népessége angol szorgalmú és értelmű legyen. Számba vevén ezen véleményt, földünk' száraz részéből jöhet mívelés alá, vagy is az ember' lakhelyére 's táplálására alkalmas földmennyiség 1412737· 2 négyszög mérföld.

Ha ezt, a' három tekintetbe vett ország' mostani arányában népesítjük, lakhatik és élhet rajta: Austria' népességével 4864, 436000

Gallia' „ 5827, 400000

's végre mint maximum Anglia' „ 10541, 280000.

Ha pedig megfordítva számítunk, kérdezvén: melly része van a' száraznak mívelés alatt a' három ország' aránya szerint, ha földünk mostani népessége 750 millióra vétetik?

Jön Anglia' aránya szerint 100514. 7 □ mérf.

Gallia' „ „ 182241· 8 „

's végre mint maximum Austria' aránya szerint 217816· 2 „

's ezen számok sorjában 0· 04269, 0· 07799 és 0· 09252 viszonyokat adják, mellyekből következik, hogy, ha p. o. a' mívelés alatt lévő földrész angol, franczia vagy Austria' arányában míveltetik, a' föld' száraz részéből nem jut jelenleg több sorjában, közel: $\frac{1}{24}$, $\frac{3}{28}$, $\frac{2}{23}$ résznél, vagy is, Austria' arányát vevén: a' föld' szárazának egy tizedrésze sincs mívelés alatt.

*) Hihető, hogy az angol egyetemi történet' irói illyen formán számítgattak.

**) A' két hideg öv' földje 774,278 négyszög mérföld.

Több szükmellű, de még szükebb eszű atyánkfia kínlodott már azon eszmével, hogy a' föld' népessége temérdeken szaporodik 's így az emberinem' rettentő veszélyeknek lesz martaléka, 's forró agyvelejének dühében ostobábbnál ostobább rend- és törvényszabásokat ajánlott, mellyek a' minden képzeletet felülmuló szerencsétlenséget elhárítani szolgáljanak. *) A' politicai gazdaság' tudósai is sokat bajlódnak' a' tárgygyal 's közöttök Malthus azt mondja többek közt: „A' mint a' népesség geometriai haladásban nő, táplálatja, vagy is a' termények' mennyisége arithmeticai haladást követ", miből azonnal következik, hogy a' geometriai haladás' tagjai mindaddig éhen halnak, mig arithmeticai sor' tagjaivá válnak, vagy más szóval: az állításnak mindaddig legkisebb értelme nincs, — épen mivel tudományos alakba burkoltatott — meddig az emberek az evéstől el nem szoknak. Azonban Malthus tételét Nagybritannia is tettlegesen feldönti, hol a' termesztés nem csak arányban maradt a' népességgel, de ennek növését mái nap felülmulta. **)

A' holtak és szülöttek közti különbségeket mutató táblákból nyilván látszik, hogy ez vagy amaz ország' népessége 60, 50 év alatt, de kedvező körülmények közt 40, 30 és 25 év alatt is megkétszereztetik. ***) Nemde természetes, hogy nem épen nyúlszívűnek is felállítja hajszálát ezen rettentő szaporaság? Valóban, ha ezen táblák szerint sokasodunk, egy pár száz év mulva Jupiterben vagy Saturnusban kell lakást fogadnunk.

A' halandósági táblák azonban alig éltek még egy századot, és népszaporító számaik alig 30 évet. Ifjuságok miatt irántok való bizodalmunk nem csökkenhet, de ha az anyagot tekintjük, mellyből állanak 's a' műszereket, mellyekkel alkottattak, a' munkára több tudományosságot, rendszert és figyelmet kell ajánlanunk.

Több iró él a' számadatokkal mint csalhatatlan valamivel — a' számoknak becsületökre válhatik, hogy köz tiszteletre' tudtak

*) A' többek közt lásd: Infibulatio.

**) Porter progress of the nation (agriculture).

***) Az amerikai egyesület' népessége eddig minden 20 év befolyással kétszer akkora lett mint kezdetével volt.

emelkedni — 's mivel 2 x 2=4 tagadhatlan valóságát elismerte, biztos-léte tökéletes. Olvassuk p. o. egyfelül, hogy Irland' népessége a' lefolyt utolsó század alatt megkettőztettetett,*) másfelül pedig, hogy az első hiteles népszámitás 1813ban történt. **)

Ha a' népesség' növését valamelly haladás által akarjuk kifejezni (legyen ez geometriai vagy arithmeticai), sorunk kitevője semmi esetre sem lehet állandó, de imitt amott nagyobb vagy kisebb, vagy semmi (azaz: egész tagok hibázni is fognak), vagy tagadó és ekkor sorunk' kifejezése kisebbül, mi közönséges nyelvben adva annyit tesz, hogy: a' népesség' növésének semmi törvénye nincs, valamint nincs az annak ellentálló okoknak. A' szaporodásnak fő mozditói: kedvező éghajlat és boldogító társasági alkotmány, mellyből az anyagi és erkölcsi jóllét fejlik.

A' kevés szó hasonló valamelly mathesisi közönséges kifejezéshez, melly végtelen kifejtést és feloldást enged, mert bármelly elmeélességgel vizsgáljuk számtalan modositásait ezen szaporodási feltételeknek, törvényre soha nem akadunk. A' fagy vagy hévség, az étkek' minősége, a' szokások és törvények kétségkivül hatnak az emberi életműre, de melly feltétek közt 's milly módositásokban? eldönteni lehetetlen. Ha több helyes észrevétek és tapasztalások bennünket következtetésekre inditnak, szintannyi más ellenkező adatok által attól vissza tartatunk.

Földtekénk' minden szélességi fokán találunk pro és contrát. A' föld' termékenysége semmit sem bizonyit †), és legkevesbet a' társasági alkotmány és a' polgárisodás' foka. ††) A' kérdés sokkal fontosabb minthogy azt mostani tekinteteink' tárgyául akarnók tenni; itt az ember a' természettel száll szembe, 's a' vitának kimenete nem kétes.

A' társasági tudományok' kifejlődésével az említett táblák tökéletesedni fognak, és

*) Sismondi, etudes sur l'economie politique 1837.

**) Porter progress of the nation 1836.

†) A' boldog olasz, görög stb. földön a' népesség lassan nő; a' hegyes vidékek több országban népesebbek mit a' sikok.

††) China. Az éjszakamerikai rabnégerek példátlanúl szaporodnak, honnukban szabadon élő testvéreikhez hasonlitva.

nem épen alaptalan számításokra használhatók lesznek. De a' nép' szaporodásának számtalan ellensége van, 's ezek közt a' nyavalyák, háboru és éhség a' legveszedelmesbek. Bizonyos, hogy az ész mind a' hármat meggyőzheti, de mindenhatósága' bizonyítványát eddig még nem adta. Ha a' táblák szerint számítjuk a' népesség' szaporodását, szükséges, hogy azon üregekre, mellyek az ellenséges okok által támadnak, figyelemmel legyünk. Van-e ezen visszamenő sornak törvénye? lehet-e előre mondani, mikor lesz háboru, cholera vagy szüktermés? Hogy pedig ezen okok hatalmasan visszavetik a' számokat, tudjuk.

Galliában, több író szerint, a' népesség közel 25 év alatt maradó vagy mozdulatlan volt.*) Ha csak azon szaporodási viszony szerint számítunk is, melly egy század alatt kettőzteti a' lakosok' számát, és Gallia' népességét 1790ben 27 és 28 millió közé teszszük, közel 7 millló ember veszett el az említett 25 év alatt. Szembetünő, hogy ezen körülmény vezette a' statisticai számítókat oda, hogy Gallia' népessége' kettőztetésére 105 évet jelelnek, midőn Austriának 69, Oroszországnak 66, Olaszországnak 615, Németalföldnek 565, Nagybritanniának 42, 's végre Poroszországnak 36 évet adnak. Már ezen számok aránytalansága is eléggé bizonyítja, hogy alapjok, törvény nem lehet, hanem történet vagy hiba.

(Vége következik).

Nagy Károly.

Néphit 's néphabonák' poesise.

(Vége.)

A' népeknek kereszténységre átmeneteléből származott azon néphit is, hogy a' pogány istenek' templomaiban, szobraiban rosz lelkek lakoznak. A' kereszténység, hogy a' pogány istenek' imádását kiirtsa, vandali érzéketlenséggel pusztitotta a' megbukott istenségek' jelképeit, a' nemes, nagyszerű müveket, mellyekkel a' vidám Hellenismus' müvészlelke a' világot diszesité 's nemesité. 'S ezt a' kereszténységnek tennie kellett, hogy czélját érje, mert ezen ó templomokban, ezen szobrokban még az ó görög szellem, életörröm, vidámság lakozott, mellyet a' szigoru keresztény morálnak ki kelle irtani. E' szobrok- 's e' templomokban egy gyülölt isteni tisztelet' tárgyait látá a' kereszténység, 's hogy azokat annál inkább elkerültesse a' néppel, elhiteté ezzel, hogy azon szobrokban, müvekben rosz lelkek lakoznak. A' szobrok' örök szépsége, a' templomok' halhatatlan szelleme nyájas mosolygással vonzá magához az emberi indúlatokat, de a' vallásos félelem az azokban lakni hitt rosz lelkektől erősb vala, mint a' szépnek szeretete, a' virágzó dús életörröm, melly ezen márvány Venusok, Apollók, Dianák' szemeiből intett, 's tökéletes idomú tagjain végig folyt; mert a' szép Apollo egy csábitó ördögnek, az érzékeket márványlánczaiba hajtó Venus minden rosz lelkek' legroszabbikának lön kikiáltva. — E' régi, szép, megszokott istenségek a' nép' hitében nem halltak meg olly hamar, hanem a' kereszténység' mindenható ereje elől elvonúltak titkos földalatti rejtekbe, vagy eltemetkeztek öndicsőségök' romai közé, 's ott űzik veszélyes daemoni játékaikat, mellyekbe a' halandókat is olly örömest csábitják. Legsajátabbak 's csodásbak a' német néphitben a' Venus istennéről szóló mondák, ki, miután templomiból kiűzeték, egy titkos, nem tudni, hol fekvő hegybe vonult 's búja, szép kiséretével, erdei és vízi nymphákkal 's a' föld' szinéről elcsábitott szép fiatal lovagokkal a' legvadabb öröméletet éli. Már messziről hallani az édes bájhangokat, mellyeknek épen nem, vagy csak rendkivüli lélekerővel állhatni ellent, mellyek láthatlan lánczként szövik körül az epedésbe olvadozó, tapasztalatlan ifju' keblét, 's vesztébe ragadják azt. Szerencséjökre az illy ifju tévedt kalandoroknak, a' hegy' bemeneteléénél áll őrt egy ősz vitéz, az úgy nevezett „hű Eckhart", ki őket visszatérésre inti. De a' hegy' öléből zengő édes titkos zenék nagyobb erővel hatnak többnyire, mint ősz Eckhart' bölcs intései. A' szerencsétlenek berohannak Venus' ölébe. Egy ideig jól 's vígan élnek ott, de azután végetlen unalom, epedés a' múlt 's az elhagyott hon után ragadja meg kebleiket. 'S nincs menekvés, kinjok örök.

A' népnek ezen hitéből, hogy a' régi templomok' romaiban, az ó görög 's római szobrokban még mindig azon régi rosz istenségek lakoznak 's éjjelenként az embereket eltántorítják, szép virágai fejlettek a' költészetnek. Illyenféle Németországban a' Tannhäuser-ének, illyenek a' következő mondák,

*) A' nagy revolutiotól Napoleon' buktáig.

mellyek közűl az elsőt Wilibald Alexis, az újabb német novellisták egyik legérdekesbike, a' másikat, melly az általunk is látott Zampa' meséjére emlékeztet, Eichendorf csinos novellák' tárgyaiúl használták, 's mellyeket némi pótlékul az olvasónak eddig szerzett unalmakért, kiírok:

A' szobor' szerelme.

Olaszországba ment utazni egy szép ifju lovag éjszakról. Egy szép őszi estén, magános álmaival sétálni indúlt, 's hazája' szent tölgy erdei, 's elhagyott szőke kedvese tűntek fel emlékezetében. De egyszerre egy márványszobrot láta maga előtt, mellynek tekintetére megdöbbenve álla meg. A' szépség' istennéje volt az, 's ő szemtől szembe nézdelé azt, 's keblét titkos erővel ragadta meg a' régi varázs. Mi ez? — olly karcsú, olly idomos tagokat sohasem látott még, 's e' márványban élénkebb életet sejte lakozni, mint valaha hona' leányainak piros arczain, ajakin 's egész testvirányán. E' fehér márvány szemek olly édes-buján néztek rá, 's olly' iszonyatos-fájdalmasan, hogy keble megtelt szerelemmel és sajnálattal, sajnálattal és szerelemmel. Gyakran ment ezentúl sétálni az érdekes romok közé 's bajtársai csodálták, hogy alig vala ollykor a' szokott asztaloknál és fegyvergyakorlatoknál látható. Különös hírek kezdtek felőle szárnyalni. Egy reggel, halvány, dúlt ábrázattal rohant szállására, kifizette adósságát, összeszedte holmiét 's elnyargalt túl a' havasokon. Mi érte őt?

Egykor, azt beszélik, későbben mint szokott, napnyugta után, vándorolt szeretett romai között, de sötétség vevé körül 's nem találhatá a' helyet, hol a' szép istenné' kőszobrát órákig szokta szemlélni. Hosszas tébolygás után, midőn már éjfél is lehetett, egy villát látott maga előtt, mellyet egyébkor azon vidéken sohasem vett észre, 's nem kevéssé bámult, midőn szolgák léptek elébe fáklyákkal 's parancsolónéjok' nevében udvariasan meghívták, hogy a' villába lépjen. De milly nagy volt csodálkozása, midőn egy tágas, fényes terembe lépvén, egy dámát látott annak közepén, ki egészen egyedűl járt ott fel 's alá 's arczára és termetére nézve a' legszembeszökőbb hasonlatosságot árult el a' szeretett szép márvány szoborhoz. Annál inkább hasonlított pedig a' képhez, mert egészen vakító fehér selyembe volt öltözve 's arcza rendkivűl halovány volt. Midőn az ifju lovag, illedelmes bókolással elébe lépett, sokáig komolyan 's hallgatva nézett rá 's végre mosolygva kérdezé: ha éhes-e? Az ifju' szive reszketett ugyan keblében, de több órányi tébolygása után csakugyan megéhezett 's a' szép asszonytól az asztalhoz hagyá magát vezettetni. Nyájasan fogta az kezén az ifjat, 's magas, zengő szobákon át vezeté, mellyek, minden pompa mellett is, aggasztó kietlenséget mutatának. A' girandolok olly kisértetes-sáppadt fényt vetettek a' falakra, mellyeknek tarka fresco festvényei mindenféle pogány szerelmeket, Párist és Helenát, Dianát és Endymiont, Calypsot és Ulyssest, ábrázolák. A' nagy, szeszélyes virágok, mellyek márványedényekben az ablakkorlátok hosszában állottak, olly búja fejlésüek valának, 's olly' síri, kábító illatot lehelltek. A' szél sohajtott a' kandallókban, mint egy szenvedő ember. Végre az evő terembe érkeztek, a' szép dáma szemközt ült az ifjúnak, bort töltött neki 's mosolygva nyujtá a' legjobb falatokat. A' vacsora alatt némelly dolog idegenitő hatással volt a' lovagra. Midőn sót kért, melly nem vala az asztalon, csaknem rút vonása a' boszúságnak villámlott át a' szép asszony' fehér ábrázatján, 's csak ismételt kérés után hozatá elő, akkor is látható zavarodással, a' sóedényt. A' szolgák reszkető kézzel tették azt az asztalra, 's legalább felét kiönték.

Azonban a' lelkes bor, melly mint tűz, égeté a' lovag' torkát, lesimítá a' titkos borzalmat; lassanként bizodalmas és pajzánkedvü lőn, 's midőn a' szép dáma mosolygva kérdezé: ismeri-e, mi a' szerelem? lángoló csókokkal felelt a' kérdésre. Szerelem-részegen, talán az édes bortól is kábulva, nem sokára elaludt a' nyájas gazdasszony' ölén. — De vad álmok czikáztak lelkén keresztül; iszonyú éji látványok, millyenek egy ideglázas' őrjöngő félálmait szokták terhelni. Majd vén nagyanyját látá, ki otthon ült veres karszékében 's gyorsan mozgó ajkakkal imádkozott. Majd gúnyos vigyorgást hallott 's ez azon nagy denevérektől származott, kik körmeikben fáklyákat tartván, zsibongtak körűle, 's midőn őket jobban megnézé, úgy tetszett neki, mintha az asztalnál szolgált cselédek volnának. Végre azt álmodá, hogy szép gazdasszonya hirtelen egy borzasztó rémmé változott,

's ő, rögtön haláltóli félelmében kardjához kapván, egy csapással levágta annak fejét.

Későn reggel, midőn már a' nap magosan állott az egén, ébredt fel a' lovag álmából. De a' fényes villa helyett, mellyben magát lenni gondolá, a' jól ismert romok közt vala, 's borzadva látá, hogy a' szép márványszobor, mellyet annyira szeretett, leesett helyéből, 's feje, nyakától válva, a' földön hevert.

A' gyürü.

Egy ifju vitéz laptázott egykor társaival egy római villában, 's gyürűjét, melly e' játék közben alkalmatlan vala, lehúzván újjáról, hogy el ne veszszen, egy márvány szobor' újjára húzá. De midőn a' vitéz, játék' végével, a' pogány istennét ábrázoló szoborhoz visszatért, ijedve látá, hogy a' márvány asszony azon újját, mellyre a' gyürű húzva volt, nem egyenesen, mint előbb, hanem egészen bezárva tartá, úgy hogy lehetetlen volt a' gyürűt visszavenni, a' nélkül, hogy a' márványkezet eltörje, a' mit azonban némi titkos belérzés nem engedett tennie. Vissza ment játszótársaihoz, hogy tudósítsa őket a' csodáról, 's meghivá azokat, hogy önlátások által győződjenek meg. De midőn barátival visszatért, ismét egyenesen találta a' márvány szobor' újját, a' gyürű pedig el vala tűnve.

Idők' multával házassági állapotba akart a' lovag lépni, 's menyekzőjét ünneplé. De a' menyekző éjszakáján, midőn ágyába készült, egy nőalak lépett hozzá, melly az említett szoborhoz arczra 's idomokra egészen hasonlított, és azt állítá: a' gyürű által, mellyet újjára húzott, neki jegyzette el magát 's jog szerint csak az ő férje lehet. Hiában vonakodott a' lovag ez avatkozás ellen; valahányszor csak mátkájához közelíteni akart, közéjök lépett a' pogány nőalak, úgy hogy kénytelen volt lemondani a' szerelem' minden öröméről. Ez történt a' második éjszakán, ez a' harmadikon is 's a' lovag igen elszomorodott. Senki sem tudott rajta segíteni 's a' legkegyesebb emberek is vállat vonítottak.

Végre hallott valamit egy Palumnus nevű emberről, ki a' pogány lelkek' kisértése ellen már sok ízben sikeres orvosnak mutatkozott. Ez nem soká kéreté magát, 's a' lovagnak segedelmét igéré. Azután néhány csodálatos ákombákomot írt egy kis darab pergamenre 's illy intést adott a' lovagnak: menjen éjfélkor Róma' vidékén egy bizonyos keresztútra, ott mindenféle különös tűnemények fognak mellette elhaladni, de semmitől se rezzenjen meg, bár mit lát és hall, hanem maradjon helyén nyugton és állhatatosan; csak, ha az asszonyt látni fogja, kinek újjára gyürűjét húzá, akkor lépjen előre 's adja kezébe a' teleírt pergament. E' parancsot híven követé a' lovag; de nem szívdobogás nélkül állott éjfélkor a' kijelelt keresztúton, hol a' legkülönösebb jeleneteket látá elhaladni. Halvány férfiak 's nők voltak azok, fényesen öltözve a' pogány idők' ünnepi díszruháiba; néhány aranykoronát viselt, mások repkény koszorút hordozának búsan lehajtott fejeiken; mindenféle ezüst edényeket, kelyheket és készületeket is, a' régi isteni tiszteletthez tartozókat, vittek keresztül nagy sietve; a' tolongásban nagy bikákat is lehete látni megaranyozott szarvakkal 's virágláncczokkal; végre, magas győzedelmi szekeren, bársonynyal sugározva, 's rózsákkal koszorúzva, egy magas, csodaszép asszony jelent meg. Ehhez lépett a' lovag 's átadá Palumnus' pergamenlevelét, mert megismeré benne a' márvány szobrot, gyürűje' birtokosát. Midőn a' szép a' kézvonásokat meglátá, zokogva emelé kezeit ég felé, könnyek ömöltek szemeiből 's kétségbeesve kiálta: „Kegyetlen Palumnus!“ — E' szavak után átnyújtá a' lovagnak gyürűjét, 's ez következő éjjel semmi akadályt sem talált házasságát végrehajtani.

De Pater Palumnus harmadnapra meghalálozott.

* * *

Ma már szépen meg tudjuk a' kereszténység' tiszta moráljával a' márvány istenek 's istennék' szeretetét egyeztetni. Senki sem hisz többé Olymp' lakosiban: de azért szobraikat, a' tiszta, nemes görög izlés' remekeit, 's templomaikat dagadó kebellel szemléljük. Keblünkben mélyen él az erkölcsiség' láthatlan magas ideálja, de él a' szépnek ideálja is, 's órákig állunk egy márvány szobor előtt, mellynek nemes idomait, tiszta szép vonásokban, összeolvadt erő és báj folyja körül, hol a' legtökéletesb tagokon bájló nyugalom van elöntve; úgy tetszik, e' szobrok élnek előttünk; szemeik, ajkaik szólnak hozzánk, ereikben, ha nem piros vér is, de valami tisztult aetheri folyam csörgedez.

Tóth Lőrincz.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 14. 1837.** **48. szám.**

Tartalom: A' föld' népességének mozgása. Vége (*Nagy Károly*), 753. sz. — A' hulló csillagok' ügyében (*D. Vállas Antal*), 761. sz. — Látogatás st. Denisben (*Kazinczy Gábor*), 763. sz.

Kétes harczok után az az ember' fő nyeresége,
Hogy szük léte' körén tűrni 's felejtni tanúl.

Kisfaludy Károly.

A' föld' népességének mozgása.

(Vége.)

Austria' népessége 1818tól fogva 1831ig 29,800,000ről 34,400,000re nőtt közel *) és a' növési arány évről évre 0·00985 és 0·01391 mint legkisebb 's legnagyobb közt forgott, úgy, hogy a' 13 évi növés' közép-aránya 0·01103, vagyis minden millió 11030al szaporodott évenként. Ha 1831nek népességéhez ezen közép aránynyal még három évi növést adunk, a' szám 35,533,862 fejezi ki Austria' lakosinak számát 1834-re. Balbi 1833-ra 34,217,494et ád 95,836 szaporodással; ha ehhez 200,000 szaporodást adunk 1834-re (melly felvétel tán nagy is) a' különbség 1,116,368; és ennyi ember halt el a' cholerában a' statisticai adatból egyszerűen következtetve. **)

Mennyire folyt be a' franczia revolutio Europa' többi népeinek számbeli növésére, 's mennyire a' cholera? mindeddig a' statisticai számokból ki nem vehető.

Ha e' szerint a' népesség' növésének arányáról van szó, más értelme csakugyan nem lehet mint ez vagy amaz ország' népessége az újabb észrevételek és följegyzések szerint ennyi 's megennyi év alatt kétszereztetik, ha a' nép' szaporodását ellenző elemek számba nem vétetnek, vagy is, ha a' talált arány annyi ideig állandóan megmarad. Természetes, hogy ezen aránylati számok időről időre változni fognak 's csakugyan minden különös országra és népre nézve. Az itt említett adatok csak Europa' 7 nemzetét illetik, a' többiről tehát ennyit sem tudunk, valamint nem tudunk a' föld' egyéb részeit lakó népekről. De már első tekintettel mondhatjuk. hogy ezen növési aránylatok olly nagyok, hogy a' többi népekre nézve nemcsak fenn nem állhatnak, de tán a' szaporodás' ellenesére, azaz bizonyos fogyásra találunk imitt amott úgy, hogy p. o. más föld részbeni nagyobb halandóság által támadott üregeket Europa' többszülötteivel kelljen bétölteni.

*) Balbi, Essai statistique sur les bibliotheques de Vienne.

**) Ha Austria' népessége évi növésének aránya 0·01103, kettőztetésének ideje 63·18 év.

Valóban, ha számítani kezdünk, furcsa következésekre ötlünk, 's azért is igen furcsákra, mert számításaink a' gyermeki játéktól semmiben sem különbözhetnek. Ki üres, alaptalan és önkényes' számokkal mivel, (félretevén, hogy gyakorolja magát) a' számokat elméjével együtt játékra alacsonítja. Ezen gyengeség azonban olly gyakori, hogy velünk született iszonyú komolyságunkat mi is félre tehetjük egy kis ideig a'nélkül, hogy méltóságunkat koczkáztatnók. De nézzünk még néhány statisticai adatot. A' halandósági táblákból olvassuk, hogy Europa' különböző országaiban a' holtak' és születtek' száma különböző. Így hal meg Nagybritanniában minden 55 személy közt évenként 1 mint minimum, Olasz- és Törökországban pedig minden 30 közül 1 mint maximum. Jön pedig egész Europára mint középszám 40 közül 1 holt minden évben, azaz minden millióra 25,000.

Az adatok' alaptalan léte szembetünő, mert az összeírások és számítások telve hibákkal. Láttuk pedig ezenfelül, hogy Törökországban semmiféle népszámítás eddig nem történt; ujabb időben hallani, hogy történik, de a' következéseket senki sem tudja.

Olvassuk továbbá, hogy a' civilisatio' növése az ember életét Europában tetemesen biztosítja, vagy is, hogy a' halandóság évről évre csökken. Olvassuk, hogy a' 18dik században, 1717 és 1788 között Europa' általányos halandósága minden 29 ember közt 1 volt és hogy 1821 és 1829 közt már csak 42 közül holt meg 1. A' mellett hogy sem a' régi sem az új adatok egy batkát sem érnek, több író valóban meglepő együgyűséggel teszi 1717re **Poroszország**' halandósági arányát 30tól 1re. Ugyanazon könyvben lehet látni miként változott egyik laptól a' másikig a' 40 szám 42re, mi már gyakorlott szemünk előtt csekélység, bármelly környülmény hozá elé a' különbséget.

Olvassuk, hogy minden házaspárra általában 4·71 szülött jön Europában *), de a' házaspárok' száma ismeretlen, valamint ismeretlen a' házasságon kivül szülötteké. Mindezekre azonban itt ott ujabb időkben figyelem fordíttatik, de **eddigi** adataink a' számításra valóban nem alkalmasok.

*) Nagybritanniában mint minimum **35**, Moszkaországban mint maximum **5· 55**.

Olvassuk, hogy a' vizsgálatokat több földrészre terjesztvén, a' házasságok és szülöttek közti arány ritkán haladja felül az 5töt, de közel esik 3hoz, és hogy a' szülöttek' száma 101től 150ig változik, ha a' holtak' száma 100. Melly tére fekszik itt az önkénynek, nyilván való. De miként jutott a' statistica azon következtetésre, hogy az egész földön minden 33 ember közül minden évben 1 hal meg, minden 29· 5 között pedig egy jön a' világra?*)

Hogy az emberek' száma az idővel nő, kétséget nem szenved, de mint látjuk a' népesség' mozgásának semmi felfogható törvénye nincs. Az ó történet sok, nagy és nagyszámú népeket tüntet előnkbe, de ezek ismét elenyésznek. Több fajzatok a' civilisatió elömentével elvesznek, mert életelvök — ugy látszik — csak a' vadságban volt. Több népnek a' viszont nemzésen kül alig van mozgása, és száma nagy ideig állandó. Több nyomaira akadunk olly intézményeknek és törvényeknek különböző időszakokban, mellyek az ember' szaporitását célozzák vagy czélzották, 's imitt amott mai nap is fennállanak. Más országokban ezen intézmények nemcsak feleslegek, de helyettök — ha nem egyenesen is ellenkezők tétettek. **)

Mulassuk egy kissé magunkat.

Ha földünk' népessége maximumát Anglia aránya szerint veszszük, kérdezvén mennyi idő alatt éri azon számát, ha mostani népessége 750 millió? következő arányokra és időkre jutunk.

*) Ezen csalhatatlan adatokat használván egy mathemata, (kétség kivül ugyan az, ki az Athenaeum' minapi lapjában a' föld' népét 4½ köb mérföldbe dugta) kiszámította, hogy ha a' föld' népessége 800 millió; születik minden évben **27118644· 0679** és meghal **24.242424·2424** minden nap [1])

74297· 6549 „ „ **66417·6006**

minden órában

3095· 7356 „ „ **2767·4000**

minden perczben

51· 5956 „ „ **46·1233**

ember.

Ebből végre, hogy a' szülöttek és holtak-közti viszony $\frac{51 \cdot 59559}{46 \cdot 12333}$ vagy mi mindegy

1) Nem szükö évben.

Ha a' növési	kétszerezési	
arány 0·00347	idő 200 év,	max. 762·6 év alatt
„ 0·00695	„ 100 „	„ 381·3 „ „
„ 0·001	„ — „	„ 265·6 „ „

Ha az Austria' növése		
arány 0·01103	se ..... 63·18 évi	kétsz. 240·9 év
„ 0·01666	Angl.n. 42 „	„ „ 160·15 „
„ 0·02	„ „ —	132·8 „
„ 0·03	„ „ —	89·41 „

„ 0·03333 növéssel végre, ha a' népesség' egy harmadával szaporodik, már . . . . . 80·1 év mulva eléri földünk felvett legnagyobb népességét.

Hogy a' multra sem egyik, sem másik szám nem alkalmazható, első tekintetre is nyilván láthatni. Ha p. o. felveszszük, hogy jelen időszámlálásunk' kezdetével a' földet nem lakta 2 millio embernél több, és első mozgási arányunkat = 0·0035953, mint talált legkisebbet veszszük alapúl, 1836. év' lefolyta után a' föld' mostani népességének száma 1461,346000 lenne közel.

De vegyünk nagyobb tért önkényünknek.

Ha a' világ' teremtetése ez előtt 7037 évvel történt (mit megbizonyítni könnyű) 's felveszszük, hogy Ádám nagyapánk, vagy inkább kedves házastársa, nem volt olly termékeny, mint felőle mondatik, és hogy magzatjainak Noe, Japhet, Kam, Shem, stb. törzsökei igen lassan szaporodtak, mit, az igaz, feltenni nehéz, mert a' kies paradicsom, kényelmes élet, mindenbeni bőség és boldogság a' szerelmet csakugyan fő gondjokká tehették elődinknek; de még is tegyük fel, hogy csak minden második század' lefolytával lett egy emberből kettő 's a' többi mind elhalt, úgy hogy 200 év' lefolyta után csak 2 ember lakta a' földet, 4 század után négy, 6 század után csak 8 ember's így tovább; jön dicső korunk 1837-dik évére 36,270,139,621 ember.

Ha a' vízözön által a' föld' népe elhalt, 's Noe' 3 pár' maradéka ujra kezdé a' munkát, a' lefolyt 4486 év óta 31280,670000-re megy mostani száma, ha száztól fél jött minden évben az élőkhöz.

Ha felveszszük, hogy minden 29·5 ember között egy születik minden évben, 's kérdeznők, hány ember lett volna Ádámtól a' vízözönig, ha mind életben maradtak? 2250 év alatt a' szám

1625568000000000000000000000000000000000

fejezné ki a' népességet, melly tudjuk, 6-ot kivevén, mind a' vízbe fuladt: jöttek volna ismét innen kezdve mai napig

*) 513757790000000000000000000000000000000000

va mostanig a' földön létezett egy lisztporszemet képvisel, öszvesekből 2080 quintillio és 90000 quadrillio olly földtekét lehetne alkotni, millyen ez a' mi nyomorult lakhelyünk; félretévén a' bohózatot, kérdjük, mellyik lehete eddig a' népnövési arány, ha a' mostani népesség' száma 750 millio?

Ha valamelly régibb időszakra bizonyosan tudnók a' népesség' számát, a' kérdésre azonnal felelhetnénk, de a' történet' adataival egy cseppet sem vagyunk biztosabban, mint az új statisticai számokkal, itt az üregek még nagyobbak. Mostani időszámlálásunk' első 6 százada közt a' népesség nem csak nem nőtt, de tetemesen fogyott; innen a' 14-dik századig — melly században ismét sokat vesztett — növése rendesebb, de nagy nem lehetett. Természetes, hogy minél kisebbre teszszük valamelly távolidő' népességét, annál nagyobb lesz mozgási viszonyunk. Tartsuk meg időszámitásunk' kezdetére az önkényes 2 milliót; ebből mai napig a' mozgási viszony = 0·00323 [1]), és a' nép' számának kettőztetése 214·7 év' lefolyta után következett.

Ha az eredeti népességet 5 millióra teszszük, 's így 1836 év alatt 150 akkorára növesztjük, a' mozgási viszony = 0·00273 és kettőztetési évek' száma 254 közel.

Ha végre 10 milliót veszünk, a' növési viszony = 0·00235 's ez évek' száma 294·. Ha ezen utóbbi viszonyt alkalmazzuk földünk' mostani népességére, emlitett maximumát 1124 év mulva érheti.

Ha a' föld' népességét — mint az maximumunk szerint lehető — a' különös részekre elosztjuk, megtartván tértartalmuknak három ötödrészét mint mivelés alá jöhetőt, következő mennyiségek jutnak mindegyikre:

	mivelt föld.		népesség.
Europa	104737·2 □	mérföld	781,505,000
Oceania	116250·0 „	„	867,410,000
Afrika	319350·0 „	„	2383,600,000
Amerika	417975·0 „	„	3118,760,000
Ásia	454425·0 „	„	3390,005,000
	1412737·2 „	„	10541,280,000

[1]) Ha az évi növés' aránya a, $\log a = \frac{1}{1836}(\log 75 - \log 2)$ és ha a' népesség' számának kettőztetésére megkivántató évek' száma e e $= \frac{\log 2}{\log a}$

Europa tehát legközelebb áll népessége' maximumához, mert mostani népessége közel 250 millio, 's ha csak Austria' mozgási viszonyát veszszük is alapúl, 2·12602 akkora lesz mint most, vagy is, eléri felebb kitett népességi számát 103·9 év mulva.

Ha ezen viszonyokat a' magyar földre alkalmazzuk, lesznek számaink:

Magyarország'

tértartalma	4182·125 □	m:	népe	11,223,587 [1])
Erdély . . .	1005·812 „	„	„	1,930,259
Őrző határok	714·125 „	„	„	1,041,675
	5902·062 „	„	„	14,195,521

Statisticai viszonyos népesség 2405·1 egy □ mérföldre.

Mivelés alatt lenne Austria aránya szerint 4122·6 □ mérföld, melly szám szembetünőleg igen nagy.

Az angol népességi arány szerint megbirna a' felvett mivelt földmennyiség 30 millio 706,000 lakost.

Elérné népességének maximumát Austria mozgási viszonyával 70.0 év mulva.

Ha eddigi tekinteteinket rövideden öszszítjük, következtetéseink ezek:

1. Földünk' száraz része 2354562 négyszög mérföld, 's lakosinak száma folyó 1833 év' kezdetére 750 milliora tétethető.
2. A' föld' száraz részének alig van jelenleg egy tizedrészénél több mivelés alatt, lehető mivelt részének maximuma pedig hat tizedrész.
3. A' statisticai eddigi mód szerint számítva, földünk' viszonyi népessége [2]) minden négyszög mérföldre 318·53; ha pedig a' mivelt földet lakók' viszonyos számát keressük, ez 3185·3, vagy tíz akkora, és az egész föld' mivelési állapotját Gallia és Austria' mivelése és népessége közé teszi.
4. Ha földünk' három ötödrészét n. Brittania szigeteinek mostani népességi irányával töltjük, lakosinak lehető legnagyobb száma 10541,280,000 vagy is 14·055-ször akkora, mint jelenleg.
5. Anglia' népességi mozgásával — mellyet maximumnak vehetünk — vagy is a' legkedvezőbb környülmények közt, elérheti

[1]) Balbi, sur les bibliotheques de Vienne. A' népesség 1833ra szól.

[2]) Population specifique.

földünk legnagyobb népességi számát 160 év mulva; kitéve pedig mind azon veszélyeknek, mellyek az emberi nemet eddig érték, vagy is a' legellenségesb feltétek közt — mint minimum — 1124 év mulva.

Bár miként számítsuk, annyi bizonyos, hogy a' föld' népessége jelenleg olly nagy, hogy csekély aránylati szaporodással is sebesen közelít felvett maximumához. A' népek súrlódni fognak, de egyszersmind értelmileg fejlődni is.

Ha a' statistica kirekesztőleg a' tömegekkel és mennyiségekkel foglalkozik, kívánható lesz valamelly vele testvértudomány, melly az erkölcsi értékeket méregeti, mert valóban, ha a' lélek' tulajdonit 's ezeknek jelentőségét az anyag alá rendezzük, csakugyan mindegy, akar ezer millio ember taposса a' türedelmes földet, mellyre nézve ismét mindegy, akar csupa kigyó 's béka, akar csupa Cato és Socrates keresse rajta táplálatát.

Hogy az anyagi statistica, mint most áll, különösen a' kórmányozókra nézve fontos, szembetünő: de kifejlésével és tudományosabb rendelkezésével a' kormányzottak is fognak belőle hasznot húzni: az értelmi statistica pedig egyenesen az ember' nemesitését czélozza, szünetlenül előtte tartván példáit 's törvényekbe sorozott tapasztalásait.

Nagy Károly.

A' hulló csillagok' ügyében.

Nálunk az ég' borús léte miatt nov. 12, 13 's 14-dikén észrevételek nem tétethettek. Én magam nov. 14-dikén reggel 4 órakor egy szép tüzgolyót láttam, éjszak felé egy kis nyiláson legördülni. Ugyan az nap estve nálunk is mutatkozott éjszaki fény, mellyet hazánk' egyik tudósa holdsugártörésnek vett. 'S e' nevezetes balvélemény egyik német hirlapunkból a' Jelenkorba is költözött, a' nélkül azonban, hogy a' forrás neveztetnék.

D. Donné, ki a' Journal des Débats' a' párisi tudományok' academiáját illető czikkelyeit irja, nov. 13. ezt mondja: „A' tegnapi éjszaki fény szorgosan vizsgáltatott a' párisi observatoriumban, ugyan azon éj hulló csillagok' észrevételének volt szánva, de nevezetes körülménynél fogva csak egy vétetett észre. Meglehet, hogy a' tünemény a' jövő éjjel fog mutatkozni." Későbbi tudósitásunk nincs.

v. B. (Bogulawsky) Breslauból, először az Allg. Preuss. Staats —, az után az augsburgi Allg. Zeitungban ezt irja: „Humboldt Sándor', 's tanácsos Gauss' rendelésére folyó hónap' 12—13, 13—14 's 14—15. éjjelekben szorgosan vizsgáltatott a' magnestü, annak észrevételére: valljon nincsen-e ezen időnek, melly hulló csillagok által tünteti ki magát majdnem évenként, egyszersmind befolyása a' mágnestü' mozgásaira. Hulló csillagok helyett, mellyeket a' holdvilág 's az ég' többszöri elborítása miatt úgy is csak kis számmal lehete észrevenni, a' mondott éjjelek' elsején 's utólsóján éjszaki fényt láttunk, stb." „A' második kifejlettebb (az első is, de kevesebbé), eddigelő még nem tapasztalt hatású volt a' mágnestűre. Az éjszaki fény a' mágnestűt szinte láthatlan kézzel tüsténti igen nagy mozgásba hozá, 's közép irányát váltva kelet 's nyugot felé 444 rovatig, azaz 2½ foknyiig változtatá."

Hasonló, de csak a' magnestü' mozgását illető észrevételeket közöl Herter, Berlinből, szinte a' köz. porosz status-hirlapban.

A' prágai observatoriumban csak az első éjszaki fényt vették észre.

Legrészletesebbek az ifjú Littrow' (Károly) észrevételei Bécsben. Az ég azonban itt is legnagyobb részint borús volt. Nov. 12. estve 6 és 10 óra közt nyolczat láttak, kettőt a' sárkányból, a' többieket a' következő csillagzatokból: Nagy medve, Bak, Pegasus, Hercules, Ikrek és Nyúl. Egyformán voltak tehát elosztva az épen 's irányaikban sem mutatkozott törvény. Ezek tehát még a' közönséges hulló csillagok', millyeneket minden este látunk, sorába tartoztak. 'S valóban ama' része az égi boltozatnak, melly egyedül a' novemberi tünemények' műhelyének lenni látszik, a' láthatáron csak éjfél tájban emelkedék fel. Mindjárt estve látták itt az éjszaki fényt, a' mit Littrow igen fontosnak tart. 'S valóban 1833-ban is mutatkozott éjszaki fény. — 10 óra után mind inkább beborult az ég. Végre 5 óra 10 másod 's 5 óra 40 másod közt, a' melly időben eső és hó is esett, hét hulló csillagot láttak a' Nagy- és Kisoroszlán,

Nagymedve, Hiúz, Vadászeb, Berenice' haja és Ikrek csillagzatokból, mi már inkább közelített az előbbi évek' észrevételeihez. — Az erre következett éjjel 9 óráig estve eső esett, mire az ég' egy része kiderült. Ekkor éjfél előtt csak egyet láttak, éjfél után pedig 2 óra' lefolyta alatt harminczötöt, 's ezek közt 10 a' Nagymedvében, 4 a' Nagy- 's Kisoroszlánban, 2 a' Rákban, 2 a' Kisebben, 2 Herschel' látcsőjében, 1 a' Hiúzban, 's így 21 közel ugyan azon részén az égnek; továbbá hatot ismét az egymáshoz közel lévő csillagzatokban: Cepheus, Sárkány, Kismedve, 's végre nyolczat a' következő déli csillagzatokban: Czethal, Eridanus, Egyszarv, Nyúl, Orion, Hárfa 's Halak. 2 óra után ismét beborúlt az ég, 's ekkor egy kis nyiláson egyet láttak az Egyszarvban. Később 3 óra 20 más., 's 6 óra 5 más. közt tizenhármat láttak, 's ezek közt 4 a' Nagyoroszlánban, 1 az Ikrekben, 2 a' Sárkányban, 1 Cepheusban, 3 Orionban, 1 az Egyszarvban, 1 a' Bikában, 's így ismét az ég' ama' három helyén, hol az előbbiek mutatkoztak. — Általában tehát körülbelül 10 óra alatt 65 vétetett észre, 36 's így több mint fele a' már elhíredt Oroszlán' szomszédságában, a' többi, részint Cepheus, részint Orion körül, 's ennél fogva úgy látszik, mintha a' tüneménynek az oroszlánon kivül még két másod műhelye volna.

D. Vállas Antal.

Egy királyi látogatás

st. Denisben.

Az öreg Adhemar grófné Párisban, nagy érdekű emlékeket ada dús életéből. A' következő picant töredéket emlékiratai' Maria Antoinettet tárgyazó II. kötetéből közöljük, melly a' múlt évben jelent meg Párisban.

Egy különös történetet közölt velem Merci úr, melly a' királyt, nejét 's József császárt érdekli, 1779-ből, midőn e' fejedelem Párisba útazott. Úgy adom itt, mint hallám, minden feleletteher nélkül; mindazáltal bizonyos vagyok a' nemes követ' beszédének igazságában, ki a' történetet szóról szóra a' császártól hallá.

Egyszer XVI. Lajos király sógorával beszélgetvén, kérdé ettől, ha látá-e st. Denist. — A' felelet tagadó volt.

— 'S én sem ismerem e' királyi apátságot, mondá XVI. Lajos.

— Hogyan, rokonom, 's ön soha sem kivánkozék azon helyet látni, mellyben egykor elődei mellett fog lakni?

— Az valóban nem igen víg lehet, felelé nevetve a' király. 'S ön gyakran csinálja magának ez örömet?

— Hivém, hogy Antoinette értesíté önt családom' szokásáról. Igen, sire, házam' tagjai gyakran lépnek a' sz. István-templom' boltjaiba; tisztelt anyám kétszer minden hónapban, 's nekem szükség, példáját követni.

— Valóban, ön nekem kedvet csinál, társaságában st. Denisbe menni, 's ott egy matelotteot megenni. De hogy' tennők azt? Mit mondanak erről Franciaország' nagy szermesterének lajstromai? — Itt minden változhatlan szabályok alá van vetve, 's ha a' királyok Versaillesben unatkoznak, az a' vigasztalások van, hogy tudják: miért? Ha kivánatomat nyilvánitom, e' kalandot tenni, még tüstént igények is keletkezendnek a' nagyalmosiere' 's a' st. denisi urak, 's a' főlovász, 's főruhatármester stb. stb. közt. Memoireokat fognak írni, panaszokat tenni, protestálni, 's ön mind e' vitázatok alatt elútazik.

— Valóban, rokonom, fölkiálta a' császár, fönséged boldog függetlenség' élvezetével dicsekhetik! —

— Ezek azon bilincsek, mondá a' királyné, mellyeket én itt Versaillesban lelék, 's vádoltatom, hogy könnyítni akarám! — Mindazáltal nagy kedvem volna fönségöket st. Denisbe kisérni.

— Tudja, mit tegyünk? monda a' császár; indúljunk el mind a' hárman éjfélkor; titkos levél (lettre de cachet) értesítse a' priort, hogy a' sírboltban azon órára mindent felnyittasson, 's kivilágittasson, azt egy idegen nagy rangú családnak megmutatandó.

A' király és neje megegyezének a' császár' gondolatában; 's mindketten örültek, hogy bensőbb körükön e' kis csínyt tehetendik.

E' mulatság, melly olly titokteljes szempontból mutatkozék lenni, kissé megszakasztá a' rendszerénti monotoniát. Olly parányi

kell a' nagyok' mulatására; csak hivatalos örömeik' keskeny köreiből kell őket kilépetni. — Én az egészet könnyen kitalálhattam volna, a' királynénak egy kérdéséből; ugyan is tudni akará: láttam-e már st. Denist, 's sírboltját? Igennel feleltem; 's ekkor kért, adjak róla némelly fölvilágitásokat; 's nagyon elálmélkodék, midőn hallá, hogy Turenne azonegy boltban nyugszik XIV. Lajos mellett.

— Egy alattvaló! — mondá, az még is különös.

— 'S nem egyedül ő, madame; Duguesclin connetable, és Sancerre is ott feküsznek.

— Máskor az lehetséges; de korunkban! —

Midőn mindent a' mit tudtam, elmondék, a' királyné fölhagya a' kérdezéssel. Egy pillanatig kivánságát láttatá, Guemenèe asszonyságot magával vinni, de abba hagyá, mert megkapta a' szeszély, Lamballe herczegnőt csatlani a' fönséges trióhoz.

Az utra rendelt éjben a' király első komornoka', a' derék Thierry' segélyével fölkele, 's jó szeszélyben ment a' királyné' szobájába, hol a' császár már várta. Lamballe herczegnő soká kimaradt; mint később Misery asszonyságtól megtudám, szünet nélkül mentegeté magát. A' király egész a' könyezésig neveté. — Egy órakor reggel indúltak meg; a' lovászinasok, kik a' zarándokokra ráismerének, szerfelett megütköztek. Hogy Párison ne kellessék átmenni, útjokat st. Cloud, a' boulognei erdőn, 's a' chemin de la revoltén át intézék.

St. Denisben mindenki ébren volt. A' lettre de cachet, a' parancs, hogy a' templom és boltozatok megvilágittassanak, kitaláltaták egy részét a' valónak; gyaníták, hogy a' császár jöend, de ki képzelhette, hogy a' király' 's királyné' kiséretében? nem is gondolá azt senki is. A' prior, örvendve, hogy 2-dik Józsefet megismerheti, maga is szerepet akart játszani e' kölcsönös mystificatioban.

Egy apród, jokeyi álöltözetben vágtatott elé, urasága' érkezetét megjelenteni.

— 'S neve?

— Nem emlékszem rá; de ha kivánja tudni, kérdezze őt magát. —

A' főprior 's két pap megjelentek az ajtóban az idegeneket fogadandók. — A' szomszéd terembe lépteték, hol a' vendégek' számára frisitők voltak elkészítve. A' király étvágygyal evett, a' császár egy csésze theát ivott.

Miután a' főprior ráismert ő fönségökre, a' templomba vezeté fényes vendégeit; itt elmondá, hogy a' 337. l. hosszú, a' keresztben 120 széles, 's 90. l. magas egyház, több ízben épitteték, 's a' XIII. században, sz. Lajos' uralkodása alatt végezteték be; hogy a' csodáson festett ablakok fényes nappal is csak titokteljes sötétséget terjesztnek a' templom' belsejében, 's hogy ez éji órában, midőn a' lámpák, 's girandolák csak félhomályosan világitják meg az egészet, a' szivben búskomor gondolatok támadoznak.

A' császár karát a' királynénak nyujtá; XVI. Lajos Lamballe herczegnének; 's kik rövid idő előtt olly derült hangulatban valának, most kimagyarázhatlan szorongás lepé meg, 's arczaikat elárnyazá. — A' szerzetesek előre mentek, magyarázgatva a' fényes emlékszobrok' historiáját.

Még akkor st. Denis birtokában volt minden királyi kincseinek; a' halál' e' szentségét még meg nem fertőzteté rablók' keze, a' lábak mindenhol híres nevekbe ütközének, mellyek' hangzása már hatalmas emlékeket ébreszte föl. — Capet Hugo' sírja voná magára utósó sarjadéka' szemeit. Milly különböző e' két fejedelem' sorsa! — Egyik új dynastiát alapitott, mellyet a' másiknak kellett volna befejezni; egyik megreszketteté ellenségeit, a' másik csak fejét nyujthatá oda ..... rettenetes ellenzet, mellyet azon perczben senki nem sejthete, egyedül az, ki nem teremteték soha, 's kinek tekintete a' jövőbe merül! ...

Mindenhol síremlékek mutatkozának, királyfény- 's jelektől körzöttek, 's csillogó fölirások, mellyek egyedül hivák emlékezetbe e' hideg hamvak' ragyogását..

A' császár, ki megszoká a' sirboltokban, hol elődei nyúgosznak, kószálni, élénk szemmel néze a' Merovingek', Carolingek', 's Capet Hugo' ivadékának mausoleumait. De XVI. Lajos 's Maria Antoinette nem maradhattak ez ünnepélyes helyen olly nyúgodtan, mint II. Jozsef. Önkénytlenül egymáshoz közeledének, 's olly nyugtalanúl síklottak el e'

halotti-tér fölött, mellynek sűrű sorai közt lelendik egykor mindketten helyöket.

Elsűlyedve búskomor eszmékbe, tán egy titkos hang zendült le égből e' király', e'királyné 's e' Lamballe herczegnő' szivébe, kiknek egy évtized múlva olly iszonyatosan kellett veszni.

Alig hallák a' prior' magyarázatait, annyira elfogá egész lelköket e' méla merengés. A' prior, ki ezt észrevevé, azt hitte, hogy szigorú leczkéjét meg kell rövidítnie, vendégei' elébe ment, a' templom' kincsei felé, midőn a' császár egy nyílt, megvilágosított sír előtt kezét megfogá 's kérdé: hová viszen e' bolt?

— A' Bourbonház' fönséges fejdelmeinek sírjaihoz.

— Itt fekszik hát IV. Henrik, 's XIV. Lajos, mondá a' császár. Engedelmével, sire, bemegyünk.

A' király és neje, kik a' császár' ingerkedéseitől tartottak, hallgatva követék. A' lépcső' alsó végénél valami elzárá útjokat; hosszú, keskeny, fekete bársony szőnyeggel borított. Szorosabb vizsgálatra egy fejér kereszt tünék föl rajta, szögeiben Francziaország' 's Navarra' czímere, könyek és liliomok, a' kettős L, 's a' királyi korona tűzetve. A' papoknak el kellett azt tenni, hogy útat csináljanak.

— Mi ez? kérdé XVI. Lajos, nem sejtve kérdése' fontosságát.

A' most dicsőn országló fönség' elődének koporsója.

Mi? kérdezé elhalóványodva a' királyné. Illő hely ez elődünk' számára?

A' három szerzetes elfödé magát csuklájával, 's mély alázattal térdre hullt. A' királyi család' incognitója föl volt födözve. Szünet után mondá a' király: keljenek föl, uraim.

A' prior engedelmeskedék, 's a' királynéhoz fordult. Madame, ünnepélyes szokás, Francziaország' királyinak temetési szertartásaiban, hogy az utóljára meghalt király addig e' lépcsők' lábánál maradjon, míg utóda ide nem kerül, 's csak akkor foghatja el a' neki szánt helyet. Látja e' gyertyatartót; annyi lámpa függ rajta, a' hány év óta a' király uralkodik; éj- és nappal őrködünk felettök, mert nem szabad soha kialudniok. 'S ha valaha égni megszűnnének, az nagy szerencsétlenséget jelentene.

A' vendégek nem hallák titkos borzadás nélkül e' magyarázatot; maga a' császár sem tudá kimagyarázni titkos megindulását. Nénje, sógora, Lamballe herczegnő térdre hultak, 's a' de profundis-t imádkozák, 's kiséretök utánok mondá.

És e' perczben vihar süvölte át a' bolt' ívein, és pedig olly erőszakosan, hogy a' rejtélyes gyertyatartó' lámpáinak nagyobb részét kioltá; csak tizenhét lámpa ége, 1779 vala .....

Az iszony' egy kiáltása szakadt föl mindenki kebléből, 's a' királyné férje' mellére borult.

— Menjünk, mondá élénken a' császár.

Lamballe herczegnő elájult. És a' király nemes szilárdsággal fordúlt a' priorhoz: atyám, mondá, nem mehetek el innen a' nélkül, hogy elődöm' sírján imádkozám. Puszta esetet valódi keresztény, ki semmi babonát nem ismer, jóslatúl nem nézhet; nyissa föl hát nekem ajtóit azon sírnak, hol rám IV. Henrik 's XIV. Lajos várakoznak.

— Sire, oda be nem fog nélkülem menni, mondá melegen a' királyné. Kötelességem, jogom parancsolja, hogy fönségedtől soha el ne váljak.

A' prior elől ment, 's azon helyre ért, hol rövid idő előtt dolgoztattak, hogy az igen összeszorított sorok tágittassanak. Az a' hely, melly a' Bourbonok' királyi osztályának sírhelyűl szolgált, akkor két boltból állott. Az elsőt XI. Lajos építteté neje', bretagnei Anna' számára; de csakhamar szoros lőn az, 's már 1683. austriai Mária-Terézia királyné' testének nem vala helye. Merész, 's bajos munka kezdeték. A' templom' alapjai alatt sírbolt fúraték 9 toise hosszú, 's 10½ t. széles, 's a' régi bolttal egy erkély által egyesítteték. 'S az első boltban csak a' XIV. Lajos' koporsója hagyatott meg, a' többi mind, 37., az új boltban, három láb magas vasrudakra rakatott.

E' megszentesített helyre vezetteté magát a' prior által Francziaország' királya 's királynéja; de be csak egyedűl mentek ....

Félóráig maradtak ott, de iszonytól elváltoztatott vonalokkal léptek ki. Mi történt, vagy mit láttak? senki sem merészkedék kérdezni, sem a' császár, sem Lamballe herczegnő. Annyi igaz, hogy sietve hagyák el a' szörnyű szentséget, 's a' templom' kincseit sem akarák többé látni. A' visszaútazás Versaillesba gyors vala, 's a' mulatság akadozó.

Milly gyakran emlékezém ő fönségök' rabsága 's véres vége óta e' sorstele esemenyre! —

Kazinczy Gábor.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

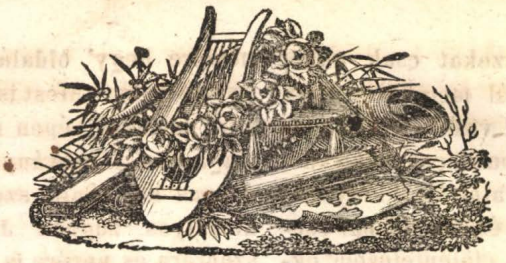

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 17. 1837.** **49. szám.**

Tartalom: Restauratio alatti pártosok. *(J.)*, 769. sz. — A' lovaglás orvosi tekintetben. *(Dr. Czilchert Róbert)*, 776. sz. — Vendetta' gyürüje. *(T. L.)*, 780. sz. — Magyar játékszíni krónika. *(V.)*, 781. sz.

Isteni kéz ragyog a' haragos
Villámon is által.

Ungvár-Némethi ***Tóth László.***

Restauratio alatti pártosok.

I.

Kitudatván Napoleonnak Elbából elindulta, midőn a' kormány látá, mennyire ügyekeznek némellyek a' megyéket részére lázítani, ismét elővétete egy a' császár' hivei ellen folytatott, de darab időtől fogva feledékenységbe ment vádat, melly egy ismeretlen tábornoknak meggyilkoltatását tárgyazá, kinek holttestét 1814' vége felé a' Szajnában találák. Im erről egy nagy kormányférfi' iratai közül, az akkori titkos egyesületek' történetével szoros kapcsolatban álló, nevezetes oklevél:

Minden végórám' közelgését jelenti: emésztő nyavalyám egészen szellemi természetü 's noha dulásai testemen terjednek el, még is a' gyógytan' körén kivül fekszik; egy mély és nehéz buskomorság ez 's az életmüszereknek nem természetes érzékenysége; legkisebb zörejre minden tagom reszket, egy ismeretlen hang, egy idegen kéz' illetése hideg verítékkel borít el; nekem a' rózsa', viola' vagy narancsvirág' drága illatja utálatos büzzé válik.

Nem alhatom. Ha pillanatokra elszenderülök, azonnal legiszonyatosb álmok', legrémitőbb képzelődés' alakinak martaléka leszek; így a' mult éjjel Ugolinónak kínjai ujultak meg rajtam. Máskor ismét egész éjjel egyetlen fiam' holttestét erőködém a' sír' férgeinek 's kisértetes denevéreknek rohanásai ellen védelmezni; senki nem segíte szomoru törekvésemben, a' test' feloszlása mind inkább inkább erőt vőn 's levegőt büzhítve látám fiamat megsemmisülni. Oh ez álom valamennyi közt legiszonyatosabb volt!

Megszabaditand a' halál, de szenvedésim irtózatosan fognak megujulni, mert örökké tartandanak. A' mákony (opium) mit sem használ ez éjjeli kínok ellen, csak erőmet gyengíti 's gyötrelmimet hosszabbítja, mert erkölcsi erőmtől foszt meg, melly amazoktól megmenthetne.

Huszonöt éves valék, 's ki eredetemet a' társaság' legalsóbb osztályából vevém, tiz esztendő alatt kapitányságra emelkedtem. Sikerrel hordám mellemen a' csillagot, tizenkét táborozás alatt kapott kilencz sebem' jutalmát. Külön csatákban az ellenségtől három ágyutelepet vevék el 's két zászlót ragadtam ki olly

hős kezekből, mellyek azokat csak akkor ereszték el, midőn haláltól megmerevültek. Tudtam, hogy e' rendkivüli vitézség nem marad jutalom nélkül. Dandárparancsnokság várt rám 's már csak a' császár' aláirása hiányzott.

Közbejöttek az 1812 — és 1813ki bal esetek, a' császár megbukott, előléptetésem' okelevele széttépetett, mint Bonaparte' híve a' hadseregtől elüzettem, rangom elvétetett, csak adósságim hagyattak meg. A' hölgy, kit nőül akarék venni, előmbe tön egy himpellért, kinek elődei a' só-adón nyert pénzzel vásárlák nemeslevelöket.

Szegénység, lealacsonitás, melly mind e' veszteséget követé, kétségbe ejte. Csak boszuról álmodoztam; arra majd alkalom mutatkozék. Bonaparte' visszahozásán kezdének munkálkodni; e' czélra kelle dicsőségem' 's szerencsétlenségem' sorsosival egyesülnöm. Én mindenben megegyezém 's majd a' legbuzgóbb pártos levék. Azt bizák rám, hogy Quesnel tábornokot mindenütt kisérjem, 's rá szemesen vigyázzak. A' boldogtalan gyenge ember volt, lélekismérete furdalá — kit nem furdal az, talán engemet? — rövideden, gyanakodtak rá, hogy áruló lesz 's bennünket kiad.

Ifjuságom, szerencsétlenségem meginditák a' tábornokot, elfogadá az ajánlott barátságot 's majd elválhatlanok lettünk. Erszénye közös volt velem. Ő nem vala ugyan gazdag, de segedelmezései elégségesek voltak arra, hogy koldulástól, talán vétkes tettől is, megóvjanak.

E' közben nem szünének legszigorubb vigyázatra nógatni; izgaták, tüzelék vakbuzgóságomat, mutatva a' haza' lealacsonitását, a' dicsőség' elvesztését, 's a' restauratio' hálátlanságát.

Hetenként kétszer gyülekezénk össze vagy uj társak' felvítele, vagy tanácskozás és kölcsönös ébresztés végett. Páris' déli részén 's a' Szajna' bal partján fekvő negyedek alatt sok és messze nyúló barlangok vannak, gallok', rómaiak' 's elődink' mivei. Innen szedték a' Páris' épitésére szükséges kőtömegeket, ide rejték vészes időkben élelemszereiket, vagyonaikat 's önmagokat.

A' törvényhatóság ismeri e' barlangok' nagyobb részét 's gondosan őrizteti, szemességét mégis több elkerülte. Egy illyen barlangban, melly római mü vala 's a' St. Geneviève hegy' oldalában feküvék, tartók mi gyüléseinket. Most is láthatni még ott hajdankori romokat, épen maradt faldarabokat, félmagasdad faragványokat, mellyeken a' diadalmas sas tűnik szembe. Ugy tetszik, egy homályos zugban Julian' pogány bölcsnek szobrára és nevére is bukkantam.

Egy éjjel magam valék ott őrizeten, mert mihelyt a' sor ránk került, kiki tartozék közülünk lemenni, 's lámpavilágnál, mellyet az őröknek kelle fentartaniok, virasztani. Némi erőmív által egy csapó-ajtó nyilt meg, melly roppant kőtáblával olly mesterségesen volt eltakarva, hogy a' legügyesebb kőmives sem fedezhette volna fel. A' nyilásba lajtorja volt eresztve a' felső emelettel közösülhetésre.

Azonban nem csupán e' bejárás vezete e' földalatti lakba, volt még másik is, de azt csak a' mélyebben beavatottak tudták. Némellyek mondák, hogy a' Luxenburg' vagy a' Tournon és Vaugirard utczákbeli paloták' pinczéibe is lennének kijárások, de mind ezen állitások bizonytalanok.

Egyedül valék tehát itt — mint mondám — azon parancscsal, hogy tizenkét óra' folytáig a' lámpákat olajjal tartsam. Szabad volt olvasnom, ennem, de nem semmi ürügy alatt elalunnom.

Fölöttébb untatott a' magányosság. Kétszer kerültem meg az egész barlangot, gondoskodtam a' lámpákról 's enni próbáltam, végtére szórakozhatásul nem maradt egyéb olvasásnál. Elfeledék könyvet vinni 's a' barlangban csupán egy volt, mellyre felavatandóinkat esketék, a' biblia. Kik a' lélek' halhatlanságát tagadtuk 's a' társaság ellen fellázadtunk, társaink' lélekismeretének lebilincselésére bibliát választánk. Milly ereje van rajtunk a' gyermekkori előítéleteknek!

Kinyitám a' bibliát 's szemeim azonnal e' parancsba ütközének: ne ölj! Több lapot átugrám 's im ismét mire pillantok: Megboszúlom az atyáknak álnokságát harmad és negyed ízíglen!

Becsapám a' könyvet 's az asztalra könyökölve gondolatokba merültem. Igy mintegy alvó helyzetben maradék, mig egyszerre homlokomon gyenge tapintást érzek 's e' szavakat hallom:

„Ön hibázott?"

„Hirtelen felugrám 's mielőtt a' szólóra tekintenék, kiáltám: „Ki vádol?"

Egy közönséges termetü férfi álla előttem. Bő fekete domino hullámzott lábaira, fejét csuklya, képét álarcz takarta 's fekete kesztyűk egészíték ki a' kisértetes jelenetet. Megtevé az ismertető jeleket, elmondá a' jelszót, minden rendén volt. Aztán tudtomra adá, hogy egyik főnökünk beszél velem, kitől köztársasági egyenlőségünk mellett is roppant hézag választa el.

Nevemet, helyzetemet kérdezé.

„Ön tehát, kire Quesnel tábornok' kémlélése bizatott?"

‚Ugy van, magas testvér.' (Ez vala czime.)

„Jól van fiam. Kész kötele? Gondosan kifenve gyilka?"

‚Áruló ő?' kérdém megilletődött hangon.

„Teljes okunk van hinni; sorsának nem sokára el kell dőlni. Számolunk, 's számolhatunk önre, nemde?"

‚Én már sok próbát kiálltam.'

„Tudom 's épen azért birja bizodalmunkat és szeretetünket. Rövid időn ön fog egyik triumvir' helyébe lépni, ki először a' társak' körébe visszavonuland."

„Bizonyos időkben három főnökink' egyike magas hivatalát letevé, a' társak közt foglala helyet 's csak azon jogot tartá meg, melly szerint a' legfőbb itélőszék' ülésében részt vehetett."

Hiuság tölté el e' hizelgő szavakra szivemet, de még is eszembe jutának azon szolgálatok, mellyeket nekem Quesnel tőn, visszaemlékeztem jószivüségére, barátságára 's megreszkedtem a' gondolatra, hogy engem találnának eloltására választani. A' magas testvér' szavai sejteték ezt velem. Hallgattam, ő folytatá:

„Ma este gyülésünk van. A' rendőrségnek egy kémjét, a' régi hadseregnek egyik bajnokát 's még egy gazembert fogunk bevinni, ki mint az első, titkunkat akarja kilesni. Látni fogja ön, mint tudjuk a' ravaszokat kijátszani 's megbüntetni."

Tizenkettőt ütött, hallatszék a' jel felváltásomra, a' főnök eltűnt. Én feljövék 's haza tértemkor Quesnelnek illy tartalmu levelkéjét találám:

Rendkivüli ülés. Az öröm' fiai éjfélre gyülést határoztak. Az ünnep fényes lesz, három barátunk jő közénk; megbiztak, hogy adjam tudtokra. Mivel gazdálkodnunk kell, hogy az ünnepnek becsületet szerezzünk, pontban öt órakor fogunk ebédelni. Várakozzál a' Rotonde kávéháznál, vagy ha esőznék, a' képtárban. Élj szerencsésen.

Öt órakor a' kijelelt helyen találám a' tábornokot. Lamberthez ama' jó vendéglőhez menénk, kinek nagy híre van ollyak előtt, kiket a' Very', Beauvilliers' és Fréres Provenceaux' drága árai elijesztenek. Ebéd után a' Palais Royalba menénk, de nem a' karzatra, hol szüntelen kémek lappanganak, hanem a' kertbe.

„Barátom, csendes vagy?" kérdé Quesnel.

‚Nem, mert a' Bourbonok uralkodnak.'

„Hát szerencsétlenekké tesznek bennünket?"

‚Megbecstelenítenek.'

„Francziaország virágzik."

‚De lealacsoníttatott.'

Quesnel sohajtott 's rám tekinte: „Kételkedem barátom" mondá.

‚Rosz rád nézve, emlékezzél esküdre.'

„Ugy van, az árulót halál éri, de árulás-e félni, hogy az országra ismét polgárháborut hozunk? Visszanyerjük-e Bonapartet? Igérik, de alattomban köztársaságon dolgoznak. Nem árulás-e ez is, habár más nemü?"

Kikerülém az egyenes feleletet 's azt mondám:

„Most csak az a' fő dolog, hogy a' Bourbonok a' királyi székből levettessenek; zsarnokságokat nem türhetem. Gyülölöm a' papokat, rendőröket; szabadságot és egyenlőséget, szerencsét és dicsőséget kivánok."

‚És zavart. Boldogtalan, te félrebeszélsz. Lehet-e a' törvény' uralkodását, a' gonoszság' elnyomását, a' kereskedés', földmivelés', müvészségek' oltalmazását zsarnokságnak nevezni? Lehetne-e Párisban rendőrök nélkül lakni? 'S mi a' papokat illeti, rokonidat, véreidet találod köztök, ők munkásságot, jó erkölcsöket, hüséget tanítanak. Szabadságot akarsz? Szabadabbak valánk-e 1793ban? Akkor a' vérpaddal szemközt emelkedett föl a' szabadság' szobra 's előtte naponként uj meg uj áldozatok vérzének. Egyenlőségre törekszel, de azt soha nem éred el, mert a' természettel ellenkezik. Tekints körül: nem szép-e egyik ember, midőn a' másik rút, ez vitéz amaz gyáva, ez együgyü amaz okos, ez erényes amaz gonosztevő? Hol az egyenlőség, mellyet kivánsz? Az csupán a' törvény előtt állhat fenn, a' törvény csak szenvedélytelen

kormány alatt gyakoroltatik egyenlően. Már pedig csupán a' király lehet szenvedélytelen; mert a' valamennyi fölött álló előtt eltűnnek a' személyességek, ő csak a' tömegeket tekinti; ha büntet, harag nélkül büntet, mert büszkesége nincs megsértve. Ellenben köztársaságban olly valaki uralkodik, ki veled egyenlő, kit könnyen megsérthetsz, 's mivel holnap hozzád hasonló lesz, magát még ma megboszulja.'

Quesnel hallgatott, engem mély bánat lepett meg. Árulása világos volt. Némi ürügy alatt majd elhagyám 's egyedül levén, legbúsabb gondolatokkal tépelődtem. Végre elszántan mondám: ha a' honnak karomra szüksége van, legyen!

Midőn a' tábornokkal ismét összejövék, barátságos hangját, szelíd szavait hallám; szivem összeszorult, rémitő lelki fájdalmakat szenvedék; kétségkivül akkor kezdődék nagy nyavalyám; azonban felindulásomat palástolám.

„Nem tapasztalod milly rekkenő a' levegő?" kérde a' tábornok. „Mi engem illet, szomoru és levert vagyok, szemem előtt szüntelen tüzes szikrák szökdelnek, fülemben folyvást valami különös moraj zug."

‚Az rajtam is történik néha' mondám.

„Megyénkben a' nép e' titokteljes hangokat halálharangnak nevezi."

Megreszkedtem — — ‚Csupa babona' felelém.

„Nem annyira mint véled; tapasztalásból tudják, hogy azok, kik e' miatt panaszkodának, többnyire igen hirtelen meghaltak. Hozzá teszem, hogy bőröm gyakorta borsódzik, mit parasztjaink kis halálnak mondanak. Sőt hogy rovásomra még inkább kaczaghass, lát'd az ebédnél észrevettem, hogy késedet az enyémmel kétszer tetted keresztbe, 's ez éjjel sz. Benedek' hangja is felköltött."

Itt magyarázatot kivántam.

„Így nevezik amaz éles pattanást és ropogást, mellyet ollykor gerendákban, szekrényekben, asztalokban csattanni hallunk. A' hivők azt tartják, hogy illyenkor sz. Benedek' közelgő halálunkra tesz figyelmessé."

Az egyszerü mód, mellyel a' tábornok felvilágitá, engemet, ki veszedelmes helyzetét ismerém, kinzó gondolkozásba ejte. Szinte annyira mentem, hogy gyötretve egy érzelemtől, mellyet a' hazafiság szememre lobbantott volna, igy szólék:

„Megvallom, helyedben inkább ágyba mennék mint gyülésbe. Betegség környez, csináltass puncsot, tartsd magad melegen, izzadj, 's holnap nevetni fogunk halálharangodon, a' kis halálon, a' keresztbe tett késeken 's sz. Benedek' rémitő szaván."

‚Valóban kedvem volna azt tenni, egy belső hang javalja, de még sem teszem. Elmegyek a' társakhoz, elbucsúzom tőlök, mert ma utószor látom őket.'

Azon mély, egyszersmind panaszos és sötét hang, mellyel a' tábornok e' szavakat ejté, természetlennek tetszék előttem. Bizonyára némi homályos előérzet vegyült abba, 's ezt: ‚utószor látom őket' olly különösen ejté ki Quesnel, mintha tőlünk 's az élettől valóban búcsút akarna venni. Szivem egyszerre reszketett és hevült. Ugy látszott, mintha Quesnel halálos ítéletét a' másolhatlan végzet által maga igazolná, midőn az kimondta.

(Vége következik).

J.

A' lovaglás orvosi tekintetben. *)

A' lónak hatféle járása van; három t. i. természetes, és három az ember' szeszélye 's divat által eredt mesterséges; amazok: a' lépés, az ügetés (Trab), és a' vágtatás (Galopp); ezek: a' rövid vágtatás, (kurzer Galopp, Jagdgalopp) a' legsebesebb vágtatás (Carrière, ventre à terre) és az úgy nevezett poroszkálás (Pass).

A' lépés némelly betegségeknél főkép ajánlható, mert épen nem erőltető, és lökésekkel nincs összekötve, mellyek az egészségnek árthatnának. Legjelesbek ehhez az angol és hozzájok hasonlító lovak, mert lépésök jó, nagy és kellemes, még az arab és magyar lovak, magas lépésök miatt, e' járásmódhoz nem annyira alkalmatosak. Szintúgy

*) A' nemzeti lovagló iskola' mostani létrehozása alkalmánál nem véltem fölöslegesnek e' hasznos testi gyakorlás' nagy befolyását az emberi egészségre itt néhány sorokban fejtegetni. Ki bővebben kiván e' tárgyban értesittetni, olvassa: „Considérations sur l'exercice du cheval, employé comme Moyen Hygiénique; par A. Fitz-Patrik. Paris 1836."

nem valók a' hámos lovak, mellyek a' járásnál vállaikat leginkább használván, lökő és fárasztó 's azért ártalmas járásmóddal bírnak.

Az *ügetés* közönségesen a' legártalmasabb járásmód, mert leginkább lök és fáraszt, mindazáltal a' legdivatosabb. Az angoloknak, kiknek lovai rendkivüli ügetők, tulajdon ügetésök van (à l'anglaise), mert a' kellemetlen lökéseket elmellőzvén, változva mindig, egyik lökésnél fölemelkednek 's másiknál leűlnek. A' közönséges magyar — vagy német, vagy franczia — ügetés, mellynél a' lökések említett módon nem szelidíttetnek, mellbetegségekre, sérvekre 's más bajokra adnak okot, és a' huszár ezredek' orvosainak gyakran van alkalmok látni, hogy e' kórformáknak ez igen közönséges alapokuk. Az angol lovaknak e' járásmódja a' mint legsebesebb, úgy legbágyasztóbb is; az arab, magyar, andaluzi és limouzini lovaknak pedig legkellemesebb, leglágyabb az ügetésök.

A' *közönséges vágtatás* a' természetes járásmódok' legsebesbike. De minthogy a' rendes lélekzést zavarja, az egészségnek is árthat, már kifejlődött bajokban pedig soha sem használ. Angol és arab lovak leggyorsabb vágtatók, ezek után következnek a' limouzini, andaluzi, magyar és német lovak.

A' *rövid vagy a' vadászati vágtatás* leginkább dámáknak ajánlható, mert a' legkellemesb 's e' mellett igen fashionable neme a' lovaglásnak. Orvosilag ezen járás nagyon kedvelt; — némelly kivételekkel, mellyeket alább látni fogunk — de ha efféle gyógyításban szerencsések akarunk lenni: szükséges, hogy gondosan válaszszuk az e' járáshoz alkalmatos lovakat. Az angol lovak nem mindig elég szelídek 's azért, főleg lymphaticus mértékletű 's ideg kóros asszonyoknak, e' járásmódhoz nem annyira ajánlhatók, mint némi csendesebb lófajok. Igen kellemetesek e' járásban az arab és némelly magyar vagy erdélyi paripák. A' lovak' korát tekintve, az igen öregek gyakori botlásaik miatt nem eléggé biztosak, a' nagyon fiatalok pedig, többnyire szilajok lévén, igen gyakorlott lovast 's nagy erőködést kivánnak, melly néha ártalmas lehetne. Így tehát csak jól tanított, 's közép korú lovakat tanácsolhatni.

A' *legsebesebb vágtatás* itt szóba sem jöhet, mert ha már a' *közönséges vágtatás* is gyakran ártalmas, mennyivel inkább kell e' mind a' lovagnak mind a' lónak fáradság 's veszedelem-teljes járásmódtól őrizkedni, mellyre csak a' versenyfuttatók adhatják magokat.

A' *poroszkálás* (Pass) mesterséges lójárás, melly a' mult századokban főkép a' dámalovaknál igen becsültetett, és valóban sajnos, hogy ezen járásmód, melly a' mellbetegségeknél olly hasznos, most ritkábban található. A' mészárosoknál, marhakereskedőknél 's az örményeknél még leggyakrabban látunk illyen lépésű lovakat, mellyeket csak fiatal korukban 's csak nagy munkával lehet e' járásmódhoz szoktatni; de ha minden paripának csak ez volna járásmódja: nem találkoznának annyi szerencsétlenek, kik az ütérdaganatban (aneurysma) a' sérvben, és számtalan mellbetegségekben szenvednek.

A' lovaglás' befolyása az emberi életműre különböző élet-mértékleteknél különböző. A' vérmes mértékletű személyeknek, ha mellök elég széles, vérök' keringése szabályszerű, igen hasznos a' lóháton járás, és ezek lovagolhatnak akár hányszor napjában, akár milyen lovon, 's akár mellyik tempóban. Ideges mértékletek találnak e' gyakorlásban olly sükert, melly a' felette nagy ingerlékenységet, mellyben szenvednek, lecsillapítja. Epés mértékletű személyeknek általában e' testmozgás rendkivül hasznos. Ez okból látják az orvosok Angolországban, hol e' mértéklet az uralkodó, a' lovaglásban a' leghathatósabb gyógyszerek' egyikét, melly körülmény talán magyarázhatja is az angolok' nagy hajlandóságát a' lovagláshoz. A' lymphaticus alkotványú vagy csontsenyves személyeknek, mint általában asszonyoknak és gyermekeknek mindig szükséges e' gyógymódban bizonyos utasító szabályokra vigyázni, mellyek különböző személyességeknél különbözők 's mellyeket csak orvos határozhat meg, mert valamint az igen sebes és rázó lovaglás némellyeknek ártalmas, úgy más esetekben megint igen sükeres lehet.

De a' szellemi és moralis életre is tagadhatlan a' lovaglásnak befolyása, mit leginkább látni, ha e' tekintetben nagy mértékben teszünk vizsgálatokat. Egy lovas ezred' emberei p. o. sokkal vidámabbak, sokkal bútalanabbak, mint a' gyalogok, 's ők a' mellett, hogy foglalatosságok nem kevesebb mint amazoké, sokkal inkább járnak a' világ' külön-

böző mulatságai 's vígalmai után. Ezt bizonyosan azon behatás okozza, mellyet a' ló lovagjára tesz. A' ló emeli az ember' bátorságát 's kedvét, ki nem irtózik veszedelmektől, nem az éjnek bizonytalan homályától, ha kipróbált lovába bízhatik; ki a' csatában is gyakran szaladásnak venné magát, ha lelke e' hív bajtársától fel nem vidíttatnék. — Vannak ugyan lovak, mellyek hibáik által a' lovast félénkké teszik, 's bizonytalan járásokkal boszantják, de mások ismét gyönyörködtetik elevenségökkel, 's kecses mozgásokkal, és vannak példák, hol lószeretők, lovaik' szépsége 's ritka járása által egész a' bolondságig elkevélyedtek. Vannak a' kik azt is állítják, hogy olly személyek, kik mindennap lovagolnak, világosabban gondolkoznak, 's gondolatjaikat könnyebben közlik, és így, hogy e' testi gyakorlás az emberi ész' kifejlődését is tagadhatlanúl előmozdítja.

Kórformák, mellyekben a' lovaglás sükeres gyógyszer: a' megrögzött gyomorbetegségek, úgy mint a' lép-, máj-, 's has-nyálmirígy' hosszas bajai, mellyekben a' lovaglás mérsékletesen gyakoroltatva a' gyógyulást hathatósan előmozdítja. Itt arab és magyar lovak választassanak olly betegektől, kik erővel csak ügetni kivánnak, de kik tanácsunkat követni akarják, azok minden reggel léptetve 's éhgyomorra egy óráig lovagoljanak.

A' köszvény 's csúztól gyötröttek hideg és ködös időkben lóháton ne járjanak. Ideg kóros és méhgörcsös asszonyok arab lovakat válaszszanak, és a' bajos vagy késedező hószámnál egy órai vágtató lovaglástól igen derék és célirányos ingert fognak tapasztalni, melly fejérkóros nőszemélyeknél olly jótékony visszahatást hoz elő, hogy a' nemző- és emésztőműszerek közti egyensúly gyakran minden más gyógyszer nélkül hozatik helyre. De leghathatósb gyógyszer a' lovaglás görvélykóros és csontsenyves gyermekeknél, 's vajha találtatnának minden orthopaediai intézetben paripák is! Bajos emésztésben 's görcsökben szenvedők csak ebéd után lovagolhatnak, és minthogy akkor a' rázó ügetés igen kellemetlen, eleinte csak léptetve menjenek. Szintúgy jobb a' léptetés olly leánykáknál, kik testi kifejlődésökben hátra maradtak, és fiatal, szűkmellű, tüdővészre hajlandó személyeknél.

Lelki betegségekben, hol a' testi mozgás általában az orvosoktól olly nagyra becsültetik, a' lovaglás igen hathatós óvószer. A' fekete epességnél, 's más komor bolondságok' fajainál a' legtüzesebb lovak ajánlhatók, mellyek a' beteget komor észképeitől elvonják 's mindig a' lóval foglalatoskodni kényszerítik. Azért a' nyugton 's egyenlően járó angol lovaknak nincs nagy hasznok a' rásztkórságnál (Hypochondrja).

Így még sok betegségek' rendein által lehetne folytatni a' lovaglás' befolyását, mi azonban nem feltétele e' soroknak; 's azért csak röviden említjük még az ellenjeleléseket (contraindicationes), mellyek olly személyeknek tudni valók, kik a' lovaglást szenvedélyesen szeretik, 's mégis tőle nem hasznot sőt inkább tetemes kárt várhatnak egészségökre nézve. Általában említendők itt a' lázos bajok és a' lobok; de minthogy az ezekkel összekötött fájdalmak lóháton járni úgy sem engednek, itt csak a' megrögzött és alattomos gyuladások érthetők p. o. a' húgyhólyag' illynemű lobja. Továbbá tiltja a' lovaglást a' nőrák, az ütérdaganat, a' sérvek, a' végbél- 's méhhüvely kidüledése, és, egy bizonyos előre meg nem határozható ideig, a' bujasenyv, a' szemgyuladások, a' gerincz-velőlob, a' vízi betegség, a' nyavalyatörés, a' méhdüh, a' vízsérv stb. a' terhességet nem is említvén.

Dr. Czilchert Róbert.

Vendetta' gyürűje.

Sardiniából egy kevéssel ezelőtt ott történt esetet beszélek, ha szinte borzasztó is az 's a' tizenegyedik századnak egy krónikájából látszik is merítve lenni. Ott van t. i. azon föld, hol a' kérlelhetlen boszú' nyomai fenmaradtak, mellyek az olasz középkort bélyegzik.

Egy husz évü fiatal ember, utolsó ivadéka egy régi nemzetségnek, egy szép leányba szeretett a' népposztályból. Már hosszabb ideig enyelgett körüle 's a' legkellemesb reményekkel hizelkedett magának, midőn egy reggel szolgái halászköntöst hoznak be, mellyet tőrrel az ajtóra szegezve találtak.

Azifju nemes érté e' jelet; Vendetta (boszú) volt az, a' legtörvényszerübb formában jelentve.

Mindjárt meg kelle szüleinek ígérnie, hogy a' szobában marad, vagy ha kimegy, fegyveres szolgák által kisérteti magát.

Egy idő mulva, úgy látszik, az ifju gróf, ki büszke és vitéz volt, únni kezdé ezt; föltevé magában: hogy kimegy, erős szándékkal a' sértést sértéssel visszonozni.

Éj' idején a' vágytársra bukkant, ki tőrt és köntöst szegeze ajtajára. Mi történt most a' kettő közt, nem lehet bizonyosan megmondani. Árulás volt-e a' dologban, vagy becsületes párviadal volt-e? — ki tudja. — Csak annyi bizonyos, hogy a' gróf vállain — 's mint látszik egyedül — egy halász' holttestét vivé- 's rejté el a' part' kövei alatt.

E' történet óta az ifju gróf ismét körül enyelgé a' szép leánykát, nagy bámulásokra mind azoknak, kik a' tőrreli esetet ismerék 's boszúra várakoztak.

A' halász' családja azonban eltűnt a' holttestet fölkeresni. Csakhamar megtalálta azt kövek alatt, de egyszersmind a' grófnak egy czímeres gyürűjét is, melly ennek újjáról esett le, midőn a' holttestet éj' idején eltemeté.

A' holttestet bíróhoz viszik 's a' gyürűt előmutatják. E' vád czáfolhatlan volt. Vizsgálat lesz 's minden körülmény kivilágosúl. Az ifju gróf halálra ítéltetik.

A' halálos ítéletet a' királyhoz küldik 's ez, hogy egy fényes nemzetség' utolsó ivadékát megmentse, felszólíttatja az atyát, hogy magának fia' életét kegyelmül kérje ki. De az öreg azt válaszolja a' királynak, hogyha szabadságában áll az igazság és fia között választani, inkább az igazságot akarja.

Az ifju gróf' fejét leütötték.

T. L.

Magyar játékszini krónika.

—

December' 2dikán: Monaldeschi.

Dec. 3dikán: Franczia ország tündér, vagy: a' rózsaszinü lélek. Vigjáték dalokkal, tánczczal 2 felv. Meisl' munkája. Muzsikáját szerzette Müller. Fordította Szerdahelyi József. — Az előadásra csak azt jegyezzük meg, hogy sok botránkoztató zavarodás történt, a' mi készületlenségre mutat. Ha még a' látványoktól is elszoktatjuk a' közönséget pontatlan és rendetlen előadással, úgy majd alig marad valami, a' mit szeressenek.

Dec. 4dikén: Miveltség és természet. Vigjáték 4 felv. Albini' munkája. Ford. Balog István. Mint Budán láttuk, itt ismét jól adatott. Bartha a' közhuszárt, Lendvayné Aspaziát jelesen adák. Csupán egy észrevételünk van Lendvayhoz. Midőn ezen szavakat mondja: „Isten hozzád, édes Eduárdom!“ nem csupán a' falusi vad, félénk szeméremnek kell hangjában lenni, hanem érzésnek is, mi által ezen hely érdekesbbé válhatik. Merkur' szerepét Megyeri helyett ma Szentpétery vitte, nem épen avval a' legsietségesebb sietséggel és szolgálni-akarással, mint Megyeri szokta; de szinte igen jól 's mulattatólag. Egy fiatal szinésznőnk is lépett fel Aurora' szerepében; de róla még most felfüggesztjük itéletünket.

Dec. 5dikén: Két gályarab, vagy: a' st. aldervoni malom. Szinjáték 3 felv. Fordította Megyeri Károly. — A' gondolat, hogy valaki testvér bátyjaért 's annak családa' megmentéséért, büntetést vállal el, mellyet bátyja érdemelt volna, nemes és nagy; de itt olly alant, olly közéletileg van tartva, hogy élénkebb érdeket nem bir támasztani. Az előadás sikerült.

Dec. 6dikán: Természet' leánya. Szinjáték 3 felv. Lafontaine' munkája. Fordította Gózon Imre. — Igazi krimiai tatár lehetett, ki a' hallgató közönség' gyötrelmére ezt a' müvet színhez alkalmazá. Itt nem valami dagályos pathos, nem lyrai kicsapongások, vagy más efféle kinövés a' hiba: itt semmi hiba sincs, a' mi némileg erőre vagy tehetségre mutatna: az egész mű nem egyéb, mint az erő' aléltságának bágyadt szüleménye. Még a' hol nevetünk is, nem a' müvön, magán, hanem az iró' ügyetlenségén nevetünk, vagy legfölebb Szentpéterynek (Valborn ezredes) eredeti, 's Telepynek (Possen) bohózatos játékain; de ez természetesen csak az ő érdemök. 'S micsoda megszégyenitő viszony apa és fiú közt, 's milly aljas, mindennapias, megpirító módon elháritva! — Ohajtható, hogy illy mivek a' lajstromból lassanként kimaradjanak.

Az előadás meglehetős volt. Miskolczy Lila (Luize) másodszor lépett fel. Tagadhatlan érdeme

a' tiszta, értelmes beszéd, 's nem kellemetlen hang; de ennek a' hangnak folyvást egy nótája van, édesded és siralmaska, mit valaha tán szépnek tartottak; de ez a' müvészi természettől még igen messze van. Tanulnia kell még a' járást is: mit eddig láttunk, az igen színietlen volt. 'S ezek hibák és fogyatkozások; de a' mi túlság, az öltözete volt. Öltözzék ezentúl mértékletesebben; mert mondhatjuk, azok a' természet elleni domborodások sem szépek, sem kecsegtetők.

Dec. 7dikén: III-dik Henrik és udvara. Történeti dráma 3 felv. Dumas Sándor után irta dr. Schiff. Fordította Szigligeti, a' m. tud. társaság' költségén.

Igen gazdag tartalmu, characterek' különféleségével; 's helyzetek által is érdekes színmü; kár, hogy bevégzetlen; mert azt csak nem lehet végnek tekinteni, hogy Estuart Pál a' bátor becsületes lovag orgyilkosúl megöletik, az ártatlan, elkinzott Cleve Katalin tovább is fenevad férjének körmei közt marad, mig a' fő gonosz Medicis Katalinnak 's a' feleségkinzó, orgyilkos lothringai Henriknek hajok' szála sem görbül. Vagy ha ez a' vég, történetekben állhat, de drámában igen rosz és bántó.

Az előadás, némelly memorizálási hibákat kivéve, sikerült. Fáncsy igen helyesen adá a' lenge gyáva királyt; Bartha a' fondor és kegyetlen lothringai Henriket; kár, hogy szerepe' szavaiban néhol hibát ejtett 's akadozott. Lendvayné Cleve Katalint jól, 's Laborfalvi Róza helyesen tölté be azon kis, de nyomos szerepet, melly ha elesik, igen nagy hiányt üt az egész darabban. Egressy G. (Estuart Pál) eleinte egy kissé élettelenül, utóbb néhol vonaglásos kitöréssel; de végre jól 's általában sok hatással játszott.

Dec. 9dikén: Vasárorcza. Történeti szinjáték 5 részben. Des Arnould' és Fournier' munkája. Fordította Garay János.

Igen leverő kimenetelü szinjáték, mellyben egy vidor fiatal erőnek méltatlan sorvadását két szakaszon által látni kénytelenek vagyunk. Gaston eleitől fogva jobbára szenvedőleg áll 's a' végzet által látszik bebonyolíttatni, mig végre minden cselekvése megszünik; de ok lesz arra, hogy mások cselekedjenek. Ebből magyarázható, miért olly keserü és bántó a' hatás, mellyet teszen. A' mü egyébiránt egész franczia ügyességgel készült, felruházva egy az életben gyors nép' eszének minden találmányosságával 's meglepéseivel.

Az előadást egészben sikerültnek lehet mondani. Egressy mind fiatal pezsgésében, mind sorvadásában híven ábrázolta a' szerencsétlen Gastont; játéka átgondolt, következetes és müvészi volt. Baranyi (D'Aubigné) nem birt egészen nyomos szerepével, nem tudá magát megtagadni változásaiban; de különben szorgalommal és vigyázattal játszott; Barthánét (Mari) új ruhája látszott néhol akadályozni, játéka gyakran félfigyelmü volt, fele figyelmével ruháján andalgott. Színésznőink többet pompáznak, mint helyzetünk megengedi 's talán a' színészet kivánja. Hogy ízletesen, hogy csinnal öltöznek 's hogy általában kellemes külsejökről jó hírben állanak, az minden dicséretet érdemel, 's ezen örvendenünk kell; de hogy ruhára tán erőn fölül is költsenek, 's hogy ruhát és külsőt fő dolognak nézzenek, ez épen olly színészet elleni hiba, mint vesztegetés. Ide járúl, hogy midőn drága öltözeteikben fellépnek, ezt érzeni látszanak, érzeni pompáját, drágaságát, 's talán árát is, 's ennek kellemetlen utóhatásait; ez meglátszik gyakran játékaikon 's ez baj. Ha már az a' ruha csakugyan meg van, ahhoz többszöri próba által szokni kellene; mert az illyen szokatlanság mindig ró le valamit a' játék' jósága- és fesztelenségéből. — Ezen észrevételek egyébiránt nagy részben több főfő színésznőinket is illetik. Csin és ízletesség; de nem pompa és érték az, a' mi a' színi öltözeteken kivántatik. Ki kell még jelelnünk Fáncsy' (St. Mars) játékát, melly ha azt kiveszszük, hogy talán nem eléggé öregedett meg, pontos és helyes volt. Fáncsy lassanként kitalálja szerepeit, mellyekben szorgalma 's szép készületei szerint feltünhetik. Két vagy három utósó szerepeiben már több való erőt is találtunk, mint az előtt. — A' többi helyek egy két apró kivétellel jól voltak betöltve.

F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenkén két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második' félév. **Pest, december' 21. 1837.** **50. szám.**

Tartalom: Restauratio alatti pártosok. Vége *(J.)*, 785. sz. — A' parti rablók. Angol novella (*T. L.*), 793. sz.

A' sorssal küzd, harczol egész éltében az ember
'S megnyugvással győz rajta, ha tűrni tanult.

P. Szentmiklósy Alois.

Restauratio alatti pártosok.

(V é g e.)

II.

Épen azon háznak ajtajához érénk, mellyen a' barlangba kelle lemennünk, midőn egy kutya el kezdett vonítani 's sokáig folytatá, hogy még a' földalatti folyosók' kanyarúlatiban is hallhatók. Én e' hangokat is legott az előbbi két nevezetes jelenséghez számítám, de nem hivém, hogy a' tábornok rájok figyelne.

A' társaság számos volt, három felavatandó álla elő. Egyik triumvir tudatá velem, kik legyenek. Az első, a' rendes csendőrségnek egy ügyetlen kéme, olly nyomorú volt, kinek rút arczvonaliban lelkének alacsonsága eléggé kitünt. Szemtelen, bűn és erény iránt egykedvűleg élt egy napról másra, 's szerencsésnek tartá magát, ha valami gaz tettért megjutalmaztatott. Előjáróiban vakon bízva, hitte, hogy hatalmok minden veszélyből kiránthatja, 's nem tudá, hogy vannak helyzetek, mellyekben kül segély mit sem használ. Valódi nevét a' gaznak soha sem tudhatám meg, köztünk St. Blamont lovagnak nevezék 's mellén Lajos-keresztet viselt. Azonban könnyen ki lehete ismerni, hogy más táborozást nem tett, mint Páris' kövezetein, 's hogy rendczimere épen olly hamis volt, mint neve és szava.

Triumvireink' egész történetét pontosan ismerték, tudták, hogy a' gyülést, mellyben estve meg akart jelenni, reggel már elárulta, 's azért iparkodtak is, hogy tévedésbe hozzák. Azt vélte, a' montmartrei barlangokban fog felvétetni 's az együgyű André által ott nyomoztatott, pedig ugyan akkor a' st Geneviève domb alatt tartaték fogva.

A' másik ujoncz fél katona, fél napszámos, nem űzött velünk csalfa játékot. Ő egy személyben köztársaság' és Bonaparte' híve, Napoleont és Marat egyaránt siratta, 's kis agyában a' fejetlenséget és zsarnokságot legszebben összezavarta. Ha tettre volt szükség, lehetett rá számolni, csak kérdezni nem kellett, jobbra-e vagy balra tartsunk, mert minden felelete az volt: előre az ördögbe, előre! üssük le, ki utunkba jő, vagy üssenek le minket! Ebben állott egész politicája 's hadterve.

A' harmadik ravasz, ügyes, titkos po-

litiai ember volt, báró Wolfingsberg név alatt. Ezt a' külső kabinetek' ámitására használták 's azért iránta határtalan bizalmat szinlének. Rémitőknek festék előtte az összesküvés' segédforrásit, hogy azokat ő is felette veszélyeseknek ábrázolja; jelentései által egyik, másik avatottnak valóban kimélést és ut-leveleket is szerzett. Most egy véres jelenet' tanújává akarák tenni, hogy szivét 's általa a' kormányokat rettegéssel töltsék el. Ez volt az ok, hogy még most, noha tökéletesen ki volt ismerve, az alacson Saint-Blamont' sorsára nem jutott.

Az összeesküdtek külön oldalakról jövének, némellyek rendes öltözetben, mások dominoban, de mind álarczczal. Csaknem teljes számmal valánk, mintegy hat-hétszázan.

A' felavatandók kék köpönyegekbe burkoltan 's bekötött szemmel vezettetének be. Különös és ijesztő próbákat kelle kiállniok, mellyek mind szerencsésen ütöttek ki. Már örvende st. Blamont, hogy bennünket elámított, 's nyugtalanúl várta a' pillanatot, mellyben szemfedelétől megszabadíttatva, láthasson. Bizodalmat remélt nyerni, hogy bennünket veszélybe dönthessen. A' nyomorú! Nem gyanítá, hogy azon perczben, midőn szemtakarója leesik, egyszersmind felőle tökéletes felvilágítást kapunk.

Mondhatlan örömmel hallá az előlülő testvér' szavait, ki parancsolá, hogy a' köteléket vegye le. Lerántá, lábaihoz ereszté, 's mihelyt szemeit a' setétségről hirtelen világosságra átmenetel nem vakítá, loppal kezdé a' teremet 's a' sokaságot vizsgálgatni. A' terem' magossága csekély volt, nem álla arányban nagyságával. A' „bajtársak", „testvérek és barátok", „jó rokonok", „boszuló oroszlánok", „sasfiak", „franczia kakas' baráti", „kertészek", „jó gyermekek", „1793-diki férfiak", „ujra született jacobinusok",*) kik közepén állának, ezt mindössze is alig tölték be.

Némellyek földön, mások kődarabokon ültek, vagy falhoz támaszkodtak, mások tetszőleg mély gondolatokba merülve járkáltak. Hogy a' társak kivétel nélkül mind álarczosan valának, szembetünőleg nem tetszett st. Blamont lovagnak 's Wolfingsberg bárónak, Bonnard napszámos ellenben mit sem látszék vele gondolni.

Már azt hivé a' három ujoncz, hogy a' beavatási szertartásnak vége van, midőn a' társaság' fő ügyvéde felállott. Hat lábnyira felemelt helyen ült ez főnökeinkkel, honnan egy sor lépcső vezetett le, 's ezek és a' többi gyülekezet közt ismét hat lábnyi üres tér maradt. Itt három sor ülés volt készitve, mellyen háromszor három biró fogott helyet, kik a' három triumvirrel százkét főt tevének. Ezeken kivül volt a' fő- és négy alügyvéd 's tizenhat helyettes. Ezek voltak a' csendőrök, 's midőn valakit vádoltak, már a' per tökéletesen el volt készítve. Mindnyájan féltünk tőlök. Hajthatlan keménységöket egy sem lágyitá azon tekintetek közül, mellyek a' köztisztviselők' szellemére olly nagy befolyást gyakorolnak. Köz jólét volt a' fő törvény 's mindnyájunk' léte csupán biráink' engesztelhetlen szilárdságától függött.

A' személyek' neveit ugyan senki sem tudta, némellyeket azonban hangjokról lehete gyanítani, noha ezt kiki telhetőleg úgy elváltoztatta, hogy biztosan és határozottan valakit megnevezni lehetlen lön. E' bizonytalanság a' legvakmerőbbet is félénkké tevé, mindenik tartózkodó volt a' másik iránt, mert könnyen hihette, hogy vagy birájával, vagy vádlójával szól.

Mondám, hogy a' bevezetés' vég jeleténél felkelt a' fő ügyvéd. Levevé háromszinü sipkáját, köszönté előbb a' gyülekezetet, mint nép' felsőségét képezőt, azután a' törvényszéket. E' rémitő tisztviselőnek hasonló alkalomkori beszéde olly rendkivüli vala, hogy az előre értesítetteket kivéve, mindenki reszketett és szembetünő nyugtalanságot érzett. E' tüneményben az ujdon bevettekre nézve nem jó jelenség mutatkozott. Tapasztalatlanságok első perczben megkimélé őket a' szorongástól, de csak hamar megrémülének, midőn a' vérember' vészteljes szavait hallák:

„Társak", megszólamlék, „úgy látszik, elégültek vagytok 's már örvendetek, hogy vitézszellemü soraitokat szaporodni látjátok; erényes bizodalommal terjesztitek ki karjaitokat az új társak elé. Velünk fognak munkálkodni, velünk harczolni, 's ha vész kö-

*) Az akkori titkos egyesületek' nevei.

zelget, bennünket gyámolítani, így szólotok. Jól van tehát barátim, halljátok boszusággal, e' három közül egyik áruló. ... E' zúgás, melly mintegy azt látszik szememre vetni, hogy alaptalan vádat tevék, engem el nem ijeszt. Őszinteségtek vonakodik megengedni illy gyalázatosság' valóságát, de még is úgy van. Igen is, polgárok, áruló van köztünk, megnevezem; ez Saint-Blamont lovag; minden hazudság rajta, czime, czimere, neve; ő áruló, hitszegő. Hazudtoljon meg, ha tud. De nem, ő nem fogja a' halálos ítéletet, mellyet kivánok, elháríthatni, vétkét tüstént bebizonyítom."

Noha a' Saint-Blamont név azon élénk nyugtalanságot, mellyet Wolfingsberg tapasztalt, kissé csillapítá, még sem érzette magát igen jól, mert nagyon tudta, hogy ő sem nekünk szolgálni, hanem bennünket veszélybe dönteni jött. Szeméből látszék rémitő meghökkenése 's a' nyomorú bizonyosan maga magát elvesztendi, ha csak a' főügyvéd, ki rá vigyázott 's a' triumvirek' akaratját tudta, nem segít rajta, 's azt nem hozza javaslatba, hogy a' vádtól ment két új tag dominót és álarczot öltsön 's mint próbált barát az ünnepélyes harczban részt vegyen.

Ezt a' bárónak mondhatlan örömére helyeslék a' triumvirek; Bonnard azonban e' kedvezést is legnagyobb hidegséggel fogadta.

A' lecsapó villám bizonyára kevésbbé ijeszthető meg a' politia' emberét, mint e' rettentő vád. Az ál St. Blamont megsemmisítve, minden reménytől megfosztva látá, hogy a' haláltól, mellyet olly igen érdemlett, meg nem menekhetik. Elsápadt, ajkai megkékültek, szemeiből vérkönyek csordultak, térdei reszketének. Szavakat kerese, de csak tördelt, zavart hangokat nyöghete. Harag' és boszú' süket moraja üté fülét 's már minden hallgató ellene, sőt, ha szükség kivánta, hóhéra volt. Itt többé számára nem vala nagylelkűség, nem irgalom és szánakozás; a' becstelen életünk után tört, 's most léte kezünk közt volt. Tudta ő ezt, látta a' vészt, szorongás és düh majd megfojtá. Milly rémitő fájdalmakat kellett e' végórának a' nyomorúra halmozni! Ha van pokol, annak minden kínait előre szenvedte.

A' főügyvéd várta, hogy a' vádlott szóljon, de mivel tőle csak érthetetlen hangokat hallott, kérdezni kezdé:

„St. Blamont, hol voltál ma reggel?"

‚Én ... én .... nem tudom ....'

„Hét órakor Hirondelle utczában voltál, kétszer koczantottad meg a' kaput 's kétszer kiáltottál; az ajtó megnyilt. Akkor annak, kihez mentél, ezt mondád: Jó hirt hozok, ma estve felfedendi titkát előttem e' csőcselék nép. A' Montmartre' barlangjaiban gyülekezünk össze, azért őríztesd a' kijárásokat. Több mint négyszáz pártos lesz jelen e' vigjátékon. Ama' férfi neked egy iratot ada, mellyet te a' csendőrség' fizetőjéhez vivél. Az neked kétszáz louisd'ort adott; százat aranyban, a' többit váltó levelekben, mellyeknek mindenike ezer frankos volt. Egy illy váltót szeretődnek adtál, a' másik, kivéve, mit ebédedért költél, még nálad van. Uraim! ezen ember, ki előttünk áll, egyike azon oktalanoknak, kik vétek és kicsapongásba sülyedve előbb a' rendőrséggel háborút folytatnak, 's végre annak legalázatosabb szolgái lesznek. Minket tízezer frankért árult el. Ám tagadja, ha tudja.

Felelj Saint-Blamont, azért vagyunk itt, hogy kihallgassunk 's bünösnek vagy büntelennek nyilatkoztassunk. Szigorú és részrehajlatlan igazságot fogunk szolgáltatni."

E' vészjelentő bátoritás még inkább kettőzteté a' politiaember' szorongását. Tagadott, de ártatlanságának semmi tanuságát nem adhatá. A' főügyvéd most az utóso hónapból minden tetteit egyenként előszámlálta.

Végre kénytelen lőn vallani. Most nem hallgatának rá többé, voksolának, 's ez ránézve szerencsétlenül ütött ki. Kimondaték az itélet, melly halált kivánt. Mihelyt ezt az első triumvir kijelenté, valamennyin ráhohantak, rémitő ellenszegülése' daczára is keményen megkötözték 's száját betömték. Most újra megszólalt a' magas testvér:

„Ő, ki a' társak' vesztét akarta, legyen egyike azon oszlopoknak, mellyek a' nagy épületet tartják."

Nem fogám meg e' szavak' értelmét; de midőn körül tekinték, észrevettem, hogy öt roppant oszlop nyulék fel a' padolatig 's ezek mellett egyenetlen távolságban ismét nehány oszlop, mellyek csak három lábnyi magasak és üresek valának.

Némi titkos borzalommal nézegetém ezeket, midőn négy izmos társ a' boldogtalan Blamont lovagot felemelé 's egyik oszlop' üregébe állítá; mások legott meszet, köveket hoztak, 's jelenlétünkben rémitő munkájokhoz kezdének. Nem telt fél óra 's az oszlop már a' bűnösnek feje fölibe emelkedett.

Borzasztó csend uralkodott a' gyülekezetben; senki sem szólott, senki sem mutatá a' sajnálatnak legkisebb jelét is; az áruló irgalom nélkül befalaztatott.

Mint a' többiek, én is mozdulatlan állék, midőn nevem szólíttaték. Megborzadtam, 's noha büntelen valék, öntudatom nem nyugtathata meg a' boszúnak rémitő órájában. Követém vezetőmet 's egy mellék barlangba menék vele, hol két társ várakozott rám. Több órákig hagyának itt magunkra, martalékul gondolatinknak, mellyek bizonynal nem a' legkellemesebbek lehettek. Végre belépe a' magas testvér, ki iményt elnökösködött 's szavait ekkép intézé hozzánk:

„Társak, ezen éjnek véresnek kell lenni, saját bátorságunk elkerülhetlenül két áldozatot kiván. Az egyik tántoríthatlan igazságunk előtt már elesett, a' másiknak is halni kell, a' nélkül, hogy gyanítaná. Fontos okok nem engedik, hogy a' második áruló is azon halállal veszszen, mellyel az első, kimultát áttörhetlen titok fedje. Egy kocsi várakozik künn, mellyre a' bűnössel fogtok ülni. Ruházatáról megismerenditek. Kék öltönye 's rendezimere van, álarczot nem visel, nevét mindnyájan tudjátok, melly elindulás előtt még egyszer kinek-kinek tudtúl adatni fog. Társaim, ha ki vonakodik őt eloltani, legyen készen helyette meghalni. Ha mi kegyelmet akarnánk gyakorolni, rövid időn megszünnénk lenni. E' második áruló holnap készült bennünket feladni, 's szándékát bizonyosan teljesítendé is; őt megelőznünk nem bosszuállás, hanem kénytelenségnek engedés. Menjetek barátim, vigyétek végbez a' társaság' és haza' közérdekének munkáját."

Hiszem, hogy társaim nálam nem kevésbbé kinzó aggodalmat éreztek, mi engem illet, belsőm megsugá, ki lesz az áldozat. Senki nem lehete más, mint a' boldogtalan Quesnel. Mivel az iménti rémitő kivégzés alatt mellette állottam, kezének görcsös

szoritásán vettem észre, milly utálattal nézte a' borzasztó boszút 's eszembe jutának sötét előérzetei.

Szivem remegett, lelkem iszonyatos kínokat szenvedett. Ő barátom volt.... Oh vakbuzgalom, milly hatalmat gyakorlasz az emberen, akár vallás', akár haza' nevében szólasz hozzá!

A' magas testvér' parancsára egy palaszk bort hozának. Mindenik társam kétkét pohárral ivott belőle, én ajkaimat alig nedvesítém meg, forró hagymáz emésztett. A' magas testvér csodálkozék mértékletességemen, megmondám okát 's ő helyben hagyá, de kiment, hogy égető szomjam ellen egy pohár czitronos vizet készittessen. Csak hamar visszatért, egy szolga társ hozá utána a' frisitő italt. Olly mohón nyelém ezt el, hogy egy csepp, melly lélekző gégémbe szaladt, mind azon perczben kiadni kényszeríte 's e' közben még azt is kiöntém, mi a' pohárban maradt volt.

E' pillanatban jelenték, hogy a' kocsi és Quesnel várakoznak reánk. Rémület, düh, kétségbeesés megfosztának eszméletemtől, 's mi történt azon percztől, hogy kocsira ültünk, addig, míg a' szerencsétlen Quesnelt meggyilkoltuk 's a' Szajnába vettük, előadni képes nem vagyok.

A' végbezvitt tett után nem ültünk kocsira. Egyik társunk elvált tőlünk. Nem ment messze, lakához közel guta ütötte meg 's halva rogyott le. A' másik társ velem jött, vezetett, mert eszemen kivül voltam. Szobámba érkezvén, leült, homlokát szorongatta, felállott, de mindjárt visszaesett.... szeme vad tüzzel forgott, ajkain zöldes tajték mutatkozott.

„Megétettek" monda, „valamint másik társunkat, és önt is velünk.

‚Hogyan? ennyi vétek?' kiálték; ‚de mi okból tették volna?'

„Hogy magokat biztosítsák. Mi valánk eszközeik, mellyeket használtak, lapdák, mellyekkel játszottak. Hova akar menni?"

‚Segitségért.'

„Hasztalan, én meghalok; gondoskodjék ön magáról."

‚Én semmit sem ittam, legfölebb néhány csepp czitronos víz mehetett gyomromba, de ön....'

„Az én életemnek vége, ide visz a' pártoskodás. Éljen szerencsével!“

Néhány lépést próbála tenni, de tántorgott 's összerogyott. Én ismét elvesztém eszméletemet, csöngettem és segitségért kiáltoztam. Egyszerre tizen szaladtak be. Társam így szól hozzájok:

„Uraim, meg akartam halni, de roszul számitám ki a' méregadagot, hatása erősebb mint vélém. Sajnálom, hogy ezen urnak, ki engemet egészen idegent az utczáról hozott be, nyugtalanságot okoztam.“

Semmit sem fedezett fel, mire is használt volna? Orvosok próbálák megszabadítani, de siker nélkül, néhány óra mulva már elejtett áldozatunkkal egyesült. Én kevés gyengélkedéssel megmenekedtem. A' csendőrség kérdőre vont. Azt felelém, hogy szinházból térvén haza, az utczán egy halállal küzdőt találtam 's könyörületből vittem be. Ezzel megelégedtek. Harmadik társunknak halálát rokonai természetesnek tarták.

Quesnel tábornokot szorgosan keresték, de sok ideig nem találák meg. Midőn végre holt testét a' Szajnából kivonták, halálának okáról puszta gyanitásoknál tovább menni nem tudtak.

Másnap levelet kaptam, hogy menjek gyüléshe. Nem feleltem, elszöktem Párisból 's Európában bujdostam szerte, említett nyavalyámtól gyötretve, 's főnökeink' ördögi politicáját siratva. „Meddig kell még illy módon élnem!“

Ez utósó pont alá más kézzel ez volt irva: „E' nevezetes tudósitás' irója megholt Lausanneban Januar' 31. 1815.“

J.

A' parti rablók.

Angol novella.

Martiusi reg vala — homályos, de egy esőcsöpp vagy szélfuvalom nélkül — azon márvány fekete, vastagon elborult ég, melly bizonyos szélvészszel fenyeget. Az éj durva és hideg volt, hidegebb, mintsem szabad ég alatt aludni kényelmes lehetett volna, 's még is ott választá nyugalma' helyét egy halász falucskából való paraszt leányka a' cornwalli partokon. Fekte' helye kemény 's iszonyú volt, egy sziklacsúcs' széle, melly csaknem száz lábnyi magasságra emelkedett függőlegesen a' tengerparton; 's mégis a' falun, kis városon 's városon valaha megvetett legpuhább pehely ágy sem ringatott alvót, ki termete' deliségére 's arczvonási' kellemére nézve ezen rémes ágyon szunnyadót felülragyogta volna. Álma nyugtalanúl szenvedélyes, de mély vala. Sem a' teljes reggeli fény nem szakaszthatá azt félbe, sem, majd, egy kéz' nyomása, melly az övét megragadá, sem a' könyek, mellyek egy szelíden fölébe hajlott ember' szemeiből előtörtek, egy fiatal emberéiből, ki mintegy a' lányka' éveiben vagy csak kevéssel vala öregebb 's külsejére nézve tengerész.

„'S hát ismét egész éjjel künn aludtál?“ szóla félhangosan 's még folyvást peregtek könyei. „'S mindig zavartabb lesz szegény fejed? 's én soha sem virradhatok a' napra, midőn hitvesemmé tehesselek? Ők nem akarják engedni, hogy elvegyelek, mivel őrült vagy, úgy mondják, 's nem tudod, mit cselekszel; de te szerettél engem, midőn lelked ép vala! hiszen, ha akkor hitvesemmé vevélek, még folyvást nőm volnál! mindig biztos és kedves nőm! miért ne vegyelek el most? akkor vigyázhatnék reád éjenként. Karjaim akkor átkulcsolnának 's nem bocsájtanának, hogy ágyadból kilopódzva illy helyen aludjál, mint ez itt.“ —

A' vonzalom, melly az ifjat azon lényhez köté, kihez a' legmélyebb 's szenvedélyesb illetődés' szavai intézve valának, olly tiszta 's erős nemű volt, millyen csak korcsulatlan szivekben gyökerülhet. A' lány' szemei előtt vérengző tettet követtek el, melly őt árvává tevé 's esze' világát kioltá. Nejévé kellett volna lennie, de szerencsétlen lelki állapotjában egy pap sem akará az esketést magára vállalni. De azért nem vonta meg tőle hű gondjait. Anyja' fedele alatt élt, mint húga, 's tárgya szenvedélyének, melly tűnt boldogság, sőt reményveszteség által csak növekedett erejében.

„Kate! Kate! — kiálta hangosan — ébredj fel. Ne ijedj meg, William van itt. Kelj fel 's jer velem haza!“

Segítni akart, de a' lány ellenkezett — körül tekintett 's vizsgálva szegezé szemeit a' tengerre.

„Hol van? — kiálta, 's hangja reszketett lelke' erős felindúltában — hol a' förge-

teg? a' fekete eget látom, de nekem dörgés kell és szélvész; a' fehér, fehér tenger, a' sziklaéleken nagy hajó; vagy már mindennek vége? nem — folytatá tovább — már jön, mindjárt itt lesz, látom már.'

Fölkelt 's békésen ment a' gyöngéden gondoskodó ifjúval anyja' kunyhójába, hol az ifjú őt a' házi asszony' vigyázata alatt hagyta, 's aztán sietős dolgában útnak indult egy szomszéd városka felé.

Még azon reggel elérkezett a' szélvész; három napig folyvást tartott ... már a' harmadik nap; part, melly felé a' vész dühöngött, zajgó tenger, 's a' cornwalli part! a' tenger kifelé egy vad rémpusztaság. — Hullám, hullám, hullám, hova csak a' szem tekintett — semmi más, mint hullám. Fekete sziklatorlasztékok, miket a' legmagasbra szökellő habok sem takartak el egészen, 's csak itt ott, egyes helyeken lehete megkülönböztetni — olly gyorsan dagadoztak a' lázadt hullámok' tetejébe. A' repülő habtajték ötven, hatvan, sőt száz lábnyira is a' tengersík felett, a' szirteken keresztül hordatva 's a' száraz földet nagy darabon elborítva. 'S e' fölött fekete ég a' déli idő' daczára. Élő 's élettelen aggódva látszék a' vész elől elvonulni — csak az ember nem! A' part, melly részint hatalmas sziklaszálakból, részint apró, lapos kövecsekből állott, emberi lényekkel vala hímezve; néhányan csoportonként, mások egyedül, tarkán vegyülve, hajószerekkel, csáklyákkal, buzgányok- 's késekkel ellátva, 's készen a' haboktól a' sors' kezébe esett hajó' martalékát elragadozni, melly netalán e' kietlen öböl' pokoltorkolatába találna jutni. Várakozás ragyogott szemeikben, mellyek rablásvágygyal tele, keresve, vizsgálva, előre 's hátra, közelre 's messzére, kalandoztak a' vízpusztaságon — ezek parti rablók (Wreckers) valának. Asszonyok és gyermekek is, 's nem kevesen voltak köztök, 's ezek szinte nem készületlenül az ohajtott martalék' közelgetéséhez, úgy látszék, mindnyájoknak meg van saját kitűzött álláspontjok, mellyektől csak egy vagy két lépésnyire távoztak el, hogy legközelebbi perczben ismét helyeikre lépjenek. Keveset beszéltek.

Ugyanazon egy pillanatban majd minden fej a' szikla felé fordúlt azon vad sikoltás után, melly onnan felől hallatszék.

„Hisz' csak Kate" monda egyik is, másik is, midőn az őrült nyilsebességgel hágott le egy hasadékon, mit a' nézők közűl kevesen szerettek volna megpróbálni, 's akkor is csak igen vigyázó léptekkel.

„Az őrült váz bizonynyal nyakát töri" monda egyik a' másikhoz részvétlenül. De vakmerősége vagy a' veszély' nem tudása épen vezérlé le 's néhány percz mulva köztök állott.

‚Gyönyörű nap — szép, gyönyörű nap!' kiálta az elsőre, kit ott talált. ‚Jó szerencsét 's még valamit.... Nem, nem! — folytatá ön magának felelve — fehér éjfélkor, fehér estve felé — fehér dél felé — fehér minden; semmi folt a' vizen. De jön! jön! jön!' ismétlé 's a' legmélyebb lépcsőre ereszté hangját; ‚láttam a' mult éjjel — nagy fekete hajóderék — egy árbocza még fennállva — ágyu 's szerszám nélkül — emelkedve és sülyedve — hintálva és rengve — erősen csapódva a' sziklaélbe, hol hét átkozott év előtt William és Mary hajótörést szenvedett: láttam, ismétlé 's olly pillanattal méré a' körűlállókat, melly minden nem hivőt viadalra hívni látszék; azután hangja hirtelen susogássá lassult; ‚pszt! pszt! — susogá — van egy vagy két marok számodra — 's egy vitel számodra — 's több, mint mennyit egy ember bír, számodra', majd egyikhez majd másikhoz intézvén sorban szavait; — ‚hordók és szekrények és ládák és ruhák és arany ..... de mi jutand fekete Norrisnak? óh, annak dicsőbb napja lesz, mint bár mellyiteknek. Mit mondanak, mikor telik ki ideje?'

„Kinek ideje?" kérdé egy a' seregből, kihez szavait intézé.

‚Egy, kettő, három' folytatá a' nélkül, hogy a' kérdésre figyelt volna, míg hétig számlált; ‚utolsó majusban teltek ki — az ő hét évei; három évig volt száműzve, midőn reményteljes fia apámat megölé.'

„Lassan őrült fehércseléd!" kiáltának a' körűlállók, „ha Norris meghall, könnyen úsznod fog kelleni az öbölben, hol most ő áll."

‚Őrült' így zenge utánok. ‚Igen, hála az égnek, melly azzá tett! ő legjobban tudja mit cselekszik. Én láttam atyámat megöletni, ha engem gyilkosa nem látott is; nagyon czivódtak egymással, kié legyen a'

martalék. Az öreg Norris' kése döntè el! én oda valék az ijedség miatt! nem tudtam szólani, mozdúlni! agyvelőm megbomlott, 's a' biró nem akart hinni nekem. Most jobban el tudnám beszélni történetemet; de mit segítne; hiszen azt mondják, őrült vagyok. Ott van ni!' riada 's újjával a' nyilt tenger felé mutatott az öböl' déli végénél.

„Hol, hol, hol?" kérdék hallgatói.

‚Nem, nem" kezdé ismét egy percznyi hallgatás után, míg szemei mereven kidőledve néztek azon pontra, hova mutatott. ‚Nem!' kezdé ismét 's leereszté kezeit: ‚de jő már 's fekete Norrisnak lesz fedele és asztala, aranya és házi szere, hogy atyját otthon jól fogadhassa, ki őt mesterségére fölnevelte. De, hol van ő!' kérdé ‚hol egyébütt, mint a' hosszu sziklán, hol őt látám!' E' szavak után gyorsan az öböl' déli csúcsa felé indúlt.

A' rendszeres soron kivűl, egy hatalmas sziklahát szárazföld felőli végén, melly fokonként a' tengerbe merűlt, űle, mintegy kémállomáson, egy izmos, erős férfialak. Fekete, mereven borzas haja, sárgafekete, visszataszitó arczáról hátratörölve, fél válláig csügge le; fekete, apró, ragyogó fényes szeme, a' tenger' irányában gyorsan és szünetlen mozogva villogott föl 's alá, egyszerre mindenfelé. Térdein keresztül feküdt, erősen két kezébe szorítva, egy hosszú hajós szigony; 's egy csipői körül kapcsolt övben pihent egy közönségesnél nagyobb kés 's egy bárd. A' tajtékzó hullám többször keresztül csapott teste' alsó részén, de olly kevéssé ügyelt arra, mintha azon kösziklának darabja lett volna, melly azt vízköddé zuzá.

‚Gyönyörű nap — gyönyörű szép nap!' kiálta a' tébolyodott, midőn hozzá közelített. ‚Hogy vagy fekete Norris? de nem, én most jó vagyok' folytatá esdeklő hangon: ‚ne nézz rám haragosan. Soha se' mondom többé, hogy te voltál.'

A' parti rabló kése után mozditá kezét.

‚Lassan, lassan, fekete Norris — monda hizelegve 's kezét karjára téve —; tartsd meg azt más munkára! szükséged lesz rá, még ma, mielőtt beéjjeledik, hajóromladék lesz a' parton. Lesz dolga a' késnek és bárdnak és szigonynak 's mit tudom én; mert a' vész támad 's a' tenger nem mutat

kedvet nyugalomra — a' hullámok folyton folyvást vigan tördelik magokat a' parton. Nézd csak, mint seprik a' parti kövecset fel 's ismét vissza; nem sokára más valamit fognak elsodorhatni! Jön már, fekete Norris, jön már! tömérdek nagy fekete hajóderék — egy árbocza még fennállva — ágyu 's szerszám nélkül emelkedve és sűlyedve — hintálva és rengve — erősen csapódva a' sziklaélbe, hol William és Mary hajótörést szenvedett, a' sziklán, hol te most állasz, fekete Norris; igen, 's azon hely —

„Hallgass, sz..ha!" ordíta a' parti rabló 's kiváncsian előre hajolva, villámgyorsan homlokához emelt 's ott mérlegirányosan tartott keze alatt kitekintett.

„Délről?"

‚Igen.'

„Egyenesen a' csúcs' nyelvénél?"

‚Igen — sötétlik valami; egy shaluppe — csak egy árboczot látok.'

‚Egy hajó csak, fekete Norris: a' másik kettőt megmentették.'

„Csöndesen, sz..ha, mit értesz te ahhoz?'

‚Egy hajó csak' folytatá. ‚Nem mondám neked?! itt a' nagy fekete hajóderék!'

„Valóban!" kiálta a' parti rabló. Boszorkány is vagy tehát, nem csupán őrült? valóban ott úszik erre; egyenesen az öbölnek tart széles oldalával."

Óriási fekete hajótest volt, magasan úszva a' vízen, mintha minden nehéz, a' mit csak el lehete távoztatni, a' vízbe lett volna róla hányva. Ingva és hintázva jött a' part felé, 's minden pillanatban engedve a' rárohanó hullám' csapásinak. Gyorsan közelgett a' sziklás parthoz.

„Most! most! most!" zengett perczenként a' parti rablók' sorából; de még folyvást úszott az óriás test, annyira megkönnyebbíték azt a' rajtalevők. Végre az örvény' torkához jutott. Érinté azt 's érinté ismét — de azért folyvást tovább halada; végre felfordúlt 's hosszasan tartó ropogás hatott habzó reszketéssel a' kiváncsian leselkedő nézők' fülébe, zengő hollákkal 's a' kín' jajaival vegyülten. Most az egész part munkás mozgásban vala.

„Ez tönkre teszi" kiálta több hang egyszerre, midőn a' hajótest felé magasan tornyosúlva 's dagályában annak sorsát hozva, egy iszonyú tajtékzó hullám közelgetett.

Következő perczben olly' dühvel rohant arra, hogy a' zápor a' felhőkig fecskendett 's a' hajót a' part előtt teljesen eltakará. Midőn a' szerencsétlen hajó ismét látható lett, egész bal széles oldala be vala zúzva. Egy pillanatban férfiak, nők és gyermekek ágyékig a' tajtékzó örvényben valának. Még egy óriás hullám — 's a' hajó veszve volt. Hajószerek, kötelek, vitorladarabok úsztak a' víz' szinén, 's mindenki mohón munkához látott — minden, csak fekete Norris nem.

Ő megtartá állomását a' sziklacsúcson — mellyet neki, mint látszott, közegyezéssel engedtek át. Senki sem merte ezen jogát kétségbe hozni. Előtte álla az őrült, folyvást egy oldalra nézve — oda, hol a' szikla, fürészképen kicsipkedve, némi kis öblöt alkotott. Onnét el nem fordítá szemeit, kivévén ha tekintete fekete Norrisra villámlott, mihelyt ez olly mozdulatot tön, mintha választott álláspontját el akarta volna hagyni.

‚Erre jön', ismétlé folyton folyvást ‚erre jön — a' mi neked annyit fog érni, mennyit az egész hajó, ha szárazon 's a' tiéd volna; várj csak reá — számodra van küldve — erre jön. Nem megmondám-e neked előre, hogy jön egy nagy fekete hajóderék, 's nem jött-e az el? olly bizonynyal el jön az is, a' mit számodra a' hajóban küldenek. Légy készen csáklyáddal. A' perczek olvasva vannak. A' hab, melly azt elhozandja, hömpölyög már, erre, felénk. Ott van ni — én tudom azt! — jer, lépj helyemre 's légy kéznél. Ott van — egy emberi test — csáklyázd ide ruhájánál fogva, tartsd el ügyesen a' sziklától! körül, körül, körüle e' szegletnek! nézd csak, nem úgy fekszik-e, mintha neked volna készítve! mit gondolsz most, fekete Norris? mit vélsz az őrült Kate felől? — lassan, lassan' folytatá, midőn a' parti rabló, szerszáma helyett kezeit használván, a' holt testet partra emelni kezdé. ‚Lassan — zsebei telvék! lassan, hogy ki ne hulljon valami. Így jól van, így jól van.'

Alig lön a' holt test a' habok közül megmentve, a' parti rabló azonnal zsákmányolásához kezde. Zsebei telvék valának, egyikét gyorsan kiürité, midőn fülhasító kaczaj háborítá meg a' zseb' tartalmának további vizsgálásában, melly a' vízbefúlt test fölött zsugorogva ülő őrülttől származott.

„Mit kaczagsz, sz..ha?" riada a' rabló.

‚Folytasd csak — fecsegé ez vissza — gyönyörű, szép nap? úgy-e, fekete Norris; nem volt-e igazam?'

„Nyugton légy, sz..ha!" parancsolá a' parti rabló. „Drága kövek! — kiálta fel, egy kisded szekrényt, mellyet kinyitott vala, ismét bezárva. Az őrült ismét hangos kaczajt ütött. — „Befogod-e átkozott szádat" kiálta a' parti rabló.

‚Folytasd csak — mormogá az őrült — folytasd fekete Norris! nem kellene reám haragudnod. Nem megmondám-e, hogy eljön? folytasd csak. Gyönyörű szép nap, ugy-e fekete Norris?

„Csöndesen, ha mondom, csöndesen" kiálta a' parti rabló. „Arany!" kiálta ismét, midőn a' másik zsebből elővont erszény' tartalmát markaiba üríté, „nagy, nehéz, sárga darabok!"

Ismét kaczaj az őrülttől.

„Hallod-e, őrült Kate" ordíta a' parti rabló: „lódulj innét, vagy meglásd hogyan jársz ha még egyszer e' hangot hallatod."

‚Lassan, lassan, — susogá Kate — ő hall tégedet.'

„Kicsoda hall, sz..ha?" kiálta a' parti rabló, 's felugrott térdelő helyzetéből.

‚Az, kié a' drága kő és arany. Ajkai már egy egész percz óta mozognak 's most nyitva vannak.'

Csak egy villámtekintetet lövelt a' parti rabló a' hajótörést szenvedettnek arczára.

„Most távozzál, jó Kate" monda engesztelő hangon. „Eredj Kate, hagyj magamra 's ezentúl sohasem bánom veled durván. Eredj, jó Kate, eredj."

Az őrült egy pillanatig szemébe nézett, mosolygott, sokat jelentőleg inte fejével 's fölkelt.

‚Megyek már fekete Norris' válaszolá. ‚Szép jó napot neked! 's jó szép nap is ez valóban, és gyönyörű nap! úgy-e, fekete Norris? én egyedül hagylak — oh, nem maradok itt — megyek már!' és a' tetőről levezető gyalogútra fordulva, mellynek kezdetét egy sziklafok takará el, gyorsan eltűnt szemei elől.

(Folytatása következik.)

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

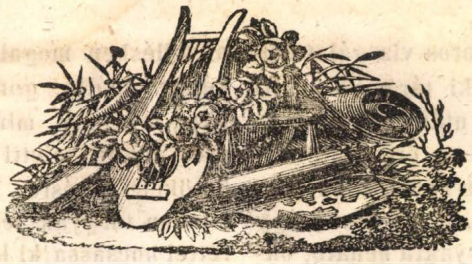

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 24. 1837.** **51. szám.**

Tartalom: Népiskola-tanitó-intézet. (*Warga János*), 801. sz. — A' parti rablók, angol novella. Vége. (*T. L.*), 807. sz. — Magyar játékszíni krónika. (*V. és S. F.*), 815. sz.

A' ki nemzetének erkölcsét szebbíti,
Az hágy maga után hálálló fiakat.

Szemere.

Népiskola-tanitó-intézet.

NEGYEDIK KÖZLÉS.

A' fokonként emelkedő és magokra visszahatás által erősödő tehetségek a' nevelésnél fokonkénti hatást kivánnak, vagy a' tanulmányok, és más ébresztő hatások, a' tehetségek' állásához aránylag, természetszerű lépcsőkön vitessenek a' tehetségekre. — Ha valaki növendékeinél először is az okoskodáson kezdené a' tehetségfejtést, még pedig ott is zavart metaphysicai tárgyak által, az a' legvisszásabb dolgot tenné; kétség kivül az illyen, mielőtt csak egy követ is letett volna, a' türedelmi keresztet, vagy a' vigyázó kakast akarja a' magas toronytetejébe helyezni, még pedig egyedül üres szavak által. — A' tanulmányok' lépcsős vitetése a' fejtendő tehetségekre fölteszi, vagy inkább kivánja, a' tanitás vagy oktatás-módot. Illyen saját tanitásmódjai vannak minden tanulmányoknak, mellyek azoknak belső vagy szükségképi charakterökből merítvék. Ezen különös oktatásmódokat mielőtt egyenként közleném, a' közönséges oktatásmód' elvét akartam szerkeszteni, 's következményeivel kifejteni.

A' nevelés' czélja az összes tehetségeknek felköltése, erősítése, 's czélirányos munkálókká tétele. A' nevelés' fogalmában, már szóértelemben is, a' tehetségek' fejtése, ezeknek erősítése, 's munkássága foglaltatik. A' kifejtett tehetségek igazán hatók csak önálló munkásság által lehetnek. A' tehetség, melly akármi tárgy felett más' gondolkozására vakon szorul, gyenge, és szolgai. Az önállólag munkás tehetség minden tárgyat lelki erejének mint beható, ugy szélesebb öregbítésére használ. Végetlenek a' tárgyak, mellyek önálló tehetségeink' szabad fejtésére munkálódhatnak. — Lelki szegény az, ki tárgyat nem talál a' tehetségek' fejtésére! Ezért „az oktatásmód minden lehető tárgy által ugy ügyekezzék lepcsőnként, behatólag munkálódni a' költendő tehetségekre, hogy ezek magokból kelve, önállólag munkásokká tétessenek.“ És ez lenne véleményem szerint közönséges, és szükségesképeni elve az oktatásmódnak.

Illyen elvű oktatásmód után, midőn a' tehetségek, a' külhatók által folyvást magokra visszahatólag költetnek, egyszersmind magokból kelve behatólag vitetnek a' kültár-

gyakra, semmi tárgyat szoros vizsgálat nélkül nem hagynak. Az érzéki tárgyak feletti illyen concret vizsgálódás után hozzá szoknak majdan a' növendékek, az érzéktúli tárgyak felett is tartalmilag, és nem üresen gondolkozni. Mellyből világos, hogy ezen, úgy a' tehetségekre, mint a' tárgyakra beható, oktatásmódnak, nemcsak az elemi, vagy kezdő növendékekre van concret gondolkozásu következete; hanem erős alaptétel után a' philosophiai gondolkozásra is. —

Midőn a' növendékek' tehetségei az úgy nevezett gondolkozás-gyakorlatokban fejtetnek a' kültárgyakra vitetés által; a' tehetségek' legnagyobb önállóságának a'tanulmányok' legbiztosabb fölfogásának tétetik le alapja. A' betűk és betűfogások' biztos hangzatása után, ha a' növendékek egyszerre mindennapi ismert tárgyú szavak' olvasásával, így beható előterjesztéssel foglalatoskodtatnak; a' száraz olvastatás lelkivé válik, 's az ébredő tehetség önállólag emelkedik az olvasás' fentebbi fokain. — Ha a' gyermekek a' számtanitásban elemileg az egységek' megkülönbitésére, azok' szerkeztetésére, és szét fejtésére vezettetnek; fejlőtehetségeik magokban fogják a' számolás' és számszerkesztés' rendszereit alkatni. — Ha az irástanitás, a' kéz-ügyesség, és szemmerték' gyakorlata után azonnal behatólag, értelmes szavak' iratásával foglalatoskodik; szükségképen minden szó vagy mondás' irása által behatólag nevekedik a' tehetség. Ha a' gondolkozás-gyakorlatoknak, olvasásnak, és irásnak, egyes, később mondássá összefüzött, szavai, nyelv-isméretileg, belső értelmök 's változások után, lépcsőkön fejtetnek; nem a' száraz nyelvismeret, hanem született nyelvünkbe legmélyebben ható önálló gondolkozás áll elő, mellynek, és csak illyen nyelvismeretnek lehet nyelvünk' beható ismeretéből kelő önkényt képző hatása. — Mig saját nyelvünkön nem tanúlunk gondolkozni, addig minden nyelvtökéletesítési szándékunk csak mechanicus foltozgatás. Élet, képződés, es tenyészet csak beható erőkkel biró anyagból keletkezhetik. A' hol a' vallásos, és erkölcsi érzések a' szivből költetnek föl, ott lehet csak józan vallásosság 's erényesség. — A' vallásnál, és erkölcsnél a' külsők' tapogatása, vallástalanságot, és bűnt tenyészt. — Ha az eddigi fejtő oktatásmód után a' közhasznu ismeretek értelemhatólag tanittatnak, azokon

a' fejlésben megalapult tehetségek szükségképen önálló gondolkozással emelkednek, mind tehetség, mind kedv ébred az ezer meg ezer adatok feletti gondolkozásra, 's további öntökéletesitésre. Nincsen olly iskola, melly minden tárgyak felett kitüzött különös ismerettel bocsássa ki kebléből növendékeit, nem is czélja ez az iskoláknak; hanem, hogy a' tehetségeket tegye alkalmasakká az önálló gondolkozásra, nemes érzésre, 's a' tiszta erényességre. — Az iskola' czélja, hogy alapitson, az életé, hogy az alapra rakjon, 's az alapra rakottakat tudja okosan használni. — És ezeket egyedül a' tehetségeket fejtő, vagy a' beható oktatásmód teljesíti.

Ezen fejtő oktatásmóddal homlok-ellenes az, a' mit mechanicus oktatásmódnak mondhatni, melly egyedül az emlékező tehetségnek terhelésében áll. Ezen oktatásmód, ha ugyan ezen névre méltó, — mellőz minden gondolkozás-gyakorlatot, az elemi oktatások nem egyebek, mint hangutánzások, az ismeretközlés nem más, mint könyvekből összeszedett, vagy azokban foglalt ismereteknek, az emlékező tehetségre tolása, minden beható értelem nélkül. Ezen megvetendő, mondhatni nem oktatásmód, az, melly eddig, csaknem minden iskolákban uralkodólag kinozta a' növendékeket, sőt még ma is kinozza mind azon iskolákban, mellyekbe józan felügyelés által a' fejtő tanitásmód nem viteték be. Ezen száraz és sovány oktatásmód teszi a' bell-lancasteri tanitásmódnak is lényegét, a' honnan, bár ez némelly, különösen a' testgyakorlatra hasznos, fordulásokkal 's más czélszerű szabályokkal ismertet is meg, de a' fejtő vagy beható tanitásmódtól nagyon messze van, 's a' józanabb nevelésből kezd kimenni. — A' mechanicus vagy terjedelmes tanitásmódnak következménye, azon, nemcsak minden önállás nélküli vagy gyenge, hanem azon ferde gondolkozás-állás, melly a' köznépnél uralkodik. — Kétség kivül bátran lehet állítani, hogy ezen tanitásmód nemcsak lelkiéberséget megakasztó, de a' lelket tettleg elbutító. Innen érthetők azon álfelfogások, azon számtalan gondolatlanságok, mellyeknek mindennap tanúi vagyunk. Innen magyarázhatni ki; a' tanitó' kegyetlenségét elgondolván, miért a' gyermekek a' legszelidebb, de ügyetlen tanitó' keze alá is, mint kinzó helyre erőltetve mennek, és onnan szabadabb éldeletre korán ohaj-

tanak kilépni. Itt tűnik ki annak oka, miért a' mechanicus tanitásmód által az egész tanuló sereg levert, vidorság és életnélküli. Innen érthető, miért az iskolából mint tömlöczből kiszabadultak, azon millió anyagokat, mellyek az életben minden pillanatban elejökbe tolongnak, nem tudják okosan használni, nekik holtaknak minden holt, legfölebb is utánozzák azt, mit mástól látnak, de magok visszavert tehetségeik által arra, hogy valamit önerejök' által állítsanak elő, alkalmatlanok. — Nem így a' beható oktatásmód. Ennek életet lehelő ereje után örömmel tódulnak a' gyermekek iskolába, vidorság, figyelem, és életűl mindenik' arczán, varázs-erővel fejlenek a' tehetségek, jeles kérdesekkel, uj találásokkal lepik meg a' növendékek tanitójokat. Midőn a' növendékek a' behatóoktatásmód után így emelkednek, a' tanitó is harag helyett nyájasságot, keménység helyett szelidséget ölt, 's hidegség helyett magas kötelességének meleg érzését éldeli, 's tanitványaival folyvást az előhaladás' biztos, és önállólépésein van, midőn a' mechanicus tanitásmód szerint a' kötelességet legforróbban érző tanitó sem haladhat, ezért könnyen vaddá,keménynyé végre kötelességében is szükségképen hideggé fajúl; mert, a' hol hosszas, és lelkiösméretes küzdés után is, folyvást messze vagyunk a' czéltól, bizony ott lankadni, végre a' futással fel szoktunk hagyni. — Hát az olly oktatásmód' sikeréről mit mondjak, mellytől a' lelkiösméretesség is távol van?! Pedig ha nem szükségképen is, de többnyire ezen oktatásmódnak lelkiösmeretesség, vagy kötelesség-érzés nélkül is kell lennie.

Az eddig kifejtett beható oktatásmódnak, és ellentétjének, a' terjedelmesnek, lényege az önálló gondolkozás' eszközléséért magából fejtve emeli ki ezen kérdést: millyen legyen az oktatásmódnak külső alakja? — Az oktatásmódnak különböző külső alakjait; ezeknek kisebb vagy nagyobb czélszerű- vagy czélszerűtlenségeit, vagy épen elvtelenség, vagy ál elv szülé. Egy az elő- és utánbeszélési alakját helyesíti az oktatásmódnak, mint a' bellankasteri és a' pestalozzii iskolák is, mások, a' föltaláló alakot ajánlják, mások ismét a' közlő, végre mások a' kérdő oktatásmód' alakját. Van szó előadási, sőt éneklő oktatásmód' alakokról is, melly utólsóról azt mondja Stephani' „Handbuch der Unterrichtskunst (81 l.). Nach dieser Form wird der Unterricht, wie Reisende berichten, von den mohamedanischen Lehrern in Afrika häufig ertheilt", bár közelebb találhatna illy szerencsétlenséget, midőn épen vallástudomány', és erkölcsiség' szabályait hallana tanittatni ezen nyomoru alakban. — Az önálló gondolkozást alapitó oktatáselv, 's ezután kifejtett lényege a' fejtő tanitásmódnak szükségképen azon alakot fogják helyeselni, melly a' szerkesztett elvet szem előtt tartja, és a' melly a' fejtő oktatásmód' lényegéből önkényt fejlik, mert nem az üres alakot kell először szerkeszteni 's az adottakra erőszakkal is rá húzni akarni vagy az adatot, és alakot külön-választani, majd összecsapni, mit az eddigi philosophusi gondolkozásmód nagy részint tartott, hanem az adatokat kell a' magok belső szükségességökben fölfogni 's tartalmasságokban alakjokkal együtt kifejteni. A' föntebbi fejtő oktatásmód' lényegét, ugy látszik, leginkább közvetíti az oktatásmódnak kérdő alakja, de nem szárazon és nem egyedűl, hanem, a' melly minden tárgynak lépcsős, és folyvást magából fejlő fölfogására vezeti kérdések által a' gyermekeket, így önálló gondolkozást alapít. Ezen, a' görög bölcs Socratestől úgy nevezett, socratesi oktatásalak sok német nevelők' kezében egész mesterkéléssé fajult, melly szerint ügyes kérdések által észrevétlen is a' növendék minden munkássága nélkül tolatott a' felelet mintegy azoknak szájokba, melly a' mi elvünkkel és oktatásmódunk' lényegével annyira ellenkezik, hogy ez kifejtett tehetségü növendék helyett kifejtetlent, emelkedett tehetségű helyett, visszavertet, önálló gondolkodásu helyett, nemcsak más gondolkozása nélkül nem is mozdulót, hanem tulajdon gondolkozás nélkülit ád. — Ezen észrevett hiánya a' mesterkélt socratesi oktatás-alaknak, melly mintegy megrágva, és minden tápnedvet kiszíva, csak emésztés végett veté a' növendék' szájába a' taplálékot, — számos catecheticai oktatáskönyveket szült Németországban, de a' melylyeknek nagy részében, a' számtalan szabályok miatt, az igazat épen olly kevéssé lehete fölfogni, mint az erdőt a' fáktól látni. Az oktatásmódnak fentebb szerkesztett elve, ennek lényege, 's a' socratesi oktatás-alaknak érintett kivánata az egész nevelés-czéljának kivitelére legáldottabb eszközök egy olly tanitó' kezében, ki egy czélirányos népiskola-

tanitó-intézetben ezen tárgyat, mind bővebben fölfogta, mind pedig ezeknek alkalmazásában helyes gyakorlása van. Főleg pedig eléretik a' nevelés' czélja az érintett oktatási elv, és alak után, ha az oktatás' modorjában még a' következőket is folyvást szem előtt tartja a' tanitó: a) hogy az oktatást mindig élénk, de azért komoly vidámsággal vigye, — alig gondolhatni mi huzamos vonzódás legyen az illy modorban. — Ez ébreszt, és vonz egyszersmind szilárdít és lelánczol. b) Hogy egy tárgy felett csak addig mulasson, mig azt a' gyermekek felfogták. — Azon egy tárgy el szokta lassanként becsét veszteni. — c) Vigyázzon, nehogy sok tanulmányokat zavarjon össze. Minden tanulmánynak meg van a' maga minősége, mennyisége, és határa, mellyek nélkül minden tanulmány mással összekeverve zavart, belőle csak illyen ismeret származhatik. — Ezek azok az oktatásmódban általánosan, miknek én, ezen tekintetben is, bővebb fejtegetését, ezeknek a' tanitókkali rendszeres közlését, valamint az ezekbeni gyakorlottságot egyedül csak czélirányosan elrendelt népiskola-tanitó-intézettől reménylem, várom, és ohajtom. —

W'arga János.

A' parti rablók.

(Vége).

A' rabló most gyorsan és vigyázva kezde maga körül kémlelni. Hova csak tekintett, mindenki el vala foglalva, 's nem ügyelve másra, egész gondját arra fordítá, hogy magáévá tegye, a' mi a' roncsolt hajó' tartalmából hozzá uszott 's elérhető volt. Norris' keze meg markolá a' kést 's félig kivoná azt övéből; de ismét hirtelen visszatüzé oda 's a' bárd után nyúlt, mellynek élével ellenkező tompa felét egy széles, végről laposra vert, vasdarab alkotá. Egy másodpercz alatt oldalánál feküdt a' fegyver. Még egyszer gondosan áttekinté a' partot, azután az alélva fekvő férfihoz fordult. Úgy tetszett neki, mintha a' holttest mozogna — tetőtől talpig reszketett. Közelebb lépett, 's ismét hirtelen megállott — ujjai mozogtak! — Lassu hang — félig hang csak, félig sohajtás, lebbent ki torkából, melly most szemlátomást működni kezdett. Ismét egy lépés, egy tántorgó — 's ismét egy, és még egy! már csak egy lábnyira volt a' fejtől — 's egyik térdére rogyott, vagy inkább zuhant. A' tengeri utas' szemei mozogtak, jobbra és balra forogtak 's végre a' parti rablón merevenen megállottak! — most mindkét keze görcsösen vonagolva ragadá meg a' fejszét. Lassan lön az fölemelve, éle elfordítva, 's tompa fele a' fekvő test' homloka felett függőlegesen tartva. — Egyszerre fölvillant! egy vagy két perczig úgy maradt, azután rövid tompa zudulással leesett, — egy vagy két percznyi szünidő — tagok, szemek, minden mozdulatlan. A' parti rabló hátraveté fegyverét, 's letörlé homlokáról a' vastag izzadságcseppeket.

„Ha, ha! végbe vitted hát?!"

A' parti rabló villámgyorsan megfordúlt 's meglátá az őrültet, ki ragyogó szemekkel, a' bárdot emelve, állott háta mögött.

„Ne próbálj, mozdúlni, fekete Norris!" folytatá, „ha azt nem akarod, hogy e' holttestnek utitársat adjak! hadd lépjek tőled távolabb, ne kényszeríts, hogy bántsalak, 's valamit mondok majd neked!" Mintegy husz lépésnyire visszament, folyvást felé fordított arczczal; a' parti rabló, mintegy megmeredvülten, távozni hagyá. „Fekete Norris!" kezdé újra, „nem megmondám-e, hogy gyönyörü szép nap lesz? — igen, gyönyörü szép nap, 's jó nap is hozzá! 's nem tudod-e miért, fekete Norris? e' napon tevéd, a' mit tevél! 's e' napon volt hét év előtt azon nap, azon gyönyörü szép nap, mellyen apámat megölted! — ne jöj utánam, hanem — élj boldogúl!"

Ezzel elsietett. A' parti rablónak nem vala ereje, hogy kövesse.

* * *

Egy nyomorú kunyhó' tüze mellett ült székén egy fiatal nő, beesett, hervatag arczvonásokkal. Mellén csecsemő feküdt, kit bús dudolgatással, ringatva ügyekezett elaltatni. Perczenként meg-meg állott 's figyelve vizsgálá a' csecsemőt, azután egy két percz mulva ismét elkezdé anyai szeretete' munkáját.

„Nyugton légy shark!" *) szóla néha, midőn egy sovány, fekete, füstös eb, közép valami egy newfundlandi 's egy mészároskutya közt, melly a' tüzhely előtt keresztben feküdt, fejét magasra emelé 's az ajtó felé

*) Shark, tengeri farkas.

fordúlva a' förgetegbe kihuholt, melly azt rázá és csapkodá.

Végre elaludt a' gyermek, 's ő elvivé azt a' puha meleg anyai kebelről egy nyomorúlt ágyacskába a' szomszéd szobába, 's azután ismét kijött a' külső szobába. A' tüznél főzőfazék állott. Levevé annak födelét 's a' gőz gyöngén szálla fel a' fazék' belsőjéből.

„Soha sem lesz-e már meleg?" kiálta békétlenül, egy fujtatóhoz folyamodott, mellynek hasadt oldalán a' helyes nyilásra szánt szél' nagyobb része elrepült, 's iparkodott buzgón ugyan de szinte sükeretlenül a' lusta tűzanyagot munkásságra bírni. „Összezúzza agyamat, ha megjön, és semmi sem lesz készen" sopánkodék felhangosan. „Az ég adjon neki parti szerencsét, úgy legalább egy két napig nyugtom lesz" folytatá, „ha gyermekem' nem nézném, azt kellene ohajtanom: bár sohase' láttam volna fekete Norris' ábrázatját."

„Ereszsz be" kiálta a' parti rabló az ajtó előtt.

‚Istennek hála, szerencséje akadt' monda magában a' nyomorú asszony.

Beereszté férjét. Vállán egy szekrény volt 's hóna alatt egy csomó ruha.

‚Volt szerencséd?' kérdé a' nő reszketve 's félig kétkedve.

„Igen", hangzék az örvendetes válasz. „Miért kérded azt illyen ábrázattal?"

‚Féltem, hogy nem lesz.'

„Miért?" kérdé sötéten és parancsolva.

‚Mert olly' szomorú vagy' felele remegve.

„Eredj pokolba", mormogá a' gonosztevő, „mi gondod rá, millyen vagyok. Ihol la, nyúlj hozzá, segítsd le a' terhet vállamról." A' ládát letevék a' padolatra. „Micsoda? semmi sem kész? nincs főzni valód? nincs tüzed? nincsenek kezeid, hogy semmi sem kész? Mozdúlj, tenni valóm van a' másik szobában. Hogy senki se háborgasson, még kész nem leszek, azt megmondom, ha éltedet szereted. Siess. Add ide a' nagy ládá' kulcsát."

‚Ne verd föl gyermekemet, monda az asszony, kérve parancsoló hangon. Egész délelőtt nem hunyta be szemeit 's csak most szunnyadt el.'

„Vigye a' hóhér", kiálta a' parti rabló. „Nincs is egyéb gondolatod, mint azon poronty. Gondoskodjál ebédemről." 'S elment a' szomszéd szobába, behuzta maga után az ajtót 's elébe tolá a' zárt.

Ismét megtekinté a' drágaköveket. Kiüríté az erszényt 's megszámlálá tartalmát. Felgombolá a' még nyitatlan zsebeket. A' nadrágot kivevé a' kötegből 's a' másik szobában a' földre hajítá. Mindenikben pénz és pénzérték vala. Kiraká kincseit a' pallóra, felnyitá a' ládát 's nagy sietve kezdé azokat a' láda' fenekére rakni. Munkája' közepén egyszerre megállott, mert a' mellékszobában láb-csoszogás és hangrobaj hallatszott, mintha többen halkkal beszéltek volna. Félhangos káromkodás közt folytatá kezdett munkáját.

„Norris, Norris", sugá felesége az ajtón. Nem adott neki választ, kanem folyvást takarított.

„Norris", sugá ismét. „Hívnak, szólni akarnak veled." Hallgatott, de aggodalmasan leselkedett — minden elcsöndesült.

„Norris!" susogák ismét.

‚Hallgass és lódulj —!' válaszola félhangon.

„Nem tehetek róla Norris", felele még folyvást súgó hangon. „Szólni akarnak veled, férjem! oh jer! jer csak elő!"

‚Mindjárt', mondá morogva. Az utolsó darabot is betevé. Bezárta a' ládát, kizárá az ajtót 's felrántá azt.

‚Kész-e hát ebédem?' kérdé a' külső szobába lépve hangosan és parancsólag, 's az, egy sűlyedt hajó' romaiból összefaragcsált asztalra tekintett — — — — azon egy holttest feküdt kiterítve. Körüle szomszédok' csoportjai állának. Egy két perczig merően álla ott, mintegy a' földhöz szegezve.

‚Mit jelentsen ez?' kérdé végre daczosan, fenhangon, 's hangjával és viseletével ügyekezett eltakarni szive' nyomorúlt elcsüggedését.

„Égi irgalom!" kiálta egy, a' kizsebelt ruhadarabot, mellyet Norris a' pallóra vetett, fölemelve: — „mennyei irgalom! hiszen saját édes atyád' holttestét zsebeléd ki, Norris."

‚Atyám — — holttestét?' viszhangzá fekete Norris 's minden vére eltűnt arczáról.

„Igen, ott fekszik az asztalon!"

Fekete Norris egyet sem szóla. Az elkábulás' meredt tekintetével nézé a' holtat, a' körül állókat, hitvesét 's ismét a' holtat. Azután az asztalhoz lépett, félig leült annak egyik szélére a' holt felé háttal fordulva, 's egyik

lábát a' falnak feszítve, a' másikat, vadon körül tekingetve, hintázá. Neje, ki azon székre rogyott, mellyen gyermekét szoptatá, ott üle mozdulatlan — élő képe az iszonynak. A' többiek némán maradtak.

‚A' mi megtörtént, megtörtént', kiálta végre fekete Norris. ‚A' holtaknak úgy sem kell ruha. Holnap elfogjuk temetni 's ma éjjel virrasztunk körüle.'

Hallgatói egymásra néztek, de egy szót sem szóltak. Pipát, dohányt és égettbort hozott elő Norris 's a' holttesttel egy azon asztalra raká azokat, miután azt egy lepedővel betakará. Fekete Norris maga a' holtnak fejéhez ült. Szomszédjai, kiknek száma történetesen belépett vendégekkel is növekedett, székeken, egyenesen felállított 's ideiglenes padokká változott deszkák alá rakott hordókon ültek körötte. A' szoba csakhamar lármás és vidám lön, kivevén azon helyet, hol a' tüz mellé zsugorodva, 's fejét a' falnak hajtva üle a' parti rabló' neje. Csakhamar elfogyott az első ízben felhordott égett bor.

„Jobbat hozok", kiálta a' parti rabló. „A' mit eddig ittunk: vizes volt, mást fogtok kapni olly tisztát, mintha most jött volna a' pálinkaházból."

Eltűnt, 's tíz tizenöt percz mulva új itallal jött elő, kinyitá az ajtót, senkitől sem vétetve észre, de hirtelen megállott, midőn látá, hogy azon helyet, mellyet csak az előbb hagyott el, három négy új vendég foglalá el, kik szorgalmasan vizsgálák a' holttestet, mellyről a' lepedő részszerint oldalra vették. A' társaság' többi tagja, úgy látszék, legélénkebb részvéttel hajolt előre, látni, mi történik.

„Rút egy sebhely", mondá az egyik.

‚A' szikla nem tehet illyet', jegyzé meg a' másik.

„Nem", szóla közbe a' harmadik; inkább egy fejsze' tompa fokára mutat; nézzétek, szemmel látható. Nem szeretnék fekete Norris lenni; mindenért, a' mit mai munkájával nyert, nem szeretnék."

‚'S miért nem?' kiálta a' rabló 's egy szókéssel a' szóló előtt álla.

Minden szem a' parti rablóra nézett, kinek arczán kétségbeesés 's ébredő düh félelmes alakban mutatkozott. Nem jött válasz kérdésére.

‚Miért nem?' kérdé viszont élesen a' beszélő, miután pillanatnyi meglepetéséből magához tért. „Ej! ki zúzta össze ön apja' koponyáját, fekete Norris?" tevé hozzá kis idő mulva.

Alig jutott ideje fejét védeni. Az edény, mellyet a' parti rabló kezében hoza, felette röpült el 's a' következő másod perczben az ember' torka a' gonosztevő érczmarkában volt.

„Ereszd el őt", kiáltának egyszerre többen. Fekete Norris nem hallgatott rájok. Három négy a' legerősbek közül rohant egyszerre rá, legyőzék 's megmenték fuladó félben levő áldozatját. A' parti rabló előrántá kését öve mellől 's vadan emelé azt. Ismét rá rohantak, mielőtt ideje lett volna öldökölni, 's kivevék kezéből a' gyilkot. Neje, ki távolléte' ideje alatt a' benső szobába vonúlt, kirohant most abból, térdre rogyott előtte, átölelé azt egyik kezével, míg a' másikkal gyermekét emelé hozzá, 's esdve kérte, hogy legyen nyugottan. Egy ütése ércz öklének leteríté az anyát 's gyermekét. Elborzadva kegyetlen vad tette fölött egy ideig meredten 's szótalan állának a' nézők. Egy másodperczny pokoltüzű pillantást vetett most a' rabló maga körül, azután hirtelen eltűnt a' benső szobába. Mohón keresgélt ott, az egyet káromolva 's majd ezt majd amazt átkozva, a' mi a' mohón keresett valami helyett kezébe akadt. Végre sikerült neki pisztolyait is megtalálni, előkeresett egy ónnal tölt zsacskót 's végre egy lőporos szarut. Sietve megtölté a' halálos fegyvert, 's mindkét kezében egyet fogva, kimért léptekkel ment ki a' másik szobába.

„Most", ordíta a' parti rabló, „most, a' ki mer, jöjön ide?" — Senki sem mozdúlt. — „Csak annyi időt engedek", folytatá, a' menynyire szükségtek van, hogy haza lóduljatok: ha ez idő kitelik, rá lövök az itt maradtra."

Vad, fülsértő, velőrázó kaczaj felelt szavaira. A' holttesttől hangzott az. Ott álla az őrült. A' parti rabló' bárdja kezében vala — a' vas' tompa foka a' holttest homlokán levő sebhelybe volt illesztve.

„Ha, ha", visíta ujongatva, „itt fekszik apád, fekete Norris, holttest azon faasztalon, melly miatt atyámat megölted; 's itt fekszik bárdod a' seb' mélységében, mellyet atyád' homlokán ütöttél, midőn én, rablásod közben a' parton, mondám neked, hogy szemei mozognak 's te gonosz hizelgéssel „vele magadat egyedül hagyatni" kérted. Nézd, mi szépen bele illik. De ismertelek, 's ismét ide lo-

pództam. Igen, azt tevém, fekete Norris. 'S én láttam a' csapást, hallottam a' zuhanást 's felragadtam a' fejszét, mellyet hátad mögé vetettél, 's elfuték azzak. Egészségedre váljanak a' gyémántok 's az arany, fekete Norris! Gyönyörü nap, ugy-e? szép kies, gyönyörű nap!"

A' parti rabló ezalatt lassan fölemelé jobb karját: most már kimért irányban vala az. Elsütötte — de a' lövés a' falat éré. Karját valaki lesujtá 's ugyanazon pillanatban kezeit érczerő kötözé össze. Körül nézett, 's négy rendőr' kezei közt találá magát, kik Kate' szeretőjének kiséretében jöttek ide.

A' fiatal ember, miután dolgát végzé még az napon haza jött. Első kérdése Kate után vala. A' lány szokott őrült módon viselé magát 's elszökött hazulról. Keresé azt minden szokott helyen — sehol sem vala lelhető. Reménye vesztve 's egészen elfáradtan, mert rég óta legalább tizenöt órányit gyalogolt, lassan lépdelt haza felé, midőn egy csoport a' tenger partról hazatérő embertől hallá, miként jelent meg a' parti halászok közt 's hallá zordon, titokteljes jóslatát, melly olly különösen beteljesült. Még a' hallottak felett gondolkozva, felnyitá anyja' ajtaját 's belépett, de a' küszöbön hirtelen megállott. A' szobában, felé háttal fordúlva 's egész övig meztelenen egy nő alak ült; bőre olly hótiszta 's fehér, hogy szinte elvakítá, idomi 's vállai olly alkatuak, hogy a' nézővel csodabáju gyönyör' érzetét sejteték, ha szinte a' romlatlan természet fia nem értheté is, miben áll az. Egy pillanatig mereven bámulásba süllyedve álla ott — azután pirultan és zavarodtan távozni akart, midőn az ingerlő termet hirtelen megfordult.

„Kate!" susogák önkénytelen az elbámultnak ajkai.

Következő pillanatban nyakán csügge az őrült, helyzetét nem tudva, vad csókokkal borítá el, indulatosan szorítá őt hő keblére 's folyvást nevetett.

„Megtevé, megtevé!" monda szinte sikoltó hangon. „Megölte saját apját. Itt a' fejsze, mellyel agyát bezúzá" 's a' szoba' szegletébe szökött, felragadá az ott fekvő véres bárdot 's erőteljesen forgatá azt a' levegőben, mi közben napsütött kezei 's nyaka a' legkitünőbb ellenzetben valának azon hófehérséggel, mellynek vakító fénye a' szerelmes' szemei előtt mindeddig nem mutatkozott. Ekkor anyja lépett be néhány ruhadarabbal, melyekbe' a' szegény vonakodó leányt felöltöztetni a' mellékszobába vivé. Ismét csakhamar visszajött.

„Egész nap len vala a' tengerparton, hol egy hajó elsűlyedt", monda. „Mintegy negyed órával ezelőtt bejött, utánad kérdezősködött, hogy fekete Norrist fogd el 's akasztasd fel, mert saját atyját megölé. Tetőtől talpig nedves volt a' fecskendő víztől 's esőtől, 's én magam vetköztetém le, midőn beléptél. Pszt! jön már."

Kate belépett. A' szerelmes mohón néze rá. Semmit sem látott, mint azon szint, melly a' szabad levegő' szülötte. Kezében vala a' buzogány. Pillanatiban békétlenség 's ujongó öröm vala olvasható.

„Jer, jer", kiálta, felnyitá az ajtót 's gyorsan Norris' laka felé vezeté. Még nem mentek száz ötven lépésnyire a' háztól, midőn az út' fordulatán négy őrkatonát találtak. Kate azonnal megszólítá őket, elbeszélte a' mi a' parti sziklán történt 's elhivá őket magával. A' katonák meghallgaták — 's engedelmeskedtek.

* * *

Három héttel azután törvényszék 's halálos büntetés' végrehajtása vala. Fekete Norris volt a' kivégzett gonosztevő. A' nézők közt egy fiatal ember 's egy fiatal nő találtatott. A' mint a' holttest akasztva vala: fülsértő kaczaj zengett a' tolongó sokaság közül. Egy fiatal nőtől eredt az, ki következő perczben kisérője karjai közt feküdt. Kate haza hozatott. Föleszmélt, de előbb annyira ingerült lelke most gyermeki tompaság' állapotjában látszék lenni. Így maradt napokig, hetekig. Kisérőjén mély szomoruság borongott 's olly' következéssel fenyegető, mint a' millyenben az általa olly' gyöngéden szeretett lény szenvedett. Kerülte a' társaságot, anyjával sem akart beszélni; folyvást a' parton és sziklákon kalandozott.

Egy napon épen azon helyre feküdt le, hol egykor az őrültet álmából felébreszté, 's ismét azon tárgyon töpenkedett, minden külső dolgok iránt figyelmetlenül, melly most minden gondolatját 's érzelmét elnyelé, midőn valami arczaira csöppent forróság bús mélázásából felkölté. Feltekintett 's a' kedvest látá maga felibe hajoltan. A' könyharmat resz-

ketve álla homlokán, a' lányka' szeméből okos ész' világa sugárzott. Nevén nevezé őt, beszélt hozzá atyja' haláláról, beszélé, ő azt hiszi, hogy atyja' gyilkosa meglakolt, de nem tudja, mi módon. Az ifju szelíden vonó őt magához, nyájasan kéré, hogy beszéljen tovább, kérdéseket tön elibe, 's úgy találá, hogy mind abból, a' mi őrültsége óta történt, egyedűl fekete Norris' sorsa hagyott némi benyomást emlékező tehetségére. Most már azt akará kitudni, mint érez a' lányka ő érte. A' lesütött szem, égő arcz, hang nélkül mozgó ajak megerősíték legkedvesb reményét, megkoronázák keble' leghőbb kivánságát. Az ész visszanyeré teljes jogait, a' szerelem pedig sohasem veszté el uralkodó székét. Sürgeté a' boldogító vallomást 's a' lányka, keblére rejté égő arczát. Egy hét mulva neje lön 's anyjával együtt az országnak egy távol vidékére vonúlt, hogy az ismert környezetek régi kínos emlékezeteket ne hívjanak vissza.

T. L.

Magyar játékszíni krónika.

December' 10dikén: Zampa, nagy opera. Irta Melesville, muzsikáját Herold. Schodelné (Camilla) nem nagy szerepében is új jeleit vette az értők' tetszésének. ***

Dec. 11dikén: Genfi árva. Szinjáték 3 felv. Irta Castelli. Fordította Radnodfai Nagy Sámuel. — Nem minden érdek nélküli szinmű, noha egészen a' polgáriak közé számítható, azaz olylyan, melly az életet prózai mindennapiságában állítja elő. Az előadás megfelelt a' mű' érdekességének. A' fő szerepet (Strömborst) Egressy G. vitte jelesen és sok eredetiséggel mind öltözetére, mind egyéb játékára nézve. Telepy' (Verbold) vidor játéka is sokat tett az előadás' elevenségére.

V.

Dec. 12dikén: Szerelem mindent tehet. Vigjáték 4 felv. Shakespeare után Holbein; ford. Komlósy. Laborfalvi Róza (Francisca) eleven, és változatos volt charactere' értelmében; csak azt ohajtók hogy, mit a' német átdolgozó elmulasztott, a' Franciscában férje iránt gerjedő 's folyton növekedő szerelem' jelei' éreztetését, ő játékával pótlotta volna, annak symtomáit a' magok' helyén előcsillámlani hagyván. Bartha (Kraft) helyenként igen való, de helyenként ismét kelletinél durvább volt. Vannak a' szinészetnek is saját illedelmi szabályai, miket sérteni nem szabad; 's ezek tiltják, hogy a' verések, taszintások 's e' f. ugy történjenek, hogy egy vagy más játszó' életét vagy legalább ép tagjait kénytelenek legyünk félteni. 'S ez aggodalmat bennünk B. nem épen ritkán költi fel.

S. F.

Dec. 13dikán: Leonora, vagy a' sír' menyasszonya. Szomorújáték 3 szakaszban. Holtei Károly' munkája. Fordította Éder György.

Igen beteges mű, mellynek alant mászó meneteléhez igen furcsán áll a' természet feletti vég, midőn tudniillik a' holt szerető az élőt elragadja. Az illyennek nem hivésére (mert az nem szükséges), hanem jelentésének felfogására 's megértésére egészen más dolgokkal 's beszédekkel kell elkészíteni a' hallgatót, mint a' jelen darabban történik. A' játék a' műhöz képest elég jó volt, sőt mondhatni jobb mint a' mű. Bartha az öreg burkus huszárt igen jól adá, 's a' többi szerep is mind jól volt betöltve. Csupán Miskolczy Lila (Aurora) nem látszott helyén. Beszédeiben ma ugyan kevesb ének volt, mint ezelőtt; de mozgásai még nem elég nemesek, nem sziniek. Egy újoncz is ügyetlenkedett a' szinpadon; de kis szerepében nem volt feltünő.

Dec. 14dikén: Vibourgi Hôtel, vagy: a' gyapjuvásár. Vigjáték 4 felv. Clauren' munkája. Fordította Somogyi Sándor. — A' mai előadást Szentpéterynek (Herbert) természetes vidorságu játéka emelte leginkább. Az illy szerepekben ő megbecsülhetetlen. Laborfalvi' mai játéka szabatosságáról dicséretes, 's a' mi nem csekély érdeme, meg volt benne a' kettős csalatás: a' fogadósnéból is kilátszott a' főrendü asszony. Ellenkezőleg volt Fáncsy, kiben senki sem keresett volna herczeget. 'S ezt talán a' kedvhiány okozá, a' mit minden esetre sajnálni kell; mert az illy kis szerep is hat, ha gond fordíttatik rá. Lendvayné (Helmina) igen kedves pajzán falusi gyermek volt 's kis szerepét is figyelemre méltóvá birta emelni. Miskolczy Lila (Hani) még igen nótára beszél, 's illy szerepekre nem látszik alkalmasnak. Hangja ma tompább volt, mint előbbi játékain 's az általában inkább erős mint asszonyi 's nincs benne azon fiatal gyengédség, melly hasonló szerepekhez okvetetlen megkivántatik. Evvel azonban nem akarjuk elcsüggeszteni, csak azon irányt kijelelni, mellyen járnia kell. Róla hitünk, hogy szorgalommal 's egy kis megszokás után haszonvehető tagja lesz a' pesti személyzetnek. Szigligetinek még biztosb emlékezet, gyorsabb nyelv, 's fesztelenebb mozgás kell, hogy a' mai féle zászlótartókat jól adhassa.

V.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 28. 1837.** **52. szám.**

Tartalom: Az első consul és Cerrachi *(J.)*, 817. sz. — Magyar játékszíni krónika *(S. F. és V.)*, 832. sz.

Egyik mint bálványt hitvány port ölel,
A' másik rommá tenné a' világot,
Csakhogy felette ő lehessen úr.

Vörösmarty.

Az első consul és Cerrachi.

I.

Egy huszonöt éves fiatal elragadtatva nézegeté Diana' szobrát a' museum előtt; magas homlokáról nyugalmas büszkeség, fekete szemeiből harag, lelkesültség, villámész sugárzék; izmos tagjai az ifju Herculesre, vagy inkább a' bájoló Jasonra emlékeztetének; öltözete igen egyszerű; pongyolán kötött nyakkendőjének végei mellére nyulának; fejét ama' festői sipka födé, mellyet, noha előbb a' nemzet szabadság' jeléül tekintett, most elvete.

„Dávid úr, Dávid úr" kiálta egy dáma, ki sokkal keresettebb kaczérsággal vala piperézve, mintsem deli alakja kivánta, „nem mondhatná meg, ki ama' fölöttébb érdekes és hasonlíthatatlan fiatal?" A' kormány' első képirója olly udvari ügyes bókolatot tön, melly az 1793-ki szónokszékre épen nem emlékeztete. ‚E' fiatal müvésznek neve — monda — Giovanni Cerrachi, Canovának nem annyira tanitványa mint vetélkedő társa. Egyébként azon rettenthetlen férfiak közé tartozik, kik nagy dolgokról álmodoznak 's azokat gyenge kézzel végrehajthatóknak is hiszik. Első volt, kik a' franczíáknak Olaszországba nyomulása után a' függetlenség' hangját megpendité. Majd Lombardiába mene, bálványát a' szabadságot keresni. Itt találta Bonaparte tábornokot, a' még dicsőségének első fényében tündöklőt. Két illy nagy lélek hamar közeledék egymáshoz. Cerrachi elkezdé a' hős' szobrát, de el nem végzé. Majd elviteték a' pápa Rómából 's kikiáltaték az új római köztársaság; Cerrachi többet akart, miért mint fejetlenség' embere üldözőbe vétetett, 's most, még mindig a' szabadságot keresve, ide Franczíaországba jött, hogy azt itt feltalálja 's kétség kivül, hogy az első consul' szobrát bevégezze.'

Azon kifejezésnél, hogy egy olasz a' szabadságot Franczíaországban keresi, mosolyra vonulának Staël asszonyság' ajkai 's kiséröivel majd távozott.

Mihelyt egyedül vala Dávid, vigyázva közelíte az ifjuhoz 's vállát gyöngéden érintve ‚addio signor Giovanni Cerrachi' köszönté. „Ha, per Bacco — kiálta a' római, — te vagy caro amico, a' divatos képirás' istene?" —

‚Igen sok az ügyes ecset!‘ felelé Dávid ’s kérdé:

‚Mit tartasz e’ museumról?‘

„Tömve honom’ elrablott kincseivel.“

‚Hallgass, itt nem szokás így beszélni. — Hova ügyekszel?‘

„A’ tuileriákba, Bonaparteval kell szólanom; adósom szobráért; követelni jöttem. Nem akarsz velem jöni?“

‚Igen; mihelyt a’ képtár kinyittatik, használni fogom, hogy az első consulnak udvarolhassak.‘

E’ szavak úgy megsérték a’ büszke olaszt, hogy nem felelt, hanem hallgatva ballagott előre. Azonban a’ hallgatás untatá a’ nemzeti gyűlés’ hajdani tagját, ’s kedvező sikerrel reménylé azt félbeszakaszthatni, mondván:

‚Cerrachi, Olaszországnak boldognak kell lenni, Francziaország már az, mióta fejetlenség helyett ollyanra jutott a’ kormány, kinek szilárd akaratja a’ békerontókat elhallgattatja. Fiatal hős, győzelemről győzelemre repül, ’s mint vérmezőn bámulandó, úgy polgári ügyekben is nagy.‘

Hirtelen megállapodék most az ingerlett szobrász ’s hidegen válaszola:

„Dávid, vigyázz magadra, te hizelgesz. Csak azért üttetted el egy király’ fejét, hogy egy katonának udvarnoka légy? Barátom, félek, hogy a’ tuiléria károsak a’ szabadságnak.“

‚Úgy hát ne menj oda, kerüld a’ ragályt.‘

„Nem is megyek szívesen; azonban még is találok ott egy barátot, kit örömestebb látnék egyszerű sátor alatt, mint e’ pompás palotában.“

‚Ki ott ismerősöd?‘

„Bonaparte.“

‚Az első consul?‘

„Bonaparte.“

‚Barátod? szerencsét kívánok.‘

„Várj azzal, míg meglátom, ha e’ czimet megérdemli-e.“

‚Ez a’ nagy ember?‘

„Ez a’ polgár.“

‚Tehát ismerted?‘

„Előbb Párisban, utóbb Olaszországban.“

‚Mi szolgálatot tettél neki?‘

„Nekem köszöni éltét“

‚Hogyan?‘

„Ha e’ kar, e’ szurony nem segíti, Bonaparte, a’ pattantyús alhadnagy, nem alszik XVI. Lajos’ ágyában.“

‚’S mikor tőn a’ történet olly szerencséssé?‘

„Bonaparte épen világba lépe. A’ város tele vala olly emberekkel, kik féltek, hogy a’ törvények’ uraságа ismét helyre áll. Ő, a’ félelmet nem ismerő, késő éjig künn maradt. Rablók, vagy talán ellenei, megtámadák, ’s meg akarák ölni. Ott menve el, hallám a’ tusát, ’s nem tekintve a’ támadók’ számát, rájok rohantam és kiszabadítám. Már egészen elfeledém a’ történetet, midőn Milanban maga emlékeztetett rá.“

‚’S most hozzá mégy. Megjutalmazand, adósod ...‘

„Barátsága ’s minden arra mutat, hogy azt elismeri, többivel nem gondolok. Bonaparte hivatott, hogy mellszobrát, mellyhez még akkor kezdék, midőn még egyszerű tábornok volt, végezzem el. Most palotában lakik ’s királyhoz hasonló.

‚Ő a’ köztársaság’ első tisztviselője.‘

„Adja isten, hogy dicsvágya itt állapodjék meg. Mi engem illet, minden czimet megvetek. Én Cerrachi szobrász vagyok, szeretője Fromont Gertrudnak, ama’ mennyei alakú leánynak, ki nekem a’ szabadság’ szobrához mintául szolgált. Atyja egyszerű polgár, ki a’ nagyokról nem sokat hisz, nekem szállást ad és tart. Barátom kevés van, minek is szaporítnám számokat. Mind annyin jó hazafiak. Legelől teszem fiatal földimet, Dianát, kinek, noha bájoló szépségű, csak egy szeretője van. Azután következik Topino-Lebrun képiró, versenytársad, most Lacedämon’ ostromát festi. Továbbá köztünk van egy kormányi tiszt, erős lélek gyenge testben, ki a’ függetlenséget szereti. Ezek ám férfiak, Dávid, láthatod, hogy a’ conventtel még nem mind holtak el. El is feledém Arenát, Bonaparte’ rokonát, kit gyűlöl. Mindnyájan költők, művészek vagyunk.“

Dávid kedvetlenül ’s gyötretve hallgatá a’ művészt.

‚Kedves római barátom — monda — majd te is simúlni fogsz a’ kor’ szokásihoz. Ma estve az első consul ünnepélyes audentiát ad, mellyen minden követ megjelenik; mondják, a’ londoni cabinettel nincs megelégedve.‘

„Szép; teljesítse tisztét.“

E' pillanatban a' Napoleon-museumhoz érének 's a' Diana-képtárba léptek. Ott több gazdag öltözetűek közt egy férfi fényes köntösével 's kellemes társalkodásával tünteté ki magát. Cerrachi feszült figyelemmel vizsgálá, mintha rá ismerne. Végre, gyanítása' alapossága felől meggyőződve, a' hasztalan vonakodó Dávidot karon fogá 's az öreg udvarnokot köszönté.

‚Tehát ismered e' titokteljes személyt?' kérdé Dávid. ‚Ennek itt nagy hitele van, örvendek szerencsédnek, te messze viheted. Az első consul' barátsága, Meilclair marquis' pártfogása ....'

Cerrachi nem hallgatott rá. Emberéhez vonta 's ezt megszólitá:

„Ön itt? nem vártam volna, hogy illy helyzetben találjam. Alacson köre ...."

‚Lassan beszéljen — felele Meilclair — mindent megtudand, mindent megfejtek. Egy foglyot kell megszabadítanom. Dávid úr, szolgája.'

‚Megnyitja-e az audentiát hamar az első consul?' kérdé a' képiró. ‚Gondolom számos lesz, az udvar, a' város ....'

„Az udvar!" kiálta Cerrachi. „És a' köztársaság hol marad?"

‚Erre szemesen kell vigyáznom' gondolá magában Meilclair.

E' pillanatban Luçon úr a' fő palotás belép, kéri a' képirót, hogy az első consulhoz kövesse, Cerrachit pedig, hogy várjon, míg Bonaparte hivatja. Ez alatt Meilclair, ki a' feleletet mellőzni akarta, elillant.

Cerrachi megfordúl, hogy szeretőjének atyját, ki otthon közönséges polgár, itt pedig főurat játszik, kikérdezze. Meg volt lepve, hogy eltünt, 's míg ennek kettős szerepén, és Dávidon, a' szabadság' egykori forró barátján, gondolkodnék, kijő Junot tábornok 's megszólítja:

‚Ön olasz szobrász, kire az első consul vár?'

„Igen is, polgár."

‚Az ördögbe, ön tehát férfi?'

„Csodálkozik rajta?"

‚Igen, mert itt csupa szolgák vannak. Szereti Bonapartet?

„Mint kedvesemet, a' szabadságot."

Junot megszorítá kezét 's a' tronteremhe vezeté, mellyet még most is úgy neveztek, mivel benne a' régi királyság alatt egy pompás trón álla.

Napoleon egy belső ajtón lépe ki.

‚Köszöntöm, signor Cerrachi' mondá.

„Signor? Jól van, ha neked úgy tetszik: signor; én azonban a' köztársasági atyafiságot többre becsülém vala."

‚A' köztársaság' első tisztviselője nem lehet ...'

„Minek lennie kellene, első polgár."

‚Rangja tekinteteket kiván.'

„Tekinteteket? én tehát az első consul előtt állok. Lássa tévedésemet, azt vélém, azon ponton vagyok, hogy Bonaparte barátomat ölelhetem, de minthogy megcsalódtam, éljen szerencsésen."

‚Szeleburdi, soha sem akarsz megváltozni' kiálta Bonaparte azon édes mosolylyal, melly arczvonalának olly sok kecset adott. ‚Szabad-e haragudnunk azokra, kik bennünket szeretnek?'

„Már féltem, — felele Cerrachi — hogy magadat nyilvános audentián lenni véled. Elfogadásod némelly külföldi követet kétség kivül szerencséssé tenne."

‚Hagyj fel tévelygéseddel; pillanatom, hangom, ábrázatom, mind megváltozik, mikor ezen előkelő kémekkel beszélek. Tapasztalni fogod majd, ha az angol követ előttem áll. Nem csodálhatod, ha néha megfeledkezem, kihez szólok. Annyi térd hajlong előttem, hogy néha kételkedem, ha vannak-e még férfiak a' földön.'

„Tehát annyira mentél, hogy azokat, kik körül vesznek, lealázod? Annál roszabb rájok nézve, mert ha őket megveted, uralkodni fogsz rajtok."

‚Nem, barátom; régi elveink' ügye sokkal szebb, mintsem elhagyhatnám. Azon tiszta gyönyört, hogy a' hazának szolgálhatok, fölebb becsülöm a' fájdalomnál, mellyet éreznék, ha uralkodnám rajta.'

„Jó — felele a' müvész, kinek homloka derülni kezde — haladj ezen pályán, az minden uralkodók' fölibe emelend."

‚Mikor fogod mellszobromat elkészíteni?'

„Mikor akarod; müvész örömest dolgozik."

‚Igen, légy müvész, az jobb ...?'

„Jobb? Mit értesz ez alatt?"

‚No, kinek kinek saját hivatása van.'

„Helyesen mondod, mindennek a' magáét. Elégült vagy-e Bonaparte?"

‚Annak kell lennem.'

„Az vagy-e valójában?"

‚Mit feleljek? A' czél olly távol.'

„Mellyik?"

‚A' köz' jólléte.'

„Hála istennek! nem lehet dicsőbb czélod. Menj ezen ösvényen, de őrizkedjél a' szirtektől, ne ügyelj magányos érdekre. Washington nagy ember."

‚Látogass meg máskor Cerrachi, az audentia' órája közelget. Öltöznöm kell, mert Francziaországban a' dámák úgy kivánják, hogy a' lángész tiszta fejér ruhában jelenjék meg. Jőnek, mennem kell. Várj Dávidra, figyelmezz rá 's jól menend dolgod.'

Alig távozék el Napoleon, kitárultak a' szárnyas ajtók 's tömérdek sokaság, igen fényes gyülekezet lépett be. Szövetséges hatalmasságok' követei, diplomatiai ügyvivők, előkelő utazók, franczia senatorok, szónokok, statustanácsnokok, fő tisztviselők, franczia intézet' tagjai, tábornokok, Caprara cardinal, a' zsidók' nagy rabbija stb. Dávid közeledék Cerrachihoz 's a' jelenlevőket neki megnevezgeté.

Egyszerre kiálta stentori hangon egy udvarnok: „Az első consul, a' consul!" Tüstént mély csend lön. Elől hadi segédek lépének ki, aztán fő udvarnokok, ministerek, az első consul veres bársony tiszti köntösében, de fekete nyakkendővel és csizmában. A' második consul hasonló köntöst viselt, de mi csak fényét emelhette, mindennel felpiperézve; a' harmadik consul Napoleon' pongyolája 's Cambacérès' szoros csinossága közt közép utat tartott. E' fő személyeket mindenféle rangu tisztek követék. Mind ez inkább királyi pompához, mint köztársasági egyszerűséghez hasonlított.

Miután Napoleon a' cardinállal 's némelly követtel néhány szót váltott megszólitá az angol követet is.

‚No, mylord Whitworth, mit jelentenek azon aggodalmak, mellyeket az angol cabinet nyilvánit? Megunta a' békét? Háborút akar? Mire a' parlamentben azon szónoklatok? A' királyt, vagy a' nemzetet akarják-e ámítani? Fenyegetnek bennünket, 's hiszik, hogy megijesztenek. Tudják meg, hogy ha Francziaország meggyőzethetik is, meg nem ijesztethetik. Tehát háborút kivánnak? Jól van, legyen, minden következetivel, minden szerencsétlenségivel; engesztelhetlenek leszünk. Igen, Carthago Roma ellen. Követ urak, tanúimul hivom, hogy a' békét nem első rontottam meg, de tapasztalandják is, hogy utólsó fogom letenni a' fegyvert. Lord Whitworth, megértett, vigye meg nyilatkozatomat királyának. Diplomaticai kar, köszöntöm az urakat!"

Távozék 's majd mind kitakarodának a' teremből. Menet közben tünődék Cerrachi:

„Hogyan beszélt! köztársaság' tisztviselője ez, vagy uralkodó? Második Pompejus, vagy Caesart akarja utánazni? Szemmel fogom tartani, 's ha zsarnokságra hajlik, az olasz szintúgy fogja érteni a' királyt eloltani mint a' consul' tagja, 's ha a' tett megesett, nem fog miatta elpirulni."

II.

Miután Cerrachi a' tuileriákból lassan távoznék, hozzá csatlakozék Dávid.

‚Örvendj Cerrachi — mondá — teljes mértékben birod az első consul' kegyét.'

„Ő barátom 's azt többre becsülöm."

‚Magas helyzetéhez képest jó akaratja kétség kivül még is kegy.'

„Mondd meg Dávid, ugyan minő kifejezésekkel élnél, ha az első consul király volna?"

‚Ő minekünk most is király, mert hiszen birja a' legfőbb hatalmat.'

„Nem, Dávid, ő a' kormány' első tiszte, ő csak igazgat, a' király uralkodik. Nem emlékezel már azon időkre, midőn egészen másként beszéltél?"

‚Megváltoztak a' körülmények. Akkor a' köztársaság' felállitását lehetőnek véltük, de kezünk között halt el, vérbe fuladt 's olly szerencsétlen volt, hogy többé a' nemzet nem is kivánja.'

„Bizonyitsd be ezt."

‚Mi bizonyság lehetne elhatározóbb, mint a' brumaire' 18-ka? E' napon halálosan jajdult el a' köztársaság, de kikaczagták 's meg hagyták halni; Napoleonnak többet adtak, mint önmaga kivánt, mivel akarták, hogy mindig többet követeljen. Nem sokára koronával fogják megkínálni.'

„Reszkessen, ha elfogadja."

‚Mi közöd hozzá, hiszen te római vagy? Azon felül legszebb kinézésid vannak, az első consul becsül. Tizenkét ezer frank évi

díjjal 's azon igérettel nevez ki kormány' szobrászának, hogy rendkivüli kedveskedésül még egyszer annyit kapsz, munkáid' árát pedig magad határozod meg.'

„Több, mintsem akartam."

,Tehát miénk vagy? Az intézetbe fogsz lépni 's szerencséd meg van alapítva. Könnyen megfoghatod, hogy egy legfőbb tiszt' rangja nem enged bizodalmasságokat. Ezentul nem fogod tézni. Ne gyötörd magad tetteinek fekete színbe állitásával, gondolatinak gyanúsitásával, 's végre nyugodjál meg azon kórmányformán, mellyet Francziaország önmagának adand.'

„Nem fogadhatom el ajánlatodat, Dávid. olly alku ez, melly mellett kevélység és dicsvágy aranyat igér, hogy a' barátságot és függetlenség' szeretetét hallgatásra birhassa."

,Tőled csak tartózkodást kivánnak.'

„Én szabadelmüségemet igen sokra tartom."

,Veszteni fogsz mellette.'

Egymással elégületlenül válának el a' müvészek. A' szobrász Lebrunhoz sietett, kit óriási festvénye előtt talált. Mellette ült Aréna a' sötét pártos, kit már a' rendőrök előtt külseje megbélyegzett; Diana a' szép olasz, ki az élettel, mint egy virágbokrétával, játszott; és Demerville.

Midőn a' rómait megpillanták, valamenynyin kiáltának:

,No, láttad az első consult?'

„Az ördögöt és őrült ravaszságát láttam."

,Fouchét gondolod' monda Demerville.

,Nem, Talleyrandot' közbevága Lebrun.

,Sallicettit' vélé Diana.

„Egy müvész volt — felele Cerrachi — ki a' sátánnak akart megnyerni."

Most mindent elbeszéle, mit látott, de szeretője' atyjávali találkozását elhallgatta, mert e' talányt tanúk nélkül akará megfejteni. Sajnálva emlité, hogy a' csapást most nem tehette.

„Nem valék képes — monda — előbb, mint a' zsarnokot feláldozzam, barátimmal akarék beszélni. De visszahivat, bizonyos vagyok, mert munkámra büszke; akkor majd szólok vele. Ha megigéri, hogy egy másod Gracchus vagy másod Washington lesz, 's hivatalát, mihelyt a' szabadság megalapíttatott, leteszi, úgy barátságom ki lesz elégítve."

,Ne várd e' szerencsét — felele Arena — itélhetek én felőle, mindketten corsicaiak vagyunk. Ha közülünk a' sátán egyszer valakit megragad, martalékját nem könnyen ereszti el.'

,Barátim — mond Demerville — bizzunk Cerrachiban. Nekem például meredt tagjaim nem engedik, hogy a' zsarnokot minden lépten kövessem, de azért minden nap elballagok a' tuileriákba 's rá fogok lesni. Talán egyszer kedve kerekedik a' kertben sétálni!'

Dianán volt a' sor a' tuileriákat kerülgetni, míg más felváltandá. Cerrachi darabig elkisérte, azután a' Pastourelle utczába tért, hol Gertrud' atyjánál lakott, ki most előtte nagyon gyanussá lett. Alig csönditett, megnyilék az ajtó, elég tanuságul, hogy várták. A' gyertyavilág egy fiatal leány' szelíd és mosolygó arczára esett. Gertrudban a' szerelemistennőnek kecsei a' vadászat' istennőjének fenségével pártosultak. Hollófekete fényes haja görögös fonadékokban, kék bársony szalaggal leszorítva, omlott alá, félig meztelen nyakán vakító fejérség ömlött el. Lelkének tisztasága ruhájának fejér szinében tükrödzék,

Karja közé szoritá Cerrachi a' hölgyet, ki megérkeztén annyi örömet mutatott, 's miután a' szobát éles szemmel végig nézdelte, kérdé:

„Nem jött még atyád haza?"

,Nem, de nem aggódom miatta. Eleve mondta, hogy egy beteg barátját fogja meglátogatni.'

Cerrachi gúnyosan mosolyga, de mielőtt Gertrud okát kérdezhetné, rövid csönditès hallatszék.

,Itt jó atyám' kiálta 's elébe sietett. Egyszerű öltözetén semmit sem lelhete Cerrachi, mi mai fényes köntösére emlékeztetne. Meilclair ismét a' szegény, de takarékossága által független polgár lön. Beléptekor tekintetén 's halvány ajkainak rángatózásán belső nyugtalansága mutatkozék. — Könnyen kitalálta a' római, hogy Fromont vagy szellemi erőinek ébresztése, vagy lélekisméretének elfojtása végett kelletinél több bort és szeszes italt ivott. Mind e' mellett kevés bátorságot mutatott Meilclair; betegnek tetteté

magát 's lesütött fővel lépett be, azután székébe tántorgott.

‚Atyám, kezei hidegek, feje forró' monda Gertrud, 's meleg borral kinálá, mellyet Fromont utólsó cseppig felhajtott, érezve a' szükséget, hogy eszét egészen leigya. Valóban, mihelyt az ingerlő meleget érezte, felkelt.

‚No Cerrachi, meg vagy-e napoddal elégülve?' kérdé.

„Hogyan legyek, miután három embert a' tiszteletemben nekik szánt helyre méltatlanoknak láttam?"

‚Nagyon szigorú vagy barátom 's gyanakodásod hirtelen. Miért látsz roszat, hol talán csak jó van?'

„A' jó nem rejtezik el."

‚Hogyan, akkor sem, ha félénk galambot akar az ölyv' körmei közül kiragadni, vagy világosabban szólva, ha egy becsületre méltó kivándorlott családnak kegyelmet igyekszik eszközleni?'

„Mind ez — felele Cerrachi — nem fejti meg, miért ma reggel ...?"

‚Megállj római' kiálta a' franczia. ‚Szabadon akarsz rendelkezni egy titok felől, mellynek birtokába vak történet juttatott, 's mellyet én, mint sajátomat, meg akarok tartani mind addig, míg csak barátim' érdekére nézve szükséges lesz?'

„Addig tehát tégedet magam' 's a' szabadsag' ellenségének tartsalak?"

‚A' mint tetszik. Azt szokás mondani, hasztalan vesztegetjük az időt, ha a' szerecsent mossuk, de valóban akkor sem fordítjuk jobbra, ha egy szenvedélyes vakbuzgót iparkodunk oktatni, ki szüntelen barátságról cseveg, 's még is boszonkodik, ha egy barát' megmentése végett olly ruhát veszünk elő, mellyet lelkünkből utálunk 's olly embereket látogatunk, kiket nem szenvedhetünk.'

„Ez igaz lehet — monda nyugottabban Cerrachi — miért kételkedjem szavaiban, midőn azt akarom, hogy az enyéimet higye?"

‚O Cerrachi, te tökéletes vagy' kiálta Gertrud 's kezére forró csókot nyomott. ‚No atyám, pirongat még, hogy szeretem?'

„Jól van, fiatal ember — hozzá tevé Fromont — hagyj fel boldogtalan képzeletiddel, melly mindkettőnket veszélybe dönt. Ha tovább is a' függetlenségnek ezen utján jársz, soha sem fogod feltalálni a' boldogságot. Nem is mondja neked, Gertrud, milly szerencsésé tehetnék azon kezek, mellyeket czirógatsz. Ma reggel a' kormány' első szobrászává neveztetett huszonnégy ezer frankkal, ide nem számlálva miveit, mellyeknek árát maga szabhatja meg.

‚'S te nekem nem is szólasz gonosz?' mondá a' fiatal leányka, kinek szemei örömtől csillogának.

„Hasztalannak találám neked keservet okozni", felele hidegen a' művész, „mert mit atyád előszámlált, mind megvetettem."

‚Megvetetted?' kiálta együtt az atya és leánya.

‚Huszonnégy ezer frankot megvetni!' kiálta az első. ‚A' kormányi első szobrász' dicsőséges czímét el nem fogadni!' kiálta a' második.

„Igen barátim, 's úgy kellett tennem. Midőn lángeszemet akarák megvásárlani, egyszersmind azt kivánák, hogy függetlenségemet 's szóval mind azt, mi szemeid előtt Gertrudom felmagasztal, adjam el."

‚Úgy helyesen cselekedtél' válaszola a' leány.

‚Úgy cselekedtél, mint őrült' — mordula Meilclair.

„Gondolkodásod szerint igen, de nem az enyém szerint. Mire nekem kincs és e' czím? Én a' nappal kelek 's az éj gyakran munkánál ér; vizet iszom 's gyümölcscsel élek: örömestebb megyek mezőre sétálni, mint lármás társaságokba. Szükségeimet munkám kielégíti, 's ha utamban gyakran nem találnék szerencsétlenekre, kiket szegénység nyom, én magamat kérdezném, mire a' pénz, melly olly sokak' bálványa és olly sok förtelemnek kútfeje?"

‚O Giovanni', kiálta a' leányka, kinek szive a' büszke szavakra magasabban dobogott, „mi hiával is vagy te; szerencsédet drágán vásárlottad volna."

‚Igen, de a' fenhéjázó gondolkodás mellett éhen halhat meg" felele Meilclair.

„Polgár, igaz hogy a' tunya, a' pulya, a' gyáva 's udvari lényalő koldusbotra jutnak, ha hizelgési keresetünkkel valami oknál fogva felhagyni kénytelenek; de az erőteljes férfi, ki a' munkákban gyönyörüséget talál, szükségesekben soha sem szenvedhet hiányt."

‚Lehet, monda Meilclair, de vonakodásod az első consult ellened lázította.'

„Azt nem hiszem.“

‚Barátid kinevetik kevélységedet.‘

„Ők magasztalták mértékletességedet.“

‚Valóban különös emberek, megérdemlenék hogy ismertessenek.‘

„Igen, mert tiszteletre és szeretetre méltók.“

‚’S neveik...?‘

Cerrachi majdnem a’ ravaszul vetett hálóba került, de eszébe jutott, hol látá Meilclairt, azért röviden felele.

„Mi gondod neveikre? Velök soha sem fogsz találkozni, ők nem járnak a’ palotába.“

Ezzel gyertyát veve ’s szobájába ment.

Másnap Meilclair Cerrachi’ mühelyébe e’ szavakkal lépett:

‚Barátom, én nem mindig az valék, ki most vagyok. Átyám gazdag volt, de a’ lázadás éltének véget vetett. Akaratja ellen alacson sorsu nőt vettem, ki rangom’ büszkeségét hamar magáévá tette, ’s azon keveset, mit még megmenthettem, eltékozlotta; nem sokára meghalt és engemet Gertruddal szegénységben hagyott. Az idők most megjobbultak; de hogy leányomat hiu remények ne ringassák, titkolom előtte lépteimet és fáradozásimat. A’ tuileriákba azért járok,’ mert ott jó barátim vannak, például a’ csendőrség’ ministere jóakaróm, néha meglátogatom.‘

„’S czéljaira használ?“

‚Mit jelent e’ sértő gyanakodás? Mi igazolja bántásidat?‘

„Azon türelem, mellyel szenveded. Ha engem ugy megsértettél volna, mint én tégedet, e’ gyilok már szivedben fürdenék.“

„Én nem vagyok olly oktalan, de neked is változnod kell. Leányomat szereted; én e’ viszonyra szemet hunyok, de tudhatod, mi iránta kötelességed.‘

Ezzel távozék, Cerrachit mély gondolatokba hagyva.

Több nap elfolyt ’s az összeesküvés még mindig az első ponton állott. A’ pártosok példátlan makacssággal üldözék Napoleont, mindenütt leselgének utána, de a’ végzet vigyázott fölötte.

Nem sokára Rapp tábornoktól levelet kapott Cerrachi, mellyben tudtára adaték, hogy Napoleon, szobrának befejezése végett, más nap elvárja.

Reszketett örömében az olasz, ’s még a’ kitüzött óra előtt a’ tuileriákba mene.

Bonaparte nem fogadá ugy, mint Cerrachi várta, hidegnek, egykedvünek mutatkozék, ellenben ez is megvetést megvetéssel visszonozott, mig végre a’ hajdani bizodalmasság’ emlékére a’ külső jéghártya olvadni kezdvén, kérdé az első consul, ha Davidot látta-e?

Cerrachi igennel felelt.

Reménylem — folytatá Bonaparte — megértette véleményemet, ’s közlötte önnel. Én a’ viseletre nézve bizonyos vonalt tüztem ki, mellytől el nem állok. Nagyobb vagyok, mintsem együgyü kevélységből azokat, kiket szeretek, a’ szivemben nekik szánt helytől megfosztanám; de palotámban, az udvarnál és társaságban legfőbb tisztnek kell lennem ’s akarok is lenni. Nyilványos helyen semmi meghittséget és semmi ollyast nem engedhetek meg, mi a’ régi időkre emlékeztetőleg, azon tiszteletnek és külső szinnek legkisebb részét is elragadhatná, mellyet méltóságom’ fentartására szükségesnek vélek. Vesse alá magát önkénytesen a’ szükségnek ’s jól leszen dolga. Olly áldozat ez, mellyet az első consul kiván, ’s olly kedvezés, mellyet barátja megvárhat.

„Könnyen megegyezhetem e’ követelésekben — felele a’ müvész, nem sejtetve valódi gondolkodását — miután különben is esztelenség volna ollyasmit folytatni akarnom, mi önnek tetszik, ’s képzelete szerint a’ köztársaság’ feje’ méltóságának árthatna.“

‚Így e’ pont fölött megegyezvén — mondá Napoleon, örömmel ’s kezeit dörgölve, — reméllem, a’ másik fölött sem sokáig alkuszunk.‘

„Örömest köszönnék ugyan müvészségemnek némi tisztességes előléptetést, de igen hirtelen röptömben nem szeretnék Icarus’ sorsára jutni.“

‚Ne féljen, fogok én elég dolgot adni. Franczia országnak nagy királyai voltak, kiknek emlékezete dicsőitendő, ’s szép palotákkal bir, mellyeket díszitni kell.‘

„Ah polgár, első consul, ne kivánja tőlem, hogy királyi palotákat ékitsek, hideg lelkem nem nyerne rá ihletet.“

‚Tehát inkább Brutus’ mint Caesar’ szobrát faragná?‘

‚Én imádom a’ szabadságot.‘

„A’ szabadságot“, ismétlé Napoleon ’s ajaka körül keserü mosoly játszott, „a’ szabadságot! Mutassa meg, hol lakik az szenny-

től és vétektől el nem mocskitva. Talán Franciaországban, hol fejetlenségtől kisértetve, vérben uszva ugy jelent meg, mint dühös, rontó istenné, ki rokoni és gyermekei ellen Saturnusnál is gonoszabban dühöngött? Ittasan vagy örülten ütteté le a' főket, a' vérpadból oltárt's minden bünösből martirt csinál. Lát-e szabadságot ama' vérszomjazó határozatokban, börtönözésekben, számüzésekben, 's amaz állandó rettenetben? E' szabadságot én zsarnokságnak nevezem. Én önnek észszerü, szüz tiszta, vétkekkel és gonosz merényletekkel be nem fertőztetett olly szabadságot ajánlok, melly tetteiben részrehajlatlan 's az egyenlőséget ott állítja fel, hol az egyedül állhat meg, a' törvények előtt. Cerrachi, önnek vagy be kell füleit dugni a' meggyőződés előtt, vagy meg kell vallania, hogy akaratom és gondoskodásom által tökélyesebb szabadságot nyer, mint valaha Robespierre és Marat, e' Francziaország előtt utált nevek adhattak volna."

‚Szép szabadság, mellyet az első consul igér! Még pólyában, 's már királyi palást takarja 's kis sipka helyett nem sokára koronát tesznek rá.'

„Napoleon nem szólott, de olly bélyeges mozdulatot tön, hogy Cerrachi, ki csak zsarnokság elleni esküjére emlékezett, keblében tőre után nyult. Nem találta, mert Gertrud, atyja' javaslatára azt még reggel elsikkasztá! Boszuját elnyomva, leereszté kezét 's kérdé:

„Képes lenne-e leszállni azon polczról, mellyre győzelem helyezé?"

‚Nem, de győzelem által nyert hatalmamat arra fordítandom, hogy a' bölcsen megfontolt kormányrendszert megalapítsam. Mivel azonban a' vélemények még nem egyezők, hadd gyüljenek össze, tanakodjanak, határozzanak, majd meglátom, mit kell tennem.'

„Miért tartod addig titokban nézetidet? Senkivel sem tanácskozol, senki sem tudja tervedet."

‚Cerrachi, te nem érted, mint fejlődik ki az ember' hivatása. Mi téged illet, hagyd a' politicát másoknak, légy müvész, az lehetsz, ahhoz lángeszed van.'

„Polgár, első consul", felele Cerrachi olly hidegséggel, melly a' nagy embert kétségbe ejté, „ön szobrához még csak kétszeri ülés kell, hogy elkészüljön. Azután Florenczbe sietek, hogy az ifjabbik Brutus' szobrát, melyet Angelo Michel félben hagyott, bevégezzem.

‚Napoleon csengete 's Rapp belépett.'

‚Eredj a' közbátorság' ministeréhez; mondd neki, Cerrachi polgárnak adjon útlevelet, Etruriába küldöm. Cerrachi, viszonlátásig."

Napoleon cabinetjébe vonult.

J.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Dec. 15. Norma. Nagy opera 2 felv. — Ha Schodelné eddig minden előadásában jeles, kitünő, úgy ma elragadó volt. Ő maga magát haladta meg. Ebben a' Normában éneklői lángész volt. Erő, tűz, ellankadás a' fájdalomban, 's majd ismét fölegyenesedés, elszánás és megszilárdulás az örvénynél — ; elfeledtük, hogy színházban vagyunk. Különös inspiratio vala ez énekben, melly a' legszebb hang' hatalmát olly ellenállhatlanná tette. — Annál kevesbbé feleltek meg az előadás' egyéb részei várakozásunknak, mint a' mellyeket már jól, részint jelesül hallottunk. Hibásnak azt nem lehete mondani, de hiával volt annak a' léleknek, melly egyébkor érezhető vala. Azonban Erkelt (Severus), mint különben is nagyobb szerepben először fellépőt, ki kell tüntetnünk, kellemes és nagykörü tenórja, könnyü 's biztos énekéért; előadása azonban kissé egyhangú, elégséges kifejezés nélküli: mihez tökéletes hiánya, vagy is nemléte járult a' játéknak, melly sokat vett el azon hatásból, mivel éneke különben lehetett. Igen ohajtjuk, hogy ezen énekesünk e' részben komoly studiumokat tegyen, mert tőle minden egyéb tekintetben, operánk valóságos hiánypótlást várhat. **S. F.**

Dec. 16. Éjfél. Szinjáték 5 felv. Lembert után németből fordította Déryné. Nem érdeketlen szinmű, sok bonyolódással, 's meglepő fordulatokkal, de egyébiránt minden symptomáival egy német drámának. Az emberek benne általában nagylelkűek, 's a' leggonoszabb is — jó; mert tulajdonképen csak magának árt. Ez a' Belton t. i. megöli magát kedvese' (kitől nem szerettetik) szobájában, hogy rá gyanút hozzon; 's a' szegény leány (Emmi) magának 's minden hozzátartozóknak gyötrelmére hallgat, 's csaknem meglábolhatatlan bajba keveredik. Hallgatása megfoghatatlan, ha nem tudnók, hogy ezen példás hallgatás nélkül az egész dráma füstbe ment volna. De legkülönösebb bogár az éjör Williams. Ez fellép érzelmeinek csaknem őrületes nagyszerűségével: indulatjának viharos tekintete gonoszat gyaníttat; 's mint végzi a' pályát? egy megpirongatott 's mámorából eszére tért cselédnek hunyászkodásával. — A' mű egyébiránt hasonlit egy olly emberhez, kinek testi szerkezete hibás, de egyes tagjai, például: keze, lába, vagy épen gyomra, igen jók és épek. — Fáncsy jól adá az ábrándos Williams-t, 's az előadás, egy két kis szerepvivő' ügyetlenségeit kivéve, jó. **V.**

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

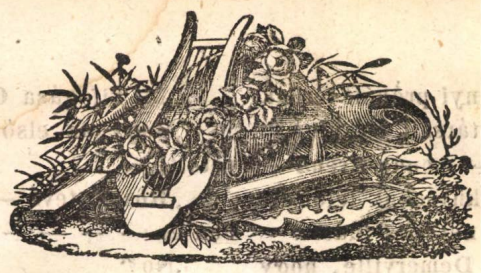

ATHENÆUM.

Tudományok' és szépmüvészetek' tára.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

Második félév. **Pest, december' 31. 1837.** **53. szám.**

Tartalom: Az első consul és Cerrachi. Vége. (*J.*), 833. sz. — A' hazatért. (*Tóth Lőrincz*), 840. sz. — Magyar játékszini krónika. (*V. és S. F.*), 841. sz.

Erőt a' férfiú' lelkébe!
Ne fogja szívét csüggedés,
'S öröm ha jön, ha szenvedés
Egyformán lépjen ellenébe.

Kölcsey.

Az első consul és Cerrachi.

(Vége.)

III.

E' pillanattól fogva a' római müvész noha nem utazott Florenczbe, nem bocsáttaték a' tuileriákba: mühelyébe zárkózva dolgozgatott a' szabadság' csoportozatán, hol földie Diana gyakran látogatta.

Egy napon ez elhozá neki az összeesküvés' végrehajtásának elhatározott tervét. A' pártosok megunva a' várakozást, elállottak az egyenkénti merényletektől, főleg mióta Cerrachi előtt a' tuileriák bezárattak. Abban állapodtak meg, hogy az első consult az operában végezzék ki. Egy páholyára irányzandó pisztolylövésre mindnyájan be akarának rohanni 's ott gyilkokkal agyon szurdalni. Az összeesküdtek' neveinek, 's lakásaiknak jegyzékét is átadá Cerrachi.

Másnap reggel korán menének gyülésökbe. Ez nap vala a' nagy vállalat' kivitelére határozva. A' pártosoknak october' 10kén este operába kelle menniek. A' szinház' szomszédságában egy teremet bérlettek 's innen akartak véres munkájokra kiindulni.

Alig hogy Cerrachi a' házból eltávozott, szobája előtt keresztül megy Meilclair 's az ajtót, nyitva találván, be akará zárni. E' pillanatban egy összehajtogatott levelkét hengerget lábaihoz a' szél. Csendőrség körüli foglalatossági már régtől mindennek szorgos kifürkészére szoktatták. Itt is lehajlék tehát, felveszi, kibontja a' levelet, olvassa. Pokoli öröm csillámlék szemében, eldugá, 's a' ministerhez futott vele. Ott már Florel és a' hires Barrère hasonló jelentéseket tettek volt. Meiclairnek jutalom igérteték, ha Dianát minden léptén követné.

Meiclair azonban, ki az érintett fontos iratot le is másolta, ugyan az nap egy kétértelmü asszonyhoz ment 's szerencsétlenségére a' másolatot ott feledte, melly egy óra mulva Arenának, ki ezen asszonyt néha szinte meglátogatta, kezébe jött.

Illy felfedezés után mindenki tüstént megszökött volna, Arena nem. Ő azonnal a' gyülés' helyére sietett, hol már Diana, Lebrun, Demerville és mások Cerrachira nyugtalanul várakoztak. Arena elébb érkezék nála 's leghidegebb hangon adá elé, hogy elárultattak. ‚Lehetetlen', kiáltának, ‚még senkit sem fogtak el.'

„Ki is volna illy maroknyi próbált férfiak közt olly fekete lelkü, ki társait elárulná?“

‚Nagyon is bizonyos, — monda Arena — hogy a' csendőrség összeesküvésünk felől értesítve van, 's én a' feladó nevét is tudom.‘

„Nevezd meg, kiálta Demerville, hogy essék első áldozatul.“

‚Bizonyos Meilclair‘ — felele Arena — ki a' Pastourelle utczában lakik. Nézzétek ez nála volt 's Lebrunnek át adá az összeesküvés' tervének mását.‘

„Mindnyájan megismerék.“ Áruló van köztünk, kiálta Lebrun.

‚Csitt! — inte Demerville — egy idegen jő.‘

„Mind elhallgattak. Dianát kiséré Meilclair, 's mivel a' házból, mellybe tért, kijőni nem látta, utána ment. Az első emeletben kérdezé az őrt álló pártost. Ez, kérdéseiből roszat gyanitva, tanácsosabbnak tartá letartóztatni, mint visszaereszteni. Keresztül bocsátá tehát, 's Meilclair a' második emeletbe jutott, de kit keresett, itt sem találta, mert Diana már előtte egy szomszéd cabinetbe vonult. A' kém, ki a' jelenlevők közül csak Lebrunt ismerte, tüstént kérdezé ezt Diana felől.

‚Lebrun azzal nyugtatá meg, hogy eltávozott ugyan, de rövid idő mulva visszajövend. Azonban Lebrun' lelkében fekete gyanu támadt 's azért e' kérdést intézé hozzá:

„Mit dolgozik lakója Cerrachi?“

‚Már két napja nem láttam.‘

„Szerelmes ön' leányába, nemde?“

‚Fájdalom. A' müvészek (engedelmével Lebrun ur) mindig képzeletek' országában kalandoznak. Gondtalanul csak gyönyört vadásznak 's a' házi életnek nem igen nagy baráti.‘

„Mind megjő az — felele Lebrun — egy kecses nő hamar megizlelteti velök a' házi életet. Egyébiránt azt véltem, ajánlata önnek is tetszik 's vele jó lábon áll.“

‚Inkább leányommal mint velem, 's ha akaratom szerint tehetnék, e' szerelemből mi sem lenne. Lángoló feje, magas képzetei vannak, nevezetes ember lehetne, de megvetette, hogy márványait faraghassa.‘

„Ez mestersége; hát öné mi?“

‚Az enyém? Többféle. Könyvtárakat, drága bútorokat vásárlok kiköltözöttektől, azért mindenfelé járok kelek.‘

„Mi kifogása Cerrachi ellen?“

‚Hogy az első consul' barátságát megvetette.‘

„Roszul tevé — monda Lebrun, — helyében én — — — —.“

‚No?‘

„A' körülményekhez szabnám magam.“

‚Ez okos beszéd.‘

„Mi gondja rá — folytatá Lebrun — ha az első consul az alkotmányt felforgatja 's magát — — — —“

‚Királylyá teszi; a' mellett nyernének a' müvészségek.‘

„De a' műárosok is. Becsületemre, ha nyereséget látnék, én — — — —“

‚Meilclair félre voná 's kérdé:

„Mit tenne?“

‚Jó éjszakát mondanék a' köztársaságnak.‘

„Még van ideje — felele halkan Meilclair. — De vagyonát 's életét menthetné meg általa. Érti? életét!“

‚Hallom, de nem értem.‘

„Azt akarom mondani, hogy ha az ég önnek egy jó ötletet súg, magát megszabadithatja.“

‚A' nélkül tehát veszve volnék?‘

„Tartok tőle. Tegye, mit Cerrachi tett.“

‚Mit tett?‘

„Mindent megvallott.“

‚Jól van, kész vagyok.‘

„Meilclair magán kivül volt örömében. Már az összeesküvésnek minden titkát keze között látá; 's azért Lebrunhez még nyomósabb hangon mondá:

‚Kövesse példáját, fontolja meg; nincs vesztegetendő idő.‘

„Nincs“, kiálta Lebrun, „'s veled fogjuk megkezdeni.“

E' szavaknál erős kézzel ragadá mellen Meilclairt 's másikkal gyilkot rántott elő. Az összeesküdtek körül fogák a' szerencsétlent, ki e' hirtelen változásra kőbálványnyá vált. Arena pisztolyt szegzett mellének, rá dördülve: ‚Meghalsz, ha egy szót szólasz. E' pillanatban belép Cerrachi 's látja a' jelenetet.

„Őrültek, mit míveltek?“ kiálta, de senki nem hallá.

‚Vigyen a' sátán benneteket; be akarjátok a' népet csődíteni, midőn Franciaországot a' zsarnoktól kellene megszabaditnotok? E' nyomorút akármikor megtaláljuk, ismerem én a' gazembert? Mi panasztok ellene?‘

„Mi ellened, — szóla Lebrun — Árulás!“

‚Ördög és pokol! ki vádol?‘

„Czinkosod, Meilclair.“

‚Te mondtad azt Meilclair? Nem felelsz? Barátim, nézzétek e' hallgatást, rágalmazó' hallgatása az; szavaim ártatlanság' szavai. Bünösnek tartotok? Mihelyt ezt igenlitek, saját kezemmel ütöm szivembe tőrömet. Polgárok, elárultalak-e?‘

„Nem, Cerrachi“ kiáltának. „Halljon meg a' bünös!“ zúgák egy szájjal. E' rémitő szóra körülvevék a' padolaton fetrengő nyomorút, gyilkok villogának — Cerrachi elfordítá arczát — egy szivrepesztő jaj hallék — — — —.

‚Ezen reggel Fouché egy jelentést nyujta be Napoleonnak, mellyben az összeesküdtek mind meg valának nevezve. Midőn köztök Cerrachi' nevét olvasá Napoleon, igy szóla:

„Ezt vártam. Ezen ember boldogtalan szeretetet táplál a' köztársaság iránt. Miért nem ment Florenczbe Angelo' lángeszével vetélkedni? Mi engem illet, nem félek a' gyilkoktól, elmegyek páholyomba. Mihelyt belépek, a' gyilkosokat el kell fogni.“

‚Aztán Lanneshoz fordult 's annak katonai rendszabályok iránt utasítást adott. A' leendő montebelloi herczeg olvasván az idegen neveket, elkiáltá magát:

„Ah, ezek mind olasz és corsicai gazemberek!“

‚Köszönöm barátom, — monda Napoleon — nem gondolod meg, ki hall.‘

„Mi téged illet — felele Lannes — ki akkor még Napoleont tézte, „te orzás vagy, mellyet Corsica Francziaországon követett el.“

‚Kitüzött időre operába menének a' pártosok 's rendbe állának. Napoleon köztök ment végig, mindnyájokat megnézte 's büszke tekintetével lezuzta. Cerrachi elhalványult és ingadozott. ‚Nem!‘ bátorítá magát, „ha nem akart élni mint erényes hős, haljon meg mint bünös zsarnok.‘

Erre jelt ad, de azon perczben minden páholyból, minden ajtóból és folyosóból fegyveresek tolulnak be. A' csekély számu vétkesek ugy meglepettek, hogy kezeikből a' tőr kihullott. Elhurczoltatának.

A' jelenet' oka a' sokaság közt rögtön tudva lön, és sokáig hangos örömtapstól zengett a' szinház.

Akkoriban a' kormány kerülte a' véröntást. Ez annyira vétkes emberek' pere csak hónapok mulva vétetett fel 's talán a' börtönben is felejtik őket, hacsak a' pokolgépely' elpattanása példaadást nem kiván.

Ez utóbbi történet után nem sokára a' lánczokkal terhelt Cerrachi egy embert láta börtönébe lépni, kinek termetét bő köpenyege eltakará, arczát széles karamu kalap fedé. Lassan közeledék ez hozzá.

Cerrachi látá, de mint ki a' világ iránt részvétlen lett, sem meg nem szólítá, sem rá nem nézett. Most az ismeretlen nevén szólítá lassu hangon.

‚Mit akarsz?‘ kérdé a' szobrász.

„Tégedet megszabaditani.“

‚Te?‘

„Én?“

‚Mi czélból?‘

„Tudom én? Talán hiuságból, megmutatni, hogy jobb vagyok, mint véled.“

‚Ez örömet nem éred meg.‘

„Esztelen, ki barátját szeszélyének fel akarta áldozni.“

‚Kötelességnek.‘

„Az nem lehet. Mellyik igaz franczia adta volna egy rómainak a' vasat, mellyet maga mellembe döfni nem merészlett? Miért hagytad el hazádat? Hajthatlan republicanus, honod' szentelt földén kellett volna győznöd vagy halnod. Te elszöktél, 's ki megfut, gyáva.“

‚Igazat szólsz, szökésem meggyalázott; jó nevemet azzal véltem megmenthetőnek, ha Francziaországot megszabaditom. A' halál, mellyet várok, ismét visszaadja becsületemet.‘

„Cerrachi, a' lángész ritka, te birsz vele; sajnálnám, ha téged végig üldöznöm kellene. Engedj, szenteld magad nemes hivatásodnak, tedd engedelmességed által ismét jóvá a' sértést, mellyet a' barátságon ejtettél. Ha annyira gyülölsz, hogy törvényim alatt élni nem akarsz, rejtsd el magad ellenségim közt, de előbb esküdjél meg, hogy Francziaország' választását tisztelended.“

‚Sorsom végére járt.‘

„Nem, ha meghalni nem akarsz. Boldogtalan, elszánhatád magadat életem ellen; neked köszönöm azt, 's vissza akartad vonni ajándékodat! Légy most nemes, engedd nekem egy szép tett' örömét.“

‚'S barátim?‘

„Czinkosaid? Feledd őket, gondolkozzál magadról. Azon dicstelen fejeket nem ékíti a'

babér, melly téged a' villám ellen véd. Sorsok el van határozva."

‚Sorsok enyém is legyen.'

„Nekik is megbocsátok. Esküdjenek, hogy e' földre, melly őket kiveti, soha nem lépnek."

‚Francziaországot neked hagyják?'

„Nekem köszönik életöket."

‚A' szabadságot árulják el?'

„Azt csak ama' jobb életben fogják találni, ott pedig a' királygyilkosok megbüntettetnek."

‚Tehát már király vagy?'

„Mi gondod rá, kinek feje fölött bárd lebeg?"

‚Még nem vagyok elitélve. Biráim akaratja megcsalhatja jóslatodat.'

„Ohajtanám, de reszkess. Biráid nálam szigorubbak lesznek."

‚'S ha az itélet kimondatott, mindennek vége?'

„Mindennek, ha kegyelemért nem könyörgesz."

‚Ajtatosságból, alázatból tudnék istenhez kegyelemért könyörögni, zsarnokhoz soha!'

„Látom, igazságos volt az isten, midőn az első embert megbüntette. Ádám akaratszabadsággal birt 's a' bünt választotta. Azon perczig, mig a' véremben meg nem illet, élet vagy halál kezedben van. Ha halálra szántad magad, senki e' világon nem vádolhatja barátságomat, nem zugolódhatik igazságom ellen."

‚Jól van, majd meglátom. Élj békével Bonaparte!'

„Cerrachi, isten veled!"

E' pillanattól fogva Cerrachi nem volt az előbbi. Rémitő őrjöngés dulta, szive egyéb nehéz kinokat is szenvedett. Így halála előtti este, január' 30, 1800 tömlöcztartójának beszélte, hogy Gertrud meglátogatta és Dianán szánakozott. Gertrud nem tudta, minő részt vön Cerrachi atyjának végpillanatiban 's midőn azt önmagától megérté, egyedül nyelte el az adag mérget, mellyet vele megosztani szándékozott.

„Az őr nem hallgatá, csak azt válaszolá:

‚Ne várja ön, mig a' bakó megilleti.'

„Megvárom", felele, „mert Gertrud ott fenn várakozik rám."

‚Szavát tartá.'

J.

A' hazatért.

A' gazda megjött
A' gazda él,
Nyiss néki keblet,
Kedves fedél!

Nagy messze útról
Tért ő haza,
Szép hitvesének
Kincset hoza,

Gyémánt-rubintot
'S nagy gyöngyöket,
Átfűzni a' dús
Szög fürtöket.

„Benn, mond sohajtva,
Benn csöndesen
'S rám várva nyugszik
Szép hitvesem.

Elémbe verdes
Hó keble már,
Egy pillanat csak,
'S karjába zár.

Lágy búja dalt zeng
A' csalogány,
Azt zengi nyilván:
Bús a' magány!

Bús a' magány 's hölgy'
Szűz kebele
A' férj után hő
Vágygyal tele.

'S rögtön belép a'
Ház' küszöbén
Kéjt szomjuhozva
Szép hölgy' ölén.

Sápadt sugárral
Villan körül
Lámpája fénye; —
'S ő — hátra dül.

Mosolygva nyugszik
Új kedvese'
Forró ölében
Szép hitvese!

Távozz' el innét,
Kis csalogány!
Nem hű szerelmet
Rejt a' magány;

Huholjon inkább
Ordas madár,
Melly puszta síron
Éhezve jár.

Tóth Lőrincz.

Magyar játékszíni krónika.

Jelentések a' pesti magyar színház' igazgatóságától. I. A' pesti magyar színház' igazgatósága a' drámai literatura' 's a' magyar színház' repertoriuma' gyarapítására következő határozatokat teve, mellyek ezennel a' két magyar haza' iróival közöltetnek.

1.) Minden új eredeti színdarab, melly a' pesti színpadon leendő előadás végett nyujtatik be az igazgatóhoz, egy e' végre kinevezett választmány által szigorúan megvizsgáltatván, ha hatást igér, előadása meghatároztatik, 's ekkor az iró az előadási tiszta haszonból egy egész bevételt nyer, illy felosztással: Az első előadásból ⅕, a' másodikból ⅖, a' harmadikból ismét ⅖ része fizettetik ki a' tiszta haszonnak.

2.) Bérszünettel adassék-e az elfogadott darab vagy ne, különösen fog elhatároztatni minden különös esetekben.

3.) Világszerte elismert remek müvek' (milyen péld. Lear, Romeo) classicai fordítása fél bevétellel jutalmaztatik, azon renddel mint az eredetiek.

4.) Ha az előadott eredeti színmű első előadáskor megbukik, az többé elő nem adathatván, az iró természetesen csak az ⅕ nyeri: de ezt minden esetre.

5.) Új operák' muzsikája hasonló díjjal jutalmaztatik, mint az eredeti színmüveké; textusának jutalma minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.

6.) Az úgy nevezett parodiák, énekes bohózatok' stb. irója szinte egy egész bevétellel fog megjutalmaztatni, azon rendben, mint az eredeti színmüvek. A' muzsika-szerző jutalma illy müveknél minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.

7.) Az eljátszott színmüvek' tulajdoni joga minden esetre az iróé marad, azaz: az iró kinyomathatja, vagy eladhatja szabadon mint neki tetszik: de csak miután a' jutalom-előadások' ideje eltelt. Ha előbb nyomatja ki, elveszíti a' fennt kijelelt díjat; de más részről az igazgatóság is kötelezi magát, hogy a' három előadást egy éven túl nem fogja halasztani.

8) A' fenn kitett módon megjutalmazott színműnek előadhatási jogát veendi meg a' pesti magyar színház' igazgatósága a' szerzőktől.

II. Tapasztalván a' pesti magyar színház' igazgatósága azt, hogy mind honi, mind külföldi hírlapok gyakran igen fonák és alaptalan híreket közlenek a' magyar színház felől, ezennel kinyilatkoztatja, hogy hiteles tudósításoknak csak azokat ismeri el és akarja tekintetni, mellyek a' hírlapokban a' színház' igazgatójának neve' aláírásával közöltetnek.

Pest, december' 28d. 1837.

Bajza József m. k.,
igazgató.

Dec. 17-én Dominique, vagy az ördög' czimborája, színjáték 3 felv. D' Epaguy és Dupin' munkája. Fordította T. L. D. — Az előadásban hibázott az élet 's összefüggés. Azonban egyes helyek 's szerepek sikerültek. Kovácsné az öreg Genovevát, kivált öröme' kitörésében sok valósággal adá. Laborfalvi R. (Blanka) 's László (Des Arcis) kielégítőleg; de a' fő szerepben (Dominique) Szerdahelyinek több mozgékonyságot 's élénkebb képzelődést ohajtottunk volna a' babonához. Noha játéka' egyes helyeitől nem lehet megtagadni a' dicséretet, de általában nem hitethette el nézőivel, a' mit kelle, t. i. hogy babonás. Miskolczi Julia (Blanka' szobalánya) haladni látszik. Még egy jegyzetünk van. László' öltözete korhoz szabott lehete; de illyekben kevesebb hűséget ohajtanánk. A' nézőt, ki a' korok' öltözeteinek csak fő vonalaival, de nem legapróbb divatjaival is, ismeretes, az illy feltünő öltözet csak szórakoztatja. 'S különben, valamint másban a' természetet csak némi távolságban kell utánazni, ezt hiszszük tartandónak a' szini öltözetről is. Abban mindenkor kell lenni valami müvészi tisztaságnak, még akkor is, midőn p. o. a' színész rondát, tisztátalant játszik: neki csak látszania kell ollyannak; de nem lennie. Továbbá valami általánosnak kell a' szini öltözetben lenni, mire a' néző rá ismerhessen. Az igen aprólékos utánzások, kivált a' régibb korból, mind szükségtelenek, mind igen költségesek. Azonban ez csak figyelmeztetés, gondolkozás' tárgyául a' ruhaértőknek,

Dec. 18-án Gróf Benyovszky. Színjáték 5 felv. Fordította Láng Ádám. Előttünk áll egyike Kotzebue' bűneinek. Nem szólunk itt a' drámáról. Mint dráma, talán legjobb müve, vagy bizonyosan egyike a' jobbaknak. Mint egyebütt, itt sem hibáznak elmés ötletei, bel szövevénye, 's néhány élet-való scenája; de itt főbb dolgokban, a' characterekben, a' hiba. Itt a' szerző érzékeny természete szerint ismét a' jó embereken gyakorolja kegyetlenségeit, mig a' gazembereket nagylelküen megjutalmazza. Tulajdonképen ugyan nála a' valóban nemeslelkű kamcsatkai kormányzó is becsületes ember; de Benyovszky, ki annak bizodalmával vissza él, ki azt a' legnemtelenebbűl megcsalja, ő is talpig becsületes ember; sőt ez nem csak becsületes, de nagylelkű is. Mind e' mellett azt hiszszük, hogy nagy hazánkfiával itt a' szerző nem a' legirígylendőbb szerepet játszatta. Sokkal bocsáthatóbb 's természetesb leende pártütése, ha a' kormányzó kemény, igazságtalan, vagy épen embertelenül kegyetlennek festetik: így helyre áll a' színmű' erkölcsisége, a' költői igazság nem sértetik.

Most van alkalmunk a' franczia borzasztónak 's erkölcstelennek kiáltott színdarabokat szembeállítani. Van-e Borgia Lucretiában illy hamis morál? Borzasztóságok, nagyszerű bűnök vannak, de hamis tanítás nincs. — Benyovszkyban a' gazság az erény' mázával vonatik be 's az erény méltatlanúl szenyed, annyival méltatlanabbúl, mert mellette a' diadalmas vétek még mentetik is; Borgiájában dacz és bűn állanak szemközt, épen olly iszonyún lakolva, mint a' millyenek. Semmit nem segít a' dolgon, ha ezen gáncsolt charakterek történetileg valók; mert akkor nem kelle belőle drámát csinálni; vagy Benyovszkyt legalább is olylyannak irni le, a' millyen lehetett: egész az ábrándozásig szabadságszerető, kalandor a' legtulságosabb szellemben: charakterének mélységét kell vala feltárni 's benne csak egy pillantatra is láttatni a' szendergő vihart, holott így nem más, mint egy közönséges képmutató, egy tejes fazék körűl ólálkodó macskának szelídségével 's tolvajságával; szóval, tiszteletünkre semmi tekintetben nem méltó ember.

Az előadás, apróbb hibákat kivéve, jó és dicséretes. Bartha (Benyovszky) igen szerencsésen adá a' szaggatott beszédeket: gyorsaság 's a' tartalom' valódi hangja bélyegzé azokat. Kár, hogy a' hosszabb beszédeknél éneklő monotoniájába néhol vissza esett. Lendvayné a' kis érzékeny Aphanásiát jelesen. Az illy szerepet igen jól kell játszani, hogy tűrhető legyen. Telepy (Hetman) noha egy kissé mogorós, de igen értelmes és sok kifejezéssel 's eredetiséggel biró, 's azért mindig érdekes játékával igen jól tölté be helyét. Szentpétery (kormányzó) és Udvarhelyi szinte jól; de részemről a' mai estvén legjobbnak tartom Egressy' (Stefanow) játékát. Sok olly tisztán magyar, szabatos 's érthetősége mellett, vagy épen e' miatt erővel és kifejezéssel teljes beszédet szeretnék színünkön hallani; de sokszor valóban el kell szomorodni, midőn magunk, magyarok 's tán épen irók, nem értjük a' színmüveket rosz fordítás, rosz tanulás, rosz állás, és rosz szavalás miatt. Egressy is tett ugyan ma egy hibát ‚vakmerőséget' mondva nagylelküség helyett, de ezt csak figyelmézésünk' megmutatására hozzuk elő.

Dec. 19d. Zrinyi.

Dec. 20d. Nagy rokonság. Vígjáték öt felv. Kotzebue munkája. **V.**

Dec. 21d. először: Ismeretlen nő. (La Straniera) regényes opera' első szakasza. Irta Romani, muzsikáját Bellini; ford. Szerdahelyi. — A' mai előadás Schodelné' (Alaide) elbájoló 's majd elkapó énekén kivűl, nem nyujtá azon örömeket, miket e' felette nehéz, de szívre ható zeneműtől igérénk magunknak. Csak Egressy Benjamin' (Arthur) gyors haladását kell kiemelnünk; ő már olly biztosságot fejt ki, 's annyi ízlést az előadásban, ott kivált hol lágyság kell, hogy néha hangjának nem eléggé zengő voltát szívesen elfeledjük. Megelőzte az operát először Holbein' egyfelvonásos vigjátéka: A' két özvegy, vagy hűség a' sirig, melly nagy költséggel adatott. Két özvegy örök hűséget esküszik elvesztett férj- és nejének; 's majd egymás' gyászába szeret, 's kész a' házasság. A' tárgy jó; de olly minden mélység és psychologiai motivumok' lépcsőnkénti fejlődése nélkül víve, hogy az előadókon kivül (Lendvayné, Laborfalvi, Fáncsy és Telepy) nincs mit dicsérnünk ez előadáson. Mulattató azonban a' darab volt, pikant szókéseivel, mit a' közönség' víg kedve bizonyított.

S. F.

Vége a' második félévnek.